

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE**

**Conferința Științifică Internațională
STRATEGII XXI**

Cu tema:

**„COMPLEXITATEA ȘI DINAMISMUL MEDIULUI
DE SECURITATE”**

**Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
București, 11 - 12 iunie 2015**

VOL. 1

Coordonatori

Stan ANTON

Iuliana Simona ȚUȚUIANU

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
București, 2015**

COMITET ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL

Prof. univ. dr. Gabriel-Florin MOISESCU,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
România

Prof. univ. dr. Ion ROCEANU, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
România

Lector univ. dr. Stan ANTON, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf. univ. dr. Bogdan AURESCU,
Universitatea București, România

Prof. univ. dr. Silviu NEGUȚ, Academia de
Studii Economice, România

Conf. univ. dr. Iulian CHIFU, Școala Națională
de Studii Politice și Administrative, România

Dr. Liviu MUREȘAN, Fundația EURISC,
România

Dr. Péter TÁLAS, Centrul de Studii Strategice
de Apărare, Ungaria

Conf. univ. dr. Sorin IVAN, Universitatea
„Titu Maiorescu”, România

Conf. univ. dr. Piotr GAWLICZEK, Universitatea
Națională de Apărare, Polonia

Dr. Frantisek MICANEK, Universitatea de
Apărare, Cehia

Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS,
Reprezentanța Permanentă a Republicii
Slovacia pe lângă Uniunea Europeană, Belgia

Prof. univ. dr. Stanislaw ZAJAS, Universitatea
Națională de Apărare, Polonia

Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Academia
Națională de Apărare „G. S. Rakovski”,
Bulgaria

Prof. univ. dr. Ioan CRĂCIUN, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România
Cercetător asociat Daniel FIOTT, Fundația de
cercetare - Flandra, Belgia

Conf. univ. dr. Florin DIACONU,
Universitatea București, România

Prof. univ. dr. Nicolae RADU, Academia de
Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, România

Conf. univ. dr. Marius Cristian NEACȘU,
Academia de Studii Economice, România

Dr. Silviu PETRE, Centrul de Studii Est-
Europene și Asiatice, România

Dr. Bogdan SAVU, Institutul Medico-Militar,
România

Dr. Pascu FURNICĂ, Universitatea Națională
de Apărare „Carol I”, România

Psiholog Ciprian PRIPOAE, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România

CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
România

CS III dr. Mirela ATANASIU, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România

CS III dr. Cristina BOGZEANU, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România

ACS dr. Mihai ZODIAN, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România

Secretari științifici:

CS II dr. Simona ȚUȚUIANU, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România

CSII dr. Alexandra SARCINSCHI,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
România

COMITET DE ORGANIZARE

Dr. Stan ANTON
Dr. Irina TĂTARU
Doina MIHAI
Daniela RĂPAN
Ionel RUGINĂ

REDACTORI:

Elena PLEȘANU
Irina TĂTARU
Doina MIHAI
Liliana ILIE
Daniela RĂPAN

COPYRIGHT: Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente,
cu condiția precizării sursei.

Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.

ISSN 2285-9462

ISSN-L 1844-3087

CUPRINS

LIPSA EXERCITĂRII SUVERANITĂȚII CA UN RISC DE VULNERABILITATE PENTRU SECURITATEA INTERNAȚIONALĂ (CAZUL UCRAINEI).....	7
<i>Georgiana Roxana MUSCU</i>	
CAZUL TRANSNISTREAN ÎN CONTEXTUL CRIZEI UCRAINESE ȘI SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA, UCRAINEI ȘI A ROMÂNIEI	17
<i>Aurelian LAVRIC</i>	
INTERVENȚIA UMANITARĂ ȘI STATELE BALCANICE: PERSPECTIVE COMUNE ȘI PARTICULARITĂȚI RELEVANTE	25
<i>Alexandru LUCINESCU</i>	
EVOLUȚII NAVALE SEMNIFICATIVE RECENTE ȘI ECHILIBRUL REGIONAL DE PUTERE ÎN GOLFUL PERSIC	34
<i>Florin DIACONU</i>	
EVOLUȚII NAVALE RECENTE ȘI ECHILIBRUL REGIONAL DE PUTERE ÎN OCEANUL INDIAN	44
<i>Florin DIACONU</i>	
GEOPOLITICA FRONTIERELOR ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE ÎN PERIOADA POST - RĂZBOI RECE	54
<i>Marius ROȘU</i>	
REGIONALIZAREA ȘI EFECTELE LOCALE ALE SECURITĂȚII MARITIME ÎN REGIUNEA MĂRII NEGRE	67
<i>Ion CONDUR</i>	
DERADICALIZAREA: DIFERITE ABORDĂRI.....	73
<i>Daniela ȘTEFĂNESCU</i>	
SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL CRIZEI UCRAINESE	80
<i>Vasile CROITORU</i>	
RUSIA ȘI DINAMICA MEDIULUI REGIONAL DE SECURITATE	90
<i>Marius-Cristian NEACȘU</i>	
COMPARAȚIE ÎNTRE PROIECTUL CHINEZ AL DRUMULUI MĂTĂȘII ȘI TRACECA - PROIECTUL UE AL DRUMULUI MĂTĂȘII	97
<i>Marcel ANGHEL</i>	
DECONSTRUCȚIA AMENINȚĂRII TERORISTE ÎN MAREA BRITANIE DUPĂ 2005	104
<i>Andrei Alexandru BABADAC</i>	
HARTA CONFLICTELOR ÎN SECOLUL AL XXI-LEA – POSIBILE SOLUȚII.....	112
<i>Corina BUCUR</i>	
DIASPORA ȘI SECURITATEA MODERNĂ	121
<i>Dragoș-Mircea PĂUN</i>	
SECURITATEA ROMÂNILOR DIN DIASPORA ȘI DIN AFARA GRANIȚELOR - REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE.....	131
<i>Dragoș-Mircea PĂUN</i>	

„UCRAINIZAREA” FRONTIEREI EURO-ATLANTICE DE EST – UN NOU ZID AL BERLINULUI?	142
<i>Ioan CRĂCIUN</i>	
CONTRIBUȚIA UNIUNII EUROPENE LA SECURITATEA EUROPEANĂ.....	151
<i>Gabriela Irina ION</i>	
CAUCAZUL DE SUD, O PREOCUPARE STRATEGICĂ PENTRU MARILE PUTERI	161
<i>Oana JICHICI</i>	
INIȚIATIVE DE REGLEMENTARE A STATUTULUI COMPANIILOR MILITARE PRIVATE	171
<i>Tiberiu POPA</i>	
ROLUL RELAȚIILOR PUBLICE ÎN GESTIONAREA SITUAȚIILOR DE CRIZĂ	181
<i>Silvia SPĂȚARU (GLIGOR)</i>	
EVOLUȚII GEOSTRATEGICE RECENTE IMPORTANTE ÎN YEMEN.....	191
<i>Ioana Corina JULAN</i>	
<i>Emanoel MATEI</i>	
RĂZBOI HIBRID, LAWFARE, RĂZBOI INFORMAȚIONAL. RĂZBOAIELE VIITORULUI.....	200
<i>Iulian CHIFU</i>	
CONSIDERAȚII PRIVIND RĂZBOIUL HIBRID	209
<i>Cornel Traian SCURT</i>	
<i>Raluca LUȚAI</i>	
ROLUL VECTORILOR GLOBALIZĂRII ÎN ARMONIZAREA FUNCȚIONĂRII SISTEMULUI RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE DIN SECOLUL XXI CU SCHIMBĂRILE CE APAR ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE.....	217
<i>Sandu Cristian CUTURELA</i>	
REPERE ACTUALE PRIVIND SINDROMUL DE INSECURITATE DOBÂNDITĂ, EFECT COMPLEMENTAR AL GLOBALIZĂRII	231
<i>Dan Vasile ARDELIAN</i>	
O PERSPECTIVĂ DE ANSAMBLU ASUPRA FACTORILOR DE INSECURITATE AI LUMII MODERNE	238
<i>Alina MÎLCOMETE</i>	
CONCEPTUALIZAREA TEORETICĂ A FACTORILOR GENERATORI DE CRIZE ȘI CONFLICTE LA NIVELUL MEDIULUI DE SECURITATE	249
<i>Sînziana-Florina IANCU</i>	
ALIANȚE STRATEGICE ȘI STATUS QUO ÎN ORIENTUL MIJLOCIU	259
<i>Anghel ANDRESCU</i>	
<i>Nicolae RADU</i>	
COORDONATE ȘI REPERE ALE DINAMICII SECURITĂȚII ÎN REGIUNEA BALCANILOR DE VEST	265
<i>Cristina BOGZEANU</i>	
CONFLICTUALITATE ÎN AFRICA.....	275
<i>Filofteia REPEZ</i>	

CONTROLUL GEOPOLITIC ȘI GEOECONOMIC AL MĂRII NEGRE – OBIECTIVELE STRATEGICE DE PERSPECTIVĂ ALE PREȘEDINTELUI VLADIMIR PUTIN.....	285
<i>Tiberiu TĂNASE</i>	
<i>Ioan Codruț LUCINESCU</i>	
VALURILE KONDRATIEV ȘI EVOLUȚII POSIBILE ALE MEDIULUI DE SECURITATE EUROPEAN.....	294
<i>Doru POGOREANU</i>	
RISCURI, AMENINȚĂRI ȘI VULNERABILITĂȚI DE NATURĂ FINANCIARĂ CU IMPACT ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE.....	308
<i>Tiberiu Valentin MAVRODIN</i>	
EFECTELE CRIZEI ECONOMICO-FINANCIARE ASUPRA RELAȚIILOR SINO-EUROPENE.....	317
<i>Alexandra DAN</i>	
INTELLIGENCE ECONOMIC – INSTRUMENT DE REALIZARE A SECURITĂȚII ECONOMICE A ROMÂNIEI.....	328
<i>Loredana IVAN</i>	
CONTRIBUȚIA INDUSTRIEI ROMÂNEȘTI LA EFICIENTIZAREA SUPRAVEGHERII INFRASTRUCTURILOR CRITICE – SISTEMUL INTEGRAT MOBIL DE SUPRAVEGHERE (SIMS).....	338
<i>Mihai Emil JURBĂ</i>	
<i>Dănuț STROE</i>	
<i>Marian Florentin ONOFRIEVICI</i>	
MODELUL SOCIAL - FUNDAMENT AL SECURITĂȚII ECONOMICE.....	347
<i>Cornel Traian SCURT</i>	
<i>Raluca LUȚAI</i>	
DEMOGRAFIA DE LA FACTOR DE PUTERE GEOPOLITIC LA VULNERABILITATE PENTRU ROMÂNIA.....	357
<i>Cătălina TODOR</i>	
NEVOIA DE SENS - SECURITATEA UMANĂ ȘI EDUCAȚIA.....	369
<i>Mihaela RADU</i>	
INFLUENȚA EDUCAȚIEI ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE.....	375
<i>Carmen ROTĂRESCU</i>	
EVOLUȚIA TERORISMULUI INTERNAȚIONAL ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII.....	383
<i>Marius-Adrian CERNAT</i>	
ACTIVISMUL ONLINE ȘI MIȘCĂRILE SOCIALE ÎN ROMÂNIA.....	393
<i>Elena Adelina ANDREI</i>	
COOPERAREA DE INTELLIGENCE ÎNTR-O LUME MULTIPOLARĂ.....	399
<i>Teodora Maria DAGHIE</i>	
IMPACTUL MEDIULUI COMPLEX DE SECURITATE ASUPRA ORGANIZAȚIILOR ȘI A ACTIVITĂȚILOR DIN DOMENIUL SECURITĂȚII.....	406
<i>Cristian Florin IANCU</i>	
NATO ȘI PERSPECTIVELE AFGANISTANULUI.....	414
<i>Andrei Alexandru BABADAC</i>	

INDUSTRIA INTELIGENTĂ ROMÂNEASCĂ ȘI NOUA ECUAȚIE A FRONTIEREI ÎN CONTEXTUL REGIONAL AL ACESTUI SECOL.....	420
<i>Emil POPESCU</i>	
<i>Daniel BOBA</i>	
<i>Marian Florentin ONOFRIEVICI</i>	
ROLUL OSINT ÎN REALIZAREA ȘI MENȚINEREA SECURITĂȚII	429
<i>Răzvan GRIGORESCU</i>	
ROLUL OSINT ÎN DETECTAREA ACȚIUNILOR DE MANIPULARE CU EFECTE ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE	438
<i>Gherghina OLARU</i>	
MODELE DE CONTROL AL BOLILOR EMERGENTE ȘI REEMERGENTE APLICABILE ÎN GESTIONAREA INCIDENTELOR DE TIP BIOTERRORIST	445
<i>Teodora IONESCU</i>	
SIMULAREA CONSTRUCTIVĂ PENTRU EXERCIȚII DE PROTECȚIE MEDICALĂ CBRN	455
<i>Viorel ORDEANU</i>	
<i>Manuel DOGARU</i>	
<i>Lucia E. IONESCU</i>	
EVALUAREA PRECLINICĂ A UNOR NOI DECONTAMINANTE „BIO-CHEM”	463
<i>Viorel ORDEANU</i>	
<i>Diana M. POPESCU</i>	
<i>Lucia E. IONESCU</i>	
MODEL DE ANALIZĂ A INFRASTRUCTURILOR CRITICE – INFRASTRUCTURA CRITICĂ ENERGETICĂ.....	468
<i>Anca Ioana STĂNIȘTEANU</i>	
CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE DREPTUL LA APĂ, DIN PERSPECTIVA SECURITĂȚII UMANE.....	474
<i>Mădălina Virginia ANTONESCU</i>	
NOI TENDINȚE ÎN DEZVOLTAREA DREPTULUI INTERNAȚIONAL LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI, ÎN PRIVIINȚA PROTECȚIEI MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR.....	481
<i>Mădălina Virginia ANTONESCU</i>	

LIPSA EXERCITĂRII SUVERANITĂȚII CA UN RISC DE VULNERABILITATE PENTRU SECURITATEA INTERNAȚIONALĂ (CAZUL UCRAINEI)

Georgiana Roxana MUSCU

*Doctorandă, Școala Națională de Științe Politice și Administrative
gmuscu@yahoo.com*

Rezumat: *Secolul XXI se caracterizează prin proliferarea și diversificarea amenințărilor și vulnerabilităților aduse la adresa securității internaționale. Dacă până acum, statul a fost singurul care deținea monopolul violenței legitime, principalul actor la nivel internațional și singurul care putea amenința securitatea internațională, în prezent, actori non-statali, crize internă, atacuri cibernetice și criză economică joacă un rol la fel de important în ceea ce privește relațiile de putere dintre state.*

În acest context, și având în vedere situația tensionată din Europa, criza actuală din Ucraina, în mod special, vom analiza măsura în care lipsa exercitării suveranității asupra unui teritoriu implică efecte asupra echilibrului existent de putere și eventualitatea de a reprezenta un risc de vulnerabilitate pentru securitatea internațională.

Utilizând în acest sens teoria complexului de securitate a lui B. Buzan și O. Waever, care afirmă că interdependențele dintre state sunt atât de importante, încât securitatea acestora nu poate fi analizată separat, precum și teoria K.J. Holsti, care consideră că principalele cauze ale războiului (crizei în acest caz) se găsesc în esența statului (stat eșuat, stat slab, stat puternic), această lucrare își propune să identifice măsura în care lipsa exercitării de suveranității Ucrainei asupra anumitor părți ale teritoriului său este un risc de vulnerabilitate pentru securitatea internațională.

Cuvinte cheie: *suveranitate, Ucraina, complex de securitate regională, conflicte, securitatea internațională*

Introducere

Conflicte, amenințări ale securității, rivalități, crize interne, echilibru de putere, elemente de securitate națională și internațională, vulnerabilități sunt doar câteva dintre subiectele actuale familiare atunci când vorbim despre relațiile internaționale. Conflictul din Ucraina, criza din Siria, conflictul din Libia, amenințările ISIS la adresa păcii și siguranței internaționale, atacuri cu bombă în Yemen, criză Sudanului de Sud sau situația din Somalia sunt multe și diferite aspecte pe care un conflict le-ar putea avea. Chiar dacă, aparent, nu există nimic comun care să poată fi considerat element de legătură, dacă luăm în considerare poziția lor geografică, diferențele legate de etnie, religie, goluri, mijloace utilizate, natura conflictelor, există totuși concepte teoretice comune pentru multe dintre ele.

Chiar dacă în mod diferit și fără a avea o legătură de cauzalitate, aceste concepte teoretice ne ajută să înțelegem mai bine realitățile oferite de scena internațională și reprezintă un instrument util în situarea acestora într-un cadru teoretic sau într-o paradigmă specifică. Conceptul principal pe care îl vom folosi în această lucrare, în scopul de a face o analiză diferită a crizei din Ucraina este suveranitatea.

1. Stat. Suveranitate. Națiune

Suveranitatea este un concept foarte complex, având sensuri multiple, ceea ce ne oferă o perspectivă diferită de analiză, pe care o vom detalia în cele ce urmează, accentuând, în mod special, doar acele aspecte legate de criza ucraineană.

Ceea ce încercăm să facem este explicarea rolului suveranității statului pentru sistemul internațional, folosind în acest scop, teoria complexului de securitate oferită de Barry Buzan și Ole Waever. În acest sens, vom aplica principiile promovate de J.K. Holsti cu privire la cauzele interne ale războiului, transpunându-le în cazul unei situații de criză și încercând să estimăm importanța crizei ucrainene pentru scena internațională.

1.1. Suveranitatea-două perspective: realism și liberalism

Suveranitatea este atributul principal al statului. Aceasta presupune ideea de teritoriu, populație și un guvern eficient¹. Dacă luăm în considerare aceste trei elemente constitutive ale statului, vom observa că acest lucru se aplică la toate cele 193 de state membre în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Ceea ce este important de observat și aspectul pe care ne vom concentra este legat de evoluția suveranității în timp și diferitele sensuri pe care aceasta le poate avea.

Cele două interpretări ale suveranității disputate în prezent sunt: suveranitatea statală versus suveranitate națională. Rezultatul acestei analize va fi aplicat în cazul Ucrainei, având în vedere faptul că acest conflict, care a dus la moartea a de mii de oameni, are legătură cu mișcări secesioniste, cu anexiuni teritoriale, elemente ce afectează suveranitatea Ucrainei și a integrității sale teritoriale.

În acest sens, analiza lui Barkin s-a dovedit a fi un instrument foarte util pentru a prezenta disputa existentă între suveranitatea statală și suveranitatea națională.

Prezentând elementele principale antrenate de suveranitatea statală: frontieră de stat, integritatea frontierelor, bazându-se pe ideea de posesiune istorică, granițe naturale și durata lor în timp, Barkin evidențiază viabilitatea și rolul primordial jucat de instituțiile statului, pe baza capacității sale de a-și exercita autoritatea asupra populației.

Acest control se realizează prin instituții puternice, caracteristice statelor tradiționale, în detrimentul noilor state care nu au încă competența administrativă și stabilitatea socială necesare în acest sens². Astfel, din punctul de vedere al sistemului internațional, normele internaționale ar trebui să favorizeze stabilitatea statelor suverane în detrimentul tendințelor secesioniste generate de actele impredictibile destinate să conducă la apariția unor noi state în baza suveranității naționale³.

În același timp, având în vedere lipsa unei autorități internaționale pentru a asigura respectarea adecvată a tratatelor și a acordurilor internaționale, statele care au la baza instituții puternice sunt actori care au controlul asupra teritoriului lor și pot oferi, astfel, un grad mai mare de securitate și de predictibilitate decât statele create pe principii naționale. Aceasta derivă din faptul că frontierele juridice pot fi fixate în mod obiectiv, în timp ce identitățile naționale, având un caracter inerent subiectiv, nu pot pretinde același lucru.

Barkin analizează, de asemenea, relevanța în crearea și menținerea ordinii internaționale. Din perspectiva realistă, suveranitatea se bazează mai puțin pe principii și mai mult pe capacitatea unui grup politic de a stabili un control intern pe teritoriul său, apărându-l

¹. Richard, A Falk, *The declining World order America's imperial geopolitics*, Routledge, New York, 2005, p. 28.

² Samuel, J. Barkin, Bruce, Cronin, *The state and the nation: changing norm and the rule of sovereignty in international relations*; American Journal of International Law

³ *Idem*, p. 17.

împotriva atacurilor externe. Așa cum subliniază Robert Jervis, anarhia internațională permite fiecărui stat să fie propriul său judecător, al interesele și al mijloacelor pe care le folosește pentru a le atinge. Astfel, crearea unui sistem bazat pe suveranitate statală - proceduri diplomatice, tratate, drept internațional și alte instituții care contribuie la comunicarea și interacțiunea dintre state –presupune recunoașterea reciprocă între guvernele conducătoare ale fiecăruia.

1.2. Modificări ale percepțiilor asupra suveranității. Suveranitatea statală versus suveranitatea națională

Liberalismul este principalul instrument care a oferit o viziune cu totul diferită a aceluiași concept al statului. Dacă respectarea frontierelor, a instituțiilor de stat și exercitarea puterii asupra populației, au fost principalele premise ale teoriei realiste, liberalismul aduce în prim plan ca principal comportament pentru stat: satisfacerea nevoilor economice și sociale ale indivizilor. În aceste condiții, raportat la conformitatea tehnică presupusă de anarhie (în viziunea neorealiste), statele trebuie să se conformeze în cele din urmă la nevoile indivizilor) perspectiva liberalista); acestea trebuie să se adapteze din punct de vedere social.

Acest lucru determină reducerea statului la un nivel minimal, a cărui doctrină principală este *laissez-faire*⁴.

Pe acest principiu s-a dezvoltat ideea de suveranitatea națională, susținută în special de grupurile secesioniste, dar recunoscută și la nivel internațional. Barkin analizează patru scenarii în care legitimitatea națională alternează cu legitimitatea granițelor.

După Revoluția franceză, Franța a urmărit răspândirea ideilor promovate în Europa: națiune, libertate și republicanism, care au fost considerate ca o amenințare a principiilor pe care se bazau majoritatea monarhilor europeni. Perioada care a urmat Primului Război Mondial a adus un eșec parțial a ideii de națiune. Astfel, naționalismul a fost văzut ca una dintre principalele cauze ale războiului, în timp ce dorința de autodeterminare a fost văzută ca un obiectiv politic. Mai mult decât atât, Charta ONU a priorizat instituțiile care garantau menținerea integrității teritoriale în detrimentul cererilor grupurilor naționaliste, ceea ce a demonstrat preferința indubitabilă pentru statalitate.

Sfârșitul *Războiului Rece* a legitimat ideologiile politice și economice în detrimentul statului: imperialismul intern - dominația unui grup etnic majoritar în interiorul granițelor statului trebuie să se termine. Țări precum Belgia, Spania, Canada încep să facă concesii minorităților etnice pe teritoriul lor, ceea ce presupune o reconsiderare a ideii de stat național și aduce în prim-plan ideea de națiune, stat național și suveranitate națională. Idei legate de stat și cele legate de națiune sunt de multe ori contradictorii, iar îndeplinirea criteriilor pentru ambele este dificil, chiar imposibil de realizat⁵.

1.3. Ucraina ca stat suveran

În cazul Ucrainei, a cărei suveranitate este disputată în prezent, în urma revendicărilor secesioniste, integritatea sa teritorială este amenințată în mod direct. Actul său fundamental poate fi invocat în această analiză. Constituția prevede că Ucraina este un stat suveran și independent, democrat, social, ce are la bază statul de drept - Articolul 1 din Constituția Ucrainei⁶. Acest articol sau ideea pe care o exprimă (pentru că există mai multe variante care fac referire la același lucru), se găsește în legea de bază a țărilor europene și exprimă atașamentul lor pentru suveranitatea statală tradițională, fiind paradigma caracteristică pentru

⁴. John, M. Hobson, *The state and International Relations*, Cambridge University Press, New York, 2003, p. 27.

⁵ Samuel, J. Barkin, Bruce, Cronin, *The state and the nation: changing norm and the rule of sovereignty in international relations*; American Journal of International Law

⁶ Constituția Ucrainei

perioada în care acestea s-au constituit ca state moderne. În cazul Ucrainei, acest articol (Art. 1) evidențiază respectul pe care aceasta îl are pentru respectarea integrității granițelor sale, a viabilității instituțiilor de stat și a capacității sale de a-și exercita autoritatea asupra populației.

Celebra criză din Ucraina a început prin suspendarea pregătirilor pentru semnarea Acordului de Asociere (AA) cu UE anunțat de președintele Yanukovyc (Președinte cu orientare pro-rusă) cu două zile înainte de summit-ul de la Vilnius, care a condus la o revoltă masivă a societății civile numită *Euromaidan*. Guvernul ucrainean a declarat că decizia a fost luată pentru "motive de securitate națională", precum și pentru a îmbunătăți comerțul cu Rusia și cu alte țări CSI, acesta aflându-se deja în scădere. Diferența existentă între voința guvernului și voința poporului ucrainean conduce la o criză care nu pare să aibă un final în viitorul apropiat.

Ceea ce este important de reținut, este faptul că actualul conflict din Ucraina amenință suveranitatea acesteia prin pierderea Crimeei (martie 2014), prin schimbarea statutului celor două regiuni - Lugansk și Donețk și prin modificarea Constituției Ucrainei în sine (prevăzute în Acordul al II-lea de la Minsk).

În consecință, legea de bază și suveranitatea statului ucrainean sunt puse în pericol și vom încerca să identificăm dacă amenințarea suveranității unui stat este o amenințare la nivel internațional sau dacă efectul *spillover* determină o amenințare a securității în regiune.

În cazul ucrainean, aplicarea ideilor pe care mizează liberalismul ar putea fi invocate ca justificare pentru afirmațiile secesioniste ale republicilor autoproclamate Donețk și Luhansk. Utilizarea perspectivei suveranității naționale are un grad mare de potențial în acest sens (chiar dacă legislația internațională nu prevede un drept de secesiune pe criterii etnice). Practica ilustrează o situație diferită. În 2013, după refuzul Președintelui Yanukovyc de a semna AAS, populația ucraineană a fost indignată iar acesta a fost modul în care revoluția Euromaidan a început. Decizia Ucrainei de a adopta un parcurs european și perspectivele de extindere a structurilor de securitate euro-atlantice în spațiul ex-sovietic pro-european a generat o reacție dură din partea Moscovei, care a condus la criza cu care se confruntă în prezent Ucraina. La 18 martie, Vladimir Putin a luat decizia de a anexa Crimeea, provincie care a aparținut până în 1954 Rusiei. UE nu recunoaște anexarea Crimeei și ca atare, a adoptat o interdicție asupra importurilor originare din Crimeea și Sevastopol, acceptându-le accesul pe piața europeană doar dacă sunt însoțite de un certificat de origine eliberat de autoritățile ucrainene⁷.

Pe 11 mai, rebelii pro-ruși din regiune Donbass, au decis să organizeze un referendum pentru a obține autonomia Luhanskului. În aceeași zi, pe 11 mai, a avut loc, de asemenea, un referendum pentru obținerea autonomiei pentru regiunea Donețk. Întrebarea înscrisă pe buletinul de vot a fost: "Susțineți auto-guvernarea Republicii Populare Donetsk / Republicii Populare Luhansk?"⁸. Rezultatul a fost, surprinzător, în favoarea secesiunii pentru cele două regiuni și pe 12 mai acestea au solicitat alipirea la Federația Rusă. Puternic dezaprobată de comunitatea internațională, acest lucru nu a avut loc, dar la 24 mai, cele două auto-proclamate Republici Donețk și Luhansk au cerut să devină parte din Novorusia (proiectul lui Vladimir Putin de refacere a structurilor statelor din perioada țaristă, atunci când aceste provincii nu făceau parte din Ucraina)⁹.

⁷Autor necunoscut, *Ukraine withdraws from signing the Association Agreement in Vilnius: The motives and implications*, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-11-27/ukraine-withdraws-signing-association-agreement-vilnius-motives-and>, Pagina consultată la data de : 2 martie 2015

⁸ Autor necunoscut, *Russia Today*, <http://rt.com/news/158276-referendum-results-east-ukraine/>, Pagina consultată la data de:23. Feb. 2015

⁹Autor necunoscut, <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/04/18/understanding-novorossiya-the-latest-historical-concept-to-get-worried-about-in-ukraine>, Washington Post, Pagina consultată la data de:23. Feb. 2015

Ucraina nu a recunoscut anexarea Crimeei sau a validat referendumul care a avut loc în cele două regiuni Donețk și Lughansk¹⁰. Comunitatea internațională, de asemenea, nu a recunoscut independența acestor două republici, dar, practic, Kiev-ul și-a diminuat competența politică asupra acestora. Pe 15 noiembrie, președintele Poroșenko a decis întreruperea tuturor serviciilor bancare pe teritoriile controlate de rebelii din Donbass, atât pentru persoane juridice, cât și pentru populația din Regiunea Donbass. El a ordonat, de asemenea, organizațiilor de stat și administrațiilor locale din zona întreruperea activității și evacuarea personalului, împreună cu documentația aferentă¹¹.

1.4 Complexul de securitate regională

Barry Buzan spune că securitatea este un concept profund contestat; care generează atât întrebări, cât și răspunsuri. Într-o primă abordare, nevoia de securitate apare atunci când o entitate este nesigură cu privire la supraviețuirea sa. În 1991, Stephan Waltz analizează și stabilește definiția amenințărilor la adresa securității și vorbește despre un anumit control asupra folosirii forței militare. Acesta analizează, de asemenea, condițiile care fac utilizarea forței probabilă, care afectează indivizi, state, corporații și politici specifice pe care statele le adoptă pentru a preveni apariția unui conflict sau antrenarea în conflicte deja existente.

Un aspect important în definiția acestui termen este faptul că securitatea sau lipsa acesteia este definită prin raportarea la vulnerabilitățile externe și interne care amenință sau au capacitatea de a distruge sau de a slăbi în mod semnificativ structura statului sau a regimului politic, din punct de vedere teritorial, respectiv, instituțional. Aceste elemente constituie amenințări ale securității, sau, mai degrabă, surse de insecuritate.

Extrapolând securitatea la nivel regional, B. Buzan și O. Waevre definesc complexul de securitate regională (RSC), ca un set de elemente a căror securitate sau insecuritate sunt atât de interdependente încât problemele lor de securitate nu pot fi analizate sau rezolvate separat¹².

Dar pentru a analiza securitatea la nivel regional, trebuie să ne focusăm, înainte de toate pe elementele care ar putea constitui amenințări ale securității la nivel general și, ulterior, regional. În ultimii ani, panoplia surselor de insecuritate, a fost îmbogățită cu noi elemente care își au originea în fenomene precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă și tehnologiile pentru producerea acestora, traficul de materiale radioactive, arme, droguri și persoane, imigrația ilegală, precum și efectele care decurg de aici, atât din punct de vedere politic, cât și social. Fragilitatea mediului de securitate este determinată, de asemenea și de factori interni care țin de proasta guvernare a noii entități rezultate, printre care se numără:

- crizele economice (economia subterană);
- instabilitatea politică;
- incapacitatea de a asigura respectarea legii;
- creșterea gradului de corupție;
- încălcarea drepturilor omului;
- conflictele etnice și confesionale¹³.

¹⁰ Art. 72 of the Constitution of Ukraine establishes that a referendum applicable to the entire population of Ukrainian-All Ukrainian referendum may be called only by the Parliament (Rada) or by the President in office, or following a popular initiative of over 3 million citizens voting in at least two thirds of all the oblasts of Ukraine, registering at least 100,000 signatures for the referendum in each oblast

¹¹ Autor necunoscut, <http://www.bne.eu/content/story/ukraine-cut-financial-ties-rebel-held-donbass>, BNE Intellinews, Pagină consultată la data de : 24 feb. 2015

¹² Barry Buzan, *Peoples, states and fear*, Cartier, Chișinău, 2000, p. 212.

¹³ Alexandra Sarcinschi, *Security and insecurity in the era of globalization*, National Defense University Carol I, Bucharest, 2011, p. 29.

Situate în apropierea Rusiei: Ucraina, Moldova și Georgia sunt state vulnerabile, afectate de conflicte etnice, de multe ori întreținute de Rusia. Chiar dacă nu există o strategie comună pentru cele trei țări în cauză, asemănările dintre ele, reprezentate, în special, de existența etnicilor ruși pe teritoriile acestor state, ar putea prezenta riscul creării unui nou mod de acțiune similar-*pattern*, iar într-un joc de domino, Ucraina ar putea fi considerată doar prima piesă.

Modul în care a acționat Rusia în Ucraina, prin anexarea Crimeei și prin susținerea separatiștilor pro-ruși, poate fi urmat de acțiuni similare în Transnistria și Găgăuzia din Republica Moldova sau în Abhazia și Osetia de Sud în Georgia.

Atât în cazul Republicii Moldova, cât și al Georgiei, cauza principală a vulnerabilității acestora o reprezintă lipsa de control asupra întregului teritoriu al țării, prin mișcările înregistrate în regiunile secesioniste din Osetia de Sud și Abhazia din Georgia, sau Transnistria și Găgăuzia pentru Moldova¹⁴. Ambele sunt țări sărace, care se confruntă cu multe provocări economice, politice și de securitate, care pot duce la situații de criză în care Rusia ar putea deveni un actor important.

În toate aceste cazuri, amenințările la adresa sunt, mai degrabă interne, decât externe, iar dimensiunea internațională a acestora poate fi întreținută de un imixtiunea unui actor internațional care va acționa conform propriilor interese.

Teoria lui Holsti se poate aplica în această paradigmă, deoarece el accentuează particularitățile din fiecare țară pentru a justifica războiul sau conflictele majore în care statele sunt antrenate. El susține că în compoziții caracteristica fiecărui stat (pe care le încadrează în tipologiile existente-state puternice, slabe sau eșuate) poate oferi o explicație pentru războaiele pe care acestea le desfășoară. Multe state din lumea a treia și statele post-comuniste, se confruntă cu o competiție de multe ori letală--între forțele de "construcție statală" și forțele de "fragmentare și autonomie". Totuși, istoria acestora, identitățile lor, strategiile de supraviețuire, și sistemele locale de luare a deciziilor rămân condițiile decisive în comportamentul statelor¹⁵.

Astfel, considerarea Ucrainei ca un precedent pentru Georgia și Republica Moldova ar fi prematură, având în vedere diferențele dintre ele, dar putem fi de acord că actuala criză din Ucraina ar putea constitui un risc în destabilizarea securității în regiune, în funcție de echilibrul de putere stabilit la sfârșitul conflictului.

1.5. Absența exercitării suveranității în anumite regiuni din Ucraina

Precum a evidențiat analistul american Zbigniew Brzezinski, Ucraina a jucat întotdeauna un rol-cheie în calculele strategice ale Rusiei¹⁶. Semnarea AAS și alegerea unui parcurs pro-european au fost interpretate de Moscova ca o încercare de a pătrunde în sfera sa de influență. Refuzul Președintelui Yanuckovici (cu o afinitate rusească sporită) de a semna AAS a condus la o revoltă masivă a societății civile și la o serie de conflicte, care au avut loc nu numai în centrul de la Kiev (Piata Euromaidan), dar peste tot în Ucraina, în special în regiunea sa de est. Rebelii pro-ruși au început să atace instituțiile guvernamentale, apărute de către autoritățile ucrainene, care conduc la un conflict deschis (care nu pare a se încheia), în ciuda a două acorduri de încetare a focului (Minsk I, Minsk II).

Prin sprijinul public al parcursului european pentru Ucraina și prin deciziile luate de autoritățile pro-ruse, Ucraina a devenit o miză majoră în confruntarea hegemonică dintre

¹⁴ Maria-Sabina, Lazar, *The Ukrainian crisis seen from a regional perspective: Isleted conflict or driving agent for regional security dynamics?*, Europolity, Vol. 8, Nr. 2, 2014

¹⁵ J.K. Holsti, *War, Peace, and the State of the State*, Revue internationale de science politique, Vol. 16, No. 4, Les dangers de notre temps (Oct., 1995), p. 319.

¹⁶ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah*, Univers Enciclopedic, București, 2010, p. 43.

Rusia și Occident. Relația dintre Occident și Rusia s-a înrăutățit după luna iunie 2014, când 298 de pasageri au fost uciși atunci când Malaysia Airlines Boeing 777 a explodat deasupra Ucrainei la 17 iulie¹⁷. Avionul a fost prăbușit în regiunea Donbass, iar separatiștii pro-ruși au fost luați responsabili pentru acest accident, dar și pentru blocarea anchetei¹⁸. Acest lucru a condus la sancțiuni economice impuse de Occident Rusiei: la nivel diplomatic, sancțiuni economice, precum și măsuri care vizează cooperarea sectorială și de schimb reciproc¹⁹.

Dar conflictul a continuat, în ciuda acestor sancțiuni, care au afectat economia Rusiei. La 7 septembrie, a fost semnat un acord de încetare a focului în Minsk, în care se stipula, după cum indică numele: o încetare a focului imediată din partea ambelor părți, o "auto-guvernare" temporară pentru regiunile Donețk și Luhansk, care rămân în continuare parte din Ucraina. De asemenea, s-a stabilit ca OSCE să monitorizeze crearea unei "zone tampon" la frontiera dintre Rusia și Ucraina, organizarea de alegeri anticipate și acordarea de ajutor umanitar fiind deciziile cele mai relevante²⁰.

Aceste prevederi nu au fost însă respectate, iar lupta separatistă a continuat și Acordul nu a putut fi pus în aplicare. Acest lucru a condus la încheierea unui alt acord, realizat tot la Minsk, la începutul anului 2015. La 15 februarie 2015, o altă întâlnire a avut loc în Minsk; s-a ajuns la un alt acord, având aproape aceleași condiții ca și Acordul anterior (din septembrie 2014). În ceea ce privește cele două regiuni separatiste, noul Acord prevede o reformă politică în Ucraina pentru a asigura descentralizarea acestora și un statut special pentru provinciile sale rebele. Se dorește schimbarea legislației pentru a oferi privilegii permanente regiunilor Luhansk și Donețk, republici în prezent autoprocimate și o nouă reformă constituțională în Ucraina, măsură care ar putea fi interpretată ca un nou cadru pentru suveranitatea Ucrainei²¹.

Pentru moment, acest acord nu este respectat și încă există îndoieli rămase privind viitorul celor două regiuni separatiste. Ce este cert, este că, atâta timp cât luptă continuă, status quo-ul va fi amenințat și o schimbare semnificativă în raportul internațional de putere poate fi posibilă după încheierea conflictului.

2. Cazuri extreme de lipsă de suveranitate

Cazul Ucrainei cu cele două regiuni separatiste, precum și cu pierderea Crimeei sunt doar câteva exemple justificate prin absența exercitării suveranității. Există în schimb, la acest capitol și un *worst case scenario*, pe care îl vom detalia în cele ce urmează. Suveranitatea este condiția de bază pentru democrație peste tot în lume. Principalele *baze de date* care cuprind toate cele 193 de state recunoscute la nivel internațional sunt: Organizația Națiunilor Unite și Fondul pentru Pace. O privire la informațiile oferite de către Fondul pentru Pace, care și-a schimbat recent numele din Indexul Statelor Eșuate în Indexul Statelor Fragile, putem observa că țările clasate pe primul loc în acest Index sunt cele care au probleme la nivelul exercitării suveranității pe teritoriul lor²².

¹⁷ Autor necunoscut, Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com/news/europe/2014/07/ukraine-rebels-accused-blocking-jet-probe-201471981632462296.html>, Pagină consultată la data de: 20 feb. 2015

¹⁸ Global Research, <http://www.globalresearch.ca/the-danger-of-an-mh-17-cold-case/5426007>

¹⁹ European Union External Action Service, http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm#5, Pagină consultată la data de: 20 feb. 2015

²⁰ Autor necunoscut, BBC, *Ukraine ceasefire: The 12 points plan*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-29162903>, Pagină consultată la data de: 24 feb. 2015

Autor necunoscut, ²¹Russia Today, *Ukraine peace deal*, <http://rt.com/news/231571-putin-minsk-ukraine-deal/>, Pagină consultată la data de: 6 martie 2015

²² Fund for Peace, <http://library.fundforpeace.org/fsi14-overview>, Failed States Index 2014 Pagină consultată la data de: 9 martie 2015

State precum Somalia, Sudanul de Sud, Irak sunt țări în care guvernul și instituțiile sale nu au reușit să controleze situația din interiorul granițelor lor. Cazul Irakului, unde slăbiciunea instituțiilor permis dezvoltarea grupurilor teroriste precum Al Qaeda, ISIS sau al Somaliei, care nu a reușit să oprească fenomenul pirateriei din zona sa maritimă - 12 mile marine, ilustrează acest lucru. Acestea sunt cazurile extreme în care lipsa exercitării efective a suveranității a fost unul dintre elementele cauzale, puternic legate de condițiile interne existente în fiecare țară.

Așa cum am explicat deja suveranitatea presupune trei elemente: populație, teritoriu și capacitatea de exercitare a autorității într-un mod eficient asupra populației de pe teritoriul respectiv. Deoarece nu poate fi nici o îndoială cu privire la populația sau la teritoriul unui stat, ultimul element este cel care fluctuează și care poate explica absența exercitării suveranității. Absența suveranității presupune ineficiența instituțiilor prin care autoritatea exprimă controlul său. Acest lucru poate apărea atunci când autoritatea existentă este contestată și populația sau o parte majoritară a sa nu o recunoaște, în cazul în care autoritatea este absentă din cauze interne (război, criză, abdicarea puterii, în unele cazuri, corupție excesivă sau orice alt fapt care duce la o anarhie internă)²³.

Dar principalul actor, chiar în acest context, rămân condițiile interne, tradiția democratică a statului și exemplul este oferit de Regatul Belgiei, care, deși nu a avut guvern pentru o perioadă de 541 zile, începând de la iunie 2010 până în decembrie 2011, guvernarea efectivă nu a fost afectată²⁴.

Ajutorul extern poate juca un rol important, de asemenea, iar criza din Ucraina demonstrează acest lucru. Prin angajamentul și rolul asumat în negocierile cu Rusia, prin prezența sa în Ucraina Occidentalul joacă un rol important în ajutorarea Ucrainei pentru restabilirea păcii pe teritoriul său.

Concluzie

Suveranitatea Ucrainei este amenințată în mod direct de tendințele secesioniste din Luhansk și Donetsk, Crimeea pare o problemă deja uitată, iar tratativele de negociere privitoare la cât de mult este dispusă Ucraina să renunțe, continuă.

Situația internă din Ucraina joacă un rol important în criza actuală- Ucraina este un stat nou apărut (1991), care nu are experiența instituțională necesară, având, în schimb, un deficit economic mare și o compoziție etnică conflictuală. Condițiile externe au jucat un rol important și în cazul Ucrainei – vecinătatea cu Rusia, prezența etnicilor ruși pe teritoriul său , granița estică a Uniunii Europene, toate acestea contribuind la *internaționalizarea* conflictului din Ucraina, ceea ce ridică semne de întrebare și la adresa Georgiei și Moldovei (chiar dacă acestea nu sunt vizate).

În consecință, suveranitatea este un concept teoretic care poate fi utilizat în explicarea multe aspecte practice, chiar și atunci când nu se face referire la aceasta în mod direct. Chiar dacă un atac direct la adresa suveranității este mai puțin probabil în zilele noastre, state revizioniste, precum Rusia, care are aparent o viziune imperialistă, au demonstrat contrariul. Lipsa exercitării suveranității demonstrează că ar putea deveni o vulnerabilitate la adresa securității statului. Dacă aplicăm un principiu simplu prin care este conștientizat faptul că vulnerabilitate invită la agresiune, lipsa de suveranitate poate fi considerată un risc pentru ordinea sau securitatea internațională.

²³ Kraxberger, M. Brennan, *Failed states: Temporary obstacles to democratic diffusion or fundamental holes in the world political map?*, Third World Quarterly, Vol. 28, No 6 (2007), pp. 1055-1071.

²⁴ Le Figaro, *La Belgique, 18 mois de crise*, <http://www.lefigaro.fr/international/2011/12/01/01003-20111201ARTFIG00822-la-belgique-18-mois-de-crise-politique.php>, Pagina consultată la data de:

Această lucrare a fost posibilă cu sprijinul financiar al Fondului Social European POSDRU 2007-2013 - Axa prioritară 1 "Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere". Domeniul Major de Intervenție 1.5 "sprijin de cercetare post-doctorale și", numărul de identificare al contractului: POSDRU / 159 / 1.5 / S / 134650. Titlul proiectului: "Burse doctorale și postdoctorale pentru tinerii cercetători în domeniul Științe Politice, Administrație Publică, Științe ale Comunicării și Sociologie".

BIBLIOGRAFIE:

1. Al Jazeera, *Ukraine says rebels blocking crash inquiry*, Article stable at: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2014/07/ukraine-rebels-accused-blocking-jet-probe-201471981632462296.html>, jun. 2014.
2. BARKIN J. Samuel, CRONIN Bruce, *The state and the nation: changing norm and the rule of sovereignty in international relations*; International Organization, Vol. 48,, No. 1, 1995, pg. 107-130.
3. BBC, *Ukraine ceasefire: The 12 points plan*, Article stable at: <http://www.bbc.com/news/world-europe-29162903>
4. BNE Intellinews, *Ukraine to cut financial ties to rebel held in Donbass*, Article stable at: <http://www.bne.eu/content/story/ukraine-cut-financial-ties-rebel-held-donbass>,
5. BRENNAN M. Kraxberger, *Failed states: Temporary obstacles to democratic diffusion or fundamental holes in the world political map?*, Third World Quarterly, Vol. 28, No 6 (2007), pg. 1055-1071.
6. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea table de sah*, Univers Enciclopedic, Bucuresti, 2010.
7. BUZAN Barry, *Peoples, states and fear*, Cartier, Chișinău, 2000.
8. European Union Action Service, *EU Sanctions against Russia over Ukraine crisis*, http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm#5
9. European Union Action Service, *EU Sanctions against Russia over Ukraine crisis*, http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions/index_en.htm#5,
10. FALK A. Richard, *The declining World order America's imperial geopolitics*, Routledge, New York, 2005.
11. Fund for Peace, *Failed States Index 2014*, Article stable at: <http://library.fundforpeace.org/ fsi14-overview>
12. Global Research, *The danger of an MH 17*, jan. 2015, Article stable at: <http://www.globalresearch.ca/the-danger-of-an-mh-17-cold-case/5426007>
13. HOBSON M. John, *The state and International Relations*, Cambridge University Press, New York, 2003.
14. HOLSTI, J.K. , *War, Peace, and the State of the State*, Revue internationale de science politique, Vol. 16, No. 4, Les dangers de notre temps (Oct., 1995).
15. JERVIS Robert, Robert ART, *The meaning of Anarchy, eds. International Politics: Anarchy, Force, Political Economy and Decisionmaking*, Boston: Little, Brown and Company, 1985, p.3.
16. LAZAR, Maria-Sabina, *The Ukrainian crisis seen from a regional perspective: Isleted conflict or driving agent for regional security dynamics?*, Europolity, Vol. 8, Nr. 2, 2014.

17. Le Figaro, *La Belgique, 18 mois de crise*, dec. 2011, Article stable at: <http://www.lefigaro.fr/international/2011/12/01/01003-20111201ARTFIG00822-la-belgique-18-mois-de-crise-politique.php>.
18. OSW, *Ukraine withdraws from signing the Association Agreement in Vilnius: The motives and implications*, OSW, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-11-27/ukraine-withdraws-signing-association-agreement-vilnius-motives-and>,
19. Russia Today, *Referendum results in Donetsk and Luhansk show landslide support for self-rule*, May. 2015, Article stable at: <http://rt.com/news/158276-referendum-results-east-ukraine/>
20. Russia Today, *Ukraine peace deal*, feb. 2015, Article stable at: <http://rt.com/news/231571-putin-minsk-ukraine-deal/>
21. SARCINSCHI Alexandra, *Security and insecurity in the era of globalization*, National Defense University Carol I, Bucharest, 2011.
22. WALT, Stephen, *The Renaissance of Security Studies*, International Studies Quarterly, Vol. 35, No. 2 (Jun., 1991), pp. 211-239.
23. Washington Post, *Novorssiya, the latest historical concept to get worried about in Ukraine*, Article stable at: <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/04/18/understanding-novorossiya-the-latest-historical-concept-to-get-worried-about-in-ukraine/>

CAZUL TRANSNISTREAN ÎN CONTEXTUL CRIZEI UCRAINENE ȘI SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA, UCRAINEI ȘI A ROMÂNIEI

dr. Aurelian LAVRIC

Conferențiar, cercetător științific superior, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Chișinău, Republica Moldova.

e-mail: aurelian_loverick@yahoo.com

Rezumat: *Anexarea Crimeei de către Rusia și escaladarea conflictului militar în Estul Ucrainei au produs o schimbare în regiune. În acest context geopolitic nou, influența Transnistriei asupra securității Republicii Moldova (RM) vizează posibilitatea declanșării unui nou război pe Nistru, ca răspuns la declarațiile unor oficiali de la Chișinău privind necesitatea retragerii armatei ruse și a înlocuirii ei cu observatori civili. În eventualitatea unor vărsări de sânge, Moscova ar putea arăta că menținerea pacifcătorilor ruși pe teritoriul RM este necesară și în continuare.*

Transnistria influențează Estul Ucrainei prin exemplul său, prin unele cadre din structurile de conducere din Donețk și Lugansk. Sunt posibile provocări ale militarilor ruși din zona nistreană în vederea destabilizării situației din regiunea Odesa. În vederea reducerii posibilității acestora, Kievul a procedat la săparea unui șanț pe frontiera moldo-ucraineană (450 km).

Influența Transnistriei asupra securității României este mai puțin pronunțată, ținând cont de faptul că România se află sub protecția umbrelei NATO.

Cuvinte cheie: *securitate, conflict înghețat, Transnistria, Rusia, Ucraina, Republica Moldova, România.*

Introducere

Transnistria, o regiune care face parte formal (*de jure*) din teritoriul Republicii Moldova, dar necontrolată (*de facto*) de autoritățile de la Chișinău, 2/3 din populația căreia o constituie rusofonii, apare „în tot mai multe analize politice și de securitate ca unul din «focarele de conflict grave și periculoase» în proximitatea NATO și UE”²⁵. De facto, Republica Moldovenească Nistreană (Transnistria) funcționează ca un stat de sine stătător: are un teritoriu de circa 4.100 kmp (cat un județ din România), iar populația este de jumătate de milion de oameni. Este o regiune situată între Basarabia și Ucraina, fără ieșire la Marea Neagră, cu capitala la Tiraspol. Transnistria are propria monedă, propriile pașapoarte și plăcuțe de înmatriculare auto specifice, chiar dacă nu este recunoscută de comunitatea

²⁵ Constantin – Gheorghe BALABAN, *Conflicte înghețate și crize la limita de est a NATO și a Uniunii Europene – obstacol major în calea cooperării și stabilității regionale*, în *GeoPolitica*, Anul VI – Nr. 28, București, 2008, p. 10.

internațională. Iată de ce „importanța sa actuală (...), în realitate, este dată nu atât de valoarea sa intrinsecă, cât de noua situație geopolitică creată în regiunea sud-est europeană”²⁶.

Importanța actuală a Transnistriei pentru Federația Rusă ține de faptul că Moscova o folosește ca pe un instrument al politicii sale externe în Europa de Est – atât în spațiul post-sovietic (vecinătatea apropiată), pentru a influența, exercita presiuni asupra Republicii Moldova și pentru a ține în șah Ucraina, dar și în raport cu spațiul euro-atlantic. Astfel, importanța zonei nistrene se concretizează în utilizarea ei de către Rusia drept un „important cap de pod și nod geopolitic și geostrategic în contextul frontierei UE și NATO la Marea Neagră”²⁷. Mai ales în contextul proiectelor privind desfășurarea bazei americane de la Deveselu, în care urmează să fie amplasate sisteme antirachetă, Rusia mizează pe baza sa militară din Tiraspol ca pe un mijloc de contracarare a pericolului ce emană (conform percepției rusești²⁸) din România (este avută în vedere inclusiv baza militară americană din Dobrogea – din localitatea Mihail Kogălniceanu). Practic, baza militară rusă, menținută ilegal în Transnistria (în pofida angajamentului Rusiei la summitul OSCE de la Istanbul, din 1999, de a-și retrage armata până în 2001), îndeplinește funcțiile pe care le-a avut în perioada Războiului Rece Armata a 14 a URSS – care era o contrapondere vis-à-vis de flancul de sud al NATO, respectiv față de efectivele militare din Turcia și Grecia. Pentru Federația Rusă baza sa militară din Transnistria este o garanție a opririi extinderii NATO spre Est, peste râul Prut. În același timp, baza rusească respectivă marchează granița între două spații civilizaționale: latin – occidental și slav – oriental.

Așadar, se poate afirma că, în contextul destrămării URSS, Moscova s-a folosit de conflictul de pe Nistru (sau l-a creat și gestionat) pentru a profita „pentru a-și menține prezența militară în zonă”²⁹. Formal, în conformitate cu Concepția politicii externe a Federației Ruse și a doctrinei militare ruse, Kremlinul și-a asumat rolul de apărător al populației rusofone din *vecinătatea apropiată*, acordând rusofonilor din Republica Moldova cetățenie rusească, respectiv pașapoarte rusești. Există totuși mai multe cauze ale conflictului privind zona nistreană a Republicii Moldova. El s-a manifestat fâțiș la 2 septembrie 1990, când a fost constituită Republica Moldovenească Nistreană (RMN), denumită în mass-media și în studiile de securitate Transnistria, dar care nu a fost recunoscută până în prezent, nici măcar de Federația Rusă, care o sprijină total (între 70-80% din bugetul Transnistriei se constituie din ajutoarele financiare de la Moscova).

Totuși, originile conflictului pot fi identificate în „modificarea granițelor în secolul trecut”³⁰, ceea ce a creat și „diferențe etnice”³¹, prin schimbarea structurii etnice a populației Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM), care în perioada destrămării URSS (1990-1992) a condus la tensiuni interetnice. În granițele republicii moldovenești, creată la 2 august 1940, nu au intrat sudul și nordul Basarabiei (cea mai mare parte a județelor Ismail, Cetatea Albă și Hotin), în schimb a fost încorporată jumătatea vestică a republicii autonome moldovenești (RASSM), creată la 12 octombrie 1924 pe malul stâng al Nistrului. Varianta finală a granițelor ucraineano-moldovenești a fost adoptată printr-o hotărâte a Prezidiului

²⁶ Inesa BABAN, *Republica Moldova între Est și Vest, între Rusia și comunitatea euro-atlantică*, în *GeoPolitica*, anul VI – Nr. 28, București, 2008, pp. 74-75.

²⁷ Constantin – Gheorghe BALABAN, *Idem*, p. 11.

²⁸ *Daily Telegraph: Rusia amenință România cu rachete din cauza scutului de la Deveselu!*, <http://jurnalul.ro/stiri/observator/daily-telegraph-rusia-ameninta-romania-cu-rachete-din-cauza-scutului-de-la-deveselu-597440.html>, accesat 26.04.2015.

²⁹ Tudor BLÂNDU, *Crizele identitare în conflictele înghețate ale spațiului est european*, în *GeoPolitica*, Anul VI – Nr. 28, București, 2008, p. 25.

³⁰ Constantin – Gheorghe BALABAN, *Idem*.

³¹ *Ibidem*.

Sovietului Suprem al URSS la 4 noiembrie 1940, iar acele granițe constituie în prezent actuala frontieră interstatală ucraineano-moldovenească.

În vederea înțelegerii originilor apariției conflictului din zona nistreană a Republicii Moldova și a esenței sale (faza sa fierbinte s-a înregistrat între 2 martie – 21 iulie 1992, înregistrându-se circa 1000 morți) mai pot fi identificate alte 12 cauze:

1. Forțe politice din Moscova (președintele parlamentului sovietic A. Lukianov ș.a.) au instigat și au sprijinit impunerea structurilor regimului care a uzurpat puterea, ca mijloc de șantaj asupra Chișinăului, pentru a menține Republica Moldova în cadrul URSS, iar autoritățile de la Chișinău să semneze noul tratat unional;

2. Parlamentul de la Chișinău a adoptat legile privind funcționarea limbilor și drapelul de stat – tricolorul, fără să țină seama de realitatea din zona nistreană și fără a lua în calcul reacția de acolo. Deoarece în regiune se afla o importantă populație de coloniști rusofoni și de persoane rusificate, care nu a folosit limba română/moldovenească până în 1989, persoanele respective s-au speriat și au început să ia măsuri de apărare care au condus la crearea nerecunoscutei RMN;

3. Un număr mare de coloniști făcea parte din organele de conducere de stat (raionale, orașenești) și din administrația întreprinderilor. Fiindu-le frică să-și piardă posturile și privilegiile, persoanele respective au procedat la crearea structurilor Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Nistrene (RSSMN). Ei nu au vrut să împartă profiturile întreprinderilor „de subordonare unională” cu bugetul Republicii Moldova;

4. Existența unei mari mase de coloniști ruși la Tiraspol, Bender, Râbnița și în celelalte orașe nistrene, care nu doreau să facă parte din Republica Moldova, pornită pe calea obținerii independenței și desprinderii de Rusia;

5. Populația rurală moldovenească, și nu numai aceasta, a fost apatică, derutată și speriată, cu doar câteva excepții: satele în care s-a opus rezistență armată – Cocieri, Molovata Nouă, Coșnița, Pohrebea, Pârâta, Doroțcaia ș.a. Apatia a fost consecința fricii inoculate de cazaci și „gardii”;

6. Frica indusă asupra populației de pe malul stâng al Nistrului în perioada terorii staliniste – din 1917 până în 1953, cu excepția anilor 1941-1944, se resimțea încă în 1989-1992 – perioada destrămării URSS;

7. Unele persoane din zona nistreană erau mult mai sovietizate în mentalitate și în 1989 își vedeau amenințat modul de viață constituit de decenii, crezul ideologic, sistemul de organizare a vieții. În 1989, o parte a populației din zona nistreană încă nu era gata să conștientizeze necesitatea schimbărilor radicale ce se efectuau la Chișinău: renunțarea la sistemul politic monopartid și la ideologia comunistă, apariția germenilor economiei de piață, introducerea limbii moldovenești în instituțiile de stat și în întreprinderi (până atunci era folosită limba rusă);

8. Regiunea din stânga Nistrului nu a făcut parte din statul român în perioada în care Basarabia a fost unită cu România (1918-1940). În consecință, exista un decalaj privind conștiința națională la populația basarabeană și la cea transnistreană; în timp ce basarabenii se pronunțau hotărât pentru independență și libertate, mulți transnistreni, chiar moldoveni autohtoni, nici nu concepeau așa ceva;

9. În perioada sovietică, moldovenii din stânga Nistrului nu au beneficiat de suficiente grădinițe și școli cu predare în limba maternă, copiii fiind nevoiți să învețe în limba rusă, mai ales în orașe și în satele cu populație mixtă. Fiind rusificați, li s-a format o altă conștiință culturală (regională), diferită de cea a basarabenilor. Gradul de rusificare a moldovenilor a fost mult mai mare în stânga Nistrului și în Bender;

10. Autoritățile sovietice au exagerat prin propagandă și manipulare abuzurile administrației românești din perioada 1941-1944 în Transnistria. Populației transnistrene i s-a indus ură și frică față de România (românofobie);

11. Armata a 14-a a URSS, staționată până în prezent în zona nistreană, a participat la acțiunea de uzurpare a puterii și de impunere a unui regim de ocupație militară rusească;

12. Cazacii de pe Don, mercenarii din Rusia, ofițerii în rezervă ai armatei sovietice, care au primit locuințe și s-au stabilit în perioada anterioară conflictului în orașele din zona nistreană a Republicii Moldova, persoane din forțele de menținere a ordinii din alte republici (în special din cele baltice), care s-au aciuat la Tiraspol după puciul din august 1991, au contribuit esențial la uzurparea puterii și impunerea regimului de ocupație militară rusească.

În concluzie, în ceea ce privește conflictul nistrean, putem constata că, deși a existat o motivație etno-politică, ea cedează de departe în importanță motivației geopolitice, fiind vorba de un diferend ruso-moldovenesc privind o regiune a RM, valoarea ei datorându-se poziționării sale față de Republica Moldova, Ucraina și proximității graniței spațiului euro-atlantic. Încă din 1992 „Transnistria a devenit unul din punctele nevralgice ale spațiului post-sovietic”³². Transnistria s-a înscris într-un șir de teritorii (mai pot fi nominalizate Nagorno-Karabah, Osetia de Sud, Abhazia). Controlul asupra acestor teritorii „permitea Rusiei să păstreze «mijloacele sale de influență, rolul său de arbitru și de salvator în conflictele din spațiul post-sovietic, justificându-se astfel prezența militară în toate colțurile CSI». Ca urmare, conflictul din Transnistria s-a încadrat în logica menținerii Republicii Moldova în sfera de influență rusească și împiedicării realizării unirii cu România după «modelul celor două Germanii»”³³. Astfel, Kremlinul utiliza „regiunea transnistreană în scopul consolidării controlului său asupra Republicii Moldova, ceea ce constituie o constantă în comportamentul politico-strategic rus în spațiul postsovietic”³⁴.

În contextul anexării Crimeii de către Rusia și a conflictului din regiunile din Estul Ucrainei – Lugansk și Donețk, merită analizată influența nerecunoscutei Republici Moldovenești Nistrene (RMN) – Transnistria – asupra securității Republicii Moldova, Ucrainei și României.

1. Cazul transnistrean în contextul crizei ucrainene

Anexarea Crimeii de către Federația Rusă, în martie 2014, ca și escaladarea conflictului militar în regiunile din Estul Ucrainei (Lugansk și Donețk), între structurile de forță ale Ucrainei și rebelii pro-ruși, au produs o schimbare importantă în contextul geopolitic regional. Până în 2014, cei doi mediatori și garanți din formatul 5+2 al negocierilor privind conflictul nistrean – Federația Rusă și Ucraina – au acționat, în general, de comun acord în vederea tergiversării rezolvării conflictului din Republica Moldova, sprijinind autoproclamata republică. Este cunoscut faptul că alături de mercenari ruși (cazaci și alte categorii), în războiul din 1992 au luptat împotriva forțelor de ordine moldovenești și câteva batalioane ale naționaliștilor ucraineni. După anexarea Crimeii de către Federația Rusă, relațiile ucraineano-rusești s-au deteriorat, iar autoritățile de la Kiev au încercat izolarea Transnistriei, în primul rând economică, dar și prin impunerea unor restricții cu privire la persoanele din zona nistreană, care traversează frontiera ucraineano-moldovenească pe segmentul transnistrean: cetățenilor ruși de sex masculin în vârstă de 18-65 de ani, li s-a interzis accesul în Ucraina. Dar s-a încercat și izolarea fizică, prin săparea unui șanț pe segmentul transnistrean al frontierei ucraineano-moldovenești, proiect care nu a fost totuși finalizat.

Există câteva aspecte care merită menționate cu referire la stadiul actual al relațiilor Chișinău – Tiraspol. În ceea ce privește identificarea unei soluții pentru conflictul nistrean nu trebuie subestimată necesitatea și importanța realizării unui nivel de trai înalt, a unei stări

³² Inesa BABAN, *Idem*, p. 78.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Idem*, p. 77.

social-economice bune a Republicii Moldova – factori care pot să facă statul moldovenesc atractiv pentru populația din zona nistreană. Or, în condițiile în care Republica Moldova rămâne cel mai sărac stat din Europa, din cauza corupției și a proastei gestionări a treburilor statului de către guvernanți, este mai greu ca elitele și populația din fâșia nistreană să-și dorească să se reintegreze în statul moldovenesc, în granițele RSSM de până la 2 septembrie 1990. Pe de altă parte, există unele suspiciuni privind voința autorităților de la Chișinău de a reintegra zona nistreană. Până în prezent, responsabilii moldoveni nu au elaborat, respectiv nu au propus spre discuție în formatul de negocieri 5+2 niciun plan de reglementare a conflictului. Asemenea planuri au fost elaborate și propuse părților de către OSCE (2002), Federația Rusă (planul Kozak, 2003), Ucraina (planul Iușcenko, 2004). Lipsa unor inițiative moldovenești poate fi consecința echilibrului între forțele politice din Republica Moldova. La ultimul scrutin al parlamentarelor, pe 30 noiembrie 2014, cei 56% de alegători care s-au prezentat la vot au optat aproximativ 50% la 50% pentru forțele pro-vestice, respectiv pentru cele pro-estice. Electoratul zonei nistrene ar înclina clar balanța în favoarea partidelor pro Uniunea Vamală (a Uniunii Eurasiatice), de aceea este de înțeles o ipotetică ezitare a guvernării de la Chișinău în ceea ce privește voința politică de a soluționa conflictul nistrean, înainte de a acuza lipsa de profesionalism.

Odată cu integrarea Crimeii în Rusia, se poate admite că, pentru Kremlin, Transnistria și-a pierdut din importanța sa geostrategică într-o anumită măsură. Chiar și până în 2014, faptul că Transnistria nu avea ieșire la Marea Neagră o făcea vulnerabilă, în cazul unei înrăutățiri a relațiilor ruso-ucrainene, respectiv a închiderii accesului în zonă, de către Ucraina și Republica Moldova, pentru efective militare din Rusia. Totuși, este de așteptat că prezența unei comunități numeroase formată din cetățeni ai Federației Ruse în zona nistreană va fi exploatată la maximum de Kremlin pentru a-și păstra pozițiile pe Nistru, cel mai important obiectiv fiind păstrarea contingentului militar – care are misiunea declarată de asigurare a pazei a depozitelor pline cu muniții ale fostei Armate a 14-cea în satul Colbasna.

2. Influența Transnistriei asupra securității Republicii Moldova

Implozia URSS în 1991 și formarea celor 15 state post-sovietice nu a redus din ambițiile Federației Ruse de a promova o politică externă „pornind de la ideea că întreg spațiul ex-sovietic reprezintă sfera sa de influență, căutând astfel «recunoașterea internațională a intereselor sale fundamentale în această regiune»³⁵. După ce cele trei republici baltice s-au desprins definitiv de sfera de influență a Rusiei, prin integrarea lor în NATO și UE, Kremlinul întreprinde diverse măsuri în vederea păstrării celorlalte republici post-sovietice în sfera sa, sub controlul său. Unul dintre instrumentele folosite de Moscova în acest sens vizavi de Republica Moldova este, fără îndoială, conflictul nistrean. Practic, miza păstrării în stare înghețată a conflictului nistrean ține de păstrarea Republicii Moldova în sfera de influență a Rusiei. Soluționarea conflictului, respectiv retragerea contingentului militar rus din Republica Moldova, ar echivala cu ridicarea principalului obstacol în calea integrării europene a Republicii Moldova, ar deschide posibilitatea aderării RM la UE.

În contextul acțiunilor de apropiere a Republicii Moldova de Uniunea Europeană, Transnistria, ca teritoriu necontrolat al Republicii Moldova, este un obstacol pe calea integrării europene și a aderării RM la UE (cu atât mai mult – la NATO).

Instrumentul Transnistria poate fi utilizat de Federația Rusă în diverse moduri. Unul dintre scenariile luate în considerare în ultima perioadă de timp, cu o influență nefastă a autoproclamatei RMN asupra securității RM, vizează posibilitatea declanșării unui nou război pe Nistru (sau a dezghețării conflictului), ca răspuns la declarațiile mai multor oficiali de la

³⁵ *Ibidem*, p. 73.

Chișinău (în primul rând ale președintelui Nicolae Timofti) privind necesitatea retragerii armatei ruse de pe teritoriul RM și a înlocuirii misiunii de pacificare militară cu una de observatori civili. Această inițiativă a fost respinsă de Ministerul de Externe de la Moscova. În eventualitatea unor vărsări de sânge, autoritățile ruse ar putea argumenta că menținerea pacifcătorilor ruși pe teritoriul RM și a contingentului militar care asigură paza depozitelor cu armament de la Colbasna este necesară și în continuare.

Transnistria are o influență nefastă asupra Republicii Moldova și din perspectiva securității economice. Datoria întreprinderii „Moldovagaz” față de „Gazprom” este în prezent de 5,5 miliarde de dolari. 11% din această sumă reprezintă datoria RM, iar restul – datoria Transnistriei. Întrucât „Moldovagaz” este un agent economic înregistrat în Republica Moldova, Moscova solicită sistematic ca Chișinăul să achite datoria zonei nistrene, care este o povară pentru statul moldovenesc, iar aceasta face parte din strategiile Kremlinului de slăbire a RM.

3. Influența Transnistriei asupra securității Ucrainei

Transnistria are o influență incontestabilă asupra securității Ucrainei. Situată la frontiera ucraineană occidentală, zona nistreană se înscrie în centura de regiuni rusofone și rusofile, alături de Lugansk, Donețk și Crimeea, prin care Ucraina este prinsă într-o îmbrățișare cu totul deranjantă. Deoarece nu are conexiune directă cu Rusia, fâșia nistreană nu reprezintă un pericol militar comparabil cu cel atestat în Lugansk și Donețk. Cu toate acestea, conștientă de posibilitatea unui atac din partea armatei ruse din Transnistria asupra regiunii Odesa, în vederea reducerii posibilității unui asemenea scenariu, autoritățile ucrainene au procedat la săparea unui șanț pe sectorul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene (450 km). Acest șanț ar avea funcția de obstacol în fața unei eventuale încercări de invadare a Ucrainei de către contingentul militar rus, staționat în Estul RM. Proiectul de săpare a șanțului încă nu a fost finalizat. Temerile legate de posibile provocări ale militarilor ruși din zona nistreană în vederea destabilizării situației din regiunea Odesa se întemeiază pe luarea în considerare a scenariului de creare a republicii „Novorosia” – de la Lugansk și Donețk până la gurile Dunării. Iată de ce Ucraina a plasat efective militare la frontiera moldo-ucraineană pe segmentul transnistrean. Respectivetele efective militare ar fi putut fi utilizate în timpul luptelor din Donețk și Lugansk. Simpla prezență a armatei ruse în Transnistria a reușit să distragă forțe care au fost ținute în Vestul țării, în timp ce ar fi putut fi folosite în Est – în zona de conflict.

Nerecunoscuta RMN (Transnistria) influențează Estul Ucrainei (Donețk și Lugansk), atât prin exemplul său, cât și prin unele cadre care au activat la Tiraspol și care au fost cooptate în structuri de conducere ale celor două republici autoproclemate pe teritoriul ucrainean (funcționari de la Tiraspol oferă *know-how* structurilor de la Lugansk și Donețk). Președintele Ucrainei, Petro Poroșenko, a menționat în una dintre declarațiile sale pentru mass-media că nu dorește „transnistrizarea” Estului Ucrainei, adică formarea unei sau a două „republici” nerecunoscute.

Evenimentele din Crimeea și Donbas (Lugansk și Donețk) au schimbat radical atitudinea elitei politice de la Kiev și a societății ucrainene față de conflictul nistrean. Dacă până în 2014, unii politicieni naționaliști ucraineni declarau că teritoriul transnistrean este ucrainean și că în cazul unirii Republicii Moldova cu România ar trebui să fie reîncorporat Ucrainei, în prezent preocuparea lor pentru Transnistria, în vederea redobândirii fâșiei respective, este redusă. Cu toate acestea, autoritățile transnistrene au luat măsuri în vederea securizării zonei de un eventual atac al formațiunilor naționaliștilor ucraineni (Sectorul de Dreapta ș.a.), care ar încerca să se răzbune în Transnistria pe armata rusă, în fața căreia au suferit înfrângeri în Donețk și Lugansk.

4. Influența Transnistriei asupra securității României

Statutul regional al României a cunoscut îmbunătățiri substanțiale în anii 2000, odată cu aderarea țării la NATO (martie 2004) și UE (ianuarie 2007). În aceste condiții, influența autoproclamatei RMN asupra securității României este mai puțin pronunțată, ținând cont de protecția oferită de umbrela NATO (în virtutea articolului 5 al Tratatului de la Washington). Se știe că autoproclamata RMN (Transnistria) este, în primul rând, un instrument al Rusiei de influențare a Republicii Moldova și a Ucrainei. Dar este clar că un conflict militar, în fază activă, la frontiera NATO și UE, ar afecta și România. Într-un asemenea scenariu trebuie luată în calcul posibilitatea fluxurilor de refugiați care se pot îndrepta către teritoriul României, ceea ce va solicita de la autoritățile române cheltuieli pentru cazarea și întreținerea lor. De asemenea, în cazul unor ostilități la frontiera României și a NATO, nu pot fi excluse provocări vizând implicarea României în conflict sau destabilizarea securității în spațiul euro-atlantic.

Din aceste motive, statul român trebuie să facă tot posibilul pentru a preveni reizbucnirea conflictului înghețat de pe Nistru. Aceasta reclamă atât eforturi diplomatice în vederea contribuirii la soluționarea conflictului – eventual contribuții la elaborarea unui plan de reglementare – cât și fortificarea capacităților de apărare. În contextul relațiilor speciale, frățești româno-moldovenești, Bucureștiul nu poate exclude, dacă situația din teren o va cere, eventualitatea unor intervenții umanitare, în vederea ajutorării populației civile și a securizării spațiului transfrontalier.

Concluzii

Deși conflictul din zona nistreană rămâne înghețat, Transnistria este în continuare o sursă de instabilitate atât pentru regiunea Europei de Est, cât și pentru întreaga Europă. În eventualitatea unui conflict mai larg între NATO și Federația Rusă Transnistria ar putea fi implicată.

În mod paradoxal, Transnistria oferă o valoare geostrategică Republicii Moldova, din perspectivă occidentală. Or, sprijinul SUA și UE oferit Republicii Moldova are în vedere și contracararea influenței rusești în regiune, materializată în prezența contingentului militar rusesc în estul RM. Pe lângă aceasta, există un interes strategic atât al comunității euro-atlantice, cât și al Rusiei față de Republica Moldova, implicit față de Transnistria, datorită faptului că țara este situată în perimetrul bazinului Mării Negre, în spațiul de tranzit al unor conducte de gaz spre UE.

Există câteva scenarii ce pot fi luate în considerare în ceea ce privește evoluția Republicii Moldova, respectiv evoluția conflictului nistrean:

1. În cazul în care Ucraina va rezista în sud-estul teritoriului său, în conflictul cu rebelii pro-ruși, și se va integra în spațiul euro-atlantic, Republica Moldova poate avansa în mod hotărât pe calea integrării europene, iar Transnistria, fiind izolată de Rusia, va accepta un statut de autonomie în cadrul statului moldovenesc, integrându-se și ea în spațiul european, datorită avantajelor economice oferite de UE agenților economici nistreni (piață de desfacere, investiții). Este de admis că Rusia ar putea face această concesie – ar putea accepta reintegrarea Transnistriei în Republica Moldova – în schimbul angajamentului autorităților de la Chișinău de a menține statutul de neutralitate permanentă a țării. Astfel, Republica Moldova ar putea rămâne o zonă de tampon între spațiul euro-atlantic și cel eurasiatic.

2. În cazul în care, în cadrul luptelor cu armata ucraineană, rebelii pro-ruși ar ajunge în regiunea Odesa, Federația Rusă fie ar putea recunoaște independența RMN, fie pur și simplu ar putea integra Transnistria în „Novorosia” – o structură statală pe care Moscova ar intenționa să o creeze în Sud-Estul Ucrainei.

BIBLIOGRAFIE:

1. BABAN Inesa, *Republica Moldova între Est și Vest, între Rusia și comunitatea euro atlantică*, în *GeoPolitica*, anul VI – Nr. 28, București, 2008, pp. 74-75.
2. BALABAN Constantin – Gheorghe, *Conflicte înghețate și crize la limita de est a NATO și a Uniunii Europene – obstacol major în calea cooperării și stabilității regionale*, în *GeoPolitica*, Anul VI – Nr. 28, București, 2008, p. 10.
3. BLÂNDU Tudor, *Crizele identitare în conflictele înghețate ale spațiului est european*, în *GeoPolitica*, Anul VI – Nr. 28, București, 2008, p. 25.
4. CHAUDET, Didier, Parmentier Florent, Pélopidas Benoît, *Imperiul în oglindă. Strategii de mare putere în Statele Unite și în Rusia*, Chișinău: Cartier, 2008.
5. CIOROIANU, Adrian, *Geopolitica Matrioșkăi*, București: Curtea Veche, 2009.
6. FILIP, Corneliu, *Dosarul Transnistria. Istoria unui „conflict înghețat”*, București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2011.
7. MONGRENIER, Jean-Silvestre, *Rusia amenință oare Occidentul?*, Chișinău: Cartier, 2010.
8. POPESCU, Nicu, *Politica externă a Uniunii Europene și conflictele post-sovietice*, Chișinău: Cartier, 2013.
9. SEREBRIAN, Oleg, *Rusia la răspântie. Geostrategie, geocultură, geoeconomie*, Chișinău: Cartier, 2014.

INTERVENȚIA UMANITARĂ ȘI STATELE BALCANICE: PERSPECTIVE COMUNE ȘI PARTICULARITĂȚI RELEVANTE

Dr. Alexandru LUCINESCU

Lector univ., Facultate de Relații Internaționale, Istorie și Filosofie

Universtatea *Spiru Haret*, București, România

email: lucinescu_alexandru@yahoo.com

Rezumat: *Intervenția umanitară, despre care se poate susține că își are originea în secolul al XIX-lea, este azi una dintre cele mai controversate probleme din domeniul relațiilor internaționale iar includerea sa în doctrina responsabilității de a proteja (R2P), ca urmare a intenselor dispute generate în 1999 de loviturile aeriene ale NATO împotriva Republicii Federale Iugoslavia (operațiunea Forța Aliată), a transformat și acest nou concept într-un subiect de dezbatere atât între cercetători, cât și între politicieni. Acest articol prezintă o definiție cuprinzătoare a intervenției umanitare și explică legătura existentă între regiunea balcanică și intervenția umanitară. De asemenea, este pus în evidență dezacordul generat la nivel internațional de operațiunea Forța Aliată și sunt trecute în revistă și explicitate pozițiile adoptate de guvernele statelor balcanice față de această acțiune a NATO. Legătura dintre operațiunea Forța Aliată și apariția doctrinei responsabilitatea de a proteja este reliefată iar principalele elemente ale acestei doctrine, în special intervenția umanitară, sunt atent diferențiate. În partea finală este discutată perspectiva statelor balcanice asupra R2P, exprimată în cadrul dezbaterii organizate pe această temă în 2009 de Adunarea Generală a ONU, o atenție specială fiind acordată punctelor de vedere exprimate de Turcia și Serbia. Concluzia articolului este aceea că la nivelul statelor balcanice doctrina responsabilității de a proteja rămâne un subiect de analiză ceea ce va contribui la dezvoltarea acestei doctrine și la consolidarea susținerii ei în cadrul comunității internaționale*

Cuvinte cheie: *intervenția umanitară, responsabilitatea de a proteja, operațiunea Forța Aliată, statele balcanice, Serbia, Turcia, Imperiul Otoman*

1. Intervenția umanitară: trecut și prezent

De mai bine de 20 de ani, intervenția umanitară reprezintă un punct de reper în domeniul relațiilor internaționale. Ea a dobândit acest statut imediat după încheierea Războiului Rece și se poate spune că până la atacurile teroriste din 11 septembrie 2001, care au transformat terorismul internațional în cea mai discutată problemă la nivel internațional³⁶, intervenția umanitară a fost tema centrală a dezbaterilor politice și academice. După acest moment, interesul pentru intervenția umanitară s-a diminuat însă aceasta a revenit în primplan ca urmare a Primăverii Arabe ce a condus la intervenția NATO în Libia din 2011 și a generat

³⁶ A se vedea Thomas G. Weiss, *The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era* și S. Neil Macfarlane, Carolin J. Thielking, Thomas G. Wiess, *The Responsibility to Protect: Is Anyone Interested in Humanitarian Intervention?*

numeroase apeluri în comunitatea internațională pentru utilizarea forței împotriva autorităților siriene acuzate de încălcarea gravă a drepturilor omului³⁷.

Ce este însă intervenția umanitară? Luând în considerare numeroase definiții ale acestui concept, se poate spune că, în mod tradițional, intervenția umanitară reprezintă protejarea de către unul sau mai mulți actori internaționali statali sau nonstatali a drepturilor omului, în special a dreptului la viață, prin utilizarea forței împotriva unui stat care încalcă aceste drepturi în raport cu cetățenii proprii³⁸.

În ultimul deceniu, specialiști în relații internaționale și istorici preocupați de acest domeniu au susținut că se poate vorbi despre intervenții umanitare cu mult înainte de colapsul Uniunii Sovietice și chiar anterior mijlocului secolului al XIX-lea, moment în care se consideră că termenul de *umanitar* a dobândit sensul de azi și că doctrina drepturilor omului a început să fie elaborată³⁹. Astfel, Oded Löwenheim (Löwenheim 2003) susține că prima acțiune militară de amploare care ar putea fi considerată retrospectiv drept o intervenție umanitară este cea condusă în 1816 de Marea Britanie împotriva orașului Alger cu scopul de a pune capăt comerțului cu sclavi albi. Tonny Brems Knudsen (Knudsen 2009) apreciază că o altă intervenție militară în Imperiul Otoman, intervenția în Grecia (1827-1830), poate fi considerată ca fiind prima intervenție umanitară din istorie.

Aproape 200 de ani mai târziu, fostul teritoriu al Imperiului Otoman a fost din nou asociat cu intervenția umanitară. Pe 17 august 1992, Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite (ONU) a autorizat, pentru prima dată în existența sa, prin rezoluția 770 referitoare la Bosnia și Herțegovina, utilizarea forței de către statele membre “pentru facilitarea, în cooperare cu Națiunile Unite, a livrării de către organizații umanitare ale Națiunilor Unite precum și de către alte asemenea organizații a asistenței umanitare în orașul Sarajevo și în orice regiune din Bosnia și Herțegovina unde acest lucru este necesar”. De asemenea, în 1999 a avut loc operațiunea *Forța Aliată* desfășurată de NATO împotriva Republicii Federale Iugoslavia. Cu acel prilej, Javier Solana, Secretarul General al alianței în acea perioadă, declara că scopul urmărit de NATO era oprirea ”catastrofei umanitare care se desfășoară acum în Kosovo”⁴⁰.

Grecia, Bosnia și Herțegovina precum și Republica Federală Iugoslavia sunt situate în Balcani, astfel încât se poate spune că această regiune a jucat un rol important în dezvoltarea doctrinei intervenției umanitare. Din acest motiv, articolul de față analizează atitudinea

³⁷ Un exemplu în acest sens este articolul lui Thomas G. Weiss, *R2P Alive and Well after Libya*

³⁸ Această perspectivă poate fi regăsită în următoarele definiții ale intervenției umanitare: Adam Roberts: “intervenția militară într-un stat care se desfășoară fără acordul autorităților acestuia și care are drept scop stoparea suferinței și pierderilor de vieți omenești pe scară largă în rândul locuitorilor statului respectiv” (Adam Roberts, *Humanitarian War: military intervention and human rights*, pag. 429); Fernando R. Teson: “amenințarea proporțională cu recurgerea la forța armată sau utilizarea proporțională a forței militare realizate în principal de către guverne sau alianțe liberale în scopul eliminării tiraniei sau anarhiei și care se bucură de susținere din partea victimelor” (Fernando R. Teson, *The Liberal Case for Humanitarian Intervention*, pag. 94); Allen Buchanan: “amenințarea cu utilizarea forței sau utilizarea forței la nivel internațional de către un stat sau un grup de state cu scopul de a preveni sau stopa violări grave ale drepturilor fundamentale ale omului în ceea ce privește persoane care nu sunt proprii cetățeni, acțiunea fiind realizată fără permisiunea statului pe teritoriul căruia este folosită forța” (Allen Buchanan, *Reforming the International Law of Humanitarian Intervention*, pag. 130); Jennifer Welsh: ”amestec de natură coercitivă în treburile interne ale unui stat care presupune utilizarea forței și care urmărește oprirea încălcărilor masive ale drepturilor omului sau prevenirea suferinței umane pe scară largă” (Jennifer M Welsh, *Introduction*, pag. 3)

³⁹ A se vedea Nicholas J. Wheeler, *Saving Strangers*, pag. 45-46, J.L Holzgrefe, *The humanitarian intervention debate*, pag. 45-47, D.J.B Trim and Brendan Simms, *Towards a History of Humanitarian Intervention*, pag. 3-10, Garry Bass, *Freedom's Battle: Origins of Humanitarian Intervention* și Davide Rodogno, *Against Massacre: Humanitarian Intervention in the Ottoman Empire 1815-1914*

⁴⁰ Press Statement by Dr. Javier Solana, NATO Secretary General, following the Commencement of Air Operations (24 March 1999) disponibilă la adresa <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-041e-htm>

statelor balcanice față de operațiunea *Forța Aliată* și, de asemenea, față de doctrina responsabilității de a proteja (R2P) prin care s-a încercat ulterior înlocuirea conceptului de intervenție umanitară.

2. Operațiunea *Forța Aliată* și apariția doctrinei responsabilității de a proteja (R2P)

2.1 Poziția statelor balcanice față de operațiunea *Forța Aliată*

Acțiunile militare ale NATO îndreptate împotriva Republicii Federale Iugoslavia au început pe 24 martie 1999 și au generat ample controverse la nivel internațional care au pus în evidență dezacordul existent între actori internaționali importanți pe tema intervenției umanitare. Puternic susținută de Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Europeană, operațiunea *Forța Aliată* a fost intens criticată de către Federația Rusă și China.

Bill Clinton, pe atunci presedintele Statelor Unite, declara că “misiunea noastră este clară (...) să împiedicăm declanșarea unei ofensive și mai sângeroasă împotriva civililor nevinovați din Kosovo; și, dacă este necesar, să distrugem potențialul militar al Serbiei care îi permite să producă suferință populației din Kosovo”⁴¹. Premierul britanic din perioada respectivă, Tony Blair, afirma, de asemenea, că “noi acționăm în acest fel pentru un motiv foarte simplu: să distrugem suficient de mult forțele sârbești pentru a-l împiedica pe Milošević să continue opresiunea împotriva albanezilor kosovari”⁴². Consiliul European, reunit la Berlin, a concluzionat că “nu se poate accepta ca, în mijlocul Europei, populația majoritară din Kosovo să fie privată de drepturile ei și să fi supusă unor încălcări grave ale drepturilor omului”⁴³. La rândul lor, președintele de atunci al Federației Ruse, Boris Eltin, susținea că “a fost creat un precedent periculos în ceea ce privește politica dictatului și a forței iar supremația legii în relațiile internaționale a fost pusă în pericol”⁴⁴ iar Reprezentantul Permanent al Chinei la ONU, Qin Huasun, arăta că “această acțiune reprezintă o violare flagrantă a Cartei ONU și a normelor dreptului internațional”⁴⁵. Referitor la poziția Republicii Federale Iugoslavia, reprezentantul său permanent la ONU, Vladislav Jovanović, afirma următoarele “țara mea a fost victima unei agresiuni brutale și ilegale a NATO” care a încălcat “absolut toate principiile relațiilor internaționale, sfidând autoritatea Consiliului de Securitate al ONU și rezoluțiile adoptate de către acesta”⁴⁶.

Trecând de la nivelul internațional la cel regional, ne putem întreba dacă un dezacord similar a existat și în rândul așa numitelor state balcanice, un concept relativ ambiguu⁴⁷ prin care însă vom desemna în cadrul acestui articol Turcia, Grecia, Albania, Bosnia și Herțegovina, Macedonia, Croația, Slovenia, Bulgaria și România⁴⁸. Analizând mai întâi cazul

⁴¹ William J. Clinton, Address to the Nation on Airstrikes Against Serbian Targets in the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) (24 March 1999) disponibilă la adresa <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=57305>

⁴² Blair's statement: The fight for peace, disponibilă la adresa http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/30364.stm

⁴³ Presidency Conclusions – Berlin European Council, 24-25 March 1999 disponibile la adresa http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/ACFB2.html

⁴⁴ Boris Eltin citat de Serghei Lavrov, Record of the 3988th meeting of the UN Security Council, 24 March 1999, UN document S/PV.3988, pag. 3

⁴⁵ Record of the 3988th meeting of the UN Security Council, 24 March 1999, UN document S/PV.3988, pag. 12

⁴⁶ Record of the 3989th meeting of the UN Security Council, 26 March 1999, UN document S/PV.3989, pag. 11

⁴⁷ În legătură cu ambiguitatea acestui termen și, în general, a conceptului de *regiune balcanică*, se poate consulta Misha Glenny, *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers 1804-1999*

⁴⁸ Robert D. Kaplan în lucrarea *Balkan Ghosts: a Journey through History* include în categoria statelor balcanice Ungaria, România, Iugoslavia, Albania, Bulgaria, Grecia și partea europeană a Turciei iar George A. Kourvetaris, Victor Roudometof, Kleomenis Koutsoukis și Andrew G. Kourvetaris, editorii volumului *The New Balkans: Disintegration and Reconstruction*, apreciază că statele balcanice sunt România, Bulgaria, Albania, Grecia,

Turciei, se poate observa că guvernul turc, în asentimentul majorității cetățenilor, a susținut operațiunea *Forța Aliată*, poziția sa fiind motivată de obligațiile ce îi reveneau acestui stat în calitate de membru al NATO dar și de existența unor puternice legături religioase și familiale între albanezii kosovari și turci⁴⁹.

Guvernul grec, spre deosebire de cei mai mulți cetățeni greci, a aprobat acțiunile NATO dar nu a fost de acord să implice Grecia în operațiunile militare. Este relevant și faptul că Grecia a fost unul dintre primii membri ai NATO care au susținut oprirea loviturilor aeriene împotriva Republicii Federale Iugoslavia. Potrivit unui sondaj de opinie dat publicității pe 17 aprilie 1999, 96% dintre cetățenii greci nu erau de acord cu operațiunea *Forța Aliată*, o atitudine ce poate fi explicată prin intermediul afinităților religioase dintre greci și sârbi ce au fost intens puse în evidență pe întreg parcursul conflictului de către Biserica Ortodoxă a Greciei. Puternicele sentimente prosârbe ale grecilor au condus la organizarea, în câteva dintre marile orașe ale Greciei, a unor ample demonstrații împotriva NATO și a Statelor Unite⁵⁰.

Guvernul Albaniei și cetățenii albanezi s-au pronunțat categoric în favoarea intervenției NATO ca urmare a faptului că aceasta oferea protecție albanezilor kosovari. Albania a pus la dispoziția NATO spațiul său aerian, facilitățile militare de care dispunea precum și infrastructura sa portuară, urmărind astfel să își consolideze participarea în cadrul Parteneriatului pentru Pace și să își crească șansele de a deveni membru al NATO⁵¹.

Autoritățile din Bosnia și Herțegovina s-au exprimat în favoarea operațiunii *Forța Aliată* în pofida faptului că Živko Radiși, presedintele conducerii colective, a condamnat-o în mod vehement. De asemenea, liderii Republicii Sarbska au condamnat în termeni duri loviturile aeriene, în timp ce liderii Federației Bosnia și Herțegovina le-au susținut în mod deschis. Aceste diferențe de opinie s-au manifestat și la nivelul cetățenilor, bosniacii și croații fiind favorabili intervenției în vreme ce sârbii au criticat-o și au organizat în Republica Sarbska manifestații violente îndreptate împotriva NATO⁵².

Guvernul Macedoniei, stat implicat în Parteneriatul pentru Pace din 1995, a susținut operațiunea *Forța Aliată*, unul dintre motivele acestei decizii fiind dorința de accelerare a procesului de aderare la NATO. Numeroși cetățeni macedoneni nu au împărtășit însă această poziție și au organizat proteste violente împotriva NATO prin care și-au exprimat atât afinitatea culturală cu sârbii, cât și teama că intervenția NATO va încuraja revendicările de tip separatist ale albanezilor din Macedonia⁵³.

În ceea ce privește Croația, atât guvernul, cât și cetățenii s-au exprimat în favoarea intervenției NATO și aceasta deoarece, pe de o parte, exista dorința de consolidare a relației cu NATO și, pe de altă parte, exista o rivalitate cu Serbia datorată, în parte, războiului civil de la începutul anilor 90` care a condus la dezmembrarea Republicii Socialiste Federative Iugoslavia⁵⁴.

Turcia și statele care au făcut parte din Republica Socialistă Federativă Iugoslavia. Argumente împotriva includerii României în rândul statelor balcanice pot fi găsite, spre exemplu, în articolul lui Nicolae Iorga *Is Roumania a Balkan State?*

⁴⁹ Karen Donfried (coord.) *Congressional Research Service Report for Congress - Kosovo: International Reactions to NATO Air Strikes*, 21 aprilie 1999, pag. 6, disponibil la adresa <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA473513>

⁵⁰ *Ibidem*, pag. 4. O explicație a poziției oficiale adoptate de Turcia și Grecia față de operațiunea *Forța Aliată* precum și a reacției populației din cele două state față de aceasta este propusă de Georgios Kostakos în articolul *The Southern Flank: Italy, Greece, Turkey*

⁵¹ Karen Donfried (coord.), op.cit., p. 7

⁵² *Ibidem*, pp. 8-9.

⁵³ *Ibidem*, pp. 10-11. A se vedea, de asemenea, Cvete Koneska, *Macedonian discourse on NATO*, pag. 6

⁵⁴ Karen Donfried (coord.), op.cit., pag. 9-10. A se vedea și Branko Caratan, *The Security in South East Europe after the Big Change: Consequences of the Kosovo War and Croatian Elections*, p. 24 precum și Gorjko

În Slovenia, stat care a semnat Parteneriatul pentru Pace în 1995, decidenții politici și cetățenii s-au exprimat foarte clar în favoarea operațiunii *Forța Aliată*, urmărind astfel și obținerea unui avantaj în parcursul către statutul de membru al NATO⁵⁵.

În cazul Bulgariei, ca parte a demersului pentru dobândirea statutului de membru al NATO, guvernul s-a pronunțat în favoarea intervenției NATO și a permis accesul avioanelor alianței în spațiul aerian al Bulgariei, fără însă a lua parte direct la desfășurarea ostilităților. Această opțiune a fost respinsă de majoritatea cetățenilor bulgari care se simțeau, mai ales din rațiuni religioase, foarte apropiați de sârbi și care tocmai de aceea au manifestat la Sofia împotriva NATO⁵⁶.

Referitor la România, stat care eșuase recent în încercarea de a fi primit ca membru al NATO și făcea eforturi susținute pentru a-și consolida șansele de a obține în cele din urmă acest statut, guvernul acesteia s-a exprimat în favoarea operațiunii *Forța Aliată* și a pus la dispoziția alianței spațiul aerian al României. Punctul de vedere oficial nu a fost susținut de cea mai mare parte a cetățenilor români ca urmare a existenței unor legături istorice adânci între România și Serbia și ca rezultat al temerilor privitoare la încurajarea aspirațiilor secesioniste ale etnicilor maghiari din Transilvania⁵⁷.

Această scurtă trecere în revistă a pus în evidență faptul că, în ciuda controverselor existente la nivel internațional, guvernele tuturor statelor balcanice au adoptat o atitudine pozitivă față de operațiunea *Forța Aliată* chiar dacă în cazul Greciei, Bosniei și Herțegovinei, Macedoniei, Bulgariei și României această opțiune a contrazis opinia majorității propriilor cetățeni.

2.2 Reconceptualizarea intervenției umanitare ca urmare a operațiunii Forța Aliată

Disensiunile ireconciliabile apărute între actorii internaționali ca rezultat al operațiunii *Forța Aliată* a pus comunitatea internațională în fața a ceea ce Kofi Annan, pe atunci Secretarul General al ONU, a numit în septembrie 1999 dilema intervenției umanitare: “pe de o parte, problema legitimității unei acțiuni întreprinsă de a organizație regională fără un mandat din partea Națiunilor Unite; pe de altă parte, imperativul universal recunoscut de a opri încălcările masive și sistematice ale drepturilor omului ce produc consecințe umanitare grave”⁵⁸.

Răspunzând apelului lansat de Annan pentru găsirea unei soluții la această dilemă, guvernul Canadei a înființat în septembrie 2000 *Commission on Intervention and State Sovereignty* – ICISS (Comisia Internațională pentru Intervenție și Suveranitatea Statelor)⁵⁹ care, un an mai târziu, a prezentat un raport intitulat *Responsibility to Protect* (Responsabilitatea de a Proteja). Încă de la început, se arată în acest document că “raportul se referă la așa numitul “drept de intervenție umanitară”: întrebarea când, dacă vreodată, ar trebui ca statele să acționeze coercitiv - în particular prin folosirea forței – împotriva unui alt stat cu scopul de a proteja oamenii aflați în pericol în statul respectiv”⁶⁰. Reflecția asupra acestui drept controversat i-a condus pe membrii ICISS să propună un nou concept,

Marinovic, Croatia and NATO Air-Strikes in FR Yugoslavia, 29 March 1999 disponibil la adresa <http://www.aimpress.ch/dyn/trae/archive/data/199903/90329-005-trae-zag.htm>

⁵⁵ Karen Donfried (coord.), op.cit, pag.12

⁵⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 11-12.

⁵⁸ Secretary-General Presents His Annual Report To General Assembly, 20 septembrie 1999, Press Release SG/SM/7136; GA/9596 disponibil la adresa www.un.org/News/Press/docs/1999/19990920.sgsm7136.html

⁵⁹ International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001. *The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. International Development Research Centre, Ottawa

⁶⁰ *Ibidem*, *Foreward*

responsabilitatea de a proteja (R2P), care include vechiul concept de intervenție umanitară dar îl și depășea prin aceea că intervenția umanitară era ”cuprinsă ca într-un sendviș”⁶¹ între prevenire și reconstrucție post-conflict, care, alături de intervenția umanitară, compun doctrina responsabilității de a proteja.

Utilizând terminologia ICISS, se poate spune că R2P are trei dimensiuni: *responsabilitatea de a preveni* – care se referă la prevenirea de către comunitatea internațională a catastrofelor produse de oameni, *responsabilitatea de a reacționa* – care are în vedere folosirea forței ca ultimă soluție în cazul pierderilor masive de vieți omenești și a epurării etnice pe scară largă și *responsabilitatea de a reconstrui* care desemnează prevenirea, ulterior desfășurării intervenției militare, a reapariției situațiilor care au făcut necesară această intervenție. Așa cum arată și James Pattison ”intervenția umanitară este o componentă a responsabilității de a proteja”⁶² astfel încât este incorect să se susțină că intervenția umanitară a încetat să existe odată cu elaborarea doctrinei R2P.

Până la *Summit-ul Mondial* din 2005, doctrina responsabilității de a proteja a făcut obiectul a numeroase critici venite din partea mediului academic dar și din partea unor lideri politici⁶³. Chiar și în acest context mai puțin favorabil, responsabilitatea de a proteja a fost inclusă în *World Summit Outcome Document* (Documentul Final al Summit-ul Mondial)⁶⁴ dar într-o formă diferită față de varianta inițială⁶⁵. Schimbările suferite de doctrina responsabilității de a proteja s-au referit și la componenta intervenției umanitare, fără însă a o elimina într-un mod explicit⁶⁶. Ban Ki-moon, care în 2007 i-a succedat lui Kofi Annan în funcția de Secretar General al ONU, și-a asumat sarcina dificilă de a sprijini Adunarea Generală a ONU în demersul de analizare și dezvoltare a acestei doctrine. În acest sens, începând din 2009, Ban Ki-moon prezintă anual Adunării Generale a ONU un raport despre R2P⁶⁷ care este apoi dezbătut de către statele membre⁶⁸.

⁶¹ Thomas G. Weiss, *Whither R2P?*, p. 7 în *The Responsibility to Protect: challenges & opportunities in light of the Libyan intervention*, November 2011 disponibil la adresa <http://www.e-ir.info/wp-content/uploads/R2P.pdf>

⁶² James Pattison, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?*, p. 250.

⁶³ A se vedea Neil S. MacFarlane, Carolin J. Thielking, Thomass G. Weiss, *op.cit*

⁶⁴ *2005 World Summit Outcome*, UN document A/60/1, paragrafele 138-140

⁶⁵ Pentru o analiză a diferitelor versiuni ale doctrinei R2P se poate consulta Alex. J. Bellamy, *Whiter the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit* și Carsten Stahn, *Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?*

⁶⁶ *2005 World Summit Outcome*, paragraful 139

⁶⁷ Ban Ki-moon, *Implementing the Responsibility to Protect*, 12 ianuarie 2009, UN document A/63/677, Ban Ki-moon, *Early Warning, Assessment, and the Responsibility to Protect*, 14 iulie 2010, UN document A/64/864 ; Ban Ki-moon, *The Role of Regional and Sub-regional arrangements in Implementing the Responsibility to Protect*, 28 iunie 2011, UN document A/65/877 ; Ban Ki-moon, *Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response*, 25 iulie 2012, UN document A/66/874; Ban Ki-moon, *Responsibility to protect: State responsibility and prevention*, 9 iulie 2013, UN document A/67/929; Ban Ki-moon, *Fulfilling our collective responsibility: international assistance and the responsibility to protect*, 11 iulie 2014, UN document A/68/947

⁶⁸ UN General Assembly 96th - 101th plenary meetings, 21 – 28 iulie 2009, UN documents A/63/PV.96, A/63/PV.97, A/63/PV.98, A/63/PV.99, A/63/PV.100, A/63/PV.101; UN General Assembly Informal Interactive Dialogue On Early Warning, Assessment and The Responsibility To Protect, 9 august 2010, disponibil la adresa www.globalr2p.org; UN General Assembly Informal Interactive Dialogue on *The Role of Regional and Sub-regional Arrangements in Implementing the Responsibility to Protect*, 12 iulie 2011, disponibil la adresa www.globalr2p.org; UN General Assembly Informal Interactive Dialogue on *Responsibility to Protect: Timely and Decisive Action*, 5 septembrie 2012, disponibil la adresa www.globalr2p.org; UN General Assembly Informal Interactive Dialogue on the *Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention*, 11 septembrie 2013, disponibil la adresa www.globalr2p.org; UN General Assembly Informal Interactive Dialogue on the *Responsibility to Protect: Fulfilling our collective responsibility: International assistance and the responsibility to protect*, 8 septembrie 2014 disponibil la adresa www.globalr2p.org

3. Perspectiva statelor balcanice asupra doctrinei responsabilității de a proteja: susținere și precauție

În timpul dezbaterilor asupra doctrinei responsabilității de a proteja care s-au desfășurat în Adunarea Generală a ONU în 2009, ambasadorul Anders Lidén a luat cuvântul în numele Uniunii Europene - din care făcea parte și România și Bulgaria – dar și în numele Turciei, Croației, Macedoniei, Albaniei, Bosniei și Herțegovinei precum și Muntenegrului, exprimând sprijinul absolut pentru această doctrină, ceea ce însemna că nu exista o preocupare pentru posibilitatea utilizării abuzive a acesteia⁶⁹. Din rândul statelor balcanice, doar Turcia și Serbia⁷⁰ au exprimat rezerve față de această abordare necritică a doctrinei R2P. În același context, reprezentanții celor două state au arătat că există anumite riscuri ce pot fi asociate cu intervenția umanitară în calitate de element constitutiv la R2P.

Astfel, Fazlı Çorman, adjunctul Reprezentantului Permanent al Turciei la ONU a declarat că ”noi trebuie să reușim să identificăm și să clarificăm în continuare elementele acestui concept pentru a preveni o înțelegere greșită a sa” care este răspunzătoare pentru faptul că ”multe state au impresia că se confruntă cu un nou concept de neocolonialism”⁷¹. La rândul său, Boris Holovka, consilier în cadrul Misiunii Permanente a Serbiei la ONU, a precizat că ”trebuie să fim conștienți de ușurința cu care scopuri bune și idealuri înalte pot fi utilizate pentru alte scopuri și, totodată, de faptul că drumurile pavate cu bune intenții pot uneori conduce la acțiuni de nejustificat”⁷². Aceste rețineri nu au fost totuși un impediment pentru ca cei doi diplomați să își exprime în mod clar în cadrul reuniunii menționate sprijinul puternic pentru doctrina R2P.

Referitor la motivele care au stat la baza acestei atitudini mai critice, diplomații citați au făcut următoarele precizări. Boris Holovka a susținut că Serbia a fost serios preocupată de existența unei tendințe de a se stabili o corespondență între operațiunea *Forța Aliată* și R2P, tendință manifestată de anumite personalități ale vieții internaționale printre care și Martti Ahtisaari. Fazlı Çorman a arătat că Turcia este sensibilă la faptul că ”acest concept a fost utilizat greșit în diverse ocazii din trecut”⁷³. În acest context, este plauzibil să presupunem că unul dintre episoadele istoriei la care se referea Çorman era intervenția militară a marilor puteri europene în Grecia ce a avut loc, așa cum am menționat la începutul acestui articol, în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Concluzii

Intervenția umanitară, în calitate de componentă a doctrinei R2P, reprezintă pentru statele balcanice atât un element de acord, cât și un element care dă naștere unor puncte de vedere diferite ce trebuie explicate în special prin apel la istorie. Turcia a împărtășit opinia tuturor celorlalte state balcanice în ceea ce privește operațiunea *Forța Aliată*, situându-se astfel în opoziție cu Republica Federală Iugoslavia dar, atunci când s-a pus problema evaluării doctrinei R2P, poziția Turciei a fost diferită de poziția adoptată de restul statelor balcanice, fiind, de această dată, apropiată de cea a Serbiei.

Rezervele exprimate în 2009 de către Turcia și Serbia ne arată că în zona balcanică doctrina R2P este un subiect de analiză atentă și critică ceea ce ar putea genera clarificări

⁶⁹ 97th plenary meeting of the UN General Assembly, 23 July 2009, UN document A/63/PV.97, pp. 3-5.

⁷⁰ În 2006 Republica Federală Iugoslavia și-a încetat existența, Serbia și Muntenegru devenind state independente

⁷¹ 99th plenary meeting of the UN General Assembly, 24 July 2009 UN document A/63/PV.99, p. 21.

⁷² 101th plenary meeting of the UN General Assembly, 28 July 2009, UN document A/63/PV.101, p. 13.

⁷³ 99th plenary meeting of the UN General Assembly, 24 July 2009 UN document A/63/PV.99, p. 21.

importante ale acestui subiect, contribuind astfel la consolidarea acceptării acestei doctrine în cadrul comunității internaționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bass, Garry (2008) *Freedom's Battle: Origins of Humanitarian Intervention*, Alfred Knopf, New York
2. Bellamy, Alex. J. (2006) *Whiter the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit*, *Ethics & International Affairs*, vol. 20, nr. 2, pag. 143 – 169
3. Buchanan, Allen (2003) *Reforming the International Law of Humanitarian Intervention* in J.L.Holzgrefe and Robert Keohane (eds.) *Humanitarian Intervention, Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge University Press
4. Caratan, Branko (1999) *The Security in South East Europe after the Big Change: Consequences of the Kosovo War and Croatian Elections*, *Politička Misao*, nr. 5, pag. 15-28
5. Glenny, Misha (2012) *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers 1804-1999*, Penguin Books, New York
6. Holzgrefe, J.L (2003) *The humanitarian intervention debate* in J. L. Holzgrefe, Robert O. Keohane (eds.) *Humanitarian Intervention. Ethical, Legal, and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, Cambridge
7. International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001) *The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Center, Ottawa
8. Iorga, Nicolae (1930) *Is Roumania a Balkan State? Roumania - A Quarterly Review*, vol. 6, nr. 1, pag. 14
9. Kaplan, Robert D. (1993) *Balkan Ghosts: a Journey through History*, St. Martin's Press, New York
10. Knudsen, Tonny Brems (2009) *The History of Humanitarian Intervention. The Rule or the Exception?* Paper for the 50th ISA Annual Convention, New York, February 15-18 2009 available at the following address http://zunia.org/sites/default/files/media/node-files/is/185311_isa09_proceeding_3708011262835777.pdf
11. Koneska, Cvete (2007) *Macedonian discourse on NATO*, *Western Balkans Security Observer - English Edition*, nr. 5, pag. 4-10
12. Kostakos, Georgios (2000) *The Southern Flank: Italy, Greece, Turkey* in Albrecht Schnabel și Ramesh Chandra Thakur, *Kosovo And The Challenge Of Humanitarian Intervention. Selective Indignation Collective Action And International Citizenship*, United Nations University Press, New York
13. Kourvetaris, George A., Victor Roudometof, Kleomenis Koutsoukis, Andrew G. Kourvetaris (ed.) (2002) *The New Balkans: Disintegration and Reconstruction*, Boulden, Colorado
14. Löwenheim, Oded (2003) *"Do Ourselves Credit and Render a Lasting Service to Mankind": British Moral Prestige, Humanitarian Intervention, and the Barbary Pirates*, *International Studies Quarterly*, vol. 25, nr. 1, pag. 23-48
15. Macfarlane, S. Neil, Carolin J. Thielking, Thomas G. Wiess (2004) *The Responsibility to Protect: Is Anyone Interested in Humanitarian Intervention?* *Third World Quarterly*, vol. 25, nr. 5, pag. 977-992

16. Pattison, James (2010) *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?* Oxford University Press, Oxford
17. Roberts, Adam (1993), *Humanitarian War: military intervention and human rights*, *International Affairs*, vol.69, nr.3, pag. 429-449
18. Rodogno, Davide (2012) *Against Massacre: Humanitarian Intervention in the Ottoman Empire 1815-1914*, Princeton University Press, Princeton
19. Simms, Brendan, D.J.B Trim (2011) *Towards a History of Humanitarian Intervention* in *Humanitarian Intervention. A History*, Cambridge University Press, Cambridge
20. Stahn, Carsten (2007) *Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?* *The American Journal of International Law*, vol. 101, nr. 1, pag. 99-120
21. Teson, Fernando R. (2003) *The Liberal Case for Humanitarian Intervention* în J.L.Holzgrefe și Robert Keohane (ed.) *Humanitarian Intervention, Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, New York
22. Weiss, Thomas G. (2004) *The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era*, *Security Dialogue*, vol. 35, nr. 2, pag. 135-15
23. Weiss, Thomas G. (2011) *R2P alive and Well after Libya*, *Ethics and International Affairs*, vol. 25, nr. 2, pag. 287-292
24. Welsh, Jennifer M (2004) *Introduction* in Welsh Jennifer M (ed.) *Humanitarian Intervention and International Relations*, Oxford University Press, New York
25. Wheeler J. Nicholas (2000), *Saving Strangers*, Oxford University Press, New York

EVOLUȚII NAVALE SEMNIFICATIVE RECENTE ȘI ECHILIBRUL REGIONAL DE PUTERE ÎN GOLFUL PERSIC

Dr. Florin DIACONU

Conf. univ. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București (FSPUB), Senior Researcher la Institutul Diplomatic Român (IDR), membru fondator al CIESPRISS, director al Centrului Hans J. Morgenthau (<http://morgenthaucenter.org>).

E-mail: florin.diaconu@fspub.unibuc.ro

Rezumat: În Golful Persic are loc, în ultimii ani, o competiție strategică intensă, având drept miză centrală echilibrul de putere regional. Această competiție constituie un segment major al evoluțiilor mai largi din Golful Persic, una dintre cele mai importante zone ale Orientului Mijlociu Extins. Cel puțin patru actori importanți ai arenei internaționale sunt implicați serios în operațiunile navale de toate tipurile din Golf, iar aceste operațiuni influențează profund echilibrul regional de putere. Acești actori sunt: Iranul șiiit, statele arabe sunnite grupate în Consiliul de Cooperare al Golfului (GCC), Statele Unite și Israelul. Alte mari puteri occidentale – inclusiv Marea Britanie și Franța – sunt și ele prezente în zona Golfului. Aici operează în unele ocazii și nave militare ale Pakistanului, care are o relație strategică specială cu statele sunnite din Golf. Evoluțiile navale din această regiune a Oceanului Mondial pun în lumină importanța specială a puterii navale pe arena internațională.

Cuvinte cheie: putere navală, echilibru (regional) de putere, Golful Persic, Iran, Consiliul de Cooperare al Golfului (GCC), Arabia Saudită, Statele Unite, Israel.

Această lucrare nu își propune să ofere audienței și cititorilor un set de factori generali despre evoluțiile geo-strategice semnificative din zona Golfului Persic. Textul are un scop cu totul diferit: acela de a prezenta o imagine solidă a unui singur segment al realității - cele mai recente evoluții navale din Golful Persic, bazându-se pe utilizarea surselor deschise. Evoluțiile navale sunt un concept care semnifică, în cadrul textului de față, interacțiunile importante geo-strategice (în mod special competiția, confruntarea sau cooperarea) pe mare, prin intermediul utilizării forțelor navale, în scopul de a influența în mod semnificativ peisajul geo-strategic.

Această lucrare nu își propune să ofere audienței și cititorilor un set de factori generali despre evoluțiile geo-strategice semnificative din zona Golfului Persic. Textul are un scop cu totul diferit: acela de a prezenta o imagine solidă a unui singur segment al realității - cele mai recente evoluții navale din Golful Persic, bazându-se pe utilizarea surselor deschise. Evoluțiile navale sunt un concept care semnifică, în cadrul textului de față, interacțiunile importante geo-strategice (în mod special competiția, confruntarea sau cooperarea) pe mare, prin intermediul utilizării forțelor navale, în scopul de a influența în mod semnificativ peisajul geo-strategic.

Pentru a înțelege mai bine evoluțiile complexe și rapide din Golful Persic am folosit o serie de lucrări din diferite domenii, toate legate într-un fel sau altul de studiul relațiilor internaționale: geografie politică⁷⁴, geopolitică⁷⁵ și geo-strategie⁷⁶, puterea militară⁷⁷, puterea navală⁷⁸, istoria navală⁷⁹, precum și conflicte mondiale⁸⁰.

⁷⁴ Georges DUBY, *Grand atlas historique: L'histoire du monde en 473 cartes*, Larousse, Paris, 1995.

⁷⁵ Aymeric CHAUPRADE, Francois THUAL, *Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori*, Ed. Corint, București, 2003.

Mai mulți actori de pe scena internațională, inclusiv puteri extra-regionale, au o prezență navală semnificativă în Golful Persic și în „strâmtoarea Hormuz, care este singura ieșire a Golfului [la Oceanul Indian] și care, fiind delimitată de Iran și Oman, este ruta pentru transportarea de către petroliere a 30 la sută din petrolul mondial”⁸¹.

1. Iranul în Golf

Unul dintre cei mai activi jucatori din regiune este Iranul, o țară care are ca obiectiv cel puțin hegemonia regională. Unele știri din surse deschise referitoare la planurile și acțiunile navale iraniene recente sunt relevante atât pentru Golful Persic cât și pentru Oceanul Indian. De exemplu, la mijlocul lunii martie 2015, presa din Teheran a relatat începerea producției în masă a unui „rachete de croazieră anti-navă numită ‘Ghadir’”, care „poate fi transportată pe elicoptere și nave de război”. Surse deschise indică faptul că „ministerul apărării a vorbit despre livrarea unei cantități mari de rachete forțele navale ale Corpului Gardienilor Revoluției”⁸².

Și, la începutul lunii noiembrie 2014, presa iraniană citată de surse deschise din Azerbaidjan a declarat că „a 32-a flotilă de nave de război a marinei iraniene a fost trimisă în Golful Aden pentru a proteja navele comerciale ale țării și petrolierele împotriva piraților”. Aceeași sursă a menționat faptul că „flota, inclusiv [un] distrugător și [o] navă port-elicopter au părăsit portul Bandar Abbas”, și că „navele vor trece ulterior prin Strâmtoarea Hormuz... Marea Oman” pentru a ajunge „în Golful Aden”⁸³.

La sfârșitul lunii februarie 2015, Comandantul Marinei Iraniene, amiralul H. Sayyari a făcut declarații oficiale indicând o evoluție rapidă atât a ambițiilor navale iraniene cât și a forțelor navale, ambele fiind semnificative atât în regiunea Golfului Persic cât și în Oceanul Indian sau în Marea Caspică. El a spus „Iranul este una dintre primele 10 țări care produc distrugătoare”, subliniind că „în trecut nu puteam nici măcar să reparăm instalațiile distrugătoarelor, dar acum producem submarine, nave de război și distrugătoare”. El a mai spus: „Mai demult nu puteam să navigăm decât într-o arie de 300.000 de kilometri pătrați în zona Golfului Persic, dar acum navigăm pe o suprafață de 2,2 milioane de kilometri pătrați, odată și jumătate mai mult decât suprafața Republicii... Iran”. Știrea pe care o cităm relatează de asemenea faptul că „nave de război iraniene călătoresc în prezent spre Oceanul Pacific,

⁷⁶ Gérard CHALIAND, Jean-Pierre RAGEAU, *Strategic Atlas: A comparative geopolitics of the world powers* (second edition, revised and updated), Harper & Row, Publishers, New York, 1985, and Robert D. KAPLAN, *Războiul geografic: Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, Ed. Litera, București, 2014.

⁷⁷ International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2004-2005*, Oxford University Press, October 2004 and IISS, *The Military Balance 2014* and IISS, *The Military Balance 2015*

⁷⁸ E. B. POTTER, *Sea Power: A naval history*, Naval Institute Press, Annapolis (Maryland), 1981, and Geoffrey TILL (editor), *Seapower at the millennium*, Sutton Publishing, UK, 2001

⁷⁹ Christopher CHANT, *The history of the world's warships*, Island Books / Regency House Publishing Ltd, U.K., 2001.

⁸⁰ Patrick BROGAN, *World Conflicts: why and where they are happening*, Bloomsbury Publishing Ltd, London, 1989.

⁸¹ Adam SCRECK, op. cit. “Royal Navy to establish base in Bahrain as UK fights Islamic State in Iraq, Syria, works on nuclear deal with Iran”, *The Times of Israel*, 6 decembrie 2014, at the Internet address <http://www.timesofisrael.com/britain-to-boost-military-presence-in-persian-gulf/>

⁸² Umid NIAYESH, “Iran starts mass production of anti-ship cruise missile”, pe pagina web a agenției *Trend*, 14 martie 2015, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/politics/2374031.html>

⁸³ Umid NIAYESH, “Iran dispatches Navy's 32nd flotilla to Gulf of Aden”, pe pagina web a agenției *Trend*, 5 noiembrie 2014, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/society/2329997.html>

Marea Mediterană și Oceanul Indian”⁸⁴, ceea ce indică în mod clar existența unor *planuri care vizează transformarea marinei iraniene într-o prezență globală din ce în ce mai consistentă*.

Unul din „instrumentele strategice” masiv folosite de Iran pentru a-și promova interesele sale strategice pe mare este desfășurarea unor exerciții militare ample. La sfârșitul anului 2014, forțele armate iraniene au organizat astfel de exerciții „în apropiere de strâmtoarea strategică Hormuz la intrarea în Golful Persic”. Comandantul marinei militare iraniene a spus că „diverse nave de război, distrugătoare, submarine, rachete, avioane și elicoptere vor fi utilizate în cadrul exercițiilor în încercarea de a consolida puterea forțelor navale”⁸⁵.

Tot la sfârșitul lunii decembrie 2014, *Iranian Press TV* a relatat că „un exercițiu militar care va acoperi o suprafață de 2,2 milioane de kilometri pătrați”, urma să aibă loc „în aer, pe uscat și pe mare”, și de asemenea, că „submarine” au fost „testate”⁸⁶.

La sfârșitul lunii februarie 2015, forțele armate iraniene au organizat noi exerciții militare masive în Golful Persic. Potrivit unor surse deschise israeliene, aceste exerciții au început cu „operațiuni de minare” și „trageri cu rachete sol-mare”⁸⁷.

În luna august 2014, un incident grav a avut loc în Golful Persic. „O navă a U.S. Coast Guard a întâlnit o navă iraniană de pescuit în Golful Persic... și a tras un foc de avertisment, a relatat Pentagonul”, fapt menționat de un ziar israelian la data de 27 august 2014. În momentul în care cutterul american *Monomoy* a trimis o barcă gonflabilă „să se apropie de dhow-ul iranian,... americanii au văzut două mitraliere de calibru 12,7 mm, una dintre arme fiind îndreptată înspre ei”. Surse oficiale americane spun că evenimentul este doar o parte mică a unui tablou mult mai amplu, iar aceeași sursă menționează: „pe parcursul ultimului deceniu, nave militare americane și nave iraniene au avut din când în când confruntări tensionate în strâmtoarea Hormuz și în Golf”⁸⁸.

2. Arabia Saudită și alte state arabe

Statele arabe sunnite din zona Golfului Persic încearcă în prezent (utilizându-și resursele naționale separat sau împreună, în cadrul GCC) să echilibreze (și să descurajeze, dacă este posibil) planurile Iranului șiit vizând hegemonia regională. Una dintre politicile cele mai ambițioase menite să dezvolte rapid forțele navale în zona Golfului Persic este cea a Arabiei Saudite. La începutul lunii ianuarie 2015, o sursă deschisă de încredere a relatat că „încheierea unui contract în decembrie 2014... face puțină lumină în ceea ce privește posibila vânzare de arme navale americane în valoare de 20 de miliarde de dolari către Arabia Saudită”. Aceeași sursă menționează și că „în valoarea inițială de 235 milioane de dolari” a

⁸⁴ Pentru fragmentele citate în acest paragraph vezi Khalid KHAZIMOV, “Iran among top 10 of destroyer manufacturers”, pe pagina web a agenției *Trend*, 21 februarie 2015, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/politics/2366827.html>

⁸⁵ Pentru fragmentele citate în acest segment vezi Times of Israel staff and AP, “Iranian military begins massive drill in Persian Gulf: Ground forces, navy and air force to participate in week-long exercise near Strait of Hormuz”, *The Times of Israel*, 25 decembrie 2014, la adresa de Internet <http://www.timesofisrael.com/iranian-military-begins-massive-drill-in->

⁸⁶ „Iran seeks to show off military prowess with massive six-day drill”, *Jerusalem Post*, 25 decembrie 2014, la adresa de Internet <http://www.jpost.com/Middle-East/Iran-seeks-to-show-off-military-prowess-with-massive-six-day-drill-385696>

⁸⁷ „Iran tests naval missiles as part of fresh war games in Persian Gulf”, *Jerusalem Post*, 25 februarie 2015, la adresa de Internet <http://www.jpost.com/Middle-East/Iran-tests-naval-missiles-as-part-of-fresh-war-games-in-Persian-Gulf-392139>

⁸⁸ AFP, “US ship fires warning shot at Iranian boat in Persian Gulf. Coast Guard spokesman says ‘one of the machine guns was manned and trained’ on American vessel”, *The Times of Israel*, 27 august 2014, la adresa de Internet <http://www.timesofisrael.com/us-ship-fires-warning-shot-at-iranian-boat-in-persian-gulf/>

contractului a fost inclus “un număr nespecificat de sisteme de lansare verticală MK 41” și că „de aproape șapte ani Arabia Saudită se află în negocieri cu SUA pentru a-și moderniza Flota de Est, compusă nave vechi de construcție americană”. Sursa citată aici afirmă și că „această achiziție masivă ar putea include distrugătoare, ambarcațiuni de patrulare, elicoptere... și upgrade-uri semnificative la infrastructura portuară”, precum și că „estimări recente evaluează valoarea totală a programului la aproximativ 20 de miliarde dolari”. *USNI News* relatează și că „tipurile de nave pe care SUA le-ar putea vinde saudiților includ o versiune antiaeriană a navelor de tip Littoral Combat Ship din clasa Freedom sau Independence sau un distrugător cu rachete ghidate din clasa Arleigh Burke”⁸⁹.

La sfârșitul lunii august 2014, presa franceză și alte surse deschise au relatat faptul că „Salman bin Abdulaziz Al Saud, prințul moștenitor al Arabiei Saudite, ar putea semna o scrisoare de intenție (LOI) cu guvernul francez pentru 6 fregate FREMM, ... la începutul lunii septembrie. Fregatele multi-rol FREMM sunt proiectate și construite de DCNS. Cinci au fost deja lansate, cu trei fregate livrate marinei franceze și una Marinei Regale a Marocului”. Aceleași surse deschise au spus că „au existat și zvonuri neconfirmate, la începutul acestui an, despre negocierile dintre Germania și Arabia Saudită pentru livrarea a unui număr mare de nave de patrulare, precum și submarine”⁹⁰.

La sfârșitul lunii februarie 2015, surse deschise au oferit unele informații semnificative *despre planurile de consolidare rapide a capacităților de luptă ale forțelor navale ale Arabiei Saudite (cel mai probabil, o parte a unui efort mai mare care vizează descurajarea și echilibrarea Iranului)*: „O a doua scrisoare (Letter of Request - LOR) a guvernului saudit care detaliază cerințele... a fost trimisă Marinei SUA în februarie” și putem vorbi despre “un proiect care ar putea valora 16 miliarde de dolari”. Sursa deschisă pe care o cităm aici relatează, de asemenea că „patru fregate de 3.500 de tone, capabile de acțiuni antiaeriene, și înarmate cu un sistem de lansare vertical cu 16 celule”, și, de asemenea, „șase nave de război de 2.500 tone, cu sisteme de luptă compatibile cu fregatele, capabile să lanseze elicoptere”, plus „20-24 nave de patrulare rapide de aproximativ 40-45 metri lungime”, plus „10 elicoptere maritime”, plus „trei avioane de patrulare maritimă și de supraveghere a coastei” și „30 până la 50 UAV-uri, unele pentru uz maritim” urmează să fie cumpărate de către saudiți⁹¹.

Mai târziu, la mijlocul lunii martie 2015, prezența comandantului Marinei Saudite la Ferrol, în Spania, ar putea indica posibilitatea altor contracte viitoare cu constructorul naval *Navantia*, care are o vastă experiență în proiectarea și construcția de nave de luptă de diferite tipuri: fregate, nave supraveghere și de patrulare, nave pentru proiectarea forței, nave de sprijin logistic și nave auxiliare, plus submarine (clasa “S-80”)⁹². Surse deschise spune că

⁸⁹ Sam LaGRONE, “Missile Launcher Contract Gives Hints to Saudi Arabia’s Naval Expansion”, *USNI News*, 9 ianuarie 2015, la adresa de Internet <http://news.usni.org/2015/01/09/missile-launcher-contract-gives-hints-saudi-arabias-naval-e...>

⁹⁰ “Royal Saudi Navy would be interested to procure 6 FREMM Frigates from France”, pe pagina web *Navy Recognition*, 26 august 2014, la adresa de Internet <http://www.navyrecognition.com/index.php/news/defence-news/year-2014-news/august-2014-navy-naval-forces-maritime-industry-technology-security-global-news/1966-royal-saudi-navy-w>

⁹¹ Christopher P. CAVAS, “Saudi Eastern Fleet Request Advances”, pe pagina web *DefenseNews*, 28 februarie 2015, la <http://www.defensenews.com/story/defense/naval/ships/2015/02/28/saudi-eastern-fleet-navy-lcs-frigate-lockheed-aegis-let..>

⁹² Zezi “Naval Construction – Products”, în “Activity Lines”, pe pagina oficială a *Navantia*, la adresa de Internet http://www.navantia.es/interior.php?id_sec=3&id_pag=97

“Amiralul Abdullah Sultan Alsultan... a efectuat o vizită oficială la diferite unități și facilități ale Marinei Spaniole și la Navantia, în Ferrol.”⁹³

Nu numai Arabia Saudită, dar și alți actori statali regionali (din Golful Persic) sunt în plin curs de dezvoltare rapidă a forțelor lor navale, într-o încercare deliberată de a descuraja și echilibra Iranul. Spre exemplu, de-a lungul ultimilor ani, Emiratele Arabe Unite au cumpărat sau construit mai multe nave de război moderne. La începutul lunii ianuarie 2013, „prima corvetă anti-submarin din clasa Abu Dhabi a EAU ca și prima navă de patrulare din clasa Falaj-2 class au fost livrate oficial de către constructorii de nave italieni Fincantieri la șantierul lor din Muggiano”⁹⁴, relatează surse deschise. Câteva luni mai târziu, în decembrie 2013, „compania de construcții navale din Abu Dhabi (ADSB) a confirmat o afacere de 870 de milioane de dirhami pentru a construi două nave de luptă pentru forțele armate ale EAU”, iar surse deschise locale relatează: „constructorul navelor a declarat că ele vor fi ‘echipate cu echipament multi-rol și dispozitive de comunicații avansate’”⁹⁵. La sfârșitul lunii februarie 2015, surse deschise relatează: „compania de construcții navale din Abu Dhabi va livra trei nave de război de tip Baynunah Marinei EAU până în 2016” și că „EAU, una dintre țările participante la atacurile aeriene împotriva Statului Islamic” a încheiat recent „noi contracte de apărare în valoare de 9,48 miliarde de dirhami (2,58 miliarde dolari)”⁹⁶.

Statele arabe sunnite din Golf utilizează, de asemenea, exercițiile navale. La începutul lunii martie 2015, de exemplu, a avut loc în Golful Persic un important exercițiu naval internațional. Surse deschise relatează că gruparea numită „Combined Task Force 152 (CTF-152), cu un stat major provenind din țările consiliului de Cooperare al Golfului, a întreprins recent o operațiune de securitate maritimă în Golful Persic”. Aceeași sursă deschisă spune că „aflată sub comandă saudită, CTF-152, cu sediul în Bahrain, a utilizat elemente aparținând forțelor navale și aeriene din SUA, Marea Britanie, Noua Zeelandă și Arabia Saudită pentru a desfășura operațiuni comune... de descurajare a activităților criminale și teroriste în Golf, precum și de menținere a securității maritime regionale”⁹⁷.

3. Pakistanul în Golf

Pakistanul, o țară sunnită fără ieșire la Golf (dar un stat care trebuie să se bazeze pe petrolul și gazele naturale importate în principal din Golful Persic) este de asemenea prezent, prin mijloace navale, în Golful Persic.

La începutul lunii februarie 2015, o fregată pakistaneză, *PNS Tariq*, a navigat în Golful Persic, acostând în Kuwait într-o vizită descrisă ca vizând „consolidarea relațiilor bilaterale”. Sursa deschisă kuveitiană citată aici subliniază faptul că „Pakistanul este decis să ajute la răspândirea păcii și stabilității în regiune, menținerea rutelor de comerț liber și sprijinirea comunității internaționale în lupta împotriva terorismului”⁹⁸. *Episodul este important pentru o mai bună înțelegere a complexității eforturilor depuse de către statele*

⁹³ “Saudi Naval Forces Commander Visits Spanish Navy and Navantia”, pe pagina web *NavalToday.com*, 13 martie 2015, la adresa de Internet <http://navaltoday.com/2015/03/13/saudi-naval-forces-commander-visits-spanish-navy-and-navantia/>

⁹⁴ David BLACK, “UAE Navy warships are ready to set sail”, *The National*, 11 ianuarie 2013, la adresa de Internet <http://www.thenational.ae/business/industry-insights/shipping/uae-navy-warships-are-ready-to-set-sail>

⁹⁵ The National staff, “Abu Dhabi Ship Building lands Dh870m order”, *The National*, 11 decembrie 2013, la adresa de Internet <http://www.thenational.ae/business/economy/abu-dhabi-ship-building-lands-dh870m-order>

⁹⁶ Reuters, “UAE Navy Getting Three New Warships”, *The Maritime Executive*, 23 februarie 2015, la adresa de Internet <http://www.maritime-executive.com/article/uae-navy-getting-three-new-warships>

⁹⁷ „CTF-152 Engages in Maritime Security Op in Persian Gulf”, pe pagina web *NavalToday.com*, 9 martie 2015, la adresa de Internet <http://navaltoday.com/2015/03/09/ctf-152-engages-in-maritime-security-op-in-persian-gulf/>

⁹⁸ “Pakistani Navy frigate in Kuwait to boost bilateral ties”, *Kuwait News Agency (KUNA)*, 1 februarie 2015, la adresa de Internet <http://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2422322&language=en>

sunnite pentru a îndigui Iranul șiit și, de asemenea, pentru o mai bună înțelegere a importanței problemei menținerii libertății de navigație pe rutele maritim pentru toate statele din zonă, atât cele de pe malurile ale Oceanului Indian cât și din Golful Persic.

Cu două luni mai devreme, în decembrie 2014, o altă fregată pakistaneză a navigat în regiunea Golfului Persic, acostând în portul Sultan Qaboos, în Oman. Ofițerul comandant a *PNS Aslan* a declarat că „am realizat o serie de exerciții bilaterale cu Marina Regală a Omanului desfășurând operațiuni anti-piraterie și de alte tipuri”, iar presa locală a relatat că „exercițiile au acoperit regiuni din Marea Oman, Golful Aden și Oceanul Indian”. Simplul fapt că declarațiile oficiale au prezentat relația dintre Pakistan și Sultanatul Oman ca fiind bazată pe „respect, loialitate și încredere”⁹⁹ poate indica, credem noi, că *statele sunnite din Golful și din afara Golfului sunt interesate de menținerea libertății de navigație pe rutele comerciale oceanice, dar și de dezvoltarea unei cooperări strategice care vizează descurajarea și îndiguirea Iranului șiit.*

4. SUA în Golf

În mai multe ocazii pe parcursul ultimilor ani, puteri occidentale majore și-au întărit prezența navală în zona Golfului Persic, în scopul de a echilibra ambițiile crescânde ale Iranului în regiune. Cea mai proeminentă putere occidentală având o prezență navală continuă și masivă în Golf este SUA.

De exemplu, la sfârșitul lunii decembrie 2006, *New York Time* relatează că „SUA și Marea Britanie vor începe să trimită nave de război suplimentare și avioane în regiunea Golfului Persic într-o etalare a capacităților militare față de Iran, care va avea loc în timp ce ONU continuă să dezbate posibile sancțiuni împotriva” Teheranului. Erau menționate și rapoarte ale comandanților militari americani care solicitau „un al doilea portavion și navele sale de sprijin care să fie... aproape de Iran de la începutul anului viitor”.¹⁰⁰

Nevoia de a descuraja ambițiile hegemonice crescânde și agresivitatea Iranului a determinat marile puteri occidentale să întărească în mod semnificativ prezența lor navală în Golf, în 2012. În acest context, *New York Times* relatează că „SUA au trimis întăriri militare importante în Golful Persic pentru a descuraja forțele iraniene de la orice ... încercare de a închide Strâmtoarea Hormuz și pentru a crește numărul de avioane de luptă care pot lovi Iranul, dacă impasul datorat programului său nuclear escaladează”, iar aceeași sursă relatează și că „această desfășurare de forțe e parte dintr-un efort pe termen lung de a susține prezența militară a SUA în regiunea Golfului”¹⁰¹.

Dar concomitent cu aceste mișcări strategice americane care vizează echilibrarea și descurajarea Iranului, Teheranul și-a mărit semnificativ capacitățile sale navale și anti-navale. La sfârșitul lunii iulie 2012, Washington Post relatează că „Iranul dobândește rapid noi capacități de a lovi nave de război americane în Golful Persic, acumulând un arsenal de rachete sofisticate anti-navă în timp ce își extinde flota sa de nave de atac rapid și submarine, susțin analiști din SUA și din Orientul Mijlociu”, și că „noile sisteme, multe dintre ele dezvoltate cu sprijin extern, oferă comandanților Iranului o nouă încrederea că ar putea

⁹⁹ Pentru fragmentele citate aici vezi Tariq al HAREMI, “Pakistan Navy strengthens its relations with Oman”, *Times of Oman*, 21 decembrie 2014, la adresa de Internet <http://www.timesofoman.com/News/44616/Article-Pakistan-Navy-strengthens-its-relations-with-Oman>

¹⁰⁰ Thom SHANKER, “U.S. and Britain to Add Ships to Persian Gulf in Signal to Iran”, *New York Times*, 21 decembrie 2006, la <http://www.nytimes.com/2006/12/21/world/middleeast/21navy.html?n=Top%2FNews%2FWorld%2FCountry...>

¹⁰¹ Thom SHANKER, Eric SCHMITT and David E. SANGER, “U.S. Adds Forces in Persian Gulf, a Signal to Iran”, *New York Times*, 3 iulie 2012, la adresa de Internet <http://www.nytimes.com/2012/07/03/world/middleeast/us-adds-forces-in-...>

deteriora rapid sau chiar distruge navele americane dacă încep ostilitățile”. Sursa deschisă citată aici relatează și că, „deși oficialitățile US Navy sunt convinse că vor fi victorioși într-o confruntare, progresele Iranului au alimentat îngrijorarea cu privire la vulnerabilitățile SUA în perioada inițială a unui conflict în Golf” și spuneau că „rachetele cu rază scurtă de acțiune din ce în ce mai precise – combinate cu utilizarea tacticilor de tip ‘roi’ ale Iranului, care implică sute de nave de patrulare puternic înarmate – ar putea” pune în dificultate chiar și „cele mai moderne nave americane”. Sursa citată afirmă și că „în ultimele săptămâni, negocierile nucleare cu puterile mondiale s-au împotmolit și tensiunile au crescut”, iar „Iranul a amenințat iar că va bloca” transportul maritim în Golf. În plus, liderii săi „au avertizat că vor urma represalii masive în cazul oricăror atacuri asupra instalațiilor sale nucleare, pe care SUA le consideră ca fiind un camuflaj civil pentru ambiția iraniană de a dobândi arme nucleare”¹⁰².

În multe ocazii recente (sau chiar foarte recente), Statele Unite au avut mai multe nave de luptă importante în Golf, operând în același timp (și în strânsă coordonare, în scopul de a realiza, cu resurse combinate, același scop politico-militar major). De exemplu, la începutul lunii iulie 2014, *USNI News* relatează: „ceea ce se întâmplă rar, un carrier strike group și toate cele trei nave dintr-un Navy Amphibious Ready Group (ARG) sunt în Golful Persic, cu un total de nouă nave US Navy în regiune”. Portavionul era *USS George H.W. Bush (CVN-77)*, „însoțit de un crucișător și cinci distrugătoare - crucișătorul cu rachete ghidate *USS Philippine Sea (CG-58)* și distrugătoarele cu rachete ghidate *USS TRUXTON (DDG-103)*, *USS Roosevelt (DDG-80)*, *USS O’Kane (DDG-77)* și *USS Arleigh Burke (DDG-51)*”, sursa deschisă pe care o cităm aici menționând și faptul că „deși nu toate navele sunt parte a misiunii legate direct de Irak, toate navele pot răspunde la amenințări militare, dacă este necesar”¹⁰³. O lună mai târziu, opt nave de luptă americane și aproximativ 100 de avioane de luptă se aflau în regiunea Golfului Persic, lansând atacuri împotriva forțelor Statului Islamic: „Statele Unite au concentrat o forță masivă de opt nave și mai mult de 100 de aeronave în Golful Persic pentru campania aeriană împotriva ISIS în Irak”, sursa deschisă indicând faptul că multe (sau chiar cele mai multe) dintre atacurile aeriene au fost lansate de avioane lansate de pe „portavionul *USS George HW Bush*”, iar un al doilea portavion era pe punctul de a fi trimis în aceeași regiune importantă din punct de vedere geo-strategic¹⁰⁴.

Potrivit unor surse deschise, *SUA au în acest moment (la mijlocul lunii martie 2015) cel puțin un portavion cu propulsie nucleară în Golful Persic*. Nava despre care vorbim este *CVN 70, USS Carl Vinson*. În septembrie 2014, nava era în Pacificul de Vest. La 16-17 octombrie 2014 era în nordul Mării Arabiei; ea a înlocuit, la 18 octombrie 2014, când a ajuns în Golful Persic, Carrier Strike Group-ul care avea drept bastiment central portavionul *George H.W. Bush*. În noiembrie-decembrie 2014 *CVN 70* se afla în apropiere de Jebel Ali, Emiratele Arabe Unite, iar la sfârșitul lunii ianuarie și începutul lunii februarie 2015 a ajuns la portul Khalifa Bin Salman, în Bahrain. La sfârșitul lui februarie 2015, portavionul era la Mina Zayed Port, în EAU, iar de la sfârșitul lunii februarie la 10 martie 2015, nava a patrulet continuu în apele Golfului Persic¹⁰⁵.

¹⁰² Joby WARRICK, “Iran bolsters retaliation capability in Gulf, experts say”, *Washington Post*, 26 iulie 2012, la adresa de Internet <http://www.washingtonpost.com/world/national-security/iran-bolsters-retaliation-capability-in-gulf-experts>

¹⁰³ Sam LaGRONE, “USS Bataan Enters Persian Gulf, Nine U.S. Ships Now in Region”, *USNI News*, 8 iulie 2014, la adresa de Internet <http://news.usni.org/2014/07/08/uss-bataan-enters-persian-gulf-nine-u-s-ships-now-region>

¹⁰⁴ Jeff SCHOGOL, *Military Times*, „Massive U.S. force in Persian Gulf moving on ISIS”, *USA Today*, 8 august 2014, la adresa de Internet <http://www.usatoday.com/story/news/nation/2014/08/08/iraq-air-campaign-ships-aircraft/13792573/>

¹⁰⁵ For the locations of CVN 70 see “Aircraft Carrier Locations – CVN-70 Carl Vinson”, la adresa de Internet <http://www.gonavy.jp/CVLocation.html>

NOSI (Naval Open Source Intelligence), o interesantă „bibliotecă digitală a lumii știrilor operațiunilor navale”¹⁰⁶ subliniază faptul că US Navy a fost implicată, în 2014, în „prima folosire operațională pe mare a unei arme cu laser, instalată la bordul lui USS Ponce în Golful Persic”. Sursa citată aici spune că acest episod este unul dintre cele „zece cele mai importante știri despre tendințe / teme navale”¹⁰⁷ în întreg anul 2014.

Vorbim aici despre faptul că în decembrie 2014, Marina SUA a anunțat oficial faptul că un laser de luptă este deja pe deplin operațional, ca sistem defensiv puternic, pe una din navele aflate în Golful Persic. La 11 decembrie 2014, Fox News relatează că „laserul de 30 de kilowați al Marinei de la bordul lui USS Ponce este acum utilizat în scenariile operaționale de marinari în Golful Persic, fiind prima armă cu energie direcționată folosită vreodată pe mare”, precum și că „arma navală numită Laser Weapon System sau LaWS folosește energia termică de la lasere pentru a dezactiva sau distruge ținte rapide, lente, staționare și în mișcare. Sistemul a distrus cu succes drone și alte obiective din testele de tragere”. Aceași sursă afirmă și că „arma... distruge ținte la un cost de aproximativ 59 de cenți pentru fiecare tragere, o sumă mult mai mică decât sutele de mii sau milioanele de dolari necesare pentru a lansa o rachetă interceptoare”¹⁰⁸.

Alte surse deschise (precizia lor nu au putut fi verificată în acest caz) indică și faptul că nu numai navele de luptă ale US Navy operează în Golf, dar și nave de informații, poate ale USAF. Mai exact, „US Air Force menține... o mică navă-spion în Golful Persic, probabil cu scopul de a ține ține sub observație lansările de rachete ale Iranului”. Sursele deschise citate aici menționează că este vorba despre “USNS Invincible – o navă de 224 de picioare și de doar 2.800 de tone – aparținând Military Sealift Command”, și că ea are la bord „un radar sofisticat, în dublă bandă, X și S, numit Gray Star și care aparține USAF”. Aceleași surse deschise menționează faptul că “Military Sealift Command se referă la navă ca... având sarcina de ‘a monitoriza lansările de rachete și de a colecta date’¹⁰⁹. Dacă această știre este corectă, vorbim despre monitorizarea atentă a activităților balistice iraniene și detectarea oricărei lansări de rachete ostile capabile să lovească forțele și interesele americane în Golful Persic.

5. Alte puterile occidentale în Golf

Dar SUA nu este singura putere occidentală cu interese majore și o prezență navală semnificativă în Golful Persic. La începutul lunii decembrie 2014, Marea Britanie a anunțat oficial o creștere semnificativă a prezenței sale navale în Golful Persic. Surse deschise au relatat că „un diplomat de vârf al Marii Britanii a spus... că țara sa a semnat un contract cu Bahrainul, care va sprijini prezența militară a Regatului Unit în națiunea insulară și îi oferă o bază navală permanentă în regiunea bogată în petrol a Golfului Persic”. Sursa deschisă citată aici relatează și că „acordul marchează o schimbare strategică pentru Marea Britanie, care s-a retras oficial din bazele sale militare majore din Golf în 1971. Acest fapt se produce pe fondul situației în care Marea Britanie, Statele Unite și aliații lor încearcă să-i înfrângă pe militanții

¹⁰⁶ “What is NOSI?”, in “About / FAQ”, pe pagina web a *NOSI (Naval Open Source Intelligence)*, la adresa de Internet <http://nosi.org/faq/>

¹⁰⁷ “2014: World Naval Operational News Highlights”, în “Naval Year In Review”, pe pagina web a *NOSI (Naval Open Source Intelligence)*, la adresa de Internet <http://nosi.org/review/>

¹⁰⁸ Kris OSBORN, “Navy declares laser weapons ready to protect ships in Persian Gulf”, *Fox News*, 11 decembrie 2014, la adresa de Internet <http://www.foxnews.com/tech/2014/12/11/navy-declares-laser-weapons-ready-to-protect-ships-in-...>

¹⁰⁹ David AXE, “The U.S. Air Force Has a Spy Ship – Yes, Ship – in the Persian Gulf”, pe pagina web *War is Boring*, la adresa de Internet <https://medium.com/war-is-boring/the-u-s-air-force-has-a-spy-ship-yes-ship-in-the-persian-gulf-6ebb07...>

Statului Islamic care au cucerit o mare parte din Irak și Siria, iar ca puteri mondiale încearcă să realizeze un acord nuclear de durată cu Iranul, care se află chiar pe malul celălalt al Golfului față de Bahrain”, precum și că “acordul prevede facilități îmbunătățite pe uscat în portul Mina Salman Bahrain care vor oferi Royal Navy o bază”, și că “patru dragoare britanice au deja baza în Bahrain”¹¹⁰.

La mijlocul lunii februarie 2015, Franța a trimis, și ea, un portavion însoțit de mai multe nave de sprijin în Golful Persic, pentru a lupta împotriva Statului Islamic. Surse deschise relatează că “după ce a patrat în Golful Aden și Oceanul Indian de Nord, gruparea navală franceză numită *Task Force 473* a navigat prin Strâmtoarea Hormuz duminică, 15 februarie”, precum și că „gruparea operativă, constituită în jurul portavionului Charles de Gaulle, e acum în Golful Persic”. Aici, grupul era așteptat să se alăture *Task Force 50* și să opereze alături de Carrier Strike Group-ul constituit în jurul lui *USS Carl Vinson*¹¹¹. În martie 2015, surse deschise relatează că avioane de luptă franceze decolează uneori de pe puntea portavionului american aflat în Golful Persic.¹¹²

6. Israelul în Golf

Unul din actorii importanți ai arenei internaționale din ce în ce mai prezent în Golf, în vederea protejării intereselor sale vitale geo-strategice, este Israelul. Factorii de decizie israelieni au obiectivul de a descuraja Iranul, o țară care a amenințat public, în mai multe rânduri, însăși existența statului Israel. În scopul de a descuraja Iranul, o țară care este considerată ca fiind din ce în ce mai periculoasă din cauza dimensiunilor și ritmului programului său nuclear, israelienii au trimis deja - precizează cu multe detalii mai multe surse deschise de încredere - cel puțin unele dintre submarinele lor în Golf.

La începutul lunii septembrie 2014, blogul IDF (forțele armate israeliene) relatează că „puternicul submarin israelian INS Tanin este pe drum dinspre Germania spre portul Haifa”. Aceeași sursă îl citează pe Comandantul Marinei israeliene, viceamiralul Ram Rothberg, care a declarat că noul submarin va permite forțelor navale israeliene să “ajungă mai departe și mai adânc, pentru perioade mai lungi de timp, și să exercite o putere de foc pe care nu am mai văzut-o până astăzi”¹¹³. Știm, cu toate detaliile necesare, și că *măcar o parte dintre submarinele israeliene de fabricație germană au capacități nucleare*. În 2012, *Spiegel Online* a publicat un articol care afirmă că „submarinele [israeliene] au la bord ... focoase nucleare, suficient de mici pentru a fi montate pe o rachetă de croazieră”. Sursa deschisă germană pe care o cităm a menționat și că, foarte probabil, armele strategice pe care le transportă submarinele israeliene sunt rachete de croazieră modernizate serios, „care... au o rază de acțiune de aproximativ 1.500 km și care ar putea lovi ținte din Iran, cu un focos care cântărește până la 200 kg”¹¹⁴. La sfârșitul lunii mai 2010, *Haaretz* a publicat un raport media care citează un articol din *Sunday Times* și afirmă că „Israelul va trimite trei submarine dotate cu rachete de croazieră cu încărcătură nucleară în Golful Persic”, și că aceste nave “vor

¹¹⁰ Adam SCHRECK, *op. cit.*

¹¹¹ “French Navy’s Vessels Enter Persian Gulf”, pe pagina web *NavalToday.com*, 20 februarie 2015, la adresa de Internet <http://navaltoday.com/2015/02/20/french-navys-vessels-enter-persian-gulf/>

¹¹² David CENCIOTTI, “French Rafale omnirole fighter jet operates from U.S. aircraft carrier in the Arabian Gulf”, pe pagina *The Aviationist*, la adresa de Internet <http://theaviationist.com/2015/03/06/french-rafale-carl-vinson-gulf/>

¹¹³ “Powerful Submarine Joins Israel’s Navy”, pe blogul *Israel Defense Forces*, 8 septembrie 2014, la adresa de Internet <http://www.idfblog.com/blog/2014/09/08/powerful-submarine-joins-israels-navy/>

¹¹⁴ “Operation Samson: Israel's Deployment of Nuclear Missiles on Subs from Germany”, *Spiegel Online*, 4 iunie 2012, la adresa de Internet <http://www.spiegel.de/international/world/israel-deploys-nuclear-weapons-on-german-built-submarines-a-836784.html>

colecta informații, vor acționa ca element de descurajare și ar putea debarca agenți ai Mossadului”. Raportul susține în mod clar că trimiterea unor submarine atât de puternice în Golful Persic este un rezultat direct al faptului că Israelul “se teme că rachete balistice dezvoltate de Iran... ar putea fi folosite pentru a lovi obiective strategice în Israel”¹¹⁵.

Concluzii

Elementele analizate în paginile anterioare configurează, împreună, tabloul larg și în rapidă evoluție al unei competiții geostrategice intense, în Golful Persic, între mai multe tipuri de actori ai relațiilor internaționale (câteva mari puteri mondiale, o putere medie din afara zonei Golfului, precum și mai multe puteri regionale mari sau mijlocii – inclusiv cel puțin una care are drept obiectiv hegemonia într-o regiune largă a Orientului Mijlociu). Pentru toate statele care au în mod constant elemente din forțele lor navale în Golful Persic, semnificația geo-strategică și geo-economică a acestui segment al Oceanului Mondial este una majoră. Relevanța zonei, ca și intensitatea competiției strategice în acest segment al Oceanului Mondial vor continua, credem, să crească rapid în anii ce vin, împreună cu relevanța Oceanului Indian și cu intensitatea competiției strategice din această regiune.

BIBLIOGRAFIE:

1. BROGAN, Patrick, *World Conflicts: why and where they are happening*, Bloomsbury Publishing Ltd, London, 1989
2. CHALIAND, Gérard, Jean-Pierre RAGEAU, *Strategic Atlas: A comparative geopolitics of the world powers* (second edition, revised and updated), Harper & Row, Publishers, New York, 1985
3. CHANT, Christopher, *The history of the world's warships*, Island Books / Regency House Publishing Ltd, U.K., 2001
4. CHAUPRADE, Aymeric, Francois THUAL, *Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori*, Ed. Corint, București, 2003
5. Diverse știri de presă și rapoarte academice, la diverse adrese de Internet (vezi de exemplu pagini web cum ar fi cele de la adresele <http://theaviationist.com>, <http://www.defensenews.com>, <http://www.foxnews.com>, <http://www.idfblog.com>, <http://www.jpost.com>, <http://www.kuna.net.kw>, <http://www.thenational.ae>, <http://www.navyrecognition.com>, <http://navaltoday.com>, <http://www.nytimes.com>, <http://www.spiegel.de>, <http://www.timesofisrael.com>, <http://en.trend.az>, <http://www.usatoday.com>, <http://www.washingtontimes.com> și multe altele).
6. DUBY, Georges, *Grand atlas historique: L'histoire du monde en 473 cartes*, Larousse, Paris, 1995
7. International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2004-2005*, Oxford University Press, October 2004 and IISS, *The Military Balance 2014*
8. KAPLAN, Robert D., *Răzbunarea geografiei: Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, Ed. Litera, București, 2014
9. POTTER, E. B., *Sea Power: A naval history*, Naval Institute Press, Annapolis (Maryland), 1981
10. TILL, Geoffrey (editor), *Seapower at the millennium*, Sutton Publishing, UK, 2001

¹¹⁵ Haaretz Service, “Report: Israel to deploy nuclear-armed submarines off Iran coast”, *Haaretz*, 30 mai 2010, la adresa de Internet address <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/report-israel-to-deploy-nuclear-armed-submarines-off-iran-coast-1.293005>

EVOLUȚII NAVALE RECENTE ȘI ECHILIBRUL REGIONAL DE PUTERE ÎN OCEANUL INDIAN

Dr. Florin DIACONU

Conf. univ. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București (FSPUB), Senior Researcher la Institutul Diplomatic Român (IDR), membru fondator al CIESPRISS, director al Centrului Hans J. Morgenthau (<http://morgenthaucenter.org>).

E-mail : florin.diaconu@fspub.unibuc.ro

Rezumat: *Oceanul Indian reprezintă o parte mare și importantă a Oceanului Mondial. Semnificația sa geostrategică crește din ce în ce mai mult și mai mulți actori importanți ai arenei internaționale sunt serios implicați în operațiuni navale de diferite tipuri în această regiune. India și China concurează aproape deschis pentru hegemonia regională, Pakistanul (susținut de Beijing) încearcă să echilibreze puterea Indiei, Iranul își dezvoltă rapid forțele sale navale, iar SUA încearcă să mențină, cu resurse sever limitate, evoluția geo-strategică regională și stabilitatea. Alte evoluții în ceea ce privește Australia și situația din Golful Aden fac ca peisajul geo-strategic în Oceanul Indian să fie și mai complex. Studiul explorează corelația dintre evoluțiile navale și echilibrul regional de putere, folosind în mod extensiv surse deschise de bună calitate.*

Cuvinte cheie: *putere navală, echilibru (regional) de putere, Oceanul Indian, India, China, Pakistan, Iran, SUA, Australia, Golful Aden.*

Această lucrare nu își propune să ofere publicului și / sau cititorilor un set de fapte generale despre evoluțiile geo-strategice semnificative în Oceanul Indian. Ea are un scop cu totul diferit: acela de a prezenta o imagine limitată și parțială, dar solidă, a celor mai recente evoluții navale (dinamica achizițiilor, exerciții militare, dezbaterile politice și în presă cu privire la utilizarea oceanului și a forțelor navale), în Oceanul Indian, foarte important din punct de vedere geo-strategic, pe baza folosirii intense a surselor deschise de diverse tipuri (cu o preferință specială lesne de înțeles pentru cele a căror seriozitate e recunoscută).

Pentru a înțelege mai bine evoluțiile complexe și rapide în Oceanul Indian, am folosit o serie de lucrări importante în diferite domenii, toate conectate, într-un fel sau altul, cu studiul relațiilor internaționale: geografie politică¹¹⁶, geopolitică¹¹⁷ și geo-strategie¹¹⁸, putere

¹¹⁶ Georges DUBY, *Grand atlas historique: L'histoire du monde en 473 cartes*, Larousse, Paris, 1995

¹¹⁷ Aymeric CHAUPRADE, Francois THUAL, *Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori*, Ed. Corint, București, 2003

¹¹⁸ Gérard CHALIAND, Jean-Pierre RAGEAU, *Strategic Atlas: A comparative geopolitics of the world powers* (second edition, revised and updated), Harper & Row, Publishers, New York, 1985, and Robert D. KAPLAN, *Răzbuarea geografiei: Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, Ed. Litera, București, 2014

militară¹¹⁹, putere navală¹²⁰ și istoria navelor de luptă și comerciale¹²¹, precum și conflictele mondiale (cu sursele și istoria acestora)¹²².

1. India

India este cel mai mare (din punct de vedere geografic și mai presus de toate demografic) actor statal pe țărmurile Oceanului Indian. Interesele sale naționale în zonă sunt legate atât de echilibrarea Chinei și a Pakistanului, precum și de menținerea libertății și securității rutelor maritime vitale.

La mijlocul lunii februarie 2015, un membru important al guvernului indian, Ministrul Apărării Manohar Parrikar, a spus „că Marina Indiană trebuie să rămână ‘o forță superioară’ în regiunea Oceanului Indian”. Surse deschise indiene au relatat că Parrikar „a asigurat că guvernul va oferi sprijin complet pentru ca aceasta să devină cu adevărat o forță navală capabilă să opereze în largul oceanului (blue water navy, în original)”. Textul din care îl cităm aici prezintă de asemenea, câteva exerciții militare pe mare, inclusiv „o varietate de exerciții de tragere, operațiunii cu MiG 29k și Sea Harrier de pe două portavioane, ... integrarea aeronavei P8I cu flota, și operațiuni ale comandourilor Marinei” și „o lansare verticală impresionantă și de succes” a unei rachete supersonice de croazieră de tip *Brahmos*, de pe distrugătorul *INS Kolkata*¹²³.

La începutul lunii martie 2015, primul ministru indian Narendra Modi „a oferit o aeronavă și un sistem radar oficialităților din Seychelles, la începutul unui turneu în națiunile insulare, menit să reafirme prezența Indiei în Oceanul Indian, unde activitatea Chinei a crescut în ultimii ani”, relatează surse deschise. Aceleași surse au subliniat cu tărie că turneul diplomatic al lui Modi „este parte a unui efort mai mare a puterii regionale de a-și construi o prezență maritimă în vecinătatea extinsă, inclusiv Asia de Sud-Est”. Sursele deschise indică, de asemenea, că „stația radar inaugurată de către Modi este prima din cele opt care vor constitui un sistem de supraveghere urmând să fie gestionate de Seychelles dar, de asemenea, va oferi Indiei un mai mare acces la informații privind circulația pe suprafețe întinse din Oceanul Indian”. Surse deschise indică, de asemenea faptul că „în afară de Seychelles, Modi va vizita și Mauritius și Sri Lanka, pentru a construi legături maritime și de securitate cu aceste națiuni insulare în care China ocupat noi poziții prin construcția de infrastructură, cum ar fi porturile” și citează un secretar de stat din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, care declară că guvernul indian „s-a mobilizat cu prioritate și rapiditate spre transformarea politicii *Look East* într-o politică de tip *Act East*... Ideea este de a dezvolta în primul rând arhitectura de securitate în regiune”¹²⁴, iar o astfel de politică indică cu tărie, credem, o încercare clară de a descuraja și de a îndigui acțiunile din ce în ce mai ambițioase ale Chinei în regiunea Oceanului Indian. Fostul ministru de externe indian Lalit Mansingh afirmă că există două

¹¹⁹ International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2004-2005*, Oxford University Press, October 2004 and IISS, *The Military Balance 2014*

¹²⁰ E. B. POTTER, *Sea Power: A naval history*, Naval Institute Press, Annapolis (Maryland), 1981, and Geoffrey TILL (editor), *Seapower at the millennium*, Sutton Publishing, UK, 2001

¹²¹ Christopher CHANT, *The history of the world's warships*, Island Books / Regency House Publishing Ltd, U.K., 2001

¹²² Patrick BROGAN, *World Conflicts: why and where they are happening*, Bloomsbury Publishing Ltd, London, 1989

¹²³ PTI, “Navy should remain a 'superior force' in Indian Ocean: Defence Minister Manohar Parrikar”, *The Economic Times*, 14 februarie 2015, la adresa de Internet <http://www.bharat-rakshak.com/NEWS/newsrf.php?newsid=21680>

¹²⁴ Nirmala GANAPATHY (The Straits Time), “Modi gifts plane, unveils radar system in Seychelles”, pe pagina web *Asia News Network*, 12 martie 2015, la adresa de Internet <http://www.asianewsnet.net/-Modi-gifts-plane-unveils-radar-system-in-Seychell-72734.html>

motive pentru o atenție sporită a Indiei față de Oceanul Indian: „Mările sunt mai importante pentru India acum când economia este în creștere cu 7-8 % [pe an]. În al doilea rând, există o provocare din partea Chinei, care a devenit mai vizibilă. China își încordează mușchii în disputele cu țările ASEAN și e tot mai prezentă în Oceanul Indian”¹²⁵.

Pentru unii autori contemporani indieni în domeniul studiilor strategice și al politicilor de apărare, dezvoltarea rapidă a puterii navale a Indiei este o necesitate. Recent, un astfel de autor a afirmat în mod clar: „Chiar în timp ce armata chineză menține forțele terestre indiene ocupate pe timp de pace prin organizarea incursiunilor la frontiera himalayană..., petrolul și gazele lichefiate care curg din Golf și Africa spre China trec prin Oceanul Indian, fără a fi afectate sau deranjate. Peste 80% din importurile de petrol ale Chinei trec prin Strâmtoarea Malacca. Creșterea capacității de interdicție ar permite marinei militare indiene să domine rutele-cheie maritime și ar ajuta la îmbunătățirea comportamentului forțelor chineze de-a lungul Himalayei”¹²⁶. Astfel de afirmații indică cu tărie că dezvoltându-și capacitățile sale navale, India intenționează să facă China mai puțin agresivă în disputele continentale (și, eventual, mai puțin activă în angajarea într-un parteneriat strategic cu Pakistanul, care are rolul de împinge India spre necesitatea de a face eforturi defensive majore pe doua axe / direcții diferite).

Unul dintre instrumentele / metodele utilizate de India pentru a testa și a stimula capacitățile navale este cel al exercițiilor navale. La începutul lunii martie 2015, India începe un exercițiu naval masiv. Potrivit unor surse deschise indiene, acesta, intitulat TROPEX 2015, „a avut loc cu participarea a două portavioane și integrarea a diferite platforme noi, inclusiv Mig 29K, ca și P8-I Long Range Maritime Reconnaissance Aircraft”. Submarinul nuclear Chakra, distrugătorul INS Kolkata și fregata antisubmarin INS Kamorta au participat, de asemenea, Țalături de 50 nave, submarine și peste 70 de aeronave” menționează surse deschise. Amplul exercițiu naval a avut drept scop testarea „viitoarei căi de adoptat pentru operațiunile navale”, inclusiv “rafinarea conceptelor existente în plan operațional”¹²⁷.

2. China

Deși China nu este plasată geografic pe țărmurile Oceanului Indian, interesele sale din zonă sunt extrem de importante cât și foarte evidente. Competiția strategică cu India, împreună cu faptul că rutele care leagă China de Europa, sau China și sursele de petrol din Golful Persic traversează întreg Oceanul Indian sunt elemente importante care explică de ce China este tot mai prezentă în toate regiunile Oceanului Indian. Vorbind despre prezența navală chineză în Oceanul Indian, trebuie să luăm în considerare faptul, între altele, că „în timpul unei conferințe de presă la 29 ianuarie [2015], un purtător de cuvânt al Ministerului Chinez al Apărării a anunțat că China va intensifica trimiterea unei serii de nave de război în Oceanul Indian. Rapoartele IHS Jane’s relatează că Yang Yujun, colonel superior, după ce a fost întrebat în legătură cu operațiunile submarinelor militare chineze în Oceanul Indian, a încercat să minimalizeze activitățile navale chineze în regiune, caracterizându-le drept ‘normale’”. Aceeași sursă relatează că „prezența submarinelor chineze” în Oceanul Indian a

¹²⁵ Nirmala GANAPATHY, *op. cit.*

¹²⁶ Brahma CHELLANEY, “India needs to build sufficient naval prowess in Indian Ocean”, la adresa de Internet <http://www.hindustantimes.com/analysis/india-needs-to-build-sufficient-naval-prowess-in-indian-ocean/article1-1325317.aspx>

¹²⁷ PTI, “Navy chief RK Dhowan presides over debrief of annual TROPEX”, *The Economic Times*, 11 martie 2015, la adresa de Internet <http://www.bharat-rakshak.com/NEWS/newsrf.php?newsid=21766> sau la adresa de Internet <http://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/navy-chief-rk-dhowan-presides-over-debr>

iritat mult India, iar „ofițeri indieni au declarat că desfășurarea de submarine nucleare ar încălca o linie roșie și ar declanșa o cursă a înarmărilor navale”¹²⁸.

La începutul lunii februarie 2015, „*Defense News* a publicat un articol foarte interesant despre afirmația de multe ori repetată conform căreia China va adăuga în curând o flotă suplimentară față de cele trei cele existente (de Nord, de Est și cea a Mării de Sud) care își desfășoară activitatea în prezent. Această nouă flotă se presupune că va fi localizată în Sanya, pe insula Hainan și va proiecta puterea navală chineză în Oceanul Indian, afirmat un expert în 2014”¹²⁹.

Destul de clar, „preocupările pe termen lung ale Indiei sunt legate” în principal „de misiunile submarinelor chineze în Oceanul Indian. Din decembrie 2008, China a rotit în mod regulat grupări navale în Oceanul Indian, aparent pentru misiuni îndreptate împotriva piraților”. Surse deschise relatează faptul că India este îngrijorată, „având în minte operațiunile viitoare cu submarine” ale Chinei. Și astfel de temeri „au fost confirmate parțial de generalul-locotenent Michael Flynn, director al *U.S. Defense Intelligence Agency*, care a declarat în februarie 2014 că China „a trimis recent, pentru prima dată până acum, un submarin de atac cu propulsie nucleară în Oceanul Indian”, indică de asemenea surse deschise¹³⁰.

3. Pakistan

Credem că este important să luăm în calcul faptul că Pakistanul are o vulnerabilitate strategică majoră și evidentă: cele mai multe rute comerciale vitale pe care trebuie să le utilizeze (de exemplu, în scopul de a importa petrol), traversează Oceanul Indian, nu departe de țărmurile Indiei. În cazul în care ar începe un conflict deschis cu India, care este în mod evident mai puternică, „acesta ar implica o acțiune limitată la sol și confruntări de mari proporții pe mare și în aer”, iar surse deschise au subliniat cu tărie că „India are superioritatea în ambele, în special pe mare, caz în care ar avea capacitatea de a bloca porturile pakistaneze. Pakistanul importă 83% din consumul său de petrol, și fără rezerve considerabile economia sa ar simți efectele războiului foarte repede”¹³¹. Estimăm că însăși perspectiva unei potențiale blocade marine masive a Indiei modelează, într-o manieră clară, cel puțin unele dintre planurile strategice ale Pakistanului din regiunea Oceanului Indian.

În septembrie 2014, talibanii pakistanezi au atacat șantierul Marinei militare pakistaneze din Karachi. NOSI (Naval Open Source Intelligence), care este o „bibliotecă digitală de știri despre operațiunile navale”¹³² subliniază faptul că actori non-statali au fost implicați în acest episod major petrecut în Oceanul Indian, în 2014. Sursele deschise pe care

¹²⁸ Franz-Stefan GADY, “China’s Navy to Send More Ships to the Indian Ocean: Recent reports of PLAN naval movements have many analysts worried”, în *The Diplomat*, 31 ianuarie 2015, la adresa de Internet <http://thediplomat.com/2015/01/chinas-navy-to-send-more-ships-to-the-indian-ocean/>

¹²⁹ Franz-Stefan GADY, “China’s Ghost Fleet in the Indian Ocean: Are the stories surrounding China’s Indian Ocean fleet just wishful thinking?”, în *The Diplomat*, 07 februarie 2015, la adresa de Internet <http://thediplomat.com/2015/02/chinas-ghost-fleet-in-the-indian-ocean/>

¹³⁰ Pentru fragmentele citate aici vezi Iskander REHMAN, “The Indian Navy Has a Big Problem: The Subsurface Dilemma”, în *The National Interest*, 4 noiembrie 2014, la adresa de Internet <http://nationalinterest.org/feature/the-indian-navy-has-big-problem-the-subsurface-dilemma-11598>

¹³¹ Kyle MIZOKAMI, “If India and Pakistan Went to War: 5 Weapons Pakistan Should Fear”, *The National Interest*, 16 august 2014, la adresa de Internet <http://nationalinterest.org/feature/if-india-pakistan-went-war-5-weapons-pakistan-should-fear-11089>

¹³² “What is NOSI?”, in “About / FAQ”, pe pagina web a NOSI (*Naval Open Source Intelligence*), la <http://nosi.org/faq/>

le cităm aici afirmă că acest episod este considerat ca fiind unul dintre cele „zece cele mai semnificative știri / tendințe / teme navale”¹³³ în 2014.

Prezentând același episod, *BBC* relatează că „Marina pakistaneză a fost implicată într-un lung schimb de focuri cu militanții care au atacat șantierul naval Karachi”, că „lupta... a durat aproximativ șase ore”, precum și că „un membru al personalului naval de rang inferior și doi militanți au fost uciși, în timp ce șase soldați și un ofițer au fost răniți”. Aceeași sursă deschisă relatează că „patru militanți au fost capturați în viață” și că „militanții talibani au declarat ca au avut ajutor din interior. Oficialii pakistanezi au declarat, de asemenea, că membri ai personalului militar din marină par să fi colaborat cu atacatorii”. Comentarii *BBC* afirmă: „Dacă acest lucru este adevărat, acest ultim incident este o amintire puternică a îngrijorărilor persistente cu privire la capacitatea militanților jihadiști de a pătrunde adânc în interiorul structurilor de securitate pakistaneze. De interes special este un val de radicalizare în rândurile personalului de rang inferior a marinei pakistaneze, unde anti-americanismul ... se spune că a crescut mult în ultimii ani”¹³⁴.

La câteva zile după atac, un important ziar indian a relatat – citând în mod direct o declarație de un purtător de cuvânt al organizației al-Qaeda – că atacatorii de la Karachi „erau foști ofițeri ai marinei pakistaneze transformați în jihadiști care au încercat să deturneze o fregată înarmată cu rachete, pentru a lansa un atac împotriva unui portavion al Statelor Unite ale Americii”¹³⁵.

Și Pakistanul folosește exerciții navale pentru a-și mări, întări și a-și testa capacitățile sale navale. La sfârșitul lunii septembrie 2014, marina pakistaneză a realizat „exerciții de trageră”; în timpul acestor activități în mare deschisă, o „rachetă [de tip] Torpedo a fost lansată” de pe un submarin, în timp ce „rachete ghidate anti-navă au fost lansate de pe avioane ale Marinei”¹³⁶. În aproape orice scenariu rațional pe care îl putem imagina, doar două sunt forțele navale care pot fi ținta rachetelor pakistaneze: cele ale Indiei, cel mai important rival strategic al Pakistanului de-a lungul ultimelor decenii, precum și cele ale Iranului șiiit (în cazul în care Pakistanul ar coopera cu alte state sunnite împotriva ambițiilor hegemonice tot mai evidente ale Iranului șiiit).

4. Iran

Iranul este o țară cu ambiții și capacități în creștere, atât în Golful Persic cât și în diferite regiuni ale Oceanului Indian. La sfârșitul lunii noiembrie 2014, Comandantul Marinei Iraniene a declarat că „în prezent, 32 de grupări navale iraniene sunt prezente în apele internaționale”, și că „forțele navale ale Iranului au escortat peste 2.000 de nave comerciale în ultimii ani” adăugând de asemenea că „forțele navale ale țării au mai respins peste 150 de atacuri ale piraților”. Cel mai important comandant naval iranian a afirmat că „de asemenea, am oferit asistență pentru 22 de țări în apele internaționale”¹³⁷. *Această știre indică în mod clar faptul că măcar unele dintre misiunile marinei militare iraniene privind mările deschise vizează obținerea de rezultate cu triplă semnificație: creșterea influenței naționale în anumite*

¹³³ “2014: World Naval Operational News Highlights”, în “Naval Year In Review”, pe pagina web a *NOSI (Naval Open Source Intelligence)*, la <http://nosi.org/review/>

¹³⁴ „Pakistan navy repels militant attack at Karachi dockyard”, *BBC*, 9 septembrie 2014, la adresa de Internet <http://www.bbc.com/news/world-asia-29122325>

¹³⁵ “Pakistan Navy successfully tested torpedo and anti-ship guided missiles”, *The News Tribe*, 27 septembrie 2014, la adresa de Internet <http://www.thenewstribes.com/2014/09/27/pakistan-navy-successfully-tested-torpedo-and-anti-ship-guided-missiles/>

¹³⁶ *Ibidem*

¹³⁷ Milad FASHTAMI, “Iran naval forces escort over 2,000 trade ships”, pe pagina web a agenției *Trend*, 29 noiembrie 2014, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/business/2338526.html>

regiuni ale Oceanului Mondial, protejarea comerțului național de mare și consolidarea prestigiului și legitimității regimului pe arena internațională .

În februarie 2015, Iranul a trimis o mică grupare navală (denumit flotilă în unele texte oficiale, din motive propagandistice evidente), în Oceanul Indian, în scopul de a arăta restului lumii că Teheranul este „activ și puternic” în această regiune a Oceanului Mondial, relatează surse deschise din Vest, citând presa iraniană. „A 33-a flotilă a marinei iraniene, formată din distrugătorul... Naqdi și nava de sprijin logistic Bandar Abbas, au pornit în călătorie după ce la începutul lunii februarie au acostat în portul Colombo din Sri Lanka, unde navele au fost ‘primite’ de comandanții marinei ai Sri Lanka’ relatează agenția Fars News”, și tot „Fars l-a citat pe colonelul Ebrahim Rouhani, atașatul militar al Iranului în Sri Lanka, spunând că ‘Oceanul Indian este o scenă pe care marile puteri își etalează puterea flotelor lor și prezența acestei flote arată că și noi suntem activi și puternici pe această scenă’”. Surse iraniene citate de *Washington Times* relatează și că oficialități iraniene „au declarat că flotila s-a angajat într-o călătorie de două săptămâni și aproximativ 3.000 de mile... până în Sri Lanka. Scopul misiunii se concentrează pe ‘instrucția cadetilor’, potrivit Fars, care a declarat că flotila se îndreaptă acum spre Indonezia”¹³⁸.

Simțim nevoia să subliniem faptul că unele articole de știri din diverse surse deschise care vorbesc despre planurile și acțiunile navale iraniene sunt relevante atât pentru Golful Persic cât și pentru Oceanul Indian. De exemplu la mijlocul lunii martie 2015, presa de la Teheran a relatat începerea producției în masă a unei „rachete de croazieră anti-navă numită ‘Ghadir’”. Surse deschise relatează că „ministrul iranian al apărării... a declarat că racheta poate fi transportată atât pe elicoptere cât și pe nave de război”. Surse deschise non-iraniene indică faptul că „ministerul apărării a relatat livrarea unor cantități mari de rachete de acest tip către forțele navale ale Corpului Gardienilor Revoluției”¹³⁹. Iar la începutul lunii noiembrie 2014, presa iraniană citată de surse deschise din Azerbaidjan a relatat că „flotila a 32-a a marinei iraniene a fost trimisă în Golful Aden pentru a proteja navele comerciale ale țării și tancurile petroliere de împotriva piraților, relatează la 5 noiembrie agenția de știri Fars”. Aceeași sursă deschisă a indicat că „flotila, inclusiv distrugătorul Jamaran și nava port-elicopter Bushehr au părăsit portul Bandar Abbas... la 4 noiembrie”, și, de asemenea, a relatat că „navele vor trece ulterior prin Strâmtoarea Hormuz, portul Jask din Marea Oman și vor ajunge, în cele din urmă, în Golful Aden”¹⁴⁰, respectiv în extremitatea de Nord-Vest a Oceanului Indian).

La începutul lunii februarie 2015, amiralul Habibollah Sayyari, „referindu-se la marina iraniană ca la o forță strategică, a declarat că prezența în apele internaționale este importantă pentru țară. ‘Iranul are ca scop o prezență constantă în mările deschise’, a subliniat el”. De asemenea, Sayyari „a adăugat așa cum a fost instruit de către... Ayatollahul Ali Khamenei, că unul dintre obiectivele majore ale Marinei iraniene este de a extinde liniile sale de apărare în apele internaționale”. Potrivit unei știri publicate de agenția de presă oficială IRNA, Sayyari a declarat, de asemenea, că „forțele navale puternice ale altor țări prezente în Oceanul Indian și Golful Aden au acceptat Iranul ca o flotă puternică în regiune”, precum și că „prezența Marinei Iranului în Golful Oman și Oceanul Indian de Nord are scopul de a împiedica puterile

¹³⁸ Guy TAYLOR, “Iran flexes muscle in Indian Ocean, sends flotilla of warships across equator”, *The Washington Times*, 19 februarie 2015, la adresa de Internet <http://www.washingtontimes.com/news/2015/feb/19/iran-sends-flotilla-warships-across-equator/>

¹³⁹ Umid NIAYESH, “Iran starts mass production of anti-ship cruise missile”, pe pagina web a agenției *Trend*, 14 martie 2015, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/politics/2374031.html>

¹⁴⁰ Umid NIAYESH, “Iran dispatches Navy's 32nd flotilla to Gulf of Aden”, pe pagina web a *Trend (Trend News este o agenție de știri din Azerbaidjan)*, 5 noiembrie 2014, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/society/2329997.html>

hegemonice să domine resursele altor națiuni prin controlul căilor lor maritime”¹⁴¹. La sfârșitul lunii februarie 2015, *Comandantul Marinei Iraniene a făcut declarații care indică atât un ritm rapid al evoluției a ambițiilor navale cât și al capacităților navale ale Iranului, semnificative atât în regiunea Golfului Persic cât și în Oceanul Indian sau în Marea Caspică*. Sayyari a spus „Iranul este una dintre primele 10 țări care produc distrugătoare”, subliniind că „în trecut nu puteam nici măcar să reparăm instalațiile și sistemele de la bordul distrugătoarelor, dar acum producem atât submarine, cât și nave de război și distrugătoare”. De asemenea, el a descris, în termeni foarte clari, extinderea rapidă a spațiului geo-strategic pe care Marina Iraniană încearcă să îl controleze (sau, dacă este posibil, să îl domine complet): „Mai demult nu eram capabili să navigăm decât într-o arie de 300.000 de kilometri pătrați în zona Golfului Persic, dar acum navigăm pe o suprafață de 2,2 milioane de kilometri pătrați, o dată și jumătate mai mult decât suprafața” totală a Iranului. Știrea pe care o cităm relatează și faptul că „nave de război iraniene călătoresc în prezent spre Oceanul Pacific, Marea Mediterană și Oceanul Indian”¹⁴², ceea ce indică în mod clar însăși *existența unor planuri care vizează transformarea marinei iraniene într-o prezentă globală (sau măcar trans-regională)*.

Și Iranul folosește, ca și alte state din zonă, exerciții navale (inclusiv unele în Oceanul Indian), în scopul de a stimula și testa capacitățile sale navale. La începutul lunii decembrie 2014, comandantul Marinei iraniene a anunțat oficial că exerciții navale mari „vor avea loc la sfârșitul lunii decembrie. Potrivit unor surse iraniene, exercițiul a fost numit ‘Veleyat 93’ și a avut loc „la 10 grade latitudine geografică în partea de nord a Oceanului Indian”. Potrivit unor surse iraniene, exercițiul demonstrează că Marina Iraniană este „prezentă în largul oceanului pentru a apăra interesele țării noastre”, iar mai multe tipuri de rachete navale au fost testate în timpul exercițiului în cauză”¹⁴³.

Unele dintre cele mai importante știri care se ocupă de modul în care balanța de putere este structurată – și evoluează – în Oceanul Indian sunt legate de decizia iraniană de a-i ajuta pe Houthi din Yemen, inclusiv oferindu-le sprijin pentru a-și dezvolta mai multe porturi. Destul de clar, chiar faptul că Yemenul este acum o țară dominată de aliați ai Iranului (cu legături religioase, ideologice și strategice puternice cu Teheranul), înseamnă că „echilibrul [general] de putere în regiune este schimbat în favoarea Iranului”, a declarat relativ recent un lider important al Corpului Gardienilor Revoluției. Iar influența regională a Iranului în partea de nord-vest a Oceanului Indian ar putea crește, probabil, și mai mult, atâta timp cât „Iranul va ajuta guvernul yemenit susținut de rebelii șiiți Houthi pentru dezvoltarea strategică a portului Hodeidah”, care „este al doilea cel mai mare port din țară, după Aden, un oraș din Sud, la Golful Aden”. În plus, iranienii vor „trimite experți să supravegheze construirea centralelor electrice în orașele portuare din Hodeida, Aden și Mukha, să efectueze lucrări de întreținere la centrala electrică folosită actualmente în Marib, și la extinderea portului Hodeida, a menționat un oficial Houthi”¹⁴⁴.

În termeni mai generali, este foarte clar că *Iranul are interese deosebite în partea de Vest a Oceanului Indian*, în apropiere de țărmurile de Est al Africii. Potrivit unei analize publicate de *Stratfor* în octombrie 2012, *Iranul este în mod clar interesat în obținerea unei influențe tot mai mari nu numai în Golful Persic, dar și în partea de Nord-Vest a Oceanului*

¹⁴¹ “Iran Navy in North Indian Ocean vies with powerful counterparts”, pe pagina web a agenției *Trend*, 2 februarie 2015, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/politics/2359773.html>

¹⁴² Pentru fragmentele citate în acest segment de text vezi Khalid KHAZIMOV, “Iran among top 10 of destroyer manufacturers”, *Trend*, 21 februarie 2015, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/politics/2366827.html>

¹⁴³ Umid NIAYESH, “Iran sends warning to foreigners ahead of holding naval drill”, pe pagina web a *Trend*, 6 decembrie 2014, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/politics/2341108.html>

¹⁴⁴ Umid NIAYESH, “Iran helps Shiite-backed Yemeni government to develop strategic port”, pe pagina web a agenției *Trend*, 14 martie 2015, la adresa de Internet <http://en.trend.az/iran/politics/2374091.html>

Indian. Textul din care cităm aici relatează: „concentratea Iranului asupra expansiunii în Golful Aden și Marea Roșie servește mai multor scopuri. În primul rând, instituie o prezență iraniană de-a lungul unei rute-cheie de transport unde Iranul poate proteja navele sale de pirații somalezi. În al doilea rând, este o tactică militară, oferind marinei iraniene influență în afara Golfului Persic – ceva ce Teheranul consideră că este necesar pentru obținerea succesului său ca putere regională”. Aceeași sursă deschisă estimează că atâta timp cât „Iranul încearcă să își deplaseze marina spre condiția de blue-water navy, evoluțiile vor avea loc în primul rând în Golful Aden și Marea Roșie”. Analiza *Stratfor* afirmă, de asemenea, că expansiunea navală iraniană (sau creșterea activităților și acțiunilor) în Oceanul Indian trebuie să fie privite ca un instrument care „sprijină obiectivele Iranului în Africa de Est. Marina Iranului nu este suficient de avansată pentru a provoca alte forțe navale prezente în regiune, dar prezența maritimă în Golful Aden și Marea Roșie permite iraniienilor să ofere acoperire pentru rutele lor de contrabandă cu arme, spre Nord”¹⁴⁵. Aceeași sursă deschisă estimează că „marina Iranului nu poate proiecta suficientă putere pentru a controla căile-cheie de transport”, în partea de Nord-Vest a Oceanului Indian, „dar Teheranul și-a accentuat prezența în jurul Bab el Mandeb ca un posibil mijloc de a perturba schimburile comerciale la nivel mondial în cazul unui atac asupra Iranului și ca un punct cheie pentru negocieri în viitor, la fel ca Strâmtoarea Hormuz”¹⁴⁶.

O dovadă a creșterii atenției pe care Iranul o acordă părții Nord-Vestice a Oceanului Indian este faptul că la sfârșitul anului 2014, forțele armate iraniene au organizat exerciții militare de amploare „în apropiere de strategică Strâmtoare Hormuz la intrarea în Golful Persic”. Oficialii iranieni a spus că „diverse nave de război, distrugătoare, submarine, rachete, avioane și elicoptere vor fi utilizate în încercarea de a îmbunătăți puterea forțelor navale”¹⁴⁷. O sursă deschisă israeliană, citând rapoarte oficiale iraniene, a declarat că suprafața totală acoperită de aceste exerciții militare masive a fost întinsă: „527.000 de kilometri pătrați în partea de Nord a Oceanului Indian, Marea Oman și partea de Est a regiunii prin care trece o cincime din aprovizionarea mondială cu petrol”, iar noi menționăm aici și că, aproximativ cu o săptămână înainte de acest eveniment militar de amploare, „Iranul a declarat ... că noi arme vor fi testate în exerciții de tragere”¹⁴⁸.

5. Puteri din lumea occidentală: SUA și Australia

SUA desfășoară de obicei forțe mari în Oceanul Indian (și / sau Golful Persic), constând adesea în cel puțin un grup de luptă având ca bastiment principal un portavion cu propulsie nucleară. Dar SUA nu este singurul actor care aparține – dacă luăm în considerare atât valorile politice majore cât și interesele strategice majore – lumii occidentale, care este prezent în mod semnificativ în Oceanul Indian. Australia este unul dintre cei mai importanți parteneri regionali pe care SUA se poate baza în Oceanul Indian.

La sfârșitul lunii august 2014, cea mai mare navă de luptă construită vreodată pentru Royal Australian Navy (RAN) a început probele sale finale pe mare. Este vorba despre *HMAS Canberra*, o navă de tip Land Helicopter Dock (LHD) de 30.600 de tone, construită în

¹⁴⁵ Pentru fragmentele citate în acest segment al textului vezi „Eastern Africa: A Battleground for Israel and Iran”, *Stratfor*, 29 octombrie 2012, la <https://www.stratfor.com/analysis/eastern-africa-battleground-israel-and-iran>

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ Pentru fragmentele citate aici vezi Times of Israel staff and AP, “Iranian military begins massive drill in Persian Gulf: Ground forces, navy and air force to participate in week-long exercise near Strait of Hormuz”, în *The Times of Israel*, 25 decembrie 2014, la <http://www.timesofisrael.com/iranian-military-begins-massive-drill-in-persian-gulf/>

¹⁴⁸ *Ibidem*.

Spania. Este, în conformitate cu o declarație oficială RAN, “unul dintre cele mai capabile și mai sofisticate” bastimente de acest tip „din lume”. Potrivit unor surse deschise, “cu o lungime de 230 de metri..., Canberra ... poate naviga cu o viteză medie 15 noduri și cu mai mult de 20 de noduri (apropape 40 de kilometri pe oră), la viteza maximă”. Autonomia (raza de acțiune) este de „9.000 de mile marine (16.600 km)”. Știm, de asemenea că nava „are un spital la bord, instalații de preparat hrana capabile să gătească 5.000 de mese pe zi, patru punți principale pentru vehiculele grele, cazare pentru echipaj și trupe, hangar pentru elicoptere și vehiculele ușoare, precum și o punte de zbor. Aceasta îi va permite să lanseze avioane Harrier or F-35B Lightning II”. În plus, „coca navei se deschide pentru a putea primi sau lansa patru ambarcațiuni mari de debarcare”¹⁴⁹. *În mod clar, această navă sporește în mod semnificativ capacitățile generale navale ale Australiei, atât în Pacific cât și în Oceanul Indian.*

Cu câteva luni mai devreme, la sfârșitul lunii aprilie 2014, o altă navă de luptă australiană, *HMAS Darwin*, “care patrula pe coasta Africii”, a “confiscat mai mult de o tonă de heroină” aflată la bordul unei nave, în largul mării, la “Est de Kenya”. Aceeași sursă menționează că „teatrul de operațiuni [al navelor Marinei Australiene]” cuprinde, doar în largul Africii de Est, o suprafață „mai mare de 2 milioane de kilometri pătrați în Oceanul Indian”¹⁵⁰, iar *această știre este importantă deoarece ne face să înțelegem mai bine cât de importantă este Marina Australiană în modelarea unei anumite configurații a echilibrului strategic de putere în Oceanul Indian.*

De asemenea, menționăm aici că prezența navală (și aeriană) a puterilor occidentale (în special SUA și Marea Britanie) în Oceanul Indian este serios amplificată de existența unei baze aeronavale majore, cea de la Diego Garcia. Surse deschise spun că “Diego Garcia este o bază a U.S. Navy situată în Teritoriile Britanice din Oceanul Indian (BIOT)” și că marea bază de la “Diego Garcia oferă sprijin logistic... pentru forțele americane și aliate aflate în poziții înaintate în regiunile Oceanului Indian și Golfului Persic. Diego Garcia este sediul unui număr total de 16 comandamente distincte Baza găzduiește 360 de membri ai personalului militar, 1.800 de persoane din categoria base operation services contractor (BOSC), 300 de militari din infanteria marină (USMC), precum și 220 de civili și 80 de angajați guvernamentali aflați în serviciu la mare depărtare de țară”. Aceleași surse deschise spun “Diego Garcia oferă servicii de diverse tipuri pentru navele Marinei SUA, Marii Britanii, Corpului de Infanterie Marină (USMC) și ale forțelor aliate care tranzitează prin Diego Garcia. Principalele comandamente și unități care funcționează la Diego Garcia sunt Military Sealift Command Office, Maritime Prepositioning Ship Squadron Two, Afloat Prepositioning Ships Squadron Four, Naval Mobile Construction Battalion Detachment, Mission Support Facility, FISC Yokosuka and 36 MXG Pacific Air Force. Baza oferă sprijin pentru U.S. Navy și navele aliate” integrate în forțele conduse de aceste „structuri de comandă”¹⁵¹.

Concluzii

Toate elementele listate și analizate în paginile anterioare configurează, împreună, tabloul larg și în rapidă evoluție al unei competiții geostrategice intense, în Oceanul Indian, între mai multe tipuri de actori ai relațiilor internaționale (puteri mondiale tradiționale, puteri globale emergente și câteva puteri regionale – inclusiv cel puțin una care are drept obiectiv

¹⁴⁹ David SZONDY, “Largest ship ever built for the Royal Australian Navy begins final sea trials”, pe pagina web *Gizmag*, 22 august 2014, la adresa de Internet <http://www.gizmag.com/nuship-canberra-trials/33433/>

¹⁵⁰ “Australian Navy seizes \$290 million of heroin from boat off Kenyan coast”, pe pagina web a *ABC News Australia*, 25 aprilie 2014, la adresa de Internet <http://www.abc.net.au/news/2014-04-25/australian-navy-seize-290-million-of-heroin-from-boat-off-kenya/5412108>

¹⁵¹ “Naval Support Facility Diego Garcia”, pe pagina web *naval-technology.com*, la adresa de Internet <http://www.naval-technology.com/projects/diego-garcia/>

dobândirea unui statut hegemonic într-o regiune largă a Orientului Mijlociu). Pentru toate puterile care au în mod constant părți mai consistente sau mai mici din forțele lor navale în Oceanul Indian, semnificația geo-strategică a acestui segment al Oceanului Mondial este una realmente majoră, și putem prognoza în chip legitim că această semnificație va continua să crească de-a lungul anilor ce vin.

BIBLIOGRAFIE:

1. BROGAN, Patrick, *World Conflicts: why and where they are happening*, Bloomsbury Publishing Ltd, London, 1989
2. CHALIAND, Gérard, Jean-Pierre RAGEAU, *Strategic Atlas: A comparative geopolitics of the world powers* (second edition, revised and updated), Harper & Row, Publishers, New York, 1985
3. CHANT, Christopher, *The history of the world's warships*, Island Books / Regency House Publishing Ltd, U.K., 2001
4. CHAUPRADE, Aymeric, Francois THUAL, *Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori*, Ed. Corint, București, 2003
5. DUBY, Georges, *Grand atlas historique: L'histoire du monde en 473 cartes*, Larousse, Paris, 1995
6. International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2004-2005*, Oxford University Press, October 2004 and IISS, *The Military Balance 2014*
7. KAPLAN, Robert D., *Răzbuarea geografiei: Ce ne spune harta despre conflictele viitoare și lupta împotriva destinului*, Ed. Litera, București, 2014
8. POTTER, E. B., *Sea Power: A naval history*, Naval Institute Press, Annapolis (Maryland), 1981
9. Știri de presă și rapoarte academice de diverse tipuri în surse deschise din cele mai variate, la diverse adrese de Internet (vezi de exemplu <http://www.abc.net.au>, <http://www.asianewsnet.net>, <http://www.bbc.com>, <http://thediomat.com>, <http://economictimes.indiatimes.com>, <http://www.gizmag.com>, <http://www.hindustantimes.com>, <http://nationalinterest.org>, <http://www.naval-technology.com>, <https://www.stratfor.com>, <http://www.timesofisrael.com>, <http://en.trend.az>, <http://www.washingtontimes.com>, precum și multe altele)
10. TILL, Geoffrey (editor), *Seapower at the millennium*, Sutton Publishing, UK, 2001

GEOPOLITICA FRONTIERELOR ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE ÎN PERIOADA POST - RĂZBOI RECE

Marius ROȘU

Inginer, Doctorand, Universitatea Națională de Apărare "CAROL I", România,
rosu.marius@outlook.com

Rezumat: Problematika frontierei este plasată în paradigma geopolitică a Regiunii Extinse a Mării Negre fiind un concept care definește una din cele mai importante instituții ale dreptului internațional public. Problematika frontierei este extrem de complexă, preocupantă și de actualitate pentru toate statele zonei extinse a Mării Negre, stabilirea și respectarea ei constituind în decursul istoriei obiectul a numeroase litigii și conflicte teritoriale. Lucrarea își propune să analizeze evoluția geopolitică a frontierelor din Regiunea Extinsă a Mării Negre în perioada post Război Rece din următoarele perspective: deplasarea frontierei NATO și UE către Est; redefinirea frontierelor fostelor state comuniste; retrasarea principalelor axe geopolitice. Conceptul de frontieră este de asemenea analizat din toate perspectivele sale: ideologică, politică, economică, socială și religioasă, fiind aplicat în studii de caz tuturor statelor Regiunii Extinse a Mării Negre. În actualul context de securitate, actorii statali și nonstatali din spațiul pontic trebuie să își redefină politicile de securitate proprii și să le adapteze în funcție de acțiunile probabile și în curs de desfășurare ale Federației Ruse, pentru a putea păstra echilibrul de putere în Regiunea Extinsă a Mării Negre, dar și pentru rămânerea în frontierele statuate la Organizația Națiunilor Unite după implozia fostei Uniuni Sovietice.

Cuvinte cheie: actori, axă geopolitică, Regiunea Extinsă a Mării Negre, regionalizare, frontiere geopolitice

Introducere

Analiza geopoliticii frontierelor din Regiunea Extinsă a Mării Negre în perioada post Război Rece o voi realiza din următoarele perspective:

- deplasarea frontierei blocului Nord Atlantic spre est prin includerea României și Bulgariei ca state membre cu drepturi depline, fapt ce a făcut ca NATO să ajungă în vecinătatea vestică a Mării Negre;

- redefinirea granițelor fostelor state comuniste aflate în vechea sferă de influență geopolitică sovietică în urma imploziei URSS, ceea ce conduce la reșezarea lor în frontierele tradiționale, proces anevoios ce a evoluat în timp;

- odată cu redefinirea granițelor în perioada post Război Rece, au fost retrasate și principalele axe geopolitice.

Problematika frontierei este plasată în paradigma geopolitică a Regiunii Extinse a Mării Negre fiind un concept care definește una din cele mai importante instituții ale dreptului internațional public. Problematika frontierei este extrem de complexă, preocupantă și de actualitate pentru toate statele zonei extinse a Mării Negre, stabilirea și respectarea ei constituind în decursul istoriei obiectul a numeroase litigii și conflicte teritoriale. Limitele geografice ale zonei pontice extinse sunt reprezentate de frontierele Ucrainei, României, Moldovei, Greciei, Turciei, Federației Ruse și republicilor din Caucazul de Sud. Regiunea Extinsă a Mării Negre încorporează Marea Caspică și spațiul transcaucazian, ce include teritoriile fostelor republici sovietice, Armenia, Azerbaidjan și Georgia.

În aceste regiuni, se consemnează evoluții geopolitice complexe având în prim plan focarele de conflict legate de renașterea și reconstrucția națională a națiunilor din regiune, ori de disputele etnice și teritoriale ce au urmat disoluției Uniunii Sovietice, toate aceste probleme perpetuate fiind de actualitate, dar trecute în plan secund în contextul evenimentelor petrecute în Ucraina în 2014 și 2015. Conflictele din Regiunea Extinsă a Mării Negre pot fi identificate prin potențialul foarte ridicat de contaminare a zonelor învecinate.

1. Delimitări conceptuale

În Regiunea Extinsă a Mării Negre, s-au purtat multe conflicte armate pentru cucerirea punctelor cheie și a teritoriilor. Frontierele reprezintă elemente definitorii aflate în subconștientul și mentalitatea popoarelor arealului pontic care ar fi blocat pacea și ar fi instituit adevărate bariere artificiale între popoare. Evoluțiile geopolitice post Război Rece a statelor din Regiunea Extinsă a Mării Negre ce încă se luptă pentru reșezarea națiunilor în granițele tradiționale confirmă afirmațiile precedente. Majoritatea conflictelor ce au avut loc de-a lungul istoriei Regiunii Extinse a Mării Negre s-au purtat pentru cucerirea teritoriilor și în consecință pentru exploatarea bunurilor aflate în soluri, subsoluri dar și în spațiile maritime și aeriene. Actualul conflict armat din estul Ucrainei, început în 2014 și perpetuat până în prezent fără soluții previzibile concrete de rezolvare, este un exemplu elocvent în acest sens.

Regiunea Extinsă a Mării Negre a reprezentat în decursul istoriei popoarelor o veritabilă frontieră și linie de demarcație a culturilor, civilizațiilor dar și a religiilor. Zona pontică a reprezentat alături de Europa Centrală și de Est „Cortina de fier a Europei”, trasată după încheierea Tratatului de la Varșovia, fiind o veritabilă graniță ideologică, politică a vremurilor Războiului Rece. Prin importanța politico-juridică și semnificația distinctă în contextul instituțiilor dreptului internațional, frontiera conferă conținut principiilor fundamentale ale inviolabilității granițelor și integrității teritoriale, principiului bunei vecinătăți și cooperării transfrontaliere, aflate într-o strânsă interdependență cu alte principii ale dreptului internațional, generează o efervescentă mișcare de idei doctrinare, dar și abordări practice, legate în mod organic de suveranitatea și existența statelor.

Toate aceste abordări legate de geopolitica frontierelor sunt nerespectate și flagrant încălcate de către Federația Rusă prin alipirea ilegală a peninsulei Crimeea din 2014, susținerea mascată cu armament și tehnică militară a separatiștilor proruși din regiunile Donbass și Lugansk din estul Ucrainei, interpunerea propriilor corpuri de armată din Transnistria, în scopul menținerii păcii între beligeranți, în așa zisele conflicte înghețate regionale, ce au fost create și întreținute chiar de puterea centrală de la Moscova, care țintește păstrarea controlului asupra vecinătății apropiate, spațiu geopolitic de importanță strategică deosebită ce servește intereselor strategice ale Kremlinului.

Profesorul Gr. Geamănu, afirma că *frontiera este limita juridică în cadrul căreia statul își exercită suveranitatea sa deplină, iar națiunea, dreptul său la autodeterminare*¹⁵². Tocmai aceste principii ale respectării suveranității și independenței statelor, a dreptului popoarelor transcaucaziene, a Ucrainei și a etnicilor români din Republica Moldova la autodeterminare ce sunt în relație directă cu frontierele, sunt încălcate flagrant de Federația Rusă prin politica sa externă de menținere a zonei de influență. Din acest punct de vedere, conceptul de frontieră semnifică limita juridică și teritorială, stabilită prin tratate cu statele limitrofe, în interiorul căreia fiecare stat își exercită suveranitatea sa deplină și exclusivă.

Evoluțiile geopolitice din Regiunea Extinsă a Mării Negre în perioada post Război Rece, evidențiază schimbarea rolului frontierei și transformarea ei din barieră și linie de demarcație a ideologiei politice a popoarelor în loc de întâlnire al unor realități geopolitice și

¹⁵² <http://www.academia.edu/4718786/Drept-International-Public>, accesat la 03.03.2015

economice, naționale și culturale, care trec peste concepțiile rigide ale suveranității, oferind statelor perspectiva integrării în spațiul european, prin corectarea, atenuarea sau chiar eliminarea efectului de graniță.

2. Geopolitica frontierelor în Regiunea Extinsă a Mării Negre

În cadrul mediului internațional contemporan observăm că actorii clasici, statele, dar și actorii non-statali au un comportament caracterizat de diversitate și complexitate privind modalitățile de abordare, atitudinea și intensitatea pe care aceștia o manifestă, în cadrul relațiilor internaționale. Zbigniew Brzezinski consideră jucători geostrategici activi, acele state care au capacitatea și voința națională de a-și exercita puterea sau influența dincolo de propriile granițe și au predispoziția de a fi instabile din punct de vedere geopolitic – iar pivoții geopolitici – statele a căror importanță decurge nu din puterea sau din motivația lor, ci mai degrabă din așezarea lor sensibilă și din consecințele situației lor potențial vulnerabile pentru comportamentul jucătorilor geostrategici.¹⁵³

2.1. Profilul statelor din Regiunea Extinsă a Mării Negre

2.1.1. Profil de stat: România

România se află în etapa în care își consolidează securitatea națională pe o arhitectură a interdependențelor reciproce. Colaborările strânse ale României cu actori statali de rang mondial, cu organizații internaționale dar și cu alte state din proximitate, aplicarea principiului bunei vecinătăți, prin strângerea legăturilor diplomatice, economice și politice sunt direcții fundamentale pe care țara noastră le promovează, mai ales în contextul declanșării unei crize de securitate prelungite la granița de Nord-Est. Prin participarea efectivă cu diferite tipuri de pachete de forțe la coalițiile din care face parte, România se dovedește a fi un partener credibil și serios pentru partenerii externi. Nicio țară din lume și implicit din Regiunea Extinsă a Mării Negre, nu mai poate fi singură și izolată. Ca urmare, frontierele nu mai reprezintă linie de separare și demarcație între națiuni, ci puncte de contact identitare care unesc popoarele, ceea ce reprezintă un concept nou în relațiile internaționale, în apărarea națională și colectivă, dar și în construcția securității regionale. Așadar, devenim martorii unei evoluții a societății fără precedent, în general, și a ierarhiei mondiale în special, în care centrele de putere recunoscute sau aflate în devenire dezvoltă o competiție acerbă pentru un loc cât mai vizibil pe scena relațiilor internaționale.

Odată cu redefinirea granițelor ce a urmat Războiului Rece și imploziei fostei Uniuni Sovietice, au suferit modificări majore și principalele axe geopolitice. Astfel, spațiul Mării Negre reprezintă în același timp o oportunitate și o sursă de risc, aflându-se la interferența a două axe strategice: Marea Neagră - Marea Mediterană, respectiv flancul sud-estic al NATO, zonă de importanță strategică pentru Alianța Nord-Atlantică, afectată în principal de riscuri transfrontaliere; Marea Neagră – Caucaz – Marea Caspică – spațiu de tranzit pentru resursele energetice ale Asiei Centrale, influențat de anumite forme de instabilitate subregională reverberându-se dinspre zona Asiei Centrale. Evoluția mediului geopolitic regional este în continuă dinamică și datorită aderării României și Bulgariei la Uniunea Europeană, ce a implicat reconsiderarea relațiilor cu statele din cadrul Regiunii Extinse a Mării Negre. Statul Român a armonizat legislația internă referitoare la încheierea acordurilor bilaterale. Astfel, România urmărește promovarea relațiilor de bună vecinătate, cooperarea în cadru multilateral, sporind dialogul și întărirea relațiilor în vederea atingerii obiectivelor de stabilitate, participarea activă la programele lansate de Uniunea Europeană prin Politica de Securitate și

¹⁵³ Zbigniew Brzezinski, *Marea Tablă de Șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 53.

Apărare Comună, Politica Europeană de Vecinătate, Sinergia Mării Negre. Prin urmare, România are un rol important în stabilizarea mediului regional de securitate.

Prin includerea în NATO și UE a Bulgariei și României, frontierele euroatlantice au ajuns în vecinătatea Regiunii Extinse a Mării Negre. România se constituie drept catalizator al politicilor de cooperare și impulsionează relațiile interstatale pentru asigurarea unui climat de stabilitate în arealul pontic. Regiunea Extinsă a Mării Negre reprezintă noua frontieră a transformărilor democratice din Europa, în condițiile în care asistăm, în state precum Republica Moldova, Ucraina, Georgia și Azerbaidjan, la un efort de transformare profundă.

În viziunea României privind strategia de securitate în bazinul Mării Negre, pe termen lung, țara noastră reiterează în politica internațională angajamentul de a fi un vector de stabilitate, de democrație și de promovare a valorilor euroatlantice în regiune. Este în interesul României să nu rămână doar granița Occidentului, ea propunându-și să devină o trambulină pentru extinderea beneficiilor Occidentului dincolo de granița noastră.¹⁵⁴

2.1.2. Profil de stat: Bulgaria

Bulgaria este o țară a „identității împărțite” între Vest și Est. Procesul de transformare post-comunist stă sub semnul consecințelor determinate de influențele opuse provenind din Est și Vest. Încercările Rusiei de a izola această țară de procesul de extindere NATO din 1990 au fost active și fără scrupule. Pentru a-și lega viitorul și destinul național de instituțiile occidentale, Bulgaria are nevoie să-și îmbunătățească în mod semnificativ nu numai procesul de reformă internă, dar de asemenea și mediul regional în care se află.

Bulgaria și-a construit întreaga sa strategie de securitate în conformitate cu standardele NATO și UE. De asemenea se pornește de la premisa că statul bulgar nu are diferențe teritoriale cu nici o altă țară, acest principiu fiind folosit ca bază pentru stingerea vechilor tensiuni regionale și evitarea izbucnirii altora noi. Statul bulgar are în prezent frontiere de drept, adică granițe recunoscute de Organizația Națiunilor Unite și de statele limitrofe. Totuși, trebuie reamintită vechea problemă a delimitării apelor teritoriale cu România, la care pentru moment nu s-au găsit soluții viabile pentru ambele părți.

Un alt obiectiv important pentru securitatea Bulgariei îl constituie apărarea identității naționale prin promovarea istoriei și valorilor spirituale specifice. Bulgaria este considerată „Țara bulgarilor” atât din interiorul, cât și din exteriorul granițelor oficiale ale țării. Ca și România, Bulgaria și-a propus pe termen mediu și lung integrarea deplină în organismele NATO și UE. Această integrare este privită de statul bulgar ca fiind un factor de stabilitate și prosperitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre. În prezent, Bulgaria este considerată un stat cheie în Sud-Estul Europei deoarece este un nod al comerțului și energiei cu o importanță majoră atât pentru statele Uniunii Europene cât și pentru Alianța Nord Atlantică. Statul vecin este de asemenea un filtru de securitate și barieră împotriva riscurilor și amenințărilor ce provin din Regiunea Extinsă a Mării Negre.

2.1.3. Profil de stat: Federația Rusă

Odata cu implozia din 1991 a fostei Uniuni Sovietice, statul urmaș de drept, Federația Rusă s-a confruntat pierderea statutului de superputere mondială. Noul stat a cautat drumul spre democrație, condus fiind de lideri educați și școliți în vechiul sistem comunist. Spațiul ocupat timp de secole de Imperiul Țarist și timp de trei sferturi de secol de Uniunea Sovietică dominată de ruși avea să fie umplut de o duzină de state, majoritatea – exceptând Rusia –

¹⁵⁴ Gheorghe Vlăsceanu, *Active geo-strategic players, geopolitical pivots and the changing balance of power in Eurasia*, Revista Română de Geografie Politică, nr. 1, mai 2010, pp. 116-125.

aproape deloc pregătite pentru autentică independență și având dimensiuni de la cele relativ mari ale Ucrainei, până la cele ale Armeniei. Viabilitatea lor părea incertă, în timp ce dorința Moscovei de a se împăca permanent cu noua realitate era tot atât de imprevizibilă.¹⁵⁵ Deși amprenta Rusiei în Marea Neagră s-a diminuat, nu același lucru se poate spune și despre pretențiile sale¹⁵⁶, care în ultimii ani au devenit tot mai vizibile.

Odată cu implozia Uniunii Sovietice, harta lumii și implicit cea a Mării Negre a suferit modificări însemnate. Astfel au apărut noi state cu frontiere recunoscute de Organizația Națiunilor Unite. În regiunea Extinsă a Mării Negre numărul statelor independente apărute în urma dezintegrării fostei Uniuni Sovietice s-a dublat. În această zonă, efectul decupărilor machiavelice realizate de Stalin în 1936 s-au făcut simțite în modul cel mai dureros odată cu dispariția URSS în 1991. Transcaucazia este cazul cel mai elocvent de frontiere impuse care au apărut în urma unei mișcări secesioniste secundate de prăbușirea autoritarului imperiu sovietic.

După sfârșitul Războiului Rece și dispariția Uniunii Sovietice patru entități geopolitice au apărut în Regiunea Extinsă a Mării Negre: Abhazia, Oseția de Sud, Transnistria și Nagorno - Karabakh. În urma unor conflicte armate cu guvernele statelor ale căror frontiere sunt recunoscute și statuate de ONU, secesioniștii din regiunile separatiste au reușit să mențină controlul politic și administrativ, devenind astfel enclave statale. Toate aceste regiuni secesioniste nu sunt recunoscute ca state suverane de către Organizația Națiunilor Unite. Aceste enclave statale au rămas dependente politic, militar și economic de Federația Rusă în proporție covârșitoare.

Existența entităților secesioniste a condus la erodarea graduală a statelor din granițele cărora s-au desprins. Aceste procese au condus la un grad ridicat de instabilitate în zona Mării Negre. Consecința firească a acestor fenomene ce pot fi asociate cu eșecul statal, a fost migrația legală și ilegală, instalarea corupției generalizate la toate palierele, apariția atentatelor teroriste coroborate cu traficul de armament și crima organizată. Stimularea acestor tipuri de activități aduc mulți bani fie ei și negri, ceea ce nu încurajează actorii beneficiari direct sau indirect să reglementeze în vreun fel situația, ci dimpotrivă să o perpetueze pentru a servi propriilor interese.

Odată cu exercitarea simultană a influențelor militare și politice de către SUA în Regiunea Extinsă a Mării Negre prin prezența NATO, prin încheierea acordurilor bilaterale de apărare și prin sprijinirea elitelor pro-occidentale care s-au opus guvernelor rusofone, Federația Rusă s-a simțit înconjurată. Intensitatea temerii Rusiei de încercuire a fost clar vizibilă în timpul crizei din Georgia, august 2008, unde Moscova se afla într-o veritabilă dilemă de securitate¹⁵⁷, și continuată în 2014 și 2015, în cazul crizei din Ucraina, prin alipirea ilegală a peninsulei Crimeea, dar și prin susținerea mascată a insurgenților proruși ce luptă în zonele Donețk și Lugansk din estul Ucrainei.

Federația Rusă acordă un loc de frunte pe agenda de securitate națională Regiunii Extinse a Mării Negre. Preocuparea principală în regiune o constituie conflictul din Ucraina, dar și conflictul mocnit din Transnistria, unde este staționat ilegal un corp de armată al Federației Ruse. Conflictul din Cecenia trecut în linia a doua de interes, dar nu lipsit de importanță pentru statele din zona euroatlantică, amenință să se extindă în Daghestan și Georgia, cu consecințe deosebit de grave pentru stabilitatea Regiunii Extinse a Mării Negre.

¹⁵⁵ Zbigniew Brzezinski, *op.cit.*, p. 104.

¹⁵⁶ Eugene B. Rumer, Jeffrey Simon, *Contribuție la o Strategie Euroatlantică pentru Regiunea Mării Negre*, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2006, p. 26.

¹⁵⁷ Dilema de securitate descrie o situație în care eforturile unui stat de a-și spori securitatea reprezintă o amenințare la adresa altor state. Acestea din urmă iau măsuri pentru a se proteja, măsuri care, la rândul lor, amenință statul inițial. Eforturile de a spori securitatea ajung, astfel, să o reducă.

Atacurile teroriste ale cecenilor ce au avut loc în Moscova, Beslan, Nalchik arată că autoritățile de la Kremlin nu au reușit să țină sub control conflictul mornit de zeci de ani.

Pentru a încetini procesul de occidentalizare a fostelor republici sovietice, ca strategie defensivă, Moscova a orchestrat o serie de conflicte între etniile plasate strategic de Stalin prin politica lui de relocare etnică. Astfel au izbucnit conflicte, și astăzi „înghețate”, în bazinul ponto-caspic. Totodată, a încercat să-și mențină influența asupra noilor state independente prin crearea Comunității Statelor Independente, spațiu controlat de Federația Rusă.

La începutul anului 2014, în Ucraina a avut loc o agresiune evidentă din partea Federației Ruse, operație de tip hibrid purtată în toate mediile: terestru, aerian, informatic, mediatic și psihologic. Aceste evenimente s-au finalizat cu ocuparea peninsulei Crimeea de forțe armate ce nu purtau însemne statale. Procesul de anexare a Crimeii a stârnit multe controverse și este considerat de către UE, OSCE, NATO și ONU o anexare ilegală, care a început ca urmare a intervenției Rusiei în Republica Autonomă Crimeea și în orașul Sevastopol, diviziuni administrative ale Ucrainei. După ce autoritățile locale nerecunoscute și-au declarat independența față de Ucraina, au organizat un referendum, sub ocupație militară rusă, referendum nerecunoscut și considerat ilegal de guvernul de la Kiev și de comunitatea internațională. În final, alipirea teritoriului nou cucerit la Federația Rusă nu a reprezentat decât o formalitate, oficializată de președintele Vladimir Putin pe 18 martie 2014.

Prin amestecul tot mai accentuat al Rusiei în afacerile interne ale Republicii Moldova, Moscova menține sub presiune continuă Chișinăul prin alimentarea cu armament a rebelilor din Republica Autoproclamată Transnistria. Același scenariu îl aplică și Georgiei în regiunile Abhazia și Oseția de sud. Totodată Federația Rusă se implică activ și în problema azero-armeană din Nagorno Karabakh. Faptul că multe dintre aceste mișcări separatiste sunt manipulate și chiar create în întregime de către Moscova, pentru a-și servi interesele oculte nu schimbă fundamental datele problemei. Odată ce elitele locale construiesc un sistem al puterii, înzestrat cu simboluri ale suveranității și cu o conștiință națională minimă, este foarte greu să faci cale îtoarsă. Acest sistem creat este unul de tip clientelar și este legat organic de Federația Rusă în calitate de putere tutelară. Kremlinul menține aceste zone tampon create special pentru a îndepărta Alianța Nord Atlantică de vecinătatea apropiată. Astfel Federația Rusă aplică vechiul principiu roman „divide et impera” întregii arii de interes propriu.

În cadrul Federației Ruse sunt frontiere interne între regiuni cu populații minoritare de origine rusă. Numărul musulmanilor este în continuă creștere, iar frontiera sudică și estică a Rusiei se preconizează a fi tot mai vulnerabilă datorită scăderii alarmante a populației rusofone. Raportul dintre mărimea unui asemenea teritoriu și scăderea demografică a expus Rusia riscurilor de tot felul în condițiile existenței unor spații suprapopulate și ostile în imediata ei vecinătate. La ora aceasta, Federația Rusă plătește pentru politica sa de „divide et impera” care a dus la o mare eterogenitate etnică chiar și în interiorul propriului teritoriu. În urma implicării și menținerii active a conflictului din estul Ucrainei, Kremlinul se află sub sancțiuni economice, politice și diplomatice. Statele membre ale Uniunii Europene și Alianței Nord Atlantice au recurs la această măsură aparent radicală pentru a stopa implicarea activă a Moscovei, în vederea limitării efectelor dezastrului social, economic, politic și ecologic din Ucraina, în urma haosului creat de luptele dintre forțele guvernamentale de la Kiev și separatiștii proruși susținuți de Kremlin, dar și în urma anexării ilegale a Crimeii.

2.1.4. Profil de stat: Turcia

Turcia este statul care a avut cel mai mult de câștigat ca urmare a imploziei fostei Uniuni Sovietice. Reconstruindu-și strategia de politică externă, Turcia a realizat că împreună cu Federația Rusă poate constitui un important centru de putere la Marea Neagră. Astfel, în mod paradoxal, în calitate de stat membru NATO și de stat care are încheiat un parteneriat

strategic cu SUA, Turcia s-a opus în privința proceselor repetate de deschidere a Mării Negre față de comunitatea euro-atlantică, prin invocarea convenției de la Montreux, din 1936, ce reglementează statutul strâmtorilor Bosfor și Dardanele și dreptul de trecere al navelor militare ale unor state neriverane Mării Negre.

Statele Unite ale Americii au încercat legal, în calitate de stat aliat NATO, în mod repetat pătrunderea în Marea Neagră cu nave militare ca o extindere teritorială a operației NATO Active Endeavour, ce se desfășoară în permanență în Marea Mediterană după evenimentele de la 11 septembrie. Operația din Mediterană are principal scop lupta împotriva pirateriei, terorismului și controlul principalelor rute de navigație prin impunerea interdicției maritime dacă este cazul. Turcia a luat act de voința SUA și a propus statelor riverane Mării Negre, inițiativa Black Sea Harmony, operație ce se desfășoară în paralel cu operația din Marea Mediterană, având același mod de operare și aceleași obiective de atins. Turcia în calitate de stat membru NATO, a devenit liderul populației de religie musulmană din întreaga Regiune Extinsă a Mării Negre. Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră a luat ființă la inițiativa Turciei, care controlează strâmtorile și rutele energetice de petrol și gaz spre Irak și Azerbaidjan. Turcia este un stat cheie din punctul de vedere al asigurării energetice a Europei, deoarece reprezintă poarta de intrare a resurselor de carbohidrați din Orientul Mijlociu și Îndepărtat. Strategia reducerii dependenței energetice a Europei față de Moscova este bazată pe sprijinul Turciei, pe teritoriul căreia au fost trasate principalele rute de transport a resurselor de petrol și gaz din Marea Caspică.

Turcia are un statut special în arhitectura geopolitică a Mării Negre. Contextul politic și economic ce a urmat Războiului Rece, fructificat pe deplin de Turcia, apartenența la Alianța Nord Atlantică, parteneriatul strategic cu SUA au oferit Turciei oportunitatea majoră de a deveni un centru de putere regional important în zona Mării Negre. Chiar dacă în decursul istoriei Turcia a avut divergențele strategice majore cu Rusia, în urma imploziei fostei Uniuni Sovietice, Turcia și-a reorientat politica externă spre o apropiere economică a relațiilor cu Rusia. Turcia continuă să joace un rol deosebit de activ în economia balanței de putere regionale, constituindu-se drept un important centru de putere, ce susține rezolvarea conflictelor prin cooperare într-un cadru zonal. Astfel, un aspect important îl reprezintă creșterea rolului „omni prezenței” sale în regiune. Turcia are multiple diferende teritoriale cu majoritatea statelor cu care se învecinează. Turcii au fost dintotdeauna un popor de cuceritori și au considerat granițele linii trasate arbitrar ce înglobează populații de etnii diferite.

Turcia a înțeles că pentru a-și consolida statutul de centru regional de putere în Zona Extinsă a Mării Negre se impune regândirea politicii externe în ceea ce privește relațiile cu statele din Transcaucazia. În acest sens Turcia a dezvoltat relații economice, politice și diplomatice cu Azerbaidjanul și Armenia, acestea fiind state partenere în construcția gazoductului Baku, Tbilisi, Ceyhan. Armenia a renunțat la recunoașterea din partea Turciei a genocidului asupra populației armene ca o condiție pentru reluarea legăturilor diplomatice, dar acest lucru a atras reacția Azerbaidjanului, care a interpretat deschiderea graniței turco – armene fără soluționarea conflictului din Nagorno – Karabakh ca un atac la adresa intereselor sale naționale¹⁵⁸.

O problemă deosebită preocupă Turcia la granița sa de est. Partidul Muncitorilor din Kurdistan (*Parti Karkerani Kurdistan*) - PKK, este o organizație separatistă kurdă care luptă pentru independența teritorială a kurzilor în Turcia, în vederea creării unui Kurdistan independent. Turcia, împreună cu Statele Unite și multe alte state europene consideră PKK o grupare teroristă și refuză orice negocieri în vederea soluționării problemei kurde¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Ancuț, Isabela; Dănilă, Mihai, *Evoluții Geopolitice și Geostrategice în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, în „Infosfera”, anul I, nr. 4, 2009, p. 35.

¹⁵⁹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Muncitorilor_din_Kurdistan

În contextul noilor realități geopolitice din Regiunea Extinsă a Mării Negre, Turcia are o relație bazată de egalitate cu Federația Rusă. Turcia a devenit element de legătură între Occident și Orient și, datorită poziției sale geostrategice, acest atu geografic fiind valorificat atât în negocierile diplomatice, politice, cât mai ales economice, în contextul negocierilor de aderare la Uniunea Europeană. Turcia a ales să-și protejeze interesele prin conducerea unei politici externe duale. Acțiunile Turciei au avut ecou în Occident, care s-a temut în legătură cu o posibilă reorientare a sa către Est, situație contradictorie, dacă avem în vedere apartenența la NATO și natura relațiilor speciale consolidate de parteneriatul strategic SUA – Turcia.

Strângerea legăturilor politice, diplomatice și economice între Turcia și Federația Rusă în perioada post Război Rece nu au consemnat dispariția totală a subiectelor sensibile de pe agenda de securitate regională. Astfel, se manifestă dezacorduri între Ankara și Moscova pe tema conflictului deschis din estul Ucrainei și alipirea peninsulei Crimeea la Federația Rusă prin încălcarea tuturor acordurilor de drept internațional. Războiul din Cecenia, drepturile populației de religie musulmană din Federația Rusă și atitudinea Moscovei în problema kurdă sunt alte subiecte sensibile între cele două state riverane Mării Negre. Ca stat membru NATO, dar și stat ce își poate negocia de sine stătător acțiunile de politică externă, Turcia a oferit sprijin economic și militar Azerbaidjanului și Georgiei, în contextul în care sunt cunoscute problemele Moscovei din Abhazia și Osetia de Sud, culminate în 2008 prin conflictul georgian, dar și rivalitatea energetică față de conducerea de la Baku, ce furnizează Europei hidrocarburi ca alternativă a Rusiei.

Problema revenirii la vechile frontiere în Azerbaidjan este deosebit de importantă cu implicații majore în asigurarea securității regionale. Nagorno-Karabah este regiunea disputată de Armenia și Azerbaidjan și reprezintă o enclavă pe teritoriul azer. Frecvența conflictelor de mici dimensiuni a devenit îngrijorătoare în ultima vreme și indică foarte clar atitudinea celor două state către un conflict militar în detrimentul unei soluționări diplomatice. Principalul sponsor al statului azer este Turcia, aceste două țări având populații majoritar musulmane. Republica Turcă și-a îmbunătățit vizibil relațiile cu Federația Rusă, stat care sprijină Armenia având populație majoritar ortodoxă. Această apropiere poate fi extrem de benefică pentru stabilitatea regiunii caucaziene.

Convenția de la Montreux, din 1936, la a cărei adoptare România a jucat un rol activ, a stipulat remilitarizarea Strâmtoarelor Bosfor și Dardanele, a restabilit suzeranitatea politică și militară turcă asupra acestora, a recunoscut dreptul de trecere al vaselor comerciale pentru toate statele, Turcia putând restricționa acest drept doar în caz de război, când este parte beligerantă.

2.1.5. Profil de stat: Ucraina

Ucraina este statul ce se află pe locul al doilea ca mărime în Europa. După Federația Rusă, Ucraina a moștenit teritoriul cel mai mare din Uniunea Sovietică și odată cu acesta și un important arsenal nuclear, ce a fost cedat Moscovei prin Tratatul de la Budapesta din 1994. Tocmai datorită unei mize geopolitice majore, fiind un veritabil pivot geostrategic, din 2013 și până în prezent Ucraina s-a aflat pusă sub o formă de agresiune mascată din partea Federației Ruse, care a condus în Crimeea și estul Ucrainei un nou tip de război purtat în mediul terestru, aerian, mediatic, informatic și informațional, războiul hibrid. Miza geostrategică este dată de suprafața sa, echivalentă cu cea a Germaniei și Marii Britanii la un loc, prin cele 52 de milioane de locuitori, prin resursele energetice ce se află tocmai în estul Ucrainei în regiunile Donețk și Lugansk, teritorii ce se află în plin conflict armat. Controlul teritoriului Ucrainei ar conduce și la rezolvarea problemei energetice a Europei, deoarece pe teritoriul statului vecin trec principalele conducte ce transportă petrol și gaze din Rusia către Europa. Lungimea țărmului la Marea Neagră a Ucrainei de dinaintea alipirii Crimeii la Federația Rusă constituia

cea mai mare interfață a vreunui stat riveran. În urma agresiunii Federației Ruse, Ucraina a pierdut prin noncombat peninsula Crimeea și ținutul Sevastopolului. În estul Ucrainei sunt conflicte armate începute în 2014 care au loc și în prezent, între forțele guvernamentale de la Kiev și separatiștii proruși în Donbass.

În celebra sa lucrare „Marea tablă de șah”¹⁶⁰, geostrategul american Zbigniew Brzezinski, referindu-se la rolul de pivot geopolitic al Ucrainei independente, spunea că „Rusia fără Ucraina încetează să mai fie un imperiu eurasiatic”, rezumându-se la statutul de imperiu asiatic „pasibil de-a fi atras în conflicte - care îl vor slăbi - cu statele central asiatice (...) sprijinite de statele din sud, islamice ca și ele. Este posibil ca și China să se opună oricărei refaceri a dominației rusești asupra Asiei Centrale, dat fiind interesul său crescând pentru noile state independente de acolo”. Conform aceluiași autor, o Ucraină reîntoarsă la Matca Rusia, ar aduce cu ea aproximativ 52 de milioane de creștini ortodocși, rezerve naturale și de hrană, Crimeea, portul Sevastopol și un litoral important la Marea Neagră și ar crea, pe sectorul polonez, o graniță directă între Uniunea Europeană și Federația Rusă. Aceste previziuni ale marelui geostrateg Zbigniew Brzezinski s-au adeverit parțial, iar procesul de alipire este în desfășurare, având în vedere evenimentetele începute în 2013 la Kiev, Euromaidanul, continuate în 2014 și 2015 prin anexarea Crimeii la Federația Rusă, respectiv conducerea mascată a Kremlinului a unei lupte de gherilă în estul Ucrainei, în regiunile Donbass și Lugansk, conflict soldat cu peste cinci mii de morți și alte câteva zeci de mii de răniți de la începerea sa.

Geopolitic, Ucraina este constituită din 3 regiuni distincte, respectiv Ucraina de vest, nucleul central, Ucraina de est. Peninsula Crimeea, ce a fost alipită Federației Ruse în mod ilegal, se constituia o a patra diviziune administrativă mare a Ucrainei.

Ucraina de vest are în componență provincii istorice poloneze (Volâni, Galiția) și românești (Bucovina de nord, Maramureșul Transcarpatic, ținutul Herța, Basarabia de Sud), unele dintre ele foste regiuni ale Imperiului Austro-Ungar, făcute cadou republicii sovietice de către Stalin, după cel de-al Doilea Război Mondial, ca parte a politicii sale “divide et impera”. Ilegitimitatea morală a încorporării acestor teritorii, care nu poate fi ștearsă de nici un tratat, rămâne ca atare în mentalul colectiv și reprezintă sursa naționalismului exacerbant al ucrainenilor din această regiune geopolitică.

Naționalismul exacerbant explică și orientarea pro-occidentală și anti-rusească a ucrainenilor din această regiune iar mixul populațional și fosta stăpânire austro-ungară, ponderea importantă a religiei catolice. Liantul, în afara elementului politic, este de natură ideologică, respectiv aversiunea față de ruși a locuitorilor de altă etnie decât cea rusească și integrarea occidentală care este văzută ca o soluție de desprindere definitivă din sfera de influență a stăpânilor de la răsărit.

Partea centrală, de la Cernigov la Odessa, care include și Kievul, înrudită cultural cu partea vestică, reprezintă nucleul naționalist dar cu religie preponderent ortodoxă. Din punct de vedere istoric, Kievul pentru Rusia este echivalentul provinciei Kosovo pentru Serbia, reprezintă punctul de plecare, leagănul civilizației ruse. Prin urmare, ca mecanism psihologic defensiv, ucrainenii kieveni sunt, de asemenea, extrem de naționaliști cu orientare anti-rusească și pro-occidentală foarte puternică.

Ucraina situată la est de Nipru, cea mai dezvoltată ca economie și infrastructură, conectată la rețelele de gaze, transport și electricitate din Rusia, este rusofonă, ortodoxă, afiliată geopolitic Moscovei și dominată etnic de populația de origine rusă. Dependenta energetică a Ucrainei de Federația Rusă nu se referă doar la petrol și gaze naturale, ci și la combustibilul nuclear necesar funcționării centralelor nucleare aflate preponderent în această regiune, un aspect elocvent fiind cazul centralei de la Zaporijia, cea mai mare de acest tip din

¹⁶⁰ Brzezinski, Z., *Marea tablă de șah*, Edit. Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 59.

Europa. Tot în această regiune se află și provincia Donbas, cu cea mai importantă infrastructură feroviară, mari rezerve de cărbune și tradiție minieră seculară în bazinul Donetsk.

Ucraina este un stat de graniță (în slava veche răsăriteană „kraina” înseamnă teritoriu de graniță¹⁶¹) între ortodoxie și catolicism. Huntington afirmă în teza “ciocnirea civilizațiilor” că Ucraina este sfâșiată între estul rusofil și vestul naționalist, naționalismul extrem ucrainean complicând relațiile interetnice în toate provinciile acestei țări și amplificând tendințele centrifuge.

Peninsula Crimeea, anexată Federației Ruse în 2014 reprezintă punctul geostrategic de control al regiunii nordice a Mării Negre. Ținutul Sevastopolului prin portul de mare importanță geostrategică permite ancorarea navelor militare și a petrolierelor, devenind vital pentru flota militară rusă din Marea Neagră. Sevastopolul este capitala acestui nou teritoriu al Federației Ruse și un subiect foarte fierbinte între Kiev și Moscova. Problema conflictului din estul Ucrainei din zona Donbass, precum și anexarea Peninsulei Crimeea reprezintă subiecte fierbinți pe agenda de securitate globală și regională ce sunt intens dezbătute și preocupă organizațiile cu vocație de securitate euroatlantice. În urma acordului de încetare a focului de la Minsk din februarie 2015 dintre autoritățile de la Kiev și separatiștii proruși ce controlează Estul Ucrainei, Rusia retrasează granițele interne ucrainene, amenințând și negociind de pe poziții de forță. Acordul semnat în capitala Belarusului a fost mediat de statele Uniunii Europene și reprezintă un armistițiu de încetare a focului între cele două tabere beligerante. Acest acord este foarte important pentru păstrarea statu-quo-lui din februarie 2015, garantând parțial și doar pentru moment stabilitatea în Regiunea Extinsă a Mării Negre, Federația Rusă fiind principal învingătoare din această situație orchestrată chiar de Kremlin.

Teoretic, în urma acordului de la Minsk, frontierele Ucrainei nu se schimbă, dar practic se trasează o nouă frontieră în interiorul statului ucrainean, nerecunoscută oficial, între regiunile secesioniste Donețk și Lugansk și restul Ucrainei. Granița nou creată în estul Ucrainei va fi monitorizată de trupe OSCE, organizație în care Federația Rusă are drept de veto. Prin această mutare, Rusia pune în șah statele Uniunii Europene ce au mediat conflictul, creând astfel o nouă zonă tampon între regiunea euroatlantică și vecinătatea apropiată¹⁶².

2.1.6. Profil de stat: Georgia și Republica Moldova

Georgia și Republica Moldova sunt statele din Regiunea Extinsă a Mării Negre care se aseamănă geopolitic în anumite puncte. Dimensiunile celor două țări sunt relative reduse, având populații ce numără 4-5 milioane de locuitori. Frontierele actuale ale celor două state sunt recunoscute în plan internațional de toți vecinii, dar și de către Organizația Națiunilor Unite. Un element comun al geografiei populației celor două state îl constituie și prezența considerabilă a minorităților etnice și cantonarea lor în anumite regiuni, fapt ce este exploatat din punct de vedere politic de Federația Rusă— armenii, azerii, osetinii, adjarii și abhazii în Georgia și ucrainenii, rușii, găgăuzii și bulgarii în Republica Moldova. Printre elementele comune se numără și aderența majorității populației celor două țări la creștinătatea ortodoxă.

Georgia și Republica Moldova au organizarea statală de tip semi federativă. Georgia a moștenit încă din perioada sovietică trei regiuni autonome: Abhazia, Adjaria, Oseția de Sud. Republica Moldova a recunoscut autonomia teritorial politică a Gagauz Yeri, dar și a Transnistriei. Ambele state se află într-un proces de federalizare mascată. Un element comun în geopolitica celor două țări îl reprezintă autonomiile ascunse, cum ar fi regiunile Kvemo

¹⁶¹ Room A., *Placenames of the World*, London: MacFarland and Co., Inc., 1997.

¹⁶² <http://fumn.eu/cum-s-a-definit-practic-o-noua-granita-pe-harta-europei-catalin-radu-tanase-si-dan-dungaciu-analizeaza-acordul-de-la-minsk-video/>

Kartli, cu o populație majoritar azeră, dar și Djavaheti, cu populație preponderent armeană, în Georgia, în Republica Moldova fiind raionul Taraclia.

Trecutul geoistoric al celor două state este de asemenea comparabil deoarece au fost vasali imperiului Otoman cât și celui Țarist. Un element comun important îl reprezintă trecutul sovietic, precum și prezența celor două țări în cadrul Comunității Statelor Independente, organism regional creat pe ruinele foste URSS. Ambele state au relații complexe cu Federația Rusă. Atât Georgia cât și Republica Moldova nu reușesc să-și controleze în proporție de 1/8 din teritoriul național. Printre elementele comune geopolitice se numără conflictele teritoriale active – cel transnistrean în Moldova și cel abhaz și sud-osetin în cazul Georgiei, pasive – problema regiunii Djavaheti în Georgia și cea a autonomiei găgăuze din Moldova, eventuale – problema azerilor din Kvemo Kartli, respectiv cea a bulgarilor din sudul Basarabiei.

Conflictul din *Transnistria* este deseori tratat separat de toate celelalte focare din Regiunea Extinsă a Mării Negre. Acest focar reprezintă doar un fragment al unui conflict ideologic purtat de Federația Rusă pentru recucerirea fostelor sale teritorii. Având o origine geoistorică complexă și un potențial exploziv destul de mare, axa conflictuală Bucovina – Basarabia - Transnistria a fost umbrată de evenimentele petrecute în Crimeea și estul Ucrainei, în perioada 2014 - 2015 și Caucaz (Georgia - 2008) în ultimii ani. Problema nu a fost niciodată abordată în ansamblu, ci doar pe părți – conflictul din estul Republicii Moldova, numit și transnistrean, conflictul din sudul Republicii Moldova, numit și găgăuz, problema graniței moldo-ucrainene, dar și a graniței româno-ucrainene – canalul Bâstroe. Astfel, se pune problema apariției unei axe conflictuale cu trei segmente ce implică în măsuri relativ inegale cele trei state: România, Ucraina, Republica Moldova. Toate aceste conflicte au rădăcini istorice diferite, dar aceiași protagoniști, având Federația Rusă ca autor moral istoric.

Segmentul de graniță bucovinean comportă participarea preponderentă a României și Ucrainei. Segmentul basarabean reunește România, Republica Moldova, Ucraina și include problema găgăuzilor și a bulgarilor din sudul Basarabiei precum și problema graniței moldo-ucrainene. În segmentul transnistrean figurează ca actori statali Ucraina și Republica Moldova, mai puțin România. Este eronat să atribuim acestei axe conflictuale doar o dimensiune regională și să ne limităm doar la cei trei actori implicați direct. Cel puțin patru alte state pot fi considerate ca fiind implicate în conflictele deschise sau latente din această axă conflictuală: Rusia, USA, Turcia, Bulgaria. Concluzionând, în urma imploziei Uniunii Sovietice, odată cu redefinirea geopolitică a granițelor statelor ce aparțin Regiunii Extinse a Mării Negre s-au modificat și principalele axe geopolitice regionale și internaționale.

Concluzii

Regiunea Extinsă a Mării Negre se constituie ca un veritabil culoar strategic ce asigură securitatea energetică, aceasta reprezentând o problemă vitală pentru asigurarea bunăstării populației, a creșterii sociale și a bunei funcționări a societăților statelor Uniunii Europene. Geografia socială extrem de complexă a Regiunii Extinse a Mării Negre a generat și generează un climat politic inedit și turbulent în statele din zonă. Placă turnantă nu doar între Europa și Asia sau între creștinism și islamism, dar și între spațiul de integrare europeană și cel de dezintegrare eurasiatică, Regiunea Extinsă a Mării Negre a cunoscut după implozia Uniunii Sovietice o veritabilă revoluție geopolitică. Dispariția dictaturii geopolitice sovietice și reafirmarea intereselor expansioniste ale Federației Ruse în Crimeea și estul Ucrainei, proliferarea statelor riverane, reactivarea factorului turc și dezenclavizarea geoeconomică a imensului heartland al Mării Negre sunt doar câteva dintre rezultatele recentelor reconfigurări ale granițelor politico-geografice survenite în Regiunea Extinsă a Mării Negre.

Amplasarea geografică a zonei Mării Negre de-a lungul faliei geopolitice nord-sud, ca și vecinătatea sa cu doi jucători de prim rang ai scenei politice internaționale – Federația Rusă și Uniunea Europeană, dar și cu regiunea caspică, ce adăpostește mari rezerve de hidrocarburi, au contribuit la creșterea valorii sale geopolitice. Cu toate acestea, fiind înconjurată de un lanț de conflicte interetnice și asociată frecvent cu fenomene precum criminalitatea transfrontalieră sau instabilitatea politică și cu o situație economică precară, Regiunea Extinsă a Mării Negre reprezintă un adevărat butoi cu pulbere.

Realitatea dovedește că nu vom găsi o altă zonă a lumii unde pe un teritoriu atât de restrâns ar fi prezente atâtea conflicte teritoriale deschise. Amintim nu doar conflictele mediatizate cum ar fi cele din Crimeea, estul Ucrainei – Donbass și Lugansk, Transnistria, Oseția de Sud, Abhazia, Crimeea, Cecenia, Daghestan, Nagorno-Karabakh sau Kurdistanul turcesc, ci și numeroasele conflicte latente, aproape anonime pentru publicul larg. Printre acestea se numără problema bulgarilor basarabeni, litigiul turco-armean, problema găgăuză sau cea a relațiilor dintre Ucraina și cele două state românești Republica Moldova și România.

Astfel, evoluția proceselor și fenomenelor de reșezare în granițele teritoriale a entităților statele apărute după căderea Cortinei de Fier, coroborate cu redefinirea relațiilor din spațiul extins pontic, dar și cu transformarea fostelor societăți comuniste conduc la ideea constituirii în perioada de după Războiul Rece a unei noi regiuni geopolitice distincte pe scena relațiilor internaționale, aceasta fiind Regiunea Extinsă a Mării Negre. În urma imploziei Uniunii Sovietice, odată cu redefinirea geopolitică a granițelor statelor ce aparțin Regiunii Extinse a Mării Negre, s-au modificat și principalele axe geopolitice regionale și internaționale.

Spațiul Mării Negre este poziționat geopolitic la interferența a trei axe strategice: Marea Neagră - Marea Mediterană, respectiv flancul sudic al NATO, zonă de importanță strategică pentru Alianța Nord-Atlantică, afectată în principal de riscuri transfrontaliere; Marea Neagră – Caucaz – Marea Caspică – spațiu de tranzit pentru resursele energetice ale Asiei Centrale, influențat de anumite forme de instabilitate subregională reverberându-se dinspre zona Asiei Centrale, Federația Rusă – Armenia – Iran, ce se constituie o axă importantă din punct de vedere economic, militar și energetic.

Transformarea relațiilor în perioada de după Războiul Rece dintre statele ce aparțin Regiunii Extinse a Mării Negre prin redefinirea granițelor interne, dar și externe, prezența geografică la Marea Neagră a NATO și UE prin aderarea României și Bulgariei, prezența Uniunii Europene în vecinătatea Regiunii Extinse pontice ce a elaborat programul *O Sinergie pentru Marea Neagră* prin Politica de Securitate și Apărare, interesele strategice regionale exprimate de NATO și SUA, realizează ca Regiunea Extinsă a Mării Negre să se transforme dintr-o periferie și graniță ideologică a Europei, supranumită Cortina de Fier în timpul Războiului Rece, într-un areal geostrategic aflat în mijlocul acțiunilor geopolitice transatlantice din perioada post Război Rece.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANCUȚ, Isabela; DĂNILĂ, Mihai, *Evoluții Geopolitice și Geostrategice în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, în "Infosfera", anul I, nr. 4, 2009
2. BRZEZINSKI Zbigniew, *Marea Tablă de Șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000
3. Cum s-a definit practic o nouă graniță pe harta Europei. Cătălin Radu Tănase și Dan Dungaciuc analizează acordul de la Minsk (VIDEO), <http://fumn.eu/cum-s-a-definit-practic-o-noua-granita-pe-harta-europei-catalin-radu-tanase-si-dan-dungaciuc-analizeaza-acordul-de-la-minsk-video>, accesat la 04.03.2015

4. Eugene B. RUMER, SIMON Jeffrey, Contribuție la o Strategie Euroatlantică pentru Regiunea Mării Negre, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2006.
5. <http://www.academia.edu/4718786/Drept-International-Public>, accesat la 03.03.2015
6. HUNTINGTON Samuel, Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale, Editura Litera Internațional, București, 2012
7. ROOM A., Placenames of the World, London: MacFarland and Co., Inc., 1997.
8. VLĂSCEANU Gheorghe, Active geo-strategic players, geopolitical pivots and the changing balance of power in Eurasia, Revista Română de Geografie Politică, nr. 1, mai 2010

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul **„Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

REGIONALIZAREA ȘI EFECTELE LOCALE ALE SECURITĂȚII MARITIME ÎN REGIUNEA MĂRII NEGRE

Ion CONDUR

Comandor în Ministerul Apărării Naționale,
doctorand în cadrul Universității Naționale de Apărare “Carol I”
ioncondur@yahoo.com

Rezumat: *Colapsul Uniunii Sovietice sa dovedit a fi principalul element catalizator al transformării Regiunii Mării Negre într-o zonă extrem de complexă și volatilă. Încercările noilor state independente din regiune, care anterior au fost republici sovietice, să adere la comunitatea euro-atlantică a determinat o nouă dinamică a politicii regionale. Această dinamică este marcată de o serie de conflicte, al căror scop este menținerea fostelor republici sovietice în sfera de influență a Rusiei. În plus, nou creată criză ucraineană a aruncat un nor cu totul neprevăzut asupra întregii politici euro-atlantice și a intensificat dezbaterile de lungă durată referitoare la securitatea Europei. În astfel de circumstanțe, obiectivul acestei lucrări este de a evalua situația strategică în regiunea Mării Negre, de a explora impactul său asupra securității europene și de a identifica consecințele speciale pentru securitatea maritimă europeană.*

Cuvinte cheie: *regionalizare, regiunea Mării Negre, securitate maritimă*

Introducere

După încheierea Războiului Rece Zona Mării Negre a devenit una dintre cele mai dinamice regiuni a erei post sovietice. De aceea, din perspectiva securității europene și euro-atlantice, evoluția contextului strategic din zona Mării Negre prezintă implicații deosebite. Dar, ce anume s-a schimbat în ecuația de securitate din regiunea Mării Negre și care sunt principalele probleme de ordin politico-diplomatic și militar, la nivelul acestei regiuni?

Fără îndoială, orice analiză strategică a regiunii Mării Negre trebuie să pornească de la aceste întrebări, de altfel, însăși scopul acestui articol este de a analiza maniera în care regiunea Mării Negre a dobândit o nouă semnificație atât în interiorul cât și în afara sa, precum și modul în care dinamica de securitate a regiunii influențează securitatea maritimă europeană.

1. De la rivalitate la cooperare și înapoi la rivalitate

Sfârșitul Războiului Rece a marcat încheierea perioadei în care Marea Neagră se afla în centrul unei confruntări ideologice și militare la nivel global între două blocuri de putere. Cu mai bine de un secol în urmă, Marea Neagră, înconjurată de trei state semnatare ale pactului de la Varșovia (Uniunea Sovietică, România și Bulgaria) și de o țară membră N.A.T.O. (Turcia), era considerată microcosmul Războiului Rece. Dar, destrămarea Uniunii Sovietice a reprezentat, fără îndoială, momentul de maximă importanță ce a marcat rescrierea peisajului geopolitic al regiunii Mării Negre.- un eveniment ce rivalizează ca importanță cu încheierea Războiului Rece¹⁶³.

¹⁶³ Deși fenomenele se leagă în mod direct, din motive istorice, politice și conceptuale, este foarte important să facem o distincție clară între aceste două evenimente majore (sfârșitul Războiului Rece și destrămarea U.R.S.S.). Pentru un argument similar, a se studia Raymond L. Garthoff, *Western efforts to Shape Post-Soviet Behaviour*:

Marea Neagră a fost supranumită, din motive evidente, un “Lac Otoman” pentru mai multe secole, de la căderea Constantinopolului din 1453, până în 1774 când, prin tratatul de la *Küçük Kaynarca*, se semnează practic dominația Rusiei¹⁶⁴. Așadar, din punct de vedere istoric, Marea Neagră a reprezentat componenta maritimă a îndelungatei confruntări dintre Imperiul Otoman și cel Rus, o “competiție” ce s-a întins din Europa de Est până la Marea Caspică. Din punct de vedere militar, Marea Neagră a oferit o platformă convenabilă inamicilor Rusiei care puteau duce ofensive dinspre Sud înspre ceea ce părea a fi zona cea mai vulnerabilă. De cealaltă parte, Flota de la Marea Neagră a Rusiei, avea ca scop sporirea puterii pentru a deveni o forță în Marea Mediterană și de acolo către toate mărilor și oceanele lumii. Dar pentru ca acest lucru să devină posibil, trebuia mai întâi să se impună ca forță în Marea Neagră.

Pentru lumea anilor '90, importanța Mării Negre pentru Europa se regăsește în primul rând în poziționarea sa drept cea mai scurtă rută de acces către resursele bogate ale bazinului Mării Caspice și Asiei Centrale. Destrămarea Uniunii Sovietice a determinat, așadar, încetarea dominației maritime a acesteia în Marea Neagră, după două secole. Nemaifiind supuse Moscovei, noile state independente ale regiunii, Ucraina, Georgia, Moldova, Azerbaidjan și Armenia, reprezintă elementele autonome ale unui sistem deschis și multipolar care a evoluat în spatele unei reînnoite balanțe a puterii. După o dominație seculară, hegemonia U.R.S.S. părea că a luat sfârșit și, prin urmare, în regiune era așteptată dezvoltarea unei noi balanțe a puterii.

Această schimbare deosebită în relațiile regionale părea că a generat modificarea unui punct fundamental: sfârșitul unui sistem hegemonic regional în centrul cărui se afla Moscova, sistem care pe toată durata existenței sale, a închis porțile lumii exterioare.

A urmat o perioadă de circa două decenii de transformări strategice în care regiunea Mării Negre și-a schimbat în totalitate atât statutul cât și rolul ei geopolitic. Țările mai sus menționate, împreună cu cele 6 state rezultate din dezmembrarea fostei U.R.S.S. riverane Mării Negre - Rusia, Ucraina, Moldova, Georgia, Azerbaidjan și Armenia – începuseră să dezvolte legături de cooperare bi- și multilaterale pe domenii variate - politice, economice și militare. Pe de altă parte însă, această imagine strategică largită a regiunii Mării Negre a început să fie alterată de o serie de conflicte înghețate care au început să domine fostul spațiu sovietic.

Astfel, dinamica regională a Mării Negre determinată de sfârșitul Războiului Rece, care părea că a schimbat rivalitatea bipolară cu o tendiță de cooperare bi- și multi-laterală a fost complicată serios în 2008 de războiul din Georgia, și apoi mult mai serios în 2014 de criza ucraineană. Politică șovinistă a Moscovei, recent lansată și îndreptată împotriva SUA și UE este, probabil, caracteristica cea mai flagrantă a retoricii politice anti-occidentale din Rusia. În același timp occidentul pare a fi absorbit, din ce în ce mai mult, în mod similar într-o propagandă anti-rusă.

Ambele părți par a fi cantonate într-o zonă a acuzelor reciproce de imperialism hrăpăreț, ca o replică nefericită a epocii "războiului rece", care plasează regiunea Mării Negre

Contemporary Developments in Historical Perspective, în: Karen Dawisha (ed.), *The International Dimension of Post-Communist Transitions in Russia and the New States of Eurasia*, Armonk, New York: M. E. Sharpe, 1997, pp. 13-14

¹⁶⁴ Rusia devine o putere a Mării Negre, în adevăratul sens al cuvântului, abia în 1783, când anexează Hanatul din Crimeea, un protectorat al Imperiului Otoman din 1478. Anexarea acestuia a urmat tratatului Kucuk Kaynarca din 1774, prin care, invinsul Imperiu Otoman, era obligat să acorde independența Hanatului Crimeii. Acest tratat este un punct cheie în duelul Rusiei și Turciei de a domina în Marea Neagră, iar la acel moment, prima deținea avantaj. A se consulta Norman E. Saul, *Rusia și Marea Mediterană, 1797-1807*, Chicago: Universitatea de Jurnalism, 1970, p 3-22. Moscova a primit un avantaj enorm cu mai bine de un secol înainte, când liderul cazac Bohdan Khmelnytsky a predat voluntar Ucraina Rusiei prin tratatul din 1654 de la Pereiaslav.

înapoi în centrul vechilor rivalităților ideologico-militare. În plus, dramatizarea iresponsabilă a conflictului din mass-media, precum și lipsa unei reacții ferme a organizațiilor internaționale a agravat și mai mult tensiunile în creștere dintre Occident și Rusia.

2. Semnificația specială a independenței Ucrainei

Separarea Ucrainei de Rusia din decembrie 1991, după aproape 300 de ani de uniune, a reprezentat un eveniment decisiv în noua situație geostrategică din regiunea Mării Negre. Acest lucru se datorează suprafeței mari a teritoriului și bogățiilor Ucrainei, precum și poziționării strategice a acesteia în Estul Europei (dispunând de 2782 km de coastă de-a lungul țărmurilor nordice ale Mării Negre)¹⁶⁵.

Poziția sa specială, aflată între Europa și Rusia, a atribuit țării o semnificație enormă din punct de vedere strategic, devenind un element pivot în cadrul securității europene.

De cealaltă parte însă, pierderea adâncimii strategice prin pierderea Ucrainei, a determinat un sentiment de nesiguranță pentru Rusia vis-à-vis de Occident, de unde a fost invadată de două ori în puțin peste un secol. Privată de resursele materiale și umane pe care le oferea Ucraina, Rusia a suferit pierderi drastice în rândul multor elemente vitale - adâncime strategică, porturi militare și civile, baze militare etc.- ce s-ar fi tradus în putere națională, acestea fără a mai menționa impactul psihologic pe care l-a avut separarea. Pierderea cea mai mare în ceea ce privește poziția Rusiei ca putere dominantă în Marea Neagră, a fost pierderea Crimeii, unul dintre cele două puncte cheie pentru controlul regiunii, cel de-al doilea fiind strâmtoarele turcești. Rusia a investit enorm în Crimeea pentru a o transforma în fieful Flotei de la Marea Neagră. Tradițional, orașul port Sevastopol, a reprezentat simbolul influenței Rusiei în Crimeea.

Crimeea s-a menținut drept un element generator de conflicte între Rusia și Ucraina mulți ani după declararea independenței. Deși Moscova a acceptat, formal, faptul că insula aparține Ucrainei, naționaliștii ruși, precum și locuitorii pro-ruși din Crimeea au susținut vehement anexarea acesteia înapoi Rusiei. Conflictul a găsit o aparentă rezolvare prin semnarea unui acord bilateral, Tratatul de Prietenie, Cooperare și Parteneriat, semnat pe data de 31 mai 1997, prin care Rusia aprobă și recunoaște limitele teritoriale ale Ucrainei¹⁶⁶. Tratatul a fost ratificat de Parlamentul rus abia în 1999.

Independența Ucrainei a dus totodată și la divizarea flotei de la Marea Neagră, ce în trecut fusese deosebit de puternică. Drept urmare, în timp ce Ucraina începe să se își atribuie rolul de mare putere la Marea Neagră, poziția Rusiei se diminuează foarte mult. Negocierile privind divizarea flotei au durat între 1992 și 1997. Insistențele Rusiei de a putea folosi în continuare portul Sevastopol (unul dintre cele mai bune porturi naturale din lume), locul în care se afla centrul flotei, a reprezentat motivul principal al blocajelor negocierilor. Acordurile finale cu privire la împărțirea flotei, alături de plăți efectuate sau angajamente de plată, s-au finalizat pe data de 28 mai 1997, pavând semnarea tratatului bilateral din 31 mai¹⁶⁷. Aceste acorduri, care îi permiteau Rusiei să folosească Sevastopolul ca bază principală pentru următorii 20 de ani, au fost în cele din urmă aprobate de Rada Supremă (Parlamentul ucrainean) în data de 24 martie 1999, în ciuda opoziției ferme a naționaliștilor. Un aspect

¹⁶⁵ The World Factbook 1993, Washington, D.C.: Brassey's Inc. for the Central Intelligence Agency, 1993, p.352.

¹⁶⁶ Pentru textul tratatului, vezi "Rusia, Ucraina: Tratatul de prietenie Ruso-ucrainean", Moscova ITAR-TASS World Service în Russian, in Foreign Broadcasts Information Service (henceforth FBIS), May 31, 1997, FBIS-SOV-97-105,31 mai, 1997.

¹⁶⁷ Pentru principalele prevederi ale tratatului referitor la Flota Mării Negre, vezi, „Fleet Accord Paves Way to Russia-Ukraine Treaty“, Current Digest of the Post-Soviet Press (CDSPP), XLIX:22, July 2, 1997, p 1-5.

interesant, semnarea tratatului ruso-ucrainean, a coincis cu Operațiunea Forțe Aliate, sub egida N.A.T.O., împotriva Iugoslaviei pentru rezolvarea conflictului din Kosovo¹⁶⁸.

La 27 aprilie 2010 Rada Supremă a Ucrainei a ratificat, în pofida rezistenței radicale din partea opoziției ucrainene, Acordul semnat la Harkov de către președintele ucrainean, Victor Ianukovici și cel rus, Dimitrii Medvedev, care prelungea termenul de staționare a Flotei Ruse la Marea Neagră până în 2042. Similar, Duma de Stat a Federației Ruse a ratificat și ea documentul. Consecințele acestei decizii, la care s-au adăugat alte decizii ce au fost luate de Kiev în relația sa cu Rusia s-au dovedit a fi de lungă durată, și cel puțin, pentru o parte a societății ucrainene, au șubrezit serios suveranitatea și independența Ucrainei.

3. Îngrijorarea Rusiei

Îngrijorările Rusiei față de mediul maritim emergent din Marea Neagră se naște din considerente strategice ce depășesc regiunea. Scăderea puterii militare în zonă a Rusiei, creșterea vizibilității N.A.T.O. în Marea Neagră și creșterea relativă a puterii navale a Turciei, au rolul de a întări temerile Moscovei de a pierde capacitatea de a controla Marea Neagră, cu rezultat în posibilitatea extinderii altor influențe în Marea Mediterană și, în cele din urmă, transformarea Rusiei dintr-o mare putere, într-un simplu stat de coastă¹⁶⁹.

Turcia a lansat rând pe rând o serie de inițiativ pentru a încuraja și dezvolta încrederea între forțele marine militare ale țărilor riverane Mării Negre. Astfel, în 1998 au avut loc discuții între reprezentanți militari din Turcia, Bulgaria, România, Georgia și Ucraina, pentru măsuri de dezvoltare a schimbului de informații militare și pentru exerciții în comun. În 2001 a fost creată Black Sea Naval Force (BLEACKSEAFOR), iar în 2004 este creată operația BLACKSEA HARMONY, tot la inițiativa Turciei. Toate acestea după ce Turcia, sugerase, la începutul anului 1999, constituirea unei flote cu forțe ale celor 6 state riverane Mării Negre, pentru realizarea unei cooperări operaționale¹⁷⁰.

Marea Neagră oferă unul dintre cele mai ieftine transporturi navale de petrol din Kazahstan și Azerbaidjan către Europa. Rețeaua de conducte pentru petrol construite în era sovietică se termină la Novorossiysk, în partea de NE a Mării Negre. Bazându-se însă numai pe această opțiune, nu ar face decât să se perpetueze monopolul tradițional al Rusiei asupra rutelor navale pentru petrol, precum și influența politică și controlul ce ar surveni din acesta. De aici se nasc și îngrijorările naționale ale celor trei state, susținute de S.U.A., pentru găsirea unor rute alternative. Pentru motive lesne de înțeles, Rusia se teme să își piardă cel mai puternic atu în regiune, acest lucru putându-se produce prin construirea unor noi rețele de conducte care să nu treacă pe teritoriul său.

¹⁶⁸Oleksandr Tkacenko, președintele Radei Supreme, declara presei că ratificarea tratatului s-a realizat cu condiții internaționale extrem de complexe, generate de acțiunile NATO. De asemenea, legând recenta propunere a parlamentului de a revoca actualul statut al Ucrainei de țară non-nucleară, subliniază faptul că “în actuala situație internațională”, Ucraina trebuie să dezvolte un sistem complex și puternic de apărare. Vezi „Ukraine: Ukraine Ratifies Basic Agreements on Black Sea Fleet”, Itar-Tass World Service, 24/03/1999, in: Reuters, 24 Mar 99.

¹⁶⁹Nikolai A. Kovalsky, *The Mediterranean Process: Towards a Closer Cooperation*, în: Nikolai A. Kovalsky (ed.), *Russia: The Mediterranean and Black Sea Region*, Moscow: Institute of Europe, Russian Academy of Sciences, 1996, pp. 52-54.

¹⁷⁰Ukraine: *Ukraine Ponders Turkey's Proposal for Joint Naval Force on Black Sea*, BBC Monitoring, Former Soviet Union - Political 20/01/1999, Source: Itar-Tass, Moscow, 20 Jan 99, in: Reuters, 20 Jan 99.

4. Conflicte locale și impactul acestora asupra stabilității regionale

Regiunea Mării Negre este un areal în care proliferarea conflictelor locale, cu precădere de natură etnico separatistă reprezintă principala cauză a perpetuării incertitudinii și instabilității. Statistica arată că în regiunea lărgită a Mării Negre au avut loc cele mai multe conflicte armate ce au avut la bază cauze etnico separatiste (cu precădere în interiorul CSI). Exemple sunt aici cele din Moldova, Georgia și Nagorno-Karabakh din Azerbaidjan. În plus, tensiunile ruso-ucrainene cu privire la integrarea euro-atlantică a Ucrainei dar și cele referitoare la statutul Crimeei nu au mai putut fi ținute sub control izbucnind în cel mai sângeros conflict din fostul spațiu sovietic¹⁷¹.

Deși nici unul dintre conflictele cu caracter etnico-separatist din regiunea Mării Negre nu a fost soluționat până în prezent, a fost sistată folosirea armelor. Cu toate acestea, se știe cât de fragil este acordul de încetare a focului semnat la Minsk în luna martie anul acesta, și de aceea, deasupra zonei persistă o atmosferă a incertitudinii și instabilității. Conflictele interne din zona lărgită a Mării Negre reprezintă o sursă considerabilă de instabilitate regională din pricina efectelor negative adverse pe care le au asupra creșterii economice și a dezvoltării interne, precum și prin posibilitatea intervenției puterilor externe în favoarea diferitelor părți. Totodată, costurile economice, politice și sociale ale conflictelor armate din Moldova, Georgia și Azerbaidjan au accentuat dificultățile tranziției.

5. Noua Mare Neagră și securitatea europeană

Regiunea Mării Negre se situează la marginea Europei. Este motivul pentru care se poate considera că transformările din această zonă par să nu se lege de centrul conceptual și problemele de politică de securitate ale Europei. Deși în această afirmație există o considerabilă doză de adevăr, legăturile intra și inter-statale s-ar sista dacă ar fi pusă în pericol securitatea Europei. Pentru susținerea acestei idei, se pot da mai multe exemple de inter-relaționare. În primul rând și poate cel mai important, este faptul că, din 1991, regiunea, ca întreg, s-a îndreptat către Europa. În anticiparea integrării în structurile europene, statele din regiunea Mării s-au mulțumit (unele dintre ele încă se mai mulțumesc) cu parteneriate, dacă integrarea nu este încă un subiect ce poate fi discutat. Majoritatea acestor state și popoare, își doresc foarte mult să facă parte din Europa. În al doilea rând, toate țările din regiune au fost incluse în matricea majorității structurilor importante pe linie de securitate europeană, NATO, OCSE și CFE (Forțele Convenționale în Europa). Din acest motiv, Georgia, Azerbaidjan și Armenia, spre exemplu, sunt la fel de implicate în procesul de control al securității Europei ca și statele occidentale. Mai mult decât atât, Georgia și Azerbaidjan pot spera eventual să convingă NATO pentru asumarea unui rol de securitate în Caucazul de Sud.

Mergând și mai departe, Rusia, fiind încă cea mai mare putere la Marea Neagră, a fost, din istorie, un element vital al securității europene. Comportamentul său în regiunile periferice ale propriului teritoriu poate fi un test al intențiilor pe termen lung ale unei foste puteri imperiale. Din păcate însă, criza ucraineană a introdus un nou element negativ în calculele securității continentului prin crearea unui focar de conflict deschis între Europa și Rusia. Consecința acestui aspect este că soluționarea acestei crize, precum și viitoarele relații între Rusia și Ucraina vor avea o importanță majoră pentru viitorul securității Europei.

¹⁷¹ Cele mai multe conflicte separatiste din NSI s-au declanșat foarte repede după declararea independenței, sau, în cazul Nagorno-Karabakh, în 1988. În Moldova, enicii ruși au luptat pentru așa-numitul stat Transnistria, în Georgia, Osetia de Sud, iar abkhazienii au luptat pentru independența față de Tbilisi. În Azerbaidjan, enclava armeniană Nagorno-Karabakh a luptat pentru independența de Baku, reușind să ocupe aproape o cincime din teritoriul azer, cu sprijinul Armeniei.

În concluzie, schimbările și problemele politice din regiunea Mării Negre după anii '90, analizate în prezenta lucrare, afectează direct și indirect pacea și stabilitatea europeană în diverse moduri, dintre care criza ucraineană se distinge în mod detașat. Dacă regiunea Mării Negre ar deveni o zonă democratică prosperă la marginea unei Europe locuită de peste 330 de milioane de oameni, beneficiile în plan politic, economic și cultural ar fi incomensurabile. În același timp, există din păcate și o variantă negativă a situației, aceea în care Europa ar putea suferi în urma efectelor instabilității din regiune, a sărăciei, dictaturii, și războiului, în special între marile puteri ale regiunii.

BIBLIOGRAFIE:

1. Andreev, Svetlozar A, *The Future of European Neighbourhood Policy and the Role of Regional Cooperation in the Black Sea Area*, Southeast European and Black Sea Studies; Vol. 8, No. 2, June 2008.
2. Çelikpala, Mitat, *Security in the Black Sea Region*, Policy Report No. II, Commission on the Black Sea, Bertelsmann Stiftung, Güntersloh, 2010.
3. Flenley, Paul, *Russia and the EU: The Clash of New Neighbourhoods?* Journal of Contemporary European Studies, Vol. 16, No. 2, August 2008
4. Fotiou, Eleni, *Caucasus Stability and Cooperation Platform: What is at Stake for Regional Cooperation?*, Policy Brief No. 16, International Centre for Black Sea Studies, Athens, June 2009.
5. Markedonov, Sergey, *The Big Caucasus. Consequences of the "Five Day War", Threats and Political Prospects*, Xenophon Paper No. 7, International Centre for Black Sea Studies, Athens, 2009.
6. Sherr, James, *Security in the Black Sea Region: back to Realpolitik?* Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 8, No. 2, June 2008.
7. Triantaphyllou, Dimitrios, *The Security Context in the Black Sea Region*, Routledge, London, 2010.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.

DERADICALIZAREA: DIFERITE ABORDĂRI

Daniela ȘTEFĂNESCU

Doctorand al Scolii Doctorale din cadrul Academiei Naționale de Informații, domeniul
„Informații și Securitate Națională”
mariandanastefan@yahoo.com

Abstract: *Experții în combaterea terorismului consideră că, pentru a preveni radicalizarea persoanelor vulnerabile în spațiul virtual se impune adoptarea unor măsuri proactive cu o arie mai extinsă decât cea specifică serviciilor de securitate și de informații. Guvernele din Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est au stabilit programe de reabilitare individuală în închisori, care promovează, de obicei, o interpretare pașnică a Islamului în timp ce oficialii europeni au adoptat o abordare total diferită, bazată pe colaborarea cu reprezentanții comunităților musulmane.*

Acest articol vine în susținerea ideii că programele de radicalizare nu poate fi pur și simplu transplantate de la un stat la altul, nici în cadrul aceleiași regiuni, și că în elaborarea lor trebuind să se țină seama de elementele specifice fiecărei națiuni în parte.

Cuvinte cheie: *deradicalizare, intelligence, terorism, strategii, securitate națională*

1. Deradicalizarea – un obiectiv realist ... sau nu

Terorismul continuă să reprezinte o amenințare gravă la adresa populației, răspândindu-se în întreaga lume și propovăduind o interpretare distructivă a Islamului. Pentru a atenua aceste riscuri, fiecare stat a dezvoltat diferite strategii de contracarare a radicalizării populației musulmane. Însă cultură contează. Prin urmare, pentru o înțelegere completă a motivelor pentru care un individ este determinat să părăsească grupările extremiste trebuie studiat, în primul rând, contextul regional.¹⁷²

Deradicalizarea teroriștilor este un proces care suscită discuții aprinse, necestând participarea autorităților de stat și locale, în contextul în care acestea nu pot neglija creșterea numărului de atacuri în diferite țări, în special din Orientul Mijlociu, precum și potențialele riscuri generate de grupările de extremă-dreapta, narco-teroriști și grupurile afiliate al-Qaeda.

Prezentul articol analizează elementele fundamentale ale abordărilor deradicalizării, subliniind modul în care modele culturale, sociale, economice și religioase influențează aria de aplicare și amploarea programelor dezvoltate de fiecare stat în parte.

Pentru a înțelege fundamentele acestei abordări, trebuie să facem diferența dintre programele de deradicalizare (care vizează eliminarea orientării radicale) și eforturile de combatere a radicalizării (care pot preveni radicalizarea persoanelor vulnerabile). Prin urmare, deradicalizarea poate fi considerată un instrument important în eforturile depuse de fiecare stat pentru combaterea terorismului și radicalizării. Trecerea spre non-violență este considerată un proces complex, care are scopul de a îndepărta zeci de mii de militanți din rândul al-Qaeda sau altor grupări.¹⁷³

Având în vedere că este foarte dificil să schimbi o ideologie care își are rădăcinile într-o religie majoră, așa cum este Islamul, mulți experți consideră că sfera reală de aplicare a acestor programe trebuie să vizeze deyangajarea, care nu implică schimbarea convingerilor, ci

¹⁷² Angel RABASA, Stacies I. PETTYJOHN, Jeremy J. GHEZ, și Christopher BOUCEK, *Deradicalizing Islamist Extremist*, 2010, p.192.

¹⁷³ Marisa L.PORGES, Jessica STERN, “Getting Deradicalization Right”, *Foreign Affairs* mai-iunie 2010

doar modificări ale unor comportamente (de exemplu, îndepărtarea persoanelor de un grup terorist pentru ca, astfel, să se abțină de la acțiuni violente ulterioare).

Cel mai important instrument de evaluare a eficienței unui program de deradicalizare este reprezentat de rata de recidivă. Chiar dacă putem lăuda unele realizări în acest sens, există încă o mulțime de alte aspecte de care trebuie să se țină cont pentru a decide dacă sistemele de deradicalizare funcționează cu adevărat. Toate programele dezvoltate de oficialii guvernamentali au înregistrate mai multe eșecuri. În Arabia Saudită, membri ai Al-Qaeda din Peninsula Arabică au revenit la militantism, iar în Indonezia, din cele câteva sute de militanți arestați după atacul din octombrie 2002 din Bali, doar 20 pot fi considerați "*reformați*". În acest caz, criticii au declarat că Guvernul ar fi trebuit să angajeze persoane "*calificate și cu farmec*", care sunt respectate de către teroriști și i-ar putea ajuta să renunțe la opiniile lor radicale¹⁷⁴. Un alt exemplu este deradicalizarea militanților Grupului Islamic Armat din Algeria, un proces care a eșuat, de asemenea.¹⁷⁵

Așa că, luând în considerare aceste situații, putem considera că prin dezvoltarea unor programe ineficiente de deradicalizare guvernele au o scuză pentru eșecul de a lua măsuri împotriva cauzelor reale din spatele militantismului.

Un alt motiv de îngrijorare este regiunea în care sunt implementate programele de deradicalizare, contextul cultural, social și religios fiind foarte important pentru succesul operațiunii. Potrivit lui Philip Mudd, ex- ofțer CIA pe probleme privind Asia de Sud și terorismul, „*deradicalizarea nu are loc într-un vid. Unul dintre motivele eșecului programului de deradicalizare condus de SUA în Afganistan este că după eliberare, suspecții au revenit imediat în satele din zona în care sprijinul pentru insurgenții talibani este puternic*”.¹⁷⁶

Peter Neumann, membru al Centrului Internațional pentru Studiarea Radicalizării de la Kings College din Londra, consideră că deradicalizarea poate funcționa doar "*atunci când o mișcare de insurgență sau extremistă pierde teren*". Un bun exemplu este Arabia Saudită, în care violența extremistă este în prezent aproape în întregime eradicată. La polul opus se află Pakistanul, unde din cauza războiului civil, au existat complicații suplimentare.

În 1974, Robert Martinson, profesor asistent la City College din New York, a analizat 231 de programe de reabilitare și a concluzionat că "*cu câteva excepții izolate, aceste eforturi nu au avut niciun efect semnificativ asupra recidivei, raportat la infracțiunile obținute*".¹⁷⁷

Chiar dacă vorbim despre "deradicalizarea individuală" sau "colectivă", nu putem ignora puterea de îndoctrinare ideologică și limitele acestor eforturi. Principiile ideologiei teroriste sunt privite ca obligații religioase, fiind, prin urmare, foarte greu să construiești bariere în calea recidivei. Cele mai bune practici nu pot fi identificate. În schimb, fiecare țară dezvoltă diferite instrumente care se potrivesc cel mai bine propriilor modele culturale, obstacole politice sau probleme sociale și economice.

1.1 Abordări în Orientul Mijlociu

Țările din Orientul Mijlociu au dezvoltat programe de reabilitare individuală sau colectivă bazate pe executarea unor pedepse cu închisoarea, foarte diferite în abordare, motivație și rezultat, în ciuda faptului că toate au aceleași obiective finale: întoarcerea la non-violență.

¹⁷⁴ Christanto Disky *Deradicalization program a failure: Researchers*, accesat 26.06.2014, www.thejakartapost.com/news/2010/06/26/deradicalization-program-a-failure-researcher.html

¹⁷⁵ Omar ASHOUR, *Islamist De-Radicalization in Algeria: Successes and Failures*, noiembrie 2008, p. 3.

¹⁷⁶ Jason BURKE, *Fighting Terrorism: Do radicalization camps really work?*, iunie 2013, accesat la 09.06.2014, <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/09/terrorism-do-deradicalization-camps-work>

¹⁷⁷ Jessica STERN, *Deradicalization on Disengagement of Terrorists Is It Possible?*, 2010, p. 9.

Unul din primele regimuri care a abordat problema deradicalizării a fost guvernul egiptean al lui Hosni Mubarak, care încerca să exploateze diviziunile între aripile fanatice și cele relativ moderate din Al-Gama'a al-Islamiyya Group (IG)¹⁷⁸. Obiectivul a fost "*deradicalizarea colectivă*", care are drept scop moderarea orientărilor unor întregi organizații militante. Până în 2007, procesul de deradicalizare a fost consolidat, peste 15.000 de militanți IG fiind îndepărtați din tabăra salafist - jihadistă. Cu toate acestea, procesul de deradicalizarea jihadiștilor a înregistrat doar parțial succes în această țară.

Arabia Saudită a avut inițiativa în acest domeniu, implementând un program cu un succes relativ, care a cunoscut o rată de recidivă redusă. Christopher Boucek, membru al Carnegie Endowment, a analizat trei componente cheie ale strategiei saudite: prevenire (sute de programe au fost dezvoltate „*pentru a educa populația cu privire la extremismul radical cu impact semnificativ asupra percepției publice despre terorism*”), reabilitare (membri ai Comitetului consultativ al Ministerului de Interne se întâlnesc frecvent cu deținuții "*pentru a schimba interpretarea greșită a Islamului*", în multe cazuri, încurajându-se participarea familiei în procesul de reabilitare) și îngrijire (funcționarii saudiți depun eforturi pentru "*a continua reabilitarea după eliberarea deținuților*" prin formare profesională, a continuat consilierea religioasă și psihologică, precum și prin sprijin extinse prin intermediul rețelei sociale)¹⁷⁹.

Un alt exemplu este Yemen, care a lansat programul de dialog după arestarea unui număr mare de suspecți de terorism, în urma atacurilor de la 11 septembrie. Dar, potrivit experților RAND Angel Rabasa, Stacies I. Pettyjohn, Jeremy J. GHEZ și Christopher Bouček, programul yemenit nu a avut succes, în principal din cauza incapacității Guvernului de a asigura monitorizarea suspecților după eliberare.¹⁸⁰

Spre deosebire de Egipt, care s-a concentrat asupra deradicalizării colective, Yemen și Arabia Saudită au recurs la programe individuale pentru a promova un dialog religios cu deținuții.

1.2. Abordări în Asia de sud-est

În această regiune, programele au scopul să reabiliteze teroriștii din cadrul rețelei Jemaah Islamiyah, un grup secret înființat în 1993 de către doi clerici indonezieni, Abdullah Sungkar și Abu Bakar Ba'asyir. Eforturile de deradicalizare au avut loc în contextul fragmentării JI și pot fi observate două modele principale, care au influențat strategiile din întreaga regiune:

- Un model reprezentant de programele din Singapore și Malaysia - resurse, structură și obiective bine organizate;
- Modelul indonezian - condus de câțeva ofițeri de poliție, fără sprijinul altor agenții guvernamentale, precum și finanțat de donatori privați.

Singapore este, probabil, cel mai bun exemplu de ceea ce înseamnă un program cuprinzător. Aici, procesul de reabilitare începe în închisoare și continuă mult timp după eliberarea deținuților. În acest caz, nu vorbim doar despre o reabilitare psihologică, ci și despre o una socială și religioasă. Nu în ultimul rând, autoritățile pun accentul pe implicarea familiei și sprijinul comunității. Spre deosebire de alte state, în special din Europa, dialogul

¹⁷⁸ IG a fost aliat al Al-Qaeda cu care a cooperat la asasinarea președintelui Anwar al-Sadat în 1981 pentru semnarea tratatului de pace cu Israelul.

¹⁷⁹ Christopher BOUCEK, *Saudi Arabia's soft Counterterrorism Strategy: Prevention, Rehabilitation and Aftercare*, 22 septembrie 2008, <http://carnegieendowment.org/2008/09/22/saudi-arabia-s-soft-counterterrorism-strategy-prevention-rehabilitation-and-aftercare/ex3>

¹⁸⁰ Angel RABASA, Stacies I. PETTYJOHN, Jeremy J. GHEZ, Christopher BOUCEK, *Deradicalizing Islamist Extremist*, 2010, p. 52.

teologic reprezintă o componentă puternică a programelor dezvoltate în aceste țări, fiind menit să îi informeze pe extremiști despre interpretarea corectă a Islamului.

1.3. Abordări europene

În ultimii ani, autoritățile europene au introdus o gamă largă de inițiative de combatere a radicalizării în încercarea de a-i împiedica pe tinerii musulmani de a se radicaliza și, în unele cazuri limitate, de a-i deradicaliza pe militanții dedicați cauzei sau să îi convingă să renunțe să mai activeze în astfel de grupări. Diferite abordări au fost adoptate ca urmare a diferențelor religioase, culturale și sociale. Spre deosebire de țările din Orientul Mijlociu, unde programele au o importantă componentă teologică, europenii nu pot promova o interpretare a Islamului sau acest lucru este foarte dificil de realizat, în pofida faptului că unele țări mențin o relație strânsă cu biserica. Astfel, ei au ales o cale indirectă, susținând organizațiile neguvernamentale musulmane care beneficiază de suficientă credibilitate în cadrul comunității musulmane.

Începând cu anul 2005, activitatea în acest domeniu a fost ghidată de Strategia UE pentru combaterea radicalizării și recrutării, care include standarde și măsuri ce vizează prevenirea radicalizării teroriste.¹⁸¹ Însă, cu toate acestea, nu există un consens politic larg cu privire la modul de abordare a extremismului și instrumentele necesare pentru a face față acestei probleme. În prezent doar Marea Britanie, Olanda, Danemarca și Norvegia au emis o strategie națională cuprinzătoare de combatere a radicalizării, chiar dacă aproape toate țările din Europa Occidentală au adoptat cel puțin câteva inițiative de combatere a radicalizării, de multe ori doar la nivel local.

Există variații semnificative între programele europene în ceea ce privește obiectivele, structura, bugetul și filosofia acestora, în contextul în care niciuna dintre inițiative nu poate fi separată de contextul politic, cultural și legal în care a fost concepută. Cu toate acestea, există unele experiențe și lecții învățate care sunt comune tuturor statelor.

În loc să abordeze dimensiunea ideologică a extremismului, radicalizarea este văzută ca o problemă socială mai largă, legată de rata ridicată a șomajului, criminalitate, fragmentarea urbană, precum și de alte probleme sociale.

Dintre toate țările europene, *Marea Britanie* s-a confruntat cu cea mai importantă amenințare teroristă. În lucrarea lor „*Combaterea radicalizării în Europa*”, Lorenzo Vidino și James Bradon explică faptul că acest lucru este cauzat de o combinație de factori: un aflux mare de islamiști din lumea arabă și Asia de Sud, o politică extrem de tolerantă față de multiculturalism, precum și o numeroasă și tânără populație de origine pakistaneză.

Nivelul Prevenire al strategiei britanice CONTEST¹⁸² are trei obiective principale: provocarea ideologică (*provocarea ideologiei și perturbarea capacității teroriștilor de a o promova*), sprijinirea persoanelor vulnerabile (*organizațiile desemnate pentru a oferi sprijin unor astfel de persoane trebuie să fie credibile și capabile să ajungă la cei care reprezintă un risc și să se facă ascultate de aceștia*), precum și colabrarea cu sectoare cheie (*o gamă largă de sectoare contribuie la prevenirea transformării persoanelor în teroriști sau susținători ai terorismului*).¹⁸³

Guvernul britanic a relizat că nu ar putea să abordeze în mod direct extremismul și acest argument a stat la baza cooperării autorităților britanice cu organismele musulmane

¹⁸¹ Site-ul Comisiei Europene, Directoratul pentru Afaceri Interne, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/radialisation/index_en.htm

¹⁸² Strategia de combatere a terorismului are patru elemente: Prevenire (prevenirea teroriștilor), urmărire (urmărirea teroriștilor și sponsorilor lor), protecția (protejarea populației britanice) și pregătire (pregătirea pentru consecințele unui atac terorist)

¹⁸³ HM Government, Contest: The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism, July 2011, p.8, disponibil la <https://www.gov.uk/government/uploads/system/.../strategy-contest.pdf>

importante, cum ar fi Consiliul Musulman din Marea Britanie, Musulmanii Progresiști Britanici, Forumul Musulman Britanic, Consiliul musulman Sufit sau Fundația Quilliam.¹⁸⁴ Totodată, a dezvoltat și diferite proiecte menite să ajute tinerii musulmani vulnerabili să se integreze în societate și să aibă acces la piața forței de muncă și educație. Un exemplu este *M-Power*, o inițiativă locală dezvoltată în Londra de nord-vest pentru tinerii somalezi, care implică dezbateri cu privire la radicalizare, terorism, democrație și afaceri externe. Un alt exemplu este *Radical Middle Way*, un proiect sponsorizat de Guvernul britanic, prin care învățații musulmani tradiționaliști le vorbesc tinerilor musulmani britanici și denunță terorismul dintr-o perspectivă teologică. Alt proiect local include măsuri de consolidare a încrederii între poliție și instituțiile musulmane locale și o serie de inițiative conduse de poliție și destinate școlilor, care au drept scop creșterea gradului de conștientizare a riscului extremismului în rândul copiilor. Un exemplu în acest sens este *Operațiunea Nicole*, implementată în zeci de orașe, care vizează organizarea de reuniuni cu participarea reprezentanților poliției locale și membrilor comunității musulmane, care petrec un week-end de cunoaștere reciprocă într-un cadru informal, luând masa împreună, jucând fotbal. Inițiativa a dat rezultate bune, chiar depășind obiectivul de prevenire a radicalizării.¹⁸⁵

Pe de altă parte, *Germania a stabilit*, de asemenea, legături cu organizațiile și comunitățile musulmane prin o serie de inițiative (*Centru de Prevenirea și Cooperare - Clearingstelle Praventionskooperation - liniile naționale de asistență telefonică HATIF și Centrul de Consiliere privind Radicalizare - Beratungsstelle Radikalisierung, BAMF*). Diferența este că Germania nu are o strategie la nivel național, ci programe federale puse în aplicare de fiecare dintre cele 16 state federale, care sunt diferite în ceea ce privește domeniul de aplicare, obiectivele și calendarul de implementare, spre exemplu responsabilitățile serviciului de informații interne - spre deosebire de birourile de migrație și refugiați - în ceea ce privește liniile de asistență telefonică și programele de conștientizare a populației sau viabilitatea programelor de renunțare la cercurile extremiste. Astfel, serviciul de informații din Berlin folosește argumente teologice pentru a contracara interpretarea extremistă a Coranului, în timp ce alte state nu se angajează în dezbateri teologice. În Brandenburg, începând cu anul 2010, serviciul de informații a demarat *dialogurile regionale pe teme de securitate* pentru a educa publicul cu privire la radicalizare și extremismul islamist. Guvernele federale și de stat colaborează ca parte a unui grup de lucru condus de Ministerul de Interne, care are ca sarcină prevenirea extremismului și terorismului islamist. Reprezentând serviciile de securitate statale și federale la nivel mai tactic, Centrul Comun de Combatere a Terorismului (*Gemeinsames Teroarea-Abwehr Zentrum, GATZ*) a creat, în decembrie 2009, un nou grup de lucru care se ocupă exclusiv cu deradicalizarea (*AG Deradikalisierung*), însărcinat în special cu reunirea inițiativelor federale și de stat de combatere a radicalizării, schimbul de experiență și de bune practici, precum și dezvoltarea de noi politici.¹⁸⁶

184 Potrivit experților RAND, Fundația Quilliam este una dintre cele mai active și cu siguranță grupul musulman britanic cel mai vizibil implicat în combaterea radicalizării. Activitatea sa constă în activități de mass-media - diseminează articole în principalele mijloace de informare în masă britanice, instruire - a personalului guvernamental local și poliție, lucru în instituții academice, evenimente comunitare - sesiuni cu imami locali, politicieni, profesori, funcționari de poliție, dezbateri publice cu islamisti.

¹⁸⁵ În 2008, de exemplu, liderii unei moschei somaleze din Bristol au raportat la poliție prezența în rândul lor a unui convertit radical doar la câteva zile după participarea la unul dintre evenimentele Operațiunii Nicole, recunoscând că nu au făcut acest lucru mai devreme, deoarece nu aveau încredere în poliție. Bărbatul a fost ulterior condamnat de planificarea unui atac asupra unui centru comercial local.

¹⁸⁶ Der Spiegel, *Abwehr im ntern*, November 30, 2009, accesat la <http://www.spiegel.de/Spiegel/print/d-67963946.html>

Trebuie remarcat faptul că există variații importante între intervențiile puse în aplicare în Europa, una dintre ele cu privire la rolul agențiilor de aplicare a legii. În Marea Britanie, sistemul de intervenție *Channel* este în mare măsură condus de poliție. Olanda și în Danemarca, pe de altă parte, unde mai multe orașe derulează intervenții direcționate, agențiile de aplicare a legii sunt doar marginal implicate în acest proces, în timp ce în Amsterdam și Copenhaga, de exemplu, entitatea responsabilă de evaluarea și planificarea intervenției este o unitate din cadrul administrație orașului.

Concluzii

Programele de combatere a radicalizării au atras critici puternice din partea diverselor cercuri, fiind considerate ineficiente și o risipă de bani. Unii se tem că acestea încalcă libertățile civile incriminând dreptul la opinie, în timp ce alții susțin că stigmatizează populația musulmană, putând înregistra, astfel, rezultate opuse celor pentru care au fost concepute. În pofida tuturor dificultăților și controversele cu care astfel de programe se confruntă, majoritatea experților pe probleme de combatere a terorismului cred că cel puțin unele forme de combatere a radicalizării reprezintă componente importante ale unei strategii cuprinzătoare de combatere a terorismului.

Acest articol a pornit de la următoarea premisă: programele de deradicalizare sunt adaptate modelelor culturale, economice, politice, sociale și juridice specifice fiecărei țări. Deși toate eforturile au același obiectiv pe termen lung - revenirea indivizilor de la starea de radicalizare la normal - instrumentele utilizate sunt diferite de la stat la stat. Este util nu numai să identificăm cele mai bune instrumente pentru a avea un program de succes, ci, de asemenea, să înțelegem problemele comportamentale de bază care determină o persoană să adere la o rețea teroristă. De asemenea, pentru a dezvolta strategii eficiente, care pot fi puse în aplicare, trebuie să luăm în considerare contextul regional, care până acum nu a fost înțeles în mod corespunzător. Este util nu numai studiul aspectelor teoretice ale proceselor de radicalizare și deradicalizare, ci și înțelegerea motivelor care stau la baza activităților teroriste, care vor influența obiectivul final al operațiunilor. Cele mai bune planuri depind de nivelul de înțelegere a modelor culturale locale.

BIBLIOGRAFIE:

1. ASHOUR, Omar, *Islamist De-Radicalization in Algeria: Successes and Failures*, noiembrie 2008
2. BARRELLE, Kate, *Disengagement from Violent Extremism*, 2010
3. BOUCEK, Christopher, *Saudi Arabia's soft Counterterrorism Strategy: Prevention, Rehabilitation, and Aftercare*, Carnegie Endowment, 22.09.2008, <http://carnegieendowment.org/2008/09/22/saudi-arabia-s-counterterrorism-strategy-prevention-rehabilitation-and-aftercare/ux3>
4. BURKE, Jason, "Fighting Terrorism; Do deradicalisation camps really work?", în *The Guardian*, iunie 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/09/terrorism-do-deradicalization-camps-work>
5. BUTT, Riazat, TUCH, Henry, *European Counter-Radicalisation and De-radicalisation: A Comparative Evaluation of Approaches in the Netherlands, Sweden, Denmark and Germany*, ianuarie 2014, the Institute for Strategic Dialogues, London, www.strategicdialogue.org/Dederadicalisation_final.pdf

6. DISCKY, Christanto, *Deradicalization program a failure: Researchers*, www.thejakartapost.com/news/2010/06/26/deradicalization-program-a-failure-researcher.html
7. HM Government, *Contest: The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism*, iulie 2011
8. <http://carnegieendowment.org/2008/09/22/saudi-arabia-s-counterterrorism-strategy-prevention-rehabilitation-and-aftercare/ux3>
9. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/radialisation/index_en.htm
10. <http://www.bamf.de/DE/DasBAMF/Beratung/beratung-node.html>
11. <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/09/terrorism-do-deradicalization-camps-work>
12. NEUMANN, Peter, *Radikalisierung, Deradikalisierung und Extremismus*, 09.07.2013, <http://www.bpb.de/apuz/164918/radikalisierung-und-extremismus?p=all>
13. PORGES, Marisa, Stern, Jessica, "Getting Deradicalization Right", *Foreign Affairs*, mai-iunie 2010
14. RABASA, Angel, PETTYJOHN, Stacies, GHEZ, J. Jeremy BOUCEK, Christopher, *Deradicalizing Islamist Extremist*, RAND Corporation 2010
15. STERN, Jessica, *Deradicalization or Disengagement of Terrorists - Is It Possible*, 2010
16. VIDINO, Lorenzo, BRADON, James, *Counter Radicalization in Europe*, 2012

SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL CRIZEI UCRAINENE

Vasile CROITORU

Lector superior, cercetător științific, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Academia Militară a Forțelor Armate "Alexandru cel Bun", Chișinău, Republica Moldova, e-mail: croitoru75@gmail.com

Rezumat: *Criza ucraineană a apărut ca urmare a incompatibilității dintre obiectivele Uniunii Europene, stabilite prin Parteneriatul Estic și interesele geopolitice ale Federației Ruse. A generat repercusiuni considerabile asupra sistemului european de securitate, constituind, concomitent, și o renunțare la utilizarea dreptului internațional ca instrument de reglementare a comportamentului statelor din zona est-europeană. Ucraina a suportat consecințe dramatice, ca rezultat al anexării peninsulei Crimeea de către Federația Rusă, precum și izbucnirea unui conflict armat în regiunile Lugansk și Donețk. Criza ucraineană a determinat Republica Moldova să-și revadă sistemul de securitate, pentru a elimina riscurile de ordin intern și extern, care sporesc starea de insecuritate a statului. Sistemul de securitate moldovenesc trebuie să fie adaptat noului context geopolitic regional, deoarece criza ucraineană a conturat o serie de tendințe îngrijorătoare pentru Republica Moldova.*

Cuvinte cheie: *criză, securitate, anexare, conflict, riscuri, vulnerabilități, context geopolitic, neutralitate.*

Introducere

Secolul XXI este marcat de două procese la nivelul continentului european și anume, extinderea NATO, precum și extinderea UE. Totodată, se observă o tendință de manifestare accentuată a Federației Ruse pe continental european, și anume dorința acesteia de a pune bazele unei structuri supranaționale (Uniunea Eurasiatică), al cărei nucleu îl reprezintă Rusia, Belarus și Kazahstan în care vor încerca să fie atrase și alte țări ex-sovietice. Aceste procese influențează în mod direct sistemul de securitate europeană.

Atât NATO, cât și UE s-au extins până la hotarele fostei URSS (trei țări din fosta Uniune Sovietică sunt parte a UE și NATO, - Țările Baltice). Granița NATO a ajuns în anul 2004, iar UE în anii 2004 și 2007. Alianța nu manifesta tendințe clare de extindere spre est, pentru a fi atrase în această structură și alte state ex-sovietice. Schimbarea atitudinii s-a produs ca urmare a conflictului ruso-georgian din august 2008; asta chiar dacă la Summit-ul NATO de la București din luna aprilie a aceluiași an au fost exprimate mesaje clare, totuși nu li s-a oferit o perspectivă concretă de aderare Ucrainei și Georgiei.

Tendințele Georgiei de a adera la NATO au costat-o pierderea Abhaziei și Osetiei de Sud, ca urmare a unui război cu Federația Rusă în august 2008. În schimb, UE în 2009 a lansat, la Praga, proiectul Parteneriatului Estic, care oferă cadrul pentru consolidarea relațiilor dintre Uniune și șase țări ex-sovietice (Belarus, Ucraina, R. Moldova și Georgia, Armenia și Azerbaidjan) în plan politic, economic și cultural.

Moscova consideră aceste state ca zonă exclusivă a intereselor sale geopolitice și nu acceptă ca cele șase țări ale Parteneriatului Estic să se asocieze cu UE. Interpretarea Moscovei conține raționamente în primul rând geopolitice, ceea ce s-a observat din declarațiile

oficialilor de la Kremlin.¹⁸⁷ Acțiunile Moscovei în relație cu Ucraina și Armenia în preajma Summit-ului Parteneriatului Estic de la Vilnius sunt argumente relevante în acest sens, dar și acțiunile ulterioare ale Federației Ruse în Ucraina, în legătură cu anexarea Crimeii și a provocărilor separatiste din sud-estul teritoriului ucrainean, relevă, de asemenea, faptul că Moscova nu acceptă orientarea Ucrainei spre direcția euroatlantică. Acțiuni mai pronunțate ale Rusiei față de Republica Moldova se vor manifesta numai după ce Moscova își va consolida poziția în anumite regiuni din sudul Ucrainei.

1. Abordarea securității regionale în contextul crizei ucrainene

Prin politica sa de extindere, UE a dezvoltat o adevărată putere soft în tandem cu NATO, nu doar pentru fostele țări socialiste, dar și pentru cele ex-sovietice, prin norme, reguli și instituții în stil occidental, care reformează din temelii domeniile de bază ale statului (politic, economic, social, militar, de securitate etc.). Extinderea și procesele transformatoare ale UE au avut un rol important pentru statele vecine. Țările incluse în politica Europeană de Vecinătate, plasate la granița estică a UE, care apoi au fost incluse în cadrul Parteneriatului Estic, au fost supuse aceleiași atracții față de UE, însă nu li s-a acordat o perspectivă clară pentru integrare. Oferta în cadrul Parteneriatului Estic e mult mai consistentă prin Acordul de Asociere și Acordul Aprofundat și Cuprinzător de Liber Schimb al UE și include liberalizarea regimului de vize, acces pe piața comună, călătoriile fără vize, în cazul în care sunt respectate regulile de securitate și nu apare exces de imigrație.¹⁸⁸

Politica Europeană de Vecinătate a fost lansată în 2003, Rusia fiind invitată să fie parte a acestei politici, însă a refuzat, considerând că deține un rol prea important pentru a fi tratată la fel ca celelalte țări. Rusia a optat pentru relații bilaterale aparte cu Uniunea Europeană. De atunci, Moscova s-a concentrat, tot mai mult, pe construirea propriului proiect integraționist, ca alternativă la cel european. Prin aplicarea acestei strategii, utilizând puterea soft, Moscova și-a propus să-și readucă controlul total asupra țărilor ex-sovietice, și anume prin Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan (2010), Uniunea Eurasiatică (2014), iar Ucraina nu putea fi văzută ca absentă în cadrul acestor proiecte.¹⁸⁹ Ultimele valuri de extindere ale NATO și UE până la hotarele fostei Uniuni Sovietice au declanșat o concurență care, în anumite momente, a generat o confruntare între modelele lansate de cele două părți în ceea ce privește statele care au fost ulterior incluse în cadrul Parteneriatului Estic, iar criza ucraineană este un exemplu elocvent.

Specificul statelor din cadrul Parteneriatului Estic este diferit în comparație cu al celor foste socialiste sau al Țărilor Baltice, iar vulnerabilitățile cu care se confruntă acestea au devenit mai clare pentru UE. Chiar dacă modelul de dezvoltare a UE reprezintă o atracție puternică pentru anumite state din cadrul Parteneriatului Estic, vulnerabilitățile acestora sunt foarte mari în raport cu Rusia, iar cazul Ucrainei a demonstrat acest lucru. Criza ucraineană a produs schimbări în abordarea relațiilor internaționale, iar paradigma politicii de putere a devenit o viziune cheie în relațiile cu Federația Rusă.¹⁹⁰

Criza ucraineană, prin ambele sale componente, - anexarea Crimeii și conflictul militar din Lugansk și Donețk, - a ridicat discuții legale de viabilitatea principiilor pe care se bazează sistemul european de securitate, și anume respectul pentru egalitatea suverană a statelor,

¹⁸⁷ Angela Gramada, *Parteneriatul Estic - momentul pentru o politica externa estica a Uniunii Europene?* <http://www.cseea.ro/ro/publicatii/printare/brief-analysis/politica-europeana-de-vecinatate>, (Accesat 10.03.2015).

¹⁸⁸ Iulian Chifu, *Geopolitica regiunii extinse a Mării Negre după criza ucraineană*, Impact Strategic, Nr.3[52]/2014, București p.8.

¹⁸⁹ Leonid Litra, *Viitorul Parteneriat va trebui axat pe o dimensiune de securitate și de cooperare în domeniul energetic*, <http://www.europalibera.org/content/article/26889156.html> (Accesat 10.03.2015).

¹⁹⁰ Iulian Chifu, *op.cit.*, p. 9.

integritatea lor teritorială, inviolabilitatea frontierelor, neutilizarea forței sau amenințarea cu forța, soluționarea pașnică a disputelor, neamestecul în treburile interne, respectarea drepturilor omului etc.¹⁹¹ Totodată, apar întrebări ce țin de funcționarea acordurilor ce oferă baza juridică de reglementare a comportamentului statelor de pe continentul european, și anume - Actul Final de la Helsinki în 1975, Carta de la Paris pentru o Nouă Europă din 1990, Declarația de la Lisabona din 1996, Carta Securității Europene din 1999 etc.; respectiv, apare o întrebare firească: dacă nu a fost respectat Memorandumul de la Budapesta din 1994 cu privire la asigurarea integrității Ucrainei de către Moscova, atunci Rusia mai poate garanta respectarea tuturor acordurilor și tratatelor pe care le-a semnat cu alte state?

După căderea Uniunii Sovietice, Moscova a încercat să-și asume un rol pronunțat și deosebit de important în chestiunile politice și economice ale Europei, mai ales în zona statelor ex-sovietice. Dacă privim astăzi arhitectura europeană de securitate, atunci pilonii acesteia sunt formați din NATO, ca structură politico-militară; Uniunea Europeană, ca o structură politico - economică; Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), ca forum politic și de securitate.¹⁹² Dacă primii doi piloni reprezintă structuri complementare și sincronizate, cel de-al treilea pilon este, la moment, intens disputat, deoarece ține de rolul OSCE în regiunea din afara spațiului acoperit de primii doi piloni. Deci, pentru sistemul de securitate european, OSCE, trebuie să prevină și să gestioneze crizele și conflictele, și să promoveze unui spațiu comun de securitate.

Evenimentele din Ucraina interpretează comportamentul Rusiei ca unul revizionist. Acest revizionism nu se regăsește strict în manifestarea evenimentelor de pe Euro-maidanul din Kiev, ci își are originile în destrămarea Uniunii Sovietice și neacceptarea Moscovei ca fostele state sovietice să se integreze în alte spații decât cel rusesc. Acest argument reiese din declarațiile lansate de reprezentanți ai elitei politice de la Moscova, inclusiv de președintele rus Vladimir Putin, care califică destrămarea URSS ca fiind "cea mai mare catastrofă a secolului trecut".¹⁹³

Comportamentul revizionist al Rusiei a fost manifestat prin: nerespectarea acordurilor din Declarația finală a summit-ului OSCE de la Istanbul 1999, privind retragerea forțelor militare din Republica Moldova și Georgia; retragerea din Tratatul Forțelor Convenționale din Europa în 2007, războiul ruso-georgian din 2008 și anexarea Crimeii în anul 2014. Aceste acțiuni impun o regândire a securității în Europa și anume în spațiul post-sovietic, iar paradigma liberală a relațiilor internaționale este înlocuită cu cea a politicii de putere, deoarece prevederile dreptului internațional se ciocnesc cu interesele statului rus, revenit militar după destrămarea URSS și a blocului socialist. Astfel, Rusia nu a abandonat ideea sferelor de influență și strategia geopolitică a vecinătății sale, formată din state cu suveranitate limitată, pentru a-și proteja interesele geopolitice, aplicând instrumentul de așa-numită protecție a concetățenilor sau compatrioților din fosta URSS.¹⁹⁴

Argumentele pe care le invocă Moscova pentru a-și justifica acest comportament revizionist sunt legate de procesele integraționiste care s-au manifestat în Europa prin extinderea succesivă a NATO, a UE și lansarea proiectului Parteneriatului Estic, care inițial, era prevăzut pentru șase state din spațiul fostei Uniuni Sovietice (Ucraina, Belarus, Moldova, Georgia, Armenia și Azerbadjan). Kremlinul nu și-a permis să piardă influența asupra a încă șase state, pe lângă cele trei țări baltice care au aderat la cele două organizații. Din cele 14

¹⁹¹Cornel Ciurea, *Criza din Ucraina și impactul ei asupra sistemului de securitate al Republicii Moldova*, Asociația pentru Politică Externă, Chișinău, 2015, p. 3.

¹⁹²Cornel Ciurea, *op.cit.*, pp. 7-9.

¹⁹³<http://www.hotnews.ro/stiri-international-10726616-vladimir-putin-urss-fost-marea-rusie-destamarea-uniunii-cea-mai-mare-catastrofa-geopolitica-din-secolul-trecut.htm>, (Accesat 28.04.2015).

¹⁹⁴Iulian Chifu, *op.cit.*, p. 10.

state care au obținut independența în 1991 față de URSS, doar 5 state ar fi rămas în structurile dominante ale Moscovei, - cele din Asia Mijlocie (Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadjikistan și Kirghizstan). Presiunea geopolitică exercitată de Moscova asupra unor state din cadrul Parteneriatului Estic le-a determinat pe unele să renunțe la semnarea Acordurilor de Asociere (Armenia și parțial Azerbadjan).

Cea mai mare nemulțumire pentru Rusia, totuși, reprezintă extinderea succesivă a NATO.¹⁹⁵ Criza ucraineană reprezintă momentul cel mai tensionat al relațiilor Moscovei cu Occidentul și, totodată, a eliminat încrederea față de Federația Rusă din partea SUA, NATO și UE, precum și din partea majorității statelor vecine ale Rusiei. Mecanismele de asigurare a securității regionale au fost puse sub semnul întrebării.

Un aspect aparent paradoxal în ceea ce privește acțiunile recente ale Moscovei, constă în aceea că anexarea Crimeii, în viziunea acesteia, nu reprezintă o încălcare a dreptului internațional, ci o realizare a unui drept istoric. Din cauza situației tensionate din Ucraina, s-a instalat o stare de insecuritate regională și o răcire profundă a relațiilor Est-vest.

Ca urmare a sancțiunilor impuse de către Occident, are loc o marginalizare, chiar excludere a Rusiei din diferite structuri de dialog al marilor puteri ca G7, anterior G8; Consiliul NATO-Rusia etc. Pe termen lung această lipsă de dialog, ar putea influența comportamentul ulterior al Moscovei asupra regiunii din vecinătatea sa. Până la criza ucraineană se credea că între modelul Uniunii Europene și cel al Uniunii Euro-asiatice nu sunt contradicții și nici concurență geopolitică, statelor sugerându-li-se că pot beneficia de oportunități de colaborare. În prezent, statele Parteneriatului Estic trebuie să decidă în ce structură vor să fie parte, asta în timp ce sunt supuse unor presiuni puternice ale Moscovei de a nu se asocia la UE.

Evenimentele anului 2014 au readus în prim-plan preocuparea față de domeniul apărării din partea statelor din regiunea est-europeană, ca urmare a concentrării militare ruse în peninsula Crimeea, dar și în estul Ucrainei, necontrolat de Kiev. Totodată, are loc și o concentrare de forțe ale NATO în țările plasate în flancul estic. S-au intensificat și exercițiile militare la hotarul între NATO/UE și Rusia din partea ambelor părți. Preocuparea de bază a Moscovei ține de viitorul statut al țărilor din estul Europei, iar potrivit intereselor acesteia, statele respective, în special Ucraina, ar trebui să-și mențină neutralitatea, îndeplinind funcții de state tampon, iar extinderea ulterioară a NATO și UE să fie aprobată de Rusia. Asta ar însemna eliminarea prezenței UE în regiune și controlarea politicii interne și externe a acestor state din partea Kremlinului.¹⁹⁶

La momentul actual, Rusia este a doua putere militară a lumii, după SUA și va rămâne, cel puțin în viitorul prognozabil, principala putere militară din spațiul est-european. Rusia are o importantă prezență istorică, culturală și economică în majoritatea țărilor ex-sovietice, dar factorul care trece cel mai puțin observat este capitalul de imagine pe care îl mai are în toate aceste state datorită dominării spațiului informațional.

Soluționarea tuturor conflictelor „înghețate” sau „fumegânde” din zona est-europeană nu va fi posibilă atâta timp, cât va exista un antagonism est-vest. Cred că în bună parte situațiile de criză cu care se confruntă acum atât vestul Europei, cât și estul continentului, se datorează lipsei unei clarități cu privire la finalitatea extinderii Uniunii Europene și a Parteneriatului Estic, dar și a Organizației Atlanticului de Nord.¹⁹⁷

¹⁹⁵ John J. Mearsheimer, „*Why the Ukrainian Crisis is the West fault: The Liberal Delusions that Provoked Putin*”, in *Foreign Affairs* Sept - Oct 2014.

¹⁹⁶ Cornel Ciurea, *Op.cit.*, pp. 7-9.

¹⁹⁷ Petru Bogatu, Oleg Serebrian, *Suntem într-o situație de cvasi-dependență de structurile de securitate regionale și internaționale*, <http://www.europalibera.org/articleprintview/26901712.html>, (Accesat 16.03.2015).

Nu este posibilă o soluționare rapidă a acestei crize în favoarea Ucrainei, dar nici nu putem exclude o schimbare radicală a conjuncturii geopolitice într-un deceniu ori un sfert de secol. Regiunea est-europeană are o „climă geopolitică“ foarte nestatornică. Chiar dacă cele trei state care au semnat Acordurile de Asociere și Liber Schimb cu Uniunea Europeană, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, s-au confruntat cu mișcări separatiste alimentate de la Moscova, iar Georgia și Ucraina au pierdut teritorii în favoarea Rusiei, doar Moldova având un conflict cu o finalitate încă neclară.

În opinia noastră, pentru ca UE să-și atingă obiectivele în zona vizată prin Parteneriatul Estic, este necesară modificarea strategiei. Doar utilizarea componentei soft a puterii nu asigură eficiență maximă într-un spațiu în care există o altă putere care utilizează instrumente hard.¹⁹⁸ Acum este evident că UE trebuie să-și adapteze instrumentele la realitățile din spațiul est-european.

2. Securitatea Republicii Moldova în contextul schimbărilor apărute la nivelul mediului regional de securitate

O viziune realistă asupra securității Republicii Moldova trebuie abordată prin prisma poziției geografice. Totuși, geopolitica Republicii Moldova este specifică, dacă se iau în considerare toate aspectele și variabilele regionale (teritoriul Ucrainei, Marea Neagră, Caucazul, Orientul Mijlociu etc.). Totodată, Republica Moldova se află la frontiera centrelor de putere, având granița directă cu UE și NATO, și indirectă cu Federația Rusă. Poziția geografică a Republicii Moldova este sursa unor dezavantaje, deoarece este localizată în spațiul de interese geopolitice vitale ale Federației Ruse și, totodată, în apropiere de celelalte zone enumerate mai sus.

Politica de neutralitate a Republicii Moldova influențează Ucraina, precum și comportamentul Rusiei, față de Chișinău și Kiev. Ca urmare a ultimelor evenimente în context regional, s-a demonstrat că securitatea statală a Republicii Moldova este influențată direct de securitatea Ucrainei, și viceversa. În opinia noastră, o situație mai bună pentru Republica Moldova e ca Ucraina să nu intre sub controlul Moscovei, deși Kievul a pierdut Crimeea și se luptă cu separatiștii în sud-estul țării. Intrarea Ucrainei sub controlul Rusiei atrage și intrarea Moldovei sub același control. Gradul de presiune geopolitică asupra Moldovei depinde de gradul de rezistență a Ucrainei față de Rusia. Chiar dacă Ucraina și Moldova sunt țări cu trăsături diferite (teritoriu, populație, economie, putere statală), sunt privite în bloc (în comun) de Moscova, însă cedarea uneia presupune cedarea celeilalte părți, iar datorită poziției pe care o deține, Republica Moldova se consideră protejată într-un anumit fel de Ucraina.

Ca urmare a unor presiuni geopolitice continue din partea Kremlinului, nu se exclude varianta ca Ucraina să reziste presiunilor, în schimb ca Moldova să cedeze în fața Rusiei (în cazul schimbării guvernării sau al unor provocări); atunci, prin teritoriul Republicii Moldova ar crește presiunea asupra Ucrainei și ar diminua gradul de rezistență a Kievului. Actualmente, Republica Moldova și Ucraina sunt două state care sunt interdependente din perspectiva securității naționale. O diminuare a presiunii ruse în raport cu cele două state ar putea fi contracarată cu sprijinul NATO, UE, SUA. Ambele percep amenințarea rusă la modul direct, însă un mic avantaj îl deține R. Moldova, datorită faptului că nu se află la frontieră directă cu Rusia. Atât Chișinăul, cât și Kievul sunt privite de Moscova ca aparținând sferei sale de influență, chiar dacă ar menține politici de neutralitate (așa cum a fost cazul Finlandei în perioada Războiului Rece). Menținerea unui echilibru între NATO și Rusia, prin politica de neutralitate a Chișinăului și Kievului, ar deveni inefficientă în cazul în care Rusia nu respectă

¹⁹⁸ Leonid Litra, *op.cit.*

dreptul internațional și alte acorduri pe care și le-a asumat, afectând în mod direct securitatea Ucrainei și a Moldovei.¹⁹⁹ Astfel, evenimentele din contextul regional scot în evidență vulnerabilitățile Republicii Moldova, precum și riscurile și amenințările de securitate, forțând Chișinăul să ia măsuri rapide și eficiente pentru a face față acestora. Politica externă și cea internă a Republicii Moldova trebuie să se încadreze în limitele minime ale ”marjei de eroare”. ”Marjele de eroare”, în viziunea lui G. Friedman, constau din două părți: tipurile de pericole cărora un stat trebuie să le facă față și cantitatea de putere pe care o posedă un stat.²⁰⁰

Moscova interpretează relațiile Republicii Moldova, precum și ale statelor din Parteneriatului Estic care au semnat Acorduri de Asociere cu UE, nu ca pe niște relații tehnice și comerciale, ci ca pe niște acorduri cu efecte geopolitice, asemănătoare stilului său caracteristic, în a-și asigura supremația politică și economică față de aceste state. Așadar, prin prisma dimensiunii geopolitice, Rusia califică aceste acorduri cu UE drept căi de ieșire din propria zonă de control și intrarea în sfera de influență a Uniunii Europene, și ulterior, a NATO.²⁰¹

Moscova utilizează toate instrumentele geopolitice pentru a-și conserva influența în zona statelor ex-sovietice, dar acțiunile sale recente în raport cu Chișinăul (cum ar fi interzicerea produselor moldovenești pe piața Federației Ruse) au determinat Republica Moldova să-și reorienteze considerabil comerțul către țările Uniunii Europene.²⁰² Dacă economia moldovenească se confruntă în prezent cu o situație dificilă, atunci perspectiva asocierii cuprinde efecte benefice, deoarece se elimină monopolul comercial cu Federația Rusă, folosit ca instrument de presiune asupra Chișinăului.

Atât repercusiunile crizei ucrainene asupra sistemului european de securitate, cât și modificarea hărții politice din estul european au determinat Republica Moldova să-și revadă propriul sistem de securitate. Actualul context regional oferă prilej pentru o analiză profundă a politicii de neutralitate, pe care Moldova și-a asumat-o constituțional din 1994.

Neutralitatea nu a fost atât o necesitate pentru Republica Moldova, cât un interes geostrategic al Rusiei. Interesul Rusiei este ca Moldova să-și mențină neutralitatea. Moscova a insistat și insistă în continuare pe neutralitate, deoarece în felul acesta Republica Moldova este menținută în sfera sa de influență, pentru că neutralitatea garantează Rusiei nesemnarea de către Moldova a unor acorduri politico-militare cu alte state sau organizații, cum ar fi NATO. În opinia noastră, Rusia beneficiază de neutralitatea Republicii Moldova, aceasta jucând rolul de ”zonă tampon”, care îndeplinea și îndeplinește în continuare o funcție geostrategică pentru Rusia, diminuând la maxim influența altor state sau actori, furnizori de securitate.

Pe perioada independenței Republicii Moldova, politica externă a Chișinăului în raport cu Moscova se schimba în funcție de gradul de presiune al acesteia din urmă. La creșterea presiunii, Chișinăul manifesta flexibilitate pentru a reduce tensiunea în relațiile moldo-ruse. În ansamblu, relațiile între Chișinău și Moscova au evoluat din 1991 până în prezent mai mult conflictual decât normal. În mare parte, tensiunile dialogului moldo-rus au apărut din cauza conflictului transnistrean (problemă care s-a menținut de-a lungul a peste două decenii) și din cauza tendințelor de integrare a Republicii Moldova în comunitatea europeană. Se poate considera că prin politica de neutralitate impusă Moldovei, Rusia controlează politica externă

¹⁹⁹ Vasile Croitoru, *Republica Moldova – NATO, între politica neutralității și necesitatea cooperării*, Revista Militară nr. 1 (11) 2014, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Chișinău, pp. 26-28.

²⁰⁰ George Friedman, *Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI*, București, Litera, 2009, pp. 48-49.

²⁰¹ John J. Mearsheimer, *op.cit.*

²⁰² Anneli Ute Gabanyi, *De ce este atât de deranjată Rusia de apropierea Moldovei de Uniunea Europeană*, www.europalibera.org/articleprintview/25451536.html, (Accesat 10.07.2014).

a Chișinăului, controlează relațiile politice și economice, utilizând diverse instrumente pentru a nu permite independența de Moscova.

Situația din Ucraina determină Republica Moldova să aibă o nouă abordare cu privire la politica de neutralitate (analizând și implicarea Rusiei în problemele interne ale Moldovei din 1992 până în prezent). Neutralitatea trebuie regândită prin prisma tuturor riscurilor care provin din exterior, în special din direcția Rusiei. Moscova impune o neutralitate falsă Republicii Moldova, prin menținerea forțelor armate în zona transnistreană.

Schimbarea hărții politice în zona de est a Europei de către Rusia necesită o abordare diferită a politicii de neutralitate, din rațiuni de securitate. Aceasta ar trebui să includă intensificarea cooperării cu NATO, precum și cu anumite state cu capacitatea de a fi furnizori de securitate în regiune. Republica Moldova nu are capacitatea de a-și asigura unilateral securitatea, deoarece în regiune e aplicat principiul politicii de putere, iar prevederile dreptului internațional, normele constituționale și acordurile pe care le-a semnat Rusia la nivel internațional sunt încălcate flagrant (totodată, trebuie de accentuat că și decalajul de putere între Moldova și Rusia este enorm). Republica Moldova dorește să promoveze stabilitatea menținându-și neutralitatea, dar circumstanțele prezente o obligă să regândească politica respectivă.

Într-un context regional tensionat, Moldovei îi este necesară o intensificare a colaborării cu NATO, deoarece Rusia are suficiente pârghii să influențeze situația din interior, conform intereselor sale. Situația din regiune va fi tensionată și pe viitor, de aceea Republica Moldova trebuie să obțină garanții de securitate prin încadrarea sa în structurile euro-atlantice. Chiar dacă-și menține neutralitatea, Moldova mai trebuie să-și pregătească armata, pentru a avea capacitatea de a se apăra în cazul agresiuni externe. În condițiile actuale, Chișinăul are nevoie de mai mult sprijin extern occidental, pentru a-și dezvolta politicile de securitate. Pe termen scurt și mediu, este extrem de puțin probabil ca NATO să propună Republicii Moldova să adere, mai mult, nici Republica Moldova nu ar putea răspunde acestei oferte, dat fiind că nu îndeplinește condițiile necesare aderării.

Înțelegerea adecvată a contextului geopolitic și dezvoltarea unor politici de securitate inteligente și eficiente, poate minimiza riscurile externe și să se mențină un echilibru la nivel regional. Moldova și-a asumat neutralitatea, având, preponderent o politică de nealinieră, și nu de neutralitate. Atât asocierea la UE, cât și eventuala aderare ulterioară vor face neutralitatea formală.²⁰³

Pentru a elimina riscurile de ordin intern și extern, care sporesc starea de insecuritate a statului, sistemul de securitate moldovenesc trebuie adaptat noului context geopolitic regional, deoarece criza ucraineană a conturat o serie de tendințe îngrijorătoare pentru Republica Moldova. Autoritățile sunt preocupate de starea sistemului național de securitate (instituții, legislație, resurse umane, logistică, finanțare etc.). Pentru început, e necesară crearea unui cadru normativ concret cu privire la aspecte ce țin de domeniul securității interne a țării; apoi, reformarea instituțiilor care au drept competență securitatea statului și adaptarea atribuțiilor instituționale la realitățile specifice ale Republicii Moldova.

Un aspect aparte care influențează starea de securitate a Republicii Moldova este reprezentat de regimul separatist de la Tiraspol. Criza ucraineană demonstrează că Transnistria nu reprezintă același obiectiv pentru Rusia ca și Crimeea, ci îndeplinește un rol de piedică pentru Moldova. În anii '90 regiunea transnistreană era instrumentată ca piedică de apropiere a Moldovei cu România, ulterior, ca piedică de orientare către UE. Odată cu manifestarea crizei ucrainene, nu doar Transnistria, ci și Găgăuzia sunt folosite ca niște frâne în procesul de asociere a Moldovei cu UE. Totodată, nu este exclus ca cele două regiuni ale

²⁰³ Vasile Croitoru, *op.cit.*, pp. 29-30.

Moldovei să fie instrumentate de Rusia pentru a destabiliza și regiunea ucraineană Odessa, aceasta având hotar direct cu ambele regiuni moldovenești, transnistreană și găgăuză.

După ce Kievul și-a schimbat atitudinea față de regimul separatist de la Tiraspol, securizând frontiera moldo-ucraineană pe segmentul transnistrean, din cauza conflictului cu Rusia în regiunile Lugansk și Donețk, Chișinăul s-a manifestat moderat, străduindu-se să mențină un dialog în cadrul procesului de negocieri. Dar, problema transnistreană, percepută anterior ca un conflict interetnic intern, este plasată actualmente în categoria disputelor geopolitice. Se observă și o diminuare a atenției față de această problemă la nivel internațional. Totodată, se pune problema dacă acest conflict mai poate fi reglementat prin metode pașnice. Acest fapt se traduce prin lipsa de eficiență a formatului internațional 5+2 de reglementare a conflictului transnistrean, atenția comunității internaționale fiind concentrată pe conflictul din regiunea Donbass din sud-estul Ucrainei.

Înrăutățirea relațiilor între Kiev și Moscova nu a atras după sine înrăutățirea relațiilor între Chișinău și Moscova. Chișinăul a menținut o politică moderată față de Moscova, evitând o confruntare directă moldo-rusă, în comparație cu statul ucrainean. Acțiunile Kremlinului s-au manifestat prin blocarea exporturilor moldovenești, prin implicarea în treburile interne a Moldovei și prin acțiuni provocatoare de destabilizare a situației în diferite regiuni. Chișinăul nu a cedat acțiunilor provocatoare ale Moscovei, evitând declarațiile belicoase, și a depus eforturi pentru a demonstra că dorește o colaborare normală cu Rusia, iar aspirația de integrarea europeană nu blochează intențiile de colaborare și nu întrerupe relațiile cu Rusia. Totuși, Moscova nu a manifestat interesul de a păstra o agendă pozitivă cu Chișinăul, aplicându-i sancțiuni economice.

Evitarea unei relații conflictuale cu Rusia poate fi văzută ca o politică eficientă. Sunt state, care, cel puțin până la criza din Ucraina, au menținut relații bune, dar și o deschidere față de Rusia și nu au avut perturbări în parcursul lor european. Și Moldova încearcă să nu intre în conflict cu Rusia, vrea să reducă excesele venite din partea Moscovei în procesul de apropiere a Chișinăului de Uniunea Europeană. Autoritățile de la Chișinău depun eforturi pentru a evita capcanele Moscovei de a fi atrase în conflict. Această prudență este dictată și de faptul că o bună parte din emigranții moldoveni muncesc în Federația Rusă.²⁰⁴ Aparent "neglijată", menținându-și parcursul european, Republica Moldova este supusă unei presiuni geopolitice din partea Rusiei, prin sancțiuni economice, provocări în zona de securitate și în alte regiuni ale țării. Consider că pentru Chișinău, precum și pentru Bruxelles, aceste provocări sunt exprimate de Moscova în semn de dezacord față de implementarea Parteneriatului Estic.

Concluzii

Criza ucraineană a determinat Uniunea Europeană să-și revadă conținutul strategiei implementate prin Parteneriatul Estic. În prezent, doar trei state din șase, se mențin pe linia Parteneriatului Estic (Moldova, Ucraina și Georgia), iar continuarea proceselor de asociere este un examen dur și plin de provocări din partea Rusiei. Anexarea Crimeii și războiul din sud-estul Ucrainei au redus încrederea în mecanismele de funcționare a dreptului internațional.

Conflictul din Ucraina face necesar ca Uniunea Europeană să-și eficientizeze instrumentele aplicate la frontiera sa estică. După felul cum a reacționat în timpul crizei ucrainene, s-a observat că Bruxelles a demonstrat că deține capacități limitate de intervenție în regiune pentru a participa la gestionarea crizei. Totodată, s-a evidențiat că relația dintre

²⁰⁴ Anneli Ute Gabanyi, *op.cit.*

Uniunea Europeană și Uniunea Economică Eurasiatică nu mai este privită ca una de cooperare sau de competiție, ci ca o rivalitate geopolitică a două sisteme de valori politice și economice.

Este necesar ca statele din cadrul Parteneriatului Estic să reziste presiunilor din partea Moscovei și să fie susținute de către țările occidentale, membre ale NATO și UE, pentru a nu fi transformate în sateliți geopolitici ai Rusiei. Un aspect important ar fi acordarea perspectivei clare de aderare la structurile euroatlantice. În actuala situație, Ucraina și Republica Moldova se văd nevoite să aprofundeze procesul de integrare europeană, iar semnarea Acordului de Asociere cu UE trebuie să fie doar o etapă tranzitorie.

Republica Moldova nu poate identifica o soluție militară pentru a-și asigura propria securitate, deoarece este țara cu cel mai mic buget militar. De aceea Moldova este într-o situație de quasi-dependență de structurile de securitate regionale și internaționale. Soluția trebuie să fie, mai degrabă, de natură diplomatică. Soluții militare nu sunt nici pentru alte state vecine, chiar cele care fac parte din Alianța Nord Atlantică. Majoritatea dintre ele nu au soluții militare. Republica Moldova poate miza doar pe solidaritatea euroatlantică. Rusia a demonstrat că nu este un partener strategic veritabil și că nu respectă statutul de neutralitate nici al Ucrainei, nici al Moldovei. Neutralitatea este o formalitate dacă nu are garanții internaționale. Ucraina a avut garanții care într-adevăr au fost încălcate flagrant, dacă ne referim la Memorandumul de la Budapesta.

Republica Moldova poate miza doar pe o relație bilaterală cu partenerii occidentali. Acum nu se poate pune problema aderării sale la Alianța Nord Atlantică, sub aspect practic această aderare este puțin probabilă. Dar o relație bilaterală cu Statele Unite, cu unele țări europene și nu în ultimul rând cu România, ar putea rezolva problema securității, în plus, ar putea conferi Republicii Moldova o anumită siguranță, ar putea contribui la securizarea hotarelor statului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Angela Gramada, Parteneriatul Estic - momentul pentru o politica externa estica a Uniunii Europene? <http://www.cseea.ro/ro/publicatii/printare/brief-analysis/politica-europeana-de-vecinatate>, (Accesat 10.03.2015).
2. Anneli Ute Gabanyi, De ce este atât de deranjată Rusia de apropierea Moldovei de Uniunea Europeană?, www.europalibera.org/articleprintview/25451536.html; (Accesat 10.07.2014).
3. Cornel Ciurea, Criza din Ucraina și impactul ei asupra sistemului de securitate al Republicii Moldova, Asociația pentru Politică Externă, Chișinău, 2015.
4. George Friedman, Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI, București, Litera, 2009.
5. <http://www.hotnews.ro/stiri-international-10726616-vladimir-putin-urss-fost-marea-rusie-destamarea-uniunii-cea-mai-mare-catastrofa-geopolitica-din-secolul-trecut.htm>, (Accesat 28.04.2015).
6. Iulian Chifu, Geopolitica regiunii extinse a Mării Negre după criza ucraineană, Impact Strategic, Nr.3[52]/2014, București, p.7-16.
7. John J. Mearsheimer, „Why the Ukrainian Crisis is the West fault: The Liberal Delusions that Provoked Putin”, in Foreign Affairs Sept - Oct 2014.
8. Leonid Litra, Viitorul Parteneriat va trebui axat pe o dimensiune de securitate și de cooperare în domeniul energetic, <http://www.europalibera.org/content/article/26889156.html>, (Accesat 10.03.2015).

9. Petru Bogatu, Oleg Serebrian, Suntem într-o situație de cvasi-dependență de structurile de securitate regionale și internaționale, <http://www.europalibera.org/articleprintview/26901712.html>, (Accesat 16.03.2015).
10. Vasile Croitoru, Republica Moldova – NATO, între politica neutralității și necesitatea cooperării, Revista Militară nr. 1 (11) 2014, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Chișinău, p. 17-34.

RUSIA ȘI DINAMICA MEDIULUI REGIONAL DE SECURITATE

Dr. Marius-Cristian NEACȘU

Conferențiar universitar, Academia de Studii Economice București
marius.neacsu@ase.ro

Rezumat: Studiul de față reprezintă o analiză a modului în care Rusia a potențat, prin dinamica sa geopolitică, mediul regional de securitate, cu o privire specială asupra bazinului pontic. În acest sens, perioada de analiză se întinde pe ultimul sfert de secol scurs de la sfârșitul Războiului Rece, suficient de lungă, apreciem, pentru a delimita cu precizie instrumentele geopolitice utilizate de Moscova pentru a trece la defensiva de „supraviețuire” impusă de reculul geopolitic ce a urma imploziei URSS-ului la ofensiva agresivă de recuperare a „vecinătății apropiate” și de redefinire a sferei sale de influență. Printre instrumentele utilizate, deopotrivă concepte geopolitice, unele deja fundamentate, altele în curs de cristalizare amintim: *geoconopolitica*, *hard energy*, *regiune separatistă* (*separatist region*), *zonă tampon* (*buffer zone*), *conflict înghețat* (*frozen conflict*), „*transnistrie*” geopolitică (*geopolitical “transnistria”*) ș.a. Valențele aplicative ale studiului sunt evidente, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, pentru orice viitoare cercetare în domeniu sau funcționar internațional ce activează adiacent problematicii analizate.

Cuvinte cheie: Rusia, Occident, mediu regional de securitate, frontieră geopolitică, *transnistrie* geopolitică

Introducere

La aproape un sfert de secol de la destrămarea „lagărului socialist” și implozia URSS-ului, eveniment catalogat de Vladimir Putin, drept „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX”, Rusia – „moștenitorul” legitim al colosului sovietic –, după un scurt recul geopolitic și geostrategic, se impune, din nou, pe marea scenă eurasiatică, oferind prilej și substanță de analiză cercurilor academice și nu numai.

Totul părea să se schimbe după sfârșitul Războiului Rece: conceptele, jocurile, jucătorii.

Geopolitica tradițională se metamorfoza, se hibridiza, se nuanța spre o mult mai sofisticată *neogeopolitică*, în care predilecte erau concepte precum: *geoconomia* (puterea se manifesta nu prin forța armelor, ci prin cea a piețelor), *axele geopolitice*²⁰⁵ (în locul *sferelor de influență*, adică apartenență era multiplă, în loc de gravitație în jurul unui singur centru de putere, „și-și” în loc de „sau-sau”, „capete de pot” vs. continuitate teritorială, parteneriate strategice vs. alianțe militare), „putere blândă” și/sau „inteligentă” (*soft/smart power*) în dauna „puterii dure” (*hard power*)²⁰⁶, iar *lumea bipolară* se transforma, după *unipolaritate* intermediară a hegemoniei americane, într-una *multipolară* mult mai complexă etc.

²⁰⁵ Vezi și Marius-Cristian Neacșu, Constantin Diaconescu (2011), *Geopolitical stakes and games on the North-West – South-East axis (Western World – Turkey)*, în „Papers of the <<Dimitrie Cantemir>> Geographical Seminar”, Nr. 31, pp. 131-143.

²⁰⁶ Silviu Neguț, Marius-Cristian Neacșu (2012), *From „hard power” to „soft power”. Intelligent power*, The International Scientific Conference STRATEGIES XXI, The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment, Bucharest, November 22-23, “Carol I” National Defence University Publishinghouse, pp. 216-226.

Jocurile post-Război Rece păreau a ieși din logica *jocurilor cu sumă nulă* (câștigul meu, pierderea adversarului ideologic), cedând locul celor de tip „win-win” (câștigăm toți), iar *statul* nu mai era singurul jucător, depozitar al puterii, simțindu-și suveranitatea amenințată și erodată de o întreagă pleiadă de actori *non-statali* (STN-uri, unele dintre ele veritabile instrumente de politică externă ale guvernelor – relevant fiind exemplul Gazprom-ului, dar nu numai –, instituții financiare internaționale – unele dintre ele adevărate „imperii” –, organizații teroriste globale, care au armate, controlează teritorii – vezi cazul „Statului Islamic” –, blocuri regionale – UE, NATO ș.a. – etc.).

Realitatea acestui prim sfert al secolului XXI a arătat că teoria a fost blândă și idealistă, nereușind să surprindă pragmatismul din teren. În mod special, evenimentele ce au început cu 2014, având în centru Ucraina, au arătat că nu e vorba doar de o metamorfoză și o nuanțare a conceptelor și teoriilor geopolitice clasice, ci mai mult, de o hibridizare a lor, în sensul în care cele vechi nu au fost depășite și înlocuite de altele noi, care surprindeau mai bine realitatea în manifestare, ci au fost folosite în cel mai profund și clasic sens al lor, bine mixate cu cele noi.

Astfel, geoeconomia s-a dovedit a fi, în fapt, o *geoeconopolitică*²⁰⁷. Arma economică a devenit mai letală decât amenințarea militară clasică, „marșul spre Răsărit al Europei”²⁰⁸ – extinderea structurilor euro-nord-atlantice spre est sau re-europenizarea părții de est a continentului –, fiind întrerupt brutal în Ucraina. Mai întâi întârziat prin utilizarea robinetului gazelor naturale – „războiului gazelor” cu Ucraina (2006, 2008, 2009), ulterior cel al gazoductelor (*Blue Stream* vs. gazoductul *Trans-caspic*, *South Stream* vs. *Nabucco* etc.)²⁰⁹, care însemna nici mai mult, nici mai puțin decât înlocuirea instrumentului militar, cu cel economic, respectiv aplicarea unui concept nou de tip *hard energy*²¹⁰ sau *energetik*²¹¹ –, apoi frânat prin utilizarea tancurilor și anexări teritoriale (Crimeea, 2014)²¹². Nici războiul, în desfășurare, din Ucraina, nu este unul clasic: se poartă cu soldați, dar nu cu armate; „rebeli” cu uniforme, dar fără însemne militare; în orașe, sub formă de gherilă, fără front bine definit; cu aprovizionare sub forma convoaielor de ajutor umanitar etc.

Ca urmare, scopul acestui studiu sintetic îl constituie *delimitarea acelor concepte teoretice care ilustrează cel mai bine perturbațiile pe care Rusia le transmite în mediului regional de securitate și pe care le-a maximizat în ultimii 25 de ani.*

1. Complexitatea mediului regional de securitate

De ce mediul de securitate din proximitatea europeană a Rusiei este unul atât de complex?

²⁰⁷ Marius-Cristian Neacșu (2014a), *Geoconopolitică*, în „Economistul”, nr. 49-50, 15-31 decembrie, pp. 11-13.

²⁰⁸ Oleg Serebrian (2009), *Despre geopolitică*, Ed. Cartier, Chișinău, p. 172.

²⁰⁹ Vezi în acest sens o suită de articole și comunicări științifice realizate în Cadrul colectivului de geografi de la Academia de Studii Economice din București, printre care amintim: Marius-Cristian Neacșu, Damian Florea (2013), *Nabucco. Sfârșit?*, în „Terra”, Anul XLIV (LXIV), Nr. 1-2, pp. 90-95; Marius-Cristian Neacșu, Damian Florea (2012), *Project NABUCCO in the Power Games*, in „The International Scientific Conference STRATEGIES XXI”, November 22-23, Bucharest, pp. 426-440; Marius-Cristian Neacșu, Silviu Neguț (2010), *Gas pipelines War*, in “Romanian Review on Political Geography”, 12th year, No. 1, pp. 29-46; Silviu Neguț, Marius-Cristian Neacșu (2009), *Gas War*, in “Romanian Review on Political Geography”, 11th year, No. 2, pp. 176-189; Silviu Neguț, Marius-Cristian Neacșu, Viorel Mionel (2007), *European Union’s Dependency on Russian Energy. Geopolitical considerations*, în „The Romanian Economic Journal”, nr. 25 bis, pp. 265-284 ș.a.

²¹⁰ Silviu Neguț, Marius-Cristian Neacșu (2009), *op. cit.*, p. 188.

²¹¹ Marius-Cristian Neacșu, Damian Florea (2012), *op. cit.*, p. 438.

²¹² Vezi și Silviu Neguț (2014), *Conflictele înghețate. Studiu de caz: Transnistria*, în „Economistul”, nr. 47-48, 1 decembrie.

a) *Destinul eurasiatic al Rusiei*. În primul rând, complexitatea rezultă din metabolismul geopolitic intrinsec al Rusiei, care are o geografie unică – cea mai întinsă țară de pe Glob (puțin peste 17 milioane km²), situată la „confluența” dintre Europa și Asia – și care i-a impus dintotdeauna o evoluție geostrategică și un destin geopolitic specific: acela de *superputere eurasiatică*²¹³. De aici survine acest melanj permanent al Rusiei între cele două direcții diferite – Europa sau Asia (Rusia anului 2015 nu este o țară europeană și nici nu vrea să fie, dar nici în Asia nu își vede locul, unde s-ar confrunta cu giganți precum China, India, Japonia) –, jucând în sensul consolidării poziției ei eurasiatice.

Vitale în acest sens este consolidarea celor două *cleme geopolitice*²¹⁴ care-i conferă prezența iminentă în Europa: *clema nordică* – Marea Baltică și *clema sudică* – Marea Neagră. Ambele au fost vulnerabilizate extrem de mult, odată cu implozia URSS-ului, la Marea Baltică, „Kaliningradul” devenind semi-enclavă în interiorul structurilor euro-atlantice, iar la Marea Neagră pierderile fiind și mai mari: Ucraina, cu cele două puncte strategice ale Mării Negre, respectiv Peninsula Crimeea și, parțial, Gurile Dunării.

Se vede limpede acum, după 25 de ani de evoluție geopolitică post-Război Rece, că întreaga geopolitică a Rusiei privind Europa s-a derulat în sensul revitalizării celor două cleme care ar fi readus Rusia înapoi pe „marea tablă de șah”. Redusă la „matca ei asiatică”²¹⁵, cum bine remarca Oleg Serebrian (2006), Rusia ar fi fost doar o „putere regională”.

La Marea Baltică, exista totuși un teritoriu rusesc – Kaliningrad –, pe care Kremlinul a reușit să-l deenclaveze, atât energetic, cât și geopolitic, prin construcția gazoductului *Nord Stream*, parte a „cleștelui energetic”²¹⁶ (deși brațul sudic al acestuia – *South Stream* – nu a mai fost realizat, fiind sistat temporar, Moscova renunțând la el după ce Bulgaria, la presiunea UE, a ieșit din proiect în 2014, dar și după ce și-a atins scopul de a bloca construcția gazoductului occidental, *Nabucco*²¹⁷, în 2013, funcționând, astfel, ca un „gazoduct de preîntâmpinare”²¹⁸). Evident, construcția gazoductului Nord Stream a constituit și un motiv de remilitarizare a Mării Baltice.

La Marea Neagră problema era și este mult mai complicată. Cât timp Moscova a reușit să țină Ucraina sub control (livrarea de gaze la preț preferențial²¹⁹ vs. concesiile politice) și, prin aceasta, să țină la distanță structurile euroatlantice, a fost liniște pe „frontul de est” al Europei. 2004 a fost anul în care timida „revoluție portocalie” din Ucraina a dat semnalul schimbării și precipitării evenimentelor la Marea Neagră, în 2008 cu ocazia Summit-ului NATO de la București, Kievul neprimind „undă verde” privind aderarea la Alianța Nord-Atlantică (la presiunea Rusiei), în 2009 renunțând oficial la acest obiectiv, *Euromaidanul* din 2013-2014 (o continuare a „revoluției portocalii” din urmă cu zece ani), transformându-se într-un *Rusomaidan* (începând cu martie 2014). Adică Moscova nu a mai stat la „mâna” Ucrainei, trecând la acțiune (militară): a re-anexat „fulgerător” Crimeea (folosind argumente occidentale: dreptul minorității ruse din peninsulă, dreptul la referendum etc.), făcând-o ne semnificativă la Marea Neagră, și prin aceasta, anulându-i funcția de pivot geopolitic, a fragmentat Ucraina, creându-și premise și poziții de negociere de forță cu un Occident, mult prea slăbit, mult prea fragmentat și mult prea în criză.

²¹³ Vezi și Alexandr Dughin (2011), *Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*, Ed. Eurasiatica.ro, București.

²¹⁴ Marius-Cristian Neacșu (2014b), *From the “Euro-Maidan” to the “Russian-Maidan”*, în „Terra”, Anul XLV (LXV), nr. 1-2, p. 94.

²¹⁵ Oleg Serebrian (2006), *Geopolitica spațiului pontic*, Chișinău, Ed. Cartier.

²¹⁶ Marius-Cristian Neacșu, Silviu Neguț (2010), *op. cit.*, p. 31.

²¹⁷ Vezi și Marius-Cristian Neacșu, Damian Florea (2013), *op. cit.*

²¹⁸ Marius-Cristian Neacșu, Damian Florea (2012), *op. cit.*, p. 429.

²¹⁹ 50 de dolari mia de metri cubi, când „prețul pieței” în Europa anilor 2000 era de 300 de dolari.

b) *Funcția geopolitică multiplă a Mării Negre*. O simplă privire asupra riveranilor pontici conduce la imaginea unui mozaic cultural, ceea ce înseamnă sisteme geopolitice locale diferite, cu o geometrie strategică și gravitații geopolitice diferite. Aceasta conferă Mării Negre rolul de „balama” sau, altfel spus, de *pivot maritim* între sisteme geopolitice locale, regionale și globale și care, după cum enunțam anterior, funcționează diferit: pe de o parte este pivot între Occident și structurile euro-atlantice (NATO și UE) și Rusia (și poziționarea ei eurasiatică), iar pe de altă parte între subsistemele ucrainean (*pivot continental* între Rusia și Occident), turcic (*pivot continental* între Rusia, Occident și Lumea islamică fundamentalistă) și balcanic (și acesta, la rândul-i, extrem de complicat)²²⁰. Se adaugă sistemele geopolitice locale.

Evenimentele din 2014 din regiunea pontică au simplificat puțin, sau au complicat și mai mult, problematica. Re-anexarea Crimeii și încercarea creării unui culoar terestru către aceasta (rațiunea frontului activ din estul Ucrainei – Donbass și Lugansk/Luhansk) au anulat funcția geopolitică a Mării Azov și, mai mult, pe cea de „pivot continental” Ucrainei, aceasta din urmă fiind redusă la o enclavă continentală, și aceea fragmentată, cu o semnificație geostrategică mult diminuată, cel puțin în sfera pontică.

Marea Neagră nu este numai un „pivot maritim” la care sunt conectați cei doi „pivoți continentali” amintiți anterior ci, în aceeași măsură, își păstrează funcția și pe o axă exclusiv maritimă, și anume axa mărilor și strâmtorilor, respectiv Marea Caspică – Marea Neagră – Marea Mediterană²²¹.

Pe de altă parte, Marea Neagră se află poziționată pe *falia geopolitică* dintre Occident și Rusia, un fel de „ultimă frontieră”, importantă pentru primul, vitală pentru cea de-a doua. A dovedit-o realitatea istorică de sute de ani și, recent, *inversarea geopoliticii rusești dintr-una pasivo-defensivă într-una activo-agresivă*, atunci când structurile euroatlantice au ajuns la Marea Neagră. Rusia a putut pierde România din sfera sa geostrategică, nu și Ucraina.

Înscrierea Mării Negre pe falia geopolitică dintre Occident și Rusia îi conferă, de asemenea, un potențial crescut de a genera „zone tampon” (*buffer zone*) sau „zone gri” și, de la implozia URSS-ului și până acum, am putut vedea o evoluție extrem de interesantă a acestora²²².

Legat strict de Rusia, Marea Neagră reprezintă „clema sudică” a acesteia, o veritabilă „ancoră geopolitică” care o păstrează activă în afacerile europene. Dacă până în 2014, cele trei puncte geostrategice pontice – *Crimeea, Gurile Dunării și strâmtorile* – erau distribuite, și anume Crimeea era la Ucraina (menținându-i activă funcția de pivot și actor pontic important), Gurile Dunării erau conectate structurilor euroatlantice, iar strâmtorile erau controlate de Turcia, tot în gravitația occidentală, după re-anexarea Crimeii de către Rusia (2014) situația se schimbă. Rusia are Crimeea (și rezolvă „chestiunea” flotei pontice), tinde către Gurile Dunării și către bazinul estic al Mediteranei (dosarul sirian, sprijinul acordat Greciei), blocând cumva rolul Turciei în spațiul pontic.

2. Rusia și dinamica mediului regional de securitate

Din analiza de mai sus a reieșit complexitatea mediului regional de securitate, însă evoluția geopolitică a ultimilor 25 de ani a reliefat și o dinamică interesantă a acestuia potențată de Rusia care, este evident astăzi, a știut să joace foarte bine, nu numai contracarând

²²⁰ Marius-Cristian Neacșu (2014b), *op. cit.*, p. 95.

²²¹ Marius-Cristian Neacșu, Silviu Neguț (2013), *Black Sea Area – A New <<Grey Area>>?*, în „Strategic Impact”,

no. 2, pp. 38-39.

²²² *Idem*, pp. 37-47.

avansul strategic al Occidentului, dar trecând și la recuperarea „vecinătății apropiate” în ideea de a-și reface, pe cât posibil, fosta sferă de influență.

În acest sens, a folosit un instrument de politică externă care a perturbat permanent mediul regional de securitate, înscriindu-l într-o dinamică de instabilitate cvasi-permanentă, pe care Rusia a știut să o folosească din plin în relația sa cu Occidentul, în special cu actorii europeni. Iar acest instrument, îl putem individualiza și defini astăzi, sub numele de *transnistrie geopolitică*²²³, concept care cristalizează și culminează evoluția unei întregi clase de concepte ce gravitează în jurul celui menționat sau, altfel spus, au reprezentat faze evolutive ale acestuia – *regiune separatistă (separatist region)*, *zonă tampon (buffer zone)*, *conflict înghețat (frozen conflict)*, „*transnistrie*” *geopolitică (geopolitical “transnistria”)*.

Întreaga evoluție a acestor ultimi 25 de ani de la implozia URSS-ului a demonstrat că Rusia a înconjurat Marea Neagră cu „transnistrii geopolitice”, înghețându-le sau dezghețându-le după caz, contracarând Occidentul și reajustându-și spațiul de influență.

Dar ce este „transnistria geopolitică”? Un concept care are o expresie teritorială, fizică, Transnistria propriu-zisă²²⁴, dar care s-a despațializat, constituind un model de evoluție geopolitic generalizat în jurul Mării Negre. Ultimele „transnistrii” create de Rusia sunt Donbass-ul și Lugansk-ul. Drept urmare, „transnistria geopolitică” reprezintă „o regiune cu o înaltă semnificație strategică folosită de o mare putere (Rusia), fie în scopul frânării unor tendințe geopolitice în desfășurare (avansul structurilor euroatlantice către granițele actuale ale Rusiei), fie pentru recuperarea influenței în fostul spațiu ideologic”²²⁵.

Aceasta comportă o serie de componente, cum ar fi: un spațiu geografic „de margine”, de dimensiuni restrânse, cu o identitate istorică obscură sau amalgamată, cu un trecut aflat sub incidență sovietică, cu un mix etnic și cu un procent important de populație rusă sau rusificată, care poate scăpa ușor din gravitația unei autorități centrale. Interesant este că, de cele mai multe ori, în astfel de spații, intervenția Rusiei s-a produs utilizând exact argumentele Occidentului (protejarea „celui mic” – populației rusești, în fața „celui mare” – capitala care administra *de jure* teritoriul, drepturile omului, lupta împotriva terorismului internațional, precedentul Kosovo etc.).

Ca mod de funcționare, „transnistria geopolitică” a urmat, evolutiv, următorul algoritm:

- clamarea de către Moscova a unor drepturi legitime asupra regiunii, fie în virtutea situației, în trecut, în sfera de influență sovietică, fie prin prisma unor reminiscențe sovietice: trupe ale fostei Armate Roșii (situația Transnistriei, spațiul caucazian), flota pontică a Rusiei (Crimeea) etc.;

- dependența economică și aservirea politică: alimentarea cu gaze naturale sau cu energie electrică la prețuri preferențiale ori absorbirea unor producții locale de către piața rusească versus rămânerea în gravitația politică a Kremlinului (situația Belarusului, Ucrainei, Republicii Moldova, Georgiei etc.);

- orice tentativă de orientare pro-occidentală a noii republici ex-sovietice era sancționată prompt, economic și politic, de către „fratele mai mare” (vezi de exemplu, „războiul gazelor” cu Belarus și Ucraina);

- dacă orientarea pro-occidentală persistă, este inițiată fragmentarea teritorială a republicii respective, inițial sub forma unei regiuni separatiste care nu mai recunoaște autoritatea centrală, chiar dacă beneficia de o anumită autonomie, și care se autoproclamă independentă (Transnistria, Crimeea, Donbass, Lugansk ș.a.);

²²³ Marius-Cristian Neacșu (2015), *Conceptul de „transnistrie geopolitică”*, în „Terra”, Anul XLVI (LXVI), nr. 1-2 (în curs de apariție).

²²⁴ Vezi și Silviu Neguț (2014), *op. cit.*

²²⁵ Marius-Cristian Neacșu (2015), *op. cit.*

- escaladarea unui conflict armat este catalizată sau înghețată de Moscova, după caz, căutând internaționalizarea conflictului și asigurându-și poziții de negociere în forță și prezența în orice format de negociere a viitoarei soluții de pace;

- folosind argumente și soluții „occidentale” – autodeterminare prin referendum, federalizare (capcana unor federații asimetrice – vezi „planul Kozak” pentru soluționarea conflictului transnistrean) –, Rusia se implică în soluționarea conflictului în așa fel încât să țină departe structurile occidentale;

- în situații extreme, cum a fost „Euromaidanul” și potențiala pierdere a Ucrainei și, prin Crimeea, a accesului strategic la Marea Neagră, Kremlinul își rezervă dreptul să recurgă la ultimul pas: anexarea teritorială.²²⁶

Concluzii

În urma analizei modului în care Rusia a impus o dinamică accentuată mediului regional de securitate au rezultat următoarele concluzii:

- ultimii 25 de ani scurși de la sfârșitul Războiului Rece au arătat o Rusie care nu se mai află în reful geopolitic și care, folosind *instrumente geopolitice noi, hibride – geoeconopolitica, hard energy, regiune separatistă (separatist region), zonă tampon (buffer zone), conflict înghețat (frozen conflict), „transnistrie” geopolitică (geopolitical “transnistria”)* ș.a. –, adaptate contextului internațional actual, a trecut la o politică activă, agresivă, de frânare/blocare a structurilor occidentale și de recuperare a „vecinătății apropiate”;

- toate aceste „instrumente geopolitice” au fost utilizate în relație directă cu Marea Neagră;

- aceasta reliefează *rolul vital pe care îl joacă Marea Neagră în strategia Kremlinului*, în deplină concordanță cu statutul geopolitic al Rusiei, respectiv aceea de *putere eurasiatică*;

- dintre toate conceptele mai sus amintite, se desprinde cel de *transnistrie geopolitică*, constituind un model de evoluție geopolitică ce a fost externalizat de Moscova, oriunde a fost nevoie, cu precădere în jurul Mării Negre;

- considerând efectele sale – frânarea, întârzierea sau chiar blocarea unor tendințe geopolitice în manifestare (cum a fost extinderea spre est a structurilor euroatlantice) –, conceptul analizat are, din punct de vedere geostrategic, valoare de preîntâmpinare (*preemptive geostrategy*).

BIBLIOGRAFIE:

1. Dughin, Alexandr (2011), *Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*, Ed. Eurasiatica.ro, București.

2. Neașu, Marius-Cristian (2015), *Conceptul de „transnistrie geopolitică”*, în „Terra”, Anul XLVI (LXVI), nr. 1-2 (în curs de apariție).

3. Neașu, Marius-Cristian (2014a), *Geoeconopolitica*, în „Economistul”, nr. 49-50, 15-31 decembrie.

4. Neașu, Marius-Cristian (2014b), *From the “Euro-Maidan” to the “Russian-Maidan”*, în „Terra”, Anul XLV (LXV), nr. 1-2.

²²⁶ *Ibidem*.

5. Neacșu, Marius-Cristian; Florea, Damian (2013), *NABUCCO. Sfârșit?*, în „Terra”, Anul XLIV (LXIV), nr. 1-2.
6. Neacșu, Marius-Cristian; Neaguț, Silviu (2013), *Black Sea Area – A New <<Grey Area>>?*, în „Strategic Impact”, no. 2, pp. 38-39.
7. Neacșu, Marius-Cristian; Florea, Damian (2012), *Project NABUCCO in the Power Games*, in “The International Scientific Conference STRATEGIES XXI”, November 22-23, Bucharest.
8. Neacșu, Marius-Cristian; Diaconescu, Constantin (2011), *Geopolitical stakes and games on the North-West – South-East axis (Western World – Turkey)*, în „Papers of the <<Dimitrie Cantemir>> Geographical Seminar”, Nr. 31.
9. Neacșu, Marius-Cristian; Neaguț, Silviu (2010), *Gas pipelines War*, în „Romanian Review on Political Geography”, 12th year, no. 1.
10. Neaguț, Silviu (2014), *Conflictele înghețate. Studiu de caz: Transnistria*, în „Economistul”, nr. 47-48, 1 decembrie.
11. Neaguț, Silviu; Neacșu, Marius-Cristian (2012), *From „hard power” to „soft power”. Intelligent power*, în vol. „The International Scientific Conference STRATEGIES XXI. The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment”, Bucharest, November 22-23, „Carol I” National Defence University Publishinghouse.
12. Neaguț, Silviu; Neacșu, Marius-Cristian (2009), *Gas War*, în „Romanian Review on Political Geography”, Anul 11, Nr. 2.
13. Neaguț, Silviu; Neacșu, Marius-Cristian; Mionel, Viorel (2007), *European Union’s Dependency on Russian Energy. Geopolitical considerations*, în „The Romanian Economic Journal”, nr. 25 bis.
14. Serebrian, Oleg (2009), *Despre geopolitică*, Ed. Cartier, Chișinău.
15. Serebrian, Oleg (2006), *Geopolitica spațiului pontic*, Chișinău, Ed. Cartier.

COMPARAȚIE ÎNTRE PROIECTUL CHINEZ AL DRUMULUI MĂTĂȘII ȘI TRACECA - PROIECTUL UE AL DRUMULUI MĂTĂȘII

Marcel ANGHEL

Doctorand, Academia Națională de Informații, București, România,
e-mail: marcelx12@gmail.com

Rezumat: *Renașterea „Drumului Mătăsii” este un proiect care, în aparență, are sprijinul tuturor actorilor politici importanți pe scena internațională. Pare a exista unitate în ceea ce privește dezvoltarea acestui concept. O analiză mai atentă indică faptul că sub masca folosirii aceleiași denumiri, se ascund realități diferite și chiar contradictorii. Pentru Rusia, „Drumul Mătăsii” reprezintă în primul rând Transsiberianul. Pentru Europa este o modalitate de proiectare a influenței în Asia Centrală. Pentru China, „Drumul Mătăsii”, deși i se face publicitate ca fiind o punte către Europa, este în realitate o platformă de putere în spațiul Euroasiei.*

Cuvinte-cheie: *Drumul Mătăsii, China, Africa, Traceca, Rusia*

Moto:

Același pat, vise diferite - proverb chinezesc

Introducere

„Drumul Mătăsii” este un concept al politicii chineze care se aplică în multiple domenii: cultural, deși mai mult ca o bază pentru dezvoltarea colaborării economice; politic, pentru facilitarea colaborării economice; comercial; energetic; infrastructură. Practic, ajunge să exprime orice legătură a Chinei cu exteriorul îndepărtat.

Din punctul de vedere al Chinei, se evită încercuirea americană printr-o rută alternativă, diversificându-se posibilitățile de a ajunge în Europa și Africa. Este o strategie multidimensională care potențează avantajele economice cu cele politice. Strategia se aplică în domeniul infrastructurii, comunicațiilor, energetic. Fiecare etapă a proiectului este în sine profitabilă, dar toate împreună vor genera o sinergie. Unitatea de infrastructură, dublată de lipsa de tarife vamale, poate genera în viitor o uniune comercială prin colaborarea dintre Uniunea Europeană și Organizația de Cooperare de la Shanghai.

1. Traseele principale ale Drumului Mătăsii

Din punct de vedere al infrastructurii “Noul Drum al Mătăsii al Chinei este bazat pe trei mari coridoare de-a lungul continentului Euroasiatic, denumite Podul Euroasiatic Terestru, care servesc ca arterele principale din care vor porni căi ferate, autostrăzi și conducte.”²²⁷

Primul braț al traseului este de fapt Transsiberianul, de la Vladivostok la Moscova, de unde este conectat cu Europa de Vest, până la Rotterdam – 13.000 km. În ianuarie 2008, China, Mongolia, Rusia, Belarus, Polonia și Germania au inaugurat acest traseu. Timpul

²²⁷ Dr. Christina Lin, *China’s New Silk Road to the Mediterranean: The Eurasian Land Bridge and Return of Admiral Zheng He*, ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security, Issue No. 165, October 2011, p. 2.

necesar pentru transportul bunurilor este de 15 zile, în comparație cu 40 de zile pentru traseul maritim, iar traseul este scurtat cu mai mult de 10.000 km.

Al doilea braț al traseului este de la portul chinezesc Lianyungang, prin Asia Centrală și ajunge tot în Europa de Vest, capăt final la Rotterdam – 10.900 km. Pe acest traseu apare și implicarea Uniunii Europene prin Traceca.

Al treilea braț, pleacă din sudul Chinei, Shenzhen și ajunge tot la Rotterdam – 15.000 km. De asemenea, al treilea braț, ajunge și în Africa. Probabil că interesul major pe acest braț este legătura cu Africa și nu cu Europa. În Turcia acest braț se reîntâlnește cu Traseul Traceca.

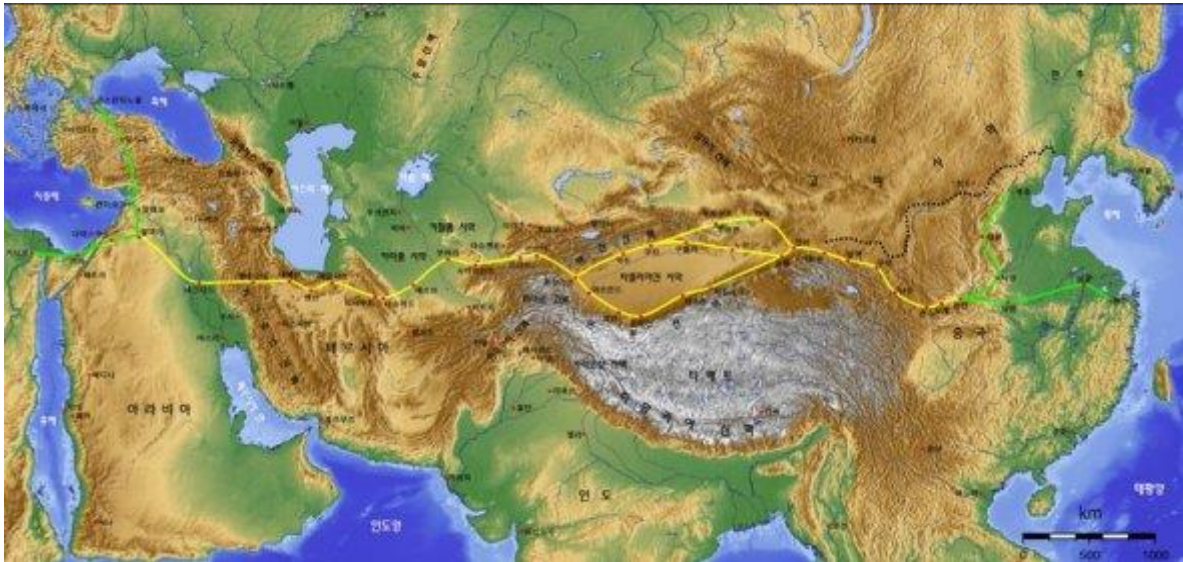

Figura nr. 1: Al treilea traseu al Drumului Mătăsii

Se observă că pe teritoriul Chinei există o diversificare redusă a căilor Drumului Mătăsii, de la Lanzhou la Alanshankou, existând un singur braț principal, iar restul devierilor având rolul mai degrabă de a transporta bunurile din zona de est a Chinei, cea mai puternic industrializată.

Figura nr. 2: Eurasian land bridges
Sursa: China Daily, 2 iulie 2009

Se observă rolul deosebit pe care îl joacă portul olandez Rotterdam, punct terminus al celor trei trasee ale Drumului Mătăsii, și nu numai, căci aici se întâlnesc și traseele maritime. Este de așteptat ca Rotterdam și Olanda, prin extensie, să devină din ce în ce mai importante pentru China. Practic se leagă nordul, centrul și sudul Chinei cu Europa de Vest, al treilea traseu folosind și pentru legătura cu Africa.

Un semn de întrebare se ridică referitor la faptul că două dintre trasee se află sub controlul direct al Rusiei. Probabil această dependență este cauzată nu atât de o preferință politică, cât de existența unei infrastructuri potrivite și de ușurința de a discuta cu un număr redus de parteneri.

Uniunea Europeană, prin Traceca, intenționează să reducă această dependență. Se mai poate considera că prin acțiunile sale, China a determinat Uniunea Europeană să diversifice traseele de export, pentru a reduce dependența de Rusia. Nu se pot emite decât supoziții dacă aceasta a fost rezultatul unei strategii sau un beneficiu întâmplător.

2. Programul Traceca - Comparație cu proiectul chinez al Drumului Mătăsii

În aparență, Uniunea Europeană, prin programul Traceca, este implicată în domeniul infrastructurii, acoperind parțial secțiuni din Silk Road. Deși nu i se face o publicitate intensă are un potențial imens de a dezvolta legăturile Europei cu Asia și Asia Centrală în special. Din punct de vedere administrativ-tehnic, Traceca este parte a programului de finanțare TACIS, European Commission Program for CIS. Traceca a fost creat la Bruxelles la data de 3 mai 1993.

Obiectivele Traceca sunt următoarele:

1. Crearea condițiilor necesare pentru dezvoltarea coridorului Traceca ca o alternativă la Ruta Nordică Transsiberiană.

Ruta Nordică Transsiberiană este de fapt primul braț al Drumului Mătăsii așa cum este

conceput de China. Prin acest obiectiv se declară voalat că Traceca este un concurent al Drumului Mătăsii în varianta chineză. Dacă ne putem exprima astfel, avem un Drum al Mătăsii contra altui Drum al Mătăsii.

2. *Unificarea coridorului Traceca cu Rețelele Europene de Transport (TEN-European Transport Network).*

Prin acest obiectiv se spune indirect că se dorește o integrare economică a acestor regiuni.

3. *Sprijin pentru independența politică și economică ale statelor CSI (Comunitatea Statelor Independente) și ale statelor părți la „Înțelegerea Multilaterală de Bază Privitoare la Transportul Internațional în Scopul Dezvoltării Coridorului Europa-Caucaz-Asia”.*

Obiectivul trei este de fapt un corolar al obiectivului doi. O integrare a rețelelor de transport va permite țărilor de pe traseul Traceca să aibă mai multe posibilități și opțiuni. Mai multe opțiuni înseamnă mai multă independență. Acest obiectiv este în mod clar îndreptat contra Rusiei, al cărei interes este menținerea status quo-ului, adică dependența din punct de vedere al infrastructurii al țărilor Asiei Centrale.

“Toată infrastructura de transport și logistică a Asiei Centrale a fost orientată către Rusia europeană ca parte a moștenirii sovietice. În ceea ce privește infrastructura de gaze și petrol, conductele în principal merg către Rusia. De asemenea, comunicațiile, căile ferate, transportul riveran și aerian au fost legate numai cu Rusia.”²²⁸

Din analiza obiectivelor, rezultă că punctul 3 este cel mai important, celelalte două fiind mai mult mijloace pentru realizarea acestuia. Țările Asiei Centrale au o poziție favorabilă acestui traseu pentru a evita controlul lor de o singură putere și a promova o balansare a intereselor principalilor actori internaționali. Europa este un model mai atractiv pentru țările Asiei Centrale, asigurând o balansare a intereselor rusești și chinezești în zonă. Se creează astfel o întregă infrastructură care să redirecționeze Asia Centrală dinspre Moscova către Uniunea Europeană.

Referitor la modul cum se integrează Traceca în contextul mai larg al Drumului Mătăsii, o interpretare posibilă este că Traceca este de fapt un braț al Drumului Mătăsii, și, prin implicarea sa, Uniunea Europeană arată că nu doar China are interes în realizarea acestui proiect.

O altă posibilă interpretare este că Traceca face parte din strategia de răspuns a UE la politica Chinei de a se impune ca putere mondială prin mijloace economice, “ proiectând superioritatea de putere și culturală a Chinei către un sistem de state tributare ”.²²⁹ Astfel, Masako Ikegami, prezintă următorul scenariu:

1. Investiții în infrastructură pentru extragerea de resurse naturale;
2. Intervenție militară pentru protecția acestor investiții;
3. Instalarea unor guverne marionetă.

Dacă într-adevăr cele trei puncte sunt parte dintr-o strategie sau nu, este dificil de determinat. Ceea ce se poate spune cu certitudine este că în mod logic și natural, atingerea obiectivului unu va determina firesc acțiunea pentru realizarea obiectivelor următoare. Deci, indiferent dacă se urmărește un plan sau este doar o evoluție politică naturală, rezultatul va fi asemănător.

²²⁸ Edward C. Chow, Leigh E. Hendrix, *Central Asia's Pipelines: Field of Dreams and Reality*, The National Bureau of Asian Research, NBR Special Report #23, September 2010, p. 31.

²²⁹ Dr. Christina Lin, *op. cit.*, October 2011, p. 2.

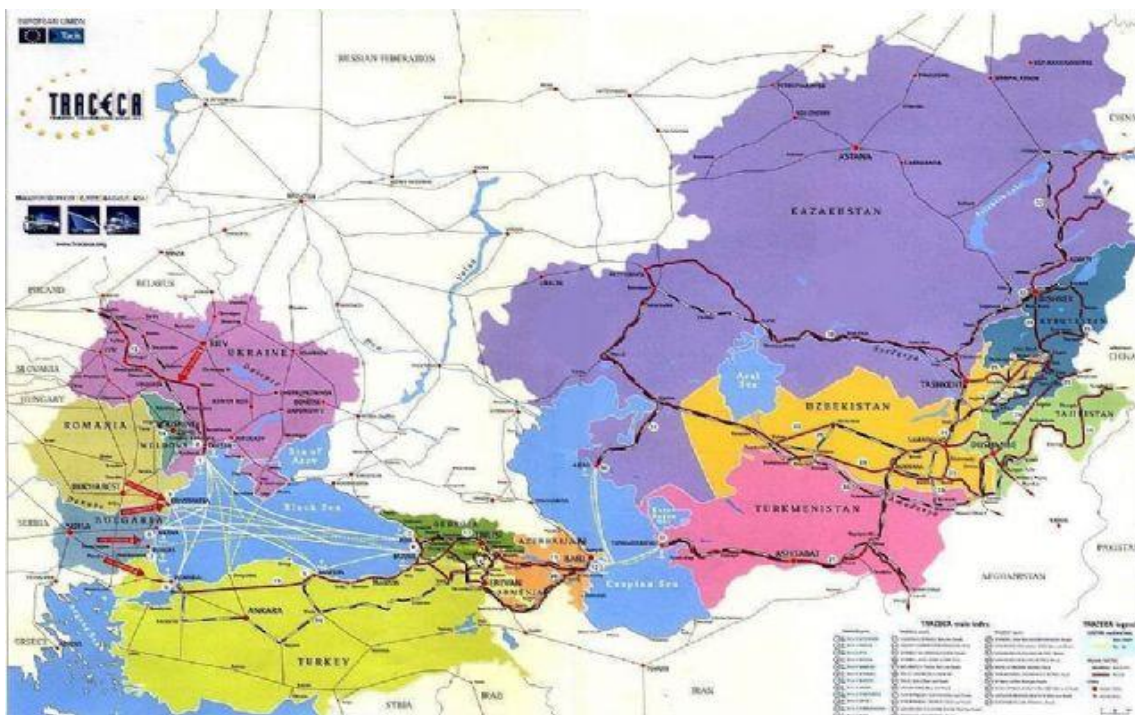

Figura nr. 3: Traseul oficial Traceca

3. Conceptul chinezesc al Drumului Mătăsii

Din punct de vedere istoric, ”Drumul Mătăsii” a fost o serie de rute dispartate, unite doar prin faptul că porneau din China și transportau obiecte similare, în principal mătase. Dacă în trecut, cel puțin a existat un drum al mătăsii, actualmente nu se poate spune că ne aflăm în fața unei realități, ci mai degrabă a unui concept folosit de China pentru a-și netezi ascensiunea mondială. Se face apel la trecut pentru a facilita din punct de vedere psihologic acceptarea Chinei ca mare putere. Ceea ce se realizează acum este prezentat ca o repetare a unui fenomen economic trecut. ”Drumul Mătăsii” există pentru că a existat anterior. Prin acest artificiu logic se justifică și legitimează noul ”Drum al Mătăsii”, fără a se mai prezenta argumente care țin de prezent.

China prezintă o anumită istorie a ”Drumului Mătăsii”, care se încadrează în strategia ei de a accede la rangul de mare putere sau chiar dominație mondială. Deci nu trecutul determină viitorul, ci mai degrabă, se poate spune că viziunea asupra viitorului este cea care modifică sau iluminează anumite părți ale trecutului. Practic, trecutul nici nu mai contează, el fiind modelat să corespundă intențiilor de moment. China intenționează să se îndrepte către Africa, apare imediat istoria amiralului chinez Zheng He care a vizitat țările Africii ca un emisar al păcii și al comerțului liber, spre deosebire de puterile coloniale europene. Se justifică existența a unei politici de dezvoltare internațională, pe baza unui trecut care poate fi modificat sau prezentat în maniera dorită.

Noul președinte chinez, Xi Jin Ping, descrie destul de clar bazele logice ale strategiei : ”Trebuie să prezentăm în mod clar politicile noastre lumii, să spunem povestea Chinei într-un mod acceptabil, să vorbim astfel încât să fim auziți, să interpretăm visul chinez din perspectiva cooperării tuturor popoarelor în toate țările pentru o viață mai bună și prosperitate regională și să lășăm un simț al destinului comun să se înrădăcineze la vecinii noștri” (Xi Jin Ping, China Daily, 26.10.2013 discurs într-o ”Conferință referitoare la munca diplomatică”).

Cuvintele cheie ale discursului sunt ”să spunem povestea Chinei într-un mod acceptabil” ”Drumul Mătăsii” reprezintă modul acceptabil în care China își prezintă ambițiile

de dominație mondială. Povestea este spusă pentru a crea un destin comun. ”Drumul Mătăsii” este destinul comun care dă un sens unor state care altfel ar avea destule puncte divergente. Ce se pierde din vedere este că destin comun este de fapt un vis chinezesc. Parafrazând un proverb chinezesc ”Același pat dar visuri diferite”, se poate spune, ”Același vis, deși paturi diferite”.

”Drumul Mătăsii” este mai mult o metaforă pentru dezvoltarea și deschiderea Chinei spre exterior. Cei neobișnuiți cu subtilitățile gândirii chineze au căzut în capcana de a considera ”Drumul Mătăsii” ca ceva tangibil, real. De aici rezultă greșeala pe care o fac alte puteri de a iniția propriile drumuri ale mătăsii. Aceste ”drumuri” concrete sunt înghițite de conceptul chinez, care nu are nevoie de ceva real, dar se poate folosi de orice oportunitate. La nivel imagologic, când se menționează ”Drumul Mătăsii”, automat se menționează și China. ”Drumul Mătăsii” poate lua nenumărate forme concrete, fără a se identifica cu nici una dintre ele. De aceea orice luptă contra lui, sau orice asociere cu el este ca o luptă cu umbra, adică o imposibilitate. Conceptul există doar la nivel logic și imagologic. ”Drumul Mătăsii” este cuvântul cod pentru efortul de dominație mondială al Chinei. ”Toate drumurile duc la Roma” se poate parafraza ”Toate drumurile mătăsii duc în China”. China lansează o provocare deschisă în direcția dominării lumii și nimeni nu realizează implicațiile. Sau dacă le realizează, este posibil să fie prea greu de explicat și înțeles, cel puțin de publicul larg. ”Drumul Mătăsii” este în realitate drumul Chinei spre dominația mondială, dar, din motive evidente nu a fost posibil să fie numit așa.

Concluzii

Ceea ce China numește Silk Road, în mare parte, nu are nici o legătură cu vechiul drum al mătăsii, în special traseele care trec prin Rusia. China consideră Drumul Mătăsii mai degrabă ca pe un pod care leagă două continente, izolat și ermetic față de mediul extern, în timp ce Uniunea Europeană vede mai degrabă drumul ca o modalitate de promovare a valorilor proprii. Acest termen indică faptul că una dintre țintele principale ale Chinei este Europa, și folosește Asia Centrală sau Rusia doar ca rute de transit, fără un interes special, în afară de o anumită stabilitate și securitate. Se vede diferența dintre pragmatismul chinezesc care urmărește interesul comercial și politic, și viziunea europeană care se bazează mai degrabă pe o atractivitate culturală.

Conceptul de pod implică saltul peste un spațiu mișcător, nesigur, periculos. Fără a intra în detalii, atitudinea Chinei față de Asia Centrală este una de neîncredere sau chiar teamă. În același timp China dorește probabil să facă Asia Centrală cel puțin la fel de dependentă de ea ca față de Rusia, atât din punct de vedere economic cât și politic. O democrație dezvoltată la granița Chinei ar putea crea un precedent periculos prin modelul atractiv pentru populația chineză. Nu au nici un interes să vadă o creștere a influenței Uniunii Europene în zonă. Deci China intră în mod indirect în conflict cu obiectivul trei al Traceca, *«Sprijin pentru independența politică și economică ale statelor CSI (Comunitatea Statelor Independente) și ale statelor părți la “Înțelegerea Multilaterală de Bază Privitoare la Transportul Internațional în Scopul Dezvoltării Coridorului Europa-Caucaz-Asia»»*

Observăm folosirea acelorași denumiri, dar acestea mai mult ascund decât clarifică. Cele două Drumuri ale Mătăsii, chinezesc și european, sunt dacă nu chiar în contradicție, cel puțin în concurență. Desigur se poate emite și ipoteza concentrării Chinei asupra traseului rusesc tocmai pentru a lăsa o breșă în care să acționeze Uniunea Europeană. Practic, un braț al Drumului Mătăsii este construit pentru China de către Uniunea Europeană. Acest gen de strategie nu este deloc străină modului de gândire chinezesc, extrem de complicat și ascuns. Astfel, se economisesc resurse, energie și se oferă partenerilor ruși o „mască” frumoasă. Traseele susținute de China merg prin spațiul rusesc. Faptul că Uniunea Europeană

construiește un alt braț al traseului nu poate fi imputat Chinei. Astfel, deși în aparență se opune, China va beneficia în mod gratuit de acest braț al Drumului Mătăsii. Uniunea Europeană a căzut în această capcană din neștiință sau forțată de împrejurări.

O direcție interesantă de cercetare este comparația dintre proiectul energetic Nabuco și Traceca, ambele având trasee foarte apropiate. Putem considera atât Traceca, cât și Nabuco ca expresii ale unei politici mai largi a Uniunii Europene. Traseul Traceca este în mare comun cu traseul Nabuco, indicând intenția Bruxelles-ului de creare a unui culoar pe care să îl controleze, atât din punct de vedere comercial, cât și energetic. Acest coridor permite o diversificare a resurselor energetice și de infrastructură ale Uniunii Europene.

O altă interpretare interesantă este că unul dintre obiectivele importante ale Drumului Mătăsii chinezesc, deși nu foarte mediatizat, este legarea Chinei de resursele naturale ale Africii. În manieră tipică Sun Zi, se indică o direcție pentru a se concentra în realitate pe o altă direcție. Practic investițiile importante chineze în infrastructură sunt pe traseul al treilea, îndreptat și către Africa.

Care este poziția României în această realitate extrem de fluidă, în care interesele marilor puteri converg sau se opun? Răspunsul țării noastre trebuie să fie la fel de fluid ca și realitatea care ne înconjoară și să nu intrăm în confruntări care nu sunt ale noastre. De altfel se observă că acest răspuns este adoptat în realitate. România este pro Drumul Mătăsii evitându-se a se preciza care dintre proiecte. Orice răspuns concret ar risca să antagonizeze cel puțin una dintre părți.

BIBLIOGRAFIE:

1. Fu Jing Re-building the ancient Silk Road http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-09/01/content_370519.htm.
2. Gazprom's Monopoly and Nabucco's Potentials: Strategic Decisions for Europe, Nicklas Norling, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center.
3. Institute for Security and Development Policy, V. Finnbodav. 2, 131 30, Nacka-Stockholm, Sweden, www.silkroadstudies.org.
4. ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security, China's New Silk Road to the Mediterranean: The Eurasian Bridge and Return of Admiral Zheng He, © Institut für Strategie- Politik- Sicherheits- und Wirtschaftsberatung ISPSW, Giesebrechtstr. 9 Tel +49 (0)30 88 91 89 05 E-Mail: info@ispsw.de, 10629 Berlin Fax +49 (0)30 88 91 89 06 Website: <http://www.ispsw.de>, Germany.
5. Johns Hopkins University-SAIS, 1619 Massachusetts Ave. NW, Washington, D.C. 20036, U.S.
6. Masako Ikegami, "Neo-imperialism: China's Quasi-Manchukuo Policy toward North Korea, Mongolia, and Myanmar", *Tamkang Journal of International Affairs*, Vol. XIC, No. IV, April 2011, p. 93.
7. Richard Rousseau, "From Shanghai to Rotterdam: The New Iron Silk Road", *Diplomatic Courier*, June 27, 2011.
8. Shigeo Hiramatsu, *Chugoku wa Nihon wo Heigosuru [China's Annexation of Japan]* (Tokyo: Kodan-sha International, 2006).
9. The national bureau of asian research, nbr special report #23 | september 2010, Central Asia's Pipelines: Field of Dreams and Reality, *Edward C. Chow and Leigh E. Hendrix*.

DECONSTRUCȚIA AMENINȚĂRII TERORISTE ÎN MAREA BRITANIE DUPĂ 2005

Andrei Alexandru BABADAC

Absolvent al programului de master Managementul Informației de Securitate Națională,
Academia Națională de Informații Mihai Viteazul, București, România
andrei@andreibabadac.org

Rezumat: *Această lucrare evaluează dinamica construcției percepției amenințării teroriste în Marea Britanie după anul 2005. Va face o analiză a lecțiilor învățate de către aceasta și va încerca să identifice posibilele puncta nevralgice care trebuie adresate pentru a putea întări securitatea Europei occidentale. Punctul de plecare este legătura dintre condiția și implementarea amenințării – nici una dintre ele ne trebuind să fie luate ca implicite, din moment ce percepția amenințării este una subiectivă și variază în funcție de actori. Această relație va fi demonstrată de-a lungul analizei prezente folosind o abordare neo-realistă pentru a păstra o imagine a relației de condiționalitate dintre factorii cauzali. Analiza trebuie să ne permit să facem corelările potrivite între condițiile de bază și construcția intrinsecă a amenințării precum și să explicăm problemele de securitate care rezidă în procesele sociale și cognitive.*

Cuvinte cheie: *Marea Britanie, terorism, amenințare, Irak, Afganistan, reformă, securitate*

Introducere

Secolul XXI ne aduce în fața unor modificări semnificative ale parametrilor de desfășurare a conflictelor internaționale. Dacă în perioada Războiului Rece puteam discuta despre o corelare în oglindă a acțiunilor celor mai importanți actori, în prezent asistăm la o evoluție asimetrică a amenințărilor la adresa siguranței naționale. Noile tipuri de amenințări – terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea transfrontalieră și criminalitatea informatică - prezintă un caracter deosebit datorită unicității acestora și a felului în care sunt evidențiate. În sens restrâns gestionarea crizelor reprezintă ansamblul operațiunilor de administrare a resurselor umane, materiale, financiare și informaționale disponibile pentru cunoașterea și rezolvarea legală prin forme, modalități și soluții adecvate, a unei situații critice generate de interese sau necesități incompatibile ori ireconciliabile.

Dacă până în urmă cu douăzeci de ani nume precum *Secret Intelligence Service (MI6)* sau *Mossad* erau subiecte tabu pentru marele public, astăzi cele două agenții recrutează personal cu ajutorul internetului. Deși literatura de specialitate abundă în lucrări dedicate mijloacelor tehnice de spionaj și operațiunilor sub acoperire, trebuie să avem o abordare mult mai profundă pentru a putea identifica lucrări dedicate cercetării și analizei de informații. Prezenta lucrare își propune să arate felul în care amenințarea teroristă influențează politicile de securitate națională în Marea Britanie.

Pornim această analiză de la premisa că analiza și politicile de intelligence nu trebuie să fie percepute ca un mod de a prezice viitorul ci ca o metoda științifică ce permite profesioniștilor să ofere *perspective probabile* și *soluții posibile* pentru decidentul politic, scopul acestora fiind de a reduce incertitudinea la un minim care să permită luarea unei decizii optime.

Vom încerca să identificăm nivelele de responsabilitate în problemele de intelligence și securitate națională în Marea Britanie. Datorită limitărilor spațiale vom încerca să răspundem

la două întrebări pe care le considerăm fundamentale: *Care sunt elementele care au condus la o abordare globală a luptei antiteroriste?* și *Cum evoluează politicile antiteroriste în fața noilor amenințări?* Pentru a răspunde acestor întrebări vom examina principalele elemente de legislație și impactul acestora în societate. De asemenea vom încerca să prezentăm felul în care activitatea de informații este reflectată în societatea britanică – având ca elemente de reper atentatele cu bombă din 7 iunie 2005, scrisorile capcană din ianuarie-februarie 2007, atacul cu bombă asupra aeroportului din Glasgow și atacul armat asupra unui militar britanic din 2013.

Astfel, deconstrucția propusă în această lucrare pornește de la o chestiune recentă – gestionarea amenințării propagate de către Statul Islamic la analiza în profunzime a felului în care este abordată amenințarea teroristă de către instituțiile specializate britanice. În acest sens, vom face un salt major din contemporaneitatea marcată de SI într-un trecut, nu foarte îndepărtat, pentru a observa atât evenimentele teroriste petrecute în Marea Britanie în secolul XX, dar și paradigmele de securitate generate de acestea. Aceste paradigme s-au constituit în adevărate politici de securitate implementate la un moment sau altul în timp. Prin urmare, al doilea element al acestei lucrări îl constituie maniera în care Marea Britanie a răspuns la problema teroristă și felul în care a concretizat acest lucru într-o strategie națională. Finalmente, vom prelua rezultatele investigației de mai sus și o vom încadra în paradigma globală de răspuns la amenințarea teroristă. Acest lucru este necesar prin prisma apartenenței Marii Britanii atât la comunitatea internațională, dar și la diverse alianțe și parteneriate strategice, care vor fi și ele, la rândul lor, influențate de politica britanică în domeniu.

1. Istoria amenințărilor teroriste în Marea Britanie

Serviciile de informații britanice au reputația de a fi unele dintre cele mai experimentate din lume. În ciuda istoriei lor îndepărtate și a experienței dobândite în lupta contra Armatei de Eliberare din Irlanda, valul global de terorism fundamentalist a creat un context nemaîntâlnit până atunci. Potrivit Serviciului de Securitate (MI5) Regatul Unit reprezintă o țintă majoră pentru organizațiile teroriste internaționale, un număr ridicat de indivizi asociați acestora fiind cunoscuți ca activi pe teritoriul său. Organizații precum Al Qaeda sau Statul Islamic au amenințat în mod explicit Regatul alături de ceilalți membri ai coaliției care operează în Afganistan și Irak.²³⁰

Considerăm relevante în demersul lucrării noastre menționarea atacurilor teroriste din ultimii zece ani care au ca origine fundamentalismul islamic. Emergența grupurilor afiliate liderilor Al Qaeda în Zonele Administrate Tribal ale Pakistanului a condus la diversificarea și creșterea amenințărilor islamiste la adresa occidentului. Putem spune fără rezerve că *Primăvara Arabă* a fost un catalizator al creșterii numărului de grupurilor islamiste, dintre care unele și-au manifestat interesul în atacarea Marii Britanii și a intereselor sale²³¹.

Nr. Crt.	Data	Incident	Tipul	Autor
	07.07. 2005	Atentate cu bombă în metroul și transportul de suprafață londonez	Atentat sinucigaș	Al Qaeda
	01-02. 2005	Scrisori capcană în lanț	Scrisori capcană	Domestic

²³⁰The Security Service, “International Terrorism,” accesat la 4 Mai 2015, <https://www.mi5.gov.uk/home/about-us/what-we-do/the-threats/terrorism/international-terrorism.html>.

²³¹ *Ibidem*.

30.07. 2007	Atac cu bombă Aeroportul Glasgow	Atentat sinucigaș	Extremiști islamiști
30.06. 2008	Atentat eşuat în Exter	Atentat sinucigaș	Extremist islamic (domestic)
22.05. 2013	Decapitare a unui militar britanic în Londra	Crimă motivată religios	Extremiști islamiști

Tabel 1. Incidente teroriste majore având ca sursă terorismul fundamentalist.

Al Qaeda a cunoscut o activitate de aproximativ douăzeci de ani, ajungând la apogeu odată cu atentatele din Statele Unite din 2001, cu toate acestea zece ani mai târziu organizația a fost decapitată, cunoscând o evoluție complet diferită față de structura centralizată din anii 1990. Odată cu anihilarea liderului ei tradițional Ossama Bin Laden organizația se descentralizează ca urmare a apariției mai multor lideri regionali.²³² Unul dintre principalele efecte ale descentralizării *monopolului* deținut în trecut de Al Qaeda a fost apariția unor organizații regionale care dețin o putere comparabilă cu trecutul acesteia.

Originile Statului Islamic datează din aceeași perioadă cu apariția Al Qaeda și a invaziei sovietice în Afganistan, dar oportunitatea pentru acesta a apărut în contextul invaziei din Irak în anul 2003 atunci când Abu Musab al-Zarqawi se autoproclamă drept lider al insurgenței împotriva coaliției occidentale. Deși el este eliminat în 2006, grupul continuă sub conducerea lui Abu Bakr Al-Baghdadi cu noi campanii în Irak și Orientul Mijlociu dar și în Europa Occidentală²³³.

2. Răspunsul britanic la problema teroristă

Lupta antiteroristă este în esență legată de prevenirea punerii în practică a amenințării teroriste, sau de diminuare a efectelor acesteia. Fiecare act sau conspirație teroristă poate fi considerat un eșec al aparatului de securitate al statului. Actele teroriste constrâng guvernele să regândească politicile și contramăsurile destinate protecției propriilor cetățeni. Întâlnim după valul de atentate din America de Nord și Europa Occidentală un val de contramăsuri destinate să îmbunătățească printre altele și cooperarea dintre serviciile de informații dar fără a afișa o îngrijorare similară pentru potențialele încălcări ale drepturilor și libertăților fundamentale.²³⁴ Acest fapt a condus la o atenție sporită asupra drepturilor omului din partea unui număr semnificativ de cetățeni și a grupurilor de acțiune politică.

Guvernele succesive, forțele de ordine precum și comunitățile musulmane din Marea Britanie au luat parte la mai multe inițiative destinate susținerii monitorizării incidentelor care au implicat comunitatea musulmană, de asemenea Guvernul a întreprins mai multe

²³² Mohammad-Mahmoud OULD MOHAMEDOU, "The Rise and Fall of Al Qaeda Lessons in Post-September 11 Transnational Terrorism," *Geneva Papers* (2011) p. 8.

²³³ Patrick COCKBURN, "The Rise of Islamic State Review: the story of ISIS," *Guardian*, 9 Februarie 2015, accesat 4 Mai 2015, <http://www.theguardian.com/books/2015/feb/09/rise-of-islamic-state-patrick-cockburn-review-isis-new-sunni-revolution>.

²³⁴ Chiara GIORGETTI, "Balancing Security and Human Rights : Post 9/11 Reactions in the United States and Europe," in *Europe Confronts Terrorism*, ed. Karin Von HIPPEL (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 244-62

acțiuni în comunitate împreună cu liderii acesteia.²³⁵ UK Home Office a dezvoltat un proces de consultate cu comunitatea musulmană având ca scop dezvoltarea unor propuneri de a dezvolta coeziunea și de a combate extremismul.

Începând cu anul 2005, Marea Britanie a manifestat un interes constant în adaptarea structurilor guvernamentale destinate luptei antiteroriste, această tendință supraviețuind schimbărilor politice. Calitatea multora dintre evoluțiile legislative poate fi îndelung dezbătută, în special în ce privește eșecul înființării unei structuri similare Departamentului de Securitate Internă din Statele Unite (Homeland Security). Acest obiectiv a fost realizat doar în mod parțial prin înființarea unei structuri departamentale în interiorul guvernului în cadrul Home Office, Ministerelor de Justiție și Interne – structuri similare unora dintre celelalte state membre ale Uniunii Europene. Guvernele laburiste din perioada 2005-2008 au trebuit să facă față și unor provocări precum explozia câtorva dispozitive explozive improvizate plantate de extremiști musulmani în terminalele aeroportului din Glasgow.²³⁶

Guvernul Britanic ia în considerare și implementarea unor experiențe ale statelor aliate din Europa occidentală, precum Franța, unde s-a consacrat existența magistraților cu atribuții de anchetă în cazurile de terorism. Un set de măsuri legislative este în prezent încă în discuția parlamentului – acesta reflectând o mai mare cunoaștere a activităților teroriste datorită cercetării extinse a fenomenului în ultimii ani. Spre exemplu, în ce privește eliberarea declarațiilor financiare, Legislația emisă în anul 2000 a fost amendată pentru a include instituțiile caritabile și profesionale, obligându-le pe acestea să facă publice orice tranzacții potențial suspecte. Printre alte măsuri importante trebuie menționat și efortul de creare a unei baze de date ADN unice la nivelul regatului – după modelul SUA, precum și mai multe mecanisme legale de control al celor suspectați de intenția de a călători în străinătate în scopuri legate de terorism. Pentru aceasta, legislația a fost modificată pentru a include *terorismul din motive rasiale sau etnice*.

În scurtul timp petrecut ca premier, Gordon Brown a reușit foarte puțin să influențeze substanțial politicile antiteroriste, acest lucru datorându-se și continuării implementării măsurilor desenate de cabinetul precedent. Cu toate acestea, se pare că există o tendință de a promova consensul și bi-partizanatul într-un mod similar celui din Statele Unite, deși la un nivel mai redus. Printre cele mai importante măsuri legislative se remarcă o tendință de a extinde măsuri precum permiterea detenției fără punerea sub acuzare în fața unui tribunal, sau a altor măsuri de supraveghere judiciară, ori extinderea perioadei maxime de detenție fără a fi pus oficial sub acuzare – o măsură solicitată și de administrația precedentă dar care nu trecuse de aprobarea parlamentară.

Cu toate că modelul administrativ a rămas neschimbat, păstrându-se trei tipuri de contingente civile (dezastre naturale, catastrofe cauzate de către om și acte de terorism), este vizibilă cooperarea tot mai mare dintre diferitele departamente și agenții. Toate acestea sunt condițiile funcționării sistemelor departamentale, toate legate de cele trei elemente definitorii ale strategiei anti-teroriste. Primul dintre acestea, Planul de Acțiune privind prevenirea extremismului violent: câștigând mințile și inimile – depinde de cooperarea și coordonarea dintre ministerele de interne, externe, pentru comunități și guvernare locală, precum și o multitudine de alte autorități locale pe de o parte și Comisia pentru Integrare și Coeziune.²³⁷

²³⁵ "FOIA Centre News: Home Office Funds Muslim Council of Britain." *FOIA Centre Homepage: 'freedom of Information' and 'open-access' Laws*. FOIA Centre. 06 Apr. 2015. <http://www.foiacentre.com/news-MCB-060510.html>.

²³⁶ BBC News, "Blazing Car Crashes Into Airport," *BBC News*, 30 iunie 2007, accesat 6 Aprilie 2015, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6257194.stm>.

²³⁷ Declaration on security" of Gordon Brown to the Parliament of July 25, 2007, and the letter by Ruth Kelly, Member of Parliament and Secretary of State for communities and Local Government, the Chairman of the Joint Committee of human rights of the House of Lords and Commons, June 27, 2007, 19 report of the Joint

În ce privește sistemul reacție anti-teroristă, *declarația* subliniază trei elemente importante ce necesită o mai bună analiză din partea comunității academice dar și a publicului larg. În primul rând trebuie să luăm în considerare dacă este admisibilă folosirea în instanță a probelor obținute fără încuviințarea unui judecător. În al doilea rând, trebuie să considerăm problema investigațiilor complexe legate de cazurile de terorism internațional și dacă Guvernul are motive legitime pentru extinderea duratei maxime de detenție fără a fi pus sub acuzare dincolo de limita celor 28 zile.²³⁸

Alegerile din 2010 au dus la o schimbare de paradigmă odată cu schimbarea de cabinet și ajungerea la putere a cabinetului condus de David Cameron. Acesta a dovedit a fi adeptul unor politici de securitate mult mai severe, reușind să pună în practică măsuri precum anchetarea de către poliție a suspectilor asupra cărora nu au fost aduse învinuiri, obligării teroriștilor condamnați să declare poliției orice schimbare de domiciliu, extinderea jurisdicției asupra faptelor extrateritoriale săvârșite împotriva intereselor britanice²³⁹, sau reautorizarea înghețării bunurilor suspectilor de terorism²⁴⁰.

O evoluție așteptată în lupta contra terorismului urma să fie adusă de către Counter-terrorism and Security Bill din 2015, cu toate acestea cabinetul s-a aflat în imposibilitatea de a promulga măsuri îndrăznețe precum un actualizarea cadrului legal referitor la criminalitatea informatică sau extremismul domestic. Criticii acestuia au invocat măsurile restrictive precum confiscarea pașapoartelor – drept rezervat anterior doar Secretarului pentru Afaceri Interne; sau stocarea datelor de trafic internet pe termen lung pentru a o cataloga drept o invazie periculoasă la adresa libertății persoanei. De asemenea actul conferă drepturi sporite și în ce privește circulația străinilor în interiorul Regatului Unit.

În ciuda progreselor evidente și a noilor mijloace puse la dispoziția serviciilor de securitate, premierul David Cameron și-a luat angajamentul în campania pentru alegerile locale din 2015 ca în primul an al celui de-al doilea mandat al său să ofere un nou cadru legal pentru GCHQ – agenția britanică responsabilă de monitorizarea comunicațiilor, dar și pentru celelalte agenții responsabile în monitorizarea comunicațiilor suspectilor de terorism.²⁴¹

3. Intervenția în Afganistan și Irak și rolul global al Marii Britanii

Imediat după atentatele de la New York și Washington, principala teamă a Premierului Tony Blair a fost că administrația Bush se va folosi de evenimente pentru a lansa un atac împotriva Irakului, fără a exista o conexiune reală între cele două. Pentru a evita acest lucru, Blair trebuia să își expună direct viziunea asupra evenimentelor viitoare Președintelui Bush. O replică pe măsura atacurilor de la 11 septembrie trebuia direcționată împotriva Al-Qaeda și trebuia să aibă girul și sprijinul organizațiilor internaționale precum ONU și NATO. Următorul pas era ca regimului Taliban din Afghanistan, care sprijinea și adăpostea militanții Al-Qaeda, să-i fie dat un ultimatum: fie îl predau pe Bin Laden și acoliții săi, închid taberele de antrenament pentru teroriști și permit accesul inspectorilor internaționali, fie vor fi forțați militar să facă acest lucru. În acest sens, Blair și consilierii săi au considerat esențial ca relațiile cu țările învecinate cu Afghanistanul, Pakistan și Iran, să fie îmbunătățite până la

Committee of human rights of the Chamber of the Lords and Commons, session 2006-2007 Counter-Terrorism Policy and Human Rights: 28 Days, Intercept and Post charge Questioning HL 157 and 394 HC, Ev. 67-8 7, The Stationery Office, London, 7th 30, 2007

²³⁸ Home Office, consultation document on detention without a charge, July 2007.

²³⁹ UK Counterterrorism Act 2008.

²⁴⁰ Terrorist Asset-Freezing (Temporary Provisions) Act 2010

²⁴¹ Patrick WINTOUR, "David Cameron to Reveal New Laws to Fight Terrorism in the UK," *Guardian*, 13 Noiembrie 2014, accesat 5 Mai 2015, <http://www.theguardian.com/politics/2014/nov/13/david-cameron-counter-terrorism-strategy-australia-speech>.

stadiul de a oferi sprijin demersurilor britanice în caz de război, iar revigorarea Procesului de Pace în Orientul Mijlociu (MEPP- Middle East Peace Process) să devină o prioritate pentru a asigura sprijinul lumii arabe pentru războiul împotriva terorismului.

În același timp în care trebuie să ia măsurile necesare pentru intervenția în Afghanistan, Blair trebuie să se preocupe și de securitatea internă. Dacă până în septembrie 2001, britanicii se temeau de atacurile teroriste ale IRA, după 9/11, administrația Blair trebuie să ia în considerație și posibilitatea unor atentate teroriste ale Al-Qaeda. Deși măsurile sale antiteroriste²⁴² - primele acțiuni imediate pentru a putea asigura un cadru de securitate pentru britanici la ei acasă, l-au adus în conflict direct cu liberal-democrații.

Intervenția în Afghanistan a fost debutul criticilor pe care Blair le-a primit atât din partea contestatarilor săi, dar și din interiorul propriului partid și Cabinet. Dorința supremă a lui Blair era ca intervenția militară să se desfășoare rapid, cu pierderi minime de vieți, și cu menținerea susținerii interne și a comunității internaționale. De asemenea, odată cu înlăturarea regimului Taliban, Marea Britanie și Statele Unite se ciocnesc în păreri: fie să continue cu căutarea lui Bin Laden și neutralizarea Al-Qaeda, fie ca membrii coaliției să adune trupe pentru a se ocupa, pentru moment, de menținerea păcii și reconstrucție în Afghanistanul post război. Soluția a fost constituirea, la cererea și evident susținute masiv de britanici, a trupelor ISAF (NATO International Security Assistance Force). Dacă imediat după căderea Kabulului, Afghanistanul este deja istorie pentru administrația americană, pentru britanici lucrurile stau altfel. La 7 ianuarie 2002, Blair face o vizită la Bagram, unde se întâlnește cu liderul interimar Hamid Karzai căruia îi declară că Marea Britanie îi va susține în procesul de reconstrucție și revigorare statală²⁴³. Acest sprijin direct afirmat poate fi interpretat și ca o recompensă pentru coperarea manifestată de Pervez Musharraf în octombrie 2001, când acesta a fost de acord să abandoneze susținerea regimului Taliban și să facă eforturi considerabile pentru prinderea membrilor Al-Qaeda.

În ceea ce privește implicarea în războiul din Irak, lucrurile sunt mult mai controversate. Deși neoficial se bănuia că Afghanistanul reprezintă doar vârful aisbergului, din perspectivă americană, în lupta împotriva terorismului, de-abia odată cu Discursul despre Starea Națiunii din 30 ianuarie 2002 ținut de Bush în Congres, factorii de decizie din Marea Britanie își dau seama încotro se îndreaptă lucrurile. În momentul în care Bush arată cu degetul spre Coreea de Nord, Iran și Irak drept o Axă a Răului care amenință pacea lumii, devine clar pentru Blair și Cabinetul său că următoarea oprire a trupelor americane va fi Irakul și că Marea Britanie trebuie să găsească fie o modalitate de a se retrage dintr-o astfel de aventură, primejdioasă atât pentru Premier dar și pentru Regatul Unit, fie o justificare suficient de puternică pentru a se implica într-un astfel de teatru de război. Cu toate că în 1998, Marea Britanie a participat alături de Statele Unite în operațiunea Vulpea Deșertului, tocmai pentru a implementa strategia de „constrângerea lui Saddam plus schimbarea regimului”²⁴⁴. Însă o astfel de strategie nu avea drept finalitate o invazie americană pentru înlăturarea lui Saddam Hussein.

²⁴² Dacă în 2000 exista deja Terrorism Act, în 2001 a fost dat Anti-Terrorism, Crime and Security Act, care nu a primit acordul în Camera Lorzilor, urmat în 2005 de Prevention of Terrorism Act și Terrorism Bill care îmbunătățeau simțitor capacitatea de acțiune a forțelor de ordine împotriva acțiunilor teroriste Counterterrorism and Security Bill care îmbunătățește legislația în domeniul extremismului domestic și al securității cibernetice, precum și măsurile legislative ce urmează să fie promovate ca efect al promisiunilor din campania pentru alegerile generale din mai 2015 ce promit să afecteze agenții precum GCHQ sau Security Service (MI5);

²⁴³ Alastair CAMPBELL, *The Blair Years: Extracts from the Alastair Campbell Diaries* (New York: Knopf, 2007), p. 600.

²⁴⁴ Terminologia în engleză este ”containment plus regime change” – această nouă strategie a fost introdusă de Madeleine Albright la începutul lui decembrie 1998, într-un efort de a-l forța pe Saddam să fie de acord cu cerințele ONU;

Deciziile luate asupra intervenției britanice alături de SUA în Irak sunt cele mai importante decizii ale perioadei petrecute ca Premier de către Tony Blair. La începutul lui 2002, Blair considera că cel mai îngrijorător pericol este cel al proliferării WMD coroborat cu extinderea practicilor teroriste. Posibilitatea ca aceste WMD să ajungă în mâinile unor teroriști atrăgea atenția asupra necesității de dezarmare a Irakului. Faptul că Saddam a încălcat de nenumărate ori rezoluțiile ONU nu face decât să sugereze posibilitatea că și alte state – rogue states – ar putea face același lucru și ar putea scăpa nepedepsite. Pentru Blair, atitudinea față de pericolul reprezentat de Irak este testul suprem între stabilirea unei noi ordini mondiale și haos mondial. Eliminarea acestor amenințări se poate face, în opinia lui Blair, doar stând alături și acționând de pe aceeași bază cu Statele Unite ale Americii. Apropierea de Președintele Bush, care a dat de atâtea ori naștere unor dezbateri intense²⁴⁵, nu vine dintr-o afinitate personală, ci dintr-o credință profundă că acesta este pasul corect pentru politica externă britanică. Câțiva premieri britanici au fost adevărați jucători la Washington – Churchill, Macmillan, Thatcher - acesta este rolul pe care Blair și l-a dorit pentru țara sa- „ Sunt singurul lider Vestic care va fi ascultat în Statele Unite pe aceste probleme. Desigur, cu un preț care trebuie plătit[...]. Obiectivele mele sunt de a-i atrage pe americani să susțină o strategie rezonabilă pentru Irak, care să aducă în discuție intervenția militară doar pentru circumstanțele corecte. Această strategie trebuie lărgită pentru a include și alte probleme precum procesul de pace din Orientul Mijlociu, Africa și reconstrucția în Afghanistan.”²⁴⁶

Concluzii

A face o analiză de această manieră asupra întregului pachet legislativ și a politicilor de securitate ale Marii Britanii ar fi fost un demers mult prea complex ce nu ar fi putut căpăta suficientă substanță într-o desfășurare limitată. Departe de a promova o politică externă izolaționistă, Marea Britanie este nevoită să își *strângă forțele* pentru a se avânta în *neunoscutul* noului sistem internațional.

În Marea Britanie, ca și în majoritatea țărilor europene, dezbaterile referitoare la politicile de securitate s-a concentrat în principal pe legalitatea și extensivitatea metodelor folosite de agențiile guvernamentale. Aceste probleme trebuie abordate integrat având în vedere dezvoltarea unor noi instrumente de răspuns în fața noilor amenințări.

Tentative de atentate dejugate de către autorități – precum cele din 2007 - au demonstrat că evaluările inițiale asupra fenomenului au fost bine fundamentate și adresate. Structurile și strategiile de securitate destinate răspunsului contraterorist sunt cu certitudine dinamice, reflectând atât încercările de a corecta deficiențele structurale – inclusiv problemele de coordonare – cât și efortul de a elabora măsuri legislative în domeniile în care există un așa numit vid legislativ.

Experții avertizează asupra faptului că unele măsuri riscă să fie puse în discuția curților de justiție la nivel internațional. Cel mai bun exemplu în acest sens fiind dat de către Patriot Act în Statele Unite, care includea o serie de măsuri controversate ce aduceau atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Pentru o durată mare de timp, terorismul islamic nu a fost considerat o mare amenințare la adresa securității naționale din perspectiva numărului victimelor sale, acesta rămânând relativ limitat, însă acest lucru s-a schimbat în ultimii cincisprezece ani, cifrele au crescut semnificativ după atacurile de la Madrid, Londra și mai târziu Paris.

Nu putem nega existența grupurilor extremiste, precum și a persoanelor fizice pregătite să comită atentate teroriste în Europa; Cu toate acestea, guvernele au recurs la diferite

²⁴⁵ “Blair, Pudelul lui Bush” este cea mai cunoscută;

²⁴⁶ Anthony SELDON, *Blair Unbound* (London: Simon & Schuster UK, 2009), p. 87.

abordări în soluționarea problemei. Violența extremă susținută de motivații religioase sau xenofobe a atins prima linie a știrilor și a devenit o prioritate de top a agențiilor de securitate încă din a doua jumătate a anilor 2000 în țări precum Marea Britanie, Spania, Franța, Danemarca sau Germania. Până în prezent, cazul cel mai proeminent a fost cel al propriilor cetățeni care au îmbrățișat vederi radicale și comit atacuri teroriste.

BIBLIOGRAFIE:

1. CAMPBELL, Alastair. *The Blair Years: Extracts from the Alastair Campbell Diaries*. New York: Knopf, 2007.
2. FRUM, David, and Richard PERLE. *An End to Evil: How to Win the War On Terror*. New York: Random House, 2003.
3. GIORGETTI, Chiara. "Balancing Security and Human Rights : Post 9/11 Reactions in the United States and Europe." In *Europe Confronts Terrorism*, edited by Karin Von HIPPEL, 244-62. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
4. HOWARD, Russell, and Bruce HOFFMAN. *Terrorism and Counterterrorism: Understanding the New Security Environment, Readings and Interpretations (Textbook)*. 4 ed. Guilford, Con.: McGraw-Hill/Dushkin, 2014.
5. OULD MOHAMEDOU, Mohammad-Mahmoud. "The Rise and Fall of Al Qaeda Lessons in Post-September 11 Transnational Terrorism." *Geneva Papers* (2011): 1.
6. SELDON, Anthony. *Blair Unbound*. London: Simon & Schuster UK, 2009.
7. The Security Service. "International Terrorism.." Accessat 4 Mai 2015. <https://www.mi5.gov.uk/home/about-us/what-we-do/the-threats/terrorism/international-terrorism.html>.

HARTA CONFLICTELOR ÎN SECOLUL AL XXI-LEA – POSIBILE SOLUȚII

Corina BUCUR

Slt. Ministerul Apărării Naționale, București, România
corina.bucur15@yahoo.com

Rezumat: Transformările majore ale lumii contemporane și noile sfere de interes și influență au condus la crearea unor zone și chiar regiuni de instabilitate la nivel mondial, cu implicații semnificative pentru realizarea securității în plan local, regional și chiar global.

Lucrarea urmărește să clarifice termenii și conceptele reprezentative pentru teoria crizei și conflictului, în scopul înțelegerii terminologiei specifice, analizează evoluția conflictului din lumea modernă, cu principalele cauze ale sale: accesul la resurse, mecanisme de distribuție pe piețele cu diferențele de subiect etnic, religios, cultural, politic, ideologic și promovează teoria negocierii ca o soluție non-militară de bază, pentru rezolvarea interacțiunilor conflictuale dintre actori, în scopul împiedicării unei intervenții cu mijloace militare.

Cuvinte cheie: criză, conflict, negocierii, interacțiune, mijloace militare.

Introducere

Evoluțiile în plan internațional care marchează începutul secolului al XXI-lea, globalizarea riscurilor și amenințărilor, multiplicarea actorilor non-statali și statii, precum și creșterea libertății cu care aceștia pot acționa, difuzia puterii (atât pe orizontală cât și pe verticală), neliniaritatea conflictelor nou apărute, accentuarea competiției strategice privind accesul la resurse energetice, au fost dominate de conflicte și instabilitate. Astfel, dinamismul și complexitatea mediului actual de securitate sunt puternic influențate de fenomenul globalizării, prin care se înfăptuiește o nouă ordine mondială, iar raporturile de putere sunt reconfigurate.

Procesul de afirmare și de definire a unor noi centre de putere este puternic influențat de interesele specifice ale fiecăruia, fapt pentru care, conflictualitatea reprezintă o condiție de *sine qua non*, pentru evoluția acestora – statele lumii, societatea civilă internațională, organizații regionale și mondiale, societăți transnaționale. Atingerea acestor interese, obiective stabilite de fiecare actor, este esențială pentru menținerea echilibrului echilibrului de putere, dar și a statutului internațional. Aceasta este o *luptă*, în care sunt folosite modalități combative dintre cele mai complexe și diversificate²⁴⁷.

În acest context, relațiile dintre actorii de pe scena internațională sunt puternic influențate de globalizarea riscurilor și amenințărilor, fapt pentru care transformările lumii contemporane și noile sfere de interes și influență de pe scena internațională au dus la crearea unor zone sau chiar regiuni de instabilitate pe întreg mapamondul, cu implicații majore în obținerea securității locale, regionale și chiar globale.²⁴⁸

Ne propunem în acest studiu, să realizăm o indexare a principalelor conflicte care au dominat începutul secolului al XXI-lea, precum și o analiză a negocierii ca principală soluție

²⁴⁷ „Aux sources de la guerre économique”, disponibil pe site-ul <http://www.franceculture.fr/oeuvre-aux-sources-de-la-guerre-economique-de-ali-laidi>, accesat în 27.04.2015.

²⁴⁸ Barry BUZAN, „Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece”, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 8.

non-militară de rezolvare a interacțiunilor conflictuale dintre actorii de pe scena internațională.

1. Conflictul – delimitări și abordări conceptuale

Înainte de a trece la întocmirea hărții conflictelor propriu-zise în care să evidențiem principalele conflicte ale secolului al XXI-lea, vom defini și vom face o scurtă analiză a principalelor concepte cu care vom opera pe parcursul acestei lucrări și anume criza și conflictul - reprezintă interacțiuni conflictuale între actorii de pe scena internațională.

Criza reprezintă o manifestare de contradicții (în plan economic, ideologic, militar) sau un timp decisiv, critic de soluționare a unui diferend²⁴⁹. Pe plan internațional, criza reprezintă acea confruntare cu un aport semnificativ în balanța decizională și care poate constrânge și obliga statele participante să renunțe la anumite interese legitime, în vederea obținerii de concesi, care au ca scop evitarea războiului total²⁵⁰.

Definiții ale crizei au fost elaborate de specialiști în domeniul securității, dar se regăsesc și în actele oficiale ale instituțiilor de securitate. O definiție comprehensibilă a *crizei* este dată de Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, care are următoarea viziune „*criza poate fi înțeleasă drept o situație nedorită ce se manifestă la nivel național sau internațional, caracterizată de existența unei amenințări la adresa valorilor, intereselor sau scopurilor principale ale părților implicate*”²⁵¹, în timp ce Departamentul pentru Apărare al SUA, consideră criza „*un incident sau o stare de tensiune care amenință [o națiune], cetățenii, forțele militare sau interesele vitale ale unui stat și care se dezvoltă rapid și creează o stare de o importanță diplomatică, economică sau militară astfel încât este necesară angajarea forțelor militare și a resurselor existente pentru realizarea obiectivelor naționale. Amenințările pot viza teritoriul, resurse și chiar respectiva țară, dar și valori strategice, instituții sau infrastructuri critice, cu consecințe grave, sau mai puțin grave în domeniul securității*”²⁵².

În funcție de intensitatea cu care acționează, crizele pot fi clasificate după cum urmează: crize de intensitate ridicată, medie și scăzută aproape nedefinită, această clasificare putând fi regăsită în mediul internațional la orice nivel.

Este mai mult decât evident faptul că, crizele pot apărea în orice tip de societate, iar dată fiind complexitatea și dinamica acestora, ele trebuie gestionate cu mare atenție pentru prevenirea și limitarea efectelor care pot apărea sau pentru soluționarea acestora. În cazul în care acest lucru nu se întâmplă, criza poate degenera în *conflicte* de natură violentă sau de ce nu, chiar în agresiuni militare²⁵³.

Conflictul este prezent oriunde apare o criză nerezolvată. Kate Malek definește conflictul ca o „*criză nerezolvată între mai multe grupuri aparținând aceleiași țări și care au ca obiect de dispută independența, puterea politică sau puterea economică*”²⁵⁴. Originea cuvântului vine din lat. „*conflictus*”, care înseamnă „șoc, lovire” și reprezintă conform lui

²⁴⁹Florin MARCU, „*Marele dicționar de neologisme*”, Ed. Saeculum, 2000, p. 48.

²⁵⁰ Cristian BĂHNĂREANU, „*Crize potențiale ce pot afecta securitatea națională: prevenirea, limitarea și soluționarea situațiilor de criză*”, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011, p. 7

²⁵¹ George C. MARSHALLI European Center for Security Studies, „*Conflict Prevention and Management of Crisis and Conflict*”, disponibil pe site-ul <http://www.marshallcenter.org/site-text/lang-en/page-coll-ep-1/xdocs/coll/ep-syllabus-04-01/module-10.htm>, accesat 24.03.2014.

²⁵² US Department of Defense, JP 1-02. DOD „*Dictionary of Military and Associated Terms*”, p. 73 disponibil pe site-ul www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf, accesat 20.03.2014.

²⁵³ *Ibidem*, p. 8.

²⁵⁴ Kate MALEK, „*The Conflict Resolution information Source*”, disponibil pe site-ul <http://www.crinfo.org/coreknowledge/international-conflict>, accesat 24.03.2014.

Edward Azar „urmări ale scopurilor proprii, incompatibile cu cele ale celorlalți actori și între care nu există un sistem eficient de mediere și conciliere”.²⁵⁵

În concepția sociologului L. Coser, conflictul se identifică cu „lupta pentru valori și dreptul de a deține statutul, puterea și resursele, în cadrul căreia scopul rivalilor este de a neutraliza și lichida oponentul.”²⁵⁶

Astfel, trebuie menționat următorul lucru și anume, conflictul între state este o stare obișnuită, o stare naturală, o condiție inevitabilă de dezvoltare a acestora în sistemul internațional. Obiectul conflictului se află de multe ori la intersecția intereselor actorilor statali și reprezintă interacțiunea violentă de „soluționare” în forță a diferendelor dintre actori, care pot avea un impact major asupra oricăror strategii de relaționare.

Din punct de vedere al dreptului internațional, clasificarea conflictului impune o serie de dificultăți, deoarece în legislația internațională, nu mai este utilizat termenul „război”. În Carta Onu, aplicarea relațiilor de forță între state a fost interzis, iar cuvântul „război” nu mai este întâlnit în majoritatea documentelor oficiale. Sunt folosiți termeni ca: „agresiune”, „conflict armat”, „atac armat”. Când ne referim la conflict, cel mai des noțiunea se identifică cu sintagma de *conflict armat*²⁵⁷.

Conflictele pot fi clasificate în funcție de actorii principali implicați, aria de manifestare, scopul, intensitatea dar și din punct de vedere al cauzelor care au stat la baza declanșării acestora, cauze care determină natura conflictului, și anticipează evoluțiile acestuia. Cauzele izbucnirii unui conflict sunt dintre cele mai diverse și pot fi clasificate²⁵⁸ pe următoarele dimensiuni majore: *conflicte geostrategice* se referă la – dispute teritoriale (dispute de frontieră, precum și diferitele încercări de secesiune, situația dintre F. Rusă și Ucraina) și resurse naturale, *conflicte identitare* (etnice, religioase și ideologice) subsumate *conflictelor de natură economică*.

Conflictele geostrategice fac referire la disputele teritoriale (dispute de frontieră, precum și diferitele încercări de secesiune, caz concret, situația dintre F. Rusă și Ucraina) și la lupta pentru accesul la resurse naturale. Dobândirea unei poziții favorabile asupra unor spații cu o anumită semnificație, fie că au resurse, fie oferă statului o poziție geostrategică însemnată (strâmtoni, canale) constituie un motiv destul de întemeiat pentru păstrarea unei stări conflictuale.

*Conflictul Israeliano-Palestinian*²⁵⁹ a început la mijlocul secolului XX și este un conflict în plină desfășurare între statul Palestina și Israel.²⁶⁰, ce are la bază o dispută teritorială, în sensul că, pentru israelieni, conflictul urmărește stabilirea unei „case” sigure pe Tărâmului Sfânt, în timp ce, Palestina consideră că Israelul a uzurpat teritoriul ce le aparține de drept, cu ajutorul Occidentului²⁶¹

Confruntările de pe teritoriile palestinienne au culminat cu uciderea în vara anului 2014 a unui adolescent palestinian și a trei adolescenți israelieni, evenimente care au dus la o confruntare militară între gruparea Hamas și armata israeliană. Astfel că, în august 2014,

²⁵⁵ Edward ALZAR The Management of Protracted Social Conflict: Theory and Cases . Hampshire, England: Dartmouth Publishing Company, 1990.

²⁵⁶ Lewis COSER, *Funcțiile Conflictului social*, disponibil pe site-ul <http://media.pfeiffer.edu/lridener/courses/COSERR1.HTML> , accesat 24.03.2014.

²⁵⁷ <http://fumn.eu/conflictul-din-ucraina-intre-conflict-intrastatal-si-razboi-interstatal/>

²⁵⁸ Clasificare făcută de autor.

²⁵⁹ Council on Foreign relations disponibil pe site-ul at <http://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#/?marker=22>, accesat 20.03.2014.

²⁶⁰ *Istoria Conflictului*, disponibil pe site-ul http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/middle_east/03/v3_ip_timeline/html/default.stm, accesat în 27.04.2015

²⁶¹ *Conflictul isrelian. De unde a început și când se va sfârși? Disponibil pe site-ul <http://www.externe/conflictul-israeliano-palestinian-de-unde-a-inceput-si-cand-se-va-sfarsi-192957.html>*, accesat pe 27.04.2015

Hamas a încălcat acordul de încetare a focului semnat în 2012 și a tras cca 3.000 de rachete asupra Israelului. Acest fapt, a determinat Israelul să lanseze o ripostă care a constat în lovituri aeriene asupra unor obiective din Gaza suspectate ca aparținând unor grupări teroriste. Dispută s-a soluționat la finalul lunii august cu un acord de încetare a focului, unde Egiptul a fost mediatorul.

John Kerry, secretar al SUA, a încercat să reia negocierile de pace dintre Autoritatea Palestiniană și Israel în Cisiordania, cu scopul rezolvării diferendelor dintre cele două state, însă negocierile de pace care au fost întrerupte în momentul când *Fatah*²⁶² a format un guvern cu facțiunea sa rivală, cu Hamas. Acest fapt a dus la demisia lui Martin Indyk, trimisul SUA în negocierile israeliano-palestiniene, după ce a nu a reușit, ca după trei luni să obțină pacea între cele două grupări.

În cazul în care acordul de încetare a focului, nu va da rezultate, este posibilă o insurgență palestiniană sau o a treia *intifada*²⁶³. Acest lucru nu convine intereselor SUA, care urmărește protejarea aliatului principal în zonă și anume Israelul și realizarea unui accord durabil între acesta și teritoriile Palestinei.

Conflictele identitare. Majoritatea conflictelor sunt identitare, indiferent dacă natura acestora este de ordin *național* (statele moderne au fost create ca urmare a războaielor de independență), *etic* (conflictele din Nordul Africii, din Kurdistan etc.), *ideologic* (cum ar fi: nazismul, comunismul etc.) sau *religios* (protestanți vs catoloci, din Irlanda de Nord; mozaici vs islamici din Israel-Palestina; islamici vs creștinii din Iraq-SUA, suniți vs șiiți, Iran-Iraq etc).

Modalitățile de manifestare ale conflictelor traversează diferite etape și anume: se pleacă de la starea „0”, reprezentată de cooperare (în această etapă se urmărește atingerea aceluiași obiective prin diverse căi, Franța, Germania vs. S.U.A.), urmează competiția (atingerea scopului propus, care se face prin subminarea celorlalți actori), apoi posibilitatea apariției tensiunilor diplomatice (perspective diferite asupra unui diferend) care se finalizează cu o criză (respectiv poate apărea amenințarea cu utilizarea forței) sau cu un conflict armat.

Conflictul etnic este bazat nu pe *ce face cineva* ci pe *ce reprezintă cineva* și își are rădăcinile în aversiunea sau ura resimțită de membrii unui grup etnic față de alt grup etnic. Grupurile etnice împart legături ereditare de limbă, cultură și religie precum și o identitate comună, iar în locurile unde aceștia trăiesc, de obicei pe pământul strămoșilor, se găsesc în majoritate, se consideră o națiune și fac demersuri pentru a avea propriul stat cuprins în niște granițe teritoriale recunoscute la nivel internațional²⁶⁴.

Situația rezultată este cea a unui grup etnic care controlează un stat și un alt grup etnic, care reprezintă minoritatea și care de cele mai multe ori este supus discriminării. Context în care, patria-mamă, de obicei aflată în vecinătate, îngrijorată fiind de sorta acestora încearcă să-i răzbune.

Conflictul dintre Turcia și PKK. este un conflict armat între Republica Turcia și diverse grupuri insurgente kurdă, care au cerut separarea de Turcia pentru a crea un Kurdistan independent, și a autonomiei precum și a drepturi politice și culturale pentru kurzii din interiorul Republicii Turcia.²⁶⁵

²⁶² Fatah, al , organizație a palestinienilor refugiați, creată în 1958-1959, care l-a începutul anilor '60 a declanșat acțiuni de gherilă și sabotaj împotriva Israelului. Membră a Organizației de Eliberare a Palestinei (O.E.P.)

²⁶³ Intifada (cuv. arab „răscoală”), mișcare populară și naționalistă de nesupunere, care a izbucnit (1987) în teritoriile palestiniene ocupate de Israel. Denumită și „războiul pietrelor”.

²⁶⁴ Lars-Erik CEDERMAN, *Emergent Actors in World Politics : How States and Nations Develop and Dissolve*, Princeton, 1997.

²⁶⁵ David BYRNE, *PKK 'would disarm for Kurdish rights in Turkey* articol din 21 iulie 2010 disponibil pe . Bbc.co.uk, accesat pe 27.04.2015.

Membrii PKK au refuzat să se retragă din Turcia în Irak (regiunea kurdă), în ciuda negocierilor de pace cu guvernul turc. Aceștia au oprit focurile la începutul lui martie 2013, dar nu au renunțat la obiectivul lor strategic de realizare a unui stat autonom kurd.

Situația fost exacerbată de extinderea conflictului civil din Siria în Turcia, dar și în alte state din vecinătatea acesteia. Astfel kurzii din Siria – coordonați de Partidul Uniunea Democratică (PYD) și aripa sa armată, Aparatul de protecție Poporului (YPG) – au legături strânse cu PKK, împreună cu care au preluat controlul regiunii kurde din nordul Siriei. În septembrie 2014, regiunea controlată de către kurzi, orașul Kobane, a fost asediată de ISIS, care a reușit ocuparea zonei și a cauzat moartea a 1200 de persoane. Migrația a atins cote maxime în acea perioadă, dat fiind faptul că peste 300.000 de refugiați sirieni au trecut frontiera.

ISIS a avansat în regiunea autonomă kurdă din nordul Irakului, mutare ce a determinat luptătorii armați care protejau regiunea kurdă din Irak să se alăture forțelor de securitate din Irak care au primit ajutor financiar și arme de la SUA. Liderul PKK, Abdullah Ocalan a reușit mobilizarea masivă a acestora, pentru a opune rezistență grupării ISIS.

Crearea unui stat autonom kurd, va produce haos, și va duce la accelerarea mișcărilor secesioniste din diferite zone ale Orientului Mijlociu. Creșterea activității teroriste a grupărilor separatiste kurde îngrijorează SUA, fapt pentru care a desemnat PKK, grupare teroristă.²⁶⁶

Soluționarea conflictelor etnice este dificilă, motivul nefiind cuantificabil, iar fiecare parte pune în valoare pierderea celelalte părți. Concret, un stat este dispus să facă orice, să piardă oricât, dacă acest lucru semnifică privarea părții adverse de anumite valori, semnificative. Motiv pentru care conflictele etnice nu au rezolvare și se perpetuează fără o soluționare efectivă timp de generații întregi.

Conflicte etnice își găsesc deseori exprimarea în *conflictele religioase*, dat fiind faptul că religia reprezintă un sistem de valori pentru o comunitate, iar cei cu practici religioase diferite de ale majorității sunt considerați nedemni, fără valoare, desconsiderați. Conflicte violente de natură religioasă sunt purtate în numele *marilor* religii ale lumii.²⁶⁷ La baza unui conflict religios stă apartenența unui grup respectiv a unor state la credințe diferite.²⁶⁸

*Violențe de ordin religios în Irak*²⁶⁹. Musulmanii sunt împărțiți șiiți și suniți. Cele două comunități împărtășesc doar cinci convingeri fundamentale – Mărturisirea credinței (Allah e singurul Dumnezeu, în timp ce Mahomed este profetul lui), rugăciunea de cinci ori pe zi (2,5% din venituri au ca destinație familiile sărace), postul din Ramadan și ultimul, pelerinajul la Mecca.

Cu toate acestea, există diferențe fundamentale, în interpretarea Coranului, și dreptul la succesiune. Scindarea grupărilor își are originea în dispute ce au avut loc imediat după moartea profetului Mahomed cu privire la cine trebuie să conducă comunitatea musulmană²⁷⁰

În decembrie 2013 a izbucnit conflictul în provincia Anbar din Irak între grupările sunnite și șiite. În urma atacurilor realizate de către (Islamic State) IS, asupra forțelor armate, acestea au răspuns cu o ofensivă pentru recâștigarea zonelor controlate de gruparea teroristă.

²⁶⁶ *Ibidem*, Council on Foreign relations disponibil pe site-ul <http://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/?marker=22>, accesat 21.03.2014..

²⁶⁷ R. Scott APPLEBY, „*Tire Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence, and Reconciliation*”, Rowman & Littlefield, Lanham, MD, 2000.

²⁶⁸ Suport de curs, „*Analiza conflictelor internaționale și managementul integrat al crizelor*”, Universitatea Lucian Blaga, Sibiu, 2011 pg 45.

²⁶⁹ *Ibidem*, Council on Foreign relations disponibil pe site-ul, <http://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/?marker=8>, accesat 21.03.2014.

²⁷⁰ *Măcel între suniți și șiiți în Irak. De ce ?* disponibil pe site-ul <http://semneletimpului.ro/international/asia/irak/macel-intre-siitii-si-sunitii-din-irak-de-ce.html>, accesat în 27.04.2015.

Ca urmare, în august 2014, președintele american Barack Obama a aprobat loviturile aeriene împotriva forțelor IS localizate în nordul Irakului. De asemenea au fost trimise ajutoare umanitare pentru refugiați Yazidiți din teritoriile controlate de grupările IS. Inițial, sprijinul militar a fost asigurat de 1.400 de soldați americani, ulterior intenționându-se a trimiterea a încă 1500 de soldați, precum și arme, forțelor kurde. Lupta împotriva ISIL a avut ca efect direct uciderea a peste 12.000 de irakieni numai în anul 2014, și a determinat migrarea a circa 1,2 milioane de locuitori.

În urma căderii lui Saddam Hussein în anul 2003, s-au mărit disensiunile între grupurile religioase, anumite grupuri reușind preluarea puterii. Șiiții reprezintă peste 60% din totalul populației din Irak, și astfel au reușit influențarea deciziilor de ordin politic din această țară.

Astfel, prim-ministrul Nouri al-Maliki a fost înlocuit la 11 august de către președinte, cu Haider al-Abadi, schimbarea acestuia având drept scop detensionarea situației conflictuale dintre minoritățile religioase. Atacurile cu bombă ce au vizat cartierele šiite, a venit ca răspuns la situația creată prin înlăturarea oficialilor sunniți și arestarea a sute de extremiști. În cazul în care violențele de ordin religios ar continua, situația din Irak ar putea degenera într-un război civil, lucru care nu este dorit de marile puteri. SUA dorește stabilizarea situației din Irak și distrugerea posibilității creării unui paradis pentru organizațiile teroriste.

Ultima formă de manifestare a conflictelor identitare este reprezentată de cele de ordin *ideologic*, care asemenea celor religioase amplifică conflictele interstatale, mai degrabă decât să stea la baza izbucnirii acestora.

Conflictele economice. Diferențele de ordin economic dintre părți precum și existența unor inegalități între grupuri pot influența caracterul unui conflict. În contextul globalizării, cauzele de ordin economic se regăsesc în diferite procente în toate tipurile de conflict.²⁷¹

Analiza conflictului presupune o bună cunoaștere a contextului economic, politic dar și a istoriei, geografiei, geopoliticii statelor aflate în conflict.

Am atașat o hartă a conflictelor din Africa, Europa și Asia, indiferent de cauzele care le-au declanșat, în funcție de intensitatea acestora.

Figura nr.1. Harta conflictelor (intensitatea culorii reprezintă posibilitatea escaladării în orice moment și transformarea lor în conflicte armate)²⁷²

²⁷¹ Irina CUCU „Efectele economice ale conflictelor”, Sesiune anuală internațională de comunicări științifice a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate „Politici și strategii în gestionarea conflictualității” 20 – 21 noiembrie 2008.

²⁷² *Ibidem*, Council on Foreign relations

Aceste tipuri de conflicte nu sunt exclusive și de cele mai multe ori se influențează reciproc. Astfel, în anul 2014, în cadrul unui document care reglementează operațiunile întrinite ale forțelor SUA se definește forma pe care o or lua conflictele, în viitor, „*Așa cum s-a întâmplat uneori și în trecut, conflictele viitoare vor apărea sub formă hibridă, având în conținut combinații diverse, dinamice și simultane, de organizații, tehnologii și tehnici care sfidează categorisirea*”.²⁷³

2. Negocierea - soluție non-militară de rezolvare a interacțiunilor conflictuale dintre actorii de pe scena internațională

Soluționarea conflictului necesită cunoașterea aprofundată a contextului în care a luat naștere și a cauzelor care l-au declanșat. Fiecare conflict este unic și fiecare proces de pace și reconciliere ridică numeroase probleme. Rolul de mediator trebuie prin urmare este adaptat la situația în cauză și trebuie să se bazeze pe un dialog strâns cu părțile implicate în conflict.

Interesele divergente și conflictele de interese pot fi identificate în materie de intervenție și non-intervenție, separatism și anti-separatism, teritoriale și de suveranitate, probleme etnice, dispute comerciale, etc., care pot duce, direct sau indirect, la declanșarea unei crize militare. În condiții normale, orice țară sau grupare politică încearcă prin mijloace politice, diplomatice și economice să soluționeze conflictele de interese dintre ele.

Gestionarea crizelor, prevenirea conflictelor și menținerea păcii au dus conștientizarea de către societatea unană a necesității creării unor instituții de securitate internaționale. Acesta fiind motivul pentru care a fost înființată după cel de-al doilea Război Mondial, Organizația Națiunilor Unite (ONU), cu rol în Managementul crizelor și Prevenirea conflictelor, cu principii clar stipulate în Carta ONU.

Carta este documentul care prevede modalitățile de soluționare în mod pașnic a disputelor și diferendelor apărute între actori „*părțile la orice diferend a cărui prelungire ar putea pune în primejdie menținerea păcii și securității internaționale trebuie să-l rezolve, prin tratative, anchetă, mediație, conciliere, arbitraj, pe cale judiciară, recurgere la organizații sau acorduri regionale sau prin alte mijloace pașnice, alese de ele*”²⁷⁴.

Căile de soluționare pașnică pot fi clasificate în *căi informale*, norme de drept internațional nescrise, recunoscute și respectate de actorii aflați pe scena internațională și acestea sunt, ancheta, medierea, concilierea și bunele oficii - au în centru negocierea și *căile formale* reprezentate de arbitraj, calea judiciară și recurgerea la organizații și acorduri regionale – care analizează și decid indiferent dacă părțile se află în proces de negociere sau nu.

În continuare doresc să analizez negocierea, ca soluție non-militară de prevenire/soluționare a conflictelor internaționale.

Negocierea reprezintă una dintre cele eficiente și reprezentative căi de soluționare a conflictelor dintre actori, „*procesul de abordare a unei dispute sau situații internaționale prin mijloace pașnice, altele decât cele juridice sau arbitrale, cu scopul de a promova o anumită înțelegere, aplanare sau reglementare a situației dintre părțile interesate*”²⁷⁵.

²⁷³ Department of Defense, „*Capstone Concept for Joint Operations*”, Versiunea 3, Washington DC, din 15.01.2009, p. 2.

²⁷⁴Carta Națiunilor Unite, disponibil pe site-ul http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf, *Ibidem*, Council on Foreign relations disponibil pe site-ul, <http://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/?marker=8>, accesat 24.03.2014.

²⁷⁵ Arthur Samuel LALL, „*Modern international negotiation principles and practice*”, New York Columbia University Press, 1966, p. 12.

Procesul de negociere are drept rațiune identificarea unei soluții pentru o problemă concret, definită și anume rezolvarea conflictului, de preferat înainte de a intra într-o fază violentă. Acesta are la bază rațiunea, inteligența și imaginația celor aflați la masa negocierilor care utilizează modele logice și matematice în sprijinul analizelor sociologice, politice, economice.

Procesul de negociere²⁷⁶ are la bază discuții în care: este prezentată oferta părților; sunt prezentate acele elemente de nenegociat, asupra cărora părțile nu admit poziții divergente; părțile vin cu anumite recompense sau sancțiuni, pentru a determina obținerea de concesiuni din cealaltă parte; se fac concesiuni pentru apropierea punctelor de vedere; concesiunile sunt acceptate total sau parțial atunci când există pericolul blocării negocierilor; în final, în mod normal, părțile ar trebui să ajungă la puncte de vedere convergente ale ideilor deja prezentate.

Rezolvarea unui diferend prin negociere, poate avea ca rezultat semnarea unui *acord*. Acordul apare în momentul în care fiecare parte implicată obține condiții mai avantajoase decât cele avute în lipsa sau înaintea acordului. Există și situații în care acesta apare pentru obținerea unor *efecte secundare*, cum ar fi satisfacerea opiniei publice.

Rezultatul negocierilor²⁷⁷ poate fi evaluat în funcție de:

1. *Eficiență* – apare în funcție de complexitatea și dinamica situației și face referire la utilitatea avută de procesul de negociere și la flexibilitatea părților în neregulile semnate;
2. *Echitate* – este un concept subiectiv, având în vedere că reprezintă viziunea proprie a părților aflate în conflict; se referă la caracterul nediscriminatoriu acordat părților care ar trebui să beneficieze de anumite standarde ale dreptului internațional;
3. *Stabilitate* – se referă la durabilitatea acordurilor încheiate în timp, care poate exista atată timp cât niciuna dintre părți nu precede la nerespectarea acestora; acesta este un criteriu care derivă din cele deja menționate, și apare în cazul în care părțile implicate îl consideră echitabil și benefic și că aplicarea lui integrală este în interesul acestora.

Concluzii

Conflictele sunt soluționate când un proces de negociere explicit sau implicit ajunge la un rezultat acceptabil pentru ambele părți. Acceptabil nu înseamnă că părțile sunt fericite sau că rezultatul este corect - ci doar că nici una dintre părți nu consideră că merită efortul de a încerca să schimbe rezultatul. Poate că ambele părți sunt mulțumite că au încheiat o înțelegere benefică, corectă sau una dintre părți a rămas fără mijloace de presiune (în cazul extrem, a fost total distrusă) și nu are nici o perspectivă de a îmbunătăți un rezultat prin continuarea tratativelor.

Rezolvarea conflictelor urmărește ca, acțiunile întreprinse, să ducă la soluționarea conflictelor într-un termen cât mai scurt. Aplicarea violenței influențează negativ soluționarea conflictelor. Statele pot avea de asemenea factori alternativi și strategii care funcționează adesea mai bine decât războiul în soluționarea conflictelor (punându-le capăt în termeni reciproc avantajoși).

Orice modalitate non-militară de soluționare a conflictelor, implicit negocierea va funcționa, însă doar pe perioade limitate, rezolvarea acestora fiind imposibilă. Conflictele intră doar într-o stare latentă, așa zisele conflicte înghețate, putând izbucni în orice moment.

²⁷⁶ Teodor FRUNZETI, „Conflict și negociere în relațiile internaționale”, curs, Ed. Universității Naționale de Apărare Carol I, 2011, p. 117.

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 120.

BIBLIOGRAFIE:

1. Barry, BUZAN, Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
2. Florin MARCU, Marele dicționar de neologisme , Ed. Saeculum, 2000.
3. Cristian BĂHNĂREANU, Crize potențiale ce pot afecta securitatea națională: prevenirea, limitarea și soluționarea situațiilor de criză, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011.
4. George C. MARSHALL European Center for Security Studies, Conflict Prevention and Management of Crisis and Conflict, <http://www.marshallcenter.org/site-text/lang-en/page-coll-ep-1/xdocs/coll/ep-syllabus-04-01/module-10.htm>.
5. US Department of Defense, JP 1-02. DOD Dictionary of Military and Associated Terms, pe www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf.
6. Kate MALEK, the Conflict Resolution information Source, <http://www.crinfo.org/coreknowledge/international-conflict>.
7. Edward AZAR, *The Management of Protracted Social Conflict: Theory and Cases* . Hampshire, England: Dartmouth Publishing Company, 1990.
8. Lewis. COSER, *Funcțiile Conflictului social*, <http://media.pfeiffer.edu/Iridener/courses/COSERR1.HTML> .
9. Council on Foreign relations, Global Conflict Tracker, interactive Guide to U.S. Conflict Prevention Priorities, disponibil pe <http://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/?marker=22>.
10. Lars-Erik CEDERMAN *Emergent Actors in World Politics : How States and Nations Develop and Dissolve*, Princeton, 1997.
11. R. Scott APPLEBY, *Tire Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence, and Reconciliation*, Rowman & Littlefield, Lanham, MD, 2000.
12. Suport de curs „*Analiza conflictelor internaționale și managementul integrat al crizelor*”, Universitatea Lucian Blaga, Sibiu, 2011.
13. Teodor FRUNZETI, „*Conflict și negociere în relațiile internaționale*”, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011.
14. Irina CUCU „*Efectele economice ale conflictelor*”, Sesiune anuală internațională de comunicări științifice a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate „Politici și strategii în gestionarea conflictualității” 20 – 21 noiembrie 2008.
15. Lars-Erik CEDERMAN, „*Emergent Actors in World Politics : How States and Nations Develop and Dissolve*”, Princeton, 1997.
16. David BYRNE, „*PKK 'would disarm for Kurdish rights in Turkey*”.
17. R. Scott APPLEBY, „*Tire Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence, and Reconciliation*”, Rowman & Littlefield, Lanham, MD, 2000.
18. Arthur Samuell LALL, „*Modern international negotiation principles and practice*”, New York Columbia University Press, 1966, p. 12.
19. *Carta Națiunilor Unite*, http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf , *Ibidem*, Council on Foreign relations disponibil pe site-ul, <http://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/?marker=8>
20. „*Aux sources de la guerre économique*”, http://www.franceculture.fr/oeuvre-aux-sources-de-la-guerre-economique-de-ali-laidi_
„*Conflictul isrelian. De unde a început și când se va sfârși?*” , <http://www.externe/conflictul-israeliano-palestinian-de-unde-a-inceput-si-cand-se-va-sfarsi-192957.html>

DIASPORA ȘI SECURITATEA MODERNĂ

Dragoș-Mircea PĂUN

Doctorand, Academia Națională de Informații "Mihai Viteazul" București, România,
dm.paun@yahoo.com

Rezumat: *Noile relații de putere ale secolului al XXI-lea sunt marcate de transformări majore la nivel regional, procesul de globalizare, ce a avut ca efect inclusiv creșterea numărului de emigranți și imigranți, fapt ce a condus inclusiv la apariția unor schimbări la nivel societal.*

În contextul globalizării, se prefigurează tot mai mult transformarea acelor comunități de indivizi provenind din aceeași țară în minorități pe teritoriul statului unde s-au stabilit, minorități ce devin uneori adevărate diaspore ce tind să devină un actor vizibil în planul mediului de securitate regional, zonal și global.

Diasporele nou create produc indubitabil schimbări majore asupra persoanelor implicate, influențând atât societățile unde aceste persoane doresc să se integreze, cât și societățile de unde provin acestea.

În contextul în care statele sunt din ce în ce mai mult considerate instrumente în serviciul cetățeanului, iar drepturile individuale ale fiecărei persoane se reflectă prin apariția unei suveranități a cetățeanului, protejarea acestor drepturi reprezintă o esență funcțională a securității moderne.

Cucinte cheie: *minorități, diaspora, multiculturalism, securitate modernă, globalizare.*

Introducere

Începutul secolului al XXI-lea a fost și este caracterizat de o accelerare a proceselor de globalizare și de integrare regională, concomitent cu persistența și escaladarea unor conflicte de natură inter-etnică și inter-confesională, având ca finalitate fragmentarea statală.

Tot mai mult se resimte necesitatea unei restructurări a arhitecturilor și politicilor de securitate, amenințări actuale la adresa securității căpătând noi valențe și forme de manifestare ce nu mai sunt atât de stabile și predictibile ca în perioada Războiului Rece.

În prezent se resimte o accentuare a tendințelor anarhice și destabilizatoare în unele regiuni, o nouă dinamică a relațiilor internaționale, în paralel cu multiplicarea formelor și creșterea ponderii intervenției actorilor nonstatali în evoluția acestor relații.

La nivel european, mediul de securitate a fost puternic influențat de modificările aduse în planul reconfigurării frontierelor unor state, cum ar fi căderea Zidului Berlinului (ce a condus la reunificarea pașnică a Germaniei în 1990), divizarea Cehoslovaciei în 1992 în două state Cehia și Slovacia (raportat la cele două națiuni ce constituiau fosta republică formată în 1918), destrămarea URSS în 1991 (fiecare din cele 15 republici componente despărțindu-se tot pe criterii etnice și proclamându-și ulterior independența), iar ulterior divizarea Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, o conglomerare de șase republici regionale și două provincii autonome, care au ales de asemenea separarea pe linii etnice.

Ca urmare a acestor procese, în Europa au apărut noi actori, state în căutarea propriilor identități sau etnii aflate în căutarea propriului stat sau a statului mamă, ceea ce a condus la o transformare a mediului de securitate concomitent cu noi abordări ale conceptului de securitate. S-a modificat astfel orientarea politică a unor state ce au ales economia de piață, s-

au reconfigurat sferele de influență, apărând noi vulnerabilități și conflicte, active sau înghețate, cu noi riscuri și amenințări la adresa națiunilor și a popoarelor europene.

În zona centrală și sud-est europeană, mediul de securitate a cunoscut cele mai ample schimbări din ultimii cincizeci de ani, dezvoltarea acestuia fiind strâns legată atât de evoluțiile din spațiul transatlantic cât și de cele din Asia.

Concomitent cu reconfigurarea noilor relații de putere ale secolului al XXI-lea care sunt marcate de transformări majore la nivel regional, conceptul de securitate a fost influențat tot mai mult de schimbările apărute la nivel societal, conceptul de asigurare a securității statale fiind diferit și completat cu conceptul de securitate a națiunii – al populației din teritoriul aceluși stat.

Având în vedere că în Europa formată din 28 de state există 80 de națiuni, ceea ce nu înseamnă crearea a 80 de state monoetnice și mono-religioase, transformările mediului de securitate trebuie privite și analizate în contextul globalizării și al multiculturalității, securitatea trebuind raportată la securitatea fiecărui individ atât în statul în care trăiește și se dezvoltă, cât și în statul de origine - patria mamă.

În contextul globalizării, securitatea nu poate fi privită doar ca securitatea unui anumit teritoriu și a populației din acesta, ci trebuie să vizeze asigurarea securității zonale, regionale și globale, statele trebuind să accepte valorile societății multilinguale, multiculturală și multietnică, în contrast cu afirmațiile naționaliștilor care spun că democrația nu poate funcționa decât într-un spațiu cultural omogen.

1. Diaspora – precizări conceptuale și delimitare

Diaspora este definită conform DEX-ului²⁷⁸ ca fiind „*grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine*”. Cuvântul diaspora provine de la vechea „*dia speiro*” din limba greacă, care înseamnă „*să semene peste*”, iar conceptul a fost mult timp folosit pentru a desemna grecii din lumea elenă și totalitatea comunităților evreiești dispersate ca urmare a distrugerii, la începutul secolului al VI-lea î. Hr., a Ierusalimului și alungării populației de Nabucodonosor II, regele Babilonului.

Termenul de diaspora a apărut destul de târziu în limbajul științelor socio-politice, prin anii '50 - '60 și definea membrii unui grup etnic sau religios, care provine din același loc, dar dispersate în locații diferite. Oamenii de știință au început să-l folosească inițial când se refereau la diaspora africană, utilizarea termenului fiind extinsă în următorii ani.

Așa cum am afirmat, conceptul de diaspora nu a figurat proeminent în științele sociale până la sfârșitul anilor '60, utilizarea formei de plural a cuvântului venind și mai târziu. Fără a aduce atingere originilor sale grecești, termenul de diaspora face referire în primul rând la experiența evreiască, în special expulzarea evreilor din patria lor în Babilon (exilului babilonian), precum și distrugerea Ierusalimului și a Templului. Termenul venea să definească dispersarea populației evreiești și pierderea de aceasta a teritoriului său existențial. Cu toate acestea, încă din antichitate conceptul a fost de asemenea utilizat pentru a se referi la colonizarea greacă a zonelor litoralului Mării Negre și Mării Mediteraneene din Crimeea, Turcia și până la Strâmtoarea Gibraltar, între secolul al VII-lea și al IV-lea î. Hr..

Ambele experiențe, au constituit stereotipuri ale diasporei în viziunea occidentală deși trebuie ținut cont în analiza conceptului de diaspora și de celelalte națiuni orientale a căror istorie și evoluție a fost marcată mai mult sau mai puțin încă din perioada medievală de puternice valuri de emigrație care au continuat și în perioada modernă. De exemplu, lunga istorie a Chinei a fost marcată de răspândirea populației sale, aspect adesea perceput ca un

²⁷⁸ DEX '98, București, Editura Univers enciclopedic, 1998, p. 300.

efect pozitiv sau cel puțin fenomen neutru, sau cazul Indiei care, prin emigrarea populației, și-a extins influența în special în zona Oceanului Indian.

La nivel mondial, începând cu secolul al XIX-lea, creșterea populațiilor de muncitori necalificați care migrează pentru muncă în domeniul agricol sau industrial în alte zone de pe mapamond impune o atenție deosebită și trebuie luată în calcul în definirea a ceea ce înseamnă diaspora.

Varietatea cauzelor și formelor de manifestare a determinat formularea unor diverse tipologii ale diasporei. După unii autori, cauzele formării diasporelor pot fi consecințele politicilor imperiale și coloniale, ale dezvoltării comerțului și fenomenului migraționist, ale globalizării în general.

Alte tipologii ale diasporei includ clasificări din punct de vedere ale consecințelor factorilor istorici, politici, manifestările sub diferite forme ale diasporei tradiționale sau istorice (evreiești, grecești sau feniciene).

Majoritatea cercetătorilor acceptă că diasporele au fost generate de mișcările masive de populații de la mijlocul secolului al XIX-lea, însă ele au devenit vizibile și recunoscute abia în secolul al XX-lea.

Caracteristica de bază a diasporei este dispersia membrilor săi de la o origine și o istorie comună, dar cu păstrarea unei identități colective. Analizând diasporele recent înființate este relevantă tot mai mult legătura acestora cu unele state naționale nou înființate, această origine conducând la definirea așa numitor diaspore național-etnice, ceea ce le diferențiază de diasporele transnaționale care au apărut și s-au dezvoltat în contextul globalizării.

Cuvântul „transnaționalism” a fost utilizat prima dată de Randolph Silliman Bourne²⁷⁹ în 1916, referindu-se la acel comportament al migranților de a menține legături culturale cu țările lor de origine, infirmând ipotezele anterioare conform cărora că noii migranți ar trebui să fie asimilați pe deplin de noua țară de reședință. Astfel, începutul anilor '90 marchează momentul când conceptul de transnaționalism devine un concept popular sub denumirea de diaspora, cercetătorii acceptând definiția „modelului bipolar” care evidențiază felul în care migranții construiesc spații transnaționale și sociale ce depășesc frontierele și delimitările geografice, culturale și politice.

2. Migrația internațională și apariția diasporei

Conceptul contemporan de diaspora implică o înțelegere a relațiilor de interschimbabilitate între națiunea gazdă și acele persoane care au pătruns în spațiul vital al acesteia, atât din perspectiva transformărilor societale cât și a transformărilor personale.

Deși diaspora provine sau apare în urma migrațiilor, nu toate migrațiile au condus la apariția unor diaspore. Schimbările, crizele politice nu conduc în mod obligatoriu la formarea de diaspore, în afara schimbării teritoriului unde își fac simțită prezența, noii veniți trebuind să îndeplinească și alte câteva condiții esențiale:

- numărul persoanelor cu aceeași origine etnică;
- repartizarea acestei populații într-un anumit teritoriu;
- dezvoltarea unui sentiment de apartenență la patria mamă concomitent cu consolidarea legăturilor stabilite cu țara gazdă.

Spațiul diasporei este locuit nu numai de cei care au migrat și de urmașii lor, dar, în egală măsură, de către cei care constituie populația indigenă în sânul căreia s-au integrat. Cu

²⁷⁹ Randolph BOURNE *Transnational America* disponibil la <http://www.aramsaroyan.com/html/monologues/Transnational%20America.pdf>, accesat la 15.03.2015.

alte cuvinte, conceptul de spațiu al diasporei (spre deosebire de cel de diaspora) include o gamă mai largă de genealogii.

Speranța într-o nouă patrie definită și delimitată într-un anumit teritoriu nu este întotdeauna stabilă și nici în consonanță cu interesele întregii diaspore. O diaspora, indiferent de caracter, nu trebuie să fie percepută ca o entitate discretă ci mai degrabă ca fiind formată dintr-o serie de convergențe contradictorii ale popoarelor, ale ideilor și ale orientărilor culturale ce se manifestă în cadrul întregului grup de cetățeni ce formează aceeași etnie.

Schimbările de populații între teritoriul unde acestea s-au stabilit și țările de origine pot de asemenea, să genereze diferite atașamente la ideea de națiune, fie prin acele sentimente ale patriei naționale prin atașamentul de acele locuri din țară mamă unde au trăit anterior, cât și prin încercarea de identificare cu populația țării gazdă, cu spațiul acesteia unde acum își duc existența, într-o nouă configurație marcată de nostalgii dublate de neprevăzut.

Noii veniți, privesc teritoriul unde doresc să se integreze ca pe o provocare, încercând de cele mai multe ori să transforme noul spațiu existențial într-un nou „homeland”. Analiza acestor aspecte conduce către apariția unor specificități ale comunităților transnaționale care transcend diasporei pentru că astfel de comunități nu pot fi derivate exclusiv din formele co-etnice și culturale de identificare, care sunt elemente constitutive ale diasporei, ci mai degrabă de moduri efective de identificare care implică clasă socială, nivel cultural și chiar de interes profesional. Toate aceste grupuri vin să împărtășească aceleași obiective și valori comune care sunt, totuși, luate în calcul pentru definirea diasporei.

În timp ce mai multe persoane strămutate pot fi incluse în titulatura de diaspora (cum ar fi exilați, refugiați, persoane aflate la muncă, solicitanții de azil etc.), pentru a delimita comunitățile din diaspora mai este foarte larg folosit termenul de migrant-migranți. Astfel, diaspora se referă de obicei la diferite tipuri și grupuri de migranți care au părăsit patria lor, dar care continuă să împărtășească o aceeași identitate religioasă, etno-națională și culturală cu cea din patria de origine.

Mijlocul anilor '80 și anii '90 au marcat extinderea diasporei la nivel global și au inclus un număr însemnat de persoane în diferite zone ale planetei, elementul central fiind păstrarea identității diasporei. Astfel, migranții, în special solicitanții de azil, refugiații, exilații, expatriații, persoanele venite la muncă și comunități etnice de diferite tipuri, au ajuns să fie descriși ca o singură diasporă.

Provocarea în acest context este în a ține cont în definirea diasporei de complexitatea politico-istorică a diferitelor tipuri de diaspora, recunoscând în același timp că ideea de patrie și felul în care este aceasta percepută de categoriile sociale și comunitățile care formează diaspora reprezintă caracteristici importante pentru delimitarea conceptului.

3. Redefinirea securității în societatea globală

Până la sfârșitul Războiului Rece, conceptul de securitate viza cu precădere problema „politico-militară”, iar problemele de mediu, problemele economice, problemele sociale și problemele „interne” ale statelor deveneau importante pentru conceptul de securitate doar în momentul când aveau impact direct asupra domeniului militar sau diplomatic.

Barry Buzan, în lucrarea sa „*People, States, and Fear*” din 1983 marchează începuturile regândirii problematicei securității, apreciind că securitatea nu trebuie să fie redusă la „studiul amenințărilor, utilizării și controlului forțelor militare”, definiția clasică.

Reconceptualizarea conceptului de securitate, vine odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice, securitatea acesteia fiind total compromisă nu de lipsa capacităților militare – enorme la aceea dată ci de problemele socio-economice²⁸⁰ cu care se confrunta.

Astfel, în ediția din 1991 a aceleiași lucrări, Buzan redefiniște conceptul de „amenințare” și realizează o conexiune între „amenințări” (*threats*) și „vulnerabilități” (*vulnerabilities*)²⁸¹.

Pornind de la acestea, redefinirea obiectului securității va fi factorul central în jurul căruia vor pivota dezbaterile despre securitate de aici înainte, ceea ce Barry Buzan numește „securitate societală”. Acesta este un element semnificativ în ecuația de securitate actuală, securitatea referindu-se practic la asigurarea securității identității indivizilor ca membri ai unui grup social. Securitatea societală se referă la identitate, la auto-percepția comunității și a indivizilor care se autoidentifică drept membri ai comunității.

Se poate aprecia astfel că securitatea modernă se referă la asigurarea securității întregului sistem internațional, la asigurarea securității statelor și implicit asigurarea securității tuturor indivizilor acestor state.

Asigurarea securității societății umane înseamnă asigurarea securității indivizilor atât din punct de vedere militar și politic, cât, poate mult mai important, din punct de vedere al securității economice, societale și de mediu.

Dacă *securitatea militară* se referă la capacitățile ofensive și defensive ale statelor, aceasta este determinată de cele mai multe ori de *securitatea politică* care vizează stabilitatea organizațională a statelor, a sistemelor de guvernare și a ideologiilor care le conferă legitimitate.

Securitatea economică privește accesul la resurse, piețe și capital necesare pentru a susține nivele acceptabile de bunăstare și putere a statului. *Securitatea societală* privește sustenabilitatea, în condiții de evoluție acceptabile, a pattern-urilor tradiționale ale limbii, culturii și religiei, precum și a obiceiurilor și identității naționale. *Securitatea mediului* privește menținerea biosferei locale și globale ca suport esențial de care depind toate celelalte activități umane²⁸².

Toate aceste ramuri ale securității sunt în directă conectivitate, ele neputând fi analizate separat unele de altele, asigurarea securității moderne însemnând asigurarea securității tuturor acestor ramuri ale securității.

Anii ‘90 marchează începuturile analizei securității prin includerea în studiul ei a unor chestiuni ignorate până la acest moment: sărăcia, migrația, traficul de persoane, riscurile de mediu, amenințări economice sau politice, acestea fiind elementele componente ale securității moderne.

Noile transformări ale mediului de securitate în contextul globalizării și al multiculturalității, impun ca securitatea modernă să fie raportată atât la securitatea fiecărui individ în statul în care acesta trăiește și se dezvoltă, cât și la securitatea indivizilor și statului de unde acesta este originar.

²⁸⁰ Dan DUNGACIU, *Suport de curs organizații de securitate*, Universitatea din București, Facultatea de sociologie și asistență socială, București, 2007 p. 11.

²⁸¹ Dan DUNGACIU, *Securitate, relații internaționale și studii de securitate*, în Revista de Științe Politice și Relații Internaționale, nr. 5, An 2012, disponibil la <http://revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2012/12/5-15-Dan-Dungaciu.pdf>, accesat la 15.03.2015.

²⁸² Dan DUNGACIU - Suport de curs organizații de securitate, Universitatea din București, Facultatea de sociologie și asistență socială, București, 2007, p. 12.

4. Securitatea modernă, securitatea UE, migrația internațională și diaspoarele

Noile concepte moderne de securitate cuprind atât asigurarea pe termen lung a securității statelor membre ale UE împotriva unor viitoare posibile amenințări, cât și a securității statelor din vecinătatea UE, ce sunt de cele mai multe ori țările de origine ale diasporelor nou formate în spațiul european.

Instabilitatea din aceste state generează riscuri implicite la adresa securității europene, motiv pentru care deschiderea manifestată de UE în toate acțiunile întreprinse, accesibilitatea și transparența politicilor sale trebuie să asigure un climat de securitate în interiorul și în vecinătatea Uniunii.

Mediul de securitate este într-o continuă schimbare în vecinătatea Uniunii Europene precum și în interiorul acesteia, datorită existenței unor dispute îndelungate determinate de cele mai multe ori de necesitatea păstrării identității minorității într-un spațiu al majorității.

Principalul instrument pentru promovarea stabilității în vecinătatea imediată a UE îl reprezintă dezvoltarea politicii sale de vecinătate poziție care oferă beneficii concrete și relații preferențiale cu statele vecine.

Odată cu adoptarea primei strategii de securitate europeană²⁸³, a apărut necesitatea stabilirii unui *concept strategic european* plecând de la premisa că „*Uniunea este un actor global*” și, în consecință „*ar trebui să fie gata să își asume responsabilități în domeniul securității globale*”, sens în care strategia definește caracteristicile actualului mediu de securitate, amenințările și provocările la adresa securității spațiului european și a cetățenilor săi.

În mod concret, principalele amenințări identificate de Strategie sunt:

- *terorismul* - Europa este ținta unei asemenea amenințări;
- *proliferarea armelor de distrugere în masă* - riscul potențial cel mai serios la adresa securității europene;
- *conflictele regionale* – care afectează securitatea regională, în primul rând cele din imediata vecinătate – Orientul Mijlociu, Nordul Africii, Caucaz, Transnistria dar și cele din zone îndepărtate;
- *instabilitatea statală* - proasta guvernare, corupția, abuzul de putere, instituții slabe, lipsa de răspundere și conflictele civile corodează autoritatea statală din interior și duc la colapsul statelor;
- *crima organizată* - Europa constituie un obiectiv principal pentru crima organizată ca amenințare internă aceasta are și o dimensiune externă – traficul transfrontalier de droguri, ființe umane, arme, bani și migrația ilegală²⁸⁴.

Fenomenul migraționist este de asemenea purtător al unor amenințări la adresa securității statelor, atât al statelor de origine cât și al statelor unde migrații se stabilesc.

Astfel, *terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale, instabilitatea statală, crima organizată*²⁸⁵ sunt de multe ori cauze și factori determinanți ai migrației internaționale și vor rămâne între cele mai mari amenințări la adresa valorilor și intereselor statelor UE, fiind de cele mai multe ori produse al migrației internaționale.

De asemenea, în Europa de Vest au sporit considerabil infracțiunile economice, spălarea banilor, traficul ilegal de armament și deșeuri radioactive, corupția, infracțiunile legate de imigrație (traficul de persoane și trecerile ilegale de frontieră, falsificarea de vize și

²⁸³ Strategia Solana „A Secure Europe in a Better World”, adoptată de către Consiliul European din decembrie 2003, Sursă: Council of the European Union, Brussels, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> 12 decembrie 2003, accesat la 15.03.2015.

²⁸⁴ *Ibidem* pp. 32, accesată la 15.03.2015.

²⁸⁵ *Ibidem* pp. 3-5, accesată la 15.03.2015.

pașapoarte, utilizarea ilegală a mâinii de lucru din statele sărace - a imigranților), precum și infraționalitatea legată de prostituție sau alte forme de exploatare sexuală, amenințări ce se manifestă mai pregnant în mediul noilor comunități ale imigranților sau diasporelor create, afectând însă și unele clase sociale ale populației autohtone.

Crima organizată internațională a crescut ca amploare, în ultimul deceniu, în parte datorită unor motive proprii (capitalul uman, material și financiar deosebit, perfecționarea continuă a organizării și a modului de operare), dar și datorita exploziei globalizării și fiind în interdependență cu migrația internațională.

În privința criminalității organizate, parteneriatele existente cu unele state din vecinătate și cu partenerii-cheie, precum și cele din context ONU, trebuie să fie aprofundate, pentru a aborda circulația persoanelor și dezvoltarea cooperării polițienească și judiciară.

Evoluțiile geopolitice actuale relevă necesitatea consolidării capacității partenerilor UE din Asia de Sud, Africa și vecinătatea sudică, Uniunea trebuind să sprijine eforturile multilaterale, în principal ale ONU.

Un alt palier al securității UE este reprezentat de asigurarea *securității cibernetice*, economiile moderne fiind total dependente de infrastructura critică și de internet, atacurile împotriva sistemelor IT private sau guvernamentale din statele membre ale UE conferindu-i acesteia dimensiunea de posibilă armă economică, politică și militară.

Securitatea cibernetică este și ea în strânsă legătură cu fenomenul migrației internaționale, rețele de trafic ilegal de persoane, de criminalitate organizată implicate în migrația ilegală folosind mediul cibernetic pentru comiterea de infracțiuni și coordonându-și activitățile prin intermediul spațiului virtual care este mult mai greu de controlat.

Pe palierul asigurării *securității energetice*, problema dependenței de energie s-a amplificat în ultima perioadă pe fondul crizei UE - Rusia. Producția în scădere în Europa, precum și diminuarea resurselor proprii generează o dependență tot mai mare a Uniunii de sursele externe de energie, necesarul de petrol și gaze trebuind să fie importat. Acestea pot fi furnizate de un număr limitat de țări, din imediata vecinătate, unele dintre aceste state confruntându-se cu amenințări la adresa stabilității interne și fiind state de tranzit pentru migrația internațională, sau ele însele țări de origine pentru populația ce alege să se stabilească în UE.

Răspunsul UE nu poate fi marcat decât de adoptarea unei politici energetice care să combine dimensiunile interne și externe, bazată pe o mai mare interconectare și acordându-se o atenție deosebită asigurării stabilității acestor state. Prin angajamentele cu Asia Centrală, Caucazul și Africa, precum și prin Parteneriatul Estic și Uniunea pentru Mediterana, care includ țări de referință pentru migrația internațională la nivelul continentului european, politica UE trebuie să vină să contribuie la realizarea acestor obiective.

Schimbările climatice determină în mod indirect migrația internațională, acestea fiind o nouă componentă în materie de securitate, începând cu anul 2008, când schimbările climatice au fost considerate un factor care multiplică amenințările la adresa securității statelor și indivizilor. Dezastrele naturale, degradarea mediului și concurența pentru resurse exacerbează conflictele, în special în situații de sărăcie și de creștere a populației, cu consecințe umanitare, medicale, politice și de securitate, inclusiv o migrație sporită.

Schimbările climatice vor accentua cauzele existente ale instabilității și pot conduce la dispute având drept obiect rute comerciale, zone maritime și resurse inaccesibile în trecut. Adaptarea este esențială. Integrarea adaptării la schimbările climatice în cooperarea pentru dezvoltare va contribui la asigurarea faptului că societățile vulnerabile vor fi capabile să reziste la noile presiuni provocate de schimbările climatice. În urma unor studii de caz inițiale, privind Orientul Mijlociu, Africa și Asia Centrală, a reieșit că există riscuri la adresa dezvoltării și securității. Rezultatele acestor studii sunt rezumate în continuare. Ca etapă următoare, ar trebui efectuate studii privind regiuni precum Afganistanul și împrejurimile

acestui; Asia de Sud și de Est; regiunea arctică; regiunea Pacificului; zona Caraibilor; și America Latină.²⁸⁶

Se impune ca UE să promoveze o strategie de securitate bazată pe o politică de parteneriate între statele membre care trebuie să realizeze managementul eficient al imigrației ca o fundamentare a eforturilor sale de construcție a dezvoltării economice durabile și progresului social cu respectarea valorilor unei societăți deschise și să acorde o atenție deosebită politicilor de integrare a imigranților dar și politicilor de sprijinire a statelor din care imigranții provin.

Securizarea spațiului european a statelor membre nu înseamnă doar o securizare a frontierei UE, ci și o securitate a cetățeanului european, pe de o parte și a tuturor cetățenilor care își duc existența în acest spațiu, pe de altă parte.

Totodată se impune adoptarea unor politici europene bipolare, una de integrare și respectarea a drepturilor identitare a tuturor cetățenilor europeni, și una de care să vizeze stabilizarea zonelor de conflict, de sprijinire a dezvoltării statelor din arealul limitrof ce vizează o politică de vecinătate comună în interesul fiecărei părți. Aceste politici trebuie să conducă la asigurarea securității statelor membre unde populații și grupuri etnice își manifestă existența și formează tot mai adesea comunitățile ce au creat deja adevărate diaspore.

Concluzii

La începutul secolului al XXI-lea globalizarea a contribuit la apariția diasporelor, iar numărul de persoane cu dublă cetățenie a avut un trend exponențial.

În acest context, multe țări au înființat organizații, instituții, proceduri și instrumente pentru a ajuta și valorifica experiența propriilor cetățeni aflați în afara granițelor, în afară de atragerea în țara de origine a câștigurilor financiare ale migranților, fiind realizate unele proiecte de sprijinire a acestora, cum ar fi crearea asociațiilor în țările gazdă. Țările de origine au conștientizat repede avantajul pe care îl pot obține prin transferurile sociale realizate de persoanele plecate care revin în țara natală: transferuri de tehnologie, de informare sau schimburi de cunoștințe, inclusiv prin transmiterea valorilor democratice.

Creșterea numărului populațiilor ce trăiesc în diaspora a făcut ca în țările lor de origine să apară preocupări pentru o potențială loializare a acestora, pentru atragerea cetățenilor din străinătate în susținerea intereselor naționale. De asemenea țările gazdă au demarat politici de susținere a diasporei și a organizațiilor propriilor cetățeni din afara granițelor.

Cu toate acestea, trebuie avut în vedere faptul că în unele cazuri diasporele provin din țări cunoscute ca având un potențial extremist-terrorist, țări ai căror cetățeni au limitat dreptul la liberă circulație, ceea ce face imposibilă cooperarea.

Nu trebuie neglijată de asemenea nici xenofobia, modul în care în țările gazdă sunt acceptați sau nu migranții, aspecte ce se pot transforma conjunctural în situații de criză.

Totodată, diaspora a adus cu ea problemele migranților care au permanent tendința de a se identifica cu țările în care au trăit, au lucrat și și-au crescut copiii, crearea noului „homeland” impunând coabitarea cu persoane și grupuri diferite, cu diferite identități, combinarea acestora oferind migranților sentimentul că aparțin ambelor țări, atât celei de origine cât și țării gazdă.

²⁸⁶ Implicațiile schimbărilor climatice asupra securității sunt descrise în raportul înaintat de Comitetul Politic și de Securitate al UE către Parlamentul European, în decembrie 2008 - *Schimbările climatice și securitatea: Recomandări ale Înalțului Reprezentant ca urmare a raportului Înalțului Reprezentant și al Comisiei privind schimbările climatice și securitatea internațională*, document nr. 16994/1/08 din 12.12.2008, disponibil la http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede310308climatechange_/SEDE310308climatechange_ro.pdf, accesat la 21.03.2015.

Apreciem că toate aceste aspecte anterior enumerate trebuie luate în considerare pentru abordarea noilor strategii de securitate la nivel național, regional, zonal și global, problema diasporelor fiind din ce în ce mai actuală, motiv pentru care trebuie să i se acorde importanța cuvenită.

BIBLIOGRAFIE:

1. * * * DEX '98, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
2. * * * *Interesul național și politica de securitate*, Institutul Român de Studii Internaționale, București, 1995.
3. BOURNE Randolph *Transnational America*, accesibil la <http://www.aramsaroyan.com/html/monologues/Transnational%20America.pdf>.
4. BROWN Susan, BEEN Frank, *International migration*, în Poston D.L., Micklin M., *Handbook of Population*, Springer, New York, 2006.
5. BUZAN Barry, *Popoarele, statele și frica*, Editura Cartier, Chișinău, 2000
6. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, Libertatea de circulație și de sedere, (2007/C 303/01), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene.
7. Comunicarea Comisiei cu privire la Planul de politici în domeniul migrației legale (http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0669en01.pdf).
8. COTOI Călin, *Introducere în antropologia politică*, Editura Polirom, Iași, 2009.
9. DUNGACIU Dan, *Suport de curs organizații de securitate*, Universitatea din București, Facultatea de sociologie și asistență socială, București, 2007.
10. FERARU Daniela Petronela, *Libera circulație a persoanelor în Uniunea Europeană. Despre condițiile imigrantilor români în Europa după aderare*, Editura Lumen, Iași, 2008.
11. GEDDES Andrew, *The politics of migration and immigration in Europe*, Sage Publications Ltd, Oliver's Yard, London, 2005.
12. GHERGHINA Sergiu, JIGLĂU George, PECICAN Ovidiu și POP Flore – *Ce aduce nou Tratatul de la Lisabona*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2010.
13. HELD David, MCGREW Anthony, GOLDBLATT David, PERRATON Jonathan, *Transformări globale*, Editura Polirom, Iași, 2004.
14. <http://eur-lex.europa.eu/>
15. <http://europa.eu/>
16. <http://revista.ispri.ro/>
17. <http://www.aramsaroyan.com>
18. <http://www.consilium.europa.eu/>
19. <http://www.europarl.europa.eu/>
20. <http://www.mae.ro/>
21. MACARIE Simona, *Fenomenul migrației externe și efectul acestuia asupra familiei în Societate și politică*, nr. 1, aprilie 2008, semestrul I, "Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2008
22. Programul Haga: întărirea libertății, securității și justiției în Uniunea Europeană (http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/c_053/c_05320050303en00010014.pdf).
23. ROTARIU Traian, *Demografie și sociologia populației. Structuri și procese demografice*, Editura Polirom, 2009.
24. SANDU Dumitru, *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, Editura Polirom, Iași, 2010

25. ȘERBAN Monica și STOICA Melinda, *Politici și instituții în migrația internațională: migrație pentru muncă din România*, FSD, februarie 2007
26. ZELINSKY Wilvur, *The hypothesis of the mobility transition*, în *Geographical Review*, vol.61, nr. 2, 1971.
27. ZLOTNIK Hania, *Theories sur les migrations internationale*, în Graziella Caselli, Jacques Vallin, Guillaume Wunscg, *Demographie: abalyse et synthese*, vol. IV, *Les determinants de la migration*, INED, Paris, 2003.

Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului "*Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale*" - Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086. Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Titlul Proiectului: *Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale*

SECURITATEA ROMÂNILOR DIN DIASPORA ȘI DIN AFARA GRANIȚELOR - REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Dragoș-Mircea PĂUN

Doctorand, Academia Națională de Informații "MIHAI VITEAZUL" București, România
e-mail: dm.paun@yahoo.com

Rezumat: *Minoritățile constituie o sursă de diversitate etnică, lingvistică sau religioasă, un element de plusvaloare, contribuind în moduri inedite la bogăția de reprezentări, multilingvismul și toleranța unei societăți.*

În ultimii douăzeci de ani, în Europa s-au efectuat numeroase demersuri pentru consolidarea drepturilor minorităților naționale și întărirea mecanismelor și instrumentelor de protecție și monitorizare.

În același timp, se observă și o tendință de accentuare a unor procese de consolidare națională și, uneori, naționalistă, care favorizează, un anumit tip de „protecționism”. Ținta finală a acestor tipuri de manifestări sunt adesea comunitățile minoritare, iar românii de pretutindeni au de gestionat provocări diverse în raport cu majoritățile din statele-gazdă.

Actualmente statul român trebuie să-și reconsidere relația avută cu românii din străinătate, impunându-se întărirea comunicării și a parteneriatelor atât cu comunitățile românilor din spațiul istoric românesc, cât și cu românii din emigrație originari din România, obiectivul fiind asigurarea securității acestora.

Cuvinte cheie: *comunități etnice, diaspora, minorități, români de pretutindeni, securitate.*

Introducere

Problematika protejării minorităților este una conexasă problemei respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, fiind abordată în diferitele tratate, declarații, rezoluții ale organismelor interguvernamentale (ONU, OSCE, Consiliul Europei).

Minoritățile constituie o sursă de diversitate etnică, lingvistică sau religioasă, un element de plusvaloare, contribuind în moduri inedite la bogăția de reprezentări, multilingvismul și toleranța unei societăți²⁸⁷. Ele reprezintă acea parte de identitate diferită de identitatea majorității, care se evidențiază prin propriile tradiții, obiceiuri și manifestări. Minoritățile au drepturi și obligații, întocmai ca și grupurile majoritare, își pot utiliza limba, au dreptul la educație în limba maternă, la serviciu religios. În ultimii douăzeci de ani, în Europa s-au efectuat numeroase demersuri pentru consolidarea drepturilor minorităților naționale și întărirea mecanismelor și instrumentelor de protecție și monitorizare. În același timp, se observă și o tendință de accentuare a unor procese de consolidare națională și, uneori, naționalistă, care favorizează, prin mecanisme politico-legislative, un anumit tip de „protecționism”. Ținta finală a acestor tipuri de manifestări sunt adesea comunitățile minoritare, iar românii de pretutindeni au de gestionat provocări diverse în raport cu majoritatea din statele-gazdă.

²⁸⁷ Valori consacrate și recunoscute prin documente precum Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, accesibilă la http://www.irido.ro/file.php?fisiere_id=73&inline=, respectiv Carta europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare, accesibilă la https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Brochure/Brochure_ro.pdf, accesat la 22.03.2015.

La Consiliul Europei de la Strasbourg, în cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa sau la Uniunea Europeană, subiectul minorităților naționale reprezintă un reper foarte important. Uniunea Europeană pune preț în mod special pe respectarea drepturilor minorităților, aceasta fiind o condiție pentru aderarea la Uniunea Europeană, conform criteriilor stabilite la Copenhaga²⁸⁸. Modernitatea politică a unui stat, echitatea socială, egalitatea de șanse sau toleranța se

pot cuantifica, cu suficientă precizie, prin evaluarea indicatorului numit „minorități naționale”. Respectarea drepturilor minorităților naționale și implementarea sau adoptarea unor recomandări internaționale în materie constituie un exemplu de bune practici.

Prezenta lucrare nu se dorește a fi o abordare exhaustivă a problematicii minorităților și a comunităților românești din afara granițelor la nivel global, ea limitându-se doar la spațiul european și la problemele subsecvente aderării și integrării europene a tuturor statelor din regiune, în încercarea de creare a aceluși spațiu istoric european și a ceea ce se vrea a fi o Europă unită cu drepturi egale pentru toți cetățenii săi, a cetățeniei europene.

1. Cadrul legal internațional privind drepturile minorităților

Carta Organizației Națiunilor Unite, adoptată la Conferința de la San Francisco în anul 1945, proclamă ca obiectiv al acestei organizații promovarea și încurajarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în societate, fără deosebire de sex, rasă, limbă sau religie, însă nu conține nicio referire cu privire la problematica minorităților.

Cu toate acestea, există mai multe documente adoptate de ONU în domeniul protecției drepturilor omului și a protecției drepturilor minorităților naționale în special, toate bazându-se pe principiul nediscriminării: *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (1948); *Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid* (1948); *Convenția UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului* (1960); *Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială* (1965); *Pactul internațional privind drepturile civile și politice* (1966); *Pactul internațional privind drepturile economice și sociale* (1966); *Declarația asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase sau lingvistice* (1992)²⁸⁹.

Adoptarea *Declarației asupra drepturilor persoanelor care fac parte din minoritățile naționale sau etnice, religioase și lingvistice* (1992) a însemnat încununarea tuturor eforturilor ONU de a aborda problema drepturilor minorităților²⁹⁰. Între drepturile incluse în acest document se înscriu: dreptul minorităților de a se bucura de propria cultură; de a profesa și a practica propria religie; de a utiliza liber limba proprie; dreptul de a participa efectiv la viața culturală, religioasă, socială, și economică publică; dreptul de a participa la luarea deciziilor la nivel național; dreptul de a înființa și a menține asociații proprii; dreptul la întrunire.

În domeniul minorităților naționale, Consiliul Europei a jucat un rol fundamental prin adoptarea tratatelor care recunosc și asigură protecția drepturilor minorităților. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* sau *Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a*

²⁸⁸ În iunie 1993, în cadrul Consiliului European de la Copenhaga.

²⁸⁹ La 28 martie 1947 a fost înființată subcomisia de luptă împotriva discriminării și pentru protecția minorităților în cadrul Comisiei pentru drepturile omului. Document disponibil la adresa <http://www.un.org/en/documents/index.shtml>, accesat la 22.03.2015.

²⁹⁰ Declarația Universală a Drepturilor Omului conține un preambul de 30 de articole circumscrise în două categorii de drepturi, fără a face trimitere în special la drepturile minorităților. Cele două categorii sunt: drepturi civile și politice; drepturi economice, sociale și culturale.

Libertăților Fundamentale (1950)²⁹¹ este, în linii mari, similară cu *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* (ONU, 1966), protejând în mod indirect persoanele aparținând minorităților naționale. La baza acestui document regăsim același principiu al nediscriminării (cap. II, art. 81) și al diversității culturale, religioase și lingvistice (cap. III).

Convenția nu are nicio dispoziție expresă care să vizeze situația drepturilor minorităților naționale de pe teritoriul statelor europene, însă face referire la drepturi recunoscute oricărei persoane. Aceste drepturi au incidență și în raport de situația minorităților naționale, cele mai importante fiind: dreptul la nediscriminare (art. 14), dreptul la un interpret în procedurile judiciare (art. 5 și 2, art. 6 și 1, art. 6 și 3 lit. a și e), libertatea de asociere (art. 11), dreptul la instrucție școlară (art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție) și drepturile cu caracter electoral (art. 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție).

Recomandarea nr. 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei – menită a deveni protocol la *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* – reiterează în primul articol câteva elemente pentru definirea minorităților naționale: locuiesc pe teritoriul unui stat și sunt cetățenii lui; mențin legături de lungă durată, trainice și permanente cu acel stat; manifestă caracteristici etnice, culturale, religioase sau lingvistice distincte; sunt suficient de reprezentative, chiar dacă sunt în număr mai mic decât restul populației unui stat sau a unei regiuni a acelui stat; sunt motivate de preocuparea de a păstra împreună ceea ce constituie identitatea lor comună, inclusiv cultura, tradițiile, religia sau limba lor²⁹².

*Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare*²⁹³ din 1992 reprezintă un moment fundamental în abordarea problematicii minorităților. Prin decizia de promovare a limbilor și nu a minorităților lingvistice s-a evitat problema acordării autonomiei, punând accentul pe dimensiunea culturală a diversității lingvistice. Autorii Cartei au evitat să recunoască un drept colectiv minorităților, luând în calcul numai drepturi personale și având drept fundament diferența lingvistică în domenii precum: învățământul, justiția, administrația, mass-media, cultura, viața economică și socială.

Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (CCMN)²⁹⁴, adoptată la Strasbourg la 1 februarie 1995, a intrat în vigoare la 8 februarie 1998. Convenția reprezintă de fapt o serie de principii generale referitoare la drepturile indivizilor aparținând minorităților naționale, incluzând: non-discriminarea, promovarea egalității, promovarea condițiilor necesare pentru păstrarea și dezvoltarea culturii, a religiei, limbii și a tradițiilor, libertatea de asociere, exprimare, gândire, libertatea conștiinței și a religiei, utilizarea limbii materne în spațiul public și privat, oral și în scris, precum și în relațiile cu autoritățile, instrucție în limba minorității, libertatea de a crea instituții educaționale, participare la viața economică, culturală și socială, participare la viața publică, interzicerea asimilării forțate.

În problema drepturilor persoanelor aparținând minorităților, OSCE (CSCE) a jucat un rol de o importanță deosebită prin intermediul *Documentului Reuniunii de la Copenhaga* adoptat la 29 iunie 1990²⁹⁵. Statele semnatare își iau angajamentul expres de a proteja

²⁹¹ Adoptată la Roma în 1950 și ratificată de România în 1994, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților*. Textul Convenției și al protocoalelor este accesibil la: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf, accesat la 22.03.2015.

²⁹² Document disponibil la <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm>, accesat la 22.03.2015.

²⁹³ Document disponibil la <http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/>, accesat la 22.03.2015.

²⁹⁴ Legea de ratificare a fost publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 82 din 4 mai 1995. Textul Convenției-cadru și al raportului explicativ este disponibil la adresa <http://www.edrc.ro/docs/docs/legis/ro008.pdf>, sau la: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Conventia_Cadru_pentru_Protectia_Minoritatilor_Nationale.pdf, accesat la 22.03.2015.

²⁹⁵ Document disponibil la: <http://www.osce.org/ro/hcnm/32189?download=true>, accesat la 22.03.2015.

drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale. Mai mult, ca instrument de monitorizare, în 1992, a fost creată poziția de Înalț Comisar pentru Minoritățile Naționale, cu atribuții în identificarea și rezolvarea tensiunilor etnice care ar putea pune în pericol pacea, stabilitatea sau relațiile de prietenie dintre statele participante.

Uniunea Europeană nu a tratat problematica drepturilor minorităților în mod special. *Tratatul de la Amsterdam* din 1997 introduce principiul nediscriminării în dreptul comunitar. Pe baza art. 13 au fost adoptate ulterior o serie de directive ce vizează în mod direct protecția persoanelor aparținând minorităților naționale. În acest tablou de norme relativ directe, cele mai importante sunt *Directiva Consiliului 2000/43/CE din 29 iunie 2000 cu privire la implementarea principiului tratamentului egal între persoane indiferent de originea rasială sau etnică* și *Directiva Consiliului 2000/78/CE din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea tratamentului egal privind ocuparea forței de muncă și condițiile de muncă*.

Pe lângă principiile generale ale dreptului internațional uzual, tratatele internaționale în vigoare încredințează statelor de cetățenie sarcina de a asigura tuturor persoanelor aflate în jurisdicția lor să se bucure de drepturile fundamentale ale omului, inclusiv drepturile minoritare, și atribuie comunității internaționale în general rolul de supraveghere a obligațiilor statelor de cetățenie. Majoritatea procedurilor de monitorizare sunt de tip convențional, bazate pe un tratat și pe organizarea unui comitet sau a unei comisii de monitorizare.

Mecanismul de monitorizare al CCMN combină evaluările experților din cadrul Comitetului consultativ de experți independenți cu ponderea politică a Comitetului Miniștrilor²⁹⁶, rezultatul acestei activități fiind reflectat în Opinii ale Comitetului consultativ și Rezoluții ale Comitetului Miniștrilor. Carta limbilor oferă garanții, precum și un sistem permanent de monitorizare prin Comitetul de Experți ai *Cartei Europene a Limbilor Regionale sau Minoritare*. La rândul său, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) dispune de o comisie specializată, Comisia de monitorizare a obligațiilor și angajamentelor asumate de state, care elaborează rapoarte periodice asupra situației îndeplinirii angajamentelor pentru statele aflate în faza de monitorizare pre-aderare.

2. Respectarea drepturilor minorităților în spațiul european

Dacă în perioada secolelor XVIII - XIX, naționalismul poate fi privit ca un factor al progresului care a favorizat dezvoltarea economică și care a permis unirea teritoriilor și popoarelor care erau separate și antagonizate, evoluția societății și a sentimentelor naționale a creat ulterior tensiuni și chiar războaie.

Naționalismul secolului al XIX-lea a creat unificarea națională care a fost făcută pe căi diferite, ceea ce a creat tensiuni (în Franța sau în Statele Unite unirea a stat pe baza valorilor la care au aderat cetățenii, iar în Germania, la bază a fost etnia, cultura, limba).

Așa-zisă „luptă” dintre naționalismul incluziv și cel etnic a durat un secol și a rupt continentul, naționalismul etnic impunându-se după Primul Război Mondial, dar conducând la apariția problemei naționalităților în Europa.

Fiecărei etnii i s-a dat propriul său stat și noi națiuni au fost create pe teritoriul unor foste imperii, apărând o problemă și mai mare, cea a minorităților.

Crearea Uniunii Europene și extinderea acesteia, cel puțin până la momentul actual, nu a reușit să creeze acel spațiu multicultural mult promis, respectarea drepturilor minorităților și promovarea diversității etnice și culturale fiind încă departe de ceea ce trebuie să fie în realitate, raportat la speranțele cetățenilor.

²⁹⁶ Document disponibil la: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp, accesat 21.03.2015.

Mai mult, perioada de criză economică de după 2007 – 2008 nu a făcut decât să accentueze naționalismul, dar și rasismul, xenofobia și protecționismul.

Deși drepturile minorităților sunt consfințite încă de la articolul 2 al *Tratatului Uniunii Europene* care prevede că „*Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept și respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților*” și că „*Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați*”²⁹⁷, până în prezent nu s-a ajuns la un numitor comun în această direcție la nivelul tuturor statelor europene.

Cu toate acestea, politicile interne ale statelor membre necesită unele transformări pentru a fi în concordanță cu dezideratele europene, pentru a putea crea acel spațiu vital de securitate „*Europa pentru cetățeni*” care își propune să promoveze cetățenia europeană.

Ca o concluzie a celor anterior menționate, se constată că, la nivelul întregului continent european, deși situația minorităților este intens dezbătută, pașii care se fac în direcția respectării drepturilor acestora sunt mici și de cele mai multe ori marcați de interesele proprii ale principalelor state membre.

Din punct de vedere al construcției europene, respectarea acestor drepturi și promovarea multiculturalismului nu ar trebui să fie neglijate, fiind o condiție intrinsecă a dezvoltării și existenței UE.

3. Problema diasporei și a românilor de pretutindeni

Comunitățile românești de pretutindeni s-au agregat în diverse etape și contexte istorice, politice sau economice. Toate aceste comunități sunt caracterizate, însă, de apartenența la identitatea culturală românească.

Problema românilor din diaspora (sau românilor de pretutindeni²⁹⁸ – cum sunt ei numiți conform Legii 299/2007 modificată prin Legea 176/2013) este structurată pe 3 paliere oarecum distincte:

- comunități istorice (Albania, Bulgaria, Croația, Macedonia, Serbia, Ungaria, Ucraina, Kazahstan);
- comunități îndepărtate (SUA, Canada, Asia Pacific și America Latină);
- comunități nou create (Europa Occidentală și Europa Centrală).

Dacă înainte de 1989, pe fondul Războiului Rece, diaspora românească încerca să se afirme social și multicultural, însă era „renegată” din țară de către fostul regim, o lungă perioadă după 1990 imaginea socială s-a menținut, emigranții români fiind văzuți din țară ca persoane lipsite de patriotism și simț civic, care au preferat să se gândească doar la ei, fără a încerca să construiască democrația într-o societate ce se lupta să scape de coșmarul comunismului.

Comunitățile de români de pretutindeni se confruntă cu diverse probleme și au nevoie de soluții care să fie orientate pe specificul fiecărei comunități. Provocările existente la adresa afirmării identității românești pot fi gestionate, de cele mai multe ori, numai printr-o bună cooperare cu statul-gazdă.

²⁹⁷ Document disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:020:ro:PDF>, accesat 21.03.2015;

²⁹⁸ Titulatura „români de pretundeni” a fost și este destul de contestată în unele cercuri ale comunităților etnice românești (a se vedea <http://www.romanialibera.ro/actualitate/eveniment/protest-al-aromanilor-la-parlament--urmare-a-adoptarii-unui-proiect-privind-romanii-de-pretutindeni-301358>), accesat la 22.03.2015.

În ceea ce privește situația comunităților de români nou-create și a celor îndepărtate, în general acestea nu au probleme politico-legislative care să se repercuteze negativ asupra întregii comunități.

Aceste comunități s-au format, în general, în perioada recentă și s-au articulat în jurul unor necesități (cu predilecție de natură economică, cum sunt în special cazurile Spaniei și Italiei) și oportunități/posibilități (libertatea de circulație în cadrul UE, posibilitatea relocării persoanei și a locului de muncă, posibilitatea de a studia în Occident, cazurile Germaniei, Austriei, Franței, Belgiei, statelor nordice). Comunitățile occidentale au cunoscut un prim val de stabilire-relocare înainte de 1989, generat de motivații economice, sociale și mai ales politico-ideologice (emigrația politică, exilul, în special în Franța, Germania, Elveția, Marea Britanie, Portugalia sau Spania).

Au urmat valuri succesive de emigrație economică, astfel că în anumite state și regiuni din Europa există poli economici susținuți de activitatea muncitorilor și antreprenorilor români. Concentrația ridicată de forță de muncă și prezența permanentă a românilor profilează comunitatea în spațiul public, iar mass media locale și centrale abordează frecvent subiecte legate de români și România (Italia, Spania, Marea Britanie). Contactul cu românii s-a realizat rapid de către majoritățile din statele-gazdă, spre deosebire de comunitățile istorice, unde adaptarea și conviețuirea s-au efectuat treptat.

Față de cele prezentate anterior, statisticile Eurostat evidențiază că în prezent românii reprezintă principala minoritate în trei state europene, Ungaria, Italia și Spania (în ultimele două fiind deja considerate adevărate diaspore), clasându-se totodată pe locul al treilea după turci și ruși în Austria, Bulgaria și Germania²⁹⁹.

Singurele aspecte semnificative sunt derivate din faptul că unele dintre comunități au de gestionat probleme de imagine, să lupte cu unele stereotipuri culturale, sau se confruntă cu un deficit de informație în ceea ce privește procedurile de inserție legală în societatea-gazdă (munca la negru, absența documentelor de identitate).

În general, comunitățile occidentale sau cele mai îndepărtate nu au avut de gestionat provocări identitare semnificative. Românii s-au integrat în aceste societăți, fără a întâmpina dificultăți insurmontabile și fără a fi asimilați în mod agresiv. O societate deschisă la multiculturalism, pluralitate de opinii și tolerantă din punct de vedere religios sau lingvistic reprezintă un mediu propice de manifestare a unei identități distincte, minoritare.

4. Românii din vecinătate și dreptul la identitate

În ceea ce privește cele mai vechi comunități de români, cele care sunt situate în spațiul istoric românesc, respectiv acele teritorii care au aparținut anterior statului român (fără a lua aici în calcul Republica Moldova), au făcut parte temporar din componența acestuia, ori cuprind valuri de populație românească, așezată acolo acum câteva sute de ani, situația este alta. Comunitățile istorice de români se disting prin relațiile mai degrabă anevoioase, uneori complicate cu statele-gazdă, în ceea ce privește statutul, recunoașterea și reprezentarea lor, în pofida eforturilor și acțiunilor statului român.

Astfel, în Ucraina, Serbia sau Ungaria, românii participă la viața politică a acestor țări, dar, în general, pe listele altor partide politice. Această realitate reduce substanțial din forța de reprezentare a comunității și diminuează potențialul de coeziune politică în jurul unor teme de interes pentru comunitate. Mai mult și mai îngrijorător decât atât, se observă o serie clară de tendințe de sponsorizare a apariției unor grupuri concurente și unor alte nume pentru comunitățile de români. Acest fenomen de creare a unor noi grupuri etno-lingvistice este

²⁹⁹ <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5578320/KS-SF-11-001-EN.PDF/d5fa928a-ca87-490b-96a7-2051dcd53f57>, accesat la 21.03.2015.

extrem de dăunător și ar putea viza reducerea artificială a comunităților de români, cu repercusiuni multiple: fondurile pe care acestea ar trebui să le primească de la statele-gazdă, erodarea și decredibilizarea mediului asociativ românesc, marginalizarea identității românești, intimidarea românilor de acolo să se declare români, afectarea potențialului de dezvoltare a comunității românești.

În Ucraina continuă procesul de „moldovenizare” a comunităților de români, mai ales în regiunea Odessa, și de introducere a terminologiei de „limba moldovenească”, cu materiale didactice aferente.

În Serbia se observă demersuri similare. Partea cea mai mare a comunității istorice românești din Valea Timocului este plasată sub etnonimul de „vlah”, acreditându-se ideea că românii din Timoc ar vorbi așa-zisul grai vlah. În Ungaria, Serbia, Croația, Bulgaria au fost semnalate probleme în ceea ce îi privește pe băieși, existând foruri / autorități care induc ideea existenței unei limbi „băiașe”³⁰⁰, acțiuni ce pot fi considerate acte de ingerință și agresiune identitară, aducând prejudicii semnificative atât comunităților de români, cât și României.

Față de aceste situații, statul român și comunitățile vizate au datoria și obligația de a internaționaliza și de a le trata, conform competențelor, responsabilităților și procedurilor existente, toate chestiunile care țin de limbi, dialecte, graiuri și utilizarea limbilor ar trebui să facă obiectul unor cercetări serioase, depolitizate, inițiative care să se deruleze în sfera academică, în context internațional, într-un schimb productiv de idei.

Dreptul la opinie nu ar trebui să servească legitimării unor neadevăruri istorice sau unor teze artificiale, născute din dorința de a contesta identități, grupuri etnice sau lingvistice.

O altă problemă constatată rezidă în dimensiunea comunității. În general, ghidul de bune practici recomandă să lucrăm cu statisticile oficiale ale unui stat, instrumentele oficiale cele mai credibile, sursa și autoritatea care raportează cifrele privind structura populației, însă, există unele dubii privind precizia unor recensăminte, estimările neoficiale relevând de multe ori alte realități.

Situația consemnată nu este în totalitate aceeași, existând diferențe între spații, generate inclusiv de ponderea sau răspândirea geografică a comunității. Analiza realizată, departe de a fi una exhaustivă, a relevat însă și o serie de elemente comune, care pun sub semnul întrebării natura spațiului legal și legitim de afirmare de care ar trebui să beneficieze comunitățile de români de acolo, în aceste regiuni, românii confruntându-se cu provocări identitare serioase.

Statutul unei minorități este un element decisiv, hotărâtor pentru destinul acesteia, iar statuarea juridică, de drept a acestei situații, este apanajul exclusiv al statului pe teritoriul căruia există această minoritate. Consfințirea unui statut trebuie, însă, să țină seama de reglementările internaționale în materie de minorități, de recomandările concrete avansate de organizațiile internaționale cu atribuții în domeniu și de semnalarea unor probleme pe canalele bilaterale. În definitiv, problematica minorităților rămâne o componentă importantă a politicii externe, un indicator relevant în ceea ce privește dinamica relațiilor bilaterale. În consecință, România trebuie să-și redefină relațiile cu vecinii ei și în funcție de problematica minorității române din aceste state. Un statut insuficient sau neadecvat este în mod inevitabil generator de probleme. Astfel, nerecunoașterea unei minorități naționale (cazul românilor din Bulgaria) sau înscrierea ei ca minoritate etno-lingvistică (aromânii din Albania) echivalează, în mod automat, cu absența fondurilor direcționate de statul pe teritoriu căruia se află. În lipsa unui ajutor concret oferit de statul-gazdă, minoritatea românească are de suferit

³⁰⁰ Biljana SIKIMIC – *Băieșii în contextul sud-slav*, document disponibil la: http://www.academia.edu/1112407/B%C4%83ie%C5%9Fi_%C3%AEn_contextul_sud_slav, accesat la 21.03.2015.

și se află, adesea, în imposibilitatea de a susține o prezență culturală, mediatică și spirituală consistentă.

5. Securitatea românilor de pretutindeni – prioritate a politicilor statului român

Importanța acordată problematicii respectării drepturilor omului și, în particular, respectării drepturilor persoanelor aparținând minorităților și comunităților etnice face parte din „pachetul de bază” democratic pe care instituțiile mondiale, europene și fiecare stat trebuie să și-l asume.

În contextul globalizării și multiculturalizării societăților, conceptul de securitate în lumea contemporană s-a schimbat în ultimii 20 de ani. Rolul statului în asigurarea securității s-a schimbat și el. Concepte cum ar fi societatea civilă globală și securitatea umană conduc în mod clar la estomparea granițelor existente între intern și extern și la îndreptarea atenției către securitatea indivizilor și a comunităților acestora în contextul globalizării.

O interpretare a globalizării este faptul că am devenit conștienți de existența unei comunități singulare umane ce a contribuit la simțul conștiinței comune ce este reflectată în creșterea numărului de legi și a normelor asupra drepturilor omului³⁰¹.

Politicile actuale de securitate s-au schimbat după terminarea Războiului Rece și au început să treacă de la amenințările la adresa statelor și asupra capacităților militare clasice la o nouă abordare a securității și dezvoltării, la securitatea indivizilor și a comunităților, combinând drepturile omului cu dezvoltarea umană.³⁰²

În *Raportul Dezvoltării Umane* din 1994 al Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite au fost identificate șapte elemente centrale ale securității umane: securitatea economică, securitatea alimentară, securitatea sănătății, securitatea mediului, securitatea personală și securitatea politică.

Supremația drepturilor omului este ceea ce diferențiază abordarea securității umane față de abordările tradiționale bazate pe securitatea statelor, impunându-se depășirea obstacolele instituționale și culturale.

În ceea ce privește termenii economici, supremația drepturilor omului înseamnă politici de dezvoltare, iar lipsa unui loc de muncă înseamnă insecuritate individuală.

Securitatea umană depinde de existența instituțiilor legitime care câștigă încrederea populației și au o anumită capacitate de a se impune³⁰³.

Abordarea securității umane trebuie să fie una globală și multilaterală, să fie o inițiativă a mai multor state și în consens cu deciziile organizațiilor internaționale și a instituțiilor multinaționale (ONU, NATO, OSCE, ECOWAS etc.), funcționând după reguli, reglementări și norme stricte.

Securitatea umană trebuie să fie bazată pe existența unui cadru legal. Se impune ca UE să acționeze în cadrul dreptului internațional prin crearea unui set de legi internaționale unic și coerent care să fie și aplicat de statele membre.

Construirea securității europene într-o eră a globalizării este încă un element important, fiind în interesul european ca prin integrarea statelor candidate să fie crescută securitatea Uniunii.

Cu toate eforturile depuse în plan legislativ, statele și minoritățile de pe teritoriul lor resimt necesitatea creșterii securității indivizilor și comunităților din care aceștia fac parte, globalizarea și extinderea UE creând unele linii de separare în Europa care trebuie eliminate.

³⁰¹ Mary KALDOR - *Securitatea umană - Reflecții asupra globalizării și intervenției*, pp. 187.

³⁰² *Ibidem*, p. 214.

³⁰³ *Ibidem*, p. 220.

Deși conform *Strategiei Naționale de Securitate*³⁰⁴, aceasta „răspunde nevoii și obligației de protecție legitimă împotriva riscurilor și amenințărilor ce pun în pericol drepturile și libertățile fundamentale ale omului, valorile și interesele naționale vitale, bazele existenței statului român”, aceasta nu face referiri în mod clar și fără echivoc la protejarea drepturilor cetățenilor români din afara granițelor, aceasta cu toate că, în articolul 17 din Constituția României³⁰⁵ care stipulează că „cetățenii români se bucură în străinătate de protecția statului român și trebuie să-și îndeplinească obligațiile, cu excepția acelor care nu sunt compatibile cu absența lor din țară”.

Din analiza cadrului legislativ actual³⁰⁶ rezultă că acesta trebuie actualizat, inclusiv în ceea ce privește „*Strategia națională privind relația cu românii de pretutindeni 2013 – 2016*”³⁰⁷ care, deși declară ca obiective prioritare „păstrarea, afirmarea și promovarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a românilor de pretutindeni, în conformitate cu standardele și practicile europene și internaționale în materie”, „dezvoltarea legăturilor cu România ale românilor de pretutindeni, prin asigurarea unui cadru adecvat de afirmare identitară și a spiritualității românești specifice a acestora”, întârzie luarea unor măsuri concrete pentru îndeplinirea acestor obiective asumate.

Ca o concluzie a celor afirmate, este evident faptul că aceste strategii nu sunt la fel de actuale ca problematica vizată, nefiind racordate la realitățile cotidiene, fiind evident faptul că acestea nu abordează decât în linii mari nevoia de securitate a românilor de pretutindeni necesitatea de implicare a statului român în asigurarea securității cetățenilor săi din diaspora.

Practic nu se poate vorbi la începutul deceniului al doilea al secolului al XXI-lea despre o securitate națională, fără a o raporta la securitatea locală, regională și globală, toate acestea fiind un tot unitar, neputând fi luate în calcul în mod separat.

Ca atare, analiza evoluțiilor actuale la nivel zonal, european și global, relevă faptul că românii de pretutindeni resimt necesitatea creării unei culturi de securitate care să-i privească în mod direct, care să conducă la o mai bună consolidare a relațiilor dintre România și românii aflați dincolo de granițe.

Deși ultimii cinci ani au marcat o oarecare schimbare, destul de timidă a poziției statului român față de românii din diaspora, a imaginii pe care cetățenii din țară și-au construit-o față de cei care au plecat din România sau față de cei care trăiesc în teritoriile din imediata vecinătate a României, eforturile instituțiilor statului român sunt încă departe de ceea ce trebuie să reprezinte acestea în perioada următoare.

Toate aceste demersuri trebuie să beneficieze de sprijinul și aportul comunităților de români din diaspora și din spațiul istoric românesc, să țină cont de modul în care aceste comunități doresc și înțeleg să păstreze legătura cu statul român, de conștientizarea acestora asupra faptului că statutul lor de minoritate într-o societate a diversității și multiculturalismului îi definește, caracterizează și reprezintă identitar și etnic.

³⁰⁴Strategia Națională de Securitate definește *securitatea națională* ca fiind „condiția fundamentală a existenței națiunii și a statului român și un obiectiv fundamental al guvernării; ea are ca domeniu de referință valorile, interesele și obiectivele naționale. Securitatea națională este un drept imprescriptibil care derivă din suveranitatea deplină a poporului, se fundamentează pe ordinea constituțională și se desfășoară în contextul construcției europene, cooperării euroatlantice și al evoluțiilor globale”, document disponibil la: <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>, accesat la 22.03.2015.

³⁰⁵ Document disponibil la: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>, accesat la data de 22.03.2015.

³⁰⁶ Legea nr. 299/2007 privind sprijinul acordat românilor de pretutindeni.

³⁰⁷ Document disponibil la: <http://www.dprp.gov.ro/legislatie/proiecte-acte-normative/>, accesat la 22.03.2015.

Concluzii

În ultimii ani, situația comunităților românești din imediata vecinătate s-a degradat vizibil, iar în statele membre UE românii care au emigrat după 1990 (din considerente sociale, educaționale sau economice) continuă să se confrunte cu probleme ce țin de discriminare etnică, de nerespectarea drepturilor omului, motive pentru care se impune adoptarea unor strategii de securitate care să țină cont atât de fenomenul emigraționist din ultimii ani, de efectele aderării României la spațiul UE și dreptul la liberă circulație, cât și de elementele de ordin istorico-etnic ce caracterizează spațiul sud-est european.

Statisticile oficiale arată că numai în statele din Uniunea Europeană trăiesc în prezent peste 3,5 milioane de cetățeni români, iar la nivel global numărul etnicilor români se ridică la circa 8 milioane de persoane, motiv pentru care gândirea și promovarea unei strategii de securitate a acestora este mai mult decât necesară.

Problema românilor din afara granițelor ar trebui să fie tratată conceptual global și unitar, iar în funcție de problemele identificate la nivelul fiecărei comunități și fiecărui spațiu unde aceștia trăiesc, strategia de protejare a drepturilor și identității acestora urmând să fie adaptată normelor internaționale, legilor proprii fiecărui stat pe teritoriul căruia se află și abordat ca subiect distinct în cadrul relațiilor bilaterale existente între România și respectivul stat.

Realizarea securității tuturor etnicilor români oriunde s-ar afla, presupune o activitate complexă, multidisciplinară și multi-instituțională. Domeniul securității românilor de pretutindeni și din diaspora este unul destul de puțin abordat, noile doctrine și strategii de securitate trebuind să se adapteze riscurilor, vulnerabilităților și amenințărilor ce se manifestă la adresa securității acestora în context regional, zonal și global.

BIBLIOGRAFIE:

1. * * * - Carta europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare;
2. * * * - Constituția României;
3. * * * - Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale;
4. * * * - Declarația asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase sau lingvistice;
5. * * * - Legea 299/2007 privind susținerea românilor de pretutindeni, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 792 din 21/11/2007;
6. * * * - Strategia europeană de securitate 2010.
7. * * * - Strategia națională de apărare a României;
8. * * * - Strategia națională de securitate a României;
9. * * * - Strategia națională privind relația cu românii de pretutindeni 2013 – 2016;
10. ANDREESCU, Gabriel- *Națiuni și minorități*, Editura Polirom, Iași, 2004;
11. BULZAN, Carmen, VOINEA, Mariana, - *Sociologia drepturilor omului*, Editura Universității din București, 2003;
12. DIACONU, Ion - *Minoritățile. Statul. Perspective.*, București, Editura I.R.D.O., 1994;
13. KALDOR, Mary - *Securitatea umană - Reflecții asupra globalizării și intervenției*, Editura CA Publishing, Cluj Napoca, 2010;
14. ONIȘOR, Constantin – *Introducere în problematica securității*, Editura Academiei Naționale de Informații "Mihai Viteazul", București, 2011;

15. ONIȘOR, Constantin (coord.), *Împreună ... pentru securitate*, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2010;
16. SARCINSCHI, Alexandra, *Migrație și securitate*, Universitatea Națională de Apărare "Carol I", București, 2008;
17. SIKIMIC, Biljana – *Băieșii în contextul sud-slav*, document accesibil la: http://www.academia.edu/1112407/B%C4%83ie%C5%9Fi_%C3%AEn_contextul_sud_slav;
18. TEODORU Ștefan, ONIȘOR, Constantin; TOMA, Gheorghe; OPREA, Gabriel, *Securitate colectivă, comună și prin cooperare: studii universitare de doctorat*, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București, 2009;
19. TOMA, Gheorghe și colectivul, *Spațiul european sub impactul provocărilor globalizării*, Editura A.N.I., București, 2008;
20. WEIL, Patrick - *Libertate, egalitate, discriminări*, Editura Ideea Europeană, București, 2008;
21. www.academia.edu
22. www.assembly.coe.int
23. www.cdep.ro
24. www.coe.int
25. www.consilium.europa.eu
26. www.dcnews.ro
27. www.dprp.gov.ro
28. www.dri.gov.ro
29. www.ec.europa.eu/eurostat/
30. www.echr.coe.int/
31. www.edrc.ro
32. www.eur-lex.europa.eu
33. www.irdo.ro/
34. www.osce.org
35. www.presidency.ro
36. www.romanalibera.ro/
37. www.un.org

Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului "Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale" - Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086. Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Titlul Proiectului: *Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale*

"UCRAINIZAREA" FRONTIEREI EURO-ATLANTICE DE EST – UN NOU ZID AL BERLINULUI?

Dr. Ioan CRĂCIUN

Comandor, profesor universitar, Universitatea Națională de Apărare "Carol I"
e-mail: craciun64@gmail.com

Rezumat: *Prăbușirea Uniunii Sovietice are încă un impact negativ pentru securitatea internațională și, de aceea, convingerea că Războiul Rece s-a încheiat, ar putea fi doar o simplă iluzie. Printre alte argumente, criza din Ucraina ar putea fi, probabil, cea mai importantă dovadă a acestui fapt, iar o reînnoțire la strategia operațională de tip "Război - Rece" pare a fi de neevitat. În astfel de circumstanțe, această lucrare analizează tensiunile în creștere dintre guvernele occidentale și Federația Rusă cu privire la conflictul din Ucraina și explorează opțiunile posibile pentru evitarea unei confruntări militare directe. Lucrarea utilizează noțiunea de "ucrainizare" pentru a indica faptul că, criza din Ucraina are un impact semnificativ atât asupra strategiilor actuale de securitate euro-atlantice, cât și asupra dezbaterilor ce privesc viitorul pe termen lung al securității Europei. Ce ar trebui să facă Occidentul? Sancțiunile s-au dovedit destul de ineficiente și pot conduce la evoluții imprevizibile, iar alternativa unui război între Rusia și Occident ar fi catastrofală, de aceea, trebuie să privim diplomația ca singura cale de ieșire din această criză și singura cale de evitare a transformării Ucrainei într-un nou "zid al Berlinului".*

Cuvinte cheie: *ucrainizare, securitate, criza din Ucraina, ordine mondială*

Introducere

Criza din estul Ucrainei domină discuțiile curente sau dezbaterile cu privire la evoluția mediului contemporan de securitate internațional. Chiar dacă aceste discuții nu vizează în mod direct această criză, inevitabil ele fac referire la Ucraina. Așadar, cu toate că există o varietate de analize a situației din Ucraina, această lucrare abordează, o dată în plus, criza ucraineană. Obiectivul principal nu este, însă, de a oferi o perspectivă a modului în care aceasta a evoluat și nici de a evalua de ce apărut această criză și cui aparține vina. Obiectivul principal al lucrării este de a analiza tensiunile în creștere dintre guvernele occidentale și Rusia pe tema conflictului din Ucraina și de a explora opțiunile pentru a evita o confruntare militară directă. Pentru a răspunde la întrebarea "ce ar trebui să facă Occidentul?" lucrarea propune diplomația ca singura modalitate de a gestiona această criză, cu toate că, există alternative precum sancțiunile, considerate ineficiente - sau războiul, care ar fi dezastruos pentru toți cei implicați. În astfel de circumstanțe, ar putea noua rivalitate Est-Vest datorată crizei din Ucraina să fie considerată ca momentul de renaștere a unui nou Zid al Berlinului?

1. Evoluția sistemului internațional în perioada post Război Rece - o perspectivă teoretică

În istoria politicii internaționale, anul 1989 a căpătat semnificația unui an de cotitură. Este evident că această semnificație este dată de căderea zidului Berlinului și de seria de "revoluții" ce au marcat transformările ce au urmat în Europa Centrală și de Est. John Mueller

susține că sfârșitul Războiului Rece a creat o situație care amintește în multe privințe cu situația creată la sfârșitul celor două războaie mondiale de la începutul secolului trecut³⁰⁸.

Desigur, analogia pare să aibă suficient temei, în sensul că, așa cum s-a întâmplat la sfârșitul celor două războaie mondiale ale secolului trecut, dispariția Războiului Rece a lăsat în urma sa un sistem internațional marcat de relații de putere profund diferite față de cele care erau în vigoare anterior. Prin urmare, este firesc să ne întrebăm dacă această nouă structură a sistemului internațional, dramatic modificată, este una care favorizează procesele pacifiste sau este una puternic predispusă către război.

Desigur, o astfel de curiozitate este perfect naturală dacă ne gândim la efectele izbitoare de diferite produse în sistemul internațional de victoriile Aliate din cele două războaie mondiale de la începutul secolului trecut. Din cenușa primului război mondial a rezultat, într-un timp destul de scurt, un nou război, chiar mai dezastruos decât fusese primul, în vreme ce după Al Doilea Război Mondial a rezultat în ceea ce John Lewis Gaddis a numit "*Pacea Lungă*" – "*the Long Peace*"³⁰⁹. În realitate, anii Războiului Rece au atins, de multe ori, o tensiune maximă ce părea că va culmina cu izbucnirea unui al treilea război mondial. Acest fapt face ca expresia *pacea lungă* să sune destul de bizar, totuși Gaddis o folosește pentru a evidenția că sistemul internațional al Războiului Rece a fost unul "pașnic", în sensul că acesta nu a căzut pradă vreunei confruntări militare între marile puteri ale vremii.

Gaddis pare să aibă dreptate, după unele aprecieri istoria sistemului internațional contemporan consemnează Războiul Rece ca perioada istorică ce a coincis cu cea mai lungă perioadă de pace între marile puteri. În zilele noastre însă, structura sistemului internațional produsă de antagonismele Războiului Rece s-a modificat profund, și în aceste condiții pare firesc să ne întrebăm dacă mai poate fi păstrată pacea, cel puțin în sensul în care Gaddis o raporta la Războiul Rece. "Legea evoluției ciclice" a istoriei ne spune că după o perioadă prelungită de pace, apar presiunile pentru noi războaie, cu alte cuvinte, perspectiva păcii stă sub semnul întrebării.

Cele mai multe dintre marile puteri ale sistemului internațional contemporan sunt încă Europene (chiar dacă Rusia nu este în întregime un stat european), iar SUA este atât de profund implicată în politica internațională europeană încât poate fi cotate ca o putere cvasi-europeană. Deci, întrebarea cu privire la menținerea păcii între marile puteri coincide într-o mare măsură, în sensul abordat de această lucrare, cu întrebarea privind viitorul păcii în Europa prin prisma crizei ucrainiene.

În încercarea de a răspunde la această întrebare, putem folosi diferite teorii. Spre exemplu, putem folosi argumentul "sfârșitului istoriei" a lui Francis Fukuyama sau teoria "ciocnirii civilizațiilor" aparținând lui Samuel Huntington, totuși în sensul acestei lucrări mai potrivită pare a fi abordarea neorealiste a lui John Mearsheimer pe care o vom pune în contrast cu teoria păcii democratice.

J. Mearsheimer, este de părere că structura bipolară a epocii Războiului Rece, așa cum a fost prezentată în mod teoretic și abstract de către Kenneth N. Waltz în 1979³¹⁰, a reprezentat determinantul principal al păcii acelei perioade. Acum, însă structura bipolară a sistemului internațional a fost radical modificată, așa încât, Mearsheimer concluzionează destul de rezonabil, că această pace este în pericol să se prăbușească. Pe de altă parte, suporterii păcii democratice au oferit un puternic contra-argument teoriei lui Mearsheimer bazat pe ideea că statele democratice nu au tendința și nu sunt susceptibile de a iniția războaie internaționale între ele. Potrivit acestora pacea a fost păstrată în Europa de Vest, cel puțin în

³⁰⁸ John Mueller, *The banality of ethnic war*, International Security, Vol. 25, No.1 (Summer 2000), pp. 42–70.

³⁰⁹ John Lewis Gaddis, *The Long Peace: Inquiries into the History of the Cold War*, Oxford University Press, 1987, p. 216.

³¹⁰ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, McGraw Hill, 1979, p. 106.

parte, deoarece Occidentul a devenit uniform democratic după al Doilea Război Mondial, iar acum pentru că democrația s-a răspândit în Europa Centrală și de Est, și chiar (cel puțin provizoriu) în spațiul post-sovietic ar trebui ca pacea să fie chiar mai stabilă³¹¹.

Punctele de vedere ale acestor două școli de gândire ne oferă o nouă controversă teoretică (cu implicații politice clare) în ceea ce privește dacă, în viitorul apropiat, anarhia sau democrația va prevala în Europa. Această întrebare poate fi interpretată în cel puțin două moduri de bază. Prima interpretare s-ar baza pe presupunerea că atât democrația, cât și anarhia, vor continua să existe în Europa. Dar, dacă ambele vor continua să existe atunci apare fireasca întrebare care fenomen, anarhia sau democrația, va avea impact mai mare asupra viitorului relațiilor internaționale în Europa. În termeni simpli, dacă anarhia prevalează asupra democrației, atunci este foarte probabil ca războiul să devină o opțiune din ce în ce mai posibilă între statele europene. În schimb, în cazul în care democrația prevalează asupra anarhiei, atunci pacea ar trebui să devină mai stabilă, așa cum prezic adepții teoriei păcii democratice.

2. Noua ordine Mondială se află sub semnul haosului sau sub control democratic?

După prăbușirea Uniunii Sovietice lumea bipolară a devenit mult mai complicată decât pot explica teoriile invocate anterior. Capacitatea celor două superputeri de menține controlul în sferele lor de influență a scăzut dramatic. Dacă până în anul 1991 atât SUA, cât și Uniunea Sovietică au fost mult mai puternice decât concurenții lor cei mai apropiați și într-un echilibru aproape egal una față de cealaltă, după 1991, doar una dintre ele - SUA – rămâne cea mai puternică³¹². Doar paritatea nucleară relativă a Rusiei față de America a continuat să joace un rol important în încercarea Rusiei de a stăvili ”ambițiile unipolare” ale Americii.

2.1 Statutul actual al fostei Uniuni Sovietice

Starea actuală a fostului spațiu sovietic este marcat de o concurență intensă între Rusia și Occident pentru creșterea influenței printre fostele republici sovietice. Fără îndoială, această concurență se manifestă în mod diferit în fiecare din fostele republici ale Uniunii Sovietice. Cu toate acestea, există trei mari categorii în care fostele republici sovietice pot fi grupate: cele de orientare pro-rusă, cele de orientare pro-occidentală (țări care sunt membre ale Uniunii Europene și NATO și țările care doresc să adere la blocurile de Vest) și grupul celor care preferă să evite aliniere cu oricare³¹³.

Țările ce par a se menține ferm în tabăra Federației Ruse sunt Belarus, Armenia, Kazahstan, Kârgâzstan și Tadjikistan³¹⁴. Toate aceste state sunt membre ale Organizației Tratatului de Securitate Colectivă, un bloc militar inventat de Rusia, în esență, ca răspuns al Moscovei la transformarea NATO. De asemenea, Belarus și Kazahstan sunt membri ai nou înființatului bloc economic al Rusiei, Uniunea Vamală, în prezent Uniunea Eurasiatică. Aceste state sunt integrate cu Rusia în domeniul economic, politic și și cel al securității, și par să evite orice legături semnificative cu Occidentul în aceste zone.

³¹¹ James L. Ray, *Anarchy versus democracy in post Cold War Europe*, in *Democratic Peace for Europe: Myth or Reality?*, Brussels, VUB University Press, 1999, p. 152, disponibil pe Internet la adresa: <http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/myth/10Ray.pdf>, accesat la data de 10.04.2015.

³¹² Timofey Bordachev, *Multipolarity anarchy and security*, in *What does Russia think*, published by European Council on Foreign Relations, 2009, pp. 61-67

³¹³*** *The Former Soviet Union Two Decades On*, analiză Stratfor, publicată la data de 21.09.2014, disponibilă pe Internet la adresa <https://www.stratfor.com/analysis/former-soviet-union-two-decades>, accesat la data de 04.04.2015.

³¹⁴ *Ibidem*.

Al doilea grup de țări din fosta Uniune Sovietică - cele orientate spre Occident - pot fi împărțite în două categorii: state care au aderat la Uniunea Europeană și NATO (statele baltice Estonia, Letonia și Lituania) și state care încearcă să se integreze în comunitatea Euro-Atlantică (Ucraina, Moldova și Georgia)³¹⁵. Acestea din urmă au dispute teritoriale cu Rusia sau sunt provocate de forțe pro-ruse cu scopul de a le bloca eforturile de integrare cu Occidentul. În acest context, criza din Ucraina a împins țările pro-ruse mai aproape de Moscova, în timp ce țările pro-occidentale, au început să caute sprijin mai mare din partea Occidentului.

În cele din urmă, există un grup al fostelor republici sovietice nealiniat față de Moscova: Azerbaidjan, Uzbekistan și Turkmenistan³¹⁶. Probabil, nu este o simplă coincidență faptul că toate aceste state sunt mari producători de energie, ceea ce le-a permis un grad mai sporit de independență economică și o mai mare libertate de manevră în politica externă (Kazahstanul pro-rus este, de asemenea, un producător de energie, dar are o frontieră lungă și deschisă cu Rusia și, în plus, are și o minoritate etnică rusă semnificativă). Fiecare dispune de rezerve energetice și a dezvoltat legături economice cu Rusia dar și cu alte puteri - Turcia și Europa, în cazul de Azerbaidjanului, China, în cazul Turkmenistanului și Uzbekistanului. De asemenea, fiecare dintre aceste state a evitat atât participarea la alianțe militare, cât și prezența trupelor străine pe teritoriul lor - Uzbekistanul merge atât de departe încât dorește să închidă o bază NATO de pe teritoriul său folosită pentru tranzit logistic și de trupe în Afganistan, ca urmare a criticilor Vestului față de reprimarea manifestațiilor de la Andijan din 2005.

În concluzie, viitorul fostei Uniuni Sovietice pare însă să fie pecetluit, deși situația actuală nu poate fi considerată ca stabilă pe termen lung. Cu toate că criza actuală din Ucraina a crescut polarizarea dintre blocurile pro-rusești și cele pro-occidentale spre și de Vest, nu putem considera poziția nici uneia dintre fostele republici sovietice fixată pentru totdeauna. De exemplu, din cauza diviziunii politice interne și slabei dezvoltării economice, pro-occidentala Moldova ar putea inversa orientarea sau ar putea deveni neutră. În Georgia, există în rândul populației un consens larg de integrare occidentală, dar oportunitățile economice din Rusia și lipsă unui sprijin occidental concret au atenuat entuziasmul publicului. În cele din urmă, Ucraina ar putea tempera sau chiar abandona eforturile de integrare euro-atlantice, având în vedere provocările cu care se confruntă în provinciile de est.

2.2 America, Europa și NATO

Vechea și noua ordine mondială agonizează în jurul aroganței Federației Ruse ca urmare a crizei din Ucraina. Pentru menținerea imaginii de "*câștigător*" al Războiului Rece lumea occidentală a avut tendința de a trata Rusia, în ultimele decenii, ca partener "*de mâna a doua*", aplicându-i un fel de politică de tip Versailles (cum ar fi cea aplicată Germaniei învinse după primul război mondial). Auto-percepția de "*câștigător*" pare să fi determinat SUA să procedeze la extinderea rețelei sale de aliați către granițele Rusiei, ceea ce, în mod evident, în ochii liderilor de la Kremlin, în special cei ai lui Vladimir Putin, a fost percepută ca o amenințare. În plus, având în vedere experiența sa istorică solidă și mândria națională, Rusia nu este o țară gata să accepte statutul de "*învinși*" în rivalitate directă cu Statelor Unite. În ciuda retoricii conciliante, SUA, afișând un aer de superioritate arogantă, este văzută la Moscova ca o amenințare atât pentru Rusia, cât și pentru întreaga lume.

Din 2000 până în 2005, SUA a sprijinit o serie de transformări "democratice", care a dus la cosmetizarea regimurilor politice în Ucraina, Georgia, Kârgâzstan și Serbia prin așa numitele "*revoluții colorate*" - Colour Revolutions. Aceste revoluții sunt parte integrantă a politicii SUA de promovare a democrației. Bazându-se pe factorii interni - ca sărăcia și

³¹⁵ *Ibidem.*

³¹⁶ *Ibidem.*

corupția - Occidentul a recurs la mecanismele sale standard: sprijin financiar și militar, de propagandă mass-media, de finanțare a grupurilor societății civile, precum și de consiliere a liderilor locali etc. Această politică este privită în Rusia ca o încercare de instalare a unor lideri politici pro-occidentali, care vizează izolarea Rusia și chiar blocarea influenței acesteia în era post-sovietică.

Printre alte cauze de referință ale actualei crize din Ucraina, rușii cred că se regăsește bombardarea Iugoslaviei în 1999, - fără aprobarea Consiliului de Securitate al ONU și sprijinul unilateral al Vestului acordat independenței Kosovo. Ceea ce contează este faptul că pentru Rusia, declarația de independență a Kosovo a devenit "*lovitura fatală*" pentru Acordurile de la Helsinki, referitoare la principiul integrității teritoriale în Europa. Este principala referință, la care Vestul recurge, atunci când acuză Rusia de "*anexare*" a Crimeei. În acest sens, "*returnarea*" Crimeei la Rusia este ilegală în aceeași măsură în care este ilegală și independenței Kosovo. Prin urmare, atât Occidentul, cât și Rusia au pierdut apelul la morală, apelând la limbajul normelor internaționale.

În timpul Războiului Rece, conglomatul rimland-ului continental - din Norvegia, traversând Europa Centrală, până în Grecia și Turcia - asigura baza strategiei Americii și motivația din spatele creării NATO în 1949. În 1996, la scurt timp după dezintegrarea Uniunii Sovietice, Bill Clinton a încălcat un angajament clar făcut de predecesorul său, față de extinderea NATO, și astfel, Alianța a ajuns la granițele Rusiei țariste. În 2004, odată cu includerea celor trei republici baltice, NATO s-a extins din nou ajungând aproape de suburbiile din Sankt-Petersburg. Astfel, pe "*tabla de șah*" americană, Ucraina a rămas cel mai important punct strategic, cheia limitării accesului Rusiei la Marea Neagră și a potențialului său geostrategic în sud.

Obsesiile Washingtonului au dus la politici care rezonază cu foști "*clienți*" ai Rusiei în Varșovia, Tallin sau București, eea ce s-a dovedit a fi, în cele din urmă, în detrimentul securității atât a Europei, cât și a Statelor Unite. De asemenea, jocul geopolitic din Ucraina rezonază cu mulți est-europeni care au propriile lor percepții anti-rusești. Putem înțelege, chiar dacă nu suntem de acord, de ce spre exemplu, locuitorii din vestul Ucrainei sau Letonia au o percepție psihologică acută a Rusiei ca inamic. Nu putem înțelege de ce America și Europa de Vest alimentează excesiv obsesiile lor.

2.3 Ucraina și opțiunile sale strategice

Tratarea Rusia ca "*inamic*" nu este nicăieri mai adevărat ca în Ucraina. Pe de altă parte, politicienii și jurnaliștii occidentali se referă la "*poporul Ucrainean*" ca la o națiune unitară, deși nu există nici o națiune ucraineană unitară. Decalajul lingvistic dintre estul și vestul Ucrainei reflectă o diviziune culturală și emoțională fundamentală, nu doar o diferență de opinie cu privire la problema integrării occidentale sau rămânerii în sfera de influență a Rusiei. Ucraina este o țară independentă de doar 23 de ani. Jumătate din țară este pro-europeană și vorbește Ucraineana; o minoritate foarte importantă este pro-rusă și vorbește limba rusă.

Guvernul actual a fost instalat ca urmare a revoltei de pe străzile Kievului împotriva guvernului ales anterior. Occidentul a vorbit mult de legalitate. Legalitatea actualului guvern a Ucrainei nu este fără îndoială. Dar, legalitatea nu va rezolva criza actuală. Pragmatismul, diplomația, consensul, precum și recunoașterea istoriei sunt esențiale pentru ca situația actuală să nu conducă, inevitabil, la război între Rusia și Occident.

Astfel, Ucraina rămâne o țară divizată, de teritoriu și de populație, mai mult decât ar putea fi omogenizată de un război civil. Ultranaționaliștii din vest, marcați de o ură viscerală

față de Rusia, nu pot spera să-i subjuge pe pro-rușii din est și să-i convertească la imaginea unei "Ucraine unite", așa cum pro-rușii din est nu-i vor putea converti pe ucrainenii occidentali la paradigma unei Moscove-prietenoase.

Pentru principalele puteri ale Uniunii Europene, situația Ucrainei reprezintă o problemă periferică, cu excepția cazului în care este văzută strict prin prisma unui joc geopolitic cu sumă nulă. Pentru Statele Unite ale Americii Ucraina a fost întotdeauna, și încă este, un caz opțional. Pentru Rusia, însă, ca și pentru suporterii ei din estul și sudul Ucrainei, viitorul statut al Mării Negre și a bazinului industrial de est este o problemă existențială³¹⁷.

Calea de urmat trebuie să fie limpede. Celor două facțiuni din interiorul Ucrainei trebuie să li se spună clar că ei trebuie să învețe arta compromisului și a trailui împreună, în cazul în care își doresc o singură țară unită. Aceasta atitudine necesită o mare responsabilitate din partea Uniunii Europene, și a SUA, în ceea ce privește o bună parte a retoricii lor de vremurile trecute. UE și SUA trebuie să abandoneze arta seducției și promisiunile de integrare euro-atlantică a Ucrainei și să înceapă să-i învețe pe ucrainenii cum trebuie să negocieze și cum trebuie să învețe să trăiască împreună. Nu există nici un refugiu în Uniunea Europeană. De asemenea, ucrainenilor ar trebui să li se spună că în actualele condiții Ucraina unită nu ar trebui să devină parte a NATO.

Rusia, la rândul său, ar trebui să ia măsuri echivalente în ceea ce privește elementele pro-ruse din Ucraina. Aceștia trebuie să învețe să trăiască împreună cu lucuitorii din vestul țării, să învețe arta compromisului diplomatic, și să stabilească principiile pentru o nouă constituție și noi alegeri. Trebuie renunțat la percepțiile potrivit cărora Europa poate sprijini una din facțiuni pentru obținerea victorie totale, sau că Rusia ar putea garanta victoria celeilalte facțiuni. Dacă este ca războiul să fie evitat, și dacă este să fie o cale de ieșire din această criză, atunci acestea ar trebui să fie acțiunile de urmat.

3.Criza Ucraineană – un nou zid al Berlinului?

Conflictul din Ucraina a adus relațiile dintre Moscova și Occident la cel mai scăzut nivel de la sfârșitul Războiului Rece. În contextul în care conflictul dintre Rusia și Occident cu privire la Ucraina a izbucnit cu o vigoare reînnoită în 2013, unii cercetători au reiterat teza potrivit căreia trauma Războiului Rece nu s-ar fi vindecat complet.

Percepția cum că Războiul Rece s-ar fi încheiat ar putea fi cu adevărat o iluzie. Extinderea NATO până la frontierele Rusiei a fost motivată de atitudini de tipul Războiului Rece, la care în mod natural Rusia s-a opus. Ultimul președinte sovietic, Mihail Gorbaciov, credea că a avut un acord ferm cu NATO privind ne-extinderea sa către est. Foarte probabil ca el să se fi înșelat în această privință, dar a fost credința lui, pe care a susținut-o cu destulă înverșunare.

Citind presa occidentală a evenimentelor recente din Ucraina și Crimeea, cu câteva excepții, comentatorii spun că Putin este cel care greșește, și vestul este corect, că toate problemele au fost cauzate de Putin, iar atitudinea vestului este rezonabilă și constructivă. De aceea, neîncrederea dintre Rusia și Occident este mai mare decât în orice alt moment de la căderea Uniunii Sovietice.

De asemenea, NATO a luat măsuri pentru consolidarea apărării sale de-a lungul noii "Cortine de Fier", în special pentru apărarea foștilor membri ai Pactului de la Varșovia care acum au devenit membri NATO. Pe măsură ce criza ucraineană a evoluat, SUA și-a sporit prezența și a intensificat exercițiile militare în România, Bulgaria și Marea Neagră, Polonia și

³¹⁷ George Friedman, *Viewing Russia From the Inside*, analiză Stratfor, publicată la data de 16.12.2014, disponibil pe <https://www.stratfor.com/weekly/viewing-russia-inside>, accesat la data de 15.03.2015.

statele baltice, Lituania, Letonia și Estonia. Alte țări NATO, inclusiv Canada, Marea Britanie, Franța și Germania, au dislocat capacități aeriană suplimentare în regiune.

Alianța Nord Atlantică are în vedere, de asemenea, stabilirea de facilități cvasi-permanente în Polonia, România și statele baltice. Un astfel de program ar conduce la o rotație constantă a forțelor NATO în baze proprii în regiune pentru a facilita desfășurarea rapidă a acestora în caz de nevoie.

NATO se regăsește, astfel, în fața unei noi rațiuni de a fi. În prezent, aceasta "reinventare" a NATO constă mai mult în activități și sarcini "cadru" extinse, și nu doar în staționarea permanentă a trupelor NATO de-a lungul unei noi "Cortine de Fier". Angajamentele se concentrează mai mult pe stabilirea cadrelor de comandă și control și a nodurilor logistice pentru a sprijini potențiale dislocări de forțe în zonă, precum și realizare interoperabilității și rotației forței de reacție rapidă.

Moscova a anunțat reorientarea doctrinei sale militare și identificarea NATO ca amenințare principală a securității Federației Ruse. Acest lucru s-a materializat în strategia sa militară promovată în decembrie 2014. Asta ar putea însemna că Rusia ar putea conduce mai multe exerciții militare convenționale de amploarea celor efectuate în luna Martie 2015. De asemenea, ar putea însemna că Rusia se va concentra mai mult pe aspectele securității sale externe dezvoltând, cu precădere, instrumentul de putere militar, acordând prioritate districtelor militare occidentale în materie de echipamente, personal, instruire și pregătire.

Concluzii

Conflictul din Ucraina este departe de a fi ajuns la final, iar în căutarea soluțiilor posibile de rezolvare atât Federația Rusă, cât și Occidentul, trebuie să se renunțe la acuzele reciproce de genul "Rusia a provocat acest conflict" sau "Occidentul poartă întreaga responsabilitate". În opinia noastră, NATO s-a apropiat, oarecum *imprudent* de granițele Rusiei, iar Rusia a reacționat, mai întâi invadând Georgia, în august 2008, și apoi anexând Crimeea în 2014. Aceste evenimente creează realitatea de astăzi, o realitate la care Rusia nu va renunța niciodată. Totuși, conflictul din Ucraina încă mai poate fi rezolvat prin diplomatie, printr-o analiză responsabilă a ceea ce este necesar a fi făcut pentru a reconstrui Ucraina ca o țară unificată.

Dincolo de conflictul din estul Ucrainei, a luat naștere și continuă să se manifeste disensiunile dintre Rusia și Occident. Acuza Federației Ruse se referă, în special, la decizia Alianței Nord-Atlantice de a se extinde până în apropierea granițelor sale, dar și la recent adoptatele măsuri de consolidare a apărării flancului de est al NATO. Pe de altă parte, acuza Rusiei sunt îndreptate și către intențiile SUA de a disloca forțe suplimentare în întreaga Europă de Est. În acest context, stabilirea unei Grupări Multinaționale de Forțe cu un Nivel de Reacție Foarte Ridicat (VHRJTF - Very High Readiness Joint Task Force), ca nouă forță comună Aliată care va putea fi dislocată în câteva zile pentru a răspunde provocărilor ce apar, la periferia teritoriului NATO³¹⁸, precum și stabilirea unei prezențe adecvate de comandă și control și a unor unități de integrare a Forței NATO, NATO Force Integration Units³¹⁹, în Polonia, România, Bulgaria și statele baltice, reprezintă îngrijorări majore pentru Moscova. Indiferent de modul în care va evolua conflictul din Ucraina, Occidentul pare determinat să

³¹⁸ *** *DECLARAȚIA SUMMITULUI DIN ȚARA GALILOR*, adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor, 4 - 5 septembrie 2014, disponibil pe http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date_arhiva&id=15622&_PRID=arh, accesat la data de 06.04.2015

³¹⁹ *** *A Reinigorated NATO Looks to the Future*, analiză Stratfor, publicată la data de 03.09.2014, disponibil pe <https://www.stratfor.com/analysis/reinigorated-nato-looks-future>, accesat la data de 04.04.2015

sporească capacitatea de apărare a Alianțelor din Europa de Est, inclusiv prin pregătirea infrastructurii, pre-poziționarea echipamentelor și mijloacelor de aprovizionare și desemnarea bazelor specifice de dislocare³²⁰.

Disensiunile dintre Federația Rusă și Occident cu privire la conflictul din Ucraina are un ecou special în aproape toate fostele republici sovietice. Criza a accentuat polarizarea fostelor state sovietice în pro-ruse, pro-occidentale și neutre. Cu toate acestea, având în vedere dinamica schimbărilor politice, economice și de securitate din aceste țări de la declararea independenței față de Uniunea Sovietică, precum și evoluție peisajului demografic și cultural al regiunii, nu se poate spune cu certitudine că pe termen lung aceasta va fi orientarea politicii externe a acestor state.

În acest context, este foarte interesant de urmărit declarația comandantului Armatei SUA în Europa, Gl.lt. Ben Hodges, după vizita efectuată la Kiev în ianuarie 2015. El a anunțat că Statele Unite se pregătește să pre-poziționeze echipamente militare, vehicule și materiale, inclusiv sprijin logistic, în Letonia, Lituania, Estonia, Polonia, România și Bulgaria, iar un număr mic de instructori militari vor fi trimiși în Ucraina³²¹. Având în vedere că pre-poziționarea echipamentelor militare a fost elementul cheie al strategiei americane în timpul Războiului Rece, putem oare spune că SUA intenționează refacerea în Europa aceluși sistem operațional de tip Război Rece?

Poate că nu ar fi nepotrivit să ne amintim de vechiul sistem "*Intermarium*", propus pentru prima dată de liderul polonez Jozef Pilsudski după primul Război Mondial. Intermarium trebuia să fie o alianță defensivă îndreptată atât împotriva Uniunii Sovietice, cât și a Germaniei și a fost numită în acest fel deoarece s-ar fi întins între două mări - Marea Baltică și Marea Neagră. Alianța propusă de Pilsudski ar fi trebuit să fie susținută și garantată de Franța³²², dar contextul istoric de după primul Război Mondial nu a favorizat formarea unor astfel de alianțe, astfel încât Intermarium nu a fost niciodată posibilă.

Totuși, în condițiile reafirmării Rusiei ca mare putere a sistemului intenționat și a crizei din Ucraina, ar putea reinventarea proiectului Intermarium, garantat nu de Franța ci de Statele Unite, să constituie o barieră în calea tendințelor expansioniste ale Federației Ruse? Dacă privim această posibilitate în contextul, declarațiilor făcute de Gl.lt. Hodges privind pre-poziționarea echipamentelor și tehnicii de luptă americane în Europa de Est, am putea crede că, în esență, sunt vizate statele vechiului proiect Intermarium. În plus, aceste decizii trimit un semnal clar Rusiei, că orice s-ar întâmpla în Ucraina, următoarea linie de țări reprezintă teritoriul NATO.

Evoluția crizei din Ucraina ridică multe semne de întrebare. Deși diplomația este singura cale viabilă de rezolvare a acestui conflict, nu este încă clar modul în care aceasta va proceda. Sunt, însă mult mai clare deciziile militare care ne fac să ne întrebăm dacă nu cumva asistăm la o reîntoarcere la strategia operațională al Războiului Rece. Să sperăm că dinamica evenimentelor viitoare nu se va afla de o parte și de alta a unei noi "*cortine de fier*".

³²⁰ *** *DECLARAȚIA SUMMITULUI DIN ȚARA GALILOR*, adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor, 4 - 5 septembrie 2014, disponibil pe http://presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date_arhiva&id=15622&_PRID=arh, accesat la data de 07.04.2015

³²¹ *** *Washington returns to a Cold War Strategy*, analiză Stratfor, publicată la data de 27.01.2014, disponibil pe Internet la adresa <https://www.stratfor.com/geopolitical-diary/washington-returns-cold-war-strategy>, accesat la data de 03.04.2015

³²² Ibidem

BIBLIOGRAFIE:

1. Bordachev Timofey, *Multipolarityanarchy and security*, in What does Russia think, published by European Council on Foreign Relations, 2009
2. Friedman George, *Viewing Russia From the Inside*, analiză Stratfor, publicată la data de 16.12.2014, disponibil pe Internet la adresa: <https://www.stratfor.com/weekly/viewing-russia-inside>
3. Gaddis John Lewis, *The Long Peace: Inquiries into the History of the Cold War*, Oxford University Press, 1987
4. James L. Ray, *Anarchy versus democracy in post Cold War Europe*, in Democratic Peace for Europe: Myth or Reality?, Brussels, VUB University Press, 1999, disponibil pe Internet la adresa: <http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/myth/10Ray.pdf>
5. Mueller John, *The banality of ethnic war*, International Security, Vol. 25, No.1 (Summer 2000)
6. Waltz Kenneth N., *Theory of Tnternational Politics*, McGraw Hill, 1979
7. ***, *The Former Soviet Union Two Decades On*, analiză Stratfor, publicată la data de 21.09.2014, disponibil pe Internet la adresa: <https://www.stratfor.com/analysis/former-soviet-union-two-decades>
8. ***, *DECLARAȚIA SUMMITULUI DIN ȚARA GALILOR*, adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor, 4 - 5 septembrie 2014, disponibil pe Internet la adresa: http://presidency.ro/index.php?RID=det&tb=datearhiva&id=15622&_PRID=arh
9. ***, *A Reinvigorated NATO Looks to the Future*, analiză Stratfor, publicată la data de 03.09.2014, disponibil pe Internet la adresa: <https://www.stratfor.com/analysis/reinvigorated-nato-looks-future>
10. ***, *Washington returns to a Cold War Strategy*, analiză Stratfor, publicată la data de 27.01.2014, disponibil pe Internet la adresa <https://www.stratfor.com/geopolitical-diary/washington-returns-cold-war-strategy>

CONTRIBUȚIA UNIUNII EUROPENE LA SECURITATEA EUROPEANĂ

Gabriela Irina ION

Doctorand la Școala Națională de Studii Politice și Administrative,

București, România

e-mail: irigabina@yahoo.com

Rezumat: *Crizele care au cuprins vecinătatea estică și sudică a Uniunii Europene pun din nou sub semnul întrebării relevanța Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC). Este un truism faptul că statele europene trebuie să își asume o mai mare parte din povara securității și că acestea trebuie să reducă dependența de Statele Unite ale Americii. Amenințarea ordinii internaționale liberale, dar și rebalansarea SUA spre Asia fac necesar ca UE să își asume un rol sporit în eforturile de asigurare a propriei securități și a celei din spațiul apropiat. După un debut problematic și constante blocaje politice, relația NATO – PSAC are nevoie de o profundă reexaminare, ceea ce ar putea deschide calea pentru o revigorare a arhitecturii de securitate transatlantică. Prin lucrarea de față, ne propunem să indicăm un posibil scenariu de evoluție a securității europene, susținând că Uniunea Europeană nu va reuși să își creeze o postură strategică unitară, ceea ce face din așteptata autonomie operațională a PSAC un scenariu improbabil.*

Cuvinte cheie: *Berlin Plus, cooperare inter-instituțională, NATO, PSAC, securitate, UE*

Introducere

Amenințările de securitate fără precedent din vecinătatea sudică și estică a Uniunii Europene ridică întrebarea dacă, în asemenea circumstanțe, Politica de Securitate și Apărare Comună poate furniza soluții adecvate. Nu există așteptări ca doar PSAC sau doar NATO să gestioneze amenințările cu care se confruntă Europa, însă contribuția UE la securitatea continentului a fost și rămâne insuficientă. Misiunile civile sunt fără îndoială importante, însă o preferință pentru acestea ar putea indica opțiunea europenilor privind natura viitorului format al PSAC – o structură preponderent civilă, cu un impact redus în cazul unor amenințări grave de securitate. După o scurtă prezentare a traiectului politicii de apărare a UE, a cooperării inter-instituționale NATO – UE și a forțelor de reacție rapidă ale UE și NATO, lucrarea ia în discuție viitorul securității europene, în special în ceea ce privește viitorul rolului SUA de garant al securității europene.

1. Relația NATO - UE și securitatea europeană

Un demers de investigație a securității europene include cu necesitate o cercetare a relației de colaborare inter-instituțională NATO - UE, dar și a poziției SUA privind construirea unui pilon european de securitate în exteriorul NATO. Pentru SUA, crearea unei identități europene de apărare în cadrul NATO a fost o adiție binevenită, care ar fi dus la sporirea interoperabilității în cadrul Alianței. Crearea unei politici europene de apărare a constituit totuși o schimbare semnificativă, față de care Statele Unite a avut o atitudine pragmatică. NATO nu constituia doar garantul securității euro-atlantice, ci și al hegemoniei

americane, iar autonomizarea pilonului european a fost inițial perceput aproape ca un act de sfidare.

1.1. Primatul NATO și autonomia PSAC

NATO a constituit principalul forum instituțional transatlantic, cu rol în politica de securitate și apărare. Uniunea Europeană și brațul său militar creat în 1948 - Uniunea Europei Occidentale (UEO) - nu au avut un impact semnificativ în acest domeniu.³²³ În Tratatul de la Maastricht se precizează că „UE cere ca Uniunea Europei Occidentale, care este parte integrantă a dezvoltării Uniunii, să elaboreze și să implementeze decizii și acțiuni ale UE cu efecte în domeniul apărării.”³²⁴ Mai mult, „UEO va fi dezvoltată drept componenta de apărare a Uniunii Europene și mijloc de consolidare a pilonului european al Alianței Atlantice.”³²⁵ Tratatul de la Amsterdam menționează că UEO „oferă Uniunii acces la capacități operaționale”³²⁶ (pentru misiunile Petersberg), iar UE „se va folosi de UEO pentru elaborarea și implementarea deciziilor Uniunii, cu implicații în domeniul apărării.”³²⁷ Uniunea Europei Occidentale a continuat să funcționeze și după Tratatul de la Amsterdam ca instrument de legătură între UE și NATO, cu precizarea că interacțiunea dintre NATO și UEO a fost superioară celei dintre UEO și UE, din dorința SUA de a păstra UEO drept garant al creării unei Identități Europene de Securitate și Apărare (IESA).

În urma crizei iugoslave, Statele Unite și-au manifestat reticența privind o altă intervenție americană într-o criză de pe continentul european, astfel încât devenea evidentă nevoia ca UE să creeze un mecanism prin care forța militară să poată fi folosită atunci când securitatea continentului era amenințată. În acest sens, în 1994, Summitul NATO de la Bruxelles a adoptat conceptul de Forțe Operative Multinaționale Interarme (*Combined Joint Task Forces - CJTF*)³²⁸, o „forță multinațională generată și creată în primul rând, dar nu exclusiv, pentru operațiunile militare care nu vizează apărarea teritoriului Alianței”³²⁹, așa-numitele „operațiuni non-articol 5”. Conceptul CJTF a fost proiectat să ofere capacități separabile, dar nu separate, care pot fi utilizate de NATO și, în anumite situații, de către UEO.

Compromisul la care s-a ajuns în 1994 a fost definitivat la reuniunea miniștrilor de externe ai statelor membre NATO de la Berlin din 1996,³³⁰ prin Acordul Berlin, prin care Uniunii Europei Occidentale i-a fost permis accesul la capacitățile și platformele NATO. Astfel, UEO putea să desfășoare operațiuni fără participarea SUA, dar utilizând capacități americane. Acordul Berlin și inițiativa creării CJTF au fost strâns legate de crearea unei Identități Europene de Securitate și Apărare - varianta americană pentru un pilon european de securitate și apărare, creat în interiorul NATO.IESA, care apare și în conceptul strategic al

³²³ Caja SCHLEICH, “NATO and EU in conflict regulation: interlocking institutions and division of labour”, *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 12, No. 2, 2014, p. 187.

³²⁴ ***, Treaty on European Union, Article J.4 (2), p. 59, disponibil la <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EN>, accesat la 24 martie 2015.

³²⁵ ***, *Ibid.*, Declaration on Western European Union, p.105.

³²⁶ ***, Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, Article J.7 (2), p. 12, disponibil la <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>, accesat la 24 martie 2015.

³²⁷ ***, *Ibid.*, Art. J.7 (3), p. 12.

³²⁸ ***, Declaration of the Heads of State and Government, Press Communiqué M-1(94)3, Ministerial Meeting of the North Atlantic Council/North Atlantic Cooperation Council, NATO Headquarters, Brussels, 10-11 January 1994, disponibil la <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940111a.htm>, accesat la 24 martie 2015.

³²⁹ ***, The Combined Joint Task Forces Concept, disponibil la <http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/16cjtff.pdf>, accesat la 24 martie 2015.

³³⁰ ***, Final Communiqué, Ministerial Meeting of the North Atlantic Council, Berlin, 3 June 1996, Press Communiqué M-NAC-1(96)63, disponibil la <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, accesat la 24 martie 2015.

Alianței din 1991 e un concept NATO mai vechi, care viza în fapt transferarea de responsabilitate către aliații europeni din cadrul NATO.

Aranjamentul privind CJTF a constituit, în aparență, un compromis convenabil în ce privește controversile dintre Franța și Marea Britanie, privind preeminența UEO sau a NATO în domeniul securității europene. Logica procesului dezvăluia însă intenția de a menține dependența UE de capacitățile NATO și ale SUA. Ambiguitățile privind legitimitatea UEO, incertitudinile privind rolul de apărare al UE și „diviziunea muncii” între cele trei organizații au condus la un cvasi-blocaj, atenuat într-o anumită măsură în urma reuniunii de la Saint-Malo.

Summitul franco-britanic de la Saint-Malo din 1998 a readus în atenție dezbaterile privind gradul de autonomie al UE în raport cu NATO în ceea ce privește securitatea și apărarea. Aceasta pentru că se pune accent pe capacitatea Uniunii de acțiune autonomă cu propriile structuri, „fără duplicări inutile” și atunci „când NATO per ansamblu nu e implicată”.³³¹ Conflictul din Kosovo a facilitat consensul apărut în jurul voinței de a „europeniza” înțelegerea de la Saint Malo. Aceasta a fost formalizată prin efortul Germaniei în cadrul Consiliului European de la Köln din 1999, care a marcat momentul de debut al Politicii Europene de Securitate și Apărare, concepută instituțional ca parte componentă a celui de-al doilea pilon al Uniunii Europene - Politica Externă și de Securitate Comună. Apar pentru prima oară pe agenda Uniunii Europene concepte precum „prevenirea conflictelor” sau „gestionarea crizelor”, prin asociere cu sarcinile Petersberg, UEO fiind *ipso facto* încorporată în UE.

Acordul franco-britanic a fost remarcabil prin faptul că părea a produce o reconciliere a mândriei gaulliste și a viziunii atlantiste privind securitatea europeană. Totuși, evoluția către o apărare europeană autonomă a fost sprijinită de administrația Clinton cu unele rețineri. Preeminența SUA în contextul relației transatlantice a fost reafirmată de secretarul de stat Madeleine Albright, care a avertizat privind pericolul apariției celor „trei D-uri”: decuplare, duplicare și discriminare.³³² Dincolo de impunerea de condiții, relația inter-instituțională se confruntă și cu o problemă a ierarhizării, corelată cu așa-numitul „drept de prim refuz” (*right of first refusal*) pe care NATO și-l rezerva cu privire la orice potențială misiune. Problema a apărut în contextul încheierii Acordului Berlin Plus, un set de acorduri între NATO și UE, care au debutat la Copenhaga, la 16 decembrie 2002 și au devenit operaționale la 17 martie 2003, care sunt și în prezent singura formă de instituționalizare a raporturilor dintre cele două organizații. În urma acestor acorduri, UE a primit dreptul de acces la structurile operaționale și de planificare ale NATO pentru misiunile Petersberg, atunci când Alianța per ansamblu alege să nu se implice.³³³

În fapt, acordurile sunt concepute pentru acele situații în care UE preia o operațiune NATO sau când Uniunea își asumă o misiune refuzată în prealabil de către NATO. PSAC a desfășurat misiuni în cadrul Berlin Plus doar de două ori, prin operațiunea CONCORDIA din Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei (31 martie - 15 decembrie 2003) și operațiunea EUFOR ALTHEA, lansată pe 2 decembrie 2004, succesorul SFOR al NATO în Bosnia Herțegovina. Faptul că EUFOR ALTHEA continuă să fie singura operațiune aflată în desfășurare în cadrul Berlin Plus se datorează blocării de facto a relației PSAC-NATO, odată cu aderarea Ciprului la UE, la 1 mai 2004. În fapt, Cipru și Turcia „folosesc divizarea

³³¹ “British-French Summit, St-Malo, 3-4 December 1998” în Maartje RUTTEN (coord.), “From St-Malo to Nice. European defence: core documents”, Institute for Security Studies of the Western European Union, Chaillot Paper 47, May 2001, p. 8, disponibil la <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp047e.pdf>, accesat la 25 martie 2015.

³³² Madeleine K. ALBRIGHT, “The Right Balance Will Secure NATO’s Future”, *Financial Times*, 7 December 1998 în Maartje RUTTEN, *loc. cit.*, p. 11.

³³³ ***, Berlin Plus Agreements, Supreme Headquarters Allied Power Europe, Press release, 22 August 2003, disponibil la http://www.nato.int/shape/news/2003/shape_eu/se030822a.htm, accesat la 28 martie 2015.

Ciprului, a cărui parte nordică a fost invadată de Turcia în urmă cu patru decenii, ca monedă de schimb în relația cu NATO și UE.”³³⁴ Blocajul rezultat a făcut ca agenda întâlnirilor periodice dintre Consiliul Nord-Atlantic al NATO și Comitetul Politic și de Securitate al UE să trateze doar operațiunea EUFOR ALTHEA. „Cu alte cuvinte, subiecte altele decât Acordurile Berlin Plus, cum ar fi terorismul, Afganistan sau Kosovo, nu pot fi discutate în cadrul întâlnirilor NATO - UE, ceea ce face ca așa-numita cooperare strategică să fie ineficientă.”³³⁵

Turcia se opune ca NATO să încheie un acord de securitate cu Cipru care să permită includerea sa în Parteneriatul pentru Pace al NATO, blocând astfel participarea Ciprului la misiunile PSAC desfășurate prin acordurile Berlin Plus. Din cauza poziției adoptate de Turcia, acordurile au fost negociate de-a lungul a doi ani, putând fi finalizate doar atunci când s-a convenit asupra excluderii Ciprului și a Maltei din înțelegere. Turcia a susținut că nu poate aproba diseminarea informațiilor clasificate ale NATO către UE (o condiție fundamentală a acordurilor Berlin Plus), întrucât informațiile ar fi putut fi obținute de state care nu participau la Parteneriatul pentru Pace, adică la momentul respectiv statele membre UE Cipru și Malta.³³⁶ Situația a persistat până în martie 2003, când a fost încheiată o înțelegere privind schimbul de informații clasificate între NATO, Consiliul UE, Înalțul Reprezentant pentru PESC și Comisie. Cipru, la rândul său, refuză să aprobe implementarea documentului care ar permite Turciei să se alăture Agenției Europene de Apărare. Frustrarea Turciei pornește de la ceea ce e perceput drept încălcarea unei promisiuni făcută la Summitul NATO de la Washington, unde i-au fost acordate drepturi și privilegii similare cu cele de care beneficia în calitate de membru al Grupului Vest-European de Armament din cadrul UEO, predecesorul EDA.³³⁷ Ritmul negocierilor de aderare a Turciei la UE face însă ca aceasta „să rămână sceptică cu privire la orice inițiative autonome ale PSAC și să prefere în continuare un rol central pentru NATO.”³³⁸

1.2. Forțele de reacție rapidă ale UE și NATO

La Consiliul European de la Helsinki din 1999³³⁹, guvernele UE au adoptat *Helsinki Headline Goal* / Obiectivul Global PESA (2003), care prevedea crearea și operaționalizarea *EU Rapid Reaction Force* (Forța de Reacție Rapidă a Uniunii Europene). Astfel, până la 1 ianuarie 2003, statele membre se angajau „să fie capabile să desfășoare rapid și să susțină forțe care să îndeplinească întreg spectrul misiunilor Petersberg [...] inclusiv cele mai solicitante, forțe ce pot atinge nivelul a 15 brigăzi (50.000-60.000 de oameni) [...] Statele membre trebuie să fie capabile să desfășoare misiuni la acest nivel în termen de 60 de zile [...]

³³⁴Judy DEMPSEY, “Time to End the EU-NATO Standoff”, Carnegie Europe, 8 December 2014, disponibil la <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=57423>, accesat la 28 martie 2015.

³³⁵ Sinem Akgul ACIKMESE, Dimitrios TRIANTAPHYLLOU, “The NATO-EU-Turkey trilogy: the impact of the Cyprus conundrum”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 12, No. 4, 2012, p. 564.

³³⁶ Antonio MISSIROLI, “EU-NATO Cooperation in Crisis Management: No Turkish Delight for ESDP”, *Security Dialogue*, Vol. 33, No. 1, 2002, p. 15.

³³⁷ Simon DUKE, “The Future of EU-NATO Relations: a Case of Mutual Irrelevance Through Competition?”, *European Integration*, Vol. 30, No. 1, 2008, p. 38.

³³⁸Oya DURSUN-ÖZKANCA, “Turkey-NATO relations at a crossroads ahead of NATO's New Strategic Concept”, *Hürriyet Daily News*, 15 October 2010, disponibil la <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=turkey-nato-relations-at-a-crossroads-ahead-of-nato8217s-new-strategic-concept-2010-10-14>, accesat la 26 martie 2015.

³³⁹ ***, Helsinki European Council, 10 and 11 December 1999, Presidency Conclusions, disponibil la http://www.europarl.europa.eu/summits/hell1_en.htm, accesat la 24 martie 2015.

Acestea trebuie să fie capabile să susțină o asemenea desfășurare cel puțin un an³⁴⁰, fiind necesari 180.000 de soldați în scopuri de rotație.

La Summitul Nord-Atlantic de la Praga din 2002, membrii NATO au decis crearea *NATO Response Force (NRF)* / Forța de Răspuns a NATO, „o forță avansată tehnologic, flexibilă, interoperabilă, care cuprinde componente terestre, navale și aeriene, capabilă să intervină rapid oriunde este nevoie.”³⁴¹ La atingerea capacității operaționale depline, NRF ar fi trebuit să cuprindă aproximativ 21.000 de militari, care aveau să provină din baza comună de forțe de reacție rapidă a statelor membre, în mare parte europene. Propunerea inițială a fost modificată, astfel încât NRF cuprinde trei forțe de reacție, care se rotesc la fiecare șase luni, doar forțele aflate în stand-by fiind dislocabile. Astfel că NRF necesită, de fapt, un total de 63.000 de soldați³⁴², adică aproape același număr de forțe prevăzute în Helsinki Headline Goal. Deci soldații din baza comună de forțe ar fi fost utilizați atât în cadrul Forței de Răspuns a NATO, cât și în cadrul NRF.

Era însă clar că statele europene nu aveau să beneficieze de două seturi de forțe la costul uneia. Astfel că UE a decis să procedeze într-o manieră similară cu cea a NATO, trecând de la forțele masive de menținere a păcii, la unități militare mai flexibile, de dimensiuni mult reduse. La Summitul franco-britanic de la Le Toquet, din februarie 2003, cele două state membre au prezentat o declarație cu privire la necesitatea ca UE să fie capabilă să desfășoare nouă grupuri de luptă ușor dislocabile, a 1.500 de militari fiecare. În februarie 2004, Germania i-a afirmat sprijinul pentru planul franco-britanic, iar la Conferința ministerială de angajare a capabilităților militare din noiembrie 2004, au fost oficial lansate Grupurile tactice de luptă ale UE (*European Union Battlegroups*). Fiecare Grup Tactic de Luptă avea să fie compus din 1.500 de militari, iar din 2007, UE are două astfel de grupuri în stand-by, pentru o perioadă de șase luni și care se rotesc conform unui program. „În urma aplicării cu succes a acestui model de forțe în cadrul operațiunii Artemis în Congo, grupurile tactice de luptă au fost transformate într-un concept operațional al UE, fiind descrise drept o forță mobilă și robustă, eficiente în conflicte de joasă intensitate, îndeosebi în Africa.”³⁴³ O mențiune importantă ar fi că aceste grupuri „au fost create pentru intervenții în state eșuate sau în curs de eșuare. În ce privește aria geografică, doar Africa a fost menționată.”³⁴⁴

Grupurile tactice de luptă ale UE nu au fost însă niciodată desfășurate într-un teatru de luptă, deși au apărut situații în care desfășurarea era nu doar posibilă, ci și necesară. Misiunea propusă de UE în 2011 - EUFOR Libia - ar fi putut să le utilizeze, în cazul în care ar fi existat o solicitare (improbabilă, de altfel) din partea Biroului pentru Coordonarea Afacerilor Umanitare din cadrul ONU. Germania a dat de înțeles că ar participa, aceasta putând fi ajutată de unul dintre cele două grupuri de luptă aflate în stand-by - în 2011, acestea erau Nordic

³⁴⁰ ***, Helsinki, Headline Goal, disponibil la <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Helsinki%20Headline%20Goal.pdf>, accesat la 25 martie 2015.

³⁴¹ ***, Prague Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002, Press Release (2002)127, 21 November 2002, disponibil la <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, accesat la 25 martie 2015.

³⁴² Sven BISCOP, Jo COELMONT, *Europe, Strategy and Armed Forces: The Making of a Distinctive Power*, Routledge, Abingdon, 2012, p. 106.

³⁴³ Wade JACOBY, Christopher JONES, “The EU Battle Groups in Sweden and the Czech Republic: What National Defense Reforms Tell Us about European Rapid Reaction Capabilities”, *European Security*, Vol. 17, Nos. 2-3, 2008, p. 316.

³⁴⁴ Martin REICHARD, *The EU-NATO Relationship: A Legal and Political Perspective*, Ashgate, Farnham, 2006, p.75.

Battlegroup și Battlegroup 107.³⁴⁵ Reticența de a folosi EU Battlegroups s-a repetat și în cazul crizelor din Mali și Republica Centrafricană, unde europenii au așteptat ca alți actori să gestioneze grava deteriorare a situației de securitate - respectiv Franța și ONU - înainte ca UE să aducă o contribuție limitată.³⁴⁶ În cazul Republicii Centrafricane, Franța a intervenit în decembrie 2013, iar la 10 februarie 2014 Consiliul a adoptat EUFOR RCA, o misiune militară cu un efectiv de 750 de militari, însărcinat cu asigurarea securității aeroportului și a două districte din capitala Bangui. Au fost necesare nu mai puțin de șase conferințe de generare de forțe pentru a întruni necesarul de forțe, misiunea fiind desfășurată cu o întârziere de șase luni, cu mențiunea notabilă că al doilea contributor ca număr de soldați, după Franța, a fost Georgia.³⁴⁷

Reticența de a folosi Grupurile Tactice de Luptă ale UE a fost explicată inclusiv prin faptul că „nu a existat o nevoie reală pentru acestea”.³⁴⁸ S-a optat în general pentru alternative mai adecvate din punct de vedere tactic, evitându-se ca grupurile de luptă să fie utilizate drept instrumente de gestiune a crizelor, ci mai degrabă drept catalizator al procesului de dezvoltare a capacităților în interiorul UE. Pornind de la constatarea că majoritatea statelor UE încă nu au dezvoltat capacități militare ușor dislocabile și agile, conceptul grupurilor de luptă a fost mai curând menit să genereze reformarea sectorului de apărare în acele state cu experiență redusă în teatrele internaționale de operațiuni. Problema ar fi că statele mari nu au nevoie de aceste grupuri de luptă pentru a desfășura forțe în locații externe, iar pentru statele mici, grupurile de luptă reprezintă un cadru lax, insuficient să impulsioneze o transformare reală a forțelor naționale. Deci deficiența grupurilor de luptă e însăși flexibilitatea lor, astfel încât statele pot cu ușurință să adopte un „comportament de pasager clandestin” pentru a evita să facă noi angajamente substanțiale.³⁴⁹

La momentul apariției, cele două forțe de reacție rapidă au creat numeroase așteptări, inclusiv legate de cooperarea dintre acestea, deși „deciziile mai mult sau mai puțin simultane ale UE și NATO de a crea forțele de reacție rapidă [...] constituie un evident exemplu de dezvoltare a unor practici paralele.”³⁵⁰ NRF a fost declarată complet operațională în noiembrie 2006, iar Grupurile Tactice de Luptă, în ianuarie 2007. Conceptul inițial al NRF s-a dovedit însă prea ambițios - în noiembrie 2007, miniștrii NATO au transmis o declarație prin care se retrăgea statutul de operaționalitate completă Forței de Răspuns.³⁵¹ Iar de la data anunțării operaționalității grupurilor de luptă, au fost identificate numeroase obstacole structurale în

³⁴⁵Richard GOWAN, “The EU and Libya: Missing in action in Misrata”, European Council on Foreign Relations, 31 May 2011, disponibil la http://www.ecfr.eu/article/commentary_the_eu_and_libya_missing_in_action_in_misrata, accesat la 27 martie 2015.

³⁴⁶ Richard GOWAN, Nick WITNEY, “Why Europe must stop outsourcing its security”, European Council on Foreign Relations, ECFR Policy Brief, December 2014, p. 2, disponibil la http://www.ecfr.eu/page/-/WHY_EUROPE_MUST_STOP_OUTSOURCING_ITS_SECURITY.pdf, accesat la 27 martie 2015.

³⁴⁷Thierry TARDY, “EUFOR RCA: tough start, smooth end”, European Union Institute for Security Studies, Alert 17, 13 March 2015, disponibil la http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_17_EUFOR_RCA.pdf, p. 1, accesat la 27 martie 2015.

³⁴⁸ Wade JACOBY, Christopher JONES, *op. cit.*, p. 332.

³⁴⁹ Wade JACOBY, Christopher JONES, *Ibid.*

³⁵⁰ Nina GRÆGER, Kristin M. HAUGEVIK, “The EU’s Performance with and within NATO: Assessing Objectives, Outcomes and Organisational Practices”, *Journal of European Integration*, Vol. 33, No. 6, 2011, p. 747.

³⁵¹Retragerea statutului de operaționalitate completă al NRF se datorează faptului că Statele Unite și majoritatea aliaților și-au retras ofertele în materie de trupe și armament, utilizându-le îndeosebi în misiunea ISAF din Afganistan. În aceste condiții, s-a propus păstrarea unui 'nucleu permanent' al NRF – Forța de Răspuns Imediat / *Immediate Response Force* (IRF) – cu un efectiv de 13.000 de soldați.

desfășurarea acestora, existând îndoieli inclusiv privind viabilitatea strategică a conceptului.³⁵²

După anexarea Crimeei de către Rusia, NATO a adoptat o serie de măsuri menite să asigure flancul estic al Alianței, iar la Summitul din septembrie 2014, de la Wales, a fost adoptat un plan de acțiune pentru realizarea capacității operaționale a NATO (*Readiness Action Plan*). Acesta vizează consolidarea abilității Alianței de a reacționa ferm și prompt la eventuale agresiuni apărute la granița de est, inclusiv „războiul hibrid” practicat de Rusia în estul Ucrainei. Capacitatea de răspuns a NATO ar fi potențată și prin consolidarea NATO Response Force prin intermediul creării în cadrul său a unui „vârf de lance” - forța interarme de reacție foarte rapidă (*Very High Readiness Joint Task Force / VJTF*). Aceasta cuprinde o componentă terestră de 5.000 de militari cu elemente aeriene, maritime și de operațiuni speciale, care pot fi desfășurate în câteva zile. Preconizată ca fiind operațională la începutul lui 2017, VJTF va înlocui însă *Immediate Response Force* a NATO, ceea ce înseamnă că numărul de forțe ce pot fi rapid desfășurate rămâne de nivelul de 13.000. Elementul de noutate îl constituie faptul că NATO prezintă explicit noua sa forță de reacție rapidă drept un instrument de apărare colectivă - în spiritul articolului 5 - și nu un mijloc de modernizare a forțelor militare ale aliaților, cum a făcut-o până acum.³⁵³

2. Perspective ale securității europene

Mediul strategic actual este sensibil diferit de cel din decembrie 2013, când a avut loc Consiliul European în cadrul căruia au fost luate cele mai recente decizii privind apărarea europeană. Tranzițiile post-revoluționare din Orientul Mijlociu exced cele mai pesimiste predicții – Libia este un stat cvasi-eșuat, grupări care acționează în numele Islamului radical pătrund în tot mai multe state din regiune, în timp ce vidul de putere lăsat în Irak și Siria a permis ascensiunea ISIS. Chiar mai îngrijorător, comportamentul belicos al Rusiei contestă premisele fundamentale ale arhitecturii europene de securitate din perioada post-Război Rece. Revizionismul rusesc amintește de politica marilor puteri, aducând în dezbatere chiar izbucnirea unui război pe continent. Deși europenii se confruntă cu cele mai serioase amenințări de la terminarea Războiului Rece, postura strategică a Uniunii Europene nu lasă loc pentru optimism. Reacția lui John McCain de la Conferința de securitate de la München este un exemplu în acest sens. Acesta a catalogat opoziția cancelarului german față de furnizarea de armament letal către Ucraina drept o „nebunie”.³⁵⁴ Critica vehementă a lui McCain se încadrează însă în ampla dezbatere privind contribuția insuficientă a Europei la asigurarea propriei securități.

Această dezbatere a fost reluată în perioada de maxim impact al crizei economice și financiare mondiale, când America a anunțat că își va reorienta focus-ul geostrategic către regiunea Asia-Pacific, în confruntarea cu cel mai important competitor al său în deceniile ce vor urma. În comparație cu relevanța durabilă a rivalității strategice sino-americane, crizele care afectează continentul european par să merite mai puțină atenție, fapt reflectat inițial într-o

³⁵² Richard GOWAN, ‘The Battlegroups: A Concept in Search of a Strategy?’, pp. 13-19 în Sven BISCOP (ed.), ‘E Pluribus Unum? Military Integration in the European Union’, Royal Institute for International Relations, Egmont Papers, No. 7, 2005, disponibil la <http://aei.pitt.edu/8982/1/ep7.pdf>, accesat la 27 martie 2015.

³⁵³ Jens, RINGSMOSE, ‘NATO’s Response Force reloaded: How much support, to counter which threats?’, Friends of Europe, 3 February 2015, disponibil la <http://www.friendsofeurope.org/security-europe/natos-response-force-reloaded-much-support-counter-threats/>, accesat la 21 martie 2015.

³⁵⁴ Michael R. GORDON, Alison SMALE, Steven ERLANGER, ‘Western Nations Split on Arming Kiev Forces’, *The New York Times*, 7 February 2015, disponibil la http://www.nytimes.com/2015/02/08/world/europe/divisions-on-display-over-western-response-to-ukraine-at-security-conference.html?_r=0, accesat la 28 martie 2015.

reducere a prezenței militare a Statelor Unite în Europa. Decizia SUA de la acea vreme nu a făcut statele europene să conștientizeze nevoia de consolidare a propriei capacități de apărare. Din contră, în contextul în care în zona euro continuă să predomine politicile de austeritate, tendința de reducere a cheltuielilor de apărare persistă, iar alocarea a două procente din PIB pentru apărare probabil nu va fi respectată de mare parte din aliați.

Criza din Ucraina a dus la o reconcentrare a efortului de securitate asupra continentului european. Măsurile adoptate au fost menite să asigure aliații estici preocupați de politica agresivă a Rusiei. Măsurile au inclus adoptarea Planului de acțiune pentru realizarea capacității operaționale a NATO (*NATO Readiness Action Plan*), care va asigura un răspuns prompt și ferm la amenințările de securitate, crearea unei Forțe interarme de reacție foarte rapidă (*Very High Readiness Joint Task Force*), care poate fi rapid desfășurată „pentru a gestiona provocările care apar, îndeosebi acelea de la periferia teritoriului NATO”³⁵⁵, sporirea prezenței maritime în Marea Neagră și Marea Baltică și organizarea în Polonia și statele baltice a unor exerciții militare ale forțelor terestre. Printr-un angajament american revigorat, NATO și-a consolidat flancul estic, reafirmând astfel limitele spațiului asupra căruia se aplică garanțiile sale de securitate. Într-adevăr, „Ucraina nefiind nici membru NATO, nici aliat al SUA, Statele Unite (împreună cu Rusia și Marea Britanie) s-au angajat, prin Memorandumul de la Budapesta din 1994, să acorde Ucrainei asigurări de securitate în schimbul renunțării de către Kiev la arsenalul nuclear.”³⁵⁶ Cu alte cuvinte, „diferența strategică dintre membrii NATO [...] pe de o parte, și nemembrul Ucraina, pe de alta, este umbrela nucleară americană. Cum europenii nu vor putea să înlocuiască această crucială garanție de securitate cu propriile lor arme nucleare (cele ale Franței și Marii Britanii au o relevanță redusă în acest context), *Europa va rămâne dependentă o perioadă îndelungată de capacitatea de descurajare strategică a Americii.*”³⁵⁷

Totuși, nici extinderea garanției nucleare americane către aliații NATO, nici clauza articolului 5 din Tratatul de la Washington nu pot și nu trebuie să justifice dependența Europei de capacitățile americane. Ideea unei armate europene a fost readusă în actualitate de către președintele Comisiei Jean-Claude Juncker, iar dezbaterile care au urmat au făcut referire nu doar la lipsa de interoperabilitate dintre 28 de forțe diferite, ci și la reticența anumitor state, precum Marea Britanie, de a sprijini un asemenea demers, care ar duplica structuri deja existente și ar decupla Europa de America. În contrast, Germania a răspuns pozitiv la această propunere vagă, ceea ce nu face ca subiectul unei armate europene să devină altceva decât ce este în prezent - un exercițiu de imaginație. Mai cu seamă că Uniunea Europeană nu avansează nici măcar pe drumul obținerii autonomiei operaționale. Iar în situații de deteriorare gravă a securității, probabil se va menține același *modus operandi* - intervenția unui stat sau a unei coaliții de state disponibile, nu sub egida UE, în timp ce desfășurarea efectivă a unui battlegroup va rămâne o chestiune de voință politică a statelor membre.

Concluzii

Crizele de la granițele Europei fac din crearea unui cadru european de cooperare militară o necesitate urgentă. Sporirea în mod coordonat a capacităților europene nu doar că

³⁵⁵***, Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales, North Atlantic Treaty Organization, Press Release (2014) 120, 5 September 2014, disponibil la http://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm, accesat la 28 martie 2015.

³⁵⁶Jeffrey MANKOFF, Andrew KUCHINS, “Russia, Ukraine, and U.S. Policy Options: A Briefing Memo”, Center for Strategic and International Studies, 29 January 2015, p. 4, disponibil la http://csis.org/files/publication/150129_Mankoff_RussiaUkraineUSOptions_Web.pdf, accesat la 28 martie 2015.

³⁵⁷Jan TECHAU, “The Illusion of an Independent EU Army”, Carnegie Europe, 10 March 2015, disponibil la <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=59296>, accesat la 28 martie 2015.

va permite UE să gestioneze problemele din vecinătățile sale strategice, dar va și consolida alianța transatlantică. Precum s-a arătat, este necesară o conștientizare a necesității ca europenii să preia într-o mai mare măsură controlul asupra propriei securități. Ar fi benefic dacă state membre, precum Marea Britanie, care continuă să urmărească încetinirea dezvoltării PSAC, invocând duplicarea structurilor NATO și decuplarea de America, ar identifica ceea ce SUA încurajează - autonomia strategică a UE. Abilitatea de a proiecta forțe însemnate ca răspuns la crize, în afara cadrului NATO este deci o necesitate în contextul geostrategic actual, dar totodată obiectivul inițial al PSAC, iar liderii UE nu trebuie să uite angajamentul lor inițial de a dezvolta o apărare europeană comună.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, “British-French Summit, St-Malo, 3-4 December 1998” în Maartje RUTTEN (coord.), *loc. cit.*
2. ***, Berlin Plus Agreements, Supreme Headquarters Allied Power Europe, Press release, 22 August 2003.
3. ***, Declaration of the Heads of State and Government, Press Communiqué M-1(94)3, Ministerial Meeting of the North Atlantic Council/North Atlantic Cooperation Council, NATO Headquarters, Brussels, 10-11 January 1994.
4. ***, Final Communiqué, Ministerial Meeting of the North Atlantic Council, Berlin, 3 June 1996, Press Communiqué M-NAC-1(96)63.
5. ***, Helsinki European Council, 10 and 11 December 1999, Presidency Conclusions.
6. ***, Helsinki, Headline Goal.
7. ***, Prague Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002, Press Release (2002)127, 21 November 2002.
8. ***, The Combined Joint Task Forces Concept.
9. ***, Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts.
10. ***, Treaty on European Union.
11. ***, Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales, North Atlantic Treaty Organization, Press Release (2014) 120, 5 September 2014.
12. ACIKMESE, Sinem Akgul, TRIANTAPHYLLOU, Dimitrios, “The NATO-EU-Turkey trilogy: the impact of the Cyprus conundrum”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 12, No. 4, 2012, pp. 555-573.
13. ALBRIGHT, Madeleine K., “The Right Balance Will Secure NATO’s Future”, *Financial Times*, 7 December 1998 în Maartje RUTTEN (coord.), *loc. cit.*
14. BISCOP, Sven, COELMONT, Jo, *Europe, Strategy and Armed Forces: The Making of a Distinctive Power*, Routledge, Abingdon, 2012.
15. DEMPSEY, Judy, “Time to End the EU-NATO Standoff”, Carnegie Europe, 8 December 2014.
16. DUKE, Simon, “The Future of EU-NATO Relations: a Case of Mutual Irrelevance Through Competition?”, *Journal of European Integration*, Vol. 30, No. 1, 2008, pp. 27-43.
17. DURSUN-ÖZKANCA, Oya, “Turkey-NATO relations at a crossroads ahead of NATO's New Strategic Concept”, *Hürriyet Daily News*, 15 October 2010.

18. GORDON, Michael R., SMALE, Alison, ERLANGER, Steven, "Western Nations Split on Arming Kiev Forces", *The New York Times*, 7 February 2015.
19. GOWAN, Richard, "The Battlegroups: A Concept in Search of a Strategy?" în Sven BISCOP (ed.), "E Pluribus Unum? Military Integration in the European Union", Royal Institute for International Relations, Egmont Papers, No. 7, 2005.
20. GOWAN, Richard, "The EU and Libya: Missing in action in Misrata", European Council on Foreign Relations, 31 May 2011.
21. GOWAN, Richard, WITNEY, Nick, "Why Europe must stop outsourcing its security", European Council on Foreign Relations, ECFR Policy Brief, 15 December 2014.
22. GRÆGER, Nina, HAUGEVIK, Kristin M., "The EU's Performance with and within NATO: Assessing Objectives, Outcomes and Organisational Practices", *Journal of European Integration*, Vol. 33, No. 6, 2011, pp. 743-757.
23. JACOBY, Wade, JONES, Christopher, "The EU Battle Groups in Sweden and the Czech Republic: What National Defense Reforms Tell Us about European Rapid Reaction Capabilities", *European Security*, Vol. 17, Nos. 2-3, 2008, pp. 315-338.
24. MANKOFF, Jeffrey, KUCHINS, Andrew, "Russia, Ukraine, and U.S. Policy Options: A Briefing Memo", Center for Strategic and International Studies, 29 January 2015.
25. MISSIROLI, Antonio, "EU-NATO Cooperation in Crisis Management: No Turkish Delight for ESDP", *SecurityDialogue*, Vol. 33, No. 1, 2002, pp. 9-26.
26. REICHARD, Martin, *The EU-NATO Relationship: A Legal and Political Perspective*, Ashgate, Farnham, 2006.
27. RINGSMOSE, Jens, "NATO's Response Force reloaded: How much support, to counter which threats?", Friends of Europe, 3 February 2015.
28. RUTTEN, Maartje (coord.), "From St-Malo to Nice. European defence: core documents", Institute for Security Studies of the Western European Union, Chaillot Paper 47, May 2001.
29. SCHLEICH, Caja, "NATO and EU in conflict regulation: interlocking institutions and division of labour", *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 12, No. 2, 2014, pp. 182-205.
30. TARDY, Thierry, "EUFOR RCA: tough start, smooth end", European Union Institute for Security Studies, Alert 17, 13 March 2015.
31. TECHAU, Jan, "The Illusion of an Independent EU Army", Carnegie Europe, 10 March 2015.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/134650, cu titlul "Burse doctorale și postdoctorale pentru tineri cercetători în domeniile Științe Politice, Științe Administrative, Științele Comunicării și Sociologie".

CAUCAZUL DE SUD, O PREOCUPARE STRATEGICĂ PENTRU MARILE PUTERI

Oana JICHICI

Ministerul Apărării Naționale, București
e-mail: oanajichici@yahoo.com

Rezumat: *Situația geopolitică actuală în Caucazul de sud, a fost în mare parte determinată de poziția sa geostrategică, unică. Din această perspectivă, lucrarea are ca scop analizarea relațiilor complexe ale statelor Caucazului de sud cu jucătorii externi și în context, evaluarea “conflictelor înghețate”. Lucrarea pleacă de la premisa că, actualele preocupări strategice și importanța crescută a Caucazului de sud au pe de o parte legătură directă cu interesele statelor vecine și pe de altă parte, cu influența manifestată de Occident în zonă, datorită avantajelor strategice, geopolitice și economice regionale. Evaluarea relațiilor dintre statele din Caucazul de sud și diverșii actori externi ia în considerare mediul geopolitic și de securitate actual, evidențiind în același timp coliziunea de interese dintre aceștia. Lucrarea caută să ofere o soluție viabilă, capabilă să transforme competiția geopolitică intensă din zonă, care creează o fisură între state, în oportunități.*

Cuvinte cheie: Caucazul de Sud, Armenia, Azerbaidjan, Georgia, conflicte înghețate, Nagorno-Karabakh, Abkhazia, Osetia de Sud.

Regiunea este situată la periferiile Rusiei, Iranului și Turciei, la intersecția cu Orientul Mijlociu și Eurasia, între Marea Caspică și Marea Neagră. Din această perspectivă, poziția geografică strategică are o configurație care a împiedicat formarea unor entități statale durabile, regiunea fiind de secole un pol de interes al marilor puteri.

Din punct de vedere istoric, regiunea a fost de-a lungul timpului una dintre cele mai disputate regiuni, un motiv de luptă pentru diferitele imperii, ca cel persan, otoman și rus care și-au lăsat propriile amprente, rezultând o arenă a rivalităților politice, militare, religioase și culturale.

Actualele preocupări strategice și importanța crescută a Caucazului de sud au legătură directă cu interesele puterilor regionale și cu influența și interesul manifestat de Occident în zonă, datorită avantajelor strategice, geopolitice și economice pe care regiunea le deține.

Fiecare dintre cele trei state din Caucazul de Sud are o relație distinctă și diferită cu actorii externi. Armenia, vulnerabilă geopolitic, depinde de Rusia, Azerbaidjan-ul bogat în resurse naturale este pragmatic și Georgia nerăbdătoare să își reunească țara este pregătită să riște.

1. Conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan

1.1 Armenia

Politica externă a Armeniei are un caracter dual, pe de o parte dezvoltarea alinantei militare cu Rusia și integrarea în Uniunea Economică Euroasiatică³⁵⁸ (UEE) iar pe de altă

³⁵⁸ Eurasian Economic Commission, Armenia is now in the Eurasian Economic Union, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/02-01-2015-1.aspx>

parte menținerea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică (NATO) și continuarea dialogului bilateral cu alte state³⁵⁹.

Interesul pentru dezvoltarea relației între Rusia și Armenia este de ambele părți. În timp ce Rusia reprezintă un factor important pentru dezvoltarea economică și menținerea securității Armeniei, Erevanul este principalul aliat al Moscovei, în zonă. Intersul Armeniei pentru consolidarea economiei și securității energetice, respectiv integrarea în UEE, a coincis cu dorința Moscovei de a împiedica semnarea acordului cu Uniunea Europeană și totodată apropierea Erevanului de Occident.

Datorită tensiunilor regionale și a situației de securitate incerte, autoritățile armene sunt preocupate în mod continuu de creșterea capacității de apărare a Armeniei. În plan militar, Armenia face parte din Organizației Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC) a cărui membru fondator este și care garantează securitatea militară în situația unei eventuale agresiuni externe. Mai mult, Rusia contribuie la creșterea capacității operaționale ale Armeniei prin baza militară rusă de la Gyumri, pentru care s-a semnat un acord de extindere a prezenței militare până în 2044. Această bază face parte din sistemul de apărare anti-rachetă al Comunității Statelor Independente post-sovietice (CSI) alături de baza aeriană Erebuni, parte a aceleași baze militare ruse 102³⁶⁰. Deși, Rusia susține că prezența bazei 102 în regiune nu încalcă niciun tratat internațional și nu schimbă balanța de forțe în regiune, Moscova încearcă să-și mențină controlul politico-militar în Caucazul de sud la granița cu Turcia și Iran, state care nu sunt membre CSI și nu fac parte din alianța militară interguvernamentală OTSC.

Din punct de vedere energetic, Armenia este dependentă de gazele naturale pe care le importă de la compania ArmRosGazprom, unde Gazprom deține o cotă de 79% și Ministerul armean al Energiei și Resurselor Naturale 21%. Exportul de gaz oferit Armeniei este la un preț preferențial, cel mai mic din spațiul CSI. În proporție de 40% din necesarul de energie electrică al Armeniei este asigurat de către centrala nucleară de la Metsamor³⁶¹, al cărui control îl deține Rusia. Localizată într-o zonă cu risc seismic ridicat, Rusia a aprobat recent, Armeniei, un împrumut de 270 milioane \$³⁶² pentru a întârzia închiderea centralei cu încă 10 ani, până în 2026.

Situația Armeniei în ceea ce privește *vecinii* săi, este influențată de inexistența relațiilor diplomatice cu Azerbaidjan și Turcia, ceea ce determină Erevanul să își mențină interesul pentru cooperarea cu Rusia, Iran și Georgia.

Deși Armenia manifestă un interes scăzut față de dezvoltarea relațiilor politico-militare cu *NATO* în ceea ce privește Planul Individual de Acțiune pentru Parteneriat (IPAP), continuă să sprijine acțiunile alianței în teatrele de operații Afganistan și Kosovo³⁶³.

O amenințare importantă o constituie izolarea regională – construirea marilor proiecte energetice și de transport oleoductul Baku-Tbilisi-Ceyhan, gazoductul Baku-Tbilisi-Erzurum și calea ferată Baku-Tbilisi-Kars³⁶⁴. Însă principala amenințare a Armeniei, la adresa

³⁵⁹ Colonel Artak Tonoyan, The Future of the Armenia – NATO Relationship, www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA590245

³⁶⁰ GlobalSecurity.org, 102nd Military Base, www.globalsecurity.org/military/world/russia/102-military-base.htm

³⁶¹ James Martin Center for Nonproliferation Studies, Overview, www.nti.org/country-profiles/armenia

³⁶² Radio Free Europe Radio Liberty (RFE/RL) Armenia, Russia Approves Nuclear Energy Loan To Armenia, <http://www.azatutyun.am/content/article/26764371.html>,

³⁶³ Eurasia Daily Monitor, Erik Davtyan, Armenia and NATO Reaffirm Their Cooperation, www.jamestown.org/programs/edm - 2015 Archives for EDM/February 4, 2015 Volume 12 Issue 22/ Armenia and NATO Reaffirm Their Cooperation

³⁶⁴ Rovshan Ibrahimov, Baku-Tbilisi-Kars: Geopolitical Effect on the South Caucasian Region, <http://www.turkishweekly.net/columnist/2763/baku-tbilisi-kars-geopolitical-effect-on-the-south-caucasian-region.html>

securității, continuă să fie menținerea conflictului latent în ceea ce privește situația din Nagorno-Karabah³⁶⁵.

1.2 Azerbaidjan

În politica externă, atitudinea statului azer are un caracter multivectorial exploatarea aspectului energetic care constituie un avantaj major în gestionarea posibilelor rivalități cu puterile regionale și Occident, strategie care o ajută la menținerea independenței și securității în regiune. Eforturile depuse atât de F.Rusă cât și de Occident de a schimba perspectivele azere, nu trezesc interesul autorităților de la Baku pentru aderare la niciuna din alianțele militare, fie NATO sau OTSC, Azerbaidjanul urmându-și parcursul strategic de a ține o balanță echilibrată în relația cu cele două entități³⁶⁶.

Creșterea economică a Azerbaidjanului constituie garanția unei relații constructive cu vecina sa F.Rusă, cu care administrația prezedențială azeră a știut să negocieze pragmatic. F.Rusă este principalul partener în cooperarea tehnico-militară și ajută la creșterea capacității de apărare azere. Guvernul azer a crescut anual cheltuielile militare cu aproape 30%. În timp ce, Washingtonul își menține embargoul impus tranzacțiilor cu tehnică militară către părțile implicate în conflictul din Nagorno-Karabah, guvernul de la Baku așteaptă sprijin sporit din partea Moscovei care contribuie concomitent la dezvoltarea capacităților militare armene, contrar obiectivelor statului azer. Decizia de prelungire a acordului de închiriere cu Rusia, a stației de radiolocație de la Gabala, a eșuat în 2012 în principal ca urmare a pretențiilor financiare azere pentru închirierea stației, sumă care s-a ridicat de la 7 milioane \$ la 300 milioane \$³⁶⁷. Deși Azerbaidjanul a înțeles importanța, pentru securitatea Rusiei, a sistemului antirachetă, situat în apropierea graniței cu Iranul³⁶⁸, oficialii de la Baku și-au arătat tendința de a se menține în afara ariei de control a Moscovei. Totuși, această situație nu va tensiona cooperarea bilaterală atâta timp cât există interesul păstrării unei relații reciproce care are ca scop achiziția de armament, conductele de petrol și gaze și soluționarea dosarului Nagorno-Karabah.

Azerbaidjanul va continua să folosească *avantajele sale energetice* pentru a-și proteja suveranitatea. Deși conform declarațiilor președintelui companiei petroliere de stat azere, SOCAR, capacitatea totală de export până 2025 a fost apreciată ca fiind de 40-50 mld m³ pe an³⁶⁹, Azerbaidjanul nu e în măsură să satisfacă pe deplin nevoia de gaze naturale a Europei. Cererea anuală a Europei pentru furnizarea de gaz, poate ajunge la 80 mld m³ până în 2020 și poate depăși 140 mld m³ până în 2030.

Azerbaidjanul, singurul stat cu resurse însemnate de hidrocarburi din Caucazul de Sud este un important actor în regiune. Gazele extrase din câmpul Shah Deniz II traversează statul azer, Georgia și Turcia prin intermediul conductei Trans-Anatolian, proiect destinat a fi un element cheie pentru Coridorul Sudic, care leagă Marea Caspică, Turcia și UE.

Azerbaidjanul este unul dintre cele trei state, alături de Iran și Turkmenistan, care nu și-au rezolvat problema statutului în Marea Caspică privind exercitarea controlului

³⁶⁵ Grisha Aghajanyan, Azerbaijan and the Nagorno-Karabakh. Conflict: Key issue to Armenia's National Security: (Russia's influence and involvement), <http://thearmenianpost.com/azerbaijan-and-the-nagorno-karabakh-conflict-key-issue-to-armenias-national-security-russias-influence-and-involvement/>

³⁶⁶ Rainer Freitag-Wirringhaus, Prospects for Armenia and Azerbaijan between Eurasia and the Middle East, kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ESDP/.../chapter3.pdf

³⁶⁷ Joshua Kucera, What Will Gabala Closure Mean For Russia-Azerbaijan Ties, <http://www.eurasianet.org/node/66307>

³⁶⁸ Russian Press Review, Russia terminated the operation of the missile early warning radar station in Azerbaijan, <http://tass.ru/en/russianpress/686830>

³⁶⁹ Aynur Jafarova, Azerbaijan's gas export potential to increase by 2023: SOCAR, http://www.azernews.az/oil_and_gas/61879.html

administrativ asupra zăcămintelor de hidrocarburi. Ideea coridorului sudic nu este doar aceea de a importa gaze naturale din Azerbaidjan, ci și din Iran și Turkmenistan. Deși statul azer poate deveni un punct de intersecție important, toate câmpurile de gaze iraniene se află în sudul țării, spre Siria și Turcia, transportul nefiind profitabil spre nord iar situațiile tensionate și sancțiunile impuse fac imposibilă pentru moment, investițiile străine în zonă. Mai mult, Turkmenistanul este concentrat cu preponderență spre est, în special China³⁷⁰.

Rolul SUA este crucial în transformarea Azerbaidjanului în țară de tranzit a gazelor naturale dinspre Marea Caspică și poate influența pe de o parte Irakul să vândă gaz Europei ceea ce va contribui la reconstrucția economică și a infrastructurii post-conflict a Bagdadului iar pe de altă parte poate avea ca scop reducerea dependenței Europei de gazul rusesc.

Parteneriatul strategic cu Turcia, stat membru NATO, precum și colaborarea în domeniul militar cu Israelul, demonstrează existența unei alianțe regionale informale care ar putea garanta securitatea statului azer.

O amenințare în ceea ce privește situația de securitate din Azerbaidjan, o reprezintă fenomenul separatist și manifestările islamismului radical. Administrația prezidențială este ambivalentă față de activismul politic șiiit, manifestându-se atât printr-o politică de conciliere cât și prin măsuri de reprimare, de teamă că această minoritate religioasă ar putea în timp să conteste politicile actuale ale guvernului. În același timp, pentru a-și întări controlul asupra societății au fost tolerate manifestări publice ale conservatorilor sociali, adepții ideologiei salafiste, loiaii față de liderul azer. Principala preocupare a autorităților de la Baku o constituie restabilirea controlului administrativ în republica separatistă Nagorno-Karabah.

1.3 Nagorno-Karabah

În 1923 autoritățile sovietice au decis înființarea Regiunii Autonome Karabah, în cadrul RSS Azerbaidjan, o enclavă cu populație armeană creștină în mijlocul unei țări musulmane, ceea ce a stârnit nemulțumirea populației și a generat un conflict etnic. În 1988, armenii au organizat manifestații de alipire la RSS Armenia care a votat, un an mai târziu, anexarea regiunii. Ca urmare RSS Azerbaidjan a decis desființarea Regiunii Autonome Karabah și preluarea controlului zonei, fapt care a condus la un conflict militar în urma căreia armenii au învins. Armistițiul de la Biskek din 1994, sub supravegherea F.Ruse, deși a încheiat oficial luptele, nu a adus o soluție clară³⁷¹.

Republica Nagorno-Karabah și-a câștigat autonomia însă nu este recunoscută de Rusia, Armenia sau vreun stat membru ONU, singurele care susțin independența zonei sunt republicile separatiste Abhazia și Osetia de Sud.

Diferendul existent, referitor la statutul enclavei Nagorno-Karabah este principalul factor de instabilitate între Armenia și Azerbaidjan. Încălcări repetate ale acordului de încetare a focului de-a lungul liniei de contact între trupele azere și cele armenie dislocate în apropierea regiunii separatiste, continuă să tensioneze situația în zonă iar izbucnirile violente să provoace victime de ambele părți. Încercările diplomatice de soluționare a conflictului, Grupul de la Minsk, format ca urmare a deciziei OSCE de a se implica în soluționarea conflictului și facilitare a negocierilor între Armenia și Azerbaidjan au rămas fără rezultate semnificative. Prezidat de Franța, Statele Unite și Rusia, aceasta din urmă își asumă unilateral rolul de mediator al conflictului din Nagorno-Karabah, ocolind cadrul oficial al Procesului Minsk fără să admită implicarea unor trupe de menținere a păcii sub mandat OSCE.

³⁷⁰ Jan Sir and Slavomir Horak, China as an Emerging Superpower in Central Asia: The View from Ashkhabad, kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/.../06_cesca20080575-88.pdf

³⁷¹ Carol Migdalovitz, Armenia-Azerbaijan Conflict, <http://fas.org/man/crs/92-109.htm>

Prin intensificarea atitudinii refractare în ceea ce privește procesul de pace și continuarea susținerii oficiale a Armeniei în timp ce contribuie la înarmarea statului azer, Rusia sprijină, din umbră, continuarea ostilităților.

Armenia care a ales abordarea pro rusă prin aderarea la Uniunea Economică Euroasiatică³⁷² (UEE) a făcut un compromis în ceea ce privește stabilirea granițelor sale. Pentru că Tratatul de aderare al Armeniei la UEE necesita o specificare clară a graniței recunoscute internațional, Armenia a ales să nu stabilească puncte vamale cu regiunea separatistă, integrarea regiunii făcându-se „de facto” nu și „de iure”.

Dependența totală, a enclavei de statul armean, cel mai în măsură să creeze oportunități pentru dezvoltarea regiunii, dependența cvasitotală a Armeniei față de F.Rusă, tendința crescătoare în ceea ce privește cheltuielile de apărare ale Azerbaidjanului și posibila amplificare a islamismului radical determină nivelul actual al vulnerabilității în fața unei posibile provocări de securitate în Caucazul de Sud.

2. Georgia în mijlocul a două mari provocări

Prioritățile în relația cu Uniunea Europeană, promovarea politicilor pro-active de atragere a investitorilor europeni și eforturile de integrare în structurile euroatlantice de securitate au ca rezultat încercarea F.Ruse de a continua acțiunile expansioniste pentru menținerea influenței în zonă.

Asigurarea stabilității regionale, inviolabilitatea frontierelor și cooperarea cu statele democratice care împărtășesc aceleași valori sunt câteva principii de politică externă după care se ghidează statul georgian. Integrarea euro-atlantică, parteneriatul strategic cu SUA, aprofundarea relațiilor cu Azerbaidjan, Armenia și Turcia sau îmbunătățirea relației cu F.Rusă fără a compromite independența și integritatea Georgiei, sunt câteva priorități de politică externă, obiective asumate de actuala guvernare³⁷³.

Deși administrația de la Tbilisi a încercat să imprime mai mult pragmatism relațiilor ruso-georgiene, în prezent acestea sunt blocate, cu atât mai mult cu cât, de curând, F.Rusă a semnat tratate de alianță cu Abhazia și respectiv Osetia de sud. Acest demers întreprins de Moscova arată în plus incompatibilitatea între propria direcție prioritară de politică externă și cea promovată de guvernul Georgian. Mai mult, administrația georgiană a declarat că nu pot exista relații diplomatice între Georgia și statele care recunosc independența celor două regiuni separatiste.

Consolidarea parteneriatului cu Abhazia și Osetia de sud, stabilirea graniței administrative de demarcație a celor două regiuni și restricțiile exporturilor georgiene pe piața rusă sunt aspecte politice promovate de F.Rusă care utilizează orice instrument de presiune prin care își poate atinge obiectivele.

La Summit-ul NATO din septembrie 2014, *statele aliate* au oferit Georgiei “Pachetul Substanțial de Măsuri”³⁷⁴ care deși reprezintă un pas premergător aderării, a fost sub așteptările autorităților georgiene care își doresc integrare euro-atlantică. Datorită problemelor teritoriale ale Georgiei și în condițiile crizei din Ucraina, există o lipsă de coeziune a statelor membre NATO, în ceea ce privește integrarea euro-atlantică a Georgiei. Dacă pentru comunitatea internațională, oferirea “Pachetul Substanțial de Măsuri” a fost o opțiune convenabilă de a ține sub control balanța NATO-Rusia, pentru Georgia, această apropiere va

³⁷² Stratfor, The Tumultuous Birth of the Eurasian Economic Union, <https://www.stratfor.com/analysis/tumultuous-birth-eurasian-economic-union>

³⁷³ Davit Zalkaliani, Georgian Foreign Policy in a New Era www.chathamhouse.org/.../20140318GeorgianForeignPolicyZalkaliani.pdf

³⁷⁴ NATO, NATO's relations with Georgia, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm#

descuraja o potențială acțiune agresivă a F.Ruse datorită creșterii prezenței militare a alianței pe teritoriul georgian.

În contextul crizei ucrainene este nevoie de diversificarea resurselor energetice și găsirea unei modalități convenabile de transport care să poată oferi consumatorilor europeni condiții optime. Principala magistrală care alimentează Europa și care tranzitează actualmente o zonă de conflict, face ca Europa să caute alte soluții care să-i garanteze securitatea energetică. Trans-Anatolia (TANAP) va transporta gazul din Marea Caspică în Europa prin Turcia. Datorită opoziției Azerbaidjanului de a transporta gaz turkmen, gazul azer va fi transportat prin Georgia. În acest context, ca stat de tranzit, Georgia joacă un rol important pentru securitatea energetică a Europei.

Capacitatea de a duce la îndeplinire, în timp util, reformele necesare cerute în parcursul său euroatlantic și contracararea unor eventuale contra-măsuri ale F.Ruse, pot fi modalitățile prin care Georgia își poate asigura securitatea. Principala amenințare rămâne diferendul dintre Georgia și cele două regiuni separatiste care, datorită influenței pe care Moscova o proiectează, poate transforma frontiera Georgiei cu Abhazia și Osetia de sud, în frontieră externă a F.Ruse.

2.1 Abhazia

Tensiunile etnice au escaladat spre finalul anilor 80, odată cu începerea destrămării URSS. În timp ce georgienii făceau pași spre obținerea independenței, abhazii se împotriveau acestei idei, temându-se că această situație va duce la eliminarea autonomiei oferite de Stalin în 1931, și doreau menținerea Uniunii Sovietice și schimbarea statutului republicii. Violențele au izbucnit în 1989 iar Abhazia și-a proclamat independența în 1991. A urmat un conflict sângeros câștigat de Abhazia care a trecut apoi la purificare etnică, expulzând un milion de etnici georgieni³⁷⁵.

Abhazia este recunoscută doar de patru state membre ONU, Rusia care pe fondul conflictului din Osetia de sud din 2008, îi recunoaște independența, Nicaragua, Venezuela și Nauru. Independența Abhaziei este susținută și de Osetia de Sud, Nagorno-Karabah și Transnistria.

Autoritățile de la Suhumi au făcut un pas spre anexarea regiunii separatiste prin semnarea cu F.Rusă a „Tratatul de alianță și Parteneriat Strategic”³⁷⁶, semnat în 24.11.2014, la Soci. Acest acord de integrare prevede implementarea unei politici externe coordonate, formarea unui spațiu comun social, economic și de securitate cât și preluarea controlului de către forțele semnatare asupra punctelor de supraveghere a frontierei portuare și aeroportuare.

Tratatul va contribui la subordonarea totală a Abhaziei pe toate palierele, atât economic, financiar, social și militar cât și la pierderea identității abhaze. Acest cadru reprezintă o fază incipientă a procesului de anexare de facto a regiunii separatiste la F.Rusă.

2.2 Osetia de Sud

În septembrie 1990, politicienii osetini au solicitat statutul de republică autonomă a regiunii, în cadrul URSS, la fel ca Georgia. Refuzul autorităților de la Tbilisi a dus, în 1991, la un război între cele două părți, până în 1992, când trupele rusești de menținere a păcii au intervenit rămânând cantonate în zonă. În 2008, ca urmare a escaladării tensiunilor și a atacurilor din partea separatiștilor osetini, trupele georgiene au lansat o ofensivă militară asupra Osetiei de Sud. Ca răspuns, armata rusă a invadat Georgia sub pretextul protejării

³⁷⁵ Wikipedia, Ethnic cleansing of Georgians in Abkhazia, en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_cleansing_of_Georgians_in_Abkhazia

³⁷⁶ EU statement on the signing of a “Treaty on Alliance and Strategic Partnership” between the Russian Federation and Georgia’s breakaway region of Abkhazia, <http://www.osce.org/pc/131471?download=true>

etnicilor osetini. Sub presiunea internațională, conflictul s-a încheiat după cinci zile însă a reprezentat un eșec atât din punct de vedere umanitar, datorate violențelor interetnice care au dus la moartea a sute de persoane și strămutarea a aproape 200.000 de oameni, cât și diplomatic³⁷⁷.

Republica autonomă Osetia de Sud este recunoscută doar de câțiva membri ONU, Rusia, Nicaragua, Venezuela și Nauru. Totodată, deși cu probleme în ceea ce privește recunoașterea internațională, Abhazia, Nagorno-Karabah și Transnistria susțin și ele independența osetinilor.

Spre deosebire de restul statelor cu statut incert, Osetia de Sud optează pentru alipirea la F.Rusă, variantă preferată de marea majoritate a locuitorilor regiunii. La ora actuală, republica există doar grație celor 3.500 de soldați ruși staționați în regiune, care îi asigură pe lângă independență și subzistența.

Semnarea „Tratatului de Frontieră”, la data de 18.02.2015, între Moscova și Tșinvali conduce implicit la transformarea frontierei Georgiei cu Osetia de Sud, în frontieră externă a F.Ruse. Mai mult, la data de 18.03.2015, Vladimir Putin și omologul său sud-osetin Leonid Tbilov, au semnat „Tratatul de alianță și integrare dintre F.Rusă și Osetia de sud”. Acest parteneriat, semnat pentru o perioadă de 25 de ani cu posibilitate de extindere până la 35 de ani, ar putea avea implicații militare, politice și economice regionale similare celor din Crimeea³⁷⁸.

În baza tratatului, politica externă a celor două state va fi una coordonată, securitatea regiunii va fi asigurată de către F.Rusă care va construi un sistem de apărare comun, intenționând să înglobeze unități militare sud-osetine în Forțele Armate ruse. De asemenea, procedura de obținere a cetățeniei ruse se va simplifica și trecerea graniței comune se va face fără restricții.

Liderul de la Kremlin a decis ca în viitorul apropiat să aloce sume importante pentru implementarea Tratatului, în special pentru proiecte sociale și economice.

Așa numitul „Tratat de alianță și integrare dintre F.Rusă și Osetia de sud”³⁷⁹ nu este recunoscut de NATO și nici de Georgia care va încerca să intervină pe lângă comunitatea internațională solicitând o poziție fermă în ceea ce privește atitudinea F. Ruse.

Ca urmare a semnării Tratatului anexarea de jure a regiunii, respectiv integrarea în Uniunea Economică Euroasiatică, nu este posibilă din cauza nerecunoașterii independenței de către membrii UEE.

Concluzie

Preocupările de securitate ale Armeniei, Azerbaidjanului și Georgiei sunt direct legate de țările vecine: Rusia, Iran și Turcia. Este important de remarcat faptul că relațiile dintre aceste state sunt caracterizate prin conflict de interese și percepții de securitate.

Caucazul de Sud a fost, pentru Rusia, o preocupare strategică primordială. Cu scopul de a restabili hegemonia regională în așa-numita ”vecinătate apropiată”, Rusiei folosește ca instrument de gestionare a propriilor interese așa-numitele conflicte înghețate. Pe de o parte, Rusia, succesorul URSS-ului pe arena internațională, este cel mai puternic jucător în Caucazul de Sud iar Occidentul caută să minimizeze influența sa politică și economică în regiune.

³⁷⁷ Amnesty International, Civilians in the line of fire. The Georgia-Russia Conflict, <https://www.amnesty.org/download/.../52000/eur040062008en.pdf>

³⁷⁸ Maia Otarashvili, Russia's Quiet Annexation of South Ossetia, <http://www.fpri.org/articles/2015/02/russias-quiet-annexation-south-ossetia>

³⁷⁹ United States Mission to the OSCE, Condemnation of the so-called „Treaty of Alliance and Integration” between Russia and the South Ossetian Region of Georgia, <http://www.osce.org/pc/147771?download=true>

Turcia, un important partener strategic pentru Statele Unite și UE și un pion important în ceea ce privește accesul la resursele energetice, adoptă o politică externă diferită de interesele occidentale și obiectivele regiunii transcaucaziene. Ankara a închis granițele sale cu Armenia și a promovat o atitudine pro-azeră în ceea ce privește conflictul din Nagorno-Karabakh. Cu scopul de a limita influența F. Ruse și Iranului, Turcia a dezvoltat cooperarea cu Baku și Tbilisi prin conducta de petrol Baku-Tbilisi-Ceyhan, conducta de gaze naturale Baku-Tbilisi-Erzurum și calea ferată Baku-Tbilisi-Kars. Turcia este considerată de către Azerbaidjan un aliat împotriva influenței Iranului în Caucazul de Sud și a relației ruso-armene. Turcia și Azerbaidjan sunt susținute de Kazahstan în exprimarea dezacordului cu privire la Armenia.

Iranul consideră Armenia, veriga care îl va susține în consolidarea poziției sale în Caucazul de Sud, fiind implicat în proiecte de infrastructură și energie. Armenia, care a acceptat presiunile Rusiei și care a aderat la Uniunea Economică Euroasiatică, a dezvoltat cooperarea cu Iranul cu scopul de a contrabalansa cooperarea Turciei cu Georgia și Azerbaidjan. Azerbaidjanul și Iranul au o relație tensionată ca urmare a neînțelegerilor cu privire la stabilirea granițelor maritime ale Mării Caspice, a susținerii etnicilor azeri pe teritoriul iranian și a poziției pro-armene a Iranului în conflictul din Nagorno-Karabakh.

În timp ce Armenia este cel mai apropiat aliat politic al Rusiei în regiune, Azerbaidjanul utilizează resursele de energie pentru a menține politica externă favorabilă, Georgia este orientată spre Occident, Rusia folosește conflictele înghețate în negocierea propriilor interese și Occidentul privește regiunea doar din perspectiva unui “hub energetic”, interesul pentru Caucazul de sud crează o fisură între state.

Evaluarea relațiilor dintre statele din Caucazul de sud și diverșii actori externi ia în considerare mediul geopolitic și de securitate actual, evidențiind în același timp coliziunea de interese dintre aceștia. În acest context, analizarea relațiilor complexe ale Armeniei, Azerbaidjanului și Georgiei cu jucătorii externi are ca scop oferirea unei viziuni clare asupra disputelor teritoriale actuale iar provocările existente, rezultat al intereselor manifestate, pot conduce la soluționări viabile capabile să transforme competiția geopolitică din zonă, în oportunități.

BIBLIOGRAFIE:

1. Eurasian Economic Commission, Armenia is now in the Eurasian Economic Union, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/02-01-2015-1.aspx>;
2. Colonel Artak Tonoyan, The Future of the Armenia – NATO Relationship,
3. www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA590245;
4. -GlobalSecurity.org, 102nd Military Base, www.globalsecurity.org/military/world/russia/102-military-base.htm;
5. James Martin Center for Nonproliferation Studies, Overview, www.nti.org/country-profiles/armenia;
6. Radio Free Europe Radio Liberty (RFE/RL) Armenia, Russia Approves Nuclear Energy Loan To Armenia, <http://www.azatutyun.am/content/article/26764371.html>;
7. Eurasia Daily Monitor, Erik Davtyan, 2015 Archives for EDM/February 4, 2015 Volume 12 Issue 22, Armenia and NATO Reaffirm Their Cooperation, www.jamestown.org/programs/edm;

8. Rovshan Ibrahimov, Baku-Tbilisi-Kars: Geopolitical Effect on the South Caucasian Region, <http://www.turkishweekly.net/columnist/2763/baku-tbilisi-kars-geopolitical-effect-on-the-south-caucasian-region.html>;
9. Grisha Aghajanyan , Azerbaijan and the Nagorno-Karabakh Conflict: Key issue to Armenia's National Security: (Russia's influence and involvement), <http://thearmenianpost.com/azerbaijan-and-the-nagorno-karabakh-conflict-key-issue-to-armenias-national-security-russias-influence-and-involvement/>;
10. Rainer Freitag-Wirringhaus, Prospects for Armenia and Azerbaijan between Eurasia and the Middle East, <kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ESDP/.../chapter3.pdf> ;
11. Joshua Kucera, What Will Gabala Closure Mean For Russia-Azerbaijan Ties?, <http://www.eurasianet.org/node/66307>;
12. Russian Press Review, Russia terminated the operation of the missile early warning radar station in Azerbaijan, <http://tass.ru/en/russianpress/686830>;
13. Aynur Jafarova, Azerbaijan's gas export potential to increase by 2023: SOCAR, http://www.azernews.az/oil_and_gas/61879.html;
14. Jan Sir and Slavomir Horak, China as an Emerging Superpower in Central Asia, kms2.isn.ethz.ch/serviceengine/.../06_cesca20080575-88.pdf;
15. Carol Migdalovitz, Armenia-Azerbaijan

16. Conflict, <http://fas.org/man/crs/92-109.htm>
17. Stratfor, The Tumultuous Birth of the Eurasian Economic Union, <https://www.stratfor.com/analysis/tumultuous-birth-eurasian-economic-union>;
18. Davit Zalkaliani, Georgian Foreign Policy in a New Era, www.chathamhouse.org/.../20140318GeorgianForeignPolicyZalkaliani.pdf;
19. NATO, NATO's relations with Georgia/Keys areas of cooperation, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm#;
20. Wikipedia, Ethnic cleansing of Georgians in Abkhazia, en.wikipedia.org/wiki/Ethnic_cleansing_of_Georgians_in_Abkhazia;
21. EU Statement on the signing of a "Treaty on Alliance and Strategic Partnership" between the Russian Federation and Georgia's breakaway region of Abkhazia, <http://www.osce.org/pc/131471?download=true>;
22. Amnesty International, Civilians in the line of fire. The Georgia-Russia Conflict, <https://www.amnesty.org/download/.../52000/eur040062008en.pdf>;
23. Maia Otarashvili, Russia's Quiet Annexation of South Ossetia, <http://www.fpri.org/articles/2015/02/russias-quiet-annexation-south-ossetia>;
24. United States Mission to the OSCE Condemnation of the so-called "Treaty of Alliance and Integration" between Russia and the South Ossetian Region of Georgia, <http://www.osce.org/pc/147771?download=true>;
25. Declarația Summitului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic din Țara Galilor, http://www.presidency.ro/index.php?_RID=det&tb=date&id=15216&_PRID=sear ch.

INIȚIATIVE DE REGLEMENTARE A STATUTULUI COMPANIILOR MILITARE PRIVATE

Tiberiu POPA

Locotenent colonel (AD), doctorand al Școlii doctorale „Relații Internaționale și Studii de Securitate” a Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca, România.

E-mail: popa.ctiberiu@gmail.com.

Abstract: Tranziția de la bipolaritate la multipolaritate, combinată cu reducerea mărimii și bugetelor armatelor naționale și recrudescența conflictelor intrastatale au favorizat apariția unui nou actor al mediului de securitate, actor care subminează paradigma westphaliană a deținerii monopolului aplicării violenței de către statele naționale. Astfel, companiile militare private (PMC) sunt entități economice cu capital privat care integrează funcțiuni în mod tradițional deținute de către armate. Provocarea rezidă în faptul că aceste companii operează într-un cadru legal, generic și nespecific, care poate conduce la încălcarea normelor de drept internațional umanitar existente. Articolul analizează sumar principalele inițiative de reglementare legală a funcționării PMC, cu scopul de desprinde concluzii utile integrării acestor entități în cadrul existent al dreptului internațional umanitar.

Cuvinte cheie: PMC, drept internațional umanitar, Montreux, ICoC

Introducere

Emergența companiilor militare private pe piața serviciilor de securitate nu reprezintă un fenomen nou, el având rădăcini istorice. Dezvoltarea acestor entități a fost însă accelerată de nevoia tot mai acută de servicii în domeniul militar, datorată, pe de o parte, reducerii bugetelor și mărimii armatelor naționale și pe de alta, recrudescenței conflictelor intrastatale din perioada de după 1989. De asemenea, evoluția accelerată a tehnologiei uciderii, precum și standardizarea know-how-ului militar, au făcut posibilă comercializarea acestei expertize, la fel ca oricare altă marfă.

Aceste schimbări, pe lângă determinările intrinseci în domeniul militar, generează noi aspecte ale dilemei de securitate. Modelul westphalian al securității are ca fundament premisa că statul național este unica entitate care deține monopolul aplicării organizate a violenței. Organizațiile internaționale de securitate reprezintă doar o dezvoltare a acestui principiu, deoarece statele componente își mențin prin vot dreptul de aplicare a coerciției. În aplicarea organizată a violenței, statele naționale sau extensia voinței acestora, organizațiile de securitate, sunt limitate de către o serie de prevederi ale dreptului războiului și dreptului internațional umanitar. Aceste norme legale în vigoare fac parte din paradigma actuală de securitate. Companiile militare private (PMC), pe de altă parte, sunt entități economice, care se conformează legilor economice ale cererii și ofertei și ale urmării profitului și care nu au încă o poziție clară pe scena pe care evoluează actorii mediului de securitate. Astfel, se crează o situație în care un actor economic, prin acțiunile sale în domeniul militar, generează consecințe în domeniul securității, ignorând normele legale de ducere a războiului.

Articolul tratează problema statutului companiilor militare private din punctul de vedere al conformității lor cu cadrul legal existent, precum și inițiativele de reglementare a activității acestor entități. O parte a acestei probleme, și anume aceea a cadrului legal internațional existent, a fost detaliată într-un alt articol, în consecință va fi abordată doar la nivel de concluzii.

Întrebarea fundamentală care stă la baza acestui articol este dacă operațiunile PMC sunt reglementate la nivel internațional. Este evident că, dintru început, întrebarea este

limitativă, prin aceea că pune sub semnul întrebării doar reglementările globale, ignorând demersurile naționale. Așadar, concluziile acestui articol vor fi și ele într-o oarecare măsură limitate. Cu toate acestea, cadrul legal internațional poate oferi un bun punct de pornire în obținerea unui răspuns la întrebarea fundamentală.

Structura articolului va include inițial prevederile dreptului internațional în materie de mercenari, aceasta fiind categoria cea mai apropiată de PMC. Un alt capitol va aborda inițiativele de reglementare ale organizațiilor regionale de securitate, în vreme ce al treilea capitol va trata problema din punctul de vedere al industriei de securitate. Aceste trei capitole vor furniza concluzii parțiale, care vor permite desprinderea unor concluzii cu grad mai ridicat de generalitate în ultima parte a articolului.

Prevederi ale dreptului internațional

Dintru început, trebuie precizat faptul că termenul de „companii militare private” nu se regăsește în niciunul din textele dreptului internațional în vigoare. Acest lucru reflectă nu doar noutatea fenomenului, ci și dificultatea încadrării legale a conceptului, acesta aparținând în egală măsură domeniului securității, cât și domeniului economic. Așadar, vom lua în considerare conceptul cel mai apropiat ca sens, acela de mercenari, cu scopul de a vedea în ce măsură acesta se aplică acestor companii.

Întrădeavă, atât mercenarii, cât și companiile militare private au același obiect de activitate: vânzarea unui set de deprinderi și aptitudini militare către entități care doresc să utilizeze aceste deprinderi și plătesc pentru acestea. Mercenarii sunt un concept vechi pe scena istoriei și au constituit o industrie lucrativă „veche ca și războiul³⁸⁰”. Oricum, după secolul XIV, mercenariatul a intrat în declin, cu două excepții notabile (companiile Dutch East India și East India Company, care prezintă asemănări izbitoare cu actualele PMC), cunoscând un reviriment la începutul secolului XX, pe fondul decolonizării și a mișcării de autodeterminare a popoarelor Africii. Jumătatea secolului XX marchează și apariția unor prevederi legale globale referitoare la mercenari și mercenariat. Protocolul I adițional al Convenției de la Geneva din 1949 (în continuare Protocolul I), adoptat în 8 iunie 1977, stipulează la art. 47 condițiile cumulative pe care o persoană trebuie să le îndeplinească pentru a fi combatant. Astfel, prin termenul mercenar se înțelege orice persoană:

- a. care este special recrutată în țară sau în străinătate pentru a lupta într-un conflict armat;
- b. care, în fapt, ia parte la ostilități;
- c. care ia parte la ostilități în special în vederea obținerii unui avantaj personal și căreia îi este efectiv promisă, de către o parte la conflict sau în numele ei, o remunerație superioară celeia promise sau plătite combatanților având un grad și o funcție analoge în forțele armate ale acestei părți;
- d. care nu este nici resortisant al unei părți la conflict și nici rezident al teritoriului controlat de o parte la conflict;
- e. care nu este membru al forțelor armate ale unei părți la conflict și
- f. care nu a fost trimisă de către un stat, altul decât o parte la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv³⁸¹.

³⁸⁰ Peter W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, 2003, p. 4-5

³⁸¹

<https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=9EDC5096D2C036E9C12563CD0051DC30>, accesat la 18.03.2015

Câteva observații pot fi făcute pe seama textului Protocolului I, cu referire la asimilarea PMC cu mercenarii. În primul rând, condițiile enunțate la art. 47 și necesitatea ca acestea să fie cumulative face dificilă, dacă nu imposibilă, încadrarea PMC în definiția mercenarului. Acest lucru a fost observat anterior de către Geoffrey Best, care afirma că „orice mercenar care nu se poate exclude singur din definiție, merită să fie împușcat, împreună cu avocatul său”³⁸².

În al doilea rând, definiția mercenarului rezultată din Protocol este adecvată mercenarilor individuali, care acționau determinați de dorința de câștig privat, în nume propriu. Companiile militare private acționează din aceeași dorință, dar în numele sau la comanda unei entități cu personalitate juridică, de obicei un stat. Mai mult, unele state reglementează statutul PMC, asimilându-i forțelor regulate (contractorii privați, sub contract cu Departamentul Apărării al S.U.A.), invalidând astfel punctul e. și/sau f. al art. 47 din Protocol.

În al treilea rând, date fiind lacunele Protocolului, orice normă legală ulterioară care are la bază acest Protocol, va perpetua aceste lacune. Este cazul Convenției Organizației Unității Africane pentru eliminarea mercenariatului în Africa, semnată la Libreville în 3 iulie 1977 și intrată în vigoare în 1985, al cărei art. 1³⁸³ este aproape identic cu al Protocolului. Două sunt diferențele introduse de Convenția O.U.A.. Prima, mărimea câștigului privat („în exces”) nu mai reprezintă un criteriu pentru a defini mercenarul. A doua, mercenariatul este și el condamnat, fiind considerat „o crimă la adresa păcii și securității în Africa”. Utilizarea mercenarilor împotriva mișcărilor de eliberare națională și independență era, oricum, condamnată de O.N.U. în textul Rezoluției 2465 din 20 decembrie 1968³⁸⁴, Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale.

Este, de asemenea, și cazul Convenției internaționale O.N.U. împotriva recrutării, folosirii, finanțării și antrenării mercenarilor, care, la art. 1³⁸⁵, include două rânduri de condiții de îndeplinit pentru a fi declarat mercenar. Este evident același model folosit în Protocolul adițional I al Convenției de la Geneva; domeniul, însă, este extins prin recrutarea în vederea participării la un act de violență care nu este în mod necesar un conflict armat internațional. Astfel, mercenari sunt și persoanele care participă la răsturnarea de guverne sau care subminează integritatea teritorială a unui stat.

Câteva concluzii preliminare se pot desprinde în urma analizei textelor dreptului internațional. În primul rând, toate prevederile normelor internaționale se referă la mercenari, în sensul de indivizi care luptă pentru profit. Companiile militare actuale nu se încadrează în acest model, așadar prevederile existente nu le sunt aplicabile. În al doilea rând, aceste tratate internaționale nu sunt ratificate de toți actorii din sfera securității private, în unele cazuri chiar de către cei mai importanți (de exemplu, Convenția internațională împotriva recrutării, folosirii, finanțării și antrenării mercenarilor a fost ratificată de către un număr de 33 de state și semnată de către 10 state, cu două excepții, S.U.A. și Marea Britanie, state care furnizează un număr semnificativ de PMC).

³⁸² Best, Geoffrey - *Humanity in Warfare: The Modern History of the International Law of Armed Conflict*, Littlehampton Book Services Ltd, 1980, p. 328

³⁸³ <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=0C24F4AAE67230CAC12563CD002D6D42&action=openDocument>, accesat la 18.03.2015

³⁸⁴ Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, la <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/244/25/IMG/NR024425.pdf?OpenElement>, accesat la 18.03.2015

³⁸⁵ <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=8E7340DFAA839EEDC12563CD0051F3EB>, accesat la 18.03.2015

Inițiative ale organizațiilor regionale

Dezvoltarea impetuoasă a PMC a generat atitudini corespunzătoare și în rândul organizațiilor regionale, care au încercat să introducă în legislația lor prevederi de natură să reglementeze activitatea acestor companii.

Uniunea Africană (AU) și Comunitatea Economică a Statelor Africii de Vest (ECOWAS) sunt două organizații interguvernamentale angajate ferm în reforma sectorului de securitate. Uniunea Africană este succesoarea Organizației Unității Africane, care, așa cum am văzut anterior, a creat Convenția pentru eliminarea mercenariatului în Africa. AU are un interes major în reglementarea activității PMC, deoarece țările membre sunt, în același timp, atât consumatori, cât și furnizori de securitate privată. Cu toate acestea, Convenția reprezintă singurul instrument de reglementare regional; mai multe instrumente pot fi regăsite la nivel național, printre ele, cadrul legislativ creat de Africa de Sud reprezintă cel mai tranșant.

Organizația Statelor Americane (O.A.S.) reprezintă o altă organizație regională, a cărei țări membre sunt consumatori și furnizori de securitate privată. În calitate de consumatori, specificul activității îl reprezintă firmele de securitate privată cu angajamente naționale care, conform unor estimări, numără peste 4 milioane de angajați³⁸⁶. În calitate de furnizori, țările Americii Latine furnizează angajați pentru PMC, de obicei pentru companii naționale, care intermediază angajarea de personal de către companii militare străine, în special americane. Este cazul Chile și al Uruguay, furnizori importanți de personal în teatrul de operații din Irak³⁸⁷. Cu toate acestea, O.A.S. nu dispune încă de un set legislativ coerent, care să reglementeze activitatea PMC. Reglementările naționale sunt incoerente și nearmonizate, astfel încât putem aprecia că, la nivel regional, nu există un cadru legal clar.

Uniunea Europeană (EU) nu are un set coerent de legi care să reglementeze activitatea PMC. Cu toate acestea, variii instituții europene au dezvoltat politici de reglementare, care, deși nu constituie un cadru legal complet, oferă principii și direcții de acțiune pentru subiectul în cauză. Astfel, Agenția de Apărare Europeană a întreprins un pas, prin definirea mediilor de operare pentru contractori³⁸⁸. Ulterior, în 2011, în textul Rezoluției Parlamentului European privitoare la dezvoltarea politicii de europene de securitate și apărare, ca urmare a Tratatului de la Lisabona³⁸⁹, apar două recomandări referitoare la activitatea PMC. Prima, la nivel intern, solicită Comisiei redactarea unei Recomandări care să conducă la o Directivă pentru armonizarea legislațiilor naționale ale statelor membre privitoare la activitatea PMC. A doua la nivel extern, cere redactarea unui Cod de Conduită care să conducă la o Decizie de reglementare a exportului serviciilor PMC către terțe state, în domeniile neacoperite de Directiva mai sus menționată. De asemenea, la art. 66, Rezoluția, însărcinează pe Înalțul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Politică Externă și de Securitate și Vicepreședinte al Comisiei Europene (HR/VP) cu furnizarea către Parlamentul european de informații detaliate referitoare la angajarea de PMC în misiunile CSDP (Common Security and Defence Policy) și

³⁸⁶ Dammert, Lucia - Private Security: An Answer To Public Security Needs In Urban Centers?, document pregătit pentru Departamentul de Securitate Publică al O.A.S., la <https://www.oas.org/dsp/documentos/Publicaciones/PUBLIC%20SECURITY-%20URBAN%20CENTERS.pdf>, accesat la 19.03.2015

³⁸⁷ Mike Hager - Chile's Iraq Mercenaries under Investigation by U.N. Group, în *The Santiago Times*, 9 iulie 2007, la <http://www.worldpress.org/americas/2853.cfm#down>, accesat la 19.03.2015

³⁸⁸ Definition of Operating Environments, [http://cso.eda.europa.eu/TPLS%20Documents/\(3\)%20Definition%20of%20Operating%20Environments.pdf](http://cso.eda.europa.eu/TPLS%20Documents/(3)%20Definition%20of%20Operating%20Environments.pdf), accesat la 19.03.2015

³⁸⁹ Rezoluția Parlamentului European privitoare la dezvoltarea politicii de europene de securitate și apărare, ca urmare a Tratatului de la Lisabona, art. 54 și 66, la http://psm.du.edu/media/documents/regulations/regional/european_union_parliament_resolution_policy_lisbon_treaty_2011.pdf, accesată la 19.03.2015

CFSP (Common Foreign and Security Policy), precizând cerințele profesionale și standardele corporatiste necesar a fi deținute de contractori, reglementările și responsabilitățile legale aplicabile, mecanismele de monitorizare și evaluare a eficienței, precum și costurile implicate.

Mai departe, la 27 februarie 2012, printre prioritățile Consiliului UE la Consiliul O.N.U. al drepturilor omului, regăsim inițiativa HR/VP de a exprima sprijinul UE pentru Documentul Montreux privitor la „obligații legale internaționale pertinente și bune practici ale statelor referitoare la operațiile companiilor militare private și de securitate în timp de conflict armat”³⁹⁰.

În același an, la 25 iunie, Consiliul Uniunii Europene emite Cadrul strategic al Uniunii Europene și planul de acțiune pentru drepturile omului și democrație, care, la măsura 21³⁹¹, reiterează sprijinul acordat Documentului Montreux. Documentul Montreux reprezintă un cod de bune practici, inițiat în comun de către guvernul elvețian și Comitetul Internațional al Crucii Roșii, care dorește să reglementeze activitatea PMC. Asupra acestui document vom reveni în capitolul următor, deoarece reprezintă o inițiativă majoră a unor actori neinclusi în categoriile de mai sus (internaționali, regionali).

Așadar, se poate observa că, deși interesată de reglementarea activității PMC, UE a făcut pași timizi în ceea ce privește subiectul, inițiativele legislative fiind absente sau reflectându-se mai mult în declarații de sprijin a unor alte inițiative.

O altă organizație regională care a legiferat parțial inițiative în domeniul reglementării PMC este Comunitatea Statelor Independente. Aceasta a promovat o lege pentru contracararea mercenariatului, care include și mercenariatul care nu are la bază câștigul material (incluzând pe cel ideologic și religios). Legea-cadru prevede și asistența pe care trebuie să o acorde diferitele agenții pentru informarea reciprocă și explică existența fenomenului prin condițiile socio-economice grele ale populației, dar nu include mecanismele de contracarare a mercenariatului și nu face nici o referire la PMC.

În concluzie, putem afirma că inițiativele regionale destinate să reglementeze activitatea PMC fie cad în aceeași capcană ca și organizațiile internaționale, asimilând activitatea PMC cu mercenariatul, fie recunosc diferențele existente, dar se limitează la declarații generale. Din fericire, aceștia nu sunt singurele entități interesate în reglementarea domeniului. Guverne, organizații neguvernamentale (ONG) și reprezentanți ai industriei de securitate au, de asemenea, un interes în reglementarea acestuia. Inițiativele acestora fac obiectul capitolului următor.

Inițiative multipartite globale

Este evident că presiunea exercitată de dezvoltarea vertiginoasă a numărului PMC conduce la nevoia reglementării cadrului legal. A treia sursă legislativă o constituie așadar industria de securitate însăși, care, pentru asigurarea cadrului de lucru competitiv, a făcut demersuri de creionare a acestuia. Astfel, în 2008, la inițiativa Guvernului elvețian și a Comitetului Internațional al Crucii Roșii, 17 state semnează „Documentul Montreux cu privire la obligațiile internaționale pertinente și bunele practici ale statelor referitoare la operațiunile companiilor militare private și de securitate pe timpul conflictelor armate”. Doi

³⁹⁰ Concluziile Consiliului cu privire la prioritățile UE la Consiliul O.N.U. al drepturilor omului, 27 februarie 2012, la http://psm.du.edu/media/documents/regulations/regional/european_union_council_conclusions_eu_priorities_hrc_2012.pdf, accesat la 19.03.2015

³⁹¹ Cadrul strategic al Uniunii Europene și planul de acțiune pentru drepturile omului și democrație, pct. 21, la http://psm.du.edu/media/documents/regulations/regional/european_union_strategic_framework_action_plan_human_rights_2012.pdf, accesat la 19.03.2015

ani a durat redactarea acestui document³⁹², scopul lui fiind acela de a asigura conformitatea activităților PMC cu dreptul internațional umanitar și cu drepturile omului. Documentul în sine nu constituie un cadru legal și nu impune obligații nici unui actor al mediului de securitate; el este, mai degrabă, o colecție de interpretări legale ale legislației existente în domeniu, precum și un set de bune practici, a căror respectare ar permite evaluarea coerentă și uniformă a activităților PMC. Este precizat în partea introductivă a Documentului că acesta nu intenționează să legitimizeze utilizarea PMC (în textul documentului PMSC, Private Military Security Companies) în nici o circumstanță particulară.

Textul se compune dintr-o prefață și două părți. Prefața definește conceptele de lucru ale documentului, ce sunt PMSC și personalul acestora. De asemenea, se face diferență între statele contractante (cele care contractează serviciile unei PMSC), statele teritoriale (statele pe ar căror teritoriu operează o PMSC) și statele de origine (statele de proveniență sau statele în care PMSC este înregistrată).

Prima parte cuprinde o colecție de obligații legale internaționale, diferențiate după tipologia statelor, așa cum sunt ele definite în prefață. Se stipulează din nou că documentul în sine nu constituie o obligație legală și că responsabilitatea revine în totalitate statelor naționale, companiilor și personalului acestora.

Partea a doua cuprinde 70 de prevederi (bune practici), care oferă asistență și direcționare statelor pentru încadrarea în normele internaționale. Din nou, aceste prevederi nu au caracter de normă legală și nu acoperă în totalitate spectrul situațiilor în care o PMSC (sau un stat) se poate afla. Oricum, o parte din aceste recomandări adresează în mod constructiv situații particulare trecute; astfel, se recomandă statelor contractante să ia în considerare trecutul PMSC din punct de vedere al încălcărilor dreptului umanitar internațional sau fezabilitatea economică a companiei, gradul de instruire a personalului sau dotarea cu echipament, implementarea politicilor de conformitate cu dreptul umanitar internațional sau conformitatea cu legislația care guvernează munca și prestarea de servicii.

La 5 ani de la emiterea Documentului, Guvernul elvețian, în cooperare cu Comitetul Internațional al Crucii Roșii și al Centrului de la Geneva pentru Controlul Democratic al Forțelor Armate (Democratic Control of Armed Forces, DCAF) a găzduit, în perioada 11-13 decembrie 2013, *Conferința Montreux +5*, cu scopul de a analiza progresul făcut în reglementarea activității PMSC. În urma acestui eveniment, a devenit clar faptul că Documentul a câștigat adepti. Astfel, de la 17 state participante, la care s-a adăugat și Uniunea Europeană, la început, la momentul Conferinței 49 de state și 2 organizații internaționale (NATO și OSCE) și-au declarat sprijinul. Documentul a permis relevarea de către statele interesate a lacunelor din legislația națională și a determinat o a doua inițiativă de reglementare a domeniului, Codul Internațional de Conduită al Furnizorilor Privati de Securitate (International Code of Conduct, ICoC). Raportul final al Conferinței³⁹³ a demonstrat că progresele făcute în ceea ce privește reglementarea există, dar sunt insuficiente. Mai trebuie spus că raportul nu este exhaustiv, acesta analizând în principal, două state de origine (S.U.A. și Marea Britanie, ca cei mai mari exportatori de securitate privată) și două state pe al căror teritoriu funcționează PMSC: Afganistan și Irak.

Ca urmare a Documentului Montreux, Guvernul elvețian a lansat o serie de ateliere de lucru pe tema reglementării activității PMC. Pe baza concluziilor acestor ateliere, Guvernul Elveției, împreună cu partenerii săi, Academia de Drept Internațional Umanitar și Drepturile Omului (ADH) de la Geneva și DCAF, au început dezvoltarea unui Cod Internațional de

³⁹² https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/topics/Montreux-document-4_en.pdf, accesat la 21.03.2015.

³⁹³ Montreux Five Years On: An analysis of State efforts to implement Montreux Document legal obligations and good practices, la <http://ihrib.org/wp-content/uploads/2013/12/MontreuxFv31.pdf>, accesat la 21.03.2015

Conduită (în engleză International Code of Conduct, ICoC). Primul draft a fost redactat în ianuarie 2010, urmat de o serie de alte ateliere de lucru, destinate să revizuiască și să ajusteze unele elemente ale Codului, pentru ca în 9 noiembrie 2010 versiunea finală³⁹⁴ să fie semnată de 58 de companii.

Codul reprezintă, în esență, o dezvoltare de amploare a Documentului Montreux. La fel ca acesta, el nu introduce noi norme legale internaționale, ci stabilește cadrul de aplicare al normelor existente de către industria de securitate. Din acest punct de vedere, Codul este o inițiativă benefică, deoarece stabilește clar relația existentă între PMC și state, stabilind astfel supremația statelor față de companii.

În același timp, la ceremonia de semnare a Codului s-a stabilit desemnarea unui Comitet de organizare, care să răspundă de inițierea și implementarea unui mecanism independent extern de guvernanta și supraveghere. Pentru crearea acestui mecanism, Comitetul de organizare (Temporary Steering Committee, TSC) a desfășurat o serie de întâlniri de lucru, care, în final, au condus la înființarea Asociației ICoC (ICoCA), în februarie 2013. Scopul Asociației este de a promova, conduce și supraveghea implementarea Codului (ICoC) și de a promova furnizarea responsabilă de servicii de securitate, cu respectarea drepturilor omului și a legilor naționale și internaționale, precum și a prevederilor Codului. Mandatul Asociației este structurat pe trei direcții de acțiune: primul, certificarea companiilor membre și evaluarea acestora prin prisma Codului. A doua direcție presupune monitorizarea membrilor cu privire la respectarea Codului, iar a treia direcție de acțiune prevede gestionarea plângerilor și reclamațiilor privitoare la încălcările Codului, incluzând sesizările referitoare la modul impropriu de gestionare a acestor plângeri de către companiile membre³⁹⁵. Organismele principale ale Asociației sunt Adunarea generală, Consiliul de Directori (cu rol de decizie și execuție) și un Secretariat, funcționând sub conducerea unui director executiv. Membrii Asociației sunt grupați pe trei piloni, companiile private de securitate, organizații ale societății civile și state naționale, fiind în mod proporțional reprezentați în Consiliu. În prezent, membrii Asociației sunt organizați pe piloni astfel: 6 state (S.U.A., Marea Britanie, Elveția, Suedia, Norvegia, Australia), 708 PMSC și un număr de 13 organizații ale societății civile, de pe continentul american și din Africa, cu o singură excepție, o organizație din Marea Britanie.

Inițiativa nu se oprește aici, deoarece în Cod, la punctul 7.a., s-a stabilit un termen de 18 luni pentru „stabilirea de obiective și standarde măsurabile pentru PMSC pe baza Codului, având ca scop realizarea de standarde operaționale și de derulare a afacerilor comune și recunoscute internațional³⁹⁶”. Ca urmare, Departamentul Apărării al S.U.A. au angajat ASIS International³⁹⁷, o organizație care are ca obiect de activitate mărirea eficienței și productivității membrilor săi, profesioniști în domeniul securității, să dezvolte aceste standarde, în conformitate cu prevederile Codului. ASIS a dezvoltat aceste standarde utilizând procedurile Institutului Național American de Standarde (American National Standards Institute, ANSI), aceste proceduri fiind considerate optime pentru proliferarea ulterioară. Astfel, s-au conceput 4 standarde, ANSI/ASIS PSC. 1&2-2012 și ANSI/ASIS PSC. 3&4-2013, care să standardizeze întreg spectrul de activități al PMSC, de la operațiuni în teritoriu, până la auditarea complexă a companiilor. Un al cincilea standard, ISO/PAS 28007:2012 a fost dezvoltat de către Organizația Internațională de Standarde (International Standard Organization, ISO), care se referă la securitatea maritimă și care nu are la bază principiile

³⁹⁴ http://www.icoc-psp.org/uploads/INTERNATIONAL_CODE_OF_CONDUCT_Final_without_Company_Names.pdf accesat la 21.03.2015.

³⁹⁵ <http://www.icoca.ch/en/mandate>, accesat la 21.03.2015.

³⁹⁶ *Supra* nota de subsol 17

³⁹⁷ <https://www.asisonline.org/Pages/default.aspx>, accesat la 21.03.2015.

IcoC. Se estimează că acest standard, care acum este în vigoare, va fi înlocuit, probabil de către al patrulea standard ASIS.

Evident că mai există inițiative de reglementare a domeniului, dar acestea au fost cele care au produs cele mai mari efecte. Pe scurt, Documentul Montreux și ICoCA sunt abordările profesionale ale industriei de securitate. Un lucru poate fi observat, acela că în ambele cazuri sunt incluși ca și contribuabili majori Guvernul elvețian, S.U.A. și Marea Britanie (ultimii doi contribuabili dețin, estimativ, peste 70% din industria de profil din lume). La fel, putem constata că ambele inițiative nu modifică structura actuală a mediului de securitate, paradigma westphaliană rămânând nealterată în continuare.

Concluzii

Așadar, inițiativele de reglementare a activității PMC provin din trei direcții principale: dreptul internațional umanitar și drepturile omului, sursele de reglementare ale organizațiilor regionale și sursele agregate multipartite.

Am văzut că dreptul internațional umanitar și drepturile omului nu încadrează corect fenomenul companiilor militare private, deoarece pornesc de la premisa că acesta este similar cu mercenariatul. În vreme ce aceste PMC pot avea unele asemănări cu acesta, ele diferă în mod esențial, prin faptul că operează într-un alt mediu de securitate. În plus, în mediul actual, PMC se pot foarte ușor sustrage acuzației de a fi mercenar.

Organizațiile regionale preiau aceeași abordare și cad în aceeași capcană, a similarității cu mercenariatul. Mai mult, mecanismele lor de supraveghere și de constrângere sunt destul de limitate, așadar eficiența lor în reglementarea domeniului este redusă.

Cea mai complexă abordare pare aceea a parteneriatului state-industria de profil-organizații ale societății civile. Acestea au reușit să definească un cod de conduită detaliat, au adus împreună un număr mare de reprezentanți ai industriei de securitate (chiar dacă distribuția pe continente este relativ neomogenă) și au definit standarde internaționale pentru PMSC. Deși mecanismele de impunere nu există (și e normal să nu existe, deoarece existența lor ar altera paradigma westphaliană a monopolului violenței), consensul fiind la baza Asociației de profil (ICoCA), considerăm că aceasta este cea mai complexă și eficientă abordare.

Limitarea acestei abordări, aceea a mecanismului de constrângere ar putea fi ușor depășită, prin preluarea, ajustarea la nevoie și legalizarea de către organizațiile de securitate internaționale, a prevederilor ICoC. De altfel, această idee nu este nouă, ea a mai fost exprimată de către Todd S. Milliard³⁹⁸, care a redactat o propunere de „Convenție internațională pentru prevenirea transferului ilegal de servicii de natură militară către forțe armate străine”. De asemenea, grupul de lucru deschis interguvernamental al Consiliului drepturilor omului al O.N.U. a ajuns la aceeași concluzie, a nevoii reglementării de către O.N.U. a cadrului de funcționare a PMSC, propunând chiar un text de rezoluție³⁹⁹ (Convenția internațională cu privire la reglementarea, supravegherea și monitorizarea PMSC, draft). Subscriem acestor inițiative și considerăm absolut necesară reglementarea statutului PMSC în cadrul sistemului actual al relațiilor internaționale, dacă este să păstrăm statul național în centrul de greutate al mecanismului de securitate existent.

³⁹⁸ Milliard, Todd S. - Overcoming Post-Colonial Myopia: a Call to Recognize and Regulate Private Military Companies, în *Military Law Review*, Volume 176, June 2003.

³⁹⁹ Documentele sesiunii a doua a grupului de lucru cu privire la posibilitatea elaborării unui cadru legal internațional de reglementare, monitorizare și supraveghere a activităților PMSC, la <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGMilitary/Pages/OEIWGMilitarySession2.aspx>, accesat la 22.03.2015

Bibliografie.

1. Best, Geoffrey *Humanity in Warfare: The Modern History of the International Law of Armed Conflict*, Littlehampton Book Services Ltd
2. Dammert, Lucia *Private Security: An Answer To Public Security Needs In Urban Centers?*, document pregătit pentru Departamentul de Securitate Publică al O.A.S., la <https://www.oas.org/dsp/documentos/Publicaciones/PUBLIC%20SECURITY-%20URBAN%20CENTERS.pdf>
3. Hager, Mike *Chile's Iraq Mercenaries under Investigation by U.N. Group*, în *The Santiago Times*, 9 iulie 2007, la <http://www.worldpress.org/americas/2853.cfm#down>
4. Milliard, Todd S.
5. *Overcoming Post-Colonial Myopia: a Call to Recognize and Regulate Private Military Companies*, în *Military Law Review*, Volume 176, Iunie 2003.
6. Singer, Peter W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, 2003
7. ****Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977, la <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=9EDC5096D2C036E9C12563CD0051DC30>
8. ****OUA Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa*. Libreville, 3rd July 1977, la <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=0C24F4AAE67230CAC12563CD002D6D42&action=openDocument>
9. ****Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale*, la <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/244/25/IMG/NR024425.pdf?OpenElement>
10. ****International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries*, 4 December 1989, la <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=D5EDD61038ECF47FC12563CD002D6E50>
11. ****Definition of Operating Environments*, [http://cso.eda.europa.eu/TPLS%20Documents/\(3\)%20Definition%20of%20Operating%20Environments.pdf](http://cso.eda.europa.eu/TPLS%20Documents/(3)%20Definition%20of%20Operating%20Environments.pdf)
12. ****Rezoluția Parlamentului European privitoare la dezvoltarea politicii de europene de securitate și apărare, ca urmare a Tratatului de la Lisabona*, la http://psm.du.edu/media/documents/regulations/regional/european_union_parliament_resolution_policy_lisbon_treaty_2011.pdf
13. ****Concluziile Consiliului cu privire la prioritățile UE la Consiliul O.N.U. al drepturilor omului*, 27 februarie 2012, la http://psm.du.edu/media/documents/regulations/regional/european_union_council_conclusions_eu_priorities_hrc_2012.pdf
14. ****Cadrul strategic al Uniunii Europene și planul de acțiune pentru drepturile omului și democrație*, pct. 21, la http://psm.du.edu/media/documents/regulations/regional/european_union_strategic_framework_action_plan_human_rights_2012.pdf

15. ***Scrisoarea reprezentantului permanent al Elveției la O.N.U., la https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/topics/Montreux-document-4_en.pdf
16. ***Codul internațional de conduită, la http://www.icoc-psp.org/uploads/international_code_of_conduct_final_without_Company_Names.pdf
17. ***Montreux Five Years On: An analysis of State efforts to implement Montreux Document legal obligations and good practices, la <http://ihrib.org/wp-content/uploads/2013/12/MontreuxFv31.pdf>
18. ***Pagina web a IcoCA, la <http://www.icoca.ch/en/mandate>
19. ***Pagina web a ASIS International, la <https://www.asisonline.org/Pages/default.aspx>
20. *** Documentele sesiunii a doua a grupului de lucru cu privire la posibilitatea elaborării unui cadru legal internațional de reglementare, monitorizare și supraveghere a activităților PMSC, la <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGMilitary/Pages/OEIWGMilitarySession2.aspx>

ROLUL RELAȚIILOR PUBLICE ÎN GESTIONAREA SITUAȚIILOR DE CRIZĂ

Silvia SPĂȚARU (GLIGOR)

Doctorand în cadrul Universității Naționale de Apărare "Carol I"
spatarusilvia@yahoo.com

Rezumat: În timpul crizelor este primordial ca informația să fie transmisă rapid, complet, clar, direct la destinatar. Rolul relațiilor publice este de a transmite anumite mesaje și de a forma opinia publică, de a condiționa reacțiile comportamentale așteptate.

Pe de altă parte, prin relația cu publicul se va cerceta atitudinea maselor față de anumite evenimente sociale, iar prin feed-back se vor colecta informații valoroase pentru elaborarea sau corectarea strategiilor adecvate de gestionare a crizelor. Pentru evaluarea completă a imaginii de securitate este extrem de importantă percepția subiectivă de către individ, grup, organizație, națiune despre riscurile și amenințările de securitate sau absența lor.

În susținerea punctului de vedere expus vom analiza răspunsurile înregistrate la unele întrebări ale chestionarului de percepție a riscurilor, aplicat în cadrul cercetării doctorale.

Cuvinte cheie: situații de criză, imaginea securității, relații publice, comunicarea cu publicul, mediatizarea crizelor.

Introducere

Noțiunea de „criză” o regăsim în greaca veche, cu sensul de *a separa* sau *a decide*. Evoluția conceptului contemporan rezidă din esența decizională, căci fără o analiză prealabilă a fenomenului, înțelegerea particularităților și nevoia de a lua o decizie, nu putem vorbi despre criză.⁴⁰⁰ Actorii implicați trebuie să decidă fie pentru conservarea sistemului și repararea rupturii create, fie pentru transformarea impusă de momentul de criză, pentru revenirea la echilibru și normalitate. Este binecunoscut citatul unuia dintre cei mai străluciți oameni de știință, Albert Einstein: „Criza este cea mai binecuvântată situație, care poate să apară pentru țări și persoane, pentru că ea atrage după sine progrese”.

Fie că este vorba de riscuri de natura militar-politică precum conflicte armate, atacuri teroriste, războaie civile și interstate; de riscuri economice, precum sărăcia și criminalitatea fiscală; de riscuri de mediu ca seceta, inundațiile, temperaturile extreme; de riscuri antropice (generate de activitatea omului și produsele minții umane), ca accidentele tehnologice și de transport – fenomene care duc la destabilizarea sistemelor coerente anterior, provoacă dezechilibru, dezordine, haos, ce se remarcă prin forță distructivă și necesitatea de a găsi noi căi de soluționare și redresare – rezultatul combinării circumstanțelor defavorizante într-un loc și un interval anume de timp este numit *situație de criză*.

În ultimul timp omenirea este preocupată tot mai mult să găsească soluții potrivite pentru rezolvarea diferitor situații neașteptate și neplăcute, numite situații de criză. Dicționarele de termeni și concepte moderne definesc criza ca pe o situație dificilă, greu de anticipat, o lipsă acută de ceva, o perioadă dureroasă de tranziție, o schimbare bruscă și drastică. După B. Buzan⁴⁰¹ (2002), criza nu are loc în afara unui sistem de referință sau de o entitate care se confruntă cu criza și trebuie să o rezolve cu mecanismele existente, prin

⁴⁰⁰ Jean-Louis Dufour. *Crizele internaționale*, București, Ed. Corint, 2002, pp.13-16.

⁴⁰¹ Barry Buzan. *Popoarele, statele și frica*, Ed. Cartier, 2014.

intermediul instituțiilor specializate. Criza denotă o stare de insecuritate statală sau individuală. În calitate de actori pot fi indivizi aparte, grupuri, organizații, comunități, state.

1. Imaginea ideatică a realității obiective a securității

Securitatea în accepțiune contemporană este legată de preocuparea statelor de a-și apăra teritoriul și cetățenii, dar și de strategiile naționale de securitate și politicile de apărare individuală sau colectivă. Analiza de fapt a indicatorilor de securitate precum starea mediului natural, exprimarea politică, democrația, suficiența locativă, sănătatea populației, accesul la educație, nediscriminarea, libertatea religioasă, prosperitatea și stabilitatea economică relevă *starea obiectivă de securitate/insecuritate* dintr-un stat. Pentru evaluarea completă a imaginii de securitate este extrem de importantă *percepția subiectivă* de către individ, grup, organizație, națiune a riscurilor și amenințărilor de securitate sau a absenței lor. *Imaginea ideatică* a percepției subiective de securitate este transpusă într-un cod de limbaj și transmisă prin discursuri publice către populație.

Trebuie să distingem factorii obiectivi ai securității de imaginea creată în dimensiunea ideatică. *Realitatea ideatică a securității*, construită prin limbaj cu ajutorul conceptelor, teoriilor, ideologiilor, proiectelor politice, ne oferă o nouă dimensiune relevantă a stării de securitate/insecuritate. Impactul social al percepției de securitate este dat de comunicarea mediatică a aprecierilor de securitate. Relațiile publice au o mare diversitate de aplicare. Profesorul J. A.R. Pimlott⁴⁰² definește relațiile publice drept „*una dintre metodele prin care societatea se adaptează la schimbări și rezolvă conflictele dintre atitudini, idei, instituții, persoane opuse*”. Alt cercetător, E. L. Bernays⁴⁰³, susține că „*relațiile publice sunt un instrument esențial de ajustare, interpretare și integrare între indivizi, grupuri și societate*”.

Evoluția conceptului de relații publice a condiționat implicarea activă a publicului în contracararea amenințărilor de securitate specifice sec. XXI, asigurarea păcii și securității internaționale, a sporit importanța legăturii instituțiilor oficiale cu masele în gestionarea crizelor. Pe de o parte, relațiile publice *produc mesaje* (comunicări, discursuri, dosare, invitații, relatări), pe de altă parte au sarcina de *management* în coordonarea și conducerea procesului de emisie a programelor de comunicare (concepție, planificare, cercetare, evaluare). Relațiile publice vizează cercetarea atitudinilor maselor, apoi identificarea programelor de acțiune și comunicarea acelor programe. Nu în ultimul rând ca importanță, comunicarea cu publicul exercită o influență de opinie asupra aceluiași public. De aici rezultă patru roluri ale relațiilor publice⁴⁰⁴: *cercetarea, acțiunea, comunicarea și evaluarea*. Aceste roluri se suprapun cu etapele de gestionare ale crizei.

1.1. Tipurile de relații publice

În procesul de soluționare a crizelor nonmilitare relațiile cu publicul au un rol important și sunt aplicate în contextul vizat⁴⁰⁵: *economic, politic, juridic, moral-ideologic, informativ-educational*. La etapa luării deciziei pot fi aplicate măsuri de relaționare specifice, precum: *reducerea percepției eronate, flexibilizarea deciziilor, opțiuni de negociere, strategii preventive*. Pentru reducerea percepției greșite se vor aplica măsuri de prevenție și reacție

⁴⁰² În *Public relations and american democracy*. Kennikat Press, 1972.

⁴⁰³ Heath, Robert Laurence. *Encyclopedia of public relations*, Thousand Oaks, CA: Sage, 2004, pp. 161-164.

⁴⁰⁴ J. Marston, apud F. P. Seitel. *The practice of public relations*. New York, MacMillan Publish. Comp., 1992, p.8.

⁴⁰⁵ I. C. Diaconescu, L. Trifiniuc, V. Bogdan. *Relațiile publice și crizele politico-militare*. București, Ed. Militară, 2010, pp.144-146.

imediată la problemele depistate, precum: *abordarea securității comune, diplomația preventivă, alertarea rapidă, atingerea consensului, eficientizarea procesului decizional, atitudine proactivă, infrastructura adecvată*. Aceste măsuri vor fi aplicate prin modalități adaptate nevoilor de securitate: dezvoltarea culturii strategice de securitate la nivel european și național, schimbul reciproc de informații, evaluarea intereselor părților implicate, emiterea soluțiilor pe termen scurt și lung, cooperarea în interiorul organizațiilor internaționale relevante (ONU, OSCE, NATO, UE), realizarea, consolidarea și menținerea păcii.

În timpul crizelor este primordial ca informația să fie transmisă rapid, complet, clar, direct la destinatar. Pentru aceasta este relevantă distincția între structurile guvernamentale și nonguvernamentale de relații publice, la fel și evidențierea *tipului de relații publice*⁴⁰⁶:

- 1) *comunicarea între autorități,*
- 2) *comunicarea cu mijloacele de informare în masă,*
- 3) *comunicarea instituțiilor oficiale cu publicul.*

Comunicarea între autorități (1) în situație de criză se va realiza cu respectarea anumitor rigori protocolare și în baza unor principii clare:

- Informațiile necesare trebuie să fie transmise imediat în toate direcțiile relevante, fără o cerere preliminară și cu înregistrarea obligatorie a destinatarilor informați automat.
- Existența unei proceduri de comunicare bine pusă la punct, instituționalizată, independentă de contactele personale.
- Schimbul de informații urgente să nu fie limitat în timp și să se realizeze prioritar, indiferent de oră sau zi.
- Pentru a evita neînțelegerea este recomandat ca forma de comunicare aleasă între instituții să fie preponderent în scris, în plus, la convorbirile telefonice, întotdeauna să se păstreze o copie a înregistrărilor audio-video sau a mesajelor scrise complete, pentru a putea fi verificate ulterior, mesajele să fie prelucrate pentru evidențierea principalului, iar în comunicarea externă să se acorde o importanță deosebită limbii de comunicare.
- Sistemul de comunicare trebuie testat sistematic și întreținut în stare perfectă de funcționare, iar personalul trebuie instruit pentru comunicarea eficientă.

În situații de urgență colaborarea maximală a *autorităților cu mass-media (2)* este o provocare impetuos necesară. Ordinile și instrucțiunile de protecție se transmit de către autorități către populație prin radio, televiziune și agenții de presă. Mesajul transmis către și de către mass-media trebuie bine cântărit, dozat și triat, pentru a nu crea panică și a obține o reacție adecvată a oamenilor. Comunicarea emisă trebuie să conțină informații despre situație, pericole și consecințe ale acesteia, să explice acțiunile întreprinse și planificate de autorități și instrucțiuni clare către populația afectată, la fel și date de contact ale autorităților/persoanelor responsabile. Acest fel de comunicare urmărește reducerea zvonurilor și eficientizarea acțiunilor. În cazul unui dezastru major, în zonă pot fi prezenți jurnaliști străini, pentru care informația trebuie să fie disponibilă cel puțin în limba engleză și în alte limbi de circulație internațională.

Cea mai dificilă parte, dar și cea mai directă a relațiilor publice în situații de urgență este *comunicarea directă cu publicul (3)*. Aceasta poate avea diferite forme și căi – orală, auditivă înregistrată, filmată, vizuală sau scrisă, structurată sau liberă. Este important ca mesajul transmis să fie susținut și argumentat în fond cu referințe la ideile promovate, valorile esențiale, interesele și prioritățile populației. În afară de comunicarea mass-media, se vor utiliza tehnici speciale de avertizare a populației. Zonele potențial expuse riscurilor industriale sau naturale trebuie să aibă sisteme de avertizare exterioară, iar pentru localitățile îndepărtate se vor utiliza vehicule de alarmare special amenajate cu sirene și megafoane.

⁴⁰⁶ *Idem*, p. 152.

Comunicarea directă cu populația se poate face și în timpul *programelor de instruire* în pregătirea de dezastre, organizate în cadrul proiectelor susținute de ONG-uri și cu fonduri internaționale. Spre regret, la nivel de stat nu sunt întreprinse suficiente programe de acest fel pentru populația adultă. Doar în mică parte se organizează la grădinițe și școli întâlniri tematice cu reprezentanții organelor de drept, paramedici, pompieri, salvatori. În scopul educației preventive a populației, sunt binevenite în centrele comunitare, Primării, școli, spitale, căminele culturale, centrele de asistență socială și alte instituții publice *panouri informative* cu instrucțiuni de reacție la dezastre naturale ori alte feluri de situații de urgență. La scara blocurilor din orașe sau în locuri vizibile la sate pot fi plasate afișe cu informații utile, dar și distribuire prin poștă cu diferite ocazii a pliantelor („*fluturașilor*”) cu mesaje de genul „*ce trebuie să facem în situație de...*” cu instrucțiuni clare pentru situații de cutremur/incendiu/inundație/călătoria în transportul în comun etc. Se vor desemna agenți instruiți pentru situațiile de criză care să întrețină contactul cu populația direct, la locul faptei, pentru a oferi sprijin informațional.

1.2. Eficiența mijloacelor de comunicare

Pentru clarificare întrebărilor venite din partea populației, este recomandat ca autoritățile locale și centrale, organele specializate să interacționeze cu publicul prin *emisiuni tematice televizate și radiofonice, rubrici speciale în presa scrisă, întâlniri directe cu oamenii*.

Utilizarea *internetului* în scopul pregătirii anticipate, dar și a avertizării timpurii a populației este încă slab valorificată, cu pondere majoră în localități urbane, în special în municipii mari. *Telefonia fixă* și mai ales *telefonia mobilă* este o cale foarte rapidă de transmitere a mesajelor importante (vorbite și scrise) către masele largi ale populației, dar deocamdată este utilizată secvențial, mai ales de către agenții economici, în scopuri publicitare, deoarece în prezent nu există programe eficiente create în scopul comunicării de criză.

Alegerea mijloacelor de comunicare eficiente în mare măsură garantează succesul transmiterii rapide a informației și percepția corectă a mesajelor. Canalele de transmitere a informației pot fi multiple și diverse. Caracteristicile canalelor de comunicare pot fi analizate în funcție de o multitudine de criterii: *timp, cost, precizie, loc, detaliu, relație, nevoia de înscris etc.*

Într-o enumerare succintă, comunicarea în situații de criză ar putea fi realizată prin:

- informarea comunității afectate de criză, populației țării, mediului internațional;
- aplicarea prevederilor planului de criză în a răspunde oportun la întrebările presei și agențiilor guvernamentale;
- discursurile oficiale ale liderilor comunitari;
- crearea în mod deliberat a unor evenimente de presă de către purtătorii de cuvânt sau liderii autorităților centrale și locale;
- comentarea reacțiilor opiniei publice interne și internaționale;
- comentariile mass-media privind evenimentul produs;
- dezbaterile în interiorul echipei de gestiune/management de criză cu privire la găsirea soluțiilor optime;
- dezbaterile (sau negocierile) între specialiști și organizații în vederea soluționării situației de criza sau conflict.

Nivelul actului de comunicare va varia în raport cu nivelul de implicare a destinatarului și va fi invers proporțional cu acesta. După clarificarea scopului și obiectivelor comunicării, emițătorul trebuie să aibă în atenție un control permanent asupra procesului comunicațional. Din acest punct de vedere, în situațiile de criză și conflict milităm pentru

strategii de comunicare ce includ orientarea controlului de către emițător către receptor. Menționăm două strategii relevante în acest sens:

- *de informare*: emițentul dorește ca destinatarul să afle, să înțeleagă;
- *de convingere*: emițentul dorește ca destinatarul să acționeze corespunzător situației.

În prima strategie nu este necesară implicarea destinatarului în comunicare, decât prin scurte întrebări pentru clarificarea sau consolidarea informației primite. A doua strategie poate fi aplicată ca o soluție pașnică de rezolvare a crizei sau conflictului și presupune implicarea activă a receptorului. În acest caz trebuie să avem în vedere că părțile care comunică pot fi aliate sau adverse. Dorința de implicare a celuilalt în rezolvarea unei situații de criză decurge din nevoia de a-i cunoaște opiniile, pretențiile, de a-l convinge să facă ceva, de a-l determina să acționeze în direcția potrivită.

2. Relația între opinia publică și reprezentarea psihosocială a securității

Mediatizarea crizelor în mass-media are o importanță majoră în formarea opiniei publice. Mass-media condiționează în mare măsură percepția individuală a realității, stimulând interesul populației pentru anumite lucruri, persoane, evenimente și umbrind alte fapte importante, dar nediscutate în presă. Acest mecanism psihosocial contribuie la modificarea reprezentărilor, apoi la modificarea comportamentului persoanelor implicate. Sursele de informare în masă condiționează în mod cert formarea convingerilor, atitudinilor și a comportamentelor umane.⁴⁰⁷

Opina publica este un ansamblu de cunoștințe, convingeri, trăiri active manifestate cu intensitate relativ mare de membrii unui grup sau ai unei comunități față de anumit domeniu (subiect) de importanță socială majoră. După cum susține William R. Alger, "*opinia publica este a doua conștiință*". Stimularea opiniei publice favorabile este o prerogativă a factorului decizional în timpul gestiunii crizelor, la etapa de management al consecințelor sau în perioada de stabilitate și pregătire preventivă. Menționăm că nu există opinie publică în general, ci doar cu referire la un obiect anume. Cu cât obiectul opiniei publice este mai bine circumscris și formulat în termeni generali, cu atât crește posibilitatea consensului și scade activismul opiniei publice.

Instrumentele prin care se cercetează opinia publică sunt chestionarele sau sondajele de opinie (interviu față în față, sondaj telefonic, scrisoare nominală cu una sau mai multe întrebări etc.). Datele colectate de la populație ne pot oferi tabloul reprezentărilor sociale despre securitate pe anumite segmente de interes și de public.

Vom face referire la studiul realizat în cadrul cercetării doctorale, în care ne-am referit la dimensiunea psihosocială a securității, care a fost descrisă în prima parte a cercetării. Nu putem să ne referim la securitate ca la o noțiune abstractă și nu putem cuantifica nivelul de stăruire al națiunilor sau puterea exercitată de către un stat anume. Dar putem măsura reprezentarea psihosocială a securității la nivelul societății și al fiecărui individ prin gradul de mulțumire față de viață și percepția potențialelor amenințări ca fiind prezente sau nu. Astfel, putem reprezenta securitatea umană prin factori obiectivi de absență a pericolelor sau gradul ridicat de control asupra amenințărilor, dar și prin factori subiectivi care rezultă din modul de păstrare și protejare a valorilor spirituale și materiale ale individului și ale comunității din care face parte. Modul de percepție a amenințărilor și vulnerabilităților economice, sociale și de mediu, nivelul de satisfacție a vieții, interesele și atitudinile individuale și colective sunt indicatori ai stării de securitate la nivel individual și național.

Analiza indicatorilor reprezentării psihosociale a riscurilor o vom face cu referire la conceptul savantului Serge Moscovici, care a fundamentat teoria reprezentărilor sociale, odată

⁴⁰⁷ S. Spătaru. *Formarea reprezentărilor sociale*. Comunicare la Conferința ANI, 2014.

cu publicarea volumului *“La psychanalyse, son image et son public”*⁴⁰⁸ (1961). Acest concept despre dualitatea formării reprezentărilor sociale din perspectiva figurală și cea imaginară, raportată la grup, a fost pe larg dezbătut în literatura de specialitate. Astfel, orice relație cauzală între subiect și mediul înconjurător este raportată la noțiunile de bine și rău general acceptate în comunitatea în care trăiește individul. Aprecierea propriului nivel de trai ca „*destul bun*”, chiar dacă subiectul indică o mulțime de probleme particulare și îngrijorări de securitate, se va raporta la nivelul de trai al altor persoane din anturaj. Totodată, schema lui M. L. Rouquette explică transformarea reprezentărilor sociale în raport cu doi factori, pe care îi vom urmări și noi: *impactul asupra grupului și implicarea personală a subiectului*.

Raporturile de comunicare ale celor care controlează reprezentarea ideatică și conturarea semnificațiilor simbolice față de consumatorii acestor informații conturează de fapt reprezentările sociale și formează opinia publică. Opinia publică cu referire la un subiect sau altul este determinată de modul de vehiculare a unor ideologii în mediul social de referință⁴⁰⁹. Formele (sau modurile) de comunicare publică pot fi reduse la trei aspecte esențiale: *difuzarea* informației, care răspunde unui interes public, dar are un grad de redus de concretizare; *propagarea* – o formă de răspândire a ideilor care sugerează publicului o viziune concretă și structurată asupra unui subiect; *propaganda* – forma cea mai rigidă de răspândire a ideilor către public și care nu acceptă ideologii alternative.

Dincolo de mecanismele de sugerare a ideologiei, cunoaștem faptul că opinia publică se formează și este exprimată în mod evident atunci când există o preocupare clară pentru subiectul în discuție. Din analiza rezultatelor chestionarului aplicat putem evidenția interesul populației față de mai multe aspecte ale existenței sale, ceea ce denotă o preocupare intensă pentru calitatea vieții în general, iar paleta de interes sporit față de domenii specifice, indică țintele îngrijorării și insecurității. Anume în aceste domenii se va forma o opinie publică vehementă pro sau contra.

2.1. Rezultatele parțiale ale chestionarului de percepție a riscurilor⁴¹⁰

Studiul de față conține subiecte care dezvăluie două aspecte ale formării și transformării reprezentărilor sociale cu referire la securitate: domeniile de interes la care se referă subiecții chestionați arată implicarea personală în problemele comunității din care face parte, iar întrebările despre problemele existente – impactul riscurilor sociale percepute. Per ansamblu putem deduce opinia publică cu referire la problemele de securitate. Pornind de la aceste idei, vom prezenta aici imaginea psihosocială a securității exprimată în *opinia publică față de securitate*, care reiese din rezultatele chestionarului de percepție a riscurilor aplicat pe 130 subiecți din România.

Printr-o sinteză a informațiilor de identificare a subiecților și suprapunerea lor am schițat *portretul colectiv* al participanților la sondajul de opinie, imagine care ne va ajuta să înțelegem unele caracteristici atitudinale și comportamentale ale personajului presupus față de percepția riscurilor. Astfel, prezentăm un individ cu experiență medie de viață, puțin trecut de 40 de ani, posibil bărbat sau femeie, care are sau nu copii în întreținere, locuiește mai degrabă în mediul urban, în apartament la bloc, are studii superioare sau postuniversitare, lucrează cu contract de muncă/autorizație într-un domeniu profesional intelectual. Acesta este personajul colectiv la care ne vom raporta în analiza studiului asupra percepției riscurilor.

⁴⁰⁸ Moscovici Serge, *La psychanalyse, son image et son public*, v. 2, 1961, pp. 328-330.

⁴⁰⁹ M. Curelaru, *Reprezentări sociale*. Ed. A 2-a, Iași, Ed. Polirom, 2006.

⁴¹⁰ S. Spătaru, Referat nr. 1 „Percepția riscului și reprezentarea psihosocială a securității/insecurității”, parte a temei de cercetare doctorală „Modelarea comportamentului individului și al grupurilor în situație de criză prin mijloace de comunicare eficiente”, Cap. 2.

Accentul major este pus pe *domeniul social* – educație, școală (2/3 din respondenți sunt foarte interesați), apoi urmează familia și societatea, sănătatea și asigurarea de sănătate, cultura și știința (mai mult de jumătate) – acestea indică aria dominantă în reprezentarea psihosocială a securității (*fig. 1*). De mare interes pentru populație sunt subiectele legate de *mediu* – modificări climaterice, dezastru naturale, dezechilibrul ecosistemelor din ultimele decenii – domeniu care aduce amenințări grave la adresa securității planetare și care îi preocupă din ce în ce mai mult pe români. Viața din alte state și situația militară din lume solicită intens interesul populației, indicând starea de neliniște în ce privește siguranța națională a statului în aspectul *politicii externe și securității militare*. La fel de importante sunt știrile legate de economie și resursele energetice, care reflectă preocuparea pentru *siguranța economică* națională.

Un nivel mediu de interes prezintă *criminalitatea și terorismul*, la fel *politica internă a statului* – indicatori ai nesiguranței fizice a cetățeanului și ai neîncrederii în eficiența politică și legislativă a statului. Aproape o lipsă de interes se observă la personajul colectiv chestionat față de știrile mondene, accidentele tehnologice/de transport, la fel și religia sau sportul.

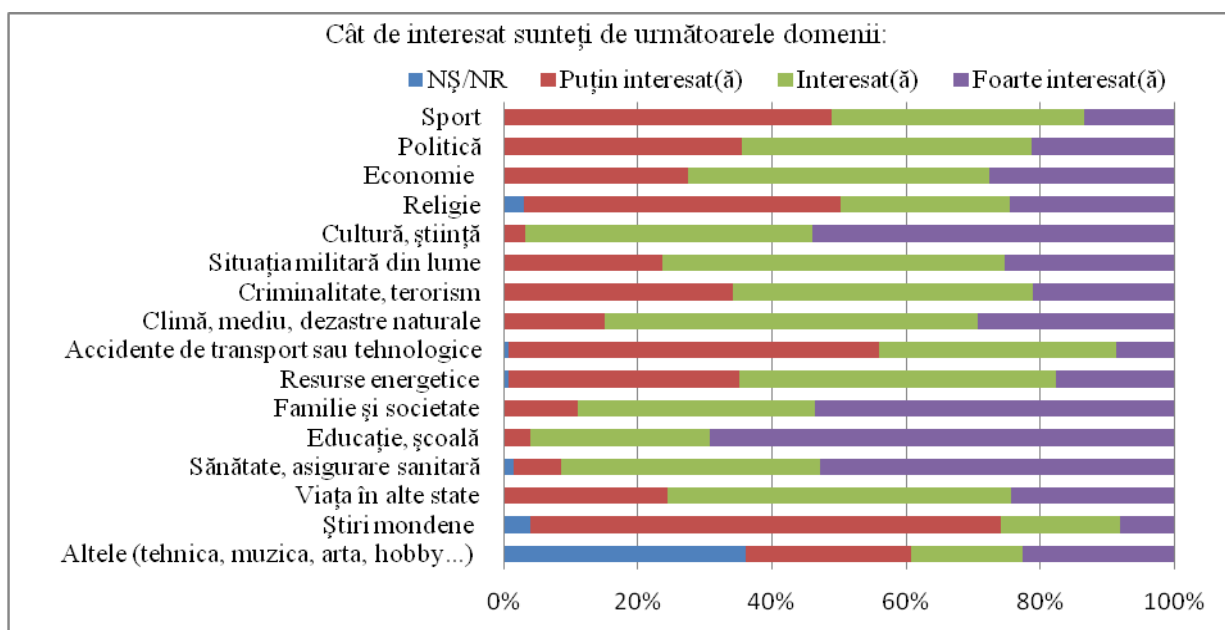

Figura nr. 1. Nivelul de interes pentru anumite domenii ale vieții

O caracteristică specifică oamenilor este trierea priorităților după *impactul probabil* asupra vieții personale și al *iminenței producerii* unui eveniment favorabil sau nefavorabil. Nu întotdeauna exprimările de opinie indică preferințele personale, ci mai degrabă reflectă normele sau problemele general recunoscute în societate. În diagrama de mai jos, vedem importanța personală pe care o au anumite domenii de existență, pe care se suprapune reprezentarea psihosocială a securității. Cel mai important aspect al vieții pentru mare majoritate este *familia* – fără nici o apreciere negativă. De importanță majoră este *munca*, la fel și *cunoașterea, dragostea, prietenii, timpul liber*. Aceste teme se regăsesc în ariile de interes și în discuțiile susținute în familie, la locul de muncă, în societate. Interesele personale sunt direct proporționale cu gradul de implicare în problemele comunității. Vom avea în vedere și tiparul personalității colective a respondentului – intelectualul de la oraș, familist, activ în câmpul muncii. Este posibil ca într-o gama mai diferențiată de respondenți să nu regăsim în egală măsură aceste valențe.

O importanță majoră în soluționarea eficientă a crizelor o are încrederea populației în instituțiile oficiale (*fig. 2*). Rezultatele sondajului de opinie denotă, însă, un nivel de încredere

scăzut în diverse organizații statale și non-statale, locale sau internaționale. Cel mai înalt grad de încredere (peste jumătate din respondenți) este manifestat de conaționali față de organizația cu cea mai mare putere militară din lume în prezent – *NATO*. Aproape la fel de înalt este apreciată *Armata națională*, ceea ce dovedește încrederea cetățenilor în structurile de apărare și întregeste tabloul reprezentării pozitive în privința securității militare. Un vot destul de mic, și mai degrabă moderat decât ferm, este acordat *Uniunii Europene* și *Bisericii*, ceva mai puțin de o treime cred în *Poliție* și *ONG-uri*. De departe cea mai mare neîncredere este manifestată față de *Partidele Politice*, la fel și față de *Guvern* și *Parlament*. Publicul larg nu crede nici în *sindicate*, nici în *mass-media*.

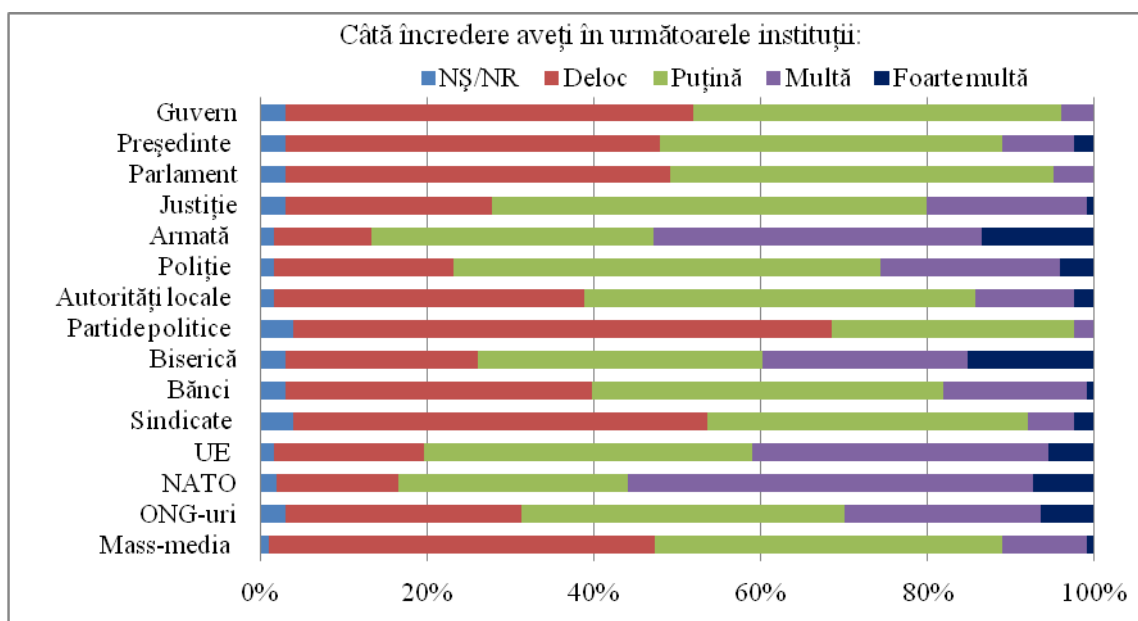

Figura nr. 2. Încrederea în organizațiile naționale și internaționale

În gestionarea situațiilor de criză este primordială relația autorităților locale cu publicul și feed-back-ul pozitiv din partea cetățenilor. Comportamentul de colaborare al cetățenilor cu autoritățile locale (Primăria) este în parte condiționat de încrederea sau neîncrederea pe care o au ei față de structurile centrale ale statului (Guvern, Președinte, Parlament) și față de structurile de securitate internă (Armată, Poliție, Justiție). Lipsa de încredere denotă o formă de comunicare publică ineficientă și o capacitate slabă a structurilor oficiale de a controla și a influența masele în situațiile critice. Pe de altă parte, opinia publică negativă față de organele de control poate provoca comportamente de revoltă în masă sau tulburări sociale.

Nici mass-media, factor intermediar important în modelarea opiniei publice, nu se bucură de autoritate în rândul intelectualilor. Aceasta scoate în evidență anumite dificultăți de transmitere a ideologiei din partea structurilor oficiale ale statului sau a persoanelor publice importante către populație. Una dintre principalele cauze poate fi preocuparea mai mare a populației pentru problemele strict personale și interesul scăzut pentru probleme de alt gen discutate în mass-media. Altă cauză poate fi neîncrederea populației în autoritățile locale și centrale, însoțită de condiționarea politică a mass-media. Această împărțire ideologică, adică reprezentarea preferențială îngustă a unor structuri politice concrete de către anumite surse mass-media, duce la trierea publicului și influență scăzută a factorilor de influențare ideologică a unei părți largi a populației. O altă cauză ar putea fi creșterea ponderii informaționale a internetului în detrimentul mass-media.

Intelectualul român se declară destul de mulțumit de modul de trai sau chiar foarte mulțumit (fig. 3), *calitatea vieții personale* fiind apreciată în general în termeni optimiști (3/4

subiecți). Imaginea pozitivă a vieții acceptată de majoritatea populației la nivelul conștiinței sociale, completată cu interesul activ manifestat pentru mai multe domenii sociale, duce la formarea reprezentării psihosociale a securității în general bune.

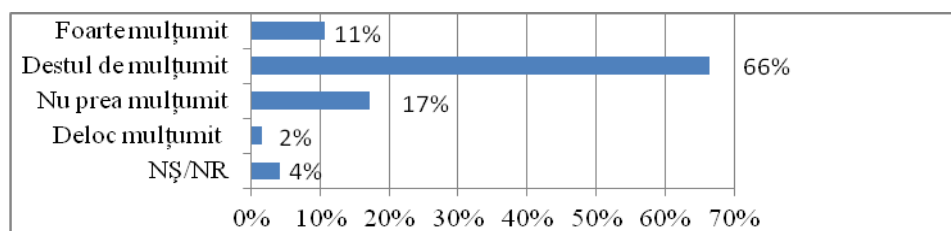

Figura nr. 3. Satisfacția de viață

În detalierea ulterioară cu referire la viitorul apropiat (fig. 4) regăsim un optimism realist: doar o treime se declară încrezătoare în ce privește *îmbunătățirea calității vieții*, iar jumătate consideră că *va fi la fel*. În special, speranțele de mai bine vizează domenii precum *sănătatea și familia*, precum și *situația economică personală*. Populația consideră că situația va rămâne aproximativ la fel în ce privește *siguranța fizică a persoanei pe stradă, clima în zona noastră geografică*, dar și *relația României cu alte state*. Pentru aceste domenii nu sunt percepute amenințări evidente, nici nu se întrevăd soluții de îmbunătățire. Mai puțin optimistă este opinia publică în ce privește prognoza pentru *stabilitatea economică a României, guvernarea din țara noastră și siguranța politico-militară în Europa*.

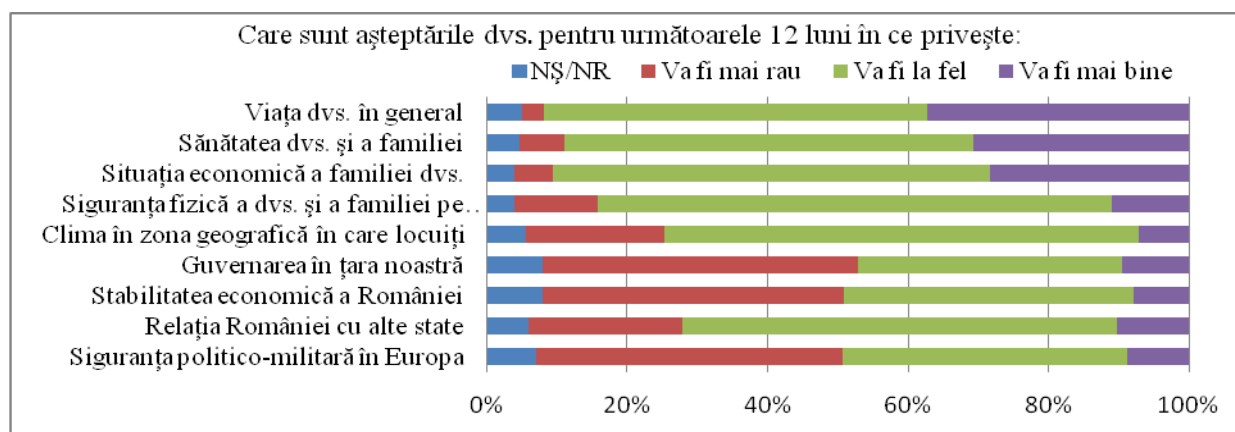

Figura nr. 4. Încrederea în viitor

Trebuie să menționăm că acest chestionar a fost aplicat în vara anului 2014. Datorită acestui fapt admitem că la momentul actual răspunsurile primite ar putea fi altele și tabloul general al reprezentării psihosociale – ușor diferit.

Concluzii

Realitatea ideatică a securității este exprimată prin opinia publică și constituie un factor important în gestionarea situațiilor de criză. Analizând interesele populației pentru anumite domenii ale vieții, evidențiem opinia publică relevantă, exprimată printr-o atitudine critică față de aspectele sociale precum educația, sănătatea, bunăstarea familială, asigurările sociale, mediu. Gradul de preocupare personală față de problemele comunității vizează în primul rând familia și iubirea, de rând cu alte aspecte sociale importante precum munca și educația, prietenii și timpul liber. Cunoașterea valorilor autentice ale populației de către autorități, drept factorii decisivi în situație de criză, va servi la interacțiunea eficientă între cele două părți.

La nivelul actului de comunicare cu publicul – de informare și de convingere – avem cel puțin două aspecte deficitare: comunicarea autorităților cu mijloacele de informare în masă și comunicarea instituțiilor oficiale cu populația. Primul aspect, cel de transmitere a informației suficiente și corecte de către mass-media, este legat de prezentarea preferențială și incompletă a informațiilor, de unde și neîncrederea publicului în mijloacele de informație în masă. Al doilea aspect, legat de neîncrederea populației în structurile oficiale ale statului, este dovada sentimentului de nesiguranță, vulnerabilitate și lipsa de control individual al cetățenilor asupra situației actuale, în special în context politic.

Paleta largă a intereselor populației trebuie corelată cu aprecierea critică asupra problemelor existente și cu factorul educațional înalt al subiecților cercetați. Opinia publică la momentul cercetării exprima neliniștea populației pentru stabilitatea economică și pentru guvernarea din țara noastră. Totodată, cercetarea a scos în evidență nesiguranța politico-militară în Europa, în special în zona geopolitică apropiată de granițele țării noastre. Pe de altă parte, atitudinea față de viitor a populației României în general optimistă este o resursă psihică importantă, care servește drept suport pentru depășirea stresului cotidian și pentru înfruntarea cu succes a problemelor personale sau comunitare.

Bibliografia selectivă:

1. B. Buzan, *Popoarele, statele și frica*, ediție republicată, Ed. Cartier, Chișinău, 2014.
2. S. Cîrstea, I. Roceanu, *Influențarea psihologică în acțiunile militare*, Ed. UNAp, București, 2013.
3. M. Curelaru, *Reprezentări sociale*. Ed. a 2-a, Ed. Polirom, Iași, 2006.
4. Psihosociologia crizei / Coord. J. Barus-Mishele, A. Neculau. Ed. Trei, București, 2011.
5. I. C. Diaconescu, L. Trifiniuc, V. Bogdan, *Relațiile publice și crizele politico-militare*. Ed. Militară, București, 2010.
6. J. L. Dufour, *Crizele internaționale*, Ed. Corint, București, 2002.
7. R. L. Heath, *Encyclopedia of public relations*, Thousand Oaks, CA: Sage, 2004.
8. K. Hogan, *Psihologia persuasiunii*. Ed. ANTET XX PRESS, București, 1996.
9. J. Marston, apud F. P. Seitel, *The practice of public relations*. MacMillan Publishing Comp., New York, 1992.
10. S. Moscovici, *La psychanalyse, son image et son public*, v. 2, PUF, Paris, 1961.
11. În *Public relations and american democracy*. Kennikat Press, 1972.
12. S. Spătaru, Ref. nr. 1 „Percepția riscului și reprezentarea psihosocială a securității/insecurității”, parte din cercetarea doctorală „Modelarea comportamentului individului și al grupurilor în situație de criză prin mijloace de comunicare eficiente”, Cap. 2, UNAp, București, 2014.
13. S. Spătaru, *Formarea reprezentărilor sociale*, comun. la conferința ANI, București, 2014.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „*Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.*”

EVOLUȚII GEOSTRATEGICE RECENTE IMPORTANTE ÎN YEMEN

Ioana Corina JULAN

Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, student masterand, București,
Romania,
e-mail: julan.ioan-corina@fspub.unibuc.ro

Emanoel MATEI

Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, student masterand, București,
Romania, Email: fl17@astrospot.ro

Abstract: *Republica Democrată Yemen ocupă o poziție importantă în sudul extrem al Peninsulei Arabice, controlând prin proximitate accesul spre (și ieșirea din) Golful Persic, accesul unei mari părți din piața mondială a resurselor de petrol în zona Golfului și intrarea în Marea Roșie, care este legată de Marea Mediterană prin Canalul de Suez, un alt punct strategic important. Poziția geografică a Yemenului are avantaje importante și evidente geostrategice. Lucrarea de față explorează pe scurt statutul Yemenului ca pivot geopolitic în balanța de putere regională, precum și, de asemenea, implicațiile serioase pentru Yemen, precum și pentru vecinii și aliații săi în contextul crizei interne cu rebelii Houthis care au preluat o mare parte a țării în ultimii ani. Un alt obiectiv al acestei analize este de a prezenta modul în care alți actori ai arenei internaționale reacționează ca urmare a situației din Yemen. Lucrarea se bazează în întregime pe surse deschise și pe lucrări importante pentru Științe Politice și Studii Strategice.*

Cuvinte cheie: *Yemen, Iran, Arabia Saudită, Peninsula Araba, echilibru de putere regională*

Introducere

Din punct de vedere geostrategic, Yemenul este situat în *Sutul extrem al Peninsulei Arabe*. De asemenea, Golful Aden, situat între Somalia și Yemen, este un segment important al traseelor vitale pentru comerțul maritim global. Aceste aspecte au făcut ca teritoriul Yemenului a fi extrem de contestat în zona golfului, declanșând interesul diverșilor actori internaționali de-a lungul istoriei. În 1958, după ce britanicii “și-au abandonat baza militară la Suez, și-au mutat sediul de Comandă din Orientul Mijlociu la Aden [...] și foarte curând au avut o garnizoană de 15.000 de trupe.”⁴¹¹ În epoca Războiului Rece, Yemenul, al cărui teritoriu actual a fost împărțit în Yemenul de Nord și Yemenul de Sud, a fost un teatru de război între Occident și blocul comunist. Mult mai aproape de zilele noastre, Yemenul, situat între Arabia Saudită și Iran și controlând aproape 2.000 de kilometri de regiunea de coastă în jurul Golfului Aden, o rută comercială pentru transportul petrolului extras din Golful Persic, câștiga o nouă importanță geostrategică : pentru guvernul iranian, o șansă de a evita izolarea completă datorată încercuii strategice elaborate în ultimii ani de intervențiile militare americane masive în Irak și Afganistan.

Problema fracțiunilor religioase rivale - și adesea contradictorii - își are rădăcinile în istoria veche. Zona Yemenului de astăzi a acceptat principiile Islamului în 629 în timpul vieții Profetului Mohammed iar membrii tribului Yemen au jucat un rol activ în stabilirea credinței

⁴¹¹ De Noel BREHONY, *Yemen Divided: The Story of a Failed State in South Arabia*, London, I.B. Tauris, 2011, p. 5.

islamice în Orientul Apropiat și Africa de Nord. În 642 d.Hr., când Profetul a murit, comunitatea musulmană s-a scindat cu privire la problema alegerii succesorului său, atunci când unii dintre ei au crezut că succesorul de drept este ginerele Profetului, ‘Ali. Mai târziu, Shia a dezvoltat o doctrină religioasă diferită. Sunniții au urmat *sunna* sau “calea bătătorită”. Clivajul sunniți-șiiti persistă în lumea islamică și în Yemenul de astăzi, generând o mulțime de conflicte variate extrem de intense.

Dar lumea musulmană šiită în cele din urmă s-a scindat și ea, iar una din aceste secte, hașemiții, s-au stabilit ca conducători ai Yemenului, creând o dinastie care avea să dureze, cu unele întreruperi, timp de peste 1000 de ani, începând din anul 893 d.Hr. când un conflict inter-tribal violent a început în Saadah. Dându-și seama de necesitatea de a găsi o soluție, liderii fracțiunilor combatante au făcut apel la Imam și în cele din urmă au fost de acord să se supună, indiferent de ceea ce ar prescrie Imamul. Nepotul Imamului, Al Hadi Yahya Bin Al Hussein, a fost inițial doar ca guvernator peste Saadah, dar urmașii săi vor deveni în cele din urmă singurii conducători ai Yemenului de Nord până la stabilirea republicii în 1962.

Un alt moment important în istoria Yemenului a fost Războiul Rece. Yemenul de Sud, Republica Democratică Populară Yemen a avut pentru o perioadă lungă de timp un regim comunist, în timp ce Yemenul de Nord a avut un regim pro-occidental. Nu împărtășim în totalitate opinia lui Ginny Hill care afirmă că “rădăcinile conflictului civil actual din Yemen în care guvernul încearcă să înăbușe o rebeliune localizată, dar puternic, se află în politica regională a Războiului Rece din anii 1960”⁴¹², dar aceasta este una dintre cauze.

La data de 20 mai 1990, a avut loc unificarea Yemenului și Ali Abdullah Saleh a devenit președinte al noului stat, Republica Yemen.

Am prezentat această scurtă istorie pentru o mai bună înțelegere a rădăcinilor foarte profunde ale situației actuale. Scindarea religioasă, diferențele dintre Yemenul de Nord capitalist și sudul socialist au scindat populația. Dacă adăugăm acestui peisaj alianțele din epoca Războiului Rece și interesele regionale ale celorlalți actori de pe scena internațională (inclusiv marile puteri), inegalitatea resurselor pe teritoriul țării, descoperirea petrolului în provincia Hadramawt în 1993, putem rezuma patru cauze importante ale războiului civil care a început în 1994. Am putea adăuga acestor cauze și *o tradiție a conflictelor*⁴¹³ *atât între puterea centrală și locală cât și între triburi care au făcut țara un teren fertil pentru puterile străine să își urmărească interesele lor.*

Yemenul a fost unit din punct de vedere politic și administrativ pentru prima dată în secole. Unificarea urma să aibă loc în următoarele 30 luni. Dar vechile probleme nu au dispărut, unele dintre ele au fost marginalizarea economică din Sud și violența împotriva Partidului Socialist Yemenit. În 1994, guvernul Primului Ministru Haydar Abu Bakr Al-Attas a devenit ineficient din cauza luptelor politice. În 1994, acordul semnat la Amman între liderii din Nord și de Sud nu a reușit să oprească războiul civil. Din punct de vedere militar, atât armatele din Nord cât și cele din Sud “au eșuat în a restabili vechile granițe”⁴¹⁴.

În iunie 2004, în Nordul Yemenului a început insurgența Houthi, când Hussein al-Houthi Badreddin, un cleric disident al sectei Zaidi Shia, a început o revoltă împotriva guvernului yemenit central. Guvernul yemenit a declarat la momentul respectiv că “rebelii domnului al-Houthi doresc să-l răstoarne și să impună legea religioasă Shia. Rebelii spun că ei își apără comunitatea împotriva discriminării și a ceea ce ei numesc acte agresive ale

⁴¹²Ginny HILL, *Cold War roots of Yemen conflict*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8261867.stm

⁴¹³Florin DIACONU, “Evolutions in Yemen and Some Central Elements of the Iranian Foreign Policy and Grand Strategy – 2009-2010” în *Impactul Evoluției Relațiilor Internaționale Asupra Mediului de Securitate*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010, p. 532.

⁴¹⁴*Yemen profile*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951>

guvernului.”⁴¹⁵ Un alt interes a guvernului central a fost acela de a crea sau de a stimula o stare de spirit puternică a publicului, atât la nivel regional cât și internațional, împotriva rebelilor Houthi, folosind perspectiva implicării iraniane în conflict.

Conflictul a escaladat în noiembrie 2009 când rebelii din Nord s-au ciocnit cu forțele de securitate saudite de-a lungul frontierei comune. Saudiții au lansat o ofensivă împotriva Houthi cu rezultatul că rebelii au acuzat că atacurile guvernului yemenit sunt de asemenea susținute de Arabia Saudită. Guvernul saudit a negat acest fapt. Mai mult decât atât, în decembrie 2009, când SUA a acordat putere de foc și servicii de intelligence guvernului din Yemen pentru a lovi ceea ce suspectau a fi ascunzătorile Al Qaeda în cadrul frontierelor sale, liderii Houthi a afirmat că Statele Unite s-au implicat în război.

Primăvara arabă a fost un alt moment care a împins țara spre instabilitate, când mii de yemeniți au ieșit în stradă în Sanaa, cerându-i lui Ali Abdullah Saleh să demisioneze. Clanul președintelui Saleh Sanhani și de partidul de guvernământ Congresul General al Poporului (GPC) au fost divizate de măcelărirea protestatarilor din Sanaa și s-a format blocul de centru de Justiție și Dezvoltare. Consiliul de Cooperare al Golfului (CCG), susținut de Occident, a încercat să negocieze o soluție, a propusă amnistia pentru președinte și cercul său apropiat și un proces de tranziție pe etape, dar Saleh nu a acceptat.

La 20 ianuarie 2015, preluarea puterii în Sanaa de către Houthi a escaladat când rebelii au atacat reședința președintelui și au pătruns în palatul prezidențial. Ca rezultat direct al acestei mutări, Președintele Abed Rabbo Mansour Hadi și primul ministru au demisionat, creând astfel un vid politic periculos.⁴¹⁶ Suntem martorii, în momentul în care scriu această lucrare, la declanșarea uneia dintre cele mai mari crize din Yemen, după ce președintele Ali Abdullah Saleh a demisionat în urmă cu trei ani.

“Războiul civil din provincia Saada, în Yemen, a devenit de mult timp un război *proxy* între cele două puteri regionale Iran și Arabia Saudită. Rivalii se acuză reciproc de susținerea părților implicate în conflict și de amestec în afacerile interne ale țării. Riadul a acuzat Teheranul crearea unui al doilea Hezbollah în Yemen și de promovarea terorismului. Iranul somează Arabia Saudită să se oprească din a interveni în Războiul Civil.”⁴¹⁷ În următoarele două capitole voi analiza interesele strategice în Yemen atât ale Iranului cât și ale Arabiei Saudite.

1. Arabia Saudită

La 23 ianuarie 2015 regele Abdullah bin Abdulaziz a murit. Salman bin Abdulaziz al-Saud, noul rege al Arabiei Saudite, s-a confruntat cu o creștere a impasului cu privire la modul de administrare a crizei în extindere de la granița de Sud cu vecinul său, într-un moment în care se confruntă cu crize tot mai amenințătoare la cele mai multe dintre granițele sale. Granița sa naturală de-a lungul Mării Roșii în Vest oferă o securitate scăzută față de Iran. De asemenea, există mai multe provocări de securitate de la granița cu Irakul, în Nord, cu Isil.

Lovitura de stat din Yemen, la începutul lunii ianuarie 2015 a făcut ca riscurile să devină mult mai mari prin creșterea pericolului reprezentat de Iran, Yemenul fiind vital pentru interesele de securitate ale Arabiei Saudite. Influența iraniană în Yemen se poate transforma într-o catastrofă. În ceea ce privește sincronizarea, saudiții erau deja îngrijorați de negocierile

⁴¹⁵ *Deadly blast strikes Yemen mosque*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7379929.stm

⁴¹⁶ *Yemen crisis: President resigns as rebels tighten hold*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-30936940>

⁴¹⁷ *Stellvertreterkrieg im Jemen*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://www.zeit.de/politik/ausland/2010-01/jemen-krieg-iran>

americane cu Iranul în privința programului nuclear, slăbirea regimului sancțiunilor internaționale impuse cu treizeci și cinci ani în urmă. Din punct de vedere religios, Arabia Saudită și Bahrainul au populații šiite semnificative și consideră Iranul ca o amenințare existențială. Între jihadiști din Irak și Yemen, “Arabia Saudită are toate motivele să rămână în alertă. ISIS (Islamic State of Iraq and Syria), armata jihadistă bine înarmată și finanțată care a preluat controlul asupra celei mai mari părți din Vestul Irakului, acum este efectiv la ușa regatului. Aproape jumătate din cei 900 km (560 mile) a graniței Arabiei Saudite - Irak este cu provincia Anbar Irak, unde Statul Islamic din Irak și Levant (ISIL), redenumit acum simplu Statul Islamic, este în mare parte capabil să își deplaseze luptătorii după cum dorește. Arabia Saudită nu peste încă unul din obiective dar oficialii se tem acest lucru este doar o chestiune de timp.”⁴¹⁸ În timp ce viitorul apropiat al Yemenului este discutabil, pentru Arabia Saudită, evenimentele de la Sudul graniței lor sunt o problemă de securitate națională gravă. Arabia Saudită nu își poate permite instabilitatea luând în considerare deplasearea liberă spre Nord a AQAP (Al-Qaeda in the Arabian Peninsula) liberă circulație spre nord și având Iranul ca punct de sprijin solid pe peninsula.

Potrivit *Business Insider*, “căderea guvernului din Yemen ridică miza pentru saudiți în eventualitatea unui aranjament între SUA și Iran. Ar putea aprofunda tendința independentă actuală de a inunda în continuare piața mondială cu petrol pentru a submina economia iraniană sau de a accelera posibila cooperare nucleară cu Pakistanul”⁴¹⁹.

2. Iran

În ultimii ani, Iranul i-a sprijinit activ pe rebelii šiiti din Yemen. Iranul are “motive serioase pentru a sprijini în mod activ, mai mult sau mai puțin deschis, diferite grupuri militante și radicale (în special cele bazate pe, sau care mobilizează mult, comunități šiite), în întregul Orient Mijlociu Extins. În primul rând, astfel de acțiuni pot ajuta liderii politici, militari și religioși din Teheran să evite, cu costuri minime, încercuirea strategică completă. [...] Rezultatele potențiale maxime vizate de Iran sunt evident, atât mai interesante, din punct de vedere academic, cât și mai înfricoșătoare pentru stabilitatea regională și pentru interesele strategice a lumii occidentale, [...] o Arabia Saudită strânsă din ce în ce mai mult ca o lămâie, de šiiti care acționează atât din Nord cât și din Sud (din Yemen) sau un Golf Aden căzut complet în mâinile musulmanilor radicali (controlați de la Teheran) atât de pe malul Africii (Somalia) cât și din Peninsula Arabică (Yemen).”⁴²⁰

Evoluțiile recente indică o situație care devine din ce în ce mai periculoasă când la 2 martie 2015 o delegație de miniștri din Yemen a fost trimisă la Teheran de către noua administrație de la Sanaa pentru discuții extinse, în timp ce Iranul și-a întâmpinat noul aliat de la granița de Sud a Arabiei Saudite cu brațele deschise. În același timp, Marea Britanie, SUA, Franța, Arabia Saudită și alte state din Golf au evacuat personalul diplomatic din Yemen și au solicitat tuturor resortisanților rămași să plece imediat. Ambasadorii din Iran, Rusia și China au rămas.

Potrivit *Telegraph*, un deputat iranian extremist a fost citat pe larg în mass-media arabă ca fiind mandrindu-se cu faptul că Iranul controlează acum patru capitale arabe - Beirut,

⁴¹⁸ Frank GARDNER, *Saudi Arabia: Sandwiched by jihadists in Iraq and Yemen*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28133086>

⁴¹⁹ Armin ROSEN, *The fall of Yemen's government is a huge problem for Saudi Arabia*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://www.businessinsider.com/the-fall-of-yemens-government-is-a-huge-problem-for-saudi-arabia-2015-2#ixzz3TtvOmOxD>

⁴²⁰ Florin DIACONU, *Evolutions in Yemen and Some Central Elements of the Iranian Foreign Policy and Grand Strategy – 2009-2010 in Impactul Evoluției Relațiilor Internaționale Asupra Mediului de Securitate*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010, p. 535.

Damasc, Bagdad și Sanaa. “Victoria revoluției din Yemen a trezit încă o dată arabii reacționari și inamicii rezistenței din regiune”, a menționat un editorial din ziarul *Kayhan*, văzut ca vocea liderului suprem iranian, Ayatollahul Ali Khamenei. “Recentele evoluții din Yemen nu le sunt cu siguranță favorabile sau pe placul americanilor și monarhilor din regiune care îi urmează.”⁴²¹

3. Alte interese în zonă

Instabilitatea și lipsa unui sistem guvernare valid în Yemen a creat un teren propice pentru al-Qaeda cu destul de mulți ani în urmă. Un autor foarte interesant afirmă că “la sfârșitul anului 1989, președintele yemenit Ali Abdullah Salih se pregătea pentru unificare. Pe parcursul ultimelor câteva luni, în timp ce Osama bin Laden și Tariq al-Fadhli complotau noul lor jihad, Salih a pus bazele pentru expansiune. Făcând naveta între capitala Sanaa și orașul portuar Aden din Yemenul de Sud, Salih i-a spus ideea lui Ali Salim al-Bid, omologul său socialist. Nu a fost greu de convins. Războiul Rece se încheia și atât Yemenul de Nord cât și Yemenul de Sud aveau probleme.”⁴²²

Faptul că pe 2 ianuarie 1993, Pentagonul a anunțat că nu va mai folosi Yemenul ca bază de sprijin în ceea ce privește problemele de securitate a fost interpretat de Bin Laden ca un succes, în versiunea lui acest lucru traducându-se “el nu a făcut nimic în Arabia Saudită și americanii au rămas. Dar când i-a lovit în Yemen, au fugit.”⁴²³

În 2007, Nayif al-Qahtani, un membru saudit tânăr al-Qaeda a venit cu ideea de a pune bazele unei reviste pentru a ajuta la recrutare în Yemen. În ianuarie 2009 Nasir al-Wihayshi și Shihri, fostul deținut la Guantanamo Bay, a anunțat o fuziune între ramurile din Yemen și cele din Arabia Saudita ale al-Qaeda, sub numele de Al-Qaeda din Peninsula Arabică, sau AQAP. Mai târziu, în același an, secretarul american de stat Hillary Clinton, desemnează al-Qaeda din Peninsula Arabă drept o organizație teroristă. La 14 ianuarie 2010, guvernul din Yemen a declarat război mișcării al-Qaeda. De atunci numeroase bătălii și atacuri au destabilizat și mai mult țara.

În acest an în luna ianuarie, potrivit oficialilor yemeniți citați de *CNN*, ISIS este activ și recrutează în Yemen. Potrivit *Reuters*, un grup de luptători islamiști din Yemen a renunțat loialitatea față de liderul al-Qaeda și a promis supunere față de șeful Statului Islamic, potrivit unui mesaj de pe *Twitter* preluat de către grupul de monitorizare american la 11 februarie 2015.⁴²⁴

Un alt actor internațional important profund interesat de Yemen de-a lungul ultimilor ani este China. În 2009, în conformitate cu *Acordurile PRC cu Țările Străine*, China și Yemen au semnat trei acorduri de cooperare în valoare de 105 de milioane de yeni (15,4 milioane dolari). “În conformitate cu acordurile, China va aloca 50 de milioane de yeni pentru a promova cooperarea economică și tehnică între cele două părți. Beijing va oferi, de asemenea, fonduri pentru Sanaa pentru susținerea proiectelor de dezvoltare a țării. China va oferi asistență sub forma unui ajutor de cinci milioane de yeni, prin acorduri pentru oamenii strămutați care au fugit în urma luptelor dintre trupele guvernamentale și rebelii Houthi în provincia Sudică Saada, a specificat raportul.”⁴²⁵ Bani sunt un semn clar de implicare în

⁴²¹ Iran builds ties with new Yemen regime, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/yemen/11445757/Iran-builds-ties-with-new-Yemen-regime.html>

⁴²² Gregory D. JOHNSEN, *The Last Refuge*, London, W.W.Norton & Company, Ebook, Chapter 2.

⁴²³ *Ibidem*.

⁴²⁴ *Al Qaeda supporters in Yemen pledge allegiance to Islamic State: group*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://news.yahoo.com/al-qaeda-supporters-yemen-pledge-allegiance-islamic-state-070123718.html>

⁴²⁵ *PRC Agreements with Foreign Countries*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet

conflictul din Yemen și a interesului într-o relație pe termen lung. În 2014, China a oferit o subvenție de 8 milioane de dolari pentru Ministerul Aparării Yemenului, 16,4 milioane dolari cu destinație generală și un împrumut pe termen lung fără dobândă de 30 milioane dolari.

Interesele Chinei în Yemen sunt legate de poziția geostrategică a țării. În ultimul an, investițiile Chinei în Africa au crescut iar Yemenul ar putea fi parte din ambițiile sale mai mari a-și proiecta puterea în Cornul Africii.

Chris Zambelis, analist senior în afacerile Orientului Mijlociu la Helios Global, Inc , un grup de managementul riscului cu sediul la Washington D.C., afirmă că “Yemenul ocupă o poziție strategică vitală datorită locației sale pe partea de Sud-Vest a Peninsulei Arabice și de-a lungul malului Cornului Africii, adiacent la punctul de trecere de la Marea Roșie cunoscut sub numele de Bab al-Mandab și la culoarele maritime de transport care conectează Canalul Suez, în Nord spre Marea Arabiei și Oceanul Indian. Așa cum a demonstrat prin prezența sa în zona Canalului Panama și a Canalul Suez, China face o prioritate din a-și stabili puncte de sprijin în sau în apropierea punctelor comerciale de comunicare strategică de pe tot globul. Poziția adiacentă a Yemenului la Bab al-Mandab se potrivește cu acest model mai amplu de gândire strategică chineză.”⁴²⁶

Deși poate fi trasată o linie generală de evoluție în urma evenimentelor din de la Inceputul lunii martie, trebuie să luăm în considerare un alt aspect: situația economiei țării. Fiind cea mai săracă țară din lumea arabă, peste 54% din populație trăiește în sărăcie lucie, situația s-a înrăutățit în ultimele luni. Exporturile de petrol și gaze naturale, deși ne semnificative la nivel global, generează 63% din veniturile guvernului. Deficitul bugetar al Yemenului în 2014 a fost de 3,15 miliarde dolari, alarmant de aproape de scăderea rezervelor sale valutare care au totalizat doar 4,8 miliarde de dolari în octombrie 2014. Dar chiar și cu veniturile din exporturile de gaze naturale, Fondul Monetar Internațional estimează că Yemenul are nevoie de un preț de export al petrolului de aproximativ 215 dolari pe baril pentru a-și echilibra bugetul.⁴²⁷

După evenimentele recente companiile străine părăsesc Yemenul sau deja l-au părăsit din ianuarie, cum este cazul Occidental Petroleum Corp. (Houston), care a operat în Yemen timp de aproape treizeci de ani, în parte din cauza instabilității din țară, dar și pentru că houthii au câștigat controlul asupra Bab-el-Mandeb, strâmtoarea care se conectează Golful Aden la Marea Roșie, oferind o rută pentru petrolierele care se îndreaptă spre Canalul Suez.

Lăsând un spațiu gol în industrie și o mare nevoie de suport în țară, situația a fost evaluată rapid de către militanții houthi care controlează capitala Yemenului și care au înțeles importanța teritoriului și au început să caute noi contracte și aliați. Doi înalți funcționari houthi au relatat faptul că noua administrație a trimis delegații în Rusia pentru a căuta investiții în proiecte energetice, în Iran în căutare de unor surse de aprovizionare cu combustibil și o altă delegație intenționează să viziteze China.

Evoluții recente

La sfârșitul lunii martie 2015, situația din Yemen a devenit atât de periculoasă din punct de vedere saudit, încât au început (împreună cu alți aliați regionali și extra-regionali) *Operation Decisive Storm*. Potrivit Reuters, pe 25 martie 2015, “forțele miliției houthi și

http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/116479/ichaptersection_singledocument/55422549-7e42-47a0-8e51-fd998154c7dd/en/02.pdf.

⁴²⁶ Chris ZAMBELIS, *Burgeoning China-Yemen Ties Showcase Beijing's Middle East Strategy*, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://www.asianresearch.org/articles/2899.html>

⁴²⁷ *Yemen Report*, U.S. Energy Information Administration, accesat în Martie 11, 2015 la adresa de Internet <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=ym>

unități ale armatei aliate au pus stăpânire pe aeroportul Aden și o bază aeriană din apropiere, miercuri [25 martie], întarind poziția lor la marginea sudică a orașului yemenit după ce președintele Abd-Rabbu Mansour Hadi a fugit de la reședința sa pentru o locație mai sigură.”⁴²⁸ Cu regimul iranian susținând atât “grupări teroriste šiite cât și sunnite (conform departamentelor de Stat și Trezoreriei SUA finanțatori și planificatorii cheie al-Qaeda pot fi localizați și operează din Iran)”⁴²⁹, instabilitatea în regiune a crescut foarte mult. Ceea ce a fost un război tăcut până acum, a ieșit la suprafață când “Arabia Saudită a declarat că a trimis 100 de avioane de luptă pentru a lovi ținte în interiorul Yemenului, iar acum are 150.000 de trupe la frontiera.” Dar, conform aceleiași surse, Arabia Saudită este “susținută de alte nouă națiuni”, Egiptul, Iordania, Sudanul, Marocul, Pakistanul, Emiratele Arabe Unite, Qatarul și Kuweitul.

Potrivit *Time*, la 25 martie 2015, nave de război ale Arabiei Saudite și Egiptului au fost trimise la 27 martie în strâmtoarea Bab al-Mandab pentru a securiza strâmtoarea maritimă strategică cu scopul de a deschide calea pentru o posibilă operațiune la sol, au declarat oficiali militari egipteni.⁴³⁰

La 26 martie, potrivit *USA Today* “Statele Unite ale Americii, care au considerat regimul sunnit a lui Hadi un aliat critic în lupta împotriva terorismului, nu participă la loviturile aeriene. Dar Pentagonul a declarat că oferă asistență în comunicare, logistica și planificarea suportului.”⁴³¹ De asemenea, subliniem faptul că este posibil ca acest război să fie purtat cu arme americane, potrivit unui raport publicat în ianuarie de către Serviciul de Cercetare al Congresului. Raportul precizează clar că între octombrie 2010 și octombrie 2014, Washingtonul și Riadul au încheiat afaceri de armament de peste 90 de miliarde dolari.⁴³² De asemenea știm că atunci când au început cele mai recente atacuri Houthi, “haosul care a urmat a forțat 100 de consilieri americani să plece de pe baza aeriană la care operau dronele care căutau obiective al-Qaeda” și cel mai probabil ei “se vor regăsi în spatele elementelor celor 150.000 de trupe saudite de la frontiera Yemenului care așteaptă ordine de la Regele Salman, fotografiat în camera de război, înconjurat de generali”. Aceeași sursă deschisă spune: “Uniformele, care au un la fel cu modelul uniformelor de luptă de truda americane, spun multe: în primul rând, SUA este implicată în această luptă. ‘Realizăm o Celulă de Planificare Comună cu Arabia Saudită pentru a coordona armata americană și suportul de informații’, a spus Casa Albă într-un comunicat. Altă utilizare a uniformelor? Mesajul clar legat de cine luptă de fapt.”⁴³³

Operațiunile militare lansate de saudiți și unii dintre aliații lor împotriva Houthii se bucură până în prezent, de succes. Potrivit unor surse deschise “până la răsărit, mai mulți lideri seniori Houthi au fost deja țintiți și eliminați de Royal Saudi Air Force în timp ce a

⁴²⁸ Sami ABOUDI, *Allies of Yemen Houthis seize Aden airport, close in on president*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet

<http://www.reuters.com/article/2015/03/25/us-yemen-security-idUSKBN0ML0YC20150325>

⁴²⁹ I J. ABBAS, *Why 'Operation: Decisive Storm' Was Needed in Yemen*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet http://www.huffingtonpost.com/faisal-abbas/why-operation-decisive-st_b_6952894.html?

⁴³⁰ *Decisive Storm' targets Houthi camps in Sanaa*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/03/27/-Decisive-Storm-targets-Houthi-camps-in-Sanaa-.html>

⁴³¹ Jim MICHAELS, *Yemen fighting grows into regional conflict*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet <http://www.usatoday.com/story/news/world/2015/03/26/tikrity-shiite-iran-saudi-arabia-yemen/70505808/>

⁴³² Dan LAMOTHE, *How U.S. weapons will play a huge role in Saudi Arabia's war in Yemen*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet <http://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/03/26/how-u-s-weapons-will-play-a-large-role-in-saudi-arabias-war-in-yemen/>

⁴³³ Karl VICK, *Why the U.S. Is Fighting Beside Iran in Iraq and Against It in Yemen*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet <http://time.com/3759875/iran-fighting-yemen-iraq-us/>

preluat controlul complet a spațiului aerian yemenit⁴³⁴ iar acțiunile militare vor continua “atâta timp cât este necesar pentru a proteja guvernul yemenit”⁴³⁵.

Între timp, Rusia și Iranul au o poziție diferită: “Vorbind cu președintele iranian Hassan Rohani, Vladimir Putin a cerut ‘o încetare imediată a activităților militare’ în Yemen și sporirea eforturilor pentru a găsi o soluție pașnică la criza, a declarat Kremlinul într-o declarație joi.”⁴³⁶ Vorbind despre interesele Rusiei în regiune, ne bazăm de asemenea pe relatările surselor deschise care afirmă că “escaladarea unui conflict în Yemen ar putea afecta în mod negativ aprovizionarea cu petrol la nivel mondial, prețurile petrolului crescând cu mai mult de patru la sută, joi.”⁴³⁷ Purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe chinez, Hua Chunying, a declarat la 26 martie, că “partea chineză a observat că (Arabia Saudită a lansat lovituri aeriene împotriva Yemenului) și este profund îngrijorată de situația din Yemen, care se înrăutățește”, sperând că situația se va rezolva “prin dialoguri politice”⁴³⁸.

Concluzii

Rusia, o țara care extrage și exportă o cantitate mare de petrol, cu un PIB și un buget bazat pe prețul petrolului, precum și puternic îngrijorată de scăderea cu mai mult de 40% a prețurilor la petrol pe parcursul anului trecut, ar putea să evalueze situația din Yemen ca fiind o fereastră de oportunitate interesantă: orice conflict în apropierea rutelor comerciale maritime vitale în care operează țările exportatoare de petrol din Golful Persic ar putea fi exact ceea ce are nevoie Moscova pentru a rezolva - cel puțin parțial – problemele financiare din ce în ce mai dificile. În cazul în care evaluarea noastră este corectă, Moscova ar putea fi cu adevărat interesată în menținerea unui conflict deschis în zonă.

Din punct de vedere economic, putem să interpretăm evenimentele recente prin prisma competiției pentru piețele europene de petrol. Nu doar economia Rusiei aflată în dificultate va beneficia de pe urma creșterii prețului petrolului ci și cea a Statelor Unite ale Americii, deși, pe termen scurt, atât consumatorii europeni cât și cei americani vor fi afectați în mod negativ. Un alt indicator al nesiguranței geopolitice și în consecință și economice, este creșterea prețului aurului înregistrată odată cu începutul conflictului.

Fiind un pivot geopolitic în regiune, datorită poziției sale geografice și elementelor descrise în lucrare, evoluțiile viitoare din Yemen sunt foarte importante nu doar la nivel regional, dar și la nivelul global al relațiilor internaționale. Credem că este foarte improbabilă intervenția în Yemen să se oprească până când situația nu este rezolvată, cel puțin parțial, însă depinde de intervenția [recunoscută sau nu oficial] în conflict a celorlalte mari puteri extra-regionale.

⁴³⁴ Faisal J. ABBAS, *Why 'Operation: Decisive Storm' Was Needed in Yemen*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet http://www.huffingtonpost.com/faisal-abbas/why-operation-decisive-st_b_6952894.html?

⁴³⁵ Edward YERANIAN, *Egyptian, Saudi Vessels Approach Yemen Coast*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet <http://www.voanews.com/content/saudi-led-airstrikes-continue-for-second-day-in-yemen/2696496.html>

⁴³⁶ *Iran, Russia demand immediate halt to Saudi-led intervention in Yemen*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet <http://rt.com/news/244373-iran-yemen-saudi-airstrikes/>

⁴³⁷ *Iran, Russia demand immediate halt to Saudi-led intervention in Yemen*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet <http://rt.com/news/244373-iran-yemen-saudi-airstrikes/>

⁴³⁸ *China says deeply concerned about Yemen situation*, accesat în Martie 27, 2015 la adresa de Internet <http://www.reuters.com/article/2015/03/26/us-yemen-security-china-idUSKBN0MM0MB20150326>

BIBLIOGRAFIE:

1. Armin ROSEN, *The fall of Yemen's government is a huge problem for Saudi Arabia*, disponibil la adresa de Internet <http://www.businessinsider.com/the-fall-of-yemens-government-is-a-huge-problem-for-saudi-arabia-2015-2#ixzz3TtvOmOxD>, accesat în Martie 11, 2015
2. BREHONY, De Noel, *Yemen Divided: The Story of a Failed State in South Arabia*, London, I.B. Tauris, 2011.
3. Dan LAMOTHE, How U.S. weapons will play a huge role in Saudi Arabia's war in Yemen, disponibil la adresa de Internet
4. DIACONU, Florin, "Evolutions in Yemen and Some Central Elements of the Iranian Foreign Policy and Grand Strategy – 2009-2010" in *Impactul Evoluției Relațiilor Internaționale Asupra Mediului de Securitate*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010
5. Edward YERANIAN, *Egyptian, Saudi Vessels Approach Yemen Coast*, disponibil la adresa de Internet <http://www.voanews.com/content/saudi-led-airstrikes-continue-for-second-day-in-yemen/2696496.html>, accesat în Martie 27, 2015
6. El MALLAKH, Rafael, *The Economic Development of the Yemen Arab Republic*, Routledge, 2015, Ebook
7. Faisal J. ABBAS, *Why 'Operation: Decisive Storm' Was Needed in Yemen*, disponibil la adresa de Internet http://www.huffingtonpost.com/faisal-abbas/why-operation-decisive-st_b_6952894.html?, accesat în Martie 27, 2015
8. Frank GARDNER, *Saudi Arabia: Sandwiched by jihadists in Iraq and Yemen*, disponibil la adresa de Internet <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28133086>, accesat în Martie 11, 2015
9. Ginny HILL, *Cold War roots of Yemen conflict*, disponibil la adresa de Internet http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8261867.stm, accesat în Martie 11, 2015
10. <http://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/03/26/how-u-s-weapons-will-play-a-large-role-in-saudi-arabias-war-in-yemen/>, accesat în Martie 27, 2015
11. Jim MICHAELS, *Yemen fighting grows into regional conflict*, disponibil la adresa de Internet <http://www.usatoday.com/story/news/world/2015/03/26/tikrity-shiite-iran-saudi-arabia-yemen/70505808/>, accesat în Martie 27, 2015
12. JOHNSEN, Gregory D., *The Last Refuge*, London, W.W.Norten & Company, Ebook.
13. Karl VICK, *Why the U.S. Is Fighting Beside Iran in Iraq and Against It in Yemen*, disponibil la adresa de Internet <http://time.com/3759875/iran-fighting-yemen-iraq-us/>, accesat în Martie 27, 2015
14. Sami ABOUDI, *Allies of Yemen Houthis seize Aden airport, close in on president*, disponibil la adresa de Internet <http://www.reuters.com/article/2015/03/25/us-yemen-security-idUSKBN0ML0YC20150325>, accesat în Martie 27, 2015

RĂZBOI HIBRID, *LAWFARE*, RĂZBOI INFORMAȚIONAL. RĂZBOAIELE VIITORULUI

Dr. Iulian CHIFU

Conferențiar universitar, doctor este profesor asociat al SNSPA, președinte al Centrului de Prevenire a Conflictelor & Early Warning, București,
email: keafuyul@gmail.com

Rezumat: *Secolul 21 a debutat cu provocarea însăși a naturii relațiilor internaționale și cu amenințări majore la adresa securității. Totodată, a venit cu noi forme de conflict pe care ni le-au propus entități și state care utilizează noi tipuri de război. 4GW, războiul din generațiaa patra, reprezintă abordarea generală a noilor tipuri de conflicte, caracterizate de o neclaritate a liniilor dintre război și politică, combatanți și civili. Carl von Clausewitz a vorbit despre război ca fiind o continuare a politicii prin mijloace diferite¹, 4GW face trecerea concretă la această realitate, cu fuziunea între cele două principii, politica și războiul.*

În acest context, am asistat la apariția războiului hibrid, o combinație de război convențional, neregulat, economic, energetic, cibernetic, război identitar și proxy, combinate într-o formă complicată și instabilă, cu un război limitat, dar în același timp și fără limite, fără restricții, în sensul desfășurării capabilităților de toate tipurile, fără reguli: capabilități criminale cu economice și cele informaționale, propaganda și războiul neregulat prin intermediari, insurecție și terorism, toate în același teatru, unde, potrivit abordării realiste a lui Machiavelli, tous les coups sont bons!

Războiul hibrid ridică, de asemenea, întrebări legate de regulile de angajare, de legile războiului și de drepturile combatanților pe câmpul de luptă. Bineînțeles, acestea nu sunt actualizate la noua formă a războiului, dimpotrivă, utilizarea de soldați neînregistrați, neasumați și intervenția așa numiților „omuleți verzi”, au introdus instrumentele pentru utilizarea lacunelor din legislația internațională, o poziție care facilitează, totodată, evitarea asumării responsabilităților. Acesta este noul tip de război, războiul legal/juridic sau lawfare, care presupune specularea legislației internaționale cu scopul de a profita de capabilitățile și poziția dominantă deținute pentru propriile avantaje naționale.

Nu în ultimul rând, războiul informațional este o componentă a războiului hibrid, prin care sunt create realități alternative false și răspândite prin utilizarea libertății cuvântului și comunicarea liberă a ideilor. Este vorba despre pervertirea realității și adevărului, răstălmăcindu-l, folosind o combinație de fapte, silogisme, sofisme, propagandă, interpretare și o mulțime de minciuni. Toate acestea sunt folosite pentru crearea unei realități alternative, care conduce percepția populației vizate spre un model pre-conceput de a vedea lucrurile, într-o combinație care utilizează în același timp, psyops, dezinformarea și propaganda.

Am realizat în prezentul articol această prezentare generală, o analiză inovatoare a conflictelor secolului 21 și am adus contribuții originale la dezbaterile privind războiul modern, evoluția acestor concepte și în special a modului în care acestea sunt aplicate în practică, pe teren, în lupta reală.

Cuvinte cheie: *război hibrid, lawfare, război limitat, război fără restricții, război informațional.*

¹Carl von Clausewitz, *Despre război*, Editura Antet, 2007.

1. Războiul de generația a patra, 4GW

La sfârșitul Războiului Rece, William Lind² lansa ideea unei periodizări a conflictelor de tip modern și a introdus termenul de „generații” pentru diferitele moduri de a face război. Acest tip de împărțire este propus în funcție de evoluția tacticilor de război și de tehnologia armamentului. Lind a prezentat dezvoltarea războiului în epoca modernă în trei generații distincte ale confruntării tradiționale inter-statale, cu armate mari și tactici diferite și a adăugat-o pe a patra.

În cazul acesteia era vorba despre o întoarcere la formele descentralizate de război, estomparea liniilor dintre război și politică, combatanți și civili ca urmare a pierderii de către statele naționale a cvasi-monopolului asupra forțelor combatante, revenind la modurile de conflict comune în perioada pre-modernă³.

Lind a acceptat, la acel moment, ideea că operațiunile de luptă organizate nu mai sunt rezervate statelor, care nu mai dețin monopolul violenței, că tehnologia extinsă la toate tipurile de arme este disponibilă pe piața neagră imediat ce orice armă este produsă și tactici inventive vin chiar din fuziunea luptătorilor tradiționali și a tehnologiei moderne.

Lucrarea a apărut în 2004. Unele caracteristici ale acestui război de generația a patra au reprezentat rezultatul a numeroase descoperiri în urma experiențelor de pe teren. În primul rând, principala diferență a războaielor din generația a patra față de cele anterioare este că noi discutăm, în primul rând, despre războinici (organizați) ad-hoc și despre *conflictul moral*. Motivele din spatele acestei evoluții provin din *globalizarea* puterii, a tehnologiei, accesului la echipamente și tactici sau, dacă vreți, *dintr-o integrare tehnologică a lumii*.

În același timp, pierderea monopolului asupra violenței de către statea venit împreună cu apariția conflictelor culturale, etnice și religioase, implicând grupuri mult mai puțin dotate cu echipament militar, dar mult mai inventive, creative în ceea ce privește utilizarea tehnologiei moderne aflate în mâinile lor, într-un mod în care nici creatorii acestei tehnologii, nici strategii sau chiar soldații din armatele regulate nu le-au folosit. Și dacă ne uităm la tactici, este vorba despre *subminarea punctelor tari ale inamicului din interior*, și nu evitarea lor. În același timp, este vorba, totodată, despre *exploatarea slăbiciunilor și vulnerabilităților inamicului* pe teren prin utilizarea tuturor mijloacelor la îndemână, fiind vorba despre operațiuni asimetrice, cu arme și tehnici care diferă în mod considerabil de cele ale oponentilor.⁴

4GW este despre *înfruntarea societăților* din interiorul statelor mai degrabă decât a armatele lor, lupta în *PsyOps* - operațiunile psihologice, incluzând tactici teroriste și activități insurgente dure, prin utilizarea extensivă a terorii împotriva civililor societății respective și, cu siguranță, prin *utilizarea punctele forte ale inamicului împotriva lui însuși*, precum valorificarea inerției sistemelor de luare a deciziilor ale statului, sau capacitatea redusă de mișcare pe teren, dificultăți în dislocarea de trupe și manevrarea în zonele urbane și mediile populate, nivelul scăzut de flexibilitate și adaptare la războiul neregulat și la tacticile ce presupun utilizarea scuturilor umane.

Chiar dacă acest război de generația a patra nu este unul nou, unele schimbări la nivelul relațiilor internaționale și din mediul de securitate îl plasează clar în era post-Război Rece și chiar în cea post-9.11, unde terorismul a devenit mai vizibil și deține capacități mai

²William S. Lind, Colonel Keith Nightengale (USA), Căpitan John F. Schmitt (USMC), Colonel Joseph W. Sutton (USA), și Locotenent Colonel Gary I. Wilson (USMCR), *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, Marine Corps Gazette, octombrie 1989, pp. 22-26.

³*Idem*.

⁴4GW -- *FOURTH GENERATION WARFARE*, în *Global Guerrillas, Networked tribes, system disruption and the emerging bazaar of violence*. Un blog despre viitorul conflictului, sâmbătă, 08 mai 2004, http://globalguerrillas.typepad.com/globalguerrillas/2004/05/4gw_fourth_gene.html, accesat 15 martie, 14 pm.

mari de acțiune, contestând ordinea mondială și prevalența preeminența statului. Acestea includ:

- existența tehnologiilor moderne și integrarea economică permit operațiunile globale;
- declinul războiului purtat de statul național a forțat toate conflictele deschise spre categoria 4GW, mai ales atunci când este vorba despre *confruntarea unui inamic care deține capacități și resurse superioare*, într-o manieră asimetrică;
- emergența grupurilor viabile mici și *varietatea de motive/cauzece stau la baza conflictelor*, permit polarizarea pe diferite temeuri și accentuează complexitatea soluționării fiecărui motiv în apărte pentru care aceste grupuri luptă, la finalul operațiunilor;
- existența societăților democratice deschise și economiile oferă un spațiu cu suficiente *vulnerabilități*, inclusiv prezența „*inamicului în cetate*”, fără linie a frontului și fără limită în ceea ce privește regulile de angajare, implicând civili care devin peste noapte luptători, fiind suficient de versatili pentru a schimba această calitate de câteva ori pe zi;
- *noile tehnologii* sunt mai mult sau mai puțin disponibile la nivel global, iar aceasta duce la o eficiență sporită a micilor grupuri în luptele împotriva armatelor regulate sau împotriva unităților speciale de poliție, în spațiile aglomerate;
- accesul mass-mediei oferă o posibilitate de *manipulare* și promovare a propriei viziuni și a propriei percepții asupra evenimentelor și faptelor;
- rețelele internaționale și *social media* asigură în întreaga lume capacități de comunicare pentru *răspândirea inovațiilor în structurilor organizatorice, îmbunătățirea tehnologiei* și o mai bună capacitate pentru grupuri de a învăța, supraviețui și acționa în confruntare⁵.

În final, patru ar putea reprezenta *principiile de bază ale 4GW*⁶:

- misiunile și operațiunile sunt efectuate de *grupuri mici de luptători*, care acționează în tot spațiul unde se află inamicul sau unde acesta acționează, *în întreaga societate*;
- *flexibilitatea* și capacitatea de a lupta cu *un grad ridicat de autonomie*, fără să necesite logistică centralizată semnificativă; un nivel ridicat de **mobilitate** și spațiu pentru a se mișca și acționa;
- *capacitatea de manevrare* este mult mai importantă decât puterea de foc în confruntările moderne. Aceasta *asigură superioritatea pe teren*;
- *distrugerea inamicului din interior* și a centrelor sale de putere, gravitate și rezistență reprezintă obiectivele atacului și modul de a aborda lupta.

2. Războiul hibrid

Introducerea abordării teoretice a 4GW ne oferă posibilitatea de a identifica sursele de inspirație pentru conceptul de *război hibrid*. Am pus un astfel de accent pe acest concept și pe evoluțiile sale, inclusiv cele mai recente, având în vedere că acesta reprezintă sursa inspirației strategiilor și planificatorilor cu scopul de a crea *avantaje pentru grupuri și armate mici* care înfruntă mecanismele militare uriașe și cu puteri. Mai mult, în opinia noastră, acesta este modul în care viitoarele războaie vor evolua.

Este, de asemenea, importantă pentru analiză cercetarea exemplurilor pe teren, care au inspirat aceste evoluții. Acest lucru ne-ar putea ajuta în identificarea modului în care aceste abordări teoretice au evoluat, uneori natural, prin studiul empiric al *adaptării strategiilor la*

⁵Idem.

⁶Sergiu Medar, *Hybrid warfare in Ukraine*, CPCEW, în curs de publicare.

evoluția tacticilor și tehnologiilor și altele ne putem da seama că am asistat la punerea în practică, într-un mod planificat, a tipului de angajament militar *conceput în prealabil în laborator*.

Sursa primară a *războiului hibrid* este cartea chineză „Unrestricted War” a col. Qiao Liang și col. Wang Xiangsui, o carte lansată în 1999 de Editura PLA Literature and Arts⁷. Cartea tratează subiectul gândirii inovative și a găsirii unor modalități de a lupta cu orice adversari și capacități se află în fața ta.⁸ Așa a fost introdusă prima caracteristică a războiului hibrid: *un război fără reguli și restricții*. Nerestricționat și nelimitat în sensul particular al normelor în uz.

Ideea principală a autorilor chinezi a fost că *războiul nerestricționat* înseamnă multiple atacuri asupra sistemelor social, economic, politic ale inamicului, împreună cu *atacuri asimetrice*, în contextul *războiului militar neregulat*, planificat într-un anumit ritm și sincronitate, cu scopul de a atinge obiectivul de slăbirea adversarului. Războiul fără restricții „*ignoră și transcede limitele câmpului de luptă și ceea ce nu reprezintă câmpul de luptă, între ceea ce este și ceea ce nu este o armă, între personalul militar și civili, între actorii statali și nestatali*”⁹. Scopul este *asigurarea de șanse egale celei mai slabe părți la conflict*.

În situația în care conținutul conceptului îl regăsim acolo, utilizarea reală a termenului *de război hibrid* apare pentru prima dată în teza lui William J. Nemeth, *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare*.¹⁰ Teza lui Nemeth susține că țările sunt sub o amenințare provenită din violența *statelor aflate în descompunere*, a noilor entități instabile, caracterizate de un nivel ridicat de violență în interiorul acestor societăți, cu comunități anarhice unde normele și regulile tradiționale sunt amestecate cu legile, normele și constructele socio-politice moderne. Acesta, combinat cu tehnologia modernă, creează această *societate hibridă*. Rezultatul principal vine din faptul că această interferență a componentelor tradiționale și moderne duce la un tip special de *creativitate și inovarea societății pre-statale* în utilizarea tehnologiei moderne și a armelor, iar acest mod de gândire *crează surpriză* și tactici capabile să depășească diferența de putere dintre două armate.

Dar războiul hibrid este totodată și un *război limitat*, în sensul că părțile implicate aleg, într-o acceptare reciprocă, ca urmare a costurilor de imagine și de capital simbolic, să nu implice în această luptă toate capacitățile lor, ci doar o parte limitată a acestora, cu scopul de a-și soluționa conflictul. Lawrence Freedman a identificat caracteristicile războiului limitat la războiul hibrid.¹¹

Conceptul vine din vremea Războiului Rece și a Distrugerii Reciproce Asigurate (Mutual Assured Destruction – MAD), care a determinat SUA și URSS să își poată disputele prin *intermediari* și să evite să se poziționeze față în față pe câmpul de luptă, pentru a nu escalada situația și a ajunge la utilizarea armelor nucleare, evitând astfel distrugerea planetei. Freedman subliniază *caracteristicile războiului hibrid* care se încadrează în definiția

⁷Nu este disponibilă o traducere oficială a cărți, ci o mulțime de referințe și formate samizdat, precum și o traducere parțială a acesteia. Noi utilizăm ca referință James Perry, *Aerospace Power Journal*, vara 2000. Deținem și o variantă a traducerii incompletă.

⁸“Locul publicării și comentariile laudative privitor la carte din publicațiile oficiale au sugerat că Unrestricted Warfare s-a bucurat de sprijinul unor elemente din leadership-ul PLA. Presa occidentală a citat diferite pasaje senzaționale din carte și a descris-o în termeni care o apropie de o hiperbolă. Cartea nu a fost un plan pentru un „război murdar” împotriva Occidentului, ci un apel spre o gândire inovatoare privitor la viitorul război”, a afirmat James Perry.

⁹Steve Metz, *Strategic Horizons: In Ukraine, Russia Reveals Its Mastery of Unrestricted Warfare*, *World Politics Review*, 16 aprilie 2014.

¹⁰William J. Nemeth, *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare* (Monterrey CA: Naval Postgraduate School, iunie 2002), Teză pentru gradul de Master in Arts în domeniul National Security Affairs.

¹¹Lawrence Freedman, *Ukraine and the Art of Limited War*, „Survival”, vol. 56, nr. 6, decembrie 2014 –ianuarie 2015, pp. 7-38.

războiului limitat: *evitarea escaladării* peste un anumit prag, convenit direct sau neexplicit de către părți, pentru *evitarea unui război lung*, deci limitând operațiunile în timp, a *zonei de acoperire a operațiunilor* și evitând extinderea luptei dincolo de zona stabilită, *limitând, de asemenea, intensitatea luptei*.

Conceptul nu a fost construit pe un teren gol, din moment ce 4GW deja pregătea apariția războiului hibrid. Dacă conținutul conceptului a fost definit de militarii chinezi ca *război nerestricționat*, dacă numele i se datorează lui William Nemeth, dacă Lawrence Freedman a contribuit cu componenta de *război limitat* la rafinarea conceptului, *părinții conceptului de război hibrid*, așa cu îl cunoaștem acum, sunt James Mattis și Frank Hoffman¹² în 2005.

Esența definiției a rezultat din încercarea de a *gândi ca un inamic* al SUA și identificarea unor *soluții de nișă pentru a lupta împotriva unei superputeri*: combinații tehnologice moderne și tactici neobișnuite folosite de adversari cu scopul de a obține avantaje strategice¹³.

Deci războiul hibrid este în mod fundamental un *război asimetric neregulat*, potrivit lui Mathis și Hoffman, care utilizează instrumente precum tacticile teroriste și de gherilă, acțiuni criminale, operațiuni cibernetice, atacuri informaționale, într-o combinație planificată care ar putea fi în măsură să afecteze interesele de securitate ale statului vizat. Impactul acestuia urmărește să afecteze diferite *domenii, care sunt astfel transformate în unele strategice, precum cele privind operațiunile informaționale* realizate cu sprijinul mass-mediei favorabile. Obiectivul este *alterarea și transformarea voinței și sprijinului* pentru angajare în conflict, a statului țintă, populației sau conducătorilor săi.

Am propus propria noastră abordare a *conceptului de război hibrid*: o combinație de război convențional, asimetric, neregulat, economic, energetic, cibernetic, plus informațional, identitar și război prin intermediari, combinat, într-o formă foarte complicată și instabilă, cu un război limitat și, în același timp, cu unul fără restricții, în sensul de desfășurare a capabilităților de toate tipurile, fără respectarea niciunei reguli. Capabilități criminale cu cele economice, cele informaționale, propaganda și războiul neregulat prin intermediari, insurecția și terorismul, pot fi utilizate în același teatru pentru atingerea unui obiectiv specific, în conformitate cu abordarea realistă a lui Machiavelli, unde *tous les coups sont bons!*

Și cealaltă caracteristică introdusă de noi se referă la faptul că războiul hibrid nu este folosit numai de grupuri și armate mici, slabe, ci de toți actorii, chiar și de statele puternice, care au armate incredibil de bine pregătite, antrenate și dotate, care utilizează acest tip de angajament cu scopul de a disimula implicarea, evitând astfel costurile și, totodată, pentru a avea acces la negarea credibilă. Acest lucru înseamnă evitarea recunoașterii implicării propriilor sale forțe regulate și utilizarea forțelor speciale, a civililor sau militarilor obișnuiți în uniforme fără semne distinctive. Plecând de la acestea, am ajuns la cealaltă componentă a războiului hibrid, un mod distinct de planificare și ducere a conflictelor, războiul juridic sau *lawfare*.

3. Lawfare

Conceptul de *Legal Warfare* sau *lawfare*, a apărut pentru prima oară în 1975 în articolul “Whither Goeth the Law – Humanity or Barbarity” scris de John Carlson și Neville Yeomans cu referire la soluționarea pașnică a conflictelor.¹⁴ Chiar și deja menționata carte

¹²James N. Mattis & Frank Hoffman, *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, U.S. Naval Institute, Proceedings Magazine, noiembrie 2005 p. 2.

¹³*Ibidem*, p. 4.

¹⁴Harriette Hill, *Lawfare and the International Criminal Court: Questions and Answers*, ianuarie 14, 2008, United Nations Association of the United States of America, www.amicc.org.

“*Unrestricted Warfare*” a abordat acest concept, ca parte a războiului fără restricții. În aceste cazuri, *lawfare* a însemnat utilizarea legii și a proceselor juridice ca instrument de război, o strategie a utilizării (sau utilizării incorecte) a legii în loc de sau împreună cu strategiile militare tradiționale pentru atingerea obiectivelor militare.

În acest spațiu de dezbateri, *lawfare* devine „pozitiv” atunci când este vorba despre utilizarea legitimă a dreptului pentru atingerea obiectivelor militare, într-un mod care este în conformitate cu spiritul statului de drept. „*Lawfare negativ*” ar putea fi definit ca utilizarea abuzivă, necorespunzătoare a legii pentru atingerea obiectivelor militare, practica de a manipula procesele judiciare pentru a submina obiectivele militare ale altor state, utilizarea legii pentru a preveni sau împiedica o națiune sau un actor nestatal să efectueze în mod legitim operațiuni militare.¹⁵ De asemenea, mai putem vorbi și despre „*lawfare ofensiv*”, creat pentru a include eforturile de a interzice forțelor inamice accesul la sanctuare, de a submina abuzul lor în instanțe, precum și de a folosi atât instanțele externe cât și interne pentru un mai mare sprijin pentru strategia de securitate națională.¹⁶

Ideea de *lawfare* a fost pentru prima oară dezvoltată și folosită de colonelul Charles J. Dunlap, Jr.¹⁷, din cadrul Forțelor aeriene ale SUA, care l-a definit ca fiind „o strategie de a folosi – ori de a utiliza incorect – legea ca substitut pentru mijloacele militare tradiționale, cu scopul de a atinge un obiectiv operațional”. Acesta este mai degrabă un concept „neutr” și este destinat pentru a ajuta militarii din zonele de conflict în a evita orice consecințe juridice, și, de asemenea, pentru a argumenta faptul că planificarea oricărei operațiuni militare ar trebui să ia în considerare aspectele legale și *posibilitatea utilizării legii pentru sprijinirea legitimității* operațiunilor militare și speciale, precum și pentru a le bloca ori pentru a submina legitimitatea unei cauze, creând probleme privind polarizarea și susținerea publică pentru un război.

Evoluția *lawfare* ca și concept s-a mutat apoi mai mult spre utilizarea necorespunzătoare (abuzivă) a legii și folosirea proceselor cu scopul de a submina operațiunile militare sau legitimitatea lor. Nu este vorba despre apărarea legitimă a drepturilor omului, ci mai mult despre abuzuri.

În același timp, este vorba, despre atingerea unui obiectiv militar planificat prin mijloace legale, de către diferiți actori. În acest domeniu, putem menționa politicizarea și utilizarea mijloacelor legale interne, cu scopul de a submina obiectivele militare¹⁸ sau studii importante care tratează utilizarea abuzivă a temeiurilor juridice și a tratatelor de către unii actori, scopul fiind acomodarea ori încadrarea în interiorul cadrului juridic existent a acțiunilor, operațiunilor și războaiele lor, concepute pentru a atinge propriile lor interese și obiective militare.¹⁹

„*Uniunea Sovietică și Federația Rusă au practicat manipularea sau exploatarea sistemului juridic internațional pentru a completa obiectivele militare și politice, sau lawfare-*

¹⁵ *Idem*.

¹⁶ Colonel Mark W. Holzer, *Offensive Lawfare and the Current Conflict*, National Security Journal, Harvard Law School, aprilie 10, 2012.

¹⁷ General Maior Charles J. Dunlap, Jr., USAF, *Lawfare Today: A Perspective*, discurs prezentat la American Bar Association’s 17th Annual Review of the Field of National Security Law Conference, noiembrie 16, 2007, Yale Journal of International Affairs, iarna 2008. A se vedea și General Maior Charles J. Dunlap, Jr., *Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts*, Humanitarian Challenges in Military Intervention Conference, Carr Center for Human Rights Policy, Kennedy School of Government, Harvard University Washington, D.C., 29 noiembrie, 2001.

¹⁸ A se vedea discursul lui Brooke Goldstein, *International and Domestic Legal Recourses: Responding to Lawfare and the Goldstone Report*, la Fordham Law School on Lawfare & Combating the Goldstone Report, 27 aprilie, 2010.

¹⁹ Christi Scott Bartman, *Lawfare: Use of the Definition of Aggressive War by Soviet and Russian Governments*, Disertație pentru titlul de Doctor în Filosofie, Bowling Green State University, August 2009.

ul, prin (manipularea) definiției agresiunii și a războiului agresiv, din 1933 până în 1999”, a concluzionat Christi Scott Bartman²⁰ într-o astfel de teză, discutând aspectele agresiunii și intervenției, lecturile răstălmăcite, înțelegerile și interpretarea eronată a dreptului internațional în Uniunea Sovietică și în Rusia, cu scopul de a obține anumite temeuri legale și legitimitatea pentru operațiunile militare și pentru războaiele sale.

Grupul neo-conservator, numit “*The Lawfare Project*”²¹, a utilizat definiția *lawfare*-ului în sensul de „manipulare a folosirii dreptului internațional și a procedurilor legale pentru a formula revendicări împotriva statului, în special în domenii legate de securitatea națională”. Exemple de *lawfare* ar fi cazul în fața Curții Internaționale de Justiție cu privire la legalitatea barierei de securitate a Israelului, cazurile privind drepturile omului susținute de organizații care rezonează cu cauza palestiniană și litigii în sprijinul deținuților acuzați de terorism.²²

Consider că ultimele evoluții din Crimeea, Estul Ucrainei, sau cele privitoare la activitățile grupării Statul Islamic în Irak și Siria, construirea de către chinezi a insulelor artificiale și acțiunile din Marea Chinei de Sud și de Sud-Est, dezvoltarea tehnologiei și a spațiului cibernetic, toate contribuie la îmbogățirea acestui concept. Propunem, astfel, includerea în conceptul de *lawfare* a componentei legate de speculația și abuzul asupra lacunelor existente în Dreptul Internațional și lipsa legislației cu scopul de a utiliza instrumente militare pentru atingerea obiectivelor militare și strategice prin intermediul acestor mijloace. Aceasta include premeditarea și planificarea strategică pentru atingerea acestor obiective, nu reprezintă o acțiune aleatoare, nici una care doar speculează oportunitățile determinate de vulnerabilitățile țării vizate, vulnerabilități existente la un moment dat.

Bineînțeles, exemple sunt peste tot în jurul nostru: crearea noii forme a războiului, cu utilizarea soldaților fără semne distinctive și neasumați, intervenția așa-numiților „omuleți verzi” ca forță militară și ca instrument pentru evitarea responsabilității, atât pentru agresiune, cât și în ceea ce privește drepturile acestor soldați și al familiilor lor; specularea și utilizarea lacunelor din legislația internațională cu scopul de a profita de capacitățile tale și poziția dominantă pentru obținerea de avantaje naționale în războiul cibernetic și acțiunile agresive din spațiul energetic, întrucât acestea nu sunt sancționate încă de Dreptul internațional fiind agresiuni; crearea de insule artificiale pe mare cu scopul de a spori drepturile off-shore, precum crearea de noi fortificații strategice, inclusiv prin folosirea unor temeuri naturale și având la bază aspectul de dezvoltare naturală a acestor insule artificiale; nu în ultimul rând, cazul unui grup de aventurieri care doresc să înființeze, prin cumpărare sau prin luarea cu

²⁰*Ibidem*, p. 181.

²¹The Lawfare Project este o organizație cu sediul la New York, dedicată expunerii presupuselor abuzuri ale sistemului juridic internațional. *About Us*, The Lawfare Project (ultima dată vizitat în Dec. 16, 2010), <http://www.thelawfareproject.org/about>. Când de fac referiri la furtul termenului, Proiectul Lawfare este de obicei vinovatul principal. Proiectul Lawfare își definește scopul ca fiind analiza — *lawfare*-ului așa cum este utilizat (via sistemul legat occidental), la nivel național și internațional: (1) Evitați și pedeșii libertatea de exprimare cu privire la problemele de securitate națională și interes public, (2) Delegați suveranitatea statelor democratice, și (3) Descurajați și împiedicați abilitatea democrațiilor de a se apăra împotriva terorismului. Obiectivele principale ale Proiectului Lawfare sunt: (i) Atragerea atenției asupra fenomenului (și cazurilor specifice) de *lawfare*, asigurând că obiectul primește credibilitate și iminență îndreptățite, (ii) facilitarea (legal și nelegal) răspunsurilor la pervertirea și aplicarea greșită a legii internaționale și naționale privind drepturile omului, (iii) identificarea și mobilizarea resurselor umane și instituționale, și (iv) aduce de părți interesate și diverse împreună într-un forum comun pentru a discuta chestiuni legate de amenințare. Referințe: Michael Scharf & Elizabeth Andersen, *Is Lawfare worth defining? Report of the Cleveland Experts Meeting*, Septembrie, 11, 2010, p.2,

http://law.case.edu/journals/JIL/Documents/43_Lawfare_Report.pdf.

²²*What is Lawfare?*, Proiectul Lawfare, 16 decembrie 2010), <http://www.thelawfareproject.org>. citat de Michael Scharf & Elizabeth Andersen, *Is Lawfare...*

forța, și să dețină propriului stat, înființat pe teritoriul unor state slabe, pe teritorii unde statul în cauză are autoritate redusă iar armata sa este slabă și puțin pregătită.

4. Război informațional

O altă componentă a războiului hibrid este **războiul informațional**. Aici, dezbateră este mult mai complicată, deoarece definiția trebuie să fie nuanțată și adaptată printr-o familie de acțiuni, legitime, legale, precum și ilegite și profund ilegale.

Pe de o parte avem exprimarea drepturilor fundamentale ale omului care includ dreptul la opinie, gândire liberă și circulația liberă a ideilor, precum și principiile democratice ale libertății de exprimare. Apoi, avem utilizarea legală a comunicării și a relațiilor cu publicul, dar și imorala și ilegita polit-tehnologie și agit-propaganda²³. Nu în ultimul rând, în aceeași familie, putem găsi utilizarea ilegală a componentelor operațiunilor psihologice și războiul informațional.

Războiul informațional, potrivit propriei noastre definiții a conceptului, reprezintă crearea de realități alternative prin pervertirea adevărului pe baza datelor, faptelor și argumentelor concrete și răstălmăcirea lui prin utilizarea unei combinații de fapte, silogisme, sofisme, propagandă, interpretare forțată și o multitudine de minciuni. Realitatea alternativă pervertește percepția unei populații vizate, într-o combinație de operațiuni psihologice-psyops, alături de dezinformare și propagandă, utilizând convingeri fundamentale, sentimente și imagini cu impact, cu scopul de a duce publicul țintă spre o percepție pre-definită. Și, în final, întrucât publicul are deja o opinie, percepția sa a luat locul realității²⁴ și, indiferent ce argument sau dovadă a adevărului ar fi prezentate, acestea ar trebui să înfrunte acest blocaj al percepției deja formate.

Într-o lume în care informațiile circulă rapid către un număr mare de oameni, în timp real, prin intermediul televiziunii, internetului și a *social media*, percepția asupra unui anumit eveniment este ușor de format, de deraiat, de alterat și impus. Prezentarea ulterioară a adevărului, va duce la o schimbare minimă de opinie la scară largă din cauza lipsei gândirii critice la nivelul majorității populației, a abordării conservatoare în asumarea recunoașterii propriei greșeli, la nivelul populației largi, și a ușurinței utilizării explicației deja interiorizate de către o persoană obișnuită, mai ales aflată într-o comunitate care a dezvoltat un conformism și are propria descriere, percepție și propriul „adevăr”.

Concluzii

Din evaluarea multiplelor dezvoltări și definiții dar și a evoluțiilor contemporane ale războiului hibrid, am raționalizat și adus la zi propriile definiții ale diferitelor categorii de conflicte. De reținut că ele sunt componente ale războiului hibrid, dar sunt totodată instrumente distincte. De asemenea, nu tot ceea ce e într-un teatru și toate dezvoltările ce concură la atingerea obiectivelor unui război hibrid îi sunt componente, îi aparțin, ci doar cele care sunt direct coordonate, așezate secvențial și determinate planificat de către un conducător unic al acestui război.

În dezvoltările prezentate am folosit evoluțiile ISIL din Irak și Siria, dar și evoluțiile distincte din Crimeea și respectiv Estul Ucrainei. Conceptul în varianta sa modernă are 10 ani, dar el se dezvoltă în măsură în care reușim teoretizarea evoluțiilor de pe teren a formelor de manifestare. Cred că acesta e noul tip de război al viitorului pe care ni-l propune începutul secolului 21.

²³Greg Simons, *Mass media and Modern Warfare*, Ashgate, 2010.

²⁴Eric Stern, *Crisis decision making. A cognitive institutional approach*, Dept. of Political Science, University of Stockholm, 1999.

BIBLIOGRAFIE:

1. *4GW - FOURTH GENERATION WARFARE*, în Global Guerrillas, Networked tribes, system disruption and the emerging bazaar of violence. Un blog despre viitorul conflictului, sâmbătă, 08 mai 2004, http://globalguerrillas.typepad.com/globalguerrillas/2004/05/4gw_fourth_gene.html;
2. Bartman Christi Scott, *Lawfare: Use of the Definition of Aggressive War by Soviet and Russian Governments*, Disertație pentru titlul de Doctor în Filosofie, Bowling Green State University, August 2009;
3. Clausewitz von Carl, *Despre război*, Editura Antet, 2007;
4. Colonel Holzer W. Mark, *Offensive Lawfare and the Current Conflict*, National Security Journal, Harvard Law School, aprilie 10, 2012;
5. Freedman Lawrence, *Ukraine and the Art of Limited War*, „Survival”, vol. 56, nr. 6, decembrie 2014 – ianuarie 2015;
6. General Maior Dunlap J. Charles, Jr., *Law and Military Interventions: Preserving Humanitarian Values in 21st Conflicts*, Humanitarian Challenges in Military Intervention Conference, Carr Center for Human Rights Policy, Kennedy School of Government, Harvard University Washington, D.C., 29 noiembrie, 2001;
7. General Maior Dunlap J. Charles, Jr., USAF, *Lawfare Today: A Perspective*, discurs prezentat la American Bar Association's 17th Annual Review of the Field of National Security Law Conference, noiembrie 16, 2007, Yale Journal of International Affairs, iarna 2008;
8. Goldstein Brooke, *International and Domestic Legal Recourses: Responding to Lawfare and the Goldstone Report*, la Fordham Law School on Lawfare & Combating the Goldstone Report, 27 aprilie, 2010;
9. Hill Harriette, *Lawfare and the International Criminal Court: Questions and Answers*, ianuarie 14, 2008, United Nations Association of the United States of America, www.amicc.org;
10. Lind S. William, Colonel Nightengale Keith (USA), Căpitan Schmitt F. John (USMC), Colonel Sutton W. Joseph (USA), și Locotenent Colonel Wilson I. Gary (USMCR), *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*, Marine Corps Gazette, octombrie 1989;
11. Mattis N. James & Hoffman Frank, *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, U.S. Naval Institute, Proceedings Magazine, noiembrie 2005;
12. Medar Sergiu, *Hybrid warfare in Ukraine*, CPCEW, în curs de publicare;
13. Metz Steve, Strategic Horizons: In Ukraine, Russia Reveals Its Mastery of Unrestricted Warfare, World Politics Review, 16 aprilie 2014;
14. Nemeth J. William, *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare* (Monterrey CA: Naval Postgraduate School, iunie 2002), Teză pentru gradul de Master in Arts în domeniul National Security Affairs;
15. Perry James, *Aerospace Power Journal*, vara 2000;
16. Scharf Michael & Andersen Elizabeth, *Is Lawfare worth defining? Report of the Cleveland Experts Meeting*, Septembrie, 11, 2010, http://law.case.edu/journals/JIL/Documents/43_Lawfare_Report.pdf;
17. Simons Greg, *Mass media and Modern Warfare*, Ashgate, 2010;
18. Stern Eric, *Crisis decision making. A cognitive institutional approach*, Dept. of Political Science, University of Stockholm, 1999;
19. *That is Lawfare?*, Proiectul Lawfare, 16 decembrie 2010), <http://www.thelawfareproject.org>. citat de Scharf Michael & Andersen Elizabeth, , *Is Lawfare worth defining?*

CONSIDERAȚII PRIVIND RĂZBOIUL HIBRID

Cornel Traian SCURT

Colonel, Ministerul Apărării Naționale, Bistrița, România
c_scurt@yahoo.com

Raluca LUȚAI

Doctorand, Universitatea „Babeș Bolyai”, ClujNapoca,
raluca_lutai@yahoo.com

Rezumat: *Conflictele secolului XXI capătă caracteristici unice, care vizează întregul spectru al acțiunii sociale: economice, identitare, religioase, sociale, militare pot consta în special în mișcări masive de refugiați, terorism sau criminalitate transfrontalieră organizată, acțiuni subversive de natură diferită. Războiul hibrid, prin fuziunea capacităților, convenționale și neregulate, letale și non letale cu elemente de criminalitate organizată are ca principal scop obținerea unui avantaj decisiv asupra oponentilor. Înțelegerea mediului în care se desfășoară conflictul hibrid presupune o abordare multifactorială care să includă atât aspectele clasice, de analiză a factorilor situației cât și a factorilor societali cum sunt cultura, religia, situația și satisfacția populației.*

Aplicarea rezultatelor cunoașterii, valorificarea potențialului uman, abordarea cuprinzătoare, interagenții, valorificarea produselor de intelligence și nu în ultimul rând educarea și instruirea pluridisciplinară trebuie să constituie priorități în abordarea specifică a războiului hibrid

Cuvinte cheie: *război hibrid, amenințare hibridă, confruntare hibridă, terorism, criminalitate,*

Introducere

Războiul, ca realitate obiectivă, care face parte din viața oamenilor, și mai ales a comunităților umane, trebuie cunoscut și înțeles ca realitate a existenței umane. Decalajele economice, lărgirea discrepanțelor și împărțirea populației în zone cu niveluri de trai diferite au devenit potențiale generatoare de tensiuni și conflicte. În acest context versatil, incert, complex și ambiguu, definirea fizionomiei viitoarelor războaie a devenit o preocupare aproape febrilă. Așa cum Toffler sublinia, „logica, deducția, epistemologia – pe scurt, activitatea cerebrală, omenească și a mașinilor – reprezintă premisa actuală a puterii militare”.¹ Fizionomia conflictelor relevă așadar, cu pregnanță, necesitatea perfecționării continue a fundamentării teoretice și practicii asociate, a abordărilor metodelor și mijloacelor de ducere a acțiunilor.

În prezent, dar mai ales în perspectivă, lărgirea spectrului amenințărilor, diversificarea tipologiei conflictelor și crizelor generează provocări multiple care necesită reacții multidimensionale bazate pe adaptabilitate, diversitate, complementaritate și coerență atât pe plan intern, cât și internațional. Analizii de securitate au admis confuzia liniilor dintre modele de război. Conflictele de mâine nu vor fi ușor de categorisit în simple clasificări convenționale sau neregulate. Forțe convenționale și neregulate, combatanți și non-comatanți și chiar dimensiunile fizice/chinetice și virtuale ale conflictului sunt confuze. Astfel, trebuie să

¹ Alvin Toffler, Puterea în mișcare, Editura Antet, București, 1995, p. 25.

admitem că viitorul nu prevestește o suită de provocări distincte, cu alternativa metodelor diferite utilizate, ci convergența în războaie multimod sau hibrid.

Pornind de la aserțiunea lui Clausewitz, care spunea că războiul este „*mai mult decât un cameleon*”, care se adaptează continuu în caracter, în fiecare moment, ne propunem să aducem în atenție, războiul hibrid, ca formă a războiului viitorului și modalitățile acestuia de manifestare.

Concepte precum războaie de a patra generație sau războaiele combinate au fost predominante în literatură de specialitate în ultima perioadă. Conflictele curente privite ca „*noi războaie*”, au caracteristici unice, care vizează întregul spectru al acțiunii sociale: economice, identitare, religioase, sociale, militare pot consta în special în mișcări masive de refugiați, terorism sau criminalitate transfrontalieră organizată, acțiuni subversive de natură diferită și constituie tot atâtea provocări pentru analiștii politico-militari.

Războiul secolului XXI va fi unul hibrid, prin care se vor proiecta toate elementele puterii naționale, de-a lungul unor acțiuni continue complexe, materializat printr-o mare varietate de activități militare și nemilitare, resurse de toate tipurile, structurate și întrebunțate pentru a maximiza utilizarea persuasivă a influenței politice și economice, astfel încât să se influențeze pozitiv situația generală a statelor. Acesta include capacități de informații, armamente neconvenționale (inclusiv neletale), unități de sprijin și echipamente de luptă, disponibile pentru întrebunțare imediată, în cazurile în care elementele adverse regulate, neregulate (insurgenți, teroriști), sau alți actori nonstatali depășesc un anumit prag de ostilitate și devin o amenințare directă².

1. Considerații generale: definire. caracteristici principale

Sintagma „*război hibrid*” e un concept care nu are o definiție unanim acceptată, însă subscrisă legităților războiului și se explică în mod deosebit prin „*legea flexibilității și interdependențelor active*”, evidențiind caracterul complex al războiului sub diferitele lui forme de exprimare, de la cel informațional la cel economic, de la amenințările cu folosirea forței la agresiuni mediatice și psihologice, de la insurgențe și gherilă la confruntarea armată propriu zisă.

Dezvoltarea tehnologică îndeamnă domeniile politic, economic, militar, cultural diplomatic și religios să se combine unul cu altul. Punctele de conexiune sunt gata, iar trendul de unificare a diferitelor domenii este foarte clar. Toate aceste lucruri sunt interpretate învechit de ideea limitării războiului la domeniul militar și folosind numărul victimelor războiului ca măsură a intensității războiului.³

Războiul hibrid încorporează o plajă de moduri diferite de război incluzând capacități convenționale, tactici, tehnici și proceduri neregulate, acte teroriste incluzând violența confuză și coercitivă, precum și activități criminale.⁴

În opinia altor autori, războiul hibrid reprezintă „o combinație de conflicte armate simetrice și asimetrice, în cadrul cărora forțele de intervenție desfășoară operații militare tradiționale împotriva unor forțe militare și ținte inamice, în timp ce acționează simultan și decisiv pentru a obține controlul populației indigene din zona de operații, prin operații de stabilitate”⁵.

²Colonel Margaret S. Bond, United States Army Reserve, *Hybrid War: A New Paradigm for Stability Operations in Failing States*, Strategy Research Project, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Carlisle - PA, 30 March 2007, p. 4.

³James N. Mattis & Frank Hoffman, *op.cit.*, p. 2.

⁴James N. Mattis & Frank Hoffman, *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, U.S. Naval Institute, Proceedings Magazine, November 2005, p. 2.

⁵Colonel John J. McCuen, USA, Retired, *Hybrid Wars*, Military Review, March-April 2008, United States Army

Războiul hibrid, în opinia noastră, presupune o angajare complexă într-o confruntare, nedeclarată de către state sau alți actori, unde, cel care generează agresiunea urmărește obținerea unor efecte sinergice prin exploatarea combinată a slăbiciunilor societale (tensiuni etnice, instituții slabe și corupte, dependența economică/energetică etc.) cu cele militare, dar acestea din urmă nefiind asumate în mod explicit. Efectele propuse pot fi atinse la toate nivelele războiului.

Din această perspectivă putem aprecia că „*războiul hibrid*” are caracteristici multidimensionale care presupun:

- *dimensiunea politică* – rezultată din diversitatea intereselor, din fixarea obiectivelor politice generale sau secvențiale precum și din exploatarea slăbiciunilor politice ale statului țintă. Sublinierea impactului coeziunii politice a unuia sau altuia dintre actori a fost un aspect fundamental al criteriului lui Clausewitz, dar ideea îndeplinirii în mod indirect mai degrabă decât calea forțelor militare din teren ale adversarului subliniază caracterul multimodal în creșterea conflictului. Asistăm, de asemenea, la creșterea rolului actorilor neconvenționali care pot opera dincolo de controlul statal, eludând frontierele, normele și acordurile internaționale.⁶ O parte dintre aceștia aparțin rețelelor teroriste globale, iar altă parte cooperează cu elemente criminale pentru destabilizarea unor anumite zone;

- *dimensiunea economică* – rezultată din utilizarea mijloacelor economice, în special a resurselor ca armă în confruntarea hibridă. Un stat dependent economic de potențiali inamici, măcinat de corupție, ușor de penetrat la nivelul deciziei strategice, poate constitui o potențială țintă în războiul hibrid;

- *dimensiunea etnico-culturală*, ce derivă din abilitatea de a exploata tensiunile etnico-culturale din statul țintă, care să conducă la acțiuni centrifuge și crearea așa numiților „*cai troieni*”;

- *dimensiunea diplomatică* - vizează abilitatea și capacitatea de a crea și dezvolta prin mijloace diplomatice un mediu favorabil discreditării statului țintă;

- *dimensiunea tehnologică* - include capabilități de combinare de înaltă tehnologie, precum arme anti-satelit și război cibernetic direcționat împotriva țintelor;

- *dimensiunea informațional-mediatică* – vizează abilitatea agresorului de exercitare a influenței asupra populației. În relație directă cu acest aspect trebuie avute în vedere influențarea voinței populației inamicului și prin izolarea temporară a populației proprii, în scopul de a reduce posibilitățile de influențare. Un stat slab poate constitui ținta predilectă a unui război hibrid, exploatându-se nemulțumirea cetățenilor față de stat. Confruntarea hibridă este „o înclăștare dincolo de elementele fizice ale conflictului, în care manipularea mass-media, întrebuintarea Internetului și integrarea operațiilor informaționale cu programele strategice de comunicare sunt la fel de importante ca sistemele de armament de pe câmpul de luptă”⁷;

- *dimensiunea strategică*, implică necesitatea unor acțiuni complexe, pregătite din timp, diversificate și actualizate permanent care să aibă ca finalitate dominarea potențialului adversar. Oponenții hibridi, caută victoria prin fuziunea tacticilor neregulate și prin mijloacele cele mai letale cu putință, în scopul de a ataca și de a obține obiectivele politice.

- *dimensiunea operațională* - războaiele hibride combină letalitatea conflictului cu mijloacele războiului neregulat. În astfel de conflicte, adversarii vor explora accesul la capabilități militare incluzând sisteme de comandă și alte sisteme letale moderne, la fel ca și

Combined Arms Center, Fort Leavenworth, Kansas, pp. 107 - 108.

⁶Colonel Steven C. Williamson, *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, March 2009, p. 15.

⁷U.S. Joint Forces Command, *The Joint Operating Environment: Challenges and Implications for the Future Joint Force* (Norfolk, VA, November 2008), p. 39.

promovarea prelungirii insurgenței care presupune ambuscade, IED și asasinări.⁸Spre deosebire de războaiele combinate, scopul abordării hibride nu este de a determina regresia forței adversarului prin faze operaționale și nici să sprijine apariția unei forțe convenționale pentru câmpul de luptă decisiv. Componenta distructivă a războaielor hibride nu vine din tehnologia revoluționară ci din criminalitate. Activitatea criminală este folosită pentru a susține forța hibridă sau pentru a favoriza dezordinea națiunii țintă. Scopul poate include conflicte prelungite cu seturi de capacități de forțe confuze pentru a contracara rezistența sau apărarea guvernului convențional orientat⁹.

- În esență, războiul hibrid materializează o combinație de capacități convenționale și neregulate, letale și neletale care asigură obținerea unui avantaj decisiv asupra oponentilor, căruii îi sunt proprii, în opinia noastră, următoarele *principii*:

- *Principiul dominanței politice*, care presupune că deciziile militare de la toate eşaloanele se iau pe baza deciziilor politice iar comandanții trebuie să gasească modalitățile de acțiune care să sprijine acele obiective în concordanță cu normativele legale interne sau/și internaționale;

- *Principiul omnidirecționalității*, presupune o abordare a multiplă a spațiului de confruntare, atât din perspectivă tradițională terestru, aerian, maritim, informațional, cibernetic cât și din perspectiva spațiului cunoașterii. Politica, economia, cultura, morala pot deveni reale spații de confruntare. La elaborarea planurilor de acțiune și angajarea forțelor trebuie avute în vedere toate resursele care pot fi mobilizate.

- *Principiul unității de efort* vizează sincronizare, cooperare și acțiuni integrate interagenții. Liderii militari trebuie să armonizeze acțiunile lor cu a altor structuri guvernamentale sau nonguvernamentale care acționează în zona de conflict. Obligă comandanții să gasească soluții pentru puzzlele multiplele spații de confruntare, din domenii diferite, având în considerare dimensiunea temporală a confruntării, ceea ce presupune abilitatea de a conduce acțiunile în aceeași perioadă de timp dar în medii de confruntare diferite.

- *Principiul asimetriei* Dacă asimetria a fost cercetată în termeni operaționali, în cadrul dimensiunilor militare tradiționale, principiul asimetriei în cazul războiului hibrid vizează obținerea victoriei dincolo de spațiul de confruntare, inclusiv prin punerea liderilor militari în dificultatea de a înțelege scopul și natura unui astfel de război, în abordarea greșită a instruirii forțelor și elaborarea planurilor de acțiune.

- *Principiul adaptabilității* – capacitatea de adaptare structurală și acțională, de dezvoltare a noi tehnici, tactici și proceduri pentru abordarea eficientă a situațiilor concrete apărute. Inflexibilitatea, coroborată cu rețineri privind schimbul eficient de informații, este marea vulnerabilitate în conflictul hibrid, pentru că nu se înțelege importanța fiecărei organizații, se neglijează cooperarea și implicit se face risipă de efort și resurse, iar rezultate vor întârzia să apară.

- *Principiul perseverenței*, vizează obiectivele pe termen lung, în detrimentul unor succese pe termen scurt. Conflictul hibrid nu prezintă un debut clar și nici o stare finală marcată de acțiuni decisive

- *Principiul legalității* derivă din dorința părților implicate în conflict (guvern, grup, agenție) de a impune propriile decizii

- Putem afirma că înțelegerea mediului în care se desfășoară conflictul hibrid presupune o abordare multifactorială care să includă atât aspectele clasice, de analiză a factorilor situației cât și a factorilor societali cum sunt cultura, religia, situația și satisfacția

⁸Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington – Virginia, December, 2007, p. 27.

⁹Christopher O. Bowers, *Identifying Emerging Hybrid Adversaries*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle-PA, *Parameters*, Spring 2012, p 40 - 41.

populației. Așa cum subliniază specialiștii americani „*Conflictele armate încep să reflecte o mixtură de modele – convenționale și neconvenționale – în timp ce mulți combatanți angajează simultan puncte de asalt moderne, macete preistorice și telefoane celulare moderne în operațiunile lor*”¹⁰.

- Înțelegerea amenințărilor de tip hibrid, în forma lor evazivă, fluidă, trebuie să constituie o preocupare constantă a liderilor militari, atât din perspectiva elaborării planurilor operaționale cât și din perspectiva conducerii acțiunilor forțelor.

2. Necesitatea cunoașterii. Posibile variante de acțiune

Posibilitatea izbucnirii unui nou război convențional, deși redusă, nu trebuie exclusă în totalitate. Războiul hibrid nu va înlocui formele convenționale ale războiului ci vom asista la o combinație a diferitelor forme ale acestora, forma hibridă este dată tocmai de faptul că el, „*este generat de fuziunea amenințărilor și dus prin fuziunea capacităților, apărând astfel convergența oponentilor, metodelor și mijloacelor, în vederea îndeplinirii scopurilor politice ale beligeranților*”¹¹, ceea ce, în opinia noastră presupune în primul rând, cunoașterea acestuia.

Cunoașterea ca acțiune umană constă în „*capacitatea de a înțelege realitatea prezentă, pe baza unor informații, percepții și a unor evaluări, precum și capacitatea de a sprijini acțiuni pentru a putea modela realități viitoare*”¹². Managementul modern, indiferent la ce nivel se exercită, este bazat în primul rând pe cunoaștere, acesta trebuie să schimbe incertitudinea în risc, să gestioneze posibilitățile și să reducă hazardul¹³. Din aceste motive considerăm că, abordarea schimbărilor din mediul operațional trebuie fundamentată pe cunoaștere care să ducă la acțiune utilă. Gestionarea noilor tipuri de conflicte presupun pregătire multidimensională. Militarii, așa cum spunea Toffler, „*pot primi lecții în toate domeniile, de la mânărea armelor necunoscute până la sensibilitatea inter-culturală*”¹⁴.

Succesul acțiunilor în războiul hibrid depinde de aplicarea rezultatelor cunoașterii, specializate atât de procesul de planificare și organizare, dar mai ales de procesul de execuție.

Fără a ne propune a fi exhaustivi dorim să supunem atenției câteva posibile căi de acțiune pentru gestionarea problematicii conflictului hibrid:

Educarea și instruirea pluridisciplinară- Mediul dinamic și ambiguu, determinat de operațiile hibride pune preț pe leadershipul de la toate nivelurile. Așa cum sublinia amiralul Michael Mullen, schimbările de educație instituțională cerute într-o eră marcată de conflicte, include determinarea diferitelor metode specifice de antrenare, educare și de promovare, diferite de cele care s-au manifestat în trecut¹⁵.

Există în acest sens imperative atât de conduită, cât și morale care pot fi predominante chiar singulare în operațiile hibrid. Este necesar ca liderii militari să dețină competențe pentru o gamă variată de sarcini, să se acomodeze rapid din punct de vedere cognitiv și emoțional la provocările neașteptate, să-și însușească competențe în contexte noi de acțiune și să asigure suportul moral pentru subordonați, pe măsură ce aceștia desfășoară diverse acțiuni în acest mediu complex¹⁶.

¹⁰Frank G. Hoffman, *op cit.*, p. 33.

¹¹*Idem*, p. 7.

¹²George Cristian Maior (coordonator), *Despre Inteligență*, Editura RAO, București 2014, p.10

¹³*Idem*, *op.cit.*, p. 8.

¹⁴Alvin și Heidi Toffler, *Război și anti-război – supraviețuirea în zorii secolului XXI*, Editura Antet, 1995, p. 86.

¹⁵Allison Abbe, Stanley N. Halpin, *The cultural imperative for professional military education and leader development*, in *Parameters* winter 2009, USArmy War College, p. 24.

¹⁶FM 6-22, *Army Leadership, competent, confident and agile*, Departamentul de Armă, USA, 2006, Chapter I

Abordarea interagenției presupune realizarea unui efort conjugat bazat pe strategii bine definite care să stabilească roluri și responsabilități congruente în acțiunile interagenției, atât la nivel guvernamental cât și nonguvernamental. Agențiile, fie ele guvernamentale sau nonguvernamentale, tind să-și governeze activitatea independent, renunțând de foarte multe ori la consilierea militară, din motive variate și prin acest gest, angrenând reluarea procesului de planificare. Aceste motive sunt necesare de identificat, de stabilit care este impactul lor asupra acțiunii și nu în ultimă instanță, trebuie negociate în asemenea măsură încât să se reducă atât ca număr, dar mai ales ca efecte asupra acțiunii¹⁷. Această strategie ar trebui ca ulterior să formeze baza pentru planurile civile și militare mult mai detaliate care să ducă la operaționalizarea ei. Agențiile civile trebuie consultate încă de la începutul dezvoltării planurilor militare și civile și invers¹⁸.

Valorificarea produselor de intelligence. Intelligence-ul este principala formă prin care se asigură un input decizional pentru managementul riscului, decelarea provocărilor și amenințărilor, precum și pentru valorificarea oportunităților.¹⁹ Acesta presupune abordarea integrată a aspectelor politice, economice, culturale, societale, oferind o înțelegere cuprinzătoare a situației, în context istoric, civilizațional și de etnicitate. Implicarea comunității de intelligence este în opinia noastră esențială în gestionarea problematicii războiului hibrid.

Conștientizarea culturală constituie de asemenea un factor important pentru lideri. Ei trebuie să studieze în mare parte toate aspectele legate de cultura locală și să își stabilească cerințe în asimilarea detaliilor noului mediu în care desfășoară operații.

În diferite contexte culturale, liderii eficienți se adaptează noilor situații, realizând că acțiunile lor pot fi interpretate diferit în contexte culturale diferite. Ca și celelalte competențe, conștientizarea culturală cere auto-cunoaștere, auto-învățare și adaptabilitate. Abordând domeniul cultural, o definiție comprehensivă vom găsi la Micheline Rey care susține faptul că "Cine spune intercultural, spune în mod necesar, plecând de la sensul plinar al prefixului inter: interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă. Spune, de asemenea, dând deplinul sens termenului cultură: recunoașterea valorilor, a modurilor de viață, a reprezentărilor simbolice la care se raportează ființele umane, indivizi sau societăți."²⁰

Pentru a realiza aceste cerințe este necesar ca liderii să aibă formate bazele cunoașterii și învățării culturale încă din timpul în care sunt studenți militari.

Cultura organizațională Războiul hibrid ridică o mare provocare organizațională în fața militarilor. Simultan cu necesitatea desfășurării multiplelor misiuni ei vor trebui să lucreze și în cadrul structurilor civil – militare și pentru protecția și controlul necombatantilor, în special în orașele mari. Cooperarea civil – militară are un rol important, datorită necesității obținerii resurselor locale și desfășurării acțiunilor într-un cadru internațional legal. Condițiile și presiunile politice impun necesitatea cooperării între civili și militari, pe un palier extrem de divers. De aceea apreciem necesară începerea unor programe de instruire experimentale care să fie focusate pe înțelegerea designului operațional al operațiilor hibride.

Modelarea organizațională, din perspectiva sistemelor adaptative complexe²¹, în care rolurile și funcțiile sunt ajustabile în timp, interferând sau discreminându-se în context. Acest model caracterizează entitățile capabile să învețe și să se adapteze continuu la presiunile

¹⁷Aall, Pamela, Miltenberger, Daniel, Weiss, Thomas, *Guide to IGOs, NGOs and the Military in peace and relief operations*, US Institute of Peace Press, Washington, 2000, p. 25

¹⁸Dennis, E., Skocz, *A front-line view of the interagency*, US Army War College, courses, 2007

¹⁹George Cristian Maior (coordonator), *Despre Intelligence*, Editura RAO, București 2014, p. 10.

²⁰*Ibidem*.

²¹John H. Holland, în *Journal of System Science and Complexity* nr. 19, 2006, pp 1–8, disponibil la http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/41486/11424_2006_article_1.pdf?sequence=1 (accesat martie, 2015)

mediului, fiind capabile să preia sarcini, funcții sau atribuții suplimentare, pe un model similar organismelor biologice. Capacitatea de valorificare a oportunităților și avantajelor tehnologice și de evitare a riscurilor conexe depinde de realizarea unor formule organizaționale flexibile, capabile să se adapteze în ritm susținut provocărilor teatrului de operații, care înțeleg noile reguli ale jocului și sunt capabile să dezvolte operații, în ritm susținut, indiferent de condițiile geofizice.

Fundamentarea doctrinară derivă din necesitatea ca elemente-cheie din domeniile fizic, informațional și cognitiv care intervin în comanda și controlul acțiunii militare, considerate de bază și necesare pentru modelarea procesului de comandă-control, trebuie bine definite în relație cu capacitatea structurilor de a percepe fenomenele, de a utiliza și transmite informațiile, cunoaște și transmite cunoștințele, de a înțelege, conștientiza și a comunica convingerile, de a decide, acționa, colabora în procesul de planificare și de a sincroniza desfășurarea acțiunilor militare cu cele non-militare²². Abordările doctrinare trebuie să vizeze în principal schimbările importante din mediul operațional, impactul pe care aceste schimbări îl au asupra ducerii acțiunilor în mediul specific noilor tipuri de războaie cu influență directă asupra procesului de generare și instruire a forțelor.

Concluzii:

Războiul hibrid constă într-o combinație de capacități convenționale și neconvenționale, letale și neletale, din diferite sfere ale vieții sociale, prin care se urmărește obținerea unui avantaj decisiv asupra oponentilor.

Războiul hibrid vizează atât palierul intrastatal cât și interstatal, și poate îmbrăca forme de manifestare foarte diversificate integrând în același timp forțe regulate, formațiuni de gherilă, elemente teroriste sau criminale și utilizând arme și tactici variate, fără a ține cont de legile războiului.

Confruntarea hibridă depășește elementele fizice ale conflictului, războiul mediatic și imagologic, unde manipularea mass-media și discreditarea adversarului pot constitui priorități, și unde integrarea operațiilor informaționale cu programele strategice de comunicare sunt la fel de importante ca sistemele de armament de pe câmpul de luptă. Granița dintre războiul regulat și „noile războaie” este tot mai difuză, grupurile non-statale au acces la acele arme care erau odată în mod exclusiv apanajul statelor. Amplificarea mijloacelor, tehnicilor, metodelor și strategiilor neconvenționale pot conduce către o adevărată dilemă a securității, în sensul manifestării tendințelor de creștere a puterii, în special militare, a statelor.

Gestionarea războiului hibrid presupune răspunsuri hibride bazate pe abordarea multidimensională a conflictului, care să includă aproape toate domeniile vieții sociale: politic, economic, financiar, societal, inclusiv de mediu. Succesul operațiilor este dat de sinergia efectelor, efecte care pot fi obținute la toate nivelurile războiului. Aplicarea rezultatelor cunoașterii, valorificarea potențialului uman, abordarea cuprinzătoare, interagenții, valorificarea produselor de intelligence și nu în ultimul rând educarea și instruirea pluridisciplinară trebuie să constituie priorități.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** FM 6-22, *Army Leadership, competent, confident and agile*, Departament of the Army, USA, 2006.
2. *** U.S. Joint Forces Command, *The Joint Operating Environment: Challenges and Implications for the Future Joint Force* (Norfolk, VA, November 2008)

²²Roceanu, Ion, *Războiul bazat pe rețea - dincolo de tehnologie*, Editura Universității Naționale de Apărare București, 2005, p. 66.

3. Aall, Pamela, Miltenberger, Daniel, Weiss, Thomas, *Guide to IGOs, NGOs and the Military in peace and relief operations*, US Institute of Peace Press, Washington, 2000.
4. Allison Abbe, Stanley N. Halpin, The cultural imperative for professional military education and leader development, in *Parameters* winter 2009, US Army War College.
5. Bowers, O. Christopher *Identifying Emerging Hybrid Adversaries*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle-PA, *Parameters*, Spring 2012.
6. Hoffman Frank G., *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington – Virginia, December, 2007.
7. Hoffman Frank G., *Hybrid vs. Compound War, The Janus choice: Defining today's multifaceted conflict*, *Armed Forces Journal*, <http://www.armedforcesjournal.com/2009>.
8. Hoffman Frank G., *Hybrid Warfare and Challenges*, Joint Forces Quarterly/issue 52, 1st quarter 2009, www.ndupress.ndu.edu.
9. James N. Mattis & Frank Hoffman, *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, U.S. Naval Institute, Proceedings Magazine, November 2005.
10. Maior George Cristian (coordonator), *Despre Inteligence*, Editura RAO, București 2014.
11. McCuen John J, USA, Colonel Retired, *Hybrid Wars*, Military Review, March-April 2008, United States Army Combined Arms Center, Fort Leavenworth, Kansas.
12. Roceanu, Ion, *Războiul bazat pe rețea - dincolo de tehnologie*, Editura Universității Naționale de Apărare București, 2005.
13. Toffler, Alvin și Heidi Război și anti-război – supraviețuirea în zorii secolului XXI, Editura Antet, București, 1995.
14. Williamson C. Steven, *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, March 2009.

ROLUL VECTORILOR GLOBALIZĂRII ÎN ARMONIZAREA FUNCȚIONĂRII SISTEMULUI RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE DIN SECOLUL XXI CU SCHIMBĂRILE CE APAR ÎN MEDIUL INTERNAȚIONAL DE SECURITATE

Sandu Cristian CUTURELA

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare "Carol I"
sandu@aktis.com.ro

Abstract: *Atât pentru conducătorii actorilor internaționali cât și pentru cei care sunt angrenați în dezvoltarea strategiilor de putere, preocupările cele mai importante sunt siguranța națională și politica externă, ceea ce va face ca sistemul internațional tradițional să fie continuu sub presiunea viziunilor diferite față de sistemele de valori sociale. De-a lungul istoriei, fenomenul globalizării a determinat, prin vectorii săi, armonizarea sau, cel puțin, acceptarea reciprocă a valorilor sociale din diferite zone geografice. Datorită liberalizării accesului la informație și a globalizării informației, capacitatea Statului-națiune, în accepțiunea sa de după tratatul de la Westfalia (1648), de a influența și controla desfășurarea diverselor evenimente sociale și de a influența atitudinea cetățenilor este redusă de o multitudine de Actori non-statali care reușesc să depășească granițele formale ale statului și să influențeze oamenii cu ideile și/sau interesele lor. Ca urmare a acestor acțiuni și reacțiuni la nivel global au apărut în sistemul internațional state care au eșuat social, state care sunt în curs de eșuare a politicilor de guvernare sau regiuni fără guvernare. Posibilul impact pozitiv al globalizării și al revoluției informației trebuie folosit pentru a contrabalansa cazurile excepționale precum amenințările transfrontaliere ale teroriștilor, proliferarea armelor de distrugere în masă, extinderea utilizării drogurilor, răspândirea bolilor, degradarea mediului înconjurător etc. În acest context, este necesară, la nivelul sistemului relațiilor internaționale actual, o regândire a structurii relațiilor, rolurilor și interacțiunilor în curs între actorii-parte al sistemului, statali or non-statali, precum și la nivelul alianțelor sau alianțelor ce funcționează în interiorul acestui sistem.*

Cuvinte cheie: *actor, cultural, economic, globalizare, guvernare, militar, politică, putere, religios, stat*

Introducere

Statul-națiune este, la începutul secolului XXI, conceptul dominant în politica internațională cu toate că fenomenul globalizării a impus, în lumea interconectată și interdependentă de astăzi, un nou tip de graniță, granița informală între comunități. Acest tip de graniță tinde să înlocuiască granița formală a statului în capacitatea sa de a influența evenimente, indivizi sau comunități deoarece, în opinia noastră, această graniță informală se extinde prin actorii non-statali și prin acțiunile lor atât în statele sau alianțele globalizatoare cât și, mai puternic, în zonele globalizate, în state eșuate, în state care eșuează sau regiuni fără guvernare.

Ceea ce îngrijorează la nivel internațional este că noua influență a actorilor non-statali se manifestă în lumea globalizată de astăzi în același timp cu proliferarea amenințărilor transnaționale de terorism, răspândirea armelor de distrugere în masă, creșterea criminalității, creșterea vânzării de droguri, apariția unor boli cu grad mare de declanșare de epidemii, degradarea și distrugerea mediului înconjurător, astfel încât devine din ce în ce mai dificil de

decelat dacă actorii prin acțiunile lor, de cele mai multe ori pozitive, au participat sau întreținut aceste probleme sociale.

În opinia noastră trebuie analizat de ce aceste fenomene negative față de dezvoltarea și securitatea societății umane se proliferază în contextul în care odată cu globalizarea informației, care este după parerea noastră un factor cu impact pozitiv asupra societății în ansamblu, vectorii principali ai globalizării, militar, economic, politic, cultural, religios, au căpătat, încă de la sfârșitul secolului XX, o componentă din ce în ce mai puternică socială și orientată atât către prezervarea valorilor sociale generale sau specifice cât și către valorizarea comunităților.

Sistemul relațiilor internaționale de astăzi se poate defini astăzi ca o structură care există la nivel internațional și care funcționează prin acțiunea pe două paliere a societății globalizate, unul dat rolurile și importanța în sistem a actorilor și cel de al doilea dat de acțiunea și reacțiunea dintre state și actorii non-statali. Actorii non-statali, în opinia noastră, sunt de trei categorii, organizațiile internaționale, organizațiile non-guvernamentale și corporațiile multinaționale¹, aceasta fiind o opinie împărtășită de cei mai mulți dintre analiștii sistemului internațional.

Scurtă analiză a sistemului internațional

Statele își construiesc strategiile de politică externă și își stabilesc politicile de securitate națională în contextul unui sistem de relații internațional existent dar și luând în calcul schimbările de paradigmă de securitate ce previzionează o schimbare a acestui sistem. Aceste schimbări ce se petrec în sistemul internațional aduc în mod continuu oportunități pentru acțiune și reacțiune, pentru cooperare sau pentru crize/conflicte și, nu în ultimul rând, pentru beneficii sau pierderi. După sfârșitul fiecărui conflict major, comunitatea internațională a încercat de să găsească soluții pentru prevenirea conflictelor și pentru menținerea unui echilibru/ordine internațională creând și folosind atât instituții internaționale de tipul Organizației Națiunilor Unite sau concepând și punând în practică înțelegeri internaționale de tipul Convențiilor de la Geneva².

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Multinational_corporation - A *multinational corporation* or *multinational enterprise* is an organization that owns or controls productions of goods or services in one or more countries other than the home country. It can also be referred as an *international corporation*, a "transnational corporation", or as a *stateless corporation*. A multinational corporation is usually a large corporation which produces or sells goods or services in various countries. It may be attributed as multinational corporation, when a corporation is registered in more than one country or has operations in more than one country. The problem of moral and legal guiding behaviors of multinational corporations, given that they are effectively "stateless" actors, is one of the urgent global socioeconomic problems that emerged during the late twentieth century. One of the first multinational business organizations, East India Company, arose in 1600. After East India Company, came Dutch East India Company, founded March 20, 1602, which would become the largest company in the world for nearly 200 years. accessed March 26, 2015.

²The *Geneva Conventions* comprise four treaties, and three additional protocols, that establish the standards of international law for the humanitarian treatment of war. The singular term *Geneva Convention* usually denotes the agreements of 1949, negotiated in the aftermath of the Second World War, which updated the terms of the first three treaties, and added a fourth. The Geneva Conventions extensively defined the basic rights of wartime prisoners (civilians and military); established protections for the wounded; and established protections for the civilians in and around a war-zone. With three Geneva Conventions revised and adopted, and the fourth added, in 1949 the whole set is referred to as the "Geneva Conventions of 1949" or simply the "Geneva Conventions". The treaties of 1949 were ratified, in whole or with reservations, by 196 countries. Moreover, the Geneva Convention also defines the rights and protections afforded to non-combatants, yet, because the Geneva Conventions are about people in war, the articles do not address warfare proper—the use of weapons of war—which is the subject of the Hague Conventions (First Hague Conference, 1899; Second Hague Conference 1907), and the bio-chemical warfare Geneva Protocol (Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, 1925). The 1949 conventions have been

Actorii sistemului internațional, ar trebui ca prin sistemele de analiză ce și le creează pentru formularea strategiilor, să încadreze continuu în tipare de analiză forțele de acțiune și reacțiune ce se manifestă la nivel global, tendințele de evoluție a evenimentelor de la nivel local la zonal și influența acestor mișcări internaționale în politicile de securitate specifice fiecăruia. Această analiză ar trebui să aibă ca rezultat înțelegerea intereselor și obiectivelor tuturor actorilor implicați într-o situație dată și, mai mult decât atât, să reliefeze care sunt actorii statali și care sunt non-statali dar și care este nivelul lor de implicare într-un eveniment internațional.

În lumea globalizată de astăzi, a devenit deosebit de important ca Structurile de analiză și cele care pun la punct strategiile actorilor statali să analizeze simultan valoarea competițională și obiectivele într-un eveniment internațional a actorilor globali, atât cei statali cât și cei non-statali. În acest tip de analiză al sistemului internațional trebuie să se țină cont de capacitatea unui actor de a apela și de a mobiliza alți actori statali și/sau non-statali pentru sprijin, astfel încât, atât factorii de decizie în crearea și/ sau implementarea strategiilor cât și decidenții în domeniul politicilor externe să cunoască cât mai clar care coaliții sau alianțe pot fi împuternicite să intervină într-un eveniment.

Un alt element de cercetare ce considerăm că trebuie luat în calcul în analiza sistemului internațional este starea/ puterea economică a unui actor și influența pe care vectorul economic al globalizării o are asupra aceluși actor atât din punct de vedere al acțiunii cât și din cel al reacțiunii. Prin această analiză putem prevedea atât aspectele pozitive și cele negative ce se vor manifesta într-o economie datorate fenomenului globalizării cât și repartizarea puterii către actorii ce influențează și cei care pot influența sistemul în viitor. Este important pentru cei care analizează și realizează strategiile și politicile unui actor să poată identifica doctrinele naționale și internaționale, structurile și regimurile internaționale care dau naștere unei situații pentru a putea înțelege din timp amenințările la adresa ordinii existente în sistemul internațional actual, amenințări care pot fi reprezentate atât de către entități clasice internaționale cât și de noi entități transnaționale.

Creatorii de strategii și analiștii în domeniul securității caută soluții pentru a putea evalua cât mai rapid și mai adecvat toți acești factori care influențează sistemul internațional, deoarece în acest mod s-ar putea determina eficient oportunitățile și amenințările, aliații și inamicii, și, foarte important, s-ar putea determina constrângerile și capacitatea de acțiune a unui actor în funcție de restricțiile inerente lumii globale contemporane. În secolul XXI oportunitățile, provocările și amenințările la adresa securității se manifestă sub diverse forme și pe diverse paliere care de cele mai multe ori ies din tiparele clasice. Analiza atentă a acțiunii și reacțiunii a unei comunități față de vectorii globalizării poate da modalitatea de a răspunde astfel încât un actor, coaliție sau alianță, care poate interveni pentru menținerea în echilibru a sistemului internațional, să poată să decidă dacă va folosi metode hard power sau metode soft power, când, unde și pe ce perioadă vor fi folosite pentru echibrarea sistemului.

În mod clasic o amenințare la adresa sistemului internațional poate fi definită ca un stat-națiune care posedă o armă de distrugere în masă și are o atitudine agresivă sau revizionistă agresivă față de ceilalți actori statali sau față de sistemul de relații internațional în forma sa actuală. În opinia noastră acest tip de amenințare la adresa sistemului internațional poate veni și din partea unui actor non-statal, fiindcă acesta poate transfera mai ușor la nivel de comunitate, sau chiar la nivel de individ, ideile și valorile sale. Actorii non-statali pot și lucrează direct cu comunități și indivizi, au un alt tip de autoritate de cele mai multe ori de tip informal și poate coborî la nivelul unui individ ca să îl convingă să zboare cu un avion într-o clădire

modified with three amendment protocols: Protocol I (1977) relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, Protocol II (1977) relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts, Protocol III (2005) relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem. accessed March 27, 2015.

În secolul XXI, în lumea interconectată și interdepență de astăzi, constrângerile colaterale pe care le pot folosi actorii sistemului internațional, nu pot fi înscrise în conceptele de hard power sau soft power, ele fiind mai puțin directe, dar sunt specifice societății globalizate. Aceste constrângeri pot varia de la izolarea politică și/ sau economică a unui actor statal până la refuzul de a ajuta și a furniza sprijin de către alți actori statali sau non-statali pe plan internațional pentru un actor statal într-o situație dată. Această izolare sau refuz de sprijin se poate manifesta diferit de la votul împotriva sau negativ într-o sesiune a unei organizații internaționale ca Organizația Națiunilor Unite, într-o alianță multinațională, cum ar fi NATO, sau într-o structură de reglementare internațională, cum este Agenția Internațională pentru Energia Atomică³, până la refuzul diplomatic prin care, ca și exemplu, un actor statal nu va permite tranzitarea teritoriului național de către forțele armate unui alt actor statal.

Sistemul relațiilor internaționale de la începutul acestui secol, datorită informatizării continue dar și datorită globalizării informației a reușit să „micșoreze distanțele” și să faciliteze intervențiile de orice tip de la actorii statali sau non statali, care au capacitatea și dispun de capacitățile necesare pentru a face asta, către comunități, zone geografice sau actori statali care cer direct sau indirect sprijin. Acest tip de oportunitate poate fi chiar și un dezastru natural, o recesiune economică sau o epidemie, eveniment care poate fi folosit pentru de un actor să își arate disponibilitatea de sprijin apoi să intervină pentru soluționarea evenimentului. Odată stabilizată sau soluționată provocarea creată de eveniment acest actor își câștigă dreptul de a influența comunitatea sau actorul care a fost în pericol, acest tip de influență poate fi trecut cel mai ușor către mecanismele soft power de putere de către actorul globalizator.

În același registru al oportunităților ce pot fi utilizate pentru stabilitatea sistemului internațional și specifice secolului XXI, se înscriu și schimbările de regim politic ce se petrec în mod pașnic sau prin conflict în interiorul unei comunități sau actor statal. Acest tip de evenimente sunt caracterizate prin existența unei perioade de tranziție absolut necesară trecerii la o formă de regim politic democratic și, simultan sau imediat urmatore acestei perioade, apariția unei a doua perioade de tranziție economică a comunității către o economie de piață, economie ce poate fi angrenată în mod corect în economia globală. Un caz aparte este reprezentat de statele care acceptă coordonarea pe o perioadă de către un regim internațional prin semnarea unui tratat de pace și control al armamentului.

În analizele care se pot face sistemului de relații internaționale se poate evidenția că, în secolul XXI, actorii statali și cei non-statali își manifestă influența simultan dar pe paliere din ce în ce mai apropiate, ceea ce face să se mărească registrul de acțiune individuală și în cooperare al acestora. Globalizarea lumii și această diversificare a registrului de acțiune creează oportunități pentru a influența alți actori internaționali dar și pentru a armoniza sau, cel puțin, a accepta reciproc a valorilor sociale din diferite zone geografice și a ordinii

³The International Atomic Energy Agency (IAEA) is an international organization that seeks to promote the peaceful use of nuclear energy, and to inhibit its use for any military purpose, including nuclear weapons. The IAEA was established as an autonomous organization on July 1957. Though established independently of the United Nations through its own international treaty, the IAEA Statute, the IAEA reports to both the United Nations General Assembly and Security Council. The IAEA has its headquarters in Vienna, Austria. The IAEA has two "Regional Safeguards Offices" which are located in Toronto, Canada, and in Tokyo, Japan. The IAEA also has two liaison offices which are located in New York City, United States, and in Geneva, Switzerland. In addition, the IAEA has three laboratories located in Vienna and Seibersdorf, Austria, and in Monaco. The IAEA serves as an intergovernmental forum for scientific and technical cooperation in the peaceful use of nuclear technology and nuclear power worldwide. The programs of the IAEA encourage the development of the peaceful applications of nuclear technology, provide international safeguards against misuse of nuclear technology and nuclear materials, and promote nuclear safety (including radiation protection) and nuclear security standards and their implementation. accessed March 28, 2015.

sistemului internațional. Este unanim acceptat în mediul științific și de cercetare că cele două concepte de *Națiune* și de *Stat*, sunt două concepte diferite chiar dacă în anumite contexte parte din definițiile lor sau parte din caracteristicile lor se suprapun în diverse locuri ca și înțelegere. Din punct de vedere al conceptului de națiune putem asimila mulțimea rezultată din suma acestor comunități ca și entitate națională.

Statul, asimilat în literatura de specialitate cu conceptul de stat-națiune, are un caracter mai complex din punct de vedere administrativ și anume, el implică o autoritate administrativă și o autoritate legislativă simultan, având un caracter legitim în sistemul internațional, și caruia îi corespund drepturi și obligații ca principii de bază ale dreptului internațional și al existenței sale în cadrul relațiilor internaționale. Un element important ce trebuie luat în calcul atunci se fac analize de securitate, și nu numai, este faptul ca toți actorii implicați în sistemul internațional, statali sau non-statali, au la baza structurii lor și operează în acțiunile lor cu comunități. Fiecare comunitate indiferent de nivelul de dezvoltare socială are la baza structurii sale o matrice culturală identitară. Această matrice culturală identitară este definită ca suma informațiilor majore care de-a lungul evoluției sale istorice care au coagulat structura socială și au generat relațiile sociale din interiorul matricei. Matricea culturală identitară transmite informația care se află structurată într-o societate, în interiorul „ADN”-ului comunitar, de la o generație la alta pe parcursul evoluției sale istorice.

Matricea comunitară trebuie analizată și înțeleasă atunci când vorbim de fenomenul globalizării deoarece ea face ca o comunitate să reacționeze la stimulii externi sau interni generați de globalizare într-un anumit fel, specific comunității respective. Forța de Reacțiune a MCI face ca răspunsul comunității să fie unitar, bine structurat și îndreptat atât din punct de vedere al timpului, spre beneficiul imediat sau pe termen lung, cât și din punct de vedere al cantității, spre beneficiul material sau spiritual al Comunității. Toate acestea fac să putem defini pe scurt conceptul de națiune în secolul XXI ca o grupare de comunități care au dezvoltat legături comunitare, au valori comune, au o descendență comună, au o limbă unitară chiar dacă există dialecte locale, au o istorie comună și acceptată de comunitate și cel mai important fapt au dezvoltat de-a lungul istoriei o cultură comunitară.

Un eveniment important în istoria relațiilor internaționale este Convenția asupra drepturilor și obligațiilor statelor de la Montevideo⁴ din 1933. Acest moment considerat ca fiind punctul de plecare în definirea clasică legală a statelor, deoarece această Convenție statutează că statele sunt caracterizate de următoarele componente: populație permanentă clar definită, teritoriu definit și cu granițe determinabile, guvernare capabilă să își exercite autoritatea prin control efectiv asupra teritoriului și relații internaționale stabile și reciproc recunoscute cu alte state.

Funcționarea sistemului internațional

În sistemul relațiilor internaționale din secolul XXI, actorii fie că sunt statali sau non-statali se manifestă în patru variante: acționează singuri, acționează în colaborare, acționează simultan dar separat și, cea mai interesantă formă de manifestare, acționează cautând continuu colaborări cu alți actori ai sistemului. Această ultim tip de manifestare în sistemul

⁴The Montevideo Convention on the Rights and Duties of States was a treaty signed at Montevideo, Uruguay, on December 26, 1933, during the Seventh International Conference of American States. The Convention codified the declarative theory of statehood as accepted as part of customary international law. At the conference, United States President Franklin D. Roosevelt and Secretary of State Cordell Hull declared the *Good Neighbor Policy*, which opposed U.S. armed intervention in inter-American affairs. The convention was signed by 19 states. The acceptance of three of the signatories was subject to minor reservations. Those states were Brazil, Peru and the United States. The convention became operative on December 26, 1934. It was registered in *League of Nations Treaty Series* on January 8, 1936. accessed March 29, 2015.

internațional face ca în cadrul unei paradigme de securitate generate de un eveniment să se poată încerca stabilirea de relații de colaborare de orice tip, formale sau informale, pentru restabilirea echilibrului și ordinii la nivel zonal și global.

Relațiile pot fi stabilite între toți actorii, statali sau non-statali, care cuprind de la organizații non-guvernamentale⁵ și organizații internaționale, coalitii și grupări de state până la actori non-statali informali, de tipul grupări formate în jurul unor lideri religioși sau lideri culturali, astfel încât pe perioada evenimentului și până la intrarea într-o perioadă post criză/conflict să se găsească o cale de acțiune agreată de toate părțile implicate sau interesate de eveniment. În secolul XXI, colaborarea în interiorul sistemului internațional este vitală pentru supraviețuirea sistemului și tocmai în acest sens este lasată întotdeauna liberă posibilitatea actorilor statali de a opta pentru a intra într-o coalitie, de a forma sau a se alătura unei alianțe de a colabora cu toate foamele de actori non-statali, de a avea colaborări care nu întotdeauna sunt recunoscute oficial de ceilalți membri ai sistemului.

Însistemul internațional o *Alianța* este o înțelegere, formală și formalizată în structuri bine definite, între state în vederea asigurării unei securități comune. O alianță este creată între două sau mai multe state pentru a crea un sistem și o structură de securitate comună ce are în vedere paradigmele de securitate ce există la un moment dat dar se poate crea și pentru ca actorii statali să creeze front comun împotriva unei amenințări comune securității lor naționale. Actorii statali prin aderarea la o alianță urmăresc să își îmbunătățească poziția în cadrul sistemului internațional și totodată să își crească capacitatea de apărare și securitate față de alte state care nu sunt membre sau să se protejeze față de amenințările ce pot fi induse de evenimente internaționale ce reexistă deja sau care sunt previzionale să apară într-un viitor calculabil strategic.

Membrii unei alianțe prin înțelegerile agreate sau prin statut își pot consolida resursele reciproc și pot acționa împreună în diverse situații, astfel încât se pot stabili sau chiar se pot scădea cheltuielile pentru apărare și, nu în ultimul rând, dacă nu există clauze care să interzică acest lucru, statele pot folosi împreună capacitățile de apărare și chiar își pot suplimenta reciproc efectivele militare cu efective ale altor state membre ale alianței.

Din punct de vedere al calculului logice teoretice o alianță este sau cel puțin ar trebui să fie, mai puțin costisitoare decât dacă un stat ar aborda unilateral punerea în aplicare a strategiei sale de securitate. În istoria modernă cele mai cunoscute sunt cele două alianțe *NATO*, care există și funcționează și în prezent, și *Tratatul de la Varșovia*, numit în mod oficial *Tratatul de prietenie, cooperare și asistență mutuală*, care a fost în mod oficial dizolvat la întâlnirea de la Praga, pe 1 iulie 1991. Același sistem de alianțe este dezvoltat la

⁵A *non-governmental organization (NGO)* is an organization that is neither a part of a government nor a conventional for-profit business. Usually set up by ordinary citizens, NGOs may be funded by governments, foundations, businesses, or private persons. Some avoid formal funding altogether and are run primarily by volunteers. NGOs are highly diverse groups of organizations engaged in a wide range of activities, and take different forms in different parts of the world. Some may have charitable status, while others may be registered for tax exemption based on recognition of social purposes. Others may be fronts for political, religious or other interest groups. The number of NGOs in the United States is estimated at 1.5 million. Russia has 277,000 NGOs. India is estimated to have had around 2 million NGOs in 2009. NGOs are difficult to define, and the term 'NGO' is rarely used consistently. As a result, there are many different classifications in use. The most common focus is on 'orientation' and 'level of operation'. An NGO's orientation refers to the type of activities it takes on. These activities might include human rights, environmental, or development work. An NGO's level of operation indicates the scale at which an organization works, such as local, regional, national or international. The term "non-governmental organization" was first coined in 1945, when the United Nations (UN) was created. The UN, itself an inter-governmental organization, made it possible for certain approved specialized international non-state agencies—*i.e.*, non-governmental organizations—to be awarded observer status at its assemblies and some of its meetings. Later the term became used more widely. Today, according to the UN, any kind of private organization that is independent from government control can be termed an "NGO", provided it is not-for-profit, non-criminal and not simply an opposition political party. accessed March 30, 2015.

nivel global și prin vectorul economic, formându-se alianțe economice între actorii internaționali, fapt ce duce la securizarea și creșterea comerțului atât intern cât și extern al actorilor dar și la creșterea capacităților economice ale actorilor prin asistență financiară reciprocă cât și prin susținere financiară sau împrumuturi între parteneri.

Coalițiile, din punct de vedere al sistemului internațional, sunt înțelegeri între actorii internaționali mai puțin formale decât alianțele. Ca și mod de formalizare putem asimila coaliția cu o grupare cu o deschidere largă care cuprinde de multe ori actori destul de diferiți. Ce putem remarca este faptul că ea este temporară, perioadă de timp mult mai mică decât cel de existență a unei alianțe, și că ceea ce grupează actorii într-o coaliție este un scop comun definit. Acest scop odată atins o coaliție se dizolvă. Coaliția, fiind mai puțin formală decât alianța și temporară se întinde pe un interval de timp nu foarte lung, oferă posibilitatea actorilor internaționali de a intra în această grupare fie pentru a-și crea o imagine pozitivă externă fie din conveniență. Prin comparație cu alianța, coaliția este în cea mai mare parte din cazuri o coaliție militară. Cele mai cunoscute exemple de coaliții din punct de vedere mediatic sunt cele conduse de Statele Unite ale Americii atât în timpul primului conflict din Golful Persic, operația Scutul Deșertului și operația Furtună în Deșert, cât în cel de-al doilea conflict din Golf, operația de eliberare a Irak-ului.

Vectorii globalizării, militar, economic, politic, religios, cultural, influențează actorii statali de a adera la coaliții sau alianțe deoarece transferul și partajarea de cunoștințe și tehnologie în lumea globală de astăzi generează securitate socială și implicit militară ceea ce înseamnă putere și oportunități de supraviețuire mai multe pentru un actor decât a fi singur în sistemul internațional. În secolul XXI, vectorul latent al globalizării, vectorul cultural, devine din ce în ce mai important în structura sistemului de relații internațional deoarece globalizarea informației a făcut posibil ca societatea civilă, de la nivel de comunitate și până la nivel de individ, să poată să cunoască în timp real ceea ce se petrece în orice alt colț al lumii și, mai mult decât atât, să își poată exprima parerile și să aibă posibilitatea de a lupta pentru idealurile și credințele sale local, zonal sau global.

La baza fiecărui actor statal sau non-statal stă comunitatea sau comunitățile care îl compun și, așa cum arătam în capitolul precedent, fiecare comunitate are o matrice culturală identitară. Această matrice face ca o comunitate să reacționeze la stimulii externi sau interni generați de globalizare într-un anumit fel, specific comunității respective, ceea ce va face ca un actor să intre într-o coaliție sau alianță din trei motive principale: pentru securitate și echilibru a structurilor sale sociale existente, pentru un beneficiu material sau spiritual și/sau pentru un sistem de valori comunitar care este în conformitate cu matricea culturală identitară.

Aceste decizii de aderare a unui actor țin de două componente care acționează simultan dar pe paliere diferite: *autoritatea* de o face și *puterea/ voința* de a o face, în contextul în care cele două componente funcționează cu două caracteristici fundamentale, acțiune conștientă și acțiune subconștientă în relațiile cu ceilalți actori ai sistemului internațional.

Un actor aderă la o coaliție sau alianță pentru ași mari energia potențială și implicit puterea sa ca actor sau pentru a contrabalansa influența unui alt actor sau grup de actori care îi sunt competitori dintr-un anumit punct de vedere în sistemul internațional.

Reglementarea și echilibrul sistemului internațional este vitală pentru existența tuturor actorilor și prin urmare am putea afirma că o grupare de actori se naște atunci când actorii mai puțin puternici internațional consideră că influența sau dominația unui actor puternic nu poate fi acceptată iar interesele afectate și costurile sunt mai multe și mai mari în cazul în care se continuă și se permite actorului mai puternic să își continue politicile fără a putea fi controlat decât în cazul în care se începe o acțiune împotriva aceluia actor. Echilibrul sistemului internațional poate fi făcut prin acțiuni din exterior, atunci când actorii mai puțin puternici formează o coaliție sau o alianță împotriva actorului mai puternic încercând astfel să transfere puterea în favoarea lor, și din interior, atunci când actorul ia decizia de creștere a capacităților

și capacităților sale economice iar în cazul actorilor statali creșterea capacităților și capabilităților sale militare și economice.

În sistemul de relații internaționale avem două tipuri principale de acțiune pentru echilibrarea sistemului: *hard* și *soft*⁶. Printr-o acțiune *hard* de echilibrare se înțelege o activitate de creștere a forței militare și/sau amenințarea directă cu folosirea forțelor armate a unui actor împotriva unui alt actor. Acțiunea *soft* de echilibrare o putem defini ca și contextul în care actorul sau actorii mai puțin puternici vor și trebuie să încetinească sau să stopeze activitatea actorului opozant puternic dar consideră că folosirea directă a forței militare nu poate fi luată în calcul și prin urmare actorii trec la acțiuni non-militare sau folosesc elemente de putere non-militară pentru a neutraliza actorul mai puternic sau non-controlabil din punct de vedere al sistemului internațional.

Elementele de putere non-militară și acțiunile non-militare sunt nelimitate ca tip de acțiune și formă de manifestare și în cele mai multe cazuri ele sunt puse în practică de actorii non-statali iar modul de implementare în zona aleasă au la bază vectorii economic, politic, religios și cultural ai globalizării. Ce trebuie remarcat este faptul că nu trebuie să se facă o confuzie între echilibrarea sistemului internațional și decizia unui actor de a adera la o coaliție sau alianță, deoarece sunt paliere diferite și, cel mai important fapt este că, decizia de alăturare a unui stat la un actor mai puternic este o decizie unilaterală a actorului statal în cauză. Această acțiune de aderare este urmarea unei decizii luate de guvernanții unui actor statal ca urmare a unei analize complexe ce poate fi rezumată pe scurt *analiză cost-beneficii*.

În realitate un actor statal mai puțin puternic analizează și pune în balanța securității sale concluzia că vor fi mult mai mari costurile reacțiunii și a opoziției față de actorul mai puternic și nedorit decât beneficiile câștigate prin aderarea la o coaliție sau alianță ce vine cu suport și sprijin. Atunci când evenimentele internaționale sunt importante și tind să se transforme rapid din criză în conflict, actorii puternici din sistemul internațional care doresc menținerea stării de echilibru pot stimula aderarea la gruparea pro-echilibru a actorilor mai puțin puternici și/sau sub influența actorului agresiv, stimulare care poate lua forme de la câștiguri în teritorii și până la diverse acorduri economice sau înțelegeri comerciale.

În sistemul internațional deciziile se iau de către actorii ținând cont de trei obiective principale: interesul național, bunăstarea socială și securitatea națională, astfel încât putem spune ca atât actorii statali cât și cei non-statali decid să adere la o coaliție sau la o alianță și să pună în practică anumite politici ce vor fi agreeate la nivel de grup funcție de evaluarea pe care o fac, adică a puterii pe care o vor căpăta în sistemul internațional prin gestul lor de aderare. Această modalitate de analiză reflectă un principiu de bază al al conceptului de echilibru al sistemului și anume limitarea naturală a hegemoniei unui singur actor.

Este necesar ca în analizele ce se fac sistemului de relații internaționale să se facă distincție între politica echilibrului puterii, care este o un sistem de acțiuni căutate și aplicate deliberat de către actorii în scopul de a preveni hegemonia unui actor în sistemul internațional, și echibrul sistemului internațional, care este un sistem de acțiune natural generat de interacțiunile între actorii sistemului prin care se limitează sau se restricționează orice alunecare către hegemonie a unui actor datorată stării de stabilitate a sistemului.

Sistemul internațional în secolul XXI reacționează la schimbările de echilibru prin opoziția față de acțiunea unui actor mai puternic de a dicta politicile unui alt actor mai puțin puternic, deoarece în fapt se limitează încă de la început posibilitatea apariției unui actor dominant. Acest mecanism de echilibru al puterii se pune în funcțiune pentru a proteja sistemul și pentru a asigura structura stabilă a acestuia prin menținerea în sistem a statelor suverane și, mai ales, independente. În realitate este evident ca puterea în sistemul internațional este distribuită inegal, dar supraviețuirea sistemului constă tocmai în capacitatea

⁶ Notă de autor: am folosit denumirea de *hard* și *soft*, deoarece în limba română denumirile de acțiune *puternică* sau *tare* și acțiune *ușoară*, *slabă* sau *moale* nu mi s-au părut a reflecta corespunzător conceptele expuse în lucrare

actorilor de a acționa și a se regrupa împotriva puterii dezechilibrată care devine periculoasă pentru menținerea stabilității. Aceste presiuni asupra sistemului internațional generate de atracția față de putere sunt factorul de coagulare și de raționament pentru ca actorii statali și non-statali să își asume formarea de coaliții sau alianțe pentru punerea în practică a unor politici de echilibrare a sistemului care să se opună unor potențiali actori dominanți.

Punctul nostru de vedere este că protejarea suveranității statelor în cadrul sistemului internațional este una dintre cheile de control a asigurării stabilității sistemului deoarece ea este foarte interesantă atât pentru actorii dominanți cât și pentru cei mai puțin puternici în contextul lumii globalizate de astăzi în care nu mai poate fi controlată eficient nici circulația informației și nici circulația indivizilor. În acest context al inegalității distribuției puterii, al posibilității de amenințare cu violența și al nevoii de securitate socială, balanța puterii se bazează pe un mare compromis între actorii sistemului internațional, compromis generat de necesitatea de securitate pentru dezvoltare și de dorința de supraviețuire a omului și are ca și raționament simplu că starea de stabilitate este sigur mai profitabilă decât starea de anarhie.

Putem spune că în sistemul internațional, conceptul de echilibru al puterii are trei obiective principale: să protejeze sistemul de posibilitatea de a se transforma într-un imperiu global prin cucerire de către un actor dominant, să mențină un echilibru de putere local pentru a proteja actorii zonali de a fi cucerți de către un actor regional dominant și, poate cel mai important obiectiv, să creeze condițiile pentru dezvoltarea de componente complementare de asigurare a stabilității de tipul diplomație, cultură, tehnologie, cunoaștere. Stabilitatea funcționării sistemului internațional într-un viitor previzibil este direcția de analiză pentru toți actorii implicați în asigurarea echilibrului și, la nivel de comunitate, a devenit evident că în lumea interconectată și interdependentă de astăzi, apărarea colectivă și asigurarea securității în interiorul unei coaliții sau alianțe este mult mai sigură și mai profitabilă decât izolarea în baza forțelor proprii.

Cel mai important obiectiv al actorilor sistemului internațional este asigurarea securității naționale deoarece aceasta este factorul principal de progres și dezvoltare a societății. În mod abstract, securitatea poate fi tradusă prin lipsa amenințărilor la adresa unui actor dar și prin absența amenințărilor la adresa intereselor actorului. Dacă până în secolul XIX amenințările la adresa securității unui actor aveau o dimensiune preponderent militară, începând cu secolul XX putem vorbi de lărgirea conceptului de securitate prin includerea în interiorul conceptului și a altor dimensiuni sociale impuse de societatea globalizată și din ce în ce mai informată.

Noile abordări ale conceptului de securitate s-au extins prin necesitatea unei dezvoltări durabile la securitatea economică, alimentară, a mediului, a habitatului etc. Un element important pe care un actor îl ia în calcul atunci când analizează strategia de securitate pe care vrea să o adopte este *interesul național*. În contextul globalizării lumii pe toate palierele de la informație la cunoaștere, un actor, a cărui manifestare în sistemul internațional este determinată de matricea culturală identitară, este obligat să țină cont de interesul național deoarece pentru participarea la sistemul internațional, singur, în coaliții sau în alianțe, el trebuie să dețină simultan și autoritatea de mobiliza resursele de orice tip comunității sale necesare unei anume strategii de securitate dar și să aibă puterea/ voința de a o face, deoarece trecerea de la un nivel de politici la alt nivel de politici generat de punerea în practică a unei strategii, este un fapt real ce trebuie asumat în totalitate de conducătorul/ conducătorii unui actor.

În secolul XXI, părerea noastră este că, datorită acțiunilor vectorilor globalizării, militar, economic, politic, religios, cultural, și a faptului că aceștia acționează într-o lume aproape în totalitate interconectată și interdependentă, actorii nu se mai bazează în acțiunile lor în cadrul sistemului internațional numai pe puterea lor directă ci au abordat o strategie de

nuanțare a exprimării intereselor lor. Noua strategie de manifestare a puterii se bazează atât pe influențarea celorlalți actori prin manifestarea puterii sub formă implicită cât și pe intimidare și modalitățile prin care ceilalți actori sunt conștientizați de resursele de putere deținute de un actor.

În sistemul internațional, vectorii activi ai globalizării cel militar și cel economic, sunt baza de acțiune care poate fi folosită atunci când un actor dorește să folosească componenta hard a puterii, componentă care se poate manifesta prin mijloace militare și mijloace economice directe ce pot însemna de la amenințarea cu forța, utilizarea puterii militare, și până la sancțiuni economice, blocaje comerciale, fonduri pentru coruperea factorilor de decizie aparținând sistemului agresiv, fonduri direcționate pentru sprijinul opozanților sau asistență economică pentru actori non-statali din opoziție sau actori statali opozanți. Puterea hard putem spune că este capacitatea unui actor internațional de a influența direct, prin forță, și să poată să oprească un alt actor din punerea în practică a unei acțiuni agresive.

Metoda soft are la bază vectorii latenți ai globalizării, cel religios și cel cultural, împreună cu vectorul mixt cel politic. Mijloacele cel mai des folosite în acest caz sunt forme de tip diplomație, mișcări culturale, mișcări tradiționalist religioase, iar acest tip de acțiune se pune în practică în cele mai multe din cazuri cu ajutorul actorilor non-statali iar uneori folosind și comunități moderniste sau tradiționaliste din zona respectivă care se opun actorului agresiv. Pe scurt putem spune că metoda soft este capacitatea unui actor internațional de a influența indirect, prin metode cultural-ideologice, și să poată să oprească un alt actor din punerea în practică a unei acțiuni agresive.

În perioada de după încheierea celui de al II-lea război mondial aplicarea forței a fost o modalitate agreată de actorii puternici și, din nefericire, acceptată de actorii mai puțin puternici, de aceea forma cea mai vizibilă de reglare a sistemului internațional era folosirea hard power. Traumele sociale generate de cea de a doua cofilagrație mondială au fost enorme și poate în perioada aceea se puteau găsi în strategiile de securitate multe motive pentru a utiliza forța directă. Unul dintre analiștii clasici al teoriei utilizării forței și a intimidării cu forța, Thomas SCHELLING⁷, descrie în perioada anilor '60, în lucrările sale că folosirea sau amenințarea cu folosirea forței trebuie văzută ca fiind un fel de „diplomație defectuoasă”. În lucrările sale, care au fost foarte apreciate în perioada respectivă și până în anii '90, autorul descrie patru modalități diferite prin care forța poate fi utilizată: intimidare, impunere, constrângere și forța brută.

Dacă analizăm ceea ce prezintă și argumentează Thomas SCHELLING totul este logic și clar, dar este relativ simplist și seamănă cu educația unui copil neascultător decât cu încercarea de armonizare a valorilor sociale. Autorul împreună cu echipa sa de analiști și cercetători au construit o întreagă argumentație științifică în acea perioadă, care, dacă o scoatem din registrul militar și o transpunem în registrul social și al funcționării societății

⁷SCHELLING, Thomas Crombie, (born 14 April 1921) is an American economist and professor of foreign policy, national security, nuclear strategy, and arms control at the School of Public Policy at University of Maryland, College Park. He is also co-faculty at the New England Complex Systems Institute. He was awarded the 2005 Nobel Memorial Prize in Economic Sciences (shared with Robert Aumann) for "having enhanced our understanding of conflict and cooperation through game-theory analysis". *The Strategy of Conflict*, which Schelling published first time in 1960, pioneered the study of bargaining and strategic behavior in what Schelling refers to as "conflict behavior". It is considered one of the hundred books that have been most influential in the West since 1945. In this book he introduced concepts like focal point and credible commitment. Chapter headings include "A Reorientation of Game Theory," "Randomization of Promises and Threats," and "Surprise Attack: A Study of Mutual Distrust." Schelling's theories about war were extended in *Arms and Influence*, published in 1966. The blurb states that it "carries forward the analysis so brilliantly begun in his earlier *The Strategy of Conflict* (1960) and *Strategy and Arms Control* (with Morton Halperin, 1961), and makes a significant contribution to the growing literature on modern war and diplomacy". Chapter headings include *The Diplomacy of Violence*, *The Diplomacy of Ultimate Survival* and *The Dynamics of Mutual Alarm*. accessed March 31, 2015.

poate fi utilă și acum. Pe scurt putem spune că: intimidarea caută să determine un alt actor să nu facă ceva ce altfel ar fi făcut și se menține o anumită perioadă de timp în care actorul intimidat se convinge că nu poate să își mai continue acțiunile, impunerea se folosește atunci când se dorește ca un actor agresiv să oprească acțiunile inacceptabile într-o perioadă de timp bine determinată, constrângerea este manifestarea directă a intenției de a provoca daune și pierderi dacă actorul agresiv nu respectă înțelegerile, aplicarea forței brute lasă la latitudinea colalițiilor sau a alianțelor modalitatea de intervenție militară pentru a opri o agresivitate.

Schimbările continue, datorate globalizării lumii în secolul XXI, din mediul de securitate la nivel internațional pun actorii statali și non-statali în situația de a proba în fiecare moment capacitatea și capacitățile reale de care dispun pentru a influența sistemul internațional. Această necesitate de măsurare a capacității unui actor de a exercita puterea în sistemul internațional este o caracteristică intrinsecă sistemului, care se datorează chiar arhitecturii sistemului care este formată din actori eminentemente competitivi pe două paliere principale de acțiune: urmărirea intereselor proprii și a obiectivelor stabilite, ceea ce putem defini ca profit, și lupta pentru poziția de a globaliza sau a fi globalizat, ceea ce am putea numi energie potențială de dominare.

Din analiza noastră a rezultat că, în cazul sistemului de relații internaționale, chiar dacă este format din totalitatea tipurilor de relații formale sau informale care se manifestă la un moment dat istoric, între toate tipurile de actori, statali sau non-statali, care se manifestă în interiorul sistemului, baza de discuție atunci când se pune problema utilizării puterii este matricea culturală identitară a comunității care guvernează actorul dominat sau capabil de a domina. Așa cum am arătat mai sus există două paliere ale acțiunii puterii, iar palierul de energie potențială este cel care pune la dispoziția unui actor elementele pecifice de putere care, la un anumit timp dat, sunt disponibile pentru a putea fi utilizate.

Analiza noastră asupra evoluției societății umane și a fenomenului globalizării, arată că matricea culturală identitară este cea care influențează major capacitatea unui actor de a transforma în putere operațională puterea potențială pe care el o deține la un moment dat și pe o perioadă de timp. Această analiză a matricei culturale ne arată dacă dincolo de autoritatea pe care conducătorii/guvernații o au la un moment dat, ei vor avea și capacitatea/ voința politică de a trece de la virtual la real și a pune în acțiune elementele puterii care să influențeze sistemul.

Concluzii

Începutul secolului XXI a adus cu sine o lume globalizată aproape în totalitate și, prin globalizarea informației, a transformat lumea globală într-o lume cunoscută. În această lume cunoscută în care comunitățile cu matricele lor culturale identitare se întâlnesc pe multiple planuri dar în două lumi diferite, cea a realității și cea a spațiului virtual, vectorii globalizării, militar, economic, politic, religios și cultural, au rolul de a armoniza, prin transferul de cunoștințe și cunoaștere, funcționarea sistemului de relații internațional, astfel încât actorii implicați în sistem fie că sunt statali sau non-statali, să creeze și să agreeze în comun un minim set de valori sociale prin care să se asigure stabilitatea societății umane, să se creeze premisele unei dezvoltări a acesteia și să asigure supraviețuirea speciei.

Sistemul internațional format din actori statali și non-statali este un sistem concurențial prin definiție și, mai mult decât atât, are nevoie de această competiție deoarece ea asigură premisele evoluției societății, ceea ce face ca în mediul internațional de securitate să apară schimbări pe trei niveluri local, zonal și global. Așa cum am arătat în capitolul *Funcționarea Sistemului Internațional*, actorii au la dispoziție anumite metode de reglaj în interiorul sistemului prin crearea de coaliții sau alianțe care pot mări energia potențială a noului actor format până la nivelul de a fi dominant, astfel încât un actor care devine agresiv față de alți

actori și/ sau tinde să strice stabilitatea sistemului, să poată fi oprit din acțiunile sale atât prin foloarea hard power cât și prin folosirea soft power.

Secolul XXI va fi, în opinia noastră, un secol al căutărilor realiste a metodelor și strategiilor pentru a aplica lecțiile învățate în secolul XX, lecții ce provin în principal din cele două războaie mondiale, din războiul rece și din mișcările sociale de schimbare a sistemelor și politicilor de guvernare din anii '90, din estul Europei, Africa și Orientul mijlociu. Termenul vital este adesea aplicat acestui interes cu 'mențiunea ca miza este atât de fundamental a bunastării statului încât nu poate fi compromisă' și poate cere utilizarea forței militare pentru a o sustine.

Secolul XXI nu va fi în mod cert, părerea noastră, un secol al armoniei dar va fi în mod cert un secol al armonizărilor necesare reglării sistemului de relații internațional spre două obiective clare: dezvoltare și supraviețuire. Este evident că sistemul concurențial internațional are la bază interesul național, dar globalizare a informației, a cunoașterii și cunoștințelor, nu mai permit actorilor internaționali strategii de acțiune cu doar două componente, militare și diplomatice.

Cel mai important rol în armonizarea funcționării sistemului de relații internaționale în secolul XXI îl vor avea vectorii globalizării, deoarece atât prin analiza acțiunilor și reacțiilor comunităților la stimuli sistemului și ale actorilor din sistemul internațional cât și prin cercetarea și înțelegerea matricilor culturale identitare, societatea trebuie să poată să își schimbe viitorul cunoscându-și și recunoscându-și trecutul. Ordinea mondială cea mai favorabilă se construiește de la o paradigmă de securitate la altă paradigmă de securitate și această evoluție are ca și element de bază al structurii sale schimbările de securitate ce apar în mediul de securitate local, zonal și global.

Fenomenul globalizării⁸ proces complex normal al dezvoltării societății umane care se manifestă prin cinci vectori de acțiune principali, militar, economic, politic, religios, cultural, vectori care influențează direct și indirect evoluția structurii și relațiilor sociale intracomunitare și internaționale. Ordinea mondială către care tinde sistemul internațional și echilibrul necesar al acestuia sunt determinate de cele două caracteristici ale globalizării : prima caracteristică principală a fenomenului este că niciodată unul dintre vectorii fenomenului nu poate fi nul (efect zero) și întotdeauna va exista o acțiune asupra zonei globalizate, chiar dacă nu imediată, și de a doua caracteristică principală, globalizarea generează o forță de acțiune de la actorul globalizator către zona globalizată, dar întotdeauna va exista și o forță de reacțiune a zonei globalizate către actorul globalizator, care va influența actorul globalizator în acțiunile sale viitoare.

Lumea Occidentală, așa cum a început secolului XXI, și din ce în ce mai mulți actori statali și non statali, coaliții și alianțe, au început să aplice lecția învățată, după războaiele intereuropene și fratricide din secolele trecute, și înțelegă ce s-a schimbat odată cu Pacea de la Westfalia⁹ din 1648, ceea ce este cu atât mai mult valabil astăzi, acum când armele de

⁸ O definiție a *Globalizării* care este parte integrantă din *Mecanica Globalizării*, o teorie a autorului lucrării de față, care dezvoltă teoria *Mecanica Socială* a lui Spiru Haret de la începutul secolului XX și publicată la Paris în 1914.

⁹ *The Peace of Westphalia* was a series of peace treaties signed between May and October 1648 in Osnabrück and Münster. These treaties ended the Thirty Years' War (1618–1648) in the Holy Roman Empire, and the Eighty Years' War (1568–1648) between Spain and the Dutch Republic, with Spain formally recognizing the independence of the Dutch Republic. The treaties did not restore peace throughout Europe, but they did *create a basis for national self-determination*. The treaties resulted from the big diplomatic congress, thereby initiating a new system of political order in central Europe, later called Westphalian sovereignty, based upon the concept of co-existing sovereign states. Inter-state aggression was to be held in check by a balance of power. A prejudice was established against interference in another nation's domestic affairs. As European influence spread across the globe, these Westphalian principles, especially the concept of sovereign states, became central to international law and to the prevailing world order.

distrugere în masă sunt folosite ca atuuri în negocieri, că, pentru un actor statal, interesul național are și poate avea multiple fațete și poate fi orientat către obiective militare, economice, politice, religioase sau culturale, dar cel mai important obiectiv și interes rămâne supraviețuirea și securitatea statului însuși, indiferent de cum va evolua structura sa pe parcursul secolului XXI, și implicit supraviețuirea sistemului internațional.

Mulțumiri:

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită –“ SmartSPODAS”.”

BIBLIOGRAFIE:

1. ADLER, Alexandre, presente, *Le nouveau rapport de la CIA*, Editions Robert Laffont, Paris, 2009
2. BAYLIS John and SMITH Steve, *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 158.
3. BERRIDGE G. R. and JAMES Alan, *A Dictionary of Diplomacy*, Hampshire, UK: 3rd Edition, Palgrave Macmillan, 2012.
4. BERRIDGE G. R. and JAMES Alan, p. 180; GRIFFITHS Martin and O' CALLAGHAN Terry, *International Relations: The Key Concepts*, London: Routledge, 2002, p. 209.
5. BIDDLE Tami Davis, “The Use of Military Force,” unpublished paper; YARGER Harry R., “Instructor Notes: Weapons of Mass Destruction and Theory,” *Theory of War and Strategy*, U.S. Army War College, September 19, 2005.
6. COUTAU-BEGARIE Herve, *Traite de Strategie*, Editura Economica 2011
7. FRUNZETI, Teodor, ZODIAN, Vladimir, coordonatori, *Lumea 2013 Enciclopedie Politică și Militară*, Editura Rao, Bucuresti, 2013
8. GRIFFITHS and O' CALLAGHAN, pp. 280-282; *Glossary: Terminology Related to Operations Involving Civilian and Military Resources* (Working Draft), Alexandria, VA: Institute for Defense Analysis, January 26, 2005, pp. IV-16.
9. HOFSTEDE Geert, HOFSTEDE Gert Jan, MINKOV Michael, trad. ZOGRAFI Mihaela, *Culturi și organizații Softul Mental*, Humanitas, București, 2012
10. SCHELLING, Thomas C., *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press, USA, Reprint edition 1981.
11. SMITH Paul J., “Transnational Security Threats and State Survival: A Role for the Military,” *Parameters*, Autumn 2000, p. 79.
12. 11.Livre Blanc, Les Debats, *Defense et Securite nationale*, Editura Odile Jacob, La documentation Francaise, Paris, 2008
13. Wikipedia,http://en.wikipedia.org/wiki/Multinational_corporation, accessed March 26, 2015.

14. Wikipedia,http://en.wikipedia.org/wiki/Geneva_Conventions, accessed March 27, 2015.
15. Wikipedia,http://en.wikipedia.org/wiki/International_Atomic_Energy_Agency, accessed March 28, 2015.
16. Wikipedia,http://en.wikipedia.org/wiki/Montevideo_Convention, accessed March 29, 2015.
17. Wikipedia,http://en.wikipedia.org/wiki/Non-governmental_organization, accessed March 30, 2015.
18. Wikipedia,http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Schelling, accessed March 31, 2015.
19. Wikipedia,http://en.wikipedia.org/wiki/Peace_of_Westphalia, accessed March 31, 2015.
20. Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/International_relations_theory, accessed February 4, 2015.
21. Wikipedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/Balancing>, accessed February 3, 2015.
22. Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Hard_power, accessed February 4, 2015.
23. Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Soft_power, accessed February 4, 2015.
24. Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/National_Interest, accessed February 4, 2015.
25. www.cia.gov
26. www.crisisweb.org
27. www.csis.org
28. www.europa.eu
29. www.eusec.org
30. www.gcsp.ch
31. www.grip.org
32. www.presamil.ro
33. www.rand.org
34. www.strategypage.com

REPERE ACTUALE PRIVIND SINDROMUL DE INSECURITATE DOBÂNDITĂ, EFECT COMPLEMENTAR AL GLOBALIZĂRII

Dan Vasile ARDELIAN

Component SASS-EO, membru IPA, student specializarea Studii de Securitate, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București
e-mail: ardelian.dan-vasile@fspub.unibuc.ro

Abstract: *Securitatea societății umane, atât după sfârșitul Războiului Rece, cât și după momentul 11 septembrie 2001 a devenit o preocupare constantă a lumii moderne globalizată. Fenomenul complex al globalizării analizat prin tipul și forma de manifestare (vizând sectoarele economic, politic, militar, religios și cultural) și mod de evoluție indică faptul că societatea umană a început să conștientizeze că deține un potențial factor auto-distructiv, devenit, de-a lungul timpului, un sistem generator de insecuritate. Apariția acestui fenomen afectează complexitatea mecanismelor ce stau la baza funcționării și relaționării unui sistem, care asigură supraviețuirea și evoluția durabilă în viitor.*

Studiul își propune să prezinte fenomenul numit sindromul insecurității dobândite ca un efect complementar al globalizării, ca un rezultat al procesului de transformare a structurii societății umane, transformare posibilă prin manifestarea procesului ce indică o dominare a relațiilor cantitative în detrimentul celor calitative. Analizând felul în care conviețuiesc comunitățile în interiorul societății umane pot fi identificate elementele destabilizatoare, deoarece manifestarea actuală a civilizației indică faptul că tendința auto-distructivă poate apărea și datorită declarațiilor ambigue, care duc la eșec și neîncredere, prin instalarea stărilor de confuzie la nivelul organizațiilor și al liderilor responsabili cu păstrarea transparenței societății.

Identificarea acestor aspecte negative impune schimbări fundamentale și de durată atât a atitudinii, cât și a practicilor sociale, prin identificarea de noi forme de cooperare și politici de securitate care să răspundă, astfel, globalizării fenomenului de insecuritate.

Cuvinte cheie: *societate umană, globalizare, securitate, risc, incertitudine, schimbare, efect.*

Introducere

După anii 2000, în peisajul social s-au impus frecvent la nivel mondial întâlniri ce au avut ca temă de dezbatere atât starea actuală a societății umane, cât și a stării de securitate și/sau insecuritate fie ea locală, națională sau internațională.

Dezbaterile au vizat complexitatea procesului evolutiv, în timp și spațiu, din domeniile economic, politic și social care obligă, în fapt, la acceptarea realității, invitând, astfel, pilonii decizionali implicați la comunicare și transparență în decizii, precum și la elaborarea unor soluții optime și realiste la persistența sau chiar accentuarea problemelor lumii contemporane.

O parte dintre specialiștii, teoreticienii și practicienii din acest domeniu agreează ideea că schimbarea, în special cea prin modernizare, reprezintă caracteristica ce guvernează societatea umană, iar cunoașterea și informarea sunt esențiale în modul de supraviețuire.

Controversele apărute pe tema schimbării apar datorită stilului în care este prezentată și promovată de sistemele mass-media, fie ele naționale sau internaționale, deoarece s-a dovedit, de-a lungul timpului, că modul de redare asigură doar o serie de informații despre diferitele evenimente ce au loc pe Terra, indiferent de poziția geografică a teritoriile implicate sau caracterul acestora.

1. Aspecte generale privind starea de securitate și fenomenul de globalizare

După anii 1990, analizele efectuate asupra modului de evoluție a societății umane, de dezvoltare a comerțului, a investițiilor financiare și implicit a tehnologiei din cadrul sistemelor naționale au semnalat faptul că acestea au fost supuse unor transformări semnificative și rapide, reușind, astfel, să depășească granițele geografice ale țărilor, noile tendințe impunându-se și la nivel internațional. Primul semnal că tendințele evolutive din diferite domenii impun o dezvoltare inegală a fost acela a aparițiilor unor noi tipuri de amenințări, pericole și riscuri, astfel, ceea ce s-a dorit a fi un nou sistem de relaționare la nivel mondial a afectat mediul de securitate al țărilor implicate, prin confirmarea stării de insecuritate.

Pentru a înțelege de ce ceea ce s-a dorit a fi o stare generală de siguranță s-a transformat într-o stare de nesiguranță, în studiul de față voi trece în revistă câteva din aspectele ce vizează acțiunea de globalizare de-a lungul timpului. De exemplu, în cadrul Simpozionului „*Globalizare și identitate națională*” – 2006, articolele și prezentările apărute având ca subiect acest fenomen evidențiază faptul că aceasta a fost înțeleasă ca fiind un fenomen care „*unește într-un tot unitar elementele dispersate*”, „*un fenomen care transformă permanent*”, cu o manifestare „*la scara întregului glob*” care ar reprezenta de fapt „*o comprimare a lumii și o consolidare a viziunii asupra acesteia ca un întreg*”.

Pe de altă parte, Fondul Monetar Internațional (F.M.I.) definește termenul de globalizare ca fiind „*...creșterea interdependenței economice a țărilor din întreaga lume prin creșterea volumului și varietății tranzacțiilor de bunuri și servicii peste granițe...flux de capital internațional liber și rapid, dar și difuziunea mai largă a tehnologiei*”¹ (traducere după Fondul Monetar Internațional).

În realitate, semnificațiile acestui proces sunt mult mai profunde.

De exemplu, în ultimii ani, acest fenomen de globalizare se manifestă într-un ritm alert, accentuat după sfârșitul Războiului Rece, când domeniul electronic a impus o accelerare a modului de comunicare, intensificând ritmul schimbărilor până la nivelul la care oamenii au început să țină pasul tot mai greu.

Această globalizare acceptată sau nu de societatea umană, în ansamblu, a reușit să creeze controverse atât în cadrul unor importante reuniuni internaționale de nivel înalt (fie că au avut loc în SUA sau în Japonia ori Africa de Sud), cât și la manifestările din stradă, unde opiniile divergente au fost reduse la tăcere de cele mai multe ori cu ajutorul forțelor de ordine.

Globalizarea s-a dovedit a fi un proces complex, care prin schimbările realizate a marcat umanitatea și multidimensional, care a transformat rapid și profund activitățile vizate și relațiile stabilite, de-a lungul timpului, cu mediul social. Ritmul de integrare a transformărilor prin caracterul lui a permis, de fapt, instalarea fenomenelor de dezintegrare sau de fragmentare a societății.

Puntea de comunicare dezvoltată între fenomenul de globalizare și starea de securitate, în prezent, s-a transformat într-o stare de insecuritate. Astfel, problemele apărute în evoluția societății umane, după anumite evenimente istorice, precum sfârșitul Războiului Rece sau momentul 11 septembrie 2001, dar și alte acțiuni de terorism au devenit preocupări constante ale lumii globalizate.

Studiile de securitate ce vizează evoluția acestui domeniu, des aflat într-o poziție controversată, atribuie conceptului de securitate construit, inițial, pe baza existenței omului, apoi a bunăstării, prosperității și stabilității, o postură de nouă, respectiv cea de problemă universală. La câștigarea acestui statut a contribuit, într-o proporție semnificativă procesul de

¹Fondul Monetar Internațional, <http://www.imf.org/external/pp/longres.aspx?id=4941>, accesat la 15 februarie 2015.

globalizare, conferindu-i acestuia o dimensiune multidimensională, în care componentele ce formează sistemul sunt interdependente.

Supus permanent transformării, conceptul de securitate, indiferent dacă s-a vorbit de situația unui imperiu, regat sau stat-națiune, a apărut frecvent, în ultimii 25 ani, în discursurile politice, accentuând necesitatea de protecție a comunităților și a oamenilor din componența acestora în fața evoluției globale sau mai bine spus în fața amenințărilor generate de aceasta.

Una dintre cele mai cunoscute și vechi definiții a securității îi aparține lui Arnold Wolfers: „*securitatea, în sens obiectiv, măsoară absența amenințărilor la adresa valorilor dobândite, iar într-un sens subiectiv, absența temerii ca asemenea valori vor fi atacate*”².

Factorul numit populație fie că reprezintă o țară săracă sau bogată, este cel vizat de o mulțime de amenințări, precum: violarea drepturilor omului, crima, drogurile, poluarea, șomajul etc., acestea fiind amenințări reale și în plin proces de dezvoltare, chiar dacă intensitatea lor variază dintr-o regiune geografică la alta. Identificarea unui pericol într-un anumit spațiu implică, în fapt, toate națiunile putând oricând să declanșeze instalarea unor consecințe, atât în plan regional cât și global, precum foametea, epidemiile, poluarea, traficul de droguri, terorismul, tensiunile etnice, dezintegrarea socială, etc.

Aceste evenimente confirmă faptul că este mai ușor să prevenim decât să intervenim după declanșarea evenimentului, deoarece este mai puțin costisitor să acționezi asupra amenințărilor, pericolelor, atunci când acestea apar, decât după ce s-au permanentizat.

2. Repere actuale privind sindromul de insecuritate dobândită

Această lucrare își propune să evidențieze un efect al fenomenului de globalizare, numit sindromul insecurității dobândite, care conform specialiștilor din domeniu, este prezentat ca fiind rezultatul procesului complex de transformare a structurii societății umane, în general, a societăților tradiționale, industriale, culturale și politice etc., transformare posibilă prin dominarea relațiilor cantitative în detrimentul celor calitative.

Tipul și forma de manifestare a fenomenului de globalizare sunt parametri ce indică, într-o proporție semnificativă, dacă societatea umană a început să conștientizeze că deține un potențial factor auto-distructiv, indiferent de conjunctură și/sau medii regionale/particulare.

Dacă acest potențial a fost identificat, mediile implicate (guverne sau diferite organizații non-guvernamentale) ar trebui să semnaleze obiectiv prin multitudinea de mijloace de informare că acel mediu s-a transformat într-un generator de insecuritate, afectând, astfel, complexitatea mecanismelor ce stau la baza funcționării și relaționării unui sistem ce asigură supraviețuirea și evoluția durabilă în viitor.

Teoriile și dezbaterile lansate de-a lungul timpului indică faptul că procesul de modernizare ar reprezenta principalul factor declanșator al stării de insecuritate. Sociologul Ulrich Beck semnalează, încă din anii '80, identificarea unor disfuncționalități în cadrul sistemului relațional și funcțional al unei societăți³.

De asemenea, Sachidanand Siha afirmă de la prezidiul Adunării Constituante a Indiei „*decăderea unei civilizații apare când cei înțelepți sunt îndepărtați pentru că îndrăznesc să fie cinstiți, iar cei imorali sunt răsplătiți pentru că lingușesc poporul ca mai apoi să-l trădeze*”⁴.

²Arnold WOLFERS, *National Security as an Ambiguous Symbol*, Political Science Quarterly, Vol. 67, No. 4., 1952, pp. 481-502.

³Ulrich BECK, *The Cosmopolitan Perspective: Sociology of the Second Age of Modernity*, In British Journal of Sociology, 2000, 51(1): 79-105.

⁴Jeremy POPE, *The TI Source Book: National Integrity Systems*, Transparency International, Oho Suhr Alle, Berlin, Germania, 2002, pp. 19.

În prezent, o parte dintre analiști susțin în scrierile lor că acest sindrom de insecuritate dobândit a apărut o dată cu momentul atacului terorist asupra Statelor Unite ale Americii, din 11 septembrie 2011. Acesta accentuându-se și după alte manifestări teroriste din alte spații geografice, precum cele din Spania, Marea Britanie, Indonezia, Kenya etc.

De asemenea, această stare a fost la rândul ei amplificată prin susținerea și expunerea subiectivă a evenimentelor prin căile de comunicare specifice sistemului media. Pe de altă parte, reprezentatii unor organisme internaționale susțin că realitatea zilnică evidențiază faptul că globalizarea este motorul amplificării insecurității, că la amplificarea și susținerea acestui nou sindrom apărut în rândul populației globului au participat și alți factori de risc specifici domeniilor nonmilitare (politic, economic, social, cultural, ecologic).

De exemplu, conform statisticilor la nivel mondial⁵ în anul 1920, populația planetei era estimată la două miliarde, în 1960 eram deja trei, iar în 2011 populația era de șapte miliarde și se estimează că până în anul 2045 vom fi nouă miliarde.

Explozia demografică este caracteristică subcontinentului indian, în Orientul Îndepărtat, unele regiuni ale Europei, Africii și Americii Centrale și de Sud. Creșterea populației din secolul al XX-lea este considerată cel mai important fenomen pe termen lung din istoria postbelică, iar distribuția inegală a populației reprezintă sursa: unor viitoare tensiuni și conflicte; intensificării procesului de emigrare (fie rural – urban, dintr-o țară în alta); dezvoltării unor noi infrastructuri.

De asemenea, analiza efectuată asupra resurselor furnizează lumii informații esențiale ce pot influența evoluția societății în timp. Încă din anul 1783 oamenii de știință preconizau că populația Terrei avea să depășească posibilitățile de hrană, deoarece resursele sunt limitate. Progresul înregistrat în productivitatea agricolă după cel de-a doilea război mondial nu a făcut decât să amâne criza mondială cu câteva decenii. Studiile indică faptul că în anul 2030 necesarul de hrană, apă și electricitate va atinge un nivel critic.

Criza alimentară apare în urma creșterii cererii de alimentație determinată de sporirea numărului de locuitori. Această stare de necesitate dacă nu beneficiază de o soluție, va permite apariția inevitabilă a penuriei, urmată de foamete și tulburări sociale. Este cunoscut faptul că am asistat deja la problemele anilor 2007 – 2008, când datorită creșterii prețului la țiței, instalarea secetei extinse, reducerea subvențiilor din agricultură, speculațiile financiare au cauzat deja creșterea prețurilor la nivel mondial. Rezultatul a fost criza alimentară manifestată, în general, în țările în curs de dezvoltare.

Creșterea populației la nivel mondial a determinat și modificări climatice. Impactul activităților umane asupra mediului a fost semnificativ în special prin: exploatarea terenurilor, nivelul sporit de dioxid de carbon, poluarea, folosirea combustibililor fosili, despădurile etc., toate au lăsat o amprentă asupra încălzirii globale. Analiza valorilor temperaturilor medii ale aerului indică o creștere a acestora ceea ce duce la topirea calotelor polare, creșterea nivelului apei mărilor, reducerea suprafeței arabile, dispariția unor specii, inundații, secete etc.

Chiar dacă politicienii și activiștii pentru protecția mediului discută și caută soluții alături de marii agenți industriali și oamenii de știință, sunt unele puteri industriale care refuză sistematic să accepte soluțiile propuse, ceea ce permite instalarea completă a efectelor încălzirii globale în deceniile următoare. În ciuda eforturilor totuși nu a fost găsită o soluție viabilă.

Activitatea industrială a generat la rândul ei o degradare accentuată a mediului natural. Susținerea sistemelor industriale moderne care asigură o producție crescută, posibilitatea locuirii, de transport și comunicare generează riscuri suplimentare. De asemenea, societățile în care procesul de modernizare a eșuat, unde societatea industrială și cea politică au găsit elementul de comunicare și supraviețuire optim, majoritatea asociate cu societățile non-

⁵United Nations Population Found, <http://www.unfpa.org./publications>, accesat la 20 februarie 2015

occidentale, devin surse de riscuri la nivel global, favorizând sărăcia, bolile, migrația, terorismul, traficul etc.

Sărăcia, privită ca o povară grea pentru națiunile în curs de dezvoltare, obligă multe țări să depindă de generozitatea altor națiuni, orice ajutor vine cu o anumită obligații, cele mai multe de natură politică, urmate de cele economice. Nesiguranța apare din faptul că noile reforme economice și existența termenelor de rambursare a împrumuturilor au același efect de încorsetare și neputință. Persistența sărăciei împiedică alimentația adecvată a populației, a educării și asistența medicală corespunzătoare, ducând astfel la creșterea natalității și implicit creșterea numărului de oameni ce trebuie întreținuți.

În prezent, prin compararea și confruntarea situațiilor la nivel mondial, putem spune că sindromul de insecuritate dobândit a apărut datorită unor factori, precum: abuzul asupra drepturilor omului, ierarhia internațională, activitatea politică, procesul de modernitate, monopolul informației, resursele, crizele economice, vulnerabilitatea macroeconomică, mobilitatea capitalului financiar, mobilitatea forței de muncă, transformări demografice, disfuncționalitățile apărute în urma unor alianțe și cooperări, disputele internaționale, știința, progresul tehnic și tehnologic al țărilor dezvoltate, transferul tehnologic, nivelul PIB/locuitor, sărăcia, privațiunea nevoilor umane de bază, acordarea ajutorului financiar, degradarea mediului înconjurător, dezastrele naturale, dezastre provocate de om, diferite epidemii, confruntări ideologice, resurgențele grupărilor fundamentaliste, fenomene de regionalizare, disputele teritoriale, noile modele de arme performante, drogurile, criminalitatea, discriminarea, dezumanizarea, violența, manipularea, tensiunile sociale, războiul, statele eșuate etc.

Alte analize efectuate de-a lungul anilor și supuse atenției publicului susțin faptul că fenomenul de modernitate ce a cuprins diferitele zone ale structurilor tradiționale, industriale, politice, etc., au reușit să degradeze structura de bază a comunităților ce au format inițial familia, tradiția, statul, națiunea, semnalând că tendințele au apărut și s-au manifestat prin transformare și uneori distrugere indiferent de nivelul societății implicate.

După anii 1990, comunitățile și națiunile au fost obligate de realitatea zilnică să răspundă criteriilor modernității (egalitate politică și democrație, drepturile omului, profesiile, știința, etc.), chiar dacă impactul global intra în conflict cu limitările impuse de domeniul industrial dezvoltat în secolul XIX. Astfel, consecința acestor transformări rapide atât la nivel local, cât și la nivel internațional constă în apariția unei serii de riscuri: sociale și comunitare; economice; politice; de mediu.

3. Concluzii

Titlul acestui studiu și implicit a modului de prezentare este inspirat dintr-o preocupare mai veche și impulsionată de realitatea lumii în care trăim, respectiv de identificarea climatului unde se fac legături macro – micro în cadrul unei alianțe, dar și de provocarea momentului care permite o astfel de conexiune.

În viziunea ONU, realizarea securității este posibilă prin câteva elemente esențiale precum: respectarea drepturilor omului, dezvoltarea economică și cea socială. Din aceste considerente, în secolul al XXI-lea, atât comunitatea tradițională, cât și cea de securitate, ar trebui să identifice și să lupte împotriva elementelor destabilizatoare.

Aceste eforturi ar trebui să se concretizeze prin schimbări fundamentale și de durată a atitudinii și practicilor sociale, atât din partea statului, cât și a sectorului privat, dar și a societății civile, să identifice noi forme de cooperare și politici de securitate care să răspundă, astfel, globalizării fenomenului de insecuritate, deoarece procesul complex de globalizare înseamnă, de fapt, modul în care conviețuiesc comunitățile în interiorul societății umane.

Complexitatea evoluțiilor recente, atât politice, cât și economice și sociale a impus cunoașterea realității, invitând domeniile implicate la comunicare și transparență, obligându-le să confere o dimensiune spațială vechilor și noilor concepte, teorii și modele de analiză. De exemplu, Ioan Deac în „*Introducere în teoria negocierii*” afirmă: „...negocierea este forma de comunicare ce presupune un proces comunicativ, dinamic, de ajustare, de stabilire a acordului în cazul apariției unor conflicte de interese, prin care două sau mai multe părți, animate de mobiluri diferite și având obiective proprii, își mediază pozițiile pentru a ajunge la o înțelegere mutual satisfăcătoare...”.

Răspunsurile la problemele dezvoltate de către societatea umană oferă parțial soluții, în ciuda analizei și explicațiilor în profunzime a mecanismelor ce asigură funcționarea ca un întreg. Amplificarea impune crearea de noi instrumente politice, economice, militare și sociale care să fie strâns legate de dezvoltarea cooperării internaționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. ACKERMAN, Rose Susan, *Corruption: A study in Political Economy*, New York: Academic Press, 1978.
2. ACKERMAN, Rose Susan, *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
3. ALKIRE, Sabina, *A conceptual Framework for Human Security*, Centre for Research on inequality, Human Security and Ethnicity (CRSE), Working Paper 2, London: University of Oxford, 2003.
4. ANECHIARICO, Frank et al., *Local integrity systems: world cities fighting corruption and safeguarding integrity*. Den Haag: BJu Legal Publishers, 2008.
5. ARGYRIS, Chris, *Personality and Organization*, Editura Harper and Row, New York, 1957.
6. BECK, Ulrich, *The Cosmopolitan Perspective: Sociology of the Second Age of Modernity*, In *British Journal of Sociology*, 2000.
7. BECK, Ulrich, *What Is Globalization?* Cambridge: Polity Press, 2000.
8. BIDU, Ioan; TRONCOTA, Cristian, *Coordonate de securitate*, Editura ANI, București, 2005.
9. BUTA, Viorel; ION, Emil; DINU Mihai Ștefan, *Religie și securitate în Europa secolului XXI - Glosar de termeni*, Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2007.
10. BUZAN, Barry; WAEVER, Ole; de WILDE, Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc., 1998.
11. DAHL, Robert, *Despre democrație*, Editura Institutului European, Iași, 2005.
12. DAHRENDORF, Ralf, *După 1989. Morală, revoluție și societate civilă*, în GHEBREA Georgeta, *Introducere în sociologia politică*, Editura Universității din București, 2008.
13. DEAC, Ioan, *Introducere în teoria negocierii*, Editura Paideia, București, 2002.
14. GIDDENS, Anthony, *Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives*, Profile Books, London, 1999.
15. HABERMAS, Jürgen, *Sfera politică și transformarea ei structurală*, Editura Univers, București, 1998.
16. HEAD, Brian, *Promoting Integrity*, Surrey: Ashgate, 2008.
17. HOBDEN, Stephen; JONES, Richard Wyn, *Marxist theories of international relations*, in *The Globalization of World Politics*, ed. by BAYLIS John and SMITH Steven, third edition, Oxford University Press, New York, 2005.

18. HUNTINGTON, Samuel, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, 2006.
19. IOAN, Alexandru, *Administrația publică*, Ediția a III-a, Lumina Lex, București, 2002.
20. KING, Garry; KEOHANE, Robert; VERBA, Sidney, *Fundamentele cercetării sociale*, Editura Polirom, Iași, 2000.
21. MANN, Michael, *Authoritarian and Liberal Militarism: A Contribution from Comparative and Historical Society*, în *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
22. POPE, Jeremy, *The TI Source Book: National Integrity Systems*, Transparency International, Oho Suhr Alle, Berlin, Germania, 2002.
23. REICH, Robert, *The Work of Nations*, în Mark Lewis, Robert Fitzgerald, Charles Harvey, *The growth of nations. Culture, competitiveness and the problem of globalization*, Bristol Academic Press, 1996.
24. ROTSCILD, Emma, *What is security?* in *Daedalus*, Vol. 124, Nr. 3, 1995.
25. ROUSSEAU, Jean Jacques, *Contractul social*, Editura Mondero, București, 2007.
26. SARCINSCHI, Alexandra, *Operațiile de stabilitate și securitatea umană*, Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, București, 2008.
27. SMITH, Steve, *The Concept of Security in a Globalized World*, paper presented at the Otago University Conference, Otago, 2002.
28. TĂTARU, Irina, *The importance of economy and environment in ensuring national security*, Proceedings International Scientific Conference Strategies XXI 12th Edition, The complex and dynamic nature of the security environment, vol.1, November 25-26, 2014, Bucharest, Romania, 2014.
29. UNGUREANU, Radu Sebastian; MIROIU, Andrei, *Conceptul de securitate in Manual de relații internaționale*, Editura Polirom, București, 2006.
30. WOLFERS, Arnold, *National Security as an Ambiguous Symbol*, Political Science Quarterly, Vol. 67, No. 4., 1952.
31. WRAITH, Ronald; SIMPKINS, Edgar, *Corruption in Developing Countries*, Allen et Unwin, Londra, 1963.
32. *** *Encyclopedia of Social Sciences*, vol. VI, Senturia, 1993.
33. *** *Dictionar de Sociologie*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2000.
34. *** *ECLAC, Globalization and Development*, ONU, New York, 2002.
35. *** *Dicționarului Explicativ al Limbii Române*, București, 2004.
36. *** *O lume mai sigură: responsabilitatea noastră comună*. Raport al Grupului de Lucru la nivel înalt al Secretarului General privind Amenințările, Provocările și Schimbarea - Organizația Națiunilor Unite, New York, 2004.
37. *** *Ghid privind protecția avertizorilor de integritate*, A.R.T., București, 2005.
38. *** *Drept internațional umanitar și protecția persoanelor în caz de conflict armat (culegere de texte internaționale)*, Centrul de Drept Internațional Umanitar al Armatei, Ploiești, 2006.
39. *** *Drumul spre integritate*, Asociația Pro Democrația, București, 2010.

O PERSPECTIVĂ DE ANSAMBLU ASUPRA FACTORILOR DE INSECURITATE AI LUMII MODERNE

Alina MÎLCOMETE

Drd. Academia Națională de Informații „MIHAI VITEAZUL”, București, România

alina.milcomete@yahoo.com

Rezumat: În ceea ce privește factorii de securitate, aceștia se pot asocia resurselor securității moderne - izvoare, rezerve și factori complementari, denumiți generic surse, care pot fi valorificate în asigurarea unei stări de normalitate, în sistemul general de funcționare a unei entități statale, și nu numai, într-un context globalizant/ global.

Paradigma tradițională de securitate a suferit o serie de modificări, de-a lungul secolelor, ajungând în faza de maturitate în perioada ce a urmat celui de-al doilea război mondial: dacă, inițial, securitatea a avut la bază abilitatea de a supraviețui în război, în contextul în care războiul era o „continuare a politicii cu alte mijloace”, după cel de-al doilea război mondial, fundamentele teoretice ale paradigmei reliefează insuficiențele acesteia, precum factorii de securitate (egocentrismul concepțiilor și relațiilor; bipolaritatea sistemului internațional; dependența țărilor mici și mijlocii de centrele de putere; supradimensionarea puterii militare; consecințele economice și riscurile ecologice datorate înarmării militare¹).

Cuvinte-cheie: amenințare, risc, vulnerabilitate, securitate națională

Introducere

Între clarificările terminologice atribuite sintagmei de securitate națională, se regăsește definiția oferită de Legea 51/ 1991 privind securitatea națională a României, potrivit căreia aceasta este reprezentată de „starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate socială, economică și politică necesară existenței și dezvoltării statului național român, ca stat suveran, unitar, independent și indivizibil, menținerii ordinii de drept, precum și climatului de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor potrivit principiilor și normelor democratice statornicite prin Constituție”².

Complementar, există două documente strategice care fac referire la securitatea națională, „Strategia națională de securitate a României din 2007” și „Strategia națională de apărare din 2010”, ambele documente fiind adoptate de către CSAT, dar neaprobate în Parlament.

¹This paper is made and published under the aegis of the Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy as a part of programme co-funded by the European Union within the Operational Sectorial Programme for Human Resources Development through the project for Pluri and interdisciplinary in doctoral and post-doctoral programmes Project Code: POSDRU/159/1.5/S/141086

Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013.

Project title:Pluri and interdisciplinary in doctoral and post-doctoral programmes

Editor of material:

Date of publication:

The contents of this material do not necessarily represent the official position of the European Union or the Romanian Government.

²Legea 51 din 29 Iulie 1991 privind securitatea națională a României, Republicată în Monitorul Oficial nr. 190 din 18 martie 2014, disponibilă la link-urile <https://www.sie.ro/pdf/legislatie/51.pdf>, http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/51_1991.php, accesate la 10.02.2014, respectiv la 15.04.2015

Comparativ cu Legea 51/1991, atât strategia din 2007, cât și cea din 2010 oferă o definiție cuprinzătoare a securității naționale, urmând concepția Școlii de la Copenhaga, incluzând o serie de domenii precum: „starea de legalitate; siguranța cetățeanului; securitatea publică; prevenirea și contracararea terorismului și a altor amenințări asimetrice; capacitatea de apărare; protecția împotriva dezastrelor naturale, degradării condițiilor de viață și accidentelor industriale”. Potrivit acesteia, securitatea națională se realizează prin „măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitatea de informații, contrainformații și securitate, precum și prin gestionarea eficientă a crizelor, în conformitate cu normele de conduită ale comunității europene și euroatlantice și prevederile dreptului internațional”³.

Dicționarul explicativ al limbii române definește securitatea ca „faptul de a fi la adăpost de orice pericol, sentimentul de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol”⁴. Astfel, de cele mai multe ori, securitatea este asociată unei precondiții a funcționalității oricărui (micro)grup social, formal sau informal, a oricărei organizații sociale, economice, politice etc., în raport cu acțiunea unor factori perturbatori generatori de insecuritate, interni și/sau externi organizației respective.

Astfel, securitatea națională este „rezultanta sinergică a acțiunilor întreprinse prin mijloacele și reglementările instituțiilor statului român, care au rolul de a realiza, a proteja și a afirma interesele și valorile fundamentale ale României, contracarând factorii interni și internaționali care amenință aceste interese și valori”⁵.

Insecuritatea poate fi provocată prin agregarea unui set de factori care, la prima vedere, nu au o legătură directă, evidentă⁶, precum pierderea capacității statului de a produce și utiliza resurse informaționale, energetice și umane, de a-și menține coeziunea, omogenitatea, unitatea și identitatea, ca urmare a gestionării politice ineficiente a agresiunilor și crizelor generatoare de situații sociale patologice, crize de sistem, ori de situații-limită.

Potrivit lui Samuel P. Huntington, elitele „se deznaționalizează și devin din ce în ce mai globale, în timp ce populația se renaționalizează și devine din ce în ce mai locală”⁷.

Sursă de instabilitate și insecuritate, globalizarea culturii generează o localizare a culturii tradiționale, ceea ce reprezintă o resuscitare a vechilor identități regionale⁸; în acest sens, statele puternice sunt considerate exportatoare de securitate, iar statele slabe, furnizoare de insecuritate.

1. Dificultăți de diferențiere a indicatorilor de securitate și factorilor de insecuritate

În volumul său „Securitatea națională – simbol ambiguu”, Arnold Wolfers atribuia statutul de valoare conceptului securității, din care „o națiune poate să obțină, mai mult sau mai puțin, și la care poate să aspire să o dobândească, într-o mai mică sau mai mare măsură”.

³Statul Major al Forțelor terestre, *Buletin de teorie militară*, disponibil la link-ul www.m-securitynews.ro, rft.forter.ro, accesat la 10.02.2014

⁴Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti” al Academiei Române, *Dicționarul explicativ al limbii române, DEX*, ediția a II-a, 1998

⁵Balint, Mario, *Triunghiul cu geometrie variabilă al insecurității naționale*, disponibil la link-ul <http://www.ecronica.ro/tag/senat>, accesat la 15.04.2015

⁶*Ibid*, sursa online citată

⁷Huntington, P. Simon, *Who Are We: The Challenges to Americas National Identity*, Simon and Schuster, New York, 2004, p. 45.

⁸Sava, I.N., *Studii de securitate*, Centrul român de studii regionale, 2005, pp. 100 – 142.

Din acest punct de vedere, securitatea are foarte multe în comun cu alte două valori de o importanță deosebită, „puterea” și „bunăstarea”⁹.

Însă, în timp ce bunăstarea „măsoară” suma posesiunilor materiale ale unui stat, iar puterea este reprezentată de abilitatea de a controla „acțiunile celorlalți actori”, în sens obiectiv, securitatea „măsoară absența amenințărilor în dobândirea valorilor”. Pe de altă parte, din perspectivă subiectivă, aceasta identifică absența temerilor că aceste valori ar putea fi combătute¹⁰.

Astfel, posibila discrepantă dintre conotațiile subiective și obiective ale conceptului este de o reală importanță în relațiile internaționale, chiar dacă șansele unui viitor atac nu pot fi măsurate „obiectiv”.

Este extrem de cunoscut faptul că națiunile sau grupurile de națiuni au un mod diferit/specific de abordare în cazul aceleiași situații externe: unele dintre acestea au tendința de a oferi dimensiuni colosale „pericolului”, în timp ce altele îl subestimează, totul aflându-se sub semnul evaluării proprii și speculației. În acest sens, pericolul ar putea fi definit drept „caracteristică a unei acțiuni sau inacțiuni de a aduce prejudicii valorilor unei societăți, persoanelor sau bunurilor acestora”. În cazul pericolului, sursa, adresa, scopul, obiectivele și efectele sunt probabile¹¹.

De asemenea, în contextul în care statele acționează diferit la amenințări similare, se poate aprecia că acestea diferă și în modul de a obține o stare cât mai stabilă de securitate. Prin analogie, o parte dintre state pot cataloga drept „normal” pericolul la care se expun și în concordanță cu așteptările modeste de securitate, în timp ce alte națiuni îl consideră „de neconceput”.

Astfel, securitatea este definită ca „absența factorilor de insecuritate”; în consecință, pentru contracararea amenințărilor externe, numeroși factori interni precum caracterul național, tradiția și prejudiciul adus vor influența nivelul de securitate pe care orice stat l-a setat ca obiectiv.

O variantă alternativă de a extinde semnificația conceptului de securitate este expusă de Ole Weaver, care a impus necesitatea de a include amenințările non-militare în sfera acestuia. Această abordare aduce în prim-plan fiecare dimensiune a securității, cu accent pe conștientizarea amenințărilor, vulnerabilităților și apărării. Totodată, Egbert Jahn a „transformat” amenințările în provocări¹².

În timpul Războiului Rece, principalii factori de insecuritate erau constituiți din lipsa unui consens politic, distribuția puterii în stat și guvernarea deficitară, prezența acestora determinând instabilitatea regională¹³.

De asemenea, suprapopularea, subdezvoltarea economică și degradarea mediului înconjurător se aflau între factorii de insecuritate ai statelor din Lumea a Treia și catalogați drept amenințări non-militare¹⁴.

În acest sens, în lipsa unui cadru constituțional stabil, menținerea regimului politic era adesea un produs al unor conflicte stradale violente; în aceste medii, instinctul factorilor de decizie pentru conservare prima asupra interesului securității unui stat.

⁹Wolfers, Arnold, *National Security as an Ambiguous Symbol*, The John Hopkins University Press, 1962, p.147, în „*Security Studies – A Reader*”, editată de Hughes, Christopher W., și Meng, Lai Yew, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2011, p. 5.

¹⁰*Ibid, op. cit.*

¹¹Alexandrescu, Grigore, *Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Amenințări la adresa securității*, Ed. Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 8.

¹²Weaver, Ole, *Securization*, în „*Security Studies – A Reader*”, editată de Hughes, Christopher W., și Meng, Lai, Yew, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2011, p. 5

¹³„*Security Studies – A Reader*”, editată de Christopher W. Hughes și Lai Yew Meng, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2011, p. 5.

¹⁴*Ibid, op.cit.*

2. Realizarea unei distincții clare între factorii de securitate și insecuritate. Amenințare. Risc.

Indicatorii stării de securitate și stabilitate ai României sunt: stabilitatea politică internă, potențialul demografic, economic și militar, încrederea internațională, opțiunea României pentru integrare în structurile de securitate și cooperare europene și euro-atlantice, politica de cooperare și bună-vecinătate, evoluția României pe calea democrației.

În ceea ce privește factorii de insecuritate, se poate aprecia că, în cadrul acestora, se pot încadra bipolaritatea sistemului internațional, supradimensionarea puterii militare, consecințele economice și riscurile ecologice.

2.1. Amenințarea, factor determinat de insecuritate

Potrivit lui George Cristian Maior, „riscurile, amenințările sau vulnerabilitățile s-au transformat în acest secol, atât din punct de vedere calitativ, cât și din punct de vedere cantitativ”, iar „evoluția tehnologiei și progresul continuu, uneori spectaculos din acest domeniu, dar și creșterea interdependențelor economice, viteza de desfășurare a acțiunii și interacțiunii politice sau geopolitice la nivelul statelor și societăților, presiunea pusă de de comunicare și informație, pun probleme din ce în ce mai complexe și diverse decidenților”¹⁵.

În acest sens, amenințarea, ca factor de insecuritate: evidențiază un risc (fiind necesară urmărirea atentă a mediului de securitate); este efectivă/ reală/ preceptibil exprimată; are autor (stat, grup de state, organizații); are scop și obiective; are țintă (factorul decizional, factorii de securitate)¹⁶.

Potrivit prof. univ. dr. Onișor Constantin, în ceea ce privește tipologia amenințării, se poate vorbi despre amenințări cu forță externă (state/ grup de state de natură politică, economică, financiară, militară); militare (fiind necesară întrebuițarea forței armate pentru impunerea unei voințe politice); politice (împotriva statului ori a ordinii de drept, a unei entități internaționale: instabilitatea internă, eșecul statului, terorismul); sociale (asupra culturii, religiei, identității naționale, conflicte etno-culturale, suprapopularea, crima organizată, traficuri ilicite transfrontaliere, imigrația, epidemiile/pandemiile, comerțul ilegal etc.); economice (sărăcia, decalajul dezvoltării economice, crizele financiare și de materii prime, impactul și controlul statelor dezvoltate asupra zonelor instabile economic dețin acces la materii prime, competiție, progres etc.), ecologice (protecție de mediu, calitatea factorilor de mediu: dezastre nucleare, catastrofe ecologice, degradarea naturii, insuficiența hranei și a resurselor).

Astfel, comunitatea de informații se confruntă cu una dintre cele mai complicate situații în ceea ce privește realizarea unei diferențieri între amenințare și risc, care, de cele mai multe ori, sunt uzitate cu înțeles „interșanjabil”.

La o primă vedere, este necesară comparația termenilor „amenințare” și „risc”. Astfel amenințarea ar putea fi definită într-o multitudine de moduri, însă, în contextul securității naționale, aceasta ar putea fi transpusă astfel: „Amenințarea este potențialul individului sau al grupului de a exercita, accidental sau cu intenție, o acțiune care exploatează o vulnerabilitate”¹⁷.

¹⁵Maior, George Cristian, *Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI*, Rao, 2010, p. 10.

¹⁶Onișor, Constantin, *Repere ale paradigmei securității moderne*, suport de curs Academia Națională de Informații.

¹⁷Băhnăreanu, Cristian, Atanasiu, Mirela (coordonatori) *Complexitatea și dinamismul mediului de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012, p. 36, disponibil la link-ul http://cssas.unap.ro/ro/pdf_carti/conferinta_2012_vol_2.pdf, accesat la 15.04.2015.

În cadrul acestui enunț, termenul-cheie este „potențialul”; utilizarea conceptului de „amenințare” nu implică automat nivelul de pericol existent.

De exemplu, se poate aprecia că este o amenințare că teroriștii transnaționali pot procura arme pentru a produce atentate în stațiile de metrou; în zilele noastre, acest lucru este posibil. Însă, doar pentru că amenințarea există, nu este imperios necesar să existe șanse reale de îndeplinire. În acest sens, caracterul amenințării este „fără sens”, cât timp nu oferă o indicație privind acțiunile ce trebuie întreprinse.

Încercările de definire a conceptului de „putere” la nivel internațional se află într-o continuă schimbare. O serie de analiști politici analizează la modul general conceptul de „stat”, atribuindu-i valoarea de unitate principală a „arenei internaționale”. Acest aspect este de netăgăduit, însă, surprinzător, mici grupuri de indivizi sau chiar entități de sine stătătoare au puterea și capabilitățile de a influența major, atât la nivel național, cât și în plan internațional. Exemple clare în acest sens sunt constituite de atacurile de la 11 septembrie 2001 din SUA și cele din 07 iulie 2005 din Londra, aceste acțiuni fiind produse de grupuri de indivizi reduse numeric, asupra unei „puteri”, și denumite amenințări asimetrice¹⁸.

Actorii care produc asemenea atentate pot fi atât actori statali, cât și non-statali. În prezent, cele mai întâlnite probleme în domeniul securității naționale nu derivă din amenințările actorilor statali. Acestea sunt, în general, asociate cu terorismul sau violențele îndreptate împotriva clasei politice.

Pe de altă parte, amenințarea este caracterizată de indicatori mult mai concreți, reprezentând o „declarare a unei intenții de a pedepsi sau răni o persoană, în special în cazul în care aceasta nu dorește un semn sau o avertizare asupra unui posibil pericol”¹⁹.

În contextul în care, cu cât amenințarea este mai specifică, cu atât țintele și sursele sale sunt mai clare, analistul Barry Buzan a propus un model explicativ ce relevă tipul și intensitatea amenințării²⁰.

Astfel, tipurile de amenințări pot fi integrate domeniilor politic, economic, social, militar, de mediu.

În domeniul politic, amenințările sunt definite, în mod tradițional, în termeni de suveranitate, independență și integritate teritorială. Obiectele de referință pot fi entități politice atât naționale, cât și supranaționale. De exemplu, suveranitatea este amenințată de punerea la îndoială a recunoașterii, legitimității sau autorității guvernării, iar, la nivel supranațional, structurile internaționale sunt amenințate de situații ce subminează regulile, normele și instituțiile ce le constituie.

O prezentare grafică a indicatorilor care individualizează fiecare concept poate oferi o imagine pe cât de sintetică, pe atât de lămuritoare asupra valorii, locului și rolului acestora în formularea discursului pe teme din domeniul securității și apărării.

De asemenea, se poate aprecia că amenințările la adresa domeniului economic sunt dificil de identificat, fiind constituite de factori ce subminează regulile, normele și instituțiile sale componente, iar obiectele lor de referință sunt reprezentate de o gamă largă de entități. Totodată, formele de manifestare ale acestora se subsumează competiției economice acceptate, realităților economiei de piață, disproporțiilor economice și nu sunt îndreptate în mod direct împotriva instituției-stat.

În contextul referirilor la domeniul militar, puterea militară a statului reprezintă obiectul de referință, iar, pentru statele democratice avansate, apărarea statului a devenit

¹⁸Quiggin, Thomas, *Seeing the Invisible, National Security in an Uncertain Age, Risk Assessment and Horizon Scanning*, ed. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2007, p. 145.

¹⁹Ruse, Christina, *OXFORD Dictionary of Current English*, Oxford University Press, 1988.

²⁰Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000, p. 147.

funcția unică a forțelor armate, studiile tradiționale de securitate catalogând toate problemele de natură militară ca amenințări la adresa securității.

2.2. Capacități generale de definire a riscului și a vulnerabilității

Conex conceptului de amenințare, termenul de risc poate fi definit ca „probabilitatea apariției unor consecințe nefaste, determinate de o acțiune derulată de o entitate, în scopul exploatării unei vulnerabilități”. De asemenea, una dintre cele mai uzitate definiții ale riscului este reprezentată de echivalarea acestuia cu „intensitatea consecințelor multiplicată de probabilitatea realizării unui eveniment”.

Astfel, când este utilizat în sensul propriu, conceptul de risc poate fi deosebit de folositor beneficiarilor, în contextul în care acesta implică „acțiunea sau reacția acestora”

Conform anumitor autori, amenințările pot fi definite și în raport cu riscurile, reprezentând factori de risc ce evoluează către concret, către existența reală, iar, într-un anumit context sau mediu favorabil, dobândește direcție și intenție.

Același document identifică principalii factori externi de risc la adresa țării noastre, precum: posibile evoluții negative în plan subregional; proliferarea armelor de distrugere în masă; proliferarea și dezvoltarea rețelelor teroriste, a crimei organizate transnaționale, a traficului de droguri; migrația clandestină și apariția unor fluxuri masive de refugiați; acțiunile de incitare la extremism, intoleranță, separatism sau xenofobism; decalaje între nivelurile de asigurare a securității și gradul de stabilitate ale statelor din proximitate; limitarea accesului statului român la unele resurse și oportunități regionale, importante pentru realizarea intereselor naționale.

„Carta Albă a securității și apărării naționale” completează seria factorilor de risc cu: acțiuni individuale sau colective de accesare ilegală a sistemelor informaționale, de dezinformare și manipulare a informațiilor; riscuri generate de producerea unor dezastre ecologice în regiune, precum și de efectele potențiale ale unor procese naturale la nivel global²¹.

În sens extins, riscul este reprezentat de deosebirea dintre sintagmele de „așteptarea pozitivă” și „evenimentul negativ”, probabilitate de producere, fiind cauzat de incapacitatea de a fi determinat și de a cunoaște, cu certitudine, evenimentele viitoare.

Din punct de vedere sociologic, riscul este asociat unei expresii a „indeterminării structurale” a realității și a unei cunoașteri insuficiente despre procesele reale și complexe în cadrul cărora se angrenează. Totodată, psihologia socială amplifică natura subiectivă a riscului, definindu-l ca: „fenomen psihologic complex rezultând din raportul dintre probabilitatea reușitei și cea a eșecului unei acțiuni îndreptate spre atingerea unui anumit obiectiv („câștig”), cu semnificație individuală sau socială”.

Conceptul de „vulnerabilitate” este frecvent definit în relație cu riscul și amenințarea. O definiție simplistă a acestuia oferă termenului rolul de „slăbiciune ce poate fi ușor exploatăată de un atacator”. De exemplu, „punctul slab” al unui program software care poate permite infiltrarea și producerea unor atacuri/ incidente cibernetice.

Adeseori, există o confuzie între conceptele de „amenințare” și „vulnerabilitate”: vulnerabilitatea unui website poate oferi hackerilor posibilitatea de a prelua controlul doar asupra elementelor grafice, precum bannerele; acest aspect nu afectează interesele de bază ale deținătorului site-ului. În cazul în care, hackerul are acces la informații suplimentare precum parolele de acces ale cardurilor de credit ale clienților, se poate vorbi despre sintagma de „vulnerabilitate critică”.

²¹Disponibilă la http://www.mapn.ro/diepa/planificare/carta_alba.htm, accesată la 11.03.2015

Vulnerabilitatea statelor în fața amenințărilor a fost determinată de lipsa resurselor materiale și umane și a capacității instituționale de a gestiona aceste probleme și a minimiza influența în plan internațional.

3. Analiză: Elementele de noutate aduse de Strategia națională de apărare/SNAp 2010, față de Strategia de Securitate Națională a României/ SNAp 2007

Prezenta analiză a urmărit identificarea modurilor de manifestare în plan semantic a conceptelor transpuse în sfera securității naționale, în vederea comparării termenilor utilizați în Strategia națională de apărare (2010), față de Strategia de securitate națională a României (2007), proces susținut și de utilizarea programului software de analiză semantică „Tropes”²².

Analiza conflictelor regionale în contextul evoluției securității moderne are la bază o gamă extinsă de factori de insecuritate, ce implică actori statali și non-statali, provocări militare și non- militare. În acest sens, se remarcă, în special, caracterul interdependent al noilor tipuri de riscuri și amenințări, care nu pot fi analizate individual, ci într-un ansamblu integrat. Din acest context derivă și capacitatea redusă de anticipare și previzionare, și, ulterior, de prevenire și combatere.

În plus, dincolo de clarificările terminologice, noua formă asimetrică a amenințărilor, care se află sub semnul neconvenționalului, dinamismului, aleatorului, este dificil de cuantificat și prognozat, comparativ cu cea de tip clasic.

Comparativ cu Strategia națională de securitate a României din 2007, în Strategia națională de apărare din 2010, există o delimitare clară între risc, amenințare și vulnerabilitate, atât la nivel conceptual, cât și în planul exemplificării propriu-zise a fiecărei categorii.

Comparativ cu anul 2007, când, în rândul amenințărilor asimetrice a fost situat terorismul internațional, în 2010, importanța acestuia derivă nu doar din simpla sa existență, cât din faptul că există posibilitatea unor noi modalități de manifestare, în special prin mijloacele tehnologice care facilitează diversificarea bazei de sprijin și recrutare (site-urile jihadiste, care au cunoscut o activitate prolifică a utilizatorilor începând cu anul 2008, ajută la propagarea mesajelor liderilor grupărilor insurgente în timp real și generează apariția unor noi riscuri precum radicalizarea religioasă, terorismul cibernetic și propaganda în mediul virtual.).

Totodată, SNAp din 2010 a integrat dezvoltarea programelor de rachete balistice în ansamblul riscurilor la adresa securității naționale, alături de proliferarea armelor de distrugere în masă, iar, alături de terorism și instabilitate regională, a încadrat pandemiile, catastrofele naturale, securitatea cibernetică sau energetică în categoria noilor tipuri de riscuri și amenințări.

De asemenea, documentul a plasat intensificarea și dezvoltarea capacității de acțiune a fenomenului de criminalitate organizată în contextul crizei economico-financiare (care a debutat în anul 2007 și a ajuns la apogeu în 2010).

Intensificarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, poate fi generată de particularizarea unor noi vulnerabilități, între care: diminuarea capacității de aplicare a legii de către unele instituții ale statului; capacitatea administrativă redusă la nivel central și local; politizarea excesivă a unor instituții, atât la nivel local, cât și național; corupția, cu implicații asupra funcționării instituțiilor

²²Programul propune un cumul de instrumente și unelte de analiză semantică, prin intermediul cărora se pot obține răspunsuri cu privire la conținutul unui text, prin intermediul unei analize referențiale. Totodată, contribuie la crearea unei clasificări semantice proprii, particularizate în funcție de interesul beneficiarului, denumit scenariu: include părți de vorbire precum substantive, verbe, adjective, conectori sau personalizarea, respectiv extinderea dicționarelor software-ului conform strategiei de analiză vizate

statului și cu efecte negative asupra vieții cetățeanului; evaziunea fiscală, contrabanda și practicile specifice economiei subterane; protecția infrastructurilor critice.

Totodată, au fost identificate: lipsa unui mecanism coerent de previziune, planificare și control, care să susțină gestionarea bugetului în sistem multiannual; dezechilibrele bugetare, cauzate de decizii politice greșite; scăderea calității serviciilor publice de sănătate; crima organizată, presiunile și influența pe care aceasta încearcă să le exercite asupra instituțiilor statului, asupra mass-media și asupra unor reprezentanți ai clasei politice; fenomenul campaniilor de presă la comandă, cu scopul de a denigra instituții ale statului, prin răspândirea de informații false despre activitatea acestora; presiunile exercitate de trusturi de presă asupra deciziei politice, în vederea obținerii de avantaje de natură economică sau în relația cu instituții ale statului; decalajul de dezvoltare între regiunile României; degradarea coeziunii familiilor ca urmare a fenomenului de migrație; deficiențe în protecția și funcționarea infrastructurilor critice.

Stabilirea obiectivelor și priorităților Comunității de Informații se află în concordanță cu cele două modalități de care dispune statul român, prin intermediul cărora combate riscurile, amenințările și vulnerabilitățile: prin concentrarea de resurse proprii, naționale și prin cooperarea cu aliații și partenerii internaționali.

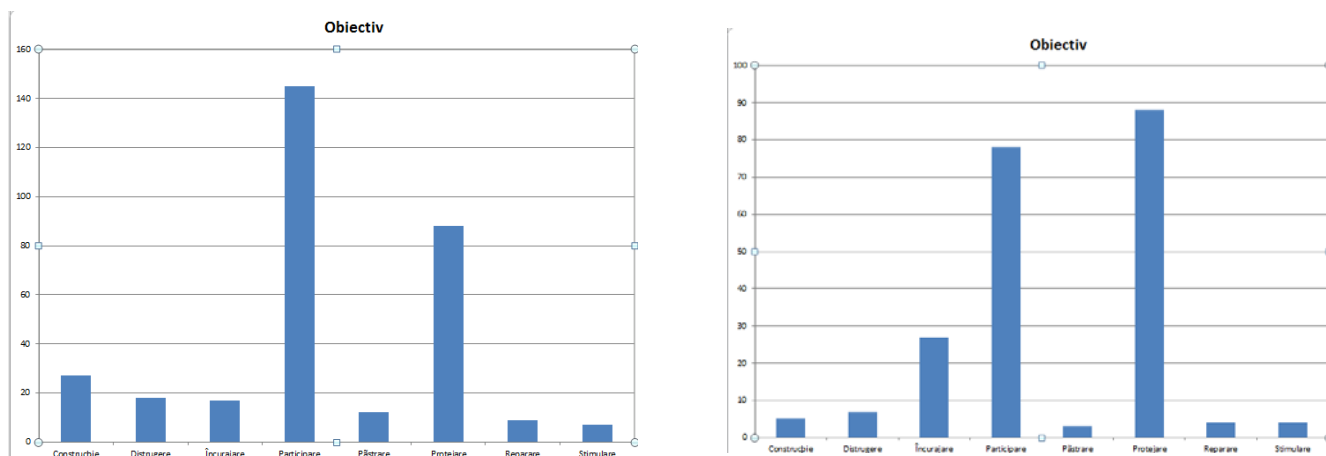
În ceea ce privește riscul, se poate avea în vedere patru tipuri de răspuns, între care: transferul, tolerarea riscurilor, sistarea sau încetarea activității (unele riscuri pot fi menținute la niveluri acceptabile numai prin întreruperea activității ce comportă riscurile), diminuarea riscurilor (se acționează în vederea reducerii importanței, amânării sau înlăturării posibilității de materializare a riscului).

Conform SNAp din 2010, în plan general, între obiectivele serviciilor de informații care trebuie să aibă în vedere dinamica actuală a riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților, se află: cunoașterea, prevenirea și contracararea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale, conform competențelor proprii, și îmbunătățirea capacităților de avertizare timpurie privind evoluții potențial periculoase.

Astfel, în plan restrâns, între obiectivele și prioritățile Comunității de Informații se încadrează: combaterea proliferării armelor de distrugere în masă, angajarea în lupta împotriva terorismului; dezvoltarea capacităților naționale de gestionare a urgențelor civile, în special cele legate de calamități naturale sau pandemii; asigurarea securității energetice; asigurarea securității cibernetice; intensificarea contribuției la reducerea fenomenului de criminalitate organizată.

În comparație cu anul 2007, când, în plan semantic, se remarcă intenția de participare, în anul 2010, obiectivele sunt subsumate, preponderent, sferei protejării

Figura nr. 2. Obiective - SNAp 2010 / Figura nr.1. Obiective - SNAp 2007

Fenomenul proliferării este unul dinamic, într-o permanentă adaptare la contramăsurile inițiate de organismele interne sau internaționale ce au competențe pe linia cotraproliferării. Presiunile pentru achiziționarea armelor de distrugere în masă și a rachetelor purtătoare de asemenea arme sunt mari, iar percepțiile limitării lor prin mijloace legislative, militare sau economice sunt încă reduse și discutabile.

Astfel, în acest sens, din categoria substantivelor, cea mai mare ocurență au avut-o „securitate”, „România”, „stat”, urmate de „acțiune”, „proces”, respectiv „amenințare”.

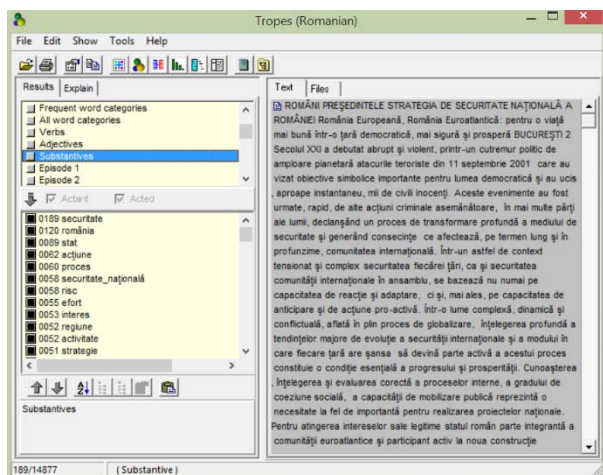

Figura nr. 3. Substantive - SNAp 2007

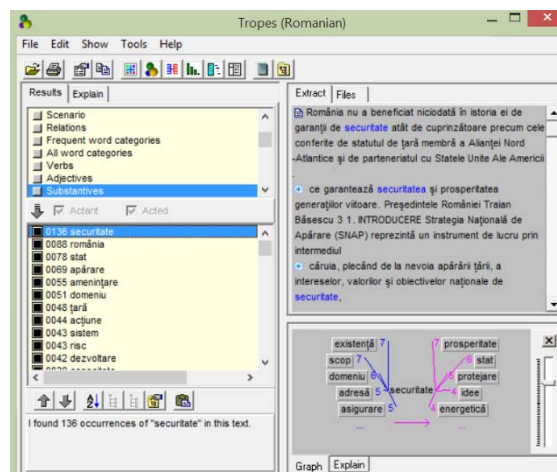

Figura nr. 4. Substantive - SNAp 2010

Pentru țara noastră, care promovează proiecte de importanță strategică pentru sud-estul Europei și zona Mării Negre, interesul pentru securizarea rutelor de transport de hidrocarburi și pentru creșterea capacității Uniunii Europene de realizare a acestora este major, în contextul în care România este parte componentă a sistemului transeuropean de transport de energie. Detectarea atacurilor potențiale și prevenirea căderilor în cascadă sunt vitale pentru securizarea sistemelor de energie, având în vedere că interconectarea acestora creează marile sisteme la nivel european.

Intensificarea contribuției la reducerea fenomenului de criminalitate organizată este unul dintre obiectivele aflate pe lista de priorități din procesul de integrare în Uniunea Europeană, principalele domenii de intervenție specifice acestui obiectiv strategic fiind: combaterea traficului și consumului de droguri; prevenirea și combaterea traficului de persoane; prevenirea și combaterea fenomenului criminalității informatice.

O colaborare susținută și fundamentată pe proceduri și standarde, bazată pe încredere și beneficiu reciproc, între sfera civilă și cea militară, între sectorul public și cel privat, între actorii individuali și instituționali, se poate materializa în reușită în lupta derulată în spațiul cibernetic.

Totodată, din categoria adjectivelor identificate de programul software de analiză semantică Tropes, se remarcă, pentru SNAp 2007, „național”, „principal”, „militar”, versus „nou”, „strategic”, „eficient”, „democratic”, „economic”, „internațional”, pentru SNAp 2010.

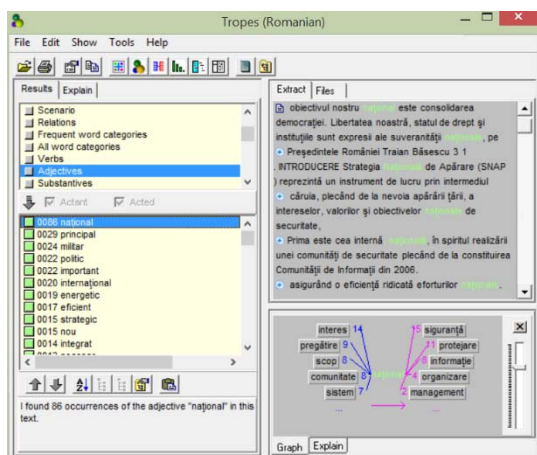

Figura nr. 5. Adjective - SNAp 2007

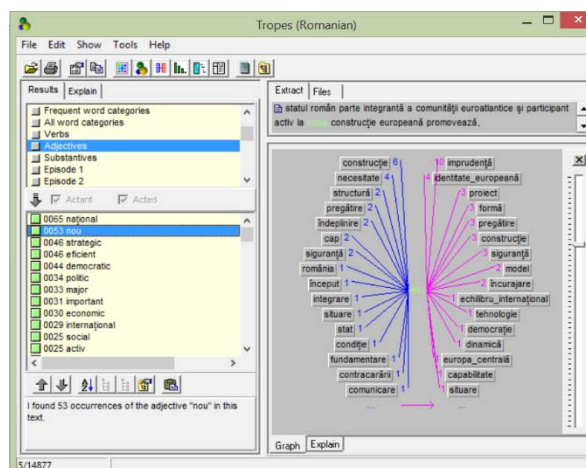

Figura nr. 6. Adjective - SNAp 2010

Concluzii

Astfel, securitatea și insecuritatea nu constituie o opoziție binară: securitatea este determinată de o situație marcată de prezența unei probleme de securitate și măsurile întreprinse ca răspuns, iar insecuritatea este redată de o problemă de securitate „fără răspuns” (acțiune de contracarare)²³. Ambele cazuri au în comun problematica de securitate. Pe de altă parte, în cazul în care nu există o problemă de securitate, situația nu se poate conceptualiza în termeni de securitate: „Securitatea este întotdeauna relativă și nimeni nu trăiește într-o stare completă de securitate”²⁴.

De asemenea, se menține recurența întrebărilor „Ce/ cine amenință securitatea națională?” sau „De cine să ne apărăm?”, fără a se lua în calcul că fenomenul ar trebui să fie tratat în termeni de securitate (ce este particular securității?) versus insecuritate.

În acest sens, cu toate că a avut loc o definiție extinsă a conceptelor de pericol, amenințare, risc și vulnerabilitate, în cadrul unor diverse teorii și abordări doctrinare din domeniul securității, nu a putut fi identificat un sens cu privire la o terminologie unitară.

Emergența amenințărilor asimetrice la adresa securității naționale nu este „controlabilă doar la nivel național”. De asemenea, riscurile la adresa securității naționale sunt adesea „globale” din punct de vedere al originii lor, chiar dacă impactul acestora poate fi „localizat”. Totodată, aspectele economice, sociale și cele legate de sănătate ale amenințării asupra statului pot fi la fel de nocive precum amenințările militare convenționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Alexandrescu, Grigore, *Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Amenințări la adresa securității*, Ed. Universității Naționale de Apărare, București, 2004
2. Balint, Mario, *Triunghiul cu geometrie variabilă al insecurității naționale*, disponibil la link-ul <http://www.econica.ro/tag/senat>
3. Băhnăreanu, Cristian, Atanasiu, Mirela (coordonatori) *Complexitatea și dinamismul mediului de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012, p. 36, disponibil la link-ul http://cssas.unap.ro/ro/pdf_carti/conferinta_2012_vol_2.pdf

²³ *Ibid*, op. cit., p. 6.

²⁴ *Ibid*, op. cit., p. 6.

4. Buzan, Barry, Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece, Ed. Cartier, Chișinău, 2000
5. Huntington, P. Simon, Who Are We: The Challenges to Americas National Identity, Simon and Schuster, New York, 2004
6. Sarcinschi Alexandra, *Dimensiunile nonmilitare ale securității*, Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, București, 2005, disponibil la http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/dimensiunile_nonmilitare_ale_securitatii.pdf
7. Maior, George Cristian, *Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI*, Rao, 2010
8. Onișor, Constantin, *Repere ale paradigmei securității moderne*, suport de curs Academia Națională de Informații
9. Quiggin, Thomas, *Seeing the Invisible, National Security in an Uncertain Age, Risk Assesment and Horizon Scanning*, ed. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2007
10. Ruse, Christina, OXFORD Dictionary of Current English, Oxford University Press, 1988
11. Sava, I.N., *Studii de securitate*, Centrul român de studii regionale, 2005
12. Weaver, Ole, *Securization*, în „*Security Studies – A Reader*”, editată de Christopher W. Hughes și Lai Yew Meng, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2011
13. Wolfers, Arnold, *National Security as an Ambiguous Symbol*, *The John Hopkins University Press, 1962, pp.147*, în „*Security Studies – A Reader*”, editată de Christopher W., și Meng, Lai, Yew, Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2011
14. http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/51_1991.php
15. www.m-securitynews.ro,rft.forter.ro, *Buletin de teorie militară* editat de Statul Major al Forțelor terestre
16. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti” al Academiei Române, *Dicționarul explicativ al limbii române, DEX*, ediția a II-a, 1998
17. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/riscuri_si_amenintari_actualitate_si_perspectiva.pdf
18. http://www.mapn.ro/diepa/planificare/carta_alba.html

This paper is made and published under the aegis of the Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy as a part of programme co-funded by the European Union within the Operational Sectorial Programme for Human Resources Development through the project for Pluri and interdisciplinary in doctoral and post-doctoral programmes Project Code: POSDRU/159/1.5/S/141086

Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013.

Project title: Pluri and interdisciplinary in doctoral and post-doctoral programmes

The contents of this material do not necessarily represent the official position of the European Union or the Romanian Government

CONCEPTUALIZAREA TEORETICĂ A FACTORILOR GENERATORI DE CRIZE ȘI CONFLICTE LA NIVELUL MEDIULUI DE SECURITATE

Sânziana-Florina IANCU

Locotenent doctorand Universitatea Națională de Apărare "Carol I"
e-mail iancu_sanziana@yahoo.com

Rezumat: *Consecințele negative determinate de existența riscurilor și amenințărilor se răsfrâng întodeauna asupra societății până la nivel de individ. Prin neglijarea vulnerabilităților unui sistem, se poate ajunge la situația în care se creează un mediu prolific generării de riscuri prin care sunt satisfăcute condițiile necesare apariției unor amenințări și, de ce nu, chiar posibile conflicte.*

Agresiunile care conduc la un conflict pot fi descoperite și stopate, uneori, tardiv. Astfel, se impune o analiză riguroasă în ce privește relațiile statului cu instituțiile sale și cu alte organisme internaționale.

Conflictele, odată începute, se pot extinde și se pot diversifica în multiple forme din ce în ce mai greu de stopat și de combătut. De aceea, este de o importanță vitală, descoperirea incipientă a amenințărilor care stau la baza declanșării unor potențiale conflicte și agresiuni la adresa mediului de securitate.

Cuvinte cheie: *consecințe, agresiuni, riscuri, amenințări, mediu, impact, conflict.*

Introducere

Procesele care afectează componenta socială a mediului de securitate sunt generate de riscuri și amenințări care produc fenomene socio-politice dezorganizante, care deteriorează scopurile și valorile naționale și individuale și amplifică necesitățile mediului de securitate. Riscurile sunt percepute ca circumstanțe sau condiții interne și externe care sprijină sau facilitează concretizarea unei amenințări asupra mediului de securitate în funcție de existența unor vulnerabilități, producând, astfel, repercusiuni grave asupra menținerii stabilității și securității¹.

Mediul de securitate reprezintă o stare de echilibru în care apariția vreunei vulnerabilități ar putea conduce la efecte negative asupra acestuia, inclusiv la transformarea într-un mediu de insecuritate. Mediul actual de securitate prezintă elemente dinamice și bipolare. Cu alte cuvinte, apariția de noi actori, precum organizațiile teroriste sau competiția continuă la nivel inter-statal, din punct de vedere politico-economic poate conduce la involuția, respectiv evoluția unui stat/unor state sau unei/unor organizații. Forțele care acționează asupra mediului național sau internațional pot avea tendințe antagoniste sau divergente, rezultatul fiind unul de tip „confruntare”². În acest context, este important ca un stat să își poată lua măsurile necesare evitării, împiedicării sau stopării emergenței/imergenței unor vulnerabilități care i-ar putea afecta securitatea la orice nivel. Aceste măsuri pot fi de natură militară (prin îmbunătățirea și aprovizionarea cu noi tipuri de armament), de natură economică (prin sporirea competitivității, creșterea rezervelor valutare ale statului,

¹ Aurel V., David, *Doctrine, Politici și Strategii De Securitate*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2008, p. 42 apud Decebal, Iliana, *Factori de risc interni și externi pentru securitatea națională*, în “Gândirea militară românească”, nr. 4/1996.

²Eugen, Bădălan, Laurian, Zaharescu, Vasile, Bogdan, *Sisteme globale de securitate, ediția a III-a*, Editura CTEA, București, 2009, p. 8.

promovarea exporturilor, controlul importurilor, realizarea unui echilibru al balanței comerciale și de plăți externe), de natură politică (dezvoltarea cooperării la nivel diplomatic cu alte state, abordarea unor politici și strategii care să faciliteze semnarea de tratate sau acorduri internaționale), de natură culturală (îmbunătățirea cooperării la nivel de instituții între state, schimburi de experiență) etc.. Toate acestea nu exclud în totalitate posibilitatea apariției unor vulnerabilități, însă creează oportunități de întărire a mijloacelor de susținere a statului și de găsim mai facilă sau rapidă a unor soluții optime și precise la potențialele probleme care ar putea genera sau deveni vulnerabilități.

1. Vulnerabilități, riscuri, amenințări, conflicte

Vulnerabilitățile de securitate reprezintă etapa care precedă apariției riscurilor, pe scala unui potențial conflict. În altă ordine de idei, un risc ia naștere ca urmare a existenței unei vulnerabilități care nu este diminuată sau eliminată și care se amplifică până la a deveni o sursă de insecuritate. Riscul se transformă în vulnerabilitate pe măsură ce este neglijat sau neobservat.

În opinia autorului Aurel V. David, vulnerabilitățile de securitate sunt „stări de fapt, procese sau fenomene din viața internă a organizărilor sociale sau entităților socio-politice, care le diminuează capacitatea de reacție la riscurile existente ori potențiale sau care favorizează apariția și dezvoltarea acestora. Necunoașterea sau gestionarea defectuoasă a acestora poate genera în riscuri și amenințări la adresa valorilor, intereselor și necesităților de securitate.”³ Vulnerabilitățile se pot dezvolta, conducând la riscuri și amenințări mult mai greu de stopat sau de estompat la acel nivel. Vulnerabilitățile se pot întâlni în alegerea oamenilor nepotrivii pentru anumite responsabilități sau funcții care vizează securitatea națională, în interpretarea eronată a unor decizii, în efectuarea incompletă sau greșită a unor sarcini, în identificarea târzie a unor semnale sau dovezi privind potențialele pericole, în amânarea sau neluarea unor măsuri de securitate ferme la momentul potrivit. Aceste vulnerabilități devin riscuri care ar trebui luate în calcul atunci când este vizată securitatea.

Riscurile conduc la amenințări, amenințările la formarea unei crize, criza conduce spre conflict, iar conflictul se prelungește în repercusiuni, care, deseori, pot continua starea de criză (v. Fig. 2).

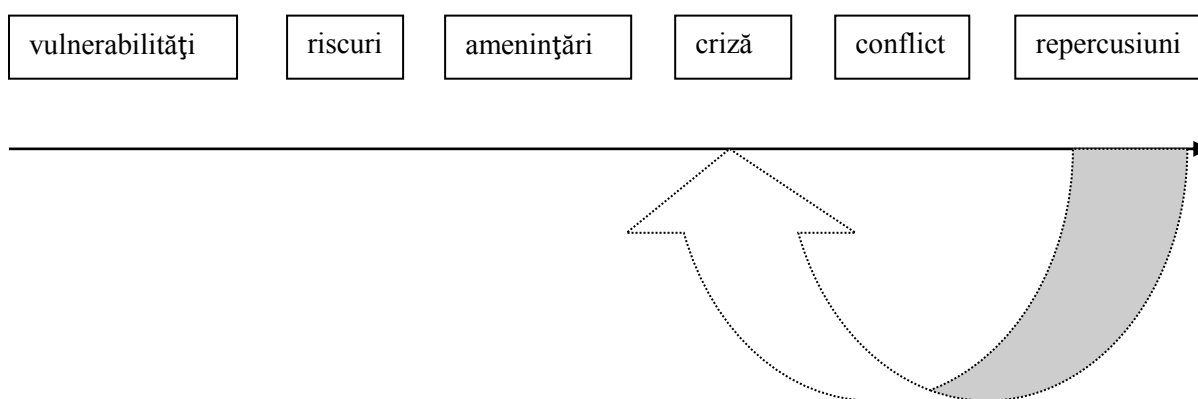

Fig. nr. 1 – Axa conflictului

³Aurel V., David, *Doctrine*, *op.cit.*, p. 42.

Terorismul este un fenomen al cărui succes se bazează, de fapt, pe crearea sau identificarea unor breșe de securitate, a unor nișe, vulnerabilități care să permită accesul sau infiltrarea unor elemente de spionaj în interiorul unor sisteme de securitate. Cunoașterea profundă a unui oponent, îl poate transforma într-o țintă ușoară, ale cărei vulnerabilități pot fi exploatare în favoarea acțiunilor ilicite și îndreptate împotriva securității unui stat. Un astfel de exemplu poate fi considerat atentatul terorist de la „World Trade Center” din data de 11 septembrie 2011. La acea dată, a avut loc o serie de atacuri sinucigașe coordonate de gruparea teroristă „Al-Qaeda” împotriva SUA, care a deturnat patru avioane comerciale de pasageri. Cei 19 teroriști implicați au distrus două dintre avioane, prin impactul cu Turnurile Gemene ale „World Trade Center” din New York. Al treilea avion a fost distrus în clădirea Pentagon din Arlington, Virginia, lângă Washington, D.C, iar al patrulea avion s-a prăbușit pe o câmpie de lângă Shanksville în zona rurală a statului Pennsylvania. În urma acestor atacuri de proporții, au murit 2.993 de oameni, inclusiv teroriștii. Un alt exemplu de vulnerabilitate îl poate constitui de acum celebrul personaj Edward Joseph Snowden. Potrivit surselor media, E.Snowden a activat în serviciul de pază și în secția tehnică a serviciului american de spionaj al CIA și NSA, lucrând ca agent secret în sistemul de administrație și consultare din cadrul companiei „Booz Allen Hamilton”⁴. Îndeplinirea funcției de colaborator tehnic îi permitea acestuia să aibă acces la informații strict secrete aparținând serviciului american de spionaj, precum cele care fuseseră preluate prin programul de supraveghere și spionare a rețelelor de Internet din cadrul agenției „NSA PRISM”. E.Snowden a fost pus sub acuzația de trădare de către guvernul american și, în prezent, este urmărit de autorități. El s-a refugiat în Hong Kong, însă, a fost nevoit să părăsească teritoriul R.P. Chineze, la data de 23 iulie 2013, în urma deciziei autorităților chineze de extrădare. La data de 01 august 2013, Federația Rusă i-a acordat azil politic pe o durată de un an.⁵

Iată, deci, că vigilența privind potențiale manifestări neconforme cu interesele naționale ale unor indivizi sau grupuri de indivizi trebuie să fie sporită permanent și în stare de alertă continuă. Supravegherea propriilor sisteme și a oamenilor care le produc, furnizează, accesează, exploatează este necesară dezvoltării unui climat de siguranță și protecție.

În opinia unor autori, *riscul* este văzut ca o măsură a „nedeterminării structurale a realității (caracterul probabilistic obiectiv al evenimentelor), fie al incertitudinii, al insuficienței cunoștințelor noastre despre procesele reale”⁶, iar din perspectiva psihologiei sociale, acesta este perceput drept un „fenomen psihologic complex rezultând din raportul dintre probabilitatea reușitei și cea a eșecului unei acțiuni îndreptate spre atingerea unui anumit obiectiv („câștig”) cu semnificație individuală sau socială.”⁷.

Riscul este perceput la nivel potențial și poate deveni real în contexte nefavorabile climatului general conturat de vulnerabilități concrete. Acesta reprezintă o incertitudine, însă în momentul în care riscul devine o realitate, acesta poate fi interpretat sub forma unei amenințări. Riscurile sunt, mai degrabă, un rezultat statistic obținut prin diferite metode de analiză sau doar prin simple stări de nesiguranță asociate unor vulnerabilități existente și

⁴firmă americană de consultanță, înființată în anul 1914, care își are sediul în McLean, Virginia. Compania întrunește aproximativ 21.000 angajați pe 6 continente, furnizând servicii către guvernul american și alte organizații publice, companii și instituții. Câștigurile estimate se ridică la valoarea de aproximativ 4 miliarde USD/an.

⁵informații preluate de pe site-ul http://ro.wikipedia.org/wiki/Edward_Snowden, accesat la data de 29.05, orele 16:31.

⁶Isabela, Ancuț; Ioana, Leucea, *Uniunea Europeană: Probleme Contemporane și de perspectivă*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012, p. 178 apud Cătălin, Zamfir; Lăzărescu, Vlăsceanu, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1993, p. 516.

⁷*Ibidem* op.cit., loc.cit., apud Ana, Bogdan-Tucicov; Septimiu, Chelcea; Mihai, Golu; Pantelimon, Golu; Cătălin, Mamali; Petru, Pânzaru, *Dicționar de psihologie socială*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, pp. 215-216.

conștientizate. Acestea pot avea efecte la nivel societal, dar și la nivel de individ, pot deveni măsură a nesiguranței sau pot staționa la nivel de expresie a acesteia. Mai exact, incertitudinea se poate manifesta prin considerarea unui risc posibil sau poate să fie măsurată în apariția de multiple riscuri ale căror consecințe pot avea niveluri înalte de gravitate.

În cartea „Uniunea Europeană: Probleme Contemporane și de perspectivă”, riscurile sunt categorisite din punct de vedere geopolitic și geostrategic, astfel (v. și Tabelul nr. 2⁸):

- în funcție de domenii;
- în funcție de entitățile comunitare și religiile existente;
- în funcție de timp;
- în funcție de aria geografică și spațială.

CRITERIU	TIPURI DE RISCURI			
Domenii de activitate	1.	economice		
	2.	politice		
	3.	informaționale		
	4.	sociale		
	5.	culturale		
	6.	ecologice		
	7.	tehnologice		
	8.	militare		
Entități comunitare și religii	1.	etnice		
	2.	religioase		
Timp	1.	prezente		
	2.	viitoare	Imediate	
Arie geografică și spațială			Apropriate	
			termen mediu	
			termen lung	
	3.	permanente		
	1.	externe	Globale	
			Zonale	
	2.	Interne		
	3.	Cosmice		

Tabelul nr. 1 – Tipuri de riscuri

Spre deosebire de riscuri, *amenințările* sunt privite ca o evaluare a unui potențial pericol la adresa mediului de securitate, putând fi descrise prin anumite caracteristici, în funcție de modalitatea de desfășurare/manifestare, formă, domeniu de acțiune, gravitate, durată, intensitate și amploare. Acestea se prezintă astfel:

⁸*Ibidem*, p. 179.

TIPURI DE AMENINȚĂRI						
MANIFESTARE	FORMĂ	DOMENIU	GRAVITATE	DURATĂ	INTENSITATE	AMPLOARE
latente	Cauze necunoscute/autorii necunoscute	economice	distrugerii umane	pe termen scurt	imperceptibile	izolate - la nivel de individ
potențiale	neoficiale	politice, militare, politico-militare	distrugerii materiale	pe termen mediu	presupuse	societale - la nivel de masă
ineluctabile	oficiale	sociale, de mediu	distrugerii umane și materiale	pe termen îndelungat	perceptibile	de anvergură - la nivel mondial

Tabelul nr. 2 – Tipuri de Amenințări

Dintotdeauna, individul a perceput amenințarea la propria persoană ca fiind un pericol la adresa propriei supraviețuirii, de aceea, a trebuit să caute și să găsească soluții care să-i permită să iasă din impas. Mai mult, acesta a dezvoltat numeroase strategii și măsuri prin care să evite să se confrunte cu astfel de fenomene, precum asocierea și formarea de grupuri/societate, construirea/adoptarea unor reguli consimțite de ceilalți membri ai societății, schimbul de informații, schimbarea rutinei, interiorizarea necesităților colective și luarea unor măsuri productive etc.. De aceea, de pildă, un stat se „simte” mai în siguranță și chiar mai puternic atunci când face parte dintr-o organizație de genul NATO sau UE și poate „privi” lucrurile din perspectiva unui membru al unei organizații și nu din aceea a unui stat de sine stătător, cu opțiuni limitate.

În conceptualizarea lui Aurel V. David, amenințarea este „un ansamblu de acțiuni non-violente, care, în mod frecvent, generează un pericol iminent sau forme ale agresiunii potențiale (politice, psihologice, informaționale, economice, sociale, militare etc.) la adresa valorilor, intereselor și necesităților de securitate. Amenințările relevă capacități, strategii, intenții, planuri ce potențază un pericol la adresa atributelor fundamentale sau a calităților existențiale ale organizării sociale sau a entității socio-politic vizate. Acestea produc consecințe perverse asupra bazei economice, ordinii constituționale, drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Amenințările constituie un indicator de apreciere al unui pericol sau prejudiciu iminent la adresa mediului de securitate.”⁹. Dacă există o amenințare la adresa mediului de securitate, atunci sigur există și posibilitatea apariției unei crize sau a unui conflict, ceea ce determină luarea unor măsuri incipiente cu rol de diminuare a impactului pe care l-ar putea avea declanșarea unei crize, în caz de neevitare a concretizării amenințării respective. În acest context, chiar dacă amenințarea devine reală, măsurile deja existente pot conduce la o acțiune de eliminare a pericolului de succes. Cu alte cuvinte, viteza de executare a măsurilor dictează rezultatul final. Dacă acestea sunt aplicate mai repede față de amplificarea amenințării, atunci acțiunea de eliminare/estompere a consecințelor sau a amenințării devine un succes.

Potrivit autorilor cărții „Criza, Conflictul, Războiul”, crizele, conflictele și războiul sunt parte a vieții sociale umane. Astfel, *criza* nu este percepută, în mod automat, drept o

⁹Aurel V., David, *op.cit.*, p. 43.

fatalitate, ci poate fi privită ca o realitate socială, politică, economică, informațională și militară care poate fi controlată, ameliorată și chiar prevenită.¹⁰

Criza apare, de obicei, atunci când măsurile de împiedicare a concretizării amenințărilor sunt slab gestionate. O criză se poate prelungi până la ani de zile sau se poate opri chiar atunci când începe, dacă strategiile de planificare a măsurilor sunt conforme cu percepția reală a pericolului. Ceea ce devine foarte important în apariția sau desfășurarea unei crize este conștientizarea acesteia și determinarea corectă a cauzelor acesteia.

Conflictul, parte constantă a vieții, se dezvoltă dintr-un cumul de factori, se manifestă în forme adaptabile la mediul înconjurător și poate genera, la rândul lui, crize și efecte neașteptate.

Astfel, dacă ne referim la conflictul internațional, în opinia autorului cărții „Noțiuni de teoria conceptelor și paradigmatelor de securitate”, Corvin Lupu, acesta poate genera crime internaționale¹¹. Autorul identifică următoarele crime internaționale¹²:

1. crime împotriva păcii, cu alte cuvinte – planificarea, pregătirea, dezlănțuirea și ducerea unui război de agresiune, care încalcă tratatele, acordurile sau garanțiile internaționale sau participarea la un complot, plan general urmărind săvârșirea unora dintre faptele menționate anterior;

2. crimele de război, - actele de încălcare a normelor și obiceiurilor războiului consfințite în tratate internaționale (ex.: omorârea și torturarea prizonierilor, maltratarea sau ridicarea populației civile de pe teritoriul ocupat pentru a fi dusă în robie sau în alte scopuri, jefuirea proprietății obștești sau particulare, distrugerea deliberată a localităților, devastarea nejustificată efectuată de militari etc.);

3. crimele împotriva umanității, precum asasinatul și exterminarea în masă, supunerea la sclavie, deportarea și orice alt act comis împotriva populației civile, înainte sau în cursul războiului, persecuțiile în masă pentru motive politice, rasiale sau religioase, genocidul, apartheidul, folosirea armelor de distrugere în masă.

Conflictele pot degenera și se pot amplifica, transformându-se în războaie, fapt care conduce la apariția unor consecințe grave și de durată. Războaiele sunt de mai multe tipuri, în funcție de anumite criterii, stabilite, de-a lungul timpului, de analiști și cercetători, precum cele ce țin de obiectiv, formă, participanți, spațiu de desfășurare, amploare.

Astfel, în *funcție de obiectivul urmărit*, războaiele pot fi:

- războaie de cucerire;
- războaie de exterminare;
- războaie de alianță.

În *funcție de formă*:

- războaie psihologice;
- războaie informaționale/cibernetice;
- războaie armate.

În *funcție de participanți*:

- războaie civile;
- războaie militare;

În *funcție de spațiu de desfășurare*:

- războaie purtate între doi actori statali;

¹⁰Mircea, Mureșan; Gheorghe, Văduva, *Crisis, Conflict, War*, în revista „Strategic Impact”, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 106.

¹¹„infrațiuni deosebit de grave împotriva păcii, a umanității, a legilor și uzanțelor războiului, prin sfidarea, încălcarea gravă a dreptului internațional.” (prof.univ.dr. Corvin, Lupu, *Noțiuni de teoria conceptelor și paradigmatelor de securitate*, Editura Techno Media, Sibiu, 2005, p. 110).

¹²Lupu Corvin, *Noțiuni de teoria conceptelor și paradigmatelor de securitate*, Editura Techno Media, Sibiu, 2005, pp. 110-111.

- războaie inter-statale/regionale;
- războaie mondiale.

În funcție de amploare:

- războaie biologice;
- războaie atomice/nucleare;

Războiul este forma cea mai elaborată a conflictului, fiind caracterizată prin agresivitate extremă și consecințe deosebite. Dintre tipurile de războaie enumerate, războiul biologic și cel nuclear constituie unele dintre formele cele mai violente, nu atât prin forța de distrugere, cât prin durata menținerii efectelor asupra ființelor vii.

La nivel teoretic, războaiele pot fi împărțite în două mari categorii: războaie de interese și războaie necesare. De obicei, războaiele de interese au un caracter ofensiv, spre deosebire de cele necesare, care poartă elemente de natură defensivă. Mai exact, războaiele de interese sunt considerate a fi cele purtate în detrimentul altor state și care au ca scop obținerea de resurse, expansiunea, câștigarea unei influențe mai mari în zonă etc.. Războaiele necesare cuprind, de obicei, acele războaie purtate împotriva acțiunilor teroriste precum atacul electronic, psihologic sau cibernetic.

Analistul german, profesorul Ragnar Müller, propune în locul definirii noțiunilor de „război” și „pace”, o schemă care presupune două variante ale aceluiași moment de conflict – cel în care se ia decizia acțiunilor ulterioare, fie de consens și cooperare, fie de discordanță și violență.

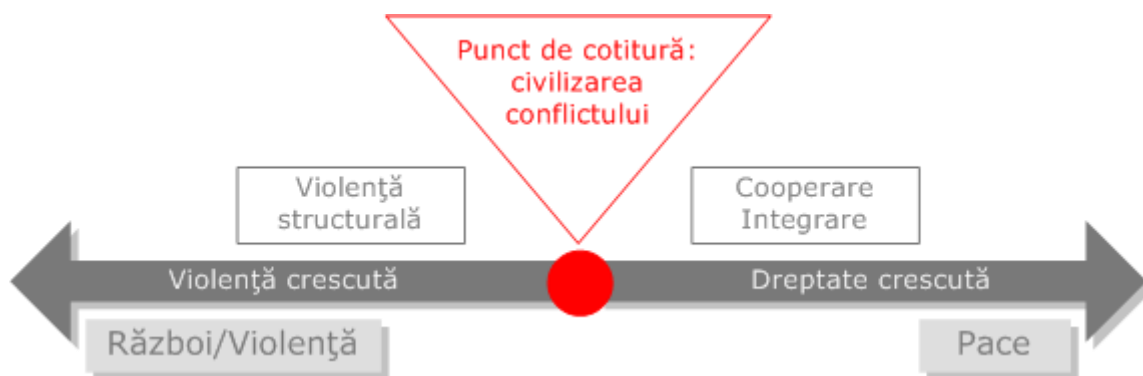

Fig. nr. 2 - „Continuumul Pace - Război¹³”

Cu alte cuvinte, în momentul în care două sau mai multe părți ajung la punctul de conflict, în care ideile și acțiunile nu converg, trebuie întreprinse anumite măsuri, care pot fi benefice sau distructive. Modalitatea de a alege, însă, întâmpină numeroase variabile.

În funcție de decizia luată, efectele se vor amplifica sau se vor diminua, iar conflictul va escalada sau se va estompa.

2. Agresiuni neconvenționale

Agresiunile apar, de obicei, ca urmare a unor prejudecăți sau în urma unor neînțelegeri sau interpretări eronate a celor existente.

Potrivit autorului cărții „The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes” (Yale University Press, 1973), Morton Deutsch, conflictele internaționale au

¹³informații preluate de pe site-ul http://www.dadalos.org/frieden_rom/grundkurs_2/frieden.htm accesat la data de 20.04, orele 19:30.

apărut din acțiuni inițial defensive vizavi de o ostilitate presupusă. Acesta oferă ca exemplu, Primul Război Mondial, care a început ca urmare a neîncrederii reciproce a puterilor europene și de la ideea că primul care atacă are avantaj în fața oponentilor¹⁴.

În vederea evitării conflictelor, este necesară o serie de măsuri care implică și gestionarea crizelor de securitate. Aceasta se poate realiza în funcție de mai mulți factori:

- după momentul de producere a crizelor, ea poate fi: - imediată; etapizată;
- după natura crizelor: - acțiuni în domeniul economic, social, militar, politic sau diplomatic;
- după caracteristicile participanților la criză: - parțială; totală;
- după numărul participanților la criză și gravitatea consecințelor: - acțiuni de amploare; acțiuni limitate;
- după natura intervenției: - de menținere a păcii; reconstruire a păcii și întrajutorare.

În caz contrar sau în caz de eșec, crizele conduc la conflicte, care pot lua diferite forme și mărimi.

Un astfel de exemplu este reprezentat de conflictele armate. Aceste conflicte devin din ce în ce mai elaborate și actuale, fiind influențate de „inovațiile din tehnologia informaticii [care] permit combinarea armelor de precizie, îmbunătățirea capacităților de supraveghere, precizie și țintire, comandă și control mărit, extinderea utilizării inteligenței artificiale și a roboților. Armele de precizie cu rază lungă de acțiune vor permite unui număr mai mare de state să amenințe cu distrugerea rapidă a infrastructurilor economice, energetice, politice, militare și informaționale ale adversarilor. Anumite state vor desfășura arme destinate distrugerii sau scoaterii din luptă a informației, senzorilor, rețelelor și sistemelor de comunicații, precum armele anti-satelit, laser, sau de radiofrecvență. Alte state vor exercita presiuni susținute pentru a-și constitui sisteme de arme neconvenționale. Răspândirea armelor ușoare, inclusiv a sistemelor portabile de precizie tactică, precum și a tehnologiilor informaționale și comunicaționale va crește în următorii 15-20 de ani semnificativ amenințarea reprezentată de formele neconvenționale de armament.”¹⁵. Tehnologiile moderne de comunicare (cele prin satelit și telefoane celulare, Internet și inscripționare comercială) îmbinate cu aparatele de navigație manuale și sistemele informatice de mare capacitate care conțin o capacitate mare de texte, hărți și imagini digitale sau video, vor permite viitoarelor forțe neconvenționale să se organizeze, coordoneze și execute operații dispersate¹⁶.

Conflictele pot fi de nivel minim atunci când pierderile pentru părțile implicate sunt minime sau de nivel maxim atunci când pierderile pentru una dintre părți sunt semnificative, spre avantajul adversarului/adversarilor. În opinia autorilor cărții, „Introduction: The nature of conflict and conflict resolution”¹⁷ (Jacob Bercovitch, Victor Kremenjuk și I. William Zartman), „conflictelecusumăzero” sunt acele conflicte maxime, în care nu există varianta unui compromis, iar cooperarea cu adversarul este, de asemenea, exclusă. De obicei, atunci când interesele sunt comune, conflictele se pot amplifica la un nivel mai mare decât atunci când interesele sunt divergente.

Morton Deutsch este de părere că pentru a înțelege un conflict, trebuie să-i înțelegi particularitățile, mai exact¹⁸:

¹⁴informații preluate de pe site-ul <http://www.themontrealreview.com/2009/Conflict-and-its-meaning.php> accesat la data de 20.04, orele 22:00.

¹⁵Frunzeti Teodor; Zodian Vladimir, *Lumea 2011. Enciclopedie politică și militară. Studii Strategice și de Securitate*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei (CTEA), București, 2011, p. 614.

¹⁶*Idem* apud „Tendințe globale 2025”, din „Lumea 2009”, Editura CTEA, București, 2009, pp.1050-1051.

¹⁷Informații preluate de pe site-ul http://www.sagepub.com/upm-data/24632_Bercovitch___Intro.pdf accesat la data de 20.04, orele 22.35.

¹⁸Informații preluate de pe site-ul <http://www.themontrealreview.com/2009/Conflict-and-its-meaning.php> accesat la data de 20.04, orele 22.45.

- caracteristicile părților implicate în conflict (valorile, motivațiile, aspirațiile și obiectivele);
- relația anterioară dintre părți (atitudini, credințe, așteptări reciproce);
- natura cauzelor care au provocat conflictul;
- mediul social în care apare conflictul;
- părțile neparticipante la conflict și relația acestora cu cele implicate;
- strategia și tactica adoptate de părțile implicate în conflict;
- consecințele pe care le suportă atât fiecare participant la conflict, cât și părțile neimplicate (efecte pe termen lung, avantaje-dezavantaje etc.)

Agresiunile care conduc la conflict nu sunt întodeauna declarate, depistate (în timp oportun) sau revendicate. Ele pot avea doar rolul de a experimenta anumite arme sau de a folosi mijloace de influențare care să contribuie la avantajarea unor interese ale celor care le folosesc, în speță, ale agresorilor. Un astfel de exemplu ar putea fi agresiunile bio-psihologice și cele de radio-frecvență.

Profesorul C. Lupu relatează în cartea sa, „Noțiuni de teoria conceptelor și paradigmele de securitate” că, potrivit unui raport al Agenției de Intelligence Americane din 1962, rușii ar fi bombardat ambasada SUA cu unde electromagnetice, pentru o perioadă îndelungată, ceea ce a produs efecte fizice dintre cele mai severe. Acele unde, denumite „Psychotronics Mind-Control”, pot reduce funcțiile intelectuale și, uneori, pot provoca boli. Potrivit publicației americane „Aviatron Week and Space Technology”, difuzate pe piață în ianuarie 1993, rachetele americane erau dotate cu echipament capabil să producă pulsații electromagnetice („electromagnetic pulse” - „EMP”), în vederea anihilării inamicului sau, cel puțin, a dezorientării acestuia, prin afectarea instinctului de orientare pe o rază de aproximativ 2.500 de km¹⁹.

Alte exemple de agresiune biologică sunt reprezentate de realizarea virusilor în laboratoare, precum și de mijloacele de influențare a factorilor climatici. Potrivit documentelor, în SUA, au fost desfășurate nouă astfel de experimente de modificare a climei, în 1975²⁰. În 1973, Honduras ar fi acuzat SUA de faptul că i-au captat ploile²¹, provocând seceta²². Un alt exemplu similar este acela că guvernul american ar fi redirecționat cursul uraganului „FIFI”, pentru a salva turismul din Florida, ceea ce a adus nemulțumirea statului El Salvador, care ar fi fost afectat de acea operațiune²³.

Agresiunile la care sunt expuși indivizii, respectiv o organizație, creează stări de tensiune, frustrare, deznădejde, intimidare, instabilitate, nesiguranță, conducând, în mod previzibil, la declanșarea unor conflicte cu factorii/actorii generatori ai unor asemenea efecte. În momentul în care se ajunge la conflict, agresiunea se transformă în acțiuni de ofensivă, respectiv contra-ofensivă, iar actorii implicați în conflict devin marionete ale acestor forme de agresiune reciprocă.

Concluzii

Agresiunile au existat mereu și s-au manifestat în concordanță cu interesele actorilor globali, care, de cele mai multe ori, erau în discordanță cu cele ale societății, respectiv ale individului.

¹⁹Frunzeti Teodor; Zodian Vladimir, *op.cit. loc.cit.*

²⁰Corvin, Lupu, *op.cit.*, p. 121.

²¹State precum Japonia, Zimbabwe și Israel ar fi fost, de asemenea, acuzate de captarea sau redirecționarea ploilor.

²²Corvin, Lupu, *op.cit.*, p. 119.

²³Ibidem *op.cit.*, loc.cit.

Conflictele fac parte din viața umană, însă pot escalada și pot deveni incontroleabile și de amploare.

Securitatea națională se află în strânsă corelație cu cea internațională, iar ierarhia statală este hotărâtă nu doar prin aspectele economice, dar și prin tipul și viteza de reacție la amenințările globale existente.

Terorismul a avut dintotdeauna un impact mediatic mare, prin acțiunile organizațiilor teroriste care acționează în multe regiuni ale lumii, încercând obținerea de putere și resurse financiare, iar, uneori, de recunoaștere a propriilor ideologii și frustrări. Prin crearea unor organizații de securitate regională și mondială, s-a încercat eliminarea, respectiv reducerea existenței terorismului și influenței negative asupra societății sau/și, în cel mai rău caz, repararea efectelor pe care acest fenomen le produce. Astfel, amenințările, riscurile, vulnerabilitățile capătă conotații noi și o importanță crescândă în contextul existenței unor pericole din ce în ce mai mari, precum extinderea și organizarea grupărilor teroriste. Modalitatea de a le contracara constă, cu precădere, în păstrarea vigilenței și a unui nivel de pregătire calitativ.

BIBLIOGRAFIE:

1. „Tendințe globale 2025”, din „Lumea 2009”, Editura CTEA, București, 2009;
2. Ancuț Isabela, Leucea Ioana, „Uniunea Europeană: Probleme Contemporane și de perspectivă”, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012;
3. Bădălan Eugen, Zaharescu Laurian, Bogdan Vasile, „Sisteme globale de securitate, ediția a III-a”, Editura CTEA, București, 2009;
4. Bogdan-Tucicov Ana, Chelcea Septimiu, Golu Mihai, Golu Pantelimon; Mamali Cătălin, Pânzaru Petru, „Dicționar de psihologie socială”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
5. Corvin Lupu, „Noțiuni de teoria conceptelor și paradigmele de securitate”, Editura Techno Media, Sibiu, 2005;
6. David Aurel V., „Doctrina, Politici și Strategii De Securitate”, Editura Fundației România de Măine, București, 2008;
7. Deutsch Morton, „The Resolution of Conflict: Constructive and Destructive Processes”, Yale University Press, 1973;
8. Frunzeti Teodor; Zodian Vladimir, „Lumea 2011. Enciclopedie politică și militară. Studii Strategice și de Securitate”, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei (CTEA), București, 2011;
9. http://ro.wikipedia.org/wiki/Edward_Snowden;
10. http://www.dadalos.org/frieden_rom/grundkurs_2/frieden.htm.
11. Iliana Decebal, „Factori de risc interni și externi pentru securitatea națională”, în „Gândirea militară românească”, nr. 4/1996;
12. Mureșan Mircea, Văduva Gheorghe, „Crisis, Conflict, War”, în revista „Strategic Impact”, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007;

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „*Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.*”

ALIANȚE STRATEGICE ȘI STATUS QUO ÎN ORIENTUL MIJLOCIU

Dr. Anghel ANDREESCU

General (r.) prof.univ., Academia Oamenilor de Știință
aa.andreescu@yahoo.com

Dr. Nicolae RADU

Comisar șef profesor universitar, Academia de Polție “Alexandru Ioan Cuza”
radovany@yahoo.com

Abstract: *Privind spre Arabia Saudită în Egipt, Yemen, Iordania, Siria sau Iran se înțelege că interesele multiple conduc la divergențe. Arabia Saudita este una dintre aliații de bază ai SUA din Orientul Mijlociuși un furnizor major de petrol, cu un export zilnic de peste 9 milioane de barili. Lumea este în permanentă mișcare! Rusia veghează asupra Siriei, Europa privește parcă din ce în ce mai rezervată, în timp ce Statele Unite ale Americii manifestă o atitudine de forță împotriva nevoi de democrație. Zbigniew Brzezinski, fostul consilier pe probleme pe securitate națională al lui Jimmy Carter, afirmă că “Statele Unite ale Americii sunt prima, ultima și singura superputere”. Cât de adevărat este sau nu este acest lucru, este greu de apreciat, însă, este amintit încă numele lui Ossama Bin Laden pentru desfășurarea unui război împotriva terorismului? Să fie acesta motivul de luptă până când resursele de petrol din Irak vor fi epuizate? Ce loc revine Arabiei Saudite în menținerea stabilității în Orientul Mijlociu? Întrebarea se impune cu atât mai mult cu cât relațiile dintre Arabia Saudită și Statele Unite ale Americii sunt destul de controversate pentru lumea arabă.*

Cuvinte cheie: *democrație, securitate națională, forță, luptă, terorism.*

Introducere

Din perspectiva ordinii internaționale, începutul de mileniu III a debutat abrupt și violent, printr-un cutremur politic de amploare planetară - atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 care au vizat obiective simbolice importante pentru lumea democratică și au ucis instantaneu, mii de civili inocenți. Aceste evenimente au fost urmate, rapid, de alte acțiuni criminale, asemănătoare, în mai multe părți ale lumii, declanșând un proces de transformare profundă a mediului de securitate și generând consecințe ce afectează, pe termen lung și în profunzime, comunitatea internațională¹. Întrebările ce se impun sunt multiple. Ne vom rezuma doar la explicitarea unui sens mai puțin uzitat, respectiv se îndreaptă omenirea spre o nouă ordine mondială ? Care este miza jocului marilor puteri ?

În mod cert, lumea este în permanentă mișcare! Arabia Saudită a lansat atacuri puternice asupra rebelilor houthi din Yemen! Iranul privește la orașul-port Aden! Rusia veghează asupra Siriei, Europa privește parcă din ce în ce mai rezervată, în timp ce Statele Unite ale Americii manifestă atitudine de forță în raport cu nevoia de democrație. Zbigniew Brzezinski, fostul consilier pe probleme pe securitate națională al lui Jimmy Carter și fondator al Comisiei Trilaterale, afirmă că “ SUA sunt prima, ultima și singura superputere”. Care sunt motivele adevărate ale acestor mișcări de forță? A devenit numele lui Ossama Bin Laden un “Brend” al raului pentru desfășurarea unui război împotriva terorismului? De ce este nevoie de un nou război în Orientul Mijlociu? Cine își dorește controlul resurselor de petrol în Irak? Ce loc revine Arabiei Saudite în menținerea stabilității în Orientul Mijlociu?

¹Strategia de securitate națională a României, 2007, p. 11.

Legitimează non acțiunea neputința marilor actori din sfera securității internaționale? Cine își mai dorește pacea?

Teoria faptelor

Ca un arc peste adevăr, conspirație și catrene, atentatele de la 11 septembrie au schimbat lumea. La 24 iulie 2001, miliardarul American Larry Silverstein achiziționa complexul World Trade Center și îl asigură împotriva unor atacuri teroriste pentru fabuloasa sumă de 6 miliarde de dolari². Cu doar 5 săptămâni înaintea atacurilor! Ce să însemne toate acestea? Conform celor neobișniți în a căuta scotoci prin meandrele timpului care s-a scurs de la producerea tragediei, Statele Unite sunt cele care au ieșit câștigătoare din toată această „poveste”. Greu de crezut, dar practice totul este posibil în zilele noastre!

Prăbușirea Turnurilor Gemene rămâne înconjurată de mister, chiar dacă au murit mii de oameni nevinovați! De ce au căzut turnurile gemene atât de repede, exact pe locurile lor, după ce incendiile de la unele etaje au durat doar o oră sau două? Potrivit Teoriei conspirației, turnurile au fost distruse de explozii controlate, având în vedere durata prăbușirii (10 secunde) și focul ce a ars doar 56 de minute în World Trade Center 2 și 102 minute în World Trade Center 1. Au existat relatări despre zgomotul produs de explozii chiar înainte de prăbușire și despre flăcările violente care se vedeau la multe ferestre la etajele inferioare. Rapoarte oficiale folosesc drept argument științific ancheta extinsă a Institutului Național de Standarde și Tehnologie care a concluzionat că avioanele au avariat serios stâlpii de rezistență ai clădirilor, aceștia cedând în cele din urmă. Aproape 40.000 de litri de combustibil de avion s-au vărsat pe podele și au dus la extinderea incendiilor. Temperatura de până la 1.000 de grade Celsius a făcut ca podeaua să se îndoie și stâlpii de susținere să se prăbușească, provocând un zgomot asemănător celui de explozie. Demolarea controlată începe întotdeauna de la etajele de jos în sus, dar această prăbușire a avut loc de sus în jos. Nu s-au găsit urmele explozivilor în clădire, deși s-au făcut căutări extinse și nu există nicio dovadă că cineva ar fi tăiat anterior stâlpii de rezistență sau pereții, așa cum se face într-o demolare controlată³.

Reconfigurari strategice

În reconfigurarea puterii în Orientul Mijlociu, ce rol revine organizației Al-Qaida? Să însemne Statul Islamic un nou proiect al SUA? Greu de crezut, însă nu imposibil! Voci din cercul puterii se fac auzite! Alastair Crooke, agent al MI6, serviciul secret britanic, dar și consilier al unor înalți oficiali europeni pe probleme privind Orientul Mijlociu, consideră că principalii actori internaționali, de la președintele SUA Barack Obama la Putin și Rusia, se raportează la gruparea teroristă „Statul Islamic”, din Irak și Siria, pentru a-și atinge propriile interese⁴. Faptele devin și mai stringente, cu atât mai mult cu cât relațiile dintre Arabia Saudită și Statele Unite ale Americii sunt destul de controversate. Interesele strategice sunt evidente, fapt precizat chiar de președintele american Obama. Din ce în ce mai multe voci vorbesc despre interesele occidentalilor pentru „aurul negru”. În Irak, americanii au adus haos, nu democrație, scria, la 12 ianuarie 2007, cotidianul „Financial Times”, într-un articol intitulat „Surge Toward Debacle în Iraq”.

²World Trade Center – cronică unui dezastru anunțat în <http://www.descopera.ro/teoria-conspiratiei/4222615-world-trade-center-cronica-unui-dezastru-anunatat>

³11 septembrie 2001: Teoriile conspirației, la 10 ani de la atentate, în <http://premonitii.ro/printthread.php?tid=28376>

⁴Opinia unui fost agent MI6: Toată lumea folosește „Statul Islamic” în propriul interes. Iar ei se folosesc acum de noi în <http://www.gandul.info/international/opinia-unui-fost-agent-mi6-toata-lumea-foloseste-statul-islamic-in-propriul-interes-iar-ei-se-folosesc-acum-de-noi-13351682>

Teoria complotului nu ocolește Arabia Saudită, cu atât mai mult cu cât aceasta controlează structura economiei mondiale. Cererea mondială de petrol este estimată să crească la 99,7 milioane de barili pe zi în 2035, față de 87,4 milioane de barili pe zi în 2012. În prezent, cererea la nivel mondial este încetinită de reîntoarcerea recesiunii în Europă și de creșterea economică lentă a Chinei⁵. La acești factori se adăugă și o producție constantă a statelor membre Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC).

Regele Abdullah bin Abdulaziz al Arabiei Saudite a decedat la început de an 2015, la vârsta de 91 de ani, fratele său Salman, în vârstă de 79 de ani, fiind desemnat noul rege. Diplomația regelui Abdullah, sinceritatea și subtilitatea discursului, alianțe potrivite cu Israel și cu Statele Unite ale Americii, toate acestea au făcut ca Arabia Saudită să rămână un jucător dinamic, activ la masa puterii internaționale. Regele Abdullah a introdus multiple reforme în sectorul educației, inaugurat în 2009 „King Abdullah University of Science and Technology”, prima instituție mixtă din țară și a efectuat investiții de circa 36 de miliarde de dolari pentru crearea de locuri de muncă, ajutor de șomaj și construcții de locuințe. Printre cele mai notabile reușite ale monarhului saudit se numără acordarea dreptului de vot femeilor, finanțarea unui program de studii laice în Vest (circa 100.000 de tineri saudiți au primit burse de studiu, dintre care 80.000 numai în SUA), precum și revigorarea bazei economice a statului, care a înregistrat progrese substanțiale în timpul domniei acestuia. PIB-ul Arabiei Saudite, în 2013, a fost de 745 de miliarde de dolari, situându-se pe locul 20 în lume, potrivit CIA Factbook⁶.

Regatul Arabiei Saudite acoperă o suprafață de 2.240.000 kmp și se învecinează la vest cu Marea Roșie, la est cu Golful Persic, Qatar, Emiratele Arabe Unite și Omanul, la nord cu Iordania, Irakul și Kuweitulși la sud cu Republica Yemen. Arabia Saudită acoperă 80% din Peninsula Arabă aflată la intersecția a trei continente: Asia, Africa și Europă⁷. Situația dată incită la multiple dezbateri. Potrivit Diaconu, dincolo de diferențele substanțiale de natură etnică și religioasă, Israelul și Arabia Saudită au, în mod constant, câteva interese comune clare: să împiedice o hegemonie regională iraniană; să împiedice transformarea Iranului într-o putere nucleară (după cum, în vremea lui Saddam Hussein, ambele state au fost interesate să împiedice Irakul să dobândească arma nucleară); să împiedice entitățile teroriste să atingă obiective politice majore în întreaga regiune⁸. Va ști și va putea noul rege saudit să mențină colaborarea strategică de facto cu Israelul, pentru a putea realiza toate ceste obiective, dar fără a aliena excesiv de mult cercurile politice și religioase ultraconservatoare din propria sa țară? Economistul șef al Agenției Internaționale pentru Energie (AIE), Fatih Birol, și a exprimat speranța că Arabia „va continua să fie un factor de stabilitate pe piețele petroliere, mai ales în aceste zile dificile”. Ce poate să însemne acest lucru?

În ultimii ani, Orientul Mijlociu a fost marcat de schimbări politice fundamentale. Suplimentar modernizării rețelei rutiere și aeroporturilor din Regat, guvernul saudit a demarat un amplu proiect de modernizare a căilor ferate cu prin construcția de noi rute și modernizarea celor vechi, cele mai semnificative fiind conectarea capitalei de Jeddah, Dammam, Karj și Tabuk, să îmbunătățească și să modernizeze flota Saudi Arabian Airlines (guvernul a cumpărat deja aeronave comerciale în valoare de peste 6 miliarde USD de la firmele Boeing și McDonnell Douglas), iar prin Ministerul Poștelor, telefoanelor și telegrafului a fost acordat un

⁵ Cel mai mare importator de petrol din lume: Ce tara a depasit SUA în

<http://www.ziare.com/articole/record+productie+petrol+sua>

⁶ CRĂCIUN, L., *Moștenirea unui rege*, în, Qmagazin.ro/ 11.03.2015

⁷ *Îndrumarul de afaceri Arabia Saudită 2014* în

http://www.dce.gov.ro/Materiale%20site/Indrumar_afaceri/Indrumar_afaceri_ArabiaSaudita.pdf

⁸ Florin Diaconu, *Arabia Saudită: Rege nou, probleme vechi; și multe în*

<http://www.lapunkt.ro/2015/01/23/arabia-saudita-rege-nou-probleme-vechi-si-multe/>

contract firmei americane AT&T în valoare de 4 miliarde USD pentru actualizarea și extinderea rețelei de telefonie a Regatului⁹.

Arabia Saudită este unul dintre aliații de bază ai SUA în Orientul Mijlociu și un important furnizor de petrol, Washingtonul fiind interesat în cel mai înalt grad de păstrarea status-quo-ului. Manifestări izolate au avut loc și aici, valul de nemulțumire fiind însă ușor stins. Cu un PIB/cap de locuitor de 24.200 dolari (locul 55), Arabia Saudită dispune de resurse minerale de petrol – 20% din resursele globale, precum și de gaze naturale. Egiptul, cu un PIB/cap de locuitor de 6.200 dolari (locul 137), este esențial pentru transportul petrolului din Orientul Mijlociu. Iordania, condusă de Regele Abdallah II (din 1999), cu un PIB/cap de locuitor de 5.300 dolari (locul 142), este un alt aliat-cheie al SUA în zonă, în timp ce Siria, condusă de Bashar al-Asad (din 17 iulie 2000), este unul dintre adversarii I sraelului și ai SUA în regiune, având legături puternice cu Rusia, Iranul și cu Hezbollah¹⁰.

Observând doar dinamica unor state ca Arabia Saudită, Egipt, Yemen, Iordania, Siria sau Iran, înțelegem că interesele conduc la multiple divergențe. Rezervele de petrol din lumeaa rabă reprezintă 60,17 % din totalul rezervelor confirmate de petrol ale lumii, și totalizează o sumă de 683,5 milioane de barili, petrol de care, nu o singură dată, statele occidentale s-au arătat foarte interesate.¹¹ În aceste condiții, ne mai surprindă ceea ce s-a întâmplat recent în țări precum Yemen, Egipt sau Regatul Bahrain? Să ne mai întrebăm de ce oare războiul declarat de Franța, împotriva colonelului libian Moamer Ghadafi, nu se mai termina? Nevoia de resurse este din ce în ce mai evidentă. Țări precum SUA, China, Rusia sau Franța sunt în topul celor mai mari consumatori de resurse energetice, accesul la resurse reprezentând, de cele mai multe ori, doar o problemă de timp. Cum bine se cunoaște, intervenția SUA și aliaților săi din 1991 în Kuweit a fost motivată, în principal, de necesitatea de a securiza petrolul din zonă și de a-l împiedica pe Saddam Hussein să-și extindă controlul asupra lui. În al doilea război, potrivit distinsului prof.univ.dr. Vladimir Paști, obiectivul a fost diferit, fiind vorba de o poziționare strategică: „Irakul stă ca un capac pe întreaga peninsula arabică. Din Irak controlezi și Siria și Arabia Saudită și, chiar dacă nu controlezi Iranul, îl ții sub o continuă amenințare etc. Irak este vital pentru oricine dorește să controleze Middle East”.

Lumea privea spre Statul Islamic și mai puțin spre semnele unui nou război în Orientul Mijlociu. Atacul milițiilor huthi, organizații de rebeli de origine siita, asupra palatului prezidențial din regiunea Sanaa, l-au determinat pe președintele Yemenului, Abd-Rabbu Mansour Hadi să părăsească capitale Sanaa refugiindu-se în Aden, oraș al Yemenului. Miliții huthi, fidele fostului președinte al Yemenului Ali Abdullah Saleh și sprijinite de Iran asediază în continuare orașul Aden. De ce era nevoie de o astfel de intervenție?

Bab el-Mandeb

Operațiunea "Furtună decisivă" condusă de Arabia Saudită și atacul asupra rebelilor din Yemen îndeamnă la reflecții puternice. Explicațiile sunt sumare. În condițiile în care SUA îl simpatizează pe Hadi, președintele yemenit, Iranul și-l dorește la conducere pe fostul președinte Saleh. Dincolo de simpatii sau antipatii, US Energy Information Administration, justifică atacul prin poziția geografică a Yemenului la strâmtoarea Bab el-Mandeb, un punct de trecere cheie pentru livrările internaționale, poziție care face din statul arab o rotiță importantă în mecanismul comerțului de energie. Peste 3,4 milioane de barili de petrol au

⁹ *Îndrumarul de afaceri Arabia Saudită 2014* în http://www.dce.gov.ro/Materiale%20site/Indrumar_afaceri/Indrumar_afaceri_ArabiaSaudita.pdf

¹⁰ Yossef Bodansky, *After Osama bin Laden*, în <http://iss.ucdc.ro/revista-pdf/us6.pdf>

¹¹ Nicolae Popescu *Emisarii saudiți și bătălia pentru resurse*, în <http://foaienationala.ro/emisarii-saudii-btliia-pentru-resurse.html>

tranzitat zilnic strâmtoarea Bab el-Mandeb în 2013. Închiderea strâmătorii ar însemna ca cisternele să fie forțate să navigheze în jurul vârfului sudic al Africii pentru a ajunge la piețele europene, nord-americe și sud-americe”¹².

Nevoia de resurse este din ce în ce mai evidentă. Țări precum: China, SUA, Rusia sau Franța sunt în topul celor mai mari consumatori de resurse energetice, accesul la resurse reprezentând, de cele mai multe ori, doar o problemă de timp. Cum bine se cunoaște, intervenția SUA și aliaților săi din 1991 în Kuwait a fost motivată, în principal, de necesitatea de a securiza petrolul din zonă și de a-l împiedica pe Saddam Hussein să-și extindă controlul asupra lui. Să se repete scenariul și în Yemen?

În loc de concluzii:

- în anul 2015, asistăm la o confruntare dintre Orientul și Occidentul lumii, în care Islamul devine nu doar un instrument de ripostă la noile teze și orientări ale științelor sociale moderne, dar și o temă abordată cu obsesie drept singura cauză a acestei noi confruntări? Să fie vorba doar de o avalanșă de discursuri care au drept subiect nu fenomenul islamic contemporan, ci interesul pentru petrolul țărilor arabe? Spunem acest lucru, știut fiind faptul că statele arabe dețin monopolul zăcămintelor pe glob. Rezervele de petrol reprezintă 60,17 % din totalul rezervelor confirmate de petrol ale lumii, și totalizează o sumă de 683,5 milioane de barili, petrol de care, nu o dată, statele occidentale s-au arătat foarte interesate;
- economia mondială este dependentă în continuare de resursele energetice convenționale, iar criză energetică continuă să se adâncească. Prețul barilului de țiței evoluează aproape săptămânal, astfel încât la doar o zi după intervenția Arabiei Saudite și a statelor aliate în Yemen, prețul a crescut cu 6, 7%.
- marii giganți ai economiei mondiale sunt într-o competiție acerbă pentru câștigarea supremației pe piața „aurului negru”.
- în mod clar, bătălia pentru resurse nu se mai poartă înculise!

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. ABU OLA AL – GHITI, *Ce înseamnă islamul*, Editura Taiba, București, 2007
2. ALEXE, V., *SUA și hegemonia mondială*, în, 9am.ro/stiri-revista-presei/ 19.03.2015
3. ANDREESCU, A., RADU, N., *Jihadul Islamic*, Editura RAO, Bucuresti, 2015
4. ANDREESCU, A., RADU, N., *Rețeaua terorii. De la Septembrie Negru la Al Qaida Albă*, în, „Gândirea Militară Românească”, martie - aprilie, vol.2., 2007
5. ARĂDĂVOAICE, GHEORGHE; ILIESCU, DUMITRU; NITĂ, DAN LAURENȚIU, *Terorism, antiterorism, contraterorism*, Ed. Antet, București, 1997
6. BĂRNĂ, C., *Occident vs. Islam: globalizarea războiului sau a păcii?*, în, “Cadran Politic”, nr.43, 2007
7. BRZEZINSKI, Z., *Marea tablă de șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000
8. BRZEZINSKI, Z., *Marea dilemă. A domina sau a conduce*, Editura Scripta, București, 2005

¹²Război în Yemen. Incendiu pe piața petrolieră - implicații globale, în, dcnews.ro/ 28.03.2015.

9. COOPER, R., *Destrămarea națiunilor. Ordine și haos în sec.XXI*, Ed.Univers, București, 2007
10. CRĂCIUN, L., *Moștenirea unui rege*, în, Qmagazin.ro/ 11.03.2015
11. CUCU. I., *Terorismul economic*, în, Revista Crima Organizată și Terorismul Azi, vol. 43, an VI, 2010
12. DIACONU, Fl., *Arabia Saudită: Rege nou, probleme vechi; și multe*, în, La punkt.ro/ 21.03.2015
13. ENGHIM, C., *Islamul – religia terorii ?* Manuscris, Fundația Taiba, București, 2007
14. FOUAD AL-FARSI, *Modernity and Tradition: The Saudi Equation* (ed. a III-a, Knight Communications Ltd.al-Farsi), 2001
15. FRITHJOF, S., *Să înțelegem Islamul. Introducere în spiritualitatea lumii islamice*, Ed. Humanitas, București, 1994
16. FUKUYAMA, F., *America la răscruce*, Ed.Antet, București, 2006
17. IORDACHESCU, I., *Război în Yemen, incendiu pe piața petrolieră. Implicații globale*, în, dcnews.ro/ 28.03.2015
18. MAIOR, G.C., Despre „*Islamul politic și democrația*”, Prefață, MATEI, M., *Islamul politic și democrația. Între reformă, interpretare și jihad*, Ed RAO, București, 2011
19. POPESCU, A., L., *Opinia unui fost agent MI6: Toată lumea folosește „Statul Islamic” în propriul interes. Iar ei se folosesc acum de noi*, în, gândul.info/ 28.03.2014
20. ȘEPTAR (GEMALÉDIN), S., *Islamul – religia terorii ?* Disertație, Facultatea de Jurnalism, Universitatea “Hyperion”, Constanța, 2006
21. SANDA LUCIAN, *Conflictul israeliano-palestinian. Repere istorice și dimensiuni internaționale*, Editura Universitară, 2011
22. SIMILEANU, V., *Consecințele geopolitice ale Ddjidului*, în, revista „Geopolitică”, București, 2006
23. VAN de WEYER R., *Islamul și Occidentul. O nouă ordine politică și religioasă după 11 septembrie*, Editura Alfa, București, 2001

COORDONATE ȘI REPERE ALE DINAMICII SECURITĂȚII ÎN REGIUNEA BALCANILOR DE VEST

Dr. Cristina BOGZEANU

Cercetător științific gr. III, dr., Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București
e-mail: bogzeanu.cristina@unap.ro

Rezumat: *Lucrarea de față cuprinde o evaluare a principalelor tendințe de evoluție a mediului de securitate vest-balcanic, cu accent pe sursele de tensiune și provocările de securitate recente caracteristice acestui spațiu. La baza evoluției actorilor din regiune în ceea ce privește securitatea, se află două aspecte majore – în primul rând, perpetuarea anumitor caracteristici specifice, care țin de parcursul istoric pe care acestea l-au avut, și, în al doilea rând, procesul de integrare euroatlantică.*

Premisa de la care pleacă prezentul studiu constă în existența unei relative stabilități în Balcanii de Vest, dar și a unui potențial destabilizator major. Aceasta cu atât mai mult în contextul crizei ucrainene, care poate genera efecte negative în planul securității pe întregul continent european și, cu atât mai mult, într-un spațiu situat în relativa apropiere, cu actori în curs de dezvoltare, caracterizați de vulnerabilități considerabile.

Subiectul lucrării constituie punctul de plecare al unei analize mai extinse, fiind dezvoltat cu precădere pe linia evoluțiilor actorilor vest balcanici în plan economico-militar¹.

Cuvinte-cheie: *instabilitate, eterogenitate etnică, tensiuni, extremism, integrare.*

Balcanii de Vest au început să aibă un loc central în preocupările de securitate ale NATO și UE în contextul destrămării violente a Republicii Federale a Iugoslaviei. Potențialul acestei regiuni de a constitui un factor destabilizator pentru întregul mediu de securitate european a determinat cele două organizații să lanseze diverse inițiative, care să favorizeze evoluția acestui spațiu către un nivel crescut de stabilizare, securitate și predictibilitate.

Cu toate că suita de crize ce a marcat destinul acestor state de la finele secolului al XX-lea se află în etapele finale ale evoluției lor, Balcanii de Vest constituind în prezent un spațiu de securitate relativ stabil și predictibil, consecințele conflictelor armate de la sfârșitul veacului trecut, precum și cauzele care s-au aflat la baza acestora constituie încă aspecte definitorii ale dinamicii securității vest-balcanice. În acest caz, „(...) deși vârful [crizei] a trecut, are efecte pe termen lung. Tensiunile doar s-au estompat. În situația în care se vor crea condiții, este foarte posibil ca ele să se activeze. (...) Războaiele din spațiul slavilor de sud au dus doar la destrămarea Federației Iugoslaviei și la independența statelor de aici – Slovenia, Croația, Macedonia, Bosnia și Herțegovina, Serbia, Muntenegru –, nu și la rezolvarea problemelor etnice, economice, sociale, naționale și politice cu care se confruntă și se vor confrunta comunitățile de aici”².

În opinia noastră, este necesar ca studiul dinamicii securității vest-balcanice să fie fundamentat, în primul rând, pe analiza posibilelor surse de instabilitate la nivel intern, pe

¹ Pentru detalii, a se vedea Cristina Bogzeanu, *Balcanii de Vest: studiu militar-economic*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.

² Mircea Mureșan, Gheorghe Văduva (coord.), *Criza, conflictul și războiul. Vol. 1, Definierea crizelor și conflictelor armate în noua configurație a filosofiei și fizionomiei naționale și internaționale de rețea*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 243.

evoluția statelor din acest spațiu în domeniile etnic, economic, social, național și politic. În al doilea rând, o altă coordonată fundamentală a cercetării securității în această regiune este constituită de evoluția relațiilor dintre actorii vest-balkanici și NATO și UE, principalele instituții regionale cu responsabilități în domeniul securității.

1. Principalele caracteristici ale mediului de securitate vest-balcanic

Principala caracteristică a spațiului vizat constă în faptul că majoritatea actorilor statali de aici sunt încă în plin proces de reconstrucție post-conflict, depinzând într-o măsură considerabilă de actorii externi atât în ceea ce privește dezvoltarea economică, cât și securitatea. Economiiile acestor state sunt în curs de dezvoltare, iar sprijinul extern joacă un rol major.

Războaiele ce au dus la destrămarea Iugoslaviei au rămas în memoria europenilor drept cele mai tragice evenimente după finalul celui de-al Doilea Război Mondial. Statele rezultate în urma destrămării federației iugoslave – Slovenia, Croația, Serbia, Muntenegru, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei (FYROM) și Bosnia și Herțegovina (BiH) – sunt, în prezent, relativ stabile din punctul de vedere al securității, fiind înscrise clar pe calea normalizării relațiilor dintre ele.

În acest sens, un exemplu elocvent este relația dintre Kosovo și Serbia, care a cunoscut îmbunătățiri notabile în cursul anului 2013, prin semnarea unui acord de normalizare a relațiilor, demers facilitat de Reprezentatul UE pentru afaceri externe și politică de securitate. Documentul este considerat un punct de referință pentru relațiile dintre cei doi actori regionali, constituind un compromis făcut de ambele părți, astfel încât fiecare dintre ele să poată continua procesul de integrare în UE. Conform acestui acord, „nicio parte nu va bloca și nici nu va încuraja părți terțe să blocheze progresul celeilalte părți pe drumul către UE”³.

Toți actorii vest-balkanici și-au consolidat relațiile cu NATO și UE, aflându-se în diferite etape ale integrării în structurile euroatlantice. Balcanii de Vest joacă un rol cheie în ecuația de securitate a întregii Europe. Potențialul lor destabilizator a fost deja demonstrat de conflictele ce au dus la dezintegrarea Iugoslaviei, ceea ce explică interesul major al UE față de această regiune. De altfel, Uniunea este principalul actor implicat în stabilizarea acestor state, în special prin eforturile de integrare a lor.

Deși Indexul Statelor Eșuate/Fragile⁴ indică o scădere constantă a nivelului de instabilitate, spațiul vest-balcanic poartă încă germeii unor posibile surse de conflict. Cu alte cuvinte, stabilitatea actorilor vest-balkanici s-a îmbunătățit constant, fără ca acest lucru să echivaleze cu ieșirea lor din sfera instabilității (a se vedea figura nr. 1).

³*First Agreement of Principles Governing the Normalization of Relations*, 19 April 2013, URL: <http://www.europeanvoice.com/page/3609.aspx?&blogitemid=1723>, accesat la 12 decembrie 2013.

⁴Indexul Statelor Eșuate/Fragile reprezintă o clasificare a statelor din întreaga lume, în funcție de nivelul de instabilitate. Astfel, pe primele locuri, se situează cele mai instabile state de pe mapamond. Pentru detalii, a se vedea: URL: <http://fp.statesindex.org/>, accesat la 10 ianuarie 2015.

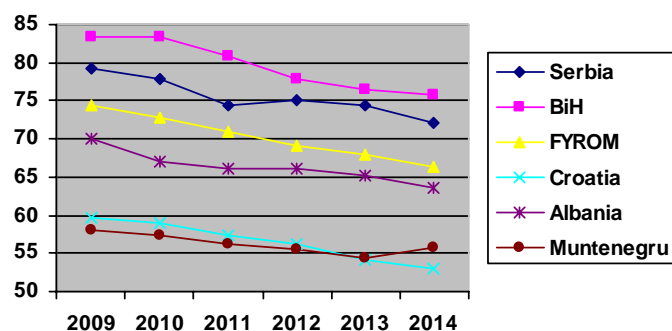

Figura nr. 1: Evoluția instabilității statelor din Balcanii de Vest, în perioada 2009-2014⁵

Mai mult, dacă luăm în considerație recenta criză politico-militară ce are loc în spațiul adiacent al Mării Negre, care implică confruntări militare și anexări teritoriale, atunci ne putem aștepta la un regres în ceea ce privește dinamica stabilității regionale. În acest sens, utilă de menționat este declarația cancelarului Germaniei, care avertiza că destabilizarea Ucrainei pune sub semnul întrebării întreaga pace europeană, criza în discuție nefiind în exclusivitate a Ucrainei, ci și a Republicii Moldova și a Georgiei și chiar a Balcanilor de Vest⁶.

În ciuda stabilității și a micșorării considerabile a riscului unor noi confruntări armate de mare amploare, caracterul multiethnic și multireligios al statelor din Balcanii de Vest și, mai ales, menținerea unor relații tensionate din acest punct de vedere, constituie una dintre provocările constante la adresa organizării și gestionării oricărui domeniu al vieții publice, inclusiv cel economic și militar.

Procesul violent de destrămarea republicii iugoslave a lăsat în urmă state puternic eterogene din perspectivă etnică, religioasă, caracterizate de provocări majore în plan economic, adesea traduse în standarde scăzute de trai pentru cetățeni. Mai mult, marea parte a acestor state sunt încă în curs de reconstrucție post-conflict, de dezvoltare a unor sisteme democratice.

Conform datelor de la nivelul anului 2008, populația Kosovo era alcătuită din 92% albanezi și 8% sârbi, bosniaci⁷ și alte grupuri etnice⁸, problema majoră fiind însă cantonarea majorității populației sârbe în partea de nord a provinciei separatiste. Relativ omogenă din punct de vedere etnic este și Serbia, care, în 2011, avea o populație alcătuită din 83,3% sârbi, 3,5% unguri, 2,1% rromi, 2% bosniaci. Similar, Albania are un profil relativ unitar din perspectivă etnică (82,6% albanezi)⁹.

Însă, există și un grup de state extrem de diverse din această perspectivă. BiH este cel mai elocvent caz, având în vedere că, la nivelul anului 2011, o populație alcătuită din 48% bosniaci, 37,1% sârbi, 14,3% croați, urmată de Muntenegru – 45% muntenegrini, 28,7% sârbi,

⁵Datele pentru realizarea figurii au fost preluate din Indexul Statelor Eșuate/Fragile (Failed/Fragile States Index), edițiile din perioada 2009-2014. Pentru detalii, a se vedea: URL: <http://ffp.statesindex.org/>, accesat la 10 ianuarie 2015.

⁶Roland Oliphant, „Angela Merkel warns Russia could seek to destabilise 'whole of the European peaceful order'”, în *The Telegraph*, URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/angela-merkel/11236622/Angela-Merkel-warns-Russia-could-seek-to-destabilise-whole-of-the-European-peaceful-order.html>, accesat la 7 decembrie 2014.

⁷În cadrul prezentului studiu, termenul „bosniac” nu va fi utilizat pentru denumirea cetățenilor statului Bosnia și Herțegovina, ci pentru a denumi grupul etnic, definit prin aderența tradițională la Islam.

⁸CIA, The World Factbook, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>, accesat la 10 ianuarie 2015.

⁹*Ibidem*.

8,7% bosniaci, 4,9% albanezi. Grupurile etnice ale FYROM însumau, în 2002, 64,2% macedoneni, 25,2% albanezi¹⁰.

Toate aceste date, coroborate cu instabilitatea economică, cu ratele mari ale șomajului, cu instabilitatea politică și cu instituțiile de stat aflate încă în curs de formare/dezvoltare oferă imaginea unui mediu instabil. Chiar și *Strategia de Securitate Națională a Republicii Serbia* (2009) menționa că „situația de securitate în regiune este caracterizată de diferite forme de extremism național, religios și politic, precum și de distrugerea moștenirii culturale care, împreună cu problemele economice și sociale și lipsa instituțiilor de stat întârzie procesul de tranziție democratică a țărilor din regiune”¹¹.

Tensiunile din plan etnic nu sunt însă singurele surse de instabilitate la nivelul statelor vest-balcănice. O analiză asupra datelor furnizate de Indexul Statelor Eșuate/Fragile relevă că lipsa de legitimitate a statului, precum și a coeziunii elitelor politice, reprezintă domenii în care acești actori înregistrează constant performanțe extrem de slabe. Una dintre sursele instabilității structurale, care are un aport consistent la menținerea acestor actori la un nivel redus de dezvoltare economică, este constituită de corupție, la care se adaugă o amploare extinsă a fenomenului criminalității organizate.

2. Surse de tensiune și problema extremismului

Deși s-au scurs mai bine de 15 ani de la încheierea confruntărilor armate dintre statele vest-balcănice, toate statele aflându-se pe calea integrării euroatlantice în diverse stadii, tensiunile nu au încetat să afecteze relațiile dintre ele. Cele mai semnificative probleme sunt legate de relația dintre Serbia și Kosovo. Belgradul nu recunoaște nici în prezent independența unilateral declarată de Priștina, iar procesul de normalizare a relațiilor, deși a cunoscut o serie de progrese semnificative, nu și-a atins încă obiectivele finale. În plus, partea de nord a Kosovo, majoritar sârbă, nu recunoaște statutul actual al delimitării granițelor cu Serbia, fiind și zona în care au loc cele mai multe confruntări violente.

Cel puțin la fel de semnificative pentru stabilitatea regiunii sunt tendințele secesioniste din BiH, unde Republica Srpska¹² urmărește separarea de BiH și alipirea la Serbia. De asemenea, au rămas nerezolvate dispute aferente delimitării granițelor între BiH și Croația (porțiuni mici de graniță care permit accesul la mare împiedică ratificarea acordului asupra granițelor din 1999), între Croația și Slovenia. În acest ultim caz, ambele părți cer drepturi suverane asupra Golfului Pirin și patru sate. Slovenia s-a opus solicitării Croației în ceea ce privește delimitarea zonei economice exclusive în Marea Adriatică. În 2009, cele două au semnat un acord de arbitraj internațional pentru a-și defini granițele terestre și maritime aflate în dispută, ceea ce a determinat Slovenia să renunțe la obiecțiile privind aderarea Croației la UE. Totuși, Zagrebul continuă să impune condiții dure Croației pentru accesarea la spațiul Schengen¹³. La toate acestea, se adaugă și disputa dintre FYROM și Grecia, în ceea ce privește numele acesteia.

Dincolo de menținerea acestor surse de tensiune, mediul de securitate vest-balcănic este caracterizat de prezența unor riscuri transversale, comune, într-o mai mică sau mai mare măsură, tuturor entităților din acest spațiu. Corupția endemică, criminalitatea organizată,

¹⁰*Ibidem*.

¹¹***, National Security Strategy of the Republic of Serbia, October 2009, URL: <http://www.voa.mod.gov.rs/documents/national-security-strategy-of-the-republic-of-serbia.pdf>, accesat la 5 octombrie 2014, p. 7.

¹²Republica Srpska, majoritar sârbă, este una dintre cele două entități care alcătuiesc Bosnia și Herțegovina în prezent. Spre deosebire, Federația Bosniei și Herțegovinei este majoritar bosniacă, de religie musulmană. Pentru detalii privind organizarea politică a BiH, a se vedea Cristina Bogzeanu, „Bosnia-Herțegovina – impas politic și securitate. Repercusiuni asupra relației cu Uniunea Europeană”, în *Impact Strategic*, nr. 3 [36]/2010, pp. 50-63.

¹³CIA, The World Factbook, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hr.html>, accesat la 10 octombrie 2014.

instituțiile fragile, în curs de dezvoltare, tensiunile inter-etnice constituie părți ale firului roșu în orice analiză de securitate centrată pe acest spațiu.

Un alt risc de securitate care a cunoscut recent o tendință de dezvoltare este legat de dezvoltarea extremismului, în acest caz fiind vizate Kosovo și BiH. Stat cu o populație majoritar musulmană, militanții islamiști au fost prezenți în BiH încă din 1992, când combatanți străini au venit pentru a sprijini musulmanii bosniaci în timpul războiului din perioada 1992-1995. În prezent, mare parte a acestora sunt moderați, deși comunitatea islamică a început să se afirme din ce în ce mai puternic pe plan politic, asumându-și un rol de conducere în canalizarea frustrărilor și furiei populației și umplând vacuumul de putere lăsat de celelalte partide politice din BiH¹⁴.

În plus, au fost identificate o serie de cazuri în care combatanți din BiH au plecat pentru a lupta în Irak sau Siria, existând riscul ca la întoarcere aceștia să aibă orientări mai radicale și să fie mai bine antrenați, ceea ce ar contribui la creșterea amenințării teroriste în zonă. Elocventă este arestarea, în septembrie 2014, a 16 persoane suspecte a fi luat parte la conflictele din Siria și Irak, dar și de recrutarea și finanțarea cetățenilor bosniaci pentru a se alătura militanților islamici din aceste state¹⁵.

Evenimente similare au avut loc și în Kosovo, unde autoritățile centrale estimau, în august 2014, că între 100 și 200 de albanezi kosovari s-au alăturat luptătorilor extremiști din Siria și Irak. De asemenea, au fost efectuate arestări ale unor lideri extremiști care încercau să recruteze tineri pentru a deveni combatanți islamici în cele două țări.

Kosovo are o populație majoritar musulmană (în proporție la 95%), ce se confruntă cu un nivel de trai scăzut (cea mai săracă din întreaga Europă). 70% din kosovari sunt tineri sub 35 de ani, rata șomajului este una extrem de ridicată (peste 30%)¹⁶. Populația BiH este, în proporție de 40%, de religie musulmană, rata șomajului atingând și aici un nivel record, 44,3%, în 2013¹⁷. Astfel, cei doi actori vest-balcanici se conturează a fi un teren extrem de propice pentru recrutarea de tineri în rețele extremiste, ușor de radicalizat.

Stat	Surplus declarat (2011)
Albania	258.992
Bosnia și Herțegovina	53.000
Croația	0
Muntenegro	13.000
Serbia	+ 90.000

Tabelul nr. 1: Surplus de armament declarat de statele din Balcanii de Vest¹⁸

Notabil este și faptul că tendința de dezvoltare a extremismului, coroborată cu alte riscuri specifice regiunii (criminalitatea organizată, spațiu de tranzit pentru diverse activități ilicite, în special traficul de armament) se poate constitui într-un veritabil risc de securitate la

^{14***}, „Bosnia’s Dangerous Tango: Islam and Nationalism”, Europe Briefing No. 70, International Crisis Group, 26 February 2013, URL: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/b070-bosnias-dangerous-tango-islam-and-nationalism.pdf>, accesat la 25 aprilie 2014.

^{15***}, „Bosnia detains suspected Jihadists”, RFE/RL’s Balkan Service, 3 September 2014, URL: <http://www.rferl.org/content/bosnia-detains-suspected-jihadists/26564672.html>, accesat la 3 septembrie 2014.

¹⁶Conform CIA, The World Factbook, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ks.html>, accesat la 3 septembrie 2014.

¹⁷*Ibidem*.

¹⁸Pierre Gobinet, *Significant Surpluses: Weapons and Ammunition Stockpiles in South-East Europe*, Special Report, Small Arms Survey, Switzerland, December 2011, p. 26, URL: <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/C-Special-reports/SAS-SR13-Significant-Surpluses.pdf>, accesat la 14 august 2014.

marginea Europei. Mai mult, în Balcanii de Vest se regăsesc încă depozite substanțiale de armament, în ciuda inițiativelor internaționale derulate în acest sens (tabelul nr. 1).

La toate acestea, se adaugă existența unor grupări paramilitare, constituite pe principii etnice, reminiscente ale grupărilor implicate în conflictele ce au determinat dezintegrarea Iugoslaviei, care pot viza atacuri asupra altor grupări etnice, autorităților guvernamentale sau instituțiilor internaționale.

3. Moștenire istorică și integrare euroatlantică

Evoluția mediului de securitate din regiunea Balcanilor de Vest poate fi analizată, plecând de la identificarea unui set de caracteristici comune. Dintre acestea, cele mai relevante, în opinia noastră sunt: a) repercusiunile pe termen lung ale războaielor de la finele secolului al XX-lea; b) dependența de actorii externi în domeniile economic și al securității; c) menținerea unor surse de tensiune între actorii vest-balcanici.

Seria de crize politico-militare ce au dus la destrămarea Iugoslaviei au debutat în cursul anului 1991, cu mișcarea de independență din Slovacia și Croația, continuând cu cea din Bosnia-Herțegovina (1992-1995) și cea din provincia separatistă a Kosovo (1998-1999). Confruntările dintre forțele armate ale părților, precum și implicarea actorilor externi (NATO în conflictul din Kosovo) au avut o serie de consecințe consistente în termeni economici și militari. Astfel, noile state formate au trebuit să facă față pierderilor economice rezultate în urma confruntărilor armate, dar și repercusiunilor embargourilor economice impuse nu doar de statele vecine, ci de întreaga comunitate internațională. Practic, destrămarea Iugoslaviei a atras dezintegrarea legăturilor economice și comerciale, precum și o recesiune economică profundă și, implicit, întârzierea reformelor necesare.

Restructurarea economică s-a constituit într-un proces de lungă durată, performanțele statelor vest-balcanice, din această perspectivă, nefiind foarte înalte nici în prezent. În acest sens, este relevant faptul că, până în 2011, trei dintre aceste state (Serbia, Muntenegru și Bosnia-Herțegovina) nu atinseseră încă nivelul PIB-ului din 1989¹⁹.

Mai mult, statele vest-balcanice au fost și continuă încă să fie reprezentate drept un spațiu al instabilității și impredictibilității în ceea ce privește dinamica securității, ceea ce s-a repercutat în planul investițiilor străine directe necesare reconstrucției economice post-conflict și tranziției la economia de piață. Astfel, însăși menționarea termenului „Balcani” evocă mai degrabă imagini ale războiului și conflictului, decât un spațiu al oportunităților de investiții și potențialului economic²⁰.

Și din punct de vedere militar, profilurile statelor vest-balcanice s-au modificat consistent de la încheierea războaielor de la finele secolului al XX-lea. Trecerea de la fazele de escaladare a crizelor, ce au culminat prin confruntări armate directe, la cele de deescaladare și de reconstrucție post-conflict, au impus modificări nu doar în structura și numărul forțelor armate, ci și în sfera echipamentelor și armamentelor militare. Una dintre principalele schimbări în ceea ce privește reforma în domeniul apărării a fost constituită de reducerea considerabilă atât a forțelor militare, cât și a echipamentelor militare, astfel încât acestea să devină compatibile cu starea de pace²¹.

¹⁹Saul Estrin, Milica Uvalic, *Foreign Direct Investment into Transition Economies: Are the Balkans Different?*, The London School of Economics and Political Science, LEQS Paper No. 64/2013, p. 8, URL: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/LEQS/LEQSPaper64.pdf>, accesat la 10 octombrie 2014.

²⁰Christopher Cviic, Peter Sanfey, *In Search of the Balkan Recovery: The Political and Economic Reemergence of South-Eastern Europe*, Columbia University Press, New York, p. 124 apud Saul Estrin, Milica Uvalic, *Op. cit.*, 2013.

²¹Marina Caparini, „Security reform in the Western Balkans”, în ***, *SIPRI Yearbook 2004: Armaments, Disarmament and International Security*, URL: <http://www.sipri.org/yearbook/2004/files/SIPRIYB0408.pdf>, accesat la 19 octombrie 2014.

Repercusiuni în plan militaro-economic ale procesului de dezintegrare a Iugoslaviei pot fi regăsite și în ceea ce privește drepturile de posesiune asupra bunurilor forțelor armate. Spre exemplu, după declararea independenței Muntenegrului de Serbia (2006), fiecare dintre cele două entități statale rezultate și-a menținut drepturile de proprietate asupra bunurilor aflate pe teritoriul său. Dat fiind că, după secesiunea Muntenegrului, Serbia a devenit un stat fără ieșire la mare, forțele navale au fost transferate în întregime către Muntenegru, Belgrad păstrând doar o mică flotilă pe Dunăre.

În prezent, toți acești actori sunt înscriși pe calea integrării euroatlantice, ceea ce echivalează cu parcurgerea unui program de modernizare și transformare a forțelor armate naționale.

După încheierea războaielor ce au dus la dezintegrarea republicii iugoslave, marea parte a noilor state rezultate au manifestat un grad considerabil de dependență față de actorii externi în termeni economici și de securitate.

NATO și UE au jucat roluri semnificative nu doar în contextul procesului de management al crizelor din spațiul vest-balcanic. Ulterior, ambele au contribuit atât la menținerea stabilității și securității în acest spațiu, având astfel un rol consistent și în crearea condițiilor necesare pentru reconstrucția post-conflict și oferind constant sprijin statelor vizate. Așadar, NATO și UE au jucat roluri semnificative deopotrivă din punct de vedere militar, al securității, cât și economic. Chiar și în prezent, există misiuni militare și civile, conduse de cele două organizații (tabelul nr. 2).

	Sarcini anterioare	Sarcini actuale	Efectiv
KFOR (Kosovo Force) ²²	<ul style="list-style-type: none"> - Asistență pentru reîntoarcerea sau relocalizarea persoanelor dislocate intern sau refugiaților; - Reconstrucție și de-minare; - Asistență medicală; - Securitatea minorităților etnice; - Protecția locurilor patrimoniale; - Securitate și ordine publică; - Securitatea la graniță; - Asigurarea interdicției contrabandei cu armament la graniță; - Implementarea, pe întreg teritoriul Kosovo, a unui program de amnestie în planul armelor, munițiilor și explozivilor; - Distrugerea armamentului; - Sprijin pentru stabilirea instituțiilor civile, legii și ordinii, a sistemului judiciar și penal, a procesului electoral și a altor aspecte ale vieții politice, economice și sociale din provincie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dizolvarea Kosovo Protection Corps (KPC)²³; - Sprijin pentru dezvoltarea Forței de Securitate a Kosovo (KSF). - Stabilirea unui organism civil care să supervizeze KSF. 	2014: 4.704
EULEX Rule of Law Mission ²⁴ (Kosovo)	<ul style="list-style-type: none"> - Sprijinirea instituțiilor kosovare, a autorităților judiciare, a agențiilor de impunere a legii în evoluția lor către sustenabilitate și răspundere și în continuarea dezvoltării și consolidării unor sisteme de justiție, de poliție și de vamă 	<ul style="list-style-type: none"> - Sprijinirea instituțiilor kosovare, a autorităților judiciare, a agențiilor de impunere a legii în evoluția lor către sustenabilitate și răspundere și în continuarea dezvoltării și consolidării unor sisteme de justiție, de poliție și de 	2008: 3.200 Febr. 2014: 2065 Oct.

²²Datele utilizate au fost preluate din pagina oficială a KFOR, URL: <http://www.aco.nato.int/kfor.aspx>, accesată la 1 octombrie 2014.

²³Aranjament de tranziție post-conflict, sub responsabilitatea Misiunii ONU în Kosovo (UNMIK), ale cărei activități operaționale au încetat în iun. 2009 și a fost dizolvat oficial

²⁴Datele utilizate au fost preluate din ***, *Common Security and Defence Policy. Eulex Kosovo. EU Rule of Law Mission in Kosovo*, Updated October 2014, URL: http://www.eas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eulex-kosovo/pdf/factsheet_eulex_kosovo_en.pdf, accesat la 15 octombrie 2014.

	Sarcini anterioare	Sarcini actuale	Efectiv
	independente și multietnice, asigurându-se că aceste instituții sunt libere de orice interferențe politice și că aderă la standardele recunoscute internațional și la bunele practici europene.	vamă independente și multietnice, asigurându-se că aceste instituții sunt libere de orice interferențe politice și că aderă la standardele recunoscute internațional și la bunele practici europene.	2014: max. 1.600
EUFOR Althea ²⁵	-descurajare; - supravegherea îndeplinirii responsabilităților din Acordul Cadru General pentru Pace în BiH; - contribuție la menținerea unui mediu de securitate sigur.	- furnizarea de sprijin în construirea capacității și instruirea Forțelor Armate ale BiH; - sprijinirea eforturilor BiH pentru menținerea unui mediu de securitate și siguranță; - sprijinirea strategiei generale a UE pentru BiH.	2004: 7.000 2014: 600

Tabelul nr. 2: Misiuni în desfășurare ale NATO și UE în Balcanii de Vest.

Evoluția raporturilor dintre aceste state, pe de o parte, și cele două organizații, de cealaltă, este relevantă pentru nivelul de stabilitate obținut de actorii vest-balcanici. Scăderea efectivelor misiunilor, precum și modificarea sarcinilor acestora sunt indicatori ai sporirii capacității proprii de asigurare a securității. Aceasta cu atât mai mult dacă luăm în considerare faptul că fiecare pas înainte pe calea integrării presupune realizarea anumitor reforme, atingerea anumitor standarde în termeni economici, politici, sociali, militari și de raporturi internaționale.

Stat	NATO	UE	
<i>Slovenia</i>	Stat membru (2004)	Stat membru (2004)	
<i>Croația</i>	Stat membru (2009)	Stat membru (2013)	
<i>Serbia</i>	Accederea la NATO nu se numără printre obiectivele strategice; PfP (2006)	Stat candidat	
<i>FYROM</i>	PfP (1995) MAP (1999) Reformă în sectorul securității și apărării	Stat candidat	
<i>Munte negru</i>	PfP (2006) MAP (2009)	Stat candidat	
<i>Albania</i>	Stat membru (2009)	Stat candidat	
<i>Bosnia-Herțegovina</i>	PfP (2006) Dialog intensificat (2008) Reformă în sectorul securității și apărării	Potențial candidat	EUFOR Althea (misiune militară)
<i>Kosovo</i> *		KFOR	Potențial candidat EULEX Rule of Law Mission (misiune civilă)

Tabelul nr. 3: Relațiile statelor vest-balcanice cu NATO și UE

²⁵Datele au fost preluate din ***, *Common Security and Defence Policy. EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina. Operation EUFOR Althea*, Updated April 2014, URL: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/althea-bih/pdf/factsheet_eufor_althea_en.pdf, accesat la 1 octombrie 2014.

*Republica Kosovo și-a declarat independența față de Serbia în 2008, dar România nu recunoaște Kosovo ca stat independent.

Din perspectiva evoluției către integrarea euroatlantică, țările vest-balkanice pot fi grupate în trei categorii majore: a) state incluse în structurile euroatlantice (Slovenia, Croația, Albania); b) state relativ avansate în ceea ce privește integrarea euroatlantică (Serbia, Muntenegru și FYROM); c) state cu evoluție dificilă (Bosnia și Herțegovina și Kosovo).

Efectivul KFOR a scăzut treptat de-a lungul timpului de la 60.000 de militari, în iunie 1999, la 4.882 de militari, la 1 decembrie 2013²⁶, ceea ce poate fi considerat un indicator al stabilizării securității Kosovo și creșterii capacității locale de gestionare a evoluțiilor în acest plan. Există însă opinii conform cărora reducerea prezenței NATO în provincie se adaugă gamei de riscuri la adresa securității regionale, având în vedere că există încă tensiuni sociale care pot escalada către un conflict violent²⁷.

Cu un trecut istoric nu foarte îndepărtat extrem de violent, un statut internațional încă nedefinitiv, o economie caracterizată drept cea mai slab dezvoltată de pe întregul continent european, dependent de sprijinul economic și militar al actorilor internaționali, Kosovo se află în plin proces de construcție a capacității de auto-guvernare. Reducerea treptată a prezenței externe, în special în plan militar, poate constitui o dovadă a reducerii riscului de destabilizare regională pe care îl prezintă această entitate. Acest fapt este susținut și de evoluția misiunilor derulate de-a lungul timpului de către NATO și UE, acestea tinzând să se reducă la furnizarea de sprijin pentru instituțiile locale în construirea capacităților proprii²⁸.

Concluzii

Războaiele de la finele secolului trecut au schimbat fundamental harta politică a Balcanilor de Vest, lăsând în urmă o serie de state tinere puternic afectate de confruntările militare atât din perspectivă economică, cât și militară. În primă instanță, a fost necesară reducerea arsenalelor, a numărului armamentelor deținute de populație și de stat. Măsurile de acest tip au fost justificate nu doar prin necesitatea de a menține stabilitatea și securitatea noilor state, ci și de a constitui forțe armate adaptate misiunilor specifice stării de pace.

Integrarea euroatlantică a constituit principalul stimul atât pentru dezvoltarea economică, cât și pentru reformele în plan militar. Per ansamblu, actorii vest-balkanici pot fi considerați a fi relativ stabili din perspectiva securității, dar trebuie să parcurgă încă pași importanți către atingerea standardelor euroatlantice. Acesta este motivul pentru care, la prima vedere, evaluările asupra progreselor înregistrate în această direcție pot părea contradictorii. Exemplul cel mai elocvent este Bosnia și Herțegovina, stat cu multipli indici de instabilitate, dar apreciat pozitiv din perspectiva evoluțiilor de la finalul războiului până în prezent²⁹.

Având în vedere relațiile strânse dintre statele din regiune cu și NATO și UE, este de așteptat ca evoluția pozitivă în ceea ce privește stabilitatea, securitatea, dezvoltarea economică și reforma sistemelor militare să continue. Totuși, nu trebuie subestimat potențialul destabilizator al unor factori precum menținerea tensiunilor interetnice, care se reflectă în plan politic, dar și economic și militar, disensiunile dintre state, corupția endemică, dezvoltarea criminalității organizate și extremismului etc. Pe fondul dificultăților economice notabile, generate mai ales de criza economică și financiară mondială, și al unor instituții de stat în curs

²⁶***, Kosovo Force. Key facts and figures, 1 decembrie 2013, URL: <http://www.aco.nato.int/resources/site7423/General/Articles%202013/NATO%20FACTS/2013-12-01%20KFOR%20Placemat-final.pdf>, accesat la 10 octombrie 2014.

²⁷Janusz Bugajski, op. cit., p. 131.

²⁸Franziska Klopfer, Douglas Cantwell, Miroslav Hadžić, Sonja Stojanović (eds.), *Almanac on Security Sector Oversight in the Western Balkans*, Editura UNAGRAF, Belgrad, 2012, p. 108.

²⁹Brisard, Laura, „A decade of recovery: Bosnia and the Balkans bounce back”, în ***, *Fragile States Index 2014*, URL: <http://library.fundforpeace.org/library/cfsir1423-fragilestatesindex2014-06d.pdf>, accesat la 10 ianuarie 2015.

de definiere și construire, toți acești factori se pot constitui în veritabile provocări nu doar la adresa securității vest-balkanice, ci și a întregii Europe.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, “Bosnia’s Dangerous Tango: Islam and Nationalism”, Europe Briefing No. 70, International Crisis Group, 26 February 2013, URL: [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/b070-bosnias-dangerous-tango-islam-and-nationalism.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/b070-bosnias-dangerous-tango-islam-and-nationalism.pdf).
2. ***, *National Security Strategy of the Republic of Serbia*, October 2009, URL: <http://www.vo.mod.gov.rs/documents/national-security-strategy-of-the-republic-of-serbia.pdf>.
3. ***, *SIPRI Yearbook 2004: Armaments, Disarmament and International Security*, URL: <http://www.sipri.org/yearbook/2004/files/SIPRIYB0408.pdf>.
4. ***, *The Military Balance 2014*, Routledge Publishing House, London, 2014.
5. Băhnăreanu, Cristian, *Influența factorului economic în realizarea securității*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009.
6. Bogzeanu, Cristina, *Balcanii de Vest: studiu militar-economic*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.
7. Brisard, Laura, „A decade of recovery: Bosnia and the Balkans bounce back”, în ***, *Fragile States Index 2014*, URL: <http://library.fundforpeace.org/library/cfsir1423-fragilestatesindex2014-06d.pdf>.
8. Bugajski, Janusz, *Return of the Balkans: Challenges to European Integration and US Disengagement*, US Army War College Press, Carlisle, May 2013.
9. Estrin, Saul; Uvalic, Milica, *Foreign Direct Investment into Transition Economies: Are the Balkans Different?*, The London School of Economics and Political Science, LEQS Paper No. 64/2013, URL: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/LEQS/LEQSPaper64.pdf>.
10. Gobinet, Pierre, *Significant Surpluses: Weapons and Ammunition Stockpiles in South-East Europe*, Special Report, Small Arms Survey, Switzerland, December 2011, URL: <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/C-Special-reports/SAS-SR13-Significant-Surpluses.pdf>.
11. Klopfer, Franziska; Cantwell, Douglas; Hadžić, Miroslav; Stojanović, Sonja (eds.), *Almanac on Security Sector Oversight in the Western Balkans*, Editura UNAGRAF, Belgrad, 2012.
12. Mureșan, Mircea; Văduva, Georghe (coord.), *Criza, conflictul și războiul. Vol. 1, Definierea crizelor și conflictelor armate în noua configurație a filosofiei și fizionomiei naționale și internaționale de rețea*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
13. Pagina oficială a CIA World Factbook, URL: <https://www.cia.gov/>.
14. Pagina oficială a Fund for Peace, Failed/Fragile States Index, edițiile din perioada 2009-2014, URL: <http://ffp.statesindex.org>.
15. Pagina oficială a NATO, <http://www.nato.int/>.
16. Pagina oficială a Serviciului European de Acțiune Externă, <http://eeas.europa.eu/>.

CONFLICTUALITATE ÎN AFRICA

Dr. Filofteia REPEZ

Colonel conf. univ. Universitatea Națională de Apărare “Carol I”,
filofteiarepez@yahoo.com

Rezumat: Războaiele civile și interne constituie și în prezent forma dominantă de conflict în Africa. Numărul mare de refugiați, foametea, bolile etc. sunt doar câteva dintre consecințele conflictelor. Reducerea numărului conflictelor și creșterea securității umane în Africa rămâne o mare provocare pentru statele africane și comunitatea internațională. Studiul „Conflict Barometer 2013”, realizat de Institutul Heilderberg pentru Cercetarea Conflictelor Internaționale, subliniază nivelul ridicat al conflictualității pe acest continent, materializată, printre altele, în numărul ridicat de războaie (20) sau de războaie limitate (25). Conflictele de pe continentul african au generat și generează o serie de efecte grave la adresa securității umane. Dintre acestea, efectele folosirii femeilor și copiilor în conflictele armate a devenit un fenomen căruia comunitatea internațională alături de statele africane trebuie să îi găsească soluții adecvate și în timp scurt.

Obiectivul științific general al acestui articol este a de a evidenția faptul că, în prezent, conflictualitatea este o problemă complexă a continentului african. O cale de diminuare și stopare a conflictualității o constituie, din punctul nostru de vedere, implicarea comunității internaționale în găsirea unor soluții adecvate.

Cuvinte-cheie: Africa, securitate, conflicte, conflictualitate, securitate umană, implicații, comunitatea internațională

1. Africa sau continentul negru

Cu o suprafață de 30.065.000 km², Africa este al doilea continent după Asia, a cărei suprafață este de 44.579.000 km².¹ Tot pe locul doi se situează continental african și în ceea ce privește populația – 1.110.635.000 locuitori, în timp ce pe continentul asiatic trăiesc 4.298.723.000 de locuitori.² Pe primul loc se situează după numărul de țări: Africa - 54; Europa - 47; Asia - 44; America de Nord - 23; Oceania - 14; America de Sud - 12; Oceania – 0.³ Cele mai populate țări din Africa sunt: Nigeria – 173.611.131 locuitori, Etiopia – 95.045.679 locuitori, Egipt – 82.196.587 locuitori, Republica Democratică Congo – 67.363.365 locuitori și Africa de Sud – 52.914.243 locuitori.⁴

Cele mai puțin populate țări africane sunt: Saint Helena, Ascension and Tristan da Cunha (UK) (non-sovereign) – 4.000, Seychelles – 93.033, São Tomé și Príncipe -194.161, Mayotte(France) – 217.000 și Republica Capului Verde – 501.674 locuitori.⁵

Africa se învecinează cu Europa (N-V) pe linia strâmătorii Gibraltar și cu țărmul sudic al Mării Mediterane, cu două golfuri importante – Sirta Mare și Sirta Mică. Cu Asia, limita de

¹Continents: by size, disponibil online pe: <http://www.worldatlas.com/aatlas/infopage/continent.htm>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

²Continents: by population 2014 estimates, disponibil online pe: <http://www.worldatlas.com/aatlas/infopage/continent.htm>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

³Continents: numbers of countries, disponibil online pe: <http://www.worldatlas.com/aatlas/infopage/continent.htm>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

⁴Most Populous Countries in Africa, disponibil online pe: <http://worldpopulationreview.com/continents/africa-population/>, accesat la data de 21 decembrie 2014.

⁵Least Populous Countries in Africa, disponibil online pe: <http://worldpopulationreview.com/continents/africa-population/>, accesat la data de 21 decembrie 2014.

vecinătate începe de la Canalul Suez, trece prin Marea Roșie, strâmtoarea Bab el-Mandeb și golful Aden. La est, este scăldată de apele Oceanului Indian, iar la vest de apele Oceanului Atlantic. Ecuatorul și cele două Tropice (Racului și Capricornului) traversează acest continent.

Africa se divide în cinci regiuni, astfel: a) *Africa de Est*, care include următoarele țări și teritorii neautonome: Burundi, Comoros, Djibouti, Eritrea, Ethiopia, Kenya, Madagascar, Malawi, Mauritius, Mayotte, Mozambique, Réunion, Rwanda, Seychelles, Somalia, Tanzania, Uganda, Zambia și Zimbabwe; b) *Africa Orientul Mijlociu*, care include: Angola, Cameroon, Republica Central Africană, Chad, Congo, Republica Democrată Congo, Guinea Ecuatorială, Gabon și Sao Tome and Principe; c) *Africa de Nord*, cu: Algeria, Egipt, Libia, Maroc, Sudan, Tunisia, and Sahara de Vest, Insulele Canare, Ceuta and Melilla, Insulele Madeira; d) *Africa de Sud*, care include: Botswana, Lesotho, Namibia, Africa de Sud and Swaziland; e) *Africa de Vest*, cu următoarele țări: Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Côte d'Ivoire, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Liberia, Mali, Mauritania, Niger, Nigeria, Saint Helena, Ascension and Tristan da Cunha, Senegal, Sierra Leone și Togo.⁶

Continentul african poate fi împărțit în trei grupe: Africa joasă - Sahara, Sudanul, Guinea și Depresiunea Zair cu o altitudine în general sub 500 m; Africa Înaltă - Abisinia, Somalia; Africa de Sud - construită din podișuri înalte de peste 1.000 m. Din punctul de vedere al climei, acest continent este divizat în mai multe zone: o zonă de climă ecuatorială (cu temperaturi medii anuale având variații sezoniere reduse și cantități mari de precipitații); două zone de climă subecuatorială; două zone tropicale (cu precipitații extrem de reduse - între 50-150 mm anual); două zone subtropicale, cu două sezoane opuse, umed și secetos. Este continentul cu clima cea mai ridicată de pe glob, valorile termice de peste 40 fiind frecvente în deșertul Sahara.⁷

În legătură cu denumirea continentului există mai multe explicații. Etimologic se pare că provine din latinescul *aprica* – *însorită*, sau din grecescul *aphrike* – *fără frig*. Mai există și alte ipoteze: un derivat al rădăcinii semitice *faraga* – *a separa de...*; de la denumirea unei populații berbere de la sud de Cartagina, *afriqi*, o populație destul de puțin cunoscută.

Africa este un continent mare și, pentru a arăta acest fapt, în anul 2013 a fost dat publicității un articol care arată că pe acest continent pot încăpea mai multe țări, adică: China, SUA, India, Mexic, Peru, Franța, Spania, Papua Noua Guinea, Suedia, Japonia, Germani, Norvegia, Italia, Noua Zeelandă, Regatul Unit, Nepal, Bangladesh și Grecia.⁸

Bogăția continentului african este dată de lacuri (Tanganyika cu o adâncime maximă de 1.470 de metri, împărțit între Burundi, Republica Democrată Congo; Tanzania (45%) și Zambia (41%), cel mai adânc lac cu apă dulce de pe continent; Victoria, Ciad etc.), de fluvii (Nilul, cel mai lung din lume, cu 6.650 kilometri; Congo; Zair; Niger; Zambezi; Orange; Limpopo; Senegal), de vegetație (pădurea ecuatorială, vegetația de savană, vegetația de stepă tropicală, vegetația specific deșerturilor tropicale, vegetație mediteraneană), de faună (diferite specii de maimuțe, de păsări cu penaj viu și divers colorant, carnivore, erbivore, rozătoare, reptile, insecte), de resursele minerale diverse (aur, diamante, platină, magneziu, crom, cobalt, cupru, vanadiu, wolfram etc.), de tradiții, credințe și obiceiuri etc.

La bogăția acestui continent contribuie și numărul mare al populației, care, potrivit statisticilor, este de așteptat că ajungă până în anul 2050 la cel puțin 2,4 miliarde⁹.

⁶What is the Size of Africa?, disponibil online pe: <http://www.dimensionsinfo.com/what-is-the-size-of-africa/>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

⁷Africa, disponibil online pe: <http://www.ipedia.ro/africa-451/>, accesat la data de 21 decembrie 2014.

⁸William Turvill, *Africa as you've never seen it before: Clever comparison shows it's really as big as China, India, the United States AND most of Europe put together*, disponibil online pe: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2445615/True-size-Africa-continent-big-China-India-US-Europe-together.html>, accesat la data de 22 decembrie 2014.

⁹ Conform <http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2013/2013-world-population-data-sheet/data-sheet.aspx>,

Făcând referire la bogățiile de care dispune, academicianul Mircea Malița consideră că Africa este pentru celelalte continente „echivalentul unui corp ceresc străniu”¹⁰.

2. Conflicte în Africa

Africa rămâne un continent greu încercat în ceea ce privește conflictele (tabelul nr. 1¹¹), numărul lor fiind în creștere și la intensități diferite.

An	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Număr conflicte	42	44	60	54	74	74	78	79	85	85	92	90	97

Tabelul nr.1 - *Conflicte înregistrate în Africa în perioada 2001-2013*

Cauzele profunde ale conflictelor din Africa au fost subiectul multor dezbateri. Din păcate, natura violenței a fost deseori greșit înțeleasă, întrucât, spre deosebire de stereotipurile de conflict etnic, în Africa dovezile par să arate că o mare diversitate etnică reduce mai degrabă decât crește, șansele de apariție a conflictului.¹² În anul 2003, Comisia de Securitate Umană a evidențiat cauzele conflictelor interne, respectiv: concurența privind terenul și resursele, tranzițiile politice sau economice bruște și profunde, cultivarea inechității între oameni și comunități, creșterea criminalității, corupției și activităților ilegale, regimuri și instituții politice slabe și instabile, politica de identitate și moșteniri istorice, cum ar fi colonialismul.¹³ Potrivit altei publicații¹⁴, cauzele conflictelor sunt numeroase și reapar frecvent: frontierele inter-stat, apartenența etnică, cauze politice, cauze politice/interne, cauze politice/internaționale, persecuții, performanța economică slabă. În cazul conflictului din Mali (debutat în ianuarie 2012), cauzele sunt mai vechi și țin de disputele dintre nordul și sudul țării, accentuate după căderea regimului lui Gaddafi, în țara vecină, Libia și căpătând o conotație religioasă prin implicarea organizațiilor islamiste și teroriste.

Dintre regiunile continentului african, Africa Sub-sahariană rămâne regiunea cea mai conflictuală. În anul 2013 a înregistrat aproximativ un sfert din totalul conflictelor înregistrate pe plan mondial, numărul acestora fiind de 97. Tabloul celor 97 de conflicte include: 29 de dispute, 8 crize non-violente, 42 de conflictele de intensitate medie, 7 războaie limitate și 11 războaie (figura nr. 1¹⁵). Luptele pentru controlul resurselor naturale, precum diamantul și aurul, se împletesc cu ambițiile politice, determinând creșterea intensității conflictelor armate.

accesat la data de 26 decembrie 2014.

¹⁰ Horia C. Matei, Silviu Neaguț, Ion Nicolae, Caterina Radu, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Enciclopedia Africii*, Editura Meronia, București, 2002, p.7.

¹¹ Datele au fost preluate de pe site-ul <http://www.hiik.de/en>, Conflicte Barometer 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 și 2013, accesat la data de 23 decembrie 2014.

¹² *Armed conflict a threat to regional cooperation*, 2006, produced by Division of Early Warning and Assessment (DEWA), United Nations Environment Programme, disponibil online pe: <http://www.unep.org/dewa/Africa/publications/AEO-2/content/200.htm>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

¹³ *Ibidem*, accesat la data de 23 decembrie 2014.

¹⁴ *Africa: Causes, Sources and Types*, disponibil online pe: <https://www.transcend.org/tms/2011/02/conflict-and-violence-in-africa-causes-sources-and-types/>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

¹⁵ *Conflict Barometer 2013*, p.44, disponibil online pe: http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2013.pdf, accesat la data de 23 decembrie 2014.

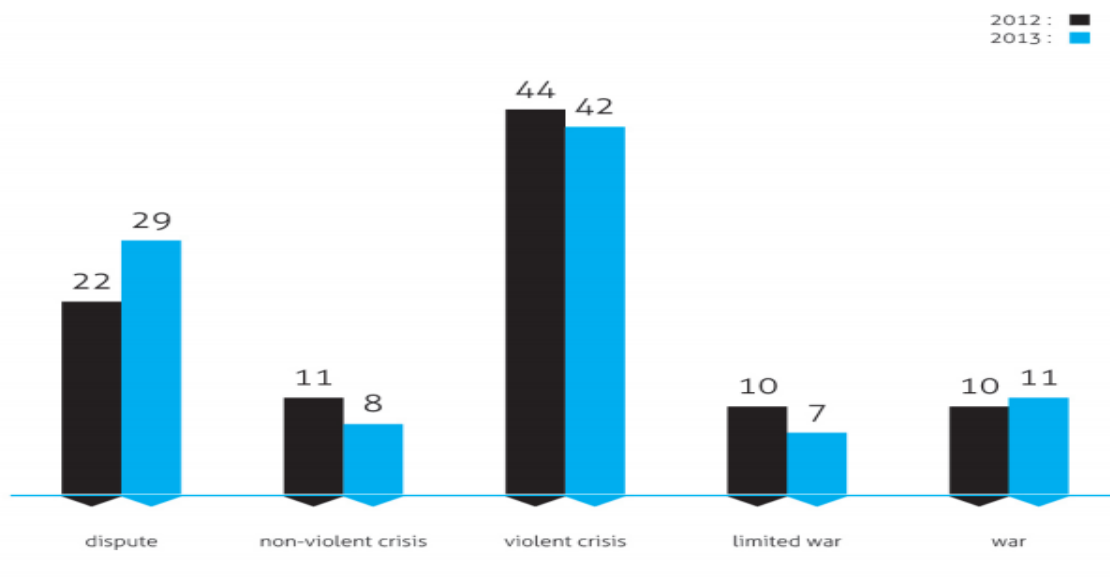

Figura nr.1: *Tabloul conflictelor înregistrate în Africa Sub-sahariană în anul 2013, comparativ cu anul 2012*

Potrivit Institutului Heidelberg pentru Cercetarea Conflictelor Internaționale, cauzele războaielor desfășurate în anul 2013 în Africa Sub-sahariană au fost: resursele, disputele pentru puterea locală, sistem/ideologie, autonomia și supremația locală.

Pentru a arăta această realitate dureroasă a Africii, Francisco Dans, student la Centrul de Analiză Spațială de la Universitatea College din Londra, a creat, în anul 2012, o hartă care arată numărul mare al conflictelor armate ce au avut loc într-o perioadă de 14 ani (1997-2011). Conflictele au fost împărțite în patru categorii: violența împotriva civililor (roșu), revolte/proteste (albastru), lupte (verde) și altele (galben) (figura nr. 2¹⁶).

Numărul mare de conflicte este asociat cu poziționarea lor geografică. Majoritatea acestor evenimente au avut loc de-a lungul bandei ecuatoriale, concentrându-se în țări precum Sierra Leone, Nigeria, Sudan, Uganda, Burundi și Somalia. Un punct roșu notabil este menționat în Zimbabwe, unde au fost rapoartate numeroase acte de violență împotriva civililor. De asemenea, au fost indicate câteva hotspot-uri din nordul Africii în Algeria, Tunisia, Libia și Egipt, așa-numita *Primăvara arabă* și urmările sale.

¹⁶ Harta este disponibilă online pe: <http://www.citylab.com/politics/2012/09/depressingly-crowded-map-conflicts-africa/3264/>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

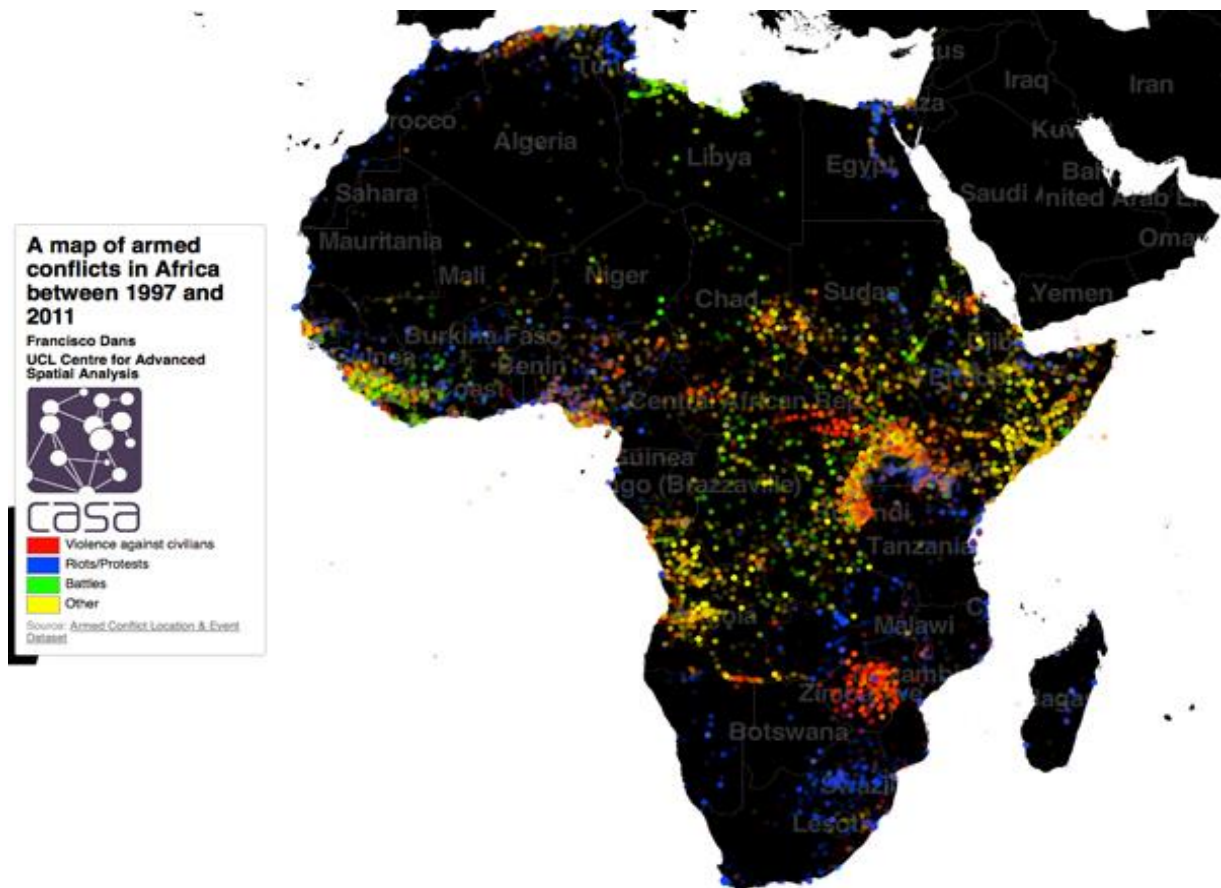

Figura nr. 2: Conflictele din Africa în perioada 1997-2011

Numărul coplesitor al conflictelor determină o serie de efecte nefaste asupra tuturor componentelor securității umane.

3. Impactul conflictelor din Africa asupra securității umane

Indiferent de natura lor, conflictele sunt un obstacol în calea dezvoltării, educației și progresului. Țările africane suferă mult din cauza acestor conflicte; civili și militari sunt uciși, migrația crește, apar și se amplifică numărul bolilor sau consecințele economice, consecințele de mediu etc.

În perioada 1960-2002, aproximativ 1.550.000 de persoane au fost ucise în conflictele din Africa, respectiv 40% din totalul la nivel mondial. Numărul mediu anual de decese în luptă a fost de 3.350, în timp ce în alte regiuni ale lumii s-a situat între 1.500-2.700 decese. Această crudă realitate face ca Africa să devină continentul cu numărul cel mai mare de decese în conflicte.¹⁷

Ca urmare a conflictelor, a avut loc o creștere semnificativă a celor care migrează în alte țări, de la 15.813.000 la mijlocul anului 2010 la 17.228.000 la mijlocul anului 2013¹⁸.

¹⁷AnkeHoeffler, *Dealing with the Consequences of Violent Conflicts in Africa. Background Paper for the African Development Bank Report 2008*, Centre for the Study of African Economies University of Oxford, p.8, disponibil online pe: <http://users.ox.ac.uk/~ball0144/consequences.pdf>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

¹⁸Assefaw Bariagaber, *International migration and development in Eastern and Southern Africa*, 2014, printed in Ethiopia – Addis Ababa, p.5, disponibil online pe: <https://books.google.ro/books?id=O7WQBAAAQBAJ&pg=PA15&lpg=PA15&dq=migration+in+africa+2014&source=bl&ots=vP18KgJekK&sig=AuM8->

În prezent, pentru multă lume, continentul african este sinonim cu boli, conflicte, război, sărăcie, foamete.

Într-un top 10 al celor mai mortale boli din Africa se înscriu: sifilisul (aproape 12,2 milioane de persoane în fiecare an), meningita (mai mult de 1 milion de persoane au dezvoltate diferite forme de meningită în fiecare an constând în 174.000 de decese în fiecare an), tetanosul (500.000 de cazuri anual), tusea convulsivă (200.000-300.000 cazuri mortale în fiecare an, cu deosebire sugari și copii sub 5 ani), pojarul (30 de milioane de persoane afectate anual, cu deosebire sugari și copii sub 5 ani), tuberculoza (mai mult de 2 milioane de persoane mor anual), diareea (aproape 2,2 milioane de decese înregistrate anual, cei mai mulți copii sub 2 ani – această boală este responsabilă pentru 8% din decesele înregistrate), malaria (sunt afectați anul un număr de 500 milioane, înregistrându-se între 1-3 milioane de decese), HIV/SIDA (33 de milioane de persoane, practic nicio regiune a Africii nu a fost ocolită de această boală; Africa de Sud, Zimbabwe, Namibia, Botswana numărându-se printre țările cu o mare răspândire a HIV/SIDA), pneumonia și alte boli infecțioase ale tractului respirator inferior (800.000 de decese anual).¹⁹

Foametea a devenit o componentă a vieții zilnice. Perioadele macabre de foamete cu numărul cel mai mare de decese s-au înregistrat în: Somalia – 2010-2012, când au murit 260.000 de persoane; Sudan – 1998, când au murit 70.000 de sudanezi; Somalia – 1991-1992, pe lângă cele 300.000 de decese, până la 2 milioane de persoane au fost strămutate de la casele lor ca rezultat al foametei masive; Etiopia – 1950-1973, peste 60.000 de etiopieni au murit de foamete; Uganda – 1980-1983, 30.000 de ugandezi au murit; Nigeria – 1967-1970, peste un million de persoane au fost înfometate etc.²⁰

Șomajul se înscrie și pe lista consecințelor negative ale conflictelor și se menține la un nivel ridicat, cu deosebire în Africa de Sud și Africa de Nord, cu un procent de 25,2% și 12,2% înregistrat în anul 2013.²¹ Proiecția pentru anii 2015 și 2016 realizată de Biroul Internațional al Muncii de la Geneva nu este deloc îmbucurătoare pentru aceste regiuni, 25,1% și 12,1%. Tinerii cu vârste între 15 și 24 de ani au de suferit foarte mult din cauza lipsei locurilor de muncă; șomajul devenind persistent și în rândul lor, având un nivel destul de ridicat (figura nr. 2²²).

EBrKvzKfsaCiLkoUwivpdo&hl=ro&sa=X&ei=39SZVJ2pOubOyQPR2YD4Cg&ved=0CCcQ6AEwADgU#v=onepage&q=migration%20in%20africa%202014&f=false, accesat la data de 23 decembrie 2014.

¹⁹*Top 10 diseases in Africa – most deadly*, disponibil online pe <http://answersafrica.com/diseases-in-africa.html>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

²⁰*10 most deadly famines in Africa*, disponibil online pe <http://answersafrica.com/starvation-and-famine-in-africa.html>, accesat la data de 23 decembrie 2014.

²¹Urmată de de Orientul Mijlociu, cu un procent al șomajului de 10,9% pentru anul 2013, Africa de Nord se situează pe primul loc între regiunile lumii cu cel mai mare nivel al șomajului pe 2013. *Global employment trends*, International Labour Office Geneva, 2014, p.18, disponibil online pe http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_233953.pdf, accesat la data de 26 decembrie 2014.

²²*Where is the unemployment rate the highest?*, disponibil online pe http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/2014/WCMS_233936/lang--en/index.htm, accesat la data de 26 decembrie 2014.

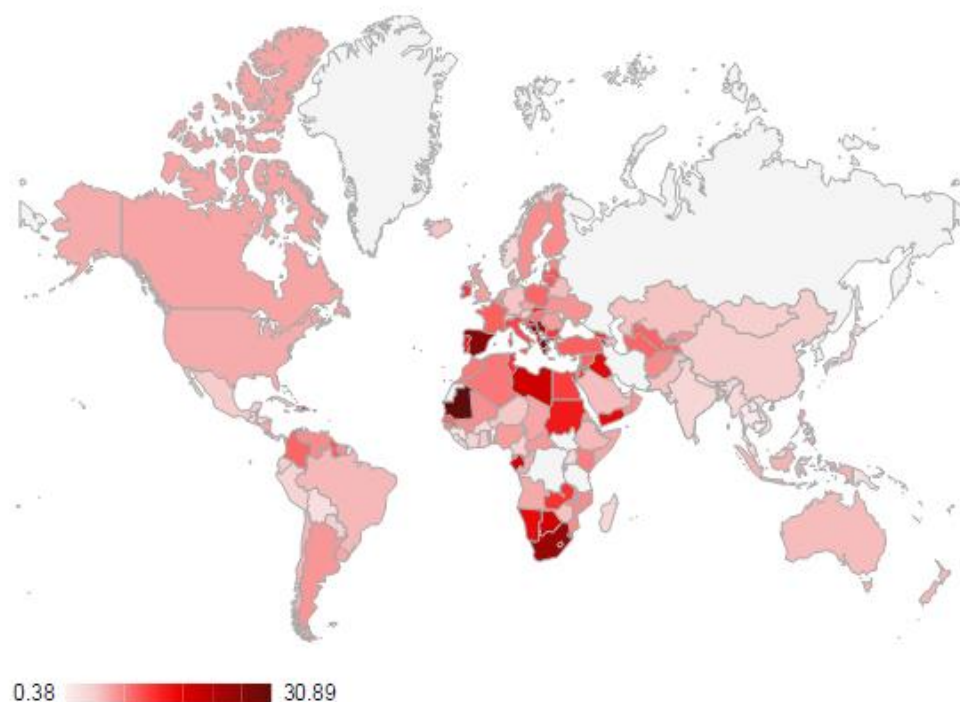

Figura nr. 3: *Situația șomajului în rândul tinerilor la data de 27 mai 2014*

Violența împotriva femeilor este o problemă complexă, accentuată în timpul conflictelor, care se manifestă prin forme diverse (traficul de persoane, prostituția forțată, intimidare etc.). În unele războaiele moderne și conflicte violente, femeile au dovedit că sunt capabile, la fel ca bărbații, de acte de violență. Potrivit unor studii²³, multe femei africane au participat sau participă în calitate de combatanți în cadrul războaielor, îndeplinind o gamă diversă de roluri. De exemplu, femeile tinere și fetele sunt sau au fost membri ai forțelor guvernamentale, forțele armate de opoziție, forțelor paramilitare sau forțelor de miliție în o serie de țări (Angola, Burundi, Republica Democrată Congo, Eritreea, Etiopia, Coasta de Fildeș, Liberia, Libia, Mozambic, Rwanda, Sierra Leone, Somalia, Africa de Sud, Sudan, Uganda, Zimbabwe).

Surprinzător este faptul că mulți copii sunt folosiți în conflictele de pe continental african în scopuri militare, fie iau parte în mod direct la ostilități (aproximativ 300.000 sivesc drept soldați), fie sunt folosiți cu rol de sprijin (hamali, spioni, mesageri etc.), fie sunt folosiți pentru obținerea unor avantaje politice prin propagandă.²⁴

Statele africane sunt apreciate ca fiind vulnerabile la schimbările climatice și există riscul creșterii violenței datorită șocurilor și solicitărilor climatice. Studiile referitoare la conflictele locale și datele privind mediul constată că ambele condiții – excesiv de uscate sau excesiv de umede, pot conduce la creșterea violenței.²⁵ Alte consecințe ale conflictelor din Africa, cu deosebire a celor armate, asupra securității umane sunt degradarea mediului

²³Chris Coulter, Mariam Persson, Mats UtasYoung, *Female Fighters in African Wars*, printed in by Sweden ElandersSverige AB, Stockholm 2008, pp.8-9, disponibil online pe: <http://nai.diva-portal.org/smash/get/diva2:241304/FULLTEXT01>, accesat la data de 26 decembrie 2014.

²⁴*Problema copiilor-soldați pe continentul african*, disponibil online pe: <http://geopolitics.ro/problema-copiilor-soldati-pe-continentul-negru/>, accesat la data de 28 decembrie 2014.

²⁵*Climate Change & Conflict*, p.4, în *Climate Change & Security in Africa Clear Risks, Nuanced Impacts*, December 2014, disponibil online pe: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/gmaccc%20brief%20final_dec%202014.pdf, accesat la data de 26 decembrie 2014.

înconjurător, pierderi de specii, acces redus la sursele de apă sau la alte resurse, alterarea lanțului alimentar natural, presiune suplimentară asupra biodiversității etc.

4. Implicarea comunității internaționale în rezolvarea problemei conflictualității

Eforturile comunității internaționale pentru diminuarea conflictualității în Africa sunt numeroase și cunosc forme diverse de materializare, precum ajutor umanitar, acțiuni diplomatice, sprijin concret pentru îmbunătățirea situației în materie de securitate.

Uniunea Europeană a adoptat abordarea cuprinzătoare față de situația din regiunea Sahel, materializată în Strategia UE pentru Sahel care este concepută pe dualitatea ideilor că dezvoltarea și securitatea sunt interconectate și se pot sprijini reciproc și criza complexă din regiunea Sahel necesită un răspuns regional.

În acest sens, unul dintre instrumentele Uniunii Europene pentru ajutarea poporului malian în restaurarea statului de drept și restabilirea unui guvern democratic și suveran cu autoritate la nivelul întregii țări l-a reprezentat misiunea de instruire militară - EUTM Mali din decembrie 2012. Obiectivul acestei misiuni a constat în acordarea de instruire militară și consiliere forțelor armate maliene în scopul ameliorării capacității lor militare și a eficacității operaționale, în îmbunătățirea funcționării lanțurilor de comandă logistice și operaționale ale armatei, precum și în gestionarea resurselor umane și a capacităților de instruire. Mandatul inițial al acestei misiuni a fost stabilit la 15 luni și include 200 de instructori, dar și personal de sprijinire a misiunii și desfășurare a protecției forțelor.

Programele de dezvoltare finanțate din bugetul Uniunii și din Fondul European de Dezvoltare fac parte tot din Strategia UE pentru Sahel. Prin aceste programe au fost alocate 127,5 milioane euro pentru țările din Africa grav afectate de criza alimentară, astfel: Mauritania: 13 milioane de euro, Burkina Faso: 17 milioane de euro, Mali: 15 milioane de euro, Niger: 42,5 milioane de euro, Chad: 35 milioane de euro, Senegal: 5 milioane de euro și 37 de milioane de euro pentru inițiativele regionale din Africa de Vest²⁶.

În războiul împotriva grupărilor islamiste din Mali, sprijinul UE s-a concretizat în misiunea internațională de sprijin pentru Mali sub conducere africană (AFISMA) din ianuarie 2013. De asemenea, s-a menținut cooperarea strânsă între UE și alte agenții internaționale (Uniunea Africană, ONU, ECOWAS – Comunitatea Economică a Statelor Vest-Africane) pentru realizarea unei acțiuni coerente la nivel internațional în ceea ce privește situația din Mali. La vremea producerii lor, situația creată prin acțiunile militare ale grupărilor islamiste în această țară a fost ferm condamnată de Înalțul Reprezentant pentru politica externă și de securitate, Catherine Ashton, și de Ministrul Afacerilor Externe al Maliului, Tieman Hubert Coulibaly.

În anul 2013, în Africa misiunile Organizației Națiunilor Unite conduse sau sprijinite de Departamentul de Operații pentru Menținerea Păcii (Department of Peacekeeping Operations –DPKO) erau următoarele²⁷: Operația Națiunilor Unite în Coasta de Fildeș (United Nations Operation in Cote d'Ivoire) începută în anul 2004; Misiunea ONU în Liberia, începută în 2003; Misiunea ONU în Mali (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization in Mali, începută în 2013; misiunea ONU în Republica Sudanul de Sud, începută în 2011; Operația Hibrid Uniunea Africană/Națiunile Unite în Darkfur, începută în 2007; Forța Interimară de Securitate a ONU pentru Abyei, în Sudan, începută în 2011; Biroul

²⁶*The European Commission's response to the food crisis and long-term food insecurity in the Sahel region of Africa*, disponibil online pe: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-215_en.htm?locale=en, accesat la data de 28 decembrie 2014.

²⁷*Conflict Barometer 2013*, p.25, disponibil online pe: http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2013.pdf, accesat la data de 28 decembrie 2014.

integrat al ONU pentru construcția păcii în Guinea-Bissau din anul 2009; Misiunea ONU de stabilizare în Republica Democrată Congo, începută în 1999.

În lupta împotriva epidemiei de Ebola din Africa de Vest, Statele Unite ale Americii au creat din septembrie 2014 un centru permanent în Liberia, alcătuit din 500 de lucrători sanitari pe săptămână, iar UE s-a alăturat prin mobilizarea unui număr însemnat de medici și îngrijitori, precum și a mai multor mijloace financiare și logistice, în special în materie de transport.

Concluzii

Indiferent de cauze, conflictualitate rămâne o gravă problemă în Africa. Inițiativele diverse ale comunității internaționale pentru reducerea și stoparea acestora și a efectelor grave generate sunt departe de a fi finalizate. Îngrijorat de situația existentă, secretarul General al ONU, Ban Ki-Moon, a cerut, în repetate rânduri, apel la dialog și încetarea tensiunilor armate, iar premierului britanic David Cameron, în declarația din ianuarie 2013, susține că „Occidentul preconizează „decenii” de conflicte în Africa”²⁸.

Foamea sau folosirea femeilor și a copiilor în conflictele armate sunt câteva dintre consecințele negative ale conflictelor din Africa. Traumele fizice și psihice, educația neadecvată fac ca tinerii, cu deosebire, să nu reușească să se reintegreze în societate sub o formă pașnică. În vederea identificării unor soluții adecvate, astfel de probleme se înscriu pe lista de priorități a multor organizații regionale și internaționale.

La început de an 2015, Africa rămâne un continent puternic marcat de conflictualitate cu diverse cauze și consecințe serioase. În pofida acestui aspect grav la adresa securității umane, Africa, cum susține academicianul Mircea Malița „își are noblețea sa. Ritmurile muzicii ei au pătruns în toate culturile. Arta ei s-a revărsat peste tot. Negritudinea lui Senghor a vrut să capteze conceptul acestei comunități.”

BIBLIOGRAFIE:

1. MATEI Horia C., NEGUȚ Silviu, NICOLAE Ion, RADU Caterina, VINTILĂ-RĂDULESCU Ioana, *Enciclopedia Africii*, Editura Meronia, București, 2002;
2. 10.Site-ul United Nation Environment Programme, <http://www.unep.org>.
3. Petrescu, Stan, *Călătorii geopolitice. Lumea văzută de la București*, Editura Militară, București, 2010;
4. Site-ul WorldAtlas, <http://www.worldatlas.com>;
5. <http://www.americanconference.com>.
6. Site-ul Answers Africa, <http://answersafrica.com/diseases-in-africa.html>;
7. site-ul Citylab, <http://www.citylab.com>;
8. Site-ul Consiliului Uniunii Europene, <http://www.consilium.europa.eu>.
9. Site-ul DimensionsInfo, <http://www.dimensionsinfo.com>;
10. Site-ul Geopolitics.ro, <http://geopolitics.ro>;
11. Site-ul Google books, <https://books.google.ro>;
12. Site-ul Infrastructure Service, Oxford University, <http://users.ox.ac.uk>;
13. Site-ul Institutului Heidelberg pentru Cercetarea Conflictelor Internaționale, <http://www.hiik.de/en>;
14. Site-ul Ipedia, enciclopedie online, <http://www.ipedia.ro>;

²⁸ Disponibil online pe: <http://www.romanalibera.ro/index.php/actualitate/international/david-america--occidentul-preconizeaza--decenii--de-conflicte-in-africa-290883>, accesat la data de 28 decembrie 2014.

15. Site-ul Nordic Africa Institute, Portal Diva, <http://nai.diva-portal.org>;
16. Site-ul Organizației Internaționale a Muncii, <http://www.ilo.org>;
17. Site-ul organizației Population Matters, <http://www.prb.org>;
18. Site-ul ReliefWeb, <http://reliefweb.int>;
19. Site-ul ReliefWeb, <http://reliefweb.int>;
20. Site-ul Transcend Media Services, <https://www.transcend.org>;
21. Site-ul Uniunii Europene, <http://europa.eu>;
22. Site-ul World Population Review, <http://worldpopulationreview.com>;
23. Site-ul Ziarului „România Liberă”, <http://www.romanialibera.ro>;
24. Site-ul ziarului Daily Mail, <http://www.dailymail.co.uk>.

Această lucrare a fost posibilă cu sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul «Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”».

CONTROLUL GEOPOLITIC ȘI GEOECONOMIC AL MĂRII NEGRE – OBIECTIVELE STRATEGICE DE PERSPECTIVĂ ALE PREȘEDINTELUI VLADIMIR PUTIN

Dr. Tiberiu TĂNASE

Cercetător științific
tiberiutanase26@gmail.com

Dr. Ioan Codruț LUCINESCU

Cercetător științific., Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
ioancodrut@yahoo.com

Abstract: *Today, the Black Sea becomes a region with a great strategic importance, mainly due to the changes in the political, economical and military environment. Russian foreign policy concept has undergone significant changes over the past twenty years; on the international scene, she began to promote the idea of a multi-polar world. The major consequences of Russia's illegal annexation of Crimea and aggression in eastern Ukraine for the European security order can be summarised in the following way: geopolitical struggle has returned with a vengeance and will not go away. In a direct way, this presents a fundamental challenge to the permanent formation of a liberal, rules-based security order in Europe. This has been at the center of political efforts in Europe during at least the last quarter-century.*

Keywords: *The Wider Black Sea Region, Eastern Europe, regional initiatives, NATO - Russian Federation relationship, European Union, crisis from Ukraine.*

Introducere

Regiunea Mării Negre este o zonă cu multe probleme nerezolvate care își au originea în evoluțiile locale de-a lungul istoriei. Aceste probleme se constituie în factori defavorizanți pentru evoluția democratică, stabilă și prosperă a regiunii și constituie instrumente utilizate de marii actori regionali, în special Federația Rusă, pentru dominarea și modelarea evoluției în conformitate cu interesele proprii. Marea diversitate etnică și religioasă este abil utilizată de Moscova pentru promovarea agendei sale externe; în cazul în care această diversitate nu este suficientă pentru a destabiliza arealul, Kremlinul folosește în mod abil istoria acestei regiuni în scop propriu, creând în mod artificial dispute și conflictele militare care generează blocaje greu de soluționat¹.

Apartenența unei părți importante a Regiunii Extinse a Marii Negre (REMNE) la Imperiul Țarist și ulterior la Uniunea Sovietică a permis retrasarea de granițe, mutarea de popoare, impunerea religiei ortodoxe și crearea unor elite locale fidele Moscovei, așa cum este cazul Abhaziei și Osetiei de Sud și, mai nou, al Crimeei².

În cazul în care statele din regiune doresc și au curajul de a încerca o altă cale de evoluție decât cea impusă de Moscova, conflictele sunt reactivate, mișcările separatiste

¹ Alexandru Savu, Direcțiile politice ale Uniunii Europene în Regiunea Extinsă a Mării Negre și modalități de implementare a acestora în scopul creșterii securității și prosperității regiunii, (*Teză de Doctorat*), SNSPA, București, 2014, p.13,

<http://doctorat.snsa.ro/sites/default/files/doctorat/alexandru%20savu/SNSPA-RO-RezumatoTeza%20-%20Savu%20Alexandru.pdf>

² *Ibidem.*

revitalizate și chiar amenințarea cu intervenția militară devine instrument activ de presiune, așa cum o demonstrează războiul ruso-georgian (2008), și mai ales, agresiunea militară din Ucraina, care a dus la anexarea unor părți din teritoriul suveran al Ucrainei de către Federația Rusă (2014)³. Evenimentele din Ucraina readuc în prim-plan politica de forță ca instrument principal de politică externă al Federației Ruse, aceasta punând în discuție însuși fundamentul sistemului european de securitate prin încălcarea tuturor principiilor relațiilor dintre state, așa cum au fost stipulate începând cu Actul Final de la Helsinki (1975) și continuate cu acordurile și tratatele post-Război Rece - respectarea suveranității naționale, a integrității teritoriale și a independenței statelor din spațiul euro-asiatic, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță în relațiile inter-statale, soluționarea prin dialog a diferendelor apărute etc.

Însă această încălcare flagrantă a stării de securitate post Război Rece (nepercepută la adevărata sa valoare de către comunitatea euro-atlantică) a început-o Kremlinul cu ceva timp în urmă, odată cu războiul din Georgia. Prin amploarea acțiunilor militare, gândite și pregătite în detaliu în prealabil, Moscova a urmărit, în august 2008, două obiective principale: unul geopolitic – stoparea definitivă a expansiunii NATO spre est și celălalt de imagine – reafirmarea statutului de mare putere capabilă să influențeze istoria și ștergerea, în mod spectaculos, a umilințelor militare ale anilor '90, una din temele recurente ale aparatului politico-militar condus de Vladimir Putin. Ambele au fost îndeplinite cu succes.

1. Federația Rusă, factor destabilizator în Regiunea Extinsă a Mării Negre

Construită după criterii moderne de geopolitică și geostrategie, viziunea Federației Ruse referitoare la starea de securitate în spațiul lărgit al Mării Negre își dovedește „eficiența” în situații complexe precum cele din Ucraina, și, edificator, în spațiul caucaziano-caspic prin acțiuni de forță, greu de anticipat și mai ales de contracarat. Conducerea politico-militară a fostului imperiu propune idei care trebuie să corespundă intereselor strategice ruse în secolul XXI, precum larga internaționalizare a unor mări – Marea Neagră, Marea Egee sau Marea Adriatică din proximitatea spațiului sud-est european, în vederea facilitării accesului forțelor sale în diferite regiuni de criză ori conflict, în prezent și în viitor. De asemenea, Kremlinul, în efortul său geopolitic eurasiatic, intenționează să creeze o uniune economică și politică în spațiul ex-sovietic, pentru a contrabalansa dezvoltarea Uniunii Europene și influența Statelor Unite pe continentul european.

Mereu în ultimul deceniu și jumătate, de când Vladimir Putin deține puterea totală în statul rus, Kremlinul a afirmat și reafirmat faptul că obiectivul strategic al Moscovei este acela de a reveni în prim-planul politicii mondiale ca o adevărată super-putere, într-un sistem internațional multipolar. Din păcate, această aserțiune nu a fost tratată cu seriozitatea necesară în cancelariile occidentale, considerându-se că autoritățile moscovite au devenit un partener previzibil, care joacă după regulile comunității democratice (derapajele mediatice s-a crezut că erau adresate pentru a liniști poporul și

a-i „gâdila” orgoliul rănit de pierderea imperiului sovietic)

De altfel, principalele obiective și direcții ale politicii externe rusești se regăsesc în *Strategia de Securitate a Federației Ruse până în 2020*, aprobată în mai 2009⁴. „Vecinătatea apropiată – blizhnee zarubezhie” care reprezintă spațiul ex-sovietic în întregul său, este văzută de Moscova ca o zonă aflată, în totalitate, în sfera sa de influență⁵. Pentru atingerea

³*Ibidem.*

⁴Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko, Percepția Rusiei în România, Republica Moldova și Ucraina, Editura Curtea Veche, București, 2010, p.65.

⁵David J. Smith, *Artis Pabriks, Aldis Purs*, The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania (Postcommunist States and Nations), *Routledge*, 2002, p.161.

acestui obiectiv geopolitic s-au utilizat și se utilizează, în continuare, instrumente politice, militare, economice, culturale sau propagandistice.

Dacă în primul deceniu post-Război Rece au predominat metodele „hard” de păstrare a controlului pe teritoriul rus sau în statele nou apărut (Georgia, Moldova, Cecenia etc.), ulterior acestea se diversifică, presiunile fiind mai mult de natură economică (de notorietate sunt cazurile Moldovei și Ucrainei), coroborate cu o ofensivă culturală, propagandistică și a serviciilor de informații urmașe ale KGB-ului. Astfel, la 27 martie 2007 se vorbește pentru prima oară despre așa-numita „direcție umanitară” a politicii externe rusești, care cuprinde patru arii de activitate: 1) apărarea drepturilor omului; 2) apărarea intereselor comunităților ruse care există în afara granițelor Federației Ruse; 3) chestiuni consulare, în sensul dezvoltării rețelei diplomatice în statele vecine și 4) cooperare consolidată în domeniul cultural și științific. Ulterior, această „direcție umanitară” distinctă a devenit capitol în *Concepția de Politică Externă a Federației Ruse* oficializată în iulie 2008.

Această preocupare a Moscovei față de soarta compatrioților săi „discriminați” de societățile unde locuiesc după prăbușirea URSS se constituie într-un instrument eficient de politică externă, prin care se pot face presiuni în sensul dorit de autoritățile ruse. Astfel, pe fondul crizei din Ucraina, apar semnale despre „preocuparea profundă” a președintelui Vladimir Putin față de compatrioții săi din statele baltice, văzute de analiști ca fiind următoarea țintă a Rusiei.

Deși ministrul rus de externe Serghei Lavrov declara la 17 septembrie 2014 că nu s-a ajuns încă într-un punct fără întoarcere în ceea ce privește relațiile dintre Federația Rusă și Uniunea Europeană, evenimentele arată contrariul - rivalitatea dintre cele două părți devine tot mai complexă și se extinde adânc în fostul spațiu sovietic. Rusia, continuând să amenințe cu exploatarea propriilor pârgii de influență din Ucraina, în special în domeniile energetic, economic și militar deschide, în același timp, noi „fronturi”. În cadrul unei conferințe anuale pentru expatriații ruși, desfășurată la Riga în septembrie 2014, reprezentantul pentru drepturile omului din cadrul Ministerului rus de Externe, Konstantin Dolgov, a avertizat împotriva pericolului discriminării etnicilor ruși din statele baltice și a faptului că Moscova nu poate asista „indiferentă” la acest fenomen.

Pentru a sublinia și mai mult angajamentul Kremlinului de a-și proteja interesele din fostele state sovietice, Moscova a reacționat dur la apelul lansat (în cadrul unui discurs de campanie ținut anul trecut) de premierul român Victor Ponta, privind reunificarea Republicii Moldova și României până în 2018. Ministerul rus de Externe a denunțat declarațiile ca „inadmisibile” și a solicitat autorităților din Republica Moldova și Europa să condamne aceste comentarii. Deși contextul cuvintelor premierul român era cel european (reunificarea va avea loc după aderarea Republicii Moldova la UE și nu prin anexarea de către România a Republicii Moldova), reacțiile vehemente ale Kremlinului au avut ca scop semnalarea faptului că trebuie luate în considerare interesele Rusiei atunci când este vorba despre Republica Moldova.

Mai ales că, prin conflictul transnistrean de la începutul anilor '90 și evoluțiile ulterioare, Moscova și-a atins obiectivele strategice legate de această proximitate a fostei URSS, deoarece nici la peste două decenii de la prăbușirea imperiului sovietic, Republica Moldova nu are un curs evolutiv european clar.

Situația existentă la nivelul Republicii Moldova nu constituie un caz singular, Kremlinul utilizând același scenariu, bineînțeles ținându-se cont de particularitățile locale, în întreg spațiul ex-sovietic. Diplomația rusă, cu veleități de putere neo-imperială, sprijină și încurajează regimurile secesioniste, folosindu-le liderii ca instrument de presiune și influență. Ea promovează planuri de reglementare și mecanisme de negocieri inconsistente și are tendința de a-și satisface propriile preocupări de securitate în detrimentul partenerului mai slab.

Această viziune este întărită, în prezent, de implicarea masivă a Moscovei în criza din Ucraina, declanșată prin răsturnarea de la putere a lui Viktor Ianukovici în februarie 2014 și venirea la putere a grupării pro-occidentale. Imediat, Rusia a adoptat măsuri pe care le stabilise de mult în această eventualitate – ocuparea și anexarea Peninsulei Crimeea cu baza navală strategică de la Sevastopol (19 martie 2014) și declanșarea unor ample mișcări secesioniste în estul Ucrainei, cu scopul de a stopa balansarea Kievului spre comunitatea euro-atlantică. Prin metode și mijloace sofisticate a reușit crearea a două „republici populare” – Donețk și Lugansk în partea estică a țării, care și-au și declarat „independența” în aprilie-mai 2014. De atunci, Rusia duce în Ucraina un război nedeclarat, non-linear, care se bazează pe lovirea adversarului simultan pe întreg teritoriul său, printr-o combinație de forțe speciale, forțe convenționale și protestatari localnici⁶. Această nouă concepție de derulare a luptei în teritoriul advers și-a dovedit valabilitatea prin obligarea Kievului să încheie două armistiții - la 5 septembrie 2014 și 12 februarie 2015, autoritățile ucrainene recunoscându-și astfel incapacitatea de a restabili ordinea constituțională pe teritoriul țării.

Indiscutabil, principalul beneficiar al încetării ostilităților militare este Federația Rusă, care a obligat astfel Ucraina să îi recunoască pe separatiștii din așa-numitele „Republici populare Donețk și Lugansk” drept interlocutori oficiali, în condițiile în care Kievul îi definea, pînă acum, drept „teroriști”. Se deschide astfel procesul de federalizare a Ucrainei dorit de Moscova. În plus, sunt create premisele apariției, după modelul Transnistriei, a unui nou „conflict înghețat” de genul celor care există de un sfert de veac în spațiul post-sovietic: în Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud și în enclava Karabach.

Analiztii sunt de acord asupra faptului că, în cazul în care atitudinea Occidentului față de agresiunea Moscovei nu va fi tranșantă, însăși statalitatea Ucrainei este în pericol. Cu toate că este puternic afectată de seria de sancțiuni economico-financiare adoptate de Statele Unite și Uniunea Europeană în ultimul an, Rusia are, încă, capacitatea de a reîncepe pe scară mult mai largă ostilitățile în lunile următoare, posibil după ce fisurile în coeziunea comunității europene se accentuează.

Statele membre ale Uniunii Europene au convenit prelungirea până pe 15 septembrie 2015 a sancțiunilor adoptate împotriva a 150 de oficiali ruși sau lideri separatiști ucraineni și a 37 de companii ruse ori din Crimeea, dar au exclus, deocamdată, posibilitatea instituirii de noi sancțiuni contra celor responsabili pentru destabilizarea Ucrainei. Decizia a fost adoptată la reuniunea reprezentanților permanenți ai celor 28 de state membre (COREPER) și validată la Consiliul European de la Bruxelles din 20 martie 2015⁷. Totuși, nu s-a luat nicio decizie cu privire la înăsprirea sancțiunilor, convenindu-se doar menținerea celor deja în vigoare. Chiar și țările ce susțin o linie mai dură față de Moscova consideră că nu este momentul să se facă un pas înainte cu sancțiunile, prioritatea în prezent fiind implementarea acordurilor de la Minsk, afirmă surse comunitare

Statele care au cerut măsuri mai ferme față de Rusia sunt Polonia, Marea Britanie și țările baltice, la cealaltă extremă situându-se cele din zona mediteraneană, în timp ce Franța și Germania, care au mediat acordul convenit pe 12 februarie 2015 la Minsk, doresc de asemenea să se lase în continuare o marjă pentru negocieri înainte de a se trece la măsuri mai severe (această variantă este ipotetică totuși, în Germania existând un lobby industrial foarte puternic ce se opune sancțiunilor)⁸.

⁶Doctrina Gherasimov și războiul non-liniar dus de Rusia pe teritoriul Ucrainei, 24 iulie 2014, <http://www.romaniabreakingnews.ro/doctrina-gherasimov-si-razboiul-non-liniar-dus-de-rusia-pe-teritoriul-ucrainei/#ixzz3WkPWV6yg>

⁷Divergențe afișate în UE privind sancțiunile împotriva Rusiei, 13 Mar 2015, <http://bucurestifm.ro/2015/03/13/divergente-afisate-in-ue-privind-sanctiunile-impotriva-rusiei/>

⁸UE nu va institui noi sancțiuni împotriva Rusiei, cele deja în vigoare urmând să fie prelungite cu 6 luni, 11 martie 2015, <http://24-ore.ro/2015/03/11/ue-nu-va-institui-noi-sanctiuni-impotriva-rusiei-cele-deja-in-vigoare->

Afirmarea preeminenței în spațiul ex-sovietic reprezintă, de fapt, o etapă esențială în consolidarea locului Rusiei în sistemul internațional al secolului XXI. Atât pentru elita rusă dar și pentru societate, „poziția normală a Rusiei este cea de actor global și nu de putere în esență regională, de mâna a doua, cum sunt națiunile europene fruntașe”⁹, a căror securitate este asigurată de Statele Unite. În opinia Kremlinului, arsenalul nuclear oferă Rusiei suficient spațiu de manevră pe arena internațională și este un instrument esențial în asigurarea independenței sale strategice, fapt reafirmat cu convingere de președintele Vladimir Putin în august 2014, într-o intervenție televizată.

De aceea, Moscova se pronunță cu atâta vehemență împotriva „scutului american antirachetă”; chiar dacă, în prezent, acesta nu pune în pericol echilibrul nuclear strategic, datorită capacității tehnologice americane uriașe, este posibil, conform experților, ca în mai puțin de un deceniu rachetele nucleare strategice rusești să poată fi interceptate cu succes, anulând astfel, singurul atu major pe care Rusia îl mai deține¹⁰.

De menționat că planul de apărare strategică al Federației Ruse pentru perioada 2016-2020 va fi elaborat în acord cu prevederile noii Doctrine Militare a Rusiei¹¹, dată publicității de Kremlin la sfârșitul anului trecut (26 decembrie 2014).

Președintele Vladimir Putin și-a pus semnătura pe noua doctrină militară a Federației Ruse în contextul accelerării crizei politice din Ucraina transformată în conflict armat prelungit, precum și a schimbărilor survenite în cadrul relațiilor internaționale și a mediului internațional de securitate. Cu toate acestea, doctrina păstrează caracteristica defensivă în ton și conținutul său, păstrând în esență cele mai multe dintre elementele sale de bază existente în cea din anul 2010¹².

2. Perspective regionale în spațiul lărgit al Mării Negre. Implicații pentru securitatea națională a României

Criza din Ucraina destabilizează situația securității regionale și continentale producând mutații și în ceea ce privește amplificarea riscurilor și amenințărilor la adresa statelor din regiune, inclusiv România.

Necesitatea cunoașterii, evaluării și contracarării fenomenelor cu potențial negativ în ceea ce privește securitatea națională este amplificată și de declarațiile oficiale ale administrației ruse. Preconizata construire în România a unui centru de comandă și aprovizionare pentru militarii NATO (alături de cele din Polonia și statele baltice) conform celor stabilite la summit-ul Alianței de la Newport din septembrie 2014 reprezintă o „provocare gravă” pentru securitatea Rusiei, afirmă ambasadorul rus Aleksandr Grușko, care acuză faptul că sporirea prezenței militare în România, Bulgaria și Polonia încalcă prevederile Acordului NATO-Rusia¹³. Prezența în Marea Neagră a forțelor militare ale unor state neriverane riscă să genereze „o modificare substanțială a echilibrului strategic și regional”, iar Moscova analizează modalitățile prin care poate „contracara și neutraliza

urmand-sa-fie-prelungite-cu-6-luni/

⁹ Bobo Lo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*, Blackwell Publishing, London, 2003, p. 131.

¹⁰ Rozoff Rick, *NATO Expansion, Missile Deployments and Russia's New Military Doctrine*, February 13, 2010, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=17593>

¹¹ *Noua Doctrină Militară a Federației Ruse*, <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf><http://stat.mil.ru/index.htm>

¹² Doctrina Militară adoptată o înlocuiește pe cea din 2010. Aceasta este al patrulea document strategic în domeniul apărării adoptat de Federația Rusă, după cele din 1993, 2000 și 2010.

¹³ MAE: Deciziile de la summitul NATO sunt un raspuns la actiunile agresive ale Rusiei in Ucraina, 12.09.2014, <http://www.revista22.ro/mae-deciziile-de-la-summitul-nato-sunt-un-raspuns-la-actiunile-agresive-ale-rusiei-in-ucraina-47487.html>

posibilele amenințări”, a avertizat oficialul rus, precizând că situația este valabilă și în ceea ce privește Marea Baltică¹⁴.

Implicațiile geopolitice pe termen lung ale noii situații existente în arealul Mării Negre sunt reliefate și de cunoscutul analist politic și specialist în relații internaționale, George Friedman. Acesta declara în iunie 2014: „Indiferent ce a crezut la început, America realizează acum că Rusia rămâne o amenințare permanentă la adresa Ucrainei și că această criză va avea repercusiuni asupra țărilor din regiune, cum ar fi România... Rusia are nevoie de Ucraina. Nu poate ocupa România... Dar Rusia poate manevra, poate submina, poate manipula. Rusia vrea să submineze parteneriatul României cu Statele Unite și poate face asta prin manipulare politică”¹⁵.

O situație geopolitică nouă este aceea că, odată cu alipirea Peninsulei Crimeea de către Federația Rusă, există posibilitatea ca România să aibă, practic, frontieră comună în Marea Neagră cu Federația Rusă. Raportat la această realitate, problema centrală pentru autoritățile de la București este de a cunoaște dacă exploatarea de către România a resurselor subsolului din bazinul Marii Negre este cumva pusă în pericol de jure sau de facto.

Din perspectiva jocului de forțe derulat în Marea Neagră, Moscova ar putea susține că actele internaționale încheiate de autoritățile ucrainene în trecut, și mai ales cele care priveau apartenența Crimeii la Ucraina (cum ar fi cele privind delimitări de frontieră sau de mare teritorială) nu îi sunt opozabile, forțând o rediscutare a acestora, nu neapărat din dorința de a obține o soluție favorabilă, cât mai ales de a induce o stare de incertitudine geopolitică în zonă¹⁶.

Republica Moldova (un spațiu de interes strategic pentru țara noastră) rămâne, în continuare, relevantă pentru Rusia, de unde și atitudinea sa constantă de sprijinire a autorităților de la Tiraspol. Încă din noiembrie 1995, Duma de Stat a adoptat o hotărâre prin care cerea președintelui Elțin să recunoască Transnistria drept zonă de interes strategic pentru Moscova, „ținând seama de tendința de extindere a NATO spre est”¹⁷. În prezent, importanța Transnistriei rezidă mai puțin în prezența unei populații rusofone, cât în faptul că, prin intermediul său, Moscova „poate menține Republica Moldova sub tutelă, Ucraina sub control și Balcanii sub supraveghere”¹⁸.

De aceea, în viitorul previzibil, Moscova va continua să joace pe cartea transnistreană, încercând să împiedice, pe o perioadă nedefinită, reglementarea crizei, obligând astfel Moldova să rămână „într-o zonă gri”, sub influență rusă.

Opinia că țara noastră este privită de Moscova drept un concurent regional (și prin prisma parteneriatului româno-moldovean) este împărtășită și de politologul american George Friedman: „Rusia este interesată de România din mai multe motive: este țară la Marea Neagră, este o potențială furnizoare de carburanți, deci un concurent regional. Și este apropiată de Moldova”¹⁹.

¹⁴Ambasador rus: Construirea unei baze NATO în România constituie o PROVOCARE GRAVĂ pentru Rusia, 12 septembrie 2014, <http://www.mediafax.ro/politic/ambasador-rus-construirea-unei-baze-nato-in-romania-constituie-o-provocare-grava-pentru-rusia-13257278>

¹⁵George Friedman: *De ce România și Moldova sunt importante pentru Rusia*, 28 mai 2014, <http://www.adevarul.ro/news>

¹⁶Analiză Foreign Policy: *Punctele nevralgice în care Rusia poate lovi România*, 15 iunie 2014, <http://adevarul.ro/news>

¹⁷Proiectul de Hotărâre a Dumei de Stat a Federației Ruse cu privire la unele probleme ale colaborării dintre Federația Rusă și Transnistria, în Marian Enache, Dorin Cimpoșu, Misiune diplomatică în Republica Moldova, 1993-1997, Polirom, Iași, 2000, p.379.

¹⁸Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Moscow, Carnegie Moscow Center, 2001, p. 171.

¹⁹George Friedman: *De ce România și Moldova sunt importante pentru Rusia*, 28 mai 2014, <http://www.adevarul.ro/news>

Concluzii

Unul dintre elementele-cheie ale strategiei rusești în spațiul ex-sovietic în ultimele două decenii și jumătate îl constituie folosirea regiunilor separatiste (Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud și, mai nou, Crimeea și estul Ucrainei) pe post de „cal troian” în interiorul statelor cărora le aparțin de jure.

Atitudinea față de acestea diferă în funcție de „situația de pe teren”: unele sunt recunoscute ca state independente (Osetia de Sud și Abhazia), altele sunt susținute economic și politic (cazul Transnistriei), iar altele sunt anexate direct (Crimeea). Armata rusă garantează, direct sau indirect, securitatea acestor teritorii contestate. Prin crearea de conflicte urmate, implicit, de operațiuni de menținere a păcii, Rusia îndeplinește mai multe roluri - agresor, provocator și stabilizator - dar nu ocupă niciunul dintre teritorii.

Cu ajutorul acestor entități separatiste, Rusia controlează, indirect, statele vizate; această restabilire a influenței Moscovei în vecinătatea apropiată reprezintă o nouă formă de război neconvențional. Urmărind experiența tragică a intervențiilor americane după 11 septembrie 2001, Rusia a înțeles că războaiele pot fi scurte și ieftine, însă ocupațiile incomparabil mai dificil de gestionat și mai costisitoare. Amenințând cu ocupația, Rusia creează un climat de neîncredere și teama în societățile-țintă că ar putea controla acțiunile statelor suverane și politicile acestora. A apărut, astfel, un nou concept în științele politice – *nonocupația*²⁰, ca instrument de politică externă al statului rus postsovietic, postimperial.

Prin generarea de conflicte teritoriale, Rusia se asigură că aceste state nu vor fi niciodată admise în *NATO* sau în orice altă alianță militară, dat fiind că nicio organizație nu ar accepta ca membru un stat care se află într-o dispută teritorială continuă cu Rusia, putere nucleară și membru al Consiliului de Securitate al ONU.

Practic, se poate spune că ideea de restabilire a măreției interne și externe, sub forma avansată de administrațiile Putin-Medvedev-Putin, corespunde conceptului modernizat de *samoderjavie*, principiul fundamental organizator al statului rus în ultimii cinci sute de ani; când este aplicat statului, conceptul presupune independența totală a țării față de orice putere externă²¹.

Perpetuarea conflictelor din spațiul ex-sovietic, soluțiile temporare și limitate aplicate acestora, precum și stoparea, pe termen nedefinit a extinderii organismelor europene și euroatlantice, determină epuizarea capacității comunității internaționale de a soluționa aceste conflicte. În plus, se creează condiții favorabile pentru apariția unor noi conflicte, cu o plajă largă de cauze și forme de manifestare, precum și pentru proliferarea unor noi riscuri, amenințări și pericole la adresa securității interne și internaționale a statelor și popoarelor din această parte a Europei²².

Validitatea acestor enunțuri este dată de criza ucraineană căreia îi suntem martori, în prezent și care, prin complexitatea ei, nemaicunoscută nicăieri în spațiul ex-sovietic în ultimele două decenii și jumătate, va produce mutații deosebit de complexe în ceea ce privește securitatea europeană, dar nu numai.

În orice caz, perioada de „dolce farniente” în care Europa Occidentală s-a complăcut după câștigarea Războiului Rece, a trecut; neluarea deciziilor adecvate și, mai ales, spargerea coeziunii comunității euro-atlantice într-un asemenea context de securitate datorită unor

²⁰Michael Bobick, *Substituire, satiră și interpretare: statele de facto ale Eurasiei*, <http://www.revista22.ro/substituire-satira-si-interpretare-statele-de-facto-ale-urasiei-45915.html>

²¹Stanislav Secieru, *Rusia după imperiu*, Institutul European, București, 2008, p. 155.

²²Grigore Alexandrescu, *Amenințări la adresa securității*, Editura Universității Naționale de Apărare București, 2004, http://www.cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/amenintari_la_adresa_securitatii.pdf

interese naționale înguste reprezintă marele pericol pentru viitorul Uniunii Europene. SUA și NATO pot contrabalansa influența Federației Ruse și ar putea exercita presiuni suplimentare asupra Iranului, concomitent cu acordarea unui sprijin puternic companiilor provenite din spațiul euroatlantic care desfășurarea activității comerciale de extragere și transport de hidrocarburi în regiune²³.

Cu toate acestea, în ciuda eforturilor depuse de Statele Unite, UE și NATO, Federația Rusă continuă să fie principalul factor care modelează arhitectura de securitate a zonei. Eșecul, lipsa de coerență și determinare din partea comunității euroatlantice în trimiterea unui semnal clar Moscovei au avut efectul de a încuraja actele de destabilizare regională rusești. Summit-ul NATO din Țara Galilor nu a reușit să dea un răspuns puternic Federației Ruse, deoarece nu a pus sub semnul întrebării Actul fondator privind relațiile mutuale de cooperare și securitate dintre NATO și Federația Rusă (Paris, 27 mai 1997), ceea ce înseamnă că Federația Rusă păstrează în continuare statutul de partener al comunității euroatlantice.

Acest fapt nu a fost bine primit de către membrii estici ai NATO și demonstrează că Alianța nu este încă unită împotriva acțiunilor de destabilizare rusești din regiune. Situația de securitate din Regiunea Mării Negre a lansat un proces complex la cartierul general al NATO de la Bruxelles, rezultând în adoptarea unor noi măsuri importante precum planul de reacție rapidă și inițiative cu privire la Forța de Răspuns a NATO, care ar trebui să asigure securitatea flancului estic în cazul unei eventuale agresiuni militare ruse²⁴.

BIBLIOGRAFIE:

1. *Analiză Foreign Policy: Punctele nevralgice în care Rusia poate lovi România*, 15 iunie 2014, <http://adevarul.ro/news>
2. *Aspectul militar în soluționarea conflictului din zona de est a Republicii Moldova*, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2001, Studiu elaborat în cadrul proiectului IPP „Managementul conflictelor”, <http://www.ipp.md/lib.php?l=ro&idc=162&year=&page=2>
3. Ban Ioana, *The Black Sea Region and the European Neighbourhood Policy*, Center for EU Enlargement Studies, Central European University, Budapesta, 2007, <http://www.ceu.hu/cens>
4. Chifu Iulian, Nantoi Oazu, Oleksandr Sushko, *Percepția Rusiei în România, Republica Moldova și Ucraina*, Editura Curtea Veche, București, 2010.
5. Declarația Summit-ului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord Atlantic din Țara Galilor. 4-5 septembrie 2014, Comunicat de presă, 06.09.2014, <http://www.mae.ro/node/28465>
6. Enache Marian, Cimpoșu Dorin, *Misiune diplomatică în Republica Moldova, 1993-1997*, Polirom, Iași, 2000.
7. Foreign Affairs Council (FAC), *Further economic sanctions on Russia*, 11/09/2014, <http://www.consilium.europa.eu/homepage/highlights/further-economic-sanctions-on-russia?lang=en>
8. Lo Bobo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*, Blackwell Publishing, London, 2003.
9. Manea Octavian, Liviu Tatu, *Newport: un summit NATO pentru reasigurarea flancului estic*, <http://www.revista22.ro/newport-un-summit-nato--pentru-reasigurarea-flancului-estic-46783.html>

²³Alexandru Savu, *op. cit.*, p. 15.

²⁴*Ibidem*.

10. Marin Gheorghe (coord.), *Marea Neagră. Spațiu de confluență a intereselor geostrategice*, Statul Major al Forțelor Navale, Editura CTEA, București, 2005.
11. Noua concepție de politică externă a Federației Ruse prin prisma relației cu CSI, <http://www.geopolitics.ro/noua-conceptie-de-politica-externa-a-federatiei-ruse-prin-prisma-relatiei-cu-csi/>
12. Rozoff Rick, *NATO Expansion, Missile Deployments and Russia's New Military Doctrine*, February 13, 2010, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=17593>
13. Secieru Stanislav, *Rusia după imperiu*, Institutul European, București, 2008.
14. Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, 14 December 2003, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>
15. Smith J. David, *Artis Pabriks, Aldis Purs*, The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania (Postcommunist States and Nations), *Routledge*, 2002
16. Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation Adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 2010, Active Engagement, Modern Defence, <http://www.nato.int>
17. *Trenin Dmitri*, The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization, Moscow, *Carnegie Moscow Center*, 20001.

VALURILE KONDRATIEV ȘI EVOLUȚII POSIBILE ALE MEDIULUI DE SECURITATE EUROPEAN

Doru POGOREANU

Colonel doctorand, Statul Major General, București, România
e-mail: dorupogoreanu@yahoo.com

Rezumat: Teoria potrivit căreia evoluția economică poate fi împărțită în cicluri de aproximativ 50-60 de ani, cunoscută drept „valurile Kondratiev”, face legătura dintre fazele de prosperitate, recesiune, depresie și relansare economică și momentul declanșării conflictelor militare. Analiza ciclicității în relațiile internaționale, politică, economie, alternanța pace-război a dus la dezvoltarea teoriilor ciclurilor lungi, începând cu Modelski și Thompson.

Pornind de la domeniul economic s-a ajuns la studiul ciclurilor de dominare hegemonică, maritimă și comercială. Toate ciclurile au la bază un război hegemonic, teoreticienii identificând șase cicluri: Veneția, Portugalia, Olanda, Marea Britanie (de două ori) și SUA. Chiar dacă mediul de securitate a devenit tot mai dinamic, complex și impredictibil, în ceața incertitudinii se pot încă distinge liniile „valurilor Kondratiev”, contestate sau recosmetizate.

Studiul de față tratează legăturile dintre ciclurile economice și război, efortul principal fiind orientat pe locul României și al Europei într-un mediu de securitate care se degradează și devine tot mai puțin predictibil.

Cuvinte cheie: valurile Kondratiev, cicluri lungi, război hegemonic, Europa

Introducere

Ciclicitatea a fost observată și studiată, în toate domeniile, de la mitologii și religii, la științe, economie, politică, societate. Războiul și pacea, cicluri ale istoriei umanității, nu fac notă discordantă în ansamblul ciclurilor esențiale.

Ciclicitatea, sesizată din zorii umanității, este una din constantele care marchează viața umană. Alternanța anotimpurilor, ciclurile astronomice, ritmurile și fazele vieții sunt de multe ori neglijate, fiind considerate truisme, lucruri comune. Astfel, pentru antici, greci și romani, ca și pentru hinduși, timpul este conceput ca o înșiruire infinită de cicluri. Spre exemplu, ciclul cosmic de bază la hinduși - Mahayuga, durează peste 4 milioane din anii noștri.

Mircea Eliade face o distincție clară în privința a două etape în atitudinea față de timp: o etapă a inexistenței timpului viitor, datorită viziunii ciclice, care pornește de la un strămoș sau zeu primordial în „illo tempore”, iar celelalte cicluri nu sunt decât o repetare a ciclului inițial¹.

Concepțiile arhaice, în sensul dat de Mircea Eliade acestui termen, au ca esență cosmogonică recrearea simbolică a lumii, într-o succesiune de evenimente repetitive, ciclice, de revenire, reșezare a lumii la forma inițială, originară. Aceasta se realizează în cadrul unui ciclu etern, prin care omul coexistă temporal cu zeul sau eroul fondator, cu mitul prin care lumea s-a creat. Astfel, ciclic, are loc o întoarcere eternă la miturile fondatoare, evenimentele reale fiind considerate repetări, transpoziții ale unui ciclu sacru originar, care este parcurs cu fiecare generație.

O a doua etapă este cea a „deschiderii”, a ruperii ciclului, care duce la o viziune liniară

¹ Mircea Eliade- *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. 1 Editura Universitas Chișinău 1992, p. 287.

asupra timpului. Cele două viziuni asupra timpului, ciclică și liniară, coexistă până astăzi, cu consecințe în multiple planuri.

Frecvent se utilizează expresii care fac referire la naștere, maturitate și extincție sau răsărit/apus ca exemplificare a evoluțiilor finite, care au un început și un sfârșit. Spre exemplu, expresii populare românești precum „se mai întoarce roata...”, „apa trece, pietrele rămân”, „valurile vieții” sesizează ciclicitatea, alternanța. Dimitrie Cantemir sesiza evoluția descendentă și decăderea Imperiului otoman, scriind „Incrementa atque decrementa aulae othomanicae”².

De la observațiile empirice, ciclurile au generat o vastă dezbatere teoretică. Economistii au constatat existența unor alternanțe ciclice, legate de evoluțiile crescătoare și descrescătoare ale economiilor. Interesul pentru ciclurile lungi în studiile economice și sociale a crescut după primul război mondial, chiar dacă termenul evoca o viziune mecanicistă, iar intuițiile empirice nu se bazează încă pe metode și date cantitative care să poată fi analizate. Fernand Braudel a arătat necesitatea abordării secvențelor lungi de timp (mai multe decenii, chiar secole), pentru a cuprinde ritmurile evoluției sistemelor studiate³. Chiar dacă istoria este irepetabilă, oamenii conservă pattern-uri comportamentale în situații comparabile, ceea ce face ca retrospectiva să aibă rolul ei în reflecția asupra viitorului. Necunoașterea trecutului nu poate genera anticipări corecte ale viitorilor posibili.

În cadrul acestui studiu vom încerca să schițăm relațiile dintre ciclurile economice lungi (valurile Kondratiev) și evoluțiile posibile ale mediului de securitate european. Pentru aceasta, inițial este necesară o descriere a evoluției teoriilor economice care vizează cicluri lungi, în particular teoria valurilor Kondratiev, ulterior relațiile economie-război, apoi să analizăm războaiele hegemonice, în viziunea lui Modelski și Joshua S. Goldstein, să așezăm în acest context spațiul european și România, pentru ca în final să fie posibile concluziile.

1. Teoria ciclurilor lungi

Oscilațiile de tip „expansiune și recesiune”, constatate de J.B. Say, devenite „boom” și „boost” pentru economiștii englezi David Ricardo sau James Mill, vor fi reanalizate de teoreticienii sovietici. O dezbatere aprigă între economistul Nikolai Kondratiev și Leon Troțki referitoare la economiile capitaliste a dus la publicarea de către cel dintâi, în 1928, a unor studii pe baza unor date detaliate și riguroase, care definesc ciclurile economice capitaliste sub forma unor valuri, cu o periodicitate de 50 la 60 de ani.

În perioada interbelică s-au cristalizat patru teorii economice: teoria investițiilor de capital (legată de Kondratiev), teoria inovațiilor (legată de Shumpeter), teoria crizelor capitaliste (legată de Troțki) și teoria războiului (legată de un grup de cercetători europeni).

Teoria investițiilor de capital a fost abordată de economistul sovietic Nikolai Kondratiev. Acesta a constatat existența unor cicluri de creștere și descreștere economică, fiecare fază a ciclului fiind apreciată cu o durată de aproximativ 25 de ani⁴. În anii 1920 acesta conducea un institut care studia toate ciclurile de afaceri în economiile capitaliste. Chiar dacă afirma că „nu intenționează fundamentarea unei teorii a ciclurilor lungi (long waves)” și nici nu a fost primul economist care să susțină această idee, a intrat într-o polemică dură cu Leon Troțki, susținătorul teoriei crizei capitaliste. Această polemică era paralelă cu polemica Karl Kautsky - Lenin. Kautsky, un teoretician socialist, a fost obiectul atacului lui Lenin, iar teoria lui Kondratiev a fost asociată celui dintâi. Abordarea lui Kondratiev este apropiată de alți doi socialiști germani, J. Van Gelderen și Sam de Woff, dar se pare că

²http://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir 20 martie 2015

³Fernand Braudel, *Dinamica capitalismului*, București, Corint, 2002

⁴Kondratiev, N. D. 1925. *The Major Economic Cycles* (în rusă). Moscova. Tradus și publicat ca *The Long Wave Cycle* by Richardson & Snyder, New York, 1984

lucrările lor nu au fost cunoscute de către acesta.

Ciclurile identificate de Nikolai Kondratiev (1925) la vremea respectivă erau: 1790-1849 (de la Revoluția Franceză până la Revoluția de la 1848), cu un punct de inflexiune în 1815 (după războaiele napoleoniene) și, respectiv, 1850-1896, cu un punct de inflexiune în 1873 (impunerea Germaniei ca putere dominantă pe continent). De asemenea, Kondratiev avansa ipoteza că un nou ciclu a început în anul 1896. Acestea sunt definite ca cicluri regulate, sinusoidale, care se manifestă în economia capitalistă modernă, a căror extensie variază între 40 și 60 de ani și care constă în perioade alternative de creștere, de stagnare și de descreștere (recesiune), un punct de inflexiune manifestându-se între primele două faze⁵.

Ideile lui Kondratiev nu sunt acceptate de către conducerea sovietică și autorul va fi închis, apoi executat, la numai 49 de ani. Totuși, teoria lui va rămâne și va cunoaște consacrarea drept „valurile Kondratiev” datorită lui Joseph Schumpeter (1942). Acesta afirma: „cu excepția a foarte puține cazuri în care apar dificultăți, este posibil să se poată contoriza istoric, precum și statistic, șase cicluri Juglar la un ciclu Kondratieff și trei Kitchins la un ciclu Juglar - nu ca o medie, ci în fiecare caz în parte” (Schumpeter 1939)⁶.

Ceea ce se profila ca o dezbatere între marxiști, va fi preluat sau contestat de alți autori. Dezbaterea va duce la profilarea a patru școli economice, într-o primă rundă, care va dura până în anii '50, urmată de o perioadă de declin, datorată avântului economic de după război.

Prin urmare, *teoria investițiilor de capital*, care consideră că valurile lungi se datorează investițiilor masive în proiecte investiționale de anvergură, precum canale, căi ferate sau fabrici. Excesul de capital duce la depreciere și schimbarea sensului către în jos. Variabilele-cheie sunt considerate investițiile de capital și producția, teoria fiind legată de Nikolai Kondratiev.

Teoria inovațiilor pune la baza dezvoltării economice „sectoare lider” care au beneficiat de invenții și au creat o creștere economică generală. Atât timp cât investițiile sunt orientate către aceste sectoare, alte inovații radicale sunt neglijate sau descurajate. Variabilele-cheie sunt invențiile și inovațiile, producția și ocuparea forței de muncă. Această teorie a fost fundamentată de Joseph Schumpeter, cel care va impune expresia „valurile Kondratiev” în teoria economică modernă.

Teoria crizelor capitalismului consideră că valurile lungi provin din tendința ratei profitului de a scădea. Teoria, susținută de Troțki, are ca variabile-cheie rata profitului, lupta de clasă și producția.

Teoria războiului leagă războaiele majore de ciclul economic, aceste valuri lungi rezultând din efectele inflaționiste generate de război. Variabilele-cheie sunt considerate prețurile, incidența războiului și amploarea acestuia. S-a dezvoltat și o teorie paralelă, care consideră că producția de aur afectează prețurile mai mult decât războiul (sau uneori, combinat cu acesta). În ambele versiuni, valurile lungi economice sunt considerate un fenomen monetar.

Dezbaterea referitoare la legăturile dintre război, inflație/deflație, creștere economică sau cerere și ofertă, haosul economic creat de război, cererea de forță de muncă pentru industrie în opoziție cu cererea de militari pe câmpul de luptă, au fost abordate de autori precum Johan Akerman (economist suedez), Norman Silberling, Albert Rose sau E. M. Bernstein.

„Fiecare război în care America a avut participare directă a fost marcat printr-o creștere a prețurilor, mai mult sau mai puțin violentă”, notează Silberling, acesta afirmând că

⁵Kondratiev, N. D. 1925. The Major Economic Cycles (în rusă). Moscova. Tradus și publicat ca The Long Wave Cycle by Richardson & Snyder, New York, 1984

⁶http://classiques.uqac.ca/classiques/Schumpeter_joseph/business_cycles/schumpeter_business_cycles.pdf 10 aprilie 2015

relația dintre prețuri și război este una directă în istoria SUA⁷. Atât războiul din 1812, cât și războaiele napoleoniene, războiul civil, cele două războaie mondiale, războiul din Coreea și Vietnam, corespund cu o clară creștere a prețurilor.

Ciclurile de 50 de ani au fost studiate în domeniile: război, politică externă, valori sociale și opinie publică, după cum urmează:

A. Război

Rolul războiului în ciclurile lungi a fost analizat de William Thompson și L. Gary Zuk care au pornit de la 3 ipoteze în analiza lor:

- inițierea unui război major inaugurează perioada de creștere a unui ciclu Kondratiev;
- terminarea unui ciclu Kondratiev;
- războaiele majore influențează semnificativ perioada descendentă a unui ciclu Kondratiev⁸.

În urma studiilor efectuate de către aceștia s-a constatat că terminarea unui război major poate iniția perioada descrescătoare a unui ciclu Kondratiev, dar descreșterile pot apărea și în absența acestuia. Astfel, terminarea unui război nu este o cauză necesară a unei descreșteri Kondratiev, dar poate fi o cauză suficientă. Ipoteza 3 este confirmată de faptul că războaiele majore au fost precedate de creșteri economice.

Thompson și Zuk au analizat statistic impactul războiului asupra prețurilor, având la bază datele referitoare la prețuri din Marea Britanie, începând cu 1850, și SUA, începând cu 1816, până în zilele noastre. Aceștia au identificat creșteri semnificative de prețuri în timpul războiului, precedate de o perioadă de reșezare care poate dura până la 30 de ani, dar numai războaiele cele mai mari au avut un impact statistic semnificativ.

B. Politica externă

În domeniul politicii externe, studiile lui Klingberg se bazează pe o alternanță de faze de introversiune și extroversiune⁹. Aceste faze corespund foarte mult cu fazele ciclurilor lungi, faza introvertită corespunzând perioadei de recesiune și cea extrovertită cu cea de boom economic.

Succesorii lui Klingberg, Jack Holmes și Robert Elder, vor confirma prin studiile efectuate această teorie¹⁰.

C. Valori sociale

Legat de politică externă și de „stările” acesteia, valorile sociale au fost studiate de către J. Zvi Namenwirth. Acesta dezvoltă teoria schimbărilor ciclice ale valorilor (măsurate de către analiza platformelor partidelor din SUA), care se sincronizează îndeaproape cu ciclurile lungi. Namenwirth găsește cicluri de diverse lungimi, cel mai importante fiind ciclul de 150 de ani și un ciclu de aproximativ 48 de ani cu 4 faze alternative de valori sociale, numite de el conservatoare, parohiale, progresive și cosmopolite.

Independent de Namenwirth, John Langrish studiază ciclurile lungi în valorile sociale, găsind perioade de optimism tehnologic și încredere în știință care corespund perioadei de ascensiune a ciclurilor lungi economice¹¹. Această perioadă de optimism poate fi observată atât în țările capitaliste, cât și în cele comuniste în perioada anilor '70.

D. Opinia publică

Ciclurile politice de 50 de ani pot fi analizate prin prisma opiniei publice asupra

⁷<http://www.joshuagoldstein.com/jgcyc02.pdf>

⁸Goldstein, J.S.: Long Cycles. Prosperity and War in the Modern Age. Yale University Press, 1988.

⁹Arthur M. Schlesinger Jr. The Cycles of American History Paperback – June 16, 1999

¹⁰Idem.

¹¹<http://librarun.org/book/55260/118>

chestiunilor de politică externă, cercetătorii făcând o distincție între tendințele „internaționaliste” și „izolaționiste”. Astfel, tendințele izolaționiste din anii '30, din SUA, corespund unei perioade de recesiune, iar cele internaționaliste din anii '60 corespund unei perioade de creștere economică.

Analizarea ciclurilor economice de 50 de ani și a rolului războiului în aceste cicluri a dus și la teorii ale ciclurilor, mult mai lungi, care au fost numite „războaie hegemonice”. Termenul de „război hegemonic” utilizat de către Goldstein apare și la alți autori, în alți termeni. Astfel Toynbee și Levy utilizează termenul de „război general”, Modelski cel de „război global”, iar Wallerstein cel de „război mondial”^{12 13 14}.

2. Relația între ciclurile economice și război

Teoriile „hibride” combină teoria războiului, prezentată mai sus, cu teoria inovațiilor.

Gaston Imbert consideră că expansiunea economică duce la război: impulsul economic al fazei lungi crescătoare duce progresiv la cauzele care generează războiul¹⁵. Nevoile economiilor capitaliste pentru materiale primare conduc către o expansiune politică și colonială a țărilor dominante economic. Creșterea activității economice, piețele, „boom fevre” din faza crescătoare creează o competiție acerbă între țările capitaliste care-și dispută zonele de influență colonială. Tensiunile generale provoacă un război între țările dominante economic, cu antrenarea altor țări.

Teoria lui Kondratiev este continuată și validată de teoria lui Imbert (1956). Tensiunile ridicate în relațiile internaționale creează rupturi în stabilitatea economică, statele cheltuiind sume din ce în ce mai mari pentru armamente, cu efecte atât în plan economic, cât și al resurselor umane. Apare, astfel, un conflict între forța de muncă și serviciul militar, acesta din urmă absorbind o parte din forța de muncă de pe piață, cu efecte în menținerea angajării și reducerii șomajului. Rezultatul acestor măsuri este creșterea producției, dar echilibrul economiei este distrus, „venitul național total crește în general fără ca țara să se îmbogățească în mod necesar”. În ciuda efectului de „boom” pe termen scurt, războiul pregătește terenul pentru faza de stagnare.

Războiul „consumă” și distruge fizic atât o parte a capitalului uman, cât și cel material. Distrugerile provocate de conflict conduc către perioada de declin economic. După Imbert, economia de război generează cinci cauze care conduc la faza de stagnare:

- războiul obligă beligeranții să abandoneze convertibilitatea monedei și să tipărească cantități mari de bancnote. Aceasta conduce la scurgerea rezervelor de metale prețioase către țări neutre, unde se acumulează aurul, la deprecierea monedei și creșterea prețurilor;

- războiul creează dezechilibre în sistemul de producție (cresc brusc cererile datorită distrugerilor cauzate de război, rezultatul fiind stagnarea, după o scurtă perioadă de reconstrucție postbelică);

- războiul creează rigidități în producția economică datorită controlului statului asupra economiei;

- războiul duce la un nivel mare de mortalitate în rândul combatanților și civililor, în compunerea populației intrând un număr mare de copii și invalizi. În același timp, populația activă este redusă, ceea ce crește încărcarea economiei;

¹²Goldstein, J.S.: *Long Cycles. Prosperity and War in the Modern Age*. Yale University Press, 1988

¹³Modelski, G., *Long Cycles of World Leadership*, in „Contending Approaches to World System Analysis”, ed. Thompson, W.R., Sage Publications, Beverly Hills, CA, 1983i

¹⁴Wallerstein, I., *The Three Instances of Hegemony in the History of the Capitalist World- Economy*, in „International Journal of Comparative Sociology”, Volume 24, No. 1-2, March 1983,

¹⁵Imbert, G., *Des mouvements de longue durée Kondratieff*, La Pensée Universitaire, Aix-en-Provence, 1959, pp. 151-159

- războiul generează traume, astfel încât generația războiului își rememorează experiența tragică și face eforturi de a păstra pacea¹⁶.

Faza de stagnare descrisă de Imbert este caracterizată de absența conflictelor majore între țările dominante economic, dar pot duce către insurecții și revoluții. Această fază de stagnare continuă până la stabilizarea economică cu un control minimal al statului, pregătind bazele unei noi faze de expansiune.

În cartea sa „Long Cycles. Prosperity and War in the Modern Age”¹⁷, Joshua S. Goldstein aprofundează analiza ciclurilor lungi, bazându-se pe un număr de variabile. Acestea sunt:

- *prețurile* - există valuri lungi sincronice ale prețurilor în țările semnificative economic?;

- *producția* - există faze alternative de creștere rapidă și lentă a producției în țările principale? În ce țări și ce perioade de timp pot fi găsite? Aceste chestiuni sunt centrale atât pentru școala crizelor capitaliste, cât și pentru unii critici liberali care consideră ciclurile lungi drept „valuri ale prețurilor”;

- *inovație și invenție* - sunt direct sau invers corelate cu faza de creștere economică? Inovațiile sunt sincronice cu ciclurile lungi? Aceste chestiuni sunt centrale pentru școala inovației;

- *investițiile de capital* - sunt corelate cu schimbările de direcție ale ciclurilor lungi?;

- *comerț* - indicatorii comerțului internațional și nivelurile exporturilor urmează fazele ciclurilor lungi?;

- *salariul real și comportamentul clasei muncitoare* - salariul real fluctuează cu ciclurile lungi? Grevele și protestele muncitorești urmează ciclurilor lungi? Aceste întrebări sunt puse mai ales de școala crizelor capitaliste;

- *războiul* - războaiele majore au tendința de a apărea la un anumit punct al unui ciclu lung? Momentul apariției războaielor majore este corelat cu fazele ciclurilor lungi? Aceste chestiuni vizează școala războiului.

Goldstein consideră că aceste șapte variabile sunt comune tuturor școlilor economice, iar examinarea lor depinde de abordarea teoretică a fiecărei școli în parte¹⁸. Unele din aceste variabile nu pot fi accesate datorită faptului că pentru anumite perioade istorice pur și simplu nu dețin astfel de date.

Studiul ciclurilor lungi a fost abordat utilizându-se șase metodologii de bază și anume:

- inspecția vizuală a seriilor de timp;

- mediile dinamice - o medie dinamică la un punct dat în timp este valoarea medie a datelor pentru un anumit număr de ani;

- ratele de creștere sunt calculate pe perioade istorice predefinite;

- deviații ale trendului;

- analiza ciclurilor lungi în termenii ciclurilor de afaceri mai scurte pe care le conțin;

- analiza spectrală și alte tehnici statistice corelate cu aceasta utilizează tehnici statistice sofisticate pentru a căuta periodicități regulate (nu perioade neregulate ca celelalte metode de mai sus);

- aceste metode au dus la combinarea metodelor cu variabilele de bază, implicit la un spectru larg de rezultate, funcție de școlile economice;

- războiul a fost discutat ca una din variabilele ciclurilor lungi, în paralel cu o altă dezbatere referitoare la ciclurile războiului, separată de ciclurile economice. Această dezbatere a fost inițiată de către comunitatea cercetătorilor în științele politice;

¹⁶Idem

¹⁷Goldstein, J.S.: Long Cycles. Prosperity and War in the Modern Age. YaleUniversity Press, 1988

¹⁸Idem

- combinarea ciclului război-pace cu ciclurile economice a avut loc relativ târziu, după cel de-al doilea război mondial.

În domeniul ciclurilor războiului, Quincy Wright joacă un rol asemănător lui Kondratiev în ciclurile economice. Acesta a studiat fluctuațiile în intensitate ale războiului, concluzia lui fiind că „există o tendință în ultimile trei secole de concentrare a războaielor de a se întâmpla în perioade de aproximativ 50 de ani, fiecare perioadă de alternanță a concentrării fiind mai pregnantă”¹⁹. Wright definește astfel războaiele importante:

- concentrarea războaielor în jurul Războiului de 7 ani, 1756-1763;
- războiul de succesiune spaniol, 1701-1714 ;
- războaiele Napoleoniene, 1795-1815;
- concentrarea războaielor în jurul perioadei 1853-1871 (Războiul Crimeei, Războiul de unificare a Italiei, Războaiele prusiene cu Austria și Franța);
- războiul Mondial (1914-1918, reînnoit în 1939).

Putem observa concepția eurocentristă, specific cercetătorilor din acea perioadă. Mult mai târziu, aceste concepții au fost contestate, spre exemplu de cercetătorii chinezi, precum Cui Jian-Shu, în studiul „Cyclical Logic in the Transition of Hegemony: Modelski's Long Cycle Theory in International Relations and its Weakness”²⁰.

Concluzia lui Wright este că „în perioada modern fluctuațiile războiului și păcii au tendința de a se stabiliza la aproape 50 de ani”²¹. Această concluzie este în concordanță cu teoria economică a valurilor lungi a lui Kondratiev. Chiar dacă el este circumspect în legătură cu teoria lui Kondratiev, aceasta este mai aproape de viziunea sa decât teoria lui Troțky. Factorii care contribuie la ciclurile războiului sunt, după Wright, de trei tipuri: psihologici, economici și încorporarea într-un sistem internațional, care duce către război - „fluctuația intensității războiului în istoria unui stat are tendința de a avea o periodicitate definită, dacă sistemul internațional exercită o presiune persistentă către război și dacă perioada economică și tehnologică necesară de a-și reveni după un război și de a se pregăti pentru altul sunt identice cu perioada politică și psihologică pentru a șterge sentimentul antirăzboi, după un astfel de război și de a restaura moralul național”²².

Între factorii psihologici, Wright avansează ideea alternării generațiilor - „luptătorul nu dorește să lupte încă o dată el însuși și induce prejudecăți fiului său împotriva războiului, dar nepoții sunt înclinați să creadă că războiul este romantic”²³.

Între factorii economici, costurile războiului obligă la o perioadă de refacere pentru a putea purta un altul. Factorul economic operează în contextul unei balanțe a puterii care are o tendință inerentă către război. Țările încearcă să-și construiască capacități militare ca o parte a puterii economice internaționale.

Între cauzele posibile ale războiului, Wright decelează:

- Disoluția memoriei sociale cu trecerea unei generații;
- Factorii economici;
- Rămânerea în urmă a politicilor și constituțiilor naționale față de schimbarea condițiilor internaționale;
- Tendința disputelor netranșate de a se acumula, agravând relațiile dintre state.

Din punctul său de vedere, dezvoltarea tehnologiei militare în Europa este legată de următoarele cicluri ale războaielor: 1450-1648, războaie religioase și adaptarea experimentală

¹⁹Quincy Wright *A study of war* University of Chicago 1942

²⁰Cui Jian-Shu Department of International Strategy, PLA Institute of International Relations “*Journal of World Economics and Politics*”, No.12, 2007, 24-32”, Institute of World Economics and Politics, Chinese Academy of Social Sciences.

²¹Quincy Wright *A study of war* University of Chicago 1942

²²Idem

²³Idem

a armelor de foc; 1648-1649, războaie dinastice și armate profesionale; 1789-1914, războaie naționale și industrializare; 1914-1945, războaiele totalitare și avionul²⁴.

3. Război hegemonic

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, *hegemonie* înseamnă dreptul unui oraș antic de a conduce treburile confederației din care făcea parte sau, mai recent, supremație politică sau economică a unui oraș într-o țară, deci supremație, dominație, rol conducător²⁵.

Teoriile hegemonice sunt variate, cu rădăcini în scrierile lui Tucidide, afirmațiile sale din „Războiul peloponezic” fiind considerate primele încercări de a teoretiza natura relațiilor internaționale, pornind de la diferențele de putere dintre state și impunerea acestora celorlalți pe calea războiului. „A renunța la Imperiu nu mai este în puterea noastră; este nedrept, poate, să-l dobândim, tot așa cum nedreaptă este tirania, dar este periculoasă să renunțăm la el”²⁶.

În conexiune cu teoria valurilor lungi, Modelski a identificat un număr de războaie hegemonice, al căror rezultat final a marcat istoria omenirii pentru perioade îndelungate de timp (vezi tabelul nr. 1).

Ciclu	Perioada ciclurilor	Liderul rezultat din războaie	Război global
1	1518-1608	Portugalia	Războaiele italiene (1494-1517)
2	1609-1713	Provinciile unite ale Olandei	Războiul spaniol (1581-1608)
3	1714-1815	Marea Britanie	Războaie împotriva Franței (1688-1713)
4	1816-1945	Marea Britanie	Războaie împotriva Franței (1792-1815)
5	1946-	SUA	Războaie împotriva Germaniei (1914-1918; 1939-1945)

Tabelul nr. 1, Cele cinci războaie globale și învingătorii, după Modelski²⁷

Alți autori au extins perioada de timp, pornind de la acest prim model. Perioada a fost prelungită până la dinastia chineză Sung, dar este greu de acceptat că în acea perioadă, China putea fi considerată actor global. Sunt perioade lungi de timp în care apar actori regionali, care s-au impus și extins prin campanii militare, având și rol de vector civilizațional, așa cum este cazul Imperiului Roman sau al campaniilor macedonene conduse de Alexandru cel Mare. Alți actori regionali, hunii, mongolii sau otomanii au ajuns tot prin campanii militare să anihileze alți actori (bizantinii, regatele chineze), fără însă a impune și un model civilizațional alternativ, unii păstrând sau protejând modelele anterioare. Acestea vor avea un reviriment lent și vor duce uneori la eliminarea treptată a cuceritorilor sau la înglobarea lor în masa indigenă.

Dezvoltarea transporturilor a făcut posibilă trecerea de la hegemonie regională, de tipul imperiilor roman, bizantin sau extrem orientale, la hegemonie globală. Primii care au

²⁴Idem

²⁵<http://dexonline.ro/> 15 aprilie 2015

²⁶<https://istoriiregasiite.wordpress.com/2012/09/17/razboiul-peloponezic/> 16 aprilie 2015

²⁷Modelski, G.: Long Cycles of World Leadership, in Contending Approaches to World System Analysis. W.R. Thompson, ed. Sage Publications, Beverly Hills, CA, 1983.

utilizat flotele au fost portughezii și spaniolii, urmași de britanici. Este de remarcat faptul că, deși a dispus de o flotă considerabilă sub conducerea amiralului Zhen He (1371-1433), imperiul chinez nu a ajuns hegemon global, chiar dacă expediția sa a intrat în contact cu europenii, înainte ca aceștia să „descopere” lumea. Dezvoltarea puterilor maritime europene a dus la unificarea unei lumi separate, cu o zonă extrem orientală, cu legături foarte reduse, practic separată de zona europeană, și un imperiu fabulos în Anzi, de a cărui existență nu știa nimeni în Europa.

Hegemonia globală este hegemonia celor ce stăpânesc mările. Conflictele mondiale au opus puteri continentale unor puteri maritime. Viziunea lui Mackinder este eclipsată și contrazisă de teoria lui Mahan. Țările care au deținut Centrul, Heartland-ul, nu au fost și nu sunt hegemoni²⁸. Rusia deține aproape în întregime zona considerată Heartland, fără a fi reușit vreodată să devină hegemon, la fel ca și China învecinată.

Zona Europei de Sud-Est a fost caracterizată de confruntări ale actorilor regionali. Limitările legate de transport (Suleiman Magnificul retrăgea armatele la Istanbul pentru iarnă), confruntările dintre imperiile create de-a lungul timpului având ca centru bazinul mediteranean, limitările geografice au generat o zonă de confruntare continuă și uneori de zonă-tampon. Vocația imperială, bazată pe gloria Romei sau modelul lui Alexandru Macedon, au creat modele și pattern-uri pentru liderii marilor puteri până în zilele noastre.

Cazul României este particularizat de contextul geopolitic regional. Din analiza celor cinci războaie hegemonice descrise de Modelski, țara noastră a fost implicată numai în ultimul. Pe de o parte, este evident că centrele de putere și polurile de interes geopolitic, strategic, economic au fost în alte zone geografice, pe de alta, obiectivele naționale nu au coincis cu obiectivele războaielor la care România a participat.

Dacă urmărim conflictele în care țara noastră a intrat, se poate vedea că a fost vorba de interese de hegemonie regională. Războiul ruso-turc din 1877-1878, în continuarea războiului Crimeii, a vizat re poziționarea Rusiei în raport cu ceilalți actori continentali, obiectivul controlului strâmtorilor nefiind atins în contextul nevoii de acces în marea Mediterană.

Cucerirea independenței în 1877 s-a făcut pe fondul unei „ierni” a ciclului economic de 50 de ani, războiul generând, dincolo de entuziasmul popular și al clasei politice, o perioadă de descreștere economică, tipică perioadelor post-conflict. Este greu de analizat creșterile și descreșterile indicatorilor economici ai perioadei respective, datorită lipsei datelor economice detaliate, situație specifică unui stat tânăr.

Participarea României la cele două războaie mondiale este precedată de o perioadă de neutralitate. Explicația poate fi, pe lângă procesul dificil al deciziilor politice, legată de propriul ciclu economic.

Gheorghe Săvoiu și Constantin Manea, pe baza datelor statistice, au realizat o primă delimitare a ciclurilor Kondratiev pentru România, aceștia identificând trei perioade: 1920-1949, 1950-1989 și 1990-2013 (anexa nr. 2)²⁹. Dacă aceste perioade sunt sau nu în consonanță cu perioadele celorlalte țări din regiune și din Europa, urmează să fie analizat.

În lucrarea sa „The Hallmarks of Crisis. A New Center-Periphery Perspective on Long Economic Cycles”, cercetătorul austriac Arno Tausch a identificat, pe baza datelor statistice, „amprenta specifică” a valurilor Kondratiev pentru un număr mare de state, fiecare având propriile caracteristici și intervale temporale³⁰. Diferențele pot avea influență, un stat care este deja pe ramura urcătoare a ciclului economic putând susține declanșarea ostilităților, în timp ce un altul este nevoit să temporizeze datorită resurselor financiare sau materiale limitate. Pe

²⁸http://militar.infomondo.ro/istorie/teorii-si-scenarii-geopolitice-in-secolul-xx.html#_edn2

²⁹Săvoiu, Gh.; Manea, C., *Kondratiev type cyclicity of the Romanian economy, grounded in three key statistical indicators: GDP, CPI or CLI and debt*, în „Romanian Statistical Review”, nr. 1, 2014, pp. 3-22

³⁰https://www.academia.edu/4036894/The_hallmarks_of_crisis_A_new_center-periphery_perspective_on_long_cycles_Kondratieff_Waves_Almanac_2014_10 aprilie 2015

de o parte, defazarea acestor cicluri particulare, unele față de altele sau față de ciclul economic global, poate crea avantaje sau dezavantaje într-o fază inițială a unui conflict. Pe de altă parte, declanșarea războaielor în consonanță cu ciclurile Kondratiev este valabilă mai ales pentru conflictele majore, de tip hegemonic.

Diferențele dintre perioadele în care România este în război (între războiul de independență și primul război mondial intervalul este de 39 de ani, perioada interbelică 23 de ani, iar revoluția din 1989 la 44 de ani de la încheierea celui de-al doilea război mondial) induc concluzia unor evoluții „atipice” din punctul de vedere al teoriei ciclurilor lungi. Această situație implică o aprofundare a analizei atât în direcția studierii fazelor ciclurilor pentru fiecare actor implicat în conflict, a ciclurilor globale, cât și a profilului particular al evoluției economice a României și a Europei.

Concluzii

Ciclurile economice lungi, cu intervale de aproximativ 50 de ani, teoretizate de Nikolai Kondratiev, sunt în strânsă relație cu războaiele de tip hegemonic, cele două domenii interconținându-se reciproc și complex.

Ciclurile războaielor pot fi clasificate funcție de obiectivele urmărite de actorii implicați, în războaie locale, regionale sau globale, rezultatul final fiind un hegemon global. Nivelul global este rezultatul deținerii de capacități de transport strategic, al nivelului de dezvoltare al tehnologiei și inovațiilor. Unii actori regionali majori se re poziționează față de hegemon, fără a avea intenția manifestă și nici capacitățile necesare de a-i prelua locul, alți actori regionali fiind în aceeași alianță.

Zona Europei de sud est a fost supusă unor conflicte pentru re poziționarea actorilor majori regionali, mizele fiind accesul/controlul zonei mediteraneene și a Mării Negre. România a fost implicată în ultimul război hegemonic (conform teoriei lui Modelski cele două conflagrații mondiale sunt considerate două faze ale aceluiași război), obiectivele sale fiind în acord cu interesele naționale și diferite de obiectivele actorilor majori.

Actuala perioadă de criză financiară și economică din zona europeană („iarna” Kondratiev) creează premisele unei creșteri economice și sporește, în același timp, riscurile implicării într-un conflict.

Problematika ciclurilor Kondratiev și a ciclurilor războiului, interdependențele și condiționările reciproce, pot fi studiate și aprofundate, studiile referitoare la acest domeniu fiind mai numeroase în ultima perioadă, iar interesul pentru astfel de analize în creștere.

Mulțumiri:

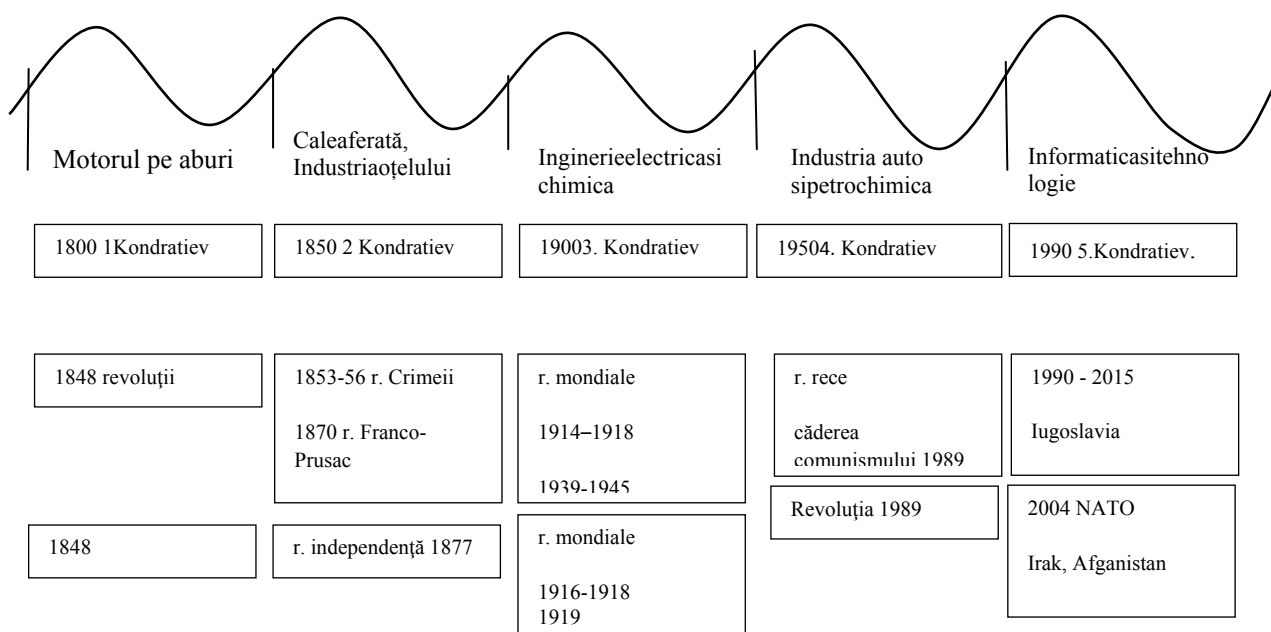
Această lucrare a fost posibilă cu sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul «Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”».

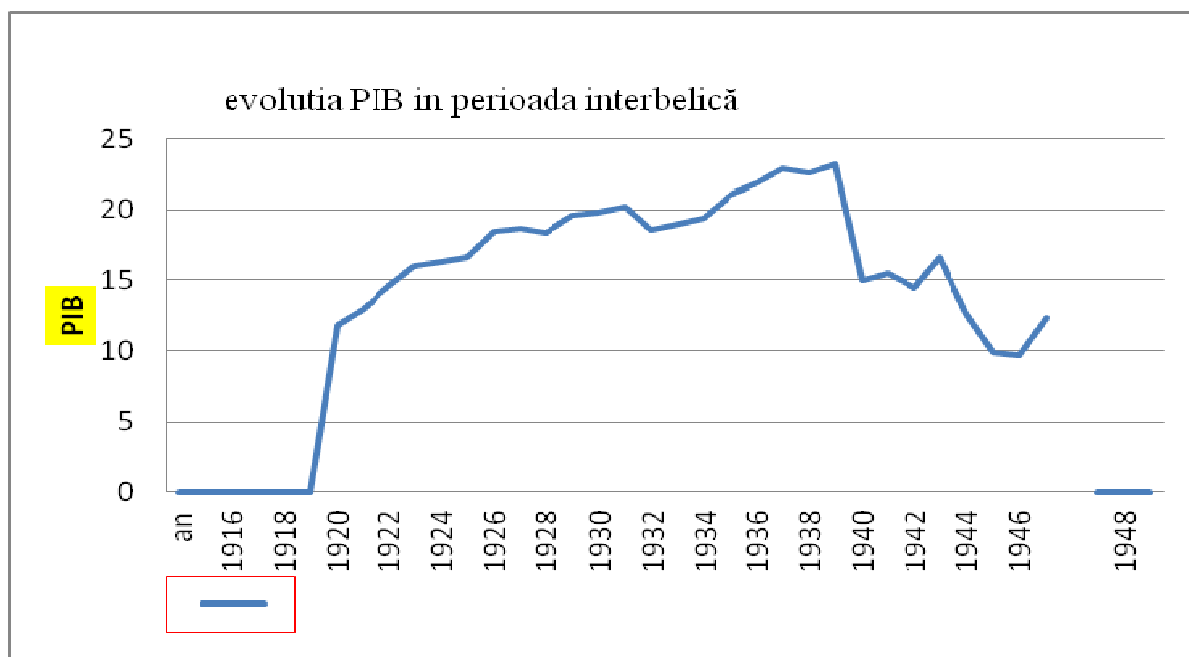
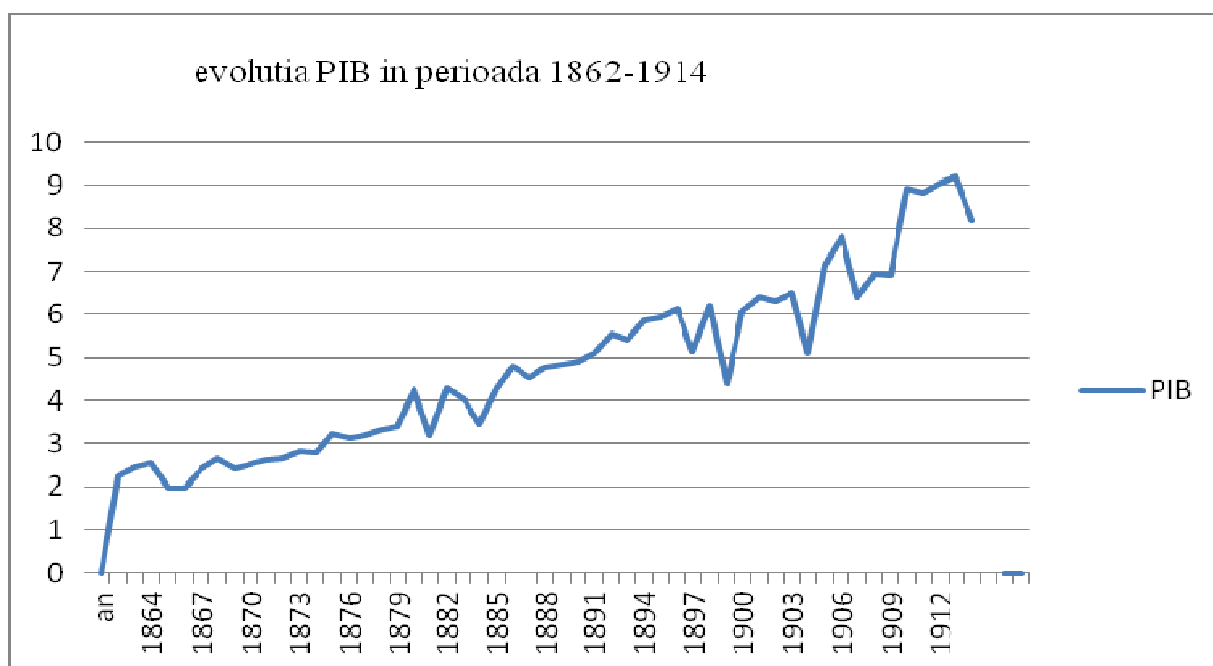
BIBLIOGRAFIE:

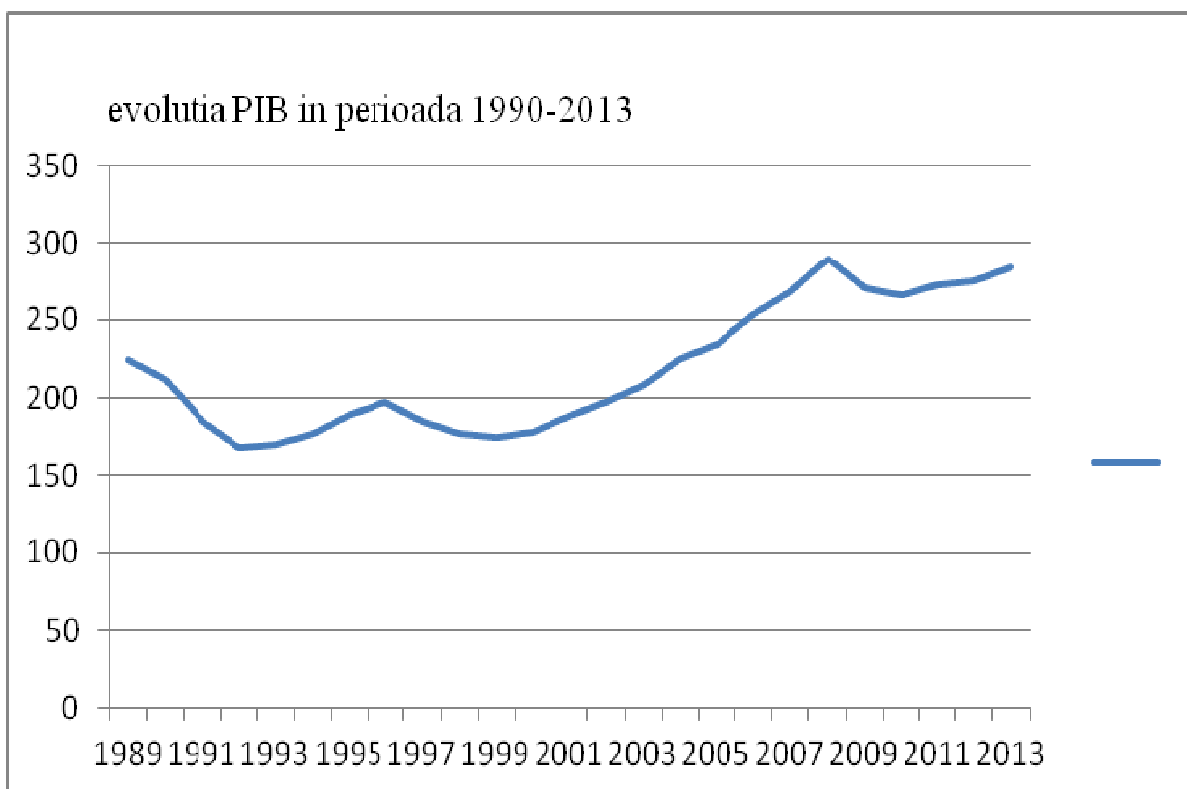
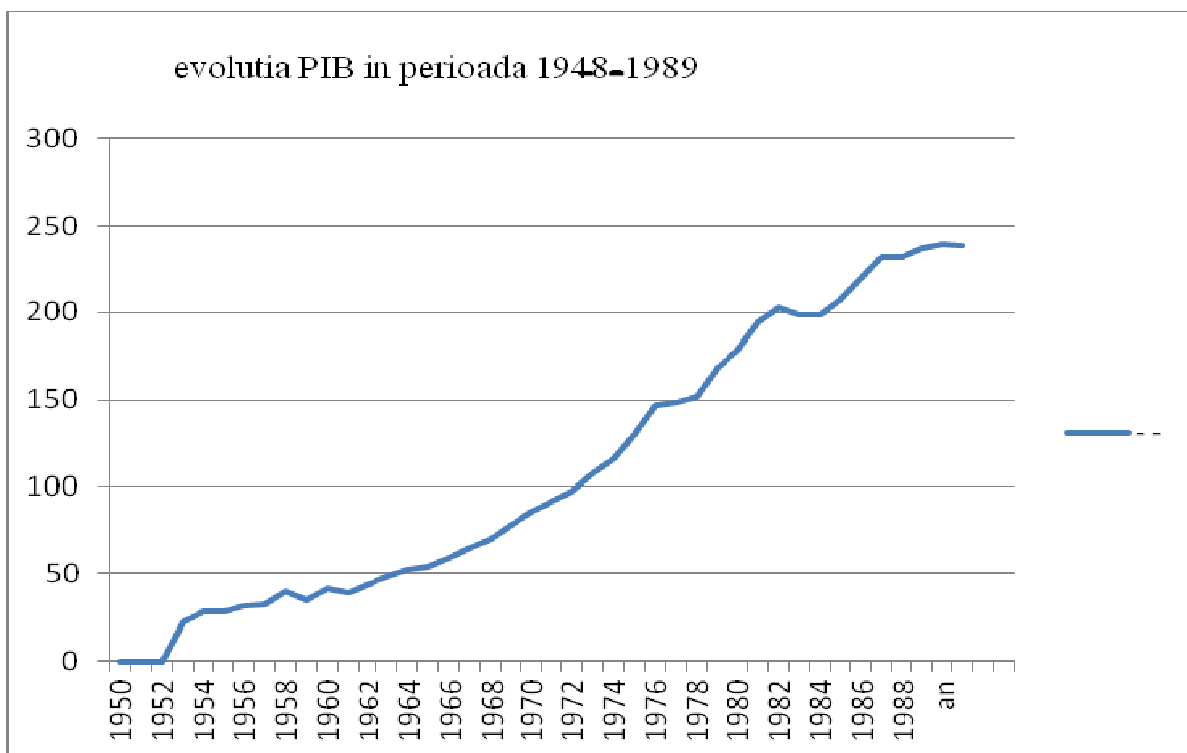
1. Axenciuc, V., *Produsul Intern Brut al României 1862-2000. Serii statistice seculare și argumente metodologice*, Volumul I: Produsul Intern Brut al României

- 1862-2000. Sinteza seriilor de timp a indicatorilor globali, pe secțiuni temporale, Editura Economică, București, 2012,
2. Bosserelle, E., *Le cycle Kondratiev: mythe ou réalité?*, in „Revue Futuribles”, No. 267, Paris, Septembre 2001,
 3. Cazacu, M., *România Interbelică/Interbellum Romania*, Editura Noi Media Print, București, 2006,
 4. Devezas, T.; Linstone, H.; Santos, H., *The Growth Dynamics of the Internet and The Long-Wave Theory*, in „Technological Forecasting and Social Change”, Volume 72, Issue 8, October 2005, Devezas, T.; Modelski, G., *Power Law Behavior and World System Evolution: A Millennial Learning Process*, in „Technological Forecasting and Social Change”, Volume 70, Issue 9, November 2003,
 5. Goldstein, J.S., *Long Cycles. Prosperity and War in the Modern Age*, Yale University Press, 1988
 6. Imbert, G., *Des mouvements de longue durée Kondratieff*, La Pens&Universitaire, Aix-en-Provence, 1959,
 7. Juglar, C., *Des crises commerciales et de leur retour périodique en France, en Angleterre et aux États-Unis*, Paris, 1860
 8. Kuznets, S., *Schumpeter's Business Cycles*, in „American Economic Review”, Volume 30, No. 2, June 1940,
 9. Modelski, G., *Long Cycles of World Leadership*, in „Contending Approaches to World System Analysis”, ed. Thompson, W.R., Sage Publications, Beverly Hills, CA, 1983
 10. Săvoiu, Gh.; Manea, C., *Kondratiev type cyclicity of the Romanian economy, grounded in three key statistical indicators: GDP, CPI or CLI and debt*, în „Romanian Statistical Review”, nr. 1, 2014,
 11. Schumpeter, J.A., *Business Cycles*, McGraw-Hill, 1939
 12. Tonglet, B., *Les cycles Kondratieff: une philosophie critique*, in „Innovations”, 1/2004, No. 19, 2004,
 13. Wallerstein, I., *The Three Instances of Hegemony in the History of the Capitalist World- Economy*, in „International Journal of Comparative Sociology”, Volume 24, No. 1-2, March 1983,

Valurile Kondratiev și evenimente în Europa și România

Graficele au fost realizate de autor după datele din http://www.revistadestatistica.ro/wp-content/uploads/2014/05/RRS01_2014_A1.pdf, 10 aprilie 2015

RISCURI, AMENINȚĂRI ȘI VULNERABILITĂȚI DE NATURĂ FINANCIARĂ CU IMPACT ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Tiberiu Valentin MAVRODIN

Doctorand, Academia Națională de Informații “Mihai Viteazul”, București, România
e-mail: vali_mfin@yahoo.com

Rezumat: *Constatăm faptul că, spre deosebire de riscurile, amenințările și vulnerabilitățile clasice, ce pot aduce atingeri grave securității naționale, în ultimii ani se conturează o nouă abordare, fiind aduse în prim plan argumentele luării în considerare a unui nou tip de riscuri, amenințări și vulnerabilități, care au legătură sau a căror sursă de proveniență este mediul financiar.*

Astfel, lucrarea de față se axează pe identificarea principalelor tipuri de riscuri, amenințări și vulnerabilități de natură financiară cu impact asupra securității naționale, printre care amintim: criza financiară, evaziunea fiscală, imprezibilitatea și imprecizibilitatea deciziilor și acțiunilor politice în ceea ce privește politica bugetară, instabilitatea guvernelor ș.a.m.d. - certificând rolul de necontestat pe care îl deține informația în procesul de atenuare/eliminare a respectivelor riscuri, amenințări și vulnerabilități.

Cuvinte cheie: *criză financiară, evaziune fiscală, factor politic, informație, securitate națională.*

Introducere

Așezat între teoriile clasice și cele moderne, conceptul de securitate a evoluat în ritmul impus de contextul internațional. Trebuie admis faptul că securitatea, în abordarea sa doctrinară pe de o parte, și ca deziderat de politică națională sau de politică internațională, pe de altă parte, a fost influențată în mod covârșitor de mutațiile survenite în plan geostrategic.

Contextul mondial actual, extrem de controversat, caracterizat de prezența unor zone de anomie și dezordine socială vaste, în care amenințările la adresa securității generează atât la nivel micro, cât și la nivel macro, o stare de profundă insecuritate la adresa tuturor, determină – datorită potențialului ridicat de contagiune și propagare a diferitelor tipuri de riscuri și amenințări – necesitatea regândirii abordărilor și strategiilor în domeniul securității și, astfel, trecerea de la tradiționalismul minimalist către o abordare globală, deschisă, bazată pe anticiparea evenimentelor în funcție de particularitățile și specificul anumitor perioade temporale sau conjuncturi socio-economice.

Operarea cu conceptul complex al securității aparține epocii moderne, epocă ce aduce în prim plan noi tipuri de amenințări. Astfel, amenințarea singulară, cea a războiului clasic, s-a demodat, ea lăsând locul unor noi tipuri de pericole și agresiuni la adresa statelor și a comunității internaționale.¹

Constatăm faptul că, spre deosebire de riscurile, amenințările și vulnerabilitățile clasice, ce pot aduce atingeri grave securității naționale – printre care amintim terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată și corupția, traficul și consumul de droguri, proliferarea unor manifestări extremiste, crizele sociale generatoare de violențe

¹ Cristian Troncotă, Aspecte ale securității moderne, 2012
<http://studiidesecuritate.files.wordpress.com/2012/02/aspecte-ale-securitc483c5a3ii-moderne.doc>
data accesării 25.03.2015

neașteptate, atacuri cibernetice, catastrofe naturale, degradarea deliberată a mediului înconjurător ș.a.m.d.—, în ultimii ani se conturează o nouă abordare, fiind aduse în prim plan argumentele luării în considerare a unui nou tip de riscuri, amenințări și vulnerabilități, care au legătură sau a căror sursă de proveniență este mediul financiar (criza financiară, evaziunea fiscală, imprevizibilitatea și impredictibilitatea deciziilor și acțiunilor politice în ceea ce privește politica bugetară, instabilitatea guvernelor etc.).

În acest context, lărgirea spectrului de riscuri neconvenționale, diversificarea tipologiei crizelor și conflictelor generează provocări multiple, care necesită reacții multidirecționale, bazate pe mobilitate, diversitate, coerență și complementaritate, atât în spațiul intern, cât și în cel internațional, iar identificarea timpurie a eventualelor factori de risc, amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale și dezvoltarea unor modalități specifice de gestionare și atenuare a efectelor acestora ar trebui să reprezinte una dintre activitățile de bază ce trebuie derulate continuu, în vederea menținerii securității economice și atingerii dezideratelor naționale de securitate ale unui stat.

1. Riscuri, amenințări și vulnerabilități de natură financiară cu impact asupra securității naționale

1.1. Criza financiară

Conștientizarea la nivel internațional a importanței pe care o au asupra securității naționale factorii de risc, amenințările și vulnerabilitățile de natură financiară a avut loc odată cu apariția și propagarea efectelor crizei financiare. Falimentul gigantului bancar Lehman Brothers a determinat intrarea Statelor Unite ale Americii în criză, și, o dată cu ea, afectarea fluxurilor financiare la nivelul întreagii economii mondiale, provocând un adevărat „tsunami” în majoritatea domeniilor vieții socio-economice. În pofida măsurilor rapide și de amploare întreprinse de Guverne și Băncile Centrale din întreaga lume, pierderile sunt considerabile, investitorii nu și-au recăpătat nici până acum încrederea în sistemul financiar, iar, cele mai dezvoltate țări ale lumii se zbat încă să iasă din dezastrul economic adus de recesiune. Criza financiar-bancară s-a transformat rapid într-una sistemică, cu efecte în direcția diminuării sau întreruperii proceselor și activităților economice, marcând și accentuând deficiențele structurale latente și amploarea fenomenului de interdependență existent între economiile diferitelor țări, în special în ceea ce privește domeniul financiar, fapt ce a condus la exacerbarea riscului de apariție a efectelor de contagiune.²

Având în vedere faptul că restrângerea volumului resurselor bancare ce pot fi puse la dispoziția entităților publice/private poate conduce la afectarea gravă a securității naționale, este necesară realizarea unor eforturi conjugate la nivelul proprietarilor, administratorilor și/sau operatorilor infrastructurilor de securitate – conform competențelor legale în domeniu – în direcția alocării unei cantități suficiente de resurse financiare și astfel menținerea resurselor financiare aferente acestor sectoare la un nivel corespunzător.

La momentul declanșării crizei, România s-a situat alături de Letonia și Lituania în grupul țărilor din Europa Centrală și de Est cele mai vulnerabile, atât sectorul public, cât și sectorul privat, având deficite foarte ridicate, fiind astfel extrem de dependente de finanțare. Dependența ridicată de finanțare a sectorului public și privat în România a făcut ca ajustarea dezechilibrelor în timpul crizei și finanțarea sectoarelor infrastructurii naționale – în condițiile reducerii semnificative a finanțării externe – să se realizeze cu dificultate.

Astfel, efectul direct al crizei financiare a fost acela de diminuare a potențialului investițional public/privat, în contextul în care strategia de bază ce trebuie adoptată în scopul

²Comisia Europeană, O strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii, COM(2010) 2020 final, 2010
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:52010DC2020>, data accesării 25.03.2015.

îmbunătățirii capacității furnizorilor de servicii de infrastructură critică și a autorităților publice de a-și realiza obiectivele – este cea referitoare la asigurarea unor resurse financiare suficiente în domeniile de interes strategic.

1.2. Evaziunea fiscală

O altă categorie neconvențională de factori de risc, amenințări și vulnerabilități de natură financiară cu impact asupra infrastructurilor securității naționale, este evaziunea fiscală. Aceasta reprezintă un fenomen economico-social complex de maximă importanță cu care națiunile se confruntă în ultima perioadă, pe fondul crizei economice globale, din ce în ce mai pregnant și ale cărui consecințe nedorite caută să le limiteze cât mai mult, eradicarea fiind practic imposibilă.

Strategia de securitate națională a României a identificat reacțiile ineficiente ale instituțiilor statului în fața acutizării fenomenelor de criminalitate economică, accentuarea corupției și proliferarea economiei subterane, drept vulnerabilități în situația internă a țării, cu impact asupra securității naționale.

În România sistemul de taxe și impozite este caracterizat de o colectare slabă a acestora, cu o administrare ineficientă și o birocrație excesivă și o bază de impozitare relativ redusă, cu multe excepții și deduceri legale și o evaziune fiscală ridicată.³

Evaziunea fiscală este una dintre formele cele mai răspândite de infraționalitate economico-financiară, care prejudiciază bugetul general consolidat constituind, în același timp, un pilon important al economiei subterane. Fenomenul este generat de situația economică, de nerespectarea legii și de unele carențe ale sistemului legislativ în domeniu. Pe acest fond general s-au dezvoltat, în timp, numeroase mijloace pentru a fi evitate plata obligațiilor fiscale către stat, concretizate în două direcții principale: specularea lacunelor legislative și utilizarea de procedee ilegale. S-a constatat faptul că, prin gravitate, modalități de manifestare, repetabilitatea acțiunilor și cumulul prejudiciilor aduse bugetului, în contextul socio-economic actual și pe fondul acutizării efectelor crizei economice mondiale, actele de evaziune fiscală de mare amploare sau generalizată prejudiciază valorile naționale, afectând menținerea ordinii publice⁴, dar și securitatea națională în ansamblul său.

Astfel, efectul direct al evaziunii fiscale este acela de diminuare a potențialului investițional public/privat, în contextul în care, așa cum am arătat și în subcapitolul precedent, asigurarea unor resurse financiare suficiente în domeniile de interes strategic reprezintă elementul de bază în realizarea dezideratelor de securitate națională.

1.3 Riscul politic

Imprevizibilitatea și impredictibilitatea deciziilor și acțiunilor politice în ceea ce privește politica bugetară și instabilitatea guvernelor fac parte din sfera riscului politic, risc care în eventualitatea producerii poate avea grave consecințe asupra securității naționale.

Din perspectiva noilor tipuri de vulnerabilități, asigurarea și menținerea securității naționale obligă factorii de decizie la adoptarea unor politici coerente, susținute, de restructurare, dezvoltare, re tehnologizare și securizare în fața diverselor tipuri de amenințări și riscuri în ceea ce privește sectoarele componente, dar și inițierea/dezvoltarea unor parteneriate publice-privat, ca premisă a creșterii eficienței infrastructurii critice naționale.

³The World Bank and The International Finance Corporation, *Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs*, 2010

<http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB11-FullReport.pdf>, data accesării 25.03.2015

⁴Comitetul Consultativ Tematic Administrație și Bună Guvernanță, *Analiza socio-economică realizată la nivelul Comitetului Consultativ Tematic Administrație și Bună Guvernanță*, 2013

<http://www.fonduriadministratie.ro/wp-content/uploads/2013/11/analiza.pdf>, data accesării 25.03.2015

Mai mult decât atât, în scopul realizării dezideratelor enunțate, sunt necesare eforturi financiare considerabile, indiferent de sursa de proveniență a fondurilor respective (public, privat), dar și menținerea unui flux financiar constant și adecvat nevoilor.

Din perspectiva sursei de finanțare „finanțe publice”, riscul politic acționează în principal asupra bugetului de stat printr-o gamă diversă de tipuri de acțiuni, astfel⁵:

- solicitări ad-hoc parvenite din partea autorităților ierarhic superioare sau din partea legislativului în cadrul procesului de elaborare/rectificare a bugetului de stat;
- impedimente în elaborarea/rectificarea bugetului de stat legate de anul/anii electoral/i și apariția unor cheltuieli excepționale;
- imprevizibilitatea deciziilor politice asupra sumelor bugetare alocate diverselor categorii de entități prin intermediul bugetului de stat, indiferent de tipul de buget (buget de stat aprobat inițial/rectificat);
- reținerea luării deciziilor referitoare la obiectivele politicii fiscale pe termen mediu;
- tergiversarea avizării proiectului legii bugetului de stat de către autoritățile publice și partenerii sociali;
- lipsa de consecvență și susținere politică în promovarea politicilor;
- posibile deficiențe de comunicare și colaborare instituțională și interinstituțională;
- schimbări frecvente ale Guvernului și/sau a mecanismelor guvernamentale;
- rețineri în luarea deciziilor și reticența față de schimbări ș.a.m.d.

Astfel putem constata faptul că, pe parcursul anului fiscal, intervin față de cifrele aprobate inițial prin legile bugetare anuale o serie de modificări la toți indicatorii indiferent de tipul acestora (venit/cheltuială).

Incertitudinea politicii fiscal-bugetare reprezintă un cost mai puțin vizibil și mai greu cuantificabil, însă el face dificilă sarcina entităților publice de a dezvolta planuri pe termen mediu și lung, alimentând nesiguranța pe termen lung a principalilor actori implicați (entități publice/private). Caracterul impredictibil al politicii fiscal-bugetare, instabilitatea guvernelor etc. reprezintă un factor permanent generator de riscuri, având o relevanță sporită pentru perioada actuală.

Practici de tipul lipsa unui angajament ferm față de țintele de deficit bugetar anunțate și prevederea posibilității revizuirii nivelului acestuia pe parcursul anului, ambiguitate în formularea politicilor bugetare și a parametrilor politicii bugetare (lipsa transparenței în fundamentarea anumitor categorii de cheltuieli) ș.a.m.d. ar putea fi percepute ca derapaje guvernamentale majore⁶, iar efectul acestor practici la nivelul diverselor instituții de securitate națională ar putea fi amânarea sau chiar anularea derulării anumitor activități, întreruperea subită a finanțării anumitor sectoare ș.a.m.d. Prin urmare, creșterea transparenței, predictibilității și stabilității în domeniul fiscal-bugetar va contribui pe de o parte la consolidarea încrederii tuturor categoriilor de entități publice/private în ceea ce privește planurile și acțiunile ce urmează a fi desfășurate, dar și la asigurarea dezideratelor de securitate națională.

Tocmai din aceste considerente, apreciem faptul că, continuitatea unor politici și reforme guvernamentale, stabilitatea mediului politic și adoptarea unor decizii politice coerente axate, pe de o parte, pe dezvoltarea potențialului economic național și, pe de altă parte, pe acoperirea deficitelor bugetare cu economii și resurse provenite din operațiuni

⁵Guvernul României, Planul anual de acțiuni al Ministerului Finanțelor Publice pentru anul 2014, aprobat prin Ordinul nr. 28 din 7 martie 2014. , 2014
http://www.mf.gov.md/files/files/Activitatti%20MF/Planul_anual_de_actuni_al_MF_2014.pdf, data accesării 25.03.2015

⁶Consiliul Fiscal, *Opinia Consiliului Fiscal cu privire la Legea bugetului de stat și la Legea bugetului de asigurări sociale*, 2012, <http://consiliulfiscal.ro/opinie-buget-2012.pdf>, data accesării 25.03.2015

„inteligente”⁷, reprezintă expresia unei economii naționale contributive în mod real la securitatea individului, asigurând în același timp, diminuarea potențialului nefast pe care îl presupune acumularea unor tensiuni sociale cauzate de împovărarea fiscală excesivă a cetățenilor.

Administrarea eficientă a economiei și a finanțelor publice prin utilizarea responsabilă a instrumentelor financiar-bugetare și adoptarea unei noi abordări a politicilor financiar-bugetare de către factorul politic care trebuie să facă alegeri de cheltuieli raționale și inteligente, să analizeze costurile acțiunilor întreprinse și să reproiecteze cheltuielile pentru a obține efecte maxime în condițiile existenței unor resurse limitate⁸, va determina efecte benefice atât în ceea ce privește securitatea economică, dar și în ceea ce privește securitatea națională.

Riscurile, amenințările și vulnerabilitățile de natură financiară mai sus prezentate pot determina grave atingeri securității naționale, dar și, asupra componentelor acesteia.

Astfel, producerea unor riscuri de natură financiară (scăderea resurselor financiare disponibile, scăderea potențialului investițional, scăderea încrederii cetățenilor în politicile naționale sectoriale) sau existența unor amenințări și vulnerabilități de același tip, vor determina implicit și atingeri ale securității economice – componentă de prim rang a securității naționale. Multe economii naționale au fost distruse sau au avut de suferit din cauza fractalizării și destabilizării economiei ca efect al crizei financiare sau al unor politici fiscale eronate. Căderea sau dezechilibrarea unei economii naționale are efecte extrem de grave în toate planurile, începând de la securitatea economică a individului și familiei acestuia și continuând cu diminuarea securității economice a statului, a potențialului de acțiune și de reacție, în caz de conflict, și cu amplificarea vulnerabilităților politice, economice, sociale și militare ale statului respectiv.

Latura economică a realizării securității devine din ce în ce mai importantă, pe măsură ce economia a devenit „motorul” fără de care puterea națională, fie ea politică, socială sau militară, nu poate funcționa la parametri normali⁹ și deci prin urmare, putem afirma că fără o economie modernă și puternică, nu există și nu poate exista cu adevărat siguranță, prosperitate și stabilitate, nici la nivelul individului și familiei, nici la nivelul statului, nici la nivelul omenirii.¹⁰

Tocmai din aceste considerente, în *Strategia de securitate națională a României* este accentuat faptul că o economie puternică, performantă și competitivă, macrostabilă, dinamică sub raportul ritmului de creștere și adaptabilă la cerințele integrării și ale globalizării, reprezintă un pilon important al *securității naționale*, asigurând condiții pentru securitatea economică și socială, interesul majorității populației pentru susținerea instituțiilor democratice și baza necesară pentru promovarea inițiativelor vizând prosperitatea și securitatea națiunii.¹¹

⁷Guvernul României, *Strategia fiscal bugetară pe perioada 2011-2013*, 2010, http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/strategbug/STRATEGIA_FB_27sept.pdf, data accesării 25.03.2015

⁸Ibidem.

⁹Cristian Băhnăreanu, *Securitatea energetică a României în context european*, 2010 http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/securitatea_energetica_a_romaniei_in_context_european.pdf data accesării 05.05.2015

¹⁰Doina Mureșan, *Dimensiunea economică a securității în epoca parteneriatelor și a alianțelor*, 2009

<http://cnap.unap.ro/8B323259-CE7E-49AF-A2D417F404F9FE99/ForceRequestingFullContent/8B323259CE7E-49AF-A2D417F404F9FE99/Materiale%20bibliografice/cap2.doc>, data accesării 05.05.2015

¹¹Președintele, *Strategia de securitate națională a României*, 2007

<http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>, data accesării 05.05.2015

2. Rolul informației în procesul de atenuare/eliminare a riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților de natură financiară cu impact asupra securității naționale

În scopul eliminării riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților de natură financiară mai sus detaliate, direcțiile de acțiune ar trebui să aibe în vedere realizarea următoarelor obiective¹²:

- simplificarea procedurilor de administrare fiscală, inclusiv prin introducerea tehnologiilor informaționale noi și modernizarea celor existente;
- creșterea gradului de recuperare a prejudiciilor;
- promovarea politicii fiscale orientate spre creșterea economică durabilă/incluzivă;
- constituirea unui cadru normativ performant în domeniul contabilității și auditului în sectorul corporativ, prin elaborarea reglementărilor naționale în conformitate cu directivele UE, care va contribui la dezvoltarea și perfecționarea contabilității, inclusiv raportării financiare și auditului;
- promovarea unui grad avansat de răspundere managerială în utilizarea fondurilor publice;
- asigurarea alocării resurselor financiare publice în strânsă corelare cu prioritățile de politici în perspectiva pe termen mediu, precum și sporirea eficacității și transparenței procesului de pregătire a bugetului prin implementarea bugetării bazate pe performanță, ș.a.m.d.

Constatăm faptul că la baza direcțiilor principale de acțiune mai sus amintite, se regăsește nevoia stringentă de informare.

Procesele și fenomenele indiferent de sfera de activitate devin tot mai complexe, iar conducerea lor nu mai poate fi realizată numai pe bază de intuiție și experiență. Operațiunea de asimilare și „învățare” din trecut este absolut necesară, dar nu și suficientă în timpurile actuale, lumea ne mai însemnând doar continuitate, ci mai ales discontinuitate. În aceste condiții, securitatea națională este de neconceput fără informație.

Informația a devenit un simbol al puterii celui ce o deține și una din cele trei forme de manifestare a materiei, iar nevoia de informare și de comunicare este mai acută ca niciodată, fiind puse la punct noi modalități de comunicare ce ne oferă posibilitatea de a emite sau recepționa, aproape instantaneu, mesaje din orice zonă a mapamondului. Informația a devenit pentru societatea contemporană o materie primă, ea este prezentă peste tot, devenind un bun strategic.

Astfel, războaiele militare au acum o dimensiune informațională din ce în ce mai accentuată: rezultatul nu mai este decis de curajul, vitejia combatanților, ci de informațiile pe care părțile implicate le dețin. Se poate spune că spre deosebire de războiul militar propriu-zis mai există și un război informațional și implicit al tehnicii, tehnologiilor și comunicării. Acest război informațional este prezent în toate domeniile existenței noastre sociale și se manifestă printr-o luptă” continuă în a obține cea mai bună și mai nouă informație și de a o folosi în modul cel mai eficient, adică de a-i valorifica potențialul la maxim.¹³

Ținând cont de faptul că informația deține un rol determinant în procesul de atenuare și contracarare a diverselor tipuri de riscuri, amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale, prin interpolare, putem afirma faptul că, similar, rolul informației de natură

¹²Guvernul României, Planul anual de acțiuni al Ministerului Finanțelor Publice pentru anul 2014, aprobat prin Ordinul nr 28 din 7 martie 2014, 2014.

http://www.mf.gov.md/files/files/Activitatti%20MF/Planul_anual_de_actuni_al_MF_2014.pdf, data accesării 25.03.2015.

¹³Ionel Enache, Planificarea și organizarea serviciilor , 2004.

<http://ebooks.unibuc.ro/StiinteCOM/planif/intro.htm>. data accesării 26.03.2015

financiară tinde să ocupe un loc de prim rang în atenuarea și contracararea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților de natură financiară la adresa securității naționale.

Necunoașterea sau gestionarea defectuoasă a vulnerabilităților poate genera – în funcție de nivelul de gravitate - stări de risc, stări de pericol ori amenințări la adresa securității naționale. Tocmai din aceste considerente identificarea vulnerabilităților, factorilor de risc și amenințărilor de natură financiară, precum și anticiparea efectelor anumitor comportamente sau evenimente naționale/internaționale aferente, reprezintă un deziderat de o importanță covârșitoare în scopul atingerii obiectivelor de securitate ale unei națiuni.

Având în vedere faptul că națiunile lumii sunt expuse constant anumitor tipuri de riscuri și amenințări de tip financiar, efectele producerii unor astfel de fenomene determină acumularea unor potențiale distructive enorme, care în condițiile actuale – de puternică interdependență și interconectare între statele lumii – se pot propaga cu repeziciune la nivel global.

În acest context, amintim faptul că introducerea unor sisteme avansate de management al riscurilor financiare bazate pe informații financiare ar trebui să dețină un rol principal la nivelul tuturor activităților desfășurate, în scopul identificării, estimării, evaluării și tratării riscurilor și amenințărilor în cel mai adecvat mod. Nu este surprinzător faptul că multor țări în curs de dezvoltare li s-a impus adoptarea obligatorie a unor sisteme informaționale în domeniul managementului financiar, în scopul îmbunătățirii sistemului de management al cheltuielilor publice.

O mai bună integrare și comparabilitate între sistemele de raportare guvernamentale se află încă la stadiul de provocare. Presiunea ridicată asupra resurselor bugetare, evoluțiile înregistrate de rating-urile de credit ale țărilor, și necesitatea promovării unui grad avansat de răspundere managerială în utilizarea fondurilor publice reprezintă o serie de constrângeri care determină necesitatea implementării unor soluții al căror efect final să fie reprezentat de creșterea încrederii în instituțiile publice. Grupul celor mai dezvoltate țări G20 a accentuat în ultimul timp nevoia pentru o raportare transparentă și comparabilă a informațiilor aferente sectorul public, inclusiv a bilanțelor sectorului public în vederea identificării rapide a eventualelor dezechilibre, realizării anumitor comparații între instituțiile publice naționale sau internaționale, creșterii transparenței și responsabilității în utilizarea fondurilor publice, dar și în scopul reducerii riscului de fraudă și corupție.

Deși nu este un „medicament” universal valabil, beneficiile implementării unui astfel de sistem sunt considerate extrem de eficace. În primul rând, îmbunătățiri ale modului de înregistrare și procesare a tranzacțiilor financiare guvernamentale determină un acces prompt, de încredere și eficient asupra informațiilor financiare. Aceasta va spori transparența și responsabilitatea executivului în fața terților. În al doilea rând, implementarea unor sisteme informaționale în domeniul managementului financiar va întări controlul financiar, facilitând o imagine completă, actuală și pe bază continuă a obligațiilor și cheltuielilor publice. În al treilea rând, sistemul va furniza informații ce vor asigura îmbunătățirea eficienței și eficacității managementului financiar guvernamental.¹⁴

Apariția recentă a conceptului de *gubernanță a sistemelor de informare* arată că activitățile de această natură încep să fie luate în considerare în reflecțiile strategice ale conducătorilor, cu efecte benefice asupra activităților la nivelul cărora au fost integrate.

Prin implementarea unor astfel sisteme avansate de gestionare a informațiilor financiare, o serie de influențe pozitive se manifestă atât pe plan individual – prin dobândirea de către factorii de decizie a unei mai bune înțelegeri asupra aspectelor circumscrise anumitor situații, facilitând creșterea eficienței economice printr-o alocare mai rațională a resurselor

¹⁴Jack Diamond, Pokar Khemani, *Introducing Financial Management Information Systems in Developing Countries*, OECD Journal on Budgeting, Volume 5, Issue 3, 2006.
<http://www.oecd.org/gov/budgeting/43480378.pdf>, data accesării 26.03.2015

publice –, cât și în planul securității naționale – prin atenuarea sau eliminarea riscurilor și amenințărilor de natură financiară la adresa securității (creșterea transparenței la nivelul sectorului public conduce în mod automat la scăderea nivelului de corupție și evaziune fiscală, adoptarea unor politici economice realiste și adecvate împrejurărilor și exigențelor momentului, ș.a.m.d.).

Concluzii

Spre deosebire de riscurile, amenințările și vulnerabilitățile clasice, la adresa securității naționale, în ultimii ani se conturează din ce în ce mai pregnant o nouă abordare - fiind aduse în prim plan argumentele luării în considerare a unui nou tip de riscuri, amenințări și vulnerabilități, care au legătură sau a căror sursă de proveniență este mediul financiar.

În acest context, atingerea dezideratelor naționale de securitate nu mai poate fi realizată doar prin utilizarea resurselor tradiționale (mobilizarea și canalizarea unor cantități considerabile de resurse financiare, resurse de care dispun autoritățile și instituțiile cu atribuții în domeniul securității și apărării sau realizarea unor strânse și susținute colaborări interinstituționale între aceste entități), fiind necesară reconsiderarea resurselor disponibile, prin includerea unor noi categorii. Astfel constatăm necesitatea introducerii unor sisteme avansate de management al riscurilor financiare bazate pe informații specifice, efectul scontat fiind îmbunătățirea procesului decizional.

Astfel, utilizarea și combinarea optimă între resursele clasice, tradiționale și cele informaționale financiare, va conferi capacitatea deplină a statului de a contracara *întreaga gamă* de riscuri, amenințări și vulnerabilități interne și externe la adresa securității naționale și respectiv a securității economice.

BIBLIOGRAFIE:

1. Brimmer Esther, „*Five Dimensions of Homeland and International Security*”, Center for Transatlantic Relations, 2008.
2. Comisia Europeană, *Combaterea fraudei și a evaziunii fiscale*, 2013.
3. Comisia Europeană, *O strategie europeană pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii COM(2010) 2020 final*, Bruxelles, 2010.
4. Comitetul Consultativ Tematic Administrație și Bună Guvernanță, *Analiza socio-economică realizată la nivelul Comitetului Consultativ Tematic Administrație și Bună Guvernanță*, 2013.
5. Consiliul Fiscal, *Opinia Consiliului Fiscal cu privire la Legea bugetului de stat și la Legea bugetului de asigurări sociale*, 2012.
6. Consiliul Fiscal, *Raport annual*, 2013.
7. Cristian Băhnăreanu, *Securitatea energetică a României în context european*, 2010.
8. Cristian Troncotă, *Aspecte ale securității moderne*, 2012.
9. Doina Mureșan, *Dimensiunea economică a securității în epoca parteneriatelor și a alianțelor*, 2009.
10. Guvernul României, *Hotărârea Guvernului României nr. 36/2001 privind adoptarea Strategiei de securitate națională a României*, 2001.
11. Guvernul României, *Planul anual de acțiuni al Ministerului Finanțelor Publice pentru anul 2014, aprobat prin Ordinul nr 28 din 7 martie 2014*; 2014.

12. Guvernul României, *Strategia fiscal bugetară pe perioada 2011-2013*, 2010;
13. Ionel Enache, *Planificarea și organizarea serviciilor*, 2004;
14. Jack Diamond, Pokar Khemani, *Introducing Financial Management Information Systems in Developing Countries*, *OECD Journal on Budgeting*, Volume 5, Issue 3, 2006;
15. Președintele, *Strategia de securitate națională a României*, 2007;
16. Stelian Arion, *Protecția infrastructurilor critice și parteneriatul public privat*, numărul 1, *Revista Alarma*, 2010;
17. The World Bank and The International Finance Corporation, *Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs*, 2010.

EFECTELE CRIZEI ECONOMICO-FINANCIARE ASUPRA RELAȚIILOR SINO-EUROPENE

Alexandra DAN

Locotenent, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România,
alexandra_dan1402@yahoo.com

Rezumat: *Uniunea Europeană a stabilit relații cu Republica Populară Chineză pentru prima dată în anul 1975, acestea devenind reglementate în 1985. Relațiile dintre cei doi actori internaționali au cunoscut o traiectorie ascendentă, concretizându-se în summit-uri anuale și în mai mult de 50 de dialoguri sectoriale. Criza economică ce a debutat în anul 2008 a devenit rapid una de anvergură globală, cu multiple implicații asupra raporturilor între actorii internaționali. Uniunea Europeană s-a regăsit într-o poziție descendentă ce avea să o propulseze spre un colaps al propriei ideologii prin destabilizarea coeziunii economice și sociale. Un rol important în restabilirea încrederii în zona euro și relansarea economiei europene l-a îndeplinit China, ca principal portanț al stabilității financiare globale. În cadrul lucrării de față sunt surprinse principalele aspecte referitoare la cooperarea dintre UE și China pe fundalul crizei economice, obiectivul cercetării fiind expunerea efectelor crizei în cele două economii și implicațiile reiterate în urma acestei cooperări asupra Chinei și UE.*

Cuvinte cheie: *cooperare, criză, interese, investiții, obligațiuni, prosperitate, securitate*

1. Considerente privind criza economico-financiară și consecințele asupra Uniunii Europene

1.1. Cauzele și debutul crizei economice

Criza economico-financiară ce s-a simțit apăsător în decursul anilor 2008-2014 pe întreaga scenă internațională descinde din mutațiile ce au avut loc la nivelurile macroeconomic și microeconomic ale economiei mondiale. O abordare empirică a principalelor cauze evaluează scăderea bruscă a prețurilor locuințelor în Statele Unite ale Americii, precum și a creditului pentru locuințe, concomitent cu augmentarea resurselor necesare pentru investiții.

Intensificarea lichidităților și integrarea perpetuă a noilor economii în sistemul global (China, Japonia, India) au generat rate scăzute ale dobânzii cu un nivel de volatilitate ridicat și suprasaturarea cu economisiri. Pe acest fundal s-a creionat o tendință acută de subestimare a riscului și o atitudine dezinteresată a investitorilor față de eventualele amenințări.

Conform unei lucrări publicate de către prim-viceguvernatorul Băncii Naționale a României în anul 2011, criza economică reprezintă manifestarea unor factori multipli ce acționează concomitent¹. Cel mai pregnant factor ce a dus la destabilizarea sistemului economic l-a constituit acumularea unor dezechilibre ale balanțelor de plăți. Aceste dezechilibre reprezintă produsul distanțării dintre salarizare și produsul muncii sau inechitatea în distribuția salarii-profit. Suprafinanciarizarea economiilor a avut, de asemenea, un impact major asupra economiei mondiale. Creșterea abuzivă a volumului de credite, ca produs al destinderii excesive a standardelor specifice capacității de plată și de credit, reprezintă un produs convențional al dereglementărilor piețelor financiare și al iraționalității

¹ Florin Georgescu, *Anatomia cizei și schimbarea paradigmei economice*, București, 2011, p. 4, disponibil la <http://www.bnr.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=6885>, accesat la data 30.03.2015.

operatorilor economici de a acționa în favoarea unui profit major și rapid, implicând investiții minime. Dezvoltarea sectorului financiar și creșterea economică se realizează pe fundalul unei calități ridicate a instituțiilor guvernamentale, dar și prin minimalizarea nivelului creditelor neperformante și a marjei de dobândă, diminuarea valorii creditului intern în sectorul privat în PIB, majorarea creditului privat în PIB. Creșterea excesivă a volumului de tranzacții bazate instrumente financiare derivate (a căror valoare rezultă din valoarea altui activ cu care se află în relație de dependență) și dezechilibrarea relației dintre capitalul instituțiilor financiare și activele în sistemul financiar, au condus la o dezvoltare excesivă a sectorului financiar.

Deschiderea majoră față de anumite sectoare, precum sectorul imobiliar sau al împrumuturilor între instituțiile financiare, s-a datorat nevoii de finanțare a băncilor pentru desfășurarea credității, ceea ce a amplificat riscul sistemic. De asemenea, s-a intensificat sensibilitatea instituțiilor de credit la fluctuațiile pieței financiare datorită creșterii numărului de tranzacții cu instrumente financiare derivate, provocând mutații la nivelul instituțiilor financiare.

În SUA, începând cu anul 2000, s-a înregistrat o reducere puternică a ratei medii a dobânzii, urmată, începând cu anul 2003, de o creștere moderată (figura nr. 1), determinând dificultăți în capacitatea de rambursare a creditelor.

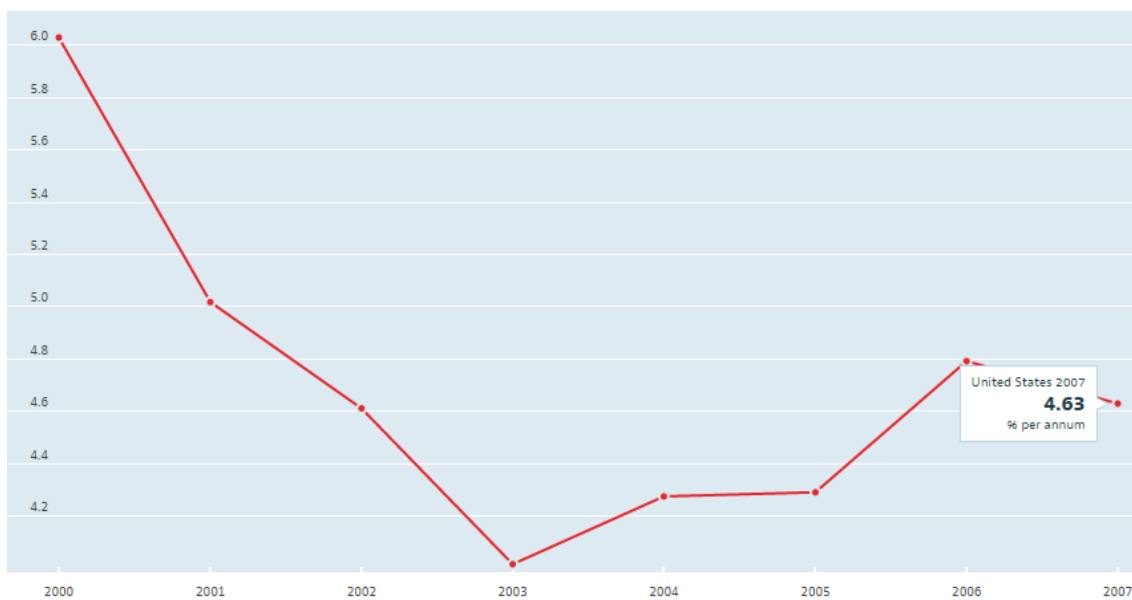

Figura nr. 1, Rata medie a dobânzii²

Dereglementarea sistemului economic și financiar, concomitent cu evoluția inovării financiare necontrolate, au determinat dezvoltarea unui sistem bancar nesustenabil, majorarea exceselor financiare și creșterea concentrării instituțiilor financiar, efecte ce s-au răspândit rapid în toate ariile prin canalele globalizării. În acest context, s-a înregistrat o menținere la un nivel scăzut a valorii dobânzii, o eronare în evaluarea performanței băncilor de către agențiile de rating, în paralel cu abordarea superficială a riscului de către agenții economici. Evaluarea deficitară a capacității instituțiilor de credit de a calcula corect riscurile majore a avut un impact major asupra sistemului economico-financiar, determinând o abordare nerealistă a riscului, majorând efectul de pârghie și ascensiunea volatilității cerințelor de capital.

²Conform <https://data.oecd.org/interest/long-term-interest-rates.htm>.

Efectele crizei s-au propagat rapid în toate colțurile lumii, provocând dezechilibre majore în majoritatea ramurilor sistemului economic. Deficitele primare al statelor au explodat, fiind alimentate atât de factori de pe latura cheltuielilor, cât și a veniturilor. Întărirea mecanismelor de protecție a sistemului financiar și schemele de finanțare furnizate de autorități au majorat cheltuielile guvernamentale, iar recesiunea economică a pus presiune descendentă asupra veniturilor bugetare. S-a majorat serviciul datoriei, costul finanțării a crescut, concomitent cu stocul de datorie, iar rambursarea a fost afectată de deprecierea cursurilor de schimb.³

Începutul crizei a determinat o micșorare a cheltuielilor prin diminuarea încrederii consumatorilor. Debutul crizei s-a înregistrat în SUA, unde investitorii și-au pierdut încrederea în ipotecarea securizată ceea ce a determinat reducerea lichidităților. Pentru a evita anumite consecințe nefaste, Rezerva Federală Americană împreună cu Banca Angliei și Banca Centrală Americană au introdus în piețele financiare un volum ridicat de capital. Anul 2008 a fost caracterizat de un număr ridicat de falimente ale unor bănci, creditorii și companii de asigurare. Ceea ce a început inițial în SUA ca o simplă turbulență a degenerat rapid într-o criză economică de mari proporții în Europa și apoi în restul lumii.

Criza financiară a dat naștere la falimente răsunătoare, restructurări de companii și instituții financiare, preluări și fuziuni, susținere financiară directă cu fonduri importante din partea guvernului american (în 2008 erau aprobate peste 700 miliarde dolari pentru a salva instituțiile financiare americane de efectele crizei). O bună parte dintre aceste instituții sunt sau au fost listate la bursă, ieșirea lor de pe piață afectând nu doar credibilitatea în piața americană de capital, ci și volumul tranzacțiilor bursiere, volatilitatea prețurilor, nivelul randamentelor.⁴

1.2. Implicații și efecte. Răspunsul UE la criza economică

Dezechilibrele din zona euro cauzate de acumularea, în unele dintre țările membre, a unor deficite și datorii publice uriașe, tulburările economice peste care s-au suprapus diferențele tot mai mari la nivel de competitivitate au făcut ca, pentru unele state, criza financiară, cât și criza datoriilor cauzate de aceasta, să fie foarte greu de gestionat.

Statele membre, împreună cu Banca Centrală Europeană și instituțiile europene au hotărât împreună să răspundă acestor provocări prin măsuri pentru asigurarea stabilității financiare. Ca urmare a acestei decizii a fost creat Mecanismul European de Stabilizare Financiară, care permite Comisiei Europene să împrumute, în numele UE, fonduri care să nu depășească 60 miliarde euro de pe piețele financiare și să le împrumute mai departe acelor state din UE care întâmpină dificultăți majore. De asemenea, a fost înființat și Fondul European de Stabilitate Financiară - un fond destinat situațiilor de urgență, cu o capacitate foarte mare de creditare (până la 440 miliarde euro), destinat statelor în dificultate. Fondul European de Stabilitate Financiară funcționează colectând fonduri de pe piețele financiare în baza garanțiilor oferite de țările din zona euro.

„Troika” este un grup de experți format din personal al Comisiei Europene, Băncii Centrale Europene și Fondului Monetar Internațional (FMI) care are ca sarcină principală evaluarea periodică a progreselor înregistrate privind reformele stabilite de comun acord.

În toamna anului 2012, țările din zona euro au creat un nou mecanism financiar, de această dată permanent (spre deosebire de Mecanismul European de Stabilizare Financiară și Fondul European de Stabilitate Financiară care au avut caracter temporar) – Mecanismul European de Stabilitate (MES). La ora actuală, MES are o capacitate de creditare ce

³Florin Georgescu, *op. cit.*, 2011, p. 23.

⁴Cristian Păun, *Cauzele, propagarea și efectele crizelor într-o lume din ce în ce mai globalizată*, în „Sfera Politicii”, Volumul XVIII, Numărul 6 (148), Editura Fundația Societatea Civilă, iunie 2010, p. 20.

depășește 500 miliarde euro, iar alături de contribuțiile de la FMI, această capacitate crește la aproape 750 miliarde euro și face ca acesta să devină parte integrantă din strategia globală a UE destinată garantării stabilității financiare.

Pentru a preveni efectele secundare pe care le pot avea hotărârile luate de un stat membru, UE a decis reglementarea, parțială, a politicilor economice. Pactul de Stabilitate și Creștere (PSC) reprezintă instrumentul de bază care coordonează și orientează procesul elaborării politicii economice în țările membre. Acesta trasează două reguli fundamentale: datoria publică (suma pe care a împrumutat-o statul respectiv) nu poate depăși 60% din PIB (valoarea totală a producției unei țări într-un an) și deficitul național (diferența dintre cheltuieli și venituri într-un an dat) nu poate să depășească 3% din PIB.

La sfârșitul anului 2011, PSC a fost consolidat cu scopul de a crește gradul de transparență și de a facilita supravegherea bugetelor statelor membre de către Comisie. Consolidarea PSC a presupus introducerea unor prevederi, dar și sancțiuni, pentru depășirea limitelor privind datoria publică și deficitul bugetar. Noul PSC se adresează tuturor statelor membre, dar sancțiunile nu pot fi aplicate decât celor care fac parte din zona euro. Pe lângă consolidarea PSC, s-a adoptat și Procedura privind Dezechilibrele Macroeconomice (PDM) cu scopul de a permite o supraveghere mai îndeaproape a divergențelor dintre economii.

Țările din zona euro au convenit, în 2011, să ia o serie de măsuri prevăzute de Pactul Euro Plus. Acesta reflectă interdependența economiilor lor și exprimă intenția de a asigura o mai bună coordonare a politicilor economice naționale. Pactul a fost semnat și de șase țări din afara zonei euro: Bulgaria, Danemarca, Letonia, Lituania, Polonia și România. Mai mult decât atât, 25 state membre au convenit asupra unui Tratat pentru stabilitatea, coordonarea și guvernanta care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2013 și consolidează disciplina bugetară și guvernanta economică între aceste state membre.⁵

2. Abordarea Chinei privind ajustarea UE în contextul crizei economice

2.1. Penetrări ale crizei economice în societatea chineză

R.P. Chineză ocupă un loc principal în ierarhia de putere economică a lumii, după SUA și UE. Asumându-și rolul de putere regională și mondială, China s-a constituit ca un pol politic, economic și militar și continuă să se afirme ca actor marcant în cadrul unor organizații internaționale, precum ONU, G20, BRICS, Organizația de Cooperare de la Shanghai, APEC.

După ce a renunțat la dogmatismul maoist, China a recurs la deschiderea condiționată a piețelor, astfel ca importurile sau efectuarea de investiții de către corporațiile globale să nu ducă la blocarea sau preluarea unor piețe interne în curs de dezvoltare. În acest scop s-au stabilit reguli fiscale ce avantajau propria economie, dar și interesele investitorilor străini, cărora le rămânea opțiunea de a lucra în domenii care nu puteau fi „acoperite” de firmele autohtone.⁶

Efectele crizei economice globale s-au resimțit și în China, care a înregistrat o creștere economică oscilantă, dar mai scăzută. În prima parte a anului 2009, nivelul de creștere a fost de aproximativ 6,9%, crescând apoi, în mod fluent, până la o valoare de aproximativ 11,9% la începutul anului 2010.⁷

⁵Margareta Căpîlnean, *Bilanțul crizei: Ce măsuri a luat Uniunea Europeană*, disponibil la <http://europedirect.cdimm.org>, accesat în data de 30.03.2015.

⁶Sergiu Tămaș, *Puterile emergente și criza globală*, în „Sfera Politicii”, Volumul XVIII, Numărul 6 (148), Editura Fundația Societatea Civilă, iunie 2010, pp. 52-53.

⁷Yongheng Deng, Bernard Yeung, *China's stimulus may be a curse in disguise*, disponibil la <http://www.forbes.com/2010/08/25/china-soe-real-estate-property-markets-economy-stimulus.html>, accesat în data 30.03.2015.

Criza financiară a întărit și mai mult importanța Chinei în economia mondială. În anul 2008, China a deținut aproape 2 trilioane dolari în rezerva sa de valută străină. Această uriașă rezervă de dolari a contrastat cu SUA, al căror deficit bugetar a depășit 2 trilioane dolari în 2009. Pachetul de stimulente din 2008 în valoare de 586 milioane dolari al guvernului chinez a demonstrat hotărârea Beijing-ului de a menține criza sub control. Premierul chinez Wen a afirmat, la începutul lui 2009, că țara sa va introduce un al doilea pachet de stimulente pentru a întări economia Chinei, dacă acest lucru va fi necesar. Summit-ul G20 din aprilie 2009 a evidențiat faptul că se dorește ca Beijing-ul să joace un rol mai mare în combaterea crizei.⁸

China a reorganizat modul de planificare, instituind scopuri clare pentru societate și oferind doar direcții orientative pentru sectorul privat. Prin crearea unui plan pe termen lung, China a dorit să ofere directive pentru asigurarea unui nivel de viață crescut și consolidarea bunăstării generale. Principiile ce guvernează piața chineză sunt atașate unui sistem de control politic exercitat de către puterea guvernamentală asupra societății. Se remarcă o ascensiune a unor politici destituite de subordonarea față de o ideologie doctrinară prin detașarea voinței politice de pragmatismul luptei de clasă.

China, prin constituirea unor „fonduri suverane de investiții”, a putut beneficia de o mai mare libertate de mișcare în negocierile financiare și a avut posibilitatea de a iniția politici de investiții în alte țări în curs de dezvoltare, în condiții atractive pentru cei creditați.⁹

Regresul excesiv al cererii din partea partenerilor economici ai Chinei, care s-a înregistrat odată cu izbucnirea crizei financiare, a avut consecințe negative asupra exporturilor chineze care au scăzut cu aproximativ 30% în mai 2009 față de mai 2008, provocând falimentarea unor întreprinderi și creșterea nivelului de șomaj. În anul 2012, exporturile au cunoscut o ascensiune în valoare de aproximativ 6%, însumând 2.048,9 miliarde dolari.¹⁰

China influențează consistent cererea, oferta și prețurile unui mare număr de mărfuri, bunuri și servicii, având un impact considerabil, direct și indirect, asupra evoluției piețelor globale. Influența ei se transmite, atât pe filieră comercială, cât și investițională, asupra creșterii economice a multor economii partenere, precum și a economiei mondiale în ansamblul său, realitate devenită cu atât mai evidentă în anii crizei, când contribuția Chinei la creșterea globală a ajuns să fie de patru ori mai mare decât cea a SUA.¹¹

Implicarea autorităților guvernamentale în salvarea economiei chineze au determinat un nivel scăzut al inflației care a cunoscut o valoare de 1,7% în a doua jumătate a anului 2012. Indicele prețului de consum a cunoscut o valoare pozitivă, înregistrând o majorare cu 2,6% în 2012 față de 2011 și ajungând, în prima jumătate a anului 2013, să oscileze în jurul valorii de 2%.¹²

Valoarea investițiilor în fonduri fixe au înregistrat o creștere în anul 2012, iar investițiile în imobiliare s-au majorat cu aproximativ 16%, spre deosebire de influxul de investiții străine directe care s-a micșorat cu 3,7%.¹³

⁸Jing Men, *Va face criza financiară o superputere din China?*, în „Revista NATO”, mai 2009, <http://www.nato.int/docu/review/2009/FinancialCrisis/Financial-Crisis-China/RO/index.htm>, accesat în data 30.03.2015.

⁹Sergiu Tămaș, *op. cit.*, iunie 2010, p. 53.

¹⁰Jing Men, *op. cit.*, mai 2009.

¹¹John Ross, *China's Pivotal Role in World Economy in 2012*, 27.12.2012, disponibil la http://www.chinadaily.com.cn/opinion/2011-12/27/content_14336395.htm, accesat în data 30.03.2015.

¹²Conform <http://www.inflation.eu/inflation-rates/china/historic-inflation/cpi-inflation-china-2010.aspx>, accesat în data 30.05.2015.

¹³Sarmiza Pencea, *China – încetinirea ritmului creșterii economice în 2012, accelerare moderată în 2013-2014 (partea I)*, disponibil la <http://www.iem.ro/publicatii/piaaa-internaional/economia-rilor-lumii/557-china-inceetinirea-ritmului-creterii-economice-in-2012-accelerare-moderat-in-2013-2014>, accesat în data de 30.03.2015.

Odată cu debutul anului 2013, rezervele valutare ale Chinei au cunoscut o valoare de 3.311,6 miliarde dolari. În perioada 2004-2012 rezervele valutare ale acestei țări s-au majorat de 7,2 ori, ajungând să depășească de două ori valoarea aurului deținut de toate băncile centrale din lume în momentul respectiv¹⁴, China remarcându-se pe scena internațională ca fiind statul cu ce mai mare rezervă valutară.

Pe lângă creșterea economică, China și-a intensificat valoarea forței militare. Bugetul militar al Chinei ocupă locul doi în lume, după cel american. În perioada 2008-2009 s-a remarcat o creștere a bugetului militar chinez, precedat de ușoare fluctuații de scădere și creștere, ajungând ca în anul 2013 să prezinte o valoare de 112,2 miliarde dolari, în timp ce SUA și statele din zona euro au marcat o linie descendentă. Spre deosebire de China, SUA au cheltuit 618 miliarde dolari în domeniul militar, în anul 2013. În figura nr. 2 sunt reprezentate ponderile bugetelor militare în PIB pentru China, SUA și UE. Începând cu anul 2008 se remarcă o tendință de creștere a valorii bugetelor militare raportată la nivelul PIB-ului, mai accentuată pentru SUA, care din anul 2010 devin orientate spre regres. Începând cu anul 2011, ponderea bugetului militar în PIB pentru China cunoaște o ușoară creștere față de situația celorlalți doi actori, a căror valoare a bugetelor militare continuă linia descendentă. Augmentarea cheltuielilor militare s-a realizat pe fondul crizei economice, însă a cunoscut o implicare mai activă a guvernului chinez. Desfășurarea exercițiilor militare cu partenerii săi s-a accentuat, ascensiunea forțelor militare chineze concretizându-se în participarea la diferite acțiuni militare. Cooperarea dintre Beijing și Moscova s-a amplificat, materializându-se în derularea cu succes a aplicațiilor militare ca rezultat al experiențelor comune. China, alături de UE și SUA, participă la operații militare de înlăturare a pirateriei pentru menținerea unui climat stabil, pe coasta Somaliei.

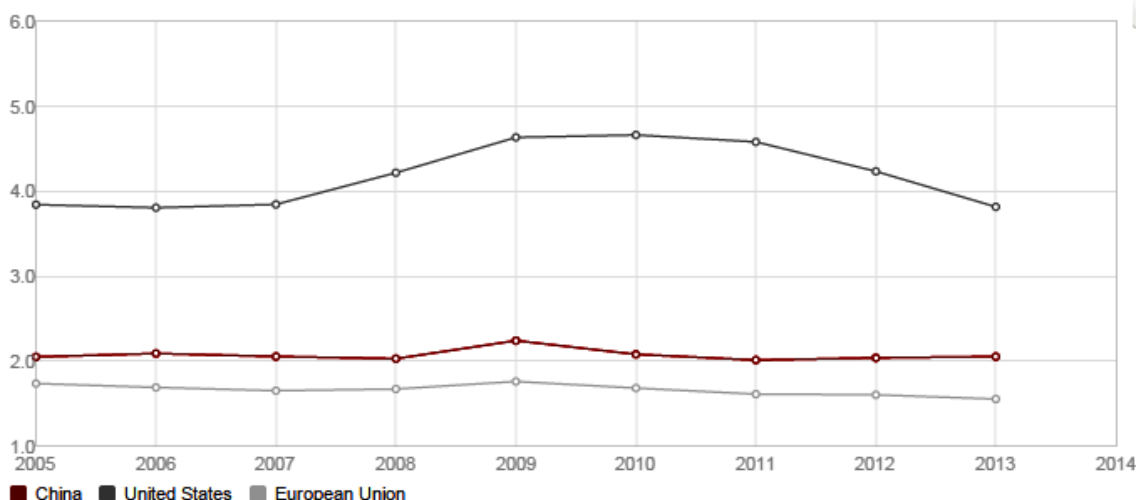

Figura nr. 2, Ponderea cheltuielilor militare în PIB¹⁵

Pe plan național, China dorește „să spună adio sărăciei și să se bucure de o viață bună”¹⁶, să devină o societate prosperă în toate domeniile. De asemenea, țara dorește să devină „în comunitatea internațională membrul cel mai responsabil, cel mai civilizată, cel mai disciplinat și cu cel mai mare respect pentru lege”¹⁷. Agenda internă a Chinei e formulată în jurul intereselor de a promova o creștere economică și menține o armonie socială.

¹⁴Ibidem.

¹⁵Confrom <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS/countries/CN-US-EU?display=graph>.

¹⁶Dai Bingguo, *Persisting with Taking the Path of Peaceful Development*, în Henry Kissinger, *Despre China*, Comunicare.ro, București, 2012, p. 418.

¹⁷Ibidem.

2.2. Rolul Chinei în gestionarea UE privind criza economică

Colaborarea dintre Uniunea Europeană și R.P. Chineză s-a conturat începând cu anul 1975, accentuându-se odată cu lansarea parteneriatului strategic dintre cei doi actori internaționali, în anul 2003. Primul Summit UE-China a avut loc în anul 1998 în Londra și a reprezentat începutul întâlnirilor la nivel înalt dintre cei doi actori.

Atât UE, cât și China s-au afirmat ca actori importanți în susținerea securității internaționale, un loc aparte în cadrul cooperării ocupându-l dialogul de promovare a nonproliferării și dezarmării. Începând din anul 2011, UE și China au cooperat cu succes în acțiunile de combatere a pirateriei în Golful Aden, unde UE desfășoară, începând din anul 2008, operațiunea Atalanta. Un alt exemplu pertinent de potențare a relațiilor sino-europene în domeniul securității este susținut de implicarea activă a Chinei, alături de statele membre ale UE, în operațiunile de menținere a păcii în Mali.

Europa s-a evidențiat ca un partener esențial în dezvoltarea relațiilor economice cu China. Chiar dacă, cu excepția Rusiei, statele europene se află la o distanță mare de China, acestea reprezintă parteneri de neînlocuit în lupta pentru un mediu internațional stabil. Atât UE, cât și China urmează o cale comună spre o dezvoltare durabilă, J.M. Barroso caracterizând cele două puteri ca fiind „actori globali într-o lume multipolară care împart responsabilitatea construirii unei lumi sigure, prospere și corecte, cu un parteneriat strategic cuprinzător ca fiind o oportunitate pentru a deschide calea spre mai multă cooperare și mai multe schimburi”¹⁸.

Deși relațiile comerciale dintre China și UE au atins cea mai înaltă cotă în anul 2011, acestea au continuat pe o traiectorie descendentă. Ponderea acțiunilor UE în cadrul exporturilor chineze a atins valoarea de vârf de 20,5% în anul 2008. Odată cu debutul crizei economice, acestea au scăzut la aproximativ 18,7% în anul 2011. De asemenea, cota europeană în cadrul importurilor chineze a scăzut de la 12,7% în 2009 la 12,1% în 2011.¹⁹ Această tendință de scădere a acțiunilor europene nu reflectă, neapărat, faptul că relațiile de cooperare sino-europene își pierd din importanță, ci că China dorește adoptarea unei strategii de extindere și pe alte piețe.

China și-a arătat disponibilitatea de a avea un rol activ în gestionarea crizei economice din UE, însă implicarea sa a fost marcată de impunerea unor limite. Participarea la procesul de contracarare a efectelor crizei a debutat cu manifestarea dorinței Chinei de a se implica în cadrul Fondului European de Stabilitate Financiară și apoi în cadrul succesului acestuia, Mecanismul European de Stabilitate. În anul 2009, China a decis să achiziționeze mari cantități de bunuri și servicii, precum și obligațiuni din statele europene afectate de criza economică.

În anul 2010, în cadrul vizitei oficiale a premierului chinez Wen Jiabao în Grecia, acesta a reiterat suportul acordat de către China în asigurarea stabilității monedei euro, întărind legăturile de consolidare cu UE. Conform celor publicate de către agenția de presă Reuters, în cadrul aceleiași vizite, premierul chinez a afirmat faptul că obligațiuni grecești au fost deja achiziționate de către China, care va păstra o atitudine pozitivă în favoarea implicării în continuare în cumpărarea de noi obligațiuni pe care Grecia le va emite. De asemenea, China este dispusă să sprijine statele să iasă din criză. În octombrie 2010, China a

¹⁸Rajnish Singh, *EU-China strategic partnership 'paves way' for more cooperation*, 17 martie 2014, disponibil la <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/feature/eu-china-strategic-partnership-paves-way-more-cooperation>, accesat în data de 30.03.2015.

¹⁹Chen Xin, *The financial crisis and EU-China trade interdependency*, 15, iulie 2012, disponibil la <http://www.neurope.eu/blog/financial-crisis-and-eu-china-trade-interdependency/>, accesat în data de 28.03.2015.

prezentat oferta sa de achiziționare a obligațiunilor grecești, iar cele două state au încheiat acordul privind investițiile, comerțul și turismul²⁰.

La sfârșitul anului 2010, China și-a afirmat disponibilitatea de a achiziționa obligațiuni de la guvernul portughez în valoare de 5 miliarde euro. În anul 2011, s-a concretizat procesul de negociere dintre compania chineză producătoare de energie Three Gorges Corp și compania Energias de Portugal, prima achiziționând acțiuni în valoare de 2,7 miliarde euro²¹. Aceasta tranzacție a reprezentat un succes în procesul de privatizare demarat în Portugalia.

În ianuarie 2011, în cadrul vizitei vice-premierului chinez Li Keqiang în Spania, acesta a afirmat disponibilitatea guvernului de la Beijing de a-și susține interesele în încheierea unor afaceri și achiziționarea datoriei publice spaniole pentru aproximativ 6 miliarde euro. Sinopec, cea mai mare companie de produse petroliere și petrochimice din China, a achiziționat, în octombrie 2010, circa 40% din petrolul spaniol Repsol din cadrul brațului brazilian pentru 7,1 miliarde dolari.

Implicarea Chinei în sprijinirea individuală a acestor state europene a reprezentat un pas important în managementul crizei economice și în combaterea efectelor acesteia, însă nu au fost suficiente pentru a împiedica adâncirea crizei în spațiul UE. În toamna anului 2011, Uniunea Europeană a solicitat o nouă mână de ajutor din partea Chinei, care s-a concretizat în investiții în fondurile de salvare ale Europei și stimularea câștigurilor în valută.

Concomitent cu achiziționarea de obligațiuni din spațiul european, China și-a sporit interesul și în cadrul companiilor europene, investițiile chineze cunoscând o ascensiune fără precedent. În anul 2010, conform Ministerului Chinez al Comerțului, investițiile totale ale Chinei în Europa au avut o valoare cu 53%, mai ridicată decât cei 1,39 miliarde dolari care s-au îndreptat spre SUA.²² Pe fondul crizei, unele state europene, precum Ungaria, Italia, Grecia, au luat în considerare aprofundarea relațiilor comerciale cu China, în special vânzarea către aceasta a unor acțiuni strategice din companiile publice.

Se poate afirma faptul că răspândirea crizei economice în spațiul european a determinat implicarea fermă a Chinei în a acorda Europei o mână de ajutor. Acest ajutor a venit dinspre atitudinea optimistă a Beijingului față de UE și s-a concretizat în disponibilitatea Chinei de a consolida relații bilaterale cu statele europene.

3. Delimitarea intereselor în abordarea direcțiilor de cooperare sino-europene

Implicarea directă a Chinei în procesul de redresare a Uniunii Europene în urma crizei economice a provocat anumite discuții și comentarii referitoare la motivele și interesele care stau în spatele altruismului generos al guvernului de la Beijing. Cu toate acestea, China s-a arătat deschisă spre susținerea UE și a generat un optimism redutabil în investirea eforturilor în regenerarea spațiului european.

Dezvoltarea Chinei este condiționată în mare măsură de exporturi. Declinul drastic a cererii din SUA, UE și Japonia din cauza crizei financiare a avut un impact imediat asupra comerțului exterior chinezesc. Un număr ridicat de companii a căror activitate era orientată spre export au dat faliment și mai mult de 20 de milioane de muncitori au devenit șomeri.

²⁰Nigel Tandy, *China offers Greece cash injection to tackle debt crisis*, 04.10.2010, disponibil la <http://www.dw.de/china-offers-greece-cash-injection-to-tackle-debt-crisis/a-6069926>, accesat în data de 30.03.2015.

²¹Axel Bugge, *China Three Gorges buys EDP stake for 2.7 billion euros*, 22.12.2011, disponibil la <http://www.reuters.com/article/2011/12/23/us-edp-threegorges-idUSTRE7BM04V20111223>, accesat în data de 31.03.2015.

²²Nicola Casarini, *How the debt crisis can advance Sino-European relations*, 27.09.2011, disponibil la <http://www.iss.europa.eu/fr/publications/detail-page/article/how-the-debt-crisis-can-advance-sino-european-relations/>, accesat în data de 23.03.2015.

UE, ce s-a afirmat ca principala destinație pentru exporturile Chinei, reprezintă o oportunitate și pentru viitoarele investiții chineze. Salvarea sa, precum și păstrarea monedei euro ca monedă de rezervă, este în interesul național al Chinei. Implicarea activă a Chinei, ca principala sursă de ajutor, reprezintă un preț mic care e necesar să fie plătit acum în scopul asigurării creșterii economice și stabilității financiare în Europa, atât de benefică pentru economia Chinei pe termen lung. Cu toate acestea, anumiți academicieni susțin că criza ce a cuprins zona euro nu afectează cererea europenilor pentru produsele chinezești, atâta timp cât marile economii europene nu se prăbușesc.²³ Nici deprecierea monedei euro nu ar afecta atât de mult economia Chinei, statisticile arătând că 80% din comerțul exterior al Chinei este stabilit în dolari.

Valoarea investițiilor directe europene în China reprezintă o parte importantă a cooperării sino-europene și a consolidării economice a Chinei. Odată cu aprofundarea crizei economice, investițiile europene în „Regatul de Mijloc” au scăzut considerabil. Investițiile chineze directe în UE au la bază consolidarea încrederii în prosperitatea economică și au cunoscut o ascensiune încă de la debutul crizei economice. Acesta este un alt motiv pentru preocuparea asigurării stabilității monedei euro, a cărei depreciere ar fi putut produce mari pierderi Chinei.

Implicarea Chinei în redresarea UE, a avut, pe lângă motivele economice bine stabilite, și motive de natură politică. Ajutorul acordat UE a fost utilizat și în scopul reiterării unor obiective politice precum dezideratul aprofundării relațiilor bilaterale și recunoașterea de către UE a statutului de economie de piață.

Sprijinul Chinei acordat partenerului său european de a depăși situația de criză s-a materializat în cumpărarea de obligațiuni, creșterea investițiilor în companiile europene, precum și alocarea altor resurse în securizarea monedei euro. Cu toate acestea, optimismul afișat de guvernul chinez a fost transpus într-o atitudine circumspectă, limitându-și implicațiile și susținerea economică datorită, în primul rând, evitării unor eventuale probleme domestice ce ar fi putut apărea în societatea chineză din cauza nivelului de viață scăzut din zonele rurale.

Concluzii

Criza economică ce a debutat în luna iulie a anului 2007 s-a extins rapid în toate colțurile lumii afectând majoritatea actorilor principali ai scenei internaționale. Printre principalele cauze ale crizei se numără nivelul abundent al lichidităților, precum și manifestarea unui interes scăzut față de posibilul risc. Apariția unor dezechilibre ale balanțelor de plăți, ca disproporționalitatea exagerată dintre salarizare și produsul muncii, și extinderea sectorului financiar peste nevoile economiei au contribuit la declanșarea crizei. Legiferarea insuficientă a sistemului economic și financiar și dezvoltarea necontrolată a inovării financiare au determinat dezvoltarea unui sistem bancar destabilizat și creșterea concentrării instituțiilor financiare.

Efectele crizei economice s-au răspândit și în spațiul Uniunii Europene, devenind din ce în ce mai greu de gestionat. UE s-a trezit în fața unui colaps major al economiei și a unei destabilizări aprige a sustenabilității și dezvoltării sale. În scopul contracarării consecințelor generate de criza economică, UE a recurs la instaurarea unor instrumente eficiente și a unor politici de întraajutorare.

Criza economică s-a resimțit și în partea estică a continentului asiatic. Deși criza a avut puține implicații directe, China a fost mai mult afectată în mod indirect de austeritatea

²³Mamta Badkar, *What China Really Hopes To Get In Exchange For A European Bailout*, 14.09.2011, disponibil la <http://www.businessinsider.com/wen-jiabao-china-europe-debt-2011-09>, accesat în data 31.03.2015.

impusă de partenerii săi ca răspuns la efectele crizei. Pe timpul crizei, China a înregistrat o creștere economică mai scăzută față de perioada anterioară. În contextual crizei, pe lângă creșterea economică, China a decis să majoreze și investițiile în valoarea forței militare. Se poate afirma faptul că apariția crizei a întărit importanța Chinei în economia mondială.

China a avut un rol important în consolidarea capacității UE de a gestiona eficient efectele crizei și de a regăsi stabilitatea economică. China s-a implicat prin diverse mijloace și metode pentru susținerea economiei europene, abordând atât o cooperare bilaterală cu anumiți membri ai UE, cât și o colaborare cu structurile comunitare de la Bruxelles. Ajutorul adus de către China a reprezentat un punct definitiv în consolidarea stabilității economice europene.

Relațiile de cooperare dintre UE și China se transpun în dorința de garantare a unui mediu internațional stabil, conlucrând împreună spre asigurarea unei dezvoltări durabile. China a avut un rol activ în gestionarea crizei economice din UE prin aprofundarea relațiilor comerciale, majorarea investițiilor chineze și achiziționarea de obligațiuni. Implicarea Chinei în gestionarea Uniunii Europene privind criza economică a avut la bază atât motive economice, cât și motive politice, având în vedere că creșterea economiei Chinei depinde de relațiile cu partenerii săi și de stabilitatea sistemului economic al acestora.

BIBLIOGRAFIE:

1. Axel Bugge, *China Three Gorges buys EDP stake for 2.7 billion euros*, disponibil la <http://www.reuters.com/article/2011/12/23/us-edp-threegorges-idUSTRE7BM04V20111223>
2. Chen Xin, *The financial crisis and EU-China trade interdependency*, 15.07.2012, disponibil la <http://www.neurope.eu/blog/financial-crisis-and-eu-china-trade-interdependency/>
3. Cristian Păun, *Cauzele, propagarea și efectele crizelor într-o lume din ce în ce mai globalizată*, în „Sfera Politicii”, Volumul XVIII, Numărul 6 (148), Editura Fundația Societatea Civilă, iunie 2010
4. Florin Georgescu, *Anatomia cizei și schimbarea paradigmei economice*, București, 2011, disponibil la <http://www.bnr.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=6885>
5. Henry Kissinger, *Despre China*, Comunicare.ro, București, 2012
6. Jing Men, *Va face criza financiară o superputere din China?*, în „Revista NATO”, mai 2009, <http://www.nato.int/docu/review/2009/FinancialCrisis/Financial-Crisis-China/RO/index.htm>
7. John Ross, *China's Pivotal Role in World Economy in 2012*, 27.12.2012, disponibil la http://www.chinadaily.com.cn/opinion/2011-12/27/content_14336395.htm
8. Mamta Badkar, *What China Really Hopes To Get In Exchange For A European Bailout*, 14.09.2011, disponibil la <http://www.businessinsider.com/wen-jiabao-china-europe-debt-2011-09>
9. Margareta Căpîlnean, *Bilanțul crizei: Ce măsuri a luat Uniunea Europeană*, disponibil la <http://europedirect.cdimm.org>
10. Nicola Casarini, *How the debt crisis can advance Sino-European relations*, 27.09.2011, disponibil la <http://www.iss.europa.eu/fr/publications/detail-page/article/how-the-debt-crisis-can-advance-sino-european-relations/>

11. Nigel Tandy, *China offers Greece cash injection to tackle debt crisis*, 04.10.2010, disponibil la <http://www.dw.de/china-offers-greece-cash-injection-to-tackle-debt-crisis/a-6069926>
12. Rajnish Singh, *EU-China strategic partnership 'paves way' for more cooperation*, 17.03.2014, disponibil la <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/feature/eu-china-strategic-partnership-paves-way-more-cooperation>
13. Sarmiza Pencea, *China – încetinirea ritmului creșterii economice în 2012, accelerare moderată în 2013-2014 (partea I)*, disponibil la <http://www.iem.ro/publicatii/piaa-internaional/economia-rilor-lumii/557-china-incetinirea-ritmului-creterii-economice-in-2012-accelerare-moderat-in-2013-2014>
14. Sergiu Tămaș, *Puterile emergente și criza globală*, în „Sfera Politicii”, Volumul XVIII, Numărul 6 (148), Editura Fundația Societatea Civilă, iunie 2010
15. www.data.oecd.org/interest/long-term-interest-rates.htm.
16. www.data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS/countries/CN-US-EU?display=graph
17. www.inflation.eu/inflation-rates/china/historic-inflation/cpi-inflation-china-2010.aspx
18. Yongheng Deng, Bernard Yeung, *China's stimulus may be a curse in disguise*, disponibil la <http://www.forbes.com/2010/08/25/china-soe-real-estate-property-markets-economy-stimulus.html>.

INTELLIGENCE ECONOMIC – INSTRUMENT DE REALIZARE A SECURITĂȚII ECONOMICE A ROMÂNIEI

Loredana IVAN

Doctorand Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul” București
lorry.ivan@gmail.com

Rezumat: *Dimensiunea economică a securității naționale reprezintă suportul realizării obiectivelor de securitate, performanța și sustenabilitatea economiei reprezentând o condiție a funcționării și dezvoltării celorlalte dimensiuni: militară, politică, socială și ambientală. „Intelligence-ul economic” sau „intelligence-ul competitiv la nivel de stat”, domeniu relativ nou în preocupările internaționale de intelligence, își propune să mărească competitivitatea economică și să creeze sinergie între interesele private și cele ale statului, pentru un maximum de eficiență și eficacitate în competiția globală pentru resurse și piețe. Informația, ca neofactor de producție, corect procesată și valorificată, are potențialul de a contribui semnificativ la creșterea și consolidarea economiei naționale.*

Cuvinte cheie: *securitate economică, intelligence economic, interese naționale, riscuri, oportunități*

Introducere

Deși, dintotdeauna, latura economică a jucat un rol major fie în dezvoltarea unei societăți/regiuni, fie în competiția actorilor statali, plasarea componentei economice a securității în prim planul preocupărilor instituționale ale unui stat/organizații internaționale a survenit abia în ultima parte a secolului al XX-lea. Lupta pentru accesul la resurse vitale sau strategice (apă, hrană, metale prețioase, gaze naturale, petrol etc.) s-a conturat de-a lungul istoriei în modalități specifice momentului și locului în care a avut loc. În timp ce, secole de-a rândul, competiția s-a derulat preponderent prin mijloace militare, în secolul al XX-lea, abordarea a început să comporte modificări, prin creionarea de strategii și planuri acționale de limitare a riscurilor și promovare a intereselor naționale, prioritar, prin mecanisme economice. Piața liberă a facilitat și facilitează transferul de resurse către terțe părți interesate, lipsa unei protecții adecvate putând duce către limitarea accesului statului – ca reprezentat al națiunii – la resursele necesare asigurării securității naționale.

Începând cu ultima parte a secolului trecut, riscurile de natură economică au început să fie percepute de către state pe același nivel de importanță cu riscurile generate de amenințările militare - inclusiv cele asociate terorismului, proliferării armelor de distrugere în masă și criminalității organizate -, în raport cu impactul pe care îl pot produce asupra securității naționale. Acela a fost momentul în care statele au început să își adapteze strategiile de securitate națională la noua configurație de riscuri, indiferent de natura lor. Dezvoltarea economică sustenabilă s-a conturat a fi cheia asigurării aceluși potențial de putere națională care să permită configurarea unei rețele de protecție eficiente pe termen mediu și lung.

Este evident faptul că securitatea are o dimensiune economică sau că securitatea poate fi privită într-o relație direct proporțională cu investițiile în sistemul de securitate, la fel cum insecuritatea este direct proporțională cu sărăcia. Fără o economie performantă și sustenabilă pe termen lung, nu pot exista, în mod real, siguranță, prosperitate și stabilitate, întrucât economia are un impact direct asupra potențialului militar, de ordine și siguranță publică, deci de securitate.

Referitor la celelalte dimensiuni ale securității, nu există putere politică compatibilă cu normele unei vieți democratice, în afara unei economii dezvoltate, cu o creștere sustenabilă pe termen lung, la fel de bine cum orice economie are nevoie de sprijinul factorului politic pentru o dezvoltare normală. De asemenea, puterea militară nu poate exista fără putere economică. Toate aceste componente ale puterii sunt interdependente, dar, în ecuația securității, aspectele economice par să le depășească în importanță pe toate celelalte, puterea economică devenind, de fapt, centrul de gravitație al oricărui sistem de securitate¹.

La nivel național, statului îi revine responsabilitatea de a gestiona cât mai eficient factorii economici ce favorizează sau afectează securitatea, prin maximizarea celor pozitivi și atenuarea sau, în măsura posibilităților, chiar eradicarea celor negativi².

Evoluțiile survenite, în ultimele decenii, în mediul internațional de securitate, la nivel microeconomic și macroeconomic, au reliefat că informația joacă un rol important în sporirea competitivității firmei, respectiv, a economiei naționale pe scena regională/globală. Statele dezvoltate au adoptat programe naționale de sprijinire a economiilor proprii cu informație relevantă din piețele potențiale sau active, exemplul Franței fiind relevant în acest sens.

În consecință, în acest trend internațional, este esențial să se plaseze, cât mai rapid și adecvat, și România, dat fiind că, pe de o parte, alte state dispun deja de avantaje concurențiale nete, iar, pe de altă parte, paleta de riscuri și oportunități globale face stringentă adaptarea țării noastre la noul mediu de securitate.

1. Securitatea economică – componentă importantă a securității naționale

Cuvântul „securitate” are rădăcini în antichitate, provenind din latinescul *securitas* ce avea semnificația de „pace, calm, lipsă de primejdii”. În limba română, este prezent pentru prima dată în „Hronicul” lui Gheorghe Șincăi³, cu semnificația de „a fi la adăpost de orice pericol”, „a fi în siguranță”, „a avea sentimentul de încredere și liniște datorate absenței oricărui pericol”.

De-a lungul timpului, au fost diverse tipuri de abordări atât ale conceptului de „securitate”, cât și ale unora dintre noțiunile subsecvente/asociate - „securitate națională” și „securitate economică”.

1.1. Repere evolutive în abordarea conceptului de „securitate”

Apărută în relațiile internaționale după cel de-al doilea Război Mondial, „securitatea” a reprezentat, până la finele Războiului Rece, paradigma în care se evaluau forțele militare pregătite pentru conflictul dintre cele două blocuri de state, constituite pe criterii ideologice. În mod tradițional, parte semnificativă din literatura de specialitate a fost fundamentată pe conceptele de „putere” și „pace”. Abordarea centrată pe „putere” – continuatoare a gândirii Școlii Realiste de Relații Internaționale⁴ – este reprezentată, printre alții, de E. H. Carr⁵ și H. Morgenthau⁶. Principalii susținători ai abordării focalizate pe „pace” – asociați cu Școala Idealistă – sunt A. Zimmern⁷ și N. Angell⁸. Cele două viziuni au dominat curentele de opinie în domeniul securității până în anii '80, ceea ce a contribuit la polarizarea accentuată a pozițiilor și la trecerea în plan secundar a conceptului de securitate, ce a fost redus la lipsa

¹ Cristian BĂHNĂREANU, *Factorii de natură economică: factori generatori de securitate sau insecuritate?*, *Colocviu strategic*, nr. 14/2005, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, p. 2.

² Idem, p. 1.

³ Dicționarul limbii române, serie nouă, tomul X, partea a II-a, litera S, Editura Academiei, 1987, p. 635.

⁴ În acest context, „realismul” în relațiile internaționale nu se confundă cu școala filosofică cu aceeași denumire.

⁵ Edward H. CARR, *The Twenty Years Crisis*, Macmillan, Londra, 1946.

⁶ Hans MORGENTHAU, *Politics Among Nations*, Knopf, New York, 1973 (ediția a cincea).

⁷ Alfred ZIMMERN, *The League of Nations and the Rull of Law*, MacMilan and CO, Londra, 1936, ediția a doua.

⁸ Norman ANGELL, *The Great Illusion*, Marea Britanie, 1909.

amenințării cu războiul.

Finalul Războiului Rece a dus și la schimbarea paradigmei în domeniu, context în care, într-o rezoluție privind politica de securitate, adoptată de Parlamentul European la 10 iunie 1991, „securitatea” este definită ca fiind „mai mult decât simpla prevenire a războiului, deoarece se bazează și pe aspecte economice, ecologice, demografice, tehnologice, precum și pe cele ale interacțiunii sociale și internaționale”⁹.

În prezent, se manifestă două curente în abordarea dimensiunilor și rolului securității: neorealismul și postmodernismul. Neorealismul, mai ales prin B. Buzan¹⁰, accentuează importanța rolului statului ca furnizor de securitate, în timp ce postmodernismul, prin K. Booth¹¹, accentuează interdependențele dintre actorii nonstatali.

1.2. Securitatea națională și componenta sa economică – repere teoretice

Ca și noțiunea de „securitate”, conceptele „securitate națională” și „securitate economică” comportă, în literatura de specialitate, varii definiții, funcție de specificitatea abordării.

La finalul celui de-al doilea Război Mondial, mediile politice și academice din numeroase țări au reliefat că interesele fundamentale ale unui stat pot fi grav afectate nu numai pe cale militară, ci și pe alte căi de natură diversă: politică, diplomatică, economică, informațională, psihologică, biologică, ecologică etc. Ca urmare, a apărut și s-a consolidat un nou concept, cel de „securitate națională”, care, însă, nu a dus în sine la o formulare clară și precisă. El vizează o largă varietate de riscuri despre a căror probabilitate de manifestare există prea puține cunoștințe, dar și unele contingente a căror natură de-abia poate fi percepută¹². Cu toate acestea, numeroși autori au încercat să definească securitatea națională – precum J. E. Moroz¹³, W. Lippmann¹⁴, I. Bellany¹⁵ etc. –, fără să reușească, totuși, o delimitare clară, majoritar/unanim acceptată. Un reper esențial în conturarea conceptului în formele sale actuale este asociat dispariției „cortinei de fier” și a alianței Tratatului de la Varșovia, când o serie de state din Estul Europei au elaborat și adoptat oficial documente programatice privind securitatea națională. „Securitatea națională” rămâne, așa cum o denumea B. Buzan în anii '80, „un concept vag”.

În linii mari, conceptul de „securitate națională” presupune determinarea unui inventar deriscuri și oportunități asociate unui „obiect protejat”, dar și a instrumentarului destinat prevenirii și contracarării amenințărilor și vulnerabilităților și, respectiv, prezervării/promovării intereselor naționale. Concretizarea acestui concept a generat politici, strategii, sisteme, structuri, instituții, doctrine, teorii, planuri, mecanisme etc.

Esențializând semnificațiile acordate conceptului, putem afirma că „securitatea națională” reprezintă *starea realizată prin acțiuni politico-diplomatice, economice, militare și de altă natură, care garantează statului – ca reprezentant al națiunii – independența și*

⁹ NATO, Lista de definiții și termeni suplimentari din domeniul securității și apărării, lansată de organizatorii reuniunii NATO cu tema „Politica de apărare și strategia”, Bruxelles, 22-23 oct. 1996, p. 1.

¹⁰ Barry BUZAN este profesor de relații internaționale la Școala de Științe Economice și Politice din Londra (Marea Britanie), profesor al Universității din Copenhaga (Danemarca) și al Universității Jilin (China), fiind cel care a fondat, alături de Ole Waever și Jaap de Wilde, Școala de gândire de la Copenhaga.

¹¹ Ken BOOTH este profesor al Universității din Wales, Departamentul de politică internațională.

¹² Charles SCHULTZE, *Conținutul economic al securității naționale*, Foreign Affairs, 51:3, 1973, pp. 529-530.

¹³ John E. MOROZ, Beyond Security: Private Perceptions among Arabs and Israelis, International Peace Academy, 1980, p. 105, apud Barry BUZAN, *Popoarele, statele și teama - o agendă pentru studii de securitate internațională de după războiul rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 28.

¹⁴ Citat în Arnold WOLFERS, *Discord and Collaboration*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, p. 150, apud Barry BUZAN, *op. cit.*, p. 28.

¹⁵ Ian BELLANY, *Către o teorie a securității internaționale*, Political Studies, 29:1, 1981, p. 102, apud Barry BUZAN, *op. cit.*, p. 28.

suveranitatea națională, integritatea teritorială, ordinea constituțională și practicarea propriului sistem de valori.

„Securitatea economică” apare în dezbaterile nesoluționate și puternic politizate din plan internațional, îndeosebi în legătură cu natura relației dintre structura politică a anarhiei și structura economică a pieței¹⁶. Cele mai relevante abordări reflectă viziuni asupra răspunsului la întrebările dacă statul și societatea sau piața ar trebui să aibă prioritate și, respectiv, dacă actorii economici privați au cerințe proprii de securitate ce trebuie avute în vedere în raport cu verdictul pieței.

Ideea de securitate economică este dificil de înțeles atât în teorie, cât și în crearea de politici. Pe de o parte, este întotdeauna văzută ca fiind strâns legată de celelalte sectoare ale securității. Pe de altă parte, este lipsită de sens căutarea unui obiect de referință al securității economice din moment ce o parte considerabilă a insecurității se datorează aproape tuturor activităților ce se desfășoară pe piață. Încercările de a defini securitatea economică într-o manieră detaliată diferă față de alte eforturi similare în alte sectoare ale securității. Există patru motive pentru aceste diferențe¹⁷:

- în primul rând, insecuritatea în activitățile economice nu trebuie văzută întotdeauna ca fiind negativă. Competiția la toate nivelurile ierarhiei sociale creează insecuritate, dar, în același timp, este sursa dinamicii și, ca atare, nu poate fi considerată negativă;

- în al doilea rând, idei ca aspectele economice ale securității militare, economia de apărare și așa mai departe nu pot fi întotdeauna legate de conceptul de securitate economică;

- în al treilea rând, conceptul lărgit de securitate se referă implicit la dependența de activitățile economice și de securitatea în alte sectoare;

- în al patrulea rând, după introducerea conceptului de securitate economică în domeniul relațiilor internaționale, în domeniile conexe, în studiile de securitate și studiul păcii, discuțiile despre acest sector s-au extins de la securitate economică orientată pe stat la nivelul individului (de exemplu, condițiile de viață sunt considerate o componentă esențială a securității umane).

Totuși discursul despre securitatea economică nu se poate concentra numai pe chestiuni macroeconomice și instituționale, întrucât trebuie să includă și interpretări sistemice ale circumstanțelor securității economice. Astfel de atribute ale securității – precum amenințarea, riscul, vulnerabilitatea, securizarea și altele – trebuie analizate prin utilizarea ideilor provenite atât din perspectiva teoriei economice, cât și din perspectivele macroeconomiei și microeconomiei¹⁸.

Elementul economic al securității naționale, securitatea economică națională poate fi definită ca fiind abilitatea unei națiuni de a-și urmări interesul național, incluzând interesele sale economice, în orice loc al lumii, folosind politicile economice naționale, dacă este cazul. Cu alte cuvinte, securitatea economică națională este abilitatea de a urmări interesele politice, militare sau socio-culturale ale unui stat prin intermediul politicilor economice sau de a urmări interesele economice, folosind instrumente militare, politice sau sociale¹⁹.

Sorin Cozma definește „securitatea economică” drept o stare a sistemului economic național, fundamentată pe prosperitate, legalitate, echilibru și stabilitate economică, bazată pe principiile economiei de piață, exprimată prin ordinea de drept și asigurată prin acțiuni de natură economică, politică, socială, juridică și de altă natură, în scopul asigurării libertății

¹⁶ Barry BUZAN, *op. cit.*, p. 230.

¹⁷ Czeslaw MESJASZ, Chapter Economic Security, în *Globalization and Environmental Challenges – Reconceptualizing Security in the 21st Century*, Vol. 3, Hans Günter BRAUCH, Springer, Berlin, 2008 , p. 569.

¹⁸ *Idem*, p. 570.

¹⁹ Jacques PELKMANS, *National Economic Security: perceptions threats and policies*, Ed. John F. Kennedy Institute, Olanda, 1982, p. 51.

economice, concurenței loiale, protecției sociale, dezvoltării economice durabile, echilibrului ecologic, protejării proprietății publice și private, dezvoltării cercetării științifice și tehnologice naționale, în condițiile respectării dreptului de autor, buneii funcționări a sistemului financiar și bancar, precum și creării unui cadru favorabil utilizării și valorificării resurselor naturale²⁰.

2. Securitate economică prin intelligence economic

Potrivit unor evaluări/studii recente (precum cel al Institutului Watson pentru Studii Internaționale²¹), nivelul maxim de pericol pentru un stat este de a ajunge un stat eșuat, în principal, din cauza unor factori de sorginte economico-socială: sărăcirea populației, lipsa stabilității economice, incapacitatea de a oferi asistență socială sau de securitate individuală, proliferarea crimei organizate, delegitimarea statului (slăbirea capacității statului de a-și implementa regulile, de a-și colecta taxele și de a deține monopolul controlului asupra violenței) etc.

Un stat a cărui economie nu poate susține prosperitatea populației și instituțiile menite să asigure armonizarea intereselor sociale (apărare, ordine, sănătate, învățământ, pensii ș.a.) își pierde rațiunea de a exista. În fond, cetățenii unui stat democratic renunță la o parte din veniturile lor – prin taxe și impozite – și la o parte din libertatea lor – prin supunerea în fața legii – pentru a beneficia, din partea statului, de servicii cât mai bune cu putință. Acest lucru este posibil numai în condițiile unei economii puternice, care să permită colectarea de taxe și impozite la un nivel suficient.

Intelligence-ul economic sau intelligence-ul competitiv la nivel de stat, domeniu relativ nou în preocupările internaționale de intelligence, își propune să mărească competitivitatea economică și să creeze sinergie între interesele private și cele ale statului, pentru un maximum de eficiență și eficacitate în competiția globală pentru resurse și piețe. Informația, ca neofactor de producție, corect procesată și valorificată, are potențialul de a contribui semnificativ la creșterea și consolidarea economiei naționale²².

Intelligence-ul economic este un ansamblu de demersuri derulate în parteneriat public-privat pentru căutarea/culegerea, procesarea și distribuirea informațiilor utile operatorilor economici pentru implementarea propriilor strategii de afaceri. Informațiile utile operatorilor economici sunt cele de care aceștia au nevoie pentru a-și stabili și implementa, în mod coerent, strategiile și direcțiile de acțiune care să le permită atingerea obiectivelor de adaptare a propriilor poziții la nivelul mediului concurențial²³.

În contextul globalizării și al exacerbării competiției mondiale, intelligence-ul economic – ca mod de obținere a informației strategice utile agenților economici – constituie tot mai evident o necesitate stringentă. Operatorii economici, regiunile sau statele nu pot să ignore și chiar trebuie să impună și fructifice această funcție esențială pentru consolidarea piețelor, garantarea calității și, mai recent, pentru asigurarea dezvoltării durabile²⁴.

²⁰ Sorin COZMA, *Securitate economică: concept și determinări*, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București, 2010, p. 20.

²¹ Watson Institute, *Security Matrix*, Pennsylvania, SUA, disponibil la: http://www.watsoninstitute.org/gs/Security_Matrix/ (accesat în 21.03.2015).

²² Valeriu IVAN, *Analiza informațiilor: de la intelligence competitiv la componenta economică a securității naționale*, Academia Română (Lucrare de doctorat), București, 2014, pp. 29-30.

²³ Henri MARTRE, coordonator, *Rapport du Commissariat au Plan consacré à «l'intelligence économique et la compétitivité des entreprises»*, La documentation française, 1994, pp. 16-17.

²⁴ Christophe DESCHAMPES; Nicolas MOINET, *La boîte à outils de l'Intelligence économique*, Dunod, Paris, 2011, p. 6.

2.1. Repere evolutive ale conceptului de „intelligence economic”

Mediul concurențial este cel care permite pieței să funcționeze eficient, însă asigurarea performanțelor competitive la nivelul ansamblului economic impune monitorizarea relațiilor economice și ajustări prin politici publice. Statele sunt forțate să-și adapteze permanent economiile, ceea ce generează nevoia permanentă de informație actualizată și pertinentă. Pentru a preveni și combate efectele nedorite ale concurenței pe o piață devenită globală, statele avansate economic folosesc sisteme de creștere a competitivității propriilor economii, colectarea, procesarea și analiza datelor și informațiilor fiind un instrument important.

Unele țări – Japonia, Franța, SUA, Marea Britanie, Germania etc. – au optat, în era postbelică, pentru dezvoltarea și implementarea unor adevărate strategii de forță, care să le permită să facă față provocărilor asociate competitivității economice la nivel global.

La scurt timp după cel de-al doilea Război Mondial, Japonia a proiectat un sistem complex de culegere și procesare a informațiilor economice, în care punctul focal a fost Ministerul Industriei și Comerțului Exterior, reușind, astfel, să recupereze decalajul față de alte state în multe domenii: construcții navale și de automobile, construcții de mașini, computere, automatizări ș.a.

Începând cu anul 1994 – odată cu raportul „*Intelligence économique et stratégie des entreprises*”²⁵ –, Franța a acordat o importanță majoră informațiilor din domeniul economic, instituind un adevărat sistem național de colectare, procesare și valorificare a informațiilor utile operatorilor economici pentru implementarea propriilor strategii de afaceri.

Din 1995, strategia de securitate a SUA se bazează pe trei piloni: componenta militară, cea economică și cea culturală²⁶, astfel că administrația de la Washington investeste enorm în dezvoltarea capacităților proprii de „alimentare” a guvernului și a întreprinderilor cu informație economică.

Începând cu anul 1998, Marea Britanie a plasat problematica informațiilor în centrul strategiei economice – definită în raportul „*Our competitive future: building the knowledge driven economy*”²⁷ –, ce și-a propus modificarea politicilor administrației pentru a veni în ajutorul companiilor britanice.

Și Germania a reușit, în anii '90, să coreleze interesele statului/landurilor cu cele ale operatorilor economici (de talie mare, medie sau mică), prin dialog sistematic pe subiecte legate de competitivitate prin informație, în final, rezultând un sistem puternic legat de doctrina economică ordo-liberală.

Alte țări sunt în situația de a nu fi reușit să armonizeze obiectivele companiilor cu cele oficiale la nivel de politică de stat, astfel că nu au încă definite strategii naționale de intelligence economic, însă actori economici importanți din aceste state – precum Spania, Italia și Portugalia – au programe complexe de intelligence competitiv.

Nici China nu dispune de o strategie națională de intelligence economic, formalizată, în sens occidental, însă Beijingul a înțeles că spectrul competiției globale este preponderent economic, astfel că, încă de la finele anilor '90, guvernul chinez duce o politică bazată pe informație, care vizează preponderent controlul asupra tehnologiilor viitorului. Rezultatele sunt vizibile pentru oricine și oriunde.

Statele din fostul bloc comunist nu au programe naționale și nici inițiative semnificative pentru alinierea la practicile din domeniu ale statelor dezvoltate economic.

²⁵ Henri MARTRE, Philippe CLERC, Christian HARBULOT, *Intelligence économique et stratégie des entreprises*, France, Commissariat general du plan, 1994, disponibil la <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/074000410/index.shtml> (accesat în 21.03.2015).

²⁶ Seal of de the President of the United States of America, *A national security strategy of engagement and enlargement*, 1995, disponibil la <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss-95.pdf> (accesat în 21.03.2015).

²⁷ UK Government, *Our competitive future - building the knowledge driven economy*: The UK Government's Competitiveness White Paper, December 1998.

Competiția politică internă din aceste țări a făcut imposibilă conturarea unor preocupări esențiale care să direcționeze resurse către crearea unor sisteme reale de creștere a competitivității economice. Mai mult, din cauza inexistenței unei capacități administrative solide și pe fondul tendințelor către acte de corupție ale unor segmente ale aparatului de stat, în ultimele decenii, au fost comise erori majore în plan economic intern, ceea ce a accentuat decalajul în raport cu țările care au înțeles cu ce arsenal se cuceresc, în prezent, teritoriile și mințile oamenilor.

2.2. Securitatea economică a României prin intelligence economic

În actualul context internațional, consolidarea și perfecționarea activității instituțiilor și mecanismelor specifice economiei de piață, pe baza principiului liberei concurențe și al solidarității sociale, au devenit obiective prioritare pentru securitatea economică a României. Securitatea economică reprezintă baza unei dezvoltări economice sănătoase, capabile să asigure integrarea/menținerea efectivă a statului în cadrul organizațiilor economice regionale sau mondiale, încadrarea în exigențele globalizării, accesul adecvat la resurse și pe piețele internaționale, dar și capacitatea de rezistență la fluctuațiile economice majore.

Dezvoltarea economică sustenabilă, capabilă să atragă investiții strategice, să genereze locuri de muncă și să producă resurse pentru protecția socială, reprezintă singura cale aptă să conducă la reducerea semnificativă a decalajelor dintre economia românească și economiile europene avansate. Uniunea Europeană reprezintă un avantaj pe care România nu a reușit, încă, să îl fructifice optim de la aderarea sa, în anul 2007. Criza economico-financiară declanșată în 2008 a contribuit din plin la această întârziere.

Pe de altă parte, țara noastră trebuie să devină cu adevărat competitivă, iar acest deziderat este condiționat și de existența unei societăți bine educate, orientate spre cunoaștere, capabilă să protejeze și să valorifice optim, în interiorul său, resursele de inteligență și creativitate de care dispune, pornind de la convingerea că o forță de muncă bine pregătită și flexibilă este o condiție esențială pentru succesul integrării europene și al valorificării oportunităților oferite de globalizare²⁸.

Mutațiile survenite în mediul de securitate, în care activitatea de intelligence poate conferi diverse avantaje economiei, la nivel micro și macro, face stringentă adaptarea rapidă a României la respectivele demersuri.

La nivel microeconomic, miza constă în identificarea nevoii de informații a fiecărui operator economic, a locului sau mediului de unde pot fi colectate, a tehnicilor de analiză cele mai potrivite scopului urmărit, precum și în găsirea celei mai bune forme de prezentare a intelligence-ului produs, pentru a putea contribui la reducerea incertitudinii în care se iau deciziile la nivelul top managementului. Pe scurt, valoare adăugată pentru competitivitate. Tot la acest nivel, se pot identifica și corecta vulnerabilități informaționale, acțiuni sau inacțiuni ale unor persoane care, în lipsa culturii de intelligence, reușesc să vulnerabilizeze companii importante.

La nivel macroeconomic, intelligence-ul poate oferi estimări și scenarii pentru alcătuirea planurilor de contingență. Spre exemplu, România are nevoie, în acest moment, de documente programatice actuale sau actualizate (strategii, programe sau planuri de dezvoltare) în domenii importante ale economiei naționale (industrie, energie, resurse naturale, agricultură etc.), ceea ce face stringentă fructificarea atu-urilor conferite de segmentul de intelligence. Analizele diagnostic și scenariile pot constitui fundamentul pentru creionarea unor astfel de documente esențiale care să permită României să se manifeste plenar pe piețele regionale și internaționale și să valorifice oportunitățile conferite de calitatea de membru al UE (accesul la piața unică, fondurile europene etc.) și NATO, inclusiv din

²⁸ Strategia de Securitate Națională a României, 2006, pp. 45-46.

perspectiva operaționalizării instrumentelor destinate adaptării rapide la provocări ori situații imprevizibile (crize externe, calamități naturale etc.) și gestionării optime a consecințelor negative produse de acestea.

Necesitatea și oportunitatea conturării unui sistem național de intelligence economic în România derivă și din faptul că, în urma unor analize de specialitate, pe de o parte, pot fi indicate principalele domenii în care România poate performa în următorii ani, dar și măsurile ce pot fi luate pentru a potența avantajul competitiv în respectivele direcții, iar, pe de altă parte, pot fi proiectate strategii de acțiune pentru a permite capitalului românesc sau antreprenorilor autohtoni să pătrundă și să se consolideze pe diverse piețe externe.

În subsidiar, este esențial să se aibă în vedere două provocări majore ce pot influența semnificativ eforturile de asigurare a securității economice a României, în general, și de operaționalizare a unui parteneriat public-privat pentru susținerea competitivității economice a operatorilor autohtoni. În primul rând, este importantă evitarea șocurilor economice și o dezvoltare durabilă a statului, deziderate ce sunt corelate cu buna gestionare a resurselor naturale, pentru a preîntâmpina crearea, pe termen mediu și lung, a unor dependențe față de importuri, mai cu seamă în ramuri importante ale economiei (industria alimentară sau industria energetică, de exemplu). În cele din urmă, sunt utile sporirea gradului de adaptabilitate a economiei naționale la cererile pieței și preîntâmpinarea sau gestionarea eficientă a crizelor, printr-o analiză a tendințelor înregistrate în dinamica diverselor piețe de profil din economie, prin operarea unor comparații regionale, prin valorificarea experiențelor trecutului (cum au reacționat economiile statelor în situații de criză, cât de mult poate fi afectată o ramură economică și economia unui stat, în ansamblul ei, de adoptarea unei anumite măsuri macroeconomice).

Concluzii

Securitatea economică se raportează la toate normele și activitățile ce asigură buna funcționare a economiei unui stat, cu reverberații asupra securității economice a comunităților și a indivizilor, adică asupra calității financiare și economice a vieții acestora.

Securitatea economică vizează asigurarea condițiilor pentru menținerea activității economice în parametri normali, atenuarea/eliminarea vulnerabilităților (precum dependența în domenii strategice sau corupția), contracararea a numeroase tipuri de atacuri (fraude financiare, criminalitate electronică, spionaj industrial) și protejarea strategică (păstrarea controlului asupra activelor strategice naționale, adică asupra unor sectoare de importanță strategică – precum infrastructurile critice, resursele naturale, industria de apărare și tehnologia informației –, precum și protecția piețelor, a întreprinderilor sau a locurilor de muncă).

Sustenabilitatea sistemelor economic, social și de mediu reprezintă cadrul general din care pot fi selectate elemente de securizat pentru reformularea conceptului de securitate națională. Strategiile de securitate din ultimul deceniu au conținut elemente ale dezvoltării durabile, însă fără a fi corelate și fără a fi concretizate în documente subsecvente sau acțiuni concrete.

Promovarea intereselor naționale în actualul context geopolitic face necesară o transformare de paradigmă în gândirea și practica strategică românească, în cadrul politicilor de reformă și modernizare a României. Una dintre direcțiile de fond ale acestei transformări implică adoptarea unui comportament politic proactiv prin promovarea unui management integrat al riscurilor și oportunităților asociate intereselor naționale și utilizarea de instrumente de analiză multisursă a informațiilor, de simulare/modelare și sprijin decizional.

Domeniu vital pentru supraviețuirea în competiția globală a națiunilor, economia reprezintă „câmpul de luptă” pe care se câștigă sau pierd războaiele contemporane. Accesul la

resurse, avansul tehnologic, controlul privind volumul produselor necesare piețelor, dominarea anumitor piețe sunt obiective – nu rareori, naționale – care, odată atinse, creează avantaj competitiv și îmbogățesc națiunile care înțeleg realitățile prezentului și perspectivele probabile ale viitorului.

În cultura organizațiilor performante este deja consolidată ideea că, pentru a fi competitive, trebuie să anticipeze corect schimbările din interiorul domeniului de activitate sau contextul general în care funcționează. De asemenea, acestea mai cunosc și că, pentru a obține acest avantaj competitiv, sunt necesare resurse care să permită transformarea datelor și informațiilor în produse de intelligence – analize, sinteze ori evaluări –, care să stea la baza luării de decizii în condiții de incertitudine scăzută.

Proiectul de transformare a economiei într-una bazată pe informație și cunoștințe nu constă doar în adoptarea acestor noi instrumente și concepte, ci și în crearea/folosirea unui cadru instituțional îmbogățit pentru utilizarea acestora, activități ce pot fi materializate prin alte structuri, precum comunitatea on-line de experți, infrastructuri informaționale decizionale și comunitate on-line de informații.

Facilitând evitarea surprizei prin avertizarea timpurie și gestionarea riscurilor/oportunităților generate de dinamica mediului de afaceri, practicile și instrumentele menționate permit să se acționeze pe piață, în loc de a se reacționa, ca un jucător conștient de regulile jocului, de potențialul propriu și cel al competitorilor. Utilizând aceste practici la nivel guvernamental este mai puțin probabil ca economia să poată fi „surprinsă” de valurile externe ale crizelor cu impact economic sau de altă natură. Prin mai buna înțelegere a ceea ce se întâmplă în piață și printr-o evaluare adecvată a impactului strategic/tactic al acțiunilor monitorizate, sistemul sprijină calibrarea continuă a strategiilor și tacticilor competitive pentru companii, ramuri economice și economie, în ansamblu.

Provocarea momentului pare a fi decelarea valorilor dominante ale viitorului globalizat și a statelor sau entităților suprastatale ce pot fi vectori de influență. Ori, cel puțin deocamdată, nu există vector mai potrivit ca economia pentru a modela comportamentul oamenilor din societăți diferite.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂDESCU, Ilie, *Despre criză în lumina teoriei succesiunii coexistente*, Academia Română, Centrul Român de Economie Comparată și Consens, 2009.
2. BĂHNĂREANU, Cristian, Factorii de natură economică: factori generatori de securitate sau insecuritate?, în *Colocviu strategic*, nr.14/2005.
3. BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și teama - o agendă pentru studii de securitate internațională de după războiul rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
4. COZMA, Sorin, *Securitate economică: concept și determinări*, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București, 2010.
5. DESCHAMPES, Christophe; MOINET, Nicolas, *La boîte à outils de l'Intelligence économique*, Dunod, Paris, 2011.
6. *Dicționarul limbii române*, serie nouă, tomul X, partea a II-a, litera S, Editura Academiei, 1987.
7. DOBRESCU, M. Emilian, *Integrarea economică*, Editura Academiei Române, București, 1996.
8. <http://stats.bis.gov.uk/competitiveness5/Past%20Indicators/UKPC1999.pdf> (accesat în 21.03.2015).
9. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss-95.pdf> (accesat în 21.03.2015).
10. <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/074000410/index.shtml>

- (accesat în 21.03.2015).
11. http://www.watsoninstitute.org/gs/Security_Matrix/ (accesat în 21.03.2015).
 12. IVAN, Valeriu, *Analiza informațiilor: de la intelligence competitiv la componenta economică a securității naționale*, Academia Română (Teza de doctorat), București, 2014.
 13. MARTRE, Henri, coordonator, *Rapport du Commissariat au Plan consacré à «l'intelligence économique et la compétitivité des entreprises»*, La documentation française, 1994.
 14. SCHULTZE, Charles, *Conținutul economic al securității naționale*, Foreign Affairs, 51:3, 1973.
 15. *Strategia de Securitate Națională a României*, 2006.

CONTRIBUȚIA INDUSTRIEI ROMÂNENEȘTI LA EFICIENTIZAREA SUPRAVEGHERII INFRASTRUCTURILOR CRITICE – SISTEMUL INTEGRAT MOBIL DE SUPRAVEGHERE (SIMS)

Dr. Mihai Emil JURBĂ

Cercetător științific gr. II, Mihai Emil JURBĂ, director științific al SC ELECTRO OPTIC SYSTEMS SRL, Măgurele, România, e-mail: mihai.jurba@electro-optic.ro.

Dănuț STROE

Col. (r) inginer, Dănuț STROE, manager proiect la SC ELECTRO OPTIC SYSTEMS SRL, Măgurele, România, e-mail: danut.stroe@electro-optic.ro

Marian Florentin ONOFRIEVICI

Lt. col. (r) fizician Marian Florentin ONOFRIEVICI, asistent cercetare la SC ELECTRO OPTIC SYSTEMS SRL, Măgurele, România, e-mail: marian.onofrievici@electro-optic.ro.

Rezumat: *O luptă acerbă pentru spațiile tradiționale este dublată de o nemiloasă și fascinantă competiție pentru controlul culoarelor și rutelor de transport și/sau consolidarea punctelor de acces către aceste rute și stabilirea de capete de pod înspre zone noi, într-o regiune marcată de profunde mutații revendicative. Noul context geopolitic regional impune cu necesitate regândirea instrumentelor de control a infrastructurilor critice, cu atât mai mult cu cât este de așteptat ca originea și complexitatea amenințărilor și riscurilor de natură militară, socială, economică și culturală, precum și cele teroriste, la adresa securității să determine transformări esențiale. Progresul tehnologic galopant pe care îl resimțim cu acuitate în ultimele decenii aduce cu el noi provocări și oportunități pentru industria de profil din România care a realizat, în premieră pe plan național, un sistem integrat mobil de supraveghere performant destinat eficientizării controlului infrastructurilor sale critice.*

Cuvinte cheie: *rute transport, puncte de acces, efecte ale crizei, infrastructură critică, sistem integrat mobil de supraveghere*

Introducere

O uriașă presiune apasă astăzi dinspre răsărit asupra unui spațiu ce a constituit vreme de multe veacuri mărul discordiei și miza geopolitică, geostrategică și geoeconomică a marilor imperii care, de-a lungul timpului, pe seama creșterii sau descreșterii oricăruia dintre ele, și-au disputat și au stăpânit aceste teritorii vaste dintre Marea Baltică și Marea Neagră.

Marea Neagră apare pe harta lumii ca un lac, legată fiind de oceanul planetar prin cele două strâmători, Bosfor și Dardanele, o mare continentală care împreună cu gurile Dunării au constituit acel areal revendicat vreme de mai bine de trei milenii ca „mare nostrum” de eleni, romani, bizantini, genovezi, otomani și ruși, fiind denumită pe rând fie „lac bizantin”, fie „lac otoman”, fie „lac rusesc”.

Fluviul Dunărea, al doilea ca mărime din Europa, este în prezent o axă economică a integrării europene incomplet activată și care are potențialul de a deveni în viitor axa integrării euroasiatice, dacă gândim în termenii globalizării.

„Marea Neagră - precizează autorul Gh. DRAGOMIR - se află la confluența Europei și Asiei; a două religii: creștinism și islam; a trei familii de popoare: indo-europeni, uralo-

altaice și caucaziene, determinând importanța geopolitică a acestora și influența asupra strategiilor unor mari puteri mondiale și regionale, în ultimele două secole”¹.

Zonă de confluență, dar și de barieră între civilizații, acest tot inseparabil constituit din Marea Neagră și bazinele tuturor fluviilor ce se varsă în ea constituie, sine qua non, unul din centrele politicii mondiale care privesc cu interes acest „culoar strategic”, presărat astăzi de numeroase zone de conflict.

Afirmam la începutul acestor rânduri că o mare presiune se simte dinspre răsărit. De asemenea, o altă mare presiune i se opune dinspre apus și România se găsește astăzi, din nou doar după câteva decenii, într-un focar cu temperatură ridicată, un focar care poate avea consecințe negative semnificative asupra dezvoltării sale, în absența unor decizii majore privind securitatea și apărarea.

1. Natura noilor riscuri și amenințări la adresa securității României în contextul geopolitic regional actual

1.1. Considerații asupra contextului geopolitic regional actual

Riverană la Marea Neagră, România conviețuiește în această regiune cu Bulgaria, Turcia, Georgia (cu a sa regiune separatistă pro-rusă Abhazia), Rusia (ocupantă de facto a mult-râvnitei peninsule Crimeea), Ucraina cu ale sale „teritorii aflate temporar sub ocupație”² și Republica Moldova pe teritoriul căreia mocnesc, de peste două decenii, germenii unor conflicte înghețate (Transnistria și Găgăuzia). Prin extenso, având în vedere conexiunile naturale pe care două mari fluvii, Dunărea și Nipru, le realizează în această regiune, putem imagina accesul la acest areal a Germaniei, Cehiei, Slovaciei, Austriei, Ungariei, Serbiei, Belarusului, precum și al celorlalte țări caucaziene.

Figura nr. 1, Reprezentarea generală a situației conflictuale regionale

Figura nr. 1 oferă o reprezentare a situației conflictuale regionale actuale și sugerează răspunsuri pertinente la întrebările: când se va opri acest tăvălug de foc, care sunt forțele ce se pot opune ocupării de către Rusia a culoarului baltico-pontic și care sunt interesele lor strategice, care sunt consecințele generalizării acestui conflict asupra securității României?

Secolele anterioare au fost marcate, sub aspect geopolitic, geostrategic și geoeconomic, de dispute și conflicte între Rusia și Europa, fără a eluda în vreun fel celelalte interese la Marea Neagră. Secolul XXI aduce în scena intereselor la Marea

Neagră un alt jucător global, Statele Unite ale Americii, care își pun în valoare propria „scenă”, suprapozând intereselor aliaților europeni și contravenind intereselor Rusiei, adversarul său strategic de mai bine de 50 de ani.

În prezent, România și-a alesul traseul istoric și de apartenență la valorile occidentale, odată cu aderarea la NATO și ulterior la UE, construindu-și propriul parcurs, având la bază

¹ DRAGOMIR, Gheorghe, *România între scutul american antirachetă și Katiușa rusească – Timp și destin*, Editura România în Lume, București, 2012, p. 206.

² Agenția AGERPRESS, <http://www.agerpres.ro/externe/2015/03/17/parlamentul-ucrainean-declara-donetsk-si-lugansk-teritorii-aflate-temporar-sub-ocupatie--18-58-11>, accesat la 17.03.2015.

principiile, normele și regulile pe care le-a găsit deja formulate și pe care, cu eforturi uneori dureroase, le implementează în propria societate.

Referitor la acest parcurs, geopoliticianul rus A. G. DUGHIN afirmă: „*România are la îndemână două opțiuni geopolitice: fiind una dintre țările „Noii Europe”, țară cu o veche identitate europeană, poate opta pentru varianta continentalismului, ceea ce ar presupune edificare unei politici amicale față de Rusia, ori orientarea euroatlantică a „cordonului sanitar” conceput de Anglia în secolul XX pentru a preveni o posibilă alianță Rusia-Germania și dezvoltat în zilele noastre de SUA care înseamnă nu numai orientare anti-Rusia, ci și o discrepanță față de geopolitica continentală a Europei însăși*”³.

Pentru o documentare științifică, recomandăm și opinia ilustrului geopolitician român prof. univ. dr. I. BĂDESCU în postfața⁴ la lucrarea lui A. G. DUGHIN „*Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*”.

În demersul său de clarificare a poziției lui Dughin vis-a-vis de cele două opțiuni pe care le acordă României, autorul precizează că trebuie avută în vedere teza lui Mackinder care „identifică principalii candidați la competiția geopolitică pentru controlul Heartland-ului și apoi a Insulei Mondiale care cuprinde Asia, Europa și Africa [...]. Aceștia sunt în principal doi, Rusia și Germania și se subînțelege că pe aceștia trebuie să-i contracareze Anglia, adică cel de-al treilea candidat la hegemonia geopolitică. Instrumentul pentru aceasta nu este altul decât Rimland-ul. Cine controlează Rimland-ul poate gestiona relația dintre candidații geopolitici la competiția mondială.”

1.2. Particularitatea riscurilor și amenințărilor la adresa securității României în contextul geopolitic regional actual. Elemente de impact asupra infrastructurilor critice.

*Strategia de securitate a României*⁵, precum și *Strategia națională privind protecția infrastructurilor critice*⁶ definesc cu acuratețe atât gama de vulnerabilități, riscuri, amenințări și pericole, cât și natura, caracterul și importanța infrastructurilor critice aflate sub impactul acestora și de aceea nu vom insista asupra lor.

Demersul nostru urmărește să reliefeze, într-o manieră succintă, particularitățile acestora, în raport cu preocupările noastre și cu sprijinul tehnic și tehnologic pe care, ca agent economic, îl putem acorda instituțiilor statului român în activitățile de descoperire timpurie și prevenție a unor acțiuni îndreptate asupra elementelor de infrastructură critică.

În lucrarea „*România între scutul american antirachetă și katiușa rusească – timp și destin*”⁷, autorul remarcă: „*Regiunea Mării Negre nu va fi ocolită de riscuri și amenințări ce s-ar putea muta din zona conflictului militar clasic în pericole și amenințări asimetrice generate de sărăcie, terorism, migrație ilegală, instabilitate politică, crimă organizată ...*”. Este foarte probabil ca acest uriaș piston din răsărit, dar și din Orientul Mijlociu, să împingă spre România un val mare de refugiați și imigranți, precum și elemente diversioniste ingenios camuflate, care pe fondul dezastrului și sărăciei (unii) sau având obiective clare (alții), cu știință sau fără știință, cu sprijinul sau fără sprijinul unor elemente locale, pot recurge la o

³ DUGHIN, A. Ghelievici, *Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*, Editura eurasiatica.ro, București, 2011, p. 23.

⁴ BĂDESCU, Ilie, postfața la lucrarea *Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*, <http://www.ziaristionline.ro/2011/01/23/exclusiv-ilie-badescu-despre-dughin-si-bazele-geopolitice-cea-mai-importanta-analiza-despre-rusia-din-ultimii-20-de-ani>, accesat la 20.03.2015.

⁵ ***, *Strategia de securitate a României*, <http://presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>, p.15, accesat la 20.03.2015.

⁶ ***, *Strategia națională privind protecția infrastructurilor critice*, Monitorul Oficial nr.555 din 4.08.2011, p.9-14.

⁷ DRAGOMIR, Gheorghe, *România între scutul american antirachetă și Katiușa rusească – Timp și destin*, Editura România în Lume, București, 2012, p. 214.

gamă largă de acțiuni asimetrice, cu impact major asupra infrastructurilor critice: de la furtul cablului de cupru al unei linii de cale ferată electrificată în scopul valorificării și procurării hranei, până la acțiuni de sabotare/blocare a unor căi/noduri de comunicații de oricare natură ar fi ele.

Apelând la tezele formulate în lucrarea „*Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție*”⁸, putem afirma că „*infrastructurile critice nu reprezintă un dat, ele devin critice doar atunci când au relevanță pentru societate*”, sunt vulnerabile și supuse riscurilor și amenințărilor și trebuie protejate. „*Ele cunosc o anumită dinamică, unele pot deveni critice, altele, odată securizate, pot ieși din această categorie*” și de aceea „*responsabilitatea identificării, evaluării, protecției și securizării infrastructurilor critice, în condițiile creșterii interdependențelor, accentuării vulnerabilităților și proliferării amenințărilor la adresa acestora, capătă valențe și valori internaționale, devenind o chestiune vitală pentru buna funcționare a societății*”.

2. Locul și rolul industriei de profil din România pentru a asigura „instrumentarul” necesar protecției infrastructurilor critice

Anul 1989 marchează începutul unei noi epoci în dezvoltarea României și orânduirea trecută lăsa moștenire o industrie de apărare puternică (printre primele din lume la acea dată, având în vedere „cifra de afaceri”), însă tributară tehnologic unui alt secol. Moștenirea primită se adresează îndeosebi războiului în spațiu și timp, fără conexiune cu viitorul, un război al blocurilor militare, un război în care predomina tehnologia analogică și factorul uman.

Primele semne ale unei noi tehnologii, digitale, ne schimbă complet lumea înconjurătoare într-un timp foarte scurt și industria de apărare românească de stat pierde startul re tehnologizării, iar concurența deschisă pe o piață globală face ca o serie de facilități, faimoase în trecut, să-și reducă producția sau chiar să fie închise.

2.1. Investițiile private românești în cercetarea-dezvoltarea elementelor sistemului de control și protecție a infrastructurilor critice

Ce este de remarcant, este faptul că activitatea de cercetare, cunoștințele și rezultatele obținute de cercetătorii și inginerii, care au lucrat în industria de apărare înainte de 1989, au început să dea roade odată cu inițiativa unora dintre ei care au înțeles rapid schimbarea tehnologică și economică profundă și au luat decizia să investească, cu precauție, dar și cu hotărâre, pentru a crea o nouă industrie, aflată nu în competiție, ci în complementaritate cu industria tradițională.

De cele mai multe ori lipsa de informație, instabilitatea politică și economică, erori ale proceselor de privatizare a marilor infrastructuri, neîncrederea autorităților române în produsele autohtone coroborată cu achizițiile din plan extern, de multe ori fără contracte de mentenanță, carențele instituțional-comunicaționale, deficiențele unor strategii guvernamentale orientate spre reale soluții în viitor (planuri, „master-planuri” sau „foi de parcurs”), precum și greutățile inerente unui nou început de ordin cognitiv, economic, logistic, financiar, dar și în plan relațional cu potențialii furnizori și clienți, au reprezentat și reprezintă câteva dintre provocările majore ale antreprenorilor care investesc în această nouă industrie în România.

⁸Dr. ALEXANDRESCU, Grigore, Dr. VĂDUVA Gheorghe, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 17-18.

Remarcăm că industria privată a început să genereze rezultate și indiferent de natura riscurilor și amenințărilor la adresa securității infrastructurilor critice ale României, industria privată poate oferi soluții atât pentru nevoile de apărare, cât și pentru securitate în general. În opinia noastră, cele mai mari beneficii pe care această industrie le aduce în domeniul securității sunt potențialul său imens de adaptare rapidă atât la progresul tehnologic, cât și la provocările unei piețe care generează continuu produse și sisteme noi, precum și capacitatea sa de a genera soluții pentru viitor, concomitent cu infuzia de capital adecvată. Acest lucru ar trebui reevaluat de autoritățile naționale.

2.2. Considerații privind proprietatea intelectuală românească asupra sistemelor de protecție a infrastructurii critice

Noile provocări la adresa securității infrastructurii critice determină autoritățile responsabile să proiecteze noi soluții tehnice și să elaboreze noi planuri de înzestrare cu produse, echipamente și sisteme avansate tehnologic, capabile să asigure supravegherea timpurie a elementelor de infrastructură supuse pericolelor.

Indubitabil, piața globală poate asigura un spectru larg de echipamente și sisteme care acoperă nevoile celei mai avansate societăți de pe glob, însă putem remarca că cel care deține tehnologia și software-ul, deține și controlul aceluși sistem. Poate cel mai semnificativ control este asupra software-ului care integrează o serie de echipamente și subsisteme, face analiza și prelucrarea informațiilor și oferă informații și soluții factorilor de decizie.

Soluțiile externe sunt de regulă soluții „închise” la care, de regulă, nu se fac modificări sau orice modificări s-ar face, costurile depășesc de multe ori valoarea produsului și nu sunt deloc de neglijat costurile exorbitante ale mentenanței acestor sisteme.

Industria românească de profil ar putea reprezenta o alternativă câștigătoare în această cursă de perfecționare a capacităților de protecție a infrastructurilor critice pornind de la premisele proprietății intelectuale asupra tehnologiei și software-ului care îți permite oricând să reparați, să modernizați, să adaptați sau să perfecționați propriile sisteme, într-o colaborare reciproc avantajoasă între furnizorul și beneficiarul soluțiilor.

3. Sistemul Mobil Integrat de Supraveghere (SIMS) – contribuție a industriei românești la eficientizarea controlului și protecției infrastructurilor critice

Industria românească de profil, componentă a industriei naționale de apărare, operează cu aceiași termeni atunci când este vorba de noile provocări ale mediului de securitate, revelați de către mediile academice, științifice și instituționale din România, Uniunea Europeană sau la nivel global și reacționează pe măsură, asigurând cercetarea și dezvoltarea acelor instrumente necesare autorităților pentru securizarea elementelor de infrastructură critică sau diminuarea vulnerabilităților acestora.

Un astfel de demers întreprins în România este realizarea în premieră națională a *Sistemului Integrat Mobil de Supraveghere – SIMS*, un proiect pilot pentru țara noastră, dezvoltat de către o companie românească printr-un program co-finanțat din fonduri europene. Acesta poate constitui o componentă indispensabilă a sistemului național de protecție a infrastructurilor critice din România.

3.1. Prezentare generală

Proiectul *Sistem Integrat Mobil de Supraveghere – SIMS* este realizat în cadrul Programului Operațional Sectorial Creșterea Competitivității Economice „Investiții pentru viitorul dumneavoastră”, cofinanțat prin Fondul

Figura nr. 2, Sistem Integrat Mobil de Supraveghere – faza de proiect

European de Dezvoltare Regională, axa prioritară 2 „Competitivitate prin cercetare, dezvoltare tehnologică și inovare”, Operațiunea 2.3.3 „Promovarea inovării în cadrul întreprinderilor”.

SIMS integrează pe o platformă mobilă o gamă largă de senzori care permit detecția intruziunilor pe o rază de până la 10.000 m în jurul acesteia.

Platforma mobilă de senzori include două componente vitale, astfel:

a. Componenta terestră, constituită pe un șasiu mobil, în care se regăsesc senzorii destinați supravegherii terestre, precum și echipamentele de comandă-control;

b. Componenta aeriană, constituită din senzorii destinați supravegherii din aer, instalați pe o platformă aeriană tip dronă - UAV (Unmanned Aerial Vehicle).

Sistemul terestru este amplasat pe și în interiorul unui container care poate fi poziționat pe o remorcă și transportat în punctul de lucru. Pentru mărirea razei de acțiune, principalii senzori sunt montați pe un stâlp telescopic cu acționare electrică care se ridică până la înălțimea de 6 m: un radar de câmp cu scanare electronică montat peste o platformă pan&tilt cu două brațe laterale pe care sunt montate două blocuri de senzori. Unul din blocuri integrează o cameră de termoviziune performantă și o cameră CCD (Charge-Coupled Device), iar celălalt bloc integrează o cameră de tip EM CCD (Electron Multiplying CCD) și un telemetru cu laser. Platforma pan&tilt asigură o mișcare de 360° a celor două blocuri de senzori în plan orizontal în mod continuu și în plan vertical de la -60° la + 60°. Radarul de câmp are un unghi de scanare de 90°.

Operarea sistemului este asigurată de un echipaj format din două persoane care dispun de posturi de lucru ergonomice, dotate cu mai multe display-uri pe care se afișează atât imaginile preluate de camere, cât și harta digitală a zonei de supraveghere pe care apar toate țintele monitorizate de SIMS. Alimentarea cu energie electrică a sistemului este asigurată de un grup electrogen și de un sistem de panouri solare fotovoltaice, autonomia de funcționare fiind de minim 4 zile. Containerul dispune pe lângă posturile de lucru și de facilități de odihnă și hrană pentru echipaj pentru operare mai îndelungată.

Platforma aeriană multirotor este echipată cu senzori performanți specializați pentru operarea din aer și asigură supravegherea aeriană pe rază de până la 10 km față de punctul de origine și de la o înălțime de până la 5 km față de sol. UAV –ul este echipat cu două camere pentru supraveghere video, din care una CCD de mare rezoluție și una cu termoviziune. Platforma poate fi telecomandată din interiorul sau din exteriorul containerului SIMS, iar datele tehnice de zbor, precum și datele video sunt recepționate, prelucrate și afișate pe consolele operatorilor ce deservesc SIMS.

3.2. Structura și avantajele utilizării Sistemului Integrat Mobil de Supraveghere - SIMS

SIMS are o structură modulară integrând pe o platformă mobilă formată dintr-un container poziționat pe o remorcă și o platformă mobilă multirotor, o gamă mare de senzori de diferite tipuri, precum și cele mai noi tehnologii legate de tehnica sistemelor de supraveghere. În figurile nr. 2 și 3 sunt prezentate diferitele stadii de dezvoltare a proiectului SIMS, de la proiectare până la integrarea sa finală. Un sistem eficient de ridicare a containerului permite detașarea acestuia de remorcă și poziționarea în punctul de lucru.

SIMS integrează următorii senzori și subsisteme:

- Radar câmp cu scanare electronică;

Figura nr. 3, Sistem Integrat Mobil de Supraveghere – faza de asamblare

- Două blocuri de senzori, bloc senzori BS1 și bloc senzori BS2, astfel:
- BS1 - integrează o cameră termală, o cameră CCD și plăcile de fuziune de imagine și video tracking;
- BS2 - integrează o cameră de zi-noapte de tip L3 (Low Light Level), precum și un telemetru cu laser;
- Sistem de observare aeriană pe bază de dronă multirotor;
- Sistem de poziționare GPS (Global Positioning System) și compas digital;
- Scanner laser pentru protecția apropiată;
- Senzori geofonici wireless;
- Sistem de recunoaștere a personalului propriu care evoluează în zona de supraveghere;
- Unitate de poziționare a celor două blocuri de senzori de tip pan&tilt;
- Stâlp telescopic cu acționare electrică pentru ridicarea la înălțimea de lucru a unității pan&tilt cu blocurile de senzori și a radarului de câmp;
- Sistem de management a energiei stocate în bateriile de acumulatori;
- Generator electric pe motorină și sistem fotovoltaic pentru asigurarea operării sistemului pe o perioadă mai îndelungată;
- Sistem PC cu software-ul pentru gestionarea informațiilor primite de la senzori (terestru și aerian) și a aplicației GIS (Geographic Information System);
- Bloc de comandă și control cu joystick multifuncțional care împreună cu sistemul PC asigură controlul și comenzile necesare operării întregului sistem.

SIMS a fost conceput și proiectat astfel încât să rezolve cât mai multe din problemele de care se lovesc în prezent utilizatorii de sisteme de supraveghere complexe. Comparându-l cu sistemele existente, acest produs prezintă unele similitudini, dar și elemente noi, precum:

- a. *Eficiență sporită a activităților de supraveghere*– integrare a unei game cât mai largi de senzori care să se completeze reciproc;
- b. *Mobilitate*, dar fără limitarea dată de un anumit tip de șasiu (mașină) – montare pe un container;
- c. *Autonomie ridicată*– alimentare cu energie electrică din baterie de acumulatori, care se pot încărca de la rețea, grup electrogen, generator cu panouri solare;
- d. *Exploatare în condiții de izolare*– spații de lucru și odihnă pentru un echipaj de 2-3 persoane;
- e. *Versatilitate* – structură modulară cu posibilitatea renunțării/adăugării de subsisteme funcție de misiunea ce se dorește a fi executată;
- f. *Ușurință și siguranță în exploatare*– interfețe software cât mai prietenoase, comenzile uzuale dublate simultan pe panoul de comandă și pe touchscreen;
- g. *Depanare rapidă*– toate subsistemele cu built-in test, meniuri de depanare pentru personalul de mentenanță;
- h. *Uzură morală cât mai redusă*– arhitectură deschisă care să permită up-grade-ul pentru principalele subsisteme;
- i. *Conectivitate universală*–asigurare interfețe către sisteme de comandă-control C2I prin canale de comunicații prin satelit, radio, fibră optică etc.

3.3. Domenii de aplicabilitate

Având în vedere proiectarea Sistemului Integrat Mobil de Supraveghere într-o arhitectură deschisă, capabilă să integreze o gamă largă de senzori și să fie reconfigurată cu ușurință, sistemul poate fi utilizat în domenii diferite care au în comun necesitatea culegerii de informații, prelucrării, stocării și retransmiterii acestora, precum și pentru conducerea unor activități specifice, cum ar fi:

- a. paza frontierei de stat;
- b. paza și supravegherea unor obiective industriale de mari dimensiuni sau a unor perimetre de importanță deosebită – conducte de petrol și gaz, linii de înaltă tensiune, infrastructură de transport terestră, aeriană, fluvială, navală, aeroporturi, porturi navale, unități militare etc.;
- c. supravegherea și diagnosticarea a diferitelor lucrări de artă: poduri, viaducte, baraje, diguri, precum și căile de acces către/dinspre acestea etc.;
- d. supravegherea activităților în zonele cu exploatare forestiere;
- e. supravegherea unor zone naturale de interes deosebit, cum ar fi rezervațiile naturale;
- f. identificarea condițiilor de producere și supravegherea unor fenomene meteorologice extreme;
- g. intervențiile la calamități naturale de mari dimensiuni – inundații, incendii forestiere, poluări industriale.

Concluzii

Noile evoluții geopolitice regionale sporesc și intensifică vulnerabilitățile, riscurile și pericolele la care sunt supuse infrastructurile critice din România, pe fondul unor fenomene fizice și sociale de mare anvergură (sărăcie, imigrație, refugiați) sau ca urmare a unor acțiuni teroriste.

Nevoia de informație actualizată, analiză computerizată, prelucrare a informațiilor în timp real în vederea punerii la dispoziția factorilor de decizie a elementelor vitale necesare protecției infrastructurilor critice, necesită echipamente din ce în ce mai sofisticate, capabile să acționeze simultan în spații multiple (terestru, aerian, naval), în spectre de frecvență complementare (audio, vizibil, infraroșu etc.), mobile și/sau fixe, capabile de comunicații multicanal, în măsură să asigure funcționarea indiferent de condițiile de timp, anotimp și stare a vremii.

Industria privată de profil din România se constituie ca o componentă a industriei naționale de apărare și oferă soluții tehnice de protecție a infrastructurilor critice din România. Sistemul Integrat Mobil de Supraveghere - SIMS reprezintă primul produs complex destinat protecției infrastructurilor critice din România, produs integral în țara noastră, destinat să asigure supravegherea elementelor de infrastructură critică împotriva pericolelor și amenințărilor la adresa acestora.

Cheia consolidării și eficientizării protecției infrastructurii critice o reprezintă parteneriatul dintre componenta instituțională a statului și companiile românești producătoare de echipamente, în vederea armonizării cererii și ofertei de astfel de sisteme, concomitent cu o reducere fundamentală a costurilor de achiziție, modernizare și mentenanță a sistemelor tehnice.

Instituțiile statului român pot privi cu încredere la rezultatele generate de către companiile private românești și la capacitatea acestora de crea sisteme noi, adaptate nevoilor prezente și viitoare de protecție a propriei infrastructuri critice.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Strategia națională privind protecția infrastructurilor critice*, Monitorul Oficial nr. 555 din 04.08.2011;
2. ***, *Strategia de securitate a României*,
3. <http://presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>, accesat la 20.03.2015;
4. ***, Colecția Conferinței științifice internaționale STRATEGII XXI, cu tema: *Complexitatea și dinamismul mediului de securitate*, vol. 1 și 2, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013;
5. ***, Colecția Conferinței științifice internaționale STRATEGII XXI, cu tema: *Complexitatea și dinamismul mediului de Securitate*, vol. 1 și 2, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014;
6. ***, *Legea industriei naționale de Securitate și apărare (proiect)*, http://www.minind.ro/PROPUNERI_LEGISLATIVE/2014/Lege_INApS.pdf, accesat la 27.03.2015;
7. ***, Colecția revistei *Puls geostrategic*, numerele 177-187;
8. AGERPRESS, <http://www.agerpres.ro/externe/2015/03/17/parlamentul-ucrainean-declara-donetsk-si-lugansk-teritorii-aflata-temporar-sub-ocupatie--18-58-11>, accesat la 17.03.2015;
9. ALEXANDRESCU, Grigore, VĂDUVA Gheorghe, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006;
10. BĂDESCU, Ilie, postfața la lucrarea *Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*, <http://www.ziaristionline.ro/2011/01/23/exclusiv-ilie-badescu-despre-dughin-si-bazele-geopolitice-cea-mai-importanta-analiza-despre-rusia-din-ultimii-20-de-ani/>, accesat la 20.03.2015;
11. BRĂȚIANU, I. Gh., *Marea Neagră*, vol. 1, Editura Meridiane, București, 1988;
12. DRAGOMIR, Gheorghe, *România între scutul american antirachetă și Katiușa rusească – Timp și destin*, Editura România în Lume, București, 2012;
13. DUGHIN, Alexander Ghelievici, *Bazele geopoliticii și viitorul geopolitic al Rusiei*, Editura eurasiatika.ro, București, 2011.

Această lucrare a fost elaborată cu sprijinul acordat prin Programul Operațional Sectorial „Creșterea Competitivității Economice”, program co-finanțat din Fondul European pentru Dezvoltare Regională, pentru contract nr. POSCCE 384/26.03.2012 cu titlul „Sistem Integrat Mobil de Supraveghere –SIMS”

MODELUL SOCIAL - FUNDAMENT AL SECURITĂȚII ECONOMICE

Cornel Traian SCURT

Colonel, Ministerul Apărării Naționale, Bistrița, România
c_scurt@yahoo.com

Raluca LUȚAI

Doctorand, Universitatea „Babeș Bolyai”, ClujNapoca
raluca_lutai@yahoo.com

Abstract: *Securitatea economică ca factor esențial al securității naționale, care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente implică crearea unui model social, ca element de legătură între economie și sistemele sociale. Corespondența dintre nevoi și posibilități se subordonează respectării drepturilor omului, se sprijină pe dezvoltare economică și coeziune socială. Securitatea economică, în esența sa, vizează asigurarea condițiilor pentru menținerea activității economice în parametri normali și contracararea diferitelor tipuri de atacuri, dintre care cele mai importante sunt fraudele financiare, dependențele strategice, cybercriminalitatea, spionajul industrial, corupția, economia subterană.*

Noul model social la nivelul României trebuie să fie un model de acțiune socială care să contribuie în mod util la gestionarea situației economice și sociale dificile. Modelul trebuie să țină cont de politicile de integrare, de tratamentul egal, de metoda deschisă de coordonare, precum și de creșterea resurselor financiare alocate.

Cuvinte cheie: *securitatea economică, modelul social, securitate socială, amenințare, politici sociale*

Introducere

Securitatea economică trebuie în opinia noastră înțeleasă ca factor esențial al securității, care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente ale acestui sistem. Caracterul limitat și repartizarea inegală a resurselor – fie că este vorba de resurse energetice, materii prime sau hrană și apă, afectarea gravă a echilibrelor naturale ale globului prin degradarea mediului, evoluția asimetrică a resurselor demografice, bolile, sărăcia extremă, degradarea educației sau lipsa cu desăvârșire a acesteia, dezechilibrele acute dintre statele bogate și statele sărace pe axa nord-sud a planetei constituie tot atâtea vulnerabilități, cu un potențial exploziv insuficient evaluat, vulnerabilități care se manifestă în dublu sens: în plan intern, consecințele pot marca o instabilitate accentuată, iar în plan extern, exportul acestora nu poate fi oprit, ci, în cel mai bun caz, doar gestionat. Dimensiunea economică a securității va fi determinanta, interesul național va funcționa ca un pat al lui Procust.¹

Fie că se acceptă sensul foarte general și condensat al noțiunii sau conținutul larg și mai complex, centrul de greutate se plasează tot mai mult în zona economicului. *Securitatea economică* poate fi înțeleasă *stricto sensu* ca fundament economic al puterii militare sau, *largo sensu*, ca o dimensiune a securității complexe. Bunăstarea este echivalentă cu potențialul de mobilizare, dacă nu pe termen scurt, cel puțin pe termen mediu sau lung.

¹Teodor Frunzeti, Vladimir Zodian, Lumea 2011 Enciclopedie politică și militară (studii strategice și de securitate), Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2011, p. 15.

Securitatea economică este una de tip sinergic și esențială, întrucât adună în jurul ei și integrează în același concept de putere toate celelalte dimensiuni – umane, culturale, sociale, informaționale și militare –, dându-le forță și consistență. Economia, fără a-și diminua cu nimic rolul de putere, de generator și de suport al puterii statului și armatelor, trece la o nouă dimensiune, aceea de internaționalizare și globalizare a suporturilor de putere. Deocamdată, această internaționalizare este discontinuă și fractală, dar se conturează deja o reconfigurare nu tocmai liniștitoare a noilor piloni și a noilor areale de putere.

Acest raționament conduce la concluzia că *puterea economică a unei națiuni constituie în mod inevitabil o amenințare latentă pentru oponenții acesteia*, iar în cadrul acestei logici, se poate considera că nu este recomandabil să se contribuie la dezvoltarea economică a oponenților/adversarilor – ci, mai degrabă, să li se instituie embargouri comerciale.²

Caracterul limitat și repartizarea inegală a resurselor – fie că este vorba de resurse energetice, materii prime sau hrană și apă, afectarea gravă a echilibrelor naturale ale globului prin degradarea mediului, evoluția asimetrică a resurselor demografice, bolile, sărăcia extremă, degradarea educației sau lipsa cu desăvârșire a acesteia, dezechilibrele acute dintre statele bogate și statele sărace pe axa nord-sud a planetei constituie tot atâtea vulnerabilități, cu un potențial exploziv insuficient evaluat, vulnerabilități care se manifestă în dublu sens: în plan intern, consecințele pot marca o instabilitate politico-militară accentuată, iar în plan extern, exportul acestora nu poate fi oprit, ci, în cel mai bun caz, doar gestionat.

Prin urmare, securitatea economică este un factor esențial al securității naționale, care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente ale securității naționale. Ca stare a economiei naționale, *securitatea* este sursă și fundament al eradicării sărăciei, foametei, inegalităților sociale și economice între indivizi și între diferite regiuni ale unei țări.

Securitatea economică înseamnă totodată și invulnerabilitatea față de pericolele economice care nu trebuie generate de un stat ostil, ci pot fi *structurale* – adică generate de funcționarea sistemului, nu de un agent specific, rău intenționat, ceea ce poate conduce la dileme ale securității sociale. Criza financiară la nivel internațional, a deteriorat securitatea economică internațională iar această deteriorare poate fi evidențiată prin prisma situației sociale. Redresarea socială se realizează mai lent decât cea economică, astfel securitatea economică la nivelul fiecărei țări va fi condiționată de politicile sociale la nivel național și internațional, dar și de redresarea dezechilibrelor sociale la nivelul fiecărei țări.

1. Modelul social – fundament al securității economice

Securitatea economică ca factor esențial al securității naționale, care asigură resursele și echilibrul dinamic al celorlalte componente implică crearea unui model social, ca element de legătură între economie și sistemele sociale. Acest concept înglobează o combinație de procese și instituții pe de-o parte, iar pe de altă parte un nivel înalt de protecție socială, economie competitivă, existența dialogului social, promovarea egalității de șanse, o educație performantă și un sistem sanitar care să acopere cât mai bine nevoile populației.

Asigurarea securității economice este rezultatul interacțiunii dintre factorii interni și cei externi care potențează procesele de producție, repartitie și consum a bunurilor și serviciilor realizate într-o economie națională. Astfel prin realizarea unui model social eficient care presupune politici economice corespunzătoare, performanțe în planul educației, în domeniul sănătății și în sfera serviciilor sociale se reduce insecuritatea economică. Fără un model social construit în vederea asigurării securității economice prin educație performantă,

²MØLLER, Bjørn, „The Concept of Security: The Pros and Cons of Expansion and Contraction”, in: Sava, Ionel Nicu, *Teoria și practica securității*, p. 80.

sănătate corespunzătoare și pe principiul egalității de șanse, poate exista cu greu implicarea constructivă și continuă a cetățenilor în guvernarea comunității.

Modelul social vizează următoarele obiective principale:

- protejarea indivizilor și grupurilor de riscurile economice și sociale ale vieții și schimbărilor în societate,
- asigurarea unui venit adecvat și condiții de a duce o viață în demnitate umană și cu cele mai multe participări posibile în societate,
- să combată discriminarea și să creeze oportunități egale pentru toți, să evite marginalizarea și să-i integreze pe cei excluși social, să distrugă cercul vicios al transferării sărăciei de la o generație la alta,
- să diminueze într-o anumită măsură lacunele extreme în distribuția bogăției în societate.

Acesta reflectă trecutul istoric, cultura specifică și tradițiile țării și asigură legitimitate statului națiune, jucând un rol important în aceasta. Implică de asemenea convingerea de bază că o politică socială fundamentală pe drepturi reprezintă o premisă majoră pentru o democrație participatorie funcțională, în același timp, este indispensabilă pentru un sistem social de protecție modern și eficace.

Analiza sistemelor sociale actuale, pornind de la exigențele viitoare în plan european, național, regional și local pentru fiecare domeniu ce aparține modelului social, actorii statali cât și cei nonstatali joacă un rol deosebit în realizarea securității economice la fiecare nivel menționat.

Nivelul scăzut de încredere în instituțiile statului, recente convulsii economice cauzate de criză existentă la nivel global, ineficiența administrațiilor centrală și locală, starea precară a sistemelor de educație, de sănătate, de asigurări sociale impun luarea de măsuri radicale pentru asigurarea securității economice și scot în evidență nevoia unui model social pentru România, care să pornească de la realitățile socio-economice ale statului.

Modelul social face legătura dintre economie și sistemele sociale prin intermediul unei economii de piață social responsabile, încearcă să combine competiția cu solidaritatea și dreptatea socială și are ca scop creșterea economică, întărind coeziunea socială. Acest model combină rolurile diferite ale principalilor actori din societatea europeană – statul la diferite niveluri, economia de piață și societatea civilă: statul este singurul care are capacitatea de a garanta drepturile fundamentale cetățenilor, de a proteja interesul general, de a crea un mediu de coeziune socială și de reguli pentru sistemele sociale; economia reprezintă un furnizor eficient și efectiv de servicii pentru oameni, pe o piață liberă; societatea civilă este chemată să reprezinte vocea nevoilor poporului, să fie avocatul lor și să dezvolte voluntariatul.

Modelul social va facilita tranziția către societatea bazată pe cunoaștere. Investiția în aceste resursa umană pentru a îmbunătăți calificarea și cunoștințele, crearea de oportunități pentru pregătirea continuă, asigurarea participării lor depline, sporirea adaptabilității forței de muncă și creșterea sustenabilității protecției sociale sunt modalități menite a diminua insecuritatea economică și cu efecte benefice din perspectiva securității naționale.

2. Necesitatea construirii unui model social românesc

Dezvoltarea României în context european impune compatibilitatea cu strategiile și politicile Uniunii Europene, precum și adoptarea principiilor, orientărilor și normelor comunitare ca o condiție necesară, dar insuficientă, pentru integrarea sa pe piața unică. În același timp însă, o perspectivă mondială asupra dezvoltării într-un mediu globalizant, impune României să privească spre etapa următoare, lărgindu-și sistemul de referință către statele dezvoltate ale lumii și raliindu-se strategiilor, politicilor și normelor compatibile cu posibilitățile și ambițiile naționale.

România, alături de celelalte state central și sud-est europene, foste state din Blocul estic, se disting de celelalte țări europene prin câteva caracteristici³:

- reînțoarcere la sistemul de asigurări sociale fondat de Bismarck - ca un element comun al statului bunăstării (welfare state) în economia de piață;
- acces complet la pensia pentru limită de vârstă, pensia de boală, indemnizații de invaliditate;
- realizarea reformelor sociale radicale cu scopul de a crește inițiativa individuală, eficientizarea managementului, inclusiv beneficiind de consultanță și experiența unor experți și organizații externe;
- probleme mari privind piața muncii rezultate din restructurarea economiei în condițiile globalizării și temerilor legate de creșterea șomajului;
- migrația populației de cele mai multe ori în căutare de locuri de muncă mai bine plătite. Țările nou intrate în UE sunt principalele responsabile de aceasta migrație;
- aspirațiile tinerei generații, beneficiare de un nivel de educație ridicat, mai mari decât în vechile țări europene;
- mișcare demografică accelerată în comparație cu celelalte țări europene;
- organizații non-guvernamentale cu influență scăzută;
- corupția;
- eforturi pentru reducerea sărăciei și rezolvarea problemelor privind excluderea socială.

Aceste state trebuie să facă eforturi considerabile pentru realizarea convergenței economice și a coeziunii sociale, iar fondurile structurale pot contribui la dezvoltarea capitalului uman și fizic din aceste țări. Acestea pot să opteze pentru propriile decizii în acord cu propriile avantaje și limite în domeniu – „*provocarea este de a aplica principiile modelului social European la propriile condiții economice, instituționale și sociale*”⁴. Având în vedere faptul că integrarea este un proces care se desfășoară în structurile sociale, este necesară o bună guvernare, pentru ca acest proces social să fie însoțit de politici adecvate din partea autorităților publice. În cadrul competențelor existente în diferitele state membre, autoritățile locale și regionale dispun de instrumente politice, de reglementare și financiare pe care trebuie să le utilizeze în mod adecvat în politicile sociale.

Dezvoltarea modelului social în România presupune îndreptarea atenției și asupra procesului social de integrare care are loc la diverse niveluri ale vieții sociale: familie, organizație (locul de muncă, școală, instituțiile, cluburile și asociațiile sportive, structurile din cadrul forțelor armate), societate în ansamblul ei, raportându-ne la valorile identitare, culturale și de securitate națională și europene.

Modelul social românesc⁵ este caracterizat ca un model social mixt, având caracteristici comune atât cu modelul social mediteranean, prin importanța rolului familiei în viața socială și prin ponderea mare a agriculturii în economie, cu modelul social-democrat, din perspectiva acoperirii diferitelor nevoi sociale. Datorită capacității slabe a statului de a finanța programele sociale, o serie de reforme în domenii cheie, precum sănătatea și educația au fost amânate, iar când au început totuși, nu au putut fi finalizate. Acest lucru a dus la tensiuni sociale, mai multe categorii sociale inițiind mișcări de protest împotriva acestor schimbări. Construirea unui model social românesc compatibil cu modelele sociale din spațiul UE și convergent principiilor și liniilor directoare ale noului model social european (aflat în

³Golinowska Stanislaw - „The national model of the welfare state in Poland. Tradition and changes”, în *Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model*, Warsaw, 2009;

⁴Karppinen, J. Social policy- a tool for productivity and competitiveness, , director’s diary, communiqué, European Foundation for the Improvement of Living and working conditions, issue 9, October 2006

⁵Cătălin Zamfir, Laura Stoica - *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Ed. Polirom, 2006; p. 23.

plin proces de reformare/reconstrucție) devine o necesitate pentru România din cel puțin următoarele considerente:

➤ contribuie la o mai bună securitate economică și la realizarea obiectivelor care se bazează pe valori fundamentale precum piață internă mai mare, oportunități de creștere economică, investiții și profituri sporite, toate conducând către asigurarea unei securități economice individuale, și mai apoi la nivelul uniunii.

➤ dezvoltarea unor mecanisme de răspuns la provocările globalizării piețelor, a mobilității capitalurilor (inclusiv cel uman) – asocierea unor soluții sociale la mobilități de tipul delocalizării unor activități, outsourcing;

➤ operaționalizarea unor instrumente adecvate de gestionare la nivel național a problemelor globale, în primul rând a celor sociale generate de îmbătrânirea demografică a populației, în special a populației țărilor dezvoltate ale Europei – destructurarea pieței muncii, migrația pentru muncă - decorelări majore între cererea și oferta de meserii, profesii și calificări pe segmentele marginale ale pieței muncii (high skilled and unskilled workforce), etc. Ca atare, construirea sistemului legislativ și instituțional al componentelor Modelului Social (MS) trebuie asociată cu operaționalizarea unor mecanisme de implementare coerentă, cu un management performant și cu asigurarea sustenabilității financiare.

Obiectivul general al modelului social românesc trebuie, în opinia noastră să urmărească crearea unui sistem articulat și performant de promovare a incluziunii sociale prin politici active de protecție socială și un sistem minimal de suport social (educație obligatorie, pachet de servicii de sănătate, servicii speciale pentru persoanele cu risc etc.), prin dezvoltarea responsabilității sociale și implicarea largă a societății civile în dezvoltarea unei *culturi* a comportamentului social.

Alături de *obiectivul general*, edificarea unui model social în țara noastră presupune și obiective specifice, cum ar fi:

➤ abordarea cu atitudine și responsabilitate a rolului, locului și naturii politicilor sociale în România;

➤ furnizarea unui fundament solid pentru întărirea coerenței programelor naționale vizând sau interacționând cu sectorul social;

➤ conturarea unor direcții de acțiune comună a principalilor actori sociali, acționând ca agent colectiv al schimbării. Este necesară întărirea coeziunii sociale prin asigurarea și garantarea accesului universal la un pachet minim de servicii și venituri și să se aibă în vedere transparența, nivelul ridicat al calității serviciilor și siguranța și securitatea consumatorilor.

Principalele riscuri⁶ ce trebuie evitate se referă la:

➤ instabilitatea financiară la șocuri, respectiv *viabilitatea financiară a modelelor create*, care să reziste unor șocuri precum: îmbătrânirea demografică, încetinirea creșterii productivității muncii, fluctuațiile macroeconomice, șomajul. Asemenea „turbulențe” fac de regulă imposibilă promovarea/ realizarea la nivelul promis a serviciilor sociale, în special a celor de asistență socială, necontributive;

➤ comportament neadecvat și efecte adverse la măsurile de reformă a componentelor modelului social. În acest sens, este de menționat că incoerența reformelor în domeniul social și slaba calitate a serviciilor a determinat dezvoltarea unor comportamente de „adaptare”, pentru evitarea participării la sistemele de asigurări sociale (evaziune, economie neînregistrată, procese de substituție a factorilor de producție etc.). Lipsa legăturilor și corelațiilor necesare între economic și social poate conduce la „conflict” între politicile sociale și alocarea eficientă a resurselor și a utilizării factorilor de producție (inclusiv munca) la o capacitate ridicată;

⁶Assar Lindbeck, Improving the performance of the European Social Model – the welfare state over the cycle, seminar paper no 717, Institute for International Economic Studies, Stockholm University, febr 2003,

➤ lipsa/slaba flexibilitate a componentelor modelului social la schimbările prezente și viitoare (precum creșterea ratei de participare a femeilor pe piața muncii, șomajul ridicat, creșterea nivelului mediu de educație a populației, intensificarea integrării economice internaționale), cu consecințe importante pentru organizarea serviciilor sociale. Experiența țărilor europene în gestionarea acestor riscuri promovează ideea că „sunt nevoi însemnate și posibilități diverse de îmbunătățire a performanțelor modelelor sociale europene – în termeni de ocupare, programe de beneficii și servicii sociale. Întrebarea este dacă politicienii sunt dispuși și doresc să valorifice oportunitățile, care deseori presupun deopotrivă curaj și competențe în construirea coalițiilor.”⁷ Securitatea socială⁸ vizează reducerea insecurității economice, a riscurilor și vulnerabilităților, îndeosebi a celor care depășesc anumite limite, firești unei economii de piață, precum și oferirea unui tratament adecvat - servicii și ajutoare materiale, celor aflați în nevoie.

Provocarea majoră în reformarea sistemului, congruentă cu agenda drepturilor omului, o constituie relevanța răspunsurilor societății la problemele sociale crescânde și integrarea lor. Fundamentul unei rețele performante de securitate socială trebuie stabilit ferm pe mai multe direcții și din această perspectivă realizarea unui model social performant, în opinia noastră presupune:

- *în plan economico-social* – flexibilizarea funcționării pieței forței de muncă, reducerea segmentării, crearea și consolidarea instituțiilor de dialog social, promovarea managementului participativ și a atitudinii antreprenoriale a individului față de propria capacitate de muncă, dezvoltarea unei rețele moderne și performante de servicii, flexibile și adaptate cerințelor regionale/locale, care să sprijine dezvoltarea de instrumente de protecție activă, implicarea comunității și dezvoltarea unei culturi sociale, a parteneriatului și voluntariatului.
- *în planul educației* - transformarea învățării permanente într-un mod de viață, schimbări de mentalitate, o nouă cultură a comportamentului social și nu în ultimul rând, un efort financiar semnificativ din partea părților interesate;
- *în domeniul sănătății* – dezvoltarea măsurilor preventive, lărgirea accesului la servicii generale și specifice pentru grupurile cu risc, modernizarea infrastructurii și creșterea calității actului medical, promovarea formelor mixte de asigurare și a parteneriatului în oferta de servicii pentru sănătate

De asemenea trebuie urmărită promovarea graduală a unui pachet garantat tot mai dezvoltat - servicii și sprijin material - care să răspundă nevoilor sociale variate; apropierea serviciilor de cei aflați în nevoie facilitează accesul și previne excluziunea acestora. O altă direcție face referire la cooperarea indivizilor și societății civile, a organizațiilor și instituțiilor publice și private, inclusiv a celor religioase.

Sustenabilitatea, finanțarea și buna guvernare a sistemului sunt de asemenea elemente cheie ale model social românesc. România, nu-și poate permite risipa, pe cale de consecință criteriu esențial al oricărei opțiuni de politică trebuie să fie eficiența.

Avantajul României pe calea reformelor sociale, în raport cu statele occidentale, îl constituie experiența dobândită în parcursul către democrație și economia de piață, dublată de eforturile de adaptare la exigențele europene. Este general recunoscut faptul că o mai mare deschidere economică atrage după sine inovația și creșterea productivității care, la rândul său,

⁷Lindbeck, A, 2003

⁸Beasley, Timothy, Robin Burgess și Imran Rasul definesc „safety nets” (rețelele de securitate) ca „intervenții publice ce sunt destinate să îndeplinească două funcții cheie: să joace un rod redistributiv transferând resursele către membrii mai săraci ai societății pentru a-i scoate din sărăcie, să furnizeze oportunități sporite pentru indivizi, pentru a îndepărta și micșora riscurile unor evenimente neprevăzute.” Această definiție include asistența și asigurările sociale, ca și o gamă de servicii sociale. „Benchmarking Government Provision of Social Safety Nets,” London School of Economics, Department of Economics, London, 2001.

contribuie la crearea de locuri de muncă și prosperitatea de care depinde în cele din urmă bunăstarea și o mai bună calitate a vieții. Dialogul social reprezintă forța motrice ce garantează succesul reformelor economice și sociale. Negocierile între partenerii sociali sunt cel mai potrivit mod de a evolua pozitiv în privința chestiunilor legate de modernizarea și managementul schimbării. În plus, tendința europeană pentru coordonare și unitate a modelat puternic valorile și libertățile, accentul fiind pus pe o societate coezivă social, responsabilă și echitabilă⁹.

Un alt argument care justifică nevoia de modernizare a modelului social din țara noastră este dimensiunea socială a globalizării. Pe fondul unei piețe globalizate, sistemul social interacționează cu cel economic. Sistemul social influențează tot mai mult creșterea economică, competitivitatea și capacitatea de adaptare a economiei atât pe plan european cât și global.

Evoluția socio-demografică și economică arată necesitatea creșterii cuantumului sumelor necesare implementării politicilor sociale pe termen lung. Totodată se simte nevoia reformulării „coordonatelor de bază ale sistemului social românesc și ale sistemului de protecție socială¹⁰”. Într-o primă fază țara noastră are nevoie să-și modernizeze sistemul de asigurări sociale, sistemul educațional și sistemul medical pentru a face față evoluției societății în perioada post-aderare la Uniunea Europeană.

Modelul social românesc trebuie să recompenseze munca și să protejeze categoriile sociale defavorizate. Putem identifica principalele direcții de acțiune pentru creșterea eficienței programelor sociale din țara noastră¹¹:

- eliminarea fragmentării programelor sociale – de multe ori, pentru rezolvarea aceleiași probleme se ocupă mai multe instituții, atribuțiile acestora interferând fără a exista o coordonare între instituții;
- acoperirea de către sistemul social a acelor tipuri de probleme sociale ignorate sau neacoperite până în prezent;
- elaborarea unui plan pe termen lung în ceea ce privește protecția socială, lucru care ar permite o mai bună gestionare a resurselor financiare și formarea specialiștilor care să-l implementeze;
- elaborarea unor standarde minime de calitate;
- monitorizarea și evaluarea calității serviciilor prestate;
- crearea unui cadru de responsabilizare a specialiștilor în cazul în care standardele de calitate sunt încălcate. În același timp are nevoie de pragmatism și flexibilitate. Cooperarea dintre părțile sociale este necesar să fie constructivă și orientată către creșterea competitivității economice și a productivității muncii. Bugetul alocat politicilor sociale trebuie să țină cont de posibilitățile economiei naționale, dar trebuie să-și atingă obiectivul principal, ajutorarea categoriilor de populație defavorizate cu o eficiență socială ridicată.

Modelul social, prin costurile sale specifice – asigurări, contribuții, taxe, ca și prin impactul muncii, educației și sănătății asupra dezvoltării resurselor umane, influențează tot mai puternic creșterea economică și șansele sale, îndeosebi competitivitatea și capacitatea de adaptare a economiei la cerințele globalizării. Provocările modelul social În România se confruntă cu probleme generate de rămânerea în urmă a reformelor sociale în raport cu cele economice.

Buna guvernare a sistemului social, sustenabilitatea, finanțarea, eficiența actorilor implicați sunt factori esențiali ai unui model social modern de care România ca țară membră UE cu o dezvoltare economică scăzută trebuie să țină cont. Noul model social la nivelul

⁹Comisia Europeană – *Consultare privind viitoarea strategie „UE 2020”*, noiembrie 2009, pp. 2-4.

¹⁰*Institutul European din România*, ” Studiul nr. 4 - MODELUL SOCIAL EUROPEAN – IMPLICAȚII PENTRU ROMÂNIA”, 2006, p. 34.

¹¹*Idem*, p. 35.

României trebuie să fie un model de acțiune socială care să contribuie în mod util la a face față situației economice și sociale dificile. Modelul trebuie să țină cont de politicile de integrare, de tratamentul egal, de metoda deschisă de coordonare, precum și de creșterea resurselor financiare alocate. Combinarea dinamismului economic cu dreptatea socială¹² va da consistență noului model social românesc.

Optimismul asupra reușitei se evidențiază prin dorința de a flexibiliza instituțiile, structurile cheie în continuă mișcare, deschidere către schimbare.

Concluzii

Spațiul de confluență dintre dimensiunea economică și socială va ocupa un loc central în următorul deceniu. Beneficiile viitoare ale economiei bazate pe cunoaștere vor depinde în mod direct de ocuparea forței de muncă, cultura antreprenorială și capacitatea de inovare. Flexicuritatea va fi conceptul care va domina domeniul, instrumentul care va putea răspunde adecvat provocărilor impuse ocuparea de noi locuri de muncă.

Întârzierea reformelor în educație, corelația inadecvată dintre lumea muncii și cea a învățării continue, caracterul slab anticipativ al ofertei educaționale, sunt doar câteva dintre obstacolele care restricționează performanța individuală în viața activă, generează tensiuni pe piața muncii, crește cererea pentru servicii sociale și durata dependenței de sistem (șomaj de lungă durată, descurajare, sărăcie), putând determina și fenomene de excludere socială sau migrație.

Securitatea economică a României este influențată de presiunea rezultată de îmbătrânirea populației, amplificată de stimulentele negative din sectorul public, presiuni financiare asupra bugetelor amenințând astfel sistemul asigurărilor sociale. De asemenea presiunile politice afectează securitatea economică a țării, astfel datorită presiunilor de acest gen, reducerea pensiilor și ajutoarelor nu s-a făcut în mod explicit. În acest context au fost folosite inflația, ajutoarele sociale, s-a început un proces lent de creștere a vârstei de pensionare, s-au înăspriț condițiile de eligibilitate la anumite indemnizații.

Modelul social va facilita tranziția către societatea bazată pe cunoaștere și schimbările produse de acesta vor face ca resursele umane să fie în centrul politicilor guvernamentale. Investiția în aceste resurse pentru a îmbunătăți calificarea și cunoștințele lor, crearea de oportunități pentru pregătirea continuă, asigurarea participării lor depline, sporirea adaptabilității forței de muncă și creșterea sustenabilității protecției sociale sunt modalități menite de a implementa conceptul european al serviciilor publice și a permite ocuparea deplină a forței de muncă

Dezvoltarea României în context european impune compatibilitatea să cu ansamblul de strategii și politici ale uniunii, precum și adoptarea principiilor, orientărilor și normelor comunitare ca o condiție necesară, dar insuficientă, pentru integrarea să pe piața unică. În același timp însă, o perspectivă mondială asupra dezvoltării într-un mediu globalizant, impune României să privească spre etapa următoare, lărgindu-și sistemul de referință către statele dezvoltate ale lumii și raliindu-se strategiilor, politicilor și normelor compatibile cu posibilitățile și ambițiile naționale.

Modelul social european, trebuie să devină un exemplu de urmat, iar adoptarea unor standarde minime pe plan social trebuie să fie nu numai economic viabilă ci și comparabilă cu relațiile industriale existente și cu capacitățile instituțiilor publice de protecție socială.

Cu toate că modelul centenar al statului social european bazat pe spiritul de solidaritate începe să piardă din forță în fața modelului american de societate – „fiecare pentru sine” –, cu susținători neoliberali în Europa, ideea europeană de stat social își păstrează

¹²GIDDENS, Anthony, *The World Does not Owe us a Living*. The Future of the European Social Model, Policy network paper, 2005.

valabilitatea. Statul rămâne garantul combaterii sărăciei extreme, al securității socio-economice pentru toți cetățenii, al reducerii inegalităților venitului și al accesului aproximativ egal la serviciile sociale de înaltă calitate și infrastructurile de sănătate publică.

Dimensiunea economică a securității rezultă din faptul că, fără o economie modernă și puternică, nu există și nu poate exista cu adevărat siguranță, prosperitate și stabilitate. De multe ori, insistența cu care se sugerează sau se impun modalități mai mult sau mai puțin directe de ieșire din keynesianism (eliminarea oricărei forme de intervenție a statului în economie) nu are legătură cu tendințele firești de dinamizare a economiei, de implementare a unor metode moderne și eficiente de creștere economică, prin adaptarea rapidă la situația economică reală și concretă, ci o expresie ceva mai subtilă a războiului economic. Căderea unei economii naționale are efecte foarte grave în toate planurile, începând cu securitatea economică a individului și familiei acestuia și continuând cu diminuarea securității economice a statului, a potențialului de acțiune și de reacție, în caz de conflict, și cu amplificarea vulnerabilităților politice, economice, sociale și militare ale statului respectiv. Un stat puternic din punct de vedere economic este un stat stabil, care își permite inițiative politice și strategice și va fi întotdeauna ascultat și respectat.

BIBLIOGRAFIE:

1. ADNETT, Nick - *Modernizing the European Social Model: developing the guidelines*, Staffordshire University Business School, 2001;
2. ALBER, Jens, *What – if anything – is undermining the European Social Model?*, Discussion Paper, Social Science Research Center Berlin (WZB), <http://www.wzb.eu>, martie 2015;
3. ANASTASIEI, Traian - *Considerații privind corelația dintre securitate și economie*, în volumul seminarului cu participare internațională al Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate „România - membru al Alianței Nord-Atlantice, 3-4 iunie 2004, Editura UNAp, București, 2004;
4. ASSAR, Lindbeck, *Improving the performance of the European Social Model – the welfare state over the cycle*, seminar paper no 717, Institute for International Economic Studies, Stockholm University, febr 2003;
5. BĂRBULESCU, I. Gheorghe – *UE de la economic la politic*, Editura Tritonic, București, 2005, p. 22;
6. BUZAN, Barry, WEAVER, Ole, de WILDE, Jaap - *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Reiner Publishers Inc., Londra, 1998;
7. DEACON, Bob – *Eastern European Welfare states: impact of the politics of globalization*, University of Sheffield, UK, 2000;
8. DUMITRESCU, Alina Ligia - *Conceptul de model social european*, Tribuna economică v. 18, nr. 38, 2007;
9. GOLINOWSKA, Stanisława – *The national model of the welfare state in Poland. Tradition and Changes*, Warsaw, 2009;
10. HELD, David, MCGREW Anthony, GOLDBLATT David, PERRATON Jonathan – *Transformări globale. Politică, economie și cultură*, Editura Polirom, București, 2004;
11. Institutul European din România - *Studiul nr. 4 - MODELUL SOCIAL EUROPEAN – IMPLICAȚII PENTRU ROMÂNIA*, 2006;
12. ISĂRESCU, Mugur – *Reflecții economice: Piețe, Bani, Bănci*, Ed. Expert, București, 2001;

13. LIDDLE, Roger; LERAIS, Frédéric – *Realitatea socială a Europei*, Document consultativ al Biroului Consilierilor de Politică Europeană, 2007, http://ec.europa.eu/citizens_agenda/social_reality_stocktaking/docs/background_document_ro.pdf;
14. Profîroiu, A., Popescu, I. - *Bazele administrației publice*, Ediția a 3-a, Editura Economică, București, 2005;
15. RĂDULESCU, Eugen – *Inflația, marea provocare*, Editura Enciclopedică, București, 1999;
16. SAVA, I. Nicu - *Studii de securitate*, Centrul Roman de Studii Regionale, Bucuresti, 2005;
17. SOCOL, Cristian, MARINAȘ, Marius, SOCOL, Aura – *Sustenabilitate fiscală și coeziune socială. Comun și specific în submodelele Uniunii Europene*, Economie teoretică și aplicată, Vol. XVII, Nr. 3 (544), București, 2010;
18. STANCIU, Mariana - *Politici sociale și globalizare în țările europene*, Calitatea vieții XVIII, Nr. 1-2, 2007;
19. ZAMFIR, Cătălin, STOICA, Laura - *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Collegium, Ed. Polirom, 2006;
20. *** - Comisia Europeană – *Ghidul dumneavoastră privind Tratatul de la Lisabona*, Direcția Generală Comunicare: Publicații, Bruxelles, 2009;
21. *** Institutului European din România – www.ier.ro
22. *** - Social Europe Journal – www.social-europe.eu

DEMOGRAFIA DE LA FACTOR DE PUTERE GEOPOLITIC LA VULNERABILITATE PENTRU ROMÂNIA

Cătălina TODOR

Doctorand la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Cluj-Napoca, România,
e-mail: todorcatalina@yahoo.com.

Abstract: *De-a lungul istoriei poporului român demografia a fost unul dintre cei mai importanți factori ai puterii, de natură să sprijine obiectivele sale majore geopolitice precum supraviețuirea ca neam într-un spațiu aflat la intersecția culturilor și intereselor geopolitice și formarea unui stat unitar român. Cercetarea de față își propune să aducă în atenție cele mai importante aspecte demografice la nivel geopolitic în evoluția lor istorică, dar și actuală și probabilă viitoare, cu scopul de a scoate în evidență cele două valențe ale demografiei ca factor de putere: valența potențialului natural de putere al demografiei (ca urmare a evoluției naturale a populației) și valența potențialului de putere generat prin intervenție asupra demografiei (politici de populație bine definite, colonizări, genocid, etc.). De asemenea, un alt obiect important al prezentei lucrări este acela de a evidenția cât de importante sunt evoluțiile demografice pentru țara noastră, astfel subliniind gravitatea vulnerabilităților actuale din această perspectivă.*

Cuvinte cheie: *evoluții demografice, structuri etnice, colonizări, migrație, genocid, politici de populație, putere, vulnerabilitate.*

Introducere

Demografia este un factor al puterii, care, în funcție de evoluția sa, se poate transforma fie în potențial al puterii, fie în vulnerabilitate în ecuația de putere geopolitică.¹

Pentru cazul concret al României, din cele mai vechi timpuri populația a constituit unul dintre factorii esențiali ai existenței și supraviețuirii poporului în acest spațiu. Pe de altă parte, în încercarea de a-și exercita puterea geopolitică asupra acestuia, de-a lungul istoriei au existat perioade de invazii ale unor popoare, dar și acțiuni și tentative de colonizare. Cu toate acestea evoluția demografică a elementului autohton a permis continuitatea existenței sale în acest spațiu și mai apoi crearea unui stat național propriu. De aceea, pentru români a existat, așa cum o bine-numește Paul Dobrescu, „obsesia populației.”²

Istoria mai recentă ne demonstrează foarte clar cât de multă importanță continuă să aibă factorul demografic de putere: acțiuni artificiale menite să modeleze acest factor pentru a servi geopoliticii ideologiei comuniste, începând de la rădăcinile comunismului, care și-a bazat constituirea în pe genocidul unor anumite categorii de populație, în vederea îmfăptuirii dezideratului „omului nou” și mai apoi, în etapa sa de glorie, dând o mare importanță populației ca resursă a țării, prin politicile eminamente pronataliste.

Istoria ne demonstrează faptul că în acest spațiu demografia s-a evidențiat ca factor de putere mai ales prin evoluțiile sale naturale, dar și ca factor de putere exploatat prin intervenții fie

¹În studiu intitulat „Vulnerabilitățile demografice ale României cu posibil impact geopolitic”, ce urmează a fi publicat în primul număr al anului 2015 al revistei „Impact Strategic”, evidențiam câteva elemente menite să ofere un cadru privitor la relația demografie-geopolitică, unde și această idee este inclusă.

²Paul DOBRESCU, Alina BĂRGĂOANU, *Geopolitica*, București, Ed. Comunicare.ro, 2001, p. 95.

ale altor entități geopolitice (cum este mai ales cazul colonizărilor diferitelor populații pe acest teritoriu), fie și de către statul Român mai ales în perioada comunistă prin politicile pronataliste.

Ajungând în actualitate, având în vedere faptul că după 1989 evoluția dezvoltării României a fost una destul de sinuoasă, mai ales din perspectivă socio-economică, și că statul a încetat să mai ofere un cadru de susținere a unor politici de dezvoltare demografică pozitivă, țara noastră întâmpină din această perspectivă o serie de vulnerabilități.

Transformarea demografiei din factor de putere în vulnerabilitate, de-a lungul istoriei din cele mai vechi timpuri și până astăzi, mergând mai departe la trenduri probabile, fac subiectul analizei ce urmează. Astfel, aceasta va fi structurată ținând seama de cele mai importante perioade istorice în funcție de tipologia relației demografie-geopolitică.

1. Factorul de putere demografic în spațiul românesc, din cele mai vechi timpuri până la dezideratul Unirii Naționale

Într-un studiu complex asupra geopoliticii românești, cu o abordare pregnant geografică și istorică, Vasile Cucu susținea că „suntem cel mai vârstnic popor al Europei, în întreg spațiul definit azi în geopolitică drept Europa Centrală sud-estică”, argumentând că vecinii noștri de astăzi „pătrund în acea zonă cu 6-10 secole mai târziu de la data afirmării regatului dac”³. Pe de altă parte, se poate considera că supraviețuirea ca popor reprezintă „miracolul românesc”, având în vedere istoria sa bogată în evenimente de natură nu numai să schimbe compoziția etnică a ocupării spațiului, dar chiar de natură să îi pericliteze existența. De aceea este esențial să realizăm o analiză a situației, chiar pornind de la cele mai îndepărtate perioade ale istoriei poporului nostru.

Una dintre cele mai importante acțiuni geopolitice pentru putere în acest spațiu a fost desfășurată de către Imperiul Roman. Ce este interesant la nivel demografic este faptul că romanizarea constituie poate cel mai vechi model de anvergură din acest spațiu care a utilizat politici specifice menite să maximizeze potențialul factorului de putere demografic în scopul clar al exercitării influenței la nivel internațional geopolitic. Ne referim aici la politicile de colonizare. Acestea împreună cu cele administrative și cu o superioritate a civilizației romane, au modificat definitiv „specificul vechii Dacii”⁴. Într-un studiu anterior, remarcam că nici o altă încercare viitoare de acest gen, dacă ne referim strict la colonizări, nu va avea efectele pe care romanizarea le-a avut ca forță modelatoare a poporului autohton⁵.

În ceea ce privește colonizarea întreprinsă de romani, istoricul Ioan-Aurel Pop remarcă: „Autoritățile romane au desfășurat în Dacia o colonizare masivă și organizată, «din toată lumea romană», pentru popularea orașelor, cultivarea ogoarelor, sau scoaterea minereurilor. ... Se poate spune altfel că romanizarea Daciei s-a făcut în mare măsură prin simpla colonizare, prin mulțimile de vorbitori de limbă latină, aduși și veniți de bună voie din întreg Imperiul Roman”⁶.

Dar această romanizare ne mai descoperă un aspect. Pe lângă impactul acesteia la nivel de populație și valența sa de factor al puterii geopolitice exercitată de către Imperiul Roman, ea este de natură să evidențieze și tăria poporului cu care acesta a venit în contact, tărie careia îi corespunde și latura cantitativă a populației fără de care nu ar fi fost posibil acest lucru, practic ca factor de putere natural pentru populația băștinașă (traco-daco-geții⁷).

³Vasile CUCU, *Fragmente din Geopolitica României*, Ed. Transversal, Târgoviște, 2007, p. 21.

⁴Ioan-Aurel POP, *Istoria românilor*, Ed. Litera, București, 2011, p. 30.

⁵Comunicare intitulată „Influența Demografiei ca Factor de Putere în Geopolitica Românească” și prezentată în cadrul Concursului Național de Referate și Comunicări Științifice - Cu Participare Internațională - "Ștefan Procopiu", APRILIE 2014, în cadrul Secțiunii științifice.

⁶Ioan-Aurel POP, 2011, *op. cit.*, p. 31.

⁷Idem, p.43.

Acest fapt reiese foarte clar din cele afirmate de V. Cucu: „expansiunea romană, conviețuirea daco-romană, cu multiplele ei forma, demonstrează faptul că poporul geto-dacic și în general tracii din stânga Dunării nu au dispărut o dată cu desființarea statului și cu dispariția lui Decebal, în anul 106 d. Hr. Secolele următoare atestă un proces activ de etnogeneză a românilor ... Altoirea romană nu a decimat substratul vechi, care durează atât după colonizarea Daciei, cât și după Aurelian”⁸.

Imediat după retragerea aureliană (271 d. Hr.) istoria ne pune la dispoziție o lungă perioadă în care, din nou, pentru populația autohtonă (acum daco-romanii) factorul de putere demografic a jucat un rol esențial în supraviețuirea poporului și asta deoarece „retragerea aureliană a lăsat cale deschisă celor mai crude năvăliri asiatice și incursiuni ale altor neamuri europene. ... În perioada marilor migrații, vatra etnică rumânească este supusă celor mai cumplite presiuni”⁹. Astfel, epoca migrațiilor începe după retragerea aureliană și este definită prin invazia gotică (sfârșit de secol III, în nordul Dunării), invazia hunică (anul 376, nordul Dunării), invazia gepizilor (secolul IV-V, în sud, spațiul dintre Tisa, Mureș și Munții Apuseni; asimilați total la sfârșitul secolului VIII de către populația românească), invazia avară (secolele VIII-IX, sud de Dunăre¹⁰), invazia bulgară (angrenați de migrația avarilor), invazia slavă (secolul VI, sudul Dunării; asimilarea lor la nord de Dunăre datorită superiorității civilizației românești, dar și populației „compacte și dense” românești), migrația ungarilor (sec IX și XI-XII), invazia pecenegilor (campaniile din 1027, 1032, 1036, după 1046 dispărând), invazia uzilor (1064-1065, în Câmpia Română și Dobrogea), invazia cumană (secol XII, la est și sud de Carpați, asimilați „cultural și etnic de către populația românească”), invazia mongolilor sau invazia tătară (1241-1242)¹¹. Cu toate acestea, elementul autohton a rezistat presiunilor, Simion Mehedinți afirmând: „în Dacia, au fost în zorile istoriei mai multe seminții: carpi, carpodaci, etc. Au venit peste ele fel de fel de venetici de la răsărit (sciți), de la apus (celți) și de la miazănoapte: bastarni, goți, gepizi, etc., dar toți veneticii au pierit fără urmă. Tulpina dacică și altoiul roman au rămas neclintite”¹².

Dintre toate acestea, cea mai importantă, cu urmări și astăzi, este fără îndoială migrația ungarofilă. Infiltrare se realizată etapizat până în 1077-1095.¹³ Vasile Cucu consideră ca, în secolul X, ca urmare a acestei migrații, „vatra etnică românească este supusă celor mai dramatice încercări”¹⁴ cărora reușește să le reziste. Aici există două aspecte relevante cu privire la factorul demografic al puterii: valența sa pentru populația ungară ca factor de putere pentru îndeplinirea obiectivului geopolitic de cucerire al Transilvaniei și valența sa pentru populația românească ca factor al îndeplinirii obiectivului geopolitic de supraviețuire a poporului. În ceea ce privește prima valență, Ioan-Aurel Pop ne pune la dispoziție date demografice esențiale, afirmând: „rezervorul demografic unguresc era însă redus chiar și în Câmpia Panonică. Toți ungurii migratori veniți în 896 nu depășeau, se pare, 120.000-150.000 de oameni, iar teritoriul pe care ei vroiau să îl domine era prea mare, de circa 300.000 km². Pentru a umple acest gol, a avea forță de muncă și supuși fideli, care să le fie recunoscători și să-i ajute în stăpânirea populațiilor cucerite și în exploatarea țărilor respective, regii unguri au colonizat mai peste tot în regat grupuri străine. În vreme ce cuceririle erau, prin natura lucrurilor, ostile cuceritorilor, colonizații trebuiau să fie și erau fideli binefăcătorilor lor, adică

⁸Vasile CUCU, 2007, *op. cit.*, p. 26

⁹Idem, p. 37; 39.

¹⁰Idem, p. 40.

¹¹Vasile SIMILEANU, Radu SĂGEATĂ, *Geopolitica României*, Ed. Top Forum, București 2009, p. 28-29.

¹²Simion MEHEDINȚI, *Antropogeografia pentru clasa a VI-a secundară: Cap II Etnografia și geografia politică*, Ediția a V-a, Ed Terra, Focșani, 2007, p. 283-284. date utilizate și în studiul anterior „Influența Demografiei ca Factor de Putere în Geopolitica Românească”.

¹³Vasile CUCU, 2007, *op. cit.*, p. 153.

¹⁴Idem, p. 42.

regilor ungari”¹⁵. Drept urmare, sași, secui au fost colonizați în Transilvania, încercându-se de astfel de colonizare și a cavalerilor teutoni în Țara Bârsei, cea din urmă nereușind din cauza conflictelor în care au intrat aceștia cu suveranul ungar care i-a adus¹⁶. Vasile Cucu numește aceste colonizări de secui și sași drept masive, subliniind că „ultimilor chemați încă sub regele Geza al II-lea, 1141-1161 ... li s-a încredințat apărarea granițelor spre răsărit și miazăzi”¹⁷. În ceea ce privește spațiul de referință, într-o altă lucrare Ioan-Aurel Pop susține că la orizontul lui 900 „ungurii cuceritori din regiunea de «descălecare» sau de «ocupare a țării» vor fi fost poate aproape 200.000, iar populațiile preexistente cam 400.000”¹⁸. Aceasta ne ajută să susținem cea de-a doua valență, argument la care mai putem adăuga observațiile lui Simion Mehedinți privitor la motivul pentru care populația preexistentă a putut supraviețui: „cauza a fost întâi de toate numărul mare al locuitorilor, apoi lipirea lor de pământ, limbă și flerul lor – superior față de al năvălitorilor”¹⁹. Astfel demografia a fost un factor esențial pentru prezența populației maghiare și acțiunile geopolitice întreprinse de acest popor, dar pe de altă parte s-a constituit și într-unul dintre cei mai importanți factori de putere responsabili pentru rezistența românilor în acest spațiu.

În ceea ce privește situația în perioada medievală, Vasile Simileanu și Radu Săgeată estimau că populația Moldovei număra în jur de 800.000 locuitori, iar Muntenia aproximativ un milion, la orizontul lui 1562. Transilvania împreună cu Banatul și comitatele din Partium, pentru secolul XVI, numărau în jur de 1.800.000 loc, cu 500.000-600.000 doar în Transilvania²⁰. Aceștia susțin că, din perspectiva structurii etnice, „majoritatea locuitorilor din spațiul carpato-danubiano-pontic” erau de origine română, iar că „...masa etnică românească compactă pe toată întinderea pământului străbun a fost un factor esențial al evoluției istorice în această perioadă frământată, făcând, împreună cu alți factori, posibilă Unirea făptuită de Mihai Viteazu”²¹. Deci, prima prefigurare al celui de-al doilea obiectiv geopolitic, cel de unire, s-a sprijinit considerabil pe factorul de putere demografic românesc. În ceea ce privește situația din Transilvania, care și astăzi face subiectul și obiectul disputelor cel puțin la nivel politic, factorul demografic autohton a servit tot drept factor de putere pentru poporul nostru având în vedere că „în Transilvania continuau să conviețuiască alături de români, care au fost întotdeauna majoritari, maghiari, sași și secui”²² românii fiind deci majoritari.

Per total, așa cum remarcă S. Mehedinți, „populația a înregistrat creșteri și descreșteri, de-a lungul istoriei”²³. Însă, la nivel general, putem afirma că a avut o evoluție crescândă în dinamica temporală, dacă la sistematizarea imediat următoare adăugăm și evoluția populației după 1800 și până în 1990. Revenind la perioada ce face obiectul acestui capitol, o sistematizare a acestei evoluții este realizată de L. Zăpârțan de maniera următoare: „Dacă în epoca romană, Dacia avea o populație de câteva milioane, fiind cel puțin la fel de populată ca și Galia, în epoca năvălirilor s-a semnalat o scădere a populației în țară la fel ca în toată Europa. În secolul al XIII-lea și al XIV-lea populația românească crește din nou pentru ca la sfârșitul secolului al XVI-lea să se apropie numeric de cea din epoca daco-romană. Din

¹⁵Ioan-Aurel POP, 2011, *op. cit.*, p. 60.

¹⁶Idem, p. 61; Date utilizate și în studiul din 2014 „Influenta Demografiei ca Factor de Putere în Geopolitica Românească”.

¹⁷Vasile CUCU, 2007, *op. cit.*, p. 152.

¹⁸Ioan Aurel POP, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV –Geneza statului medieval în Transilvania*, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 2003, p. 92.

¹⁹Simion MEHEDINIȚI, 2007, *op. cit.*, p. 283-284., date utilizate și în „Influenta Demografiei ca Factor de Putere în Geopolitica Românească”.

²⁰Vasile SIMILEANU, Radu SĂGEATĂ, 2009, *op. cit.*, p. 141.

²¹Idem, p. 142.

²²Ibidem.

²³Liviu ZĂPĂRȚAN, *Geopolitica în actualitate*, Editura Eikon, Colecția: Universitas, București, 2009, p. 336.

secolul al XV-lea populația începe din nou să scadă, înregistrându-se nivele dramatice mai ales în perioada fanariotă. După recensământul din 1831 s-a constatat că în Moldova trăiau 831.000 de creștini și 37.000 de evrei, iar în Muntenia 1.650.000 de creștini și 3.300 de evrei. Sfârșitul secolului trecut este marcat de o perioadă favorabilă creșterii populației (în 1849 erau 4.000.000; în 1880 erau 4.550.000; în 1890 erau 5.300.000; în 1900 erau 6.045.000, iar în 1912 erau 7.230.000). S. Mehedinți face legătura dintre creșterea populației și afirmarea politică a statului, considerând perioada de la 1880 la 1917 «epoca de ascensiune a statului». În opinia lui «puterea unui popor stă în raport direct cu densitatea și omogenitatea sa, față de care se dezvoltă cea economică, sanitară, administrativă, școlară, bisericească, culturală.» Pentru S. Mehedinți creșterea demografică este produsul unui complex de condiții care trebuie îndeplinite (sociale, culturale, economice) și, în acest sens, este un indicator sintetic deoarece reprezintă semnul fidel al stării unei națiuni, fiind prioritatea unui stat.²⁴ Însă este foarte evident faptul că dacă populația românească nu ar fi deținut o majoritate în acest spațiu, nu s-ar fi putut ajunge la dezideratul unirii.

2. De la unitate la pierderi teritoriale dramatice. Perioada 1940-1944

În această perioadă demografia este unul dintre cei mai importanți factori de putere ai ecuației geopolitice românești, dar totodată prin intermediul ei se urmărește maximizarea artificială acestuia în interes geopolitic de către anumiți actori. L. Zăpârțan vede în populației principalul „sprijin al opțiunii geopolitice” al acestei perioade²⁵.

Pierderile dramatice teritoriale ale anului 1940 (Basarabia, Bucovina de Nord, Transilvania și Cadrilater) nu au nicio susținere demografică (exceptând cazul Cadrilaterului): „România pierde 43.492 kilometri pătrați și 2.667.000 de locuitori, în majoritate români.”²⁶ Însă cu toate acestea, așa cum afirmam și într-un alt studiu, contextul geopolitic era unul eminent vitreg, „împrejurări dramatice” începute cu anii '30, „când are loc ascensiunea lui Adolf Hitler în Germania, iar Uniunea Sovietică, condusă de Iosif Visarionovici Stalin și Ungaria lui Miklos Horthy își intensifică eforturile pentru dezmembrarea României Mari”.²⁷ Detaliind putem observa că structura etnică din acest spațiu este esențială contracarării eforturilor de dezmembrare a României mai ales de către Rusia.

Astfel, România, înainte de cedările teritoriale, avea peste 71 % din populație români, iar în 1940 numărul acestora mai crește cu 2 puncte procentuale. În ceea ce privește teritoriile cedate per total, românii erau din nou majoritari și în 1930 și ulterior în 1940.²⁸ Acest lucru poate fi observat detaliat cu ajutorul figurii nr.1, unde se regăsesc compoziția etnică atât a României, cât și a teritoriilor cedate pentru 1930 și 1940.

²⁴Liviu ZĂPĂRȚAN, 2009, *op. cit.*, p. 336-337.

²⁵Idem, p. 336.

²⁶Ion MARIN, *Geopolitică și securitate globală*, Ed. Semne, București, 2013, p. 64

²⁷Idem, p. 62.

²⁸Vasile SIMILEANU, Radu SĂGEATĂ, 2009, *op. cit.*, p. 218

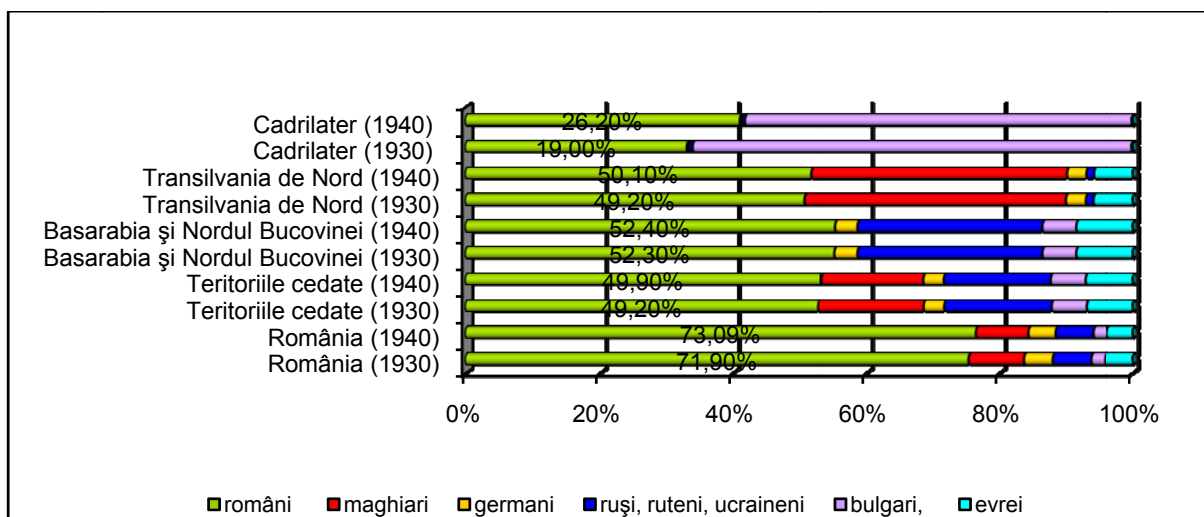

Figura nr. 1. Structura etnică a României și teritoriilor cedate pentru anii 1930 și 1940, Sursa: Autorul, 2015.

Cum afirmam și anterior, în interes geopolitic s-a încercat utilizarea unor artificii de populație, menite să atenueze factorul de putere demografic românesc și să sporească numărul populației de alte etnii. Sergiu Tămaș face o observație esențială în acest sens: „atitudinea tolerantă a statului român (inclusiv politica regimului horthist de aducere masivă de populație maghiară în teritoriul ocupat între 1940-1944 în Transilvania de Nord) a dus la creșterea elementului etnic maghiar din România. În Basarabia și Bucovina de nord, populația română a fost supusă deportărilor și deznaționalizării cu intenția de a fi transformată dintr-un grup majoritar într-un grup minoritar. Peste tot în jurul României, constatăm existența unor rate negative în evoluția populației românești. După cum remarcă un cercetător al problemei, elementul românesc a scăzut fără excepție în statele din jurul României.²⁹ Astăzi, în multe state din vecinătatea sa nu se recunoaște românii calitatea de minoritate națională.”³⁰ ... „în Ungaria românii rămași după 1918 în afara frontierelor naționale erau între 200.000 și 500.000 (în funcție de diverse statistici). Supuși unei intense maghiarizării, ei constituie astăzi evaluat doar la câteva mii de persoane”³¹. Despre aceste politici de deznaționalizare și colonizările în estul și sudul Transilvaniei și Banat discută și Vaile Simileanu și Radu Săgeată. Aceștia susțin: „Cedările teritoriale au fost însoțite de reprimarea crudă a populației românești, în efortul de a schimba artificial compoziția etnică în favoarea populației maghiare și de a justifica în acest fel eventuala permanentizare a acestui regim. Imediat după trecerea frontierei de către trupele horthyste (septembrie 1940) și până în octombrie 1944 a fost pus în practică un întreg mecanism de opresiune soldat cu mii de victime, devastări, maltratări și expulzări, pentru a îi determina pe români să-și părăsească casele și gospodăriile și a se refugia în România”³². De asemenea, observația lui Andrei Korponay este mai mult decât grăitoare atât cu privire la ceea ce a însemnat demografia pentru obiectivele maghiare, cât și asupra ceea ce a însemnat demografia pentru unitatea națională: „Ne putem oare imagina că Transilvania sau teritoriile de sud să rămână din nou ale noastre, atâta timp cât poporul român și cel al slavilor de sud își vor menține avantajul de spor actual? ... Dacă poporul maghiar se menține la sporul actual de 6 la mie, iar masele românești și de slavi vor spori și pe

²⁹ Ion CONEA, *Transilvania, inimă a pământului românesc*. În „Geopolitică și geoistorie”, nr. 1./1941.

³⁰ Sergiu TĂMAȘ, *Geopolitica- O abordare prospectivă*, Ed. Noua Alternativă, București, 1995, p. 139-140.

³¹ Idem, p. 139; date regăsite și în „Influența Demografiei ca Factor de Putere în Geopolitica Românească”.

³² Vasile SIMILEANU, Radu SĂGEATĂ, 2009, *op. cit.*, p. 197, 238)

mai departe cu aproximativ 12 la mie, atunci după 200 ani numărul românilor și slavilor la sud vor fi de 4 ori și jumătate mai mare decât cel al ungarilor”³³.

Acțiunile artificiale asupra factorului demografic similare, putem afirma că s-au întâmplat și în cazul Basarabiei, de această dată prin intervenția Rusiei, mai ales prin colonizări (începute încă pe parcursul războiului 1806-1812)³⁴ și deportări (deportările dintre 1941-1953), însă desigur aceasta nu neapărat în intervalul la care ne raportăm acum, respectiv 1940-1944.

Practic, de-a lungul istoriei, „obsesia populației” (așa cum o denumește Paul Dobrescu) pentru români a avut o conotație eminentă geopolitică pentru supraviețuire și unitate. Facem apel direct la cele susținute de P. Dobrescu. Acesta, bazându-și analiza și pe argumente specifice lui S. Mehedinți afirmă următoarele: „preocupările specialiștilor români în domeniul creșterii populației nu sunt deloc ieșite din comun în zonă. «Obsesia populației» reprezintă expresia descoperirii unui adevăr esențial. ... În această regiune ea reprezintă cheia ecuației geopolitice”³⁵. „Asemenea cugetări nu puteau să apară decât într-un spațiu în care istoria avertizase că principalul sprijin al unui popor este numărul său, iar principalul reazem al unui stat, populația. Un spațiu geografic restrâns, un spațiu pofit de-a lungul istoriei, un spațiu supus la diferite presiuni, inclusiv de ordin demografic. De aceea, principalul mijloc de supraviețuire ar fi sporirea populației, creșterea elementului autohton. Densitatea internă apare drept cea mai potrivită formă de a contracara presiunea demografică externă, de a preveni diverse primejdii cu care un stat mic, plasat într-un spațiu de interferențe demografice, va fi întotdeauna confruntat”³⁶.

3. Factorul demografic ca factor de putere pentru geopolitica ideologică a regimului comunist

Această perioadă este marcată de ample intervenții la nivelul factorului de putere demografic.

Într-o primă etapă, cea de instalare a noului regim, cele mai importante intervenții sunt cele menite să transforme mentalul colectiv și, de aceea, intervențiile realizate în primă fază cu impact puternic asupra dimensiunii demografice sunt mai ales cele realizate prin genocid, detenție și deportări, pornind de la criteriul „dușmanul regimului”.

Aceste intervenții aveau să își facă simțită prezența la nivelul armatei, țărânimii, mediului intelectual, bisericii. În ceea ce privește armata, „vechea armată a fost înlocuită, ofițerii în marea lor majoritate arestați, cu aproape 200 generali, din care foarte mulți morți în temnițe”³⁷. Cu privire la detenția politică, 130 închisori și alte locuri de detenție au servit acestui scop, cu o „capacitatea totală a Gulagului din România” de 104.000 locuri. Perioada cea mai intensă din acest punct de vedere a fost 1948-1964³⁸. Pentru această perioadă a fost estimat un număr de 600.000 deținuți, la care se mai adaugă aproximativ 100.000 - „prizonieri” capturați la Iași de către sovietici și 81.000 deținuți politici pe o perioadă de un an, arestați și reținuți pentru perioade scurte de timp, până la 3 luni: 80.000 (1945-1948) și 780.000 (1948-1964). Pe de altă parte, cu privire la deportări, 150.000 de etnici germani au fost deportați și aproximativ 200.000 etnici diverse au fost trimiși forțat în Bărăgan și Dobrogea, precum și în alte zone ale țării, între 1949-1962. Astfel că, din estimările Asociația foștilor deținuți politici din România (AFDPR), „prin închisorile, lagărele și alte locuri de detenție și deportare, au trecut 2.000.000 de oameni”³⁹. Este foarte greu de estimat numărul celor care au decedat în condițiile foarte aspre ale detenției politice dintre aceștia (însă o parte însemnată a elitei românești a avut de suferit), aceeași sursă subliniind că: „În ce privește

³³Paul DOBRESCU, Alina BÂRGĂOANU, *Geopolitica*, ED Comunicare, București, 2001, p. 96; date regăsite și în „Influența Demografiei ca Factor de Putere în Geopolitica Românească”.

³⁴Ion ȚURCANU, *O Istorie ilustrată a românilor*, Ed Litera, București- Chișinău, 2007p. 584.

³⁵Paul DOBRESCU, Alina BÂRGĂOANU, *Geopolitica*, București, Ed. Comunicare.ro, 2001, p. 95.

³⁶Idem, p. 114; date utilizate și în studiul ce urmează a fi publicat în 2015.

numărul celor morți în detenție, executați, asasinați, lichidați, torționarii au avut o tehnică atât de perfecționată a ștergerii urmelor, iar arhivele au rămas atât de incomplete și inaccesibile, încât nu va putea fi cunoscut niciodată”⁴⁰.

Pe de altă parte, într-o a doua etapă a regimului comunist, s-a pus un mare accent pe demografie ca factor de putere ce trebuia stimulat și aici mai ales prin stimularea creșterii dimensiunii numerice, cât și a mobilității populației.

Astfel, în această etapă a regimului comunist, politica demografică era eminentă una natalistă și parte integrată a politicii social-economice, având ca scop „consolidarea familiei ca nucleu al societății”⁴¹. Poate cel mai elocvent exemplu în acest sens este decretul 770/1966, ce interzicea întreruperea sarcinilor, apărut într-o perioadă în care, la nivel internațional, Occidentul promova intens planingul familial și politicile de populație menite să reducă nivelele fertilității la nivel mondial.⁴²

Cu privire la mobilități, cele interne au avut ca scop potrivit lui Tudor Pitulac și Adrianei Bondor „asigurarea stabilității politice și sociale” ale regimului prin „anihilarea oricărei forme de comunitate”⁴³, inclusiv a celei etnice. Practic au servit unui obiectiv geopolitic al unei ideologii, a socialismului, a cărui construcție s-a bazat pe următorii pași: „eliminarea dușmanului, asimilarea lui și omogenizarea societății”⁴⁴. Prima perioadă a comunismului, marcată de deportări, coloniile muncă, domiciliu obligatoriu, detenții, fac parte din prima etapă de „distrugere a dușmanului”, urmată, în perioada lui Nicolae Ceaușescu, de teza omogenizării, specifică etapelor ulterioare. Tudor Pitulac și Adriana Bondor consideră că această teză a omogenizării urmărea ștergerea oricărui specific și nivelarea întregii societăți, ca într-o ultimă instanță, să se respingă orice alternanță⁴⁵.

Revenind la mobilitățile externe, acestea erau sub incidența unei politici extrem de restrictive îndeosebi pentru români (astfel alegând să emigreze ilegal) și mai puțin pentru minorități. „Celor care aplicau la ambasadele din România ca emigranți le erau revocate drepturile sociale și economice, erau stigmatizați și hărțuiți de autorități.”... „un număr relativ mare de emigrare permanentă a avut loc sub acest regim ... minorități etnice precum evreii, germanii și maghiarii au fost bine reprezentative pentru emigrare în această perioadă”⁴⁶. Între 1975-1989, conform Institutului Național de Statistică⁴⁷, emigrația din România a avut următoarea structură etnică: 35,5% români, 44,2% germani, 12,8% unguri, 5,5% evrei, și 2,1% alte.⁴⁸

Perioada regimului comunist este una dintre cele mai reprezentative etape istorice în care statul român s-a implicat concret în creșterea potențialului de putere al factorului demografic,

^{37***}, *Genocidul din România Repere In Procesul Comunismului*, studiu disponibil la <http://www.procesul.comunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/rechizit.htm>, Accesat la data de 02.03.2015.

^{38***}, „Genocidul comunist în România, disponibil”, *Revista Memoria*, la http://revista.memoria.ro/?location=view_article&id=1060, Accesat la data de 02.03.2015.

³⁹Idem.

⁴⁰Idem.

⁴¹Vladimir TREBICI, Ion GHINOIU, *Demografie și Etnografie*, Ed Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 6.

⁴²Warren C. ROBINSON, John A. ROSS (Ed), *The Global Family Planning Revolution: Three Decades of Population Policies and Programs*, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington, DC, 2007, p. 2.

⁴³Tudor PITULAC, Adriana BONDOR, „Practici totalitare de luptă împotriva comunităților etnice din România”, *Societal and Political Psychology International Review*, volum 3, nr. 2/ 2012, pp. 69-76, pp. 69-70, disponibil la http://www.sppir.uav.ro/pdf/sppir_v3-i2.pdf#page=69, Accesat la data de 01.03.2015.

⁴⁴Idem, pp. 70-71.

⁴⁵Idem, p. 71.

^{46***}, *Migration in Europe- A brief history and a useful glossary*, Education and Culture DG Lifelong Learning Programme ”Cross perspectives on exile” Comenius Project, Ed. Transversal, Târgoviște, 2010, p. 33-34.

⁴⁷Idem, p. 35.

⁴⁸Date ce se regăsesc în studiul anterior „Influența Demografiei ca Factor de Putere în Geopolitica Românească”

poate chiar o etapă singulară la nivel istoric din acest punct de vedere. Desigur, după această perioadă, situația se schimbă total, trecând de la factor de putere la factor vulnerabilizator, așa cum vom putea observa în cele ce urmează.

4. Demografia, de la factor de putere la vulnerabilitate acută. Perioada postdecembristă

După această perioadă de măsuri forțate, inclusiv în spectrul demografiei (decretul 770), după măsurile agresive ale regimului de a transforma mentalul colectiv, odată cu revoluția din 1989, transformările sociale au afectat la modul cel mai serios evoluțiile demografice ale țării. Familia aproape că nu s-a mai bucurat de susținere reală la nivel de stat ca celulă de bază a societății, iar, așa cum arată și Ioan Mărginean, politicile demografice s-au transformat din unele nataliste în unele caracterizate de nonintervenție⁴⁹. Toate acestea au dus la evoluții dramatice la nivel numeric al populației (scăderea populației, numărul extrem de mare de avorturi, emigrația masivă, fenomenul brain drain), dar și la estimări sumbre în dimensiunea structurală a acesteia (îmbătrânirea populației).

Începând cu anul 2013 o serie de cercetări personale⁵⁰ au avut ca scop identificarea celor mai importante vulnerabilități demografice care pot avea efect la nivel geopolitic. S-a putut constata că unele dintre acestea au rădăcini istorice vechi (tendențele iredentiste ale unor minorități naționale), iar altele, așa cum afirmam anterior, sunt recent instalate imediat după 1989 (declinul demografic, numărul excesiv de avorturi, tendința de îmbătrânire a populației, emigrația masivă). Astfel că, actualmente, cele mai importante constatări pe care le putem face din perspectivă demografică a actualității și tendințelor sunt următoarele:

- Țara noastră are una dintre cele mai reduse rate totale ale fertilității (RTF 1,3)⁵¹ în comparație cu statele regiunilor de interes⁵² (clar mult mai scăzute decât cele ale Occidentului și sub media tuturor regiunilor de interes), dar și la nivel mondial, fapt care explică cum România se află peste mediile tuturor regiunilor de interes (exceptând regiunea de vecinătate directă) ca declin demografic până la nivelul lui 2100 (populația sa ar urma să scadă cu 42,34% până în 2100, înregistrând astfel una dintre cele mai mari scăderi ale populației nu numai la nivel regional, ci și global). Specialiștii atrag atenția asupra dramatismului situației, V. Gețău denumind-o „criză demografică”⁵³, iar Vasile Cucu „reflux dramatic”⁵⁴.

- România se află în rândul statelor sursă ale emigrației, spre deosebire de Occident - destinație pentru migrație, înscriindu-se în evoluția negativă caracteristică mai degrabă statelor din regiunile de interes ale Europei Centrale și de Est (regiunea statelor fostului Bloc Estic, vecinilor direcți – exceptând Ungaria, Zonei Mării Negre – exceptând Turcia și Rusia, deși Turcia spre exemplu este un mare exportator de resursă umană pentru Statele Uniunii, are valori pozitive ale ratei de creștere a populației), deși nu are un excedent al populației pentru aș permite un

⁴⁹Ioan MĂRGINEAN, „Oportunitatea Politicilor Demografice În România”, *Calitatea Vieții*, XII, nr. 1-4, 2000, pp. 3-6. p. 5, disponibil la <http://www.revistacalitateavietii.ro/2000/CV-1-4-2000.pdf>, Accesat la data de 20.04.2012.

⁵⁰Studiul din 2013 este intitulat „O altfel de criză: criza demografică românească, simptome, evoluție și consecințe” și a fost publicat în *Revista de Antropologie Urbană*, nr.2/2013, București, Ed. Oscar Print, pp. 59-76; Studiul ce urmează a fi publicat în 2015.

⁵¹indicator extrem de relevant geopolitic; nivelul de 2.1 al este considerat de stabilitate (responsabil pentru înlocuirea generațiilor), valorile sub aceasta având valență vulnerabilizatoare.

⁵²În studiul ce urmează a fi publicat în 2015, ofeream o viziune asupra contextului regional, comparând cele mai importante evoluții demografice actuale ale României cu situația regiunilor relevante geopolitic pentru aceasta (Uniunea Europeană, fostului Bloc Estic, NATO, Zona Mării Negre, regiunea statelor de vecinătate directă).

⁵³Vasile GHEȚĂU, *Declinul Demografic și Viitorul Populației României - O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*, Editura ALPHA MDN, București, p.8

⁵⁴Vasile CUCU, 2007, *op. cit.*, p. 149.

export de resursă umană, așa cum aminteam și în precedentele studii⁵⁵. Emigrația masivă afectează atât dimensiunea numerică a populației (și își aduce aportul la declin), cât și pe cea structurală (contribuie la îmbătrânirea populației prin emigrarea segmentului activ de vârstă), sau pe cea calitativă (contribuie la destabilizarea familiei, aduce consecințe pentru copii implicați în acest proces, se pierde o resursă foarte valoroasă prin emigrarea persoanelor înalt calificate – brain drain-ul).

- Deși este o țară majoritar ortodoxă, rata avorturilor depășește media regiunilor de interes (exceptând Zona Mării Negre), fiind chiar fruntașă în rândul vecinilor săi, fapt care pe lângă contribuția la declinul populației, are și potențial de a periclita sănătatea și chiar fertilitatea celor care trec prin acest gen de experiențe, după cum susține Cătălin Georgescu⁵⁶.

- În ceea ce privește îmbătrânirea demografică, trebuie să observăm că la nivel de indicatori ai acesteia (vârstă medie, rata de dependență a vârstnicilor) ea înregistrează valori mai scăzute în cadrul regiunilor din care face parte, însă este fruntașă printre vecinii săi. Adevărata perspectivă asupra evoluției este însă dată de raportarea la situația internă, căci nu înseamnă că valori ceva mai bune ale acestor indicatori comparativ cu dimensiunea regională sunt de natură să se transforme într-o situație mai favorabilă în raport cu statele regiunilor de interes și aceasta pentru că: actualmente cu o rată de dependență de 22,3 (2015), se confruntă cu dificultăți bugetare, de asemenea aceasta fiind raportată și la unul dintre cele mai mici PIB-uri ale Uniunii. Desigur, se pune întrebarea cum se va prezenta situația anilor 2050 sau 2100, când ratele dependenței se vor dubla față de 2015, pentru țara noastră, și vor ajunge la 48,8, respectiv 51,0⁵⁷, luând în considerare și faptul că, spre deosebire de țările occidentale ale Uniunii care au început să se preocupe în vederea acțiunilor de ameliorare a efectelor viitoare ale îmbătrânirii demografice, România nu am putea spune că depune eforturi reale în acest sens și nici nu credem, a cum se prezintă evoluțiile de acum, că este foarte probabil să înregistreze salturi spectaculoase la nivelul PIB-ului.

- Din perspectivă structurală etnică ar exista două elemente de vulnerabilitate și o posibilă evoluție de luat în calcul, deși actualmente aceasta se bucură de un grad ridicat de omogenitate la nivelul regiunilor de interes, dar și la nivel mondial. Un prim element își are rădăcini adânci istorice și anume relația cu minoritatea maghiară; în recentul studiu⁵⁸ corelam existența acestei minorități cu faptul că țara noastră se află printre țările ce înregistrează un conflict de intensitate redusă (grad intensitate 1 - dispută, conform Barometrului Conflictualității al Institutului Heidelberg), iar tendințele iredentiste nu par a se fi soluționat. Sigur că între țările regiunilor de interes, România se bucură de o situație destul de favorabilă și stabilă; spre exemplu nu se poate compara, din această perspectivă, cu state precum Ucraina, Georgia sau chiar Serbia, însă este cert că are o situație mai dezavantajată în raport cu Ungaria sau Bulgaria. Un al doilea element este posibila evoluție numerică considerabilă a etnicilor rromi la orizontul lui 2050, având în vedere că aceștia au o rată totală a fertilității de aproximativ trei ori mai mare decât etnicii români, chiar dacă specialiștii avertizează că este totuși necunoscut efectul pe care îl au actualele migrații ale acestora către Occident și o posibilă creștere a nivelului de educare al acestora asupra evoluției lor numerice. Un al treilea element este deocamdată doar la stadiul de

⁵⁵Pentru mai multe detalii a se vedea studiu 2015, elemente detaliate anterior în studiul „The post-communism romanian emigration. An analyze of its characteristics and its effects on security”, publicat în proceeding-urile Ediției a X-a a Conferinței Internaționale „Strategii XXI” - *Strategic changes in security and international relations*, volum 1, 10 – 11 aprilie, 2014, București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pp. 389-405.

⁵⁶Cătălina TODOR, 2013, *op. cit.*, p. 64. Apud Călin Georgescu în Vasile GHEȚĂU, 2012, *Drama noastră demografică- Populația României la recensământul din octombrie 2011*, Ed. Compania, București, p. 6.

⁵⁷***, *World Population Prospects The 2012 Revision - Volume II: Demographic Profiles*, New York, United Nations, 2013.

⁵⁸Studiul ce urmează a fi publicat în 2015 în cadrul publicației Impact Strategic.

posibilitate, nu de probabilitate, și se referă la imigrație, unde specialiștii⁵⁹ avertizează că pe termen lung România s-ar putea transforma dintr-o țară de tranzit a imigrație într-o țară de destinație și în acest context este de văzut dacă va urma trendul provocărilor pe care actualmente le impune multiculturalismul mai ales pentru statele Europei Occidentale.

Iată că demografia, din important factor de putere pe care poporul român și-a sprijinit adesea cele mai însemnate obiective geopolitice (supraviețuirea ca popor, unitatea națională), a ajuns astăzi la orizontul lui 2015 una dintre cele mai mari vulnerabilități ale sale, menționată și la nivelul celor două Strategii: cea de Apărare și cea de Securitate Națională⁶⁰. Drept urmare acest domeniu de cercetare este vital atât pentru observarea atentă a viitoarelor derapaje demografice, dar ar trebui să fie vital și pentru factorii de decizie, starea critică demografică actuală impunând trecerea statului de la politici demografice nonintervenționiste la unele cel puțin reactive, dacă nu proactive în domeniu (ca reacție la criza demografică acută, politici ce să urmărească ameliorarea posibilelor repercusiuni pe termen mediu și lung).

Concluzii

De la începuturile istoriei poporului român, demografia s-a constituit într-un factor de putere esențial al acestui spațiu, a cărui evoluții naturale a fost de natură să îi susțină cele mai importante obiective geopolitice: cel al supraviețuirii și cel al unirii.

Cercetarea de față, prin observarea unor momente cheie istorice, aduce în atenție valența duală a acestui factor din două perspective: 1) din perspectiva actorilor, ca factor al puterii pentru populația autohtonă și ca factor al puterii pentru diverse popoare care au încercat să își exercite supremația geopolitică în acest spațiu; 2) din perspectiva modului de evoluție a acestui factor de putere, care poate fi naturală (numărul populației și structura sa etnică ca urmare a natalității și mortalității) sau artificială (prin acele acțiuni menite să aducă transformări ale factorului demografic, cum au fost în decursul istoriei mai ales acțiunile forțate ale altor actori geopolitici în acest spațiu de colonizare, deportare sau chiar deznaționalizare, dar și ale actorului geopolitic autohton, aici putând face referire acțiunile de influențare a factorului demografic în scopul geopoliticii ideologice comuniste prin detenții, deportări, dar și politicile pronataliste și mobilitățile).

Având în vedere observația făcută asupra importanței factorului demografic în istoria poporului român, ultima parte a lucrării, prin evidențierea vulnerabilităților actuale, subliniază cât de periculoase sunt acest gen de dinamici ale actualității într-un spațiu și pentru un popor pentru care evoluțiile de acest gen au fost esențiale pentru a putea vorbi astăzi despre România.

Prin urmare, evoluțiile demografice ale României ar trebui să fie de un interes real pentru factorii de decizie în acest nou secol XXI.

⁵⁹Silviu NEGUȚ, Luigi di COMITE, Marius-Cristian NEACȘU, „Immigration – socio-economical implications. The case of Romania”, *Amfiteatru Economic Journal*, Vol XII, No. 28, iunie 2010, p. 577. Date utilizate și în cadrul studiului ce urmează a fi publicat în 2015.

⁶⁰Așa cum se poate observa detaliat în analiza prezentă în cadrul cercetării anterioare ce urmează a fi publicată în 2015.

BIBLIOGRAFIE:

- 1 CUCU Vasile, *Fragmente din Geopolitica României*, Ed. Transversal, Târgoviște, 2007.
- 2 PITULAC Tudor, Adriana Bondor, „Practici totalitare de luptă împotriva comunităților etnice din România”, *Societal and Political Psychology International Review*, volum 3, nr. 2/ 2012, pp. 69-76.
- 3 POP Ioan-Aurel, *Istoria românilor*, Ed. Litera, București, 2011.
- 4 SIMILEANU Vasile, Radu Săgeată, *Geopolitica României*, Ed. Top Forum, București 2009.
- 5 TODOR Cătălina, „O altfel de criză: criza demografică românească, simptome, evoluție și consecințe” și a fost publicat în *Revista de Antropologie Urbană*, nr.2/2013, București, Ed. Oscar Print, pp. 59-76.
- 6 ***, *Genocidul din România Repere In Procesul Comunismului*, studiu disponibil la <http://www.procesul.comunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/rechizit.htm>.
- 7 ***, *World Population Prospects The 2012 Revision - Volume II: Demographic Profiles*, New York, United Nations, 2013.

”Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul “SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

NEVOIA DE SENS - SECURITATEA UMANĂ ȘI EDUCAȚIA -

Dr. Mihaela RADU

Universitatea Națională de Apărare "Carol I"
e-mail: radumihaelapaula@yahoo.com

Rezumat: *O mulțime de crize statale, economice, familiale, culturale, etnice zguduie lumea. Toate aceste crize sunt piese de puzzle al unei crize fundamentale, criza omului contemporan. Religia, filosofia și medicina au încercat să-l ajute să se înțeleagă mai bine. Cu toate acestea omul este încă confuz! Foametea, represaliile, terorismul, tensiunile etnice, împărțirea lumii în săraci și bogați, drogurile, poluarea, migrația, urbanizarea masivă, șomajul, încălzirea globală sunt doar câteva dintre lucrurile ce fac ca securitatea umană să fie o problemă universală.*

În evoluția fiecărei societății un rol important îl ocupă educația. Aceasta are un rol important în cadrul fiecărei generații, dar și în păstrarea securității. Este o preocupare a întregii lumi și poate fi privită ca cea mai bună investiție în om! Este una pe termen lung și se probează, în cele mai diverse împrejurări și mai ales în situații critice, în calitatea de OM! Este singura care poate să-i întărească sentimentul de încredere în oameni, să-i înlăture frica! Pe plan teoretic se remarcă preocupări pentru educație, considerând chiar educația permanentă o soluție în rezolvarea problemelor lumii.

Insecuritatea umană creată de riscurile, amenințările și vulnerabilitățile unei lumi în mișcare ne fac să înțelegem mai bine nevoia acută de securitate.

Cuvinte che ie: *probleme globale ale lumii contemporane, securitate umană, educație permanentă, educație pentru schimbare*

Considerații introductive

Omenirea a ajuns la o situație critică în evoluția sa, care impune necesitatea unei schimbări radicale a mentalității, a comportamentului omului, grupului social, a întregii societăți. Creșterea numerică și modificarea calitativă a necesităților omului a condus la intensificarea activității de producere și la epuizarea resurselor naturale.

Pe lista de preocupări permanente a fiecărui stat și la nivelul comunităților internaționale se află securitatea umană și securitatea națională, care, cu siguranță, sunt într-o continuă interdependență și interacțiune. Baza unei societăți respectiv a unei țări puternice o reprezintă populația. O societate care se bazează pe valori solide ca integritate, onoare, patriotism, competitivitate se poate construi numai prin educație. O societate educată cu o cultură de securitate solidă este o societate greu de manipulat, care are o viziune strategică și care poate garanta statul de drept, siguranța și securitatea națională. O mulțime de crize statale, economice, familiale, culturale, etnice, zguduie lumea. Toate aceste crize sunt piese de puzzle al unei crize fundamentale, criza omului contemporan. Securitatea umană¹ a fost, este și va fi un deziderat, iar în acest context, rolul educației capătă noi dimensiuni în perspectiva anilor ce vin.

Distrugerea valorilor naționale prin incompetență, absența culturii de securitate și a unei viziuni strategice creează imposibilitatea consolidării democrației. Vulnerabilitățile la care este expusă țara noastră în acest moment² au ca principale surse: tranziția prelungită prin care trece țara noastră, decalajul economic față de statele occidentale, incapacitatea autorităților de a gestiona eficient criminalitatea organizată, corupția, traficul de persoane.

Într-un astfel de context o mulțime de întrebări au preocupat umanitatea și cu siguranță vor atrage atenția multă vreme de aici înainte. *Ce este omul? Care sunt problemele majore ale omului*

¹Plinio Correa DE OLIVEIRA, *Revoluție și contrarevoluție*, Editura Tradiție, București, 1995, p. 25.

²Ion BĂLĂCEANU, Florin RĂPAN, Iulian MARTIN, Valentin DRAGOMIRESCU, *Interacțiunea strategiilor în conflictele armate moderne*, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2010, p. 11.

contemporan? Care este noua orientare a omului modern? În ce constă noutatea și revoluționarismul acestuia? Încă se mai caută răspunsuri la aceste întrebări.

Securitatea socială, securitatea individului - elemente ale securității lumii moderne

Distrugerea valorilor naționale prin incompetență, absența culturii de securitate și a unei viziuni strategice creează imposibilitatea consolidării democrației. Vulnerabilitățile la care este expusă țara noastră în acest moment³ au ca principale surse: tranziția prelungită prin care trece țara noastră, decalajul economic față de statele occidentale, incapacitatea autorităților de a gestiona eficient criminalitatea organizată, corupția, traficul de persoane.

Există și alte amenințări la adresa securității individului și a populației decât cea militară, care au ca obiect distrugerea unei societăți chiar din interiorul ei prin deteriorarea condițiilor adecvate traiului oamenilor în liniște, siguranță și pace.

Omul modern nu este prins în ghearele inconștientului. El, OMUL, este “elementul fundamental al societății, reprezintă sursa și resursa oricărei forme de organizare socială. Omul transcende toate granițele dintre domeniile și nivelurile sistemului social”⁴. O lume în care destinul individual nu-și găsește locul și realizarea sa umană, mai mult în care el este sacrificat de dragul realizării unor scopuri în sine - și nu a unora pentru om - ...este o lume absurdă⁵.

Omul, ca individ nu aduce cu sine doar rasa, apartenența sa sexuală, ci identitatea lui este multidimensională și toate „dimensiunile” acestuia nu pot fi izolate de contextul social, global, politic organizațional și de securitate. Filosoful german Schopenhauer în lucrările *Lumea ca reprezentare și voință și Aforisme*⁶ afirmă că : „izvorul principal al celor mai mari rele care lovesc omul este însuși omul” Ne confruntăm cu o serie de probleme cum ar fi calamități naturale, crize economice, fenomenele extremiste, xenofobe sau separatiste, îmbătrânirea populației, migrația de persoane, limitarea resurselor naturale, contrabanda, traficul de persoane și resurse, accentuarea unor fenomene de corupție, amplificarea infracționalității economico-financiare, migrația clandestină în fața căroră, din păcate, descoperim că încă nu suntem capabili să formulăm soluții și de multe ori chiar să le gestionăm.

Schimbările profunde pe care le cunoaște populația și fenomenele demografice au impact asupra domeniilor economice și sociale. Scăderea natalității la o cotă alarmantă a adus modificări în structura populației. Aceasta este o sursă de dezechilibru major și pentru sistemul de educație și pentru piața muncii. Emigrarea definitivă din România este conform statisticilor relativ redusă. Dominantă este migrația temporară⁷. Plecărilor la muncă în străinătate sunt în majoritate de tip familial, ceea ce aduce inevitabil și o emigrare a copiilor de vârstă școlară care își însoțesc părinții în străinătate. După aderarea României la UE a avut loc o creștere moderată a emigrației temporare românești în străinătate (de la aproximativ 2,2 milioane în 2006 la aproximativ 2,7 milioane în 2007) și o modificare în compoziția fluxurilor de emigrare, cu o creștere a ponderii categoriilor de calificare ridicată (medici, spre exemplu) și a celor cu calificare redusă sau cu potențial redus de integrare pe piața muncii în țările de destinație.

Resursa umană este forța creativă, generativă în efortul realizării obiectivelor subsumate politicii de apărare a statului. Asigurarea unei dezvoltări durabile contribuie simultan la creșterea nivelului de securitate individuală, cât și la asigurarea resurselor necesare pentru reforma și modernizarea sectorului de securitate în ansamblul său. Educația este o preocupare a întregii lumi și poate fi privită ca cea mai bună investiție în om! Este una pe termen lung și se probează, în cele mai diverse împrejurări și mai ales în situații critice, în calitatea de OM! Faptul că „omul se află într-o

³Ion BĂLĂCEANU, Florin RĂPAN, Iulian MARTIN, Valentin DRAGOMIRESCU, *Interacțiunea strategiilor în conflictele armate moderne*, Editura Universității Naționale de Apărare ”Carol I”, București, 2010, p.11.

⁴Alexandra SARCINSCHI, *Om-subiectul securității naționale și internaționale, în volumul Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI, București*, Editura Universității Naționale de Apărare ”Carol I”, București, 2005, p. 61.

⁵Melu ZLATE, *Omul față în față cu lumea*, Editura Albatros, București, 1988, p. 83.

⁶Alexandra SARCINSCHI, op.cit., p. 145.

⁷Marian PREDA, *Riscuri și inechități sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 288.

perpetuă devenire, că dezvoltarea sa bio-psiho-socială, realizată sub influența eredității, mediului, educației, îi jalonează întreaga viață este aproape un truism care nici n-ar mai trebui demonstrat”⁸.

Educația și vulnerabilitățile societății contemporane

Educația are un rol important în cadrul fiecărei generații și în păstrarea securității. Ea poate oferi soluții la problemele stringente ale omenirii, dacă „dispune de sisteme de educație integrate organic în sistemele sociale globale, în raport de care se structurează și se autoreglează continuu”⁹.

Analizând Strategia de Securitate a României putem afirma că promovarea și garantarea valorilor și intereselor naționale pot fi realizate tratând „securitatea și prosperitatea ca termeni inseparabili ai aceleiași ecuații”¹⁰. Ca cei doi termeni să rămână în aceeași ecuație avem nevoie de modernizarea sistemului de educație, care va avea ca efect dezvoltarea unei economii competitive și implicit creșterea bunăstării cetățenilor.

Capitalul uman a unei țări poate fi asimilat cu bogăția naturală de care poate dispune respectiva țară, este valoros, trebuie descoperit, cultivat și înțeles la adevărata sa valoare. Noile mutații din viața economico-socială, politica și culturală au dus la schimbarea în mare măsură a statutului economic și social al oamenilor. Procesul de la Bologna a contribuit la deschiderea granițelor Europei, prin încurajarea mobilităților, mărinând șansele de reușită ale indivizilor. Investind în educație și cercetare creăm o forță de muncă bine pregătită și variată care poate face față unei lumi aflate într-o permanentă schimbare.

Gradul de educației al populației mărește competitivitatea unei națiuni. Educația ca activitate complexă, începe din primul an de viață și se continuă pe tot parcursul vieții prin cele trei forme: educația formală, informală și non-formală. Educația permanentă este dependentă de educația formală pentru ca omul are nevoie de o pregătire pentru a învăța să învețe. Principiul educației permanente trebuie pus în relație directă cu produsul individual și social.

Dacă globalizarea a deschis porțile lumii, trebuie să recunoaștem că a adus cu ea și noi pericole pentru securitatea umană. Pentru a nu fi marcați de o eventuală *agresiunea imagologică* asupra omului de mâine, trebuie să folosim educația ca *mijloc de protecție* a individului, un om informat nu poate fi manipulat cu ușurință, dar și ca un *pașaport internațional* cu care acesta se poate integra în orice societate. Societatea oferă oamenilor ocazia, ei trebuie să vadă educația ca o motivație. Având un caracter permanent îl ferește pe omul de *suficiență*, și îl ajută să se de elibereze de barierele din instruire și dezvoltare a personalității sale. O importanță majoră în educarea individului o are comunitatea, grupurile sociale, întregul mediu. Un factor de eliberare a individului o reprezintă educația permanentă, care reprezintă democratizarea educației.

Printre funcțiile educației permanente subliniez: integrarea, inovarea și adaptarea reciprocă a individului și a societății, pentru că scopul declarat al educației este să amelioreze și să ridice condițiile de viață.

În interiorul fiecărei generații regăsim inegalități importante declanșatoare de neliniște¹¹, insecuritate, frustrare, stres, violență, reformele din învățământ, comerțul, corupție, cădere a unor regimuri. „Omul va putea să doarmă liniștit numai atunci când se va creat pe tot globul pământesc un sistem de relații sociale care să excludă posibilitatea unei evoluții catastrofale a evenimentelor”¹².

Într-un astfel de cadru întâlnim un număr mare de oameni pe care nu-i mai satisfac munca depusă, elevi și studenți care se simt *alienați de sistemul educațional*, consumatori de droguri, calmante, antidepresive¹³ și alcool, dar și un număr mare de sinucideri, mai ales în rândul populației apte de muncă¹⁴. Psihologul Jean M. Hiltrop afirmă că într-o lume nesigură „nu există nici un fel de siguranță a locului de muncă. Angajatul va rămâne angajat atâta timp cât adaugă valoare pentru

⁸Alexandra SARCINSCHI, *Omul-subiectul securității naționale și internaționale, în volumul* Provocări la adresa securității și strategiei în începutul secolului XXI, *București*, Editura Universității Naționale de Apărare ”Carol I”, București, 2005, p. 61., p. 143.

⁹Ioana JINGA, *Educația ca investiție în om*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 6.

¹⁰*Strategia de Securitate Națională a României*, București 2007.

¹¹Emile DURKHEIM, *Professional Ethics and Civic Morals*, London, 1957, p. 11.

¹²Valter, ROMAN, *Limite sau cotitură*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 21.

¹³http://www.ana.gov.ro/rapoarte%20naționale/RO_RN_2014.pdf, consultat la data de 01.05.2015 ora 13:30.

¹⁴<http://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.5-6-2014/02-SRadulescu.pdf>, consultat la data de 03.05.2015 ora 11:30

organizație și răspunde personal de găsirea unor modalități noi de a adăuga valoare. În schimb, angajatul are dreptul să pretindă o muncă interesantă și importantă, are libertatea și resursele necesare pentru a o face bine, primește o retribuție care îi reflectă contribuția și capătă experiența și formarea profesională de care are nevoie”¹⁵. Mai mult de atât, Emile Durkheim recomandă ca „viața profesională să devină un mediu moral, sub influența căruia să se realizeze coeziunea socială în societățile lipsite de stabilitate”

Securitatea “a devenit un factor esențial în asigurarea unei calități ridicate a vieții în societate. Cetățenii vor să trăiască în condiții de securitate și să se bucure de libertățile lor, iar securitatea constituie, în sine, un drept fundamental”¹⁶. Educația ne ferește de îmbătrânirea timpurie din punctul de vedere cerebral și psiho-social, ne menține tinerețea spirituală și ne întărește stima de sine.

Concluzii

Timpul pare că se comprimă, dar viața nu așteaptă! Explozia cunoașterii, datorată evoluției științifice și tehnologice, conduce la fenomenul de perisabilitate rapidă a cunoștințelor, la schimbări în structura demografică a populației și evidențiază mai mult ca niciodată importanța educației permanente.

Nu există o formulă magică pentru rezolvarea acestor probleme, dar există sistemul de educație care ne poate ajuta să devenim flexibili și creativi. Progresul tehnologic și științific va conduce atât la eliminarea în timp a unor tipologii ocupaționale cât și la apariția altora. Există deja un *pact între generații* și acest lucru îi ajută pe cei mai în vârstă să se adapteze mai ușor la noile descoperiri. Populația adultă din România nu a fost educată să privească schimbarea ca ceva benefic și nici legislația existentă nu a reușit să creeze sentimentul de stabilitate.

Colajul de imagini care reflectă aspirațiile, speranțele și visele pe care le are un individ ajuns la vârsta maturității, îi permite acestuia să fie selectiv în funcție de motivele personale, ambiție, experiență personală și profesională și să facă față schimbărilor. Dacă ne deschidem noilor oportunități, există șansa ca una dintre ele să ne schimbe viața în sens pozitiv. O problemă a educației tradiționale este viziunea relativ îngustă asupra abilităților indivizilor.

Din păcate oamenii din societatea românească de astăzi au ajuns într-un stadiu în care trăiesc și muncesc mecanic, au un stil repetitiv și orice lucru nou îi sperie. Atunci când sunt familiarizați cu un anumit context, ei se bucură de o *stabilitate intelectuală și emoțională* mai mare, nu trebuie să stea în permanență încordați, așteptând ca elemente imprevizibile, necunoscute să le dicteze un alt comportament decât cel obișnuit. Ideea preconcepută că există doar o perioadă din viața omului când acesta trebuie să învețe nu mai este valabilă. Pentru a se bucura de securitate individuală în actualul context al schimbărilor ce marchează lumea, avem nevoie de oameni educați, relaxați și cu o autoprogramare mentală pozitivă care se poate realiza numai prin intermediul educației permanente.

Educația este o lume în sine, dar în același timp și o reflectare a ei. Reformele în educație, la nivel național, trebuie să urmărească realizarea următoarelor obiective: asigurarea accesului la educație a tuturor cetățenilor, indiferent de mediul din care provin, dar și dezvoltarea conceptului de educație pe tot parcursul vieții. Pentru a putea să fim competitivi trebuie să ne aliniem cu sistemele europene de educație și formare profesională prin modernizarea rapidă a învățământului atât public cât și privat de învățământ.

Societatea îl modelează pe individ în funcție de nevoile sale. Prin educație și viață omul capătă experiență. Experiența este educativă și îi dă individului putere și orientări valorice. Prin procesul de educație are loc o „reconstrucție sau o reorganizare a experienței.”

Noile tendințe apărute în educație vor duce la modificări ale mentalității indivizilor. Trebuie să ne folosim de reformele de ieri și de cele viitoare pentru a restitui educației dimensiunile existenței, regândind spațiul și timpul. Dincolo de diversitatea accepțiunilor conceptelor referitoare la educație se află omul contemporan responsabil de construcția propriei lumi, pus să aleagă și să se descopere și să se redescopere prin alegerile făcute. Absolutul și permanența sunt înlocuite cu relativitatea și schimbarea. Educația este cu un pas înaintea vremurilor. Ea a prevăzut și încearcă să prevadă ce va

¹⁵Cf. Jean. M.HILTROP, Sheila UDALL, *The essence of Negotiation*, 1995, p. 108.

¹⁶Mihaela-Ramona ISTRATE, *Cetățenia europeană și implicațiile sale asupra securității*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2014, p. 50.

urma. Cerințele educației permanente cunoaște o inversare de termeni. După „a învăța să înveți” urmează „a vrea să te perfecționezi continuu”. Numai o populație care are acces la educație, la informație este o populație puternică.

Schimbarea percepției de sine și acceptarea de sine dezvoltă indivizi permanent deschiși spre nou, care va fi angajat în propria ființare. Securitate umană nu este de sine stătătoare, ci ea este în parte componentă a securității globale. Pentru bunăstarea omului e nevoie de un proiect la nivel global, în care toate națiunile să stea la masa de discuții și să găsească soluții pentru OM! Foametea, problemele ecologice, drogurile, criminalitatea, insecuritatea locului de muncă, terorismul sunt probleme care trebuie să ne intereseze pe toți. Trebuie să scăpăm de sentimentul de frică, să ne regăsim pe noi, să putem să trăim frumos în această lume. Comunitatea internațională (Raportul Mileniului 2000) trebuie să acționeze pentru a atinge „libertatea de a trăi la adăpost de nevoie” (agenda dezvoltării) și „libertatea de a trăi la adăpost de frică” (agenda de securitate).

Soarta oamenilor nu mai este doar o problemă a statelor din care aparțin, e o problemă organizațiilor regionale și internaționale. Atentatele teroriste din 11 septembrie 2001, din SUA, au afectat întreaga lume prin efectele diverse pe care le-au generat în toate domeniile vieții și activității umane.

Pentru a se simți în siguranță omul, de oriunde ar fi, trebuie să se bucure de securitate economică, alimentară, de protecție fizică, psihică, medicală și ecologică, socială și politică. Punerea ființei umane în centrul preocupărilor constituie totodată o reorientare a politicii internaționale de ajutor, prin centrarea sa pe dezvoltarea umană. În cadrul *Programului Națiunilor Unite de Dezvoltare* (PNUD) se punctează ideea că *securitatea umană nu are nimic în comun cu armele*. Mult mai importantă decât preocuparea realizării securității prin alocarea de armament, este preocuparea pentru viața și demnitatea umană. Kofi Annan la Summitul Mileniului al ONU (septembrie 2000), în calitate de Secretar general al Națiunilor Unite de atunci, a evidențiat foarte clar „necesitatea unei abordări adecvate a securității, centrate pe individ”.

Calitatea vieții, securitatea și nevoia de educație sunt realități ale zilelor noastre. Nu putem să vorbim despre securitate fără o bună calitate a vieții, pe care reușim să o realizăm prin educație. Dacă sistemul global de securitate presupune o suprapunere a șase sisteme: politic, economic, social, cultural și ecologic, îndrăznesc să afirm că cel de-al șaptelea este cel *educațional*.

Noua cultură a securității umane trebuie să aibă la bază: *educația pentru schimbare, educația pentru pace*.

BIBLIOGRAFIE

1. BĂLĂCEANU, Ion, Florin RĂPAN, Iulian MARTIN, Valentin DRAGOMIRESCU, *Interacțiunea strategiilor în conflictele armate moderne*, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2010;
2. BOUCHER, David, Paul KELLY, *Mari gânditori politici*, Editura ALL, București, 2008;
3. DE OLIVEIRA, Plinio Correa, *Revoluție și contrarevoluție*, Editura Tradiție, București, 1995;
4. DUMITRIU, Ioana Roxana, *Influența educației asupra securității naționale*, <http://strategiiavansate.ro/influent%CC%A6a-educat%CC%A6iei-asupra-securita%CC%86t%CC%A6ii-nat%CC%A6ionale/>, consultat 04.05.2015, ora 20:30.
5. DURKHEIM, Emile, *Professional Ethics and Civic Morals*, London, 1957;
6. FRUNZETI, Teodor, Vladimir ZODIAN, *Lumea - 2009. Enciclopedie politică și militară*, Editura Centrului tehnic editorial al Armatei, București, 2011;
7. ISTRATE, Mihaela-Ramona, *Cetățenia europeană și implicațiile sale asupra securității*, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2014;
8. JINGA, Ioana, *Educația ca investiție în om*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981;
9. PREDA, Marian, *Riscuri și inechități sociale în România*, Editura Polirom, Iași, 2009.

10. Președinția României, *Strategia de securitate națională*, București, 2007;
11. ROMAN, Valter, *Limite sau cotitură*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981.
12. SARCINSCHI, Alexandra, *Operațiile de stabilitate și securitatea umană*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008;
13. SARCINSCHI, Alexandra, *Omul-subiectul securității naționale și internaționale, în volumul Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI*, București, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2005;
14. ȘTEFĂNESCU, Doina-Olga, *Dilema de gen a educației*, Editura Polirom, Iași, 2003;
15. TOADER, Iulian, *Conceptul de putere și Relațiile Internaționale în secolul XXI*, Sfera Politicii, volumul XXII, nr. 177, ian-feb 2014.
16. VLĂSCĂEANU, Lazăr, *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitate reflexivă*, Editura Polirom, Iași, 2007;
17. ZLATE, Melu, *Omul față în față cu lumea*, Editura Albatros, București, 1988;

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul “Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

INFLUENȚA EDUCAȚIEI ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Carmen ROTĂRESCU

Locotenent-colonel doctorand, Secția Secretariat din Statul Major al Forțelor Terestre,
Email: carmenrotarescu@yahoo.com

Rezumat: *Educația și cercetarea sunt vitale pentru realizarea unei culturi de securitate implicând creativitate intelectuală și abilități de studiu aprofundat. O cultură de securitate solidă contribuie la menținerea unui grad adecvat de securitate națională.*

Prin educarea specialiștilor din domeniu, dar și a populației civile, cu privire la problematici de securitate se asigură conștientizarea publică asupra rolului instituției militare și se facilitează adaptarea nevoilor de apărare națională și dezvoltarea eficientă a sectorului de securitate pentru a răspunde noilor riscuri și amenințări survenite în mediul internațional de securitate.

În acest context, învățământul militar, de ordine publică și de informații necesită modernizare continuă și adaptare urmărindu-se atingerea unui grad cât mai ridicat de compatibilitate a programelor de învățământ naționale cu cele ale statelor membre NATO și UE.

Cuvinte-cheie: *securitate, educație, drepturile omului, drept internațional, cultura de securitate.*

1. Dreptul la securitate

Dreptul omului la securitate, deși nu este un drept consacrat, *expressis verbis*, în legislația românească de profil, el este, *de facto*, centrul de greutate al tuturor drepturilor și libertăților omului fără de care acestea nu se pot exercita. Dreptul la securitate este diferit de libertatea individuală așa cum este prevăzută de articolul 23 din Constituția României (2003) care face referiri la „libertatea individuală și siguranța persoanei”, în accepțiunea noastră acest drept făcând referire la *siguranța și protecția* persoanei, prerogative care aparțin, de altfel securității umane. Dacă ar fi să sintetizăm ce înseamnă securitate umană, am putea folosi două cuvinte *siguranță și protecție*, transpuse în *lipsa amenințării, dreptul la hrană*¹ și *libertatea de a trăi cu demnitate*². Securitatea umană este strâns legată de securitatea națională, completând-o, omul fiind centrul preocupărilor acesteia.

¹ *Strategia națională de apărare a României*, 2010, pp. 23- 24.

² În martie 2005, Kofi Annan Secretarul General al ONU în finalul propunerii sale de reformare a Organizației Națiunilor Unite deși nu a făcut referire specială la termenul de „securitate umană”, totuși folosește trei dintre componentele sale: „lipsa amenințării”, „dreptul la hrană” și „libertatea de a trăi cu demnitate” ca tematică principală a raportului intitulat „Libertate mai largă: spre dezvoltare, securitate și drepturi ale omului pentru toți” (“In larger freedom: towards development, security and human rights for all”). Disponibil online la: <https://docs.unocha.org/sites/dms/HSU/HSU%20Strategic%20Plan%202014-2017%20Web%20Version.pdf>, p. 8 și http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/2005, accesate la 15.03.2015.

Cu privire la drepturile omului amintim că acestea sunt acele libertăți, imunități și beneficii, fundamentale, universale, indivizibile, inalienabile, interdependente și egalitate stabilite în conformitate cu valorile umanității, absolut esențiale pentru dezvoltarea ființei umane, pentru bunăstarea și progresul acesteia, pe care orice ființă umană, indiferent de naționalitate, sex, rasă sau origine etnică, poziție socială, religie sau credință, dizabilități, vârstă sau orientare sexuală, este îndreptățită să le pretindă și să le primească de la societatea în care trăiește³.

Securitatea națională, considerată un drept imprescriptibil⁴, prin dimensiunile sale nonmilitare și ariile sale de referință, integrează și securitatea umană, culturală și cea socială *inter alia*, raportul dintre acestea fiind unul de influențare reciprocă, de completare și de integrare a părților în întreg.

La confluența lor se află omul eliberat de nevoi și temeri, care se bucură de posibilitatea exercitării depline a drepturilor și libertăților fundamentale, pentru că fără democrație, stat de drept sau ordine juridică nu putem vorbi despre securitate, iar pe cale de consecință nici despre drepturi ale omului, dezvoltare și afirmare a demnității umane într-un mediu social propice și într-un stat responsabil de soarta sa⁵.

Dacă securitatea națională se identifică cu starea în care unitatea și integritatea teritorială a statului sunt asigurate, valorile sunt întemeiate pe standarde morale și etice care transcend diferențele religioase, etnice și lingvistice prin convingeri și interese comune, iar viața democratică, bunăstarea economică și socială, drepturile și libertățile fundamentale sunt garantate și protejate, toate acestea realizându-se cu ajutorul și în beneficiul tuturor cetățenilor statului, securitatea umană se identifică cu securitatea individului, transpusă în asigurarea dreptului la un trai decent al oricărei persoane, drept care să corespundă unor standarde minime de protecție socială (hrană, apă, locuință, sănătate, mediu și educație) garantate de stat.

În realizarea dezideratelor sale, securitatea umană promovează libertatea individului de a lua deciziile pe care și le dorește, fără să fie influențat sau manipulat și de a se dezvolta într-o manieră aleasă de el însuși. Oamenii își pot exercita drepturile și libertățile doar în condiții de siguranță și în mod liber și au oportunitatea și totodată responsabilitatea de a avea grijă de viața lor, contribuind în mod activ la dezvoltarea personală, dar și a societății și a țării în care trăiesc și a cărei cetățeni sunt⁶. Triada individ – societate – stat incumbă tuturor drepturi și obligații ce trebuie asumate cu responsabilitate, astfel încât interesele tuturor să fie protejate, iar eventualele conflicte aplanate. Între individ, societate și stat se află ordinea de drept, balanța care asigură echilibrul și evitarea derapajului oricărei părți, și care contribuie la dezvoltarea umană și implicit la asigurarea securității naționale⁷ și diminuarea sau contracararea vulnerabilităților, riscurilor și amenințărilor la adresa acesteia.

³Louis LENKIN, *The Age of rights*, Columbia University Press, New York, 1990, p. 38 (definiția de lucru la nivelul sistemului Națiunilor Unite, adaptată de autorul articolului).

⁴Strategia de securitate națională a României, 2007, p. 7 (adoptată de către Consiliul Suprem de Apărare a Țării prin Hotărârea nr. 62 din 17 aprilie 2006), prevede că: „Securitatea națională este, la rândul său, un drept imprescriptibil care derivă din suveranitatea deplină a poporului, ea fundamentându-se pe ordinea constituțională și înfăptuindu-se în contextul construcției europene, cooperării euroatlantice și al evoluțiilor globale”.

⁵Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948 stipulează la articolul 22: „Orice persoană, în calitatea sa de membru al societății, are dreptul la securitate socială; ea este îndreptățită ca prin efortul național și colaborarea internațională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale” și în Preambul alin.1, „Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume”.

⁶Strategia de securitate națională a României, 2007, p. 55.

⁷Ibidem, p. 9,,În condițiile în care, în lumea modernă, securitatea și prosperitatea sunt termenii inseparabili ai aceleiași ecuații – progresul, prosperitatea și securitatea națională ale României nu pot fi decât rezultanta majoră a unui proces complex de promovare și garantare a valorilor și intereselor naționale. Acest proces vizează, în

2. Educația - un drept garantat și o obligație ce trebuie asumată în contextul asigurării securității naționale

În România, *dreptul la învățătură* este garantat de articolul 23 din Constituție (2003)⁸, iar Legea nr. 1/2011, a educației naționale, asigură cadrul legal pentru organizarea, funcționarea și desfășurarea învățământului și totodată a dreptului fundamental la învățătură pe tot parcursul vieții⁹.

În epoca contemporană, dreptul la educație apare ca o nevoie socială, instruirea individului nefiind niciodată completă, iar necesitatea unei pregătiri continue pe tot parcursul vieții fiind cerută de însăși evoluția societății în care trăim, a schimbărilor care au loc la nivel mondial pe toate palierele sociale. Prin Protocolul 1 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, nevoia de instruire, ca nevoie socială, a fost transformată într-un drept, respectiv dreptul la instruire¹⁰, *care nu poate fi refuzat nici unui individ*. În aceeași ordine de idei, art. 26 din Declarația Universală a Drepturilor Omului stipulează faptul că „*oricine are dreptul la educație*”, iar art 14 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene prevede inclusiv accesul la formare profesională și formare continuă.

Așadar, fie că vorbim de dreptul la învățătură, instruire sau educație, referirile privesc, în esență, educația individului, ca drept fundamental al omului. Valorile și atitudinile unui individ, bazate pe dreptate, libertate, toleranță, curaj, patriotism, nediscriminare alături de istoria, tradițiile și cultura și obiceiurile neamului său, nu pot fi deprinse și însușite de individ decât numai în cadrul unui proces educațional fie formal sau nonformal. Prin educație, individul poate să își dezvolte personalitatea, să cunoască și să înțeleagă care îi sunt drepturile și libertățile, dar și îndatoririle ce îi revin în calitate de cetățean al unui stat, dar și locuitor al Terrei¹¹. Fiecărei generații îi corespunde un anumit mediu în care indivizii se formează, dezvoltă și se afirmă, aceștia având în comun anumite convingeri, atitudini și comportamente, procesul educațional fiind influențat de factori precum cel: geopolitic, istoric, cultural, economic, social sau de mediu¹².

esență: ... modernizarea radicală a sistemului de educație și valorificarea eficientă a potențialului uman, științific și tehnologic; creșterea bunăstării cetățenilor, a nivelului de trai și de sănătate ale populației; afirmarea și protejarea culturii, identității naționale și vieții spirituale ale românilor, în condițiile create de cadrul unional european”.

⁸În Art.32 din Constituția României (2003) se prevede: „dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instrucție și de perfecționare ...”.

⁹Legea nr. 1/2011 reglementează structura, funcțiile, organizarea și funcționarea sistemului național de învățământ de stat, particular și confesional.

¹⁰Roxana Alina PETRARU, Protecția drepturilor fundamentale ale omului în jurisprudența CEDO, Editura Lumen, Iași, 2010, pp. 101-104.

¹¹Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, precizează la art. 26, (1): „*Orice persoana are dreptul la învățătură. Învățământul trebuie să fie gratuit, cel puțin în ceea ce privește învățământul elementar și general. Învățământul tehnic și profesional trebuie să fie la îndemâna tuturor, iar învățământul superior trebuie să fie de asemenea egal, accesibil tuturor, pe bază de merit.* (2). *Învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale. El trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității Organizației Națiunilor Unite pentru menținerea păcii*”.

¹²Potrivit teoriei generațiilor sociologilor americani Neil HOWE și William STRAUSS, elaborată în anul 1991 și publicată în cartea „Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069”, publicată de Harper Collins, 1992.

Dreptul la educație este considerat atât un drept economic, social și cultural, cât și unul de natură civilă și politică, fapt ce ne oferă oportunitatea de a aprecia că educația este de fapt și de drept un indicator care arată gradul de civilizație și de dezvoltare al unei țări, posibilitățile sale de evoluție în timp din punct de vedere social, politic, economic, militar, etc. precum și capacitatea de a face față amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților care ar afecta securitatea ei, indiferent care ar fi natura acestora.

Dacă statului îi revine obligația corelativă de a garanta și a asigura în mod nediscriminatoriu accesul la educație al tuturor cetățenilor săi, individului îi revine obligația, nescrisă, de a se educa, de a se autoeduca (conduită auto-impusă la nivel individual), astfel încât prin cunoștințele, competențele și abilitățile dobândite, acesta să contribuie nu numai la dezvoltarea și afirmarea proprie, ci și la progresul și dezvoltarea țării al cărui cetățean este, la paza și apărarea acesteia, în caz de nevoie. „Factorul strategic al dezvoltării prezente și viitoare a unui stat se realizează prin contribuția sa la educarea multidimensională a capitalului uman. Educația este percepută ca o cale spre dezvoltarea durabilă care, în fapt, este un proces de învățare socială în căutare de soluții inovative”¹³.

3. Dimensiunea educațională a securității naționale

„Educația este cea mai puternică armă cu care putem schimba lumea, ne putem apăra și dezvolta”¹⁴. Așadar, între securitatea națională și educație există o relație directă, de influențare reciprocă, rezultată din faptul că puterea unui stat nu mai este dată doar de dimensiunea sa militară, ci și de capitalul uman, care printr-un nivel de educație performant creează un stat puternic. Educația, atunci când este de calitate și eficientă, devine un instrument care stimulează schimbări, în sens pozitiv, ale societății îndreptând-o spre progres, instrument care formează indivizilor un comportament menit să asigure un climat de securitate.

Despre importanța educației și legătura indisolubilă dintre ea și securitate a vorbit și președintele american Barack Obama, la data de 7 ianuarie 2010, în cadrul unui interviu publicat de John Moravec¹⁵. În materialul video preluat de *Education Futures* de la *Bring Me the News*, președintele Obama vorbește despre relația dintre educație și securitate națională, într-un interviu cu tema „Educația este problemă de securitate națională”. Vorbind despre societatea americană, președintele american arăta că tinerii care ies de pe băncile școlilor nu dețin abilități și competențe și nici capacități intelectuale și creative care să le permită să se adapteze la noile condiții sociale, de mediu, politice, economice și tehnologice, aflate într-o continuă schimbare și să se integreze pe piața muncii. În opinia sa, acest fapt va afecta implicit și securitatea națională.

¹³*Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României Orizonturi 2013-2020-2030*, București, 2008, disponibilă la: www.stpse.ro/atasamente/066_Strategia%20nationala%20pentru%20dezvoltare%20durabila%20a%20Romaniei%202013-2030.pdf, p.82, accesată la 15.03.2015.

¹⁴Nelson Mandela, a se vedea în Paul MELINTE, *47 de citate inspiraționale care îți vor schimba viața*, 20 august 2014, disponibil online la: <http://paulmelinte.com/citate-inspirationale-despre-viata/>, accesat la 25.02.2015.

¹⁵*Discursul președintelui B. Obama*, disponibil online la: <http://www.educationfutures.com/2010/01/07/obama-education-is-national-security-issue/>, accesat la 22.02.2015.

În aceeași ordine de idei, un grup de lucru condus de fostul secretar de stat al SUA Condoleezza Rice și Joel Klein, fostul cancelar al sistemului școlar din orașul New York, a avertizat asupra faptului că securitatea națională și prosperitatea economică sunt în pericol dacă sistemul de învățământ și educația din SUA nu vor suferi schimbări majore. În opinia lor, tinerii americani ar trebui să fie pregătiți pentru a face față unei lumi, într-o continuă schimbare, într-o era a globalizării. Ei ar trebui să fie stăpâni pe cunoștințe din domenii precum cele cuprinse în STEM¹⁶ și să cunoască literatura și gramatica limbii engleze, limbi străine, diplomație, setul de valori și interese naționale, amenințările și riscurile la care poate fi supusă securitatea țării¹⁷.

Problemele din sistemul educațional afectează și structurile sistemului de apărare al SUA. Aproape 75% din tinerii care termină diferite forme de învățământ nu dispun de calificările necesare pentru a putea fi recrutați de armata SUA, iar 25% nu pot fi angajați nici măcar ca militari profesioniști. Pe lângă lipsa unei educații adecvate, tinerii americani se confruntă cu antecedente penale și o pregătire fizică precară, mulți suferind de obezitate. Totodată, se constată un deficit de absolvenți, fără competențe în domeniile inginerie și științe, specialiști necesari industriei militare de armament sau altor structuri de profil din domeniul apărării. Este evidențiat faptul că în lipsa unor specialiști în domeniul comunicațiilor și informaticii, SUA riscă să fie vulnerabilă în fața atacurilor cibernetice, iar în lipsa unor cunoscători ai domeniilor limbi străine, educație civică, diplomație, istorie, cultură și civilizație, știință, apărare și aerospațial, SUA riscă să nu dispună de specialiști pentru domenii precum comunicare, afaceri interne sau externe, diplomație sau informații și să aibă o bază de recrutare extrem de redusă.

În aprecierea Condoleezei Rice și a lui Joel I. Klein nu este suficient să ai putere militară fiindcă, *în acest secol, capitalul uman poate înclina balanța de putere* și ar putea determina SUA să piardă poziția de lider mondial, dacă nu se iau măsuri urgente atât în ceea ce privește strategiile cât și politicile educaționale. Fără măsuri ferme în domeniul educației, este posibil că democrația, economia, siguranța și securitatea națională, interesele naționale, proprietatea intelectuală, unitatea și coeziunea americană să fie grav afectate¹⁸. În opinia experților, exprimată în anul 2012, o măsură adecvată ar fi recunoașterea publică a nivelului de educație și de performanță inadecvat și luarea unor măsuri și adoptarea unor reforme educaționale de mare amploare și pe scară largă, care să reorienteze SUA aflată la răscruce de drumuri.

Potrivit Annei Marie Slaughter¹⁹, salvagardarea securității naționale se poate face și prin mijloace de tipul educației, iar îngrijorarea americanilor după apariția Statului Islamic, extinderea Rusiei și ascensiunea Chinei este reprezentată de incapacitatea țării de a furniza educație și îngrijire adecvată tuturor copiilor²⁰.

¹⁶STEM este un acronim care se referă la disciplinele academice precum știința, tehnologia, inginerie și matematica.

¹⁷Joel I. KLEIN, Condoleezza RICE, Julia LEVY, *Independent Task Force Report No. 68, U.S. Education Reform and National Security*, Council on Foreign Relations, United States of America, 2012. A se vedea și: <http://www.education.com/magazine/article/failing-schools-national-security-threat/>, accesat la 15.03.2015.

¹⁸Joel I. KLEIN, Condoleezza RICE, Chairrs, Julia LEVY, Project Director, *Independent task force report no.68, U.S. education and national security reform*, Council of foreign relations(CFR),pp 3-13.

¹⁹Anne-Marie Slaughter este în prezent președinte și CEO al *New America*. Ea este și profesor la Universitatea Bert G. Kerstetter '66 și profesor emerit în Politici și Afaceri Internaționale la Universitatea Princeton. Între 2009–2011 ea a fost și Director al Departamentului de Planificare Politică a Departamentului de Stat al Statelor Unite, prima femeie care a deținut această poziție. Disponibil online la: <http://www.princeton.edu/~slaughter/>, accesat la 15.03.2015.

²⁰Anne-Marie SLAUGHTER, *La sauvegarde de la securite nationale par l'education*, 1 decembrie 2014, disponibil online la: <http://www.medias24.com/chro150899La-sauvegarde-de-la-securite-nationale-par-l-education.html>, accesat la 28.02.2015.

Concluziile experților americani referitor la influența directă a educației asupra securității naționale, precum și impactul și consecințele devastatoare pe termen lung pe care le-ar putea avea un sistem educațional deficitar și inefficient asupra securității în general, sunt valabile nu doar pentru SUA, ci și pentru oricare alt stat, implicit România.

În ceea ce privește România, din conținutul Strategiei naționale de apărare se reflectă faptul că nu numai educația, cercetarea și cultura de securitate²¹, dar și efectele acestora influențează și potențează securitatea națională. Abordarea în mediul academic, liceal și chiar gimnazial a problematicilor diverse privind securitatea precum și formarea de specialiști în domeniul securității pot contribui substanțial la realizarea unei bune *gubernări și la creșterea calității vieții cetățenilor*. Este relevant faptul că strategia, deși vizează întregul sistem de educație, face referiri punctuale „la o nouă calitate a învățământului militar”, care trebuie adaptat și pus în consens cu învățământul similar din statele partenere în organizațiile euroatlantice²².

Cultura de securitate permite și impune cetățeanului, prin educația de securitate: cunoașterea și înțelegerea mediului de securitate național și internațional; cunoașterea și exercitarea, în limitele legalității, a drepturilor și libertăților fundamentale; cunoașterea politicilor de securitate; dobândirea unui comportament participativ; asumarea conștientă a responsabilităților; dezvoltarea capacității de apreciere corectă a nivelului de guvernare și de îndeplinire a obiectivelor strategice asumate de politicieni și nu în ultimul rând manifestarea unui simț civic dezvoltat.

Concluzii

Nivelul de țară, competitivitatea unei națiuni sunt date de educație și de capacitatea, flexibilitatea și gradul de pregătire al populației, iar dezvoltarea țării depinde, în mare măsură, de acest lucru. În acest sens, se impun măsuri pentru susținerea în manieră integrată și coordonată a educației, cercetării și inovării, precum și a formării populației pe tot parcursul vieții, prin programe de studii de pregătire profesională continuă. Totuși, fără un mediu de viață propice fundamentat pe criterii de pace și securitate, dezvoltarea umană și afirmarea demnității nu pot avea loc, iar măsurile în orice domeniu, nu numai al educației, ar fi ineficiente.

Generațiile viitoare trebuie să dobândească o cultură de securitate și, în acest sens, trebuie educate în spiritul responsabilităților față de țară, al dezvoltării capacității decizionale, al respectării drepturilor și libertăților omului, al respectului pentru diversitate lingvistică și culturală și solidaritate, al asigurării păcii, progresului și dezvoltării țării lor și lumii întregi²³.

²¹ În *Strategia Națională de Apărare*, București, 2010, la pagina 29 se prevede: „Prin cultura de securitate înțelegem: norme, valori, atitudini sau acțiuni care determină înțelegerea și asimilarea conceptului de securitate și a celorlalte concepte derivate: securitate națională, securitate internațională, securitate colectivă, insecuritate, securitate cooperativă, politică de securitate etc.”

²² Tot în același document, la aceeași pagină apare și stipularea că: „Apărarea țării și realizarea stării de securitate națională presupun în primul rând un demers intelectual creativ, fiind importante educația, cercetarea și cultura de securitate ... Educația este primul pilon, care permite apărării naționale și sectorului de securitate să se adapteze pentru a răspunde noilor provocări. Avem nevoie de o nouă calitate a învățământului militar, de ordine publică și de informații, ceea ce presupune deplina compatibilizare a programelor de învățământ cu cele ale țărilor NATO și UE”.

²³ *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, 1948, art. 26. aici se prevede că: „Învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale. El trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase ...”.

Dacă vorbim de o cultură de securitate, opusul acesteia îmbracă forma inculturii de securitate care se manifestă sub diferite formă în lipsa de reacție ale cetățenilor la: încălcarea drepturilor și libertăților; corupție; proastă guvernare; nerespectarea obligațiilor asumate de politicieni în campaniile electorale; furtul, sub toate formele, din avutul public; lipsa de responsabilitate și răspundere a factorilor politici aflați în diferite funcții; lipsa de politici publice coerente care să asigure o dezvoltare durabilă și pe termen lung a României și o calitate a vieții românilor la un standard ridicat.

Cultura de securitate contrabalansează incultura de securitate și lipsa de educație într-un domeniu strategic precum securitatea. Triada individ - societate - stat este chemată să își cunoască rolul în ecuația numită securitate, care are și necunoscute cum ar fi amenințările asimetrice și care pot lovi oricând și oriunde, fără să întrebe dacă individul, societatea, sau statul au avut timp să se pregătească și sunt capabili de o ripostă potrivită.

Evenimentele care se petrec la nivel mondial, cu precădere în apropierea granițelor noastre, respectiv în Ucraina, vin să întărească paradigma potrivit căreia securitatea este un drept fundamental al omului și o valoare esențială a relațiilor interumane²⁴. Viața este un dar de preț pentru care nu facem nimic ca să îl primim, pe care doar uneori o prețuim și a cărei valoare o conștientizăm în momente de cumpănă, când am putea să o pierdem. Acest drept, nederogabil în nici o situație, este strâns legat de libertate și securitate.

BIBLIOGRAFIE

1. *** *Strategia de securitate națională a României*, 2007.
2. *** *Strategia națională de apărare*, București, 2010.
3. *** *Constituția României*, 2003.
4. *** *Legea educației naționale nr.1 /2011*.
5. *** *Legea nr. 30/1994 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale convenite la acestea*, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994.
6. *** *Primul protocol adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, încheiat la Paris la 20 martie 1952, publicat în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1954.
7. *** *Declarația Universală a Drepturilor Omului* din 10 decembrie 1948;
8. *** *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2010/C 83/02)*.
9. *** *Human Development Reports*, UNDP, 1990–2011.
10. BÎRSAN, Corneliu, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. București, Editura All Beck, 2005.
11. DUCULESCU, Victor, *Protecția drepturilor omului: mijloace interne și internaționale*, București, Editura Lumina Lex, 2008.
12. KLEIN, Joel I.; RICE, Condoleezza (președinte); LEVY, Julia (director de proiect), *Independent Task Force Report No. 68, U.S. Education Reform and National Security*, Council on Foreign Relations, United States of America, 2012.
13. MĂRGINEAN, I.; PRECUPETU, I., (coord.), *Paradigma calității vieții*, București, Editura Academiei Române, 2011.
14. PETRARU, Roxana Alina, *Protecția drepturilor fundamentale ale omului în jurisprudența CEDO*, Editura Lumen, Iași, 2010.
15. SELEJAN-GUȚAN, Bianca, *Jurisprudența CEDO. Selecție și rezumat*. În: Acta Universitatis Lucian Blaga nr. 1/2005.

²⁴Gheorghe TĂTARU, *Valențele conceptului de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", București, 2008, pp. 9-10.

16. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403: RO:PDF>.
17. <http://www.caleaeuropeană.ro/editorial-sebastian-sarbu-despre-cultura-de-securitatea/>.
18. <http://www.arss.org.ro/strategia-si-incultura-de-securitate>
19. <http://www.dw.de/securitatea-un-drept-supra-fundamental/a-16997782>
20. <http://ssrci.ro/securitate-umana-mediul/>
21. <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990>
22. <http://www.iccv.ro/node/235>
23. <http://unocha.org/humansecurity/about-human-security/human-security-un>
24. <https://wiki.zirve.edu.tr/sandbox/groups/economicsandadministrativesciences/wiki/fa50c/attachments/0acaf/HumanSecurityWorkingPaper.pdf?sessionID=be1325d37a7c5f7b99f39de6da779933c272d74d>
25. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf
26. <http://search-id.com/d/www.humansecuritynetwork.org>
27. www.humansecurity.gc.ca
28. <http://maryknollogc.org/article/peace-human-security-key-post-2015-agenda>
29. <http://www.gdrc.org/sustdev/husec/Comparisons.pdf>.

Mulțumiri

Această lucrare a fost posibilă cu sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul «Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”».

EVOLUȚIA TERORISMULUI INTERNAȚIONAL ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Marius-Adrian CERNAT

Căpitan, Inspectoratul pentru Situații de Urgență "Avram Iancu" al județului Cluj, Cluj-Napoca, România, cernat.mariusadrian@yahoo.com

Rezumat: Corelat cu efectele globalizării, terorismul s-a amplificat prin dinamica societății și rapiditatea circulației informațiilor. Analiza consecințelor globalizării se poate realiza prin prisma diferitelor forme ale terorismului: ideologic, etnico-separatist sau cultural-religios, însă terorismul internațional poate fi definit ca ramura care implică influențarea mediului de securitate global. Începând cu Organizația Septembrie Negru și cu atentatele de la Olimpiada din München din 1972, terorismul global a fost identificat cu islamul radical. O evoluție imprevizibilă a avut loc în 2014, când organizația SIIL, care acționa pe teritoriul a două state, și-a declarat independența în cadrul unui nou Califat. Această acțiune fără precedent a fost catalogată drept „noua eră a jihadului internațional”, alertând organizațiile de securitate. Globalizarea supune economia și sistemul politic unor presiuni, iar prin subminarea acestora, insurgenții obțin acces la strategii alternative de organizare. Globalizarea devine astfel un cadru care oferă oportunități de extindere a terorismului internațional, dar oferă și soluții pentru combaterea acestuia.

Cuvinte-cheie: terorism internațional, globalizare, Islam, SIIL, al-Qaeda, jihad.

Introducere

Globalizarea reprezintă unul din cele mai abordate fenomene din ultimele două decenii și poate fi definită ca diseminarea percepțiilor asupra economiei, societății și culturii la nivel internațional. Aceasta indică un stadiu în care barierele economice și politice dintre națiuni își pierd efectele și în care dinamica forței de muncă și a persoanelor amplifică relațiile dintre culturi¹.

Studiul „The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?”² consideră globalizarea drept factor major în involuția actorilor statali. În acest context, principalul efect al atenuării granițelor este reprezentat de alterarea termenilor care definesc un stat, fiind afectat în mod direct de monopolul asupra granițelor și a serviciilor. Astfel, în lipsa controalelor instituite la granițe, serviciile de securitate a frontierelor revin în sarcina primului stat tranzitat dintre membrii acordului internațional. Globalizarea impune propriul pol de putere: *legea*, apărând situații în care comunitatea internațională a reacționat prin preluarea responsabilităților unui stat. Exemplele cele mai elocvente decurg din crizele relativ recente care s-au manifestat în Orientul Mijlociu sau Nordul Africii, în care forțe de coaliție au restabilit ordinea publică sau au participat la organizarea alegerilor.

Efectul interdependenței a transformat deja aspectul securității și insecurității într-o problemă mondială. Referindu-ne la diminuarea continuă a resurselor energetice, o situație de insecuritate, fie ea și izolată, necesită canalizarea eforturilor și resurselor în direcția respectivă, creând un dezechilibru tuturor celorlalți utilizatori. De asemenea, angajarea statelor, a căror expunere la acest pericol ar putea părea redusă, în tratate, organizații și

¹ L. Korobeynikova, *Tolerance in the Context of Soft Globalization* în *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2015, pp. 626-630.

²N. Gnesotto, G. Grevi, *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?*, disponibil la http://www.iss.europa.eu/uploads/media/NGP_01.pdf, data accesării 19.03.2015.

alianțe de securitate le determină asumarea luptei globale împotriva terorismului internațional.

Un raport al *National Intelligence Council* al SUA, dat publicității în decembrie 2012, considera că organizarea mediului internațional curent este unipolară, dominată de Statele Unite. Vizând termenele mediu și lung, raportul susține că ierarhia nu va mai fi una structurată și se va împărți între vechile mari puteri și cele emergente: SUA, Rusia și China, spre exemplu. Elementul de noutate al multipolarității îl va reprezenta difuzia puterii dinspre actorii statali spre cei non-statali³.

În fapt, acest raport consideră competiția pentru resurse drept fondul pe care pot apărea conflicte. Dacă la acest moment, actorii non-statali sunt marile companii energetice, viitorul ne poate rezerva intrarea în scenă a marilor actori non-statali de tip militar. Există, astfel, mai multe categorii care pot fi implicate: ONG-uri, minorități etnice sau religioase, organizații teroriste, alianțe militare sau economice, cu evoluții spectaculoase în viitorul context global.

Actualmente, există actori non-statali cu rol semnificativ la nivel mondial, a căror importanță a înregistrat fluctuații, dar care oferă modele de succes, mai ales în contextul globalizării. Organizarea actuală oferă modele sau francize care pot dinamiza mediul internațional de securitate, prin reprofilare sau lărgirea ariei de acțiune.

1. Globalizare și terorism

Terorismul reprezintă un act bazat pe informațiile asimetrice despre locul, ora și numărul de victime provocate de un atac. Acesta se formează prin acțiuni deosebit de violente menite să inducă frică în rândul populației civile și, astfel, să influențeze deciziile sau sistemele politice⁴.

În corelare cu efectele globalizării, se pune în discuție dacă terorismul global s-a amplificat prin dinamica schimburilor comerciale, societății sau circulației ideilor. Cele mai ample manifestări ale acestui fenomen s-au putut observa odată cu deschiderea Chinei spre piața internațională din 1978⁵ și după căderea blocului sovietic de la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90⁶.

³United States National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, disponibil la <http://www.dni.gov/index.php/about/organization/global-trends-2030>, data accesării 21.03.2015.

⁴E. Zimmermann, *Globalization and terrorism* în *European Journal of Political Economy*, 2011, pp. S152-S161.

⁵Y.H.D. Wei, I. Liefner, *Globalization, industrial restructuring, and regional development in China* în *Applied Geography*, 2012, pp. 102-105.

⁶N. Negrea, *Fenomenul globalizării și implicațiile sale asupra societății* în *Revista Transilvană de Științe administrative*, 2005, pp. 88-98.

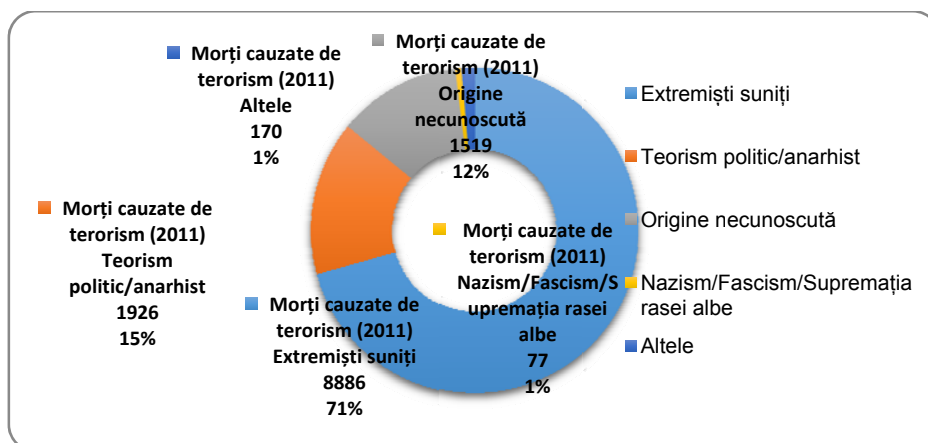

Figura nr. 1: Morți cauzate de terorism (2011). Extremismul sunit cuprinde toate grupările importante: Al Qaeda împreună cu grupările afiliate din Irak, Peninsula Arabă și Magrebul Islamic, Talibanii din Afganistan și Pakistan sau Al Shaabab din Somalia; Terorismul politic/anarhist este reprezentat în principal de: FARC din Columbia, Partidele Comuniste din India și Filipine sau PKK din Turcia⁷

Analiza consecințelor globalizării se poate face prin prisma diferitelor forme ale terorismului: ideologic, etnico-separatist sau cultural-religios, însă terorismul internațional poate fi definit ca ramura care implică victime dintr-un alt stat decât cel de origine al organizației teroriste, indiferent de teritoriul pe care se desfășoară. Începând cu Organizația Septembrie Negru și cu atentatele de la Olimpiada de la München din 1972, terorismul global a fost identificat cu Islamul radical⁸. Spre exemplu, grupările extremiste ale musulmanilor suniți au provocat 8.886 de morți din totalul de 12.533 de morți ca urmare a atacurilor teroriste din anul 2011 (Figura nr. 1).

Al Qaeda a provocat aproximativ 2.000 de morți prin 688 de atacuri, în timp ce Talibanii din Afganistan și Pakistan au provocat un număr de aproximativ 1.900 de morți în urma a peste 800 de atacuri. Prin comparație, organizația de gherilă a Forțelor Armate Revoluționare din Columbia – Armata Poporului (FARC), lider în ceea ce privește acțiunile teroriste ale non-musulmanilor, a fost responsabilă de 377 de atacuri dintr-un total de 1.926.

Lumea radical-islamică a oferit numeroase demonstrații de forță și premiere, istoria consemnând evoluția grupărilor în context geografic, migrația spre aria politică sau exploatarea celor mai diferite forme de atac. Ascensiunea unei anumite grupări este însă deosebit de interesantă și demonstrează expresia terorismului în contextul globalizării. Fondator al Qaeda, dar și agent al serviciilor britanice MI5 și MI6, Aimen Dean a explicat faptul că radicalizarea viitorilor lideri al Qaeda a început în anii '90 mai aproape de Vest decât de Orientul Mijlociu. Declinul l-a reprezentat conflictul din Bosnia⁹, influențând major organizația care se presupune că și-a exportat franciza în nu mai puțin de 20 de state. În 1999, a luat ființă Organizația Monoteismului și Jihadului condusă de Abu Musab al-Zarqawi, care în 2004 s-a afiliat al Qaeda, devenind al Qaeda din Irak (AQI). În 2006, prin înglobarea altor grupări de insurgenți suniți, a devenit ISI (Statul Islamic în Irak), iar în 2013, sub conducerea lui Abu Bakr al-Baghdadi, a fost anunțată fuziunea între ISI și Frontul al-Nusra din Siria, sub

⁷National Counterterrorism Center USA, 2011 *The report on terrorism*, disponibil la <https://www.fas.org/irp/threat/nctc2011.pdf>, data accesării 21.03.2015.

⁸E. Inbar, H. Frisch, *Radical Islam and International Security: Challenges and Responses*, Routledge, Londra, 2008, pp. 181-183.

⁹G. Reybolds, *Aimen Dean's al-Qaeda story: dramatic but hard to swallow*, disponibil la <http://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/11447999/Aimen-Dean-al-Qaeda-review.html>, data accesării 20.03.2015.

denumirea de SIIL (Statul Islamic din Irak și Levant). Declarația a reprezentat o premieră spectaculoasă, care anunța „o nouă eră a jihadului internațional”¹⁰.

Această fuziune a adus probleme comunității radicale din Orientul Mijlociu, pentru că Frontul al-Nusra, prin liderul Abu Mohammad al-Julani a refuzat afilierea, dar și pentru că Ayman al-Zawahiri, înlocuitorul lui Osama bin Laden la comanda „Bazei”, a solicitat concentrarea organizației ISI pe teritoriul Irakului și continuarea activității pe linii distincte de al-Nusra. Răspunsul către al Qaeda a sosit pe 29 iunie 2014, când SIIL a proclamat restabilirea Califatului abolit în 1922 odată cu dispariția Imperiului Otoman. Această mișcare are o conotație semnificativă greu de acceptat, prin asumarea conducerii, cel puțin la nivel spiritual, a întregii lumi musulmane și proclamarea liderului al-Baghdadi ca urmaș al Profetului Mohamed. Această decizie a reușit să genereze o scindare a lumii radicale islamice, cu urmări imprezvizibile. Cert este faptul că Statul Islamic (SI) reușește să deranjeze liderii celor mai importante grupări extremiste, în principal prin ignorarea legii islamice, conform căreia Califul trebuie ales după consultarea tuturor învățaților musulmani.

Într-o altă abordare, devine evident faptul că SI a reușit atragerea unui capital important de atenție și că a început să își extindă propria rețea. Prima afiliere declarată la SI a sosit din Nigeria, acolo unde Boko Haram, prin Abubakar Shekau, a recunoscut existența Califatului și a înaintat ideea, susținută și de către SI, privind necesitatea scindării lumii musulmane între „grupările din Islam” și „cei alții musulmani”¹¹. O altă dovadă a exportului ideologiilor specifice o reprezintă atentatele recente din Yemen, care au vizat trei moschei šiite, reușind materializarea a două atacuri soldate cu peste 100 de morți. Din această perspectivă, îndrumarea lumii musulmane se face prin departajarea categoriilor de credincioși ai Islamului, iar atacul asupra „celor alții musulmani” e unul care a primit critici dure chiar și din partea al Qaeda¹². Cu toate acestea, se pare că SI a reușit cu succes extinderea cel puțin către Nigeria și Yemen.

În strânsă legătură cu mediul de securitate actual și cu efectul de atenuare a importanței frontierelor, se află modalitatea de contracarare a insurgențelor Boko Haram, prin forțe de coaliție africane ce întrunesc militari ai Nigeriei, Nigerului și Ciadului. Mărturia pierderii monopolului asupra serviciilor de securitate este evidențiată de diviziunea responsabilității între forțele aflate în coaliția menționată. Armata Ciadului a devenit un instrument ofensiv în nordul teritoriului Nigeriei, așa cum s-a putut observa cu ocazia unor operațiuni recente¹³. Dispunând de o armată mai experimentată și de tehnică superioară, dar fiind și interesat de securitatea propriilor granițe și de prevenirea unei extinderi a Boko Haram, Ciadul a întreprins în zilele de 14 și 15 martie 2015 o ofensivă asupra orașului nigerian Damasak, aflat sub ocupația insurgenților. Ineditul îl reprezintă faptul că, deși acțiunea are loc în Nigeria, armatele Ciadului și Nigerului au acționat fără a solicita aprobarea oficialilor de la Abuja și nici nu avut au în rândul combatanților vreo contribuție locală. După cucerirea obiectivului, militarii statelor vecine au anunțat succesul operațiunii și au rămas cantonați până la preluarea acestuia de către armata locală.

¹⁰A. Withnall, *Iraq crisis: Isis declares its territories a new Islamic state with 'restoration of caliphate' in Middle East*, disponibil la <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-albaghdadi-as-emir-removing-iraq-and-syria-from-its-name-9571374.html>, data accesării 24.01.2015.

¹¹B. al-Bouchr, *Boko Haram, ISIS don't represent Islam*, disponibil la <http://www.al-monitor.com/pulse/ar/culture/2014/05/islam-islamic-groups-boko-haram-isis.html#>, data accesării 21.03.2015.

¹²M.A. Kalfod, K. Fahim, *Bombers kill 100 at two mosques in Yemen* în *International New York Times*, 21-22.03.2015, pp. 6.

¹³A. Nossiter, *One-sided defeat of Boko Haram* în *International New York Times*, 21-22.03.2015, pp. 6.

2. Cauzalitatea relației globalizare – terorism

O tendință de scădere a actelor teroriste se află în strânsă legătură cu argumentele oportunității și costului. Terorismul internațional se dezvoltă în țările subdezvoltate, însă victimele vizate în principal sunt cele din statele dezvoltate¹⁴. Condițiile de privare de drepturi și lipsa egalității sociale, împreună cu lipsa alternativelor facilitează recrutarea teroriștilor care să atace societățile dezvoltate și implicit să influențeze mediul de securitate. Relația globalizare - terorism nu trebuie exclusă deoarece globalizarea supune economia și sistemul politic unor presiuni, care determină implicit subminarea sistemului și accesul insurgenților la mijloace și strategii superioare de organizare.

Prin libera circulație a persoanelor și ideilor, diferite culturi străine, posibil viciate, pot ajunge în interiorul granițelor unui stat, crescând mobilitatea atât a refugiaților, cât și a teroriștilor. Grupurile de militanți pot încasa ajutoare financiare de la susținători, fie că e vorba de guverne, diasporă sau simpatizanți politici, și pot disemina informații și promova propria ideologie.

O importanță majoră o are propaganda prin mijloacele moderne de comunicare, internetul reprezentând cel mai rapid și mai răspândit mijloc de informare. Filmele de promovare, produse de lideri carismatici dispun de o audiență mondială și pot îndoctrina sau recruta diferite categorii sociale. Franciza rețelei Al Qaeda se bazează pe utilizarea discursurilor despre ură cu un potențial efect de durată asupra tinerilor cu probleme de adaptare în societate. În ceea ce privește mass-media, aria de distribuție și modul de transport al informațiilor spre audiență s-au dezvoltat spectaculos, și de aceea, informațiile prezentate pot duce de multe ori spre o percepție eronată, amplificată, cu privire la sprijinul real de care beneficiază organizațiile teroriste¹⁵.

Un alt aspect al acestei cauzalități este reprezentat de problema noilor imigranți și a minorităților care asigură capete de pod grupurilor teroriste, aspect care necesită o mare atenție. Imigrația musulmanilor spre țările dezvoltate nu mai este considerată un fenomen important, existând două poziții care pot fi abordate: viziunea optimistă asupra integrării și asimilării care întărește economia și cea pesimistă, reprezentată de *dominarea* țării adoptive. În prima poziție, imigranții se supun, acceptă chiar slujbele nedorite sau plătite prost, în speranța dezvoltării sociale. Aceasta reprezintă alegerea rațională, însă scenariile alternative prezintă cea de-a doua poziție: absența integrării determină apariția unei clase de muncitori care, în lipsa educației sau a unei calificări, aderă la concepții extremiste, asumându-și valorile Islamului radical¹⁶. Înțelegerea potențialului de mobilizare a acestor grupuri pentru a se pune în serviciul terorismului internațional implică analiza unor variabile multiple de natură politică, socială, economică și culturală. Exemplele recente au demonstrat că urmașii unor imigranți în Franța pot fi recrutați ca teroriști radicali, iar faptul că transformarea s-a produs rapid, cu eficiență uluitoare, este dovedit de relatările vecinilor fraților Kouachi care îi descriau drept persoane obișnuite, care nu trădau intențiile acțiunilor pe care le-au dus la îndeplinire¹⁷. Ideea șocantă care transpare din cele două atentate este poate esența terorismului internațional: trei cetățeni francezi cu origini străine (din Algeria și Mali) au

¹⁴T. Krieger, D. Meierrieks, *What causes terrorism?* disponibil la http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1148682, data accesării 24.01.2015.

¹⁵D. Rohner, B.S. Frey, Blood and ink! The common-interest-game between terrorists and the media în *Public Choice*, 2007, pp.129–145.

¹⁶M. Aleksynska, Civic participation of immigrants in Europe: assimilation, origin, and destination country effects în *European Journal of Political Economy*, 2011, pp.566–585.

¹⁷Spiegel Staff, *Terror from the Fringes: Searching for Answers in the "Charlie Hebdo" Attacks*, disponibil la <http://www.spiegel.de/international/world/charlie-hebdo-attackers-radicalized-in-search-for-identity-a-1013475.html>, data accesării 19.01.2015.

organizat în capitala Franței, la nivel de celulă individuală, atacuri teroriste în numele convingerilor musulmanilor suniți Al Qaeda și SI din Orientul Mijlociu. Mai mult, există indicii care îi asociază pe frații Kouachi unui fost lider al Qaeda, Anwar al-Awlaki, cetățean american de origine yemenită¹⁸. Amploarea fenomenului generat, în contextul unui raport asimetric de forțe implicate, confirmă potențialul de impact imprevizibil produs de acest tip de acțiuni și impune o reevaluare a laturii preventiv-ofensive antiteroriste.

3. Interferențe

Atentatele de la 11 Septembrie 2001 reprezintă în continuare cel mai important reper din punct de vedere al potențialului terorismului internațional. Scăderea capacității de a organiza și coordona acțiuni teroriste la nivel global este efectul direct al măsurilor de securitate introduse ulterior de către statele dezvoltate, care au limitat succesul organizației Al Qaeda, dar și al celorlalte organizații teroriste^{19,20}. Indiferent de apartenența sau implicarea grupărilor, costurile care trebuie acoperite de acestea au crescut foarte mult, iar în anumite state islamice, sprijinul populației s-a redus. Simpatia pentru terorism în cadrul populației musulmane din Irak, Egipt sau Algeria s-a diminuat, în timp ce în cazul Afganistanului sau Pakistan-ului nu poate fi trasă o concluzie²¹.

INTERVAL REGIUNE	1 970-1979	1 980-1989	1 990-1999	2 000-2009	2 010-2013
TOTAL GLOBAL	9	3	2	2	3
AMERICA DE SUD	837	1168	9529	4985	0316
ASIA DE SUD-EST	96	698	852	150	61
ASIA DE SUD	88	086	690	707	610
ORIENTUL MIJLOCIU ȘI AFRICA DE NORD	1	5	2	4	8
AFRICA SUBSAHARIANĂ	086	929	685	089	0084
FOSTA U.R.S.S.	37	575	745	721	945
RESTUL LUMII	1	7	18	096	73
	178	3000	040	214	36

Tabelul nr. 1 Evoluția terorismului la nivel global, în intervalul 1970-2013²²

¹⁸A. al Mujahed, *Yemeni official: Said Kouachi visited Yemen in 2011, linked up with al-Qaeda*, disponibil la http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/yemeni-official-said-kouachi-visited-yemen-in-2011-linked-up-with-al-qaeda/2015/01/09/12397f9a-983f-11e4-927a-4fa2638cd1b0_story.html, data accesării 28.03.2015.

¹⁹*Human Security Brief 2007*, disponibil la <http://www.hsrgroup.org/docs/Publications/HSB2007/2007HumanSecurityBrief-Chapter1-DeclineInTerrorism.pdf>, data accesării 25.01.2015.

²⁰*Human Security Report 2013: The decline in global violence: evidence, explanation, and contest*, disponibil la http://www.hsrgroup.org/docs/Publications/HSR2013/HSRP_Report_2013_140226_Web.pdf, data accesării 25.01.2015.

²¹*A Rising Tide Lifts Mood in the Developing World. Sharp Decline in Support for Suicide Bombing in Muslim Countries* disponibil la <http://www.pewglobal.org/2007/07/24/a-rising-tide-lifts-mood-in-the-developing-world/>, data accesării 24.01.2015.

²²National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, Global Terrorism Database, disponibil la <http://www.start.umd.edu/gtd/>, data accesării 08.04.2015.

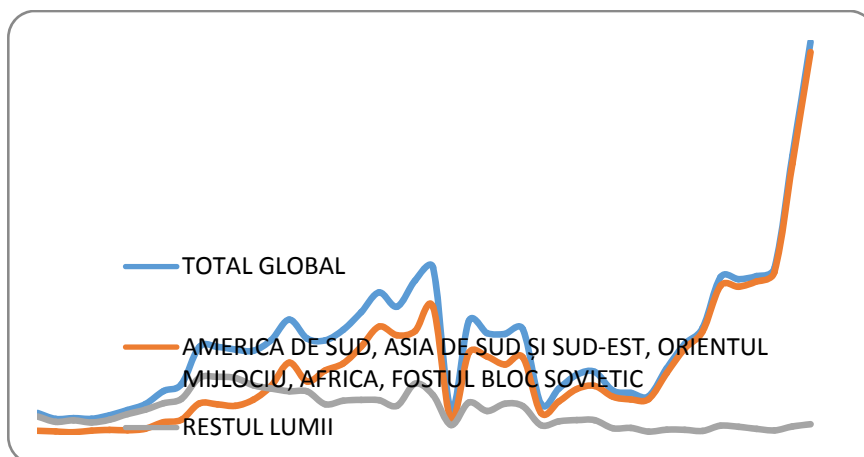

Figura nr. 2 Evoluția terorismului la nivel global, în intervalul 1970-2013²³

Evenimentele teroriste din ultimii 40 de ani au demonstrat o orientare preponderentă spre victime ale terorismului internațional în state care nu sunt încă integrate complet în economia globală. Conform bazei de date a terorismului global, realizată de *National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism* din S.U.A., principalele regiuni afectate de terorism în 2013 fac parte din categoria celor cu probleme de adaptare la economia globală. În aceste regiuni, tendința ultimilor 40 de ani, a fost una ascendentă (Tabelul nr. 1 și Figura nr. 2), ultimii 30 de ani influențând major nivelul global. Există o legătură directă între nivelul scăzut al economiei și ineficiența statelor în a-și gestiona problemele de securitate, fenomen manifestat prin corupție și participarea la ilegalități²⁴. Există, de asemenea, tensiuni interculturale și tensiuni provocate de lipsa legitimității politice, o influență majoră fiind constituită de relația dintre densitatea crescută a populației și supravegherea ineficientă a grupărilor agresive²⁵.

Demonstrarea impactul imediat al globalizării asupra grupurilor implicate în terorismul internațional, poate fi realizată și prin analiza obiectivă a manifestelor acestora. Obiectivul Al Qaeda, spre exemplu, este acela de a elibera teritoriile sfinte ale Islamului de influența Vestului, în particular SUA, și lupta la nivel global împotriva necredincioșilor. Talibanii, înafară de introducerea Sharia, au ca obiectiv izgonirea intrușilor care, în accepțiunea lor, sunt necredincioșii, iar SIIL revendică întreaga lume musulmană, purificarea și îndrumarea spirituală a acesteia.

Războiul declarat, la nivel internațional, împotriva terorismului, dar și direcționarea unor eforturi către anumite organizații, de tipul al Qaeda și SIIL, trebuie abordat în funcție de înțelegerea ideologiilor acestora. Refuzul de a recunoaște factorul politic, indiferent de legitimitatea acestuia, își pierde efectul prin lupta împotriva acestuia. Războiul împotriva terorismului este un război de lungă durată, astfel încât, angajarea și modelarea politicilor externe și de securitate demonstrează că inamicul este real, indiferent dacă i se recunoaște sau nu influența.

Continuarea luptei comunică întregii lumi că importanța politică a actorului este îndeajuns de mare încât să consume atenția și resursele comunității internaționale. În acest fel, guvernele, organizațiile sau indivizii de pe întregul mapamond care au tendința de a se

²³Ibidem.

²⁴G.T. Abed, S. Gupta, *Governance, Corruption, & Economic Performance*, disponibil la <http://www.imf.org/external/pubs/nft/2002/govern/>, data accesării 22.01.2015.

²⁵National Counterterrorism Center USA, *2011 The report on terrorism*, disponibil la <https://www.fas.org/irp/threat/nctc2011.pdf>, data accesării 21.03.2015.

opune unui sistem sau model, fie american, francez sau de altă sorginte, vor găsi în al Qaeda sau în orice altă organizație teroristă resursele ideologice și materiale de a se opune. În mod practic, globalizarea a creat un sistem care într-o variantă sintetizată opune SUA și al Qaeda. Numeroasele grupuri care resping politicile Statelor Unite și NATO vor încerca să opună rezistență, iar atât timp cât al Qaeda sau alte organizații asemănătoare vor avea capacitatea de a atrage NATO și SUA în conflicte, cei interesați se vor afilia radicalilor islamici²⁶.

Concluzii

Terorismul internațional a înregistrat un ușor declin datorită politicilor de securitate adoptate după 11 septembrie 2001, dar a fost totuși influențat de numeroasele atentate din Irak și Afganistan. Globalizarea reprezintă un cadru și oferă oportunități atât pentru amplificarea terorismului internațional, cât și în lupta împotriva acestuia, făcând posibil conflictul de ideologii, dar și accesul către resursele financiare și armele necesare.

Devine dificil de analizat lupta ideologică, având în vedere că aceasta opune în anumite cazuri ramuri ale aceleiași gândiri. Diferențele dintre „Baza” al Qaeda și autoproclamatul Califat al Statului Islamic pot avea consecințe nebănuite astăzi, deoarece lupta împotriva unui inamic poate alia tabere tradițional adverse. În acest triumphi al conflictului, coaliția antiteroristă internațională ar putea fi tentată să își diminueze intervenția în Orientul Mijlociu, dar în imposibilitatea de a se erija ca arbitri într-o astfel de confruntare, NATO sau ONU nu pot ignora situația apărută. Capacitatea de adaptare a organizațiilor în fața curentului globalizării și abilitatea diplomatică folosită pentru atingerea obiectivelor comune pot aduce rezoluții imprevizibile. Cu excepția teroriștilor motivați de jihadul global, terorismul pare influențat și de circumstanțe locale, ca în cazul FARC din Columbia sau a mișcărilor din India, Filipine sau Turcia.

Există state în care, deși condițiile sunt favorabile dezvoltării terorismului, aceste manifestări nu sunt prezente, dar sunt și situații nefavorabile în care grupurile teroriste acționează. În mod contrar, există și cadre în care aceștia preferă să nu acționeze și să rateze oportunitatea. Indiferent de strategia abordată și de revendicările diferitelor grupări, actele teroriste rămân acte criminale voluntare.

Relația cauzală dintre globalizare și terorism nu poate fi direct cuantificată, fiind influențată de variabilele legate de integrarea socială care trebuie atent analizate: educație și cunoașterea limbii locale de către grupurile de imigranți, practica dreptului la muncă în raport cu aceștia sau accesul la servicii sociale. Toate aceste aspecte trebuie monitorizate și sancționate în cazul în care se constată politici discriminatorii. Fără o amenințare permanentă din partea grupărilor radicale, societatea europeană este exponentul nemulțumirii față de libertatea de opinie. Există teama că anumite categorii sociale necalificate au tendința de a adera la orientări radicale, de aceea granițele sociale reprezintă reversul eliminării granițelor fizice și alimentează tendințele de inegalitate în ceea ce privește dreptul la muncă și dreptul la opinie.

O modalitate de luptă împotriva terorismului internațional o constituie și diminuarea vulnerabilității țintelor. În contradicție cu curentul globalizării, descentralizarea administrativă, limitarea ariilor de influență a mass-media sau implementarea instrumentelor de prevenire a terorismului pot reprezenta soluții reale. Efecte imediate pot fi obținute prin accelerarea integrării populațiilor care migrează, prin educare. Promovarea valorilor toleranței și autoperfecționării ca superioare celor de sacrificiu al propriei persoane și al celor din jur, orientate asupra tinerilor pot aduce efecte pe termen lung.

²⁶C. McIntosh, *Ending the War with Al Qaeda* în Orbis, 2014, pp. 104-118.

În spiritul radical, valoarea costurilor actelor teroriste se subordonează ierarhic valorilor supreme care trebuie respectate și care nu prezintă alternative. Descurajarea acestei gândiri se realizează prin rațiune, iar rațiunea este faptul că un act criminal, indiferent de anvergura sa nu poate schimba radical lumea. De aceea, prin canalele pe care globalizarea le-a creat, se impune un accent crescut pe latura preventiv-ofensivă. Nu trebuie neglijat aportul pe care îl are în acest moment angajarea globală în lupta antiteroristă, prin limitarea atacurilor și a efectelor acestora.

BIBLIOGRAFIE:

1. *A Rising Tide Lifts Mood in the Developing World. Sharp Decline in Support for Suicide Bombing in Muslim Countries* disponibil la <http://www.pewglobal.org/2007/07/24/a-rising-tide-lifts-mood-in-the-developing-world/>.
2. Abed George T., Gupta Sanjeev, *Governance, Corruption, & Economic Performance*, disponibil la <http://www.imf.org/external/pubs/nft/2002/govern/>.
3. Al MUJAHED Ali, *Yemeni official: Said Kouachi visited Yemen in 2011, linked up with al-Qaeda*, disponibil la http://www.washingtonpost.com/world/middle_east/yemeni-official-said-kouachi-visited-yemen-in-2011-linked-up-with-al-qaeda/2015/01/09/12397f9a-983f-11e4-927a-4fa2638cd1b0_story.html.
4. Al-BOUHR Badriah, *Boko Haram, ISIS don't represent Islam*, disponibil la <http://www.al-monitor.com/pulse/ar/culture/2014/05/islam-islamic-groups-boko-haram-isis.html#>.
5. ALEKSYNSKA Maryia, *Civic participation of immigrants in Europe: assimilation, origin, and destination country effects* în *European Journal of Political Economy*, 2011, pp.566–585.
6. GNESOTTO Nicole, GREVI Giovanni, *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?*, disponibil la http://www.iss.europa.eu/uploads/media/NGP_01.pdf.
7. *Human Security Brief 2007*, disponibil la <http://www.hsrgroup.org/docs/Publications/HSB2007/2007HumanSecurityBrief-Chapter1-DeclineInTerrorism.pdf>.
8. *Human Security Report 2013: The decline in global violence: evidence, explanation, and contest*, disponibil la http://www.hsrgroup.org/docs/Publications/HSR2013/HSRP_Report_013_140226_Web.pdf.
9. INBAR Efraim, FRISCH Hillel, *Radical Islam and International Security: Challenges and Responses*, Routledge, Londra, 2008, pp. 181-183.
10. KALFOOD Mohammed Ali, FAHIM Kareem, *Bombers kill 100 at two mosques in Yemen* în *International New York Times*, 21-22.03.2015, pp. 6.
11. KOROBAYNIKOVA Larisa, *Tolerance in the Context of Soft Globalization* în *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2015, pp. 626-630.
12. KRIEGER Tim, MEIERRIEKS Daniel, *What causes terrorism?* disponibil la http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1148682.
13. McINTOSH Christopher, *Ending the War with Al Qaeda* în *Orbis*, 2014, pp. 104-118.
14. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, *Global Terrorism Database*, disponibil la <http://www.start.umd.edu/gtd/>.

15. National Counterterrorism Center USA, *2011 The report on terrorism*, disponibil la <https://www.fas.org/irp/threat/nctc2011.pdf>.
16. NEGREA Natalia, *Fenomenul globalizării și implicațiile sale asupra societății* în Revista Transilvană de Științe administrative, 2005, pp. 88-98.
17. NOSSITER Adam, *One-sided defeat of Boko Haram* în International New York Times, 21-22.03.2015, pp. 6.
18. REYBOLDS Gillian, *Aimen Dean's al-Qaeda story: dramatic but hard to swallow*, disponibil la <http://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/11447999/Aimen-Dean-al-Qaeda-review.html>.
19. ROHNER Dominic, FREY Bruno S., *Blood and ink! The common-interest-game between terrorists and the media* în Public Choice, 2007, pp.129–145.
20. Spiegel Staff, *Terror from the Fringes: Searching for Answers in the "Charlie Hebdo" Attacks*, disponibil la <http://www.spiegel.de/international/world/charlie-hebdo-attackers-radicalized-in-search-for-identity-a-1013475.html>.
21. United States National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, disponibil la <http://www.dni.gov/index.php/about/organization/global-trends-2030>.
22. WEI Y.H. Dennis, LIEFNER Ingo, *Globalization, industrial restructuring, and regional development in China* în Applied Geography, 2012, pp. 102-105.
23. WITHNALL Adam, *Iraq crisis: Isis declares its territories a new Islamic state with 'restoration of caliphate' in Middle East*, disponibil la <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-albaghdadi-as-emir-removing-iraq-and-syria-from-its-name-9571374.html>.
24. ZIMMERMANN Ekkart, *Globalization and terrorism* în European Journal of Political Economy, 2011, pp. S152-S161.

ACTIVISMUL ONLINE ȘI MIȘCĂRILE SOCIALE ÎN ROMÂNIA

Elena Adelina ANDREI

Doctorand, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
andrei.adelina@yahoo.com

Abstract: *Specialists viewed social movements from different perspectives: as a trend, as a response to social strains and as a direction throughout the society. This is a reflection of individual dissatisfaction in the modification of organizations or institutions. Protests from Romania in 2013 and 2014 become a social movement calling for the protection of nature.*

Also, exploring the dynamics of online activism for expressing resistance to a powerful society, had developed a critical mass approach to online activism. With the help of online activism, collective actions can be organized and amplify the conditions for revolutionary movements to form. Also, the access to the internet is simple and cheap for practicing social activism.

Keywords: open sources, online activism, social, movements, internet, national security.

Introducere

Activismul online a devenit o temă de dezbatere publică în ultimii ani, suscitând inclusiv interesul instituțiilor din sistemul de apărare, ordine publică și siguranță națională, deoarece, fie că acționează independent sau ca reprezentanți ai unei organizații extremiste sau mișcări social-politice extremiste, adepții pot manifesta o atitudine de indisciplină și nesupunere față de legile și formele de organizare ale statului, putând provoca riscuri la adresa disciplinei sociale.

Este de subliniat faptul că ecologismul, ca parte a activismului, a influențat în mod semnificativ mișcările de mediu radicale și mișcarea anti-globalizare. Astăzi, structurile de natură radical ecologică se află într-o continuă dezvoltare, apelează tot mai mult la elemente de noutate generate de dinamica societății în era informațională, astfel că descoperirile tehnologice pot reprezenta reale avantaje pentru coordonarea activității acestora.

1. Concept și istoric

Activismul, incluzând aici și mișcările ecologiste ca parte a acestuia, pornește de la ideea că toate formele de viață sunt creații naturale care trebuie protejate și respectate, indiferent de însemnătatea acestora. De asemenea, toate resursele ce aparțin mediului de viață al omului și animalelor, susținându-le și asigurându-le existența și dezvoltarea, necesită respectul și îngrijirea oamenilor, iar, acolo unde utilizarea lor apare ca necesară pentru existența și dezvoltarea omului și animalelor, aceasta să fie ghidată de cunoașterea adecvată care poate asigura epuizarea și/sau distrugerea lor.

Activismul se dezvoltă concomitent cu identitatea de sine și identitatea de grup, chiar dacă punctul temporal de pornire nu este același. Presupune conștientizarea impactului pe care propria persoană îl are asupra mediului înconjurător, precum și acțiunile întreprinse pentru protejarea acestuia. De cele mai multe ori, acestea sunt însoțite de sacrificii personale pentru conservarea naturii.

Literatura de specialitate (Gan, Pizmoni & Peled, 2002) descrie procesul de creare a acestui tip de identitate ca pornind de la admirația față de mediul înconjurător și interesul

pentru cunoașterea cât mai multor fațete ale acestui subiect care conduc la formarea unei atitudini deschise la acțiune și, în final la îmbrățișarea activismului. Această etapă face trecerea de la individ la grup, presupunând nu doar o activitate în beneficiul propriu, ci și în ceea ce activistul percepe ca fiind beneficiul celorlalți. Cu toate acestea, orientarea individuală către grup nu este echivalentă cu nașterea unei mișcări, deoarece acest lucru presupune interacțiunea cu alți actori, armonizarea intereselor, organizarea, elemente care nu pot fi luate gata fabricate. În acest scop, sunt lansate adevărate campanii, atât în stradă, cât și în mediul virtual, campanii de cele mai multe ori sprijinite pe teorii ale celor care împărtășesc aceleași valori.

Există o bogată literatură disponibilă în mediul online pe problematică, autorii preocupați de subiect împrumutând din practicile mișcărilor activiste radicale și utilizând pseudonime, ca metodă de protecție a identității reale, iar de multe ori fiind chiar adepți ai cauzei. Materialele sunt apoi promovate pe în social media, generând noi tendințe și o extindere rapidă a sprijinului popular.

Susținătorii acestui curent consideră că un imperativ educațional de maxim interes constă în informarea sistematică a populației și, îndeosebi a copiilor și tinerilor asupra situației mediului și a animalelor la nivel național (dar și internațional), asupra necesității urgente de a respinge toate activitățile economice cu impact negativ asupra mediului și vieții (cum sunt producerea energiei nucleare, exploatarea gazelor de șist prin metoda fracturării hidraulice, exploatarea minereurilor cu cianuri, depozitarea neecologică a gunoaielor și deșeurilor toxice) și promovarea soluțiilor ecologice în toate sferile activității sociale.

Practic, aceștia urmăresc stoparea tehnologiei și a industrializării moderne și “întoarcerea la natură”. Sunt interesați să promoveze, singuri sau împreună cu alte grupuri sau organizații care împărtășesc aceste convingeri, orice cauze corecte care se referă la mediu, resurse și protecția animalelor, atât la nivel local, cât și național și internațional.

Deși este un curent despre care simpatizanții susțin că a apărut încă de la primele evoluții tehnologice, activismul online a înregistrat o dezvoltare foarte puternică ca urmare a apariției organizației nonguvernamentale „Greenpeace”, care protesta împotriva testelor nucleare și a vânătorii de balene¹.

Mișcarea s-a adaptat la problemele de actualitate, cum ar fi încălzirea globală, suprapopularea și ingineria genetică. O parte din susținătorii activismului preocupați de mediu consideră că omul reprezintă o amenințare pentru Pământ și vor reducerea populației globului, care să fie așezată în anumite habitaturi, restul Terrei să rămână neocupat. De cele mai multe ori, susținătorii activismului își încep activitatea cu proiecte mici, locale (de genul sistem de colectare selectivă, curățenii în spațiul public sau în diverse arii protejate, artizanat din materiale reciclabile, proiecte de educare ecologică sau campanie de advocacy) și, de multe ori, reușesc să lanseze mișcări sociale naționale.

Din curentul radical s-au dezvoltat mai multe filozofii care promovează protejarea mediului, printre cele mai cunoscute regăsindu-se: *ecologia profundă sau „deep ecology”*, care militează pentru „o mișcare ecofilozofică și normativă care este inspirată și consolidată pe de o parte de experiența noastră ca oameni în natură, iar pe de altă parte de cunoașterea ecologică”; *ecofeminismul*, care funcționează pe baza unei paralele între „oprimarea femeilor în societățile patriarhale și oprimarea mediului”; *ecologia socială*, care susține că pentru „salvarea mediului” societatea umană trebuie să copieze structura naturii și să devină descentralizată atât social, cât și economic; *bioregionalismul*, care se ocupă cu aplicarea tezelor ecologiei sociale și promovează dezvoltarea unui mod de viață și a unor construcții care sunt în concordanță cu sistemele ecologice².

¹ <https://act.greenpeace.org/ea-action/action?ea.client.id=1827&ea.campaign.id=27009>, accesat la 17.04.2015

² Annie, Booth. *Ways of Knowing: Acceptable Understandings Within Bioregionalism, Deep Ecology, Ecofeminism, and Native American Cultures*, disponibil la <http://trumpeter.athabascau.ca/index.php/>

Unul dintre modelele care încearcă să se ocupe de problema dezvoltării identității sociale și de mediu este denumit “De la sentimentul de admirație la acțiune” (Gan, Pizmoni & Peled, 2002). Acest model sugerează patru etape de dezvoltare care conduc la ecologismul radical: *un sentiment de uimire* - un sentiment pozitiv față de mediul înconjurător; *cunoașterea problemelor de mediu* - necesitatea de a se familiariza cu mediul înconjurător, pentru a afla și a ști mai multe; *gândirea critică* - acest stadiu se află între cunoaștere și dispoziția de a acționa. În această etapă, elevul trebuie să aleagă și să construiască o atitudine dezirabilă; *activismul ecologic* - etapa finală.

În prezent, cele mai multe studii subsumate acestui fenomen sunt scrise de către activiști de mediu și popularizate pe social-media. Autorii care semnează aceste lucrări împrumută din practicile mișcărilor activiste radicale și utilizează pseudonime, ca metodă de protecție a identității reale.

2. Senzitivitate socială, fond favorabil de declanșare a mișcărilor sociale

Ca un important factor declanșator al mișcărilor sociale se remarcă sensibilitatea socială. Aceasta presupune o abilitate empatică de a înțelege corect sentimentele și gândurile celorlalți și de a respecta regulile, normele și rolurile sociale, dar și abilități de inferență socială. În mare parte, se referă la gradul în care societatea sau anumite grupuri din societate sunt sensibile la anumite schimbări care au loc. Așadar, în cadrul unei societăți cu o sensibilitate socială crescută sunt șanse mai mari ca mișcările de masă să se producă.

Astfel, indivizii care au o sensibilitate socială ridicată tind să fie mai deschiși către idei noi și mai dispuși pentru asigurarea unui mediu pozitiv pentru a produce idei noi, determină performanțe colective foarte bune, Conceptul este în strânsă legătură cu eficacitatea echipei și satisfacția membrilor.

Conceptul este parte a inteligenței sociale, de la care a preluat o serie de particularități, astfel că: asumarea unor responsabilități referitoare la anumite probleme sociale, manifestarea unor interese în ceea ce privește subiectul afacerilor mondiale, dar și consolidarea unei stări de spirit comune, sunt caracteristice pentru persoanele sensibil social (Salovey și Mayer, 1990, pp. 185-211).

Senzitivitatea socială reprezintă asentimentul grupului că toți membrii care acționează la nivel individual își folosesc aptitudinile către un scop dat. Astfel, membrii grupului cu un nivel ridicat de sensibilitate socială, dețin și un nivel ridicat și de inteligență colectivă. Într-un astfel de grup, indivizii încearcă să perceapă cât mai bine emoțiile celorlalți. De asemenea, grupurile care conțin un număr mai mare de femei înregistrează un nivel mai ridicat atât de sensibilitate socială, cât și de inteligență colectivă decât cele cu mai puține femei.

La nivel individual, persoanele cu un grad ridicat de sensibilitate socială acceptă comportamentele diferite ale celorlalte și sunt caracterizați drept buni ascultători. De asemenea, stabilesc ușor relații sociale și se adaptează rapid la diverse situații sociale.

Acestea sunt etapele esențiale pe care le parcurg mișcările sociale înainte de a erupe: *conductivitatea structurală* (complexul întrunit de permisivitate care permite apariția comportamentului colectiv; exemple: proximitatea spațială a indivizilor, măsura în care aceștia sunt coordonați central, etc.); *constrângerea structurală* (existența unor factori care să creeze un fond de nemulțumire; exemplu: deprivarea relativă - situația în care un grup consideră că sunt deprivati de ceva ai cărui posesori de drept sunt, în timp ce alt grup posedă acel ceva); *creșterea și răspândirea unei credințe generalizate* (exemple: isteria în masă, crearea unui „diavol popular”); *existența unor factori precipitatori* (evenimente specifice care confirmă cerințele anterioare generalizate); *mobilizarea participanților la acțiune* (prin

intermediul liderilor sau prin intermediul unui eveniment dramatic); *existența forțelor de control social* (instrumentele statului cu care se contracarează elementele menționate anterior, de exemplu forțele de ordine publică, armata, instituțiile de intelligence)³.

Analiza diverselor variante de combinare între aceste etape evidențiate mai sus poate oferi răspunsuri la întrebări privind cauzele care explică apariția unui comportament social sau înăbușirea acestuia.

3. Modalitate de manifestare în România

În spațiul românesc se dezvoltă un fenomen care pe termen lung ar putea provoca schimbări importante în țara noastră. Deși au la bază motivația ameliorării unor disfuncții sau inechități sociale, protestele pot duce la agravarea acestora, afectând starea de echilibru a comunității. Utilizarea instrumentelor social media a crescut nivelul de senzitivitate socială. Astfel, în contextul protestelor împotriva proiectului "Roșia Montană", a fost adus în atenție subiectul activismului cu efecte asupra intereselor naționale. Dacă se trece o anumită graniță legată de apariția unor fenomene anarhice sau violente, atrage atenția din punct de vedere al securității naționale. Un argument în acest sens îl reprezintă registrele strategice legate de economia națională și, privind dintr-o perspectivă temporală mai amplă, pe termen mediu sau lung, în contextul epuizării resurselor clasice, trebuie definită evoluția economică în acest domeniu vital pentru forța statului, forța economică a statului și ponderea sa strategică în lumea economică globală.

Manifestațiile respective s-au dezvoltat începând cu anul 2013, în București și s-au extins ulterior și în alte orașe importante din țară. Organizatorii, participanții sau simplii susținători ai acestor evenimente au fost în cea mai mare parte reprezentați de către organizațiile nonguvernamentale care luptă pentru protejarea mediului și a drepturilor omului.

Pe baza unei senzitivități sociale crescute, întreținută în mare parte și datorită dezvoltării componentelor social media, în cazul manifestațiilor derulate împotriva proiectului minier de la Roșia Montană, spațiul online a reprezentat centrul de vizibilitate, propagare, comunicare și mobilizare a populației. Aici se observă un nou tip de comportament colectiv hibrid în ceea ce privește viralizarea online și componenta acțională stradală.

Protestatarii au fost foarte activi mai ales în mediul online, dar și offline, prin organizarea și participarea la manifestațiile stradale împotriva proiectului minier de la Roșia Montană, tematică ce se poate înscrie activismului de mediu. Organizarea și mobilizarea s-au derulat în special în cadrul platformei sociale online Facebook, unde au fost create pagini de promovare a manifestațiilor stradale. Activitățile desfășurate în mediul online sunt caracterizate de o serie de elemente comune, strategiile de organizare și mobilizare ale acestora adoptând pattern-ul extern occidental. Aceste strategii cuprind: crearea de pagini de eveniment în cadrul Facebook, organizarea și participarea la o serie de proteste stradale, realizarea unor broșuri de informare, promovarea unor fragmente din volume aparținând unor autori celebri, utilizarea în cadrul „Facebook” a hashtag-urilor, crearea de evenimente culturale concertate, proiecții de film, ateliere de lucru manual, expoziții, susținere mediatică din partea unor publicații online, organizarea unor flashmob-uri, confecționarea de materiale de promovare, transmiterea de scrisori deschise și semnarea de petiții online pentru a determina schimbări pozitive.

În ceea ce privește rolul canalelor de comunicare, pe lângă paginile dedicate fiecărui eveniment, s-a observat că protestele dedicate proiectului de la Roșia Montană au beneficiat de susținerea unor pagini de comunități online comune. Comunități online precum „Uniți Salvăm”, „Uniți Schimbăm” și „Uniți Salvăm Roșia Montană”, create în cadrul platformei

³ http://www.academia.edu/10215491/Sociologia_educatiei, accesat la 17.04.2015

online Facebook, au reprezentat canale de comunicare foarte importante, în cadrul cărora au fost postate diverse mesaje și informații cu privire la aceste teme.

Concluzii

Diversiunile ecologice radicale pot provoca forțele de ordine și cetățenii la confruntare și violență stradală. Entitățile ecologice, care pot fi organizatoare sau participante la astfel de evenimente, determină și apariția actelor de huliganism. De asemenea, comunicarea virtuală este considerată un instrument ce poate servi comunităților existente, care-și manifestă spiritul critic față de lumea și societatea în care trăim, prin acțiuni derulate în mediul offline.

Mediul online poate reprezenta pentru spațiul românesc o pistă importantă în dezvoltarea și propagarea activismului online. La toate acestea se adaugă și tendința indivizilor de a împrumuta din credințele și practicile de peste hotare, precum s-a întâmplat și în cazul protestelor de la Roșia Montană. Evoluțiile tehnologice din mediul virtual implică astfel o serie de riscuri și vulnerabilități, care sunt mai numeroase și datorită impactului tehnologic de care indivizii sau grupările cu preocupări înscrise în această arie le au la dispoziție.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALLPORT, Floyd, *Social Psychology*, Cambridge: Houghton Mifflin, 1924.
2. BLUMER, Herbert, *Collective Behavior* în GITTNER, Joseph (ed.), *Review of Sociology*, New York: Analysis of a Decade, 1957.
3. COHEN, Stanley, *Folk Devils and Moral Panics*, Oxford: Routledge, 2011 (1972).
4. DAVIES, James, *Toward a Theory of Revolution* în *American Sociological Review*, nr. 27, 1962, pp. 5-19.
5. VAN GINNEKEN, Jaap, *Collective Behavior and Public Opinion - Rapid Shifts* în *Opinion and Communication*, New Jersey: Erlbaum & Mahwah, 2003.
6. HOLLAND, John, *Studying Complex Adaptive Systems* în *Journal of Science and Complexity*, nr. 19, 2006, pp. 1 - 8, disponibil la adresa <http://hdl.handle.net/2027.42/41486>, accesat la 01.02.2015
7. LE BON, Gustave, *Psihologia mulțimilor*, București: Antet XX, 2009 (1895).
8. LOCHER, David, *Collective Behavior*, Upper Saddle River: Prentice Hall, 2002.
9. MILLER, David, *Introduction to Collective Behavior and Collective Actions*, Prospect Heights: Waveland Press, 2000 (1985).
10. MILLER, Neil; DOLLARD, John, *Social Learning and Imitation*, New Haven: Yale University Press, 1941.
11. SMELSER, Neil J., 1965, *Theory of Collective Behavior*, New York: The Free Press
12. TURNER, Ralph; KILLIAN, Lewis, *Collective Behavior*, 4th ed., New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1993.
13. TUTEN, L. Tracy, *Advertising 2.0. Social Media Marketing in a Web 2.0. World*, Westport, Connecticut, London: Praeger Publishers, 2008.
14. STERNE, Jim; SCOTT, David Meerman, *Social Media Metrics. How to Measure and Optimize your Marketing Investment*, 2010.

Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale Cod ProiectPOSDRU/159/1.5/S/141086.

Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-

Titlul Proiectului: Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale

Editorul materialului:

Data publicării:

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României.

COOPERAREA DE INTELLIGENCE ÎNTR-O LUME MULTIPOLARĂ

Teodora Maria DAGHIE

Doctorand în științe politice la Universitatea din București, România.
theodoramaria.daghie@gmail.com.

Rezumat: *Care este impactul globalizării în domeniul intelligence? Cercetările anterioare au arătat că o cooperare deplină este improbabilă, având potențialul să fie uneori periculoasă pentru natura muncii de informații, datorită riscurilor implicate de comunicarea informațiilor secrete. Cu toate acestea, cooperarea multilaterală în domeniul informațiilor trebuie să funcționeze, în pofida riscurilor inerente. Lucrarea va evalua dimensiunile acestei cooperări în contextul evoluțiilor geopolitice și evenimentelor improbabile devenite realitate în decursul ultimilor ani. În acest scop vom porni de la teoria instituțională pentru a identifica noi dimensiuni și modele de cooperare bazate pe interdependență și bunele practici ale relațiilor internaționale. În atingerea obiectivelor ne vom apleca asupra erorilor survenite în contracararea atacurilor armate din ianuarie 2015 din Franța.*

Cuvinte cheie: *Franța, intelligence, Uniunea Europeană, policy making, cooperare*

Introducere

Se spune frecvent în lumea informațiilor că există țări prietene dar nu agenții de informații prietene, cu toate acestea globalizarea amenințărilor ne-a adus o amenințare informativă și de securitate mult mai mare, care nu poate fi contracarată decât prin cooperare. Creșterea amenințărilor transnaționale a adus comunitățile de informații în fața unei nevoi de cooperare mult mai strânsă, una greu de imaginat cu douăzeci de ani mai devreme. Dată fiind natura muncii de informații, acestea au o tradiție îndelungată în direcția unei permeabilități scăzute a schimbului de informații și al cooperării, necesitând în consecință un mecanism solid dedicat controlului democratic și de legalitate¹.

Pericolele răspândirii nesiguranței și criminalității nu mai provin de la amenințări statale convenționale - terorismul, traficul de droguri, narco-corupția, contrabanda și spălarea de bani sunt astăzi amenințările proeminente la adresa securității naționale și regionale. Combaterea acestora a fost întotdeauna o sarcină dificilă și o prioritate pentru guvernele naționale, cu toate acestea, este imposibil ca un singur guvern să facă față cu resursele sale exclusive unor astfel de sarcini, chiar dacă luăm în considerare doar aspectele juridice ale unei astfel de sarcini. Sistemele juridice ar trebui să ofere un cadru cuprinzător pentru a facilita lupta împotriva acestor amenințări cu celeritate, în special cele care amenință viața și siguranța persoanei. Controlul amenințărilor transnaționale reprezintă în cele mai multe cazuri subiectul exprimării unei forme de voință politică și a unor acțiuni concrete ale decidenților naționali, aceștia influențând în mod direct politicile de cooperare în domenii sensibile în care profesioniștii ar trebui să aibă rolul principal.

În această luptă, agențiile de informații nu pot aborda problema de la sine, chiar la nivelul lor național, astfel rezultând un lanț dublu de cooperare la nivel național și internațional. Luând în considerare în cazul nostru Uniunea Europeană vedem o structură pe

¹ Statele Unite dețin un mecanism de supraveghere atât la nivelul Congresului cât și al Casei Albe, demn de a fi menționat fiind Comitetul Special pentru Informații al Senatului (Senate Select Committee on Intelligence). Statele membre ale Uniunii europeneau dezvoltat mecanisme naționale de verificare adaptate nevoilor comunităților proprii de informații. România a stabilit două comisii permanente mixte pentru controlul SRI și SIE.

mai multe niveluri, la nivel european, național și în unele cazuri, la nivel departamental². Până în prezent, Uniunea Europeană ca organizație a dezvoltat o serie de instituții formale în spațiul de libertate, securitate și justiție care abordează problemele de schimbul de informații. Pe bază de voluntariat, avem "Clubul de la Berna"³, care reunește comunitatea de informații dintre cele 28 de state membre într-un forum care exista încă din 1971, însă acesta reprezintă o structură instituțională. Alte aspecte importante care trebuie luate în considerare sunt nivelul de cooperare, nivelul la care statele sunt dispuse să împărtășească informațiile și felul acestei cooperări, iar nu în ultimul rând care este gradul în care cooperarea interferează cu interesul lor dincolo de obiectivele comune.

La nivel național, mecanismele de control și verificare asigură protecția vieții private, precum și a drepturilor omului. Extensiv, putem spune că aranjamentele instituționale sunt garanții ale interesului național și încearcă să prevină abuzurile instituțiilor și prejudiciile aduse persoanelor private.

1. Cooperarea de informații la nivelul Uniunii Europene

Bazele cooperării de informații la nivel european au fost puse în anul 1976 prin formarea grupului TREVI⁴ (terrorism, radicalism, extremism, violență internațională), având ca scop principal combaterea amenințărilor teroriste. Din acesta făceau parte toți cei doisprezece membrii (de la acea dată) ai Comunității Europene, cooperarea având o natură interguvernamentală – ce excludea instituțiile comunitare. Evoluția sistemului internațional a condus la extinderea competențelor grupului pentru a include și alte infracțiuni cu caracter transfrontalier⁵.

În prezent cooperarea de informații la nivelul Uniunii Europene tinde să devină un element tot mai important în cadrul politicilor comune. Mecanismele politicilor de apărare, securitate și cooperare judiciară comune au condus la construirea unor instituții cu atribuții sporite în domeniul schimbului de informații. În prezent putem identifica: Centrul UE pentru Informații (EU INTCEN), Divizia de Informații din cadrul Comandamentului Militar European (INTDIV), Centrul European pentru Controlul Sateliților și EUROPOL.⁶

În această lucrare vom încerca să argumentăm faptul că uniunea nu are neapărată nevoie de o altă construcție instituțională ci mai degrabă de o redefinire a instituțiilor pentru a le da acestora posibilitatea să furnizeze intelligence funcțional pentru instituțiile europene. Suntem de acord cu Smith că statele nu se percep ca având interese identice într-o anumită situație și vor încerca să își adapteze politica externă pentru a găzdui un interes.⁷ Cu toate acestea, considerăm că este nevoie de un impuls mai mare de la nivelul uniunii în vederea promovării cooperării bilaterale și multilaterale între membrii acesteia – o sarcină ce până în prezent a aparținut în exclusivitate statelor.

Pornind de la premisa că statele au început să schimbe informații din momentul în care au realizat că acesta (schimbul) are un cost semnificativ mai mic decât derularea unor operațiuni extrem de complexe în străinătate. Suntem de acord cu Smith că statele nu se percep ca având interese identice într-o anumită situație și vor încerca să își adapteze politica

²Prin aceasta înțelegem agențiile departamentale de informații precum . Landesbehörden für Verfassungsschutz (Oficiul Departamental pentru Protecția Constituției) în cazul Germaniei.

³Ministerul Federal de Justiție, Elveția, "Club de Berne" Meeting in Switzerland," http://www.ejpd.admin.ch/ejpd/en/home/dokumentation/mi/2004/ref_2004-04-28.html accesat la 20 martie, 2015.

⁴terrorism, radicalism, extremism, violență internațională.

⁵Vezi Tony Bunyan, "Trevi, Europol and the European State," State-watching the New Europe , 1993.

⁶Michael E. SMITH, Europe's Foreign and Security Policy: the Institutionalization of Cooperation (New York: Cambridge University Press, 2004).

⁷*Ibidem* p. 18.

externă pentru a se adapta unui scop precis.⁸ Uniunea Europeană este probabil cea mai complexă organizație regională care a existat vreodată care a pus laolaltă un set enorm de regulamente, directive, tratate convenții și acorduri pe care statele membre sunt obligate să le respecte. Tratatul de la Lisabona aduce cooperarea de informații la un nou nivel, însuflând o abordare comunitară asupra unui domeniu sensibil. Deși nu acordă un mandat imperativ direct instituțiilor comunitare, acesta pune bazele cooperării de informații pas cu pas, pornind de la folosirea în comun a informațiilor din surse deschise dar și a tehnologiilor avansate precum cea geo-spațială.

Vom încerca să ilustrăm necesitatea extinderii capacității/competențelor EU INTCEN pornind de la erorile operative survenite în cazul atacurilor armate din ianuarie 2015 din Franța. Considerăm acest caz un bun exemplu pentru a demonstra necesitatea sporirii cooperării în domeniul informațiilor dar și pentru a demonstra hibe de securitate din interiorul spațiului Schengen. Datorită limitărilor spațiale ale acestei lucrări ne vom concentra asupra centrului integrat de informații al UE în raport cu evenimentele de la Paris și a modului în care vor trebui să fie elaborate politicile de securitate în domeniul informațiilor din UE. Centrul a fost integrat biroului Întalului Reprezentant și Secretariatului General al Consiliului. El funcționează numai cu informațiile furnizate de serviciile de informații ale statelor membre UE, având rolul de a monitoriza eventualele crize regionale, acte de terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă, oferind consultanță Consiliului în probleme de combatere a terorismului. Centrul nu are un statut juridic oficial, el a fost modelat inițial după structura NATO, unde statele membre adună informațiile într-o structură centrală pe baza voluntariatului.⁹

INTCEN este compus din experți în informații externe aparținând statelor membre UE, precum și specialiști din intelligence-ul domestic. Centrul găzduiește între patruzeci și optzeci de analiști cu toate că acest număr poate crește ca urmare a extinderii UE.¹⁰ În prezent putem distinge două ramuri majore ale activității Centrului: (1) punerea în comun a informației în rândul țărilor membre și (2) oferirea Întalului Reprezentant al UE și Consiliului o componentă de analiză strategică a amenințărilor, bazată pe datele furnizate de serviciile de informații ale țărilor membre, dar și pe cele ale Europol. Prin aceasta se urmărește creșterea capacității de analiză integrată prin cele trei unități ale sale: Operațională, Analiză și Afaceri Consulare.¹¹ Un alt element important al cooperării comunitare ține de facilitarea unui cadru formal pentru întâlnirile la nivelul șefilor de servicii de informații în cadrul Grupului Antiterorist dar și în susținerea informativă a acțiunilor Europol.

2. Amenințări neconvenționale la adresa statelor membre UE

Trebuie subliniat faptul că Europa a beneficiat în general de un mediu de securitate bun, însă acest lucru este dificil de spus despre zonele înconjurătoare. Mediul de securitate european este incontestabil legat de unele din zonele de securitate cele mai active din lume, cum ar fi Orientul Mijlociu, Africa de Nord și Caucazul de Sud. Legătura dintre insecuritate, performanța economică și politică deficitară a acestor regiuni consolidează nu numai amenințarea materială a respectivelor state. Având în vedere toate acestea, este extrem de important pentru Uniunea Europeană să aibă o imagine clară a evoluției zonelor sale

⁸Michael E. SMITH, *Europe's Foreign and Security Policy: the Institutionalization of Cooperation* (New York: Cambridge University Press, 2004), p. 18.

⁹Cecile WENDLING, "Explaining the Emergence of Different European Union Crisis and Emergency Management Structures," *Journal of Contingencies and Crisis Management* 18, no. 2 (2010): 74-82. p.77.

¹⁰Mai'a DAVIS CROSS, "EU Intelligence Sharing" (prepared for delivery at the 2011 Meeting of the European Union Studies Association, Boston, MA, March 3-5, 2011.).

¹¹Ibidem.

învecinate. Datorită naturii regimurilor politice, majoritatea guvernelor acestor state sunt mai preocupate de supraviețuirea propriului apărât decât de investirea unor resurse importante în combaterea criminalității transnaționale. Trecând de la infracțiunile de terorism, alte activități criminale precum traficul de droguri, corupția legată de traficul de droguri, contrabanda și spălarea de bani produc mai multe pagube la adresa securității naționale a statelor membre UE, deși primul dintre acestea este mult mai vizibil și produce cel mai disruptiv efect în viața de zi cu zi.

Circulația mărfurilor, persoanelor și a capitalurilor sunt unele dintre cele mai importante caracteristici ale Uniunii Europene, fiind în același timp una dintre cele mai importante provocări pentru securitatea internă. Prima provocare care se pune este permisiunea dată de un spațiu mai mare pentru dezvoltarea organizațiilor criminale care se pot extinde fără limitările frontierelor în interiorul Uniunii. Acest lucru este favorizat și de renunțarea controalelor la frontierele interne, fapt ce permite reducerea posibilității de a detecta amenințările de natură penală de la frontierele naționale, singura frontieră care a rămas în afara Spațiului Schengen. În al treilea rând, introducerea unei monede unice facilitează nu numai economia, ci, de asemenea, poate facilita implicarea grupurilor de criminalitate organizată sau teroriste în instrumente de spălare a banilor și altor activități ilicite. Libera circulație a persoanelor poate face mai ușor pentru grupările criminale care vizează o stare să caute siguranță în alt stat membru după ce au fost identificate. De asemenea, poate face mai ușor pentru ei să comunice și să coordoneze mai bine acțiunile din interiorul Uniunii.¹²

Al doilea pilon în dezvoltarea cooperării de informații în intermediul Uniunii Europene a fost politica externă și de securitate comună. Este extrem de dificil să abordăm o astfel de sarcină în lipsa schimbului de informații. Acest lucru este reglementat în capitolul 2 din Tratatul de la Lisabona, oferind un cadru progresiv pentru o politică de apărare comună, ceea ce ar putea conduce, dacă este necesar, pentru o apărare comună, deși astăzi diferențele majore dintre avizele statelor membre cu privire la securitatea și capacităților de apărare nu au atins pe deplin acest obiectiv¹³.

Obiectivele și orientările generale ale PESC sunt stabilite de Consiliul European, și sunt articulate prin instrumente juridice specifice (de decizii și acțiuni comune), adoptate în unanimitate de către Consiliul Uniunii Europene, pe baza acestor orientări generale, excluderea adoptarea acte legislative¹⁴.

Tratatul de la Lisabona consolidează rolul Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, în scopul de a aduce mai multă coerență și eficiență a acțiunii externe a Uniunii și de a îmbunătăți rolul și vizibilitatea UE în lume. De asemenea, a recunoscut o *clauză de solidaritate*, care prevede că membrii Uniunii ar trebui să acționeze în cooperare în caz de dezastre naturale sau provocate de om sau în caz de atacuri teroriste.¹⁵

2. Atentatele de la Paris li răspunsul Franței

Securitatea Franței a fost pusă la încercare de către mișcările teroriste în nenumărate ocazii de-a lungul ultimei jumătăți de secol, mai multe atacuri precedându-le pe cele din 7-9 ianuarie 2015. Charlie Hebdo a fost în mod constant subiectul amenințărilor de toate felurile,

¹²Vezi James WALSH, "Intelligence-Sharing in the European Union: Institutions Are Not Enough," *JCMS* 44, no. 3 (2006): 625-43. p. 627.

¹³Vezi European Union, "Foreign and Security Policy," "Europa.eu, http://europa.eu/pol/cfsp/index_en.htm (accesat 21 mai, 2013).

¹⁴*Ibidem.*

¹⁵*Ibidem.*

datorită pozițiilor sale politice și anti-clericale, acestea fiind printre principalele subiecte de satiră ale săptămânalului.

În prima săptămână a anului 2015 când majoritatea francezilor reveneau la programul obișnuit, Franța a fost șocată de unul dintre cele mai puternice atentate ale ultimilor treizeci de ani. Atacul a fost bine planificat. Acesta a avut loc la 11:30, când jurnaliștii se pregăteau pentru ședința săptămânală de redacție și majoritatea angajaților era prezentă în clădire. Martorii au raportat că atacatorii căutat în mod specific țintele, strigând numele lor. Declarațiile martorilor i-au descris pe cei doi atacatori drept comportându-se cu o răceală surprinzătoare, probabil protejați de veste antiglonț, fără să se grăbească spre vehiculul cu care au părăsit locul atentatului. Imaginile camerelor de supraveghere i-au arătat pe cei doi executând de la distanță scurtă un polițist rănit aflat în apropiere¹⁶. Într-unul din videoclipurile atacatorilor este auzit: "Noi l-am răzbunat profetului Mahomed" și "Am ucis Charlie Hebdo".

În 9 ianuarie, Amedy Coulibaly alături de Hayat Boumeddiene, înarmați cu un pistol mitralieră, o pușcă de asalt și două pistoale a atacat un hipermarket evreiesc din Porte de Vincennes, în estul Parisului ucigând patru persoane și luând mai mulți ostateci.¹⁷ Aceasta a reușit să fugă de la Paris la Madrid și apoi la Turcia, fără a ridica orice alarmă înainte de a trece granița în Siria. Pe numele său a fost emis un mandat de arestare european, dar se pare că autoritățile turce nu au fost prevenite de vizita acesteia.

Armele folosite de către celula teroristă pentru a ucide șaptesprezece oameni în jurul Parisului precum și finanțarea și pregătirea atacatorilor au provenit din exteriorul țării, cu toate că autorii lor fac parte din categoria teroriștilor domestici. Acestea, duc la concluzia că schimbul de informații la nivelul serviciilor secrete și poliției poate conduce la o mai bună evidențiere a elementelor cu un potențial de pericolozitate ridicat și la o mai bună interpretare a comportamentelor chestionabile ce pot ridica semne de întrebare.

În acest moment este dificil să spunem cât de importantă a fost eroarea sistemului de siguranță națională francez. Deși suspjecții erau cunoscuți că au vizitat țări din Orientul Mijlociu ei nu figurau pe listele cu persoane suspecte de terorism. Trebuie să amintim totuși că în lipsa unui program extensiv de monitorizare a populației este foarte dificilă ținerea în evidență a câtorva mii de cetățeni occidentali care s-au alăturat mișcărilor teroriste, mai mult de o mie dintre aceștia fiind cetățeni francezi - o mare parte dintre care au fost anterior străini, au călătorit în Irak și Siria să se alătore statului islamic în ultimii ani¹⁸. Agențiile de informații Franceze sunt puternice, dar nici o agenție nu are autoritate legală sau resurse pentru a efectua o monitorizare intruzivă și constantă a mii de cetățeni care nu au fost acuzați de nici o infracțiune.

Provocarea este de a identifica care rețelele de indivizi merită mai multă atenție, având în vedere că resursa informativă este una limitată. Aceasta se reduce proporțional dacă excludem monitorizarea legăturilor propriilor cetățeni cu state cu risc potențial ridicat. Prin urmare, ar fi nedrept să învinovățim sistemul de siguranță francez pentru presupusa lipsă a monitorizării lui Said Kouachi după întoarcerea sa din Yemen, în lipsa unor amenințări prealabile credibile. Cu alte cuvinte înainte de a proclama un eșec al serviciilor de siguranță franceze trebuie să înțelegem mai bine dimensiunea imaginii de ansamblu și a resurselor implicate de o monitorizare masivă.

Există motive să credem că francezii nu au putut obține toate informațiile necesare în abordarea problemelor cauzate de frații Kouachi, în caz contrar o alertă ar fi trebuit să se ridice datorită numărului mare de arme deținute de către aceștia. Acest lucru, însă, ar putea

¹⁶“Charlie Hebdo attack: Manhunt – live reporting”. BBC News. 9 January 2015.

¹⁷“Charlie Hebdo attack: Manhunt – live reporting”. BBC News. 9 January 2015.

¹⁸“Charlie Hebdo attack: Manhunt – live reporting”. BBC News. 9 January 2015.

reprezenta mai mult un eșec al poliției și a relațiilor proaste dintre comunitatea musulmană locală și autorități – decât unul al comunității de informații.

Concluzii.

În pofida tuturor progreselor înregistrate, se poate spune că drumul către o cooperare în domeniul informațiilor este unul anevoios și mai sunt multe etape de parcurs în ceea ce privește dinamica instituțională și a eficienței, care să conducă la o analiză mai pertinentă a datelor primite. Cu toate că în acest moment INTCEN folosește în exclusivitate date coroborate cu elemente de intelligence tehnic și geospațial culese și împărțite de către statele membre, această tendință poate surveni modificări în viitor pe măsură ce Uniunea evoluează către o cooperare mai apropiată. Putem spune într-o oarecare măsură că o astfel de cooperare poate reprezenta *nașterea* unui *CIA European*¹⁹. Cu toate acestea este neplăcut să observăm că această componentă importantă a Uniunii este incomplet explorată, fapt ce ne împiedică să oferim o imagine de ansamblu și să propunem evoluții instituționale realiste.

Schimbul de informații și o cooperare mai strânsă vine ca un rezultat firesc în procesul de construcție a zonelor comune europene. Ce au început acum șaiszeci de ani comunitatea de cărbune și oțel a evoluat într-un set de mecanisme regionale complexe, menite să promoveze interesele naționale ale statelor membre și obiectivele comune ale uniunii. Cooperarea transfrontalieră se face printr-o serie de modele și mecanisme regionale care implică colaborarea directă a regiunilor sau municipalități. Chiar și în chestiuni importante, cum ar fi cele afrente justiției și afacerilor interne pe care le vedem predispoziția pentru un schimb direct între agenții, uneori atenuate prin acorduri europene, cum ar fi Europol sau Eurojust, dincolo de cadrul guvernamental *tradițional*.

Anii care au urmat intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona a fost vizibilă o cooperare în creștere și crearea unui cadru instituțional mai bine la nivelul Uniunii. Informațiile rămân o problemă sensibilă și vor fi mult timp un atribut suveran al statelor, cu toate acestea ele au arătat dorința de a se adapta la un mediu internațional în continuă schimbare și la amenințările care nu mai pot fi abordate la nivel local.

Lupta împotriva terorismului va fi pierdere timp în care noi pretindem să ignorăm istoria, motivele și psihologia autorilor. Sau în timp ce răspunsul se află pur și simplu stigmatizează milioane de oameni, generând mai discriminare, ură și teroare. Și nu putem ignora faptul că terorismul este terorismul, indiferent de ce parte vine, pentru că nimic nu incită mai mult la război decât nedreptate. În acest scop, ar trebui stabilită o comunicare în rețeaua de informații la nivelul UE. Un trebuie să neglijăm și problemele tehnice și politice implicate de implementarea unei astfel de rețele. Este imperativă sprijinirea comunității de informații să creeze un cadru propice pentru abordarea amenințărilor transnaționale. Considerăm că pentru a ajunge la o uniune mai apropiată este necesară creșterea capacității de cooperare a agențiilor de informații naționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. DAVIS CROSS, Mai'a. "Eu Intelligence Sharing." Prepared for delivery at the 2011 Meeting of the European Union Studies Association, Boston, MA, March 3-5, 2011.. http://euce.org/eusa/2011/papers/3a_cross.pdf (accesat 20 mai 2013).

¹⁹Cecile WENDLING, *op cit*.

2. Directorate General for Internal Policies. Policy Department C. Citizens rights and constitutional affairs. Brussels: European Parliament, 2011. <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201109/20110927ATT27674/20110927ATT27674EN.pdf>(accesat May 20, 2013).
3. European Union. "Foreign and Security Policy." Europa.eu. http://europa.eu/pol/cfsp/index_en.htm (accesat 21 mai 2013).
4. Federal Department of Justice, Switzerland. "Club de Berne" Meeting in Switzerland.." http://www.ejpd.admin.ch/ejpd/en/home/dokumentation/mi/2004/ref_2004-04-28.html (accesat 20 mai 2013).
5. SMITH, Michael E. Europe's Foreign and Security Policy: the Institutionalization of Cooperation. New York: Cambridge University Press, 2004.
6. WALSH, James. "Intelligence-Sharing in the European Union: Institutions Are Not Enough." *JCMS* 44, no. 3 (2006): 625-43.
7. WENDLING, Cecile "Explaining the Emergence of Different European Union Crisis and Emergency Management Structures." *Journal of Contingencies and Crisis Management* 18, no. 2 (2010): 74-82.

Acknowledgement

Această lucrare este rezultatul cercetării făcută posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/132400, cu titlul "Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar și internațional".

IMPACTUL MEDIULUI COMPLEX DE SECURITATE ASUPRA ORGANIZAȚIILOR ȘI A ACTIVITĂȚILOR DIN DOMENIUL SECURITĂȚII

Cristian Florin IANCU

Doctorand în cadrul Academiei Naționale de Informații
”Mihai Viteazul”.cristian.iancu2008@gmail.com

Rezumat: *Identificarea și caracterizarea tabloului general de securitate și diversitatea factorilor particulari sau generali ce produc transformări cotidiene asupra mediului internațional de securitate reprezintă o continuă provocare pentru specialiști și pentru simpli observatori.*

De la începutul acestui secol, comunitatea de intelligence a devenit conștientă de faptul că abordarea tradițională, bazată pe principii organizaționale specifice erei industriale, nu mai este de actualitate datorită complexității mediului de securitate.

Soluțiile avansate nu au încă amplitudinea și calitatea necesară pentru a se transforma într-un cadru sistematic de acțiune, dovadă stând apariția unor noi amenințări ori amplificarea altora, precum și declarațiile frecvente ale responsabililor în domeniu referitoare la imperativul unei noi abordări.

În acest material sunt expuse corelații între elementele ce caracterizează actualul mediu de securitate și diferitele abordări sistemice propuse pentru depășirea actualei stări de fapt.

În particular, sunt abordate relațiile dintre modalitățile de răspuns avansate la nivel teoretic și practic, privite din perspectiva teoriei complexității.

Cuvinte-cheie: *securitate, comunități de intelligence, adaptare structurală, complexitate, management.*

1. Fundamente teoretice în relația complexitate - decizie

Studiul conceptului de complexitate este însoțit de o serie de dileme, atât la nivel calitativ - ambiguitatea definirii fenomenului -, cât și cantitativ - nivelul de la care un sistem este complex. Întrucât rezultă din interacțiunea componentelor sistemului, complexitatea se manifestă la nivelul sistemului în sine. Distanța dintre complex și simplu devine uneori o funcție a „distanței” pe care o luăm față de sistem.

Paul Cilliers avertizează asupra riscului ce rezultă din „disecarea” unui sistem, respectiv faptul că „metoda analitică distruge ceea ce încearcă să înțeleagă”, situație ce poate fi evitată prin utilizarea de tehnici de modelare pe computere performante ce ne permit să simulăm comportamentul sistemelor complexe fără a fi nevoie să le înțelegem. Ce nu putem face prin știință putem face prin tehnologie¹.

Chiar dacă încrederea în tehnologie a acestuia este considerabilă, experiența domeniilor în care analiza susținută de suportul instrumentelor informatice, în special a celui economic (după cum sublinia Nassim Nicholas Taleb în lucrarea *Antifragil: ce avem de câștigat de pe urma dezordinii*), demonstrează că expertiza analistului este indispensabilă în

¹ Paul Cilliers, *Complexity and Postmodernism: Understanding Complex Systems*, New York, Routledge, 1998, pp. 3-5.

procesul de integrare a concluziilor analitice într-o formulă adecvată includerii sale în ciclul de decizie².

Explicația diferenței dintre cele două abordări constă în gradul de formalizare. Economiiștii sunt cei mai formalizați. Cel mai puțin formalizați sunt istoricii și experții în științe politice, atunci când descriu succesiunea de evenimente specifice, în special diplomatice, militare sau judiciare, sau alte decizii. Tehnica specifică folosită de adepții unei abordări puternic formalizate este matematică. Se presupune că aceștia sunt conștienți de preferințele lor în cazul oricărui set de circumstanțe. În cazul piețelor, de exemplu, modelele specifice intensitatea cu care un anumit bun sau serviciu este căutat de toți participanții, în orice condiții de furnizare. Când abordarea nu este formalizată, nu există tentative de definire a termenilor-cheie sau de formulare de ipoteze. Această abordare este numită deseori metoda „istorică”, atunci când este utilizată împreună cu tehnici de datare a unor evenimente specifice.

O evoluție promițătoare a constituit-o apariția studiilor ce ocupă o poziție intermediară ca grad de formalizare: în științele politice, Herbert Simon a fost cel care „a deschis drumul” transferului de la modele matematice la cel descris anterior.

Abordarea „istorică” a fost modificată de cercetători care aplică o schemă a categoriilor când compară anumite cazuri. Acest pas este făcut în direcția aplicării metodei sistematice, odată ce termenii care apar într-o astfel de listă reprezintă concepte generale. Cu toate acestea, în absența definirii termenilor, gradul de formalizare nu este ridicat. Metodele sistematice merg dincolo de definirea conceptelor-cheie, până la formularea ipotezelor ce urmează să fie testate prin investigații empirice³.

De altfel unii cercetători au subliniat în mod expres relația dintre analiză și decizie. Beneficiind de experiența sa în diferite funcții de conducere în sfera *intelligence*, Richard K. Betts a evidențiat faptul că, în cele mai cunoscute cazuri de eșec în *intelligence*, cele mai grave greșeli au fost făcute rareori de colecții de informații brute, ocazional de profesioniștii care produc analizele finale și cel mai des de factorii de decizie beneficiari ai produselor informaționale⁴.

În argumentația sa, Betts afirmă că multe dintre constrângerile ce se produc în procesarea optimă a informațiilor rezidă în structura de autoritate și în alocarea de timp și resurse. O problemă este aceea potrivit căreia dominația autorităților operaționale asupra specialiștilor în *intelligence*, precum și compromisul între obiectivitate și influență afectează calitatea *intelligence*-ului. Operatorii au mai multă influență în procesul de decizie, însă sunt mai puțin capabili de interpretare imparțială a evidențelor pentru că sunt interesați în mod special de succesul operațiunilor. Analiztii autonomi sunt mai dezinteresați și mai obiectivi, însă nu au influență. Palierul decizional nu are încredere sau nu ia în considerare raționamentele analiștilor și oferă mai multă greutate informațiilor din surse operaționale⁵.

Dinamica decizională nu favorizează rafinarea analitică. În timpul unei crize, datele și decizia politică depășesc analiza, procesul de consultare este depășit de evenimente, iar evaluările precaute nu pot fi analizate la timp. În luarea de decizii, pentru a fi acceptabil, modul de acțiune trebuie să îndeplinească o serie de cerințe - sau constrângeri. În unele cazuri, unele cerințe sunt evidențiate ca fiind obiectivul acțiunii. Însă alegerea uneia dintre constrângeri dintr-o multitudine este arbitrară, fiind, din mai multe puncte de vedere,

²Nassim Nicholas Taleb, *Antifragil. Ce avem de câștigat de pe urma dezordinii*, București, Ed. Curtea Veche, 2014, pp.216-230.

³Harold D. Lasswell, „Current Studies of the Decision Process: Automation versus Creativity”, în *The Western Political Quarterly*, Vol. 8, No. 3, September 1955, pp. 381-399.

⁴Richard K. Betts, „Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are inevitable”, în *World Politics*, Vol. 31, No. 1, October 1978, pp. 62-63.

⁵*Ibid.*, pp. 67-68.

preferabil ca întregul set de cerințe să fie luat în considerare. Această concluzie se aplică atât procesului de decizie individual, cât și celui organizațional.

Nu se poate presupune întotdeauna că setul de posibile acțiuni este cunoscut dinainte de factorul de decizie. În cele mai multe situații concrete, posibilele căi de acțiune trebuie descoperite, conturate sau sintetizate. În procesul de identificare a unei soluții satisfăcătoare, obiectivele acțiunii - respectiv constrângerile ce trebuie aplicate odată cu soluția - pot juca un rol important pe două planuri: obiectivele pot fi utilizate direct pentru a sintetiza soluții propuse (generare alternativă); obiectivele pot fi folosite pentru a testa gradul de fiabilitate al unei soluții propuse (testare alternativă)⁶.

Pe scurt, o versiune comprimată a procesului de decizie ar putea fi formulată în felul următor: participanții (cu perspective valorice diverse) care folosesc valori de bază prin diverse strategii interacționează într-o arenă pentru a influența rezultate și efecte⁷.

2. Analiza în sisteme complexe

Pentru a crea corelația între cele două domenii, în plan teoretic a fost introdusă noțiunea de analiză avansată, privită ca un domeniu de cunoaștere și o disciplină a minții, menită să sprijine procesul de luare de decizii în medii complexe. De asemenea, are drept scop să ajute analiștii să fie îndrăzneți și să caute, găsească, preia inițiativa. Analiza avansată reprezintă suma de procesele cognitive de nivel înalt ce produc raționamente specifice, aprofundate și înțelegere a mediului operațional, precum și cunoaștere superioară celei a adversarului, și este compusă din 14 elemente cognitive: descompunere; gândire critică; legătură; tipar; trend; caracter anticipativ; caracter tehnic; anomalie; tendință; caracter cultural; semiotică; analiză de agregare; recompunere; sinteză⁸.

Acest model este necesar pentru a operaționaliza cu date sau situații un comportament nonlinear într-un mediu complex. „Nonlinear” este înțeles drept element al cărui comportament este descris de un set de ecuații nonlineare și al cărui output nu este proporțional cu input-ul⁹. O problemă nonlineară are efecte disproporționate față de cauzele sale, astfel fiind dificil de rezolvat și deseori imposibil de prezis cu un grad ridicat de certitudine.

Într-un mediu complex, activități sau evenimente minore pot provoca efecte cu o influență mult mai mare decât evenimentul declanșator. Acest lucru este important de înțeles pentru a putea gestiona procesul de anticipare și înțelegere a efectelor secundare sau terțiare.

Un mediu complex apare haotic pentru că totul este în continuă mișcare și schimbare. Îmbinarea de indivizi, mașini, organizații, religie și cultură contribuie la apariția mișcării. Însă există ordine în haos; cu toate acestea, indivizii trebuie să cunoască mediul pentru a fi capabili să identifice ordinea de bază. Un mediu complex are variabile sensibile, ce implică schimbare. Aceasta se produce prin provocare sau stimulare și uneori poate fi stabilă sau inteligibilă. Însă, când la mijloc sunt variabile sensibile, nimic nu este stabil sau inteligibil. În unele cazuri, tocmai prezența variabilelor sensibile volatile constituie catalizatorul pentru salturi exponențiale în ceea ce privește rezultatele/ efectele/ consecințele (ca în cazul efectelor

⁶Herbert A. Simon, „On the Concept of Organizational Goal”, în *Administrative Science Quarterly*, Vol. 9, No. 1, 1964, pp. 1-22.

⁷H. D. Lasswell și A. Kaplan, *Power and Society*, New Haven, Yale University Press, 1950, apud Harold D. Lasswell, „Current Studies of the Decision Process: Automation versus Creativity”, în *The Western Political Quarterly*, Vol. 8, No. 3, September 1955, p. 382.

⁸Gary Citrenbaum, Wayne Michael Hall, *Intelligence Analysis: How to Think in Complex Environments*, Washington, DC, Praeger Security International, 2010, p. 2.

⁹*** „Define Non linear at Dictionary.com”, disponibil la: <http://dictionary.reference.com/browse/non+linear>, accesat la 15.12.2014.

de ordin secundar sau terțiar). Mai mult, pe lângă aceste variabile, pot exista ferestre de oportunitate pentru influență. Totodată, în medii complexe, se regăsesc sisteme complexe adaptative, ce reprezintă o rețea dinamică formată din mai mulți agenți (celule, specii, indivizi, firme, națiuni) ce acționează în paralel, ce acționează și reacționează la ce fac ceilalți agenți. Controlul unui astfel de sistem tinde să fie profund dispersat și descentralizat. Dacă în cadrul unui astfel de sistem se înregistrează comportament coerent, acesta provine din competiția și cooperarea dintre agenți. Comportamentul general al sistemului este rezultatul numărului enorm de decizii luate în fiecare moment de mulți agenți individuali¹⁰.

În acest mix de elemente variabile și aparent dificil de introdus într-un tipar analitic coerent, una dintre soluții vine din efortul de sistematizare a cunoașterii referitoare la sistemele complexe inițiat de Herbert Simon. Acesta a evidențiat faptul că demersul de a căuta proprietăți comune în rândul mai multor tipuri de sisteme complexe nu este inutil. Este util de studiat comportamentul sistemelor adaptative în termeni de *feedback* și homeostazie și analizată capacitatea de adaptare în termeni de teorie a informației selective. Ideea de *feedback* și informație, precum cele de evoluție, relativism, metodă axiomatică și operaționalism, asigură un cadru de referință pentru studierea unei game largi de situații¹¹.

În studiul său din 1962, Herbert Simon expune o serie de elemente observate în studii sistemelor complexe întâlnite în științele behavioriste. Astfel, prin sistem complex, el definește acel sistem format dintr-un număr mare de părți ce interacționează într-un mod *nonsimplu*, explicat prin formula „întregul este mai mult decât suma părților”. Tema centrală o reprezintă ideea conform căreia, în mod frecvent, complexitatea ia forma ierarhiei, iar sistemele ierarhice au anumite proprietăți comune independente de propriul lor conținut. Ierarhia este una dintre schemele structurale centrale utilizate de un „arhitect” al complexității. Prin sistem ierarhic înțelege acel sistem compus din subsisteme interconectate, fiecare dintre acestea fiind, la rândul lor, ierarhice ca structură, până la cel mai redus nivel de subsistem elementar. În cele mai multe sisteme din natură, acest nivel este stabilit arbitrar.

Simon face referire la sisteme în care nu există nicio relație de subordonare între subsisteme - cum sunt, de exemplu, organizațiile „umane”. Astfel, ierarhie înseamnă, în viziunea lui Simon, sisteme complexe analizabile în seturi succesive de subsisteme¹². El afirmă totodată că, dintre toate formele complexe posibile, ierarhiile sunt singurele care au timp să evolueze. Ipoteza conform căreia complexitatea este ierarhică nu face distincție între ierarhiile liniare (cristale, țesuturi, polimeri) și formele intermediare: în sistemele complexe pe care le întâlnim în natură, există ambele forme. Sistemele complexe vor evolua din cele simple mai rapid dacă există forme intermediare stabile.

Un avantaj al teoriei sale constă în capacitatea, decelată în cadrul sistemelor ierarhice, de a distinge între interacțiunile dintre subsisteme, pe de o parte, și interacțiunile din cadrul subsistemelor, pe de altă parte. Interacțiunile la diferite niveluri pot fi de diverse magnitudini. Într-o organizație formală, va exista în medie mai multă interacțiune între doi angajați membri ai aceluiași departament decât între doi din departamente diferite¹³.

¹⁰John Holland in M. Mitchell Waldrop, *Complexity*, New York, Touchstone Books, 1992, http://en.wikipedia.org/wiki/Complex_adaptive_system, apud Gary Citrenbaum, Wayne Michael Hall, *Intelligence Analysis: How to Think in Complex Environments*, Praeger Security International, 2010, p. 11.

¹¹Herbert Simon, „The architecture of complexity”, în *Emergence: Complexity & Organization*, Vol. 7, No. 3-4, 2005, p. 139.

¹²*Ibid.*, p. 140.

¹³*Ibid.*, pp. 145-146.

3. La granița dintre complexitate și haos. Mediul actual de securitate

Pentru a construi demersul de cercetare pe baze cât mai solide din punctul de vedere al corelării cu mediul actual de securitate, este necesară o analiză a specificului actual al societății, în special pe acele componente ce influențează domeniul *intelligence*. Chiar dacă în oarecare scădere de influență, una dintre viziunile care s-au impus la nivel global este cea specifică școlii realiste, care a generat și dezvoltat pe parcursul ultimului secol teoria blocurilor, potrivit căreia securitatea este un concept specific domeniului militar. Din această perspectivă, actorii principali sunt statele și interesul național este definit în termeni de putere.

Modelul realist a fost treptat înlocuit cu perspective integratoare din punctul de vedere al amenințărilor, plecând de la ideea că multe dintre acestea se manifestă la nivel transnațional, în condițiile globalizării. Astfel, sunt evaluate distinct dimensiunile securității (politică, economică, socială, militară, culturală, ecologică, informațională etc.). Ulterior, acestea sunt integrate într-o viziune ce are ca punct central securitatea cetățeanului și a comunității. Rezultatul a constat în construirea unui ansamblu de teorii integratoare ori particulare (realismul, liberalismul, „echilibrul puterilor”, „polarismul”), a căror relevanță în societatea actuală este într-o continuă interpretare.

Pe lângă abordările echidistante, ne confruntăm și cu un *summum* de interpretări extreme, subiective și fără suport științific, având în vedere faptul că diferiți actori politici, „sub acoperirea securității naționale invocă - în funcție de împrejurări - o serie largă de acțiuni și activități politice”¹⁴.

Având ca punct de plecare multitudinea de interpretări și viziuni referitoare la acele elemente ce influențează situația de securitate, am recurs, pe baza experienței și a integrării teoriei studiate, la o clasificare proprie, utilă pentru a facilita prelucrarea analitică, ce face distincție între două tipuri de factorii: sistemici și volatili.

Factorii sistemici sunt corelați de coordonatele generale ale mediului internațional, fiind mai stabili din punctul de vedere al parcursului temporal și, implicit, mai ușor de proiectat. Cu toate acestea, inflexiunile tot mai numeroase în ultima perioadă, ce conduc la o scurtare a ciclurilor de evoluție, impun o monitorizare tot mai atentă și o reacție rapidă în momentul decelării unor trenduri periculoase. Cei mai relevanți factori sistemici sunt prezentați mai jos.

- *Coordonatele geopolitice și geostrategice* sunt consistente și, în același timp, cu un impact considerabil în planul securității globale, ele se transpun în: trecerea succesivă de la bipolaritate la unipolaritate și apoi pluripolaritate sau chiar nonpolaritate; volatilitatea angajamentelor politice; reconfigurarea axelor de dezvoltare; recrudescența nonactorilor politici; revenirea la contestarea anumitor norme de drept internațional care au ca efect dinamizarea echilibrului de securitate la un nivel ce nu s-a mai întâlnit de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial.

- *Caracteristicile economice globale*. Printre elementele concrete enumerăm: criza financiară, care a destabilizat bazele sistemului economic mondial; disputa energetică și controlul resurselor, datorate dezechilibrului dintre furnizori și consumatori și utilizarea resurselor drept instrumente de presiune politică și de securitate; schimbarea polului de dezvoltare către Asia-Pacific, ce determină o reconfigurare a fluxurilor economice și comerciale, dar și deplasarea intereselor de securitate către aceste spații; extinderea societății de consum în arealuri altădată autarhice și construite pe modelele subzistenței; alocări periculoase ale resurselor în funcție de interesele unor grupuri restrânse de decidenți.

¹⁴Ioan Bidu, Cristian Troncotă, *Coordonate de securitate*, București, Editura ANI, 2005, p. 9.

- *Progresele tehnologice.* Revoluția comunicațiilor a produs o modificare fundamentală a contextului de securitate prin democratizarea accesului la informație, iar prin informatizarea unora dintre bunurile de consum utilizate în sfera vieții cotidiene, se estimează un impact substanțial în planul intimității individului, fapt care a generat o îngrijorare substanțială pe seama pericolelor reprezentate de o posibilă „societate a supravegherii”.

- *Reconfigurările sociale.* Deși progresele pe toate dimensiunile sociale sunt considerabile, disparitățile săraci-bogați sunt la cote tot mai ridicate, cu efectele destabilizatoare aferente: renașterea fenomenelor de excluziune și respingere a alterității, transpuse în escaladarea extremismului religios, xenofobie și naționalism; exprimarea mult mai vehementă a nemulțumirilor sociale, inclusiv prin acțiuni de protest ori de destabilizare a autorităților considerate responsabile.

Pe de altă parte, impunerea standardelor democratice și efectele acestora în sfera socială este oscilantă, consemnându-se o ofensivă a perspectivelor autoritariste, totalitare sau fundamentaliste, toate bazându-se pe perspectiva anihilării, uneori fizice, a celor cu idei, percepții sau concepții diferite.

O altă direcție tot mai dificil de ignorat este transferul tot mai accentuat al interacțiunii sociale din *off-line* în *on-line*, mai precis extinderea platformelor informatice de interacțiune socială. Numeroase exemple recente demonstrează capacitatea de influență în plan acțional a curentelor de opinie sau a inițiativelor declanșate în spațiul virtual, cu impact asupra stării de securitate.

- *Consolidarea componentelor militare.* Recurgerea la forța militară a devenit o soluție privilegiată în rezolvarea disensiunilor politice. Operațiuni militare de amploare, cu numeroase victime, se produc în tot mai multe spații, inclusiv în cel european, considerat până în prezent acoperit de coordonatele convențiilor de securitate postbelice. Unul dintre efectele imediate îl reprezintă escaladarea într-o nouă cursă a înarmărilor. O îngrijorare ce se manifestă pe o scară din ce în ce mai largă este reprezentată de succesele acțiunilor atipice sau asimetrice în fața abordărilor tradiționale.

- *Politicile de securitate.* Perioada de deschidere ce a debutat după 1989 tinde să ia sfârșit. Ultimii ani au evidențiat o abandonare a politicilor de cooperare și trecerea pe o scară mult mai largă la dispute și chiar confruntare. Acest proces are ca efect o modificare a accentului în cadrul acțiunilor în sfera securității, de la prevenire la contracarare și, ca urmare, creșterea ponderii deținute de componentele operațională, respectiv tactică în fața celei strategice.

Coroborată cu impactul dramatic al evoluțiilor din Ucraina, asistăm, cel puțin în rândul actorilor vulnerabili de drept internațional, ce nu pot alocă resurse majore pe termen lung pentru asigurarea nevoilor strategice, la resuscitarea nevoii de a fi parte a unei alianțe ca garant al securității. Efectul imediat este, cel puțin în Europa, declinul neutralității ca soluție de securitate. Un alt efect, material de această dată, este creșterea resurselor alocate, după o perioadă lungă de reducere a costurilor.

De partea cealaltă, prin natura lor subiectivă și aleatorie, factorii volatili sunt în cea mai mare parte cei care produc surprizele strategice. Includerea lor în evaluările analitice este dificil de realizat prin metodologiile uzuale, identificarea, descrierea și evaluarea lor fiind imposibil de standardizat.

Unul dintre raționamentele ce pot fi emise din perspectiva unui observator neutru al evoluțiilor contemporane din sfera securității este aceea că asistăm la o succesiune tot mai rapidă de evenimente, procese sau transformări cu potențial de risc, ce iau prin surprindere factorii de decizie și, ca urmare, nu sunt urmate de măsuri de contracarare adecvate. Explicația constă în faptul că, prin natura sa, decidentul nu poate acționa efectiv, programatic, decât asupra acelor elemente care au o natură sistemică.

Cel puțin în ultimele două decenii, grație cuplului de transformări majore produse în plan social - globalizarea și democratizarea accesului la informație -, posibilitatea ca un element subiectiv, cu relevanță scăzută în plan global ori aflat pe agende private de interese, să afecteze securitatea globală a crescut semnificativ.

Pe de o parte, creșterea rolului mass-media în formarea percepției publice a crescut considerabil riscul manipulării. Presiunea mediatică are capacitatea de a determina modificarea rapidă a priorităților, astfel că vectorii cu acces larg la sursele media pot reprezenta agenți ai transformărilor din mediul de securitate în contrast cu interesele reale ale comunității ori cu evoluțiile sistemice.

În același timp, pot exista și agende particulare ale unora dintre factorii de decizie, în special în societăți cu un control democratic precar ori în situațiile de criză, ce determină acțiuni în contradicție cu interesul național, regional sau global și care au capacitatea de a promova propriile interese drept rațiuni politice de stat.

Existența factorilor volatili și rolul lor în istorie sunt recunoscute pentru modul în care au influențat diferite momente cruciale.

Impactul lor în plan global este însă accentuat în societatea contemporană de realitățile expuse anterior. Din acest motiv, devine tot mai clar faptul că, în cazul unui demers analitic consecvent, cuantificarea acestor factori este foarte dificilă, conducând la dificultăți în evaluarea tendințelor și, implicit, a alternativelor de decizie puse la dispoziția decidentului.

Concluzii

Aflată în fața unui model dificil de cuantificat în limitele cunoașterii tradiționale, societatea se află în pragul unei reconsiderări a perspectivelor referitoare la gestionarea provocărilor la care este supusă, inclusiv din perspectiva securității.

Dacă într-o primă etapă, principala preocupare a fost înțelegerea contextului și a noilor mecanisme ce caracterizează sistemul, care se menține o direcție de cercetare extrem de promițătoare, nevoia de identificare de soluții adaptate la noul model de evoluție devine tot mai pronunțată.

Parcursul literaturii de specialitate, în special a celei fundamentale, ne demonstrează că, cel puțin în sfera activității de intelligence, resursele oferite de cercetările în domeniul teoriei deciziei sunt considerabile.

Aceste resurse se datorează în special faptului că, cel puțin din punct de vedere teoretic, pe parcursul perioadei de expansiune tehnologică, modelele societale au fost construite pe baza teoriei raționale chiar dacă acțiunea factorilor de decizie a fost mai degrabă incrementală.

Pentru a vedea în ce măsură contradicția sistemică s-a extins inclusiv la nivelul activității de intelligence, este nevoie de o cunoaștere a modelelor organizaționale existente și înțelegere a modului lor de funcționare în condițiile în care comunitatea de intelligence se confruntă cu provocările datorate decalajelor dintre practica actuală și cerințele unei societăți aflate într-un proces de transformare fără precedent în istorie.

Una dintre prioritățile asumate va fi aceea de a decela în ce măsură eforturile de teoretizare în domeniul intelligence, demarate încă de la mijlocul secolului trecut, se axează prioritar pe perspectiva cunoașterii ori vizează doar asigurarea unor răspunsuri ori soluții temporare, menite să ofere practicienilor un anumit confort în fața problemele imediate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Betts, Richard K., „Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are inevitable”, în *World Politics*, Vol. 31, No. 1, October 1978.
2. Bidu, Ioan, și Cristian Troncotă, *Coordonate de securitate*, București, Editura ANI, 2005.
3. Cilliers, Paul, *Complexity and Postmodernism: Understanding Complex Systems*, New York, Routledge, 1998.
4. Citrenbaum, Gary, și Wayne Michael Hall, *Intelligence Analysis: How to Think in Complex Environments*, Washington, DC, Praeger Security International, 2010.
5. ***, „Define Non linear at Dictionary.com”, disponibil la <http://dictionary.reference.com/browse/non+linear>, accesat la 15.12.2014.
6. Lasswell, Harold D., „Current Studies of the Decision Process: Automation versus Creativity”, în *The Western Political Quarterly*, Vol. 8, No. 3, September 1955, pp. 381-399.
7. Lasswell, H. D. și A. Kaplan, *Power and Society*, New Haven, Yale University Press, 1950, *apud* Lasswell, Harold D., „Current Studies of the Decision Process: Automation versus Creativity”, în *The Western Political Quarterly*, Vol. 8, No. 3, September 1955.
8. Taleb, Nassim Nicholas, *Antifragil. Ce avem de câștigat de pe urma dezordinii*, București, Ed. Curtea Veche, 2014,
9. Simon, Herbert A., „On the Concept of Organizational Goal”, în *Administrative Science Quarterly*, Vol. 9, No. 1, 1964, pp. 1-22.
10. Simon, Herbert, „The architecture of complexity”, în *Emergence: Complexity & Organization*, Vol. 7, No. 3-4, 2005
11. Waldrop, M. Mitchell, *Complexity*, New York, Touchstone Books, 1992.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile Științe Militare, Securitate și Informații și Ordine Publică și Siguranță Națională – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”.

NATO ȘI PERSPECTIVELE AFGANISTANULUI

Andrei Alexandru BABADAC

andrei@andreibabadac.org

Rezumat: NATO și-a asumat un rol important în democratizarea Afganistanului. Această lucrare își propune să analizeze principale probleme care au apărut în acest proces și elementele care au influențat mandatul ISAF. Pentru acest scop vom porni de la evaluarea conceptului de securitate și vom dezbate principalele probleme ale matricei de securitate plecând de la perspectivele celor trei actori analizați: NATO, Statele Unite ale Americii și Afganistanul. Acest lucru va fi realizat prin prezentarea unei înțelegeri colective și a perspectivelor alianței, precum și a resurselor implicate până astăzi. Ne dorim să identificăm elementele majore ale construcției politicii de securitate de până în prezent. Pentru aceasta vom încerca să înțelegem care sunt elementele principale ale construcției politicilor și de susținere a liderilor militari, precum și cum acestea definesc rolul alianței în arena internațională. Un element secundar va fi acela al examinării felului în care politicile de securitate definesc discursul de securitate la nivel intern. Problema identității va juca de asemenea un rol important în examinarea actorilor specifici, contextului și priorității date de actori unor elemente specifice.

Cuvinte-cheie: NATO, Statele Unite ale Americii, securitizare, Afganistan, ISAF.

Introducere

Pentru mai mult de jumătate din secolul trecut, cea mai mare amenințare la adresa lumii occidentale a fost reprezentată de o invazie militară pe scară largă sau de o lovitură asupra unei infrastructuri critice, cu toate acestea paradigma s-a schimbat fundamental în anii care au urmat de după Războiul Rece. Schimbarea afinităților geopolitice la începutul anilor 1990 a creat un mediu de securitate vibrant și complex, care include amenințări din partea unor state care sponsorizează mișcări paramilitare sau teroriste, proliferarea armelor de distrugere în masă și a contrabandei, a traficului de droguri, precum și accentuarea riscurilor ridicate de statele eșuate au devenit probleme din ce în ce mai relevante pentru securitatea statelor europene.

În acest articol vom examina implicarea NATO în Afganistan și modalitatea în care a contribuit la securitatea Europei și la promovarea mediului de securitate în sens larg. Abordarea metodologică este în mare parte cantitativă, vom analiza amenințările așa cum sunt identificate în documentele de politici și strategiile de securitate.

Încheierea conflictului între Est și Vest a generat o serie de clivaje între Președinte și Congres. SUA au devenit o putere mondială fără un oponent viabil, ceea ce a însemnat, de asemenea, că orice amenințări în context puteau fi reduse, acest lucru fiind folosit de către președintele american în stabilirea politicii externe la nivel global. Ca rezultat, stabilirea concretă a obiectivelor de interes național au devenit subiectul unui război între Casa Albă și Congres¹, acest lucru definind interesul publicului american pentru subiectele reale de politică externă².

¹Jeremy D. ROSNER, *The New Tug-of-War*. Congress, the Executive Branch, and National Security, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC 1995.

²Vezi James M. LINDSAY, *The New Apathy*. How to Uninterested public is Reshaping Foreign Policy, in: *Foreign Affairs*, 79 (September / October 2000) 5, pp. 2-8

Valul de șoc de după 11 septembrie 2001 a schimbat dramatic agenda și dezbaterile în politica internațională de la calmul relativ al anilor 1990 la puncte de discuție mult mai orientate către acțiuni concrete. Putem spune că evenimentele din 2001 au modificat înțelegerea securității de la o așa-numită *agendă socială*³ către noul val de terorism care a devenit principala amenințare a *modului tradițional de viață*. Din declarația președintelui Bush că SUA sunt în război cu terorismul⁴, putem extrapola spunând că anti-terorismul a devenit o parte importantă a politicii externe a acestora. Pentru a justifica intervenția împotriva regimului taliban, Statele Unite au definit o axă a răului formată din statele cu cele mai strânse legături cu cele mai severe amenințări globale⁵.

Cu toate acestea, poate fi incorect să judecăm politica externă americană în exclusivitate prin prisma războiului antiterorist, deși putem spune că evenimentele din 2001 pot fi considerate o fereastră de oportunitate pentru definirea unei *Pax Americana* în afara *zonei de confort* a Americii. Dacă dăm crezare dictonului conform căruia nu poate exista o ordine mondială fără autoritate, atunci Statele Unite sunt singurele care pot furniza securitate și stabilitate la nivel internațional, ceea ce pune în discuție conceptul de multipolaritate în ansamblu. Mai mult, trebuie să menționăm valoarea intrinsecă și superioritatea valorilor și instituțiilor sale (ale Americii). Hegemonia Statelor Unite poate fi, în mod concret în același timp o necesitate politică dar și un imperativ moral. De aceea, este de dorit ca ea să fie acceptată de toată lumea. Această intenție este exprimată într-o doctrină nouă de securitate națională, cunoscută ca *Doctrina Bush*. Aceasta își propunea să descurajeze rețele precum Al Qaeda, acest scop *exemplar* fiind unul dintre elementele-cheie ale războiului din Afganistan. Cu toate acestea, ea propune și abordarea unor noi amenințări precum terorismul global și proliferarea armelor de distrugere în masă, politica de îndiguire nefiind una efectivă, singurul mod de a ieși din aceasta fiind *loviturile preventive* aplicate în mod unilateral împotriva statelor considerate drept amenințări *potențiale*.

Henry Kissinger argumentează că această doctrină este una *revoluționară* mai mult decât *conservatoare*, ca mod de a merge dincolo de principiile fundamentale ale egalității suverane și non-intervenției, precum și a standardelor referitoare la auto-apărare⁶.

Atacurile teroriste din septembrie 2001 din SUA au condus la rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU 1368 și 1373, punând anti-terorismul într-o poziție centrală pe agenda publică, rafinând convențiile ONU în domeniu, unele datând din anii 1960. Consiliul de Securitate a adoptat în unanimitate rezoluția sponsorizată de Statele Unite referitoare la combaterea terorismului internațional prin aplicarea Capitolului VII al Cartei ONU, în mod special a articolului 41 al Cartei ONU.

NATO s-a angajat în eforturile de stabilizare a Afganistanului încă din 2002, eforturile sale crescând considerabil în timpul operațiunii *Enduring Freedom*⁷. Angajamentul său poate fi descris ca direcționat către succesul operațiunii și pentru asigurarea unui mediu stabil de securitate în Afganistan. Pentru aceasta este fundamental ca poporul Afgan să poată trăi în stabilitate și fără orice formă de opresiune sau presiunea traficului de droguri⁸.

³George W. BUSH, State of the Union, 2002.

⁴Vezi James M. LINDSAY *op cit*.

⁵*Ibidem*.

⁶Henry KISSINGER, "The Politics of Intervention. Iraq 'regime change' is a revolutionary strategy", Los Angeles Times, August 9, 2002.

⁷Romanian Permanent Delegation to NATO, *Romania in Afghanistan (ISAF)* <http://nato.mae.ro/en/node/371> accessed 30 March 2015.

⁸*Ibidem*.

1. Anii de început (2001-2005)

“ La data de 7 octombrie 2001, Statele Unite ale Americii au lansat un atac militar împotriva regimului Taliban, ca replică la atacurile teroriste asupra World Trade Center, despre care se vehicula că au fost plănuite de Bin Laden din baza sa din Afghanistan. La puțin timp de la atacurile de la 11 septembrie, Statele Unite ale Americii au cerut Talibanilor predarea lui Bin Laden către autoritățile competente, însă aceștia au respins ultimatumul. A urmat apoi intervenția militară americană. La conferința de la Bonn, desfășurată sub auspiciile Organizației Națiunilor Unite, în decembrie 2001, reprezentanții celor patru facțiuni afgane au căzut de acord asupra creării unui amplu guvern interimar. Liderul Pashtun Hamid Karzai, aflat în exil în timpul conducerii talibane, și susținut de Statele Unite ale Americii, a devenit noul președinte interimar al Afghanistanului”⁹.

Inviaza anglo-americană din 2001 a fost transformată într-un interval foarte scurt într-o operațiune NATO dincolo de justificarea formală oferită de articolul 5 al tratatului NATO. Cu toate acestea, trebuie să observăm că cea mai dificilă parte a intervenției urma să apară după încetarea operațiunilor militare, când NATO a început dificila sarcină de a stabiliza țara și de a susține un guvern central care să instaureze statul de drept. Mandatul incipient al alianței fiind concentrat pe Kabul și împrejurimile sale, mai de grabă decât stabilizarea întregii țări¹⁰. Putem spune că imaginea de ansamblu ar fi una diferită dacă Statele Unite și-ar fi îndreptat atenția într-o altă direcție, lăsând sarcina dificilă a misiunilor de luptă pentru aliații lor din NATO. Odată cu instalarea ISAF și în consecință a NATO, a devenit clar că Statele Unite își vor îndrepta atenția și trupele într-o altă direcție, fapt concretizat prin intervenția din Irak în 2003. În corelare directă cu invazia din Irak în august 2003 comanda ISAF a fost asumată în mod direct de către NATO.

2. Scopul strategic

În primul rând Afganistanul constituie un pilon geopolitic ce leagă Iranul de fostele teritorii ale URSS și China, făcându-l un teritoriu deosebit de interesant. De-a lungul istoriei sale această regiune a servit ca zonă-tampon între Iran, India și China. Mai târziu are același rol între un Iran proaspăt independent, URSS, și India (în acel moment, parte a Imperiului Britanic). Putem spune că Afganistanul este locul perfect pentru a defini o zonă-tampon între puterile majore ale zonei euroasiatice și pentru a stabili o prezență militară permanentă cu scopul de a lansa operațiuni viitoare la nivelul continentului asiatic¹¹.

În al doilea rând, este poarta de acces către țările din Asia Centrală, bogate în materii prime, ocolind teritorii precum Iran, Federația Rusă sau China. Acesta este un factor de importanță considerabilă pentru că permite forțelor extra-regionale, cum ar fi SUA sau Marea Britanie să utilizeze această țară în scopul de a eluda aceste puteri rivale din regiune. De ani de zile, unul dintre cele mai importante proiecte pentru Washington și interesele sale economice a fost un coridor energetic care va trece prin Pakistan și Afganistan, pornind de la câmpurile petroliere și rezervele de gaze naturale din Asia Centrală¹².

Misiunile de luptă s-au concentrat în mare parte în sud-vest și în nord-vestul Afganistanului, acolo unde a fost proiectat un coridor energetic strategic care transporta petrol

⁹Global Policy Forum, *US Military Expansion and Intervention in Afghanistan*. Disponibil online la: <https://www.globalpolicy.org/empire/26365-us-military-expansion-and-intervention-in-afghanistan.html>, accesat 27 Martie 2015.

¹⁰Vezi David P. AUWEAWALD and Stephen M. SAIDEMAN, *NATO in Afghanistan: Fighting Together, Fighting Alone*, Princeton University Press, 2014, n.p..

¹¹Stephen TANNER, *Afghanistan: a Military History from Alexander the Great to the War Against the Taliban*, Da Capo Press, Philadelphia, 2009.

¹²*Ibidem*.

și gaze naturale din Asia Centrală la Oceanul Indian. Înainte de 11 septembrie 2001, Washingtonul a fost implicat în negocieri inutile cu guvernul taliban, în scopul de a asigura securitatea și proiectarea acestuia. Interesele SUA privind trecerea de petrol și gaze naturale din Afganistan a avut o consecință directă atunci când a venit la stabilizarea politică a noului regim de la Kabul după alungarea talibanilor, în plus față de influența oferită de localizarea trupelor combatante de-a lungul teritoriului afgan. Ofensivele în sectorul vestic pot fi văzute ca operațiuni pentru a securiza un teritoriu considerat necesar pentru apariția conductei strategice ce poate conecta Asia centrală și Pakistanul prin Afganistan. Unele voci susțin existența unor planuri secrete pentru alterarea frontierelor dintre Afganistan și Pakistan pentru a putea facilita trecerea gazelor naturale și petrolului către țărmurile Oceanului Indian. Controlul Afganistanului este important pentru a determina viitoarea balanță de putere în Asia Centrală și de-a lungul Eurasiei, consecințele directe fiind că puterea care controlează Afganistanul își asigură influența asupra întregii Eurasii și resurse abundente de energie. Afganistanul este de asemenea un centru major de producție de opiu, element deosebit de important din punct de vedere economic în termeni de trafic ilegal de droguri, acest flagel deținând locul trei în comerțul global după petrol și armament. Producția de derivate din opiu este în orice caz departe de a aduce beneficii economice Afganistanului¹³.

Opiul și alte droguri ilegale au jucat de-a lungul istoriei un rol necunoscut dar central în economia globală și în relațiile internaționale. Pentru a înțelege pe deplin și pentru a evalua acest fenomen trebuie să ne aplecăm asupra istoriei comerțului cu opiu. Mai multe războaie au fost declanșate datorită acestor substanțe. În Asia de Sud Est și Centrală, opiul reprezintă o componentă importantă a economiei locale, de multe ori intercalată cu elemente comerciale din Europa Occidentală. La apogeul acestui fenomen în anii 80 ai secolului 19, opiul a fost unul dintre cele mai valoroase bunuri de pe piața globală. Exporturile britanice de opiu din sub continentul indian au ajutat la scăderea puterii comerciale a Chinei și pentru a echilibra balanța comercială. Traficul de droguri nu doar a forțat guvernul chinez să piardă controlul în regiuni vaste dar au și contribuit la distrugerea sistemului fermelor tradiționale din India, făcându-i să nu aibă alternative la cultivarea opiului¹⁴.

Comerțul cu opiu în Afganistan este o componentă primară a rețelelor comerciale, instalată încă din perioada controlului britanic și care a devastat țara până în perioada modernă. Războiul cu URSS a adus țara în fața unui proiect de cultivare a opiului pe scară largă, acest lucru fiind posibil și datorită susținerii din partea agențiilor de informații din Pakistan și SUA. Aceste exporturi au fost dirijate în principal către piețele din America de Nord și Europa de Vest. Putem spune că principiile economice ce au cauzat războaiele pentru opiu sunt valabile și astăzi, drogurile reprezentând un bun cu o valoare de piață foarte mare, și o componentă fundamentală a pieței negre¹⁵.

2. Prețul plătit

După mai bine de treisprezece ani de operațiuni militare ale contingentului NATO din Afganistan operațiunile au luat sfârșit la 1 ianuarie 2015, securitatea locală fiind încredințată armatei locale. Niciodată Statele Unite nu au fost angajate într-un conflict de o asemenea durată într-un conflict. Președintele SUA Barack Obama a vorbit despre o *încheiere rezonabilă*, o expresie menită să exprime o stare victorioasă eclipsând unele costuri mai grele

¹³*Ibidem.*

¹⁴Jonathan GOODHAND, *From war economy to peace economy? Reconstruction and state building in Afghanistan*, Fall 2004, vol. 58, no. 1.

¹⁵*Ibidem.*

ale unei misiuni lungi, costisitoare, care a produs un număr ridicat de victime și care lasă până în prezent multe întrebări fără răspuns.¹⁶

Războiul care a început prin Operațiunea *Enduring Freedom* în zilele ce au urmat atacurilor de la 11 Septembrie 2001 a debutat prin atacul destinat să lovească regimul taliban de la Kabul din 7 octombrie 2001 condus de către Statele Unite și Marea Britanie. În decembrie 2001 a luat ființă misiunea ISAF sub comandă NATO și cu participarea a 43 țări care au dislocat un maxim de 150 mii de militari. Numărul de victime raportate conform portalului icasualties.com a fost de aproximativ 3.485, dintre care 2342 aparținând SUA și 453 Marii Britanii.

Anul	SUA	MB	Alții	Total
2001	12	0	0	12
2002	49	3	18	70
2003	48	0	10	58
2004	52	1	7	60
2005	99	1	31	131
2006	98	39	54	191
2007	117	42	73	232
2008	155	51	89	295
2009	317	108	96	521
2010	499	103	109	711
2011	418	46	102	566
2012	310	44	48	402
2013	127	9	25	161
2014	55	6	14	75
Total	1	0	1	2

Tabel 1: Victimele coaliției – Statistică anuală, Icasualties.Org <http://icasualties.org/oef/> accesat la 28 martie 2015.

Total	SUA	MB	Can	Fra	Ger	Ita	Dan	Aus	Pol	Spa	Geo	Ola	Rom	Medie
3487	2357	453	158	86	54	48	43	41	40	34	27	25	21	18

Figura 2: Victimele coaliției în funcție de naționalitate, Icasualties.Org <http://icasualties.org/oef/> accesat la 28 martie 2015.

4. Concluzii

De-a lungul istoriei Afganistanul a fost la intersecția marilor migrații, cuceriri și comerțului dintre est și vest, Asia de Sud și Centrală. Populația sa deosebit de diversă este un mozaic etnic și lingvistic, prezentând o serie mare de particularități. Dintre grupurile etnice dominante, paștii reprezintă aproximativ 40 de procente din totalul populației, Un sfert dintre afgani sunt tadjici iar în nord uzbeki, turkmeni și Kirghizi. Hazarii sunt un popor de origine mongoloidă în masivul central afgan. O majoritate de aproximativ 85 procente sunt de confesiune musulman-sunnită.

Afgani, în special în zonele rurale, nu au prezentat nici un îmbunătățiri majoră în primii ani ai unui guvern ales în mod democratic. În partea de sud și sud-est forțele coaliției ar putea acționa mai mult și mai mult împotriva talibanilor, care s-au întors din Pakistan și care câștigă noi susținători - chiar dacă localnicii, în multe cazuri au fost ademiniți cu bani sau supuși amenințărilor. Rămâne profitabilă cultivarea macului opiaceelor, cu un profit mai mult

¹⁶*Ibidem.*

decât dublu după căderea talibanilor, Afganistanul furnizând în prezent circa 90 la suta din opiu din lume. Diferite încercări de a convinge fermierii să crească alte culturi au avut un succes limitat.

În provinciile din sud și est, a fost clar încă din 2006 că va fi un conflict de durată, talibanii efectuând numeroase atacuri cu rachete și atacuri directe împotriva armatei și trupelor străine. Urmând exemplul Irakului, au început, de asemenea, atacuri sinucigașe, care de multe ori au afectat populația civilă. Chiar și angajați ai ONU și organizațiile internaționale. În 2006, NATO a preluat responsabilitatea principală pentru operațiunea militară în cele mai multe părți ale țării. În ciuda miliardelor de dolari în ajutor au oameni afgan rareori experimentat niciun progres semnificativ - părți substanțiale din ajutorul extern a fost deturnat. Au fost de asemenea, probleme cu lipsa de coordonare și greșeli în inserțiile din lumea exterioară. În timp ce Statele Unite și aliații săi se pregătesc de retragerea militară din Afganistan, țării i-a promis sprijin financiar continuu până cel puțin în anul 2024.

BIBLIOGRAFIE:

1. AUWEAWALD, David P., SAIDEMAN, Stephen M., *NATO in Afghanistan: Fighting Together, Fighting Alone*, Princeton University Press, 2014.
2. Global Policy Forum, *US Military Expansion and Intervention in Afghanistan*. <https://www.globalpolicy.org/empire/26365-us-military-expansion-and-intervention-in-afghanistan.html>.
3. GOODHAND, Jonathan, *From war economy to peace economy? Reconstruction and state building in Afghanistan*, Fall 2004, vol. 58, no. I.
4. James M. LINDSAY, „The New Apathy. How to Uninterested public is Reshaping Foreign Policy”, in *Foreign Affairs*, 79 September / October 2000.
5. Romanian Permanent Delegation to NATO, *Romania in Afghanistan (ISAF)* <http://nato.mae.ro/en/node/371>.
6. ROSNER, „Jeremy D., *The New Tug-of-War*. Congress, the Executive Branch, and National Security, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC 1995.
7. TANNER, Stephen, *Afghanistan: a Military History from Alexander the Great to the War Against the Taliban*(Philadelphia: Da Capo Press, 2009).

INDUSTRIA INTELIGENTĂ ROMÂNEASCĂ ȘI NOUA ECUAȚIE A FRONTIEREI ÎN CONTEXTUL REGIONAL AL ACESTUI SECOL

Emil POPESCU

Cercetător științific gr. II, director tehnic al SC ELECTRO OPTIC SYSTEMS SRL,
Măgurele, România, e-mail: emil.popescu@electro-optic.ro.

Daniel BOBA

Comisar șef, Ministerul Afacerilor Interne, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră,
București, România, e-mail: daniel.boba@mai.gov.ro

Marian Florentin ONOFRIEVICI

LTC (r) fizician, asistent cercetare la ELECTRO OPTIC SYSTEMS SRL,
Măgurele, România, e-mail: marian.onofrievici@electro-optic.ro.

Rezumat: *Evoluția evenimentelor din estul Ucrainei ne îndreptățesc să credem că aceasta se va răsfrânge asupra statelor riverane la Marea Neagră. Realitatea celor trei "capete de pod" cu orientare pro-rusească: Donețk-Lugansk, Crimeea și Transnistria, precum și existența căii de comunicație strategică Poltava-Dubăsari pot reprezenta elemente de analiză pentru structurile cu atribuții în domeniul securității și apărării din România. Noile riscuri și amenințări de natură economică, socială, culturală și militară din proximitatea granițelor sale, determină autoritățile române să găsească soluțiile unei noi ecuații a frontierei de stat, suprapusă peste frontierele Uniunii Europene și NATO. După mai bine de 25 de ani, o nouă industrie "inteligentă", cu capital românesc privat, se dezvoltă în complementaritate cu industria de stat, oferind soluții moderne și tehnologic avansate, la noile provocări ale frontierei. În acest context, industria privată românească poate oferi suportul tehnic adecvat menținerii și perfecționării controlului frontierelor României.*

Cuvinte cheie: *Marea Neagră, Rusia, control, frontieră, refugiați, imigranți, smart industry*

Introducere

Definiția actuală a liniei de frontieră acceptată de literatura de specialitate este aceea că reprezintă o "linie naturală sau convențională care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de întinderi de apă care nu fac parte din teritoriul său"¹, însă istoriografia modernă, referindu-se la frontieră, identifică cel puțin șase concepte elaborate mai degrabă pe baza unor opțiuni ideologice moderne², astfel: frontiera națională, frontiera statală, frontiera de colonizare, societatea de frontieră, frontiera militarizată și frontiera de expansiune.

Realitățile geopolitice actuale, în care un stat islamic își revendică existența pe teritoriul mai multor state sau în care conflicte înghețate sunt reaprinse de-a lungul unui culoar nedefinit cu unește Marea Baltică de Marea Neagră, cu consecințe nebănuite încă, în care „liniile convenționale” stabilite după cel de-al doilea război mondial sunt eludate și încălcate și alte „frontiere” sunt desenate la limitele unor teritorii ocupate „de facto” (Crimeea, Osetia, Abhazia), „temporar aflate sub ocupație” (Donețk sau Lughansk etc.), sau

¹ *** DEX ONLINE, <http://dexonline.ro/definitie/frontier%C4%83>, accesat la: 24.03.2015.

² Acad. COMAN, Marian, *Putere și teritoriu*, Editura Polirom, București, 2013, p. 89.

„conflicte înghețate”, neaprinse încă (Harkov, Zaporojene, Transnistria, Găgăuzia, Kaliningrad etc.), determină o nouă abordare a ecuației frontierei naționale a României.

Despre frontieră se spune adeseori că reprezintă „epiderma unei națiuni”, o epidermă caracterizată de fragilitate și sensibilitate atât pe interior, cât mai ales pe exterior, adeseori sângerândă. În cele mai fericite cazuri putem aprecia că echilibrul dintre mediul intern și mediul extern, de o parte și de alta a frontierei, este unul stabil, dar această situație se aplică discreționar când vorbim de echilibrele de la granițele României. Noi „frontiere de colonizare” sau „expansioniste”, cu conotații în plan militar, economic, social, cultural, ecologic sau religios, se redesenează astăzi pe harta lumii, o hartă a lumii în care strategiile economice, strategii care vizează accesul la resurse sau alte facilități în scop dominațional, joacă un rol primordial.

La nici trei decenii de la căderea Zidului Berlinului ce diviza Europa în două, importanța frontierelor capătă noi valențe, astfel încât state, precum: Ucraina la granița cu

EUROPE'S NEW 'IRON CURTAINS'

Federația Rusă, Polonia pe frontiera cu Regiunea Kaliningrad și Bulgaria la granița cu Turcia, implementează proiecte de securizare a frontierelor (Figura nr. 1) prin construirea unor „cortine de fier” din sârmă și sârmă ghimpată „în cel mai pur stil sovietic” ce despart „din nou vecini care păreau că se regăsiseră definitiv după 1990.”³

În condițiile unei capacități limitate de reducere a cauzelor, singura opțiune viabilă, pentru autoritățile române, rămâne reducerea sau diminuarea consecințelor și, în acest caz,

apreciem valabilitatea următoarelor alternative:

- a) Acceptarea, fără complicații, menajamente și implicare, a ajutorului extern pentru creșterea impenetrabilității frontierei;
- b) Asumarea, fără echivoc, de către România a rolului de manager al frontierei naționale;
- c) Creșterea capacităților interne, rebalansarea echilibrului la frontieră și asumarea incontestabilă a calității României de garant al frontierelor Uniunii Europene și NATO.

În cazul țării noastre, industria inteligentă românească, cu capital privat, autohton, vine în întâmpinarea nevoilor instituțiilor cu atribuții în domeniul controlului frontierelor și oferă soluții tehnice de ultimă generație, cu titlu de proprietate națională, ca rezultat al investiției, cercetării, dezvoltării și al utilizării capacităților intelectuale din România.

1. Opinii despre frontieră. Riscuri și amenințări.

În accepțiunea curentă, pornind de la o ipoteză potrivit căreia frontierele “cunoașterii” au fost, sunt și vor fi trasate de limitările științifice *numai pentru a fi depășite*, frontierele “vii”, reale, trasate în “jocul” liniilor politice, sociale, economice și financiare vor fi depășite și redesenate în strategia interacțiunii atât a “civilizațiilor”, cât și a intereselor politico-militare.

A cunoaște, a vedea, a analiza și previziona ce se întâmplă și ce se va întâmpla la frontiera proprie presupune să vezi dincolo de frontieră, să analizezi și să diseminezi

³***<http://www.evz.ro/din-groaza-de-putin-si-de-teroristi-cortinele-de-fier-brazdeaza-din-nou-europa.html>, accesat la 27.04.2015.

evenimentele petrecute la alte frontiere sau pe alte spații, de unde se conturează noi amenințări, indiferent de modul viitor de manifestare al acestora.

În perspectiva simetriei pe tipuri de amenințări anterior identificate, documentele europene în materie prevăd asigurarea unui concept de management integrat, concept care reunește următoarele dimensiuni:

- controlul la frontiere (verificări și supraveghere), astfel cum este definit în Codul frontierelor Schengen, incluzând analizele de risc pertinente și informațiile privind criminalitatea;

- depistarea și investigarea criminalității transfrontaliere în coordonare cu toate autoritățile competente de aplicare a legii;

- modelul de acces structurat pe patru niveluri (măsurile în țările terțe, cooperarea cu țările învecinate, controlul la frontiere, măsurile de control în spațiul de liberă circulație, inclusiv returnarea);

- cooperarea dintre agenții pentru gestionarea frontierelor (Poliția de Frontieră, Vama, Poliția, Securitatea Națională și alte Autorități Competente) și cooperarea internațională;

- coordonarea și coerența activităților statelor membre și ale instituțiilor și altor organisme ale Comunității și ale Uniunii.

Coerența dintre aceste dimensiuni și modul în care sunt aplicate de către statele Schengen reprezintă cheile succesului *conceptului de management integrat al frontierelor*⁴.

Pentru aplicarea corectă a conceptului de management integrat, specialiștii/analizistii trebuie să fie pe deplin informați în legătură cu paradigmele, interesele, amenințările și riscurile la care sunt expuse „segmentele de frontieră” sau ansamblul frontierei, atunci când riscul este asociat aceluiași tip de frontieră.

În practică, o structură stăpânește și cunoaște în detaliu situația operativă la frontieră, dacă în binomul spațiu-timp este foarte bine determinată “necunoscuta” dată de descoperirea timpurie a indiciilor de pregătire a trecerii ilegale a frontierei, identificarea țintelor în mișcare și analizarea detaliată a mișcărilor detectate anterior.

Sub aceste rezerve, se măsoară capacitatea unei autorități de a depista mișcările transfrontaliere și de a găsi motive justificate pentru a lua măsuri de control.

În timp real, conștientizarea situației demonstrează modul în care autoritatea/autoritățile cu atribuții la frontieră definesc perioada de timp și spațiul necesar pentru executarea a trei funcții: *descoperirea mișcărilor care ar putea constitui încercări de trecere ilegală a frontierei, identificarea țintelor sesizate și analizarea țintelor identificate anterior, în timp util*⁵.

Astfel, după finalizarea primei etape de conștientizare a situației, se cuantifică permanent *capacitatea de reacție-intervenție la frontieră*⁶, capacitate care măsoară timpul de reacție-intervenție, în situația descoperirii elementelor aflate în tentativă de trecere ilegală peste frontieră, precum și viteza și modul de reacție în situații atipice.

Managementul frontierelor ar trebui să aibă o asemenea capacitate de reacție, încât alocarea resurselor să se poată face în mod corespunzător, după caz, iar rezervele, personalul și mijloacele tehnice ar trebui să fie disponibile pentru a reacționa la schimbările care se produc la frontiera vizată.

⁴Catalogul Schengen,

<http://www.schengen.mira.gov.ro/Documente/utile/catutul/Catalogul%20Schengen%20actualizat%20al%20UE.pdf>, p. 18, accesat la: 22.03.2015.

⁵Idem 4.

⁶După mediul în care se regăsesc, în tipologia actuală, “frontierele” sunt clasificate în trei tipuri: frontiere terestre, frontiere maritime și frontiere aeriene.

Într-o reprezentare grafică, riscurile și amenințările la frontieră pot fi grupate tridimensional într-o piramidă unde fiecare “etaj” este în strânsă interdependență cu nivelele inferioare.

Principalele riscuri direcționate pe frontieră sunt generate de criminalitatea organizată transfrontalieră și activitățile asociate acesteia, respectiv migrație ilegală, trafic de droguri, trafic de armament, trafic de monedă falsă, evaziune fiscală de mare amploare și contrabandă. Un înalt nivel al amenințărilor la frontieră este dat de terorism și de proliferarea armelor de distrugere în masă asimilate CBRN, care prin dimensiune și impact, au devenit și sunt provocări majore ale securității naționale.

Misiunile structurilor cu atribuții la frontieră ar trebui adaptate permanent pentru a face față tuturor provocărilor determinate/derivate din principalele riscuri și amenințări, iar pentru fiecare din acestea ar trebui să existe proceduri standard de acțiune, personal pregătit corespunzător și mijloace tehnice cu capacități superioare de detecție, analiză și comunicații.

2. Contribuția industriei inteligente românești la perfecționarea supravegherii frontierelor României

Cel mai important rol în influențarea vieții contemporane îl deține astăzi, incontestabil, tehnologia. Puterea mediului tehnologic a devenit atât de evidentă, încât sistemele resimt o presiune strivitoare din partea unui sistem mai mare integrator. Activitățile sunt analizate în permanență prin prisma eficienței. Tehnologia include totalitatea modelelor raționale integrate în generarea unui sistem construit prin raționalitate operațională, având o eficiență maximă în toate domeniile de activitate.

În lucrarea sa *Tehnologia și societatea contemporană*⁷, autorul, conf.univ.dr. A. LEMENI, apelează la ideile formulate de Jacques Ellul în lucrarea *The Technological Society*, ce avansează două teze: prima se referă la faptul că tehnologia deține cel mai important rol în influențarea vieții contemporane, a doua presupune că tehnologia actuală se diferențiază net de tehnica tradițională, neavând aproape nimic comun cu aceasta.

Puterea sistemului tehnologic actual a devenit atât de mare și de evidentă, încât fiecare dintre noi, indiferent de domeniul de activitate, resimțim o presiune strivitoare în existența cotidiană din partea unui sistem integrator.

Sistemul tehnologic actual nu se reduce la *”un angrenaj structurat exclusiv prin factori tehnologici, ci presupune un mediu care integrează diferite proceduri, regulamente, directive, secvențe organizatorice structurate prin exersarea unei raționalități operatorii, având ca motivație determinantă eficiența”*⁸. Astăzi, a exista presupune a face ceva eficient.

Am apelat la această scurtă trecere în revistă a determinărilor provocate de revoluția tehnologică, tocmai pentru a reliefa cerințele și premisele apariției unei noi industrii, inteligentă și eficientă, capabilă să ofere, în timp util, soluții rapide și adaptate în timp real la provocările și oportunitățile unei noi ere: era informațională.

Când vorbim despre industria inteligentă, în raport cu revoluția tehnologică a noii ere informaționale, sub aspectul contribuției la eficientizarea controlului frontierei, apreciem că aceasta trebuie să aibă în vedere câteva direcții de acțiune, astfel:

1. *Asigurarea capacității operaționale în colectarea, prelucrarea și valorificarea informațiilor* - dezvoltarea capacităților prin utilizarea tuturor resurselor tehnologice disponibile pentru asigurarea cunoașterii anticipative a evoluției

⁷LEMENI, Adrian, *Tehnologia și societatea contemporană*, <http://ziarullumina.ro/religie-si-stiinta/tehnologia-si-societatea-contemporana>, accesat la: 23.03.2015.

⁸Idem 7.

- riscurilor și integrarea informațiilor din surse multiple în produse informaționale relevante și oportune.
2. *Utilizarea tehnologiei ca avantaj competitiv* - realizarea unei infrastructuri integrate de comunicații și tehnologia informației și asigurarea instrumentelor tehnologice necesare pentru creșterea performanței activității de control al frontierei;
 3. *Deschiderea unor noi perspective asupra controlului frontierei* - integrarea celor mai moderne tehnologii, consolidarea metodelor de expertizare și îmbunătățirea determinărilor tehnico-științifice pentru asigurarea îndeplinirii obiectivelor, precum și sprijinul acordat altor instituții naționale și internaționale.
 4. *Utilizarea tehnologiei ca instrument al cooperării* - extinderea cunoașterii și anticipării evoluțiilor mediului de securitate și gestionarea în cooperare a riscurilor și amenințărilor la adresa intereselor naționale și a celor euro-atlantice.
 5. *Extinderea cercetării științifice și dezvoltării tehnologice*
2. Asigurarea nivelurilor de cunoaștere și inovare necesare creșterii performanței activității de control al frontierei în cadrul unui sistem complex de cercetare-dezvoltare, prin clustere științifice sau în parteneriate cu utilizatorii sistemului integrat de control al frontierei.

2.1 Opinii privind importanța, rolul și locul companiilor private românești în industria de profil din România

Poziționarea geografică a României la confluența a patru regiuni geopolitice: Marea Egee, Dunărea, Marea Caspică și Nipru, pe limita de est a flancului de sud al NATO și granița de est a Uniunii Europene, pe traseul transporturilor strategice terestre, fluviale, navale și aeriene Est-Vest și Nord-Sud, dar și pe cel al celorlalte căi de comunicație domestică, determină autoritățile române să acorde o importanță majoră controlului exigent al frontierelor, cu atât mai mult cu cât, pe fondul noilor provocări la nivel regional, gama riscurilor și amenințărilor la frontieră a crescut considerabil.

Desigur autoritățile române au căutat și caută în permanență noi soluții și implementează, independent sau în cooperare cu organismele de specialitate ale Uniunii Europene, cele mai sofisticate strategii de control al frontierei, care în majoritatea cazurilor presupun un suport tehnic și tehnologic avansat, menit să asigure avertizarea timpurie asupra unor potențiale amenințări și pericole, dar și penetrabilitatea controlată a frontierei, indiferent de natura acesteia.

Ca o consecință a globalizării, industria de apărare românească de stat, moștenire a secolului trecut, are capacități reduse de asigurare a echipamentelor necesare controlului frontierei într-o lume tehnologic avansată și cu acces la informații globale, capabilă de acte extreme pentru asigurarea celor necesare traiului (nevoi bazale) și până la desfășurarea acțiunilor teroriste pentru idealuri de politici de grup, religioase și de ce nu militare.

Zorii democratizării României și nevoile de adaptare la noile cerințe de control al frontierei, pe fondul unui nivel tehnologic oarecum arhaic al industriei de stat, au determinat autoritățile române să caute soluții tehnice în afara granițelor țării, soluții ce puteau fi oferite doar de companii străine, dezvoltate tehnologic care s-au aflat mereu în elita mondială a producătorilor de echipamente de securitate pentru frontieră și care au imprimat într-un fel parcursul tehnologic al ultimelor decenii al acestei industrii.

Odată cu aderarea la NATO și Uniunea Europeană, specialiștii români din domeniul controlului frontierei, dar și din celelalte domenii conexe (analiză sistemică a fenomenelor și proceselor, cercetare-dezvoltare, planificare, inginerie, proiectare, tehnologie, standardizare, producție, resursă umană, informații, operațiuni, logistică, economie, finanțe etc.) au beneficiat de un suport informațional fără precedent și s-au deschis astfel porțile cunoașterii

particularităților ce presupun implementarea la nivel național a capacităților proprii pentru dezvoltarea sistemelor necesare controlului frontierei.

Deși confrunțați cu greutatea inerentă unei activități de pionierat, datorate în special lipsei de informații, dar și dificultăților de ordin uman, economic, logistic, financiar, dar și în planul relațiilor cu potențiali furnizori și clienți, neîncrederea autorităților române în produsele autohtone coroborată cu achizițiile din plan extern și lipsa de comunicare între autorități și furnizori, s-au găsit totuși antreprenori români care au demarat afaceri private, în majoritatea cazurilor finanțate din fonduri proprii, menite să pună bazele unei noi industrii, inteligente, care să creeze vizibilitate și încredere, să asigure complementaritate sistemului existent, să co-genereze tehnologie avansată și să acopere, din surse naționale, nevoile tot mai speciale de control a frontierei.

Noua industrie de profil din România, a cărei legitimitate este definită în Hotărârea nr. 1157/2013 privind aprobarea Strategiei industriei naționale de securitate⁹ și urmează a fi reglementată prin Legea privind industria națională de apărare și securitate (proiect inițiat de Ministerul Economiei)¹⁰, se remarcă, în pofida tuturor provocărilor, ca fiind un rezervor semnificativ de capacități umane și tehnologice care să asigure pe plan național suportul dezvoltării capabilităților (subansambluri, sisteme, sisteme de sisteme și software) necesare asigurării nevoilor de control a frontierei. Mai mult decât atât, într-o lume a alianțelor și uniunilor în care sunt puse în comun valori, principii și capacități, fiecare țară trebuie să fie puternică prin ea însăși și să fie în măsură să gestioneze cu forțe proprii frontiera națională și să contribuie apoi la gestionarea frontierelor comune.

2.2 Unele particularități privind contribuția companiilor românești la dezvoltarea sistemelor destinate supravegherii frontierelor

Controlul frontierelor este o activitate extrem de complexă ce presupune, cel puțin, două acțiuni de mare anvergură, așa cum sunt definite în *Strategia națională de management integrat al frontierei de stat a României în perioada 2007 - 2010 din 28 martie 2007*¹¹:

a. *controlul trecerii frontierei* - reprezintă controalele efectuate la punctele de trecere a frontierei pentru a garanta că persoanele și obiectele pe care acestea le posedă, precum și mijloacele de transport pot fi autorizate să intre pe teritoriul statelor membre sau pot fi autorizate să le părăsească;

b. *supravegherea frontierei* - reprezintă supravegherea frontierei între punctele de trecere a frontierei și supravegherea punctelor de trecere a frontierei în afara orarului de funcționare, pentru a preveni ca persoanele să evite controalele trecerii frontierei, și se bazează pe analiza riscurilor pentru securitatea internă și a amenințărilor care pot afecta securitatea frontierei.

Data fiind complexitatea fenomenului, ne vom concentra în cele ce urmează, pe o singură direcție, având în vedere componenta de supraveghere, ea însăși la fel de complexă și de vastă, precum cea a ansamblului pe care îl constituie.

Supravegherea frontierei, presupune o activitate elaborată, cu o largă întindere spațială, în medii diferite, caracterizată de criterii de performanță umană și tehnică, pe o zonă perimetrală ce dezvoltă:

- 681 km cu Republica Moldova (între Cuzlău la nord și Giurgiulești la sud);
- 649,5 Km cu Ucraina (între Cuzlău și Triplex Confinium Tur în sectorul nordic; între Giurgiulești și canalul Musura, pe brațul Chilia, în sectorul estic);

⁹*** <http://lege5.ro/Gratuit/gm4donruha/hotararea-nr-1157-2013-privind-aprobarea-strategiei-industriei-nationale-de-securitate>, accesat la: 27.03.2015.

¹⁰*** http://www.minind.ro/PROPUNERI_LEGISLATIVE/2014/Lege_INApS.pdf, accesat la: 27.03.2015.

¹¹*** Strategia națională de management integrat al frontierei de stat a României în perioada 2007 - 2010 din 28 martie 2007, <http://www.politiadefrontiera.ro/securizare/strategie.php>, accesat la: 23.03.2015.

- 631 Km cu Bulgaria (între Triplex Confinium Pristol la vest și Vama Veche la est);
- 546,5 Km cu Serbia (între Triplex Confinium Pristol la sud-est și Triplex Confinium Beba Veche la nord-vest)
- 448 Km cu Ungaria (între Triplex Confinium Beba Veche la sud-vest și Triplex Confinium Tur la nord-est);
- 193,5 Km în Marea Neagra de-a lungul platformei continentale (245 Km de litoral).

Pornind de la fundamentul strategiei invocate, de *"analiză a principalelor tendințe de evoluție a infracționalității transfrontaliere, precum și pe conceptul de management integrat al frontierei, dezvoltat pe baza prevederilor Catalogului Schengen <Controlul frontierelor externe, extrădarea și readmisia: Cele mai bune practici și recomandări>, adaptate la condițiile din România"*¹², orice companie românească care face parte a industriei inteligente, trebuie să aibă în vedere, atunci când își stabilește strategiile proprii privind investițiile în crearea de sisteme dedicate supravegherii frontierei, cel puțin următoarele obiective, ce derivă din documentul sus-menționat:

1. *Asigurarea echipamentului adecvat tipului de frontieră și situației operative, necesar desfășurării acțiunilor de supraveghere și control, conform cerințelor Schengen;*
2. *Realizarea sau modernizarea, după caz, a sistemelor de comunicații și informatice compatibile și interoperabile cu sistemele existente la nivel european;*
3. *Menținerea permanentă în stare de operativitate a Sistemului de supraveghere și observare la Marea Neagră - SCOMAR și asigurarea interconectării și interoperabilității cu sistemele de supraveghere la Marea Neagră implementate de Ministerul Transporturilor, Construcțiilor și Turismului, VTS/AIS, Ministerul Apărării și de Ministerul Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale, sistemul de monitorizare prin satelit a navelor de pescuit;*
4. *Realizarea pe întregul tronson românesc al Dunării de la Baziaș până la Mosura (brațul Chilia) și până la Sulina (brațul Sulina) a unui sistem de observare la Dunăre - SOD și asigurarea interconectării și interoperabilității cu sistemul de supraveghere la Dunăre RO-RIS, dezvoltat de Ministerul Transporturilor, Construcțiilor și Turismului.*

Având în vedere elementele de analiză definite pe parcursul acestui articol, apreciem că industria inteligentă de profil din România, a ajuns la o maturitate evidentă și are capacitatea de a genera ea însăși sisteme integrate, tehnologic avansate și competitive la nivel global, supravegherii frontierei naționale.

Noua ecuație a frontierei impune ca o necesitate, cercetarea, dezvoltarea și implementarea unor sisteme viabile și eficiente, capabile să asigure:

- *Eficiență sporită a activităților de supraveghere-* integrarea unei game cât mai largi de senzori care să se completeze reciproc, în mediul terestru, aerian și naval;
- *Mobilitate maximă*, atât terestră, dar și aeriană și navală;
- *Autonomie ridicată* – surse de alimentare cu energie multiple și complementare, ce pot asigura alimentarea sistemului indiferent de locație, în condiții diferite de timp, anotimp și stare a vremii; sursele de alimentare pot fi: rețeaua electrică, generatoare cu combustibil sau surse de energie regenerabilă, asigurându-se astfel funcționarea neîntreruptă, prin intermediul unui sistem integrat de alimentare cu energie;
- *Exploatare în condiții de izolare*– spații de lucru și odihnă pentru un echipaj de 2-3 persoane;

¹²Idem 2, pct.12

- *Versatilitate*- structură modulară cu posibilitatea renunțării/adăugării de subsisteme, în funcție de misiunea ce se dorește a fi executată;
- *Ușurință și siguranță în exploatare*– interfețe software cât mai prietenoase, comenzile uzuale dublate pe panou de comandă și pe touchscreen;
- *Depanare rapidă*– toate subsistemele cu built-in test, meniuri de depanare pentru personalul de mentenanță;
- *Uzură morală cât mai redusă*– arhitectură deschisă care să permită up-grade-ul pentru principalele subsisteme;
- *Grad de integrare mare*– un procent cât mai ridicat din subsistemele componente să fie realizate în societate.

Un aspect deosebit în această nouă ecuație îl reprezintă „proprietatea națională” asupra producției, capabilităților, performanțelor sistemelor, software-ului de integrare și direcțiilor de dezvoltare și adaptare pe viitor a acestora, în raport cu posibile riscuri și amenințări la frontieră.

Toate aceste considerații, precum și multe alte idei, studii, concepte, planuri și strategii au fost analizate atunci când am ales, ca exponenți ai industriei inteligente românești, să elaborăm conceptul, să găsim finanțarea și să demarăm implementarea proiectului unui sistem dedicat controlului frontierei naționale intitulat „Sistem Integrat Mobil de Supraveghere – SIMS”, (Figura nr. 2) proiect co-finanțat prin Programul Operațional Sectorial ”Creșterea Competitivității Economice”, program co-finanțat din Fondul European pentru Dezvoltare Regională, axa prioritară 2 „Competitivitate prin cercetare, dezvoltare tehnologică și inovare”, Operațiunea 2.3.3 „Promovarea inovării în cadrul întreprinderilor”.

Figura nr. 2, Sistem Integrat Mobil de Supraveghere – faza de asamblare

Proiectul SIMS urmează să fie finalizat și lansat la mijlocul anului 2015, mai multe informații despre stadiul dezvoltării și informații suplimentare pot fi obținute pe adresa web: <http://sims.electro-optic.ro/>.

Concluzii

Noile evoluții geopolitice regionale vor avea un impact crescut și efectele la frontiera națională vor genera consecințe deosebite în viitoarele două decenii sau mai mult;

Remodelarea strategiilor de contracarare a efectelor noii game de riscuri și amenințări la frontieră reprezintă un proces continuu, în permanență adaptat la soluții viitoare;

Cheia consolidării și eficientizării controlului frontierelor României este reprezentată de un parteneriat deschis, la nivel național, între autoritățile cu dublă calitate: responsabile de elaborarea strategiilor și utilizatori ai unor astfel de sisteme, cu reprezentanții industriei inteligente românești.

Instituțiile statului român pot privi cu încredere la rezultatele generate de către companiile private românești și la capacitatea acestora de crea sisteme noi, adaptate nevoilor prezente și viitoare de control și protecție a frontierei naționale.

Dezvoltarea în parteneriat public-privat românesc a „instrumentarului” necesar acoperirii nevoilor de control al frontierei aduce beneficii financiare majore prin reducerea prețurilor de achiziție și creșterea gradului de ocupare a forței de muncă autohtone și întărește proprietatea națională asupra sistemelor și software-ului.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** Catalogul Schengen, <http://www.schengen.mira.gov.ro/Documente/utile/catutil/Catalogul%20Schengen%20actualizat%20al%20UE.pdf>, accesat la: 22.03.2015;
2. *** , DEX ONLINE, <http://dexonline.ro/definitie/frontier%C4%83>, accesat la: 24.03.2015;
3. *** , <http://www.evz.ro/din-groaza-de-putin-si-de-teroristi-cortinele-de-fier-brazdeaza-din-nou-europa.html>, accesat la 27.04.2015.
4. *** Strategia națională de management integrat al frontierei de stat a României în perioada 2007 - 2010 din 28 martie 2007; <http://www.politiadefrontiera.ro/securizare/strategie.php>, accesat la: 23.03.2015
5. *** Strategie industriei naționale de securitate, <http://lege5.ro/Gratuit/gm4donruha/hotararea-nr-1157-2013-privind-aprobarea-strategiei-industriei-nationale-de-securitate>, accesat la: 27.03.2015;
6. *** Legea industriei naționale de Apărare și Securitate (proiect), http://www.minind.ro/PROPUNERI_LEGISLATIVE/2014/Lege_INApS.pdf, accesat la: 27.03.2015;
7. Acad. COMAN, Marian, *Putere și teritoriu*, Editura Polirom, București, 2013;
8. LEMENI, Adrian, *Tehnologia și societatea contemporană*, <http://ziarullumina.ro/religie-si-stiinta/tehnologia-si-societatea-contemporana>, accesat la: 23.03.2015.

Această lucrare a fost elaborată cu sprijinul acordat prin Programul Operațional Sectorial ”Creșterea Competitivității Economice”, program co-finanțat din Fondul European pentru Dezvoltare Regională, pentru contract nr. POSCCE 384/26.03.2012 cu titlul „Sistem Integrat Mobil de Supraveghere –SIMS”

ROLUL OSINT ÎN REALIZAREA ȘI MENȚINEREA SECURITĂȚII

Răzvan GRIGORESCU

Doctorand în cadrul Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”,
București, România, e-mail: grazvan866@yahoo.ro

Rezumat: Începutul secolului XXI a coincis cu dezvoltarea fără precedent a tehnologiilor informației și expansiunea interconectării informaționale globale, actualmente generându-se zilnic fluxuri continue de informații noi, care circulă cu rapiditate, se actualizează permanent, se completează sau se reinventează cu totul, surse inestimabile de cunoaștere, disponibile publicului larg, utile inclusiv în activitățile specifice, derulate de autorități, de menținere și asigurare a securității naționale și internaționale.

La nivel național și internațional, informațiile au un rol important în prevenirea și gestionarea evenimentelor și crizelor de securitate, prin prisma produselor de intelligence rezultate în urma activităților de analiză ale acestora. În prezent, analiza de intelligence se bazează din ce în ce mai mult și pe informațiile colectate din surse deschise, atât în vederea prevenirii și contracarării vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale și internaționale, cât și în scopul fundamentării unor decizii ale autorităților statului, prin realizarea unor diagnoze, estimări și predicții menite să mai reducă din incertitudinile inerente (epistemice sau induse), să reducă sau să elimine surprizele strategice, să identifice și să fructifice la maximum diferitele oportunități.

Cuvinte cheie: securitate, date, informații, OSINT, analiza de intelligence

1. Securitatea

Cu toate ca de-a lungul timpului au fost enunțate mai multe definiții ale securității, consider ca una dintre cele mai potrivite ar fi aceea care statuează lipsa amenințărilor la adresa valorilor și intereselor naționale.

Din punctul de vedere al binomului relații internaționale – studii de securitate, la ora actuală există mai multe păreri cu privire la statutul academic al studiilor de securitate. Astfel, Alan Collins, de exemplu, consideră că “*Studiile de securitate sunt subdomeniul prin excelență al Relațiilor Internaționale. Studiile de Securitate stau chiar în centrul relațiilor internaționale.*”¹.

Paul D. Williams are o părere diferită de cea a lui Alan Collins, considerând că studiile de securitate sunt un domeniu autonom “*care pivotează în jurul unui set de interogații: Ce este securitatea? Despre a cui securitate vorbim? Ce poate fi considerat drept o problemă de securitate? Cum poate fi realizată securitatea?*”².

În 2009, scriind despre *Studiile de Securitate Internaționale*, Barry Buzan și Lene Hansen susțineau că indiferent “*dacă la început au debutat ca un domeniu autonom, acesta a fost destul de rapid absorbit ca subdomeniu al Relațiilor Internaționale*”³.

¹Collins, Allan, *Contemporary Security Studies*, New York, Oxford University Press, 2010, p. 2, apud Dungaciu, Dan, *Securitate, Relații Internaționale și Studii de Securitate* – <http://revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2012/12/5-15-Dan-Dungaciu.pdf>

²Williams, Paul D. (ed.), *Security Studies. An Introduction*, London and New York, Routledge, 2008, p. 5, apud Dungaciu, Dan, *Securitate, Relații Internaționale și Studii de Securitate* – <http://revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2012/12/5-15-Dan-Dungaciu.pdf>

³Buzan, Barry, Hansen, Lene, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, 2009

Edward Kolodziej vede problema securității ca pe o problemă politică, prin definiție, acesta opinând că, “*securitatea este o formă specială de politică*” și că “*securitatea apare ca trăsătură centrală a unei dispute politice atunci când actorii amenință sau utilizează forța pentru a obține ceea ce doresc unii de la alții*”⁴.

Problemele de securitate nu sunt fixe, ci, din contră, s-au schimbat de-a lungul timpului. În anii *Războiului Rece*, securitatea a fost definită în termeni militari, oglindind astfel principalele preocupări ale celor două blocuri opozante. În perioada imediat următoare, a fost lărgită sfera de cuprindere a conceptului, fiind incluse și dimensiuni non-militare.⁵

Barry Buzan definește securitatea internațională în funcție de trei elemente principale, postulând că statele trebuie mai întâi considerate obiecte de referință, că toate condițiile sistemice în care evoluează statele vor determina securitatea internațională, precum și că securitatea poate doar cunoaște rezolvări temporare⁶.

Starea de securitate este evidențiată de mediul de securitate. În acest sens, starea de securitate, sau de insecuritate, se poate defini în urma analizei vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor, exprimate la nivel economic, politic, societal, militar sau ecologic (taxonomia Școlii de la Copenhaga).

Conform *Strategiei Naționale de Securitate a României*, printre principalele vulnerabilități și disfuncționalități se regăsesc “*dependența accentuată de unele resurse vitale greu accesibile; unele tendințe negative persistente în plan demografic și migrația masivă; nivelul ridicat al stării de insecuritate socială, persistența stării de sărăcie cronică și accentuarea diferențelor sociale; proporția redusă, fragmentarea și insuficienta implicare a clasei de mijloc în organizarea vieții economico-sociale; fragilitatea spiritului civic și a solidarității civice; infrastructura slab dezvoltată și insuficient protejată; starea precară și eficiența redusă a sistemului de asigurare a sănătății populației; carențele organizatorice, insuficiența resurselor și dificultățile de adaptare a sistemului de învățământ la cerințele societății; organizarea inadecvată și precaritatea resurselor alocate pentru managementul situațiilor de criză; angajarea insuficientă a societății civile în dezbaterile și soluționarea problemelor de securitate*”⁷.

Amenințarea reprezintă o declarație de intenție de a face rău cuiva, pentru a-l intimida, sau pentru a obține ceva de la el⁸. Amenințările pot fi acțiuni, declarații, ori luări de poziții ale unui adversar, dinafara țării sau din interior, efectuate direct asupra ansamblului sistemului de securitate.

Riscul reprezintă posibilitatea de a ajunge într-o primejdie, de a avea de înfruntat un pericol posibil⁹, putându-se, însă, preveni materializarea acestuia. Din punct de vedere matematic, riscul poate fi definit ca un produs al amenințărilor, vulnerabilităților și consecințelor, cuantificat din punct de vedere al probabilității și al impactului.

Dintre principalele riscuri de securitate manifestate la nivel internațional putem aminti recrudescența acțiunilor de tip terorist, manifestările violente ale extremismului și intoleranței, proliferarea armelor de distrugere în masă, acțiunile violente ale unor entități ce vor autonomie etnică sau proliferarea rețelelor de crimă organizată transfrontalieră.

Conform *Strategiei Naționale de Securitate a României*, principalele riscuri și amenințări, “*capabile să pună în pericol siguranța cetățeanului și securitatea națională a*

⁴Kolodziej, Edward A., *Securitatea și Relațiile Internaționale*, pag. 36, Polirom, Iași, 2006

⁵Sarcinschi, Alexandra, *Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale*, Editura UNAP, București, 2005

⁶Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000

⁷SSNR, București, 2007

⁸Academia Română, Institutul Lingvistic “Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009

⁹Ibidem

României, valorile și interesele sale ca stat membru al comunității europene și euroatlantice sunt: terorismul internațional structurat în rețele transfrontaliere; proliferarea armelor de distrugere în masă; conflictele regionale; criminalitatea transnațională organizată; guvernarea ineficientă”¹⁰.

Ținând cont de preocuparea statelor de a-și asigura securitatea în raport de riscurile și amenințările exprimate la nivel internațional, trebuie avut în vedere și managementul dilemelor de securitate. Conceptual, *dilema de securitate* a fost abordată în domeniul studiilor de securitate în anii '50, fiind strâns legată de eforturile de menținere și realizare a stării de securitate. În 1978, Robert Jarvis afirma că dilema de securitate se produce atunci când un stat încearcă să își sporească securitatea uzând de anumite mijloace ce pot diminua securitatea altui stat¹¹.

În lucrarea *The Security Dilemma Revisited*, Charles Glaser identifică trei efecte perverse ale dilemei de securitate, și anume: *reducerea capacității militare* a statului ce inițiază dilema de securitate, datorită faptului că, teoretic, adversarii se vor putea înarma și mai puternic decât acesta; *expansiunea*, văzută ca sursă de creștere a securității pe termen scurt și de insecuritate pe termen lung, datorită faptului că, ulterior, adversarul reacționează, simțindu-se amenințat; *consumul ridicat de resurse*, chiar risipa, ceea ce conduce la insecuritate¹².

2. Despre intelligence?

Conform teoriei/modelului lui *Russel Ackoff*, conținutul minții umane este structurat pe 5 niveluri și anume: *date*, care sunt reprezentate prin cuvinte, simboluri sau numere; *informații*, care rezultă din procesarea datelor, ce răspund la întrebările *Cine? Ce? Unde? Când?*; *cunoaștere*, care rezultă din aplicații ale datelor și informațiilor, răspunzând la întrebarea *Cum?*; *înțelegere*, ce rezultă din combinarea datelor, informațiilor și cunoștințelor, răspunzând la întrebarea *De ce?*; *înțelepciune*, constituită din înțelegeri, convingeri și baze de cunoștințe combinate și evaluate¹³. Spre deosebire de primele 4 niveluri, care se referă la trecut sau la ce este cunoscut, *înțelepciunea* se referă la viitor, la necunoscut.

În conformitate cu *NATO Open Source Intelligence Handbook*¹⁴, există patru categorii de informații și anume: *datele (Open Source Data – OSD)*; *informațiile (Open Source Information – OSINF)*, ce au la baza date care au fost corelate și procesate, pentru a realiza o informare de interes public, general, având o arie mare de răspândire; *informațiile obținute din surse deschise (Open Source Intelligence – OSINT)* – rezultate din procesarea, filtrarea și analizarea OSD și OSINF, pentru a răspunde unei solicitări și care contribuie la elaborarea produsului final integrat; *informațiile obținute din surse deschise validate (Open Source Intelligence Validated – OSINT-V)* – informații ce au un grad ridicat de certitudine.

Trebuie precizat că este necesar a se distinge clar între *date* și *informații* sau între *informații* și *intelligence*, termenii nefiind interșanjabili. Datele devin informații doar în măsura în care sunt organizate după diferite criterii, procesate și corelate între ele. Similar, *intelligence*-ul are la baza date și informații provenite din diferite medii (deopotrivă publice și secrete), fiind rezultatul procesării, combinării și analizării corespunzătoare a acestora.

Termenul *intelligence* poate fi tradus prin „înțelepciune”, desemnându-se și structurile de informații create la nivelul unui stat, procesele ce au loc în cadrul acestora și produsele

¹⁰SSNR, București, 2007

¹¹Jervis, Robert, *Cooperation under the Security Dilemma*, în *World Politics*, 1978

¹²Glaser, Charles, *The Security Dilemma Revisited*, în *World Politics*, 1997

¹³I van, Ion, Marinică, Mariana, *De ce Intelligence?*, Revista Română de Studii de Intelligence nr. 1-2, București, 2009

¹⁴NATO Open Source Intelligence Handbook, 2001

informative rezultate. Această noțiune se află într-o strânsă legătură cu *ciclul de intelligence*, sintagmă care descrie un proces prin care datele și informațiile brute sunt transformate în *intelligence*, prin succedarea mai multor etape, acestea fiind colectate, filtrate, procesate, analizate și diseminate corespunzător. Produsele informative rezultate trebuie să aibă valoare acționabilă pentru a satisface necesitățile unui consumator specific, fiind important ca acestea să fie întotdeauna confirmate din mai multe surse, de preferință într-un *proces încrucișat*, având în vedere că informațiile ce stau la baza acestora pot fi *adevărate sau false, precise sau imprecise, confirmate sau neconfirmate, pertinente sau fanteziste*¹⁵.

De-a lungul timpului, termenului *intelligence* i s-au dat mai multe definiții.

Sherman Kent, de exemplu, definea *intelligence*-ul ca reprezentând „*datele pe care civilii și militarii noștri, de la nivelurile ierarhice de vârf trebuie să le dețină pentru a salvagarda bunăstarea națională*”¹⁶.

Departamentul de Apărare al S.U.A. definește *intelligence*-ul ca fiind produsul rezultat din colectarea, procesarea, integrarea, analiza, evaluarea și interpretarea informațiilor existente, referitoare la alte țări ori regiuni, precum și informații și date despre un adversar, obținute prin observare, investigare, analiză sau raționament.

David T. Moore consideră că analiștii și doar analiștii crează *intelligence*¹⁷. În esență, analiza de *intelligence* are un rol important în prevenirea și contracararea vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale, având totodată rolul de sprijini fundamentarea unor decizii ale autorităților statului, prin realizarea unor *diagnoze, estimări și predicții* menite să mai reducă din incertitudini și de a reduce sau elimina surprizele strategice.

Astfel, elementul central al comunicării dintre producătorul de informații și beneficiarul acestora îl reprezintă informațiile de securitate națională, *produsul de intelligence* rezultat în urma analizei, axate pe transferul de cunoștințe noi în raport cu cele preexistente.

Obiectivele principale ale *intelligence*-ului sunt subsumate funcțiilor securității, fiind reprezentate de: *cunoaștere*, în scopul identificării tendințelor de evoluție ale acelor fenomene ce generează consecințe în planul securității; *anticipare* a amenințărilor și a posibilităților și mijloace de materializare ale acestora; *prevenire*, văzută ca reducerea sau înlăturarea surselor generatoare de amenințări la adresa securității naționale; *contracarare* a amenințărilor; *susținerea și promovarea* valorilor naționale¹⁸.

3. OSINT în societatea cunoașterii

Începutul secolului XXI a coincis cu dezvoltarea fără precedent a tehnologiilor informației și expansiunea interconectării informaționale globale, actualmente generându-se zilnic fluxuri continue de informații noi, care circula cu rapiditate, se actualizează permanent, se completează sau se reinventează cu totul, surse inestimabile de cunoaștere, disponibile publicului larg, utile inclusiv în activitățile specifice, derulate de autorități, de menținere și asigurare a securității naționale și internaționale.

La nivel național și internațional, informațiile au un rol important în prevenirea și gestionarea evenimentelor și crizelor de securitate, prin prisma produselor de *intelligence*

¹⁵Medar, Sergiu, Lățea, Cristi, *Intelligence pentru Comandanți*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2007

¹⁶Kent, Sherman, *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton University Press, 1949

¹⁷Moore, David T., *Critical Thinking and Intelligence Analysis*, National Defence Intelligence College, Washington DC, 2007

¹⁸Onișor, Constantin, Bălan, Mihail, Prună, Cristian, *Intelligence și Management Strategic Modern*, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2012

rezultate în urma activităților de analiză ale acestora. În prezent, analiza de intelligence se bazează din ce în ce mai mult și pe informațiile colectate din surse deschise, atât în vederea prevenirii și contracarării vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale și internaționale, cât și în scopul fundamentării unor decizii ale autorităților statului, prin realizarea unor diagnoze, estimări și predicții menite să mai reducă din incertitudinile inerente (epistemice sau induse), să reducă sau să elimine surprizele strategice, să identifice și să fructifice la maximum diferitele oportunități.

Pentru a-l parafraza pe Ionel Nițu, autorul lucrării *Analiza de Intelligence*, informația poate fi definită ca un ansamblu coerent și unitar de semnificații epistemice ce aduce un element de noutate față de cunoștințele prealabile, dovedindu-și utilitatea în atingerea unui scop, la baza căruia se află o necesitate sau un interes.¹⁹

Sherman Kent, cel care este considerat *părintele* analizei de intelligence, susține faptul că majoritatea „*activităților de culegere a informațiilor externe eficiente de la nivel înalt trebuie să se realizeze prin observație și cercetare deschisă, directă și realistă*”²⁰.

Open Source Intelligence (OSINT) reprezintă *intelligence* ce are la baza informații disponibile public (din surse deschise), informații care luate individual nu au însă valoare de produs informațional, în absența conexării lor cu alte date și informații, a procesării, filtrării, validării și analizării lor atente.

Principalele categorii de surse deschise sunt reprezentate de: *Internet* (inclusiv *new media*), unde regăsim o vastă cantitate de informații din multiple domenii, prin intermediul *website*-urilor, blogurilor, forumurilor, rețelelor de socializare, rețelelor de afaceri, enciclopediilor, bibliotecilor *online* sau agențiilor de știri care sunt disponibile și *online*; *mass-media* tradițională (televiziunea prin satelit, de exemplu, facilitează vizionarea unor programe naționale și internaționale pe diverse teme de interes și din arii geografice diferite); *informațiile din diferite medii academice*; *date oficiale*, cele mai uzitate fiind rapoartele și statisticile, prezidențiale sau guvernamentale, lucrările academice și ale unor experți, conferințele de presă, dezbaterile publice etc.; *literatura gri*, cu trimitere la informațiile furnizate de *think-tank*-uri, corporații, ONG-uri etc.; *imagini de la sateliți comerciali*.

Pe lângă cantitatea enormă de informații din diferite domenii, cantitate care crește exponențial de la un an la altul, *Internet*-ul oferă și o gamă largă de opțiuni de căutare a acestora, putându-se opta pentru diferite motoare de căutare (în care se pot căuta informații folosind diferiți operatori – booleeni, de interogare, de proximitate etc.), video portaluri, hărți, forumuri, bloguri, arhive și platforme de socializare, barierele lingvistice fiind depășite odată cu dezvoltarea mai multor soluții *online* de traducere automată.

În anul 2010, Eric Schmidt (CEO-ul Google) declara că „*astăzi, la fiecare două zile, omenirea creează mai multă informație decât a realizat de la începutul civilizației până în anul 2003*”²¹.

Principalele tipuri de produse OSINT sunt reprezentate de *briefing*-uri (comunicarea orală, de cele mai multe ori, sau scrisă a unor informații, într-o manieră foarte sintetică), *buletine de informare* (ce conțin date cu privire la o anumită problemă de interes și care, în general, are un caracter regulat), *note* (elaborate în vederea semnalării unor vulnerabilități, amenințări și riscuri de securitate), *sinteze* (ce reunesc și interpretează diferite fenomene și stări de fapt, conținând evaluări și concluzii de tip diagnostic) și *analize* (descriptive, explicative și predictive; ce includ aprecieri asupra posibilelor evoluții ale unor evenimente, detalieri ale contextului, evoluțiilor și consecințelor acestora etc.).

¹⁹Nițu, Ionel, *Analiza de Intelligence*, pag. 35, Editura Rao, București, 2012

²⁰Kent, Sherman, *Strategic Intelligence for American World Policy*, pag. 3-4, University Press, New Jersey, 1949, apud Shulsky, Abram N., Schmitt, Gary J., *Războiul tăcut: introducerea în universul informațiilor secrete*, pag. 74, Polirom, Iași, 2008

²¹Cofan, Sorina-Maria, *Analiza Informațiilor. Manual*, Editura M.A.I., București, 2014

În realizarea și evaluarea produselor OSINT se observă două categorii de criterii, discursive și metadiscursive. Criteriile discursive țin de forma și de conținutul materialului, punând accentul pe claritate, acuratețe și completitudine. Criteriile metadiscursive sunt legate de resursele angrenate în obținerea *produsului de intelligence* (produsul de intelligence trebuie să fie obținut cu un raport optim de tip cost-beneficiu), precum și de raportarea produsului la momentul diseminării sale (cu alte cuvinte, produsul trebuie să fie predat la momentul potrivit existând pericolul perimării sale și, în consecință, al inutilității sale).

În raport cu dimensiunile informării, produsele OSINT pot fi de tip *diagnoză* (descriptive și explicative) sau de tip *prognoză* (avertizări timpurii, evaluări strategice etc.).

Trebuie făcută precizarea că în procesul de *colectare* a datelor și informațiilor din surse deschise, relevante în raport cu cerința unui beneficiar, validarea tuturor acestor surse este foarte importantă, acest demers fiind unul obligatoriu. În acest sens, când vorbim despre procesul de validare trebuie să avem în principal în vedere tipul sursei deschise, respectiv dacă vorbim despre o sursă deschisă clasică sau despre una din mediul virtual.

Culegerea datelor și informațiilor din surse nevalidate mărește posibilitatea confruntării cu un eșec de intelligence, dat fiind riscul crescut al folosirii, în analiză, a unor date și informații perimate sau greșite.

Validarea *surselor deschise clasice* trebuie să țină cont, în principal, de: *titlu*, ce ne poate ajuta să ne formăm o primă părere cu privire la tema și complexitatea ideilor expuse; *autor*, cu accentul pus pe expertiza și reputația acestuia; *data publicării*, în vederea stabilirii actualității materialului (caracterului de noutate); *conținutul și audiența vizată*, în vederea stabilirii intențiilor autorului, de determinare a faptului că materialul reprezintă o sursă primară (utilă în procesul de documentare) sau că acesta reprezintă o preluare etc.; *sursele bibliografice* folosite; *organizare logică și recenzii*.

Validarea *surselor deschise din mediul virtual* (Internet) trebuie să aibă în vedere, în principal: *verificarea URL-ului*, inclusiv a domeniului de înregistrare, a țării de proveniență; *evaluarea aspectului sursei* (simplu sau complex, așezarea în pagină etc.) – ce poate crea o primă părere cu privire la profesionalismul proprietarului; *determinarea frecvenței postării articolelor* (verificarea datei și a orei fiecărei postări, preferându-se invariabil articolele de ultima oră); *evaluarea informațiilor postate* (noi sau originale, vechi sau preluate din alte surse, maniera în care sunt prezentate și sintetizate etc.); *organizare logică*; *istoricul consultărilor anterioare* ale respectivei surse, în cazul în care sursa a mai fost folosită în trecut (au fost informațiile colectate utile? etc.).

4. Impactul OSINT asupra analizei de intelligence

Analiza de Intelligence poate fi definită ca un proces complex, cognitiv și dinamic, un demers specializat de cunoaștere, asupra unei anumite problematice de securitate națională, în cadrul căruia se utilizează metode și tehnici specifice, ce au ca scop realizarea de diagnoze, estimări și predicții argumentate, utile în fundamentarea deciziilor autorităților statului. Astfel, analiza de intelligence reprezintă o condiție obligatorie pentru obținerea unor răspunsuri obiective și conforme cu realitatea.²²

OSINT nu înlocuiește și nici nu intră în competiție cu sursele tradiționale folosite în comunitățile de intelligence, venind doar în completarea acestora. În ultimii ani produsele de intelligence obținute cu preponderență din surse deschise au o pondere din ce în ce mai mare, unii analiști fiind de părere că un nou model de intelligence ar trebui să pună accentul pe

²²Nițu, Ionel (coord.), Ghidul analistului de intelligence: compendiu pentru analiștii debutanți, Editura A.N.I., București, 2011

folosirea mai largă a informațiilor provenite din surse deschise, în timp ce alții consideră că OSINT trebuie privit doar ca o componentă a analizei multi-sursă.²³

Prin dezvoltarea tehnologiei informației, în condițiile existenței unei multitudini de surse de informare disponibile, a creșterii vitezei de propagare a informației și a expansiunii Internetului, ce evidențiază progresul tehnologic al ultimilor ani, în vederea adaptării la noile realități, la nivel de intelligence, s-a pus problema necesității unei transformări.

Una dintre dimensiunile acestei transformări este cea legată de expansiunea surselor deschise de informare, coroborată cu ușurința accesării acestora, datorată Internetului, serviciile de informații manifestând un interes din ce în ce mai crescut pentru OSINT. Astfel, la nivel internațional au fost inițiate o serie de proiecte, precum *Open Source Center* (în SUA), *Open Source Intelligence Branch* (Olanda) sau cele de la nivelul NATO și UE.²⁴

OSINT oferă factorilor de decizie acces la informații ce nu au același regim strict de securitate, putând fi foarte utile în anumite cazuri, precum realizarea unor documentații ce urmează a fi diseminate în medii din afara cadrului securizat (simpozioane, conferințe, conferințe de presă etc.).²⁵

Una dintre marile provocări ale comunităților de informații este reprezentată de faptul că pe lângă utilizarea surselor tradiționale de informații cu caracter clasificat, *analizii trebuie să extragă informații potențial critice dintr-o cantitate foarte mare de date disponibile public*²⁶, prin prisma dezvoltării tehnologiilor informaționale de care am mai amintit.

La nivelul organizațiilor de intelligence, pe fondul creșterii numărului de surse deschise și al facilei accesabilități a acestora, nevoia de colectori și analiști de intelligence este în creștere, de multe ori analiștii efectuând și munca de colectare a informațiilor, în raport de anumite necesități specifice muncii pe care o desfășoară, în ciuda existenței unei multitudini de produse *software* ce permit filtrarea automată a unei cantități uriașe de informații din surse deschise (majoritatea experților sunt de părere că prin OSINT se asigură mai mult de jumătate din necesarul informațional al analiștilor multisursă²⁷).

Practic, progresul tehnologic, mijloacele electronice de colaborare și producție (colectare, procesare, analiză), la nivelul serviciilor de *intelligence*, ajută într-o anumită măsură la depășirea condiționărilor, a limitărilor spațio-temporale, însă nu elimină și necesitatea continuă a angrenării de resurse umane specializate, la nivel procesual.

La ora actuală există nevoia unei mai strânse cooperări atât inter-agenții cât și între serviciile de informații și societatea civilă, în vederea abordării problematicilor specifice din cât mai multe unghiuri.

OSINT constituie un adevărat *nexus* prin care se promovează o cultură de securitate capabilă să asigure un flux informațional continuu între organizațiile private și între societatea civilă și organizațiile cu atribuții în sfera securității naționale, *serviciile de intelligence* fiind direct răspunzătoare de dezvoltarea și promovarea culturii de securitate. OSINT poate constitui fundamentul dezvoltării unui intelligence participativ, derulat în interesul cetățenilor, cu angrenarea serviciilor specializate de stat și aportul unor actori privați. Totodată, OSINT reprezintă o componentă de intelligence indicată și necesară în

²³Galaon, Raluca, *OSINT astăzi: deschis versus secret*, apud Maior, George Cristian (coord.), *Despre Intelligence*, pag. 94, Editura Rao, București, 2014

²⁴Mitu, Daniela, *Intelligence Postmodern*, Editura A.N.I., pag. 62-63, București, 2014

²⁵*Ibidem* pag. 63

²⁶Posaștiuc, Cristina, *Repere ale intelligence-ului contemporan*, apud Maior, George Cristian (coord.), *Despre Intelligence*, pag. 37, Editura Rao, București, 2014

²⁷Galaon, Raluca, *OSINT astăzi: deschis versus secret*, apud Maior, George Cristian (coord.), *Despre Intelligence*, pag. 92, Editura Rao, București, 2014

vederea atragerii cunoștințelor din mediul academic, ce pot fi valorificate inclusiv prin intermediul externalizării unor activități analitice ale organizațiilor de intelligence.²⁸

Concluzii

Pe fondul completării cu succes a surselor tradiționale de colectare a informațiilor, consider că impactul OSINT asupra procesului analitic este unul preponderent benefic, sursele deschise putând contribui la dezvoltarea unui intelligence participativ, ținând cont că la ora actuală prin OSINT se asigură mai mult de jumătate din necesarul informațional al analiștilor multi-sursă. În acest context, ne putem aștepta ca, în viitor, rolul jucat de OSINT în realizarea și menținerea securității să crească și mai mult în importanță, grație dezvoltării continue a noilor tehnologii și a implementării acestora în viața noastră, de zi cu zi.

În condițiile în care cantitatea de informație generată global crește vertiginos de la un an la altul, una dintre principalele provocări actuale este reprezentată de procesarea tuturor informațiilor colectate din surse deschise, cărora trebuie să li se stabilească veridicitatea și gradul de relevanță, în raport cu diferite problematice de securitate națională, în vederea includerii lor în produsele de intelligence, atât de necesare pentru realizarea și menținerea securității naționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Academia Română, Institutul Lingvistic “Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009
2. Jervis, Robert, *Cooperation under the Security Dilemma*, World Politics, 1978
3. Kent, Sherman, *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton University Press, 1949
4. Kolodziej, Edward A., *Securitatea și Relațiile Internaționale*, Polirom, Iași, 2006
5. Medar, Sergiu, Lățea, Cristi, *Intelligence pentru Comandanți*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2007
6. Mitu, Daniela, *Intelligence Postmodern*, Editura A.N.I., București, 2014
7. Moore, David T., *Critical Thinking and Intelligence Analysis*, National Defence Intelligence College, Washington DC, 2007
8. *NATO Open Source Intelligence Handbook*, 2001
9. Nițu, Ionel, *Analiza de Intelligence*, Editura Rao, București, 2012
10. Nițu, Ionel (coord.), *Ghidul analistului de intelligence: compendiu pentru analiștii debutanți*, Editura A.N.I., București, 2011
11. Onișor, Constantin, Bălan, Mihail, Prună, Cristian, *Intelligence și Management Strategic Modern*, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2012

²⁸Stan, Mariana, *Organizații de intelligence, mediul academic și societatea civilă: OSINT canexus*, apud Maior, George Cristian (coord.), *Despre Intelligence*, pag. 230-234, Editura Rao, București, 2014

12. Buzan, Barry, Hansen, Lene, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, 2009
13. Posaștiuc, Cristina, *Repere ale intelligence-ului contemporan*, apud Maior, George Cristian (coord.), *Despre Intelligence*, Editura Rao, București, 2014
14. Sarcinchi, Alexandra, *Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale*, Editura UNAP, București, 2005
15. Shulsky, Abram N., Schmitt, Gary J., *Războiul tăcut: introducere în universul informațiilor secrete*, Polirom, Iași, 2008
16. *SSNR*, București, 2007
17. Stan, Mariana, *Organizații de intelligence, mediul academic și societatea civilă: OSINT canexus*, apud Maior, George Cristian (coord.), *Despre Intelligence*, Editura Rao, București, 2014
18. Williams, Paul D. (ed.), *Security Studies. An Introduction*, London and New York, Routledge, 2008
19. Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000
20. Cofan, Sorina-Maria, *Analiza Informațiilor. Manual*, Editura M.A.I, București, 2014
21. Collins, Allan, *Contemporary Security Studies*, New York, Oxford University Press, 2010
22. Dungaciu, Dan, *Securitate, Relații Internaționale și Studii de Securitate* – <http://revista.ispri.ro/wp-content/uploads/2012/12/5-15-Dan-Dungaciu.pdf>
23. Galaon, Raluca, *OSINT astăzi: deschis versus secret*, apud Maior, George Cristian (coord.), *Despre Intelligence*, Editura Rao, București, 2014
24. Glaser, Charles, *The Security Dilemma Revisited*, World Politics, 1997
25. Ivan, Ion, Marinică, Mariana, *De ce Intelligence?*, Revista Română de Studii de Intelligence nr. 1-2, București, 2009

Pentru o acuratețe mai mare a terminologiei, se va recurge la detalii suplimentare oferite de specialiști¹ în domeniul apărării într-un raport² pentru Congresul American în 2007, conform căreia „OSINT este derivat din ziare, reviste, radio, și televiziune, precum și din Internet”, incluzând materiale publice academice (documente, conferințe) și guvernamentale (rapoarte guvernamentale, demografice, audieri, discursuri).

De la apariția mass-media, în special a televiziunii și radioului, rolul și funcțiile acestora au făcut obiectul a numeroase studii de cercetare în domeniile social, politic și militar și au suscitad numeroase dezbateri publice. În ceea ce privește legătura cu securitatea națională, până în anii 1990 cea mai vizibilă direcție de cercetare a vizat utilizarea mass-media ca mijloc de propagandă, manipulare sau dezinformare.

Întrucât o componentă importantă a acestui material este evidențierea modalităților de identificare prin OSINT a elementelor de război informațional, cu componentele sale război psihologic, război mediatic, război web, derulat de părți adverse, în cadrul unei operațiuni, conceptul de război informațional va fi utilizat pornind de la două definiții cuprinzătoare formulate de Eric Hrovat în lucrarea „*Information Warfare: The Unconventional Art in a Digital World*” și în NATO, JOINT Doctrine, 1996.

Potrivit lui Eric Hrovat, războiul informațional a fost definit drept „utilizarea ofensivă și defensivă a sistemelor informaționale în vederea eliminării, exploatării, coruperii sau distrugerii informațiilor, proceselor/ sistemelor informaționale sau rețelelor computerizate ale unui adversar, protejându-le, în același timp, pe cele proprii”³.

În Doctrina NATO din 1996, războiul informațional este definit drept acțiunea “al cărei scop este obținerea superiorității informaționale în sprijinul strategiei militare internaționale, prin afectarea informațiilor și sistemului informațional al adversarului, apărându-le în același timp pe cele proprii”.

Astfel de acțiuni au ca obiectiv dominarea adversarilor și se desfășoară la nivel strategic, operațional și tactic în timp de pace, criză, escaladare a crizei, conflict, război, încheierea războiului și reconstrucție.

În ceea ce privește actorii acestui tip de conflict, vom depăși perspectiva tradițională în care erau incluse doar structurile militare și, în acord cu evoluțiile mediului de securitate, vom lărgi aria potențialilor adversari ce pot desfășura război informațional cu efecte la adresa securității și la actorii non-statali, precum organizații teroriste și de criminalitate organizată, hackeri, grupuri de presiune corporatiste⁴.

1. Manipulare și război informațional prin surse deschise

Colectarea de informații din surse deschise și folosirea lor în vederea obținerii unui avantaj tactic în fața adversarului au jucat dintotdeauna un rol important în desfășurarea unui conflict, modificându-se în mod esențial doar tipurile de comunicare.

În secolul al XX-lea, s-au înregistrat evoluții majore pe acest palier. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, pe lângă schimbarea extraordinară la nivel tactic - utilizarea bombardamentelor strategice și a bombei atomice -, un punct de cotitură l-a reprezentat folosirea undelor radio pentru transmiterea de informații. Iar progresele înregistrate în ceea ce

¹ Richard A. Best, Jr., specialist in National Defense Foreign Affairs, Defense, and Alfred Cumming, specialist in Intelligence and National Security Foreign Affairs, Defense.

² disponibil la <http://fas.org/sgp/crs/intel/RL34270.pdf>, accesat la 18.03.2015

³ Eric Hrovat, *Information Warfare: The Unconventional Art in a Digital World*, SANS Institute InfoSec Reading Room, iunie 2001, p. 2, disponibil la http://www.sans.org/reading_room/whitepapers/warfare/information-warfare-unconventional-art-digital-world_787 [11.09.2014].

⁴ Patricia A H Williams, *Information Warfare: Time for a redefinition*, Edith Cowan University, Perth Western Australia, 30th November - 2nd December 2010, disponibil la <http://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1036&context=isw>, accesat la 20.03.2015

privește comunicarea au condus la necesitatea schimbării de tactică (fie într-o direcție defensivă - Germania a apelat la o metodă de criptare, prin folosirea dispozitivului „Enigma”, pentru a transmite mesaje codificate trupelor, fie ofensivă - țările aliate au utilizat „războiul informațional” pentru a intercepta și descifra mesajele trupelor germane și a transmite informații eronate).

În timpul Războiului din Golf (considerat mai mult un triumf al informației decât al armamentului), utilizarea sateliților, atât militari, cât și comerciali, au asigurat forțelor de coaliție datele de comunicare, supraveghere și avertizare necesare pentru obținerea avantajului. Lipsa măsurilor defensive corespunzătoare în războiul informațional a condus la înfrângerea forțelor irakiene⁵.

Este bine știut faptul că sursele deschise pot fi și, de cele mai multe ori sunt ușor supuse manipulării, dezinformării, transmiterii de informații eronate. Chiar și în cazul agențiilor de presă, la care ne raportăm, în general, ca fiind principalele surse de informare obiectivă, există situații în care acestea se pot transforma în vectori reali de influențare a agendei publice. Este suficient să amintim aici despre decizia relatării unui eveniment, care ajunge să fie transformat într-un subiect major de presă. Este ceea ce, în literatura de specialitate jurnalistică, se numește construirea agendei media.

Mai mult, doar pentru că agențiile de presă abordează un eveniment, aceasta nu înseamnă că informarea are acuratețe și invocă fapte adevărate, existând, în istorie, cazuri multiple de derapaje mediatice. În aceste condiții, din perspectiva problematicii securității naționale și a acurateții informării finale transmise unui beneficiar, informația din surse deschise trebuie verificată cu ajutorul surselor secrete.

Și reciproca este valabilă, sub rezerva că verificarea făcută din surse deschise pentru cele secrete poate reprezenta cel mult o confirmare sau o infirmare a informației obținute din surse secrete, nu o verificare certă a validității acesteia.

2. Studii de caz-dezinformarea, manipularea

În baza elementelor prezentate mai sus, putem afirma că sursele deschise sunt o resursă utilă în susținerea unor componente operaționale derulate în cadrul activității de realizare a securității naționale, regionale sau internaționale.

Pornind de la potențialul acestora de diseminare rapidă și exhaustivă a informațiilor, sursele deschise pot fi un instrument pentru contracararea unor acțiuni dezvoltate de diverși actori mediatice, fie ei politici, economici, sociali, financiari, pentru inducerea unor curente de opinie nocive sau pentru transmiterea unor mesaje al căror scop este testarea reacțiilor sociale. Un exemplu elocvent în acest sens au fost acțiunile de presă lansate de unele entități financiare externe, în anii 2000 sau 2009, când s-a încercat destabilizarea unei entități bancare din țara noastră sau devalorizarea rapidă a monedei naționale.

Acțiunile de presă au avut un potențial major de influențare a populației în primul caz, cel din 2000, însă reacțiile concertate imediate ale autorităților au reușit să diminueze valoarea pagubelor financiare înregistrate.

În cazul unor astfel de demersuri mediatice, sursele deschise de informare se pot transforma în arme reale de contracarare. Singura condiție este evaluarea corectă a ținutelor și obiectivelor vizate de către părțile adverse, pentru ca mesajele construite în contrareplică să aibă același potențial informațional și să fie diseminate către același public, cel puțin prin aceleași canale media.

Cea mai recentă situație de natură să provoace pagube de natură sistemică a fost cea din vara anului 2014 din Bulgaria, când o serie de informații circulă prin intermediul

⁵ Eric Hrovat, *op.cit.*, pp. 3-4.

rețelelor de socializare Youtube și Facebook au provocat o adevărată problemă a sistemului bancar. Astfel, o acțiune catalogată de Banca Națională a Bulgariei drept o „încercare sistematică premeditată de destabilizare a sistemului bancar”, s-a realizat atât prin transmiterea clienților băncilor First Investment Bank –FIB și Corporate Commercial Bank – CCB, e-mailuri și SMS-uri prin care s-a solicitat retragerea de urgență a economiilor plasate la cei doi creditori, cât și prin propagarea unor informații cu privire la lichiditatea și interesele de crimă organizată ale acționarilor celor două instituții financiare. Mai mult, unul din e-mailurile transmise susținea că și alte bănci, inclusive cele deținute de gigantul Italian UniCredit, se confruntă cu probleme majore, care odată apărute ar fi însemnat inclusiv pierderea fondurilor deponenților.

Acțiunea de dezinformare din Bulgaria a obținut atenția și încrederea publicului dată fiind tendința clienților de a se raporta la axioma repetării istoriei: în perioada 1996-1997 sectorul bancar bulgar a traversat o perioadă de criză, 14 bănci închizându-se⁶.

Ca mediu de comunicație benign, Internetul a alterat mediul de securitate prin formele agresive și dificil de contracarat de sabotaj informatic⁷, în toate formele sale (atacuri cibernetice, fraude informatice, malware, spyware, etc.), armele cibernetice putând fi folosite pentru disruperea lanțurilor de comandă și control, pentru afectarea sistemelor de infrastructură critică, pentru spionaj economic și clasic ori pentru propagarea de agresiuni informaționale (propagandă, influențare, manipulare, intoxicare).

Mass-media și literatura de specialitate abundă în expunerea a numeroase situații de atacuri cibernetice asupra sistemelor informatice ale instituțiilor guvernamentale sau companiilor private occidentale, cu precădere din SUA, ale căror origine se îndreaptă, de cele mai multe ori, înspre China sau Federația Rusă.

Operațiunea Red October (Octombrie Roșu), inițiată în anul 2007, este, de departe, considerată una dintre cele mai importante acte de spionaj cibernetic derulate până în prezent, în care au fost vizate state din Europa Centrală și de Est, din fosta URSS și din Asia Centrală, dar și India, Japonia, Elveția sau Spania. Ținte au fost instituții implicate în cercetarea energetică și nucleară, precum și companii din domeniul petrolului și al gazelor.

Sunt doar câteva din exemplele recente care semnaleză nevoia factorilor de decizie, prin structurile informative, de a gestiona amenințările ce provin din acest spațiu. Costurile pe care statele le suportă în urma atacurilor cibernetice, contabilizate în resurse financiare, psihologice, umane, de imagine, politice, economice etc., sunt imense. Potrivit unui studiu elaborat de McAfee, în 2014, costurile anuale ale economiei globale din criminalitate cibernetică sunt de peste 400 de miliarde de dolari⁸.

Într-o altă dimensiune, tehnologia informațiilor a erodat monopolul pe care agențiile de informații îl aveau asupra intelligence. Accesul public la Internet, baze de date, mass-media, aplicații, lucrări academice etc., completat de accesul la tehnologia oferită de sateliții comerciali au făcut ca secretele să fie mai greu de păstrat și au generat numeroase breșe de securitate pe care adversarii le exploatează instantaneu⁹. Includem în această categorie: scandalurile „Wikileaks” care au afectat intelligence-ul american începând din 2010; defectarea lui Edward Snowden către Rusia, după dezvăluirea celui mai amplu program de monitorizare informatică derulat de National Security Agency (SUA).

⁶ ***, *Bulgaria. Why the run on banks?*, available at www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/07/bulgaria, accessed at 29.03.2015

⁷ Stephen H. Campbell, *op. cit.*, p. 60.

⁸ <http://www.mcafee.com/mx/resources/reports/rp-economic-impact-cybercrime2.pdf>, accesat la 14.03.2015.

⁹ Stephen H. Campbell, *op. cit.*, p. 62.

3. Provocări în identificarea elementelor de război informațional

Fără a avea vreo reticență în a susține că sursele deschise tradiționale (presa scrisă, radioul, televiziunea) sunt instrumente eficiente de dezinformare, apreciem totuși că astăzi, vulnerabilitatea majoră se regăsește în mediul virtual, un instrument facil de manipulare, iar exemplul cel mai elocvent îl constituie *new media* și *social media*, unde anonimitatea sau capacitatea de disimulare a autorului sunt extrem de ridicate.

De la stocarea datelor referitoare la profil de către *provider*, până la imposibilitatea ștergerii complete a informațiilor postate, utilizatorul pierde controlul asupra identității proprii și nu-și poate exercita dreptul asupra datelor.

În cazul entităților teroriste sau extremiste, de la recrutare și instruire până la propagandă, procesul de radicalizare nu mai este unul costisitor, „grație” revoluției tehnologice, ce a facilitat prezența sau chiar crearea, de către mișcările radicale de bloguri, forumuri, departamente media, precum și exploatarea a *hidden web*.

Opinia că „pe Internet poți găsi orice” a fost, treptat, corectată, ajungându-se la concluzia că mediul virtual „nu estenici internațional, nici cu o capacitate gigantică”, este dificil de utilizat și nu se rezumă doar la „Google”.

Cu toate acestea, excluderea fluxului de date vehiculat de mediul virtual ar însemna scoaterea din calcul a unei surse impresionante de date curente aflate la dispoziție, chiar dacă acestea trebuie evaluate și analizate pentru a fi eliminate erorile de judecată și dezinformările.

Nu aceeași constatare o putem face în cazul informației conținute de site-urile specializate de analiză, *think-tank*-uri, publicații prestigioase, centre academice de cercetare sau literatura gri.

Ca în situația tuturor surselor de încredere, trecerea timpului și expertiza analitică devin arbitrii definiții ai valorii. Chiar dacă fac parte din domeniul public, sursele deschise nu trebuie confundate cu a fi valabile pentru publicul larg. Unele informații sau analize de calitate se obțin contra cost, ceea ce ar putea reprezenta un alt criteriu de validare a sursei.

Utilizarea ca sursă a literaturii gri este privită cu reticență, având în vedere că este dificil de căutat, identificat și obținut, informațiile depinzând în mod esențial de capacitatea (financiară, logistică, tehnică) de a avea acces la această resursă; volumul mare de date face dificilă separarea „semnalului” de „zgomotul de fond”; este dificil de prelucrat în cazul în care lipsesc date despre autor, subiect, editură etc.

Abundența informațională are și aspecte negative, iar unul dintre acestea este inexistența filtrelor. Dat fiind că oricine poate scrie o pagină Web, pe Internet se regăsesc documente a căror calitate variază foarte mult, având proveniență diversă. Rezultatul este acela că resurse excelente se pot alătura unora îndoielnice.

Alte dificultăți întâmpinate în procesul de identificare și validare a surselor online sunt generate de caracteristicile Internetului și facilitățile oferite de acest mediu, respectiv anonimatul relativ al utilizatorilor și (re)transmiterea informațiilor ce pot fi relevante.

Criteriile de evaluare a surselor deschise consacrate, denumite și tradiționale, pot fi folosite drept ghid și pentru evaluarea surselor online. În lucrarea „Authoritative Guide to Evaluating Information on the Internet”, Alison Cooke¹⁰ susținea ideea folosirii criteriilor de evaluare și validare a surselor deschise tradiționale și în procesul de validare a surselor online, cu unele variații, reprezentate de acele metode și tehnici necesare pentru a stabili identitatea autorului, proprietarul sursei, locația server-ului de hosting, afilierea, apartenența

¹⁰ *apud* Dan Barbu, Sanda Gavrilă, „Validarea surselor, fundament al OSINT”, în *Revista Română de Studii de Intelligence*, nr. 4, 2010, pp. 71-78, p. 75-76, disponibil la <http://www.animv.ro/files/RRSI--4-.pdf> [15.09.2014].

la comunități online, *software*-ul folosit, *e-mail*-ul autorului, traficul sursei, proveniența audienței etc.

În principiu, în situația în care un practician OSINT dorește să valideze o informație/ o sursă online trebuie să se asigure că sunt îndeplinite o serie de condiții conexe unor elemente de:

- **Acuratețe** : analistul trebuie să aibă capacitatea de a compara informațiile din noua sursă sau noile date cu alte informații provenite din surse deja validate.
- **Credibilitate și autoritate**: site-ul trebuie să dețină elemente care să confere încredere: date de contact, numele sau contactul administratorului, aspecte care să evidențieze natura informațiilor prezentate etc. De asemenea, interesează dacă este o sursă vizibilă, adică dacă este vizitat masiv și eventual informațiile prezentate sunt preluate de alte surse.
- **Actualitate**: interesează dacă informația este de domeniul prezentului sau dacă site-ul nu deține un mecanism de inducere în eroare a cititorului în ceea ce privește data publicării informațiilor.
- **Obiectivitate**: utilizând analiza de conținut, se poate afla dacă sursa corespunde unui grup de interese, dacă promovează ideologii extremiste sau dacă manipulează/ transmite informații toxice.
- **Relevanță**: deși multe surse pretind că oferă informații pe un anumit subiect, în realitate nu oferă decât zgomot alb, aportul informațional fiind extrem de redus și uneori, irelevant pentru munca analistului OSINT.

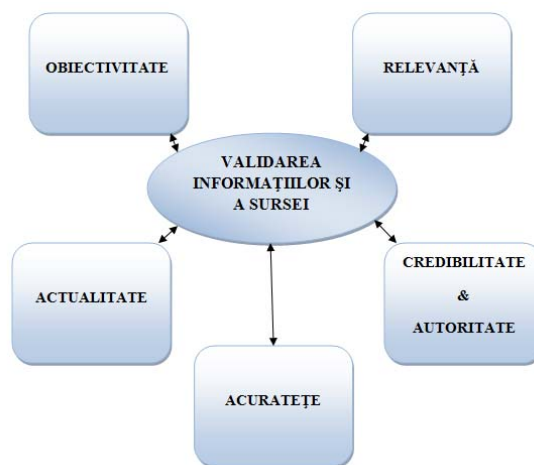

Figura nr. 2. Criteriile de evaluare a sursei și informației

4. Concluzii

Dezvoltarea globalizării, a internetului, a conexiunilor cyber-space, a făcut ca informația să devină principala armă a competitivității geopolitice și geoeconomice și geostrategice inter-state, pentru obținerea căreia adeseori actori interesați recurg la război mondial.

În același timp, progresul tehnologic a condus la creșterea vulnerabilității față de o serie de surse din ce în ce mai diverse și disparate.

Într-o societate în care cunoașterea înseamnă plusvaloare, OSINT deține un rol esențial în ceea ce înseamnă efectul pozitiv combinat între noutate și calitate.

Miza dezvoltării OSINT este strâns conexată de dezvoltarea tehnologiei informației și a comunicațiilor, în acest sens fiind necesară adaptarea la dinamismul mediului online.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Bulgaria. Why the run on banks?, disponibil la www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/07/bulgaria, accessed at 29.03.2015
2. BARBU, Dan; GAVRILĂ Sanda, Validarea surselor, fundament al OSINT, în Revista Română de Studii de Intelligence, nr. 4, 2010, pp. 71-78, p. 75-76, disponibil la <http://www.animv.ro/files/RRSI--4-.pdf>, accesat 15.02.2015.
3. BEST, Richard A; CUMMING, A, CRS Report for Congress, Congressional Research Service, decembrie 2007, disponibil la <http://fas.org/sgp/crs/intel/RL34270.pdf>, accesat la 20.03.2015
4. HROVAT, Eric, Information Warfare: The Unconventional Art in a Digital World, SANS Institute InfoSec Reading Room, june 2001, p. 2, disponibil la http://www.sans.org/reading_room/whitepapers/warfare/information-warfare-unconventional-art-digital-world_787, accesat 03.02.2015.
5. ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security, December 2014, disponibil la http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/186320/ipublicationdocument_singledocument/d4bbc0c8-2a58-4815-8f44-4da5b43e74e8/en/304_Roell.pdf, accesat at 10.03.2015
6. ROELL, Peter; Open Source Information – The Missing Dimension of Intelligence,
7. UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, *The Use of the Internet for Terrorist Purposes*, UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, United Nations, New York, 2012, accessed at 18.03.2015
8. WILLIAMS, Patricia A H, Information Warfare: Time for a redefinition , EdithCowanUniversity, PerthWestern Australia, 30th November - 2nd December 2010, disponibil la <http://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1036&context=isw>, accesat 20.03.2015

MODELE DE CONTROL AL BOLILOR EMERGENTE ȘI REEMERGENTE APLICABILE ÎN GESTIONAREA INCIDENTELOR DE TIP BIOTERORIST

Teodora IONESCU

Medic rezident, Spitalul Clinic de Urgență „Sf. Ioan”, București, România,
e-mail: teo.ionescu@yahoo.com

***Rezumat:** Atât intervențiile de sănătate publică ce vizează bolile emergente sau reemergente, cât și planurile similare de răspuns în cazul unui incident bioterorist pot beneficia de previziuni furnizate de aplicarea așa-numitelor „modele epidemice”. Modelele matematice construite pe baza particularităților epidemiologice ale diversilor agenți patogeni se pot dovedi extrem de valoroase pentru că oferă numeroase date de tip cantitativ despre răspândirea bolii în populație și eficiența măsurilor de control implementate. Acestea prezintă, totuși, incertitudini care alterează acuratețea estimărilor. Experiența câștigată în cursul epidemiilor istorice de mare amploare (de variolă, poliomielită) are, de asemenea, o utilitate limitată, întrucât odată cu trecerea timpului au avut loc schimbări majore la nivel demografic, mobilitatea populației și tiparele de interacțiune socială evoluând semnificativ în ultimii treizeci de ani. Considerăm că, în vederea gestionării corespunzătoare a unui incident bioterorist, modelele epidemice ar trebui utilizate alături de cunoștințele dobândite în cadrul evenimentelor recente provocate de anumite boli emergente/reemergente.*

***Cuvinte cheie:** bioterorism, boli emergente și reemergente, model epidemic, epidemiologie, agenți infecțioși*

Introducere

În 1994, *Raportul dezvoltării umane* al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare conferea pentru prima oară noțiunii de securitate umană o definiție extinsă care cuprindea, pe lângă securitatea economică, alimentară, de mediu, personală, comunitară sau politică, și conceptul de securitate a sănătății. Această perspectivă modernă a fost însoțită și de apariția unor noi amenințări la adresa siguranței individuale, naționale și internaționale după căderea *Cortinei de fier* în 1989. Odată cu democratizarea statelor din Europa Centrală și cu demersurile de reinstaurare a păcii în Orientul Mijlociu, numărul atacurilor teroriste – importante surse de insecuritate – scade dramatic. Colapsul terorismului politic, tradițional (sponsorizat de stat) nu duce însă la eliminarea totală a amenințărilor de securitate, multe națiuni începând să se confrunte cu noi megacurențe cum ar fi terorismul etnic și religios sau cel încadrabil în „fenomenul zonei cenușii”.¹ Importanța securizării stării de sănătate este justificată inclusiv de schimbările majore la nivel demografic și de intensificarea mobilității populației din ultimele decenii care au influențat puternic răspândirea și severitatea bolilor provocate de agenții infecțioși. Pe lângă afectarea individuală a sănătății, maladiile infecțioase pot duce la scăderea încrederii societății civile în capacitatea guvernamentală de răspuns, au un impact economic negativ, pot cataliza instabilitatea regională sau pot perturba ordinea socială, și nu în ultimul rând ar putea reprezenta o amenințare strategică prin actele de bioterorism.

¹ Ionescu C. *Terorism la început de mileniu* în *Stabilitate și securitate regională*. Vol. 3. Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009, p. 50.

Peste un sfert din totalul deceselor înregistrate anual la nivel mondial sunt atribuibile bolilor infecțioase. Povara morbidității și mortalității asociate acestora se răsfrânge mai ales asupra locuitorilor din țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare, unde sunt afectați frecvent sugarii și copiii mici, dar chiar și în țările dezvoltate anumite grupuri etnice și minoritățile defavorizate prezintă, de regulă, mortalitate ridicată prin boli infecțioase. Istoria a consemnat multiple valuri epidemice precum “Moartea Neagră”- pandemie despre care se crede că a fost provocată în sec. XIV de *Yersinia pestis*, agentul etiologic al ciumei, sau gripa spaniolă din 1918. Literatura de specialitate menționează chiar forme primitive de atacuri bioteroriste, unul dintre cele mai faimoase evenimente fiind trimiterea de pături contaminate cu virusul variolic indienilor de pe continentul american de către trupele britanice în timpul Războiului de Șapte Ani (1754–1763). Apariția teoriei microbiene a bolilor a condus în scurt timp la dezvoltarea medicamentelor antimicrobiene și a vaccinurilor.² Utilizarea tot mai răspândită a penicilinei, succesul vaccinării împotriva poliomielitei, posibilitatea vindecării tuberculozei îl vor determina în Statele Unite ale Americii pe înaltul oficial responsabil cu problemele de sănătate publică (echivalentul Ministrului Sănătății) să afirme, în 1967, că războiul împotriva bolilor infecțioase a fost câștigat, iar statul ar trebui să-și redirecționeze atenția și fondurile asupra amenințării mult mai importante reprezentate de bolile cronice.³

Contrar așteptărilor, conform estimărilor actuale, din anii 1980 și până în prezent, au fost identificate în fiecare an până la trei noi boli infecțioase care pot afecta omul, dintre acestea putând menționa infecția HIV/SIDA, boala legionarilor sau sindromul pulmonar cu hantavirus etc.⁴ Pe de alta parte, bolile “tradiționale”, temeinic cunoscute, prezintă astăzi o recrudescență importantă cauzată fie de apariția sau extinderea rezistenței microbiene la antibiotice (ca în cazul tuberculozei, malariei etc.), fie de scăderea acoperirii vaccinale în rândul populației (valabil de pildă pentru difterie, tusea convulsivă, rujeolă).⁵

Aceste evenimente nu sunt însă singurele care umbresc succesul remarcabil înregistrat în prevenția și tratamentul maladiilor infecțioase în ultima sută de ani. Riscul producerii unui atac bioterorist trebuie reevaluat periodic, deoarece amenințările la securitatea națională și internațională sunt, așa cum s-a dovedit în ultimele decenii, o problemă stringentă în contextul globalizării accelerate. Progresele înregistrate în domeniul biotehnologiei și biochimiei au simplificat procesul de producție în ceea ce privește armele biologice, iar agenții utilizați se pot dovedi mai potenți decât armele chimice convenționale. Un astfel de atac nu ar provoca numai îmbolnăviri și decese tragice, ci și o stare de panică generalizată la nivelul comunității, scopul său final fiind compromiterea unor importante activități economice, sociale și politice specifice națiunilor amenințate. Exemplul cel mai elocvent se regăsește în istoria recentă, celebrele scrisori contaminate cu spori de *Bacillus anthracis* (antrax) care, cu un număr relativ redus de victime, au avut totuși un puternic impact psihologic în populație.⁶

²Morens DM, Folkers GK, Fauci AS. *The challenge of emerging and re-emerging infectious diseases*. Nature. 2004 Jul 8; 430(6996):242-9. doi:10.1038/nature02759

³Fauci AS. *Infectious Diseases: Considerations for the 21st Century*. Clin Infect Dis. (2001) 32 (5): 675-685 doi:10.1086/319235

⁴Henry J. Kaiser Family Foundation Global Health Policy Paper. *The U.S. Government & Global Emerging Infectious Disease Preparedness and Response*. Disponibil la: <http://kff.org/global-health-policy/fact-sheet/the-u-s-government-global-emerging-infectious-disease-preparedness-and-response/>. Accesat martie 2015

⁵National Institutes of Health (US); Biological Sciences Curriculum Study. NIH Curriculum Supplement Series [Internet]. Bethesda (MD): National Institutes of Health (US); 2007. *Understanding Emerging and Re-emerging Infectious Diseases*. Disponibil la: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK20370/>. Accesat martie 2015

⁶Riedel S. *Biological warfare and bioterrorism: a historical review*. Proceedings (Baylor University Medical Center). 2004;17(4):400-406.PMCID: PMC1200679

1. Boli emergente și reemergente

Bolile emergente și reemergente reprezintă, probabil, cel mai bun model de studiu pentru evaluarea unui incident de tip bioterorist. Desigur, prevenirea unui atac cu arme biologice beneficiază, în plus, de numeroase direcții de cercetare cu caracter interdisciplinar în domeniul științelor militare: strategia, arta operativă, tactica, practica războiului, securitate și apărare ș.a.m.d. Dar, în principiu, orice agent patogen, indiferent de modul în care ajunge să se răspândească în populație - prin intenție umană sau natural, poate fi identificat, izolat și caracterizat cu ajutorul noțiunilor “clasice” de epidemiologie a bolilor transmisibile și utilizând instrumente și infrastructură medicală uzuală sau, în cazuri deosebite, de înaltă performanță și securitate (cum sunt laboratoare cu nivel de biosiguranță 4 - BSL4) .

Bolile infecțioase emergente sunt definite ca boli care fie nu au afectat omul niciodată (o astfel de emergență este dificil de stabilit și probabil rară), fie au afectat în trecut un număr redus de persoane în zone izolate (SIDA, febra hemoragică Ebola), fie au afectat omenirea în istoria ei dar au fost recunoscute doar recent ca entități clinice distincte provocate de un agent infecțios (boala Lyme determinată de *Borrelia burgdorferi*, ulcerul gastric determinat de *Helicobacter pylori*).

Bolile infecțioase reemergente sunt boli care au reprezentat în trecut probleme majore de sănătate publică la nivel global sau într-o anumită țară, cunoscând ulterior o perioadă de declin, pentru ca mai apoi să redevină în prezent probleme importante de sănătate pentru o proporție semnificativă din populație (malaria, tuberculoza, febra galbenă).⁷

Boala emergentă	Anul identificării	Impact global estimat	
		Cazuri	Decese
Ebola	1976	19 568	7 653
HIV/SIDA	1981	78 milioane	39 milioane
Boala Creutzfeldt-Jakob (vCJD sau “maladia vacii nebune”)	1996	229	229
Gripa H5N1 (“gripa aviară”)	1997	668*	393*
Sindromul acut respirator sever (SARS)	2003	8 096	774
Gripa H1N1 (2009) (“gripa porcină”)	2009	necunoscut	>284 500
Sindromul respirator al Orientului Mijlociu (MERS)	2012	699	209
Gripa H7N9 (“gripa aviară”)	2013	453	175

NOTE: Total cumulativ cazuri și decese valabil la 17 Octombrie 2014. * indică total cumulativ de cazuri și decese din 2003 până în prezent.

Tabel nr. 1. Impactul global estimat al bolilor emergente (după The Henry J. Kaiser Family Foundation Global Health Policy Paper)

⁷Idem ⁴

Trebuie menționat totuși că această clasificare nu este utilizată cu foarte mare rigurozitate în literatură, deoarece anumite boli infecțioase cu o natură sau evoluție complicată pot fi încadrate în categorii distincte în funcție de viziunea fiecărui expert. De exemplu, SARS (Sindromul respirator acut sever) este considerat boală emergentă la peste un deceniu de la apariție, iar MERS (Middle East Respiratory Syndrome - Sindromul respirator al Orientului Mijlociu), provocat de un agent nou din aceeași familie a coronavirusurilor, se află în aceeași categorie.⁸

Impactul bolilor emergente asupra sănătății publice este, fără îndoială, covârșitor. Expertiza specialiștilor și a organismelor responsabile de controlul bolilor transmisibile constituie principala resursă strategică în încercarea de a gestiona un eventual eveniment bioterorist. Infecția cu virusul gripal (A)H1N1 (gripa porcine) a fost identificată în anul 2009 și de atunci a provocat peste 250000 de decese la nivel global. Virusul Ebola a infectat aprox. 20000 de oameni și a fost răspunzător de peste 7000 de decese. Deși SARS a afectat puțin peste 8000 de indivizi, se estimează că a generat pierderi economice de 30 de miliarde de dolari americani. Tabelul nr. 1 ne arată impactul global estimat al unor boli emergente din ultimele decenii.⁹

2. Controlul și supravegherea bolilor emergente - “informație pentru acțiune” în combaterea incidentelor de tip bioterorist

Eforturile internaționale de a crea o rețea de sisteme interconectate pentru prevenirea, detectarea și combaterea bolilor emergente s-au concretizat într-un ghid-cadru elaborat de Organizația Mondială a Sănătății intitulat Regulamentul Sanitar Internațional (*International Health Regulations, IHR 2005*). Scopul RSI este de a oferi un răspuns la răspândirea internațională a bolilor, limitat strict la riscul pentru sănătatea publică și evitând interferențe cu turismul și comerțul internațional. Acesta prevede obligația statelor care au ratificat acest regulament ca, în decurs de 5 ani de la intrarea în vigoare, să dezvolte capacitățile legislative, infrastructura și necesarul de personal capabile de a supraveghea, detecta, analiza, raporta, și a lua măsuri potrivite față de orice eveniment, indiferent de sursă sau origine (biologică, chimică, nucleară) care ar pune în pericol sănătatea publică și care are un potențial de răspândire transfrontalieră.¹⁰ Astfel, Rețeaua Globală de Alertă și Răspuns *GOARN* (Global Outbreak Alert and Response Network) reunește peste 70 de rețele de diagnostic și informații din toată lumea. *GOARN* apelează atât la surse informale (precum diferite organizații non-guvernamentale), cât și la cele formale, reprezentate de 191 de țări membre OMS, împreună cu birourile regionale ale Organizației și cu laboratoarele partenere OMS.¹¹

Experiența epidemiei SARS ne-a arătat ca nu mai putem privi bolile infecțioase emergente doar ca pe o problemă de sănătate, ci chiar ca pe o provocare administrativă, guvernamentală care necesită coordonarea atentă a mai multor domenii precum: transporturile, fenomenul de imigrație, comunicațiile, finanțele, apa și salubritatea, apărarea națională, educația. Procesul decizional implică un lanț de comenzi fezabile care fie aplicate la timp și cu acuratețe.

⁸Morens DM, Fauci AS. *Emerging Infectious Diseases: Threats to Human Health and Global Stability*. Heitman J, ed. PLoS Pathogens. 2013;9(7):e1003467. doi:10.1371/journal.ppat.1003467.

⁹Idem⁴

¹⁰Ministerul Sănătății, România. *Notă fundamentare la hotărârea pentru aprobarea Regulamentului Sanitar Internațional 2005*. Disponibil la: <http://85.120.75.151/upload/articles/106491/nf-hg-758-2009.pdf>. Accesat martie 2015

¹¹WHO. Global Alert and Response FAQ. Disponibil la: <http://www.who.int/csr/delibepidemics/faqbioagents/en>. Accesat martie 2015

Multe țări au elaborat planuri de răspuns personalizate pe baza ghidului OMS, utilizându-le în timpul pandemiei de gripă AH1N1 din 2009 (gripa porcină), sau mai recent în timpul epidemiilor de gripă (A)H5N1 și (A)H7N9 (gripa aviară). Unii autori consideră că astfel de evenimente ne pot da informații suplimentare despre posibilele disfuncționalități sau eșecuri ce pot apărea în cadrul acestor programe. De pildă, screeningul pasagerilor în aeroporturi practicat în 2009 s-a dovedit a fi puțin eficient, un număr mare de state neidentificând niciun caz de infecție cu virus gripal prin această metodă. În aceeași situație se află și scannerele termice care puteau detecta persoanele cu sindrom febril, dar nu și-au dovedit în final utilitatea cost-beneficiu. Restricțiile de călătorie sunt de asemenea intens dezbătute, deoarece dincolo de faptul că par o măsură rezonabilă în context, pot provoca daune majore în economia unor state deja afectate din cauza epidemiei propriu-zise. Mai mult, astfel de restricții ar putea îngreuna chiar asigurarea asistenței medicale internaționale sau trimiterea ajutoarelor umanitare în zonele defavorizate.¹²

Un factor foarte important în controlul unei epidemii este reprezentat și de atitudinea populației în ansamblul său. Deciziile medicale sunt influențate inclusiv de evaluarea raportului risc-beneficiu pentru anumite intervenții de sănătate publică, dar o persoană fără cunoștințe de specialitate poate aprecia disproporționat această balanță, sau poate ajunge să considere că măsurile propuse de autorități sunt chiar mai periculoase decât amenințarea la adresa sănătății pentru care se iau acele măsuri. Recent, statul israelian a fost confruntat cu o asemenea decizie extrem de importantă și dificilă, care a fost întâmpinată cu scepticism în rândul unui segment de populație.

În 1988, când a luat ființă Inițiativa Globală de Eradicare a Poliomielitei, un parteneriat public-privat pentru sănătate în care este implicată și Organizația Mondială a Sănătății, virusul polio provoca peste 350.000 de cazuri de paralizie anual. De atunci până în prezent, numărul cazurilor a scăzut cu 99% datorită programului de vaccinare sistematică și de masă a copiilor. Totuși, boala este încă endemică în trei țări: Afghanistan, Nigeria și Pakistan. În 2002, OMS declară poliomielite eradicată în regiunea europeană.¹³¹⁴ În Israel, ultimul caz a fost înregistrat în 1988, când 15 persoane infectate au dezvoltat paralizie poliomieltică ca urmare a importării virusului polio sălbatic din nordul Egiptului. Între 1990 și 2005, în programul național de imunizare, s-au administrat în asociere atât vaccinul polio inactivat (VPI), cât și vaccinul oral cu virus viu atenuat (VPO). Vaccinarea VPO a fost întreruptă la 3 ani de la certificarea statusului “polio free”. Vaccinarea VPO asigură eliminarea virusului din circulație prin crearea imunității de grup, inducând imunitate locală la poarta de intrare a virusului în organismul uman (la nivelul mucoasei intestinale). Vaccinul polio inactivat nu oferă decât protecție individuală. De aceea, în țările în care persistă circulația virusului polio sălbatic se utilizează vaccinul polio oral. Marele dezavantaj al acestuia este însă riscul apariției cazurilor de poliomielită paralică asociată vaccinării, estimat a fi de 1 caz la 2,7 milioane de administrări (prima doză). Deși foarte scăzut, acest risc este considerat prea mare pentru țările în care nu se mai înregistrează cazuri de poliomielită paralică. Situația epidemiologică actuală este, din păcate, într-o stare de echilibru “instabil”, foarte fragil.

Astfel, în aprilie 2013, în zona de nord a Israelului, sistemul național de supraveghere periodică a virusurilor polio din mediul înconjurător a detectat prezența virusului polio

¹²Hill-Cawthorne Grant. *Analysis: How SARS pandemic offers lessons for Ebola*. CNN. Octombrie 2014. Disponibil la: <http://edition.cnn.com/2014/10/16/world/asia/ebola-asia-sars-hill-cawthorne-analysis/> Accesat martie 2015.

¹³Pițigoi D, Ciufecu C. *Cronologia eradicării poliomielitei în România*. Viata Medicală nr. 32 (1178). August 2012

¹⁴WHO. *10 facts on polio eradication*. Disponibil la: <http://www.who.int/features/factfiles/polio/en/> Accesat martie 2015

sălbatic de tip 1 (WPV1) în sistemul de canalizare.¹⁵ Aceași tulpină fusese izolată cu un an în urmă în zona orașului Cairo, Egipt și este o tulpină circulantă în Pakistan. Deși acoperirea vaccinală în populația israeliană este optimă, reintroducerea virusului polio sălbatic într-o țară în care boala este eradicată reprezintă o amenințare majoră de sănătate publică. Autoritățile competente au instituit o serie de măsuri rapide, inițiind o campanie informare și de conștientizare a prezenței virusului sălbatic, promovând îmbunătățirea igienei personale și a mâinilor. De asemenea, experții au luat decizia de a efectua o campanie de vaccinare cu vaccinul polio oral cu virus viu atenuat, prima de acest fel din ultimii 8 ani de când se renunțase la acest vaccin, în rândul tuturor copiilor născuți după anul 2004, dacă nu prezintă anumite contraindicații, care au primit deja cel puțin o doză de vaccin inactivat. Campania este similară programului inițial de vaccinare (de dinainte de 2005), având un profil excepțional de siguranță. Reacția publicului larg nu a întârziat să apară.

La scurt timp de la debut, în august 2013, directorul unei organizații locale care promovează "educația pentru sănătate", Izun Hozer (trad. aproximativă "Întoarcerea la echilibru"), a înaintat o petiție Înaltei Curți de Justiție prin care cerea Ministerului Sănătății să renunțe la campania de vaccinare deoarece, susținea acesta, "soluția s-ar putea dovedi mai periculoasă decât problema pe care încearcă să o rezolve", iar părinții nu au primit toate informațiile necesare pentru a lua o decizie.¹⁶ Curtea a respins însă cererea cu celeritate, după ce reprezentanții statului și-au depus argumentația. Au fost menționate riscurile inacceptabile de sănătate la care este supusă populația în absența revaccinării, dar și posibilitatea ca alte țări să emită avertizări de călătorie cu privire la situația din Israel. În plus, campania de vaccinare a fost aprobată și recomandată de experți internaționali în domeniu.¹⁷ În septembrie 2013, mai mult de jumătate din cei 1 200 000 de copii eligibili fuseseră deja vaccinați cu OPV. Campania nu a fost întreruptă și s-a reușit în acest mod împiedicarea unei posibile reemergențe a poliomielitei, eliminate în prezent din Israel.

3. Predictibilitatea procesului epidemiologic. Modele epidemice

Modelele epidemice sunt folosite pentru descrierea transmiterii bolilor infecțioase în populație și se bazează pe formule de calcul matematice. Practic, acestea reprezintă o metodă sistematică de a prelucra ipoteze și date legate de procesul epidemiologic al patogenilor și de a face predicții pe baza acestei analize legate de evoluția epidemiei din punct de vedere geografic, demografic și temporal. Un rol deosebit de important al unei astfel de evaluări îl constituie potențialul de a implementa sau adapta intervențiile de sănătate publică în funcție de impactul lor estimat.¹⁸ Un studiu din 2006 privitor la răspândirea globală a virusului gripal pandemic arăta că nici măcar măsura de a restricționa 99,9% din traficul aerian internațional din sau către zonele deja afectate nu ar fi reușit să limiteze eficient epidemia.¹⁹

¹⁵Anis E, Kopel E, Singer SR, Kaliner E, Moerman L, Moran-Gilad J, Sofer D, Manor Y, Shulman LM, Mendelson E, Gdalevich M, Lev B, Gamzu R, Grotto I. Insidious reintroduction of wild poliovirus into Israel, 2013. *Euro Surveill.* 2013;18(38):pii=20586. Disponibil la: <http://www.eurosurveillance.org/ViewArticle.aspx?ArticleId=20586> Accesat martie 2015

¹⁶Shamah David. *Polio vaccine debate hits High Court.* The Times of Israel. 21 August 2013. Disponibil la: <http://www.timesofisrael.com/polio-vaccine-debate-hits-the-high-court/> Accesat martie 2015

¹⁷Siegel Judy. *High Court rejects request for interim freeze of polio vaccine campaign.* Disponibil la: <http://www.jpost.com/Health-and-Science/High-Court-rejects-petition-to-cancel-polio-vaccine-campaign-323959> Accesat martie 2015

¹⁸Wu JT. *Basic epidemic theory.* University of Hong Kong, School of Public Health. Disponibil la: <http://sph.hku.hk/shortcourse/2011/section2.pdf> Accesat martie 2015

¹⁹Cooper BS, Pitman RJ, Edmunds WJ, Gay NJ. *Delaying the International Spread of Pandemic Influenza.* Sepulveda-Amor J, ed. *PLoS Medicine.* 2006;3(6):e212. doi:10.1371/journal.pmed.0030212

Astfel de informații pot oferi argumente valoroase sau pot ilustra dezavantaje când sunt propuse măsuri controversate, cu impact social, economic sau financiar sever.

Cel mai simplu model de tip deterministic este modelul SIR, dezvoltat în 1927. Acesta împarte populația în doar trei categorii, numite compartimente: S (susceptibili), I (infectați), R (*recovered/removed* - vindecați/recuperați sau eliminați). S(t) reprezintă numărul indivizilor care nu au fost afectați până la momentul t sau care sunt susceptibili, I(t) arată numărul indivizilor care sunt infectați și capabili să transmită boala celor din categoria susceptibililor, iar R(t) este compartimentul utilizat pentru indivizii care au fost infectați, dar care au ieșit din sfera de interes, fie datorită imunizării, fie din cauza decesului - aceștia nu mai sunt capabili să se infecteze din nou sau să transmită infecția altor persoane. Desigur, există modele care încorporează și alte variabile precum SEIR, unde E reprezintă numărul de persoane infectate dar care încă nu pot transmite boala, marcând faza de latență caracteristică unor boli. Printre alți parametri utilizați se regăsesc și γ (rata de vindecare/recuperare sau eliminare) sau β (caracterizează transmisibilitatea). De pildă, raportul $1/\gamma$ reprezintă perioada infecțioasă și se poate determina prin studii epidemiologice. R_0 este definit rata de reproducere bazală, este echivalent cu β/γ și se definește ca numărul de cazuri secundare provocate de cazul primar într-o populație susceptibilă. În cazul virusului gripal $R_0 = 3-4$; pentru varicelă $R_0 = 10-12$, iar pentru rujeolă $R_0 = 16-18$. Teoretic, într-o populație stabilă, o boală infecțioasă poate pătrunde dacă proporția indivizilor susceptibili depășește pragul de $1/R_0$. Aceste noțiuni sunt extrem utile pentru politicile de vaccinare: de ex., se consideră că dacă proporția susceptibililor este redusă sub nivelul $1/R_0$, boala pentru care se vaccinează ar putea fi eradicată.²⁰

În contextul recenteii epidemii generate de virusul Ebola au fost publicate multiple studii bazate pe modele epidemice. Majoritatea au încercat să estimeze rata de reproducere - numărul de cazuri noi de boală provocate de o persoană infectată, cu rezultate satisfăcătoare.²¹ Un articol publicat în jurnalul PLOS Biology (Drake et al.) oferă însă predicții suplimentare la baza cărora stau și factori variabili precum numărul și capacitatea spitalelor, locul în care are loc infecția și cel în care se desfășoară tratamentul, precum și practicile legate de înmormântarea cazurilor soldate cu deces. Cercetătorii au utilizat un model matematic special, cunoscut ca proces de ramificație, pentru a urmări toate evenimentele și rezultatele procesului epidemiologic în desfășurare în funcție de diversele valori posibile ale variabilelor. Pentru creșterea gradului de complexitate a modelului s-au utilizat și date provenite din epidemiile anterioare de Ebola: numărul pacienților spitalizați, numărul de cadre medicale infectate, rata de transmitere în spitale, în comunitate sau în cadrul înmormântărilor, dar și eficiența măsurilor de control. Modelul a fost calibrat folosind date furnizate de OMS și de Ministerul Sănătății din Liberia (a doua țară în care au fost descoperite cazuri, după identificarea inițială a bolii în Guinea) din perioada Iulie-Septembrie 2014.²² Astfel, au putut fi înregistrate schimbările apărute la nivel comportamental în populație și intervențiile de sănătate publică, cum ar fi suplimentarea numărului de paturi destinate îngrijirilor (cca. 600 în plus în perioada august - septembrie) sau adoptarea practicilor de înmormântare în condiții de siguranță medicală.

²⁰Haran M. Introduction to models of disease dynamics. PennsylvaniaStateUniversity. 2009. Disponibil la: <http://www.unc.edu/~rls/s940/samsidisdyntut.pdf> Accesat martie 2015

²¹Siettos C, Anastassopoulou C, Russo L, Grigoras C, Mylonakis E. *Modeling the 2014 Ebola Virus Epidemic – Agent-Based Simulations, Temporal Analysis and Future Predictions for Liberia and Sierra Leone*. PLOS Currents Outbreaks. 2015. Disponibil la: <http://currents.plos.org/outbreaks/article/modeling-the-2014-ebola-virus-epidemic-agent-based-simulations-temporal-analysis-and-future-predictions-for-liberia-and-sierra-leone/> Accesat martie 2015

²²EurekAlert. *New model predicts Ebola epidemic in Liberia could be ended by June*. Ianuarie 2015. Disponibil la: http://www.eurekalert.org/pub_releases/2015-01/uog-nmp011315.php Accesat martie 2015

Conform celui mai pesimist scenariu, dacă de pildă numărul paturilor ar fi fost plafonat, autorii au estimat un total de 130 000 de cazuri până la sfârșitul lui 2014. Din contră, dacă numărul ar fi crescut constant până la cel puțin 1700 de paturi, la finalul anului s-ar fi totalizat 50 000 de cazuri, iar epidemia ar putea fi limitată dacă rata spitalizării ar atinge 85 de procente. Conform datelor oficiale agregate de OMS, până în ianuarie 2015, s-a înregistrat un număr cumulativ de aprox. 20 000 de cazuri în țările încă afectate (Guinea, Liberia etc.), dar este recunoscut faptul ca în general aceste date prezintă un număr mai mic de cazuri decât cel real.²³ În Fig. 1 se poate observa corectitudinea modelului epidemic pentru estimarea cazurilor raportate în perioada iunie-august 2014.²⁴

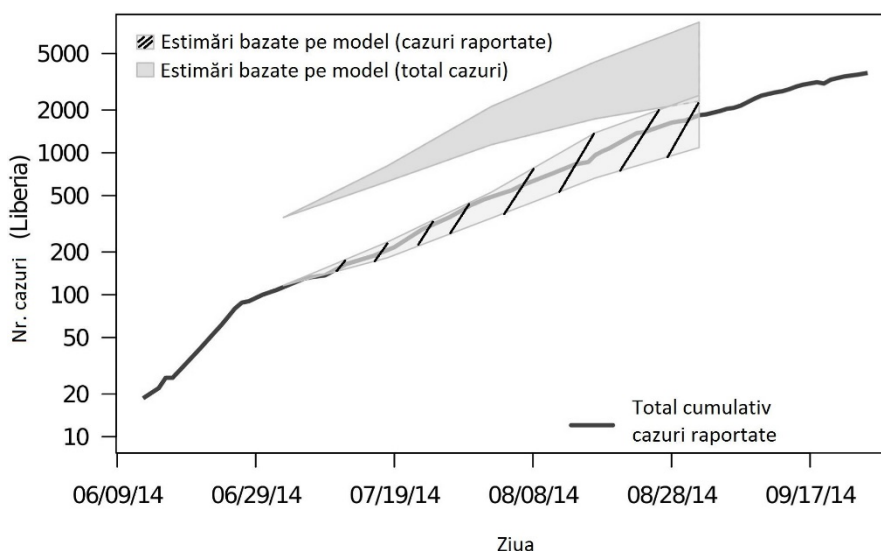

Fig. 1. Evoluția epidemiei de Ebola. Estimări bazate pe modelul epidemic comparativ cu totalul cumulativ al cazurilor raportate (Adaptare după Drake et al.)

Concluzii

După cum am arătat anterior, armele biologice sunt, probabil, singurele arme care se pot *autopropaga* și *autoînreține*, reușind să provoace daune disproporționate comparativ cu cantitatea de agent utilizată în atacul inițial. Unii autori consideră că un microorganism înalt patogen poate fi mai periculos decât o armă nucleară, deoarece acesta se poate extinde dincolo de aria geografică pentru care a fost utilizat inițial și pe o perioadă de timp practic indefinită. Mai mult, perioada de incubație specifică le conferă microorganismelor un caracter unic în rândul diferitelor tipuri de armament: pe de-o parte, această fereastră permite vaccinarea indivizilor vulnerabili și pregătirea planului de răspuns, dar trecerea timpului îi avantajează din păcate și pe atacatori, oferindu-le posibilitatea de a se distanța de “locul faptei” și de a-și elimina urmele.

Totuși, în prezent, dispunem de o experiență vastă legată de prevenirea și controlul bolilor transmisibile. Modelele epidemice, așa cum s-a demonstrat în capitolul precedent, sunt instrumente deosebit de valoroase pentru determinarea potențialului evolutiv al unor agenți infecțioși emergenți, inclusiv în situația în care aceștia ar reprezenta substratul unui

²³WHO. *Ebola Situation Report - 31 December 2014*. Disponibil la: <http://apps.who.int/ebola/en/status-outbreak/situation-reports/ebola-situation-report-31-december-2014> Accesat martie 2015

²⁴Drake JM, Kaul RB, Alexander LW, et al. *Ebola Cases and Health System Demand in Liberia*. Riley S, ed. PLoS Biology. 2015;13(1):e1002056. doi:10.1371/journal.pbio.1002056.

atac bioterorist. Expectativa vigilentă poate influența decisiv limitarea efectelor unui astfel de atac. Deși nedorite, epidemiile sau chiar pandemiile din ultimele decenii ne-au oferit numeroase posibile soluții profilactice și de combatere a maladiilor infecțioase.

Agenții biologici pot crea uneori mai multă panică în rândul indivizilor decât armele convenționale prin invazivitatea lor și din cauza temerii umane de o posibilă contaminare. Dar nicio măsură de sănătate publică nu poate fi implementată cu succes fără colaborarea sistematică a celor vizați. De exemplu, imunoprofilaxia activă prin vaccinare, o metodă des utilizată în combaterea multor agenți infecțioși, trebuie să fie înțeleasă din punctul de vedere al necesității și al balanței risc-beneficiu de publicul larg, eterogen informat, și acceptată în masă pentru a putea obține un nivel corespunzător al acoperirii vaccinale și implicit al imunității colective. Chiar dacă este un aspect frecvent neglijat, trebuie să avem mereu în vedere că populația generală pe care ne dorim să o protejăm se poate dovedi cel mai puternic aliat în lupta împotriva bioterorismului, dar și un factor destabilizator.

În final, considerăm că argumentele expuse în prezenta lucrare sprijină și justifică o viitoare implicare mai activă a organizațiilor militare/de securitate, atât naționale, cât și internaționale, în demersurile de sănătate publică ce vizează amenințările la adresa securității umane determinate de agenții infecțioși. Experiența și expertiza unor astfel de structuri (NATO, Ministere ale Apărării, ale Afacerilor Interne, Servicii de Informații etc.) pot influența în mod decisiv limitarea și rezoluția unor epidemii, printr-o cooperare strânsă între acestea și instituțiile medicale specializate. Astfel, potențialele protocoale dezvoltate în parteneriat pentru combaterea răspândirii unor microorganisme patogene „tradiționale” ar putea constitui baza unui răspuns rapid și robust în cazul unui eventual incident de tip bioterorist.

BIBLIOGRAFIE:

1. Anis E, Kopel E, Singer SR, Kaliner E, Moerman L, Moran-Gilad J, Sofer D, Manor Y, Shulman LM, Mendelson E, Gdalevich M, Lev B, Gamzu R, Grotto I. Insidious reintroduction of wild poliovirus into Israel, 2013. *Euro Surveill.* 2013;18(38):pii=20586
2. Cooper BS, Pitman RJ, Edmunds WJ, Gay NJ. Delaying the International Spread of Pandemic Influenza. Sepulveda-Amor J, ed. *PLoS Medicine.* 2006;3(6):e212. doi:10.1371/journal.pmed.0030212
3. Daley DJ, Gani J. *Epidemic Modelling: An Introduction.* Cambridge University Press, UK, 1999
4. Drake JM, Kaul RB, Alexander LW, et al. Ebola Cases and Health System Demand in Liberia. Riley S, ed. *PLoS Biology.* 2015;13(1):e1002056. doi:10.1371/journal.pbio.1002056.
5. EurekaAlert. New model predicts Ebola epidemic in Liberia could be ended by June. Ianuarie 2015.
6. Fauci AS. Infectious Diseases: Considerations for the 21st Century. *Clin Infect Dis.* (2001) 32 (5): 675-685 doi:10.1086/319235
7. Haran M. *Introduction to models of disease dynamics.* Pennsylvania State University. 2009
8. Henry J. Kaiser Family Foundation Global Health Policy Paper. The U.S. Government & Global Emerging Infectious Disease Preparedness and Response.
9. Heymann D, editor. *Control of communicable diseases manual.* 19th ed. Washington: American Public Health Association; 2008

10. Hill-Cawthorne Grant. Analysis: How SARS pandemic offers lessons for Ebola. CNN. Octombrie 2014. Disponibil la: <http://edition.cnn.com/2014/10/16/world/asia/ebola-asia-sars-hill-cawthorne-analysis/> Accesat martie 2015.
11. Ionescu C. *Terorism la început de mileniu* în Stabilitate și securitate regională. Vol. 3. Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009
12. Ministerul Sănătății, România. Notă fundamentare la hotărârea pentru aprobarea Regulamentului Sanitar Internațional 2005
13. Morens DM, Fauci AS. Emerging Infectious Diseases: Threats to Human Health and Global Stability. Heitman J, ed. PLoS Pathogens. 2013;9(7):e1003467. doi:10.1371/journal.ppat.1003467.
14. Morens DM, Folkers GK, Fauci AS. The challenge of emerging and re-emerging infectious diseases. Nature. 2004 Jul 8; 430(6996):242-9. doi:10.1038/nature02759
15. National Institutes of Health (US); Biological Sciences Curriculum Study. NIH Curriculum Supplement Series [Internet]. Bethesda (MD): National Institutes of Health (US); 2007. Understanding Emerging and Re-emerging Infectious Diseases
16. Pițigoi D, Ciufecu C. Cronologia eradicării poliomielitei în România. Viata Medicala nr. 32 (1178). August 2012
17. Riedel S. Biological warfare and bioterrorism: a historical review. Proceedings (Baylor University Medical Center). 2004;17(4):400-406. PMID: PMC1200679
18. Shamah David. Polio vaccine debate hits High Court. The Times of Israel. 21 August 2013
19. Siegel Judy. High Court rejects request for interim freeze of polio vaccine campaign
20. Siettos C, Anastassopoulou C, Russo L, Grigoras C, Mylonakis E. Modeling the 2014 Ebola Virus Epidemic – Agent-Based Simulations, Temporal Analysis and Future Predictions for Liberia and Sierra Leone. PLOS Currents Outbreaks. 2015
21. WHO. 10 facts on polio eradication
22. WHO. Ebola Situation Report - 31 December 2014
23. WHO. Global Alert and Response FAQ
24. Wu JT. Basic epidemic theory. University of Hong Kong, School of Public Health

SIMULAREA CONSTRUCTIVĂ PENTRU EXERCIȚII DE PROTECȚIE MEDICALĂ CBRN

Dr. Viorel ORDEANU

Colonel (r.) medic C.S. I la Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, București,
Prof.asoc. la *Universitatea de Medicină și Farmacie "CAROL DAVILA"*,
București, Romania, e-mail: ordeanu_viorel@yahoo.com

Manuel DOGARU

Colonel ing. drd. Universitatea Națională de Apărare "Carol I", București
e-mail: dogy64@yahoo.com

Lucia E. IONESCU

Biolog drd. C.S. III la Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, București
e-mail: ionescu.lucia@gmail.com

Rezumat: Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare (CCSMM) a desfășurat în colaborare cu Universitatea Națională de Apărare "Carol I" / Centrul de Instruire prin Simulare (CISM), o serie de experimente științifice asistate de calculator, pentru instruirea prin simulare în cadrul Exercițiului BIOAG-15.

A fost utilizată infrastructura existentă la CISM (spații, hard și soft, inclusiv softul NATO pentru simulări constructive JCATS), a fost încărcată banca de date și s-au derulat scenarii prestabilite, în diferite variante, cu echipamente mixte.

Modelarea și rularea simulărilor a permis demonstrarea și validarea datelor științifice rezultate din calculele efectuate conform procedurilor de calcul, prin utilizarea simulării constructive. Rezultatele sunt figurate în dinamică pe hărți electronice, iar calculul contaminărilor (trupe și populație civilă) se centralizează în tabele afișate succesiv în funcție de deplasarea norului de agenți biologici.

Modelul experimental pentru exerciții de apărare împotriva efectelor armelor biologice și a bioterorismului este fiabil și poate fi adaptat pentru aplicare în situațiile de contaminare masivă cu agenți biologici sau pentru învățământ și antrenament medico-militar.

Cuvinte cheie: agenți biologici, arme biologice, atac biologic, bioterorism, model experimental, protecție CBRN, simulare constructivă

Introducere

Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare (CCSMM) a colaborat cu Centrul de Instruire prin Simulare (CISM) din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” pentru realizarea unui experiment asistat pe calculator, denumit „BIOAG-15”. Experimentul se constituie ca un instrument de bază în cadrul unui proiect de cercetare științifică militară, pentru optimizarea și implementarea managementului medico-militar al atacului biologic, conform standardelor NATO/UE și compatibil cu capacitățile alianței, pentru evaluarea amenințărilor, vulnerabilităților și riscurilor bioteroriste. Rezultatele obținute vor putea fi folosite în cercetări ulterioare în scopul validării datelor obținute din cercetarea operațională desfășurată la nivel teoretic. Pe parcursul experimentului s-au executat simulări repetate, cu variante disticte în funcție de valoarea variabilelor considerate, obținându-se un set de date extrem de util în activitatea de cercetare din cadrul proiectului. Experimentul a fost organizat

și condus de către CCSMM care a asigurat și experți în cadrul grupurilor de lucru participante. CISM a pus la dispoziție spațiile și rețeaua de simulare precum și personal specializat în măsură să instruiască și să consilieze structurile CCSMM pe timpul planificării și desfășurării experimentului atât din punct de vedere operațional cât și din punct de vedere tehnic. Activitatea s-a desfășurat conform planificării și a dialogului în timpul și pe parcursul pregătirii activităților grupurilor de lucru.

Experimentul a urmărit demonstrarea și validarea datelor științifice rezultate din calculele efectuate conform procedurilor de calcul prin utilizarea modelării și simulării de tip constructiv și a presupus parcurgerea următoarelor etape: realizarea instrumentului de lucru prin modelarea mediului sintetic (agenți biologici, trupe și populație) în condiții diferite de teren și stare a vremii; simularea răspândirii epidemiologice și testarea efectelor armelor biologice; simularea comportamentului trupelor și populației civile și verificarea efectelor prognozate în urma calculelor; colectarea multicentrică a datelor pentru analiză în vederea asigurării logistice medicale.

1. Organizarea experimentului

Scenariul experimentului a fost fictiv și a presupus simularea unor atacuri biologice și bioteroriste asupra unor zone urbane cu populații și densități variate, în care sunt dislocate și unități militare. Obiectivul urmărit a fost estimarea numărului de victime ale atacurilor biologice primare (directe) și rata infectării (contaminării) în timp.

Factorul declanșator a fost specific tipurilor de acțiuni teroriste, fiind utilizate mijloace disponibile pentru acțiuni de acest tip: autoturisme civile, utilaje agricole, nave maritime de tonaj mic și mijloace aeriene utilitare. Agentul infectant a fost un agent biologic în două forme: „sălbatic” și „militarizat”.

Factorii de mediu (temperatura, direcția și viteza vântului) și momentele atacurilor au fost stabilite pe baza datelor statistice regionale precum și pe baza particularităților de utilizare cu efect maxim al agentului biologic.

Pentru *estimarea numărului de contaminați* s-au realizat și mulări în câte trei ipoteze: în lipsa senzorilor, cu senzori militari și alarmare pe distanță scurtă (în cazărmi) și respectiv cu un sistem de senzori al Inspectoratului pentru Situații de Urgență local și alarmare la nivelul localității.

Descrierea modelului folosit. Modelarea situațiilor descrise în scenariu, potrivit ipotezelor de studiu, s-a făcut folosind sistemul de simulare constructivă „*Joint Conflict and Tactical Simulation – JCATS*”, produs de Lawrence Livermore Național Laboratories, SUA. *JCATS* reprezintă un sistem de simulare flexibil, care poate modela acțiuni militare, urgențe civile și alte scenarii complexe implicând personal și echipamente care acționează în toate mediile: terestru, naval, aerian.

Centrul de Instruire prin Simulare din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” utilizează *JCATS* în exerciții de instruire asistată de calculator, activități în sprijinul învățământului militar, cercetare militară operațională etc. CISM posedă expertiza necesară organizării activităților experimentale de cercetare științifică bazate pe utilizarea simulării de tip constructiv. CISM a construit bazele de date conform ipotezelor scenariului, hărțile centrelor urbane studiate și senzorii specifici și a adaptat algoritmi de modelare a acțiunilor CBRN.

Activitatea experimentală s-a desfășurat pe parcursul a 5 zile după un program de lucru prestabilit (Tabelul 1). Au fost organizate echipe de lucru interdisciplinare mixte, din partea ambelor instituții (CCSMM și CISM) care au participat activ la instruirea celulelor de sprijin, planificarea acțiunilor, realizarea acțiunilor de simulare, colectare și analiză primară a datelor

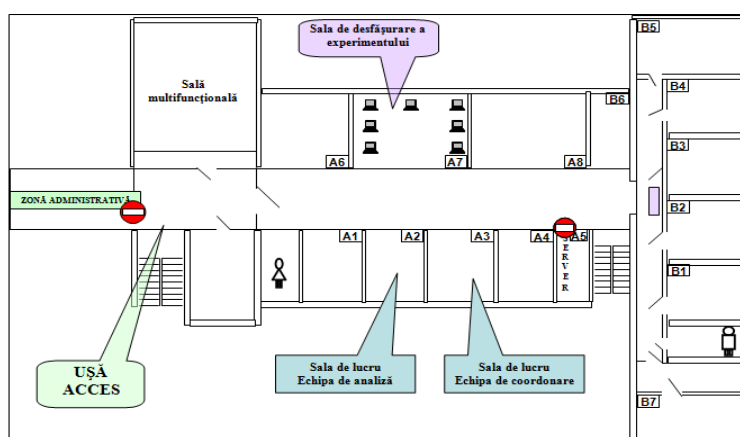
ca operatori. Activitatea a fost desfășurată în prezența unui arbitru din SMG/Centrul Național Militar de Comandă.

Tabelul 1. Programul general al experimentului

ORA	LUNI 02.02.2015	MARȚI 03.02.2015	MIERCURI 04.02.2015	JOI 05.02.2015	VINERI 06.02.2015
08.00 - 09.00	Instruire celule sprijin	Planificarea acțiunilor V2	Planificarea acțiunilor V3	Planificarea acțiunilor V4	Analizele post- experiment
09.00 - 10.00	Planificarea acțiunilor V1	Simulare V2.1	Simulare V3.1	Simulare V4.1	Întocmire Raport cu Primele Impresii (FIR)
11.00 - 12.00	Simulare V1.1	Simulare V2.2	Simulare V3.2	Simulare V4.2	și redactare Proiect Raport post- experiment
12.00 - 13.00	Simulare V1.2, V1.3	Simulare V2.3	Simulare V3.3	Simulare V4.3	Încheierea activității
13.00 - 14.00	Analiza preliminară a datelor	Analiza preliminară a datelor	Analiza preliminară a datelor	Analiza preliminară a datelor	

Experimentarea modelului funcțional de simulare constructivă pentru exerciții de protecție medicală CBRN a avut loc în spații de lucru special amenajate pentru astfel de activități care au permis desfășurarea experimentului. (Figura nr. 1).

Figura nr. 1 Dispunerea în spațiile de lucru

2. Variante de studiu și rezultatele experimentului

Ipotezele de studiu au vizat patru centre urbane de dimensiuni variate, personalul militar fiind considerat eșantion reprezentativ pentru populația instruită și dotată astfel încât să fie în măsură să-și asigure protecția proprie. (Tabelul 2).

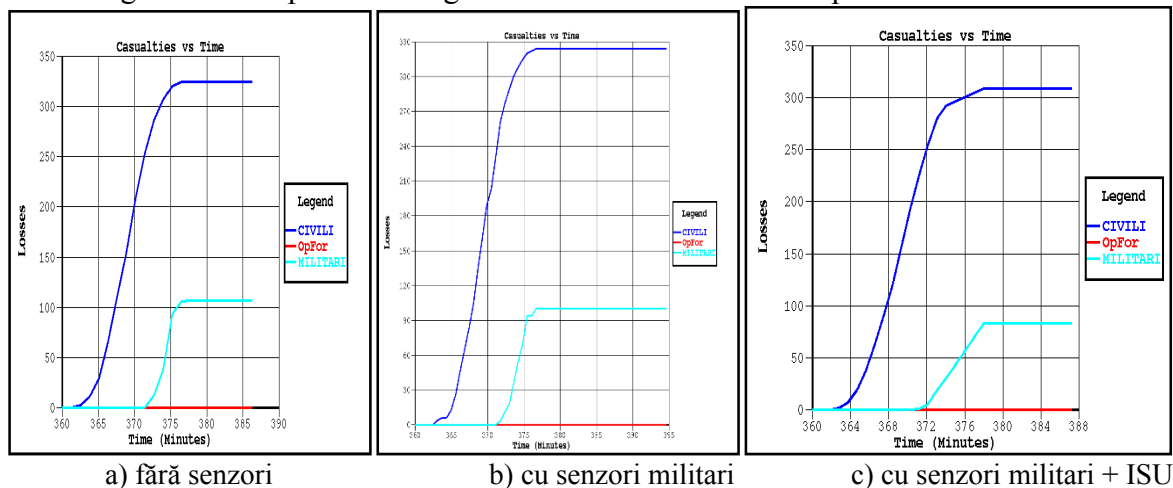
Tabelul 2. Variante de studiu

Variabile	Varianta 1 Localitatea 1	Varianta 2 Localitatea 2	Varianta 3 Localitatea 3	Varianta 4 Localitatea 4	Varianta 5 Localitățile 1,2,4
Mediul civil:	100.000 oameni	200.000	300.000	2.500.000	Se păstrează condițiile inițiale ale simulării
Structuri militare:	1 Bg. Mc. (3303 militari)	1 Bg. Mc. (3303 militari)	1 TG NAVAL (600 militari, 3 fregate)	3 Bg. Mc. (9909 militari)	
Factor declanșator:	1 utilaj agricol viteza 20 km/h 10 pulverizări	autovehicul, viteză 40 km/h Traseu1 = 20 pulverizări Traseu2 = 10 pulverizări	navă, viteză 20 Nd (aprox. 37 km/h) 20 aerosolizări	avion, viteza 200km/h, altitudine 200m 10 aerosolizări	
Aliniament dispersare	Arteră periferică, direcția NV-SE Traseu = 2,5 km	Arteră periferică direcția NV-SE Traseu1 = 6km Traseu2 = 2km.	Paralel la 1 km. de țarm, de la N la S, Traseu = 8,5 km	Salba lacuri Colentina, direcția NV-SE, Traseu = 11 km	
Tip agent	Sălbatic, micropicături	Sălbatic, micropicături	Militarizat, pulbere	Militarizat, pulbere	
Cantitate	100 l cultură lichidă, diluată 1/10 în apă	100 l cultură lichidă, diluată 1/10 în apă	100 kg spori liofilizați, diluat 1/10 în pulbere inertă	100 kg spori liofilizați, diluat 1/10 în pulbere inertă	
Timp (ora lansării atacului și anotimpul)	04.00, vara	04.00, vara	21.00, vara	04.00, vara	04.30, vara
Vântul	din NE, 7 km/h	din NE, 7 km/h	din E, 5 km/h	din NE, 10 km/h	din NE, 10 km/h
Ipoteze	Fără alarmare				
	Alarmare cu senzori în UM (1km)				
	Alarmare cu senzori la ISU (10 km)				

Sistemul de simulare JCATS a furnizat informații sub formă de capturi grafice, rate numerice și grafice ale contaminării, utile pentru interpretarea datelor și valorificarea lor în studii de management sanitar.

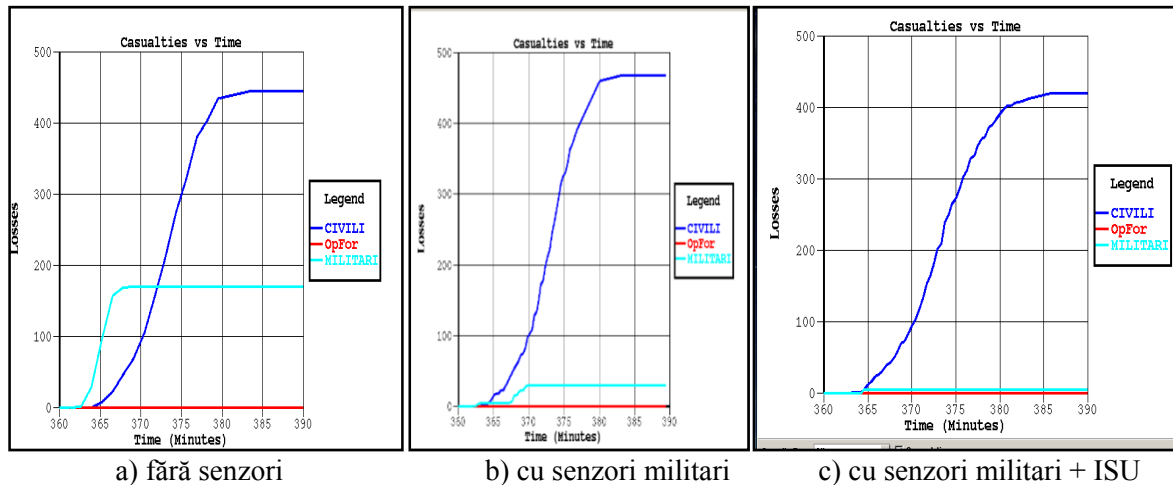
Rezultatele au fost centralizate în tabele sinoptice care au generat grafice ce au permis obținerea de informații legate de rata de contaminare. Datorită algoritmilor intrinseci ai programului de simulare, pe parcursul experimentului au fost înregistrate diferențe între simulările efectuate, relevante pentru scopul proiectului fiind doar o parte dintre acestea.

Figura nr. 2 Reprezentarea grafică a ratei de contaminare pentru Localitatea 1

Varianta 2: număr de simulări efectuate: 6; număr de simulări considerate relevante pentru scopul cercetării: 3; simulările efectuate pe traseul 2 nu au relevanță din punct de vedere al cercetării (traseul nu afectează personalul militar); autoutilitară, viteza 40 km/h, 100 litri mediu lichid cultivat cu agent „sălbatic” din natură, diluat 1:10 cu apă. (Figura nr. 3).

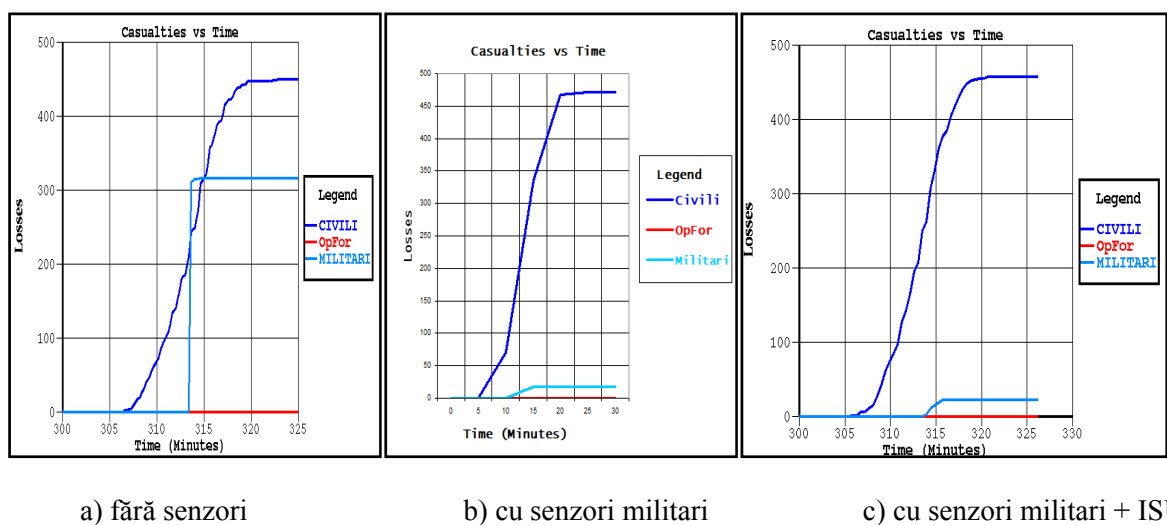
Figura nr. 3 Reprezentarea grafică a ratei de contaminare pentru Localitatea 2

Varianta 3: număr de simulări efectuate: 12; număr de simulări considerate relevante pentru scopul cercetării: 5; navă maritimă, viteza 20 Nd (35 km/h), 100 kg spori bacterieni agent „liofilizat”, diluat 1:10 în pulbere inertă.

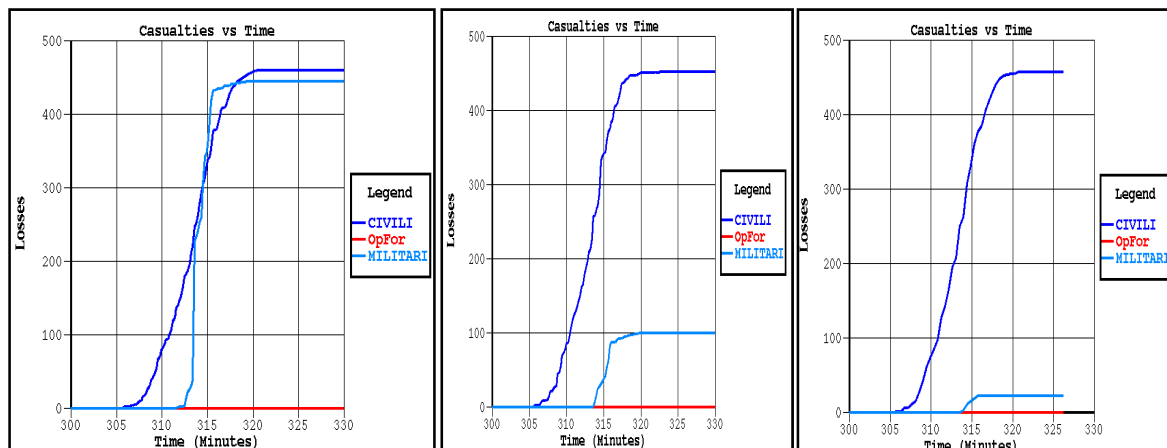
Ipoteza 1. Personal militar imbarcat (beneficiază de protecția navei) (Figura nr. 4)

Figura nr. 4 Reprezentarea grafică a ratei de contaminare pentru Localitatea 3 (Personal militar imbarcat)

Ipoteza 2. Personal militar la țarm (nu beneficiază de protecția navei) (Figura nr. 5)

Figura nr. 5 Reprezentarea grafică a ratei de contaminare pentru Localitatea 3 (Personal militar la țarm)

a) fără senzori

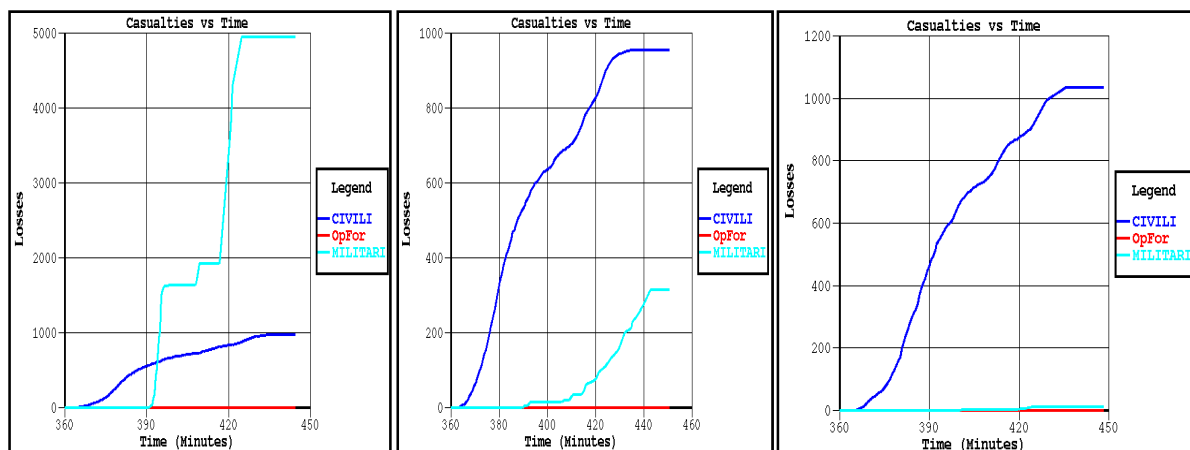
b) cu senzori militari

c) cu senzori militari +

ISU

Varianta 4: număr de simulări efectuate: 3; număr de simulări considerate relevante pentru scopul cercetării: 3; aeronavă, viteza 200 km/h, 100 kg spori bacterieni agent „liofilizat”, diluat 1:10 în pulbere inertă. (Figura nr. 6).

Figura nr. 6 Reprezentarea grafică a ratei de contaminare Pentru Localitatea 4

a) fără senzori

b) cu senzori militari

c) cu senzori militari + ISU

Varianta 5. Atac simultan în centrele urbane 1, 2 și 4: număr de simulări efectuate: 3; număr de simulări considerate relevante pentru scopul cercetării: 3. Deoarece nu sunt îndeplinite condițiile optime de împrăștiere a agentului biologic, datorită diferențelor geografice și climatice, rezultatele însumate pentru cele 3 ipoteze de simulare (fără senzori, cu senzori militari, cu senzori militari+ISU) sunt relevante doar din punct de vedere al managementului sanitar ulterior atacului biologic.

3. Comentariu

În domeniul de apărare și securitate națională este foarte important să se poată estima *riscul* pentru sănătatea publică (populație civilă și militară). Pentru aceasta este util un program informatic dedicat care să poată fi updatat în permanență, să prelucreze un volum mare de informații, iar ulterior să furnizeze rezultate care să ajute la luarea unor decizii bine documentate, în timp real.

Sistemul de simulare JCATS folosește algoritmi bazați pe date statistice aplicate populațiilor de studiu. Datele absolute ale contaminărilor între rulări succesive pe același model cu aceleași ipoteze și intervenția umană (operatorii de la stațiile de lucru) pot avea variații în limite ce pot fi evaluate.

Colaborarea CCSMM și UNAp CISM a condus la realizarea instrumentului de lucru prin simulare constructivă pentru exerciții de protecție medicală CBRN.

Rezultatele experimentului s-au constituit într-o bază de date informatică foarte utilă pentru studii ulterioare de management sanitar.

Concluzii

Softul dedicat JCATS permite utilizarea și în alte exerciții de simulare constructivă din sfera CBRN.

Simularea constructivă pentru exerciții de protecție medicală CBRN este un instrument util iar modelul experimental de sistem informatic BIOAG-15 poate fi utilizat pentru instruirea și antrenamentul personalului militar și al studenților Institutului Medico-Militar.

Modelul experimental pentru exerciții de apărare împotriva efectelor armelor biologice și a bioterorismului este fiabil și poate fi adaptat pentru aplicare în situațiile de contaminare masivă cu agenți biologici sau pentru învățământ și antrenament medico-militar.

Experimentul pilot realizat de CCSMM în colaborare cu UNAp/CISM, poate constitui o parte a viitorului Sistem Informatic Național pentru Supravegherea Bolilor Infecțioase cauzate de agenții biologici de război, în cadrul rețelei de supraveghere CBRN a NATO.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” – Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** „Procedura de pregătire și organizare a activităților de simulare constructivă în sprijinul cercetării militare operaționale și exploratorii”, ediția 1, revizia 2, Centrul de Instruire prin Simulare, Universitatea Națională de Apărare, București, 2013

2. ****Biological and Chemical Terrorism: Strategic Plan for Preparedness and Response. Recommendations of the CDC Strategic Planning Workgroup*, Centers for Disease Control and Prevention, MMWR 2000; 49 (No. RR-4)
3. *** *Emergency Preparedness & Response Specific Hazards Bioterrorism*, <http://emergency.cdc.gov>.
4. *** STANAG 2242 NBC/MED *Policy for the chemoprophylaxis and immunotherapy of NATO personnel against biological weapons*
5. *** *The Convention on Biological Weapons (1972)* disponibilă la <http://www.unidir.org>
6. ARĂDĂVOAICE G., CRAINICEANU I., NITA D. *Amenințări, vulnerabilități și riscuri la adresa demnitarilor – metode și tehnici de analiză*, editura Antet, XX Press, Filipești, Prahova (ISBN 973 636 027 X) , p.120
7. BACIU, Adrian Mircea, *Bioterrorism arme biologice și structurile de aplicare a legii*, editura Pro Universitaria, 2009
8. DOGARU M., „*Ghidul activităților de cercetare bazate pe utilizarea simulării*” - Studiu –, Biblioteca Universității Naționale de Apărare, cota C.1415, București, 2012, p 34
9. DOGARU M., „*Planificarea și conducerea activităților de cercetare și evaluare a structurilor tactice interarme folosind simularea*”, - Raport de cercetare științifică numărul 2 - , Biblioteca Universității Naționale de Apărare „Carol I”, cota D.3659, București, 2014
10. NECȘULESCU Marius, *Bioterrorismul în Contextul Politico-Militar Național* (Lucrare de Disertație) București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Departamentul Operații Întrunite, Studii Strategice și de Securitate, Masterat Securitate Națională și Comunicare Publică, 2011
11. ORDEANU V, DOGARU M., IONESCU LE, *Model experimental de sistem informatic pentru exerciții de apărare contra efectelor armelor biologice și a bioterrorismului*, Buletinul UNAp nr.1/2015(sub tipar)
12. ORDEANU V. si colab. “*Protectia medicala contra armelor biologice - vademecum*”, Centrul de Cercetari Stiintifice Medico- Militare, Bucuresti, 2012, (ISBN 978-973-0-13782-8), 38p
13. ORDEANU V., ANDRIES A.A., HINCUI L. „*Microbiologie și protecție medicală contra armelor biologice*” Editura universitara „Carol Davila” Bucuresti, ISBN: 978-973-708-311-1, 2008, 178 p.
14. ORDEANU V., *Raport BIOAG-15*, CDC 227/17.02.2015
15. ORDEANU V., *Raport final BIOAG-15*, CDC A282/24.02.2015
16. PĂUN Ludovic „*Bioterrorismul și armele biologice*” p. 12, Ed. Amaltea, 2003

EVALUAREA PRECLINICĂ A UNOR NOI DECONTAMINANTE „BIO-CHEM”

Dr. Viorel ORDEANU

Colonel (r.) medic C.S. I, Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, București,
Prof.asoc. la Universitatea de Medicină și Farmacie ”CAROL DAVILA”, București,
România,
e-mail: ordeanu_viorel@yahoo.com

Diana M. POPESCU

Biolog drd. C.S. III, Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, București, România,
e-mail: diana_malacea@yahoo.com

Lucia E. IONESCU

Biolog drd. C.S. III, Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, București, România,
e-mail: ionescu.lucia@gmail.com

Rezumat: Decontaminantele “bio-chem” sunt produse chimice pentru îndepărtarea și/sau inactivarea agenților CBRN. Scopul acestei lucrări este prezentarea evaluării preclinice a unor noi formule de decontaminante “bio-chem” pentru agenți biologici și/sau chimici și a rezultatelor obținute la testele microbiologice în vitro și testele toxicologice în vivo.

Au fost testate și evaluate modele experimentale de formule decontaminante, bazate pe diferite clase de substanțe active și am selectat cele mai active formule, cu cele mai reduse efecte adverse și cu preț de cost redus, care pot fi preparate în țară.

Am stabilit algoritmi de testare-evaluare, pe etape: în laborator de microbiologie în vitro, în biobaza in vivo pe animale de experiență, în micropoligon în vitro pe suprafețe reprezentative, în minipoligon în aer liber și în poligon specializat în condiții reale.

Ca urmare a testărilor complexe și a interpretării rezultatelor este posibilă selecționarea celor mai eficiente formule și optimizarea acestora, pentru decontaminarea “bio-chem” a trupelor și a populației civile, pentru protecție CBRN.

Cuvinte cheie: agenți biologici, CBRN, protecție medicală, decontaminare, evaluare preclinică

Introducere

Contaminarea „bio-chem” (cu agenți biologici și/sau chimici) intenționată sau neintenționată, reprezintă un risc real, față de care trebuie să dispunem de un management eficient de prevenire și combatere. Acest risc poate fi natural (epidemii și epizootii) sau artificial (accident biologic, atac biologic, bioterorist sau biocrimă).

1. Contextul general

Decontaminarea, ulterior unor atacuri biologice și/sau chimice, atacuri teroriste sau Accidente industriale cu agenți „bio-chem”, este prima măsură care trebuie aplicată pentru protecția personalului și a mediului ambiant, cu scopul de a reduce numărul victimelor și pentru lichidarea urmărilor evenimentului. Produsele folosite în decontaminarea microbiană sunt numeroase, dar există foarte puține care îndeplinesc toate condițiile unui bun decontaminant. Printre acestea se înscriu și o serie de noi substanțe decontaminante „bio-

chem” obținute pe bază de compuși oxidanți. Cele mai eficiente substanțe, selecționate ulterior realizării unor testări în diferite condiții experimentale, pot să fie fabricate și utilizate pentru decontaminare, în conformitate cu prevederile legale.

Decontaminantele “bio-chem” sunt o categorie de substanțe utilizate pentru îndepărtarea și inactivarea agenților biologici vii (bacterii, virusuri, fungi s.a.) sau nevii (toxine, regulatori biologici s.a.). Scopul decontaminării poate fi *prevenția* prin igienizare, aseptizare, dezinfecție sau “*tratarea sanitară*” a personalului, obiectelor și suprafețelor după un atac sau accident biologic. Aceste substanțe se utilizează pentru decontaminarea suprafețelor nevii (suprafețe de lucru, obiecte, pavimente, sol etc.), a obiectelor care vin în contact direct cu omul (îmbrăcăminte, încălțăminte, unelte) sau pentru decontaminarea corpului (tegumente, mucoase ori de uz intern). Primele se supun reglementărilor privind *pesticidele* (dezinfectante de uz tehnic, insecticide, insectifuge, raticide, ratifuge, algicide etc.). Al doilea grup și al treilea grup trebuie să se supună reglementărilor privind medicamentele, inclusiv *Legii medicamentului*, chiar dacă se permite aplicarea unei “proceduri scurte” ca și pentru cosmetice. Practic, atunci când se realizează prin cercetare aplicativă sinteza de noi substanțe cu potențial efect decontaminant și/sau noi compoziții decontaminante, acestea se evaluează complex. Iar normele și procedurile de evaluare sunt doar un barem minimal de analize, care se adaptează și se completează conform necesităților și posibilităților investigatorului.

2. *Material și metodă*

Am evaluat preclinic o serie de compuși și oxidanți, săruri cuaternare de amoniu, alchilfosfați, clorigeni etc. la Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare noi substanțe potențial decontaminante “bio-chem” sintetizate de chimiști de la ICECHIM și ICTTM București. Am parcurs toate etapele necesare și am selecționat cele mai eficiente substanțe, cu efecte nedorite minore și cu preț de cost redus, care la nevoie pot fi produse și condiționate în țară.

Am stabilit un *Algoritm de testare-evaluare pentru decontaminante*, prin aplicarea unor proceduri de lucru pentru microbiologie, igienă și toxicologie, adaptate scopului.

În *faza de laborator* se analizează caracteristicile *fizico-chimice* și posibilitățile de precondiționare, în vederea testării. Urmează testarea *efectului antimicrobial în vitro*, pe bacterii reprezentative: coci gram-pozitivi și gram-negativi, bacili gram-pozitivi și gram-negativi, micobacterii, spori bacterieni, pe virusuri și pe toxine, conform metodelor și tehnicilor de laborator medical.

După selecționarea celor mai eficiente substanțe sau compoziții de decontaminant se testează efectul biologic *in vivo* pe diferite specii de mamifere, animale de experiență.

Testele pentru efectul antimicrobial au fost efectuate la *Laboratorul de Microbiologie* pentru diagnostic de agenți biologici, cu nivel de biosiguranță P2+. Pentru screeningul substanțelor potențial decontaminante s-au efectuat teste de sensibilitate bacteriană prin metoda antibiogrammei difuzimetrice, pe mai multe loturi. Bacteriile au fost cultivate pe mediul de cultură solid Müller-Hinton, incubate aerob 72 h, la temperatura de 37°C, cu citire zilnică. Măsurarea a fost efectuată cu precizie de 0,1 mm (cu șublerul sub lupă) pe mai multe teste pentru a calcula media aritmetică a fiecărei substanțe pe fiecare specie.

Toxicitatea acută se verifică prin injectare intra-peritoneală la șoarecii de laborator (*Mus musculus albicans*) tineri, cu greutate de 18-20 g, sănătoși, de ambele sexe, câte 0,5 ml soluție de lucru. Loturile de șoareci, formate din 3-5 indivizi, sunt supravegheate timp de trei zile, urmărind comportamentul (vigilența, agitația, hrănirea, agresivitatea etc.), eventualele simptome clinice și mortalitatea, comparativ cu un lot martor. În cea de a patra zi șoarecii supraviețuitori se eutanasiază, pentru a nu mai fi utilizați în alte experimente. Se consideră că

toxicitatea acută este foarte mare dacă șoarecii mor în câteva minute, mare dacă mor în câteva ore, medie dacă mor în prima zi, mică dacă mor în 2-3 zile și practic netoxic dacă toți șoarecii supraviețuiesc experimentului. Se știe că aproape toate substanțele active farmacologic sunt toxice sau foarte toxice, dar în această situație ne interesează în primul rând riscul potențial pentru operatorii care decontaminează și eventualele măsuri specifice de protecție a muncii.

În continuare se lucrează pe iepuri “de casă” adulți, cca. 2 kg, sănătoși, de ambele sexe, pe loturi de câte 3 animale. Pentru *toleranța cutanată* se epilează 2-4 zone pe flancuri (cu pastă de epilat sau prin bărbierire) și se badijonează cu tamponul cu soluția de lucru, una fiind cu martor ser fiziologic. Se urmărește reacția locală (iritație, leziune) și dacă este cazul se recoltează tegument lezat pentru examen anatomo-patologic. Pentru *iritație conjunctivală* se instilează soluție de lucru la un ochi și martor cu ser fiziologic la celălalt ochi. Se urmărește reacția locală (iritație, leziune) care poate să meargă până la distrucția ireversibilă a globului ocular.

În această etapă se pot face și teste *in vivo*, prin contaminarea și decontaminarea unor *culturi celulare* epiteliale, la care se urmărește comparativ formarea “pânzei” celulare pe mediul lichid de cultură.

În faza a doua, de *micropoligon* se testează în laborator *in vitro* substanțele și/sau compozițiile selecționate, pentru efectul decontaminant pe diferite substraturi contaminate experimental cu aceleași microorganisme vii și toxine. În funcție de scopul decontaminantului, substraturile pot fi: metale diferite, tablă auto vopsită, plastic, cauciuc, sticlă, textile, piele tăbăcită și netăbăcită etc. Se recoltează probe, prin tehnica tamponului igienico-sanitar (TIS) pentru încărcătură microbiană inițială, după contaminare, după aplicarea decontaminantului (la diferite intervale de timp, în minute) și după spălare cu apă. În această fază se poate estima și norma de consum în grame pe dmp, timpul de contact și riscul de contaminare reziduală.

În această fază se poate testa *in vivo* efectul decontaminant pe animale de laborator, contaminate și decontaminate experimental, pentru a se verifica acțiunea decontaminant/apă blană/tegumentul animalelor vii.

Faza a treia, de testare în *minipoligon*, constă în evaluarea efectului decontaminant biologic în condiții reale, în aer liber, în zonă securizată și care dispune de dotări specifice. De exemplu, verificarea decontaminării pe un vehicul-țintă, marcat cu suprafețe pentru contaminare și decontaminare. Se recoltează probe pentru încărcătură microbiană inițială, după contaminare, după aplicarea decontaminantului (la diferite intervale de timp, în minute) și după spălare cu apă. La final se verifică și contaminarea reziduală, pe echipamentul de protecție al operatorilor (în special mănușile și cizmele de cauciuc) pe sol și în apa uzată. Dacă este necesar se va face o dezinfecție finală cu dezinfectante de înaltă eficiență, de exemplu soluție de formol.

Nu se recomandă lucrul cu animale în aer liber, deoarece pot fi scăpate de sub control. Cu aprobarea *Comisiei de etică* se poate aplica decontaminantul (fără contaminare prealabilă) pe tegumentul unor voluntari sănătoși și, în cunoștință de cauză (*acord informat scris*) și sub supraveghere medicală strictă. Trebuie să se respecte principiul medical *primum non nocere*.

Numai dacă toate rezultatele sunt bune și nu există riscul ca mediul ambiant să rămână contaminat, se poate trece la ultima fază de testare, în *poligon specializat* pentru antrenament CBRN (chimic, biologic, radiologic și nuclear). Pentru tehnică se va folosi un vehicul-țintă sau un utilaj de mari dimensiuni, iar spațiul va fi marcat și securizat. Se recomandă ca întregul proces de contaminare și decontaminare să fie fotografiat și filmat pentru documentare.

După evaluarea preclinică a substanțelor bioactive decontaminante “bio-chem” se poate propune, în funcție de rezultatele înregistrate, testarea clinică pe oameni bolnavi sau

sănăto și contaminați experimental, cu respectarea legislației în vigoare și fără a supune subiecții la riscuri pentru sănătate.

3. Rezultate și discuții

Prezentăm în continuare, rezumativ, ca exemple de testare-evaluare, investigațiile unor serii de substanțe noi, cu potențiale efecte dezinfectante și decontaminante “bio-chem”.

Substanțele primite pentru testare-evaluare fac parte din următoarele clase: clorigeni, alchil fosfați, săruri cuaternare de amoniu, compuși oxidanți etc.

Substanțele sintetizate și testate de noi pentru decontaminare “bio-chem” sunt eficiente prin acțiunea specifică, puțin toxice, ușor de preparat și utilizat, cu costuri mici și completează arsenalul de protecție față de agenții biologici și chimici. Se observă efectul sinergic al unor compuși cum ar fi compușii oxidanți sau sărurile cuaternare de amoniu. Rezultatele tehnice ale acestor evaluări au fost comunicate, publicate și raportate în detaliu, la momentul respectiv. Cele mai eficiente substanțe selecționate pot să fie fabricate și utilizate pentru decontaminare, cu respectarea prevederilor legale.

În prezent nu există o procedură unică pentru testarea și evaluarea substanțelor decontaminante, din cauza diversității acestui domeniu. Prin algoritmul stabilit de noi, am evaluat preclinic noi substanțe potențial decontaminante “bio-chem” sintetizate de chimiști, serii de compuși și oxidanți și săruri cuaternare de amoniu etc. Prin parcurgerea etapelor prezentate am selecționat cele mai eficiente substanțe, cu efecte nedorite minore și cu preț de cost redus, care la nevoie pot fi produse și condiționate în țară. Unele dintre noile substanțe pot fi condiționate ca decontaminante “bio-chem” foarte eficiente și care pot fi utilizate în situații de criză biologică sau ca dezinfectante, după avizare conform prevederilor legale, la Comisia pentru Pesticide. Dar din păcate, prin restructurare, prin reducere a unor instituții de cercetare și pensionarea unor cercetători, s-a ajuns la situația că nu mai are cine și cu ce să sintetizeze noile substanțe sau să le condiționeze ca decontaminante necesare pentru securitatea națională.

Concluzii

Algoritmul de testare-evaluare adaptat de noi pentru decontaminante acoperă aspectele cele mai importante ale operațiunilor de decontaminare “bio-chem”.

Prin aplicarea experimentală a acestui algoritm la evaluarea unor serii de noi substanțe potențial decontaminante, respectiv compuși și oxidanți și săruri cuaternare de amoniu, sintetizate de chimiști, am selecționat pe criterii complexe cele mai eficiente produse. Acestea pot fi prezentate și pentru avizare ca noi dezinfectante.

Evaluarea preclinică a unor noi substanțe bioactive decontaminante “bio-chem” este importantă pentru sănătatea publică, prin protecția medicală contra agenților biologici și a epidemiilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** „Antiseptiques et desinfectants”, Ed. 2. Afnor, 1989, Franța, 671 p
2. *** Capabilitățile sistemelor de decontaminare din dotarea Armatei României – „Studiu comparativ privind evaluarea capabilităților sistemelor de decontaminare din dotarea Armatei României, cu standardele NATO”, ediție 2013

3. *** FM 3-11.5, Multiservice tactics, techniques, and procedures for chemical, biological, radiological, and nuclear decontamination, ediție 2006
4. CRĂCIUNOIU S., BĂRBULESCU E., RĂDUCANU C., ORDEANU V., NECȘULESCU M. „Decontaminanți BIO-CHEM pe bază de compuși oxidanți și săruri cuaternare de amoniu” Rev. Tehnologia inovativă, București, 2008; 3
5. ORDEANU V. și colaboratorii, Proiecte PNCDI I și II, PSCD MAPN
6. ORDEANU V., Andrieș A.A., Hâncu L. „Microbiologie și protecție medicală contra armelor biologice” Editura Universitară „Carol Davila” București, 2008
7. ORDEANU V., BICHERU Simona N., NECȘULESCU Marius, IONESCU Lucia E., BĂRBULESCU Emilia, POPESCU Diana M., DUMITRESCU Gabriela V., Synthesis and testing of new decontaminant, bio-chem, based on oxidizing compounds, Revista de chimie, 66(2) /2015 p. 223-226, ISSN 0034-7752
8. ORDEANU V., LUȚĂ N., VOICU V., ȚARĂLUNGĂ G., MIRCIOIU C., NEAMȚU C., ANDRIEȘ A., IRIMIA A. „Alkyl-Phosphates a New Substances for Desinfection and Decontamination „Bio-Chem”, Rev. Chim, București, 2008; 59 (6)
9. ORDEANU V., POPESCU D., IONESCU L., BICHERU S., DUMITRESCU G., NECȘULESCU M., BĂRBULESCU E., SANDULOVICI C.R. „Noi substanțe decontaminante „bio-chem” pe bază de săruri cuaternare de amoniu” e-poster la Congresul Național de Farmacie din România cu participare internațională, ediția XV, 24-27 sept 2014, Iași, publicat în volum rezumate CNFR 2014 ISBN 978 606 544 252 8, pag.224
10. ORDEANU V., POPESCU Diana M., DUMITRESCU Gabriela V., BICHERU Simona N., BĂRBULESCU Emilia, NECȘULESCU Marius, IONESCU Lucia E., Synthesis and testing of new decontaminant, bio-chem, based on quaternary ammonium compounds, Revista de chimie, (sub tipar)
11. ORDEANU V., RADU-POPESCU M.A., BANCESCU G., SANDULOVICI R., MIRCIOIU C. „Elemente de microbiologie farmaceutică” ediția a II-a Editura Universitară „Carol Davila” București, 2010
12. VOICU V., LUȚĂ N., ORDEANU V., ANDRIEȘ A. „Cercetări pentru realizarea de produse decontaminante în vederea combaterii efectelor atacurilor teroriste chimice și biologice” Rev. Apărarea NBC, 2009; 17 (31).

MODEL DE ANALIZĂ A INFRASTRUCTURILOR CRITICE – INFRASTRUCTURA CRITICĂ ENERGETICĂ

Anca Ioana STĂNIȘTEANU

Doctorand, Universitatea Națională de Apărare “CAROL I”,
ai.stanisteanu@gmail.com

Rezumat: Termenul de infrastructură poate fi considerat ca fiind o structură ce este alcătuită din mai multe componente, acestea putând fi de natură organizațională, materială și informațională, componente ce fac parte dintr-un macrosistem de ordin social, iar cu ajutorul acestor componente se poate garanta longevitatea și implicit, putându-se asigura viabilitatea și funcționalitatea întregii societăți.

În lucrare de față doresc să realizez o scurtă descriere a infrastructurilor și să evidențiez importanța pe care acestea, îndeosebi cele critice, o au în managementul unui stat. Infrastructurile sunt bazele, pionii de rezistență, ai unei țări, protecția și dezvoltarea acestora având de o importanță deosebită.

Cuvinte cheie: infrastructură critică, energie electrică, securitate.

Introducere

Infrastructurile critice sunt acele infrastructuri care stau la baza securității și trăinicieii unui sistem. Conceptul de infrastructură critică este relativ nou, dar în același timp de o însemnătate foarte mare în vederea unei mai bune existențe a unei țări, motiv pentru care interesul asupra acestui domeniu este din ce în ce mai amplificat, toate țările acordând o atenție sporită în ultima perioadă problematicii infrastructurilor critice.

Atunci când vorbim despre infrastructuri critice, trebuie să ne gândim și la interdependența sporită dintre acestea ce se resimte în mod special în momentele de criză în care este pusă în primejdie siguranța atât a poporului, cât și a societății ca ansamblu.

În prezent, o infrastructură critică necesară progresului unei societăți este cea energetică. În cazul în care alimentarea cu energie electrică se întrerupe, efectele asupra statului respectiv pot avea consecințe foarte grave, afectând atât economia societății, cât și buna desfășurare a lucrurilor.

Infrastructuri critice și protecția acestora

Protecția infrastructurilor critice are nevoie de noi concepte și instrumente în ceea ce privește vulnerabilitățile și impactul său asupra altor infrastructuri cu care acestea sunt interconectate. Din acest motiv, infrastructurile critice pot fi considerate partea cea mai sensibilă și vulnerabilă a fiecărui proces sau sistem. Această sensibilitate apare din rolul special pe care infrastructurile critice îl au în ceea ce privește structura, funcționalitatea și stabilitatea proceselor sau sistemului, dar de asemenea din interdependențele sale, deoarece în zilele noastre o infrastructură depinde direct de o alta.

Într-o societate modernă, buna funcționare a relațiilor este esențială, ceea ce presupune asigurarea securității și calității serviciilor și bunurilor. Fără o bună funcționare a structurilor esențiale ale societății, se poate ajunge la un haos complet, care poate implica mari pierderi economice, pierderi ce pot avea un impact direct și mari implicații asupra securității naționale a statului.

Când ne referim la protecția populației, ne gândim la asigurarea funcționării continue a serviciilor esențiale ale unui stat, dar această funcționare trebuie să fie realizată la standarde

înalte, în vederea asigurării unei dezvoltări moderne și continue a societății. Din acest motiv, întreruperea sau deteriorarea infrastructurilor critice poate ajunge să afecteze întreaga societate, și de asemenea poate genera pierderea de vieți omenești. Infrastructurile critice se bazează pe capacitatea operatorilor în vederea interconectării sistemelor pentru a avea capacitatea de a avea o acoperire globală pentru transmiterea informațiilor.

Când ne referim la interdependența dintre principalele infrastructuri ale unui stat, în momentul declanșării unei situații critice, nu putem acționa, controla sau coordona doar din punctul de vedere al unui singur sector de activitate, minister sau administrație locală, având în vedere faptul că este necesară existența unei acțiuni globale, pentru a se putea eficientiza rezultatele.

O infrastructură este un ansamblu care poate fi compus din mai multe elemente diferite (de ordin material, organizațional și informațional),¹ care aparține unui macrosistem social, și prin intermediul acestui sistem poate fi asigurată viabilitatea și funcționalitatea întregii societăți. Infrastructurile pot fi clasificate, în funcție de locul, rolul și importanța lor pentru stabilitatea și funcționalitatea sistemelor, precum și pentru siguranța și securitatea acestora și a proceselor din care fac parte, în trei mari categorii: infrastructuri comune, infrastructuri speciale și infrastructuri critice.²

Infrastructurile comune sunt acele infrastructuri care ajută la asigurarea funcționalității unui sistem particular. Acestea sunt practic infrastructura de bază a unei societăți. Infrastructurile comune, la un moment dat, se pot transforma în speciale, sau chiar în infrastructuri critice.

Infrastructurile speciale sunt infrastructurile cu un rol de bază în bunul mers al unui proces, prin acestea fiind capabilă asigurarea unei mai bune eficiențe și performanță. Asemenea infrastructurilor comune, cele speciale, se pot transforma în critice, infrastructurile speciale fiind un element important în securitatea proceselor.

Putem folosi denumirea de infrastructuri critice când vorbim despre oricare entitate ce generează bunuri de interes public, a cărei distrugere sau degradare poate avea consecințe mari asupra poporului sau asupra nivelului economic al țării.

Infrastructurile critice sunt, de obicei, acele infrastructuri care sunt determinante în ceea ce privește siguranța și securitatea proceselor și sistemelor. Acestea au un rol definitoriu în asigurarea securității, a funcționării sistemelor și a proceselor sociale, economice, informaționale, politice și militare. În definirea infrastructurilor critice, pot interveni alte elemente (contextuale, conjuncturale, posibile evoluții), iar de aici se poate ajunge la concluzia că există criterii de flexibilitate și imprevizibilitate în identificarea și evaluarea structurilor.

Gradul de criticitate reiese dintr-un număr de aspecte diferite, dintre care putem aminti: valoarea sa în legătura cu funcționalitatea proceselor (politice, economice, militare, și altele) și a sistemelor, complementaritatea infrastructurilor care alcătuiesc o structură, atribuția unei infrastructuri cu privire la asigurarea apărării, durabilitatea și funcționalitatea conglomeratelor ce formează un sistem, nivelul de sensibilitate a unei infrastructuri în fața unor schimbări bruște de condiții și situații, nivelul mare de atacabilitate în fața amenințărilor de orice tip.

În prezent se acordă o importanță deosebită atacurilor cibernetice, deoarece acestea pot destabiliza infrastructura națională, economia, și chiar securitatea națională. Când ne aflăm în perioadă de pace, se pot declanșa acțiuni de sabotaj asupra instituțiilor statului, asupra companiilor private sau asupra altor obiective strategice. Spațiul cibernetic este caracterizat de

¹ VÂLCIU, Adrian, CHIUȚĂ, Ion, ANGHLE, Elena, *Managementul infrastructurii critice a sistemelor electroenergetice*, Ed. Electra, București, 2009, p. 5

² VÂLCIU, Adrian, CHIUȚĂ, Ion, ANGHLE, Elena, *Managementul infrastructurii critice a sistemelor electroenergetice*, Ed. Electra, București, 2009, p. 5

lipsa frontierelor, dinamism și anonim el generează în același timp oportunități de dezvoltare a societății informaționale bazate pe cunoaștere, dar și riscuri la adresa funcționării acesteia (la nivel individual, statal și chiar cu manifestare transfrontalieră)³.

În cazul unui război, pot fi atacate infrastructurile critice și funcțiile de bază ale economiei, în acest fel încercându-se o intimidare a liderilor politici. Este esențială existența unor metode de contracarare a unor astfel de atacuri, în vederea evitării petrecerii unor evenimente ce pot avea un impact major, cum ar fi: întreruperea din funcționare a unor componente cheie, pierderea veniturilor sau a proprietății intelectuale, și ceea ce este cel mai important, pierderea de vieți omenești.

După părerea noastră, strânsa legătură dintre infrastructurile unui stat duc la o dependență ridicată între securitatea de la nivel național dar și internațional. De aceea, gradul de atacabilitate al acestora sporește în fața unor atacuri îndreptate către ele, atacuri ce sunt din ce în ce mai ample și mai dese. Din nefericire, garantarea unei protecții totale a infrastructurii critice nu este posibilă și, până în prezent, nu a fost găsită o modalitate de a corecta acest lucru, ci doar de a-l îmbunătăți.

Apreciem că infrastructurile de natură critică esențiale din cadrul unui stat sunt: producția de energie electrică, precum și distribuția acesteia; sistemul de telecomunicații; sistemul de transport; sistemul financiar și bancar; administrația și guvernul și urgențele de ordin medical.

În managementul infrastructurilor critice, o mare importanță o are Guvernul. Acesta trebuie să poată coordona într-un mod eficient protecția infrastructurilor critice, managementul său fiind legat de: însemnătatea arătată de către Guvern infrastructurilor critice; legislația în vigoare trebuie adaptată cerințelor actuale în vederea asigurării unei funcționări optime a sistemului de apărare; indicațiile și dispozițiile referitoare la modul în care trebuie manageriate acțiunile viitoare în toate sectoarele de infrastructuri critice ce se regăsesc în statul respectiv.

Amenințări și pericole la adresa infrastructurilor critice

Aceste amenințări și pericole asupra infrastructurilor critice sunt foarte greu de gestionat, și efectele ce pot să fie produse asupra lor sunt imprevizibile. Fără doar și poate, odată cu apariția globalizării, aceasta a devenit un factor important în discuția cu privire la amenințări și pericole datorită faptului că, din cauza procesului de globalizare, interdependențele referitoare la problemele infrastructurilor critice sunt într-o continuă creștere și, spre exemplu, amenințările asupra unui stat se pot răsfrânge asupra altui stat sau chiar asupra mai multor state. Acest lucru, după părerea noastră are o mare însemnătate și datorită acestui fapt, cooperarea între state în ceea ce privește infrastructurile critice are o valoare deosebită și ar trebui perfecționată de câte ori este posibil.

Amenințările asupra infrastructurilor critice pot fi susținute de o serie de cauze: un nivel foarte ridicat al flexibilității amenințărilor și pericolelor în ceea ce privește infrastructurile critice; inexistența unui nivel de flexibilitate al infrastructurilor critice datorită naturii fixe a acestora; amenințările și pericolele sunt foarte imprevizibile.

Putem vorbi despre următoarele pericole ce pot aduce atingere infrastructurilor critice: distrugerea sau degradarea rețelelor de transport a apei și a resurselor energetice, comunicațiilor, instalațiilor hidroelectrice și chiar structurile de apărare împotriva dezastrelor și a evenimentelor neașteptate; netratarea vulnerabilităților ce decurg din demersurile care au un nivel ridicat de risc chimic, nuclear, bacteriologic sau de altă natură, care pot sta la baza

³ Hotărârea nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică

producerii de dezastre sau calamități; absența unor depozite care să asigure necesitățile populației în caz de urgență sau acțiuni critice, sau în circumstanțele declanșării unui război.

Necesitatea protecției infrastructurilor critice

Capacitatea funcționării efective și continue a infrastructurilor, îndeosebi a celor critice, posibilitatea lor de a rezista în fața unor posibile amenințări și pericole, constituie un sentiment de securitate pentru populație. Din cauza acestui lucru, majoritatea statelor, în zilele noastre, au o gestionare comună în materie de protecție a infrastructurilor critice și, în acest fel, pot fi asigurate condiții mai bune de viață pentru populație.

În opinia noastră, pentru asigurarea protecției infrastructurilor critice este necesară parcurgerea următoarelor etape: alegerea elementelor care formează infrastructurile critice; găsirea tipului de pericol ce poate exista pentru fiecare element al infrastructurii critice; estimarea nivelului de impact al amenințărilor și pericolelor asupra elementelor de infrastructură critică; analizarea și evaluarea riscurilor; selectarea și implementarea unui program pentru protecția infrastructurilor de ordin critic; studierea concluziilor însușite pentru a obține un feedback.

Problematika infrastructurilor critice este un domeniu aproximativ nou dar cu o foarte mare importanță în ceea ce privește bunul progres al unei țări iar, datorită acestui fapt, trebuie să le acordăm o importanță crescută. Toate statele își sporesc interesul și își îmbunătățesc legislația cu privire la infrastructurile critice. În acest sens și România, ca și membru al structurilor internaționale, este nevoie să se alinieze legislației internaționale.

Autoritățile competente și operatorii de infrastructuri critice trebuie să fie informați constant cu privire la noutățile din acest domeniu și la modalitățile de protecție a infrastructurilor critice. Este nevoie să fie materializate alocări atât de natură financiară, cât și de natură umană, deoarece la capitolul „specialiști” în materie de infrastructuri critice încă avem curențe. Este necesar să avem personal calificat, în vederea alinierii la standardele europene, și în vederea capabilității de a face față posibilelor atacuri, de orice natură, asupra infrastructurilor vitale din România.

Considerăm că este necesară intensificarea colaborării cu celelalte state europene, și, de asemenea, este nevoie să sporim cooperarea dintre sectorul public și sectorul privat, datorită faptului că majoritatea infrastructurilor critice din România aparțin sectorului privat. Atât sectorul public, cât și cel privat, după consultări, ar trebui să dezvolte o strategie cu privire la protecția infrastructurilor critice, strategie care trebuie să implice elemente economice și umane. Doar printr-o implementare de ordin național referitoare la însemnătatea infrastructurilor critice, vom putea fi capabili de a realiza un progres semnificativ în acest domeniu.

Infrastructura critică energetică

Principiile politicilor de securitate cu privire la infrastructurile energetice vizează, în mod deosebit, în ultimii ani, controlul riscurilor cu privire la uzura fizică și morală a majorității echipamentelor și instalațiilor din acest domeniu, și de asemenea funcționarea Sistemului Energetic Național (SEN) în condițiile pieței libere.

Când ne referim la calitatea serviciului de alimentare cu energie electrică, putem considera faptul că acesta este determinat de anumiți factori, dintre care putem aminti: funcționarea în siguranță a instalației și calitatea energiei electrice.

Principali factori care determină operarea în condiții de siguranță a Sistemului Energetic Național sunt: numărul anual de întreruperi rezolvate prin intermediul reparațiilor, sau prin

manevre; durata medie a unei întreruperi; durata maximă a unei restabiliri; durata medie a întreruperii pe parcursul unui an, și altele.

Regăsim tipuri diferite de întrerupere a alimentării cu energie electrică: micro-întreruperi (sunt acele întreruperi ce durează mai puțin de o secundă), întreruperi scurte (întreruperi ce durează între o secundă și un minut) și întreruperi mari (ce durează mai mult de un minut). Se poate realiza o clasificare din punctul de vedere al consecințelor pe care o întrerupere le poate avea: întreruperi ce pot provoca pierderea de vieți omenești, explozii, incendii, sau daune serioase asupra echipamentelor; întreruperi care pot provoca oprirea procesului tehnologic continuu, daune majore, prin căderea producției și imposibilitatea unei recuperări; întreruperi care pot provoca căderea producției în timpul întreruperii, dar care se poate recupera.

În prezent, dezvoltarea societății depinde de alimentarea cu energie electrică, și orice întrerupere a acesteia poate avea consecințe imense asupra bunei funcționări a consumatorilor finali. Datorită faptului că sistemele sunt interconectate, întreruperile în funcționare sunt relativ rare, datorită echipamentelor de calitate superioară din care acestea sunt alcătuite.

Oricum, inevitabil, au existat întreruperi totale ale sistemului, și datorită acestui lucru, pentru o perioadă de timp, întreaga activitate a societății a fost stopată. Supervizarea sistemului electric este realizată de către un dispecer, iar stabilitatea sistemului electric definește capacitatea acestuia de a menține un mod normal de operare și de recuperare a stării de echilibru în condițiile unei distrugerii sau în condițiile unui incident.

Un sistem electric are, din punct de vedere funcțional, una dintre următoarele stări de funcționalitate: funcționare normală, alarmă, incident-distrugere și recuperare.

În momentul funcționării sistemului în condiții de alarmă vorbim despre detectarea posibilelor incidente sau defecțiuni și se iau măsuri de prevenire, schimbându-se configurația rețelei electrice.

Când ne referim la funcționarea în stare de urgență, este vorba de menținerea atenției asupra incidentului, și în acest moment sistemul trebuie să aibă rezervele necesare pentru a face față unor astfel de evenimente.

După această fază, urmează momentul recuperării. În situația în care sistemul a făcut față situației cu bine, se restaurează liniile electrice și grupurile care nu au fost afectate. În momentul în care sistemul a fost scos din funcțiune, în primul rând trebuie realizată reconectarea părților importante ale sistemului energetic, iar după aceea, se pot recupera, simultan, toate rețelele și stațiile.

De obicei, defecțiunile sistemului sunt cauzate de către succesiuni de evenimente nefavorabile și sunt caracterizate prin pierderea stabilității, având ca și efect colapsul unei zone sau a mai multor zone, din cadrul sistemului.

Concluzii

Identificarea, înțelegerea și analiza interdependențelor între infrastructuri au luat amploare în ultimul deceniu. Dezvoltarea tehnologică, schimbările economice și reglementările legislative au modificat dramatic relațiile dintre infrastructuri, iar revoluția tehnologiei informației a condus la creșterea complexității interconectării infrastructurilor dar și la centralizarea controlului acestora.

Un aspect crucial în sistemele de distribuție, furnizare și de intervenție de urgență de astăzi este de a garanta continuitatea și eficiența în furnizarea de servicii în fața amenințărilor naturale și provocate de om. Dacă nu sunt disponibile resurse de protecție pentru a crește robustețea și elasticitatea sistemului este necesară identificarea facilităților pentru a proteja sau fortifica și a păstra funcționalitatea sistemului cât mai mult posibil, în caz de sabotaj sau perturbări externe.

Fără o structură bine definită a infrastructurilor critice și a protecției acestora, un stat nu va putea gestiona într-o manieră eficientă nici răspunsul în fața amenințărilor asupra acestora. Un prim pas este armonizarea totală a legislației naționale după cea europeană, pentru ca apoi să putem implementa un sistem de răspuns național în fața oricărui tip de atacuri. Doar în acest fel, putem ajunge la un nivel mai ridicat de protecție al infrastructurilor critice.

BIBLIOGRAFIE:

1. HG 1198/2012 privind desemnarea infrastructurilor critice naționale.
2. *Strategia națională de apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010
3. ALEXANDRESCU, Grigore, VĂDUVA, Gheorghe, *Infrastructuri critice. Pericole, amenințări asupra acestora. Protecția sistemelor*, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006
4. VĂDUVA, Gheorghe, *Strategii de securitate și apărare a infrastructurilor critice strategice în situații de urgență și de risc extrem*, Centrul de Studii Strategice de Securitate și Apărare
5. VÎLCIU, Adrian, CHIUȚĂ, Ion, ANGHEL, Elena, *Managementul infrastructurii critice a sistemului electroenergetic*, Ed. Electra, București, 2009

Mulțumire

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului **POSDRU/159/1.5/S/138822**, cu titlul **„Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE DREPTUL LA APĂ, DIN PERSPECTIVA SECURITĂȚII UMANE¹

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU

Cercetător științific, Institutul Diplomatic Român

București, România, madyantonescu@gmail.com

Rezumat: În prezenta lucrare, încercăm să arătăm pe scurt conexiunile juridice recente stabilite la nivelul doctrinei și al dreptului internațional în ceea ce privește concepte precum „securitatea umană”, „dezvoltarea durabilă”, „dezvoltarea umană” și drepturile omului. Considerat ca un drept fundamental al omului, dreptul la apă își extinde conținutul juridic odată cu extinderea conținutului conceptului „securității umane” și cu noile dezvoltări ale dreptului internațional în materia drepturilor omului. Apa este considerată fie bun cultural, fie bun economic însă ea reprezintă o componentă vitală a ecosistemului terestru, condiționând însăși existența umană și civilizația umană în ansamblu, deci fiind o componentă majoră a conceptului de „securitate umană extinsă”, ce trebuie să primească o atenție sporită în sec. XXI.

Cuvinte-cheie: dreptul la apă, drepturile omului, apă potabilă, condiții de igienă, dreptul la un standard adecvat de trai, demnitatea umană, dreptul la viață, securitatea umană.

Introducere

Dreptul la apă, considerat ca făcând parte din *categoria drepturilor economice, sociale și culturale ale omului* dar având conexiuni și cu drepturile civile și politice (prin dreptul la viață, libertate și demnitate umană), este intrinsec legat de alte drepturi fundamentale ale omului, precum: dreptul la sănătate, egalitatea între oameni (mai ales, principiul nediscriminării în funcție de gen), dreptul la educație, dreptul la viață dar și de dreptul la un mediu sănătos și curat ori de însăși condiția de libertate a ființei umane. Alte conexiuni majore implicând acest drept mai pot fi decelate și în ceea ce privește: dreptul la un standard de viață adecvat, dreptul la adăpost (*housing*), dreptul la alimentație. După cum s-a remarcat în *Concluziile Întâlnirii internaționale de experți privind dreptul la apă* (Paris, din 7-8 iulie 2009)², accesul la apă (inclusiv pentru asigurarea unor condiții igienice de trai³) este calificat drept „o condiție *sine qua non*” pentru îndeplinirea drepturilor omului menționate mai sus, în contextul în care, potrivit rapoartelor organismelor ONU, aproape 900 milioane de oameni nu au acces la apă potabilă sigură (nepoluată) și 2,5 miliarde, aproape 40% din populația globală, nu au acces la condiții de igienă îmbunătățite („improved sanitation”)⁴.

1. Consacrarea juridică la nivel internațional și regional a dreptului la apă

Baza legală la nivel internațional care consacră, *direct sau indirect*, dreptul la apă ca drept al omului, este formată dintr-o serie de documente internaționale, printre care menționăm: Declarația Universală a Drepturilor Omului/1945, care se referă la dreptul la apă

¹ Articolul de față reprezintă doar opinia personală a autoarei și nu implică în niciun fel o altă persoană fizică sau vreo persoană juridică.

² *Outcome of the International Experts's Meeting on the Right to Water*, Paris, 7 and 8 July 2009. disponibil online la: www.unescdoc.unesco.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.

³ Denumit în terminologia oficială „access to water and sanitation”.

⁴ UNESCO, WHO, *Progress in Drinking-water and Sanitation: special focus on sanitation*, WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme for Water/Supply and Sanitation (JMP), 2008.

de o manieră *indirectă, prin consacrarăa altor drepturi*, precum „dreptul persoanei la un standard adecvat pentru sănătatea, bunăstarea sa, incluzând mâncarea și adăpostul”⁵. Or, acest drept nu își poate realiza conținutul său în absența dreptului la apă al individului și al accesului său liber la o sursă de apă. De asemenea, Pactul Internațional privind drepturile civile și politice/1966 se referă *implicit la dreptul la apă al individului*, devreme ce stipulează expres anumite drepturi ce nu pot fi realizate în conținutul lor, în absența dreptului la apă dar prevede și că „nimeni nu poate fi deposedat sau lipsit de mijloacele sale de subzistență” și că „fiecare ființă umană are dreptul inerent la viață”. La fel, Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Culturale și Sociale/1966 consacră drepturi ce nu pot fi realizate fără o recunoaștere implicită a dreptului la apă al persoanei. În acest sens, Comentariul General nr. 15 al Comitetului privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale consideră că dreptul la un standard adecvat de viață precum și beneficiul celui mai înalt standard de atins al sănătății mentale și fizice, consacrate în acest Pact, presupun dreptul la apă. De asemenea, în Convenția ONU asupra Dreptului Utilizărilor Non-Navigaționale ale Cursurilor de Apă Internaționale/1997, se prevede că „va fi acordată o atenție specială cerințelor privind nevoile umane vitale” (o consacrară implicită a dreptului omului la apă și la condiții igienice de trai).

Există însă și *consacrări explicite* ale dreptului la apă, precum cea din Convenția asupra Eliminării Tuturor Formelor de Discriminare împotriva Femeilor, în care se stipulează dreptul femeilor din mediul rural la condiții de trai satisfăcătoare, incluzând dreptul la apă. Convenția Internațională privind Drepturile Copilului se refera explicit la dreptul la apă, prin consacrarăa dreptului fiecărui copil la cel mai înalt standard cu putință de atins de sănătate, unde se garantează și dreptul fiecărui copil la apă potabilă curată și adecvată.

Convențiile de la Geneva/1949, în materia dreptului umanitar, stipulează expres obligații privind statele în asigurarea, pentru prizonierii de război, „a unui standard de viață adecvat pentru sănătate și bunăstare, incluzând apa pentru băut și apa pentru uz personal”. Protocolul Adițional I la aceste Convenții interzice părților beligerante să atace, să distrugă, să facă de neutilizat «obiecte indispensabile supraviețuirii populației civile», precum sistemele de irigații și proviziile de apă potabilă.

În materia documentelor internaționale și regionale care consacră expres sau implicit dreptul la apă, mai trebuie menționate: Declarația de la Abuja, adoptată la primul Summit Africa-America de Sud/2006 (stipulând „dreptul fiecăruia dintre cetățenii noștri de a avea acces la apă curată și sigură/nepoluată și la apă pentru igienă și uz domestic”); Declarația de la Delhi, adoptată la A Treia Conferință Sud-Asiatică privind apa pentru igienă și uz domestic («sanitation»), SACOSAN/2008 (unde se recunoaște faptul că „accesul la apă potabilă sigură și la apă pentru strict uz igienic - *basic sanitation* - reprezintă un drept uman fundamental”); Rezoluția AG.ONU privind dreptul la dezvoltare/2000 (care a recunoscut dreptul la apă curată); Agenda 21/1992 (care include un obiectiv al statelor de a se asigura că „resursele adecvate de apă includ accesul la o cantitate și calitate satisfăcătoare de apă”); Programul de Acțiune al Conferinței Internaționale privind Populația și Dezvoltarea/1994 (care recunoaște expres „dreptul la un standard de viață adecvat, incluzând apa și apa pentru uz igienic”); Conferința Internațională de la Dublin privind Apa și Mediul Înconjurător/1992 (care recunoaște faptul că „este un drept fundamental al tuturor ființelor umane de a avea acces la apă curată și la cea pentru uz personal și domestic, la un preț accesibil”⁶).

Alte rezoluții emise de organisme ONU privind dreptul la apă și implementarea sa la nivel național, de către guverne dar și prin instrumente de cooperare internațională (incluzând expertii independenți ai ONU) sunt: Rezoluția Consiliului privind Drepturile Omului 7/22 din

⁵Declarația Universală a Drepturilor Omului, 1945

⁶Outcome of the International Experts's Meeting on the Right to Water, op. cit., p. 3.

28 martie 2008 ("Human rights and the access to safe drinking water and sanitation"); Rezoluția AG.ONU 64/292 din iulie 2010, care reprezintă *prima consacrare formală a dreptului la apă și la apă pentru uz igienic și domestic*, recunoscându-se totodată, că „apa potabilă curată și apa pentru uz personal și menajer sunt esențiale pentru realizarea tuturor celorlalte drepturi ale omului”. La acestea se mai adaugă și Rezoluția Consiliului privind Drepturile Omului 15/9 din septembrie 2010, care stabilește locul dreptului la apă și la apă pentru uz igienic și domestic, în cadrul dreptului internațional.

Rezoluția Consiliului privind Drepturile Omului, sub egida AG.ONU 18/1 din 28 sept. 2011 (« Human right to safe drinking water and sanitation ») stabilește, de o manieră explicită, dreptul la apă potabilă sigură și la apă pentru uz personal și domestic («human right to safe drinking water and sanitation»); totodată, se consideră că *dreptul în cauză este derivat din dreptul la un standard de viață satisfăcător* («adequate standard of living») dar se apreciază și *viziunea integrativă asupra drepturilor omului* (prin recunoașterea faptului că dreptul la apă este legat inextricabil de dreptul la cel mai înalt cu putință standard de sănătate fizică și mentală, de dreptul la viață și de demnitatea umană).

Mai trebuie amintită și Declarația de la Rio/ iunie 1992, adoptată în urma Summit-ului de la Rio și a Conferinței ONU privind Mediul Înconjurător și Dezvoltarea (anume, cap. 18 din Agenda 21 care amintește de Conferința privind Apa, în urma căreia s-a adoptat Rezoluția de la Mar del Plata, unde se consfințește dreptul tuturor oamenilor de a avea acces la apă potabilă)⁷. De asemenea, Rezoluția AG.ONU 54/175 din decembrie 1999 (intitulată «Dreptul la Dezvoltare»), în art. 12 realizează *o conectare juridică expresă* între dreptul la dezvoltare și dreptul la alimentație al persoanei, precum și dreptul persoanei la apă curată, *recunoscându-le caracterul de „drepturi fundamentale ale omului”*, a căror realizare și promovare „constituie o obligație morală pentru guverne și pentru comunitatea internațională”.

Summitul de la Johannesburg/2002 privind dezvoltarea durabilă s-a finalizat cu o *declarație politică* în care a fost consacrată *legătura dintre demnitatea umană și accesul oamenilor la satisfacerea nevoilor de bază* precum: apă curată, apă pentru uz personal și domestic, energie, grija pentru sănătate, securitatea alimentară și protecția biodiversității. În iulie 2005 a fost elaborat un Proiect de Orientări pentru realizarea dreptului la apă potabilă și la apă pentru uz igienic și domestic (E/CN.4/Sub.2/2005/25), preluat în raportul elaborat de Raportorul Special la Consiliul Economic și Social al Națiunilor Unite și adoptat în Sub-Comisia de promovare și protecție a drepturilor omului, orientări destinate să ofere sprijin și soluții decidenților guvernamentali, agențiilor internaționale și societății civile privind implementarea dreptului la apă și la apă pentru uz igienic și domestic⁸.

Într-o altă accepțiune, am spune că dreptul la apă face parte din categoria *drepturilor de solidaritate*, alături de dreptul la un mediu sănătos și curat, de dreptul la pace și de dreptul la dezvoltare. Alții ar putea considera, într-o accepțiune restrânsă, că dreptul la apă ar fi încadrabil *nu în categoria drepturilor omului de generația a treia ci ar putea fi privit ca un drept economic sau chiar cultural* (având în vedere accepțiunea dată apei, ca „bun cultural”, de către UNESCO). În Contribuția la Studiul Oficiului Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului privind sfera și conținutul obligațiilor referitoare la drepturile omului referitoare la accesul echitabil la apă potabilă sigură și la condiții igienice legate de calitatea apei și de accesul la apă, UNESCO a considerat că „apa a fost mereu o componentă importantă a programelor științifice UNESCO și că a devenit prioritatea Sectorului de Științe Naturale la cea de a 21a Conferință Generală UNESCO din 2001⁹”.

⁷*The Human Right to Water and Sanitation. Milestones*, disponibil online la: www.un.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.

⁸www.ohchr.org/English/issues/water/focs/Sub_Com_Guisse_guidelines.pdf

⁹*Outcome of the International Experts's Meeting on the Right to Water*, p. 6.

În accepțiunea UNESCO, asigurarea de către state «a unui acces ne-discriminatoriu la apă și la apa pentru uz personal și menajer („access to water and sanitation”) este privit ca „o pre-condiție pentru realizarea altor drepturi ale omului, precum dreptul la viață, demnitatea umană, dreptul la sănătate, dreptul la alimentație, dreptul la un standard adecvat de viață și la educație”, o viziune integrativă asupra drepturilor omului care a fost ulterior reluată în Strategia sa privind drepturile omului/2003¹⁰.

2. Extinderea continuă a sferei securității umane din perspectiva noilor provocări ale sec. XXI (subdezvoltarea, sărăcia cronică, bolile infecțioase, condițiile precare de igienă, criza apei)

La începutul sec. XXI s-au diversificat problemele globale cărora statele, prin cooperare internațională, regională și nu doar pe plan național, trebuie să le asigure, printr-o viziune comună, o rezolvare grabnică, în contextul în care *nesoluționarea acestor probleme globale* (printre care și asigurarea accesului liber la apă potabilă și la apă pentru uz igienic, asigurarea apei nepoluate, sănătoase, sigure pentru consum și a unor condiții de igienă adecvate pentru populație) *duce la afectarea gravă, până la negare, a unui set întreg de drepturi fundamentale ale omului*. Potrivit unui raport al PNUD din 2006, *lipsa sau restricționarea accesului liber la apă are ca efect și încălcarea, în unele regiuni ale globului, a principiului nondiscriminării între sexe* (în condițiile în care, se arată în raport, „milioane de femei și tinere fete colectează apă pentru familiile lor în fiecare zi, lipsindu-se prin această practică, de dreptul la educație”)¹¹.

Rapoartele experților privind asigurarea în practică a acestui drept, arată că apa murdară și condițiile precare de igienă („poor sanitation”) reprezintă a doua mare cauză a mortalității infantile la nivel mondial, într-un raport de 1/5 (față de un copil decedat datorită virusului HIV, apa murdară, condițiile precare de igienă și de apă pentru nevoi individuale de asigurare a igienei provoacă decesul a cinci copii). 10.000 de oameni decedează în fiecare zi (incluzând aproape 5000 de copii sub vârsta de cinci ani) din cauza unor boli cauzate de apă nesigură (murdară, poluată) și de condițiile precare de igienă datorită lipsei apei sau apei necorespunzătoare, se mai arată în aceste rapoarte.

Organizația Mondială a Sănătății arată în rapoartele sale că accesul la apă și apa pentru uz casnic și igienic („water and sanitation”) nu este „doar o chestiune ce ține de resursele de apă, de tehnologie și infrastructură cât de voința politică, de strategii și politici naționale direcționate spre obiective precum reducerea sărăciei și a inegalității sociale”¹².

Securitatea umană reprezintă *unul din palierele cuprinse în sintagma „dezvoltării durabile”¹³, alături de securitatea mediului înconjurător*. În privința dreptului la apă, considerăm că există *o legătură indisolubilă între securitatea umană* (prin obiective ce depășesc asigurarea de resurse de apă potabilă sau pentru uz casnic și igienă personală pentru populația unui stat) și *securitatea mediului* (nepoluarea apelor potabile, asigurarea dreptului omului la un mediu sănătos și curat) în asigurarea de către state pe plan național, regional și internațional, a acestui drept.

¹⁰Idem.

¹¹UNDP: Human Development Report 2006, *Beyond Scarcity: Power, poverty and the global water crisis*, 2006, citat în *Outcome of the International Experts’ Meeting on the Right to Water*, Paris, 7 and 8 July 2009, www.unescdoc.unesco.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.

¹²*Outcome of the International Experts’ Meeting on the Right to Water*, Paris, 7 and 8 July 2009. Disponibil online la: www.unescdoc.unesco.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.

¹³UNESCO’s contribution to OHCHR ‘s study on the scope and content of the human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation. April, 10, 2007, disponibil online la: <http://www2.ohchr.org>, accesat la data de 15.03.2015

Amenințările la adresa securității umane, în sec. XXI (sub-dezvoltarea, sărăcia cronică, bolile infecțioase, condițiile precare de igienă, un standard scăzut de trai, poluarea transfrontalieră a apelor, împuținarea rezervelor de apă potabilă etc.) determină progresiv, o *extindere a conținutului securității umane*, acest concept trebuind să fie conectat la cel de *dezvoltare durabilă*. La aceasta se mai adaugă și un alt concept inovativ, propus de PNUD (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare/1994), anume cel de «*dezvoltare umană*» (în Raportul privind Dezvoltarea Umană), ce a determinat o regândire fundamentală a conceptului securității¹⁴. De asemenea, doctrina militară remarcă și extinderea conceptului de securitate umană” prin alte inovații conceptuale (curentul „absenței nevoilor”, cel al libertății de a trăi în demnitate” sau a libertății de a trăi pe cont propriu,, curentul eliberării de frică”) introduse de Raportul PNUD din 1994 privind Dezvoltarea Umană cât și de Raportul Secretarului General al ONU, *In Larger Freedom.Towards Development Security and Freedom for All*”/2005¹⁵. În special, trebuie menționat (pentru conexiunea majoră stabilită între drepturile omului și securitatea umană) *curentul absenței nevoilor*”, ce are ca punct de plecare viziunea conform căreia foametea, bolile, dezastrele naturale provoacă mai multe victime decât terorismul, războaiele și genocidul la un loc, *primele aspecte fiind încadrabile în categoria amenințărilor privind securitatea umană extinsă*. Datorită muncii inovatoare a organismelor ONU (în special, PNUD) a fost posibilă o conectare puternică a securității umane cu dezvoltarea umană, pe trei paliere fundamentale (populație, perspectiva multidimensională asupra securității, identificarea sărăciei și a inechității ca surse ale vulnerabilității individului)¹⁶.

Conceptul inovator propus sub egida ONU („*libertatea omului de a trăi în demnitate*”) și care a determinat *extinderea conținutului clasic al securității umane*, presupune beneficiul unor drepturi civile și politice precum dreptul la viață dar și drepturi economice, sociale și culturale precum dreptul la hrană, la sănătate, la educație, la protecție socială, la muncă, dreptul de a se bucura de beneficiile tehnologiei, de progresul științific și de aplicațiile sale. Conceptul de „*demnitate umană*”, în felul în care este înțeles în documentele și programele emise sub egida ONU, conectat cu dreptul la viață, este legat și de aspecte majore pentru realizarea unei stări de securitate pentru individ (caracterizată prin absența oricărei forme de privațiune precum foamea, ignoranța, incapacitatea, dizabilitatea și boala), după cum remarcă specialiștii¹⁷.

2. Conținutul dreptului omului la apă

Potrivit Comentariului General nr.15 al Comitetului pentru Drepturi Economice, Sociale și Culturale, dreptul la apă ca drept al omului este definit ca fiind „dreptul fiecăruia la apă suficientă, sigură, acceptabilă, fizic accesibilă și permisibilă – „affordable water”-), pentru uz personal și casnic. După cum se menționează în acest Comentariu, apa trebuie să fie ”de o calitate sigură și de o culoare, un gust, un miros acceptabile”, accesul la apă trebuie să fie ”continuu iar cantitatea de apă disponibilă trebuie să fie adecvată pentru demnitatea umană, pentru viață și sănătate”, suficientă pentru băut, gătit, pentru igiena personală și domestică iar caracterul adecvat (îndestulător) al apei nu trebuie interpretat restrictiv, se arată în acest Comentariu. Textul insistă asupra *recunoașterii apei ca un bun social și cultural* și

¹⁴<http://hdr.undp.org/eg/reports/global/hdr1994/chapters>

¹⁵www.un.org/largerfreedom/contents.htm

¹⁶Sabina Alkire, *A Conceptual Framework for Human Security*, Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, Working Paper, 2, University of Oxford, London, 2003, citată în Alexandru Kiș, *NATO și securitatea umană*, în coord. Mihai-Marcel Neag, *Implicații economice, politice și militare asupra securității umane în etapa post-conflict*, Ed. Academiei Forțelor Terestre ”Nicolae Bălcescu”, Sibiu, 2011, p. 45.

¹⁷ Alexandru Kiș, op. cit., p. 45.

nu doar ca un bun economic, trimitând la accețiunea dată apei de UNESCO (apa ca bun cultural), *ce influențează și provoacă diferite tipuri de culturi și civilizații prin relația om-mediu înconjurător* (aici, apa), precum: sentimentul apartenenței, identitatea, moștenirea culturală¹⁸.

Printre obligațiile statelor considerate de „efect imediat”, Comentariul General nr.15 include și *obligația de asigurare a accesului la o minimă cantitate esențială de apă*, aflată la o *distanță rezonabilă de case, pe baza principiului nondiscriminării și cu o protecție specială asupra grupurilor vulnerabile și marginalizate de persoane*. De asemenea, Comentariul impune statelor și *obligația de monitorizare a progresului de a realiza în mod concret dreptul la apă* al oamenilor. Aceste obligații ale statelor, împreună cu altele privind realizarea dreptului la apă, presupun, pentru țările în curs de dezvoltare, *implementarea de măsuri* prin mecanismele cooperării internaționale, asistență internațională, în special în domeniile economic și tehnic¹⁹.

Accesul universal la apă pentru uz igienic („access to sanitation”) este, potrivit Comentariului nr. 15, *un drept fundamental* „nu doar pentru demnitatea umană și intimitate dar și unul din principalele mecanisme de protejare a calității resurselor de apă”. Adoptat în noiembrie 2002, acest text fixează *anumite criterii* pentru a asigura un beneficiu deplin al dreptului la apă („o apă suficientă, acceptabilă, accesibilă fizic și permisibilă” sau „the right to sufficient, safe, acceptable, physically accessible and affordable water”). Potrivit art. 16, din Comentariul General nr. 15, *grupurile țintă* (acelea care, „în mod tradițional, au de înfruntat dificultăți în exercitarea dreptului la apă, incluzând femeii, copiii, grupuri minoritare, populații indigene, refugiați, azilanți, persoane strămutate la nivel intern, migranți, muncitori, prizonieri și deținuți”) primesc *o atenție specială* din partea statelor, în asigurarea beneficiului dreptului la apă²⁰.

Concluzii

Dreptul la apă beneficiază de *numeroase consacăriri juridice* pe plan internațional și regional, *atât exprese cât și implicite* (el fiind sub-înțeles prin consacarea unor drepturi care îl presupun în mod necesar, precum dreptul la viață, demnitatea umană, dreptul la un standard satisfăcător de viață, libertatea umană, dreptul la sănătate). Datorită *diversificării și înmulțirii problemelor globale la începutul sec. XXI* (prin efectul globalizării adâncindu-se decalajul între țările dezvoltate din Nordul industrializat și țările în curs de dezvoltare, în special cele din Sud), *o serie de aspecte* (precum sub-dezvoltarea, foametea, lipsa apei potabile sau a celei pentru uz igienic și domestic, lipsa, împrușinarea sau poluarea resurselor de apă potabilă, bolile legate de apa murdară sau de lipsa apei ori a condițiilor precare de igienă datorită lipsei apei sau apei murdare, sărăcia cronică) se convertesc în factori de risc și amenințări la adresa individului într-un grad mai ridicat decât în alte epoci.

Acest lucru a determinat *adaptarea eforturilor naționale, regionale și internaționale* (în special, a celor sub egida ONU) *de a extinde conținutul conceptului securității umane* în noi direcții, legate de dezvoltarea umană, de dezvoltarea durabilă, de curentul „absenței nevoilor”, al „eliberării de frică” sau de curentul „libertății de a trăi în demnitate”. Toate acestea au o *consacrare destul de recentă* în raport cu drepturile omului și cu conceptul clasic al securității și al ideii de vulnerabilitate al individului, determinând atât *dezvoltarea doctrinară* privind redefinirea securității umane, cât și *noi direcții de dezvoltare* ale dreptului internațional, la începutul sec. XXI.

¹⁸Outcome, op.cit., p.4.

¹⁹Outcome, op. cit., p. 4.

²⁰Potrivit World Health Organization, WHO, *The Right to Water*, 2003, disponibil online la: www2.ohchr.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.

BIBLIOGRAFIE:

1. Alexandru Kiş, *NATO și securitatea umană*, în coord. Mihai-Marcel Neag, *Implicații economice, politice și militare asupra securității umane în etapa post-conflict*, Ed. Academiei Forțelor Terestre "Nicolae Bălcescu", Sibiu, 2011.
2. *Outcome of the International Experts' Meeting on the Right to Water*, Paris, 7 and 8 July 2009, www.unescdoc.unesco.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.
3. UNESCO's contribution to OHCHR 's study on the scope and content of the human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation. April, 10, 2007, <http://www2.ohchr.org>, accesat la data de 6 aprilie 2015.
4. UNDP: Human Development Report 2006, *Beyond Scarcity: Power, poverty and the global water crisis*, 2006, citat în *Outcome of the International Experts' Meeting on the Right to Water*, Paris, 7 and 8 July 2009, www.unescdoc.unesco.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.
5. www.ohchr.org/English/issues/water/focs/Sub_Com_Guisse_guidelines.pdf
6. *The Human Right to Water and Sanitation. Milestones*, www.un.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.
7. UNESCO, WHO, *Progress in Drinking-water and Sanitation: special focus on sanitation*, WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme for Water/Supply and Sanitation (JMP), 2008.
8. <http://hdr.undp.org/eg/reports/global/hdr1994/chapters>
9. www.un.org/largerfreedom/contents.htm
10. Sabina Alkire, *A Conceptual Framework for Human Security*, Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, Working Paper, 2, University of Oxford, London, 2003, citată în Alexandru Kiş, *NATO și securitatea umană*, în coord. Mihai-Marcel Neag, *Implicații economice, politice și militare asupra securității umane în etapa post-conflict*, Ed. Academiei Forțelor Terestre "Nicolae Bălcescu", Sibiu, 2011, p. 45.
11. World Health Organization, WHO, *The Right to Water*, 2003, www2.ohchr.org, accesat la data de 6 aprilie 2015.

NOI TENDINȚE ÎN DEZVOLTAREA DREPTULUI INTERNAȚIONAL LA ÎNCEPUTUL SEC. XXI, ÎN PRIVINȚA PROTECȚIEI MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU

Cercetător științific, Institutul Diplomatic Român,
București, România, e.mail: madyantonescu@gmail.com

Rezumat: În prezenta lucrare încercăm să analizăm pe scurt anumite direcții de dezvoltare ale dreptului internațional, rezultate din necesitatea de sporire a protecției juridice privind mediul înconjurător, în contextul adâncirii decalajului economic și de dezvoltare în general, între țările din Sud și cele din Nord, cât și al răspândirii la nivel global al unui mod de viață bazat pe filozofia societății de consum, prin care ecosistemul terestru, din care omul este o parte intrinsecă, suferă prejudicii grave, uneori ireparabile. Nevoia de schimbare a paradigmei de raportare a omului și a civilizației umane la ecosistemul terestru în ansamblul său, prin difuziunea la nivel global a modelului eco-societăților, duce și la nevoia de adaptare și dezvoltare a dreptului internațional. În particular, dreptul internațional al mediului reprezintă o ramură a dreptului internațional ale cărei posibile dezvoltări le explorăm în lucrarea de față.

Cuvinte-cheie: drept internațional, mediu înconjurător, ecosistem terestru, dreptul mediului înconjurător, drepturile naturii, dreptul global al mediului înconjurător.

Introducere

La începutul sec. XXI, dreptul internațional (definit, mai degrabă, ca un drept inter-statal, având statele ca actori principali și ca subiecte suverane, originare, principale, de drept în raport cu alte entități) cunoaște noi deschideri și direcții de dezvoltare, sub impulsul unor recente evoluții doctrinare, al introducerii unor noi paradigme și concepte. Printre acestea, amintim dezvoltarea durabilă, dezvoltarea umană, securitatea umană, securitatea mediului, noi drepturi ale omului din generația a patra, cum ar fi dreptul omului la un adăpost (*housing*), dreptul la fericire etc. O parte mai recentă a doctrinei introduce deja inovații ambițioase în cadrul dreptului mediului înconjurător, prin conexiunea stabilită cu securitatea umană și cu securitatea mediului, concepte juridice extrem de novatoare pentru clasicul (deja) drept internațional (înțeles ca drept inter-statal). Este vorba de necesitatea de protecție juridică a naturii (concept juridic mult mai cuprinzător decât sintagma de „mediu înconjurător” care reia concepția patrimonialistă a Codului Civil francez de la 1804) prin reprezentanți speciali, cât și de acordarea unui statut juridic special în raport cu statul, cu corporațiile și cu indivizii, în ordinea juridică internațională a sec. XXI. De la statutul de obiect, supus exploatarei până la distrugerea sa ireparabilă, natura este re-considerată și re-definită în funcție de o relație de tip integrator (și nu schizoid, ca până acum), prin care omul re- apare ca o parte a ecosistemului terestru, ecosistem unic, fragil, a cărui existență și calitate condiționează de o manieră vitală existența și civilizația umană. În lucrarea de față explorăm tocmai direcțiile ce duc la transformarea actualului drept internațional al mediului într-un drept global, reprezentând o etapă superioară de evoluție în raport cu actuala concepție juridică asupra relației om-natură.

1. Către un drept global al mediului înconjurător

Definirea mediului înconjurător reflectă, prin însăși sintagma de „mediu înconjurător” la care se referă (un pleonasm), *o viziune limitată a omului asupra naturii*, reduse la un ansamblu de elemente care «îl înconjoară», cu care omul (din interpretarea riguroasă și apropiată de sensul original al sintagmei) *nu consideră că interacționează, nu consideră că ar fi în legătură directă și intrinsecă*. Prin această sintagmă nu observăm decât *o atitudine schizoidă*, născută de la formarea societăților capitaliste dezvoltate¹ (și, din alte perspective, apărând chiar de la primele societăți bazate pe cultul zeităților masculine războinice², întâlnită și la societățile medievale ori la cele imperialiste aflate în plin proces de cucerire a imperiilor lor coloniale³ dar fiind și o concepție întâlnită la societățile mici, periferice, nevoite să se apere în calea marilor prădători imperiali) *-raportare generală care a dus în istorie la comportamente distructive ale acelor cetăți, state sau imperii, asupra altor așezări urbane și asupra naturii*, inclusiv prin practicarea unor tactici distructive de a asigura victoria într-un război- pârjolirea pășunilor, otrăvirea fântânilor, secarea sau devierea albiei râurilor etc.. Sintagma de „mediu înconjurător”, pe care noi o considerăm *drept improprie, limitată și funcționalistă*, exprimă *o raportare deficitară, o atitudine de rupere a omului de natură* (omul stând „protejat” de natură într-un habitat artificial, urban, de beton și ciment). Natura înseamnă «marele spațiu sălbatic încă ne-urbanizat și ne-domesticit, care înconjoară metropolele umane» (concepție care se desprinde din interpretarea realistă, profundă, a sintagmei).

Există o multitudine de definiții asupra sintagmei de «mediu înconjurător», preferată în doctrina juridică, în locul celeia mult mai cuprinzătoare, de «natură» (și care nu are conotația funcționalistă, desacralizată, consumistă, specifică societăților laice industrializate, de „mediu înconjurător” care vrea să sugereze o reducere a naturii la „diferite componente și condiții energetice, fizice, chimice, biologice ce înconjoară o ființă”- ființa fiind aici, omul, n.n.-” sau „grupurile de ființe” – societățile umane, aici, n.n.-)⁴.

Remarcăm aici *concepția patrimonialistă asupra mediului înconjurător*, dată de decizia Curții Constituționale italiene din 30 decembrie 1987, prin care mediul este privit ca «*un bun imaterial* unitar cu diferitele sale componente, fiecare dintre ele putând constitui separat un obiect de protecție dar toate, în ansamblul lor, constituie o unitate». Aceeași concepție, reflectând o inevitabilă perspectivă funcționalistă și patrimonialistă asupra naturii, apare și din definiții conținute în documente internaționale în domeniul dreptului internațional al mediului, precum Convenția privind răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de activități periculoase pentru mediu, adoptată sub egida Consiliului Europei, de la Lugano, deschisă spre semnare la 21 iunie 1993. Mediul înconjurător este aici definit ca fiind compus din «resursele naturale abiotice și biotice, cum sunt aerul, apa, solul, subsolul, flora și fauna, precum și interacțiunile dintre acești factori, bunurile ce compun moștenirea culturală și aspecte

¹David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, *Transformări globale. Politică, economie și cultură*, trad. de Ramona-Elena Lupașcu, Adriana Ștraub, Mihaela Bordea, Alina-Maria Turcu, Ed. Polirom, Iași, 2004, pp. 428-430.

²David C. Korten, *Marea Cotitură. De la Imperiu la Comunitatea terestră*, trad. Mihnea Columbeanu, Ed. Antet XX Press, 2007, s. 1., p. 83-90.

³David Held *et al.*, *op. cit.*, p. 429.

⁴Dacă este să cităm doar prima parte din definiția dată, de exemplu, mediului înconjurător, de savantul Emil Racoviță (interesant că abia în a doua parte a definiției regăsim *echilibrul necesar dintre abordarea funcționalistă asupra naturii* -față de care omul se sustrage, ca fiind un element activ, cu rol exclusiv de dominație, exploatare a naturii- și *abordarea holistă*, prin care se recunoaște, în cele din urmă, că omul este în strânsă legătură cu natura și că această legătură este una vitală, unică, de neînlocuit, condiție a înseși existenței umane pe acest pământ: »...de care depinde soarta acestora și a căror acțiune provoacă o reacțiune în așa zisa ființă» (Emil Racoviță, citat în Ștefan Vancea, *Curs de ecologie generală*, Univ. Al. Ioan Cuza, Iași, 1972, p. 17, citat în Daniela Marinescu, *op. cit.*, p. 55.).

caracteristice ale peisajului⁵» (unde natura este redusă fie la un peisaj, fie la resurse de exploatat, biotice sau abiotice, fie la bunuri culturale, fie la toate aceste aspecte la un loc).

O definiție cuprinzătoare, în care omul nu mai este considerat ca o ființă având un drept de proprietate nelimitat, absolut -în sensul inexistenței responsabilităților corelative –asupra naturii ci este o ființă aflată în strânsă și permanentă legătură cu natura, din cadrul căreia nu se poate sustrage fără să îi fie amenințată însăși existența și civilizația sa, este și definiția consacrată de directiva Consiliului CE 85/337 EEC din 27 iunie 1985, unde se prevede că «*mediul cuprinde ființa umană, fauna și flora, solul, apa, aerul, climatul și peisajul, interacțiunea dintre factorii menționați, bunurile materiale și patrimoniul cultural*».

Într-o altă accepțiune despre natură, omul este din nou separat de aceasta; nu se consideră că ființa umană ar face parte din natură (care este un simplu cadru ce înconjoară omul), distingându-se, de asemenea, între un mediu natural și unul de percepție (sau cultural, artificial). Astfel, mediul înconjurător reprezintă «ansamblul elementelor care, în complexitatea relațiilor lor, constituie cadrul, mediul și condițiile vieții oamenilor, *astfel cum există sau cum sunt percepute*»⁶.

O definiție globală, cuprinzătoare (dar care nu scapă de accentele predominant funcționaliste) este cea dată de legiuitorul român (prin OUG 195/2005, aprobată prin legea 265/2006), unde „mediul” înglobează, ca și concept juridic, *o realitate complexă, alcătuită din atmosferă, biosferă, geosferă, sociosferă și cosmos*. Ființele vii, inclusiv omul, sunt elemente incluse în definiția mediului, laolaltă cu „condițiile care pot influența bunăstarea și sănătatea omului” sau „calitatea vieții”⁷.

Doctrina atrage totodată, atenția asupra faptului că „legislația ecologică” este mai cuprinzătoare decât „legislația de ocrotire propriu-zisă a mediului”, plecând de la premisa că politica ecologică trebuie să fie tratată de guverne ca având aceeași importanță ca și politicile economice ale statelor.

În societățile sec. XXI, conceptul de „mediu înconjurător” este recunoscut *ca unul dinamic*, îmbogățindu-se pe măsura progresului social și tehnologic dar și datorită evoluției concepțiilor omului asupra relației sale cu natura, cât și prin înțelegerea unicității și a fragilității ecosistemului terestru. Acest concept estimăm că va fi din ce în ce *mai larg juridic interpretat*, pe parcursul sec. XXI el ajungând să cuprindă, de fapt, așa cum a remarcat doctrina, „toate laturile activității umane în relația om-natură în cadrul aceleiași planete Terra, căpătând în permanență valențe noi”⁸.

În ceea ce privește apariția și dezvoltarea, în sec. XXI, a unui veritabil *drept global al mediului înconjurător* (sau, mai bine spus, „*al naturii*”), trebuie să pornim de la accepțiunea largă din doctrină asupra dreptului mediului, care, deși este o ramură distinctă de drept, infuzează cu conceptele și principiile sale, numeroase alte ramuri de drept (dreptul internațional, dreptul funciar, dreptul administrativ, dreptul afacerilor, dreptul comunitar european, dreptul păcii etc.), creând o multitudine de inter-conexiuni între acestea. Doctrina a remarcat, de altfel, *caracterul orizontal al acestui drept* (acoperind diverse sectoare ale dreptului, precum cel privat și public) *dar și caracterul de interacțiune al său*, acesta tinzând să influențeze toate sectoarele dreptului spre a introduce noțiunea de „mediu înconjurător”⁹. De asemenea, doctrina recunoaște «unitatea concepțională, structural sistemică», derivată din «*unicitatea și indivizibilitatea ecologică a mediului Terrei*», dintre dimensiunea națională și internațională a dreptului mediului¹⁰. Prin urmare, dreptul mediului, prin conținutul său și prin

⁵ Daniela Marinescu, *op. cit.*, p. 45.

⁶ Michel Prieur, *Droit de l'environnement*, citat în Daniela Marinescu, *op. cit.*, p. 45.

⁷ Daniela Marinescu, *op. cit.* pp. 45-46.

⁸ Daniela Marinescu, *op. cit.*, p. 47.

⁹ *Idem*, pp. 49-50.

¹⁰ *Ibidem*, p. 50.

natura ecosistemului terestru, *depășește stricta concepție westphaliană*, cea a lumii împărțite în state cu teritorii suverane, tinzând spre o protecție globală a naturii, realizată cu instrumente și norme transnaționale. Termeni ca “progres” sau “sărăcie”, “diviziunea Nord-Sud”, *reflectă de fapt, accepțiunea globală asupra mediului înconjurător*¹¹, puternic și predominant negativ influențat de activitățile societăților industriale și de consum care tind și ele să se globalizeze¹².

Altfel spus, *aparitia și dezvoltarea unui drept global al mediului apare ca un răspuns la adresa provocărilor globale aduse de răspândirea modelului societății de consum și al societăților capitaliste (care nu sunt limitate sau veritabil concurate de modele ecologice de societăți ci se învecinează cu societăți așa zis „anti-capitaliste” care nu propun nici ele o concepție ecologică asupra politicilor lor față de mediu și față de toate activitățile umane raportat la cerința protecției și conservării mediului)*. Mai precis, globalizarea economiei, a capitalurilor, influența crescândă a corporațiilor marilor puteri sau a celor transnaționale, războaiele, subdezvoltarea, acumularea de profit la scară globală, societățile de consum, încălzirea globală produc daune ireparabile naturii și civilizației umane, în ansamblu dar creează și o veritabilă problemă de supraviețuire speciei umane în habitatul terestru, *dacă nu se schimbă viziunea omului asupra naturii și în relație cu aceasta*.

Dreptul global al naturii, în sec. XXI, va trebui să conțină un set precis de reguli, norme, regimuri juridice globale și instituții globale, aplicabile la actorii principali ai societății globale a sec. XXI (state, corporații, mass-media globale). Acest drept va dezvolta o *reală responsabilitate ecologico-juridică a acestor actori, spre a asigura unicitatea și integritatea ecosistemului terestru după un model de societate umană post-corporatistă, post-consumistă, construită pe o relație de armonie și de protejare a naturii și nu pe una de exploatare/dominație/distrugere a naturii, ca până acum*.

Legislația ecologică globală ar cuprinde «*întreaga ambianță ecologică în cadrul căreia se desfășoară vvasitotalitatea activităților umane*»¹³, după cum se propune în doctrină.

*Dreptul ecologic global ar cuprinde, în afară de alipirea sa la componenta eticii globale privind mediul*¹⁴, și *actualul regim juridic internațional care, în prezent, formează dreptul internațional al mediului: de pildă, seria de tratate și de convenții internaționale semnate și ratificate de state în materie de protecție a diferitelor componente de mediu, precum Convenția UNESCO privind patrimoniul mondial, cultural și natural/Paris, 1972; Convenția de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție pe probleme de mediu/1998; Convenția de la Basel privind controlul transportului peste frontiere al deșeurilor periculoase și eliminarea acestora; Convenția de la Ramsar/1971, asupra zonelor umede de importanță internațională, în special ca habitat al păsărilor acvatice etc*¹⁵.

Considerăm că setul de documente juridice sau declarative *care se pot dezvolta progresiv* într-un corp de reglementări *globale* privind mediul înconjurător sunt: Declarația de la Stockholm/1972, Declarația de la Rio privind mediul și dezvoltarea/1992 și Agenda 21, adoptată tot în 1992, ca urmare a Conferinței Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare de la Rio, Obiectivele de dezvoltare ale Mileniului adoptate prin rezoluția AG.ONU 55/2, Declarația de la Johannesburg privind dezvoltarea durabilă/2002 etc.

¹¹ *Ibidem*, p. 47.

¹² David Held *et al*, *op. cit.*, p. 437.

¹³ Daniela Marinescu, *op. cit.*, p. 46.

¹⁴ După cum se remarcă în doctrină, nicio societate umană nu poate rezista în absența unor principii morale, a unei etici care definește esența unei societăți armonioase. A se vedea concepția lui Confucius, citată ca reprezentând unul din fundamentele conceptuale străvechi pentru actuala filozofie a drepturilor omului, în Irina Moroiu Zlătescu, *Human rights. A dynamic and evolving process*, Ed. Pro Universitaria, București, 2015, p. 14.

¹⁵ David Held *et al*, *op. cit.*, pp. 432-433.

2. Drepturile naturii și protecția lor în raport cu drepturile omului

Mediul înconjurător poate fi definit, în relațiile internaționale, ca fiind «ansamblul mediilor naturale și artificiale în care omul este instalat, pe care le exploatează și pe care le amenajează, ca și ansamblul mediilor non-antropizate necesare supraviețuirii sale¹⁶». Observăm din aceasta definiție, că este una care consideră omul ca valoare supremă în raport cu natura, omul fiind auto-așezat pe o poziție superioară, ierarhică, în raport cu aceasta, pe o poziție de comandă și de exploatare a naturii, de modificare a sa, *conform cu interesele și viziunile sale, ca o expresie a ideologiilor materialiste (comuniste, capitaliste) în care omul se consideră un stăpân al naturii și mai puțin (sau deloc) o ființă aflată în conexiune intrinsecă cu natura, făcând parte din același ecosistem fragil și complex*. Multe secole de-a rândul, în special după ridicarea civilizațiilor occidentale industriale, *omul a perturbat conștient echilibrul delicat al naturii*, spre a modifica mediul natural în care trăia conform cerințelor sale despre civilizația industrială, defrișând suprafețe imense de păduri spre a face loc căilor ferate, orașelor industriale, terenurilor de exploatare agricolă, deviind cursurile râurilor și poluând habitatele naturale, vânând pe scară largă animale pentru colți și blănuri, poluând cu deșeuri industriale și casnice, de multe ori ne-reciclabile sau toxice, natura¹⁷.

Marile civilizații industriale, care au atins apogeul la sfârșitul sec. XX (deși sunt azi concurate din ce în ce mai mult de concepte noi de eco-orașe și eco-societăți) au reprezentat expresia triumfală a *modului de gândire materialist*, lipsit de percepția sacră și de respect față de natură. Obiective care astăzi încep să fie din ce în ce mai mult luate în considerare în formularea politicilor publice și chiar constituie puncte importante de discuție pe *agenda globală* la summit-urile marilor puteri industrializate, precum prezervarea și protecția mediului înconjurător, au fost ignorate sau minimalizate sau disprețuite de actorii publici (state în curs de dezvoltare, state industriale avansate) și de actorii privați (corporații multinaționale, corporații naționale care au constituit adevărate imperii de exploatare economică sau au constituit adevărate rețele internaționale de comerț cu produse, cu specii exotice, cu metale rare prin exploatarea și vânarea cărora au modificat profund, uneori ireversibil, habitate naturale din regiunile non-occidentale ale globului)¹⁸ în cursul ridicării acestor civilizații industriale.

Abia la începutul sec. XXI, *modelul materialist, bazat pe exploatarea irațională a naturii* de către om, auto-considerat un stăpân cu drepturi nelimitate asupra naturii de care este liber să dispună după propriul său plac, *făcând abuz de putere (a stăpâni confundându-se, în febra avansării acestor societăți industriale sau în curs de industrializare, cu a distruge natura¹⁹)*, începe să fie pus în discuție de tot mai multe voci, pe plan național, regional și internațional.

Din rolul (juridic, politic, social) de „obiect” (al voinței, acțiunii, intereselor omului), natura devine, în concepțiile novatoare ale eco-politicii, ale ecologiei, ale teo-ecopoliticii, ale dreptului internațional al mediului, tot mai mult, *un subiect juridic distinct*, alături de cele clasice (persoana fizică, persoana juridică- adică, tot corporația).

În concepția clasică (acum pusă în discuție de mișcările ecologiste naționale și internaționale), *dreptul de proprietate* (al persoanei fizice și mai ales, al persoanei juridice- stat sau corporație) era prezentat de juriști ca un drept sacru, absolut, *plena in re potestas* (concepția lui Justinian) sau exprimând *o logică individualistă liberală dusă la extrem* (Concepția

¹⁶ Marie Claude Smouts, Dario Battistella, Pascal Vennesson, *Dictionnaire des relations internationales*, Dalloz, Paris, 2006, p. 201.

¹⁷ Daniela Marinescu, *op. cit.*, p. 9-11.

¹⁸ David Held *et al*, *op. cit.*, p. 428-429.

¹⁹ Mircea Duțu, Andrei Duțu, *Dreptul la proprietate și exigențele protecției mediului*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, pp. 29-30.

Codului Civil francez de la 1804). Nu doar liberalismul *dar și concepțiile materialiste comuniste, marxiste sau socialiste axate pe progresul cu orice preț*, au creat *viziuni distorsionate cu privire la natură*, care justificau dreptul omului, al statului, al colectivității de a exploata liber, în sens absolut, natura, *fără să se considere responsabil pentru generațiile următoare, pentru calitatea actuală și viitoare a mediului înconjurător. Iresponsabilitatea în exploatarea și modificarea pe scară largă a naturii de către state, corporații (fie în numele liberalismului economic, al acumulării de profit și de piețe noi, fie în numele poporului și al unui drept nelimitat la dezvoltare al popoarelor) a condus, progresiv, la perturbări grave, adesea ireversibile ale mediului înconjurător.*

Însăși expresia pleonastică de „mediu înconjurător” este una improprie, reflectând limitele de gândire și de percepție ale unei epoci de exploatare și de consum îndreptate împotriva naturii. Omul este “înconjurat” de natură dar nu se consideră că interacționează cu ea, nici că ar fi influențat de ea. Omul societăților industriale din sec. XIX-XX se consideră într-un fel fals, a fi izolat, în habitatul său artificial, față de natură²⁰. *Interacțiunea sa cu natura este una de exploatare permanentă a naturii, de dominație și de distrugere a naturii, de folosire fără limită și răspundere juridică a naturii și a elementelor vii din ea (până și porumbeii din porumbărie, albinele din roi, peștii din iaz și iepurii de casă fiind considerați “bunuri mobile”)*²¹.

Întreaga concepție și acțiune viciată a omului în raport cu natura, care a dominat secolele XIX și XX și care este abia în prezent pusă în discuție pornește de la concepția dreptului de proprietate al omului (al statului, al corporației, al poporului, al colectivității) asupra naturii, ca drept absolut, sacru intangibil, inviolabil și imprescriptibil, care privea orice lucru «natural sau fabricat, viu ori mort, corporal sau necorporal». Așa cum se arată în doctrină, *răspândirea concepției viciate a Codului Civil francez și a dreptului roman (dreptul de proprietate) asupra proprietății a dus la o transformare a tuturor elementelor naturii în bunuri cu o valoare comercială bine stabilită.* Astfel, Codul civil francez de la 1804 stipula că «proprietatea este dreptul de a se bucura și de a dispune de lucruri în mod absolut, cu condiția de a nu le utiliza într-o manieră interzisă de lege sau de alte reglementări» (concepție propagată în majoritatea codurilor civile din sec. XIX)²².

Prin urmare, *natura nu mai era privită decât ca un obiect, și el divizat într-o serie de elemente, fiecare având fixată o valoare comercială determinată*, asupra cărora omul (dar și persoana juridică, precum statul, colectivitatea, corporația) aveau dreptul, în calitate de proprietari, să le posedă, să le exploateze, să dispună de ele în mod absolut, exclusiv și perpetuu.

În civilizațiile industriale ale sec. XIX-XX, atât în cele avansate cât și în cele în curs de dezvoltare, s-au produs abuzuri grave, adesea ireparabile asupra naturii, doar în numele exercitării acestei concepții asupra dreptului de proprietate. Omul (dar și statul, colectivitatea, corporația) devin titulari de drepturi reale absolute, stăpânii naturii, fiind îndreptățiți prin codurile de legi ce consfințesc asemenea viziune juridică, să înstrăineze, să cumpere, să folosească resursele naturale, să dispună liber de ele (până la a le polua, a modifica natura, a exploata irațional, până la secătuire, resursele planetei). Prin urmare, dreptul de proprietate al omului asupra naturii se convertește într-un drept absolutist *de a stăpâni natura până la a distruge liber, elemente unice ale naturii și a modifica habitate naturale în numele acumulării de profit, al obiectivului de a cuceri noi piețe de consum sau al dezvoltării economice.*

²⁰ Coord. Radovan Richta, *Civilizația la răscruce. Implicațiile sociale și umane ale revoluției științifice și tehnice*, Editura Politică, București, 1970, pp.130-131.

²¹ Mircea Duțu, Andrei Duțu, *op. cit.*, p. 29.

²² *Idem*, p. 29.

Abia la sfârșitul sec. XIX, ca urmare a amenințărilor asupra bunurilor publice (inclusiv resurse naturale ale solului, subsolului) datorită agriculturii intensive și cu îngrășăminte chimice, s-a tins la o formare a concepției juridice de „*domeniu public*”, ce trebuie protejat în interes general. Astfel statul, în interes public, și-a arogat dreptul de a restrânge sfera proprietății private²³.

În prezent, evoluția concepțiilor privind dreptul de proprietate raportat la mediul înconjurător tinde să dea câștig de cauză *unei funcții sociale și ecologice a dreptului de proprietate*, în virtutea căreia titularul trebuie să exercite dreptul său ținând seama cu prioritate de interesul general de protejare și conservare a naturii cât și de imperativul asigurării supraviețuirii speciei umane pe această planetă²⁴. În acest sens, se tinde la o consolidare a regimurilor internaționale privind protecția și conservarea mediului înconjurător, care să se conecteze conceptului de „dezvoltare durabilă”, securității mediului și conceptului de „bună guvernare globală”. Toate aceste concepte novatoare pentru societatea sec. XXI tind să acorde o sporită atenție *resurselor comune, care sunt în pericol de a fi supra-exploatate, până la epuizare, din cauză că nu cad sub incidența regimului proprietății private*.

Departate de a cădea în altă concepție viciată (aceea de a privatiza tot mediul înconjurător, spre a evita distrugerea bunurilor comune), guvernarea globală, dezvoltarea durabilă și securitatea mediului cât și eco-politica globală se apleacă atent asupra dezvoltării de metode și mijloace juridice și politice noi, adecvate nevoii de protecție sporită a naturii.

Astfel, *s-a propus o juridicizare a naturii, în sensul acordării calității de persoană juridică*, în plan național, regional și internațional, natura beneficiind de instituții și de reprezentanți specifici, care să acționeze în numele său în instanță state, corporații, indivizi ce au exercitat necorespunzător dreptul lor de proprietate. O protecție cu adevărat eficace, care să echilibreze realmente raportul juridic dintre om (dar și stat, corporație, colectivitate) și natură merge în direcția de acordare a unui set de drepturi specifice, a unei personalități juridice prin care aceste drepturi ale naturii să capete recunoaștere și protecție concretă în justiție și la orice nivel (regional, național, global) în fața intereselor rivale ale corporațiilor, statelor și indivizilor²⁵.

Concluzii

Concepția antropocentristă asupra naturii ca „obiect” al dreptului de proprietate al omului/statului/corporației, concepție situând individul (și, prin el, statul sau corporația, ca reprezentați ai unor interese colective, publice sau private) într-o poziție superioară naturii, de comandă și control, *fără însă dezvoltarea unei etici de mediu, a unui set de valori morale și de responsabilități juridico-politice* prin care să se limiteze aceasta poziție de comandă și control asupra naturii, a dus la desfășurarea unei acțiuni sistematice, abuzive, profund nocive asupra naturii, vreme de secole. În prezent, pentru a repara o situație globală de nedreptate și de prejudiciere gravă a naturii, juriștii au propus o serie de drepturi ecologice, de protecție a naturii, care ar aparține celei de-a treia generații de drepturi ale omului, așa numitele „drepturi de solidaritate”. Din această prismă, juriștii propun *o limitare a drepturilor individuale în fața drepturilor de mediu (privite ca drepturi colective)*.

Însă nu doar drepturile *individuale* ar trebui să fie limitate sau puternic impregnate cu *dimensiunea juridică de responsabilitate privind mediul* ci și drepturile de proprietate (publică și privată) *ale statului și ale altor actori (corporațiile)*, care, prin politicile lor publice sau private, au impact direct, semnificativ, dacă nu unul major, asupra naturii. Aici se pot consolida *regimuri globale de protecție a mediului, instituții globale de protecție a*

²³*Ibidem*, pp. 30-32.

²⁴*Ibidem*, p. 33.

²⁵*Ibidem*, p. 33.

naturii, cu reprezentanți independenți față de state și față de corporații, care să urmărească exclusiv protecția drepturilor naturii, în cadrul unui drept global de protecție a mediului și a planetei, ca ecosistem unic.

BIBLIOGRAFIE:

1. Duțu, Mircea; Duțu Andrei, Dreptul la proprietate și exigențele protecției mediului, Ed. Universul Juridic, București, 2011.
2. Held, David; McGrew, Anthony; Goldblatt, David; Perraton, Jonathan, Transformări globale. Politică, economie și cultură, trad. de Ramona-Elena Lupașcu, Adriana Ștraub, Mihaela Bordea, Alina-Maria Turcu, Ed. Polirom, Iași, 2004.
3. Korten, David, Marea Cotitură. De la Imperiu la Comunitate terestră, trad. Mihnea Columbeanu, Ed. Antet XX Press, s. l., 2007.
4. Marinescu, Daniela Tratat de dreptul mediului, ed a IV-a, Ed. Universul Juridic, București, 2010.
5. Moroianu Zlătescu, Irina Human rights. A dynamic and evolving process, Ed. Pro Universitaria, București, 2015.
6. Prieur, Michel (s.a.), Droit de l'environnement, citat în Daniela Marinescu, Tratat de dreptul mediului, ed a IV-a, Ed. Universul Juridic, București, 2010.
7. Richta, Radovan (coord.), Civilizația la răscruce. Implicațiile sociale și umane ale revoluției științifice și tehnice, Editura Politică, București, 1970.
8. Smouts, Marie Claude; Battistella, Dario; Vennesson, Pascal Dictionnaire des relations internationales, Dalloz, Paris, 2006.
9. Vancea, Ștefan (1972), Curs de ecologie generală, Univ. Al. Ioan Cuza, Iași, p. 17, quoted in Daniela Marinescu, Tratat de dreptul mediului, ed a IV-a, Ed. Universul Juridic, București, 2010.